שלחן ערוך

הלכות שבת

חלק חמישי

דיני מלאכות שבת ומוקצה

סימנים שח-שכא

מכבוד קדושת אדונינו מורינו ורבינו הגדול הגאון האלהי החסיד המפורסם
אור עולם מופת הדור נזר ישראל ותפארתו קדוש ה׳
מרנא ורבנא
מו״ה **שניאור זלמן** נבג״מ

*

עם באור

דברי שלום

נערך על ידי
הרה״ת ר׳ שלום דובער לוין

יוצא לאור על ידי מערכת
״אוצר החסידים״
770 איסטערן פארקוויי ברוקלין, נ.י.
שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ואחת לבריאה

ב״ה

פתח דבר

בשבח ותודה להשי״ת יוצא בזה לאור השלחן ערוך הלכות שבת, אשר לכ״ק אדמו״ר הזקן, חלק חמישי, הכולל סימנים שח-שכא, עם באור ״דברי שלום״.

עיקרו של חלק זה דן בדיני מלאכות שבת ומוקצה.

הביאור ״דברי שלום״ נכתב באופן שיקל על המעיין להבין את ההלכות ומקורותיהן.

בפנים נוסח השלחן ערוך נוספו פיסוק, חלוקת קטעים וכותרות משנה לסעיפים.

בהלכות הסבוכות יותר, נוסף בהערות סיכום תוכן פרטי ההלכות הכלולות בו.

במקורות, בא גם ציטוט קצר ממקורות ההלכות, בתלמוד ופוסקים, ראשונים ואחרונים, אשר מהם בירר רבינו הלכות אלו.

במקומות שלפום ריהטא נראית סתירה בדברי רבינו ממקום למקום, מוסברת ההלכה בהערות בדרך אפשר. ואם דנו בנושא זה באיזהו מקומן, מצויין בהערות לדבריהם.

רבינו מרבה לחדש ולהכריע בשלחן ערוך שלו; אלא שחידושים והכרעות אלה שולבו בקיצור בלשונו הזהב, בתוך העתקת דברי הפוסקים שקדמוהו, עד אשר לפעמים המעיין אינו מבחין בפרטיהם. כדי להקל על הבנתם, הורחב ביאור הדברים בהערות.

כיון שמטרת באורים אלו היא להקל הבנת ההלכה, שגם מי שאינו מתמצא כל כך בנושא יוכל להבין את כללות תוכן ההלכה ומסקנותיה, ושיטת רבינו הזקן בזה, לכן מוסברים הדברים בסגנון קל ומובן, מבלי להכנס יותר מדאי לפלפולים; מלבד במקום שהדבר נחוץ להבנת הנושא.

בכל מקום שמצויין בכרך הזה לתלמוד בבלי וירושלמי ונו״כ – בסתם, הכוונה היא למסכת שבת. בכל מקום שמצויין לרמב״ם ונו״כ – בסתם, הכוונה היא להלכות שבת. ובכל מקום שמצויין לסימן בטור ושלחן ערוך, או לשאר ספרי ההלכה ושו״ת – בסתם, הכוונה היא לחלק אורח חיים.

*

בדפוסים הראשונים של שלחן ערוך רבינו הזקן, לא נדפסו ציוני מראי מקומות לסימנים שא – שיז, השייכים לכרך שלפנינו (ראה גם לעיל בפתח דבר לחלק השלישי).

הציונים (עד אמצע סי׳ שטו) נדפסו לראשונה בהוצאת זיטאמיר תר״ז, ובהקדמת המו״ל הרה״ק ה״ר חיים אברהם בן רבינו הזקן, מסכם את ההוספות שנוספו בהוצאה זו, ומסיים ״גם מראה מקומות מקורי הדין על ערך שישים סימנים אשר היו חסרים בהל׳ שבת״.

אמנם נראה מסגנון הציונים, שלא נכתבו על ידי רבינו הזקן, ובציון שבסי׳ שיא סי״ד: ״כמו שהוכיח רבינו בקונטרס אחרון סי׳ רע״ו״.

מסיבה זו לא באים ציונים אלו באותיות מודגשות, כמו אלו שנדפסו בדפוס ראשון, אלא שולבו יחד עם הציונים ומראי מקומות הנוספים.

לפני איזה שנים הגיע לספריית ליובאוויטש עותק שלחן ערוך הלכות שבת דפוס ראשון, שהי׳ בבעלות הר״ר ישכר בער הורביץ מ״ץ דק״ק ליובאוויטש, ועל הגליון נוספו בכתב ידו, המראי מקומות על הסימנים החסרים הנזכרים, עם שינויים והוספות. וגם איזה תיקונים והגהות, ונדפסו בקובץ הערות וביאורים גליון תתסה ע׳ 58 ואילך.

בנוסף להנ״ל, נעזרנו בספרים שקדמונו, ביאורי הלכות שבת שבשלחן ערוך רבינו:

(א) מראי מקומות וציונים (הרב אשכנזי).

(ב) מראי מקומות לקונטרס אחרון (הרב ביסטריצקי).

(ג) קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח״ג-ד.

(ד) משולחן הארי (הרב קפלן).

(ה) ברכת השבת (הרב פישר).

(ו) שבת כהלכה (הרב פרקש).

(ז) כנישתא דבי רב (הרב לונגער).

(ח) שו״ע אדמו״ר הזקן המבואר, הלכות מוקצה (הרב אלאשווילי).

(ט) שו״ע הרב עם ביאורים והערות, הלכות מוקצה (הרב כהן).

*

בסוף הספר באים:

פסקי הסדור

הלכתא רבתא לשבת.

מפתחות

מפתח ענינים.
מפתח פסוקים.
מפתח מאמרי רז״ל.
מפתח ספרים.
מפתח אנשים.

ויה״ר שנזכה לעסוק כל ימינו בתורת רבותינו הקדושים, לירד לעומק דבריהם, וישמיעונו נפלאות מתורתם, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

שלום דובער לוין

י״א ניסן ה׳תשפ״א
ברוקלין, נ.י.

תוכן ענינים

פתח דבר 2

הלכות שבת – ח"ה (סי' שח-שכא) 8

שח דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת 8

טעמי איסור מוקצה 8

סוגי מוקצה 9

כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר 20

נולד ושברי כלים 29

דברים שאינם כלים שייחד לישיבה 45

קליפות וגרעינים 54

גרף של רעי 60

בהמה חי' ועוף 65

טלטול סוגי כלים 68

שט טלטול על ידי דבר אחר אם מותר בשבת 73

נוטל תינוק ואבן בידו 73

מוקצה המונח על דבר המותר 74

בסיס לדבר האסור 78

שי דיני מוקצה בשבת 82

גרוגרות וצמוקים שדוחה האדם בידים 82

הוקצה בכניסת השבת הוקצה לכל השבת 86

כיס ומטה של מעות 90

בסיס לאיסור ולהיתר 95

שיא דין מת בשבת ושאר טלטול מן הצד 98

אופני היתר טלטול מת בשבת 98

כללי הלכות טלטול מוקצה מן הצד 107

שיב הנצרך לנקביו במה מקנח בשבת 112

הכנת אבנים מוקצים לקינוח 112

קינוח בצרור ועשבים 114

שיג טלטול דלת וחלון והמנעול בשבת 119

לוח וקנה ונגר לנעילת החלון והדלת 119

בונה וסותר בדלתות הכלים והבית 128

כלי של פרקים 134

תקרה וקרקע שנתקלקלו 136

שיד דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת 138
עשיית נקב בכלי ובכותל 138
פתיחת נקב שנסתם 143
נתינת קנה ועלה בחבית להוציא היין 144
התזת ראש החבית לפני האורחים 146
מלאכת מחתך 148
סתימת נקב בכלי 154
שטו דברים האסורים משום אהל בשבת 158
אהל עראי בשבת 158
מחיצת עראי בשבת 160
פריסת גג על שלחן ומטה 165
אהל מתקפל ומשמרת 168
אהל משופע 170
פריסת כיסוי לחבית וגיגית 173
שטז צידה האסורה והמותרת בשבת 175
צידה למקום שאינו מחוסר צידה 175
צידת זבובים, דבורים ועכברים 177
צידת צבי לבית 179
מלאכת שחיטה 182
צידת והריגת מזיקים 184
צידת חיות בית 192
שיז דין קשירה ועניבה בשבת 194
קשר של קיימא וקשר אומן 194
במנעל, בית הצואר, דלי ופרה 199
הפותל חבלים 205
שיח דין המבשל בשבת 207
קנסו למבשל בשבת 207
השוחט ומבשל לחולה בשבת 210
בישול בתולדת האור והחמה 212
בישול אחר בישול 214
בישול בכלי שני ועירוי מכלי שני 216
כלי על גבי כלי חם 223
תבלין ומלח בכלי ראשון ובעירוי מכלי ראשון 227
מים צוננים במים רותחים 230

בישול כנגד המדורה 233
שומן שנימוח בחימום 234
הגסה בנתבשל כל צרכו 238
שיט דין הבורר בשבת 241
בורר אוכל מפסולת, בכלי, ביד ולאלתר 241
בורר אוכל מאוכל, וכלי מכלי 244
מלאכת דש במלילות אגוזים וקטניות 246
בורר ביין ושמרים, בצלולים ובתוסס 252
בחרדל וביצה 260
תולעים וזבוב שבמשקה 262
מחבץ ועושה גבינה 263
רוקק וזורה ברוח 265
שכ דיני סחיטה בשבת 266
זתים וענבים ושאר פירות 266
מציצת פירות בפיו 269
משקין שזבו 270
סחיטה לתוך התבשיל 273
תפוחים ולימונים 276
כבשים ושלקות 277
ריסוק שלג ומלח 279
סחיטת בגדים 283
מלאכת צובע 289
שכא דיני תולש בשבת ודין טוחן ודין תקוני מאכל או מעבד ולש 293
קטימת ומלילת מאכל בהמה 293
עיבוד ומליחה באוכלים 294
טחינה, דיכה וחתיכה דק דק 303
ריסוק ורדיית חלות דבש 310
מלאכת לש בבני גיבול ובאינם בני גיבול 312
הוספות 317
פסקי הסדור 317
הלכתא רבתא לשבתא 317
מפתחות 322
מפתח ענינים 322
מפתח פסוקים 322

מפתח מאמרי רז״ל 322
מפתח ספרים 322
מפתח אנשים 322

הלכות שבת – ח"ה (סי' שח-שכא)

שח דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת

ובו פ"ט[1] סעיפים:

טעמי איסור מוקצה

א אסרו[2] חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול. ומפני מה נגעו באיסור זה[3].

אמרו[4], מה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהא הלוכך בשבת כהלוכך בחול[5], ולא שיחת השבת כשיחת החול, שנאמר[6] ודבר דבר, קל וחומר שלא יהא הטלטול בשבת כטלטול בחול, כדי שלא יהא כיום חול בעיניו, ויבא להגביה ולתקן כלים[7] מפינה לפינה או מבית לבית או להצניע להסיע[8] אבנים וכיוצא בהן, שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו, ונמצא שלא שבת, ובטל הטעם שנאמר בתורה[9] למען ינוח.

ועוד מפני גדר הוצאה נגעו בה[10], שמא ישכח ויוציא הדבר שמטלטל בידו לרשות הרבים[11]. והיה מן

---

[1] בדפו"ר: צ' סעיפים. וראה בדי השלחן סי' קח סקי"ט, שכנראה חסר דין סולם בין סמ"ט לס"נ. וראה דין זה לקמן הלכות יום טוב סי' תקיח ס"ו-ט.

[2] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) טעמי איסור מוקצה (ס"א).
(ב) סוגי מוקצה (ס"ב-יא).
(ג) כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר (סי"ב-כב).
(ד) נולד ושברי כלים (סכ"ג-מז).
(ה) דברים שאינם כלים שייחד לישיבה (סמ"ח-נט).
(ו) קליפות וגרעינים (ס"ס-עא).
(ז) גרף של רעי (סע"ב-ז).
(ח) בהמה חי' ועוף (סע"ח-פא).
(ט) טלטול סוגי כלים (ספ"ב-ט).

לכללות סימן זה ראה ברכת השבת ע' פה ואילך. שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר הלכות מוקצה (אלאשווילי). שו"ע הרב עם ביאורים והערות (כהן). כנישתא דבי רב.

[3] **רמב"ם** פכ"ד הי"ב (אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול. ומפני מה נגעו באיסור זה).

ברמב"ם שם הובאו ג' הטעמים; אלא שבטעם השני נתבאר כאן, לא כפי שנראה לפום ריהטא מדברי הרמב"ם, אלא כפי שביאר הראב"ד בהשגותיו שם.

והיינו שטעם הא' הוא על פי מה שהזהירו הנביאים (ישעיה נח, יג). וטעם הב' הוא על פי מה שגזרו הנביאים (נחמיה יב, טו). והטעם הג' הוא מה שהוסיף הרמב"ם.

וראה הערות התמימים ואנ"ש מוריסטאון תשז ע' 22. תשח ע' 16. קובץ הערות וביאורים תרסח ע' 20.

[4] רמב"ם שם (אמרו, ומה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהיה הילוכך בשבת כהילוכך בחול, ולא שיחת השבת כשיחת החול, שנאמר ודבר דבר, קל וחומר שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחול, כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו, ויבוא להגביה ולתקן כלים מפינה לפינה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהן, שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו, ונמצא שלא שבת, ובטל הטעם שנאמר בתורה למען ינוח).

[5] גמרא קיג, סע"א (מעשות דרכיך, שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול). לעיל רס"י שא, בהשלמה (אם תשיב משבת רגלך וכו' וכבדתו מעשות דרכיך וגו', שלא יהא הילוכך בשבת כהילוכך בחול, לפיכך אסור לרוץ בשבת או לקפץ ... או לדלג ... או לפסוע פסיעה גסה).

[6] ישעיה נח, יג. גמרא שם (ודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול). לעיל רס"י שז (ודבר דבר, דרשו חכמים שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול).

[7] כלומר לטלטל כלים למקומם. וראה כנישתא דבי רב.

[8] על פי קהלת י, ט (מסיע אבנים). וברמב"ם שם (להצניע אבנים). וראה מראי מקומות וציונים. כנישתא דבי רב.

[9] משפטים כג, יב. ואתחנן ה, יד.

[10] גמרא קכד, רע"ב (וטלטול גופיה לאו משום הוצאה היא), ופרש"י (בתמיה, הלכך אי מזלזלת בטלטול מזלזלת בהוצאה). ביצה לז, א (אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא), ופרש"י (תחילת הוצאה על ידי טלטול היא, וכל מה שגזרו אינו אלא משום הוצאה). רש"י שם יב, א ד"ה ליפלגו (שלא נאסר טלטול אלא משום הוצאה).

ראב"ד שם (אמרו, אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא, ועוד אמרו (קכג, ב) בימי נחמיה בן חכליה נשנית ... נמצא כי מפני חיוב ההוצאה אסרו בטלטול מה שאסרו, שהוא גדר להוצאה).

הראוי לפי זה לאסור אפילו טלטול כלים שצריך להם, אלא שאין גוזרים על הצבור יותר מדאי[12].

ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומנות אלא בטלים כל ימיהם, כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהם הם שובתים ממלאכה, ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים[13], נמצא שלא שבת שביתה הניכרת, לפיכך שביתה מדברים אלו היא שביתה השוה בכל אדם, ומפני זה נגעו באיסור הטלטול, ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים שצריך להם, כמו שיתבאר[14]:

סוגי מוקצה

ב כל[15] דבר שיש תורת כלי עליו מותר לטלטלו בשבת, ע"ד שיתבאר[16], אפילו כלי שמלאכתו לאיסור[17],

---

וכן הוא לקמן סט"ז (שבימי נחמיה בן חכליה ... עשו חכמים סיג וגדר לאיסור הוצאה). סי' תקז בקונטרס אחרון סק"ד (מוקצה שאין בו אלא משום גדר מלאכה, כמ"ש בפרק י"ז דשבת אטו טלטול לאו צורך הוצאה כו'). סי' תקטו סוף ס"ד (שעיקר איסור המוקצה בשבת הוא סייג לאיסורי תורה ... משום גדר להוצאה, כמ"ש בסימן ש"ח).

ואילו ברמב"ם כתב בטעם האמצעי, שם הי"ג (ועוד כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה). ואפשר מפרש רבינו גם בדברי הרמב"ם, דהיינו שיבא לידי מלאכת הוצאה, כדלעיל מהגמרא ופרש"י והשגת הראב"ד.

[11] כעין האמור לעיל סי' רנב סי"ז (לא יצא אדם לרשות הרבים סמוך לחשכה וחפץ בידו, גזירה שמא ישכח להסיר החפץ מידו להצניעו עד לאחר שחשכה, ואז יזכור שהחפץ בידו וישכח שהוא שבת, ויצא גם כן עם החפץ מרשות היחיד לרשות הרבים).

[12] **רש"י בביצה יב**, א ד"ה ליפלגו (מה שלא גזרו על כל טלטולים אפילו על אוכלים וכלים, משום דאין גוזרין גזרה על הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה). שם לז, א ד"ה אטו (והאי דלא גזרו על טלטול כלים ואוכלים, מפני שלא יוכלו לעמוד בהן לבטל עונג שבת ושמחת יום טוב).

ויתבאר לקמן סט"ז-יז (שבימי נחמיה בן חכליה ... גזרו על כל הכלים אע"פ שמלאכתם להיתר, שלא לטלטלם כלל אפילו לצורך תשמישן המיוחד להם, חוץ מן כוסות וקערות וסכין וכיוצא בהם מהכלים הצריכים ביותר לסעודת השבת. ואחר כך ... חזרו והתירו לטלטל כל כלי שמלאכתו להיתר לצורך גופו או לצורך מקומו. ואחר כך ... חזרו והתירו לטלטל כל כלי שמלאכתו להיתר אפילו לצורך הכלי עצמו).

[13] כדלעיל בתחלת הסעיף (וצוו שלא יהא הלוכך בשבת כהלוכך בחול, ולא שיחת השבת כשיחת החול ... שלא יהא הטלטול בשבת כטלטול בחול).

[14] **רמב"ם** שם הי"ג (ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומניות אלא בטלין כל ימיהן, כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהן הן שובתים ממלאכה, ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים, נמצא שלא שבת שביתה הניכרת. לפיכך שביתה מדברים אלו היא שביתה השוה בכל אדם, ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול, ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים הצריך להם, כמו שיתבאר).

[15] עשרה סוגי מוקצה יתבארו לפנינו:

(א) מוקצה מחמת מיאוס, קיי"ל שמותר בטלטול (ס"ב).

(ב) מוקצה לסחורה, קיי"ל שמותר בטלטול (ס"ג, וסי' שי ס"ב).

(ג) מוקצה מחמת חסרון כיס, אסור בטלטול (ס"ד-ו).

(ד) הי' אסור בבין השמשות, אסור בטלטול כל השבת (ס"ז, והערות 65-66).

(ה) מוקצה מחמת גופו, אסור בטלטול (ס"ח).

(ו) מוקצה מחמת איסור, אסור בטלטול (ס"ט).

(ז) מוקצה מחמת מצוה, אסור בטלטול (ס"י, והערות 105-106).

(ח) כלים שמלאכתם לאיסור, אסור לטלטלם לצורך עצמם (סי"ב).

(ט) נולד, יש להתירו בשבת, ולהחמיר ביום טוב (סכ"ג-ד).

(י) גרוגרות וצמוקים, אסורים בטלטול, כיון שדחה בידים (הערה 77, וסי' שי ס"ב).

ראה גם הסיכומים דלקמן ס"ז (והערה 62), וס"י (והערה 107).

*

בעיקר דינו של מוקצה נחלקו תנאים, רבי שמעון מתיר, ורבי יהודה אוסר.

בשלושה מהם (א. ב. ט) קיי"ל כרבי שמעון להיתר (הערות 22. 29. 203).

באחד מהם (ד) קיי"ל כרבי יהודה לאיסור (הערה 66).

בחמשה מהם (ג. ה. ו. ז. י) מודה גם רבי שמעון לאיסור (הערות 38. 77. 84. 104. 248).

אחד מהם (ה) נאסר כבר בימי דוד ושלמה (סי"ז, והערה 162).

ושנים מהם (ג. ח) נאסרו בימי נחמיה (הערות 38. 156).

ויתבאר כל אחד מהם במקומו.

[16] כלי שמלאכתו לאיסור – לקמן סי"ב, וכלי שמלאכתו להיתר – לקמן סט"ז.

[17] גמרא קכד, א (דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו שרי ... דאיכא תורת כלי עליו). טור ושו"ע ס"ג (כלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו בין לצורך גופו ... בין לצורך מקומו).

דהיינו שהכלי הוא מיוחד להשתמש בו תשמיש האסור בשבת[18], כגון קורדום[19] שמבקעים בו עצים, או קורנוס של נפחים[20] או של זהבים[21] וכיוצא בהם.

ואפילו כלי שמלאכתו לאיסור שהוא מוקצה מחמת מיאוסו, דהיינו שאדם מסיח ומקצה דעתו ממנו מחמת מיאוסו מלהשתמש בו במלאכה אחרת של היתר, כגון נר ישן של חרס שלא הדליקו בו באותה שבת, אין לו דין מוקצה בשביל כך[22].

ואפילו אם אינו ראוי כלל להשתמש בו במלאכה אחרת של היתר מחמת מיאוסו וסרחונו[23], כגון נר אפילו של מתכת שהדליקו בו נפט[24], אעפ"כ אין לו דין מוקצה להאסר בטלטול[25], אלא מותר לטלטלו כשאר כלי שמלאכתו לאיסור[26], מפני[27] שמכל מקום ראוי הוא לכסות בו כלים[28]:

וכן הוא לקמן סי"ב (כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו בין לצורך גופו ... בין לצורך מקומו, אבל לצורך הכלי עצמו ... אסור).

[18] רש"י קכב, ב ד"ה אבל (דעיקרו למלאכת איסור). רמב"ם פכ"ה ה"ב (כלי שמלאכתו לאיסור, והוא הכלי שאסור לעשות בו בשבת דבר שנעשה בו). מ"א סק"ה (כלומר שמיוחדת לדבר שאסור לעשות בשבת).

[19] משנה קכב, ב (נוטל אדם קורנס לפצע בו את האגוזין, קרדום לחתוך בו את הדבילה). טור ושו"ע שם (כגון קורנס ... לפצוע בו אגוזים, קורדם לחתוך בו דבילה).

[20] **רבה** קכב, סע"ב (קורנס של נפחין לפצע בו האגוזין). טור ושו"ע שם (קורנס של ... נפחים).

[21] **רבי יוחנן קכ[ג]**, א (קורנס של זהבים שנינו), ופרש"י (אע"פ דקפיד עליה קצת, שצריך שיהא חלק לרדד טסין, אפילו הכי כיון שמתקן על ידי הכאה שמכה על הסדן, לא מקצי ליה, וכל שכן של שאר נפחים), והיינו לומר שגם זה אינו חשוב מוקצה מחמת חסרון כיס, שיתבאר לקמן ס"ד-ו. טור ושו"ע שם (קורנס של זהבים).

[22] משנה מד, א (מטלטלין נר חדש אבל לא ישן (דמוקצה מחמת מיאוס הוא, רש"י), רבי שמעון אומר כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת). **רב אחא** או רבינא **קנז**, א (בכל השבת כולה הלכה כרבי שמעון ... במוקצה מחמת מיאוס נמי הלכה כרבי שמעון). רי"ף נח, סע"א (אסוחי אסח דעתיה מיניה והוה ליה מוקצה מחמת מיאוס ... לרבי שמעון מוקצה מחמת מיאוס לית ליה, והלכתא כותיה). רא"ש פ"כ סי' ט (ראה לעיל הערה 15).

וכן הוא לעיל סי' רעט ס"ז (נר שלא הדליקו בו באותה שבת, אפילו הוא של חרס שהוא מאוס כשהדליקו בו כבר, ואפילו הדליקו בו נפט שהוא מסריח, מותר לטלטלו בשבת). לקמן סי' שי ס"א (כבר נתבאר בסי' ש"ח שמוקצה מחמת מיאוס מותר, לפיכך עץ שתולין בו דגים לייבשם, אע"פ שהוא מאוס, מותר לטלטלו).

[23] רש"י מו, א ד"ה אבל (דמסרח ... דלא חזי אלא למלאכתו).

[24] רא"ש פ"ג סי' כב (שאינו ראוי לעשות בו שום תשמיש אלא הדלקה, מפני ריח הנפט. וגריעה מנר ישן של חרס דאע"ג דמאיס ראוי לתת בו שמן לסוך).

ורוצה לומר, שאם הדליקו בו נפט אינו ראוי כלל להשתמש בו (לתת בו שמן), אפילו הוא של מתכת. ואעפי"כ אין לו דין מוקצה, מפני שראוי הוא לכסות בו כלים.

וראה מראי מקומות וציונים.

[25] **רבה ורב יוסף** מו, א (שרגא דנפטא נמי שרי לטלטוליה).

[26] והיינו שאף שמוקצה מחמת מיאוס מותר בטלטול, מכל מקום, כיון דמיירי בכלי שמלאתו לאיסור, לא הותר לטלטל אלא לצורך גופו ומקומו, כנסמן לעיל (הערה 17). וראה לקמן סי' שי ס"א (והערה 658).

[27] סיכום כללי ההלכה של ראוי לכיסוי כלים או לישיבה:

(א) כלי מאוס, מועיל מה שראוי לכסות בו כלים, שלא יהיו מוקצה (רעט, ז. שח, ב).

(ב) וכן שברי כלים, מועיל בהם מה שראוים לכסות בהם כלים (סכ"ד וסל"ב וס"מ. והערה 203).

(ג) וכן מועיל בדברים שהכינום לעשות מהם כלים (סל"ט וסנ"ח-ט. והערות 243; 408).

(ד) משא"כ אם אינו ראוי לכסות בו כלים, הוא מוקצה, אפילו כלי שמלאכתו להיתר (רסו, כג. שח, עג. והערה 28).

(ה) וכן אם אין דרך לייחדם לכיסוי כלים וכיו"ב (סכ"ט וסל"ט. והערה 232).

(ו) וכן באבנים וצרורות, לא מועיל מה שראוי לכסות בו כלים (רעט, ז. שח, ח; לב; פה).

(ז) וכן אם זרקן לאשפה, בטל מהם תורת כלי (ס"ל וס"מ-מא, והערה 235).

(ח) גם מועיל מה שדרך לתקנם אחר השבת ולהשתמש בהם (סכ"ט וסל"ג-ד וסמ"ג. והערה 210).

(ט) אם דרך לייחדם לכך, והכניסם לאוצר לסחורה, או סדרם לבנין, ביטל תורת כלי שעליהם (ס"ג וסמ"ח. והערה 34).

(י) השתמש בהם והכניסם לאוצר, אם מקפיד מלהשתמש בהם, בטל מהם תורת כלי (רנט, א).

סיכום כללי ההלכה של דברים שאינם כלים שייחד לישיבה וכיו"ב – לקמן סמ"ח (הערה 353).

[28] **רב אויא מו**, א (הואיל וחזיא לכסויי בה מנא).

וכן הוא לעיל סי' רעט ס"ז (ואפילו הדליקו בו נפט שהוא מסריח, מותר לטלטלו בשבת לצורך גופו ומקומו, שאינו מוקצה מחמת מיאוס, הואיל והוא ראוי לכסות בו כלים).

ואף כלי שמלאכתו להיתר שמוקצה מחמת מיאוס, לא הותר בטלטול אלא אם כן ראוי לכסות בו כלים, כדלקמן סע"ג (גרף של רעי ועביט של מי רגלים ... אסורים בטלטול אף כשהם ריקנים, מפני שהם מאוסים כל כך עד שאינם ראויים אפילו לכסות בהם כלי, ולא התירו מוקצה מחמת מיאוס אלא אם כן ראוי לכסות בו כלי).

ג ואפילו כלי שהקצה אותו מלהשתמש בו שום תשמיש, כגון כלים המוכנים ועומדים לסחורה[29] שאין רגילים להשתמש בהם שום תשמיש, מכל מקום אם אינו מקפיד עליהם מלהשתמש בהם[30], לא הסיח דעתו עדיין מהם לגמרי[31] מלהשתמש בהם, ולפיכך אין להם דין מוקצה להאסר בטלטול.

במה דברים אמורים בדבר שהוא כלי ממש. אבל דבר שאינו כלי ממש, אלא שיש עליו תורת כלי מחמת שראוי להשתמש בו איזה תשמיש בשבת, כגון גיזין של צמר שראויין להסמך ולשבת עליהם[32], וכן כל כיוצא בהם, אם הכניסן לאוצר לסחורה ביטל תורת כלי שהיה עליהם, ואסור לטלטלם[33], אע"פ שאינו

וסגי אף אם אינו יכול לכסות בו כלים בשבת, כגון שהוא מונח ברשות הרבים שאין בו כלים, כיון שאילו הי' בחצר הי' אפשר לכסות בו כלים (ואחר השבת יהי' אפשר להביאו לחצר ולכסות בו כלים), כדלקמן סכ"ט (ואפילו במקום שאין כלים מצויים שם לכסותם בה, כגון שמונחת ברשות הרבים, מותר לטלטלה שם פחות מד' אמות, הואיל ויש תורת כלי עליה בחצר שיש שם כלים), ויתבאר לקמן (הערה 210).

משא"כ אם אינו ראוי לכסות בו כלים, נתבאר לעיל סי' רסו סכ"ג (ומוקצה מחמת מיאוס כזה אינו מותר בטלטול בשבת, אלא אם כן ראוי לכסות בו כלים וכיוצא בזה, כמו שיתבאר בסי' ש"ח, אבל אלו אינן ראוים לכך).

ואפילו כלי שמלאכתו להיתר שמוקצה מחמת מיאוס, אסור לטלטלו אם אינו ראוי לכסות בו כלים, כדלקמן סע"ג (גרף של רעי ועביט של מי רגלים, אף על פי שמותר להוציאם לאשפה לפנותם שם אסור להחזירם לבית, לפי שאסורים בטלטול אף כשהם ריקנים, מפני שהם מאוסים כל כך עד שאינם ראויים אפילו לכסות בהם כלי, ולא התירו מוקצה מחמת מיאוס אלא אם כן ראוי לכסות בו כלי כמו שנתבאר למעלה).

*

והיינו דוקא בכלי שהוא מוקצה מחמת מיאוס, או בשברי כלים, כדלקמן סל"ב (לא בכל דבר אמרו שאם ראוי לכסות בו כלי יש תורת כלי עליו, אלא בשברי כלים בלבד, הואיל והיה כבר עליהם תורת כלי גמור כשהיו שלימים, לכן לא נפקע מהם אף כשנשברו, אם ראויין עדיין לכיסוי), ושם נסמן (הערות 242-243).

משא"כ אם אין עליו תורת כלי, נתבאר לקמן ס"ח (ואפילו דבר שהוא ראוי להשתמש בו איזה תשמיש המותר בשבת, כגון אבנים שראויין לפצוע בהן אגוזים, וצרורות שראויות לכסות בהן כלים וכל כיוצא בהם, כיון שאין תורת כלי עליהם אסור לטלטלם), ושם נסמן (הערה 81).

וכן בגדי שעטנז שאסור ללובשם, שאין עליהם תורת כלי, אינו מועיל בהם מה שאפשר לכסות בהם כלים, כדלקמן ספ"ה (שאף שראוי להשתמש בו תשמיש אחר, כגון לכסות בו כלים, או להאהיל בו למעלה מראשו וכיוצא בתשמישים אלו שאין הבגד מיוחד להם, ולא נעשה בשביל כך. אינן מורידין עליו תורת כלי אלא אם כן ייחדו לכך, כמו שכל צרורות ואבנים שהם ראויים לכיסוי כלים, ואעפ"כ אין עליהם תורת כלי על ידי כך אלא אם כן ייחדם לכך).

[29] **שמואל יט**, ב (תמרי דעיסקא (העומדין להוליכן לסחורה למקום אחר, רש"י), רב אסר ושמואל אמר מותר, וקמיפלגי בפלוגתא דר' יהודה ור' שמעון).

ופרש"י (דלרבי יהודה דאית ליה מוקצה בפרק אחרון אסור לשוחטן ביום טוב, אלא אם כן הזמינן מבעוד יום, ולר' שמעון שרו). והיינו מה שחלקו במשנה קנו, ב (מחתכין את ... הנבלה (שנתנבלה היום, ובין השמשות היתה עומדת לאדם, רש"י) לפני הכלבים, רבי יהודה אומר אם לא היתה נבלה מערב שבת אסורה לפי שאינה מן המוכן). ובגמרא שם (ושמואל אמר הלכה כרבי שמעון). ובדף קנז, א (בכל השבת כולה הלכה כרבי שמעון).

וכן הוא לקמן סי' שכד ס"ה (מחתכין נבילה לפני הכלבים, אפילו נתנבלה היום, ואין בה משום מוקצה, אפילו לא היתה חולה כלל מבעוד יום, שלא היה דעתו עליה כלל לכלבים מבעוד יום, מפני שאין מוקצה בדבר שהסיח אדם דעתו ממנו).

ומזה למד שמואל שכן הוא גם בתמרים העומדים לסחורה. רי"ף ח, א (והלכתא כשמואל דשרי, דקאי כרבי שמעון דלית ליה מוקצה ... וקי"ל כר' שמעון לענין שבת, דהא איפסיקא הלכתא כוותיה בהדיא). וכדלקמן סי' שי ס"ב (תמרים ושקדים ושאר פירות העומדים להוליכם לסחורה למקום אחר, מותר לאכול מהם בשבת).

ומזה למדנו שכן הוא גם בכלים העומדים לסחורה, כמבואר במ"מ פכ"ו הי"ד (כל שכן לכלים המוכנים לסחורה, שאם הוא צריך להם שמותר לטלטלם).

[30] ב"י ד"ה כל (אם אינו מקפיד עליהם, אף על פי שהם מוקצים לסחורה, מותר לטלטלם). מ"א סק"ג (אם אינו מקפיד עליו שרי. עיין סי' ש"י ס"ב).

משא"כ אם מקפיד עליהם, יש להם דין מוקצה מחמת חסרון כיס, שיתבאר לקמן ס"ד-ה.

[31] **עיין** לקמן **סי' שי** ס"ב (כל דבר הראוי לאכילה בשבת אין בו דין מוקצה, אפילו אם הוא עומד לסחורה, כגון תמרים ושקדים ושאר פירות העומדים להוליכם לסחורה למקום אחר, מותר לאכול מהם בשבת, ואפילו אם דחה אותם בידים מלאכלו בשבת ... לפי שאף שדחאם בידים אעפ"כ לא הסיח דעתו מהן לגמרי).

[32] שלכן אם השתמש בהם יש עליהם תורת כלי, כדלקמן סנ"ו (צמר מנופץ ... הניחם על מכתו דרך מקרה קודם השבת ... מותר לטלטלם בשבת ... לפי שדברים אלו דרכם לייחדם למכה ... ואין צריך לומר אם חשב עליהם מבעוד יום שיהיו מיוחדים לתתם על המכה ... או אפילו ... חשב עליהם מבעוד יום להניחם עליה למחר בשבת בלבד).

ונתבאר לעיל ס"ב (הערה 27).

[33] משנה מט, א (טומנין ... בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן), ופרש"י (דמוקצות הן לטוות ולארוג). רבא מט, ב (לא שנו אלא שלא טמן בהן, אבל טמן בהן מטלטלין אותן. איתיביה ההוא מרבנן בר יומיה לרבא, טומנין בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן ... רבינא אמר בשל הפתק שנו), ופירש"י (מערכה גדולה שעורכין ומושיבין להקצותן לסחורה). והיינו שגיזי צמר סגי במה שטמן בה, אבל אם הקצה לסחורה, לא סגי, אלא אם כן יחד אותה להשתמש בו.

מקפיד כלל עליהם מלהשתמש בהם[34]. אלא אם כן חזר ויחדו לתשמיש לעולם[35]:

ד וכל הכלים שהם עומדים לסחורה והוא מקפיד עליהם שלא להשתמש בהם שום תשמיש[36], אע"פ שאינם כלים היקרים ביותר[37], ואין צריך לומר כלים היקרים ביותר, אע"פ שאינן לסחורה, אלא שמלאכתם לאיסור, ומקפיד עליהם מלהשתמש בהם תשמיש אחר שלא יפחתו דמיהם, אסור לטלטלו בשבת[38] אפילו לצורך מקומו[39], דהיינו שצריך להשתמש איזה תשמיש במקום שכלי זה מונח שם[40], או

וכן נפסק בטור ושו"ע רס"י רנט (טמן בגיזי צמר, אפילו לא יחדן לכך, מותר לטלטלן. והני מילי סתם גיזין שאין עומדין לסחורה, אבל אם נתנם לאוצר לסחורה, צריכין יחוד).

וכן הוא לעיל רס"י רנט (אם טמן בגיזי צמר, אף על פי שלא יחדן לכך, מותר לטלטלן, שאין הגיזין חשובין כל כך וכשמטמין בהם פעם אחת מן הסתם עומדות הן להטמנה. אבל הגיזין שנתנו לאוצר לסחורה ... שטמן בהן דרך מקרה, אסור לטלטלם בשבת).

ומבאר כאן הטעם, שסתם גיזי צמר יש עליהן תורת כלי מחמת שראוי להסמך ולשבת עליהם.

משא"כ "אם הכניסן לאוצר לסחורה ביטל תורת כלי שהיה עליהם, ואסור לטלטלם ... אלא אם כן חזר ויחדו לתשמיש לעולם".

[34] **מ"א** ס"ק ג (ובדבר שאין דמיו יקרים, אם נתנן לאוצר אסור), וס"ק מח (ואם נתנן לאוצר לסחורה צריכים יחוד). והיינו אף אם אינו מקפיד עליהם.

אמנם במ"א סי' רנט ס"ק ד (ודוקא כשמקפיד עליהם). וחלק עליו **אבן העוזר סי' רנט** (ולא דק ... רק אם לא נתנו לאוצר, מסתמא מבטלן להטמנה ואיכא תורת כלי עליהם, אבל נתן לאוצר, מסתמא עתיד להחזירן לאוצר, על כן אין מבטלן להטמנה, והוי ממילא מוקצה ... ועל כן אפילו אין מקפיד עליהם אסור כאן, וזה פשוט).

ומכל מקום נפסק כדעת המ"א לעיל שם ס"א (הגיזין שנתנו לאוצר לסחורה (והוא מקפיד עליהן להשתמש בהן שום תשמיש, אלא) שטמן בהן דרך מקרה, אסור לטלטלם בשבת אלא אם כן יחדם לכך לעולם).

ולענין טעם החילוק בין מה שכתבו (המ"א ורבינו) לעיל שם (דהיינו דוקא כשמקפיד עליהם), ובין מה שכתבו כאן (דהיינו אפילו אינו מקפיד עליהם).

ועיין במ"ש לעיל בסי' רנט, בקונטרס אחרון סק"א ד"ה אלא שלכן (והשתא אתי שפיר הא דבסימן ש"ח לא הזכיר קפיד, משום דהתם לא מיירי בטמן בהם ודו"ק).

והיינו דלעיל שם מיירו (המ"א ורבינו) שכבר הטמין בהם פעם אחת, ואחר כך נתנו לאוצר, ולכן אם אינו מקפיד להשתמש בו נשאר עליו תורת כלי אף אם לא יחדו לעולם.

ואם מקפיד עליהם, ביטל תורת כלי שהיה עליהם, וגם נאסרו משום מוקצה מחמת חסרון כיס, כדלעיל בקונטרס אחרון שם (דהכא שאני דקפיד עלייהו, והוה ליה מקוצה מחמת חסרון כיס), ולקמן ס"ו (ועוד, שכיון שמקפיד עליו שלא להשתמש בו, אין עליו תורת כלי כלל), ושם נסמן (הערה 61).

משא"כ כאן מיירו שלא השתמש בו עדיין, וכיון שהכניסם לאוצר, נתבטל מהם תורת כלי אף אם אינו מקפיד עליו.

וראה דברי נחמי' כג, א. ברכת השבת ע' פה. כנישתא דבי רב.

[35] רש"י נ, רע"א (יחדן להטמנה, לעולם). מ"א סי' רנט ס"ק ב (יחדן לכך, פירוש יחדן לכך לעולם). וכן הוא לעיל שם ס"א (הגיזין שנתנו לאוצר לסחורה ... אסור לטלטלם בשבת, אלא אם כן יחדם לכך לעולם).

וכמו בכל דבר שאין דרך לייחדם לכך, כדלקמן סנ"ב (אע"פ שישב עליהם פעמים רבות בחול ... לא ירד עליהם תורת כלי על ידי כך ... כל שלא ייחדם לכך לעולם ... להוריד עליהם תורת כלי), וסנ"ג (אין זה מועיל כלום אלא אם כן ייחדם לכך לעולם, שאז ירד עליהם תורת כלי על ידי שנתייחדו לתשמיש זה לעולם, אבל מה שייחדם לתשמיש זה לשבת זו בלבד, אין זה מוריד עליהם תורת כלי).

סיכום פרטי הלכה זו – לעיל (הערה 27).

[36] **רמב"ם** פכ"ה ה"ט (כל כלי שמקפיד עליו שמא יפחתו דמיו, כגון כלים המוקצים לסחורה ... אסור לטלטלן בשבת). ב"י ד"ה כל (וצריך לומר דהא דכתב הרמב"ם דכלים המוקצים לסחורה אסור לטלטלן, היינו דוקא כשמקפיד עליהם שמא יפסדו ... דשמקפיד עליהם שמא יפסדו דקתני, קאי גם לכלים המוקצים לסחורה, הא אם אינו מקפיד עליהם, אף על פי שהם מוקצים לסחורה מותר לטלטלם). רמ"א ס"א (והוא הדין כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם). מ"א ס"ק ג (אבל אם אינו מקפיד עליו שרי).

[37] **ב"י** שם בדעת הרמב"ם (ומשום הכי אף על פי שאינם יקרים ביותר, כיון שהם מוקצים לסחורה אסור לטלטלם).

[38] **משנה קכג**, ב (כל הכלים ניטלין, חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה), ופרש"י (דהנך קפיד עלייהו ומייחד להם מקום, דלא חזו למלאכה אחרת). ובגמרא שם (בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו). ובדף קנז, א (אבל מוקצה מחמת חסרון כיס, אפילו רבי שמעון מודה, דתנן כל הכלים ניטלין בשבת חוץ ממסר הגדול ויתד של מחרישה), ופרש"י (מוקצה מחמת חסרון כיס הוא). רמב"ם שם (כל כלי שמקפיד עליו שמא יפחתו דמיו כגון כלים ... היקרים ביותר שמקפיד עליהן שמא יפסדו, אסור לטלטלן בשבת, וזה הוא הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס). מ"מ פכ"ו ה"א (ואם מקפיד עליו שמא יפחת מדמיו, הוה ליה מוקצה מחמת חסרון כיס). טור ושו"ע ס"א (כל הכלים נטלים בשבת, חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס ... כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר, אסור לטלטלו בשבת). ראה לעיל (הערה 15).

ומכל מקום יש חילוק בין שני סוגים אלו, שהסוג השני הזה "שאינן לסחורה", לא אסר "אלא שמלאכתם לאיסור", משא"כ הסוג הראשון "שהם עומדים לסחורה", אסר לעיל בכל אופן, כמבואר בתהלה לדוד סק"א (כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם, אף אם הם כלים שמלאכתם להיתר, כיון שמקפיד עליהם, אסור לטלטלם ... וזה נראה דעת הרב ז"ל). וראה גם ברכת השבת ע' פו. כנישתא דבי רב, ותוספת ביאור שם.

לצורך גופו, דהיינו שנמלך להשתמש איזה תשמיש בגוף כלי זה[41] (והוא שנמלך כן משחשכה[42]. אבל אם נמלך כן מבעוד יום, מותר לטלטלו, שמחשבה מועלת למוקצה, כמו שיתבאר[43]). וזהו הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס[44]:

ה וכן סכין של שחיטה[45], ושל מילה[46], ואיזמל של ספרים, וסכין של סופרים שמתקנין בו הקולמוסים, כיון שמקפידים שלא להשתמש בהם תשמיש אחר המותר בשבת, אסור לטלטלם[47] אפילו לצורך גופם ומקומם[48].

ואפילו אם הסכין הזה תחוב בנדן עם סכינים אחרים[49], אין אומרים שמן הסתם אין מקפיד עליו כלל הואיל ותחבו בנדן עם שאר סכינים. ומכל מקום אין איסור אלא להוציא סכין זה מהנדן, או לטלטל הנדן עם סכין זה לאחר שהוציא מתוכו שאר הסכינים. אבל בעוד ששאר הסכינים בתוכו, מותר לטלטלו אע"פ שסכין זה גם כן בתוכו[50].

והוא שאי אפשר לנער סכין זה מהנדן, או שיש חשש הפסד אם ינערנו, או שצריך למקום הנדן, כמו שיתבאר בסי' ש"ט[51] וש"י[52] בשאר כלי שהוא בסיס לאיסור ולהיתר, עיין שם הטעם לכל זה:

---

[39] תוס' מד, א ד"ה מטה (ולרבי שמעון לא אסור שום מוקצה לצורך גופו ומקומו, אלא מוקצה מחמת חסרון כיס). קכג, ב ד"ה וסכינא (דסכין ששוחטין בה, שמקפיד שלא תיפגם, ויש ליזהר שלא לטלטלו אפילו לצורך גופו). שו"ע שם (אסור לטלטלו בשבת, ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו).

והיינו שאם הכלי שמלאכתו לאיסור, אינו מוקצה מחמת חסרון כיס, דינו יתבאר לקמן סי"ב (כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו בין לצורך גופו ... בין לצורך מקומו, אבל לצורך הכלי עצמו ... אסור).

משא"כ אם הוא מוקצה מחמת חסרון כיס, אזי אסור לטלטלו "אפילו לצורך מקומו ... או לצורך גופו".

[40] טור ושו"ע ס"ג (לצורך מקומו, דהיינו שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם).

[41] רש"י קכג, ב ד"ה התירו (לצורך גופו, אם הוצרך להשתמש בגוף הכלי). קמא, ב ד"ה הניחא (שהוא צריך להשתמש בגופו של כלי). וכן הוא לקמן ספ"ח (לצורך גופו, דהיינו שצריך להשתמש בגופו איזה תשמיש המותר).

[42] והיינו שמה שנתבאר שאסור לטלטלו לצורך גופו, הוא דוקא משחשיכה, שאז אין מחשבתו מועלת להוציאו ממוקצה שמחמת חסרון כיס, וכדלקמן סכ"ז (כלים המוקצים מחמת חסרון כיס שנשברו ... בשבת או ביום טוב, אסור לטלטלם בו ביום, שמתוך שהוקצו מדעת האדם בבין השמשות, כשהיה הכלי המוקצה שלם, עדיין הוקצו לכל היום כולו).

[43] לקמן סנ"ט (נסרים של ... אומן אסור, מפני שהוא מקפיד עליהם מלהשתמש בהם שום תשמיש שלא יתקלקלו, והרי הם מוקצה מחמת חסרון כיס. ואם חשב עליהם מבעוד יום ליתן עליהם פת לאורחים בשבת, או שום תשמיש אחר, מותר לטלטלם).

והטעם שמועלת בזה מחשבתו, **עיין במ"ש בסי' רנט** בקונטרס אחרון סק"א (דמחשבה גרידא לא מהני למוקצה מחמת חסרון כיס, דכיון דקפדי עלייהו, בוודאי לאו אורחיה לייחודיה להכי, ובכהאי גוונא לא מהניא מחשבה ... ולא דמי לנסרים של אומן, משום דלא אתעביד בהו מעשה של הקצאה ... קפידתו באה על ידי מחשבתו, שחשב עליה למוכרה, לכך היא נפקעת גם כן על ידי מחשבה בעלמא).

[44] רמב"ם שם (וזה הוא הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס).

והיינו שכיון שהוא כלי ממש, לכן גם כשמקפיד מלהשתמש בו, נשאר עליו תורת כלי, ולא נאסר אלא משום מוקצה מחמת חסרון כיס.

משא"כ אם אינו כלי ממש, אלא תורת כלי עליו, והוא מקפיד מלהשתמש בו, נתבטל לגמרי מתורת כלי, כדלקמן ס"ו (ועוד, שכיון שמקפיד עליו שלא להשתמש בו, אין עליו תורת כלי כלל), ושם נסמן (והערה 61).

[45] **אביי קכג**, ב (וסכינא דאשכבתא), כפירוש יש מפרשים שבתוס' שם ד"ה וסכינא (סכין ששוחטין בה שמקפיד שלא תיפגם). טור ושו"ע ס"א (כגון סכין של שחיטה).

[46] כדלקמן סי' שלא ס"י (איזמל של מילה הוא מוקצה מחמת חסרון כיס, ואסור לטלטלו אלא לצורך המילה, ולא כדי להצניעו, ואפילו לצורך גופו ומקומו).

[47] **רא"ש** פי"ז סי' ד (וכן נמי סכין של מילה, ואיזמל של ספרין, וסכין של סופרים שמתקנין בהן קולמוסין, כיון שמקפידין מלעשות בהן תשמיש אחר, אסור לטלטלן בשבת). טור ושו"ע שם (או של מילה, ואיזמל של ספרים, וסכין של סופרים שמתקנים בהם הקולמוסים, כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר, אסור לטלטלו בשבת).

[48] טור ושו"ע שם (ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו). וכן הוא לעיל ס"ד, ושם נסמן (הערה 39).

[49] **מהרי"ל** הל' שבת ד"ה אמר (סכין דשחיטה אסור לטלטלו בשבת, גם אם הוא מתוקן לו בתיק שאר הסכינים, אין מתירין מוקצה מתוך הואיל). רמ"א ס"א (ואפילו תחובים בנדן עם שאר סכינים, אסור לטלטלו).

[50] **מ"א** סק"א (פירוש, אותו הסכין של סופרים אסור לטלטלו, דהוה אמינא הואיל ותחוב עם שאר סכינים לא קפיד עליה, קא משמע לן דאסור. אבל הנדן עם הסכינים שרי לטלטל, דהא נעשה בסיס לאיסור ולהיתר).

[51] סעיף ד (אם נעשה בסיס לאיסור ולהיתר כגון ... מותר לטלטלו אף שגם האיסור שעליו מיטלטל עמו מאיליו. אלא שאם אפשר לנער האיסור ממנו מיד, צריך לנערו מתחלה ואחר כך יטלטל ההיתר בלבד למקום שצריך אליו. ואם אי אפשר לנער, או שיהיה איזה הפסד בדבר המותר אם ינער את האיסור, או שלא יספיק לו הניעור להשלים בו הצורך

ו וכן קורנס שדכין בו בשמים, במקומות שמקפידים עליו שלא להשתמש בו תשמיש אחר שלא יתלכלך[53], הרי זה מוקצה מחמת חסרון כיס[54]. אבל במקומות שאין מקפידים עליו, מותר לטלטלו[55] לצורך גופו או מקומו, כשאר כלי שמלאכתו לאיסור[56], כמו שיתבאר[57].

וכן נייר חלק העומד לכתיבה הוא מוקצה[58] מחמת חסרון כיס, שמקפיד עליו שלא להשתמש עליו שום תשמיש שלא יתלכלך[59]. ועוד שכיון שמקפיד עליו שלא להשתמש בו, אין עליו תורת כלי כלל[60] כמו שיתבאר[61]:

ז נמצאת למד ששלשה מיני מוקצה הם בכלים[62], שנים מותרים בטלטול והשלישי אסור, מוקצה מחמת מיאוס, ומוקצה מחמת שהקצה אותו מלהשתמש[63], מותרים, ומוקצה מחמת חסרון כיס אסור[64].

שהוא צריך לטלטול זה, כגון שמטלטל ההיתר עם האיסור שעליו למקום אחר מפני שצריך לפנות מקומם זה שהם עליו עכשיו ... מותר לטלטל ההיתר עם האיסור שעליו).

[52] סי״ז (אם אפשר לנער האיסור בלבדו, צריך לנער מתחלה, ואחר כך יטלטל הכלי עם ההיתר למקום שירצה. ואם אי אפשר לנער האיסור בלבדו מבלעדי ההיתר, ינער גם ההיתר עמו אם אין הפסד בניעורו, ואחר כך יטול ההיתר בלבדו ויחזירנו לכלי אם ירצה).

וכן הוא לעיל סי׳ רעז סוף ס״ו (ואם אי אפשר לנער (כגון שהוא צריך עוד לנר זה במקום האחר, או שיש חשש הפסד בניעור זה שלא ישבר הנר), רשאי לטלטלנו בעוד הנר עליו).

*

ובענין ההפסד משמע כאן שההפסד הוא בסכין זה שהוא מוקצה (שיש חשש הפסד אם ינערנו). וכן הוא לעיל שם (שיש חשש הפסד בניעור זה שלא ישבר הנר).

אמנם לקמן שם סי׳ שט (שיהיה איזה הפסד בדבר המותר, אם ינער את האיסור), וסי׳ שי (ינער גם ההיתר עמו, אם אין הפסד בניעורו). משמע דהיינו שיש הפסד בדבר המותר.

וראה קובץ הערות וביאורים תצו ע׳ 23. תשלז ע׳ 60. תשלח ע׳ 94.

[53] **ר׳ יוחנן** קכג, א (קורנס של זהבים שנינו ... אבל דבשמים קפיד עלייהו (שלא ימאס, רש״י)). טור ושו״ע ס״א (והוא הדין לקורנס של בשמים, שמקפידים עליו שלא יתלכלך).

[54] ב״י ד״ה ומ״ש רבינו או (ונראה דהא דאסרינן בשל בשמים, משום חסרון כיס הוא).

[55] **מ״א** ס״ק ב (אבל במקום שאין מקפידין עליו שרי).

[56] שהרי אסור לדוך בשמים בשבת, כדלקמן סי׳ שכא ס״ז.

[57] סעיף יב.

[58] **שלטי הגבורים** לד, א אות ב בסופו (נייר חלק ... שהוא מוקצה).

[59] **מ״א** סק״י (כתוב בשלטי גבורים פ״ח דנייר חלק הוי מוקצה. ונראה לי דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס, דכיון דעומד לכתיבה קפיד עלייהו).

[60] אליה רבה ס״ק ד (וצריך לומר דהוי מוקצה מחמת חיסרון כיס, דכיון דעומד לכתיבה קפיד עלייהו (מג״א סק״י). ולכאורה הנייר מוקצה מחמת גופו כמו אבן, דדוקא בכלי שייך מוקצה מחמת חסרון כיס).

[61] ס״ח (כיון שאין תורת כלי עליהם, אסור לטלטלם אפילו לצורך גופם ומקומם), וסנ״ח (עורות ... מותר לטלטלן מפני שראויין להסמך ולשבת עליהם ויש תורת כלי עליהם, בין שהם של בעל הבית בין של אומן המעבדן ומוכרן, שאף הוא אינו מקפיד עליהם להסמך ולשבת עליהם), משא״כ אם מפקיד עליהם, ביטל תורת כלי שהיה עליהם.

והיינו שאם הוא כלי ממש שמלאכתו לאיסור, ומקפיד עליו שלא להשתמש בו דבר אחר, נתבאר לעיל ס״ד (וכל הכלים שהם עומדים לסחורה, והוא מקפיד עליהם שלא להשתמש בהם שום תשמיש ... זהו הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס).

משא״כ כאן בנייר חלק העומד לכתיבה, שאינו כלי ממש, אלא תורת כלי עליו. לכן אם הוא מקפיד שלא להשתמש בו, ביטל תורת כלי שהיה עליהם, כעין האמור לעיל ס״ג (הכניסן לאוצר לסחורה, ביטל תורת כלי שהיה עליהם, ואסור לטלטלם).

וראה גם לעיל (הערות 34. 44).

[62] והיינו שעד כאן נתבארו שלושה מיני מוקצה שהם בכלים: (א) ס״ב – מחמת מיאוס, מותר. (ב) ס״ג – שהקצה מלהשתמש, מותר. (ג) ס״ד-ו – מחמת חסרון כיס, אסור.

וגם הסוג הרביעי דלקמן מיירי בכלים, ועל זה מתחיל בתחלת ס״ח ״וכל זה בדבר שיש תורת כלי עליו״. שמשם ואילך יתבארו סוגי מוקצה שאין תורת כלי עליהם.

ולקמן ס״י (והערה 107) יבוא סיכום מיני מוקצה האסורים.

[63] כדלעיל ס״ג (ואפילו כלי שהקצה אותו מלהשתמש בו שום תשמיש, כגון כלים המוכנים ועומדים לסחורה ... אין להם דין מוקצה. וראה קובץ הערות וביאורים תרי ע׳ 22.

[64] וכן הוא גם לקמן סי׳ תצה רסי״ג (כבר ביארנו בהלכות שבת דאין איסור מוקצה בשבת אלא מוקצה מחמת חסרון כיס ... אבל שאר כל דבר שראוי להשתמש ממנו איזה תשמיש, מותר לטלטלו בשבת, אפילו מוקצה מחמת מיאוס, או מחמת שעומד לסחורה וכיוצא בזה, מותר לטלטלו בשבת).

ויש עוד מין מוקצה רביעי, והוא דבר שהיה מוקצה מחמת איסור בבין השמשות, והלך לו האיסור בשבת[65], ויש בדבר זה להקל ולהחמיר, ויתבאר זה בסי׳ ש״י[66]:

ח וכל זה בדבר שיש תורת כלי עליו. אבל כל דבר שאין תורת כלי עליו, ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה[67], כגון אבנים[68] ומעות[69] ועצים[70] וקנים וקורות[71] ועפר וחול[72] וקמח ועיסה (של ישראל, אבל

---

[65] עוד מין מוקצה רביעי בכלים (כדלעיל הערה 62), והוא כלי שהיה מוקצה מחמת איסור בבין השמשות, וכדלעיל סי׳ רעט ס״א (נר שהדליקו בו מבעוד יום ודלק עד לאחר שחשכה, אף על פי שכבה אחר כך, אסור לטלטלו כל השבת כולה ... לפי שבבין השמשות כשהיה הנר דולק היה אסור בטלטול אפילו לצורך גופו ומקומו, מפני שהיה בסיס לשלהבת הדולקת בו, שהיא מוקצה, ונעשה הנר מוקצה כמוה, ומתוך שבבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת היה מוקצה מדעת האדם, שהקצהו מדעתו כשהדליק בו ועשאו בסיס לדבר (האסור) המוקצה, הוקצה לכל השבת כולה).

ואף שרבי שמעון מתיר גם סוג זה של מוקצה, כדתנן מד, א (מטלטלין נר חדש אבל לא ישן (דמוקצה מחמת מיאוס הוא, רש״י), רבי שמעון אומר כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת). והיינו שאינו אוסר הנר אלא בשעה שדולק, ולא סגי במה שהי׳ דולק בבין השמשות.

מכל מקום לא קיי״ל בזה כרבי שמעון, כדאמרינן קנז, א (בכל השבת כולה הלכה כרבי שמעון ... לבר ממוקצה מחמת איסור, ומאי ניהו נר שהדליקו בה באותה שבת). וראה לעיל (הערה 15).

*

וכן הוא גם בהוקצה בבין השמשות שלא מחמת איסור, כדלקמן שם ס״ב (גרוגרות וצימוקים שהניחן לייבשן ... כיון שהיו מוקצים מדעתו מתחלת השבת, כמו שיתבאר, שכל דבר שהוקצה מדעת האדם בבין השמשות הוקצה לכל השבת כולה), וס״ה (וכן דבר שלא היה ראוי בבין השמשות מחמת עצמו, ולא מחמת איזה איסור, ונעשה ראוי משחשיכה, שהוא אסור בטלטול כל השבת כולה, אם נדחה בידי אדם מלהיות ראוי בין השמשות, כגון גרוגרות וצמוקים שלא היו ראויין בבין השמשות ובשבת נתייבשו לגמרי ונעשו ראויין, שכיון שבבין השמשות היו מוקצין מדעת האדם שהקצם מדעתו כשהכניסן לייבשן, הוקצו לכל השבת כולה), ויתבאר שם (הערה 681).

וכן הוא כשהוקצה בבין השמשות מחמת חסרון כיס, כדלקמן סכ״ז (כלים המוקצים מחמת חסרון כיס שנשברו, אף על פי שהשברים אינם מוקצים מחמת חסרון כיס, אם נשברו בשבת או ביום טוב אסור לטלטלם בו ביום, שמתוך שהוקצו מדעת האדם בבין השמשות כשהיה הכלי המוקצה שלם, עדיין הוקצו לכל היום כולו).

וכן הוא במוקצה מחמת מצוה, בשבעת ימי חג הסוכות, כדלקמן סי׳ תרמט ס״כ (דכיון שבבין השמשות של ליל ראשון שהוא תחלת כניסת החג, היה מוקצה ועומד למצות נטילת אתרוג של כל שבעת ימי החג ... ואסור להסתפק ממנו אפילו משהו, הרי כולו הוקצה ונאסר לכל שבעת ימי החג).

וכן הוא בשאר האופנים שהוקצה לבין השמשות, כנזכר בכמה מקומות (לעיל סי׳ רעט ס״א-ב. לקמן סע״ח. סי׳ שי סי״א. סי׳ שעב סכ״ב. סי׳ תצה סי״ג).

והטעם לזה נתבאר לעיל סי׳ רעא בקונטרס אחרון ס״ק ג (בבין השמשות ... שהוא התחלת השבת ... ומהאי טעמא כל מוקצה דאתקצאי בבין השמשות אתקצאי לכולה יומא, וכן בעירובי תחומין ועירובי חצרות, הכל תלוי בבין השמשות, מפני שהוא התחלת השבת).

וכן הוא לקמן סל״א (הואיל והיה עליה תורת כלי בבין השמשות, שהוא תחלת כניסת השבת), וס״ס (היו הקליפות מונחות עליו בבין השמשות, שהוא תחלת כניסת השבת). סי׳ שי ס״ד (שכיון שבבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת היה מוקצה ... הוקצה לכל השבת כולה). לעיל סי׳ רסו סכ״ד (שלא היו השקים עליהם בבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת).

[66] סי״א (כל דבר האסור בטלטול שהניחו מבעוד יום על גבי דבר המותר בטלטול על דעת שישאר מונח שם בשבת, שנעשה ההיתר בסיס להאיסור ונאסר בטלטול כמוהו כמו שנתבאר בסי׳ ש״ט, ומשחשיכה ניטל האיסור מעל גבי ההיתר, אעפ״כ אסור לטלטלו כל השבת כולה ... שמתוך שהוקצית בין השמשות מדעת האדם, שעשאה בסיס לאיסור, הוקצית לכל השבת כולה. אבל אם לא היו המעות עליה בין השמשות, אלא לאחר כך הניחום עליה נכרי או קטן ... מותר לטלטלה אם ניטלו המעות מעליה, הואיל ולא היתה מוקצה בבין השמשות).

והיינו שכלל זה עצמו, שכיון שנאסר לתחלת השבת נאסר לכל השבת, ישנו לפעמים להקל, שכיון שהי׳ היתר בתחלת השבת הותר לכל השבת, אף במקום שנעשה מוקצה באמצע השבת, וכדלקמן סל״א (אם זרקה לאשפה בשבת, מותר לטלטלה, הואיל והיה עליה תורת כלי בבין השמשות, שהוא תחלת כניסת השבת).

ועוד קולא נתבארה לקמן שם ס״ו (דבר שהיה מוקצה בבין השמשות בעל כרחו של אדם, לא הוקצה לכל השבת כולה, כגון דבר שהיה מוקצה מחמת איסור הבא מאליו, ולא על ידי גרמת האדם, ומשחשכה נסתלק האיסור, שוב אין בו משום מוקצה).

[67] רמב״ם פכ״ה ה״ו (כל שאינו כלי, כגון אבנים ומעות וקנים וקורות וכיוצא בהן אסור לטלטלן ... וכן העפר והחול והמת אין מזיזין אותן ממקומן). שו״ת הרא״ש כלל כב ס״ח בתחלתו (דבר המוקצה מחמת גופו, כאבנים ועצים ומעות וכיוצא בהם, שאין להם תורת כלי). ב״י ריש הסימן (כל דבר שאינו כלי ולא מאכל אדם ולא מאכל בהמה, כגון אבנים ומעות וקנים ועצים וקורות ועפר וחול ומת ובעלי חיים, וגרוגרות וצמוקים שהם מונחים במקום שמייבשים אותם, וכל כיוצא בדברים אלו דלא חזו, וזהו מוקצה מחמת גופו). שו״ע ס״ז (דבר שאין בו שייכות כלי, כגון צרורות או אבנים ... אסור לטלטלם).

דיני מאכל בהמה יתבארו לקמן סס״ג-ט.

[68] רמב״ם וראב״ש וב״י ושו״ע שם (אבנים).

[69] רמב״ם וראב״ש וב״י שם (ומעות).

של נכרי יש מתירים[73] כמו שיתבאר בסי׳ ש״י[74]) והמת[75] ובעלי חיים[76] וכל כיוצא בדברים אלו[77].

ואפילו דבר שהוא ראוי להשתמש בו איזה תשמיש המותר בשבת, כגון אבנים שראויין לפצוע בהן אגוזים[78], וצרורות[79] שראויות לכסות בהן כלים[80], וכל כיוצא בהם, כיון שאין תורת כלי עליהם[81], אסור

וכן הוא לעיל סי׳ שא סל״ט (ואילו לטלטל המעות ... מוקצה). ולקמן סי׳ שי סי״א ואילך (שהניח מעות על הכר ... איסור טלטול המעות שעליה ... אפילו לצורך גופה ומקומה).

וטעם האיסור בזה הוא כאמור כאן ״שאין תורת כלי עליו״. ואף שעשויים לשלם בהם, אין זה עושה אותם כלי, שהרי אין משתמשים בו בעת התשלום. וכן פירש ברכת השבת כאן.

ומזה יש לעיין בענין קופוני פרסים שנותנים לילדים בשבת, מדוע לא יהיו מוקצה.

ואם הם מעות מנוקבים, נתבאר לעיל סי׳ שא סל״ט.

[70] רא״ש וב״י שם (ועצים). ט״ז ס״ק ז (פשוט דהוא הדין חתיכת עץ שאינו כלי שאסור לטלטלו).

[71] רמב״ם וב״י שם (וקנים וקורות).

לענין קנים, ראה גם לקמן סמ״ו.

[72] רמב״ם וב״י שם (העפר והחול).

וכן הוא לקמן סע״ז (עפר קרקע הבית, ומוקצה הוא ואסור לטלטל).

[73] רא״ש ביצה ספ״ג (אין להתיר פת הניקח בשבת, שמא היה בין השמשות קמח או עיסה דלא חזו לכוס. וכן אסר ר״ת להריב״ם לחם של נכרים שנאפה בשבת. ובספר התרומות כתב פנים לאיסור ולהיתר. ולי נראה דאפילו אם הוה קמח או עיסה בין השמשות, לא הוי מוקצה, דכיון דהוי ביד נכרי, הוי גמרו בידי אדם).

[74] סעיף ג (שאין דין מוקצה בשל נכרי, לפי שהכל מוכן אצלו, שהנכרי אינו מקצה כלום ודעתו על הכל, וכיון שהוא מוכן לאיש אחד מוכן לכל).

ולענין הקמח והעיסה נתבארו שתי הדעות לקמן סי׳ שכה ס״ו (הקמח שביד נכרי אין לו דין מוקצה כלל בשבת, מפני שבידו הוא לאפותו ולעשותו ראוי בו ביום, וכיון שהוא מוכן להנכרי בעליו הרי זה מוכן לכל ... ויש אומרים ... יש בה משום מוקצה אם היתה קמח או עיסה בבין השמשות).

[75] משנה קנא, א (עושין כל צרכי המת ... ובלבד שלא יזיז בו אבר). רמב״ם וב״י שם (והמת).

וכן הוא לקמן ריש סי׳ שיא (שהמת הוא מוקצה, ואסור בטלטול).

[76] ברייתא מג, א (כופין את הסל לפני האפרוחין ... אסור לטלטלו בעודן עליו), וקכח, ב (אין עוקרין בהמה וחיה ועוף בחצר), ופרש״י (אין עוקרין רגליה לגמרי מן הארץ, דמוקצה היא לטלטלה). שו״ע סל״ט (אסור לטלטל בהמה, חיה ועוף). והטעם נתבאר במ״מ פכ״ה הכ״ה (האפרוחים ושום בהמה חיה ועוף חיים, אינן מותרין בטלטול, לפי שאינן ראויין). ב״י שם (ובעלי חיים).

וכן הוא לקמן סע״ח (אסור לטלטל בהמה או חיה או עוף, מפני שאינן ראויים בשבת כשהם חיים).

בנוסף לכך יש איסור השתמשות בבעלי חיים, כדלעיל סי׳ שה סכ״ג (אין רוכבים על גבי בהמה, ולא נתלים עליה, ולא נשענים עליה, שאין משתמשין בבעלי חיים כל עיקר, שכללו חכמים כל שימוש בבעלי חיים בכלל גזרת הרכיבה, שגזרו עליה משום שמא יבא לחתוך זמורה מאילן המחובר כדי להנהיג בה הבהמה שרוכב עליה).

[77] ועוד נתבארו בכמה מקומות, כמה דברים שהם מוקצה מחמת גופו, ראה לדוגמה לעיל סי׳ שב ס״ג (נוצות שלימות שאינן ראויות לכר וכסת, עד שימרוט אותן מקנים שלהן שהם קשים, ואינם ראוים לשכב עליהן, אסור לטלטלן בשבת). לקמן סי׳ שט ס״י (קינה של תרנגולים שיש בה ביצה שיש בה אפרוח, שביצה זו אסורה בטלטול, מפני שאינה ראויה אף לכלב מחמת קליפתה).

*

ואף שהובא לעיל מב״י, שהוסיף גם (וגרוגרות וצמוקים שהם מונחים במקום שמייבשים אותם, וכל כיוצא בדברים אלו דלא חזו, וזהו מוקצה מחמת גופו).

מכל מקום לא נמנו כאן גרוגרות וצמוקים, שהרי הם נאסרו אף אם הם ראוים קצת לאכילה, מטעם שדחה אותם בידים, כדלקמן סי׳ שי ס״ב (חוץ מגרוגרות וצימוקים שאסור לאכול מהם או לטלטלן משהניחם במוקצה עד לאחר שנתייבשו לגמרי ... ואין צריך לומר אם אינן ראוין לגמרי ... שהרי הן כאבנים ועפר ... אלא אפילו אם הן ראויין ואינן ראויין, שיש אנשים שאוכלים אותן ... כיון שהיה יודע שיסריחו, הקצה דעתו מהן לגמרי, עד שיתייבשו לגמרי ויתקנו היטב שיהיו ראויין לכל).

ובמוקצה זה מודה אפילו רבי שמעון לאסור, כדאמרינן מה, א (אמר רב יהודה אמר שמואל אין מוקצה לרבי שמעון אלא גרוגרות וצימוקים בלבד). וראה לעיל (הערה 15).

[78] כמובא בשו״ע סכ״ב (באבן ... דאורחיה בהכי, כגון לפצוע בה אגוזים).

[79] שהן אבנים קטנות, כדעיל סי׳ ג מהדו״ב ס״ח (צרורות, שהם אבנים דקים). פסקי הסידור הנהגות בית הכסא ד״ה הקינוח (בצרורות שהן כמו אבנים קטנים).

[80] שו״ע ס״ז (צרורות או אבנים, אף על פי שראויים לכסות בהם כלי, אסור לטלטלם).

וכן הוא לקמן סל״ב (כל דבר שאין בו שייכות כלי גמור, כגון צרורות או אבנים וכיוצא בהם, אף על פי שראויים לכסות בהם כלים, לא ירד עליהם תורת כלי בשביל כך, ואסור לטלטלם), וספ״ה (שכל צרורות ואבנים שהם ראויים לכיסוי כלים, ואעפ״כ אין עליהם תורת כלי על ידי כך).

[81] **רב אויא מו**, סע״א (שרגא דנפטא נמי שרי לטלטוליה ... הואיל וחזיא לכסויי בה מנא. אלא מעתה כל צרורות שבחצר מטלטלין הואיל וחזיא לכסויי בהו מנא. אמר ליה הא איכא תורת כלי עליה הני ליכא תורת כלי עליה). ושם מח, א

לטלטלם אפילו לצורך גופם ומקומם[82], אלא על פי הדרכים שיתבארו[83]. וזהו הנקרא מוקצה מחמת גופו[84]:

ט ובכלל מוקצה זה הוא[85] כל מאכלות האסורות בהנאה שאינו יכול להאכילן אפילו לכלבים, ואפילו אין

(טומנין בגיזי צמר ובציפי צמר ובלשונות של ארגמן ובמוכין, ואין מטלטלין אותן ... אם לא טמן בהן אין מטלטלין אותן ... מהו דתימא חזי למזגא עלייהו, קא משמע לן).

וכן הוא לעיל סי' רעט ס"ז (נר שלא הדליקו בו באותה שבת ... ואפילו הדליקו בו נפט שהוא מסריח, מותר לטלטלו בשבת לצורך גופו ומקומו, שאינו מוקצה מחמת מיאוס, הואיל והוא ראוי לכסות בו כלים. ואינו דומה לצרורות ואבנים, שאף שראויים לכסות בהם כלים אסורים בטלטול, לפי שאין עליהם תורת כלי כלל. אבל נר זה יש עליו תורת כלי). לקמן סל"ב (כל דבר שאין בו שייכות כלי גמור, כגון צרורות או אבנים וכיוצא בהם, אף על פי שראויים לכסות בהם כלים, לא ירד עליהם תורת כלי בשביל כך, ואסור לטלטלם), וספ"ה (שכל צרורות ואבנים שהם ראויים לכיסוי כלים, ואעפ"כ אין עליהם תורת כלי על ידי כך, אלא אם כן ייחדם לכך כמו שנתבאר למעלה).

והיינו שדוקא נר שיש עליו תורת כלי, אלא שהוא מאוס, בזה מועיל מה שראוי לכסות בו כלים, כדלעיל ס"ב (ואפילו אם אינו ראוי כלל להשתמש בו במלאכה אחרת של היתר מחמת מיאוסו וסרחונו, כגון נר ... אעפ"כ אין לו דין מוקצה להאסר בטלטול ... מפני שמכל מקום ראוי הוא לכסות בו כלים), ושם נסמן (הערה 28).

וכן מועיל בשברי כלים, כדלקמן סל"ב (לא בכל דבר אמרו שאם ראוי לכסות בו כלי יש תורת כלי עליו, אלא בשברי כלים בלבד, הואיל והיה כבר עליהם תורת כלי גמור כשהיו שלימים, לכן לא נפקע מהם אף כשנשברו, אם ראויין עדיין לכיסוי. אבל כל דבר שאין בו שייכות כלי גמור, כגון צרורות או אבנים וכיוצא בהם, אף על פי שראויים לכסות בהם כלים, לא ירד עליהם תורת כלי בשביל כך ואסור לטלטלם), ושם נסמן (הערות 242-243).

*

ומכל מקום יש הפרש בין חריות של דקל שדרכם לייחדם לישיבה, ואם חשב עליהם, או ישב עליהם פעם אחת נעשה עליהם תורת כלי, כדלקמן סנ"א (אירע מקרה שישב עליהם מעט קודם השבת, מותר לטלטלם בשבת לסדרם ולישב עליהם), ושם נסמן (הערה 366).

לבין אבנים וצרורות ועצים שאין דרכם לייחדם לישיבה, ולא ירד עליהם תורת כלי אלא אם כל ייחדם לכך לעולם, כדלקמן סנ"ב (אבל שאר עצים, וכן נדבך של אבנים, אף על פי שישב עליהם פעמים רבות בחול, וגם חשב עליהם שיהיו עומדים לישיבה גם בשבתות, עד עת שיצטרך לפנותם מכאן, לא ירד עליהם תורת כלי על ידי כך, לפי שאין דרכם של שאר עצים ואבנים לייחדם לישיבה ... לפיכך לא הוכנו לכך על ידי ישיבה או על ידי מחשבה בלבד, כל שלא ייחדם לכך לעולם), ושם נסמן (הערה 368).

סיכום כללי הלכות אלו – לעיל ס"ב (הערה 27), ולקמן סמ"ח (הערה 353).

[82] גמרא קכד, א (דבר שמלאכתו לאיסור, לצורך גופו ולצורך מקומו שרי, הני מילי היכא דאיכא תורת כלי עליו, היכא דליכא תורת כלי עליו, לא). מרדכי ביצה רמז תרמה (עץ ואבן, אפילו אם הוא צריך לגופו או למקומו, אינו יכול ליטלו בשבת, מאחר שאינו כלי). רמ"א ס"ז (וכל דבר שאינו כלי כלל, אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו, כל שכן לצורך מקומו).

[83] דהיינו שיחדום לכך לעולם, כמובא לעיל (הערה הקודמת).

או אולי הכוונה לטלטול בגופו וכיו"ב, שיתבאר לקמן סט"ו ואילך.

[84] **הרא"ש בתשובה** שם (דבר המוקצה מחמת גופו). ב"י שם (וזהו מוקצה מחמת גופו).

והיינו שהם מוקצים מחמת עצמם, ולא מחמת שהאדם הסיח דעתו מהם.

*

ומוקצה מחמת גופו, וכן מוקצה מחמת איסור, וכן בסיס למוקצה מחמת גופו, מודה בהם גם רבי שמעון לאיסור, כדתנן מד, א (רבי שמעון אומר כל הנרות מטלטלין, חוץ מן הנר הדולק בשבת). וטעם איסורו נתבאר לעיל סי' רעט ס"א-ב (אסור בטלטול אפילו לצורך גופו ומקומו, מפני שהיה בסיס לשלהבת הדולקת בו, שהיא מוקצה, ונעשה הנר מוקצה כמוה ... וכן השמן ... כשהיה דולק היה אסור להסתפק ממנו משום איסור כיבוי כמ"ש בסי' רס"ה ... וכיון שאסור להסתפק וליהנות ממנו בשבת אסור גם כן לטלטלו הואיל ואינו ראוי לכלום בו ביום. ועוד ... מפני שנעשה בסיס לשלהבת שהוא מוקצה, וכן הפתילה נעשית גם כן בסיס לשלהבת, ואסור לטלטל). והיינו בנוסף למה שהוקצה למצותו (כדלקמן הערה 104).

הרי שרבי שמעון מודה שאסור לטלטלו כל זמן שהוא דולק, מטעם שהוא בסיס למוקצה מחמת גופו, ומטעם האיסור להסתפק ממנו. וראה לעיל (הערה 15).

וכן הוא בברייתא מז, א (ושוין (ר' יהודה ורבי שמעון שנחלקו בנר ישן, רש"י), שאם יש בה שברי פתילה שאסור לטלטל). והיינו שגם רבי שמעון מודה בשברי פתילה, שהם כצרורות ואבנים, כדלקמן סל"ג (שברי פתילה שאינן עומדים עוד להדלקה בנר, הרי הן כצרורות ואבנים, שאסור לטלטלן), ושם נסמן (הערה 248).

ויתירה מזו, שטלטול מת, שהוא מוקצה מחמת גופו, נאסר כבר בימי דוד ושלמה, כדלקמן סי"ז (דבר שאינו ראוי בשבת, היה אסור לטלטל אף בימי דוד ושלמה, או קודם לכן), ושם נסמן (הערה 162).

[85] בסעיף שלפנינו יתבאר גדרו של מוקצה מחמת איסור – שהוא בכלל מוקצה מחמת גופו, שנתבאר בסעיף הקודם.

ואף שהם שני סוגי מוקצה, כדלקמן ס"י (נמצאו כל מיני המוקצה האסורים חמשה ... ומוקצה מחמת גופו, ומוקצה מחמת איסור הנאה או אכילה).

מכל מקום נכלל גם מוקצה מחמת איסור בכלל מוקצה מחמת גופו, שעל ידי איסורו נתבטל ממנו גדר מאכל.

איסורן אלא מדברי סופרים[86], כגון סתם יינם[87] וכיוצא בו. ואפילו אין איסורן אלא בו ביום בלבד, כגון טבל[88] שיכול לתקנו במוצאי שבת ולאכלו, אלא שבשבת אסור לתקנו מדברי סופרים כמו שיתבאר בסי׳ של״ט[89], וכן כל כיוצא בזה, הוא מוקצה מחמת גופו[90], ואסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו[91].

אבל מאכלות האסורות באכילה ומותרות בהנאה, שיכול להאכילן לכלבים, אם הן מוכנין ועומדים להאכילן לכלבים[92], כגון נבלות וטרפות וכיוצא בהן, מותר לטלטלן כשאר מאכלי בהמה.

ואם אינן עומדים לכלבים מחמת איסורן, מפני שאין איסורן אלא בשבת, כגון משקין שזבו מן הפירות מאליהן בשבת שאסורים בשתיה בו ביום בלבד[93], וכן ביצה שנולדה בשבת שאסורה באכילה בו ביום בלבד[94], וכן חלב שנחלב בשבת שאסור בו ביום בלבד[95], וכן כל כיוצא בהם[96], אע״פ שיכול להאכילם לכלבים, מכל מקום כיון שאינן עומדים לכך אלא לאכילת אדם במוצאי שבת[97], אסור לטלטלן[98] אפילו

---

[86] משנה קכו, ב (מפנין תרומה טהורה (דחזי לבהמת כהן, רש״י) ... אבל לא את הטבל), ובגמרא קכח, רע״א (לא צריכא בטבל טבול מדרבנן). שו״ת הריב״ש סי׳ תא (הנה מפורש שהדברים האסורים באכילה לישראל, אפילו מדרבנן, אסור לטלטלן בשבת). הובא בב״י סי׳ תמו, ובמג״א שם סק״ג (כתב ב״י בשם הריב״ש דאסור לטלטל החמץ, משום דכל דבר האסור באכילה, אפילו מדרבנן, אסור לטלטלו בשבת).

וכן הוא לקמן סי׳ תמד סי״ג (משעה ששית ואילך שהוא אסור בהנאה הרי הוא מוקצה כעצים ואבנים, כיון שאינו ראוי לו לכלום, ולפיכך אסור לטלטלו). תמו ס״ה (דכיון שהחמץ אסור בהנאה בפסח, הרי הוא מוקצה, ואסור לטלטלו ביום טוב שהרי אינו ראוי לכלום).

[87] **ביצה כא**, ב (שיורי כוסות (של יין ששרה בהן פתו, רש״י) ... דידן חזו לתרנגולין ... דידהו איסורי הנאה נינהו).

ואף דמיירי בסתם יינם, שלא ידוע שנתנסכו לעבודה זרה, ואין איסורן אלא מדברי סופרים, כמבואר בשו״ע יו״ד רס״י קכג (סתם יינם של עובדי כוכבים אסור בהנאה), ורמ״א (משום גזירת יין שנתנסך לאלילים), וש״ך (כלומר אסור מדרבנן).

[88] **משנה קכ[ו]**, ב (אבל לא את הטבל). רמב״ם פכ״ה הי״ט (פירות שאסור לאכול, כגון פירות שאינם מעושרין ... אסור לטלטלן).

עיין תוס׳ כו, א ד״ה אין מדליקין (טבל ... דהנאה של כילוי אסורה לזרים), **דאי אפשר להאכילו לכלבים. ואין צריך למה שכתב המ״א רס״י תקטו** סק״ב (טעמא משום דנבילה חזי לכלבים, אבל זה לאו דעתיה למשדיי׳ לכלבים, ואסור דומיא דטבל) **ועיי״ש**.

דהיינו שבמ״א שם ביאר הטעם שטבל אסור בטלטול, כי אף דחזי לכלבים, מכל מקום לאו דעתיה למשדי׳ לכלבים (וכדלקמן בסמוך: אע״פ שיכול להאכילם לכלבים מכל מקום כיון שאינן עומדים לכך). אמנם לפי המובא לעיל מהתוס׳, שאסור להאכילו לכלבים, אם כן ״אין צריך למה שכתב המ״א״.

*

וכל זה הוא במאכל האסור, שאינו מועיל מה שאחר השבת אפשר לתקנו. משא״כ בשבר כלי, מועיל מה שאחר השבת אפשר לתקנן, כדלקמן סל״ג (פתילה שלימה, אפילו נדלקה כבר בחול או בשבת שעברה, היא נקראת כלי), וסל״ד (לא נפקע מהם שם כלי שהיה עליהן, הואיל וראויות להחזירן ולחברן אל הכלים), וסמ״ג (מפני שעדיין יש תורת כלי עליו, הואיל והוא ראוי לחזור ולתקנו). ואף שאי אפשר להשתמש בהם בשבת, מכל מקום נקראות כלי גם בשבת, כיון שכבר היו כלי, ויחזור ויתקנם אחר השבת. ויתבאר לקמן (הערה 210).

[89] ס״ז (ואין מפרישין תרומות ומעשרות, מפני שהוא כמתקן דבר שלא היה מתוקן).

[90] ונתבאר לקמן סוף ספ״ה (שאין מועיל למאכל האסור באכילה בשבת להתירו בטלטול מפני שיש עליו תואר אוכל).

[91] כדלעיל סעיף הקודם (אפילו לצורך גופם ומקומם), ושם נסמן (הערה 82).

[92] **תוס׳** ביצה ו, ב ד״ה מוכן לכלבים הוי מוכן לאדם (וקשה דאם כן אפרוח נמי יהא מותר, שמוכן לכלבים. ויש לומר דבעינן מוכן ועומד, וזה אינו עומד לכלבים). הובא במ״א סי׳ תקטו סק״ב (נבילה אסורה באכילה ושרי בטלטול ... טעמא משום דנבילה חזי לכלבים, אבל זה לאו דעתיה למשדיי׳ לכלבים ... וכן כתבו התוס׳ בביצה דף ו׳ ע״ב דבעינן מוכן ועומד).

וכן הוא לקמן סי׳ שכד ס״ה (מחתכין נבילה לפני הכלבים ... ואין בה משום מוקצה). סי׳ תמד סי״ג (מותר לטלטל חמץ בשעה חמישית בשבת זה, אף על פי שאינו ראוי לו, שהרי הוא אסור באכילה, מכל מקום הרי הוא יכול להאכילו לבהמה חיה ועוף, או ליתנו לנכרי, והרי דינו כבשר נבילה וטריפה שאינו ראוי אלא להאכילו לכלבים או ליתנו לנכרי ומותר לטלטלו בשבת, כמו שנתבאר בסימן שכ״ד עיין שם).

[93] כדלקמן סי׳ שכ ס״ג וש״נ.

[94] כדלקמן סי׳ תקיג ס״ב-ג ובקונטרס אחרון סק״ג וש״נ.

[95] כדלעיל סי׳ שה סל״ב וש״נ.

[96] כגון פירות הנושרים מאליהם, כדלקמן סי׳ שכה ס״ח. סי׳ תקטו ס״ד. וראה סי׳ תקא ס״י.

[97] תוס׳ קכח, ב ד״ה בשר (וכל מידי דחזי ליה לאינש לא מקצה לכלבים). המאור (נט, ב) ד״ה טעמא (כל מידי דבר אכילה, דלא חזי למיכל בו ביום עד מוצאי שבת, ולכלבים נמי לא קאי, לא מטלטלין ליה בשבתא, דהא לא חזי למידי). הובא במ״א ס״ק נו.

לצורך גופן ומקומן[99].

אבל דבר שאיסור אכילתו הוא גם בחול, אע"פ שיש לו היתר לאחר זמן כגון החדש, מותר לטלטלו[100] אפילו בארץ ישראל[101], שכיון שנמשך זמן איסורו הרבה, הרי הוא עומד גם בתוך הזמן[102] להאכילו לבהמות ולמכרו לנכרים[103]:

י ויש עוד מין מוקצה באוכלים ומשקים בשבת ויום טוב, והוא מוקצה מחמת מצוה[104], שיתבאר בסי' תרל"ח[105] ותקי"ד[106].

נמצאו כל מיני המוקצה האסורים חמשה[107], מוקצה מחמת חסרון כיס[108], ומוקצה מחמת גופו[109],

---

וכן הוא לקמן סס"ח (שאף שראויין לכלבים, הרי אינן עומדים לכלבים אלא לאכילת אדם למוצאי שבת, ובשבת אינן ראוין לו לכלום).

[98] רי"ף ביצה יג, ב (אפילו לטלטלו נמי אסור, דמשום דלא חזי לאכילה מוקצה הוא). רא"ש שם פ"ג סי' ב (אפילו לטלטל נמי אסור, דלא חזי לאכילה, וכמוקצה דמי). הובא ב**מ"א סי' תקטו** ס"ק ב (דלא חזי לאכילה, וכמוקצה דמי, דכיון דאסורין באכילה מחמת איסור היום, אסורין בטלטול (הרי"ף והרא"ש). והכי קיי"ל, כדלקמן סי' תקיג, בקונטרס אחרון שם סק"א (עיין מג"א סי' תקט"ו ס"ב ב' ... דקיי"ל כרי"ף ורא"ש).

וכן הוא במ"א סי' שח ס"ק נו (וכן כתב המאור רפכ"א ... דכל מידי דבר אכילה היא, דלא חזי למיכל עד מוצאי שבת, לכלבים נמי לא קאי, ולא מטלטלין ליה, דהא לא חזי מידי עכ"ל). והוא בבעל המאור שבת נט, ב ד"ה טעמא (כל מידי דבר אכילה דלא חזי למיכל בו ביום עד מוצאי שבת, ולכלבים נמי לא קאי, לא מטלטלין ליה בשבתא, דהא לא חזי למידי).

וכן הוא לעיל סי' רעט ס"ב (וכיון שאסור להסתפק וליהנות ממנו בשבת, אסור גם כן לטלטלו, הואיל ואינו ראוי לכלום בו ביום). סי' שה סל"ג (וכיון שאסור באכילה, אסור גם כן בטלטול, שמוקצה הוא, כיון שאינו ראוי לבו ביום). לקמן סס"ח (אסור לטלטלו ... שאף שראויין לכלבים, הרי אינן עומדים לכלבים, אלא לאכילת אדם למוצאי שבת, ובשבת אינן ראוין לו לכלום). סי' שכה ס"ח (ולכן הם אסורים גם כן בטלטול, כיון שאינן ראוים לו בו ביום להשתמש בהם שום תשמיש, והרי הם מוקצים). סי' תצז ס"ז (כל דבר שאסור לאכלו ביום טוב או להשתמש בו, מפני שהוא מוקצה, אסור לטלטלו). סי' תקיג ס"ג (וכיון שהיא אסורה באכילה, אסורה גם כן בטלטול, שהרי אינה ראוייה לכלום בו ביום). סי' תקטו ס"א (והן אין ראויין עדיין לאכילה, וכל שאינו ראוי לאכילה אסור לטלטלו ביום טוב), וס"ד (וכיון שאסור לאכלו ולהשתמש בו, אסור גם כן לטלטלו, שהרי אינו ראוי לכלום בו ביום).

[99] כדלעיל סעיף הקודם (אפילו לצורך גופם ומקומם), ושם נסמן (הערה 82).

[100] **תוספתא פט"ו** ה"ח (מטלטלין את החדש בשבת).

[101] אף דקיי"ל שגם בחוץ לארץ אסור מן התורה, כדלקמן סי' תפט סכ"ט (שהחדש אסור גם בחוץ לארץ מן התורה).

[102] בקוה"ש הגיה: עומד בתוך הזמן גם כו'.

[103] משנה מנחות עא, א (קוצר לשחת מאכיל לבהמה). תוספתא פ"י ה"ז (ואף על פי שאמרו אסור בחדש לפני הפסח, מותר ברפואה לאכילת גוים ולאכילת כלבים, לא אסרו אלא ישראל בלבד).

ואם כן מן הסתם עומד גם לאכילת בהמות ונכרים. ואם דעתו לשמרו לאכילתו, ראה בדי השלחן סי' קיא ס"ק ד.

[104] ברייתא וגמרא מה, א (אין מוקצה לרבי שמעון אלא שמן שבנר בשעה שהוא דולק, הואיל והוקצה למצותו (לשבת, רש"י) הוקצה לאיסורו (לכל זמן איסור דליקתו, רש"י) ... ור' שמעון מתיר. ושוין בסוכת החג בחג שהיא אסורה). שו"ת הרא"ש כלל כב ס"ח (המין השלישי, דבר המוקצה מחמת מצותו, כעצי סוכה ונוייה). ב"י ריש הסי'.

[105] ס"ב (הואיל והוקצו למצות סוכה, חל עליהם קדושת הסוכה להאסר בהנאה כמותה), וס"ו (נויי הסוכה ... אסור להסתפק מהם כל ימי החג ... וכיון שהן אסורין באכילה, אסורין גם בטלטול בשבת ויום טוב). והיינו שאסור להשתמש בהן כל ימי החג, ובשבת ויום טוב אסורין גם בטלטול.

[106] סעיף כד (ואותו נר שבירך עליו, הואיל ונתכוין בו לשם מצות הדלקת נרות ביום טוב, לפיכך אסור להסתפק ממה שנשתייר ממנו לאחר שנכבה).

וכן הוא לעיל סי' רסה, בקונטרס אחרון ס"ק א (שהוקצה למצות נר שבת. ואף רבי שמעון מודה ביה כדאיתא בדף מ"ה). והיינו שהנר שהודלק לכבוד שבת ויום טוב מוקצה מחמת מצוה (ו"אותן שאין מדליקין בשביל מצות נר שבת, דלא אמרינן בהו מוקצה מחמת מצוה", הן מוקצה מהטעמים שנתבאר בסי' רעט ס"א-ב).

וכן הוא בנרות חנוכה, כמבואר בשו"ע סי' תרעז ס"ד (הנותן ביום השמיני מן השמן, הצריך לשיעור הדלקה, עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו, שהרי הוקצה למצותו", ואסור להשתמש בו אף בחול, ובמילא אסור בטלטול בשבת, מטעם מוקצה מחמת מצוה.

[107] שו"ת הרא"ש כלל כב ס"ח (בענין המוקצה, יש ארבעה דינין. המין הראשון דבר המוקצה מחמת גופו ... המין השני דבר המוקצה מחמת איסורו ... המין השלישי דבר המוקצה מחמת מצותו, כעצי סוכה ונוייה. המין הרביעי דבר המוקצה מחמת מלאכתו).

ב"י ריש הסימן (כלל הדברים המוקצים שאסורין לטלטל מתחלקים לששה חלקים, הא' כלי שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס ... הב' כלי שמלאכתו לאיסור. הג' ... מוקצה מחמת גופו. הד' כלי שמלאכתו להיתר ומונח עליו אחד מהדברים המוקצים ... הה' דבר שהיה בין השמשות מחובר או מחוסר צידה. הו' מוקצה מחמת מצותו).

ועל זה באים שני סיכומים, הראשון לעיל ס"ז: ארבעה מיני מוקצה בכלים (שנים מהם מותרים, ושנים אסורים). והשני כאן: חמשה מיני מוקצה האסורים.

ומוקצה מחמת איסור הנאה או אכילה[110], ומוקצה מחמת מצוה, ומוקצה מחמת שהיה אסור בבין השמשות שיתבאר בסי׳ ש״י[111]:

יא כל דבר שיש עליו תורת כלי, אפילו אם הוא גדול וכבד הרבה, לא נתבטל שם כלי ממנו, לא מחמת גדלו ולא מחמת כבדו[112]. והוא הדין לאבן גדולה[113] או קורה גדולה[114], אפילו מיטלטלת בעשרה בני אדם, אם יש תורת כלי עליה, כגון שיחדה לטלטלה לאיזה תשמיש[115] ועל דרך שיתבאר, מותר לטלטלה בשבת:

כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר

יב כלי שמלאכתו לאיסור[116], מותר לטלטלו בין לצורך גופו[117], כגון קורדום לחתוך בו דבילה וקורנס לפצוע בו אגוזים[118], או אפילו לסמוך בו כלים[119] וכיוצא בזה[120], בין לצורך מקומו[121].

אשר ביחד הם שבעה מיני מוקצה. ועליהם נוספו:
(ח) כלים שמלאכתם לאיסור, שאסור לטלטלם לצורך עצמם, שיתבאר לקמן סי״ב.
(ט) נולד, שיש להתירו בשבת, ולהחמיר ביום טוב, שיתבאר לקמן סכ״ג-ד.
(י) גרוגרות וצמוקים, שאסורים כיון שדחה אותם בידים, שיתבאר לקמן סי׳ שי ס״ב.
ראה סיכום לעיל (הערה 15).

[108] לעיל סעי׳ ד-ו.

[109] לעיל ס״ח.

[110] לעיל ס״ט.

[111] ס״ד-ה.

[112] **מר שמואל עירובין קב**, א (ההיא אסיתא דהות בי מר שמואל דהוה מחזקת אדריבא (לתך חטין ט״ו סאין חצי כור, רש״י), שרא מר שמואל למישדייה אדשא, אמר תורת כלי עליה). טור ושו״ע ס״ב (כל כלי, אפילו הוא גדול וכבד הרבה, לא נתבטל שם כלי ממנו לא מפני גדלו ולא מפני כבדו).

[113] **רמב״ם** פכ״ה ה״ו (אבן גדולה ... אף על פי שהיא ניטלת בעשרה בני אדם, אם יש תורת כלי עליה מטלטלים אותה). מ״א סק״ד (והוא הדין אבן גדולה ... אם יש תורת כלי עליה מותר (רמב״ם)).

[114] **רבי פדת שם** (ההוא שריתא (קורה, רש״י) דהוה בי רבי פדת, דהוה מדלו לה בי עשרה (כלומר משאוי עשרה בני אדם היה בה, רש״י), ושדו לה אדשא (לסומכה בלילה, רש״י), ולא אמר להו ולא מידי, אמר תורת כלי עליה). רמב״ם שם (או קורה גדולה). מ״א שם (או קורה גדולה).

[115] תוס׳ עירובין קב, א ד״ה ההוא (דחלתא אין רגילות לטלטלה בחול כלל, אבל האי שריתא, דרכה לטלטלה תמיד בחול לנעול הדלת, משום הכי שרי).

והיינו דהא דאמרינן שבת לה, א (חלתא (כוורת, רש״י) בת תרי כורי שרי לטלטולה (דתורת כלי עליה, רש״י) ... בת ארבעה כורי (גדולה יותר מדאי ואין תורת כלי עליה, רש״י) אסור), היינו כיון שהכוורת הגדולה אין דרכה לטלטלה בחול כלל, ולכן אין תורת כלי עליה.

ואף שכתב הרמב״ם פכ״ה ה״ו (אבן גדולה או קורה גדולה, אף על פי שהיא ניטלת בעשרה בני אדם, אם יש תורת כלי עליה מטלטלים אותה), ולא חילק בין דרכה לטלטלה בחול או לאו. ובמ״מ שם (מדברי ההלכות ורבינו שלא הזכירו כלל הא דפרק במה מדליקין, נראה לי שהן סבורים שמימרות אלו חלוקות, ורבה ורב יוסף הוא שמחמירין בטלטול, ואין הלכה כמותן, וכן עיקר).

וכן נפסק בשו״ע ס״ב (כל כלי, אפילו הוא גדול וכבד הרבה, לא נתבטל שם כלי ממנו לא מפני גדלו ולא מפני כבדו). ובמ״א ס״ק ד (והוא הדין אבן גדולה או קורה גדולה, אם יש תורת כלי עליה מותר (רמב״ם)), ולא חילקו בין דרכה לטלטלה בחול או לאו.

מכל מקום מיירי כאן באבן או קורה גדולה, שאם לא יחדוה לטלטלה לאיזה תשמיש, אין עליה תורת כלי, וכאמור כאן ״ועל דרך שיתבאר לקמן״, דהיינו בסל״ב (כל דבר שאין בו שייכות כלי גמור, כגון צרורות או אבנים וכיוצא בהם, אף על פי שראויים לכסות בהם כלים, לא ירד עליהם תורת כלי בשביל כך, ואסור לטלטלם), וסנ״ב (עצים וכן נדבך של אבנים ... לא ירד עליהם תורת כלי ... כל שלא ייחדם לכך לעולם), וסנ״ג (אסור לטלטל בקעת עץ או אבן ... אלא אם כן ייחדם לכך לעולם, שאז ירד עליהם תורת כלי על ידי שנתייחדו לתשמיש זה לעולם).

וראה כנישתא דבי רב, ובתוספת ביאור שם.

[116] שנתפרש לעיל ס״ב (דהיינו שהכלי הוא מיוחד להשתמש בו תשמיש האסור בשבת).

[117] **רבה קכב**, ב (קורנס של נפחין לפצע בו האגוזין, קסבר דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו מותר). טור ושו״ע שם (כלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו, בין לצורך גופו).

ונתפרש לעיל ס״ד (לצורך גופו, דהיינו ... להשתמש איזה תשמיש בגוף כלי זה), ושם נסמן (הערה 41).

[118] משנה שם (נוטל אדם קורנס לפצע בו את האגוזין, קרדום לחתוך בו את הדבילה), ופרש״י (מאחר שעשאה עיגול, עבה היא מאד, וקשה כגבינה, וצריך קורדום לחותכה). טור ושו״ע שם (כגון קורנס של זהבים או נפחים לפצוע בו אגוזים, קורדם לחתוך בו דבילה).

אבל לצורך הכלי עצמו, כגון שהכלי מונח במקום שירא שלא יגנב משם, או שלא יפול וישבר[122], או שמונח בחמה וירא שלא יתבקע שם, ורוצה לטלטלו משם למקום הצל[123] וכל כיוצא בזה, אסור.

ואם מחשב עליו להשתמש בו תשמיש במקום אחר, או שמחשב להשתמש איזה תשמיש במקום זה שהכלי מונח שם, מותר לו לטלטלו ממקום זה, אע"פ שעיקר כוונתו בטלטולו הוא כדי שלא יגנב או ישבר במקום זה[124]:

יג כשמטלטלו לצורך מקומו, אינו צריך להשליכו מידו מיד שפינוהו ממקום זה הצריך לו, אלא מותר להניחו באיזה מקום שירצה להצניעו שם. שכיון שכבר הוא בידו, רשאי לטלטלו יותר ממה שצריך לו[125].

ואפילו אם שכח ונטל בידו[126] מוקצה גמור[127], רשאי לטלטלו לכל מקום שירצה, כיון שכבר הוא בידו.

וכן הוא לעיל ס"ב (כגון קורדום שמבקעים בו עצים, או קורנוס של נפחים או של זהבים וכיוצא בהם), ושם נסמן (הערות 19-21). לקמן סי' שכא ס"ח (בין בקרדום או מגירה. שאף שהם כלים שמלאכתם לאיסור, מותר לטלטלם לצורך גופם כמו שנתבאר בסי' ש"ח).

[119] גמרא קכד, א (דתנן (ביצה לב, ב) אין סומכין את הקדירה בבקעת ... תישתרי, דהא דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו שרי. הני מילי היכא דאיכא תורת כלי עליו, היכא דליכא תורת כלי עליו, לא). הרי שאם יש עליו תורת כלי שמלאכתו לאיסור, מותר לסמוך בו כלים.

[120] ראה רמב"ם פכ"ה ה"ה (כן מטלטל הוא הרחים או המכתשת לשבר עליה אגוזים, או לעלות עליה למטה. וזה הוא לצורך גופו).

[121] **רב[א] קכד**, א (דבר שמלאכתו לאיסור, לצורך גופו ולצורך מקומו). טור ושו"ע שם (בין לצורך מקומו, דהיינו שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם).

[122] רב קכד, ב (מר [=את חפירה] שלא יגנב, זהו טלטול שלא לצורך ואסור). רמב"ם שם (אינו מטלטלה כדי שלא תשבר ולא כדי שלא תגנב, וכן כל כיוצא בזה). טור ושו"ע שם (מחמה לצל, דהיינו שאינו צריך לטלטלו אלא מפני שירא שישבר או יגנב שם, אסור).

וראה להלן סי' תצט בקונטרס אחרון סוף סק"א (ובסי' ש"ח נתבאר דשלא יאבדו דמי למחמה לצל).

[123] רבא קכג, ב (מחמה לצל לא), ופרש"י (חס עליו שמא יתבקע בחמה).

[124] **ירושלמי** פ"ה דביצה ה"א (מצדתא הוויין פריסין, והוויין משתרפין גו שמשא (שהיו המצודות נשרפים מהשמש). אתון שאלון לרב, מהו מטלטלתון (שאלו לרב אם מותר להם לטלטלם לצל), אמר לון אסור ליגע בהון (שאסור לטלטל מחמה לצל כדי שלא יתקלקל), חשבין עליהון מתגנין תוחתי ראשיכון, ושרי לכון מטלטלתון (תחשבו לתתן תחת ראשיכם, ויהי' מותר לכם לטלטלם)). **מ"א** סק"ח (ואיתא בירושלמי פ"ה דביצה, כשמחשב עליו לתשמיש מותר לטלטלו, אפילו עיקר כונתו מחמה לצל. וע' בשבת דף קכ"ד ע"ב), **מעובדא דרב שם** (רב כהנא איקלע לבי רב ואמר אייתו ליה שותא (מצודה, רש"י) לכהנא ליתיב עליה ... מחמה לצל הוה), ופרש"י (במקום הרע לה היתה, ואי לאו דפריש בהדיא ליתיב עלה, מאן דחזי סבר דמחמה לצל שרי).

ומפרש כאן דהיינו שמחשב לצורך גופו ומקומו, אף שעיקר כוונתו הוא שלא יגנב או ישבר. וראה כנישתא דבי רב.

[125] **גמרא מג**, א (מיתיבי כל הני תיובתא, ושני בצריך למקומו), ופרש"י (בצריך למקומו, להשתמש במקום הכלי, ומתוך שיכול ליטלו לצורך מקומו, מוליכו למקום שירצה). תוס' ביצה ג, ב ד"ה אבל (מכאן פוסקין, דהא דקי"ל דדבר שמלאכתו לאיסור אסור [לטלטל] ... אם התחיל לטלטלו בשביל שצריך לגופו או למקומו, מותר להוליכו אפילו בחדרו אם ירצה, דהא חזינא הכא דהואיל וצריך למקומו או לגוף הכלי, כופהו על הביצה). מ"מ פכ"ה ה"ה בשם המפרשים (וכתבו המפרשים ז"ל, כשהוא מטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו, אין אומרים כיון שסלקו מאותו מקום, שצריך לו לשומטו מיד ומניחו במקומו, אלא כיון שמטלטלו לצורך מקומו, מניחו באי זה מקום שירצה. ויש ראיות לזה ועיקר). שו"ע ס"ג (ומותר לו ליטול משם ולהניחו באיזה מקום שירצה).

וכן הוא לקמן סי' שלא ס"י (בעודו בידו כשמל בו, רשאי לטלטלו לכל מקום שירצה להצניעו שמה). סי' תקו ס"ט (מיד כשקרא לה שם חלה ועדיין היא בידו קודם שהניחה, רשאי לטלטלה לכל מקום שירצה).

ומכל מקום נתבאר לעיל סי' שא בקונטרס אחרון ס"ק י (דשאני בין מטלטלו בבית להצניעו, והוא הדין בין נושאו מרחוב לבית, ובין נושאו בדרך עד שיגיע לעיר ולבית. ועוד דאף ברחוב מיד שנזכר צריך לילך בודאי, ואינו רשאי לעמוד עוד כאן. דפשיטא דאינו יכול להניחו עליו כל השבת כולה ... ואם כן איזה שיעור יש לדבר, אלא ודאי דאפילו שהייה מועטת בעמידה לפוש שאינה צורך הליכה אסור, שלא התירו אלא לטלטלו לכל מקום שירצה, שלזה יש גבול וסוף, אבל לא לעמוד כמו שירצה, שלזה אין גבול שיכול לעמוד כל היום).

[126] **מ"א** סק"ז (ונראה לי דאפילו שכח ונטלה בידו, רשאי לטלטלו יותר).

וכן הוא לעיל סי' שז סוף סל"ו (שאף ישראל התופס מוקצה בידו בזדון או בשגגה, מותר לטלטלו בעודו בידו לכל מקום שירצה, כמ"ש בסי' ש"ח).

[127] **עיין סי' רסו במ"א סקי"ט** (יכול לילך עמו, כיון שהוא בידו יכול להניחו בכל מקום שירצה, כמ"ש סי' ש"ח ס"ג). אף דמיירי התם במעות, שהם מוקצה גמור.

וכן הוא לעיל שם סי"ט (ומי ששכח כיסו עליו, ונזכר בשבת כשהוא בתוך הבית, או בתוך החצר, או אפילו בתוך עיר המעורבת, יכול לילך עמו עד לתוך חדר מוצנע ושם יתיר חגורו והכיס נופל, ואין בזה איסור טלטול מוקצה, דכיון שהמוקצה ישנו עליו כבר, הרי הוא יכול לנושאו עליו לכל מקום שירצה, כמו שיתבאר בסי' ש"ח).

ויש מי שאוסר במוקצה גמור[128]. וראוי לחוש לדבריו[129], אלא אם כן במקום הפסד, כמו שנתבאר בסי׳ רס״ו[130]:

יד כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטול, אבל מותר ליגע בו בידיו[131]. ובלבד שלא ינענע אפילו מקצתו[132], וכמו שנתבאר בסי׳ רס״ה[133]. ולכן מותר ליגע במנורה שהנרות דולקות עליה, אם אינה תלויה באויר כמו

ומקורו באגודה ביצה פ״א ס״ט (ומכאן מתירין לאדם ששכח כיסו עליו בערב שבת, והוא בביתו, יכול לילך לחדרו מקום המוצנע ויתירנו שם עם חגורו).

[128] **סמ״ג** עשין ל, בשם התוספתא סוכה פ״ד ה״ז (ואפילו נר בידו, אין מניחו על גבי מנורה, אלא מניחו בארץ). הובא בהגהות מיימוניות פ״ה אות ר.

ועיין במ״ש לעיל **סי׳ שא** בקונטרס אחרון סוף סק״י (וזהו גם כן דעת האגודה, שבבית יוסף סוף סימן ש״ט, ומג״א סי׳ רס״ו סקי״ט, שלא התיר אלא משום שהוא כבר עליו ... מיהו בסמ״ג והגהות מיימוניות שהביאו התוספתא דסוכה דאפילו נר בידו מניחו על הארץ, משמע דפליגי על האגודה. ולכן טוב להחמיר אם הוא בידו ממש, וכמו שיתבאר בסי׳ ש״ח).

ועיין באבן העוזר סי׳ רסו (מנליה לאגודה ללמוד היתר זה במוקצה מכלי שמלאכתו לאיסור, שאני התם דאיכא תורת כלי עליו, ויכול לטלטלו לצורך מקומו אפילו לכתחילה, משום הכי אם כבר בא לידו בהיתר מטלטלו לאיזה מקום שיראה, אבל מוקצה גמור דאין לו היתר בטלטול כלל, הסברא הוא אפילו כבר בא לידו, כגון שנטל הפרי בידו ואכלו ונשאר הגרעין בידו, צריך מיד לזורקו). והיינו שגם האוסרים לא אסרו אלא ״במוקצה גמור״, כאמור כאן בפנים.

אבל דעת רש״י ותוס׳ (לו, רע״א) **ורז״ה בפרק ב** דשבת יד, ב (שמה שאמרו שם לה, סע״א (נתנו חכמים שיעור לחזן הכנסת להוליך שופרו לביתו), איסורו אינו אלא משום כלי שמלאכתו לאיסור).

דלא כאבן העוזר שם (וחצוצרות הוי מוקצה, דאפילו לצורך מקומו אסור לטלטלו).

אלא כמ״א סי׳ רסו **שם** (וצ״ע בשבת דף ל״ה איתא שהצריכו להמתין לקבל שבת עד שיצניע התוקע השופר. ויש לומר דעל כל פנים עדיף שלא יבוא לידי כך). ואם כן אין הוכחה מכאן לאסור במוקצה גמור.

וראה ברכת השבת ע׳ צג. כנישתא דבי רב, ותוספת ביאור שם.

[129] וכן הוא לקמן סעיף עד (כדין כל מוקצה, שאם ישנו כבר בידו מותר לטלטלו לכל מקום שירצה, כמו שנתבאר למעלה. ולפי מה שנתבאר שם שטוב להחמיר בזה, גם כאן ... אף שעודן בידו).

[130] סי״ט גבי כיס של מעות; אלא ששם מיירי בטלטול שעל ידי גופו, ולכן התיר בכל אופן (דכיון שהמוקצה ישנו עליו כבר, הרי הוא יכול לנושאו עליו לכל מקום שירצה, כמו שיתבאר בסי׳ ש״ח (ועוד שזהו טלטול על ידי גופו ולא בידיו, ואין בו איסור כלל כמו שיתבאר בסי׳ שי״א)).

וכן נתבאר בסי׳ שא בקונטרס אחרון סוף ס״ק י (מיהו בסמ״ג והגהות מיימוניות שהביאו התוספתא דסוכה דאפילו נר בידו מניחו על הארץ, משמע דפליגי על האגודה. ולכן טוב להחמיר אם הוא בידו ממש, וכמו שיתבאר בסי׳ ש״ח. אבל אם הוא תלוי עליו או אצלו בחיקו כמ״ש בסי׳ רס״ו, הדבר פשוט להתיר).

אבל לענין סכין מילה נתבאר לקמן סי׳ שלא ס״י (ומכל מקום בעודו בידו כשמל בו, רשאי לטלטלו לכל מקום שירצה להצניעו שמה, כמ״ש שם), וסי׳ תקו ס״ט (מיד כשקרא לה שם חלה ועדיין היא בידו קודם שהניחה, רשאי לטלטלה לכל מקום שירצה, כמ״ש בסי׳ רס״ו עיי״ש), ולא הצריך לזה הפסד, כיון שנטלו בידו לפני שנעשה מוקצה. וראה כנישתא דבי רב.

[131] שו״ת **מהר״מ** (פראג) סי׳ תקיח (דבר מוקצה אינו אסור אלא לטלטלו בשבת ממקום למקום, אבל ליגע בו מותר). הובא במרדכי ביצה רמז תרמה. וכן הוא במרדכי רמז ת (דאפילו מוקצה עצמו אינו אסור ליגע, כי אם כשמנענעו). שו״ע סמ״ב (דבר שהוא מוקצה, מותר ליגע בו, ובלבד שלא יהא מנענע אפילו מקצתו). רמ״א ס״ג (כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטולו, אבל בנגיעה בעלמא שאינו מנדנדו, שרי).

ונתפרש לעיל סי׳ רסג בקונטרס אחרון ס״ק ז (דמוקצה מחמת מצוה, אינו חמור ממוקצה דגרוגרות וצמוקים, שמותר ליגע בהם, ואין איסור אלא לטלטלם, דכללא כייל רמ״א בריש סי׳ ש״ח דכל מוקצה מותר בנגיעה, אפילו הראוי לאכילה, ולא גזרינן שמא יאכלנו). סי׳ רעז ס״ו (אבל מותר ליגע בטבלא [שעליה הנרות], כמו שמותר ליגע בכל מוקצה כמ״ש בסי׳ ש״ח). לקמן סי׳ שי ס״י (שמוקצה מותר בנגיעה בעלמא אפילו בידיו, כל שאינו מנענע, כמו שנתבאר בסי׳ ש״ח). סי׳ שלו סכ״ב (מותר ליגע באילן, ואסור להנידו (מפני שהוא מוקצה ואסור בטלטול)). סי׳ תקיג ס״ג (שמותר ליגע בכל דבר שהוא מוקצה ואינו אסור אלא בטלטול).

ואם נוגע במוקצה לצורך המוקצה, נתבאר לקמן סי׳ שי ס״י (כאן שהנחת הכלי על המוקצה לצורך המוקצה, אסור אפילו נגיעה על ידי הכלי. ויש חולקין על זה ואומרים שלא הזהירו חכמים שלא יגע הכלי בהמוקצה). סי׳ תצה סט״ו (ואפילו ליגע בהן אסור, אלא אם כן נוגע בהן לצורך דבר המותר, כמו שנתבאר בסי׳ ש״ח).

[132] **ר״ן** נא, ב ד״ה ומיהו (כשם שאין מטלטלין את כולו כך אין מטלטלין מקצתו). סה, סע״א (ומהא שמעינן דאפילו טלטול מקצת שמיה טלטול). שו״ע שם (ובלבד שלא יהא מנענע אפילו מקצתו).

וכן הוא לקמן סע״ט (שכל מוקצה, כשם שאסור לטלטל כולו, כך אסור לטלטל מקצתו). סי׳ שיא סי״ב (שכל מוקצה, כשם שאסור לטלטל כולו, כך אסור לטלטל מקצתו).

[133] ס״ו (אסור ליגע בנר דולק כשהוא תלוי, אף על פי שאינו מטלטלו ואין איסור במוקצה בנגיעה בעלמא, מכל מקום אסור פן יתנדנד קצת מנגיעתו).

וכן הוא לקמן סי׳ שי ס״י (מותר בנגיעה בעלמא אפילו בידיו, כל שאינו מנענע).

ואם אינו מתכוין לנענע, נתבאר לקמן סי׳ תקיג ס״ג (ואפילו ליגע בה אסור, אף על פי שמותר ליגע בכל דבר שהוא מוקצה ואינו אסור אלא בטלטול, מכל מקום כיון שהביצה היא עגולה, אם יגע בה, קרוב הדבר שיזיזנה מעט). סי׳

שנתבאר שם, או בתנור בית החורף שהאש דולקת בתוכו, וכן מותר ליקח דבר היתר המונח על דבר מוקצה[134] כמו שנתבאר שם[135], וכן להניחו על גביו[136].

וכן מותר לישב עליו[137], אף אם הוא מתנענע תחתיו[138], שטלטול כלאחר יד הוא, ובלבד שלא יגע בו בידיו[139], כמו שיתבאר[140].

מפני שכל מוקצה אינו אסור בהנאה להשתמש בו בלא טלטול[141].

ובלבד שלא יעשה מעשה בגוף המוקצה על ידי תשמיש זה, כגון להצית אש ביום טוב תחת עצי מוקצה אע"פ שאינו מזיזם כלל, כמו שיתבאר בסי' תק"א[142]:

טו כל מוקצה אינו אסור אלא לטלטלו כדרכו בחול[143], דהיינו בידיו, אבל מותר לטלטלו בגופו[144], כמו שיתבאר בסי' שי"א[145]. וזהו נקרא טלטול כלאחר יד, שהוא בשינוי מדרך החול[146]. ולכן מותר לטלטל

תקיח ס"ז (אבל מותר לעלות ולירד עליו ואין חוששין שמא יזיזנו מעט דאף אם יזיזנו הוא דבר שאין מתכוין ומותר). לעיל סי' רעז בקונטרס אחרון ס"ק א (הספק פן יגע בחוזק ואי אפשר שלא יתנדנד).

וראה שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר.

[134] מהר"ם שם (ואם חפץ אחד מונח על מעות, או על שום דבר מוקצה בשבת, והוא צריך מן החפץ, מותר ליטלו משם). רמ"א שם (ולכן מותר ליגע במנורה שבבית הכנסת שנרות דולקות עליו, או בתנור שדולק בו אש. וכן מותר ליקח דבר היתר המונח על דבר מוקצה).

[135] ס"ו (אם היה דבר היתר מונח עליו, מותר ליטלו מעליו (ובלבד שלא יגע בו בידיו). ואין לחוש במה שמתנדנד הנר על ידי נטילת אותו דבר מעליו, לפי שהוא טלטול מן הצד ואינו טלטול כמו שיתבאר בסי' שי"א).

[136] ואם הוא נוגע במוקצה לצורך המוקצה, הובאו ב' דעות לקמן סי' שי ס"י (מותר לכפות עליו כלי ... ובלבד שלא יגע הכלי בהמוקצה, שאף שמוקצה מותר בנגיעה בעלמא אפילו בידיו כל שאינו מנענע, כמו שנתבאר בסי' ש"ח, מכל מקום כאן שהנחת הכלי על המוקצה לצורך המוקצה, אסור אפילו נגיעה על ידי הכלי. ויש חולקין על זה ואומרים שלא הזהירו חכמים שלא יגע הכלי בהמוקצה אלא כשהמוקצה הוא דבר המתנענע על ידי נגיעת הכלי).

[137] **ר"ן** מו, ב ד"ה עשה (וכתב הרמב"ן ז"ל דדוקא ירד אחריו, שאינו מטלטלו אלא שיורד בו, ואינו אלא כיושב על האבן, אבל לטלטלו אסור). הובא בד"מ סק"ח.

ונתבאר לקמן סי' תקט בקונטרס אחרון סק"ג (כמו שכתב הר"ן בסוף פרק ט"ז דשבת בשם הרמב"ן. וכן פסק בדרכי משה בסי' ש"ח, ובמג"א שם ס"ק מ"א. וכן משמע בפרק קמא דביצה, אין מטלטלין אותה לסמוך בה כרעי המטה, משמע דאם אינו מטלטלה שפיר דמי לסמוך בה).

[138] **מ"א** סקמ"א (ומיהו צ"ע, דבסי' שי"א ס"ח אמרינן דמנענע הקש בגופו ומותר לשכב עליו, ומכל שכן לישב עליו, וצ"ע ... לכן נראה לי ... מותר לישב עליהם).

[139] שאז יהי' אסור – אם מתנענע תחתיו.

[140] סעיף טו (כל מוקצה אינו אסור אלא לטלטלו כדרכו בחול, דהיינו בידיו, אבל מותר לטלטלו בגופו כמו שיתבאר בסי' שי"א, וזהו נקרא טלטול כלאחר יד, שהוא בשינוי מדרך החול), ושם נסמן (הערה 146).

[141] **רשב"א בפ"ב** כט, א ד"ה כי (מכאן נראה לי דאין איסור ליהנות מן המוקצה). הובא לקמן סי' תקט בקונטרס אחרון סק"ג (כן כתב בהדיא הרשב"א בחידושיו פ"ב דשבת, וז"ל וכולי עלמא ... שלא אסרו אלא לטלטל, או לאכלו, או להשתמש בו בידים אף על פי שאינו מזיזו כגון הדלקה ... אפילו במקומו, אבל הנאה הבאה מאליה שפיר דמי).

וקאי אלפניו ואלפני פניו, שהטלטול כלאחר יד אינו חשוב טלטול, והנגיעה אינה חשובה טלטול, וההנאה מותרת.

[142] סי"א (ואפילו לשורפן במקומן אסור, אף על פי שאינו מטלטלן, לפי שהמוקצה אסור להשתמש בו וליהנות ממנו כמו שיתבאר בסימן תק"ט). ובסי' תקט סט"ז (שמסיק בעצים המוקצים, אף על פי שאינו מזיזם ממקומם, מכל מקום כיון שנותן תחתיהם אש ומבעיר אותם הרי עושה מעשה בגוף המוקצה). ובקונטרס אחרון שם ס"ק ג (ועל כרחך צריכים אנו לחלק בין ישיבה על גבי האבן או לסמוך בה כרעי המטה, שאינו עושה שום מעשה בגוף האבן, ואינו משתמש בגוף המוקצה ולא על גבי המוקצה, ובין הדלקת הפתילה שנעשה שבר כלי, דמפורש בגמרא בהדיא לאיסור). ובסי' תקז בקונטרס אחרון סוף סק"ד (אינו אסור ליהנות ממנו הנאה הבאה מאליה שאינו עושה מעשה בידים בגוף המוקצה, ולכך מותר להעמיד בהמתו על גבי עשבים הללו כיון שאינו עושה מעשה בידים בגוף העשבים ... דהתם כשמדליקה עושה מעשה בגוף הפתילה ומשתמש בה).

והיינו דוקא כששורפה כדי להשתמש בה, משא"כ כשהוא לשריפת חמץ, ראה לקמן סי' תמו ס"ה (לשרפה במקומה ... שאינו מטלטלו), ושם (הערה נב).

[143] שו"ת מהרי"ל סי' ר (תלי באורחא לטלטל בכה"ג, וטלטול מן הצד ועל ידי שינוי כלאחר יד שרינן). הובא בב"י סוף הסימן.

[144] משנה קמא, א (הקש שעל גבי המטה לא ינענענו בידו, אלא מנענעו בגופו). רא"ש פ"ג סי' יט (ה"ר יונה, מהא דתנן לקמן בפרק תולין, הקש שעל המטה לא ינענענו בידו אבל מנענעו בגופו, ודייקי מיניה בי רב דטלטול מן הצד לא שמה טלטול). טור ושו"ע סי' שיא ס"ח (טלטול בגופו ... מותר. הילכך קש שעל המטה ... מנענעו בגופו).

[145] סעיף טו (לטלטל המוקצה בגופו שלא בידיו מותר ... כגון קש שהוא מוקצה ... נתון על המטה שלא לשכב עליו, ובשבת הוא בא לשכב עליו, מותר לנענע בגופו כדי שיהא צף ורך ונוח לשכב עליו).

מוקצה ברגליו לפנותו לכאן ולכאן דרך הילוכו[147], לצורך מקומו, או אפילו לצורך המוקצה עצמו, כדי להצניעו (עיין סי׳ שי״א[148]). ואין צריך לומר שמותר לטלטל מוקצה על ידי נפוח[149], שאין לך טלטול כלאחר יד גדול מזה[150]:

טז כלי שמלאכתו להיתר, דהיינו שהוא מיוחד לתשמיש המותר בשבת[151], כגון כוס וקערה וכיוצא בהן[152], מותר לטלטלו אפילו שלא לצורך גופו ומקומו, אלא לצורך הכלי עצמו, שחושש עליו שלא ישבר או שלא יגנב משם ומטלטלו משם להצניעו, או שמטלטלו מחמה לצל[153] שחושש שלא יתבקע בחמה[154]. אבל שלא לצורך כלל, אסור לטלטל שום כלי, אע״פ שמלאכתו להיתר[155].

לפי שבימי נחמיה בן חכליה שהיו העם מזלזלים באיסורי שבת, כמ״ש בימים ההם ראיתי ביהודה דורכי[ם] גתות בשבת ומביאים הערימות וגו׳[156], עשו חכמים סיג וגדר לאיסור הוצאה[157], וגזרו על כל

וכן הוא לעיל סי׳ רסו סי״ט (כיסו עליו ... שזהו טלטול על ידי גופו ולא בידיו, ואין בו איסור כלל, כמו שיתבאר בסי׳ שי״א). סי׳ רעו ס״ט (וכל מוקצה מותר לטלטלו בטלטול מן הצד ... כגון באחורי ידיו או בין אצילי ידיו וכיוצא בזה). סי׳ שא סל״ט (שזהו טלטול כלאחר יד, כיון שאינו מטלטלן בידו, אלא בגופו), וקונטרס אחרון שם סוף ס״ק י (אם הוא תלוי עליו או אצלו בחיקו, כמ״ש בסי׳ רס״ו, הדבר פשוט להתיר, לפי מה שכתבו האחרונים כאן, דהוי טלטול כלאחר יד). סי׳ שה סכ״ד (מכניס ראשו תחת המשוי ומסלקו לצד אחר והוא נופל מאליו, שאין איסור טלטול מוקצה אלא בידיו כמו שיתבאר בסי׳ שי״א). לקמן סנ״ב (לישב עליהם כך בלי שיגע בהם לסדרם, מותר בכל ענין ... ואף אם הם מתנענעים תחתיו בישיבתו).

[146] רש״י נ, א ד״ה אבל מנענעו בגופו (כלאחר יד). ר״ן כ, ב סד״ה וקשיא (אבל מנענעו בגופו ... כיון דלא מטלטל ליה בהדיא אלא כלאחר יד, שרי). רא״ש פ״ג סי׳ יט (אינו מטלטל אלא בגופו כלאחר יד).

וכן הוא לעיל סי׳ רנט בקונטרס אחרון סק״ג (בטלטול הקש על ידי גופו ... הוי כעין טלטול על ידי דבר אחר שלא כדרכו ... ולכך הוסיף הר״ן גבי טלטול על ידי גופו שהוא כלאחר יד, משום דבלאו הכי לא דמי לטלטול מן הצד). לקמן סנ״ב (שכל מוקצה אינו אסור אלא בטלטול בלבד. ואף אם הם מתנענעים תחתיו בישיבתו אין זה נקרא טלטול, שטלטול כלאחר יד הוא). וראה שו״ע אדמו״ר הזקן המבואר.

[147] גמרא קכז, א (עושה בו שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו), ופרש״י (מפנה ברגלו לכאן ולכאן דרך הליכתו, דלא הוי טלטול). מלחמות נ, א ד״ה אמר (למד שאפילו באוצר המוקצה, כגון של טבל ושל לוף וחרדל, עושה לו שביל ברגלו בכניסתו וביציאתו). מ״א סק״ז (איתא בשבת דף קכ״ז שמותר לטלטל מוקצה ברגליו דרך הילוכו. וכ״כ במלחמות שם).

וכן הוא לעיל סי׳ רנט בקונטרס אחרון ס״ק ג (ומהאי טעמא נמי שרי לעשות שביל באוצר ברגלו שמפנהו לכאן ולכאן ... משום דהוי כלאחר יד דאין דרך טלטול בכך).

[148] סט״ו (לטלטל המוקצה בגופו שלא בידיו, מותר, אפילו מטלטלו לצורך האיסור).

ולענין שלא לצורך כלל, ראה שו״ע אדמו״ר הזקן המבואר. כנישתא דבי רב.

[149] שו״ת מהרי״ל שם (ולטלטל מוקצה על ידי נפיחה, אף על גב דכתבתי לעילא דכחו כגופו דמי, מכל מקום אין נראה לאסור זה). שו״ע סמ״ג (מותר לטלטל מוקצה על ידי נפיחה). רמ״א ס״ג (וכן מותר לטלטל דבר מוקצה על ידי נפוח, דלא הוי טלטול אלא כלאחר יד, ולא מיקרי טלטול).

וראה גם הלכתא רבתא לשבתא (נפל זבוב או שאר פסולת לכוס או לקערה ... מותר לנפח עליו להקריבו לדופן הכוס ואז יטהו וישפוך ממנו עד שיפול הפסולת מתוכו).

[150] שו״ת מהרי״ל שם (ואין לך כלאחר יד גדול מזה).

[151] רש״י קכב, ב ד״ה קורנס של אגוזים (המיוחד לפציעת אגוזים ... דעיקרו למלאכת היתר).

[152] רמב״ם פ״ה ה״א (כגון כוס לשתות בו, וקערה לאכול בה, וסכין לחתוך בו בשר ופת, וקורנס לפצוע בו אגוזים וכיוצא בהן).

[153] משנה קכד, א (כל הכלים ניטלין לצורך ושלא לצורך). גמרא שם (אמר רבא לצורך, דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו בין לצורך מקומו, שלא לצורך, ואפילו מחמה לצל). טור ושו״ע ס״ד (כלי שמלאכתו להיתר, מותר לטלטלו אפילו אינו אלא לצורך הכלי שמא ישבר או יגנב).

ואף שאינו מביאו לצורך השבת, אלא כדי שלא ישבר או יגנב ויוכל להשתמש בו למחר. מכל מקום אין זה חשוב מכין משבת לחול, אלא לצורך שמירת הכלי. ונתבאר לעיל סי׳ רנד ס״י בהערות.

[154] רש״י קכג, ב ד״ה מחמה לצל (חס עליו שמא יתבקע בחמה). רמב״ם שם ה״ד (וכן אם טלטל אותה מן החמה כדי שלא תתייבש ותשבר).

[155] רשב״א מג, ב ד״ה כבר (ואפשר דשמעתין מוכחא, דלכולי עלמא אין כלי ניטל שלא לצורך). מ״מ שם ה״ג (דע שמדברי רבינו נראה שאין לטלטל שום כלי שלא לצורך כלל, ואף הרשב״א ז״ל כן העלה פרק כירה, שיש להחמיר שלא ליטול כלי ללא צורך). ר״ן מח, א (ואיכא מאן דאמר דנהי שמלאכתו להיתר מחמה לצל שרי, אפילו הכי שלא לצורך כלל אסור. וראיה לדבר ... וחזרו והתירו מחמה לצל. ומדלא קאמר וחזרו והתירו לגמרי, משמע דשלא לצורך כלל אסור ... וכל המתיר יותר מכן עליו להביא הראיה). שו״ע שם (אבל שלא לצורך כלל, אסור לטלטלה).

וכן הוא לקמן סי״ז (ולא הותרו אלא לטלטלן לצורך הכלי עצמו, אבל לא שלא לצורך כלל).

[156] נחמיה יג, טו.

הכלים אע״פ שמלאכתם להיתר שלא לטלטלם כלל אפילו לצורך תשמישן המיוחד להם, חוץ מן כוסות וקערות וסכין וכיוצא בהם, מהכלים הצריכים ביותר לסעודת השבת. ואחר כך כשראו חכמים שחזרו העם להזהר קצת באיסורי שבת, חזרו והתירו לטלטל כל כלי שמלאכתו להיתר לצורך גופו או לצורך מקומו. ואחר כך כשראו שחזרו העם להזהר יותר, חזרו והתירו לטלטל כל כלי שמלאכתו להיתר אפילו לצורך הכלי עצמו[158].

אבל לטלטל שלא לצורך כלל, עדיין לא נמנו עליו חכמים להתירו, ונשאר עומד באיסורו, שנאסר בגזרת חכמים שבימי נחמיה בן חכליה[159]:

יז אבל כל מיני אוכלים ומשקים המותרים בשבת, וכל מיני ספרים שמותר לקרות בהם[160], מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל. לפי שלא גזרו בימי נחמיה אלא על כלים, ולא על אוכלים וספרים[161], והרי הם עכשיו כמו קודם הגזרה שבימי נחמיה, שהיה מותר לטלטל כל דבר הראוי בשבת אפילו שלא לצורך כלל.

אבל דבר שאינו ראוי בשבת היה אסור לטלטל אף בימי דוד ושלמה[162], או קודם לכן.

משא״כ כלים, אפילו כוסות וקערות וסכין וכיוצא בהן, כולן היו בכלל הגזרה, שגזרו גם עליהן שלא לטלטלן כי אם לצורך תשמישן, ולא לצורך מקומן ולא לצורך גופן כשאינו תשמיש המיוחד להן, שהרי לא הוציאו אותן מכלל שאר כלים אלא מפני הצורך שיש בתשמישן יותר מבתשמיש שאר כל הכלים, אם כן אין להתירן אלא לצורך תשמישן בלבד. ואחר כך כשהתירו וחזרו והתירו לטלטל כל כלי שמלאכתו להיתר אפילו לצורך הכלי עצמו, גם כוסות וקערות וסכין וכיוצא בהן היו בכלל זה. ולא הותרו אלא לטלטלן לצורך הכלי עצמו, אבל לא שלא לצורך כלל[163]:

יח ומכל מקום מותר לאדם לישא הסכין אצלו אף כשהולך לבית הכנסת, במקום שיש שם עירוב, אע״פ שאינו צריך שם לסכין, כיון שיצטרך לו אחר כך בו ביום. ולא אסרו טלטול שלא לצורך אלא כשאינו צריך לו כלל כל היום. אבל אם ישתמש בו היום, והוא נושאו אצלו כדי שיהיה מוכן לו בשעתו, מותר, כיון שהוא חפץ בכך שיהיה מוכן לו, הרי זה טלטול לצורך[164]:

---

[157] כדלעיל ס״א (מפני גדר הוצאה נגעו בה, שמא ישכח ויוציא הדבר שמטלטל בידו לרשות הרבים), ושם נסמן (הערה 10).

[158] ברייתא קכג, ב (תנו רבנן בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת (ותו לא. ולקמן אמרינן דבימי נחמיה בן חכליה בבית שני גזרו על טלטול כל הכלים, כדי לגדור גדר להחמיר באיסורי שבת, מפני שהיו מקילין בה, רש״י) ... וסכין קטנה שעל גבי שלחן (דהני תדירין בתשמיש, רש״י). (דהא פשיטא דכוסות וקערות וצלוחיות היו מטלטלין, תוס׳). התירו (עוד כשראו שחזרו להזהר קצת באיסור שבת, רש״י), וחזרו והתירו (כשנזהרו יותר, רש״י), וחזרו והתירו, עד שאמרו כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן מסר הגדול ויתד של מחרישה ... אמר רבא התירו דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו ובין לצורך מקומו, וחזרו והתירו מחמה לצל, וחזרו והתירו דבר שמלאכתו לאיסור, לצורך גופו ולצורך מקומו אין, מחמה לצל לא).

[159] ר״ן שם (שכיון שמתחלה נאסרו כולן בכל ענין, חוץ מג׳ כלים הללו, אין לנו אלא מה שהתירו חכמים בהם). שלטי הגבורים שם אות א (והיינו טעם לדבר, דבימי נחמיה בן חכליה אסרו הכל, אין לנו להתיר טלטולן אלא באופן שאמרו חכמים, וכיון שחכמים לא התירו הטלטול בכלים שמלאכתן להיתר אלא מחמה לצל, שהוא קצת צורך בשביל הכלי, אין לנו להתיר בו יותר).

[160] והיינו שהספרים אינם נחשבים כלים, כיון שאין עושים שום פעולה על ידי הספר, רק מה שקוראים בהם, ולכן דומים יותר למאכל, מאשר לכלים.

ואפשר שזהו גם טעם האמור לקמן ספ״ג (אסור לשחוק בכדור בשבת ויום טוב, לפי שאסור לטלטלו, מפני שאין תורת כלי עליו. ויש מתירים), ושם (הערה 561).

[161] ר״ן שם (הני מילי בכלים, אבל בספרי הקדש ואוכלין אין לנו, לפי שכלים שנאסרו מתחלה אין לנו להתירן אלא מה שפירשו חכמים, אבל כתבי הקדש ואוכלין שלא נאסרו [מעולם], כל המחמיר עליו להביא ראיה). שו״ע ס״ד (כתבי הקודש ואוכלין, מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל). מ״א ס״ק י (פירוש, ספרים שמותר לקרות בהם).

וראה לעיל סי׳ שז ס״ל-לא אלו ספרים מותרים בקריאה בשבת. ושם סכ״ו וסכ״ח – לענין אגרות וכתבים.

[162] **גמרא ל**, ב (נח נפשיה [של דוד], שלח שלמה לבי מדרשא, אבא מת ומוטל בחמה). הרי שכבר בימי דוד הי׳ מת אסור בטלטול, וכדלקמן רס״י שיא (שהמת הוא מוקצה ואסור בטלטול).

[163] רמב״ם פ״ה ה״ד (כיצד מטלטל הוא את הקערה של עץ, לאכול בה או לישב במקומה או כדי שלא תיגנב, וזה הוא בשביל עצמה), הרי שגם בקערה לא התיר אלא ״כדי שלא תיגנב ... בשביל עצמה״.

[164] **ט״ז** סק״ב (נושאים סכינים ... והולכין עמהם לבית הכנסת, שאין שם צורך בהם ... ונראה לי דלא אסרו בזה אלא שלא לצורך כל היום, אבל אם ישתמש בו היום, והוא נושא אצלו כדי שיהא מוכן לו בשעתו, שרי. ועמ״ש סי׳ תקי״ח).

יט התפילין אין דינן כספרי הקודש[165], ולא אפילו ככלי שמלאכתו להיתר[166]. שהרי אסור לצאת בהן לרשות הרבים[167], וכל דבר שאסור לצאת בו, אסור ללבשו כלל בשבת אפילו בתוך הבית, שמא ישכח ויצא בו[168], כמו שנתבאר בסי׳ ש״ג[169].

ואף להמתירין שם ללבוש בבית[170], אין התפילין כלי שמלאכתו להיתר, הואיל והן מיוחדים ללובשן לשם מצוה[171], ובשבת אסור ללבשן לשם מצוה כמו שנתבאר בסי׳ ל״א[172].

לפיכך אסור לטלטלן אפילו לצורך עצמן, כגון להצניען שלא יגנבו, אם הוא מקום שרוב הגנבים המצויים שם הם ישראלים, שלא יבאו התפילין לידי בזיון בידם[173].

והוא מה שכתב בסי׳ תקיח ס״ק ב – לענין הוצאת סכין ביום טוב. וכדלקמן שם ס״א (מותר להוליך עמו סכין כל היום, אף לאחר שכבר גמר סעודתו, לפי שהוא צריך לו כל היום, שאם יזדמן לו איזה פרי יחתוך בו. אבל אם ידוע לו שלא יצטרך לסכין בהליכה זו, כגון שהולך לבית הכנסת, אסור להוליכו עמו).

*

ויש לעיין לאיזה צורך מוליכו לבית הכנסת, אם ידוע לו שלא יצטרך לסכין. וכן בסעיף הקודם – לאיזה צורך מטלטלו ״שלא לצורך כלל״.

ואפשר שגם כשמשחק בו בידיו נקרא שלא לצורך כלל, וכעין המבואר בשבלי הלקט סי׳ קכא (אלו הכדורים שלנו ... נראה שאסור לשחק בו ולטלטלו בשבת ויום טוב, שהרי אין צריך בטילטולן), ובים של שלמה ביצה פ״א סל״ד (ודבר תימה להתיר ביום טוב לשחק בכדור, דאין בו צורך היום כלל, אלא שחוק של ילדים).

והיינו שיש בזה שני פרטים:

(א) זה שמשחק בו אפשר שאינו עושה אותו כלי (כדלקמן ספ״ג, ולעיל הערה 160).

(ב) שאף אם הוא כלי, עדיין המשחק הוא טלטול שלא לצורך.

וראה ברכת השבת לסעיף פג.

[165] שמותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל, כדלעיל סי״ז (ספרים שמותר לקרות בהם, מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל).

[166] שמותר לטלטלם עכ״פ אפילו לצורך הכלי עצמו, כדלעיל שם (ולא הותרו אלא לטלטלן לצורך הכלי עצמו, אבל לא שלא לצורך כלל).

אלא ככלי שמלאכתו לאיסור, שהותר רק לצורך גופו ומקומו, כמבואר במ״א סקי״א (הוי ככלי שמלאכתו לאיסור, ואסור לטלטלו כי אם לצורך גופו ומקומו).

[167] כדלעיל סי׳ שא ס״ג (אם יצא לבוש בתפילין פטור אבל אסור מדברי סופרים), ושם נסמן.

[168] **ב״י סי׳ כט** (דכיון דאינו זמן חיובם, צריך להסירם, דחיישינן דילמא נפיק בהו לרשות הרבים, ואף על גב דמדאורייתא לא מיתסר למיפק בהו). הובא **במ״א** שם סק״א (בב״י הטעם דהא אין איסור להניחם בשבת אלא משום שמא יצא בהם לרשות הרבים).

[169] סכ״ג (ויש חולקין על זה ואומרים שאפילו בתכשיטים שאסרו לצאת בהם לרשות הרבים משום גזרה שמא יביאם בידו, אסור לצאת בהם אפילו בבית ... יש להחמיר כסברא זו, אם לא בעת הצורך).

[170] דעה האי׳ לעיל שם (בחצר המעורבת מותר לצאת אפילו בדברים שיש בהם חיוב חטאת אם יצא בהם לרשות הרבים, ואין חוששין שמא ישכח ויצא בהם מחצר לרשות הרבים).

[171] וכדלעיל ריש סט״ז (כלי שמלאכתו להיתר, דהיינו שהוא מיוחד לתשמיש המותר בשבת), משא״כ התפילין שהוא מיוחד לתשמיש האסור בשבת. וראה תבואות שמש ע׳ קמח.

[172] ס״א (ואם מניחן בהם לשם מצוה עובר על בל תוסיף, וגם מזלזל לאות של שבתות וימים טובים במה שמניח עליו בהן אות אחר, וחייב מיתה).

[173] כי אם יש חשש שיבואו לידי בזיון, התירו להכניסם זוג זוג בכל אופן.

עיין ספ״ק דביצה טו, סע״א (היה בא בדרך ותפלין בראשו ושקעה עליו חמה, מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו ... המוצא תפילין (בשבת בשדה, רש״י) מכניסן זוג זוג. לא קשיא הא דמנטרא מחמת גנבי ומחמת כלבי. הא דמנטרא מחמת כלבי ולא מנטרא מחמת גנבי, מהו דתימא רוב לסטים ישראל נינהו ולא מזלזלי בהו, קא משמע לן), ופרש״י (דהואיל ולא מנטרא מחמת גנבי, מאחר שהן בראשו יוליכם עד ביתו, אבל אם מצאן שם במקום שהן נשמרין מן הכלבים, לא יזיזם ממקומן).

והיינו שאם אינם נשמרים מכלבים, לובשן ומכניסן זוג זוג, כדלעיל סי׳ שא סנ״א (מי שמצא תפילין בשבת ... בכל מקום שאינן משתמרים מכלבים וכיוצא בהם, ויכולין לבא לידי בזיון, כיצד יעשה, אם יש בהם רצועות קשורות שיכול ללבשן יכניסן לעיר זוג זוג).

ואם אין חשש אלא מלסטים ישראל שיגרמו לבזיון התפילין, אזי לא יוליכם לביתו אלא אם הם כבר בראשו, כדלעיל סי׳ רסו סכ״ז (מי שחשכה לו בדרך ותפלין בראשו ... משום בזיון התפילין ... שאינו מקום המשתמר, התירו לו לילך לבוש בהן עד ביתו שיצניען שם).

אבל אם אין חשש מבזיון תפילין, אזי אסור לטלטלן להצניען שלא יגנבו.

אבל לצורך גופן, כגון בשביל שישמרוהו מן המזיקין[174], או לצורך מקומן, מותר לטלטלן, כדין כלי שמלאכתו לאיסור, שמכל מקום יש עליהן תורת כלי ומלבוש, שהרי היוצא בהן לרשות הרבים פטור הואיל והן דרך מלבוש[175] ותכשיט[176], כמ"ש בסי' ש"א[177]:

כ וכן השופר[178] או חצוצרות[179] ושאר כלי שיר אסור לטלטלם כי אם לצורך גופם או מקומם, כדין כלי שמלאכתו לאיסור[180], שאסור לתקוע או לזמר בכלי שיר בשבת, כמו שיתבאר בסי' תקפ"ח[181] ושל"ט[182]:

כא כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר, מותר לטלטלו אף לצורך הכלי עצמו, כדין כלי שמלאכתו להיתר, הואיל והוא מיוחד גם כן למלאכת היתר[183]:

כב מדוכה, אם יש בה שום וכיוצא בו מדברים הנידוכים בה, מותר לטלטלה[184] אף לצורך עצמה[185], אע"פ שהוא כלי שמלאכתו לאיסור[186]. לפי שהמדוכה היא טפלה ובטלה להשום שבתוכה, כמו

---

[174] **עיין ברכות כג**, רע"ב (כי הוה נקיט תפילין לא יהיב לן, אמר הואיל ושרונהו רבנן ננטרן), ופרש"י (ישמרוני, אכניסם עמי וישמרוני מן המזיקין). וכדלעיל סי' מג ס"ג (הנכנס לבית הכסא קבוע לעשות צרכיו מיושב, אין לו ליתנן לחבירו, שכיון שהתירו לו חכמים להכניסן לבית הכסא בבגדו בידו, יש להכניסן עמו כדי שישמרוהו מן המזיקים).

ובב"י סי' תקטז ד"ה ומ"ש ואפילו (וכתב בעל ההשלמה, הא דאמרינן משלחין תפילין ביום טוב ... שרוצה להניחם לנטורי נפשיה, ולא בתורת חיובא). והיינו שאין לומר שהוא מטלטלו לצורך גופן "בתור חיובא" לקיום מצות תפילין, שהרי אין מניחים תפילין ביום טוב. אלא מטלטלו "בשביל שישמרוהו מן המזיקין".

וראה לקמן שם ס"ג (תפילין וכיוצא בהם מותר לשלוח ביום טוב, אפילו דרך רשות הרבים. ואף על פי שאסור להוציא שום דבר שאינו צריך לו ביום טוב ואינו מוציאו אלא לצורך החול, כמו שנתבאר בסי' תצ"ה. מכל מקום כיון שהוא נהנה ושמח במה שמשלח דורונות לחבירו, הרי זה צורך שמחת יום טוב).

ונתבאר בתוס' שבת ס, א ד"ה לא בסנדל (דשילוח משום שמחת יום טוב חשיב כמו לצורך גופו, מדשרינן לשלוח דברים שמלאכתן לאיסור). הובא במ"א כאן ס"ק יא (וגם התוס' בשבת דף ס' משמע דסבירא להו דאסור להניח תפילין, אלא דסבירא להו כלי שמלאכתו לאיסור מותר לשלחו, וכמ"ש סי' תקי"ו עיי"ש).

[175] גמרא סא, א (אפילו למאן דאמר שבת לאו זמן תפילין הוא, אינו חייב חטאת, מאי טעמא דרך מלבוש עבידא).

[176] רש"י סב, א ד"ה ואחד (דהוו תכשיט לאיש). עירובין צה, ב ד"ה לאו (ושרו ליה רבנן דרך מלבוש, משום דתכשיט הוא לגביה, ולא משאוי). וכן הוא בקמיע, כדלעיל סי' שא סכ"ה (בקמיע מומחה, שתכשיט הוא לחולה כאחד ממלבושיו). וראה מראי מקומות וציונים.

[177] סעיף ג (אם יצא לבוש בתפילין פטור).

[178] **הגהות אשרי** פ"ב סי' כד (שופר אין מותר לטלטלו, ואפילו לרבי שמעון, אלא לצורך גופו או לצורך מקומו, אבל מחמה לצל או שלא יגנב לא, כיון שמלאכתו לאיסור. פר"י מהרי"ח). רמ"א ס"ד (ושופר אסור לטלטלו כי אם לצורך גופו או מקומו).

[179] **מ"א** סקי"ב (דחצוצרות אסור לטלטלן ... לרבי יהודה, אבל לדידן דקי"ל כרבי שמעון שרי).

והוא כדתניא ביצה לה, ב (שופר מיטלטל וחצוצרות אינם מיטלטלין), ושם לו, א (הא דתניא כשם שמטלטלין את השופר כך מטלטלין את חצוצרות, מני. אלא לא קשיא הא ר' יהודה הא ר' שמעון). הרי שלדידן דקיי"ל כרבי שמעון, דין החצוצרות שוה לדין השופר (ראה לעיל הערה 15).

[180] הגהות אשרי שם. לבוש ס"ד (דכלי שמלאכתו לאיסור הוא, שאסור לנו לתקוע בשבת).

[181] ס"ד (יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, אין תוקעין בשופר ... מדברי סופרים משום עובדין דחול ... גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירנו ד' אמות ברשות הרבים), וס"ה (ודין טלטול השופר בשבת זו כדין טלטולו בכל שבתות השנה, שאין מטלטלין אותו כי אם לצורך מקומו או לצורך גופו, דהיינו לסמוך בו את הקערה וכיוצא בזה).

[182] ס"ב (אין מספקין כף על ירך ואין מטפחין כף אל כף ... גזרה שמא יתקן כלי שיר), וסי' שלח ס"א (אסור להשמיע קול של שיר, אלא בפה בלבד, אבל לא בדבר אחר, גזרה שמא יתקן כלי שיר).

[183] **שלטי הגבורים** (מח, א) אות ב (כל כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר, מותר לטלטלו אפילו מחמה לצל). כנסת הגדולה הגה"ט (כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר, מותר לטלטלו אפילו מחמה לצל. שלטי הגבורים פרק כל הכלים). מ"א סק"ט (והוא הדין כשמלאכתו לאיסור ולהיתר (שלטי גבורים פי"ז. כנסת הגדולה)).

וכן הוא לקמן ספ"ז (הרי הן ככלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר, שמותר לטלטלו ככלי שמלאכתו להיתר, כמו שנתבאר למעלה).

[184] **ברייתא קכג**, א (מדוכה (שדוכין בה שום, רש"י) אם יש בה שום מטלטלין אותה (אגב השום, רש"י), ואם לאו אין מטלטלין אותה (כיון דעיקר מלאכתו לשחיקה, דהיא מלאכת איסור משום טוחן, רש"י)).

[185] גמרא קכד, א (הכא במאי עסקינן מחמה לצל).

[186] כדלקמן סי' שכא ס"ז (הצריך לדוך פלפלין וכיוצא בהם ... אבל לא במדוך), וסי"א (אבל לדוך במדוך אפילו של עץ אסור).

שהקדרה טפלה להתבשיל שבתוכה[187], והרי זה כאלו מטלטל את השום בלבדו, שמותר לטלטלו אף שלא לצורך כלל[188].

אבל אם נתן במדוכה ככר או תינוק או שאר דברים המותרים בטלטול, שאין המדוכה טפלה להם, אסור לטלטלה על ידי כן לצורך עצמה[189], שבמת בלבד הוא שהתירו לטלטל מחמה לצל על ידי ככר או תינוק וכיוצא בהם, כמ"ש בסי' שי"א[190].

ויש חולקים ואומרים[191] שהמדוכה או שאר כל כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך הכלי עצמו על ידי ככר או תינוק, או שאר דבר המותר בטלטול[192]. ולא אמרו שלא התירו בטלטול על ידי ככר או תינוק לבד מן המת[193], אלא בטלטול מוקצה גמור האסור לטלטלו אף לצורך גופו ומקומו, אבל כלי שמלאכתו לאיסור שאינו מוקצה גמור, והקילו בו לטלטלו לצורך גופו או מקומו, הקילו בו גם כן לטלטלו על ידי ככר או תינוק אף לצורך הכלי עצמו[194].

והעיקר כסברא הראשונה[195]. ומכל מקום במקום הפסד מרובה יש לסמוך על סברא האחרונה[196]:

---

[187] **רא"ש** שם כלל כב ס"ח (ויש מי שמתרץ, מדוכה היינו טעמא דשרי לטלטולה אגב שום (דבר) שעליה, מפני שהמדוכה לשום כקדירה לתבשיל, שהוא תשמיש לשום מבעוד יום). רשב"א שם קכג, א ד"ה הא דתנן (והוה ליה כקדירה המטלטלת עם התבשיל). רז"ה מז, א (בעוד שהשום בה מטלטלין אותה, מידי דהוה אקדרה של בשר מעל גבי כירה, שנוטלין ומחזירין בשבת).

אף שאינה ממש כקדירה, שהרי הקדירה היא כלי שמלאכתו להיתר (שעשויה לשמור בה התבשיל), ואילו המדוכה היא כלי שמלאכתו לאיסור (שאינה עשויה לשמור בה השום הטחון).

מכל מקום גם המדוכה היא בטלה להשום שבתוכה, וכעין הא דתנן צג, ב (המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי, שהכלי טפלה לו). רמב"ם פי"ח הכ"ח (המוציא פחות מכשיעור, אע"פ שהוציאו בכלי פטור. שהכלי טפילה לו, ואין כוונתו להוצאת הכלי אלא להוצאת מה שבתוכו, והרי אין בו כשיעור).

[188] ומכל מקום אין לטלטל את המדוכה עם השום שבתוכה "שלא לצורך כלל", אלא כאמור לעיל "אף לצורך עצמה". וראה כנישתא דבי רב.

[189] רב אשי קמב, ב (לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד). רא"ש פכ"א ס"ג (כתב רבינו נסים ז"ל מכאן אתה למד, כי אלו האנשים שנותנין ככר על גבי מנורה שהדליקו בה בשבת ומטלטלין אותה ממקום למקום, שאין עושין יפה). כל בו סי' לא לב, ג (כלי שמלאכתו לאסור, שלא יועיל בו נתינת ככר או תינוק לטלטלו מחמה לצל. וכן דעת הבעל השלמה ז"ל). וראה ט"ז סי' שיא ס"ק ה.

[190] סעיף א (אם יש לו דבר המותר בטלטול שלא לצורך גופו או מקומו, כגון תינוק או ככר או שאר אוכלין או כל כלי שמלאכתו להיתר, מטלטלו על ידו, דהיינו שמניח דבר המותר על המת או אצלו ומטלטל שניהם כאחד), וס"ז (לא התירו טלטול על ידי דבר המותר אלא במת בלבד. אבל שאר דברים האסורים בטלטול, אסור לטלטלם על ידי דבר המותר), ושם נסמן (הערה 806).

[191] **שם בראב"ש** (ואף על גב דלא אמרו ככר או תינוק אלא במת (קמב, ב), התם במוקצה מחמת מלאכה, אבל במדוכה, כיון שיש עליה תורת כלי, שרי לטלטלה אגב אוכלין שעליה. כך נראה לרבינו אב"ן). רשב"א קכג, א (הא דתנן מדוכה בזמן שיש בה שום מטלטלין אותה. יש מי שפירש דהוא הדין על ידי ככר ואף על גב דאמרינן לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד, הני מילי היכא דליכא תורת כלי כמת אבל כל מידי דאית ליה תורת כלי מיטלטל הוא על ידי ככר). שו"ע ס"ה (יש מתירים לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפילו מחמה לצל על ידי ככר או תינוק).

[192] מ"א סקי"ג (והוא הדין אם נתן בה דבר אחר המותר לטלטל).

והיינו שגם בזה אומרים שהמדוכה בטלה לכבר ותינוק, כאילו מטלטלים את המדוכה בשביל הכבר והתינוק, כמו בהצלה מדליקה, שנתבאר לקמן סי' שלד סי"ח (להניח עליה ... ככר או תינוק ... שתהא הארנקי טפלה לדבר המותר שעליה, והרי זה כמציל דבר המותר בלבדו). וראה לקמן סי' שיא ס"ז (הערה 808).

[193] גמרא קמב, ב (ולא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד). וכן הוא לקמן סי' שיא ס"ז (לא התירו טלטול על דבר המותר אלא במת בלבד, אבל שאר דברים האסורים בטלטול, אסור לטלטלם על ידי דבר המותר).

[194] ט"ז סי' שיא סק"ה (דשאני התם בסי' ש"ח, דשרי לטלטלו להדיא לצורך גופו ומקומו, רק מחמה לצל אסור, בזה מועיל ככר או תינוק, מה שאין כן כאן במנורה דאפילו לצורך גופו ומקומו אסור). לבוש ס"ה (שלא אמרו דוקא מת מטלטלין על ידי ככר או תינוק, אלא למעוטי דברים המוקצים מחמת גופם כמת, כגון אבנים וכיוצא בהם ... אבל כלי, אף על גב דמלאכתו לאיסור, הואיל ותורת כלי עליו שרי לטלטלו אגב אוכלין או תינוק).

[195] **ט"ז** סק"ד (נראה דאין להקל בזה) וסי' שיא סק"ה (אין לסמוך על הקולא דסי' ש"ח ס"ה). **רז"ה** מז, א (בעוד שהשום בה מטלטלין אותה, מידי דהוה אקדרה של בשר מעל גבי כירה, שנוטלין ומחזירין בשבת), והיינו כדעת הפוסקים שלא להתיר אלא בשום, שהכלי בטל לו (כדלעיל הערה 187).

[196] **משמעות שו"ע** (שהובאה רק דעת היש מתירים).

ב' דעות אלו הובאו גם לקמן סע"ג (לענין החזרת גרף של רעי), ומסיים (ויש להחמיר כסברא הראשונה ומכל מקום במקום הפסד, כגון שהגרף הוא חשוב קצת ויש הפסד אם יניחנו באשפה ויגנב משם, יש לסמוך על סברא האחרונה).

נולד ושברי כלים

כג הנולד מותר בשבת[197], כגון נכרי שעשה כלי חדש בשבת מעצמו, מותר לטלטלו[198] ולהשתמש בו, על דרך שנתבאר בסי׳ רנ״ב[199] וסי׳ ש״י[200], אע״פ שלא היה דעתו עליו מאתמול לטלטלו למחר.

וכן הוא לקמן סי׳ שלד סי״ח (ואף שלא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד כמ״ש בסי׳ שי״א, מכל מקום מפני הפסד הדליקה הקילו גם כן כמו במת שתהא הארנקי טפלה לדבר המותר שעליה, והרי זה כמציל דבר המותר בלבדו, ויש לסמוך על זה להקל בדברי סופרים במקום הפסד מרובה).

[197] כדלקמן סעיף הבא (הרי זה נולד שנעשה כלי חדש, ומותר בשבת), ושם נסמן (הערה 203).

וכן הוא לקמן ס״ס (שהנולד מותר בשבת). סי׳ תצה סוף סי״ג (ויש אומרים ... כל נולד אסור בין בשבת בין ביום טוב ... ולענין הלכה ... בשבת יש להתיר אפילו נולד, כי כן עיקר).

אמנם יש נולד שהוא מעשה חדש, ולכן אסור אף בשבת, כדלעיל סי׳ שה סל״ב (החלב שנחלב בשבת ... אף אם חלבה לתוך האוכלין ... אסור עד הערב ... מפני שהוא מעשה חדש שנולד בשבת, שדם נעכר ונעשה חלב ... ואינו דומה לשאר נולד בשבת שמותר, מפני שהיה כבר בעולם מבעוד יום אלא שנשתנה בשבת, כמו שיתבאר בסי׳ ש״ח). ולקמן סי׳ שי סי״ט (אין האפר מותר בטלטול אלא כשהוסק מבעוד יום, אבל אם הוסק בשבת, אסור משום נולד, ובקונטרס אחרון שם סוף ס״ק ב (כדמוכח בתוספות בשבת שם גבי צואה, דאי לא הוי מאתמול במעיו, לא מהני דעתיה עילויה). כמ״ש בסימן תצ״ח). והוא בסי׳ תצח סכ״ד (ואף המתירים בנולד, מודים בנולד גדול כזה, דמעשה חדש הוא, שאתמול היה עצים ועכשיו אפר).

[198] **מ״א** סקט״ו (והוא הדין אם עכו״ם עושה כלי בשבת).

והיינו כדאמר רב אדא בר אהבה כט, רע״א (נכרי שחקק קב בבקעת (ביום טוב, דהוה ליה נולד), ישראל מסיקה ביום טוב ... נולד הוא), ופרש״י (איהו לא סבירא ליה אלא כר׳ שמעון), והיינו כרבי שמעון שמתיר נולד אפילו ביום טוב. אמנם אנן קיי״ל לאסור ביום טוב, כדלקמן סי׳ תקא סי״ב (נכרי שחקק בית קבול בבקעת ביום טוב, הרי עשאה כלי ואין מסיקין בה, מפני שהוא נולד).

אלא שמזה למדנו לענין שבת דקיי״ל שנולד מותר, ולכן גם נכרי שעשה כלי חדש בשבת מותר.

*

ואף שנתבאר לעיל סי׳ רנב סי״ב (כלים שעשה ... נכרי ... למכור ... אם היא עיר שרובה נכרים מותר ... ללבשם בו ביום ... וכן הדין ביום טוב. ואף שיש להחמיר בנולד ביום טוב ... מכל מקום כאן אין בו משום נולד הואיל והוא דבר שגמרו בידי אדם).

וכן הוא לקמן סי׳ תקפו סכ״ה (כשעשה הנכרי השופר מקרן שלו, דאין בו משום איסור נולד ביום טוב, כיון שבין השמשות היה הקרן ביד הנכרי והנכרי לא הקצה דעתו מלעשות ממנו שופר, שהרי בידו וברשותו הוא לעשות ממנו מה שירצה).

מכל מקום נתבאר לקמן סי׳ שכה ס״ו (ויש אומרים שלא אמרו כל דבר שגמרו בידי אדם אין בו משום מוקצה, אלא בדבר שהתחלת מלאכת תיקונו כדי לעשותו ראוי היתה קודם השבת ונגמרה בשבת, כגון נכרי שהתחיל לעשות כלי מערב יום טוב וגמרו ביום טוב, אין בו משום נולד הואיל וגמרו בידי אדם, כמו שנתבאר בסי׳ רנ״ב ... ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה).

וכן הוא לקמן סי׳ תקיז ס״ה (שבשבת עצמה יש להחמיר שלא ליקח פת שנאפה בו ביום, אע״פ שאפאו לצורך נכרי, מטעם שנתבאר בסי׳ שכ״ה).

ולכאורה מיירי הכא לפי אותה דעה, ומיירי כשהתחיל לעשות הכלי בתוך השבת והיום טוב, ולכן הוי נולד לדעה זו.

*

ואין לומר דמיירי הכא שהנכרי עשה הכלי מחומר ששייך לישראל, וכדלקמן סי׳ תקפו סכ״ה (אם עשה נכרי שופר ביום טוב מקרן של ישראל, כיון שבין השמשות לא היה הקרן עומד לעשות ממנו שופר, שהרי לא היה ברשותו של נכרי, אם כן זה השופר הוא נולד ביום טוב).

שהרי אם כן עשהו הנכרי לצורך הישראל, ואסור להשתמש בו אף מטעם איסור אמירה לנכרי. ואפילו אם הנכרי הוא קבלן, הובאו ב׳ דעות לעיל סי׳ רנב סי״א (נכרי שעשה לישראל כלי בשבת בקבלנות ... מותר לו ליהנות ממנו בשבת עצמה ... ויש אוסרים להשתמש בכלי הנגמר בשבת ביד נכרי ... וכן יש לנהוג לכתחלה).

ומה שהוצרכו בשופר לאיסור נולד, היינו כיון שבשופר אין לאסור משום אמירה לנכרי, כמבואר לקמן סי׳ תקפו סכ״ד (אם הנכרי עשה ... שופר ביום טוב, מותר לתקוע בו, ואף על פי שעשה בשביל ישראל. ואין חוששין שמא יאמר הישראל לנכרי לעשותו, אין חוששין לזה אלא בדבר שיש הנאה לגוף אדם, אבל המצות שלא נתנו להנאת הגוף אין חוששין שיעבור עבירה כדי לקיים המצוה).

אלא ודאי מיירי הכא בעשה הנכרי בשל נכרי, לצורך עצמו, אלא שהתחיל בתוך השבת ויום טוב, שלדעה הנ״ל יש בו משום נולד. וראה כנישתא דבי רב.

[199] סי״א-ב, כמועתק לעיל (הערה הקודמת).

[200] ס״ו (דבר שהיה מוקצה בבין השמשות בעל כרחו של אדם, לא הוקצה לכל השבת כולה ... אף שהסיח דעתו מהם כשהגיעו בין השמשות). והיינו שאין לאסור משום מוקצה אלא כשדחאו בידים, כדלקמן שם ס״ד (במה דברים אמורים כשדחאו האדם בידים), וס״ה (אם נדחה בידי אדם). משא״כ כאן אינו נאסר משום מוקצה ״אע״פ שלא היה דעתו עליו מאתמול״. אבל מכל מקום יש בו משום נולד, שיש להחמיר בו ביום טוב.

אבל ביום טוב יש להחמיר בנולד כמו שיתבאר בסי׳ תצ״ה[201]:

כד וכן כל הכלים המותרים בטלטול שנשברו בשבת, ואין השברים ראויים להשתמש בהם מעין מלאכתם הראשונה, אלא מעין מלאכה אחרת לגמרי, כגון שברי עריבה לכסות בהם פי חבית, ושברי כלי זכוכית לכסות בהם פי הפך, וכן כל כיוצא בזה, הרי זה נולד שנעשה כלי חדש[202], ומותר בשבת[203], ולא ביום טוב[204].

אלא אם כן נשברו מערב יום טוב, שאז הוכנו למלאכה אחרת מבעוד יום, ואין זה נולד[205]:

כה אבל אם השברים ראויים להשתמש בהם מעין מלאכתם הראשונה, כגון שברי עריבה לצוק לתוכן מקפה עבה, שהיא דומה לעיסה המעורבת במים שמשתמשים בעריבה, ושברי כלי זכוכית לצוק לתוכם שמן, אין זה נולד, ומותר לטלטלם אף אם נשברו ביום טוב[206]:

כו ואם אין השברים ראויים לשום מלאכה, הרי הם מוקצה גמור[207], לפי שאין תורת כלי עליהם כלל[208] ואסור לטלטלם בשבת[209], בין שנשברו בשבת בין שנשברו בחול[210].

---

[201] סוף סי״ג (ולענין הלכה יש להחמיר בנולד ביום טוב, כיון שיש אומרים שאפילו מוקצה אסור בו). וכן הוא לקמן ס״ס (אבל ביום טוב יש להחמיר בנולד).

[202] כדלקמן סי׳ תצה סי״ג (ומהו נולד, דבר שאינו ראוי היום למה שהיה ראוי בבין השמשות, כגון כלי שנשבר בשבת או ביום טוב, ואינו יכול להשתמש בשבר הכלי מה שהיה יכול להשתמש כשהכלי היה שלם, אלא תשמיש אחר ... שתשמיש זה נולד בשבת או ביום טוב, ואתמול לא היה הכלי עומד ומוכן לתשמיש זה).

[203] **משנה קכד**, ב (כל הכלים הניטלין בשבת, שבריהן ניטלין עמהן, ובלבד שיהו עושין מעין מלאכה (שום מלאכה ואפילו אינה מעין הראשונה, רש״י), שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית, שברי זכוכית לכסות בהן את פי הפך. רבי יהודה אומר בלבד שיהו עושין מעין מלאכתן). ובמסקנת הגמרא שם (מחלוקת שנשברו בשבת, דמר סבר מוכן הוא (כיון דראוי לשום מלאכה, רש״י) ומר סבר נולד הוא (דמאתמול לאו להאי מלאכה הוה) ... הא רבי יהודה (דאית ליה מוקצה ונולד, רש״י) הא רבי שמעון (דלית ליה מוקצה ולית ליה נולד, רש״י)). וראה לעיל (הערה 15).

רי״ף מח, ב (הלכתא כסתם). רמב״ם פכ״ה הי״ב (כל הכלים הניטלין בשבת שנשברו, בין קודם השבת בין בשבת, שבריהן נטלין. והוא שיהיו שבריהן עושין מעין מלאכתן, כיצד שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית, שברי זכוכית לכסות בהן את פי הפך, וכן כל כיוצא בזה). מ״מ שם (ופסקו בהלכות כתנא קמא, וכן דעת רבינו, וכן עיקר). טור ושו״ע ס״ו (כל הכלים שנשברו, אפילו בשבת, מותר לטלטל שבריהם. ובלבד שיהיו ראוים לשום מלאכה, כגון שברי עריבה לכסות בה החבית ושברי זכוכית לכסות בה פי הפך). וראה גם לעיל סעיף הקודם (והערות 197-198).

וטעם החילוק בין שברי עריבה לבין שברי כלי זכוכית, ראה לקמן סכ״ט (והערה 232).

*

זה שנתבאר כאן, שמועיל מה שהוא ראוי לכסות בו כלים, הוא דוקא בשברי כלים, וכלים מוקצים מחמת מיאוס וכיו״ב, אבל לא באבנים וכיו״ב. סיכום כללי הלכה זו – לעיל ס״ב (הערה 27).

[204] **עיין ט״ז** סק״ה (קשה דהא רבא אמר בהדיא בפרק נוטל דף קמ״ג דאין מסיקין בשברי כלים ... וצריך לומר דאלו הפוסקים סבירא להו דלאו הא בהא תליא ... למאי דאוקמיה שנשברה בשבת ... שהן עצמם מוכנים הם, שהם עצמן ראוים למלאכה, אף על פי שאינו מלאכתו ראשונה, ולא מקרי נולד), **וצ״ע**.

ונתבארה הלכה זו לקמן סי׳ תקא סי״א (כבר נתבאר שיש להחמיר בנולד ביום טוב, לפיכך כלים שנשברו ביום טוב ... אין מסיקין בהן, מפני שהן נולד ואסורין בטלטול).

[205] גמרא שם (אבל מערב שבת דברי הכל מותרין, הואיל והוכנו למלאכה מבעוד יום).

והיינו אפילו לענין שבת, למאן דאסר נולד בשבת. ולדידן שאוסרים נולד רק ביום טוב, היינו כשנשברו בערב יום טוב. אלא שביום טוב כן הוא אף אם אין השברים ראויים לשום מלאכה, רק להסקה, כדלקמן סכ״ו (והערה 211).

[206] שבזה מודה רבי יהודה במשנה שם (רבי יהודה אומר בלבד שיהו עושין מעין מלאכתן, שברי עריבה לצוק לתוכן מקפה (עבה, דומיא דעיסה מעורבת במים, רש״י), ושל זכוכית לצוק לתוכן שמן). מ״א ס״ק טו (ולמאן דאמר נולד אסור, בעינן שיהא ראוי למלאכתו ראשונה, כגון שברי עריבה לצוק לתוכה מקפה ושל זכוכית לצוק לתוכה שמן).

[207] משנה שם (ובלבד שיהו עושין מעין מלאכה), ופרש״י (שום מלאכה).

[208] רמב״ן במלחמות נט, ב (אינם ראויין לכלום, ואין תורת כלי ... עליהם, דומים לכלים שנשברו ואין עושין מעין מלאכה כלל, שאסורין בשבת, ומודה בהם רבי שמעון).

[209] **רמב״ם** שם (אבל אם אין השברים ראויין למלאכה כלל, אסור לטלטלן). טור ושו״ע ס״ו (אבל אם אינם ראוים לשום מלאכה, לא).

[210] בציונים שלפנינו בא להוכיח, מה שנתבאר לקמן סכ״ט (חתיכת חרס שנשברה מכלי, בין בחול בין בשבת, והיא ראויה לכסות בה כלי, מותר לטלטלה, ואפילו במקום שאין כלים מצויים שם לכסותם בה, כגון שמונחת ברשות הרבים), ומה שנתבאר לקמן סמ״ג (ואם נפסקה אחת מהן, אי אפשר לילך בו עד שיתקננו. ואעפ״כ מותר לטלטלו, אף אם נפסקה עם מקום קביעותה, מפני שעדיין יש תורת כלי עליו, הואיל והוא ראוי לחזור ולתקנו).

אבל ביום טוב, אם נשברו מבעוד יום מותר לטלטלם להסקה[211], אם הם ראויים לכך[212], כמו שמותר לטלטל ביום טוב שאר עצים העומדים להיסק, אף שאין תורת כלי עליהם[213]:

כז וכל זה בכלים המותרים בטלטול שנשברו[214]. אבל כלים המוקצים מחמת חסרון כיס שנשברו[215], אע"פ שהשברים אינם מוקצים מחמת חסרון כיס, אם נשברו בשבת או ביום טוב אסור לטלטלם בו ביום[216], שמתוך שהוקצו מדעת האדם בבין השמשות, כשהיה הכלי המוקצה שלם עדיין, הוקצו לכל היום כולו, כמו שיתבאר בסי' ש"י[217]:

וכן יתבארו לפי זה ההלכות דלקמן סל"ג (פתילה שלימה, אפילו נדלקה כבר בחול או בשבת שעברה, היא נקראת כלי), וסל"ד (כל הכלים ש...נתפרקו הדלתות מהם ... לא נפקע מהם שם כלי שהיה עליהן, הואיל וראויות להחזירן ולחברן אל הכלים).

והיא הקדמה כללית לבאר יסוד ההלכה של שברי כלים אלו, שאף שאין משתמשים בהם בשבת, משתמשים בהם אחר השבת:

על דרך רש"י בגמרא שם ד"ה בחצר (דשכיחי בה כלים, שהחרס הזה ראוי להם לכיסוי), וד"ה ורבא (כיון דבחצר כלי הוא, בעלמא נמי לא פקע שם כלי מיניה), וד"ה לדידי (ואע"ג דלא שכיח, הרי שם כלי עליו בחצר), **ור"ן** מח, ב ד"ה חרס (משום דבחצר שכיחי כלים, והחרס ראוי להם לכסוי, הלכך תורת כסוי כלי עליהן, וברשות הרבים נמי לא פקע שם כלי מיניה).

וטור ושו"ע ס"ז **גבי חרס** (חתיכת חרס שנשברה בחול מכלי וראויה לכסות בה כלי, מותר לטלטלה אפילו במקום שאין כלים מצויים שם לכסותם בה. ואם זרקה לאשפה מבעוד יום, אסור לטלטלה), אשר כן הוא גם אם "נשברה בשבת". ומה שכתבו "שנשברה בחול", הוא כמבואר בד"מ ס"ק ד, ומ"א ס"ק יז (והוא הדין שנשבר בשבת ... אלא דנקט בחול משום סיפא דזרקה לאשפה מבעוד יום, דאם זרקה בשבת שרי לטלטלה, כיון שבין השמשות היה תורת כלי עליה), וכדלקמן סל"א (אבל אם זרקה לאשפה בשבת מותר לטלטלה, הואיל והיה עליה תורת כלי בבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת).

וב"י גבי סנדל ד"ה ומ"ש ובחצר (וכשנפסק הפנימי, ראוי הוא לתקנו), וכן הוא לקמן סמ"ג (סנדלים שבימיהם היו להם שתי רצועות קבועות ... ואם נפסקה אחת מהן, אי אפשר לילך בו עד שיתקננו. ואעפ"כ מותר לטלטלו, אף אם נפסקה עם מקום קביעותה, מפני שעדיין יש תורת כלי עליו, הואיל והוא ראוי לחזור ולתקנו), ונתבאר שם (הערה 323).

ומ"א סס"ק [י]"ז (ולדינא אין חילוק, דאפילו ברשות הרבים שרי, אלא אם כן זרקה לאשפה מבעוד יום). **ודו"ק**.

שמכל זה למדנו, שאף שבר כלי שאי אפשר להשתמש בו בשבת, שהרי הוא מונח ברשות הרבים "שאין כלים מצויים שם לכסותם בה", ואי אפשר להביאו בשבת לחצר (רשות היחיד) שיהי' אפשר לכסות בו כלים. מכל מקום סגי במה שאפשר לכסות בו כלים בחצר (ואחר השבת יהי' אפשר להביאו לחצר לכסות בו כלים); ואף סנדל קרוע שאי אפשר לתקנו בשבת. מכל מקום יש עליו תורת כלי, כיון שהוא הי' כלי, ויחזור להיות כלי, כשיתקנוהו אחר השבת.

וכן לקמן סל"ג (פתילה שלימה, אפילו נדלקה כבר בחול או בשבת שעברה, היא נקראת כלי), וסל"ד (לא נפקע מהם שם כלי שהיה עליהן, הואיל וראויות להחזירן ולחברן אל הכלים), וסמ"ג (מפני שעדיין יש תורת כלי עליו הואיל והוא ראוי לחזור ולתקנו). אף שאי אפשר להשתמש בהם בשבת. מכל מקום נקראות כלי גם בשבת, כיון שיחזור ויתקנם וישתמש בהם אחר השבת (ראה לקמן שם הערות 251. 263. 323).

*

ואף שלענין אסורי אכילה והנאה נתבאר לעיל ס"ט (ובכלל מוקצה זה הוא כל מאכלות האסורות בהנאה, שאינו יכול להאכילן אפילו לכלבים ... ואפילו אין איסורן אלא בו ביום בלבד, כגון טבל שיכול לתקנו במוצאי שבת ולאכלו). ונתבאר לקמן סוף ספ"ה (ותורת אוכל עדיף מתורת כלי).

מכל מקום מועיל לענין שברי כלים, מה שכבר היו כלים לפני השבת, ויחזרו להיות כלים כשיתקנום אחר השבת.

[211] כדלקמן סי' תקא סט"ו (כלי שנשבר מערב יום טוב ואין עליו תאר כלי, מותר להסיקו ביום טוב, שהרי הוא כבר מוכן ועומד להסקה).

[212] היינו אם הם יבשים שראוים להסקה, כדלקמן סי' תקב ס"ח (במה דברים אמורים כשהוא יבש, דראוי להסקה, אבל אם הוא רטוב שאינו ראוי להסקה).

[213] שתי דעות בזה הובאו לקמן סי' תקב ס"ח (ולא התירו לטלטל עצים אלא להסקה בלבד, לפי שהן עומדין ומיוחדין לכך, אבל שלא לצורך הסקה אסור לטלטלן אפילו לצורך גופן ומקומן, מפני שאין עליהם תורת כלי כלל ... ויש אומרים דעצים יבשים כיון שהן ראויים להסקה, הרי הן מוכנים ליום טוב, ואין עליהם דין מוקצה, ומותר לטלטלן אפילו שלא לצורך הסקה), וסי' תמו בקונטרס אחרון סק"ג (דעצים אין תורת כלי עליהם אפילו ביום טוב, והיינו כדעת הר"ן בפרק ד' דביצה שהביא הבית יוסף סימן תק"ב. אבל התוספות והרא"ש חולקין על זה, וכן פסק הטור ורש"ל וט"ז, דיש תורת כלי על עצים ביום טוב, ומותר לטלטלן).

[214] משנה קכד, ב (כל הכלים הניטלין בשבת, שבריהן ניטלין עמהן). רמב"ם פכ"ה הי"ב (כל הכלים הניטלין בשבת שנשברו).

[215] **מ"א** ס"ק יט (כלים המוקצים שנשברו בשבת, אף על גב דעכשיו אין מוקצים, אסורים).

[216] **ממ"ש מ"א** שם **צ"ע**. וראה מראי מקומות וציונים. כנישתא דבי רב.

[217] **עיין במ"ש סי' שי** ס"ד (כל דבר שהיה אסור בטלטול בבין השמשות, ובשבת הלך לו הדבר הגורם לו האיסור ... אסור לטלטלו כל השבת כולה. במה דברים אמורים כשדחאו האדם בידים, דהיינו שהאדם גרם לו האיסור בידים). וראה לעיל (הערה 65).

כח כל השברים האסורים בטלטול, אפילו אותן שאינם ראויים לשום מלאכה, אם הם מונחים במקום שיכולים להזיק, כגון כלי זכוכית שנשברו על השלחן או במקום שהולכין, מותר לטלטל השברים כדי לפנותם שלא יזוקו בהם[218] רבים, שבמקום היזק הגוף של רבים[219] לא גזרו על איסור מוקצה, ואפילו על איסור טלטול בכרמלית[220] כמו שיתבאר[221].

אבל שברי כלי חרס האסורים בטלטול, אסור לפנותם[222]. ואף שדורסים עליהם ונשברים, אין בכך כלום, שאין איסור בשבירת חרס[223], אלא אם כן שוברו במתכוין בשביל שיהא ראוי על ידי כך לאיזה תשמיש, שאז אסור משום תיקון כלי[224] כמ"ש בסי' ש"[מ][225]:

---

[218] **ארחות חיים** הל' שבת אות שסא (ויש אומרים שאע"פ שאינן ראויין למלאכה כלל ניטלין, אם הם במקום הנזק, כגון על השלחן או באמצע הבית מותר לפנותן, מידי דהוה אקוץ בכרמלית). רמ"א ס"ו (ואם נשברו במקום שיכולים להזיק, כגון זכוכית שנשברה על השלחן או במקום שהולכין, מותר לטלטל השברים כדי לפנותן שלא יוזקו בהם).

ואם אפשר להעבירו משם בטלטול מן הצד, נתבאר לקמן סי' תקיח ס"ה (לקח עץ חד כעין שפוד וצלה בו באקראי בעלמא, אחר גמר הצלייה שומטו מלפניו בגרירה ובטלטול מן הצד, עד שמעבירו מלפניו לקרן זוית כדי שלא יוזקו בו ... שפוד זה לאחר שגמרו בו מלאכתו אין עליו תורת כלי כלל).

[219] **עיין** שו"ע **סי"ח** (קוץ המונח ברשות הרבים, מותר לטלטלו ... משום דחיישינן שמא יוזקו בו רבים, ובמקום הזיקא דרבים לא גזור רבנן שבות).

והיינו שאף שכאן כתבו סתם, שבמקום הזיקא יש להתיר. מכל מקום למד זאת הארחות חיים מדין קוץ, ולענין קוץ נתפרש דהיינו דוקא "במקום הזיקא דרבים". וכן הוא לקמן סמ"ט (ובמקום היזק רבים), וסי' שלד סכ"ט (שבמקום היזק הגוף של רבים לא גזרו).

אבל ראה לקמן סי' שטז סי"ז (התירו חכמים לגמרי מפני חשש היזק הגוף), וסכ"ב (שבמקום היזק הגוף לא גזרו).

וראה מחשבת חיים ע' קצד. שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר. כנישתא דבי רב. שבת כהלכה פכ"ט ביאורים ז.

[220] אף שהוא חמור מאיסור מוקצה. אבל ראה לעיל סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק יד (דמוקצה חמיר מכרמלית), ושם נסמן (הערה תקלז). וראה גם לקמן סי' שיא ס"ג (והערה 794). סי' שיב ס"ד (והערה 891).

[221] סעיף מט (קוץ המונח ברשות הרבים מותר לטלטלו פחות פחות מד' אמות, עד שיסלקנו לצדי רשות הרבים, ובכרמלית מטלטלו כדרכו אפילו הרבה בעקירה אחת, מפני שיש לחוש שמא יזוקו בה רבים, ובמקום היזק רבים לא גזרו על שבות טלטול ד' אמות בכרמלית, או פחות פחות מד' אמות ברשות הרבים, וטלטול מוקצה).

[222] **מ"א** סקט"ז (אבל אם הוא של חרס אסור לפנותן).

[223] מ"א שם (ואעפ"י שדורס עליהן ברגלים ומשברן ... דליכא איסורא בשבירתן).

ואף אם הם שברי כלי חרס שנדבקו בזפת, אין בו איסור שבירה, כדלקמן סי' שיד ס"א (חבית של חרס ... שנשברה ודיבק שבריה בזפת מותר לשברה בשבת ... ואין בה משום סתירה ... ובלבד שלא יתכוין לנקבה נקב יפה שיהא לה לפתח נאה, שאם כן הרי הוא מתקן כלי וחייב משום מכה בפטיש כמו שיתבאר, אבל כשאינו מתכוין לכך מותר).

[224] **משמעות רש"י קכד סוע"ב**, על הא דאמרינן התם (ולא יספות ממנה שבר לכסות בה את הכלי ולסמוך בה כרעי המטה), פירש"י (יתקן, להתיר בליטותיו ועוקציו בשבת, דעביד כלי, והוי מכה בפטיש).

וכן הוא לקמן סנ"ה (אסור לתלוש ענף מן המכבדת שמכבדים בה הבית ... כל דבר שמתקנו להשתמש איזה תשמיש יש בו איסור משום תיקון כלי, כמו שיתבאר בסי' ש"מ), וספ"ב (כלי שנתרועע לא יתלוש ממנה חרס לכסות בו או לסמוך בו, מפני שהוא כמתקן כלי, שכל דבר שמתקנו בשבת להשתמש בו איזה תשמיש, יש בו משום תיקון כלי, כמו שיתבאר בסימן ש"מ).

סי' שיד סי"א (שכל דבר שמתקנו בשבת שיהיה ראוי להשתמש בו איזה תשמיש, יש בו משום תיקון כלי, כמו שיתבאר בסי' ש"מ), וסט"ז (מותר לחתכו לכתחלה ... דבר שאין בו תיקון כלי בחתיכתו, וכמו שיתבאר בסי' ש"מ).

ושו"ע סי' שכב ס"ד (אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי, לפיכך מותר לקטום ... אבל קיסם שאינו אוכל בהמה, אפילו ליטלו כדי לחצוץ בו שיניו, אסור).

וסי' שמ סי"ז (אם על ידי זה מתקנו להשתמש בו איזה תשמיש, חייב משום תיקון כלי ... לפיכך אין שוברין את החרס ואין קורעין את הנייר המותרים בטלטול כדי להשתמש בהם איזה תשמיש, מפני שהוא כמתקן כלי, עיין סי' תק"ח).

ותק"ח ס"ב (לא יחתוך חתיכת נייר כדי לשרותה במים וליתנה תחת הדג על גבי האסכלה כדי שלא ישרף הדג, וכן לא ישבור חתיכת חרס כדי ליתנה תחת הדג, וכן לא יפצע את הקנה ליתן קרום שלו תחת הדג, וכן אין פוצעין את הקנה לעשותו כמין שפוד לצלות בו, לפי שכל שהוא עושה ומתקן דבר הראוי להשתמש בו, הרי זה כמתקן כלי ביום טוב).

ומקור הלכה זו במשנה ביצה לב, ב (אין שוברין את החרס ואין חותכין הנייר לצלות בו מליח), ובריתא שם לד, א (אין מפצעין את הקנה לצלות בו מליח), ופרש"י (דכל מידי דעביד להשתמש בו הוי תקון כלי).

והטעם לזה הוא, כי מלאכת מכה בפטיש אינה עצם עשיית הכלי, כי אם סיום הכנתו להשתמשות, בין אם הוא כלי או לאו.

*

ומה שלא אסרו מטעם פסיק רישיה ולא ימות, יתבאר לקמן סי' שיד ס"א (הערה 1076).

[225] סי"ז, כמועתק לעיל.

כט חתיכת חרס שנשברה מכלי[226], בין בחול בין בשבת[227], והיא ראויה לכסות בה כלי[228], מותר לטלטלה. ואפילו במקום שאין כלים מצויים שם לכסותם בה, כגון שמונחת ברשות הרבים, מותר לטלטלה שם פחות מד׳ אמות[229], הואיל ויש תורת כלי עליה בחצר שיש שם כלים[230].

וכן הדין בשברי שאר כלים. אלא ששאר כלים יש מהן שאין שבריהם מותרים בטלטול אלא אם כן הם גדולים קצת, כגון שברי עריבה לכסות בהם פי חבית, אבל אם אינם ראויים לכיסוי פי חבית, אע״פ שראויים לכיסוי פי כלי קטן מחבית, אין תורת כלי עליהם כלל, לפי ששברים הקטנים של העריבה דרך לזרקם לאשפה[231], ואין דרך כלל לייחדם[232] לכיסוי פי כלי קטן מחבית. אבל חתיכת חרס, אפילו היא קטנה[233], דרך הוא לפעמים לייחדה לכיסוי פי כלי קטן, לפיכך יש תורת כלי עליה אע״פ שלא ייחדה עדיין[234]:

ל ואם נשברה מהכלי בחול, וזרקה לאשפה מבעוד יום, אסור לטלטלה בשבת, כיון שהקצה אותה מלכסות בה כלים וביטלה מהיות עוד תורת כלי עליה[235].

ואפילו אם היא ראוייה לעניים לכיסוי כלים, אלא שבעליה הוא עשיר וז[ו]רקה לאשפה[236], אעפ״כ אסורה בטלטול לכל העניים שבעולם, שהכל הולך אחר הבעלים[237], כמו שיתבאר[238]:

---

[226] רב נחמן אמר **שמואל** קכד, ב (חרס קטנה מותר לטלטל). טור ושו״ע ס״ז (חתיכת חרס שנשברה בחול מכלי, וראויה לכסות בה כלי, מותר לטלטלה).

[227] ד״מ אות ד (הא דנקט נשברה בחול לאו דוקא). **ט״ז** סק״ו (אפילו בשבת מותר). **מ״א** סקי״ז (שנשברה בחול, והוא הדין שנשבר בשבת). ונתבאר לעיל (הערה 210).

[228] רש״י שם ד״ה בחצר (שהחרס הזה ראוי להם לכיסוי, ותורת כלי עליו). טור ושו״ע שם (וראויה לכסות בה כלי).

וכן הוא לקמן סי׳ שיב ס״ח (מפני שיש תורת כלי עליה, שראויה לכסות בה פי הכלים).

[229] כדלקמן סי׳ שמט ס״ב (תוך ד׳ מותר לכתחילה, אפילו ליטול מתחלת ד׳ ולהניח בסוף ד׳. רק שלא יוציא חוץ לד׳).

[230] **רבא** שם (ואפילו ברשות הרבים). ופרש״י (כיון דבחצר כלי הוא, בעלמא נמי לא פקע שם כלי מיניה). רמב״ם פכ״ו ה״ג (חרס קטנה מותר לטלטלה אפילו ברשות הרבים, הואיל וראויה היא בחצר לכסות בה פי כלי קטן). מ״א סוף סקי״ז (ולדינא אין חילוק, דאפילו ברשות הרבים שרי). ונתבאר לעיל (הערה 210).

[231] משנה קכד, ב (שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית, שברי זכוכית לכסות בהן את פי הפך). רשב״א קכה, א (דפחות מכאן אינן ראויין כלל, וסתמא אדם זורקן לאשפה ... כשברי עריבה שאין בה כדי לכסות פי החבית).

[232] **עיין מ״א סקכ״ד** (דדוקא בשברי כלים דרגילין להשתמש בהם תשמיש אחר שרי לטלטלם, משא״כ במחט דרגילין לזורקו בין הגרוטאות כשנשברה).

וכן הוא לקמן סל״ט (ואינה דומה לשברי שאר כלים שמותרים בטלטול, הואיל וראוים לתשמיש אחר, ומחט זו שניטל חודה או חורה ראויה גם כן לתשמיש אחר, כגון ליטול בה את הקוץ. מכל מקום אין רגילות כלל לייחד אותה לתשמיש, אלא דרכו של אדם לזורקה בין גרוטאות (פירוש שברי מתכות), משא״כ בשברי שאר כלים שרגילים לייחדם לתשמיש אחר, לכן לא נפקע שם כלי מהם).

והיינו דלא סגי במה ש״ראויים לכיסוי פי חבית״, אלא צריך שגם ״דרך הוא לפעמים לייחדה לכיסוי פי כלי״.

וגם במקומות שנכתב סתם שראוים לכיסוי, הכוונה היא שדרך לפעמים לייחדם לזה, כדלקמן סל״ב (שאם ראוי לכסות בו כלי יש תורת כלי עליו), וסנ״ח (מותר לטלטלן מפני שראויין להסמך ולשבת עליהם ויש תורת כלי עליהם).

יוצא אם כן שבזמנינו, שאין רגילים לייחד שברי כלים לכיסוי כלים, ודרך לזורקם לאשפה, לכאורה אין לטלטלם בכל אופן. ראה ברכת השבת ע׳ קב. כנישתא דבי רב. שבת כהלכה פכ״ג הערה סו.

סיכום הלכה זו, לעיל (הערה 27).

[233] **דאם לא כן מאי רבותא דשמואל**, דאמר שם (חרס קטנה מותר לטלטל), **אלא ודאי קטנה אתי לאשמועינן**.

[234] **רמב״ם** שם (חרס קטנה מותר לטלטלה ... הואיל וראויה היא ... לכסות בה פי כלי קטן).

[235] **ברייתא** קכד, סע״ב (ואם זרקה באשפה אסור ... אם זרקה מבעוד יום לאשפה אסורה), ופרש״י (גלי דעתיה מאתמול דלאו מנא הוא). טור ושו״ע ס״ז (ואם זרקה לאשפה מבעוד יום, אסור לטלטלה, כיון שבטלה מהיות עוד כלי).

וכן הוא לקמן ס״מ (ואם זרקן לאשפה מבעוד יום, אסור לטלטלן, כמו שנתבאר למעלה בשברי שאר כלים), ושם נסמן (הערה 303). סמ״א (אלא אם כן זרקום הבעלים לאשפה מבעוד יום), ושם נסמן (הערה 309).

[236] כדלקמן סמ״א (מפני שנעשו כאילו זרקו אותן בעליהן לאשפה).

[237] ר״ן (כא, סע״א) ד״ה ומהא (דמוקצה לעשירים מוקצה, ואפילו עניים אין מטלטלין אותו, שכבר הוקצה מדעתו של בעל הבית העשיר, ולא בעיא שיהא מוקצה לכל). **רמ״א** ס״ז (ואפילו חזי לעני, הואיל והקצוהו הבעלים שלו, אף על פי שהם עשירים, דמוקצה לעשיר הוי מוקצה לעני).

[238] סמ״א (מטלניות של עשירים שהן פחות מג׳ טפחים על ג׳ טפחים, אסורות אף לכל העניים שבעולם, שכיון שהוקצו לבעליהן העשירים מפני שאינן ראויות להם, הוקצו לכל העולם, מפני שנעשו כאילו זרקו אותן בעליהן לאשפה. וכן הדין בכל כיוצא בזה), וספ״ט (ואם דבר זה הוא של עשיר, אסור בטלטול אף לכל העניים שבעולם, שמתוך שהוקצה לבעליו הוקצה לכל העולם).

לא אבל אם זרקה לאשפה בשבת, מותר לטלטלה[239], הואיל והיה עליה תורת כלי בבין השמשות[240], שהוא תחלת כניסת השבת[241]:

לב לא בכל דבר אמרו שאם ראוי לכסות בו כלי יש תורת כלי עליו, אלא בשברי כלים בלבד, הואיל והיה כבר עליהם תורת כלי גמור כשהיו שלימים, לכן לא נפקע מהם אף כשנשברו אם ראויין עדיין לכיסוי[242]. אבל כל דבר שאין בו שייכות כלי גמור, כגון צרורות או אבנים וכיוצא בהם, אף על פי שראויים לכסות בהם כלים, לא ירד עליהם תורת כלי בשביל כך, ואסור לטלטלם[243] אפילו לצורך גופם ומקומם[244] כמו שנתבאר למעלה[245].

ולכן צריך להזהיר לרבים שנכשלים ונוטלים חתיכת עץ שאינה כלי לסמוך בה איזה דף לשכוב עליו וכיוצא בענין זה. אבל על ידי נכרי מותר כל טלטול מוקצה[246], כשאינו לצורך המוקצה עצמו, כמו שנתבאר בסי' רע"ו[247]:

---

[239] **רב פפא** קכד, סע"ב (מתקיף לה רב פפא אלא מעתה זריק ליה לגלימיה (בשבת, לאשפה, רש"י), הכי נמי דאסור), בתמיה.

[240] מ"מ פכ"ו ה"ג (אבל זרקה בשבת, כיון שבין השמשות היה תורת כלי עליה, מותר). **מ"א** סקי"ז (דאם זרקה בשבת שרי לטלטלה, כיון שבין השמשות היה תורת כלי עליה).

ובהגהות מהרי"ב עה"ג בסוף הסעיף: לא פקע שוב ממנה תורת כלי.

ואף שאם נשבר בשבת בטל ממנה תורת כלי, כדלעיל סכ"ו (ואם אין השברים ראויים לשום מלאכה, הרי הם מוקצה גמור, לפי שאין תורת כלי עליהם כלל ואסור לטלטלם בשבת, בין שנשברו בשבת בין שנשברו בחול).

מכל מקום אין האדם יכול לבטלו מתורת כלי בשבת על ידי זריקתו לאשפה.

[241] נתבאר לעיל סי' רעא בקונטרס אחרון ס"ק ג (בבין השמשות ... שהוא התחלת השבת ... ומהאי טעמא כל מוקצה דאתקצאי בבין השמשות אתקצאי לכולה יומא, וכן בעירובי תחומין ועירובי חצרות, הכל תלוי בבין השמשות, מפני שהוא התחלת השבת), ולקמן סי' שי ס"ד (שכיון שבבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת היה מוקצה ... הוקצה לכל השבת כולה). וראה לעיל ס"ז (והערה 66).

[242] וכן מועיל בכלי שמלאכתו לאיסור שמוקצה מחמת מיאוס, כדלעיל ס"ב (כגון נר אפילו של מתכת שהדליקו בו נפט אעפ"כ אין לו דין מוקצה להאסר בטלטול אלא מותר לטלטלו כשאר כלי שמלאכתו לאיסור מפני שמכל מקום ראוי הוא לכסות בו כלים), ושם נסמן (הערה 28).

סיכום פרטי הלכה זו, לעיל (הערה 27).

[243] **רב אויא מו**, סע"א (אלא מעתה כל צרורות שבחצר מטלטלין הואיל וחזיא לכסויי בהו מנא. אמר ליה הא איכא תורת כלי עליה הני ליכא תורת כלי עליה). רשב"א קכד, ב ד"ה חרס (ודוקא חרס דאתי משיורי כלים, אבל אבן דלא אתיא משיורי כלים, לא). מ"מ שם (כתבו המפרשים ז"ל ודוקא חרס דאתי משברי כלים, אבל אבן דלא אתי משברי כלים, לא, ופשוט הוא). שו"ע ס"ז (ודוקא חתיכת חרס משום דאתיא משברי כלי, אבל דבר שאין בו שייכות כלי, כגון צרורות או אבנים, אף על פי שראויים לכסות בהם כלי, אסור לטלטלם).

וכן הוא לעיל סכ"ד (שברי עריבה לכסות בהם פי חבית), ושם נסמן (הערה 203).

ואף שנתבאר לקמן סל"ט (מחט חדשה שלא ניקבה עדיין, מותר לטלטלה לצורך גופה, לפי שלפעמים אדם נמלך עליה ומניחה כך בלא נקב ומייחדה לנטילת קוץ, לכן יש תורת כלי עליה אף שעדיין לא יחדה), וסנ"ח (עורות בין עבודין בין שאינן עבודין, מותר לטלטלן, מפני שראויין להסמך ולשבת עליהם, ויש תורת כלי עליהם), וסנ"ט (נסרים של בעל הבית, מותר לטלטלם).

היינו כיון שהכינו את המחט והעורות לעשות מהם כלים (מחט או נעלים), ודרך לייחדם לנטילת קוץ ולישיבה. משא"כ "כל דבר שאין בו שייכות כלי גמור". ונתבאר לקמן שם (הערה 408).

וראה קובץ דברי תורה ח"ג ע' מ. יגדיל תורה (נ.י.) חמ"ה ע' קט. כנישתא דבי רב.

[244] מרדכי ביצה רמז תרמה (עץ ואבן, אפילו אם הוא צריך לגופו או למקומו אינו יכול ליטלו בשבת, מאחר שאינו כלי). רמ"א סוף ס"ז (וכל דבר שאינו כלי כלל, אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו, כל שכן לצורך מקומו).

[245] סעיף ח (ואפילו דבר שהוא ראוי להשתמש בו איזה תשמיש המותר בשבת, כגון אבנים שראויין לפצוע בהן אגוזים, וצרורות שראויות לכסות בהן כלים וכל כיוצא בהם, כיון שאין תורת כלי עליהם אסור לטלטלם, אפילו לצורך גופם ומקומם).

וכן הוא לקמן ספ"ה (שכל צרורות ואבנים שהם ראויים לכיסוי כלים, ואעפ"כ אין עליהם תורת כלי על ידי כך, אלא אם כן ייחדם לכך כמו שנתבאר למעלה).

[246] **ט"ז** סק"ז (פשוט דהוא הדין חתיכת עץ שאינו כלי, שאסור לטלטלו אפילו לצורך גופו, כגון לתקוע אותו במקום בריח לדלת ... והוא הדין אם רוצה לסמוך בו איזה דף שישכב עליו, ורבים נכשלים בזה. אבל על ידי עכו"ם שרי בכל איסור טלטול מוקצה, כמ"ש סימן רע"ו ס"ג לענין טלטול נר).

[247] ס"ט-י (אבל לומר לנכרי שיביא לו נר הדלוק כבר במקום אחר יש מתירים ... במה דברים אמורים כשמביאו לכאן כדי ליהנות כאן לאורו, או מפני שצריך למקום שהיה הנר עומד שם, אבל אסור לטלטל על ידי נכרי כדי להצניעו כדי שלא יגנב).

לג שברי פתילה שאינן עומדים עוד להדלקה בנר, הרי הן כצרורות ואבנים שאסור לטלטלן[248], אפילו לצורך גופן ומקומן[249]. אבל פתילה שלימה, אפילו נדלקה כבר בחול או בשבת שעברה[250], היא נקראת כלי[251], ודינה ככלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו[252].

אבל אם דלקה בבין השמשות של שבת זו, הוקצית לכל היום כולו, כמו שנתבאר בסי' רע"ט[253].

וכן נר שלם של שעוה או של חלב, ואפילו נדלק כבר בחול או בשבת שעברה, נקרא כלי שמלאכתו לאיסור[254].

ומכאן יצא טעות ההמון שמטלטלים נר שלם, לצורך הדלקת מוצאי שבת[255], או לצורך נכרי שידליקנה

---

[248] **ברייתא מז**, א (ושוין (ר' יהודה ורבי שמעון שנחלקו בנר ישן, רש"י), שאם יש בה שברי פתילה שאסור לטלטל). תוס' שם ד"ה הנח (דשברי פתילה הוי שברי כלים ודמי לצרורות). מ"א ס"ק יח (וכן כתבו התוס' ... שברי פתילה מקרי צרורות).

וראה גם לקמן סי' תקא סי"ח (שיורי הלפידים, כיון שאין ראויים להסקה ביום טוב, אסור לטלטלם אפילו לצורך גופן ומקומן, לפי שאין עליהם תורת כלי כלל).

[249] כדלעיל סעיף הקודם (אפילו לצורך גופם ומקומם), ולעיל ס"ח (אבנים ... אסור לטלטלם אפילו לצורך גופם ומקומם).

[250] שאף אם כבר הדליקו בה ואינה שלימה ממש, עדיין ראויה ועומדת להדלקה, כדלקמן סי' תקא סי"ח (והפתילות שנדלקו וכבו ... יותר נוחים להדליק כשנדלקו כבר פעם אחת וכבו, שהאור נאחז בהן היטב). וכדלעיל סי' רסד סי"ד (נהגו הנשים להדליק הפתילה ולכבותה, כדי שתהיה מחורכת קודם שתדליקנה לשם מצוה, כדי שתאחז בה האור יפה).

[251] **תוס'** שם (אבל פתילה שלימה, שהיא כלי, הוה שרי, אי לאו דנעשה בסיס לדבר האסור). הובא ב**תרומת הדשן** סי' פא (בתוס' פרק כירה דקאמר הנח לנר ופתילה, איתא להדיא דפתילה שלימה חשיב כלי). שהובא ב**ב"י סי' תקיד** ד"ה וכתוב בתרומת הדשן. **ומ"א סוס"י תקא** ס"ק טז (דפתילה כלי הוא), וכאן ס"ק יח (ופתילה מקרי כלי, כמ"ש הב"י סי' תקי"ד בשם תרומת הדשן. ועיין מה שכתבתי סוס"י תק"א. וכן כתבו התוס' בשבת דף מ"ז דפתילה שלימה מקרי כלי).

וכן הוא לקמן סי' תקיד ס"כ (אסור לעשות פתילה, דהיינו שאסור לגדלה לכתחלה ביום טוב, מפני שהוא מתקן כלי). סי' תקא סי"ח (וכיון שאסור להדליקן ביום טוב, יש על שיורי הפתילה דין כלי שמלאכתו לאיסור, שאין לטלטלו כי אם לצורך גופו או מקומו, כמ"ש בסי' ש"ח).

ואף שאינה ראויה בשבת להדלקה ולשום השתמשות, אלא אחר השבת. מכל מקום, כיון שהיתה כלי קודם השבת, ותחזור להיות כלי אחר השבת, נשאר עליה תורת כלי גם בשבת. ונתבאר לעיל (הערה 210).

וראה קובץ דברי תורה ח"ג ע' מא. יגדיל תורה (נ.י.) חמ"ה ע' קי.

*

וכל זה בשיורי פתילה, משא"כ שיורי לפידים הם מוקצה גמור, כדלקמן שם (אבל שיורי הלפידים, כיון שאין ראויים להסקה ביום טוב, אסור לטלטלם אפילו לצורך גופן ומקומן, לפי שאין עליהם תורת כלי כלל).

והיינו כיון שהלפיד, שהוא בקעת של עץ, אין עליו תורת כלי כלל, כדלקמן סי' תקב ס"ח (ולא התירו לטלטל עצים אלא להסקה בלבד, לפי שהן עומדין ומיוחדין לכך, אבל שלא לצורך הסקה, אסור לטלטלן אפילו לצורך גופן ומקומן, מפני שאין עליהם תורת כלי כלל).

ואפילו לדעה המתרת שם (ויש אומרים דעצים יבשים כיון שהן ראויים להסקה הרי הן מוכנים ליום טוב, ואין עליהם דין מוקצה, ומותר לטלטלן אפילו שלא לצורך הסקה ושלא לצורך צלייה), מכל מקום אין עליהם תורת כלי.

ולכן במקום שהלפיד אינו ראוי להסקה, הוא מוקצה גמור.

[252] מ"א ס"ק יח (ואם כן מותר לטלטל פתילה שלימה לצורך גופו ולצורך מקומו).

[253] סעיף א (נר שהדליקו בו מבעוד יום ודלק עד לאחר שחשכה, אף על פי שכבה אחר כך, אסור לטלטלו כל השבת כולה, אפילו לצורך גופו או לצורך מקומו. ואינו דומה לשאר כלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גופו או לצורך מקומו כמו שיתבאר בסי' ש"ח, לפי שבבין השמשות כשהיה הנר דולק היה אסור בטלטול אפילו לצורך גופו ומקומו, מפני שהיה בסיס לשלהבת הדולקת בו, שהיא מוקצה, ונעשה הנר מוקצה כמוה).

[254] **רשב"[ש]** [רבי שמעון בן הרשב"ש], בשו"ת יכין ובועז ח"ב סי' ו (שהמכניס בנו הפעם הראשונה לבית הכנסת, יבא הנער עם נר שעוה, אחד שבת ואחד יום טוב ... אין איסור בדבר ... כי כל דבר שאסור לטלטלו בשבת, אם הכינן מערב שבת או אם חשב עליו מותר בשבת ... כי בודאי מערב שבת חשבו להביא). הובא ב**ב"י** ד"ה כתב בנו של הרשב"ץ.

ואף שחלק עליו בב"י שם (ולי אין הנדון דומה לראיה, דשאני התם שהן ראויין להשתמש בהן בשבת, מה שאין כן בנר של שעוה). וראה מה שדן בזה לקמן סי' תצה בקונטרס אחרון ס"ק ח.

מכל מקום מסיק המ"א שם (דמכאן מרגלא בפומיה דאינשי דמותר לטלטל נר שלם של חלב או של שעוה). והיינו שאף שהמחשבה אינה מועלת כאן, מכל מקום יש לנר השעוה דין פתילה, שנתבאר לעיל שיש לה דין כלי, אלא שהוא כלי שמלאכתו לאיסור.

[255] אלא שאם מטלטל את הנר להדלקה במוצאי שבת, יש גם איסור הכנה משבת לחול, כדלעיל סי' רנד ס"י (שאסור להכין משבת לחול, אפילו בענין שאין בו שום סרך מלאכה אלא טלטול בעלמא, כגון להביא יין מהמרתף לבית בשבת לצורך הבדלה במוצאי שבת). וראה מראי מקומות וציונים. שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר.

לעצמו[256]. וטועים הם, שאינו מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אלא כשצריך ישראל להשתמש בו בשבת עצמה איזה תשמיש המותר בשבת[257], כגון קורנס לפצוע בו אגוזים כמו שנתבאר למעלה[258]:

לד כל הכלים שיש להם דלתות קבועות בהם[259], בין שהדלת הוא מן הצד בין שהוא כיסוי על גבי הכלי[260], ונתפרקו הדלתות מהם, בין שנתפרקו בשבת בין שנתפרקו קודם השבת[261], מותר לטלטל אותן הדלתות. מפני שכשהיו הדלתות מחוברות בכלים היה גם עליהן שם כלי אגב אביהן[262], ואף שנתפרקו אחר כך מהכלים, לא נפקע מהם שם כלי שהיה עליהן, הואיל וראויות להחזירן ולחברן אל הכלים[263]:

לה אבל דלתות הבית שנתפרקו מן הבית[264], בין שנתפרקו בשבת בין שנתפרקו קודם השבת[265], אסור לטלטלן, מפני שלא היה שם כלי עליהן מעולם[266]. ואע"פ שעכשיו כשנתפרקו הן ראויות להשתמש בהן כמו בשאר נסרים[267], אעפ"כ אינן מותרות בטלטול, לפי שהן ראויות להחזירן לבית ולכך הן עומדות, ולא להשתמש עליהן כשאר נסרים[268].

דלת שידה תיבה ומגדל, אם מותר ליטלה מהם או להחזירה להם, יתבאר בסי' שי"ג[269] ושי"ד[270]:

לו דבר שאין תורת כלי עליו שעשאו כיסוי לכלי, נעשה עליו תורת כלי על ידי כך, ומותר לטלטלו[271] כשאר כלים. והוא שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך[272], בענין שתיקונו מוכיח עליו[273] שהוא עומד

---

[256] אלא שאם הוא נותן לו את הנר כדי שידליקנה לצורך עצמו, יש בזה גם איסור אמירה לנכרי, כדלעיל סי' שז סל"ה (אסור לישראל לומר לו טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת ... הרי זה נראה כשלוחו אף שהוא מתכוין במלאכתו להנאת עצמו).

[257] **מ"א** שם (ומכל מקום טועין הן, דאינו מותר אלא כשצריך לו לדבר היתר). וכדלעיל לענין פתילה, ש"דינה ככלי שמלאכתו לאיסור".

בשו"ת יכין ובועז מיירי במנהג שהתינוק מביא ותורם נר שעוה לבית הכנסת. אלא שזה אינו רגיל בזמנינו. לכן הביא דוגמאות אחרות, שהוא לצורך הדלקת מוצאי שבת, או לצורך נכרי שידליקנה לעצמו.

ושלשתם אינם נחשבים טלטול הנר לצורך גופו, כי אינו עושה בנר זה "איזה תשמיש המותר בשבת".

[258] סעיף יב.

[259] **משנה קכב**, ב (כל הכלים (שיש להם דלתות כגון שידה תיבה ומגדל , רש"י) ניטלין בשבת, ודלתותיהן (ודלתות שיש להם בצדן, רש"י) עמהן, אע"פ שנתפרקו (הדלתות מן הכלים, רש"י)). טור ושו"ע ס"ח (כל הכלים הנטלים בשבת, דלתותיהן שנתפרקו מהם ניטלים).

[260] **תוס'** שם ד"ה אדרבה (הכיסוי עם הכלי).

[261] אביי שם (אע"פ שנתפרקו בחול ניטלין בשבת). טור ושו"ע שם (בין נתפרקו בחול בין נתפרקו בשבת).

[262] גמרא שם (בשבת, מוכנין על גבי אביהן), ופירש **רש"י** (משום דכי קדיש יומא הוו מוכנין לטלטל אגב אביהן).

[263] **תוס'** שם (דהכא אכתי כלי הוא, שעדיין עומד למלאכה ראשונה, וראוי להתחבר הכיסוי עם הכלי). **ר"ן** שם (מז, א) ד"ה ומקשו (דלתות הכלים שראויות להחזירן במקומן ולשמש מלאכתן הראשונה טפי חזי כי נתפרקו בשבת, שהן מוכנין אגב אביהן). ט"ז סק"ח (דהכא אכתי כלי הוא שראוי להתחבר עם הכלי).

ואף שאינם ראוים להתחבר לכלי בשבת, אלא אחר השבת. מכל מקום, כיון שהיו כלים כלי קודם השבת, ויחזרו להיות כלים אחר השבת, נשאר עליהם תורת כלי גם בשבת. ונתבאר לעיל (הערה 210).

ומכל זה למדנו לענין כפתור שנפל מהבגד בשבת, שאינו מוקצה, כיון שדעתו לחזור ולתקנו בבגד אחר השבת. וראה בדי השלחן סי' קט ס"ק ח. ברכת השבת ע' קג.

[264] **במשנה שם** (שאינן דומין לדלתות הבית (שאין ניטלין, רש"י) לפי שאינן מן המוכן).

[265] רמב"ם פכ"ה ה"ו (אם נתפרקו אפילו בשבת אין מטלטלין אותן). אליה רבה ס"ק כא (בין נתפרקו בשבת בין בערב שבת).

[266] **רש"י** שם (שדלתות הבית אינן מן המוכן לטלטל, שאינן כלי). **עי' מ"מ** שם (רש"י ז"ל פירש אינן מן המוכן לטלטל, לפי שאינן כלי).

[267] של בעל הבית, דלקמן סנ"ט (נסרים של בעל הבית מותר לטלטלם).

[268] אליה רבה שם (אף שראויה לתשמיש אחר, והוי כלי גמור, מכל מקום כיון שלא הוכנו לכך, אסור).

טעם זה נתבאר גם בהגהות רעק"א (דהכא דלת עומד עדיין להחזיר לבית לתשמישו הראשון, ואין שם כלי עליו).

ודלא כטעם האמור במ"א ס"ק יט. וראה תבואות שמש ע' קע. כנישתא דבי רב.

[269] סי"ד ואילך.

[270] סעיף יז.

[271] **משנה קכו**, ב (כיסוי הכלים ... ניטלין בשבת).

[272] גמרא שם (והוא שיש תורת כלי עליהן), לפירוש ה**תוס'** שם (שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך, שמאחר שלכך תיקנו והכינו לכך יש תורת כלי עליו). טור ושו"ע ס"י (כסוי ... של כלים ... יכולים ליטלם ... והוא שתקנם ועשה בהם מעשה והכינם לכך).

[273] **מ"מ** פכ"ה סוף הי"ג (מעשה שנראה וראוי, ותקונו מוכיח עליו שהוא ראוי לכך).

לכך[274]. ואע"פ שעדיין לא נשתמש בו לכיסוי לעולם.

ואם נשתמש בו לכיסוי מבעוד יום אפילו פעם אחת, זהו תורת כלי שלו, ומותר לטלטלו בשבת, אע"פ שלא עשה שום מעשה של תיקון[275].

במה דברים אמורים בדבר שדרכו לעשותו לכיסוי, כגון חתיכות נסרים וכיוצא בהן, אבל דבר שאין דרכו לעשותו כיסוי, אע"פ שנשתמש בדבר זה לכיסוי פעמים רבות בחול, כגון אבן שכיסה בה את פי החבית פעמים רבות, אסור לטלטלה בשבת[276], כמו שיתבאר[277]:

לז וכל זה בכיסוי כלים, אבל כיסויי הקרקעות[278], כגון כיסוי בור או דות[279], אע"פ שתיקנו ועשה בו

---

[274] **ר"ן** ספי"ז מט, ב (דתורת כלי היינו שיתקנו בענין שיהא נראה עומד לכך).

ואף שבחריות של דקל שייחד לישיבה, נתבאר לקמן ס"נ (אם נמלך עליהם אחר כך שיהיו עומדים ומיוחדים לישיבה עד עת שיצטרך לפנותם ... נעשה עליהם תורת כלי, ומותר לטלטלם בשבת ... ואפילו אם לא נמלך עליהם שיהיו עומדים ומיוחדים לישיבה, אלא שחשב עליהם מבעוד יום לישב עליהם למחר בשבת בלבד, ולמוצאי שבת ישתמש בהם לשריפה).

וכן בלוח שרוצה לסתום בו החלון, או הארובה שבגג הבית, נתבאר לקמן סי' שיג ס"א (אם חשב עליו מבעוד יום לפקוק בו (בשבת, או שחשב עליו שיהיה מוכן ועומד להיות פקק לחלון, אף על פי שלא חשב על השבת בפירוש) הרי זה מותר, שעל ידי מחשבה זו ירדה עליו תורת כלי ... ואפילו ארובה שבגג מותר לפקוק).

מכל מקום החמירו חכמים בכיסוי הכלים להצריכם תיקון המוכיח עליו (ויתירה מזו החמירו חכמים בכיסוי הקרקעות להצריכם בית אחיזה, כדלקמן סל"ז, והערה 281).

וכן מצינו שהצריכו תיקון זה לקמן סי' שיג ס"ב (וקנה שהתקינו להיות נועל בו, שתוחבו בכותל אצל הדלת ... אסור לנעול בו בשבת, אלא אם כן תקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך, בענין שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך (שאז ניכר הדבר שאינו מבטלו שם אלא עשוי להוציאו ולהכניסו תדיר, שכך מוכיח מעשה תיקונו, שעל ידי מעשה תיקון זה יש עליו תורת כלי, ואין דרך לשקע כלי בבנין לבטלו שם לעולם). ואז מותר ... לטלטלו ... כדין שאר כל הכלים שמלאכתם להיתר).

והטעם שהצריכו כן בקנה, נתבאר לקמן שם (ומכל מקום דומה הוא קצת לבנין יותר מפקק החלון והארובה, ולפיכך אף אם חשב עליו מבעוד יום לנעול בו בשבת, ואף אם ייחדו לכך לעולם, ואף אם כבר נעל בו פעמים רבות בחול והוא מיוחד לכך, אסור לנעול בו בשבת, אלא אם כן תקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך).

משא"כ כאן בכיסוי הכלים, לא הצריכו תיקון המוכיח אלא כדי להתירו בטלטול (והחילוקים בינם להלכה יתבארו לקמן שם, ושם הערה 950).

וכעין תיקון זה מצינו לקמן סנ"ו (ירד עליהם תורת כלי ... אם חשב עליהם מבעוד יום ... ואין צריך לומר אם עשה בהם מעשה מבעוד יום להכינם לכך, כגון שצבעם בשמן וכרכן במשיחה), וסנ"ז (אם חשב עליהם מבעוד יום ... ואין צריך לומר אם עשה בהם מעשה מבעוד יום להכינם לכך, כגון שצבען לנוי וכרכן במשיחה).

אלא ששם מועיל התיקון הניכר לענין הוצאה, כדלקמן שם (לצאת בהם לרשות הרבים, יש אוסרין, אלא אם כן עשה בהם מעשה שצבען או שכרכן, ואם לאו לא יצא בהם אלא אם כן הניחם בראשו פעם אחת מבעוד יום, אבל מחשבה וייחוד אין מועילים אלא לענין טלטול, ולא לענין הוצאה), ושם נסמן (הערה 404).

ותיקון זה מועיל אף בדברים שאין דרכם לייחדם לכך, עכ"פ "לצורך אותו דבר שהוכנו לו", כדלקמן סנ"ג (אלא אם כן עשה בהם שום מעשה של תיקון המוכיח שהם מוכנים ועומדים לכך, שאז מותר לטלטלם לצורך אותו דבר שהוכנו לו, אבל לא לצורך אחר).

משא"כ כאן "בדבר שדרכו לעשותו לכיסוי", מועיל אף שיהא "נעשה עליו תורת כלי על ידי כך, ומותר לטלטלו כשאר כלים".

[275] **ר"ן** שם (ומסתברא לי דכי בעינן בכסוי כלים ... שיהא תורת כלי עליהן, הני מילי היכא שלא נשתמש בהם מבעוד יום, אבל כל שכבר נשתמש בהם, היינו תורת כלי [עליהן]). שו"ע שם (או שנשתמש בהם מבעוד יום).

וכן בכל דבר שלפעמים דרך לייחדו לכך, כדלקמן סנ"א (ואפילו אם לא חשב עליהם כלל לישיבה, אלא שאירע מקרה שישב עליהם מעט קודם השבת, מותר לטלטלם בשבת), ושם נסמן (הערה 366).

[276] **ר"ן פרק כא** (נט, ב) ד"ה לא שנו (קי"ל בחריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהם לישיבה, דישב בלחוד מהני ... משום דחריות של דקל עבידי לישיבה, ומהניא בהו, אבל אבן לא עבידא כסוי לחבית, ומשום הכי לא מהניא בהו הנחה דמבעוד יום).

[277] סעיף נב (אבל שאר עצים, וכן נדבך של אבנים, אע"פ שישב עליהם פעמים רבות בחול, וגם חשב עליהם שיהיו עומדים לישיבה גם בשבתות עד עת שיצטרך לפנותם מכאן, לא ירד עליהם תורת כלי על ידי כך, לפי שאין דרכם של שאר עצים ואבנים לייחדם לישיבה ... לפיכך לא הוכנו לכך על ידי ישיבה או על ידי מחשבה בלבד, כל שלא ייחדם לכך לעולם), וסנ"ג (אסור לטלטל בקעת עץ או אבן לכסות בהם פי החבית, או לסגור בהם את הדלת, או להכות בהם בברזא לסתום הנקב שבחבית, אף אם כבר נשתמש בהם תשמיש זה פעמים רבות בחול, וגם חשב עליהם מבעוד יום להשתמש בהם תשמיש זה בשבת, אין זה מועיל כלום, אלא אם כן ייחדם לכך לעולם), ושם נסמן (הערה 368).

סיכום הלכה זו – לקמן (הערה 353).

[278] **משנה וגמרא שם** קכו, ב (כיסוי הכלים שיש להם בית אחיזה ניטלין בשבת. אמר רבי יוסי במה דברים אמורים בכיסוי קרקעות ... דכו"ע כסוי קרקעות, אם יש להן בית אחיזה אין, אי לא לא).

[279] רש"י שם ד"ה בכיסוי קרקע (כגון כיסוי בור ודות).

מעשה וגם נשתמש בו פעמים רבות בחול, אסור לטלטלו[280], אלא אם כן יש לו בית אחיזה שאוחזין בו כשמסירים אותו מהבור, שזה מוכיח עליו שהוא עשוי להטלטל ויש עליו שם כלי[281].

וכסויי כלים הקבורים בקרקע לגמרי, דינם ככסויי הקרקעות[282], שגזרו על אלו מפני אלו[283].

אבל כלי שאינו קבור בקרקע לגמרי, אע"פ שהוא מחובר לקרקע, כגון תנורים שבימיהם, שהיו כקדרה[284] ומחוברים למטה בטיט, אין כיסויים צריך בית אחיזה[285].

אבל תנורים שלנו הבנויים על גבי קרקע, דין כיסויים ככיסוי הדות שצריך בית אחיזה[286]:

והיינו לא רק בור, שהיא חפירה בקרקע, אלא אף דות, שהוא בנין שעל גבי הקרקע, כמבואר בט"ז ס"ק ט (דות היא בנין שעל הקרקע), וכדלקמן (הערה 286).

וראה לקמן סי' תנה סכ"ג (הדות דהיינו בור שהוא מרוצף בבנין בקרקעיתו ובקירותיו סביב). סי' תקפז ס"א (דות דהיינו בנין שרובו תחת הקרקע).

[280] **רמב"ם** פכ"ה הי"ג (אם יש בכיסוי שלה בית אחיזה מטלטלין אותו, ואם לאו אין מטלטלין אותו). **ועי' בתוס'** קכו, א **ד"ה והמונח כו'** (פירש רש"י שכשתוקעו בשבת בונה הוא ... נראה לר"ת דכולה מילתא ... ליכא איסורא אלא משום טלטול ... מידי דהוי אכיסוי קרקעות, שהחמירו בהם להצריכם בית אחיזה).

ולשון המ"א ס"ק כג (אין ניטלין, פירוש אסור לטלטל ... ובמחובר לקרקע יש לחוש משום בנין, לכן בעינן בית אחיזה), **צ"ע**, וכדמקשה בפרי מגדים שם (דברי האדון ז"ל צריכין פירוש, דהתחיל פירוש אסור לטלטל, משמע מטעם מוקצה ... בטלטול שרי, רק ליקח מהבור אסור, דמחזי כבונה, וכמו שסיים יש לחוש משום בנין, ומראש דבריו משמע דבאין בית אחיזה אסור אף בטלטול).

וראה גם הערה הבאה.

[281] **טור ושו"ע** ס"י (אין ניטלים אלא אם כן יש להם בית אחיזה, דאז מוכח שהוא כלי).

והיינו שהידית מוכיחה, שאין הכיסוי מתבטל להיות עצמו כהבור והדות (שאין להם דין כלי), אלא שהכיסוי עשוי לטלטלו לפתיחת וסגירת הבור והדות, שהוא כלי.

וכעין זה מצינו לקמן סי' שיג ס"ז (נגר שתחב בו בית יד באמצעיתו, והרי הוא דומה למקבת שהוא כלי, מותר לנעול בו ... וכן הבריח שתוחבין קצה האחד בנקב שבחומה מצד הדלת מכאן וקצה השני בנקב שמצד הדלת מכאן, אם יש בו טבעת באמצעיתו שאוחזין בה בשעת פתיחה ונעילה ומושכין בה את הבריח, הרי הוא בית יד לבריח ומותר לנעול בו).

אלא דלקמן שם הצריכו זאת כדי שלא יהא דומה לבנין, כשנוקבו בארץ, כמבואר שם (מותר לנעול בו אף אם הוא נוקב בארץ ... שאינו נראה כבונה, הואיל וניכר בו שהוא כלי), ואילו כאן שאינו נוקב בארץ, אין חוששים בו לבנין (ראה הערה הקודמת); אלא כדי שירד עליו תורת כלי, ויהי' מותר לטלטלו.

וגם לזה לא חששו בלוח שעשאו לפקק החלון או לכיסוי הארובה (אף שגם כיסוי החלון והארובה שבבית דומים לכיסוי הקרקעות), וכדלקמן סי' שיג ס"א (פקק החלון, כגון לוח או שאר כל דבר שסותמין בו החלון, אפילו הוא דבר שאין עליו תורת כלי כלל, וגם לא פקק בו מעולם בחול, ובא לפקוק בו בתחלה בשבת, אם חשב עליו מבעוד יום לפקוק בו ... הרי זה מותר, שעל ידי מחשבה זו ירדה עליו תורת כלי ... ואפילו ארובה שבגג מותר לפקוק).

והטעם שהצריכו בכיסוי הכלים תיקון המוכיח (כדלעיל הערה 274), ובכיסוי הקרקעות הצריכו בית אחיזה, נתבאר בתהלה לדוד ס"ק יד (מה שצריך לדעת, דלכאורה כסוי בור ודות דרכן לפתחן ולכסותם תדיר, ואם כן הוי כפקק החלון ברס"י שי"ג. אלא דהתם הוי תוספת אוהל עראי, דשרי, ובכסוי בור ודות, כל הגג פתוח). ולא נתפרש מה מועיל בית אחיזה, להתיר אהל עראי.

וראה קובץ הערות וביאורים ח"ג ע' ז. כנישתא דבי רב סי' שיג ס"ק י.

[282] **רמב"ם** שם (היה כלי מחובר בקרקע, כגון חבית הטמונה בארץ, אם יש בכיסוי שלה בית אחיזה מטלטלין אותו, ואם לאו אין מטלטלין אותו). שו"ע שם (וכסוי חביות הקבורות בקרקע לגמרי, צריכות בית אחיזה).

[283] **גמרא שם** (כי פליגי בכלים דחברינהו בארעא, מר סבר גזרינן, ומר סבר לא גזרינן), ופרש"י (וגזרינן הני אטו הני). רי"ף מט, ב (והלכה כתנא קמא). מ"מ שם (חבית שטמונה בארץ, שחופרים גומא וטומנים כל גופה בתוכה, ואינה נראה ממנה אלא פיה, ובהנהו הוא דגזר תנא קמא אטו בור ודות).

[284] כדלעיל סי' רנג ס"ד (ותנור שהוא עשוי כעין קדירה גדולה, רחב למטה וצר למעלה), ומחובר למטה בטיט.

[285] **רבינא קכה**, א (אמר רבינא כמאן מטלטלינן האידנא כיסוי דתנורי דמתא מחסיא דאין להם בית אחיזה, כמאן כרבי אליעזר בן יעקב), והיינו כדתניא התם (העיד ר' יוסי משום רבי אליעזר בן יעקב ... תנור ... כיסויו שאינו צריך בית יד). רמב"ם שם (כיסוי התנור, אף על פי שאין לו בית אחיזה מותר לטלטלו), ומ"מ שם (שאין תנור ככלים וחברינהו בארעא, לפי שפירוש וחברינהו הוא כגון חבית שטמונה בארץ, שחופרים גומא וטומנים כל גופה בתוכה ואינה נראה ממנה אלא פיה, ובהנהו הוא דגזר תנא קמא אטו בור ודות, אבל בתנור שכולו מגולה אע"פ ששוליו מחוברין בקרקע, אפילו תנא קמא מודה שאינו צריך בית אחיזה. ומעדותו של ר' יוסי למדנו כן). שו"ע שם (ושל כלים, אפילו הם מחוברים בטיט, יכולים ליטלם אפילו אין להם בית אחיזה), וט"ז שם ס"ק י (פירוש הכלי מחובר לקרקע בטיט מלמטה).

[286] שגם התנור עצמו עשוי בנין על גבי קרקע, ולכן דינו כמו הדות. וכהחילוק שנתבאר בט"ז סוף סק"ט (דות היא בנין שעל הקרקע ... לול הוא עשוי כלי ואחר כך חברו), וכדלעיל (הערה 279).

ואף שלא הצריכו בית אחיזה בלוח לסתום חלון, שהוא בבית הבנוי על גבי קרקע, כדלקמן סי' שיג ס"א.

לח מחט שלימה, מותר לטלטלה ליטול בה את הקוץ[287], כדין כלי שמלאכתו לאיסור, שמותר לטלטלו לצורך גופו[288].

ובלבד שיזהר בנטילת הקוץ שיטלנו שלא יוציא דם[289] בודאי על ידי נטילתו, שיש בזה משום חובל אע"פ שאינו מתכוין לכך, כיון שנוטלו בענין שהוא פסיק רישיה ולא ימות[290], כגון אם נתהפך הקוץ בנטילתו ואי אפשר להוציאו משם מבלי הוצאת דם, אסור להוציאו[291]:

לט אבל מחט שניטל חודה, או חור שלה, אסור לטלטלה, מפני שבטל תורת כלי ממנה[292].

ואינה דומה לשברי שאר כלים שמותרים בטלטול הואיל וראוים לתשמיש אחר, ומחט זו שניטל חודה או חורה ראויה גם כן לתשמיש אחר כגון ליטול בה את הקוץ[293]. מכל מקום אין רגילות כלל לייחד אותה לתשמיש, אלא דרכו של אדם לזורקה בין גרוטאות (פירוש שברי מתכות), משא"כ בשברי שאר כלים שרגילים לייחדם לתשמיש אחר, לכן לא נפקע שם כלי מהם[294].

ומכל מקום אם ייחד מחט זו לאיזה תשמיש, נעשה עליה תורת כלי[295], ומותר לטלטלה כדין כלי

מכל מקום החמירו כאן להצריכו בית אחיזה, וכמבואר בתוס' קכו, א ד"ה והמונח (כיסוי קרקעות, שהחמירו בהם להצריכם בית אחיזה). וראה לעיל (הערה 274).

[287] **משנה קכב**, ב (נוטל אדם ... מחט של יד ליטול בו את הקוץ). טור ושו"ע סי"א (מחט שלימה מותר לטלטלה ליטול בה את הקוץ).

[288] שנתבאר לעיל סי"ב (כלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו בין לצורך גופו).

[289] **מ"א סי' שכח** סקל"ב (מותר ליטול הקוץ במחט (משנה פי"ז ורמב"ם פכ"ה). ובלבד שיזהר שלא יוציא דם דעביד חבורה). **עיין במ"ש שם** סל"ג (שמוציא דם ויש בו משום חובל)

[290] שחייב, כדלעיל סי' רעח ס"ד (והכל מודים בפסיק רישיה ולא ימות שחייב עליו מן התורה), ושם נסמן (הערה כט).

[291] **תוס' סנהדרין פה**, א ד"ה ורבי שמעון (דהא דאסרינן הכא קוץ וסילוא, משום דחיישינן כשמתחיל להסיר שמא יתהפך דלא סגי אי לא הוי פסיק רישיה, ולא יניח בשביל כך).

וכן הוא לעיל סי' רעז בקונטרס אחרון סוף סק"א (אם יש לחוש שמא יהיה ודאי ואף על פי כן יעשה מה שיעשה, הרי זה דומה לשאר חששות וגזירות שחששו חכמים, ואינו בכלל ספק פסיק רישיה, כמבואר בהדיא בתוס' דסנהדרין דף פ"ה ע"א סוף ד"ה [ורבי שמעון], עיין שם).

וכאן אסר עכ"פ אם נתהפך בנטילתו, דהוי פסיק רישיה. וראה תהלה לדוד סי' שכח סוף סקמ"ז. מראי מקומות וציונים. כנישתא דבי רב כאן, ולעיל שם, עיונים ובאורים ס"ק ז. שבת כהלכה פכ"ח הערה קלב.

[292] **רבא קכג**, א (מחט שניטל חררה או עוקצה ... מדלענין טומאה לאו מנא הוא, לענין שבת נמי לאו מנא הוא ... אדם זורקה לבין גרוטאות). ופרש"י (שברי מתכות אדם זורקה לבין גרוטאות, ובטל שם כלי מינה). טור ושו"ע סי"א (ניטל חודה או חור שלה, אסור). מ"א ס"ק כד (לענין שבת נמי לאו מנא הוא ... דרגילין לזורקו בין הגרוטאות כשנשברה, כדאיתא בגמרא). ט"ז ס"ק יא (בטל מיניה שם כלי, דאז זורקה בין שברי מתכות).

והיינו בין ניטל חודה או חור שלה בשבת ובין ניטל בערב שבת, כדלעיל סכ"ו (בין שנשברו בשבת בין שנשברו בחול).

וכעין זה הוא בסיכה שאין בה חור, כדלעיל סי' שג סכ"ד (מחט שאינה נקובה, שניטל עוקצה, דהיינו הקשר שלה שבראשה העב, וגם ניטל חוד שלה, אין עליה תורת כלי כלל, ואסור לטלטלה בשבת ... וכן מחט נקובה שניטל חודה וחורה).

[293] שגם זה מועיל, כדלקמן בסמוך (שלפעמים אדם נמלך עליה ומניחה כך בלא נקב ומייחדה לנטילת קוץ, לכן יש תורת כלי עליה אף שעדיין לא יחדה). וראה תהלה לדוד ס"ק כ.

[294] **תוס'** שם ד"ה מדלענין (תימא הא תנן לקמן כל הכלים הניטלין שבריהן ניטלין, אע"ג דלענין טומאה לא הוי מנא כשנשבר אלא על ידי ייחוד ... יש לומר דהכי פירושו, מדלענין טומאה לאו מנא אפילו על ידי ייחוד, דכיון דניטל חררה או עוקצה לא מהני ביה ייחוד, לענין שבת נמי לאו מנא היא. אבל היכא דהוה מנא לענין טומאה על ידי ייחוד, איכא למימר דהוי מנא לענין שבת אפילו בלא ייחוד, כיון דיכול להיות כלי לענין טומאה. וכן משמע בסמוך דתרגמא אביי אליבא דרבא בגולמי, דזימנין דמימלך עלייהו ומשוי להו מנא, משמע דלהכי מותר לטלטל, אע"ג דטהורה היא, דאכתי לא מימלך עלה, כיון שראוי ליחדה להיות כלי), וכן הוא בתוס' מט, ב ד"ה לא, כפירוש **מ"א** שם (וכוונתם דדוקא בשברי כלים דרגילין להשתמש בהם תשמיש אחר, שרי לטלטלם, משא"כ במחט דרגילין לזורקו בין הגרוטאות כשנשברה, כדאיתא בגמרא).

וכן הוא לעיל סכ"ט (אע"פ שראויים לכיסוי פי כלי קטן מחבית, אין תורת כלי עליהם כלל, לפי ששברים הקטנים של העריבה דרך לזרקם לאשפה, ואין דרך כלל לייחדם), ושם (הערה 232).

[295] **ט"ז** שם (נראה שאם יחדה מבעוד יום לאיזה תשמיש דהוי כלי).

והיינו לא רק יחוד לנטילת קוץ, אלא "לאיזה תשמיש" שיהי', וכדלקמן סוף סמ"א (שאף שברי שאר כל הכלים אין תורת כלי עליהם, אף אם הם ראויים לקינוח, אם לא ייחדם לכך).

וכן הוא לעיל סי' שג סכ"ד (וכן מחט נקובה שניטל חודה וחורה (ויחדה אותה) מבעוד יום לשום אותה בצעיף, מותר לשום אותה בצעיף בשבת).

*

שמלאכתו להיתר[296], אם ייחדה לתשמיש המותר בשבת.

ומחט חדשה שלא ניקבה עדיין, מותר לטלטלה לצורך גופה[297], לפי שלפעמים אדם נמלך עליה ומניחה כך בלא נקב ומייחדה לנטילת קוץ, לכן יש תורת כלי עליה אף שעדיין לא יחדה[298]. משא"כ כשניטל חודה אדם זורקה לבין הגרוטאות[299]:

מ שירי מחצלאות שבלו, אע"פ שאינן ראויות לישב עליהן, מותר לטלטלן[300], שלא נפקע מהם שם כלי שהיה עליהן[301], הואיל והן ראויות עדיין לכסות בהן איזה טינוף[302].

ואם זרקן לאשפה מבעוד יום, אסור לטלטלן[303], כמו שנתבאר למעלה[304] בשברי שאר כלים:

מא אבל מטלניות[305], שהן שירי בגדים שבלו, אם אין בכל אחת מהן ג' על ג' אצבעות, אסור לטלטלן,

---

אמנם כיון שהיחוד הזה הוא לדבר שאין דרכו בכך, אם כן אפשר שצריך לזה מעשה, ואפשר שאינו מועיל לטלטול, אלא לתשמיש זה שהוכן בשבילו, כדלקמן סנ"ג (מה שייחדם לתשמיש זה לשבת זו בלבד, אין זה מוריד עליהם תורת כלי, אלא אם כן עשה בהם שום מעשה של תיקון המוכיח שהם מוכנים ועומדים לכך, שאז מותר לטלטלם לצורך אותו דבר שהוכנו לו, אבל לא לצורך אחר).

ואף שכאן לא הזכיר "יחוד מעשה", וכתב שדינו "כדין כלי שמלאכתו להיתר". מכל מקום נתבאר לעיל שם (שעל ידי (יחוד מעשה) זה שמבעוד יום, נעשית כלי לענין זה, וכן מחט נקובה שניטל חודה וחורה (ויחדה אותה) מבעוד יום לשום אותה בצעיף, מותר לשום אותה בצעיף בשבת). וראה שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר.

[296] כן הוא בדפוס ראשון. אבל בכמה דפוסים: לאיסור. וראה תהלה לדוד ס"ק יט (ולשון הרב ז"ל שכתב ומותר לטלטלה כדין כלי שמלאכתו לאיסור, אם יחדה לתשמיש המותר בשבת, לא זכיתי להבין). חקרי הלכות ח"ד לט, א. מראי מקומות וציונים. שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר. כנישתא דבי רב.

[297] ולא הזכיר "לצורך מקומה". וראה מראי מקומות וציונים.

[298] **אביי שם** (מחט בין נקובה בין שאינה נקובה, מותר לטלטלה בשבת ... תרגמא אביי אליבא דרבא בגולמי (גולמי מחטין העומדות לינקב , רש"י) עסקינן, זימנין דמימלך עלייהו (ולא נקיב לה, רש"י), ומשוי להו מנא (כמות שהיא ולנטילת קוץ, רש"י)). טור ושו"ע שם (וחדשה שלא ניקבה עדיין, מותר). מ"א ס"ק כה (דזמנין דמימלך עליה ומשוי לה מנא (גמרא)). ט"ז ס"ק יא (דזמנין דנמלך עלה ואינו נוקבה, והוי כלי ליטול בו הקוץ).

ואף שנתבאר לעיל סל"ב (לא בכל דבר אמרו שאם ראוי לכסות בו כלי יש תורת כלי עליו, אלא בשברי כלים בלבד, הואיל והיה כבר עליהם תורת כלי גמור כשהיו שלימים, לכן לא נפקע מהם אף כשנשברו אם ראויין עדיין לכיסוי).

מכל מקום מועיל בדברים שהכינום כדי לעשות מהם כלים, ומותר אף אם לא ייחדם לישב עליהם בשבת, ולא ישב עליהם עדיין, כיון שעומדים לכך.

וכן הוא לקמן סנ"ח (עורות בין עבודין בין שאינן עבודין, מותר לטלטלן, מפני שראויין להסמך ולשבת עליהם, ויש תורת כלי עליהם), וסנ"ט (נסרים של בעל הבית, מותר לטלטלם). ונתבאר שם (הערה 408).

סיכום הלכה זו לעיל (הערה 27).

[299] כנסמן לעיל (הערה 292).

[300] **שמואל קכה**, א (קרומיות של מחצלת (שנפרדו מן מחצלת ישנה, רש"י), מותר לטלטלם בשבת). רי"ף מח, ב (פירוש קרומיות של מחצלת שיורי מחצלאות שבלו). רמב"ם פכ"ו ה"ו (שירי מחצלאות שבלו הרי הן ככלי שמלאכתו להיתר). טור ושו"ע סי"ב (שירי מחצלאות, מותר לטלטלם).

[301] **רז"ה** שם מט, א (דכיון דמשיורי כלים קאתו, זו היא תורת כלי שלהן).

וכדלעיל סל"ב (לא בכל דבר אמרו שאם ראוי לכסות בו כלי יש תורת כלי עליו, אלא בשברי כלים בלבד, הואיל והיה כבר עליהם תורת כלי גמור כשהיו שלימים, לכן לא נפקע מהם אף כשנשברו אם ראויין עדיין לכיסוי), ושם נסמן (הערה 243).

ואף שכאן אינם ראוים לכיסוי כלים, עכ"פ ראוים לכיסוי איזה טינוף.

סיכום פרטי הלכה זו, לעיל (הערה 27).

[302] **רבא שם** (מאי טעמא ... חזיין לכסויי בהו טינופת). שו"ע שם (דחזי לכסות בהו טינופא).

ולא נתפרש כאן אם יש לזה שיעור של ג' על ג' אצבעות (כדלקמן בסעיף הבא). וראה שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר.

[303] רמב"ן קכד, ב ד"ה הא (אם היו קרומיות מבעוד יום וזרקן, אסורין, דהוו ליה כצרורות שבחצר, ודמיא לשברי חביות שזרקן לאשפה מבעוד יום, דאסירי). הובא במ"מ שם. שו"ע שם (ואם זרקן לאשפה מבעוד יום, אסור לטלטלם).

[304] סעיף ל (וזרקה לאשפה מבעוד יום, אסור לטלטלה בשבת, כיון שהקצה אותה מלכסות בה כלים וביטלה מהיות עוד תורת כלי עליה), ושם נסמן (הערה 235).

וראה גם סעיף הבא (אלא אם כן זרקום הבעלים לאשפה מבעוד יום), ושם נסמן (הערה 309).

[305] רב זירא אמר רב גמרא קכה, א (שירי פרוזמיות (טליתות, רש"י) אסור לטלטלן בשבת). **רמב"ם** פכ"ו ה"ו (שירי בגדים שבלו ... אסור לטלטלן).

מפני שאינן ראויות לא לעניים ולא לעשירים[306].

ואם יש בהן ג׳ על ג׳ והן של עני, מותרים כל העניים שבעולם לטלטלן[307], שהן ראויות להם לטלאי בבגדיהם[308]. אלא אם כן זרקום הבעלים לאשפה מבעוד יום[309].

אבל עשירים אסורים לטלטלן, אע״פ שהן של עני[310]. אלא אם כן יש בהן ג׳ טפחים על ג׳ טפחים, שאז הן ראויות גם לעשירים. ועשיר שהוא דר בביתו של עני זה שהמטלניות שלו, הרי הוא נגרר אחר בעל הבית ומותר לטלטלן, אע״פ שאינם ראויות לו, הואיל והן ראויות בבית זה שהוא דר בו[311].

אבל מטלניות של עשירים שהן פחות מג׳ טפחים על ג׳ טפחים, אסורות אף לכל העניים שבעולם, שכיון שהוקצו לבעליהן העשירים מפני שאינן ראויות להם, הוקצו לכל העולם[312], מפני שנעשו כאילו זרקו אותן בעליהן לאשפה[313]. וכן הדין בכל כיוצא בזה כמו שיתבאר[314].

ויש אומרים[315] שמטלניות שהן שירי סתם בגדים, אע״פ שאין בהם ג׳ על ג׳ אצבעות מותרות בטלטול לכל אדם, הואיל והן ראויות לקנח בהם איזה טינוף, ולא חלקו בין ג׳ על ג׳ אצבעות לפחות מכן, אלא במטלניות שהן שירי טליתות של מצוה, שאדם בודל עצמו מלקנח בהן ומלהשתמש בהן תשמיש מגונה[316].

והעיקר כסברא הראשונה[317]. שאף שהן ראויות לקינוח, אין תורת כלי עליהן בשביל כך, אלא אם כן

---

306 **אביי שם** (במטלניות שאין בהן ג׳ על ג׳, דלא חזיין לא לעניים ולא לעשירים). רמב״ם שם (שאין בהן שלשה על שלשה ... שאינן ראויין לא לעניים ולא לעשירים). טור ודעה הא׳ בשו״ע סי״ג (שירי מטלניות שבלו, אם יש בהם ג׳ אצבעות על ג׳ אצבעות, מותר לטלטלן. ואם לאו, אסור).

ויתבאר לקמן בסוף הסעיף (שאף שהן ראויות לקינוח, אין תורת כלי עליהן בשביל כך).

ולענין נולד (ביום טוב) נתבאר לעיל סי׳ רסד סט״ו (שכיון שנפחתה מג׳ אצבעות אינה מקבלת טומאה, שאין שם בגד עליה, והרי נעשית שבר כלי ביום טוב, וזהו הנקרא נולד שנולד ביום טוב, וכל נולד אסור להשתמש בו ביום טוב).

307 **תוס׳** קכז, ב ד״ה כיון (יש בהן שלש על שלש מטלטלים, היינו לעניים). הובא ב**ט״ז סוף סימן**, ובמ״א ס״ק עט.

308 רש״י כט, א ד״ה חוץ (וג׳ על ג׳ סופו לתפור לטלאי בבגד עני, לכן אחשבוה להיות כלי).

309 **עיין פכ״ז דכלים מי״ב** (שלש על שלש שהשליכה באשפות טהורה), **דלא כתוס׳ מ[ז]**, א ד״ה בגדי (שאר טומאות לא תליא מלתא בייחוד, דאפילו היה מוטל באשפה מרבינן מוהבגד, דשלש על שלש מיטמא בין לעניים בין לעשירים, דבקרא לא מפליג מידי). אלא כנפסק ברמב״ם הל׳ כלים פכ״ב הכ״ו (שלש על שלש שהשליכה באשפה טהורה). ומהלכות טומאה למדים למוקצה בשבת (ראה לעיל הערות 292 ; 294).

הלכה זו שזריקה לאשפה מבטלת תורת כלי שעליו, נתבארה לעיל ס״ל (ואם נשברה מהכלי בחול, וזרקה לאשפה מבעוד יום, אסור לטלטלה בשבת, כיון שהקצה אותה מלכסות בה כלים וביטלה מהיות עוד תורת כלי עליה), ושם נסמן (הערה 235). ס״מ (ואם זרקן לאשפה מבעוד יום, אסור לטלטלן), ושם נסמן (הערה 303).

310 ברייתא מז, א (בגדי עניים לעניים, בגדי עשירים לעשירים, אבל דעניים לעשירים לא), ופרש״י (בגדי עניים, שלש על שלש ... לעשירים לא הוה בגד גבייהו).

311 תוס׳ קכז, ב שם (אי נמי אפילו לעשירים בבית עניים). ט״ז שם (דהיינו שהעשירים שבחוץ הוה זה מוקצה להם, דהא אין ראוי להם, אלא שעשיר זה שדר בבית העני הוה אצלו דבר ראוי, כיון שהוא ראוי בביתו).

312 ר״ן כא, א (דמוקצה לעשירים מוקצה, ואפילו עניים אין מטלטלין אותו, שכבר הוקצה מדעתו של בעל הבית העשיר, ולא בעיא שיהא מוקצה לכל. והכי נמי משמע טעמא בגמרא ... מפני שאסרה הככר על עצמה, נעשה מוקצה). מ״א שם (שכבר הוקצה מדעתו של בעל הבית העשיר, ולא בעינן שיהא מוקצה לכל, וכן אמרינן מפני שאסרה הככר על עצמה בנדר, נעשה מוקצה (ר״ן ספ״ג)).

313 ט״ז שם (אם הוקצה לעשיר, הוה כאלו זורקו לאשפה).

314 ספ״ט. וכן הוא לעיל ס״ל (ואפילו אם היא ראוייה לעניים לכיסוי כלים, אלא שבעליה הוא עשיר וזרקה לאשפה, אעפ״כ אסורה בטלטול לכל העניים שבעולם, שהכל הולך אחר הבעלים, כמו שיתבאר).

315 **ראב״ד**, הובא בר״ן (מח, ב) ד״ה מגופת (וכתב הראב״ד ז״ל ... דוקא בטליתות של מצוה, מפני שאדם בודל מהם, ואינו רוצה לקנח עצמו בהן ולא ליחד אותם לתשמיש המגונה, אלא שהוא זורקן והן כלין. אבל שיורי בגדים אחרים מותר לטלטלן, דלא גריעי מחרס קטנה דחזיא לקנוחי ביה טינוף, והאי נמי חזי להכי), ובמ״מ פכ״ו ה״ו (ראיתי בשם הראב״ד ז״ל, דהכא בשירי טלית של מצוה עסקינן דאינו מקנח בו טנוף, הא שירי טליתות דעלמא, אפילו פחות מכן מותר, דלא גרע מחרס קטנה שראויה לקנח). שו״ע סי״ג (ויש מתירין אפילו אין להם ג׳ על ג׳ (דחזיא לקנח בו מידי, מ״א), ובלבד שלא יהיו טליתות של מצוה (לפי שאדם בודל מהם מלהשתמש בתשמיש מגונה, ט״ז)).

316 כדלעיל סי׳ כא ס״ב (טליתות של מצוה שבלו, אדם בודל את עצמו מהן, ואינו מותר לקנח את עצמו בהן ולא להשתמש בהן שום תשמיש מגונה).

משא״כ כשנשאר בהן ג׳ על ג׳, אפשר לעשות מהם טלאי לטלית של מצוה.

317 **משמעות השו״ע** שם, כמבואר בתהלה לדוד ס״ק כ (מדכתב דעה הראשונה בסתם).

ייחדן לכך[318]. שאף שברי שאר כל הכלים אין תורת כלי עליהם, אף אם הם ראויים לקינוח אם לא ייחדם לכך, או שראויים לסמוך בהם איזה כלי ולא ייחדם לכך, אלא אם כן ראויים לכיסוי כלי, כמו שנתבאר למעלה[319]:

מב מנעל, בין חדש בין ישן, שהוא מהודק על הדפוס, מותר לשומטו ממנו[320], בין לשמוט את הדפוס מתוך המנעל בין לשמוט המנעל מעל הדפוס[321]. ואין כאן איסור בטלטול הדפוס, מפני שהדפוס יש עליו שם כלי, אלא שמלאכתו לאיסור, ומותר לטלטלו לצורך מקומו, דהיינו חללו של המנעל שהדפוס בתוכו:

מג סנדלים שבימיהם היו להם שתי רצועות קבועות בשני צדדיהם, אחת בצד פנימי לבין שני רגלים, ואחת לצד חוץ, וכורכים שתי הרצועות על הרגל למעלה, להחזיק שני צידי הסנדל על רגלו. מפני שלא היה עור בסנדליהם אלא בצדדי הסנדל בלבד, אבל מלמעלה היה פתוח לגמרי, לפיכך היו צריכים שתי רצועות להחזיק שני צדי הסנדל על רגלו, ואם נפסקה אחת מהן אי אפשר לילך בו עד שיתקננו[322].

---

[318] שהיחוד מועיל בכל אופן, כדלעיל סל"ט (ומכל מקום אם ייחד מחט זו לאיזה תשמיש, נעשה עליה תורת כלי).

[319] סכ"ט (חתיכת חרס שנשברה מכלי בין בחול בין בשבת, והיא ראויה לכסות בה כלי, מותר לטלטלה). או עכ"פ שראויה לכסות בה טינוף, כדלעיל ס"מ (הואיל והן ראויות עדיין לכסות בהן איזה טינוף). או שראויה ליטול בה את הקוץ, כדלעיל סל"ט (שלפעמים אדם נמלך עליה ומניחה כך בלא נקב ומייחדה לנטילת קוץ, לכן יש תורת כלי עליה אף שעדיין לא יחדה). וראה תהלה לדוד ס"ק כ.

[320] ברייתא קמא, ב (שומטין מנעל מעל גבי אימוס). טור ושו"ע סי"ד (מנעל חדש מותר לשמטו מעל הדפוס).

והטעם שהוסיפו וכתבו "מנעל חדש", ביארו הב"ח והט"ז ס"ק יג, שבמנעל חדש רגיל הדבר שהמנעל "מהודק על הדפוס" ו"לא רפוי", שבזה תניא בברייתא שם (רבי יהודה אומר משום רבי אליעזר, אם היה רפוי מותר), ופרש"י (דאמר מנעל שעל האימוס לאו גמר כלי הוא כל זמן שמחוסר הוצאה, ולענין שבת נמי אסור לטלטלו משום דלאו כלי הוא, ואשמעינן דרפוי לאו מחוסר הוצאה הוא ומותר לטלטלו. דאילו לרבנן אף על גב דאין רפוי מותר).

ואף שנתבאר לעיל סי' שב ס"ו (הלוקט יבלת שעל גבי הבגדים ... הנוטל אותם לאחר האריגה חייב משום מכה בפטיש), וס"ז (שלל שעושים החייטים, דהיינו שבתחילת תפירתם מחברים בחוטין את עליונות הבגד עם מה שתופרים תחתיו ואחר גמר תפירתם מוציא חוטין אלו מן הבגד, יש להסתפק אם המוציאם בשבת חייב משום מכה בפטיש אם מקפיד עליהם), ולקמן שיז ס"ו (קשרו האומן קודם גמר מלאכת הבגד ...חתיכת חוטי קשר זה יש בה משום מכה בפטיש, לפי שהיא גמר מלאכת הבגד, שעל ידי כך מתוקן הבגד ללבשו וקודם לכן לא היה מתוקן מעולם ללבשו, וכל דבר שהוא גמר מלאכה יש בו משום מכה בפטיש כמו שנתבאר בסי' ש"ב).

מכל מקום כאן שאינו אלא מוציא מהמנעל את הדפוס, שהוא כלי בפני עצמו, אינו נחשב גמר מלאכה ומכה בפטיש (ראה לקמן שם הערה 1534).

[321] ואף שבברייתא שם (שומטין מנעל מעל גבי אימוס).

היינו מטעם דאמרינן בגמרא שם (הניחא לרבא דאמר דבר שמלאכתו לאיסור בין לצורך גופו בין לצורך מקומו מותר (ואימוס נמי כלי הוא, ואף על גב דמלאכתו דאימוס לאיסור, לתקן מנעלין, מטלטלין להאי אימוס משום צורך מקומו, דהיינו מנעל שהאימוס נתון לתוכו, רש"י), שפיר. אלא לאביי דאמר לצורך גופו מותר, לצורך מקומו אסור (וזה ששומט ממנו את המנעל אינו צריך לגופו של אימוס, והיכי מטלטל ליה, רש"י), מאי איכא למימר. הכא במאי עסקינן ברפוי (שהמנעל נשמט מאליו, ואין צריך לטלטל האימוס, רש"י)).

וכיון דקיי"ל לעיל סי"ב (כלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו בין לצורך גופו ... בין לצורך מקומו). אם כן מותר לשמוט אפילו מנעל חדש שמהודק על הדפוס, ואפילו לשמוט את הדפוס מתוך המנעל, כמבואר בב"ח ד"ה מנעל (והא דקאמר שומטו מעל הדפוס, הוא הדין דמותר ליקח הדפוס מתוכו, כיון שהוא כלי), דהיינו לצורך מקומו של הדפוס שבתוך חלל המנעל, כמבואר בלבוש סי"ד (מותר לטלטלו לצורך מקומו, דהיינו חללו של המנעל שהדפוס בתוכו).

וכל זה הוא בדפוס של המנעל, שהוא כלי שמלאכתו לאיסור, משא"כ בחלוק שתחבו בו קנה שאינו כלי, יתבאר לקמן סמ"ו (יכול לשומטו מן הקנה. אבל ליטול הקנה מתוכו אסור, לפי שאינו כלי ... ואם תחבו בו כלי מותר ליטלו מתוכו אפילו הוא כלי שמלאכתו לאיסור, כיון שטלטול זה הוא לצורך מקומו, דהיינו חלל החלוק שהקנה בתוכו).

[322] רש"י קיב, א ד"ה דאי (שהסנדל יש לו שתי תרסיות והן של עור, מקום קביעות הרצועות אחת מבחוץ ואחת מבפנים לבין שני רגלים, כעין שיש למנעלים שלנו), וד"ה איפסיק (שהסנדל פתוח מעל גביו, וצדדיו של עץ או של עור שלוק וקשה, והרצועות נקשרות על גב הרגל, ומעמידות אותו). מ"א סקכ"ח (במנעלים שלהם שהיו פתוחים לגמרי מלמעלה, וצדדיו של עץ או של עור קשה, והרצועה נקשרת על גבי הרגל כמו שכתב רש"י, ואם נפסקה לא היה יכול לנועלו. משא"כ שלנו).

והיינו שהמנעל עצמו הי' בו נקב אחד מימין ואחד משמאל, ודרך שני נקבים אלו היתה עוברת רצועה, שקשרה הרצען בראשה קשר חזק ואמיץ, כדי שלא תישמט הרצועה מהנקב, כדלקמן סי' שיז ס"ב (שהוא קשר חזק ואמיץ כקשרים שהאומנים עושים בשעת מלאכתן, כגון קשרי רצועות מנעל וסנדל שקושרין הרצענין בשעת עשייתן), וס"ה (קשר בראש הרצועה כדי שלא תשמט מן הנקב).

ואילו את המשך הרצועה היוצאת על גבי המנעל (כמו השרוכים שבנעלים שלנו), היו קושרים זה לזה על גבי הרגל כשנועלים המנעלים, ומתירים אותם כשפושטים אותם, וכדלקמן שם ס"א (מנעלים, שכשלובשן שחרית קושרן וכשפושטן ערבית מתירן).

ואעפ״כ מותר לטלטלו, אף אם נפסקה עם מקום קביעותה, מפני שעדיין יש תורת כלי עליו, הואיל והוא ראוי לחזור ולתקנו[323].

במה דברים אמורים כשנפסקה הפנימית של בין הרגלים, שאם יתקנוה אין תיקונה נראה. אבל אם נפסקה החיצונה אין דרכה לתקנה, מפני שתיקונה נראה לכל וגנאי הוא. ולפיכך בטל הסנדל מתורת כלי, ואסור לטלטלו[324].

ואינו דומה לשברי שאר כלים שמותרים בטלטול, הואיל והם ראויים לכיסוי כלים[325]. אבל הסנדל אין דרכו לכסות בו כלים מפני מאיסותו[326]:

מד ואם נפסקה כשהוא מהלך בכרמלית, התירו לו ליטול גמי לח, שהוא מאכל בהמה ומותר בטלטול, ולכרוך אותו על הסנדל ולקשור לתקנו שלא יפול מרגלו[327]. אבל אסור לקשור עליו חוט או משיחה[328], שמא יבטלם להיות קבועים שם לעולם, ונמצא עשה קשר של קיימא[329].

ואף בגמי לח לא התירו כן אלא בכרמלית, שאם לא יעשה כן ויעזוב הסנדל שם, יגנב משם, אבל בחצר שהוא נשמר שם, אסור לקשור בגמי[330], שמא ימלך ויבטלנו[331], בין שנפסקה רצועה הפנימית בין

---

[323] טור ושו״ע סט״ו (סנדל שנפסקה רצועה הפנימית, עדיין תורת כלי עליו, ומותר לטלטלו). לבוש סט״ו (לפיכך נפסקה הרצועה הפנימית עדיין תורת כלי עליו, הואיל וראוי לתקנו, ומותר לטלטלו).

ואף שאינו יכול לתקנו בשבת, ואם כן אינו ראוי בשבת לשום השתמשות, אלא אחר השבת. מכל מקום, כיון שהוא הי׳ כלי קודם השבת, ויחזור להיות כלי אחר השבת, נשאר עליו תורת כלי גם בשבת. ונתבאר לעיל (הערה 210).

[324] גמרא שם (אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף איפסיק ליה רצועה, אמר ליה מאי איעביד ליה, אמר ליה שבקיה (במקום שנפל מרגלך, ולא תטלנו בידך להצניעו, רש״י) ... מדקמתרץ רבי יוחנן אליבא דרבי יהודה, שמע מינה הלכה כרבי יהודה. מאי היא, דתניא ... ר׳ יהודה אומר נפסקה פנימית טמא, החיצונה טהור (כשנפסק הפנימי ראוי הוא לתקנו. ואע״ג שתיקונו ניכר וגנאי הוא, מיהו לצד פנים לא מיתחזי. וכשנפסקה חיצונה אינו הגון שוב לתקנו). ואמר עולא ואיתימא רבה בר בר חנה אמר ר׳ יוחנן כמחלוקת לענין טומאה כך מחלוקת לענין שבת). טור ושו״ע שם (נפסקה החיצונה, בטל מתורת כלי ואסור לטלטלו). ב״י ד״ה ומ״ש ובחצר (והך דאביי חיצונה איפסיק, משום הכי אסריה רב יוסף אפילו לטלטלו ... וכשנפסק הפנימי ראוי לתקנו). לבוש סט״ו (נפסקה החיצונה בטל מתורת כלי, שאינו ראוי לתקנו עוד ואסור לטלטלו). מ״א ס״ק כח (דגנאי הוא לתקנו כיון שניכר מבחוץ).

ואין לפרש הכוונה ״שאין דרכה לתקנה״, כי אם ״דרכו של אדם לזורקה בין גרוטאות״ (כדלעיל סל״ט לענין מחט), שהרי מתירין לקמן סמ״ד מטעם שמא ״יגנב משם״.

אלא הכוונה כדאמרינן בגמרא שם (והא מנא הוא (ואמאי אסור לטלטלו והא עדיין תורת מנעל עליו, רש״י), דאי בעינא הפיכנא ליה מימין לשמאל (דהפיכנא ליה לרגל האחרת, ונמצאת החיצונה פנימית, רש״י) ... למילתיה לאו מנא הוא).

וראה קובץ דברי תורה ח״ג ע׳ מב. יגדיל תורה (נ.י.) חמ״ה ע׳ קיא. כנישתא דבי רב.

[325] כדלעיל סכ״ד (כל הכלים המותרים בטלטול שנשברו בשבת ... כגון שברי עריבה לכסות בהם פי חבית, ושברי כלי זכוכית לכסות בהם פי הפך ... מותר בשבת), וסכ״ט (חתיכת חרס שנשברה מכלי ... והיא ראויה לכסות בה כלי, מותר לטלטלה).

[326] ב״י שם (דסנדל שאני דלא חזי לכסות בו כלי, כדחזי שאר שברי כלים, משום דמימאיס, ומשום הכי כל היכא שאינו ראוי לנעול, לאו כלי הוא כלל). הובא במ״א סקכ״ח.

והיינו שיש שני אופנים שיהי׳ מותר לטלטל שברי כלים: (א) שראויים לכיסוי כלים. (ב) שראוי לחזור ולתקנו.

וכאן אינו ראוי לשניהם, ולכן אסור לטלטלו.

[327] גמרא שם (רבי ירמיה הוה קאזיל בתריה דר׳ אבהו בכרמלית איפסיק רצועה דסנדליה אמר ליה מאי ניעבד לה, אמר ליה שקול גמי לח דחזי למאכל בהמה (דראוי לטלטול, רש״י) וכרוך עילויה (במקום הרצועה ונועלו עד שתכנס, רש״י) ... התם (בכרמלית כגון בקעה, רש״י) לא מינטר). טור ושו״ע סט״ו (ואם הוא בכרמלית, מותר לכרוך עליו גמי לח, שהוא מאכל בהמה, לתקנו שלא יפול מרגלו). רמב״ם פ״י ה״ד (כל שראוי למאכל בהמה מותר לקשור אותו בשבת. לפיכך אם נפסקה רצועת סנדלו בכרמלית, נוטל גמי לח הראוי למאכל בהמה וכורך עליו וקושר הגמי). טור ושו״ע סט״ו (ואם הוא בכרמלית, מותר לכרוך עליו גמי לח שהוא מאכל בהמה, לתקנו שלא יפול מרגלו).

והיינו שאין חוששים למוקצה של הגמי, כיון דחזי למאכל ואינו מוקצה.

ואין חושש למלאכת קושר, כיון שהוא מאכל בהמה, ואינו קשר של קיימא.

ומה שאין חוששים למה שנתבאר בסעיף הקודם (אבל אם נפסקה החיצונה אין דרכה לתקנה ... ואסור לטלטלו), נתבאר ברשב״א שם (בכרמלית דלא מינטר, לא מקצה ליה איניש, אלא דעתיה עליה לטלטולי על ידי גמי לח).

[328] חגורה של בד.

[329] מ״א סקכ״ט (ונראה לי דבחוט או במשיחה אסור, דלמא מבטיל ליה והוה קשר של קיימא).

והיינו הקשר הראשון של הרצועה (דלעיל הערה 322), שאם מבטל שם את החוט או משיחה, הרי הוא קשר של קיימא.

[330] רב יוסף שם (התם (בכרמלית כגון בקעה, רש״י) לא מינטר הכא (בחצר) מינטר)). טור ושו״ע שם (ובחצר שהוא נשמר שם, אסור).

החיצונה. אלא שאם נפסקה פנימית רשאי לטלטלו להצניעו במקום מוצנע באותו חצר, ואם נפסקה חיצונה אסור, כמו שנתבאר[332]:

מה וכל זה בסנדלים שלהם, שמשנפסקה הרצועה אי אפשר לנועלו כלל. אבל סנדלים שלנו, אף אם נפסקה הרצועה ראוי לנועלו, ותורת כלי עליו, ומותר לטלטלו בכל ענין[333]:

מו חלוק שכבסו אותו ותחבו בו קנה[334] מערב שבת[335] לתלותו בו לייבשו, יכול לשומטו מן הקנה[336]. אבל ליטול הקנה מתוכו אסור, לפי שאינו כלי. אלא אם כן ייחד הקנה לכך[337], שאז נעשה עליו תורת כלי על ידי ייחוד זה כמו שיתבאר[338].

ואם תחבו בו כלי מותר ליטלו מתוכו[339] אפילו הוא כלי שמלאכתו לאיסור, כיון שטלטול זה הוא לצורך מקומו[340], דהיינו חלל החלוק שהקנה בתוכו[341]:

מז כירה שנשמטה אחת מירכותיה, דהיינו פטפוטין שלה כעין רגלים, אסור לטלטלה[342] לצורך גופה[343], גזרה שמא יחזיר לה הרגל ויתקענה שם בחוזק, ויתחייב משום בונה[344].

---

[331] על מ״ש הרמב״ם פ״י ה״ו (כל שראוי למאכל בהמה מותר לקשור אותו בשבת), כתב בכסף משנה (כתב הרמ״ך הוה ליה למימר אבל בחצר אסור, דילמא מבטל ליה והוי קשר של קיימא, והכי מפרש בגמרא). והיינו דהא דאסרינן בחצר הוא מטעם שחוששים שמא יקשרנו קשר של קיימא.

והקשה במ״א ס״ק כט (ועיין בכ״מ בשם הרמ״ך, ודו״ק, כי צ״ע בגמרא לישבם). והיינו שבגמרא מבואר שכשנפסקה הרצועה החיצונה אסור משום מוקצה (ולא משום איסור קשירה).

ועל זה מבאר כאן, שמה שאסרו בגמרא בחצר משום מוקצה, היינו שכיון שאינו יכול לקשרו בגמי, שוב נשאר דינו כבסעיף הקודם, שאם נפסקה חיצונה אסור בטלטול משום מוקצה.

וראה תהלה לדוד סי׳ שיז סוף ס״ק ג. תבואות שמש ע׳ קעד. כנישתא דבי רב.

[332] בסעיף הקודם.

[333] מ״א סקכ״ח (ונראה לי דבמנעלים שלנו, אף על פי שנפסקה הרצועה עדיין חזי ללבישה ותורת כלי עליו. דדוקא במנעלים שלהם שהיו פתוחים לגמרי מלמעלה, וצדדיו של עץ או של עור קשה, והרצועה נקשרת על גבי הרגל כמו שכתב רש״י, ואם נפסקה לא היה יכול לנועלו. משא״כ שלנו).

[334] רב חסדא קמ, א-ב (האי כיתניתא, משלפו לדידה מקניא שרי, קניא ממנה אסור). ופרש״י (כששוטחין אותה לנגבה תוחבים קנה מבית יד לבית יד, וכשנוטלה בשבת, ישלפנה מן הקנה, ולא הקנה ממנה, דלא חזי לטלטולי). טור ושו״ע סט״ז (חלוק שכבסו אותו, ותחבו בו קנה לייבשו, יכול לשמטו מעל הקנה, אבל ליקח הקנה מתוכו, אסור, לפי שאינו כלי).

[335] ר״ן שם (נח, א) ד״ה משלפא (שנשתמש בה מבעוד יום). הובא במ״א סקל״א.

ואילו בשבת אסור לתלותו לייבשו, הן מטעם שיאמרו שכבסן בשבת, כדלעיל סי׳ שא סנ״ו-ז, והן מטעם שהקנה הוא מוקצה.

[336] ומה שהקנה מיטלטל בזה בטלטול מן הצד, אין איסור בזה, כדלקמן סי׳ שט ס״ד-ו, וסי׳ שיא סי״ד.

[337] מ״א סקל״א (דאינהו לא הוי אורחייהו ליחודי קנים לכתנות (ר״ן). ואם כן בקנים שלנו המיוחדין לתלות עליו שרי). וכן מועיל אם יחד את הקנה לכך, אף שאינו מיוחד לתלות עליו.

[338] סנ״ב (לא הוכנו לכך ... כל שלא ייחדם לכך לעולם, אלא אם כן עשה בהם מעשה רב להכינם לישיבה, דהיינו שסדרם מבעוד יום כדי שיהיו מוכנים לישב עליהם למחר, שמעשה גדול כזה מועיל להוריד עליהם תורת כלי, אף על פי שאין דרכם לייחד לכך ... אין מעשה הסידור מועיל אלא לטלטול שלצורך ישיבה שבשביל כך סידרום), וסנ״ג (אין זה מועיל כלום, אלא אם כן ייחדם לכך לעולם ... אלא אם כן עשה בהם שום מעשה של תיקון המוכיח שהם מוכנים ועומדים לכך, שאז מותר לטלטלם לצורך אותו דבר שהוכנו לו, אבל לא לצורך אחר). וככל הדברים האלה יהי׳ גם כאן.

[339] רבא שם (אם כלי קיואי הוא (קנה של אורגים דתורת כלי עליו, רש״י), מותר). טור ושו״ע שם (ואם תחבו בו כלי, מותר ליטלו מתוכו).

[340] מ״מ פכ״ה הי״ח (שקני האורג מותר לטלטלן, כדבר שמלאכתן לאיסור, לצורך גופן ולצורך מקומן). טור ושו״ע שם (אפילו הוא מלאכתו לאיסור). לבוש סט״ז (דהא הוה כמו צורך מקומו).

[341] כמו במנעל דלעיל סוף סמ״ב (ומותר לטלטלו לצורך מקומו, דהיינו חללו של המנעל שהדפוס בתוכו), ושם (הערה 321).

[342] רב קלח, ב (כירה שנשמטה אחת מירכותיה (פטפוטים שלה כעין רגלים, רש״י) ... לטלטלה ... אסור). טור ושו״ע סט״ז (כירה שנשמטה אפילו אחת מירכותיה, אסור לטלטלה).

[343] ראה תהלה לדוד ס״ק כב (לצורך מקומה מותר, דדוקא לצורך גופה שרוצה להשתמש בה אסור, דחיישינן שמא יתקע). בדי השלחן סי׳ קט ס״ק י. מראי מקומות וציונים. קובץ הערות וביאורים שע ע׳ כז. כנישתא דבי רב.

[344] גמרא שם (גזירה שמא יתקע). ופרש״י (כשמחבר לה הרגל יתקענה בחוזק והוי בונה). ט״ז סקי״ד (הטעם בגמרא שמא יתקע, פירש״י כשיחבר לה רגל יתקענה בחוזק). מ״א סקל״ב (דגזרינן שמא יתקע הרגל לשם, והוי בנין).

וראה לקמן סי׳ שיג סי״ד (גזרה שמא יתקע ... ויתחייב משום בונה כמו שיתבאר, או משום מכה בפטיש כמו שיתבאר בסי׳ שי״ד), ושם נסמן (הערה 1008).

וכן ספסל ארוך שנשמטה אחת מרגליו, כל שכן שתים, אסור לטלטלו ולהניחו על ספסל אחר ולישב עליו[345], אפילו נשמטה הרגל מבעוד יום. אלא אם כן ישב עליו כך פעם אחת קודם השבת בלי החזרת הרגל[346], שאז אין לחוש שמא ימלך להחזירה ולתוקעה בשבת[347]. אבל אסור להחזירה לשם בשבת אפילו ברפיון, גזרה שמא יתקענה בחוזק[348]. אלא אם כן דרכה לעולם להיות שם רפויה[349], כמו שיתבאר בסי׳ שי״ג[350].

וכל זה כשנשמטה הרגל, אבל אם נשברה, מותר לטלטל הספסל ולהניחו על ספסל אחר ולישב עליו, אפילו לא ישב עליו כך קודם השבת, שכאן אין לחוש שמא יחזירנה ויתקענה[351], כיון שראשה נשאר בספסל[352]:

דברים שאינם כלים שייחד לישיבה

מח לבנים[353] שנשארו מהבנין, מותר לטלטלם, לפי שמעתה אינן עומדין לבנין אלא להסמך ולשבת עליהם, ולכן תורת כלי עליהם[354].

---

[345] תרומת הדשן סי׳ עא (ספסל ארוך שנשמט[ה] אחת מרגליו, שרי לטלטלו ולהניחו בראשו באותו צד שנשמט הרגל על ספסל אחר, או לאו. תשובה, יראה דיש להסתפק בדבר. וכן ראיתי כתוב על שם אחד מהגדולים שאסור). רמ״א סט״ז (וכן ספסל ארוך שנשמט אחד מרגליה, כל שכן שתים, דאסור לטלטלה ולהניחה על ספסל אחרת ולישב עליה, אפילו נשברה מבעוד יום).

[346] דרכי משה הארוך ד״ה כירה (מיהו נראה לי, אם ישב עליה מבעוד יום מותר לישב עליה בשבת). רמ״א שם (אלא אם כן ישב עליה כך פעם אחת קודם השבת).

[347] מ״א סקל״ג (ונראה לי דכיון שישב עליה כך פעם אחת בלא רגל, שוב לא יתקע).

[348] ב״י סוס״י שיג (ומכל מקום להחזיר הרגל למקומה משמע דפשיטא דאסור, גזירה שמא יתקע, שאף על פי שהוא רפוי, כיון דדרך רגלי הספסלים להיות תקועין, גזרינן ביה שמא יתקע). רמ״א שם (גם אסור להכניס הרגל לשם, משום בנין). ט״ז סקט״ו (פירוש אפילו שלא בחוזק, משום חשש בנין אם יתקע).

[349] מ״א סקל״ד (ואם הוא לעולם רפוי שרי כמ״ש סימן שי״ג ס״ו).

[350] סעיף כא (אם אינו מהדקו כלל, אלא מניחו רפוי לגמרי, מותר. והוא שדרכו של כלי להיות כך רפוי לעולם).

[351] ט״ז סקי״ד (ונראה לי דוקא בנשמט קא אסר בזה, דאפשר לחברו, ואין בו איסור רק אם יתקע, ועל כן אסרו אפילו בלא תקע, דשמא יתקע. אבל אם נשבר רגל אחד, דלא שייך בזה שמא יתקע, אלא צריך לעשות רגל אחר, ולזה לא חיישינן).

[352] שהרגל נשברה, חלקו נשאר תקוע בספסל, וחלקו נשבר ונשמט.
והיינו שאם נשמט לגמרי ונשבר, עדיין חששו שמא יחזיר את החלק השבור.

[353] סיכום כללי ההלכה של דברים שאינם כלים שייחד לישיבה וכיו״ב, שלפנינו סמ״ח-נט ובכמה מקומות:
(א) דברים שרגילים לישב עליהם וכיו״ב, תורת כלי עליהם (סמ״ח; נח-ט, והערות 354; 408).
(ב) אבנים ועצים, אין מועיל בהם מה שראוי לכסות בהם כלים וכיו״ב (רעט, ז. שח, ח; לב; פה).
(ג) ואם דרך לייחדם לפעמים לכך, מועיל מה שישב או חשב עליהם, או תיקנו לכך (סל״ו; נ-נא; נג; נו-ז. שיג, א).
(ד) ואם אין דרך לייחדם לכך, אין מועיל אף אם ישב או חשב עליהם, אלא כשייחדם לכך לעולם (רנט, ה. שח, נב-ג; פה).
(ה) ואפילו דרך לייחדם לכך, אלא שהכניסן לאוצר לסחורה, אין מועיל אלא כשייחדם לכך לעולם (רנט, א. שח, ג).
(ו) ואם תיקנו במעשה רב כדי לישב עליו, מועיל לטלטלו לצורך ישיבה, ולא לצורך אחר (סנ״ב-ג).
(ז) ייחד לוח לכיסוי הכלים, לא סגי במחשבה, עד שיכינו לכך במעשה הניכר (סל״ו, והערה 274).
(ח) ייחדו לכיסוי כלי הקבור בקרקע, גם זה אינו מועיל, עד שיעשה לו בית אחיזה (סל״ז, והערה 286).
סיכום כללי ההלכה, מתי מועיל מה שראוי לכסות בהם כלים, לעיל ס״ב (הערה 27)

[354] רב נחמן קכד, ב (הני ליבני דאישתיור מבניינא, שרי לטלטולינהו, דחזו למיזגא עלייהו), ופרש״י (שהשלים בניינו וניתותר, ומהשתא לא קיימי לבנין אלא לישב עליהם, ותורת כלי עליהם). ביצה לא, ב (הני ליבני דאייתור מבנינא, שרי לטלטולינהו בשבתא, הואיל וחזי למזגא עלייהו), ופרש״י (שנשתיירו לו לאחר שגמר בנינו, שרי לטלטלינהו, דמעתה לאו לבנין קיימי אלא למזגא עלייהו, ותורת כלי עליהן). טור ושו״ע סי״ז (לבנים שנשארו מהבנין, מותר לטלטלם, דמעתה לא קיימי לבנין אלא למזגא עלייהו). מ״א ס״ק לה (והוי תורת כלי עליה). אליה רבה ס״ק מג (משמע דמסתמא עומד לכך, ואין צריך מחשבה לזה, וכ״מ בש״ס דף קכ״ד).
וכן הוא לקמן סנ״ח (עורות בין עבודין בין שאינן עבודין, מותר לטלטלן, מפני שראויין להסמך ולשבת עליהם, ויש תורת כלי עליהם), וסנ״ט (נסרים של בעל הבית, מותר לטלטלם). ונתבאר שם (הערה 408).

ואם סידרם זה על זה, גילה דעתו שהקצם לבנין ואסור לטלטלם, שאין תורת כלי עליהם[355]:

מט קוץ המונח ברשות הרבים, מותר לטלטלו פחות פחות מד׳ אמות, עד שיסלקנו לצדי רשות הרבים. ובכרמלית מטלטלו כדרכו אפילו הרבה בעקירה אחת, מפני שיש לחוש שמא יזוקו בה רבים, ובמקום היזק רבים לא גזרו על שבות טלטול ד׳ אמות בכרמלית, או פחות פחות מד׳ אמות ברשות הרבים[356], וטלטול מוקצה[357]:

נ חריות של דקל[358], יש מהם שמייחדים אותם לישיבה, ויש מהם שעומדים לשריפה כשאר עצים[359], ואם קצצם מן הדקל לשריפה הרי הם מוקצה כשאר עצים, ואסור לטלטלם, שאין תורת כלי עליהם, הואיל ועומדים לשריפה[360].

אבל אם נמלך עליהם אחר כך שיהיו עומדים ומיוחדים לישיבה[361] עד עת שיצטרך לפנותם[362], הרי

---

[355] רב נחמן שבת שם (שרגינהו, ודאי אקצינהו), ופרש״י (אי סדרן זו על זו, ודאי אקצינהו לצורך בנין אחר). ביצה שם (שרגינהו, ודאי אקצינהו), ופרש״י (סדרן זו על זו, גלי דעתיה שמקצן לבנין, ואסור לטלטלינהו). טור ושו״ע שם (ואם סידרן זה על זה, גלי אדעתיה שהקצן לבנין, ואסור לטלטלם). מ״א ס״ק לו (דליכא תורת כלי עליה).

וכעין האמור לעיל ס״ג (דבר שאינו כלי ממש, אלא שיש עליו תורת כלי, מחמת שראוי להשתמש בו איזה תשמיש בשבת ... אם הכניסן לאוצר לסחורה, ביטל תורת כלי שהיה עליהם, ואסור לטלטלם).

ונתבאר לעיל סי׳ רנט בקונטרס אחרון סק״א (ליבני דשרגינהו, שאין האיסור בהם אלא משום דביטלם מתורת כלי בסידורם). לקמן סי׳ תצט בקונטרס אחרון ס״ק ב (אבנים ולבינים הסדורים לבנין, דאסור לטלטלן אפילו בשבת דמוקצה מותר בו לדברי הכל, וכמ״ש המ״א בסי׳ ש״ח ס״ק ל״ו). וראה נימוקי יוסף שם.

[356] איסורו נתבאר לקמן סי׳ שמט ס״ג (ומדברי סופרים אסור להוציא חפץ חוץ לד׳ אמות, אפילו בעומד או יושב לפוש תוך ד׳ אמות, או אפילו מניח החפץ בארץ תוך ד׳ אמות, וחוזר ומוליכו חוץ לד׳ אמות, גזרה שמא יעבירנו ד׳ אמות בהליכה אחת).

[357] רבינא מב, א (קוץ ברשות הרבים, מוליכו פחות פחות מד׳ אמות (עד שיסלקנו לצידי רשות הרבים, דאיסורא דרבנן הוא, רש״י), ובכרמלית (דטלטול דידיה דרבנן, רש״י), אפילו טובא (ייעבירנו בעקירה אחת, רש״י). טור ושו״ע סי״ח (קוץ המונח ברשות הרבים, מותר לטלטלו פחות פחות מד׳ אמות, ובכרמלית מותר לטלטלו להדיא, משום דחיישינן שמא יוזקו בו רבים, ובמקום הזיקא דרבים לא גזור רבנן שבות).

וכן הוא לעיל סכ״ח (כלי זכוכית שנשברו על השלחן או במקום שהולכין, מותר לטלטל השברים כדי לפנותם שלא יזוקו בהם רבים, שבמקום היזק הגוף של רבים לא גזרו על איסור מוקצה, ואפילו על איסור טלטול בכרמלית), ושם נסמן (הערות 218-219). לקמן סי׳ שלד סכ״ט (ואם היא מונחת במקום שרבים ניזוקים בה מותר לכבותה, שבמקום היזק הגוף של רבים לא גזרו).

[358] ברייתא נ, א (חריות של דקל), ופרש״י (ענפים קשים כעץ, משהוקשו שדראות של לולבין ונפלו עלין שלהן קרי להן חריות).

[359] מ״מ פכ״ה הכ״א (חריות דאיכא דקיימי לישיבה ואיכא דקיימי לעצים). ב״י ד״ה חריות. מ״א סק״מ (חריות איכא דקיימו לישיבה ואיכא דקיימו לעצים).

[360] טור ושו״ע ס״כ (חריות של דקל שקצצם לשריפה, מוקצים הם ואסור לטלטלם).

וכדלעיל ס״ח (כל דבר שאין תורת כלי עליו, ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה, כגון ... עצים וקנים ... כיון שאין תורת כלי עליהם, אסור לטלטלם).

[361] ברייתא וגמרא שם (תנא רבה בר בר חנה קמיה דרב, חריות של דקל שגדרן לעצים, ונמלך עליהן לישיבה, צריך לקשר, רשב״ג אומר אין צריך לקשר, הוא תני לה והוא אמר לה הלכה כרשב״ג. איתמר רב אמר קושר, ושמואל אמר חושב, ורב אסי אמר יושב, אע״פ שלא קישר, ואע״פ שלא חישב). רי״ף כג א (והלכתא כרב אסי). רא״ש פ״ד ס״ח (והיינו כרב אסי דאמר ישב אף על פי שלא קשר ולא חשב). ר״ן כג, א (ומדאמר רב אסי אף על פי שלא חשב, משמע דמוסיף הוא על דברי שמואל, דטפי עדיף חשב מישב ולא חשב, הלכך קיימא לן דבין חשב בין ישב מותר. וכן פסק רבינו האי גאון ז״ל. וכן דעת הרב רבינו יונה ז״ל). רמב״ם פכ״ה הכ״א (חריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהן מערב שבת לישיבה, מותר לטלטלן). מ״מ שם (ופירשו ז״ל דלרב אשי כל שכן חשב, אע״פ שלא ישב, וזה דעת רבינו. מכאן למדנו שמחשבה בלחוד סגי). טור ושו״ע שם (אם חשב עליהם מבעוד יום לישב עליהם).

[362] רא״ש פ״ד סי׳ ח (דנמלך עליהן דקתני גבי חריות של דקל, משמע דאפילו בחול מהניא הך מחשבה). טור ושו״ע שם (אם חשב עליהם מבעוד יום לישב עליהם, אפילו בחול). פרישה ס״ג כב (פירוש שחשב שישב עליהם בחול, ולא חשב שישב עליהם בשבת).

ואין לומר שהכוונה היא, שנמלך לישב עליהם פעם אחת בחול, לפני השבת, ואחר כך ישתמש בהם לשריפה, שהרי אם כן שוב אין עליהם תורת כלי בכניסת השבת.

לכן פירש רבינו, שנמלך עליהם בסתם לישב עליהם עד עת שיצטרך לפנותם, שאז נשאר עליהם תורת כלי גם בשבת.

וכן הוא לענין לוח שייחד לסתום החלון, לקמן סי׳ שיג ס״א (אם חשב עליו מבעוד יום לפקוק בו (בשבת, או שחשב עליו שיהיה מוכן ועומד להיות פקק לחלון, אף על פי שלא חשב על השבת בפירוש) הרי זה מותר, שעל ידי מחשבה זו ירדה עליו תורת כלי).

*

מחשבה זו מוציאם מידי מחשבה הראשונה[363], אם נמלך כן קודם השבת, ונעשה עליהם תורת כלי, ומותר לטלטלם בשבת לסדרם לישב עליהם[364], אע"פ שבשעה שנמלך עליהם בחול לישיבה לא היה בדעתו בפירוש גם בשבת, אלא נמלך כן על ישיבת החול.

ואפילו אם לא נמלך עליהם שיהיו עומדים ומיוחדים לישיבה, אלא שחשב עליהם מבעוד יום לישב עליהם למחר בשבת בלבד, ולמוצאי שבת ישתמש בהם לשריפה, מותר לטלטלם ולסדרם לישב עליהם בשבת זו[365]:

נא ואפילו אם לא חשב עליהם כלל לישיבה, אלא שאירע מקרה שישב עליהם מעט קודם השבת, מותר לטלטלם בשבת לסדרם ולישב עליהם[366].

והוא הדין לצורך מקומם או לצורך עצמם, כדין כלי שמלאכתו להיתר. לפי שכיון שדרכם של חריות

וכל זה בדבר שרגילים לייחדם לכך, משא"כ כשאין דרך לייחדם לכך, לא מהני אפילו ייחדם לשבת, וגם לחול עד עת שיצטרך לפנות, וגם ישב עליהם, כדלקמן סנ"ב-ג (אע"פ שישב עליהם פעמים רבות בחול, וגם חשב עליהם שיהיו עומדים לישיבה גם בשבתות עד עת שיצטרך לפנותם מכאן, לא ירד עליהם תורת כלי על ידי כך ... כל שלא ייחדם לכך לעולם ... אלא אם כן ייחדם לכך לעולם).

[363] מ"מ שם (לא נאסרו אלא מפני מחשבתו שגדרן לעצים ... ומפני כך מחשבת ישיבה מוציאה מידי מחשבה דלעצים). מ"א שם (וכאן לא נאסרו אלא מפני מחשבתו שקצצן לשריפה, ומפני כך מחשבת ישיבה מוציאה מידי מחשבת שריפה ... מ"מ פכ"ה).

וכן הוא לקמן סי' תצה בקונטרס אחרון ס"ק ח (עיין במ"א סי' ש"ח סק"[מ] שכתב כן בהדיא בשם המגיד משנה ... וכיון שהן מוקצים מאליהן, אין מחשבתו של אדם מוציאתן מידי מוקצה, אלא על ידי מעשה).

לעיל סי' רנט בקונטרס אחרון ס"ק א (קפידתו באה על ידי מחשבתו שחשב עליה למוכרה, לכך היא נפקעת גם כן על ידי מחשבה בעלמא, כמ"ש המגיד משנה והשלטי גיבורים, מה שאין כן דרובא דאינשי מקצי להו לסחורה, כשעדיין לא טמן בהם. ואף לר"ן דפליג, צריך לומר דמודה, בנסרים שאני לענין אורחייהו ליחודי, דכיון שמצד עצמם ראויות ליחודי לתשמיש כמו של בעל הבית, אלא שהאומן מקפיד עליהם, לכך נפקע על ידי מחשבתו כמו בחריות, ולא פליג אלא במידי דאורחיה, דסבירא ליה דכל שכן הוא).

והיינו שלא רק כאשר "מחשבה זו מוציאם מידי מחשבה הראשונה", אלא גם כדלקמן סנ"ג (אם חשב עליהם להשתמש בהם למחר תשמיש שדרכם לייחד אותם לתשמיש זה, כגון שחשב על האבן לפצוע בה אגוזים למחר), וכן הוא לעיל סל"ו, ולקמן סנ"ו-ז. סי' שיג ס"א (כמ"ש בסי' ש"ח, שמחשבה מועלת בדבר שדרכו לייחדו לכך).

וראה נימוקי יום טוב לקמן שם. כנישתא דבי רב כאן.

[364] היתר הטלטול הוא לא רק לסדרם לישב עליהם, אלא גם כאמור בסעיף הבא "והוא הדין לצורך מקומם או לצורך עצמם, כדין כלי שמלאכתו להיתר", ושם נסמן (הערה 367).

וכאן מבאר שמותר אף לסדרם לישב עליו, ולא רק לישב עליהם כמו שהן, שזה מותר בכל אופן, כדלעיל סי"ד (כל מוקצה ... מותר לישב עליו, אף אם הוא מתנענע תחתיו, שטלטול כלאחר יד הוא). וראה מראי מקומות וציונים. כנישתא דבי רב.

[365] גמרא שם (צאו וחשבו כדי שנשב עליהן למחר). רש"י שם ד"ה ואע"פ (חישב עליהן לישב למחר), ר"ן שם (ולי נראה דאפילו יחוד שבת אחת נמי מהני ... בכל מידי דאורחיה בהכי, יחוד דחד יומא מהני. וכן פירש רש"י ז"ל אף על פי שלא חשב לישב עליהן למחר, אלמא אילו חשב לישב עליהן למחר, אף על פי שלא יחדן לעולם, מהני ... ועובדא דר' חנניא בן עקביא דאתמר בגמרא נמי הכי מוכח, דאמר להו לתלמידיו צאו וחשבו כדי שנשב עליהן למחר ... אלמא יחוד דשבת אחת נמי מהני ליומיה).

וכן הוא בכל דבר שלפעמים דרך לייחדו לכך, כדלקמן סנ"ג (אם חשב עליהם להשתמש בהם למחר תשמיש שדרכם לייחד אותם לתשמיש זה ... אע"פ שלא ייחדה לכך אלא לשבת זו בלבד, מותר לטלטלה), וסנ"ו (אם חשב עליהם מבעוד יום ... להניחם עליה למחר בשבת בלבד, ולמוצאי שבת ישליכם), וסנ"ז (אפילו ... חשב עליהם מבעוד יום להניחם בראשו למחר בשבת בלבד, ולמוצאי שבת יסירם ממנו), וסי' שיג ס"א (אם חשב עליו מבעוד יום לפקוק בו (בשבת, או שחשב עליו שיהיה מוכן ועומד להיות פקק לחלון, אע"פ שלא חשב על השבת בפירוש) הרי זה מותר).

[366] רב אסי שם (יושב (עליהן מבעוד יום ... גלי דעתיה דלישיבה קיימי, רש"י), אע"פ שלא קישר ואע"פ שלא חישב). רמב"ם שם (וכן אם ישב עליהן מבעוד יום, מותר לטלטלן). טור ושו"ע שם (ישב עליהם מעט מבעוד יום, מותר לישב עליהם בשבת).

וכן הוא בכל דבר שלפעמים דרך לייחדו לכך, כדלעיל סל"ו (ואם נשתמש בו לכיסוי מבעוד יום אפילו פעם אחת, זהו תורת כלי שלו, ומותר לטלטלו בשבת). לקמן סנ"ג (אם נשתמש בה כבר תשמיש זה מבעוד יום, אפילו פעם אחת בלבד, הוכנה לכך, אע"פ שלא חשב עליה לשבת זו), וסנ"ו (הניחם על מכתו דרך מקרה קודם השבת, והסירם ממנה לאלתר, מותר לטלטלם בשבת), וסנ"ז (הניחם על ראשו דרך מקרה פעם אחת בחול, מותר לטלטלם בשבת), וסי' שיג ס"א (ואם פקק בו פעם אחת מבעוד יום, אף שלא חשב עליו לפקוק בו בשבת, ירדה עליו תורת כלי על ידי פקיקה זו, כיון שהוא דבר שדרכו לייחדו לכך).

ומה שכתב "שאירע מקרה", היינו שישב מבלי כוונה לייחדם לישיבה. וראה תהלה לדוד ס"ק כו. שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר. כנישתא דבי רב.

סיכום כללי הלכה זו – לעיל (הערה 353).

לייחדם גם כן לישיבה, לפיכך כיון שישב עליהם הוכנו לישיבה על ידי כן ונעשה עליהם תורת כלי[367]:

נב אבל שאר עצים, וכן נדבך של אבנים, אע"פ שישב עליהם פעמים רבות בחול, וגם חשב עליהם שיהיו עומדים לישיבה גם בשבתות עד עת שיצטרך לפנותם מכאן, לא ירד עליהם תורת כלי על ידי כך, לפי שאין דרכם של שאר עצים ואבנים לייחדם לישיבה[368], מפני שאין נוח לישב עליהם[369] כמו על החריות, לפיכך לא הוכנו לכך על ידי ישיבה או על ידי מחשבה בלבד[370], כל שלא ייחדם לכך לעולם[371].

---

[367] רמב"ן במלחמות מט, א (ישב מהני, אף על גב שלא חשב ושלא קשר, ואפילו להתירן לגמרי [כ]כל הכלים ... בישיבה יוצא ידי שתיהן ידי הכנה וידי תורת כלי).

וכן הוא לקמן סנ"ו (מותר לטלטלם בשבת, ליתנם על מכתו, או לצורך אחר), וסנ"ז (מותר לטלטלם בשבת, להניחם בראשו, או לצורך אחר).

וכן הדין בחשב עליו (שבסעיף הקודם), כדלקמן סוף סנ"ג (אם חשב עליהם להשתמש בהם למחר תשמיש שדרכם לייחד אותם לתשמיש זה ... אע"פ שלא ייחדה לכך אלא לשבת זו בלבד, מותר לטלטלה גם לכל צרכיו). סי' שיג ס"א (אם חשב עליו מבעוד יום ... הרי זה מותר, שעל ידי מחשבה זו ירדה עליו תורת כלי, והותר בטלטול כשאר כל הכלים).

[368] ר' יוחנן קכה, ב (פעם אחת הלך רבי למקום אחד ומצא נדבך של אבנים (אבנים סדורות ומוקצות לבנין, רש"י), ואמר לתלמידיו צאו וחשבו כדי שנשב עליהן למחר, ולא הצריכן רבי למעשה. ור' יוחנן אמר הצריכן רבי למעשה). רמב"ם פכ"ה הכ"א (נדבך של אבנים שחשב עליו מבעוד יום, אם למדום מותר לישב עליהן למחר, ואם לאו אסור). מ"מ שם (נדבך של אבנים ליכא דקאי לישיבה, ולפיכך צריך מעשה להוכיח שהן לישיבה). ר"ן נט, ב ד"ה לא שנו (קי"ל בחריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהם לישיבה, דישב בלחוד מהני ... משום דחריות של דקל עבידי לישיבה, ומהניא בהו, אבל אבן לא עבידא כסוי לחבית, ומשום הכי לא מהניא בהו הנחה דמבעוד יום). שו"ע סכ"א (אבל נדבך של אבנים, אף על פי שחשב עליו מבעוד יום, אסור לישב (עליהם), אלא אם כן למדום). מ"א ס"ק מ (נדבך של אבנים ליכא דקאי לישיבה, לפיכך צריך מעשה להוכיח שהן לישיבה (מ"מ פכ"ה). ואם כן בעצים שלנו נמי בעינן מעשה).

ואף שכתב הרמ"א (ויש אומרים דדין אבנים כדין חריות, וכן עיקר). מכל מקום לא קיי"ל כדבריו בזה, כדלעיל סי' רנט בקונטרס אחרון ס"ק א (כתב רמ"א שם דעורות של דקה דלא חזו למיזגא עלייהו, אם חשב עליהם מבעוד יום מותר לטלטלם, אף על פי שאין תורת כלי עליהם, שהרי אינן ראויין אפילו למיזגא עלייהו ... דרמ"א שם לשיטתיה אזיל דגם באבנים סבירא ליה דמהני מחשבה, אבל להב"י דסבירא ליה גבי אבנים דבעינן יחוד אם כן הוא הדין לגיזין).

וכן הוא בכל דבר שאין דרכו לייחדו לכך, כדלקמן סנ"ג (אף אם כבר נשתמש בהם תשמיש זה פעמים רבות בחול, וגם חשב עליהם מבעוד יום להשתמש בהם תשמיש זה בשבת, אין זה מועיל כלום), ולעיל סל"ו (דבר שאין דרכו לעשותו כיסוי, אע"פ שנשתמש בדבר זה לכיסוי פעמים רבות בחול, כגון אבן שכיסה בה את פי החבית פעמים רבות, אסור לטלטלה בשבת).

ולכן נאסרה האבן שהניח על פי החבית לכיסוי, וגם היין שתחתיו, כדלקמן סי' שט ס"ו-ז (אם הניח אבן על פי חבית של יין לכיסוי ... על דעת שישארו שם גם בשבת ... בסיס לאיסור, נעשו איסור כמוהו, ואסור לטלטלן כלל), וכמבואר בר"ן (כג, א) ד"ה ונשאל (והאבן שעל פי החבית דאסרינן במניח, היינו טעמא לפי שאין דרכה של אבן ליחד אותה לכסוי חבית ... אבל בכל מידי דאורחיה בהכי, ייחוד דחד יומא מהני).

*

הטעמים שלא מועיל כאן מחשבתו לישב עליהם, נתבארו כאן:

(א) שאין דרכם לייחדם לכך. וכן הוא לעיל סי' רנט בקונטרס אחרון ריש ס"ק א ([נ]דבך של אבנים, שאף שבודאי אין מקפידים עליהם לישיבה בעלמא ... ואפילו הכי אסור לטלטלן, משום דלא קיימי להכי).

(ב) מפני שאין נוח לישב עליהם.

(ג) עוד נתבאר לעיל ס"נ, שאינה מועלת אלא כאשר "מחשבה זו מוציאם מידי מחשבה הראשונה", משא"כ כאן שהם מוקצים מאליהם.

והיינו כשמייחדו במחשבה עד שיצטרך, או לשבת זו בלבד, שבזה אין הייחוד במחשבה מועיל, אלא במעשה, כדלקמן בסמוך (אלא אם כן עשה בהם מעשה רב, להכינם ... לישב עליהם למחר). משא"כ אם מייחדו לעולם, סגי אף ייחוד במחשבה, כאמור כאן (לא הוכנו לכך ... על ידי מחשבה בלבד, כל שלא ייחדם לכך לעולם).

סיכום כללי הלכה זו – לעיל (הערה 353).

[369] רמב"ן במלחמות מט, א (מפני שישיבתן קשה, כדאמרינן בירושלמי (ביצה פ"א ה"ז) אבנים שישבנו עליהם בנערותינו עשו אתנו מלחמה בזקנותינו. כל שכן נדבך שעומד לבנין).

[370] ומכל שכן שאינו מועיל מה שראוי לכסות בו כלים, כדלעיל ס"ח (אבנים שראויין לפצוע בהן אגוזים, וצרורות שראויות לכסות בהן כלים, וכל כיוצא בהם, כיון שאין תורת כלי עליהם, אסור לטלטלם), ושם נסמן (הערה 81).

[371] שו"ת הרשב"א ח"א סי' תשנז (אין זה יחוד המתיר, עד שייחדנו להטמנה לשבתות, ולא לשבת זו בלבד ... עד שייחדנה לכיסוי לעולם, ולא לשבת אחת). הובא בר"ן כג, א (ונשאל הרשב"א ז"ל, המיחד אבן לפצוע בה אגוזים, אם מותר לטלטלה בשבת, והשיב ... בודאי בעינן שיחדוה לכך לגמרי, אבל יחוד שבת אינו יחוד). ב"י ד"ה חריות (והוא שיחדה לכך לעולם, אבל יחדה לשבת זו בלבד לא מהני ... כך השיב הרשב"א, והביא דבריו הר"ן בפרק במה טומנין), ובסי' רנט ד"ה ומ"ש ואותן (נראה מדבריו שצריך שיחדם לכך לעולם, אבל יחדה לשבת זו בלבד לא מהני, וכדברי הרשב"א בתשובה).

אלא אם כן עשה בהם מעשה רב להכינם לישיבה, דהיינו שסדרם מבעוד יום כדי שיהיו מוכנים לישב עליהם למחר, שמעשה גדול כזה מועיל להוריד עליהם תורת כלי, אע"פ שאין דרכם לייחד לכך. אבל אם שפשפם מבעוד יום כדי לישב עליהם למחר, הרי זה מעשה כל שהוא ואינו מועיל כלום[372].

וכל זה אינו אלא להתיר לטלטלם בשבת לסדרם לישב עליהם, אבל לישב עליהם כך בלי שיגע בהם לסדרם, מותר בכל ענין[373], אע"פ שלא ישב עליהם מעולם, ולא חשב עליהם שום מחשבה, ולא עשה בהם שום מעשה מבעוד יום, שכל מוקצה אינו אסור אלא בטלטול בלבד. ואף אם הם מתנענעים תחתיו בישיבתו, אין זה נקרא טלטול שטלטול כלאחר יד הוא[374].

ולטלטלם שלא לצורך ישיבה, אלא לצורך מקומם או לצורך אחר, אסור בכל ענין, שאין מעשה הסידור מועיל אלא לטלטול שלצורך ישיבה, שבשביל כך סידרום[375]:

נג אסור לטלטל בקעת עץ או אבן לכסות בהם פי החבית, או לסגור בהם את הדלת, או להכות בהם בברזא לסתום הנקב שבחבית, אף אם כבר נשתמש בהם תשמיש זה פעמים רבות בחול, וגם חשב עליהם מבעוד יום להשתמש בהם תשמיש זה בשבת, אין זה מועיל כלום, אלא אם כן ייחדם לכך לעולם[376], שאז ירד עליהם תורת כלי על ידי שנתייחדו לתשמיש זה לעולם, אבל מה שייחדם לתשמיש זה לשבת זו בלבד אין זה מוריד עליהם תורת כלי, אלא אם כן עשה בהם שום מעשה של תיקון המוכיח שהם מוכנים

וכן הוא לעיל סי' רנט ס"ה (הנותנים אבנים ולבנים סביב הכירה צריך שייחדם לכך לעולם, כדי שיהא מותר לטלטלם בשבת, וכן עצים העומדים להסקה שסותמים בהם פי התנור בשבת, צריך שייחדם לכך לעולם). לקמן סנ"ג (אף אם כבר נשתמש בהם תשמיש זה פעמים רבות בחול, וגם חשב עליהם מבעוד יום להשתמש בהם תשמיש זה בשבת, אין זה מועיל כלום, אלא אם כן ייחדם לכך לעולם, שאז ירד עליהם תורת כלי על ידי שנתייחדו לתשמיש זה לעולם). סי' שט ס"ג (אלא אם כן ייחד אבן זה לכך לעולם, כמו שנתבאר לעיל בסי' ש"ח). סי' שיב ס"ב (והוא שייחדן לכך לעולם אבל יחוד לשבת אחת אינו מועיל כמו שנתבאר בסי' רנ"ט וש"ח).

והיינו שיחוד לעולם מועיל (לא רק למה שהוכן בשבילו, אלא) אף לצורך אחר (בדי השולחן סי' קי ס"ק ה).

[372] גמרא שם (ר' יוחנן אמר הצריכן רבי למעשה. מאי אמר להו (מאי מעשה הצריכן, רש"י), רבי אמי אמר צאו ולמדום אמר להו (סדרו אותם והשיבום, רש"י). רבי אסי אמר צאו ושפשפום אמר להו (מן הטיט, שיהו נאות לישב, ולמחר תלמדום, דבמעשה כל דהו נעשה כלי, רש"י)). רמב"ם שם (אם למדום מותר לישב עליהן למחר, ואם לאו אסור). ב"י ד"ה כתב הרמב"ם (ופסק כרבי אמי אליבא דרבי יוחנן). שו"ע שם (אסור לישב (עליהם), אלא אם כן למדום). והיינו דלא סגי במעשה כל דהו של שפשוף מן הטיט, אלא צריך מעשה רב של סידורם לישיבה עליהם בשבת.

וזה מועיל אפילו בדבר שאין דרכו לייחד לכך, כאמור כאן. ומכל שכן שמועיל בדבר שדרכו לייחדו לכך, כדלעיל סל"ו (דבר שאין תורת כלי עליו שעשאו כיסוי לכלי, נעשה עליו תורת כלי על ידי כך, ומותר לטלטלו כשאר כלים. והוא שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך, בענין שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך), ושם נסמן (הערה 274).

[373] מ"א ס"ק מא (לכן נראה לי ודאי, היכא דאין מזיזן ודאי שרי לישב עליהן לכו"ע, דמוקצה אינו אסור בנגיעה). והיינו כדלעיל סי"ד (כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטול, אבל מותר ליגע בו בידיו. ובלבד שלא ינענע), ושם נסמן (הערה 131).

[374] מ"א שם (דבסי' שי"א ס"ח אמרינן דמנענע הקש בגופו, ומותר לשכב עליו, ומכל שכן לישב עליו). והיינו כדלקמן שם סט"ו (לטלטל המוקצה בגופו שלא בידיו, מותר אפילו מטלטלו לצורך האיסור, כגון קש שהוא מוקצה מפני שסתמו עומד להסקה, ואם הוא נתון על המטה שלא לשכב עליו ובשבת הוא בא לשכב עליו, מותר לנענע בגופו כדי שיהא צף ורך ונוח לשכב עליו).

[375] רמב"ן במלחמות שם (והותרו לאותו דבר שהתקין עליהן לסדרן למחר לישיבה במקומן ... אבל לטלטולין אחרים לצורך גופן ומקומן אסור). וכן הוא משמעות הרמב"ם שם (נדבך של אבנים שחשב עליו מבעוד יום, אם למדום, מותר לישב עליהן למחר, ואם לאו אסור. חריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהן מערב שבת לישיבה, מותר לטלטלן). ופירש בתהלה לדוד (ועל כרחך פירושו, דטלטול שלצורך ישיבה מותר ... טלטול שלא לצורך ישיבה אסור. וגבי חריות של דקל תיכף אחר זה כתב, מותר לטלטלן, כמבואר דאף שלא לצורך ישיבת מותר). וראה מנחת יצחק ח"ה סי' קכט וח"ח סי' כג.

וכן הוא לקמן סעיף הבא (אלא אם כן עשה בהם שום מעשה של תיקון המוכיח שהם מוכנים ועומדים לכך, שאז מותר לטלטלם לצורך אותו דבר שהוכנו לו, אבל לא לצורך אחר).

והיינו שיש ב' חילוקים בין דרכו לייחדו לכך או לאו:

אם דרכו לייחדו לכך, (א) מועיל מה שחשב עליהם מבעוד יום לישב עליהם בשבת זו, או שישב עליהם מבעוד יום. (ב) כל זה מועיל אף להתירו לטלטלו כשאר כלי.

משא"כ אם אין דרכו לייחדו לכך, (א) אינו מועיל מה שחשב או ישב עליהם מבעוד יום, אלא תיקון המוכיח. (ב) אף אם עשה מעשה רב המוכיח, אינו מועיל אלא לצורך דבר שהוכן, ולא לצורך אחר.

וראה כנישתא דבי רב.

[376] כנסמן לעיל (הערה 371).

ועומדים לכך[377], שאז מותר לטלטלם לצורך אותו דבר שהוכנו לו, אבל לא לצורך אחר[378].

במה דברים אמורים בכיסוי פי החבית וסגירת הדלת והכאה בברזא, וכיוצא בדברים אלו שאין דרכם של עץ ואבן לייחד אותם לכך[379]. אבל אם חשב עליהם להשתמש בהם למחר תשמיש שדרכם לייחד אותם לתשמיש זה, כגון שחשב על האבן לפצוע בה אגוזים למחר, אע"פ שלא ייחדה לכך אלא לשבת זו בלבד, מותר לטלטלה[380] גם לכל צרכיו[381], לפי שכיון שהיא ראויה להתייחד לכך לעולם ודרכה בכך, לפיכך די לה בהכנה קלה להכינה לכך, דהיינו במחשבה לשבת זו בלבד, או אם נשתמש בה כבר תשמיש זה מבעוד יום אפילו פעם אחת בלבד, הוכנה לכך, אע"פ שלא חשב עליה לשבת זו[382]:

נד זמורה[383] שיש בראשה עקמומיות כעין מזלג שראוי לתלות בה דלי ולמלאות בה, אע"פ שחשב עליה מערב שבת למלאות בה בשבת[384], אסור למלאות בה, אלא אם כן היתה קשורה בדלי מערב שבת, גזרה שמא תהיה ארוכה לו ויקטמנה, מתוך שהיא רכה ונוחה ליקטם, ונמצא מתקן כלי בשבת[385]:

נה ענף שנחתך מן האילן מבעוד יום להניף בו על השלחן להבריח בו הזבובים, מותר להניף בו בשבת ולטלטלו כשאר כל הכלים, שכיון שייחדו לכך עשאו כלי גמור[386]. והוא הדין אם ייחדו לאיים על התינוקות שיכם בו. והוא שייחדו לכך מבעוד יום[387].

---

[377] מרדכי רמז תטז (מצאתי בשם רבינו ברוך, הרוצה להשתמש באבן או בבקעת בשבת לסגור בהם הדלת או להכות בהם הברזא, צריך שיעשה שום מעשה של תיקון מבעוד יום, ואם לאו אסור). הובא בב"י ד"ה חריות. מ"מ פכ"ה הכ"א (צריך מעשה להוכיח שהן לישיבה). מ"א ס"ק מ (צריך מעשה להוכיח שהן לישיבה).

וראה גם לעיל סל"ו (והוא שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך, בענין שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך).

[378] כנסמן לעיל (הערה 375).

[379] ואפילו אם דרך להשתמש בהם לתשמיש זה, אלא שאין דרך לייחדם לכך לעולם, כדלעיל סי' רנט ס"ה (הנותנים אבנים ולבנים סביב הכירה צריך שייחדם לכך לעולם, כדי שיהא מותר לטלטלם בשבת, וכן עצים העומדים להסקה שסותמים בהם פי התנור בשבת צריך שייחדם לכך לעולם, שהרי כל זמן שלא ייחדן לכך אינן חשובים לו ומשליכן). ולקמן סי' שיב ס"ב (אבנים שייחדן לקינוח מבעוד יום, אע"פ שעדיין לא קינח בהן מעולם, מותר להכניסן לבית הכסא אפילו הן הרבה. והוא שייחדן לכך לעולם, אבל יחוד לשבת אחת אינו מועיל, כמו שנתבאר בסי' רנ"ט וש"ח).

[380] ר"ן (כג, א) ד"ה ונשאל (ולי נראה דאפילו יחוד שבת אחת נמי מהני ... והאבן שעל פי החבית דאסרינן במניח, היינו טעמא לפי שאין דרכה של אבן ליחד אותה לכסוי חבית ... אבל בכל מידי דאורחיה בהכי, ייחוד דחד יומא מהני). דעה הא' בשו"ע סכ"ב (והני מילי בדבר שאין דרכה לייחדה לכך, כגון הני דאמרן, אבל בכל מידי דאורחיה בהכי, כגון לפצוע בה אגוזים, ביחוד לשבת אחת סגי). מ"א סקמ"ג (דשאני התם שאין האבן עשויה לישב עליה, משא"כ הכא דאורחא בהכי ... ולהכי מהני יחוד).

וראה לעיל ס"נ (והערה (363).

[381] כדלעיל סנ"א (והוא הדין לצורך מקומם או לצורך עצמם, כדין כלי שמלאכתו להיתר), ושם נסמן (הערה 367).

[382] כדלעיל סנ"א ואפילו אם לא חשב עליהם כלל לישיבה, אלא שאירע מקרה שישב עליהם מעט קודם השבת, מותר לטלטלם בשבת לסדרם ולישב עליהם), ושם נסמן (הערה 366).

[383] ענף.

[384] שעל ידי המזלג שבראשה דרך לייחדו לכך, ומועלת מחשבתו לעשותו כלי, כדלעיל ס"נ (והערה (363).

[385] משנה קכה, ב (זמורה שהיא קשורה בטפיח (פך ששואבין בו מן הבור או מן המעין, רש"י), ממלאין בה בשבת (דשויא כלי להך זמורה, רש"י)). ובגמרא שם (קשורה אין לא קשורה לא (ואפילו יש עקמומית בראשה כעין מזלג שראוי לתלות בה טפיח ולמלאות, וחישב עליה, רש"י) ... גזירה שמא יקטום (שמא למחר תהיה לו ארוכה ויקטמנה מתוך שהיא רכה ונוחה לקטום, ונמצא עושה כלי, וחייב משום מכה בפטיש, רש"י)). רמב"ם פכ"ג ה"ז (זמורה שהיא קשורה בטפיח ממלאין בה בשבת. ואם אינה קשורה אין ממלאין בה, גזירה שמא יקטום אותה ויתקעה). מ"א ס"ק לט (זמורה שיש בראשה עקמומית כעין מזלג שראוי לתלות בו דלי ולמלאות בו, אף על פי שחישב עליה מערב שבת למלאות בה, אסור למלאות בה בשבת, אלא אם כן היא קשורה בדלי מערב שבת, דחיישינן שמא תהיה ארוכה ויקטמנה מתוך שהיא רכה ונוחה לקטום, ונמצא עושה כלי, וחייב משום מכה בפטיש).

וכדלקמן סעיף הבא (וכל דבר שמתקנו להשתמש איזה תשמיש יש בו איסור משום תיקון כלי), ושם נסמן (הערה 389).

[386] שבלי הלקט סי' קכ (בשם רבינו יצחק ב"ר יהודה זצ"ל מצאתי, מותר לחתוך ענף מן הדקל מבעוד יום, ומותר להניף בו על השלחן בשבת להבריח הזבובים מעליו, דכיון דלצורך כך חתכו, עשאו כלי גמור, ואין בו איסור טלטול). שו"ע סכ"ג (מותר לחתוך ענף מן הדקל מבעוד יום, ומותר להניף בו על השלחן בשבת להבריח הזבובים, כיון דלצורך חתכו, עשאו כלי גמור). מ"א ס"ק מה (והיינו כיון דיחדו לכך).

וכן הוא לקמן ספ"ו (על פי תשב"ץ סנ"ט וכל בו סל"א ושו"ע סמ"ח), ושם נסמן (הערה . סי' שלו סי"ח (ענפי אילנות שהוכנו לתשמיש מבעוד יום, בענין שיש תורת כלי עליהם ומותרים בטלטול, כמ"ש בסי' ש"ח).

[387] ט"ז סקי"ז (נראה דהוא הדין לאיים על התינוקות שיכם בהם, אבל ... צריך ייחוד תחלה לכך בערב שבת).

ואף אם אינו מכה אותם, וכדלקמן בהלכות תלמוד תורה פ"א הי"ג (ותינוק שאינו רוצה לקרות, לא יכה אותו המלמד מכת אכזרי), מכל מקום מאיים עליהם שיכה אותם, כדי לזרזם.

אבל אסור לתלוש ענף מן המכבדת שמכבדים בה הבית, מפני שעל ידי תלישה זו מתקנו להשתמש בה מה שהוא חפץ להשתמש בו, דהיינו הכאת התינוקות, וכל דבר שמתקנו להשתמש איזה תשמיש יש בו איסור משום תיקון כלי[388], כמו שיתבאר בסי׳ ש״מ[389].

ואפילו על ידי נכרי אסור לתולשו, דהיינו לנתקו ולהוציאו מתחת הכרך שעל המכבדת[390].

ואין צריך לומר שאסור לשבור ענף מן המכבדת, שיש בשבירה זו עוד איסור אחר משום שבירת כלי, כמו שיתבאר בסי׳ של״ז[391].

אבל כשמוציא ענף שלם[392], אין בזה משום סתירת כלי, שהרי זה דומה לכלי של פרקים, שאין בפריקתן משום סותר אלא אם כן תקועים בחיזוק ואומנות, כמו שיתבאר בסימן שי״ג[393]:

נו פשתן סרוק וצמר מנופץ[394] שנותנים על המכה, אע״פ שלא חשב עליהם שיהיו מיוחדים למכתו, אלא הניחם על מכתו דרך מקרה קודם השבת והסירם ממנה לאלתר, מותר לטלטלם בשבת ליתנם על מכתו[395], או לצורך אחר[396], לפי שדברים אלו דרכם לייחדם למכה, לכן הוכנו לכך בהנחה בעלמא וירד עליהם תורת כלי[397].

ואין צריך לומר אם חשב עליהם מבעוד יום שיהיו מיוחדים לתתם על המכה, אע״פ שלא נתנם עדיין מעולם על המכה[398]. או אפילו לא חשב עליהם שיהיו מיוחדים ועומדים למכתו, אלא חשב עליהם מבעוד יום להניחם עליה למחר בשבת בלבד ולמוצאי שבת ישליכם[399]. ואין צריך לומר אם עשה בהם

---

[388] ט״ז שם (אבל אסור ... שיתלש לו ענף מן המכבדות שמכבדין הבית ... מצד דמשוי ליה מנא בשבת).

[389] סעיף יז (אם על ידי זה מתקנו להשתמש בו איזה תשמיש, חייב משום תיקון כלי).

וכן הוא לעיל סכ״ח (שאין איסור בשבירת חרס, אלא אם כן שוברו במתכוין בשביל שיהא ראוי על ידי כך לאיזה תשמיש, שאז אסור משום תיקון כלי, כמ״ש בסי׳ ש״[מ]), ושם נסמן (הערה 224).

והטעם לזה הוא, כי מלאכת מכה בפטיש אינה עצם עשיית הכלי, כי אם סיום הכנתו להשתמשות, בין אם הוא כלי או לאו.

[390] ט״ז שם (אבל אסור לומר לעכו״ם שיתלש לו ענף מן המכבדות).

[391] ס״ג (אסור לכבד הבגדים במכבדות העשויים מקסמים, שלא ישברו קסמיהם בפסיק רישיה, והרי זה סותר כלי ... וכן מכבדות העשויין מענפי אילן).

[392] והיינו שהמכבדת היא אגודת ענפים, וכשמוציא מהם אחד מהענפים, אינו שובר כלי.

[393] סי״ט (כל כלי שהוא של פרקים, אם אין פרקיו תקועין בחוזק, אין בפריקתן סתירה גמורה), וסכ״א (והוא שדרכו של כלי להיות כך רפוי לעולם), וסכ״ב (אם הוא מהודק קצת, שאין איסור בהדוק זה אלא משום גזרה שמא יתקע בחוזק, אין בו גם כן משום סותר, ומותר לפרקו לכתחלה).

[394] הם שני החלקים של מלאכת מנפץ, כמבואר ברע״ב פ״ז מ״ב (המנפצו, חובטו בשבט, אי נמי סורקו במסרק), ולקמן סי׳ תרכט ס״ה (פשתי העץ שלא דך אותן במכתשת ולא ניפץ אותן במסרק ... אם דך אותן במכתשת, אף על פי שלא ניפץ אותן במסרק). והן הנקראים במשנה יז, ב (אונין של פשתן), ופרש״י (אגודות של פשתן מנופץ).

[395] ברייתא נ, א (יוצאין בפקורין (פשתן סרוק שנותנין על המכה, רש״י) ובציפא (צמר מנופץ הניתן על המכה, רש״י) בזמן שצבען (בשמן) וכרכן במשיחה (גלי דעתיה דלמכה קיימי להניחן עליה בשבת, רש״י). לא צבען (בשמן) ולא כרכן במשיחה, אין יוצאין בהם (לאו דוקא אין יוצאין, דאפילו לטלטלם אסור, לפי שאינם מוכנים, תוס׳). ואם יצא בהן (לאו דוקא יצא, דהוא הדין ישב בהן בביתו, תוס׳) שעה אחת מבעוד יום (כרב אסי דאמר ישב אע״פ שלא קשר ולא חישב, רש״י), אע״פ שלא צבע ולא כרכן במשיחה, מותר לצאת בהן). טור ושו״ע סכ״ד (פשתן סרוק וצמר מנופץ שנותנים על המכה, אם חשב עליהם מבעוד יום לתתם על המכה, או שישב בהם שעה אחת מבעוד יום, או שצבען בשמן, דגלי דעתיה דלמכה קיימי, או שכרכן במשיחה ליתנם על המכה בשבת, תו לית בהו משום מוקצה).

וראה לעיל ס״נ (והערה (363).

[396] כדלעיל סנ״א (והוא הדין לצורך מקומם או לצורך עצמם, כדין כלי שמלאכתו להיתר), ושם נסמן (הערה 367).

[397] שכן הוא בכל דבר שלפעמים דרכו לייחדו לכך, כדלעיל סנ״א (ואפילו אם לא חשב עליהם כלל לישיבה, אלא שאירע מקרה שישב עליהם מעט קודם השבת, מותר לטלטלם בשבת), ושם נסמן (הערה 366).

[398] רש״י שם (כרב אסי דאמר ישב אע״פ שלא קשר ולא חישב). תוס׳ שם (כיון דמתיר יצא, אע״פ שלא צבע ולא חישב, כל שכן חישב ולא צבע). רא״ש פ״ד סי׳ ח (וכל שכן חשב ולא יצא). שו״ע שם (אם חשב עליהם מבעוד יום לתתם על המכה).

[399] כדלעיל ס״נ (אם נמלך עליהם אחר כך שיהיו עומדים ומיוחדים לישיבה עד עת שיצטרך לפנותם ... ואפילו אם לא נמלך עליהם שיהיו עומדים ומיוחדים לישיבה, אלא שחשב עליהם מבעוד יום לישב עליהם למחר בשבת בלבד ... מותר לטלטלם), ושם נסמן (הערה 365).

מעשה מבעוד יום להכינם לכך, כגון שצבעם בשמן וכרכן במשיחה[400].

ואין איסור בהנחתם על גבי המכה בשבת משום רפואה, שגזרו עליה משום שחיקת סממנים כמו שיתבאר בסי׳ שכ״ח[401], לפי שהם אינם מרפאים, ואין מניחים אותם אלא כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה[402]:

נז וכן פשתן סרוק וצמר מנופץ שמניחים בעלי הקרחה בראשיהם כדי שיהיו נראים כבעלי שער[403], אע״פ שלא חשב עליהם שיהיו מיוחדים לכך, אלא הניחם על ראשו דרך מקרה פעם אחת בחול, מותר לטלטלם בשבת, להניחם בראשו, או לצורך אחר. ואין צריך לומר אם חשב עליהם מבעוד יום שיהיו מיוחדים לכך, אע״פ שלא הניחם בראשו מעולם. או אפילו לא חשב עליהם שיהיו מיוחדים ועומדים לכך, אלא חשב עליהם מבעוד יום להניחם בראשו למחר בשבת בלבד ולמוצאי שבת יסירם ממנו ויעשה לו אחרים, ואין צריך לומר אם עשה בהם מעשה מבעוד יום להכינם לכך, כגון שצבען לנוי וכרכן במשיחה.

וכל זה להניחם בראשו בביתו, אבל לצאת בהם לרשות הרבים, יש אוסרין[404], אלא אם כן עשה בהם מעשה שצבען או שכרכן, ואם לאו לא יצא בהם אלא אם כן הניחם בראשו פעם אחת מבעוד יום, אבל מחשבה וייחוד אין מועילים אלא לענין טלטול, ולא לענין הוצאה. לפי שכיון שלא הניחם בראשו מבעוד יום וגם אין בהם מעשה המוכיח שהם מתוקנים לכך, הרי זה נראה כמערים להוציאם בראשו[405].

משא״כ בפשתן וצמר שעל גבי המכה, הרי מכתו מוכחת עליו שהוא צריך להם, ואינו נראה כמערים

---

[400] שם בברייתא (בזמן שצבען (בשמן) וכרכן במשיחה). טור ושו״ע שם (או שצבען בשמן דגלי דעתיה דלמכה קיימי, או שכרכן במשיחה ליתנם על המכה בשבת).

ומה שהוצרכו לזה בברייתא, ולא סגי במה שחשב להניחן עליה בשבת (שהרי אי אפשר לייחדן במעשה, אלא אם כן חשב תחלה לייחדן לזה, ואם כן מה מועיל אחר כך היחוד במעשה), נתבאר לקמן סעיף הבא (והערה 404).

אמנם נתבאר לעיל סל״ו (דבר שאין תורת כלי עליו שעשאו כיסוי לכלי, נעשה עליו תורת כלי על ידי כך, ומותר לטלטלו כשאר כלים. והוא שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך, בענין שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך, ואף על פי שעדיין לא נשתמש בו לכיסוי לעולם. ואם נשתמש בו לכיסוי מבעוד יום אפילו פעם אחת, זהו תורת כלי שלו, ומותר לטלטלו בשבת, אף על פי שלא עשה שום מעשה של תיקון. במה דברים אמורים בדבר שדרכו לעשותו לכיסוי). הרי שלא התיר במה שחשב להשתמש בו בשבת, אלא כשעשה מעשה שמוכיח עליו שעומד לכך. ושם נסמן (הערה 274).

[401] ס״א (כיון שעושה לרפואה וניכר הדבר שמתכוין לרפואה, אסור, משום גזרה שמא ישחוק סממנים לרפואה).

[402] רש״י שם ד״ה בזמן (דלאו לרפואה נינהו אלא שלא ישרטו מלבושיו את מכתו, והוה ליה כמלבוש דעלמא). טור ושו״ע שם (ומשום רפואה נמי ליכא, שאינו אלא כמו מלבוש שלא יסרטו בגדיו).

וכן הוא לעיל סי׳ שא סי״ח (יוצאין בפשתן סרוק וצמר מנופץ שנותנין על גבי המכה בשבת כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה, מפני שהם לו כמו מלבוש). לקמן סי׳ שכח סכ״ט (מותר ליתן על גבי המכה ספוג וחתיכות בגדים יבשים, אם הם חדשים, מפני שאינן לרפואה, אלא כדי שלא יסרטו בגדיו את המכה), וסל״א (מכה שנתרפאה מותר ליתן עליה רטייה בתחלה בשבת, מפני שאינו אלא כמשמרה שלא יסרטוה בגדיו).

[403] ברייתא הנ״ל, לפירוש ר״ח שם (יוצאין בפיקריון ובציפא כו׳, פירוש פאה נכרית, והוא שיער שעושה בקפח והקרח נותנן בראשו, ונראה כי אותו שיער שבקפח שיער ראשו הוא). הובא בתוס׳ שם ד״ה בפקורין (פירש ר״ח כיפה שיש בה שער, ונותנין אותה בראש הקרח, ונראה שהוא שער ראשו). רשב״א שם (ופירוש ציפה ופיקרין פירש רבינו האיי גאון ז״ל פאה נכרית, שעושה איש קרח לכסות את ראשו כמי שיש לו שער).

ודינם כדין פשתן סרוק וצמר מנופץ שנותנים על המכה, שבסעיף הקודם, ושם נסמן.

וכן הוא לעיל סי׳ שא סס״ב (בעלי הקרחה שמניחין על ראשיהם פשתן סרוק או צמר מנופץ שיהא נראה כשער בראשיהם, מותרים להניחו בראשיהן בשבת ... ובלבד שהוכנו מבעוד יום בענין שאין בו איסור משום טלטול מוקצה, ועל דרך שיתבאר בסי׳ ש״ח).

[404] דאמרינן בברייתא שם (לא צבען (בשמן) ולא כרכן במשיחה, אין יוצאין בהם), ופרש״י (אבל לא צבען בשמן, דלאו מלבוש נינהו, הוה ליה משאוי, ואין יוצאין בו לרשות הרבים). ר״ן כג, א (והא תנן יוצאין בפיקורין ובציפה בזמן שצבען בשמן וכרכן במשיחה, ואילו מחשבה לא מהניא. תירץ הר״ר יונה ז״ל דהתם משום דלא מוכחא מילתא דמיחדי למכתו, ומחזי כמוציא בשבת). מ״א ס״ק מו (הר״ן בשם הר״י לא אסר אלא לצאת בהן, משום דלא מוכחא מילתא דמיחדו למכתו, ומחזי כמוציא בשבת. אבל לטלטלן לכו״ע סגי במחשבה). שו״ע סי׳ שח ס״נ (יוצאים בפשתן סרוק וצמר מנופץ שבראשי בעלי חטטין. אימתי, בזמן שצבען וכרכן, שיצא בהם שעה אחת מבעוד יום).

וכן היא כוונת הדברים גם לעיל סי׳ שא סס״ב (בעלי הקרחה שמניחין על ראשיהם פשתן סרוק או צמר מנופץ שיהא נראה כשער בראשיהם, מותרים להניחו בראשיהן בשבת ולצאת בו לרשות הרבים, שתכשיט שלהם הוא, ובלבד שהוכנו מבעוד יום בענין שאין בו איסור משום טלטול מוקצה, ועל דרך שיתבאר בסי׳ ש״ח), והיינו שהן היתר הטלטול והן היתר היציאה בו לרשות הרבים, הן רק באופן ״שיתבאר בסי׳ ש״ח״. וראה שו״ע אדמו״ר הזקן המבואר.

[405] ר״ן שם (דלא מוכחא מילתא דמיחדי למכתו, ומחזי כמוציא בשבת), הובא במ״א שם.

אע"פ שלא הניחם עליה מבעוד יום[406]:

נח עורות בין עבודין בין שאינן עבודין, מותר לטלטלן[407], מפני שראויין להסמך ולשבת עליהם[408], ויש תורת כלי עליהם[409] בין שהם של בעל הבית בין של אומן המעבדן ומוכרן[410], שאף הוא אינו מקפיד עליהם להסמך ולשבת עליהם[411], ואינו חושש שמא יפחתו דמיהם על ידי כך.

במה דברים אמורים שמותר לטלטל עורות שאינן עבודין, כשנתייבשו כבר, אבל כשהם לחים, אינם ראויים להסמך ולשבת עליהם אלא מדוחק, ואין דרכם בכך, ולכן אין עליהם תורת כלי בשביל כך ואסור לטלטלם[412].

ויש מי שמתיר[413] אף בלחין של בהמה גסה, ואוסר של בהמה דקה אף ביבשין, מפני שאינן ראויין

---

[406] הגהות מיימוניות פי"ט הט"ז אות ג (ולא מסתבר לר"י, דאם יש לאדם חבלה בידו בשבת, שלא יטול חתיכת בגד ויתן על גבי מכתו, משום דחשיב לי משאוי). ונתבאר בשלטי הגבורים כג, א אות א (ר"י שלא חשיב ליה כמשוי, אפילו לא צבעם בשמן, ואפילו בשבת עצמו, שלא יצא בו מערב שבת ... דלא חשבי משוי מה שנותן מטלית על גבי המכה, אע"פ שלא יצא בהן מערב שבת). שו"ע סי' שא סנ"א (מותר לצאת ... בסמרטוטין הכרוכים על היד או על האצבע שיש בו מכה), מ"א שם ס"ק סב (ומשמע אפילו לא יצא בהן שעה אחת מבעוד יום, וכמ"ש הגהות מיימוניות בשם ר"י).

ואף שגם לענין המכה, הובא לעיל (הערה 404) מרש"י (אבל לא צבען בשמן, דלאו מלבוש נינהו, הוה ליה משאוי, ואין יוצאין בו לרשות הרבים).

לא קיי"ל בזה כדברי רש"י, אלא לענין בעלי הקרחה בראשיהם, ולא לענין על גבי המכה.

ועל פי זה נפסק בפשיטות לעיל סי' שא סי"ח (יוצאין בפשתן סרוק וצמר מנופץ שנותנין על גבי המכה בשבת כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה, מפני שהם לו כמו מלבוש. ובלבד שהוכנו מבעוד יום בענין שאין בהם משום טלטול מוקצה, על דרך שיתבאר בסי' ש"[ח]). והיינו שבכל אופן אין חוששים בזה למראית העין ביציאתו לרשות הרבים.

[407] משנה מט, א (טומנין בשלחין (עורות, רש"י) ומטלטלין אותן). ברייתא מט, ב (עורות בין עבודין ובין שאין עבודין מותר לטלטלן בשבת). טור ושו"ע סכ"ה (עורות יבשים, בין של אומן בין של בעל הבית, מותר לטלטלן).

[408] רש"י במשנה שם ד"ה ומטלטלין (בין שטמן בהן בין שלא טמן בהן דחזו למזגא עלייהו).

ואף שנתבאר לעיל סל"ב (לא בכל דבר אמרו שאם ראוי לכסות בו כלי יש תורת כלי עליו, אלא בשברי כלים בלבד, הואיל והיה כבר עליהם תורת כלי גמור כשהיו שלימים, לכן לא נפקע מהם אף כשנשברו אם ראויין עדיין לכיסוי. אבל כל דבר שאין בו שייכות כלי גמור, כגון צרורות או אבנים וכיוצא בהם, אף על פי שראויים לכסות בהם כלים, לא ירד עליהם תורת כלי בשביל כך, ואסור לטלטלם), ושם נסמן (הערה 243).

מכל מקום מועיל בדברים שהכינום כדי לעשות מהם כלים, וראוי להשתמש בהם איזה תשמיש, כדלעיל סל"ט (ומחט חדשה שלא ניקבה עדיין, מותר לטלטלה לצורך גופה, לפי שלפעמים אדם נמלך עליה ומניחה כך בלא נקב ומייחדה לנטילת קוץ, לכן יש תורת כלי עליה אף שעדיין לא יחדה), ושם נסמן (הערה 298).

וכן מטעם זה מועיל לקמן בסעיף הבא (נסרים של בעל הבית, מותר לטלטלם), והיינו מפני שראוי להשתמש בהם איזה תשמיש, שכיון שהכינום לעשות מהם כלים, מועיל בהם מה שראוי להשתמש איזה תשמיש, כמו בשברי כלים.

או אפשר הטעם כיון שכאן הדרך להשתמש בהם לישיבה, שזה מועיל אף שאינם שברי כלים, כדלעיל סמ"ח (לבנים שנשארו מהבנין, מותר לטלטלם, לפי שמעתה אינן עומדין לבנין אלא להסמך ולשבת עליהם, ולכן תורת כלי עליהם), ושם נסמן (הערה 354).

וכן מטעם זה מועיל לקמן בסעיף הבא, כיון שהם עומדין להסמך ולשבת עליהם.

וראה כנישתא דבי רב.

[409] מ"א סקל"ה (למזגא עלייהו, והוי תורת כלי עליה).

וכן הוא לעיל סמ"ח (להסמך ולשבת עליהם, ולכן תורת כלי עליהם).

[410] גמרא שם (של אומן (שעומדות למוכרן, רש"י) תנן, וכל שכן של בעל הבית). טור ושו"ע שם (בין של אומן בין של בעל הבית).

[411] ר' ישמעאל בר' יוסי מט, רע"ב (אבא שלחא הוה (אומן לעבד עורות, רש"י), ואמר (בחול, רש"י) הביאו שלחין ונשב עליהן (אלמא לא קפיד, רש"י)). רמב"ם פכ"ו הי"ב (והשלחין מותר לטלטלן, בין שהיו של בעל הבית או של אומן, מפני שאינו מקפיד עליהם).

וכיון שעומדים לכך, יש עליהם תורת כלי אפילו לא ייחדו לזה, כדלעיל סמ"ח (שמעתה אינן עומדין לבנין אלא להסמך ולשבת עליהם, ולכן תורת כלי עליהם), ושם נסמן (הערה 354). וראה גם סעיף הבא.

[412] תוס' מט, א סד"ה טומנין בשם ר"ת (ור"ת מפרש דהכא מיירי ביבשין דחזי למזגא עלייהו והתם בלחין). וזבחים צד, א – לגירסת השטמ"ק שם (ר"ת דמפרש בבמה טומנין גבי טומנין בשלחין ומטלטלין אותן, דמיירי ביבשין, אבל לחין לא ... כיון דלא שכיח שייחדו לישיבה בעוד שהוא לח, אסור לטלטל). ר"ן ביצה ה, א (ותירץ ר"ת ז"ל דהתם ביבשין דחזו שפיר למיזגא עלייהו, והכא בלחין שאינן ראוין להשתמש בהן אלא מדוחק). שו"ע שם (עורות יבשים)

[413] רש"י קטז, ב ד"ה בתרתי (עור דלאו בר טלטול הוא. ולא דמי לשלחין דאמרן בבמה טומנין שמטלטלין אותן, דהתם עור בהמה גסה דחזי למישטחיה ולמיזגא עליה). הובא בתוס' מט, א (פירש"י בפרק כל כתבי, דהכא מיירי בעור בהמה גסה, והתם בעור בהמה דקה, דלא חזי למזגא כולי האי), וזבחים שם. רמ"א שם (ויש אומרים דוקא עורות בהמה גסה דחזי לישב עליהם, אבל מבהמה דקה, אסור). מ"א ס"ק מז (לדידהו אפילו לחין שרי).

*

להסמך ולשבת עליהם מחמת קטנן. והעיקר כסברא הראשונה, כמו שיתבאר בסימן של"ד[414] וסימן תצ"ט[415]:

נט נסרים של בעל הבית, מותר לטלטלם, ושל אומן אסור[416], מפני שהוא מקפיד עליהם מלהשתמש בהם שום תשמיש, שלא יתקלקלו[417], והרי הם מוקצה מחמת חסרון כיס[418]. ואם חשב עליהם מבעוד יום ליתן עליהם פת לאורחים בשבת, או שום תשמיש אחר, מותר לטלטלם[419]:

קליפות וגרעינים

ס מותר להעביר מעל השלחן פרורין פחותים מכזית[420], אף שאינן עומדים לאכילת אדם אלא לבהמה או לעופות[421]. וכן עצמות שראויים לכלבים, וקליפי פירות שראויות לבהמה[422], כגון שרביטים של קיטנית שהקיטנית גדל בתוכם[423], וכל כיוצא בהם, מותר להעבירן מעל השלחן, מפני שמותרים בטלטול כשאר

וסיים ברמ"א (אלא אם כן חשב לישב עליהם מבעוד יום). הובא לעיל סי' רנט בקונטרס אחרון סק"א (כתב רמ"א שם דעורות של דקה דלא חזו למיזגא עלייהו, אם חשב עליהם מבעוד יום מותר לטלטלם, אף על פי שאין תורת כלי עליהם, שהרי אינן ראויין אפילו למיזגא עלייהו ... דרמ"א שם לשיטתיה אזיל דגם באבנים סבירא ליה דמהני מחשבה, אבל להב"י דסבירא ליה גבי אבנים דבעינן יחוד אם כן הוא הדין לגיזין).

וכדלעיל סנ"ב (לא ירד עליהם תורת כלי על ידי כך, לפי שאין דרכם של שאר עצים ואבנים לייחדם לישיבה ... לפיכך לא הוכנו לכך על ידי ... מחשבה בלבד), ושם נסמן (הערה 368).

[414] סכ"ב (מותר ליטול עור של גדי המותר בטלטול, ע"ד שנתבאר בסי' ש"ח).

[415] סעיף ח (שאם הוא לח אסור לטלטלו, לפי שאינו ראוי לישיבה, ואם הוא יבש מותר לטלטלו).

[416] ברייתא מט, ב (נסרין של בעל הבית מטלטלין אותן, ושל אומן אין מטלטלין אותן). טור ושו"ע סכ"ו (נסרים של בעל הבית, מותר לטלטלן, ושל אומן אסור).

[417] גמרא שם (שאני נסרים דקפיד עלייהו), ופרש"י (שמא יתקלקלו).

משא"כ בשל בעל הבית, כיון שאינו מקפיד עליהם, הרי הם עומדים לכך, ויש עליהם תורת כלי אפילו לא ייחדו לזה, כדלעיל סמ"ח (שמעתה אינן עומדין לבנין אלא להסמך ולשבת עליהם, ולכן תורת כלי עליהם), ושם נסמן (הערה 354). וראה גם סעיף הקודם.

[418] כדלעיל רס"ד (וכל הכלים שהם עומדים לסחורה, והוא מקפיד עליהם שלא להשתמש בהם שום תשמיש ... אסור לטלטלו בשבת ... וזהו הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס).

[419] ברייתא שם (ואם חישב לתת עליהן פת לאורחין, בין כך ובין כך מטלטלין). טור ושו"ע שם (אלא אם כן חשב עליהם מבעוד יום ליתן עליהם פת לאורחים, או תשמיש אחר).

ואף שבמילי שאין דרכו לייחדו לכך אין מחשבה מועלת, כדלעיל סנ"ב (לא ירד עליהם תורת כלי על ידי כך, לפי שאין דרכם של שאר עצים ואבנים לייחדם לישיבה ... לפיכך לא הוכנו לכך על ידי ... מחשבה בלבד, כל שלא ייחדם לכך לעולם).

ואפילו אם דרכן לייחדן לכך, אלא שהכניסן לאוצר לסחורה, נתבאר לעיל ס"ג (גיזין של צמר שראויין להסמך ולשבת עליהם, וכן כל כיוצא בהם, אם הכניסן לאוצר לסחורה ביטל תורת כלי שהיה עליהם, ואסור לטלטלם ... אלא אם כן חזר ויחדו לתשמיש לעולם).

מכל מקום מועלת כאן, מטעם דלעיל ס"נ (מחשבה זו מוציאם מידי מחשבה הראשונה, אם נמלך כן קודם השבת, ונעשה עליהם תורת כלי).

ונתבאר לעיל סי' רנט בקונטרס אחרון ס"ק א (ולא דמי לנסרים של אומן, משום דלא אתעביד בהו מעשה של הקצאה. אי נמי משום דאיהו הוא דקפיד, אבל בעל הבית, דאינהו רובא דאינשי, לא קפדי, ונמצאת קפידתו באה על ידי מחשבתו שחשב עליה למוכרה, לכך היא נפקעת גם כן על ידי מחשבה בעלמא ... כיון שמצד עצמם ראויות ליחודי לתשמיש כמו של בעל הבית, אלא שהאומן מקפיד עליהם, לכך נפקע על ידי מחשבתו).

ומטעם זה תורת כלי עליו אפילו לפני שחשב ליתן עליהם פתח לאורחים (אלא "הם מוקצה מחמת חסרון כיס"), "משום דלא אתעביד בהו מעשה של הקצאה", וכדלעיל ס"ג (אם הכניסן לאוצר לסחורה, ביטל תורת כלי שהיה עליהם, ואסור לטלטלם).

[420] משנה קמג, א (מעבירין מלפני השלחן פירורין פחות מכזית ... מפני שהוא מאכל בהמה). טור ושו"ע סכ"ז (פרורים שאין בהם כזית מותר להעבירם מעל השלחן).

[421] תוס' שם סד"ה פירורין (דלא חזי לאדם, והוו כשאר מאכל בהמה). ר"ן נט, ב ד"ה מסייע (דלאדם לא חזו ... כשאר מאכל בהמה). והם שאריות פת פחות מכזית, שנשארו על השלחן מאכילתו, ורוצה לזרקם לאשפה, ואינם מוקצים, כיון שעומדים לאכילת בהמה ועופות.

[422] משנה שם, כבית הלל לדעת רב נחמן (מעבירין מעל השלחן עצמות וקליפין). ואינם מוקצים, כיון שראוים למאכל בהמה, כדתניא קכח, סוע"א (מטלטלין את העצמות, מפני שהוא מאכל לכלבים). רי"ף נט, ב (כגון עצמות דחזיין למאכל כלבים, וקליפין דחזיין למאכל בהמה). תוס' קמג, א ד"ה עצמות (בעי לכל הפחות ראויות למאכל בהמה). טור ושו"ע שם (עצמות שראויים לכלבים, וקליפים שראוים למאכל בהמה ... מותר להעבירם מעל השלחן).

ויתבאר גדרם לקמן סס"ד-ו.

[423] משנה שם (ושער של אפונין (שרביטין של קטנית שהקטנית גדל בהם), ושער עדשים, מפני שהוא מאכל בהמה).

מאכלי בהמה.

ואף על פי שנתפרקו העצמות מהבשר, והקליפות מהפירות, בשבת עצמה, והרי הן נולד[424] כמו שיתבאר בסי׳ תק״א[425]. אין בכך כלום, שהנולד מותר בשבת[426]. אבל ביום טוב יש להחמיר בנולד[427], ולהזהר שלא להעבירן מעל השלחן[428], אלא כמו שיתבאר[429].

ואם אין הקליפות ראויות לבהמה[430], כגון קליפי אגוזים [ו]שקדים וכיוצא בהן, שהן אסורות בטלטול[431] כעצים ואבנים[432], אסור להעבירן מעל השלחן[433], בין בידיו[434] בין בדבר אחר שבידיו, כגון לגררן בסכין וכיוצא בו.

ולא התירו טלטול על ידי דבר אחר, אלא כשדבר האסור כבר הוא מונח על דבר המותר, והוא מטלטל

והיינו אלו שאינם ראוים למאכל אדם, כדלקמן סי׳ שיט ס״ט (השרביטין ... שעודן לחין ... ראויין לאכילה ... מיני קטניות שאין השרביטין ראויין לאכילה), שמכל מקום ראויים הם למאכל בהמה.

[424] מ״א סקמ״ט (מותר להעבירם, היינו למאן דאמר נולד שרי).

[425] סעיף טז (אין מסיקין בקליפיהן, אפילו הן ראויים למאכל בהמה, מפני שאתמול היו מחוברים וטפלים להאוכל, ונחשבין כאוכל עצמו, ועכשיו אין נחשבין כאוכל כלל, והרי זה נולד).

[426] כדלעיל סכ״ג (הנולד מותר בשבת).

[427] כדלעיל שם (אבל ביום טוב יש להחמיר בנולד). לקמן סי׳ תצה סי״ג (ולענין הלכה יש להחמיר בנולד ביום טוב).

[428] כדלקמן סי׳ תצה סי״ג (עצמות שנתפרקו מן הבשר בשבת או ביום טוב, אף על פי שהן ראויין לכלב, אסור לטלטלם בו ביום שנתפרקו, שהרי אתמול היו מחוברין לבשר, ונחשבין כבשר עצמו שעומד לאכילת אדם, והיום שנתפרקו מהבשר עומדין לכלבים, והרי זה נולד).

[429] לקמן סס״א-ב, לענין קליפי אגוזים ושקדים בשבת. וכן הדין ביום טוב – אף לענין דין קליפי שאר פירות.

[430] רי״ף שם (אבל מידי דלא חזי לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה, לא קא שרי). תוס׳ שם. טור ושו״ע שם (אבל אם אין הקליפים ראוים למאכל בהמה, אסור לטלטלם).

[431] רש״י במשנה שם (שאינן ראויין לכלב, וקליפין של אגוזים). ר״ן לו, א (קליפי אגוזים ... שאסור לטלטלו). מ״א סי׳ שלז ס״ק ד (קליפי אגוזים דמוקצים הם).

וכן הוא לקמן סי׳ שלז ס״ב (קליפי אגוזים וכיוצא בהם מהדברים האסורים בטלטול). הלכתא רבתא לשבתא (אגוזים ולוזים ... יש איסור גדול בטלטולן משום מוקצה כנודע).

למעשה לא רגיל כל כך שישארו קליפי אגוזים ושקדים על המפה שעל השלחן בשבת, לפי תקנת רבינו בהלכתא רבתא לשבתא (טוב למנוע מלאכול אגוזים ולוזים בשבת, אלא אם כן הוציאם מקליפתם מערב שבת).

אמנם הדבר רגיל יותר בקליפות ביצים וכיו״ב, שגם הם אינם ראויים לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה, ואם כן אסורים בטלטול כמו קליפות אגוזים, וכמבואר בשיירי כנסת הגדולה הגהות הטור ס״ק ו, ובאליה רבא ס״ק סא (מכאן נראה שאסור לטלטל קליפות הביצה שאוכלים ביום השבת, דלא חזו מאכל בהמה. ונראה שמכאן נתפשט המנהג לרוב בני אדם, לשבר הבצים תוך הכלי ונופלין שם קליפתן), והיינו לקלף את הביצים אצל פח האשפה, ולזרוק לשם את הקליפות.

וכל מה שנתבאר כאן בענין קליפות האגוזים, יהי׳ כן הדין לענין קליפות הביצים. כמו לדוגמה בליל פסח, שקולפים הביצה שעל הקערה ואוכלים אותה בתחלת הסעודה, והקליפות נשארות בדרך כלל על השלחן.

[432] כדלעיל ס״ט (כל דבר שאין תורת כלי עליו, ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה, כגון אבנים ועצים ... וזהו הנקרא מוקצה מחמת גופו).

[433] ואין להעבירם מהשלחן מטעם גרף של רעי, שיתבאר לקמן סס״ז (כל הקליפין והגרעינין שאינן ראויין לבהמה ... כשיהיו הרבה מהם לפניו וימאסו בעיניו, יהיה מותר להוציאן משם כדין גרף של רעי).

כי שאני התם שמדובר בגלעינין שהיו בפיו, וזורקן בלשונו ונמאסו. משא״כ בקליפות האגוזים.

ואף שנתבאר לקמן סי׳ שלז ס״ב (קרקע מרוצף ... מותר לכבדו ... ואפילו יש בו עפרורית וקליפי אגוזים וכיוצא בהם מהדברים האסורים בטלטול, מותר לכבדם, מפני שהם לו כגרף של רעי, שהתירו לו להוציאו לאשפה מפני כבודו). הרי שגם בקליפי אגוזים התיר מטעם ״גרף של רעי״.

נתבאר החילוק בינם באליה רבה ס״ק סב (ויש לחלק דבקרקע מאיסי יותר מעל השלחן). והיינו שכאשר הם על הרצפה, אין זה מקומן ומפריעים לאדם, משא״כ כששובר את קליפות האגוזים ומניחם על השלחן, ואחר כך רוצה לנקות את השלחן מהקליפות, אין בזה משום גרף של רעי.

ואף אם יאמר האדם שגם קליפת האגוזים שעל השלחן מאוסים עליו, והם כגרף של רעי. הרי נתבאר לעיל סי׳ רעט ס״ג (מי שהוא איסטניס והנר הוא מאוס עליו ... ואינו יכול לסבול שיהא מונח אצלו, יכול להוציאו מעליו למקום אחר ... (ומכל מקום אין כל אדם יכול לומר איסטניס אני, אלא מי שידוע שהוא איסטניס)).

ולכן נאסרה כאן העברת קליפות האגוזים ושקדים מהשלחן בכל אופן, ולא הותר מטעם גרף של רעי.

[434] ולכאורה הי׳ מקום להעבירם מהשלחן באחורי ידיו, וכדלעיל סי׳ רעו ס״ט (שהישראל בעצמו היה יכול להביא הנר לכאן בהיתר בטלטול מן הצד, כגון באחורי ידיו, או בין אצילי ידיו וכיוצא בזה).

אמנם כבר נתבאר שם (הערה ע), שמוכח מכמה מקומות בשוע״ר, שאין לסמוך על היתר זה אלא לענין טלטול על ידי נכרי. ולכן נאסרה כאן העברת קליפות האגוזים ושקדים מהשלחן בכל אופן, אלא באופן שיתבאר לקמן סס״א-ב.

בידיו הדבר המותר, והדבר האסור מיטלטל עמו מאליו[435], כגון שמנער בידיו את הטבלא[436] או את המפה[437] שהקליפות מונחות עליה כבר, והן ננערות גם כן ונופלות מעליה מאליהן. שהטבלא לא נעשית בסיס לדבר האסור, הואיל ולא היו הקליפות מונחות עליו בבין השמשות[438] שהוא תחלת כניסת השבת[439]. משא"כ כשמגררן בסכין, אינן מיטלטלין מאליהן, אלא הוא מטלטלן על ידי הסכין, שנעשה לו כיד ארוכה[440]:

סא ואסור להגביה הטבלא או המפה עם הקליפות שעליה ולטלטלה למקום אחר, אלא צריך לנערן ממנה מיד[441]. ואע"פ שדבר המותר הוא שמטלטל ונושא בידיו למקום אחר ודבר האסור מיטלטל עליו מאליו. מכל מקום לא התירו לטלטל מוקצה על ידי דבר אחר טלטול גמור[442], כל שאפשר לנערו ממנו מיד[443],

---

[435] דיני טלטול מן הצד יתבארו לקמן סי' שט ס"ד-ו, ושם (הערה 616) יבוא סיכום עיקרי הדינים שבזה.
ואילו כאן ס"ס-סב, יתבארו פרטי הלכה זו בקשר לקליפות ועצמות שעל השלחן.

[436] משנה שם (מסלק את הטבלא (שיש תורת כלי עליה , רש"י) כולה ומנערה). טור ושו"ע שם (אלא מנער את הטבלא והם נופלים).

והיינו שזה מותר בכל אופן. ולקמן סס"א-ב יתבארו האופנים שמותר אף לטלטלה למקום אחר עם הקליפות ועצמות שעליה.

[437] סמ"ג ל"ת סה כ, ד (דברים שאינן ראויין למאכל בהמה אסורין להגביהן, אלא לנער השולחן או המפה). הובא בב"י ד"ה ומ"ש ופירורין.

[438] המאור סו, ב (ואין זה נעשה בסיס לדבר האסור, שלא היו עליהן מבין השמשות, ועוד שלא נתנן תחתיהן אלא על דעת לשמטן). מ"א סק"נ (לא הוי בסיס אלא אם כן היו עליו בין השמשות).

ראה גם לעיל סי' רסה ס"ה (ואין הכלי נעשה בסיס לדבר האסור, כיון שלא היה האיסור בתוכו בבין השמשות, וגם היה דעתו לנערו). סי' רסו סכ"ד (שהשקים לא נעשו בסיס לדבר האיסור, כיון שלא היו השקים עליהם בבין השמשות). סי' רעט ס"ו (נר שהודלק ... אחר כניסת השבת ... מותר לטלטלו אחר שכבה לצורך גופו או מקומו, הואיל ולא היה מוקצה בתחלת כניסת השבת אלא באמצע השבת כשהיה דולק, לא נעשה על ידי זה מוקצה לכל השבת כולה, אלא בשעה שהוא דולק בלבד). לקמן סי' שי סי"א (לא נעשית בסיס לאיסור, הואיל ולא היה האיסור עליה בבין השמשות כמו שנתבאר בסי' רס"ה ורס"ו), ושם נתבאר (הערה 717).

[439] נתבאר לעיל סי' רעא בקונטרס אחרון ס"ק ג (בבין השמשות ... שהוא התחלת השבת ... ומהאי טעמא כל מוקצה דאתקצאי בבין השמשות אתקצאי לכולה יומא, וכן בעירובי תחומין ועירובי חצרות, הכל תלוי בבין השמשות, מפני שהוא התחלת השבת), ונסמן לעיל (הערה 65).

[440] ההוכחות והביאור בזה – לעיל סי' רנט בקונטרס אחרון ס"ק ג (כאן עיקר טלטולו הוא דבר האסור, ואינו מטלטל מן הצד של היתר, אלא מטלטלו כדרכו על ידי ההיתר, שההיתר נעשה לו כידא אריכתא, דלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה בסי' תרנ"א ... הרי זה טלטול על ידי דבר אחר כדרכו, ולא מן הצד של היתר, שההיתר נעשה כידא אריכתא דידיה ... על ידי דבר אחר שבידו דרך הוא לטלטל).

והוא דלא כדעת הט"ז סקי"ח שמתיר. וראה לקמן סי' תמד סי"ג (ונתבאר שם הערה עה). סי' תמו סוף ס"ז (והערה פג).

[441] ב"י שם ממשמעות הסמ"ג שם (וכתב הרא"ש בתשובה (כלל כב סי' ח דרך ה) שהטעם שמגביהין שולחן ומפה עם עצמות וקליפין, אפילו קליפי אגוזים שאינן ראויין למאכל בהמה, מפני שהם בטלים אגב הפת. ומשמע מדבריו שמותר להגביה השולחן ולטלטלו עם קליפי אגוזים שעליו. אבל לא נראה כן מדברי סמ"ג (לאוין סה כ ע"ד) שכתב אבל דברים שאינן ראויים למאכל בהמה אסורין להגביהן, אלא לנער השולחן או המפה, כמו מעות שעל הכר [מנער את הכר] והן נופלות, משמע דלהגביהה ולטלטלה כמות שהיא אסור, ולא שרי אלא לנער לבד, דומיא דמעות שעל הכר ... ואפשר דלא פליגי, אלא סמ"ג מיירי כשאין בשולחן אלא קליפי אגוזים ועצמות שאינן ראויין למאכל בהמה, ומשום הכי אסור להגביהה ולטלטלה כמות שהיא, והרא"ש מיירי כשיש בשולחן פת, ומשום הכי שרי לטלטל קליפי אגוזים ועצמות שאינם ראויין לכלבים, אגב הפת). שו"ע סכ"ז (אם אין הקליפים ראוים למאכל בהמה, אסור לטלטלם, אלא מנער את הטבלא והם נופלים. ואם יש פת על השלחן, מותר להגביה הטבלה ולטלטלה עם הקליפים שאינם מאכל בהמה, שהם בטלים אגב הפת).

והיינו שאם יש בשלחן רק קליפי אגוזים וכיו"ב, בזה נתפרש במשנה קמג, א (מסלק את הטבלא כולה ומנערה). ואם יש עליו גם פירורי פת, מותר לטלטלה לכל מקום, כדלקמן בסמוך.

[442] עתה בא לבאר טעם האיסור לטלטל הטבלא או המפה עם הקליפות שעליה למקום אחר.

והיינו דאף שנתבאר לקמן סי' שט ס"ו (שהחבית והכר לא נעשו בסיס לדבר האסור, הרי הוא מטה החבית על צדה והאבן נופלת, ומנער את הכר והמעות נופלים. ואם היתה החבית בין החביות, בענין שאינו יכול להטותה במקומה, יכול להגביהה כמות שהיא עם האבן שעליה ולנושאה למקום אחר להטותה שם כדי להפיל האבן מעליה), ובסי' שי סי"ז (ואפילו אם דבר המותר חשוב יותר, אם אפשר לנער האיסור בלבדו, צריך לנער מתחלה ואחר כך יטלטל הכלי עם ההיתר למקום שירצה, ואם אי אפשר לנער האיסור ... מותר לטלטל המחתה כמות שהיא, עם האפר והשברים והפחמים למקום שירצה).

מכל מקום כאן לא שייך כל זה, שהרי כל רצונו הוא לזרוק את הקליפות (שהן מוקצה) לאשפה, ולהחזיר הטבלא והמפה על השלחן. ואם כן, אינו מטלטל דבר המותר, ודבר האסור מטלטל עליו מאליו, כי אם מטלטל את המוקצה על ידי דבר אחר.

ודוקא כשיש עליו פת, שייך לומר שהוא מטלטל דבר המותר והקליפות בטלות אליו ומיטלטל עמו מאליו, כדלקמן בסמוך.

שהניעור אינו טלטול גמור על ידי דבר אחר, שכלאחר יד הוא[444].

ואם יש פת על הטבלא או על המפה שהקליפות עליה, מותר להגביה עם הכל ולטלטלה לכל מקום שירצה[445], מפני שהקליפות האלו הן בטלות לגבי הפת[446]:

סב ואף אם אין על השלחן אלא קליפות אלו, או שאר דברים שאינם מאכל לבהמה, מכל מקום אם הוא בענין שאין הניעור בלבד מועיל לו, כגון שהוא צריך להשתמש במקום השלחן, בענין שאם ינערן ממנו כאן ויפלו לארץ כאן לא יוכל להשתמש שם בארץ מה שצריך לו, מותר לסלק השלחן למקום אחר אע"פ שהדברים המוקצים מונחים עליו[447], שכיון שהוא לא נעשה בסיס להם[448], הרי הוא מטלטל דבר המותר ודבר האסור מיטלטל עמו מאליו[449]:

סג חבילי קש וחבילי עצים רכים, אם הזמינם למאכל בהמה מותר לטלטלם[450], אפילו הם גדולים הרבה[451], אבל סתמן להסקה הן עומדין ואסור לטלטלם[452]. ובמקומות שסתם קש אינו עומד להסקה

---

[443] משא"כ כשאי אפשר לנערו, כדלקמן סעיף הבא.

[444] תוס' קכג, א ד"ה האי (דאפשר בניעור, דאפילו טלטול מן הצד אינו).

וזה גם טעם האמור לקמן סי' שט ס"ו (הרי הוא מטה החבית על צדה והאבן נופלת, ומנער את הכר והמעות נופלים), וסי' שי סי"ז (צריך לנער מתחלה, ואחר כך יטלטל הכלי עם ההיתר למקום שירצה).

ואף שגם זה אסור כשהוא לצורך האיסור, כדלקמן סי' שט סוף ס"ו (ואם אינו צריך לא לגוף הכר ולא למקומה, אלא שחושש שלא יגנבו המעות שעליה, אסור אפילו לנערה כדי שיפלו המעות תחתיה, מפני שלא התירו טלטול על ידי דבר אחר אלא כשמטלטל בשביל דבר המותר, ולא בשביל דבר האסור).

מכל מקום שאני הכא שאינו מנערם אלא כדי לנקות השלחן מהם, אין זה חשוב טלטול מן הצד לצורך המוקצה.

[445] כנסמן לעיל (הערה 441).

[446] עתה בא לבאר טעם ההיתר בזה, שכיון שמטרת הטלטול אינו רק כדי לזרוק את העצמות והקליפות לאשפה, אלא גם כדי לזרוק את פירורי הפת לאשפה, לכן שייך לומר שהוא מטלטל דבר המותר (פירורי הפת), ודבר האסור (העצמות והקליפות) מיטלטלים עליו מאליו, וכדלעיל סי' רנט בקונטרס אחרון סק"ג (שמכיון שהחבית לא נעשית בסיס לאבן, אם כן היא חשובה בפני עצמה, והוא מטלטל אותה בלבדה, שהיא דבר המותר ואינה משמשת כלל להאיסור, וגם היא אינה מטלטלת את האבן אלא הוא מיטלטל מאליו).

ואף שגם בכיו"ב נתבאר לקמן סי' שי סי"ז (ואפילו אם דבר המותר חשוב יותר, אם אפשר לנער האיסור בלבדו, צריך לנער מתחלה, ואחר כך יטלטל הכלי עם ההיתר למקום שירצה).

מכל מקום לא הצריכו כאן לנער תחלה את הקליפות, ולקחת אחר כך רק את פירורי הפת, כדי לזרקם לאשפה, כמבואר במ"א ס"ק נא (אף על גב דבכל מקום דהוי בסיס לאיסור ולהיתר, אם יכול לנער צריך לנער ... יש לומר כיון שכל עצמו אינו עושה כן אלא לזורקן, לא הוי בסיס). וביאר במחצית השקל שם (כיון דהונח בכוונה עליו האיסור בחול, אף על גב דמה שמונח עליו בשבת הוא מחמת שכחה, ומהאי טעמא לא נקרא בסיס, מכל מקום לענין לטלטלו להדיא עם האיסור שעליו גרע, ולא הותר). משא"כ כאן שהונחו פירורי הפת והקליפות על הטבלה והמפה בשבת, ועתה רוצה לזרקן, "הקליפות האלו הן בטלות לגבי הפת", ואין להצריכו לנערן תחלה.

[447] ב"י שם (ומיהו אם הוא צריך למקום השולחן, לכולי עלמא מותר להגביהה כמות שהוא, דבמעות שעל הכר נמי שרי כהאי גוונא כמו שיתבאר בסימן ש"ט). שו"ע שם (ואם היה צריך למקום השלחן, אפילו אין עליה אלא דברים שאינם ראוים למאכל בהמה, מותר להגביה ולטלטלם).

וכדלקמן סי' שט ס"ו (ואם צריך למקום החבית והכר בענין שאין הניעור מספיק לו, יכול לטלטלן כמות שהן עם האבן והמעות שעליהן כדי ליפנות מקומן), ושם נסמן (הערה 636).

[448] מ"א סקנ"ב (דלא הוי בסיס לדבר אסור).

וכדלעיל ס"ס (שהטבלא לא נעשית בסיס לדבר האסור, הואיל ולא היו הקליפות מונחות עליו בבין השמשות).

[449] עתה בא לבאר טעם ההיתר בזה, שכיון שכאן אינו מטלטלו כדי לזרוק את העצמות וקליפות לאשפה, אלא כדי לסלק מכאן את השלחן, בזה שייך לומר שהוא מטלטל דבר המותר (השלחן), ודבר האסור (העצמות והקליפות) מיטלטלים עמו מאליו.

[450] משנה קכו, ב (חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדים (מין קנים הם, שמזרדים כשהן רכים ואוכלים אותם, רש"י), אם התקינן (הזמינן, רש"י קכח, א) למאכל בהמה, מטלטלין אותן, ואם לאו, אין מטלטלין אותן). טור ושו"ע סכ"ח (חבילי עצים וקש שהתקינן למאכל בהמה ... מותר לטלטלן).

וכן הוא לקמן סי' שיא סט"ו (ואם הזמינו למאכל בהמה מבעוד יום מותר לטלטלן בכל ענין).

[451] ברייתא קכח, א (חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדים, אם התקינן למאכל בהמה, מטלטלין אותן, ואם לאו, אין מטלטלין אותן. רשב"ג אומר חבילין הניטלין ביד אחד מותר לטלטלן, בשתי ידים אסור לטלטלן), וכתנא קמא. טור ושו"ע שם (אפילו הם גדולים הרבה).

[452] מ"מ פכ"ו הי"ח (והטעם דבעינן התקינן, משום דסתמן להסקה קיימי. ואע"ג דחזו למאכל בהמה, בסתמא לא קיימי להכי). הובא בב"י ד"ה וחבילי. ט"ז סקי"ט (אבל בלא התקינן סתמן קיימי להסקה, ולא למאכל בהמה). מ"א סקנ"ג (אבל סתמא עומד להסקה).

אלא למאכל בהמה, או לשכב עליו, מותר לטלטלו[453]:

סד כל דבר שהוא ראוי למאכל מין חיה ועוף המצויים, מותר לטלטלו, ואפילו אינו ראוי לרוב מיני חיה ועוף, כגון החצב שאינו ראוי אלא לצביים, והחרדל שאינו ראוי אלא ליונים, מותר לטלטלם, במקום שהצביים והיונים מצויים[454], דהיינו במקום שדרך סתם בני אדם לגדלם ורגילים בכך[455], ולא די במה שמצויים אצל השרים בלבד[456]:

סה ודבר שאינו ראוי אלא לחיה ועוף שאינם מצויים באותה העיר, אם יש לו מאותו מין חיה או עוף, מותר לטלטל המאכל הראוי להם, ואם לאו אסור[457]. ולכן אסור לטלטל העצמות במקום שאין כלבים מצויים, כגון אם שובת בשדה או במלון שאין שם כלב[458], בין שנתפרקו מן הבשר בשבת בין שנתפרקו מערב שבת[459].

ועצמות קשים כל כך שאף לכלב אינן ראויין, אסור לטלטלן[460] בכל מקום, כעצים ואבנים:

והיינו דוקא בחבילי קש וכו׳, משא״כ חבילי פיאה וכו׳ סתמן למאכל בהמה ומותר להסתפק מהן, ולכן חילק בינם בברייתא שם, וכדלקמן סי׳ שכא ס״א (הכניסן בסתם, הרי סתמן גם כן למאכל בהמה), ושם נסמן (הערה 2197).

[453] מ״א שם (וקש שלנו סתמא עומד לשכיבה או למאכל בהמה). ט״ז סי׳ שיא סק״ט (משמע במקום שאין מסיקין בקש, מותר לנענעו אפילו ביד, דסתמא קאי למאכל בהמה).

וכן הוא לקמן שם סט״ו (וכל זה במקומות שסתם קש עומד להסקה, אבל במקומות שסתמו עומד למאכל בהמה או לשכיבה, מותר לטלטלו בכל ענין).

[454] ברייתא קכח, א (מטלטלין את החצב מפני שהוא מאכל לצביים, ואת החרדל מפני שהוא מאכל ליונים). רי״ף נ, ב (תנו רבנן מטלטלין את החצב מפני שהוא מאכל לצביים, ואת החרדל מפני שהוא מאכל ליונים). רמב״ם שם (כל שהוא ראוי למאכל בהמה וחיה ועוף המצויין מטלטלין אותו בשבת, כיצד ... את החצב מפני שהוא מאכל לצבאים. את החרדל מפני שהוא מאכל ליונים). שו״ע סכ״ט (כל שהוא ראוי למאכל חיה ועוף המצויים, מטלטלים אותו).

והיינו אף דתנן קכו, ב (ולא את הלוף ולא את החרדל), מכל מקום קיי״ל כברייתא. וביאר בר״ן נ, ב ד״ה ומסקנא (והא דתניא ואת החרדל מפני שהוא מאכל ליונים ... פסקה הרב אלפסי ז״ל, וכן הרמב״ם ז״ל בפ״ט מהלכות שבת, ומשמע דסבירא להו דתנא דמתניתין ותנא דברייתא לא פליגי אהדדי, אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה, באתריה דתנא דברייתא היו רגילין לגדל יונים ובאתריה דתנא דמתניתין לא היו רגילים בהם, אבל לכו״ע אין מטלטלין אלא מה שהוא ראוי לבהמה חיה ועוף המצוים אצל בני אדם).

[455] והיינו שבני אדם מגדלים אותם, ומסתובבים בחוץ, ואוכלים ממה שנזרק לאשפה.

[456] דלא קיי״ל כרבי שמעון בן גמליאל במשנה שם (רבי שמעון בן גמליאל מתיר בלוף, מפני שהוא מאכל עורבין), ופרש״י (כגון עשירים שמגדלין עורבין לגדולה).

[457] אמימר קכח, א (אמר אמימר, והוא דאית ליה נעמיות). ב״י סד״ה אי מטלטלינן (ופשוט בגמרא דהיכא דאית ליה אותו חיה או עוף שאינן מצויים, שהוא מותר לטלטל דבר הראוי למאכל אותה המין). שו״ע סכ״ט (ואם אינו ראוי אלא למאכל חיה ועוף שאינן מצויים, אם יש לו מאותו מין חיה או עוף, מותר לטלטל מאכל הראוי לאותו המין, ואם לאו אסור).

[458] שאינם הולכים לשדות ולמלון שמחוץ לעיר.

יוצא אם כן שבזמנינו ובעיירותינו אין היתר לכאורה לטלטל קליפות וגלעינים ועצמות, כשאין לנו כלבים בבית, וגם ברחוב אין הכלבים מסתובבים בעיירותינו. ואין לומר שסומכים על כלבי-בית שיש אצל שכנים, שהרי אין האשפה שבבית מיועדת להם כלל, וגם הכלבים האלו אינם רגילים כל כך באכילת קליפות ועצמות.

ויתירה מזו נתבאר לקמן בסעיף הבא (גרעיני תמרים במקומות שדרכם להאכילן לבהמות ... אדם חשוב צריך להחמיר על עצמו שלא לטלטלם ... שבמקומות הרבה אין מאכילים אותם כלל לבהמות, לכן יש לו להחמיר בהם אף במקום שמאכילין).

ולפי זה לכאורה לא הותרו בטלטול אלא קליפות ופירות שראויות למאכל אדם, ואף אם אין בדעתו לאכלן מכל מקום ראויות לאכלן, כגון עצמות שיש בהם מוח, או קליפת תפוזים וכיו״ב, שאינם מוקצה כיון שהם ראויים למאכל אדם, עכ״פ בדוחק. משא״כ קליפות ועצמות שאינם ראויים לאכילת אדם, וגם אין הכלבים מצויים בביתו לאכול את העצמות, אם כן נאסרו בטלטול, לפי האמור לעיל אין היתר לכאורה להסירם מעל השלחן, אלא על ידי ניעור המפה, ושאר האופנים דלענין סס״א-ב.

[459] מ״א סקנ״ד (כשנתפרקו בשבת פשיטא דשרי. ופשוט דאם אין כלבים מצויין, בכל ענין אסור).

והיינו אף שבין השמשות היו מותרים אגב הבשר שעליהם, מכל מקום עכשיו אין ראויים לכלום, וכדלעיל סכ״ו (ואם אין השברים ראויים לשום מלאכה, הרי הם מוקצה גמור ... בין שנשברו בשבת בין שנשברו בחול).

[460] ברייתא קכח, סוע״א (מטלטלין את העצמות מפני שהוא מאכל לכלבים). רי״ף נט, ב (וכי קא שרי רבי שמעון לטלטולי, כגון עצמות דחזיין למאכל כלבים וקליפין דחזיין למאכל בהמה, אבל מידי דלא חזי לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה לא קא שרי רבי שמעון. ותנו רבנן מטלטלין את העצמות מפני שהן מאכל כלבים). תוס׳ קמג, א ד״ה עצמות (לא כפירוש הקונטרס דפירש אפילו קשין ואין ראויין לאכילת כלבים, דהאי תנא אמרינן בגמרא דכרבי שמעון סבירא ליה, ורבי שמעון בעי לכל הפחות ראויות למאכל בהמה).

וכן הוא לעיל ס״ס (מותר להעביר מעל השלחן ... עצמות שראויים לכלבים).

סו גרעיני תמרים, במקומות שדרכם להאכילן לבהמות, מותר לטלטלן[461]. ומכל מקום אדם חשוב צריך להחמיר על עצמו שלא לטלטלם אלא על דרך שינוי, כגון שיניח אצלם חתיכת פת או שאר דבר המותר בטלטול ויטלטלם יחד[462], לפי שבמקומות הרבה אין מאכילים אותם כלל לבהמות, לכן יש לו להחמיר בהם אף במקום שמאכילין[463]:

סז כל הקליפין והגרעינין שאינן ראויין לבהמה, אוכל את האוכל וזורקן בלשונו לאחוריו[464], ולא יזרקם בידיו[465].

וגם לא יזרקם בלשונו לפניו, ויסמוך בדעתו שכשיהיו הרבה מהם לפניו וימאסו בעיניו יהיה מותר להוציאן משם כדין גרף של רעי שיתבאר[466], לפי שאין עושין גרף של רעי לכתחלה[467] כמו שיתבאר[468]:

סח בשר חי, אפילו תפל שאינו מלוח כלל, מותר לטלטלו, מפני שראוי לאכילת אדם[469], שיש בני אדם שדעתם יפה וכוססין בשר חי[470] (שאין איסור באכילתו משום דם[471] כמ"ש ביו"ד סי' ס"ז[472]).

---

[461] גמרא קמג, א (הני גרעינין דתמרי ארמייתא, שרו לטלטולינהו, הואיל וחזיין אגב אמן, ודפרסייתא אסור). ופירש הרי"ף בפירוש השני (תמרי ארמייתא קשין הן ובהמה אוכלתן עם הגרעינין, ולפיכך מטלטלין אותן, ותמרי פרסייתא רכין הן ואין הבהמה אוכלת אותן, ולפיכך אין מטלטלין אותן. ומסתברא דהני מילי במקום שמאכילין את התמרים לבהמות, כגון בבל ויריחו, אבל במקום שאין מאכילין את התמרים לבהמות, אלו ואלו אסור לטלטלן). שו"ע ס"ל (גרעיני תמרים, במקום שמאכילים אותם לבהמה מותר לטלטלן).

[462] גמרא שם (שמואל מטלטל להו אגב ריפתא), לפירוש התוס' שם ד"ה שמואל (מחמיר היה משום דהוה אדם חשוב, כאביי ורבא דלעיל). והיינו כדאמרינן לעיל שם קמב, ב (אמר אביי אי לאו דאדם חשוב אנא ... הא חזו למיזגא עלייהו. אמר רבא אנא אי לאו דאדם חשוב אנא ... הא חזי לי לאומצא). רא"ש פכ"א סי' ב (לאשמעינן דאדם חשוב מיבעיא ליה לאחמור אנפשיה). ורז"ה שם נט, ב (מדה יתירה היה נוהג להחמיר על עצמו, כי ההיא דאמר אביי ... ואמר רבא ... אף שמואל כך היה מחמיר על עצמו). שו"ע שם (ואדם חשוב צריך להחמיר על עצמו, שלא לטלטלן אלא דרך שינוי).

[463] מ"א סקנ"ה (מדלא כתבו הטור והמחבר בשאר נולד שצריך להחמיר, נראה לי דוקא גרעינים, משום דיש מקומות שאין מאכילין אותן לבהמה, ולכן יש להחמיר גם בשאר מקומות, כן נראה לי).

[464] גמרא קמג, סע"א (רב ששת זריק להו בלישניה. רב פפא זריק להו אחורי המטה. אמרו עליו על רבי זכריה בן אבקולס שהיה מחזיר פניו אחורי המטה (שהוא מיסב עליה, רש"י) וזורקן). רמב"ם פכ"ו הט"ז (ושאינן ראויין, אוכל את האוכל וזורקן לאחריו, ואסור לטלטלן). מ"א שם (וכתב הרמב"ם אם רצה זורקן בלשונו לאחוריו).

[465] כדאמרינן התם (רב ששת זריק להו בלישניה). והיינו כיון שהוא מוקצה, אסור לו להוציאם מפיו בידו, רק יזרקם בלשונו.

ואף שנתבאר לעיל סי"ג (כשמטלטלו לצורך מקומו, אינו צריך להשליכו מידו מיד שפינוהו ממקום זה הצריך לו, אלא מותר להניחו באיזה מקום שירצה להצניעו שם, שכיון שכבר הוא בידו רשאי לטלטלו יותר ממה שצריך לו. ואפילו אם שכח ונטל בידו מוקצה גמור, רשאי לטלטלו לכל מקום שירצה, כיון שכבר הוא בידו).

מכל מקום סיים שם (ויש מי שאוסר במוקצה גמור, וראוי לחוש לדבריו). ומכאן הוכיח באבן העוזר סי' רסו כדעת האוסרים (משמע דצריך לזרוק הגרעינין מיד לאחוריו, ואסור לטלטלן יותר).

ואפילו לדעת המתירים לעיל שם. היינו דוקא להשאירם בידו, משא"כ כשרוצה להוציאו מפיו ולזרקם בידיו.

[466] סעיף עב.

[467] גמרא שם (רב הונא בריה דרב יהושע עביד להו כגרף של ריעי. אמר ליה רב אשי לאמימר, וכי עושין גרף של ריעי לכתחילה). מ"מ שם (וטעם לאחוריו, כדי שלא יעשו כגרף של רעי, לפי שאין עושין גרף של רעי לכתחלה, וכן נראה שם).

ואף אם אינו עושהו כגרף של רעי, ואין דעתו להוציא משם, נתבאר לעיל סי' רסב ס"ב (וטוב ליזהר ... שלא לזרוק דבר בבית חוץ לשלחן, אם אין דרכו לכבד הבית ... אחר סעודה זו, שלא ינוול את הבית, אלא יזרוק על המפה שעל השלחן, ואחר כך ינערה חוץ לבית).

ובקונטרס אחרון שם (בודאי שאין איסור גמור בזה מדינא ... וכן משמע בהדיא בגמרא (סוף פרק כ"א) דרב ששת זריק להו אל עבר השלחן כדפרש"י, ולא הזכירו שהיה מכבד אחר כך ... צריך לומר שכשזרקן לעבר השלחן לא היה מקפיד עליהם כל כך שיהיו כגרף של רעי ... אין איסור מדינא ... אין בזה אלא זהירות בעלמא).

[468] סעיף עה.

[469] גמרא קכח, סוע"א (רב יצחק בר אמי איקלע לבי רב חסדא, וחזא ההוא בר אווזא (שחוט, רש"י) דהוו קא מטלטלו ליה משמשא לטולא (שלא יסריח, רש"י) ... שאני בר אווזא דחזי לאומצא (כשהוא חי אוכלין אותו בלא מלח, רש"י)). רמב"ם פכ"ו הט"ז (מטלטלין בשר חי בין תפל בין מליח, מפני שראוי לאדם). ר"ן (נא, א) ד"ה איתמר (דהא חזי לאומצא). טור ושו"ע סל"א (בשר חי, אפילו תפל שאינו מלוח כלל, מותר לטלטלו).

[470] חולין טו, סוע"א (דראוי לכוס), ופרש"י (חזי לכוס חיה ... כל אכילה שלא כדרכה קרי כוסס). ירושלמי עירובין פ"ג ה"א (בשר חי מערבין בו, דתנינן הבבליים אוכלין אותו כשהוא חי, מפני שדעתן יפה).

וכן הוא לקמן סי' שכא ס"ו (בשר שלא נמלח ... אם הוא רך שראוי לכוס), וס"ט (בשר חי ... אינו ראוי אלא למי שדעתו יפה לכוס אותו).

אבל בשר קשה שאינו ראוי לכוס אותו, אסור לטלטלו[473]. והוא הדין שאר דברים כיוצא בו, כגון שומן חי צונן[474], שאף שראויין לכלבים, הרי אינן עומדים לכלבים אלא לאכילת אדם למוצאי שבת, ובשבת אינן ראוין לו לכלום[475].

אבל בשר תפוח (פירוש שמסריח), מותר לטלטלו, מפני שראוי לכלבים ועומד לכלבים[476]:

סט דג מלוח מותר לטלטלו, ושאינו מלוח אסור, מפני שאינו ראוי לשום אדם, ואינו עומד להשליכן לכלבים[477]:

ע בשר של נכרי שנשחט היום מותר בטלטול, כמו בשר נבלה שמתה בשבת[478], שיתבאר בסי׳ שכ״ד[479]:

עא קמיע שאינו מומחה, אע״פ שאין יוצאין בו[480] מחשש שמא אין מועיל כלום, ואין תורת תכשיט עליו[481], ואם כן אין עליו תורת כלי כלל, שהרי אינו ראוי לכלום אף בחול, בין שהוא של כתב בין שהוא של עיקרין. אעפ״כ מותר לטלטלו[482], מפני שלא חששו לכך אלא לענין איסור הוצאה, אבל לא לענין איסור טלטול.

ואם מותר לתלותו עליו בבית ובחצר נתבאר בסי׳ ש״ג[483]:

גרף של רעי

עב כל דבר מטונף, כגון רעי וקיא וצואה, בין של אדם בין של תרנגולים וכיוצא בהם, אם היו בחצר

---

[471] תוס׳ חולין יד, א ד״ה ונסבין (בלא מליחה נמי שריא באומצא, אע״ג דאיכא לאו בדם הנבלע באברים ... הני מילי היכא דפירש לחוץ, אבל כל זמן שלא פירש מותר). רא״ש שם פ״א סי׳ יט (שיאכלנו באומצא בלא מלח ... כל זמן שלא פירש אין בו משום איסור).

[472] סעיף א (והני מילי כשפירש מן האבר ויצא לחוץ ... אבל אם לא פירש ולא נצרר, מותר). וס״ב (לפיכך מותר לאכול בשר חי בהדחה בלא מליחה).

וכן הוא לקמן סי׳ שיח ס״ה (השוחט בשבת לחולה שיש בו סכנה, מותר הבריא לאכול ממנו חי, ובלא מליחה, אלא בהדחה בלבד, כמ״ש בי״ד סי׳ ס״ז).

[473] מ״א סקנ״ו (בשר דלא חזי לאכול חי, אסור לטלטל).

וכן הוא לקמן סי׳ שכא ס״ו (בשר שלא נמלח ... שהוא אסור בטלטול, אם הוא בשר קשה שאינו ראוי לכוס אותו, כמו שנתבאר בסי׳ ש״ח).

[474] מ״א שם (והוא הדין שאר דברים כיוצא בו, כגון שומן צונן).

[475] תוס׳ קכח, ב ד״ה בשר (וכל מידי דחזי ליה לאינש, לא מקצה לכלבים). בעל המאור (נט, ב) ד״ה טעמא (כל מידי דבר אכילה, דלא חזי למיכל בו ביום עד מוצאי שבת, ולכלבים נמי לא קאי, לא מטלטלין ליה בשבתא, דהא לא חזי למידי). הובא במ״א שם.

וכן הוא לעיל סוף ס״ט (ואם אינן עומדים לכלבים מחמת איסורן, מפני שאין איסורן אלא בשבת ... אף על פי שיכול להאכילם לכלבים, מכל מקום כיון שאינן עומדים לכך, אלא לאכילת אדם במוצאי שבת, אסור לטלטלן).

[476] ברייתא קכח, רע״ב (בשר תפוח (מסריח, רש״י), מפני שהוא מאכל לחיה). תוס׳ שם (מפני שהוא מאכל לכלבים). טור ושו״ע שם (אם הוא תפוח, מותר לטלטלו, משום דראוי לכלבים).

[477] ברייתא קכח, סוע״א (דג מליח מותר לטלטלו, דג תפל אסור לטלטלו), ופרש״י (דאינו ראוי לכלום, ולכלבים לאו דעתיה למישדייה). טור ושו״ע סל״ב (דג מלוח מותר לטלטלו, ושאינו מלוח אסור, מפני שאינו ראוי). לבוש סל״ב (ולכלבים לאו אדעתיה למישדיה, והוי מוקצה גמור ואסור לטלטלו)

[478] שלטי הגבורים (נא, א) אות ב (בהמה שנבלה הנכרי והיא שלו ... דגם לישראל שרי, דודאי דכשהיא של נכרי דשרי). מ״א סוף סקנ״ו (וכתב בשלטי גבורים, בשר עכו״ם שנשחט היום, שרי בטלטול, מידי דהוי אנבילה שמתה בשבת).

[479] ס״ה (מחתכין נבילה לפני הכלבים, אפילו נתנבלה היום, ואין בה משום מוקצה). וראה גם סי׳ שי ס״ו, וסי׳ שיח ס״ה.

[480] כדלעיל סי׳ שא סכ״ה (אבל אין יוצאין בקמיע שאינו מומחה, אפילו לכרמלית).

[481] מ״א סקנ״ז (דשאינו מומחה לאו תכשיט הוא).

[482] תוספתא פ״ה ה״ט (קמיע שאין מומחה, אע״פ שאין יוצאין בו בשבת, מטלטלין אותו בשבת). טור ושו״ע סל״ג (קמיע שאינו מומחה, אף על פי שאין יוצאים בו, מטלטלין אותו).

וכן הוא לקמן סי׳ שלד סי״ג (כמ״ש בסי׳ ש״ח, שאפילו קמיע שאינו מומחה מותר לטלטלו).

[483] סעיף כג (בחצר המעורבת מותר לצאת, אפילו בדברים שיש בהם חיוב חטאת אם יצא בהם לרשות הרבים, ואין חוששין שמא ישכח ויצא בהם מחצר לרשות הרבים. ויש חולקין על זה ואומרים שאפילו בתכשיטים שאסרו לצאת בהם לרשות הרבים משום גזרה שמא יביאם בידו אסור לצאת בהם אפילו בבית ... ויש להחמיר כסברא זו, אם לא בעת הצורך).

שהוא דר בה, דהיינו חצר לפני הבית[484], או שאצל הבית[485], שהוא יוצא ונכנס לתוכה תדיר, שזהו מקום שמקפידין עליו שלא יהא בו טינוף, מותר להוציאם לאשפה או לבית הכסא, אפילו בידיו ממש בלא כלי[486]. וזה הוא הנקרא בכל מקום גרף של רעי[487]. וכן אם הם במבוי במקום דריסת הרגל מותר לסלקם לצדדין[488].

אבל אם הם מונחים בחצר אחרת שאינו דר שם[489], וכן אם הם בחצר שאחורי הבית, שזהו מקום שאין מקפידים עליו אם יש בו טינוף אלא אם כן יושבים שם, אבל כשאין יושבים שם אין מקפידין אף שנכנסים ויוצאין שם הואיל ואין נכנסין ויוצאין שם תדיר, לפיכך אסור להוציאם משם, אלא אם כן יושב שם[490].

ואם ירא מפני התינוק שלא ילך שמה ויתלכלך בהם, מותר לכפות עליהם כלי[491], שהכלי ניטל אף בשביל דבר שאינו ניטל בשבת[492], כמו שנתבאר בסי׳ רע״ז[493].

ואף אם הם בחצר שדר בה, אלא שהם בחלק המוקצה מהחצר לאשפה או לתרנגולין, אסור להוציאם משם[494].

ואם גרף של רעי עומד במקום שאין מקפידים עליו כשהוא עומד כך, אלא שהוא מלא ואי אפשר לפנות עליו שם, מותר להוציאו ולהחזירו בדרך שיתבאר[495], משום כבוד הבריות[496]:

---

[484] דתנן קכא, א (כופין קערה על ... צואה של קטן), ובגמרא קכא, ב (ותיפוק ליה דהוי גרף של רעי ... חצר נמי גרף של רעי הוא. באשפה שבחצר), וגירסת הרי״ף שם מה, ב (בחצר אחרת, אבל צואה של תרנגולין ושל בני אדם ובאותה חצר, מותר לכבדה ולהוציאה לבית הכסא, דגרף של רעי מטלטלינן ליה ומפקינן ליה), וראי״ש פט״ז סי׳ יא. רמב״ם פכ״ו הי״ג (כל דבר מטונף, כגון רעי וקיא וצואה וכיוצא בהן, אם היו בחצר שיושבין בה, מותר להוציאן לאשפה או לבית הכסא, וזה הוא הנקרא גרף של רעי), טור ושו״ע סל״ד (כל דבר מטונף, כגון רעי וקיא וצואה, בין של אדם בין של תרנגולים וכיוצא בהם, אם היו בחצר שיושבים בה, מותר להוציאם לאשפה או לבית הכסא). מ״א סקנ״ח (שיושבים בה, פירוש שדרים בה, כמו בימיהם שהיו החצירות לפני הבתים).

[485] היינו שבין אם הוא חצר שלפני הבית, ובין אם הוא חצר שבצד הבית, שיוצא ונכנס בהם תדיר. משא״כ ״אם הם בחצר שאחורי הבית״, כדלקמן.

[486] רב אשי שם (ההוא עכבר דאישתכח באיספרמקי דרב אשי, ואמר להו נקוטו בצוציתיה ואפקוה), ופרש״י (בזנבו, אלמא בלאו מנא נמי מטלטלי ליה). טור ושו״ע שם (ואפילו בלא כלי).

[487] רמב״ם שם (וזה הוא הנקרא גרף של רעי). ונתפרש לקמן (הערה 497).

וכן הוא לקמן סי׳ שכג ס״ט (כוס ששתה בו נכרי יין מותר להדיחו לצורך היום ... כמסיר ממנו גרף של רעי). סי׳ שלה, ד (ואין בזה משום איסור טלטול, כמ״ש בסי׳ ש״ח בכל גרף של רעי, שהתירו בו הטלטול, מפני כבודו של אדם). סי׳ שלז ס״ב (מותר לכבדם מפני שהם לו כגרף של רעי, שהתירו לו להוציאו לאשפה, מפני כבודו). סי׳ שלח ס״ט (מותר לטלטלו במים המאוסים שבו כדי להוציאו משם, אם הוא עומד במקום שישיבתו קבועה שם, מפני שהוא כגרף של רעי, שהתירו לטלטלו להוציאו לאשפה, מפני כבודו, אם הוא במקום שישיבתו קבועה שם כמ״ש בסי׳ ש״ח). סי׳ תקיח ס״י (להוציא גרף של רעי ולהחזירו, כדינו בשבת כך דינו ביום טוב, כמו שנתבאר בסי׳ ש״ח).

[488] מ״א שם (ונראה לי דאם מונח במבוי במקום דריסת הרגל, מותר לסלקו לצדדין).

[489] גמרא שם לגירסת הרי״ף שם (בחצר אחרת). רמב״ם שם (ואם היו בחצר אחרת). טור ושו״ע שם (אם היו בחצר שאינו דר שם, אסור להוציאם).

[490] מ״א שם (והוא הדין בחצר שאחורי הבתים, אם אינו יושב שם, אסור).

[491] משנה שם (כופין קערה על גבי הנר בשביל שלא תאחוז בקורה, ועל צואה של קטן), וכדמפרש בגמרא שם ע״ב, לפי גירסת הרי״ף שם (אוקימנא בצואה של תרנגולין בשביל הקטן שלא יוזק בהן, ובחצר אחרת). רמב״ם שם (ואם היו בחצר אחרת כופין עליהן כלי). טור ושו״ע שם (ואם ירא מפני התינוק שלא יתלכלך בה, מותר לכפות עליה כלי).

[492] רש״י במשנה שם (ואע״פ שנוטל כלי להצלת קורה שאינה ניטלת בשבת, הא אותבינן מינה (מג, א) לרבי יצחק דאמר אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל).

[493] ס״ח (מותר לכפות קערה של חרס על גבי הנר בשביל שלא יאחוז האור בקורה, שמה שהוא מטלטל הקערה בשבת בשביל הצלת הקורה האסורה בטלטול בשבת, אין בזה שום איסור כלל), ושם נסמן (הערה צב).

וכן הוא לקמן סע״ח (שהכלי ניטל אף לצורך דבר שאינו ניטל בשבת), ושם נסמן (הערה 528).

[494] גמרא שם לגרסתינו (באשפה שבחצר). ב״י סוד״ה צואה (ואפילו אם היא בחצר שדר בה, אלא שהיא בחלק המוקצה מהחצר לאשפה או לתרנגולין). מ״א ס״ק נח (אבל אם מונח באשפה שבחצר אסור לפנותם (כן הוא בגמרא)).

[495] סעיף עג (ואם צריך להחזירם, כדי לחזור ולפנות עליהם היום, מותר להחזירם, על ידי שיתן לתוכם מים המותרים בטלטול).

[496] מ״א סקנ״ט (נראה לי דאם הוא מלא ואי אפשר לפנות עליו, מותר להוציאו ולהחזירו, משום כבוד הבריות, כמ״ש סי׳ שי״ב), והוא כדלקמן שם ס״א (משום כבוד הבריות התירו לטלטל אבנים לקנח בהם בבית הכסא). וכן הוא לקמן סעיף הבא (שהוא צריך לחזור ולפנות עליהם היום, הקילו משום כבוד הבריות).

עג גרף של רעי ועביט של מי רגלים[497], אע"פ שמותר להוציאם לאשפה לפנותם שם, אסור להחזירם לבית, לפי שאסורים בטלטול אף כשהם ריקנים, מפני שהם מאוסים[498] כל כך עד שאינם ראויים אפילו לכסות בהם כלי, ולא התירו מוקצה מחמת מיאוס אלא אם כן ראוי לכסות בו כלי[499], כמו שנתבאר למעלה[500].

ואם צריך להחזירם, כדי לחזור ולפנות עליהם היום, מותר להחזירם על ידי שיתן לתוכם מים[501] המותרים בטלטול, דהיינו שהם ראויים עדיין לבהמה אף כשהם בתוך העביט או הגרף[502]. ואע"פ שלא התירו לטלטל דבר האסור בטלטול על ידי שיטלטל עמו דבר המותר בטלטול אלא במת בלבד, כמו שיתבאר בסי' שי"א[503]. מכל מקום כאן שהוא צריך לחזור ולפנות עליהם היום, הקילו[504] משום כבוד הבריות[505]. והוא הדין אם צריך לחזור ולהוציא בהם צואה[506] היום.

אמנם גם עצם היתר הוצאת גרף של רעי הוא משום כבוד האדם, כמבואר ברש"י ביצה לו, ב ד"ה נותן (להוציאו הוא דשרו ליה משום כבודו).

וכן הוא לקמן סי' שלה, ד (גרף של רעי שהתירו בו הטלטול מפני כבודו של אדם). סי' שלז ס"ב (גרף של רעי שהתירו לו להוציאו לאשפה מפני כבודו). סי' שלח ס"ט (גרף של רעי שהתירו לטלטלו להוציאו לאשפה מפני כבודו).

אלא שבהוצאת הגרף מפני כבודו של אדם, לא הצריכו ליתן לתוכו מים, משא"כ החזרתו משום כבוד הבריות הצריכו ליתן לתוכו מים.

וגם כאן מובן, שלפנותו משם מלא, אין צריך ליתן לתוכו מים. ורק כדי להחזירו ריקן צריך ליתן בהם מים.

וכן לקמן בסעיף הבא (מותר להחזירם על ידי שיתן לתוכם מים המותרים בטלטול ... משום כבוד הבריות ... אם צריך לחזור ולהוציא בהם צואה היום). שבהחזרתו ריקן צריך ליתן לתוכם מים, משא"כ כשיחזור ויוציא בהם צואה היום.

וראה שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר. כנישתא דבי רב.

[497] נתפרש לעיל סי' פז ס"ב (גרף ועביט שניהם של חרס הם, אלא שהמיוחד לרעי נקרא גרף והמיוחד למי רגלים נקרא עביט), ושם נסמן.

[498] שמואל ביצה לו, ב (וכשהוא מחזירו נותן בו מים ומחזירו), ופרש"י (דמוקצין מחמת מאוס הן, ואי לאו אגב מיא לא מצי לטלטלינהו. ולהוציאו הוא דשרו ליה משום כבודו). טור ושו"ע סל"ה (אף על פי שמותר להוציא גרף של רעי ועביט של מי רגלים, אסור להחזירם).

ההלכה שהם מאוסים אף שאין בהם כלום, נתבארה לעיל סי' פז ס"א (גרף של רעי ועביט של מי רגלים צריך להרחיק מהם ד' אמות ולפניו כמלא עיניו, כמו מן הצואה ומי רגלים עצמן, אף על פי שאין בהן כלום, ואפילו אין בהם ריח רע).

[499] ר"ן (סו, ב) ד"ה אמר (דעד כאן לא שרי רבי שמעון בשרגא דנפטא, אלא משום דחזי לכסויי בה מנא, אבל הני לא חזו להכי). ב"ח ד"ה אע"פ (וקשה למה אסור להחזירו בלא מים, הלא קיימא לן דמוקצה מחמת מיאוס שרי אפילו בנר של חרס ובדנפט דמסריח, ומאי שנא עביט דאסור. ויש לומר דבנפט לא התירו אלא משום דחזי לכסויי ביה מנא, כדאיתא בפרק כירה (דף מ"ו א), אבל עביט של מי רגלים לא חזי לכסויי ביה מנא. ועיין לעיל סוף סימן רע"ט מה שכתבתי בזה (ס"ב) בסייעתא דשמיא). מ"א סק"ס (דמאיס כל כך דלא חזי אפילו לכסות בו מנא, עי' סוס"י רע"ט (ב"ח)).

והיינו כדלעיל סי' רעט ס"ז (ואפילו הדליקו בו נפט שהוא מסריח, מותר לטלטלו בשבת לצורך גופו ומקומו, שאינו מוקצה מחמת מיאוס, הואיל והוא ראוי לכסות בו כלים).

[500] סעיף ב (ואפילו אם אינו ראוי כלל להשתמש בו במלאכה אחרת של היתר מחמת מיאוסו וסרחונו, כגון נר אפילו של מתכת שהדליקו בו נפט, אעפ"כ אין לו דין מוקצה להאסר בטלטול, אלא מותר לטלטלו כשאר כלי שמלאכתו לאיסור, מפני שמכל מקום ראוי הוא לכסות בו כלים), ושם נסמן (הערות 27-28).

ואף דלעיל שם מיירי בכלי שמלאכתו לאיסור שהוא גם מוקצה מחמת מיאוס, כן הוא גם בכלי שמלאכתו להיתר שמוקצה מחמת מיאוס, כמו בגרף של רעי ועביט של מי רגלים שלפנינו.

[501] שמואל ביצה שם (וכשהוא מחזירו, נותן בו מים ומחזירו). טור ושו"ע שם (אלא אם כן נתן לתוכם מים).

[502] רשב"א ביצה שם (ואם תאמר ומה הועיל בכך, והלא (נותן) אותם מים כגרף הם ואינם ראויים לכלום, והיאך יטלטל הכלי המאוס מחמתן, והמים חזרו להיותן כעביט. יש לומר דחזו לבהמה). הובא בב"י שם. מ"א ס"ק סא (ודוקא כשהן ראוים עדיין לשתיית בהמה כשהן בגרף, דאם לא כן אף המים גרף הן (ב"י רשב"א)).

[503] ס"ז (לא התירו טלטול על ידי דבר המותר, אלא במת בלבד, אבל שאר דברים האסורים בטלטול, אסור לטלטלם על ידי דבר המותר).

[504] רשב"א שם (ולדידי קשיא לי למה התירו להחזיר על ידי נתינת המים לתוכן, דהא משמע דכלים עצמן מאוסין ואסורין לטלטלן בפני עצמן, אלא שעל ידי המים נעשה למים בסיס וניטלין על ידיהן, והא קי"ל דלא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד. ויש לי לומר דהכא בששפך, וצריך עוד לכלי לשנות ולמלאות ולשפוך, כאותה ששנו בברייתא, ומשום כבודו התירו לו להחזיר הכלי, ועושין לו תקנה בנתינת מים לתוכו מיהא). רבינו ירוחם נתיב ד ח"א כט, ד (פירוש כשמחזירו לצורך להוציא בו צואה או מי רגלים. דאי לאו הכי אסור לטלטלו שלא לצורך, אפילו יש בתוכו מים, דלא אמרו ככר, אלא גבי מת). מהר"י אבוהב סי' תקיח ד"ה מותר להוציא. הובאו בב"י ד"ה אע"פ. ישי"ש ביצה פ"ה ס"ד (נותן בו מים ומחזירו, ודוקא שמחזירו לצורך, להוציא בו צואה, או מי רגלים, דאם לא כן אסור לטלטלו, אפילו על ידי מים). הובאו במ"א סקס"א.

[505] כנסמן לעיל (הערה 496).

ויש מתירין[507] **להחזירם לבית בכל ענין על ידי נתינת מים לתוכם, אע"פ שאינו צריך לחזור ולפנות עליהם היום, ולא להוציא בהם צואה.**

ויש להחמיר כסברא הראשונה. ומכל מקום במקום הפסד, כגון שהגרף הוא חשוב קצת, ויש הפסד אם יניחנו באשפה ויגנב משם, יש לסמוך על סברא האחרונה[508]**:**

עד וכל זה כשכבר סילקם מידו כשהגיע לאשפה, אבל בעודן בידו מותר להחזירם[509] **לדברי הכל בכל ענין, ואף בלי נתינת מים לתוכם, כדין כל מוקצה שאם ישנו כבר בידו מותר לטלטלו לכל מקום שירצה כמו שנתבאר למעלה**[510]**. ולפי מה שנתבאר שם שטוב להחמיר בזה, גם כאן טוב ליתן לתוכם מים אף שעודן בידו:**

עה אין עושין גרף של רעי לכתחלה, דהיינו שמביא לפניו דבר שעתיד לימאס, או שעושה דבר שעתיד לימאס, וסומך בדעתו שיוציאנו אחר כך כשימאס. שאף שהתירו להוציא הדבר המאוס, מכל מקום לא יעשה לכתחלה דבר שיהיה בודאי אחר כך מאוס לפניו ויוציאנו[511]**.**

ומכל מקום אם עבר ועשה כן, מותר להוציאו אחר כך[512]**.**

ואם אין בדעתו בתחלה שיוציאנו אחר כך, מותר לעשות כן אף לכתחלה[513]**, ואחר כך אם נמלך להוציאו הרי זה מותר:**

---

[506] יש"ש שם (כשמחזירו לצורך, להוציא בו צואה, או מי רגלים). מ"א סקס"א (או שצריך להוציא בו צואה).

[507] מהר"י אבוהב שם, הובא ב"י שם (וכתב שהרא"ש לא חילק בזה ... בכאן כבר התירו משום גרף של רעי שהיה [מאוס] בעיניו להוציאו לאשפה, ואם לא יתירו לו החזרה על ידי נתינת המים, לא יוציאנו, כדי שלא יפסיד את כליו כשיוציאם לאשפה ויניחם שם). מ"א שם (ומדסתם הרב"י, משמע דסבירא ליה, אפילו אין צריך לפנות עליו, שרי להחזירו, וכמ"ש בשם הרא"ש).

[508] משמעות אליה רבה סקע"ז (ונראה לי דאם במקום אשפה הוא מקום המשתמר, אסור להחזירו אפילו על ידי מים, אם לא שצריך לפנות עליה או להוציא בה צואה. ועל דרך זה נראה לי דלא פליג רשב"א ורבינו ירוחם עם הרא"ש שהביא ב"י ודו"ק, וכל אחרונים לא ירדו לזה).

וראה גם לעיל סוף סכ"ב (שבמת בלבד הוא שהתירו לטלטל מחמה לצל על ידי ככר או תינוק וכיוצא בהם, כמ"ש בסי' שי"א. ויש חולקים ... במקום הפסד מרובה יש לסמוך על סברא האחרונה).

ובאמת גם מהר"י אבוהב לא התיר אלא "כדי שלא יפסיד את כליו". ונתפרש באליה רבה סקע"ז (ונראה לי דאם במקום אשפה הוא מקום המשתמר, אסור להחזירו אפילו על ידי מים, אם לא שצריך לפנות עליה או להוציא בה צואה).

וביאר בבדי השולחן סי' קיג ס"ק יג (נראה שלדעת המתירין מותר בכל גרף, שהרי לא חילקו בזה, ואדמו"ר ז"ל הוסיף דוקא כשהגרף חשוב קצת).

[509] מ"א סק"ס (ועיין ס"ג דבעודו בידו מותר להחזירו).

[510] סעיף יג (ואפילו אם שכח ונטל בידו מוקצה גמור, רשאי לטלטלו לכל מקום שירצה, כיון שכבר הוא בידו. ויש מי שאוסר במוקצה גמור, וראוי לחוש לדבריו).

[511] שבת קמג, א. ביצה כא, ב (וכי עושין גרף של רעי לכתחלה), ופרש"י (נהי דכי איתיה קמן מסלקינן ליה, אבל לאתויי קמן, או למיזל אנן לגביה, כי היכי דנמאס עלן ונסלקיה, מי שרי). ורש"י לו, ב ד"ה וכי (וכי מותר לגרום שיהא הדבר מאוס לו, כדי שיוציאנו). טור ושו"ע סל"ו (אין עושים גרף של רעי לכתחלה, דהיינו להביא דבר שעתיד לימאס כדי להוציאו לכשימאס). ט"ז ס"ק כא (לא יעשה לכתחלה דבר שיהי' בודאי אחר כך מיאוס. ולשון כדי להוציאן, פירושו שסומך על זה שלבסוף יוציאנו). מ"א ס"ק סב (הלשון אינו מדוקדק, דאפילו לא עשה כדי להוציאו, אסור).

וכן הוא לעיל סס"ז (לפי שאין עושין גרף של רעי לכתחלה). לקמן סי' שלה ס"ד (שאין עושין גרף של רעי לכתחלה). שלח ס"ט (ואף על פי כן אסור ליתנו שם לכתחלה על סמך שלבסוף יוציאנו ... לפי שלא התירו בגרף של רעי אלא בדיעבד, אבל לכתחלה אסור לעשות גרף של רעי).

[512] רמב"ם פכ"ה הכ"ד (ואם נתן מותר לטלטלו במים המאוסין שבו. שאין עושין גרף של רעי לכתחלה), מ"מ שם (באמרם לכתחלה למד רבינו שאם עבר ועשה מותר לטלטלו, שאם אסור, למה אין עושין אותו לכתחלה, ומה הפסד יש בעשייתו, אם לא היה מותר לטלטלו לכשנעשה). פכ"ו הי"ג (אבל אם נעשה מאליו, או שעבר ועשהו, מוציאין אותו). שו"ע שם (ואם עבר ועשאו, מותר להוציאו).

וכן הוא לקמן סי' שלח ס"ט (ואם עבר ונתנו, מותר לטלטלו במים המאוסים שבו כדי להוציאו משם, אם הוא עומד במקום שישיבתו קבועה שם, מפני שהוא כגרף של רעי).

[513] מ"מ שם (שאם אסור למה אין עושין אותו לכתחלה, ומה הפסד יש בעשייתו אם לא היה מותר לטלטלו לכשנעשה), וכן כשאין בדעתו בתחלה שיוציאנו אחר כך. שו"ע שם (אין עושים גרף של רעי ... כדי להוציאו לכשימאס). ט"ז שם (ולשון כדי להוציאן, פירושו שסומך על זה שלבסוף יוציאנו). וכן הוא במ"א סי' שלח סקי"ב (כשנותן הכלי, לא יעשה כדי להיות גרף ולהוציאו, אלא שיעמוד לשם).

אבל במ"א כאן ס"ק סב (כדי להוציאו, הלשון אינו מדוקדק, דאפילו לא עשה כדי להוציאו אסור). וראה לעיל (הערה 467). תהלה לדוד ס"ק מ. מראי מקומות וציונים. כנישתא דבי רב.

עו במקום הפסד מותר לקבוע ישיבתו אצל גרף של רעי[514], שהוא במקום שאין מקפידין עליו[515], כדי שימאס הגרף בעיניו ויוציאנו משם ויסתלק ההפסד, כגון אם איזה דבר נמאס ונפסד מפני הגשמים היורדים עליו, בחצר שאינו דר שם, יכול להכניס לשם מטתו לשכב עליה, או להכניס שולחנו לאכול שם[516], והוא הדין לשאר כלי תשמישו[517] כגון ספריו ללמוד בהם, וכיוצא בענין זה, שזהו נקרא קביעות ישיבה, וכשתתאונן דעתו עליו מפני המיאוס, יוציאנו משם למקום המשומר מפני הגשמים, וכן כל כיוצא בענין זה.

אבל ישיבה בלבדה בלא מטה או שולחן או שאר כלי תשמישו, אינה מועלת כלום, מפני שאם תתאונן דעתו עליו מפני המיאוס אנו אומרים לו קום ולך מכאן ושב במקום אחר, כיון שמתחלה לא היה יושב כאן ועכשיו נכנס דרך עראי. משא"כ כשקבע כאן דירתו על ידי מטה או שולחן או שאר כלי תשמישו, אין מטריחים אותו לעקור דירתו מכאן, אלא מוציאין את הגרף מלפניו[518]:

עז מכניס אדם מלא קופתו עפר מבעוד יום ומערה אותו בביתו לארץ, ומותר לעשות בו כל צרכיו בשבת, כגון ליטול ממנו לכסות רוק או צואה וכיוצא בזה[519].

והוא שייחד לו קרן זוית, שאז ניכר הדבר שהוא מוכן ועומד לכך. אבל אם עירה אותו באמצע ביתו למדרס רגלים, הרי הוא בטל לגבי עפר קרקע הבית, ומוקצה הוא ואסור לטלטלו[520].

לפיכך פירות הטמונים בחול, מותר ליטלם משם בשבת, שאין אותו העפר מוקצה, שהרי הכינו לכך מתחלה וייחד לו כלי או קרן זוית[521].

---

[514] ביצה לו, ב (בי רחיא דאביי דלוף (הדלף היה נופל על הרחים שלו, והיו עשוין בטיט, ונמוחים מפני הגשמים, רש"י), אתא לקמיה דרבה, אמר ליה זיל עייליה לפוריך להתם (דלהוי כגרף של רעי, שיהו מאוסים הרחים לך להיות לפני מטתך, רש"י), דלהוי כגרף של רעי ואפקיה). תוס' שם ד"ה תיתי בתירוץ הא' (סבירא ליה לרבה דהכא שרי משום פסידא). ראב"ד פכ"ה הכ"ד (אם יש לחוש לו להפסד הבית, יכניס שם מטתו, כדי שיהא לו הלכלוך גרף של רעי ויהא מותר לשפוך לחוץ, כמעשה דבי רחייא דאביי. ואם אין שם הפסד לא יכנס, שאין עושין גרף של רעי לכתחלה). שו"ע סל"ז (במקום דאיכא פסידא, מותר להכניס מטתו אצל גרף של רעי ולקבוע ישיבתו שם, כדי להוציאו).

וכן הוא לקמן סי' שלה ס"ד (ואף שאין עושין גרף של רעי לכתחלה, מכל מקום משום הפסד התירו כמ"ש שם). סי' שלח ס"ט (שלא התירו בגרף של רעי אלא בדיעבד, אבל לכתחלה אסור לעשות גרף של רעי, אלא במקום הפסד).

[515] ראב"ד פכ"ה הכ"ד (אם הוא בבית שאינו דר שם, ואם יעשה בו לכלוך אין קפידא). מ"מ שם (והמפרשים למדו ממעשה זה, דבמקום הפסד, ואין שם דירה, יכול לשום מטתו שם כדי שיהא כגרף של רעי). שזאת היא הגירסא האמיתית, כמבואר בב"י ד"ה ושמעתי (נראה מדברי הרב המגיד שאסור, שכתב בפרק כ"ה (שם) וזה לשונו, והמפרשים (ראב"ד שם) למדו ממעשה זה דבמקום הפסד, אם יש שם דירה, יכול לשים מטתו שם כדי שיהיה כגרף של רעי. דמשמע דאם אינו בית דירה לא, משום דמינכרא הערמתו. והרא"ש כתב בתשובה [כלל כב ס"ח] ... אם הוא במקום שאדם מקפיד, מותר להכניס מטתו או כלי תשמישו לגרום להיות גרף להוציאו עכ"ל, ומשמע דמקום שאדם מקפיד דקאמר, היינו שהוא בית דירה ... אלא שמצאתי בנוסחא אחרת כתוב אבל אם הוא במקום "שאין" אדם מקפיד, מותר להכניס מטתו, ומוכיחים הדברים שזו היא הנוסחא האמיתית). ישי"ש שם ס"ה (ויפה כתב). ד"מ הארוך ד"ה לאחר שימאס (ואין חילוק אם אירע במקום דירה, או שלא במקום דירה). מ"א סקס"ג (ואפילו הוא בחצר מקום שאין שם דירה (ב"י ד"מ ישי"ש)).

[516] ב"י שם (כגון מטה לשכב, או שולחן לאכול). ישי"ש שם (כגון מטה לשכב, או שלחן לאכול). מ"א שם (כגון מטתו לשכב עליה, או שיכניס שלחנו ויאכל שם (ב"י וישי"ש)).

[517] שו"ת הרא"ש שם (מותר להכניס מטתו, או כלי תשמישו, לגרום להיותו גרף להוציאו).

[518] ב"י ד"ה ומ"ש רבינו מותר (ומיהו משמע דקביעות ישיבה מיהא בעינן, כגון מטה לשכב או שולחן לאכול, אבל ישיבה גרידא לא חשיבא להוציא הגרף על ידי כך, דאמרינן ליה קום פוק, כיון דמעיקרא לא היה יושב שם ועכשיו נכנס דרך עראי). הובא בישי"ש ודרכי משה שם.

[519] רב יהודה נ, א (מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בה כל צרכו), ופרש"י שם (לכסות בו צואה ורוק, ומערה העפר בביתו לארץ, ונוטלו תמיד לכל צרכיו). טור שו"ע סל"ח (מכניס אדם מבעוד יום מלא קופתו עפר ... ועושה בו כל צרכיו בשבת, כגון ליטול ממנו לכסות צואה או רוק וכיוצא בזה).

[520] מר זוטרא שם (הוא שיחד לו קרן זוית), ופרש"י שם (דהוי כמוכן ועומד לכך, אבל נתנו באמצע ביתו למדרס רגלים, הרי הוא בטל לגבי קרקעית הבית ומוקצה ואסור). טור ושו"ע שם (ומייחד לו קרן זוית ... אבל אם לא ייחד לו קרן זוית, בטל אגב עפר הבית ואסור לטלטלו).

וראה גם לקמן סי' תצח סכ"ז (אם הכניס מלא קופתו עפר, ושטחה בקרקעית הגינה או החורבה, מאחר שהעפר מועט הרי הוא בטל לגבי הקרקע ואסור לטלטלו).

[521] שבלי הלקט סי' קכ (כתב אחי ר' בנימין נר"ו, מה שנהגו להצניע אתרוגין ופרישין בחול או בעפר כדי שיתקיימו בלחותן, ולא יכמושו ויתייבשו, נראה לי שמותר לגלותן ולהוציאן משם ... האי חול ועפר אינה מוקצה, דהא חזי לכסות בו צואה ומוכן הוא, כדאמרינן מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בו כל צרכו). הובא בב"י סוס"י שיא. רמ"א סל"ח (ולכן מותר ליקח פירות הטמונים בחול, כי אין אותו עפר מוקצה). לבוש סל"ח (שהרי הכינו לכך מתחלה).

ובלבד שיהא העפר תיחוח כל כך, בענין שאין בו משום עשיית גומא, כמו שיתבאר בסי׳ תצ״ח[522]:

בהמה חי׳ ועוף

עח אסור[523] לטלטל בהמה או חיה או עוף[524], מפני שאינן ראויים בשבת כשהם חיים[525]. ואפילו עוף שראוי לצחק בו תינוק כשבוכה אסור לטלטלו[526].

ואעפ״כ מותר לכפות את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו בו[527], שהכלי ניטל אף לצורך דבר שאינו ניטל בשבת[528].

וכל זה הוא כשהכין החול לטמון בו, וייחד לו כלי או קרן זוית, משא״כ בלאו הכי, אם טמן הפירות בארץ, העפר שעל גבי הפירות הן מוקצה, כדלקמן סי׳ שיא סי״ד (צנון תלוש הטמון בארץ ומקצת עליו מגולין, נוטלו בהם ומוציאו, אע״פ שבנטילתו מזיז עפר ממקומו), ושם נסמן (הערה 849).

[522] סכ״ט (במה דברים אמורים דמותר לטלטל עפר ביום טוב, כשהעפר תיחוח כל כך שאינו עושה גומא בנטילתו, שמיד שנוטל העפר נופל עפר אחר תחתיו למקומו. אבל אם אינו תיחוח כל כך, אפילו הוא תלוש ונתון בכלי, אסור ליטלו מן הכלי, שלא יעשה גומא בהעפר).

[523] בסעיפים שלפנינו יתבארו הלכות בעלי חי בשבת, שהם מוקצים מחמת גופם, כיון שאינם כלי ואינם מאכל (כדלקמן הערות הבאות).

ועוד יש איסור לרכוב על גבי בהמה ולהשתמש בה, ״שגזרו עליה, משום שמא יבא לחתוך זמורה מאילן המחובר כדי להנהיג בה הבהמה״. ונתבארו הלכותיו לעיל סי׳ שה סכ״ג ואילך.

והנפקא מינה בינם:

שהאמור לקמן סעיף הבא ״ובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ, שמוקצים הם ואסורים בטלטול״, הוא רק מאיסור מוקצה, ולא מאיסור השתמשות בהם (שהרי אינו משתמש בהם, אלא כדלקמן שם ״הבעלי חיים צריכים לכך״).

והאמור לעיל סי׳ שה סכ״ג ״ולא נשענים עליה״, הוא רק מאיסור השתמשות בהם, ולא מאיסור מוקצה (כדלעיל סי״ד: מותר לישב עליו, אף אם הוא מתנענע תחתיו, שטלטול כלאחר יד הוא).

וראה שו״ע אדמו״ר הזקן המבואר. כנישתא דבי רב.

[524] ברייתא מג, א (כופין את הסל לפני האפרוחין ... אסור לטלטלו בעודן עליו), וקכח, ב (אין עוקרין בהמה וחיה ועוף בחצר), ופרש״י (אין עוקרין רגליה לגמרי מן הארץ, דמוקצה היא לטלטלה). שו״ע סל״ט (אסור לטלטל בהמה, חיה ועוף).

וכן הוא לקמן סי׳ שטז סכ״ד (אבל לטלטלן ביד אסור, בלא איסור צידה, משום מוקצה).

[525] ר״ן נא, א (אבל לא את התרנגולת ... ונמצא זה מטלטלה, ובשבת לא חזיא למידי). מ״מ פכ״ה הכ״ה (האפרוחים ושום בהמה חיה ועוף חיים, אינן מותרין בטלטול, לפי שאינן ראויין). ב״י ריש הסימן (כל דבר שאינו כלי ולא מאכל אדם ולא מאכל בהמה, כגון ... ובעלי חיים ... וזהו מוקצה מחמת גופו). לבוש סל״ט (מפני שאינם ראויין בשבת לשום דבר).

וכן הוא לעיל ס״ח (כל דבר שאין תורת כלי עליו, ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה, כגון ... ובעלי חיים ... אסור לטלטלם ... מוקצה מחמת גופו).

והוא מחמת איסור שחיטה בשבת, כדלקמן סי׳ שכד ס״א (כגון בעלי חיים שהם מוקצים בשבת מחמת איסור שחיטה), ולעיל סי׳ שה סכ״ח (שכיון שהבהמה אינה ראויה לאכילה בשבת מחמת איסור שחיטה, אין שם אוכל עליה).

ולכן ״אין תורת כלי עליו, ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה״.

[526] תוס׳ מה, ב ד״ה הכא (פירש הר״ר יוסף ... דחי חזי לשחק בו תינוק כשבוכה, ואין נראה, דהא בהיא דכופין את הסל לפני האפרוחין משמע דאסור לטלטל ... אלא ודאי בעלי חיים מוקצין הם, כגרוגרות וצימוקין).

ואף שאיסור גרוגרות וצימוקין הוא דוקא כשדחה אותם בידים ומסריחין בינתיים, כדלקמן סי׳ שי ס״ב (חוץ מגרוגרות וצימוקים שאסור לאכול מהם או לטלטלן משהניחם במוקצה עד לאחר שנתייבשו לגמרי, לפי שהן מסריחות בנתיים ... כיון שדחה אותן בידים, אינן עולין מידי דחייתן עד שיהיו ראויין לגמרי).

אין כוונת התוס׳ לומר, שטעם איסורם הוא כגרוגרות וצימוקים, אלא רק שדינם שוה. וראה תהלה לדוד ס״ק מב.

וטעם האיסור כבר נתבאר לעיל (הערה הקודמת), כיון שאינם אוכל ואין עליהם תורת כלי, ואף אם התינוק מצחק בהם. ואפילו בכדור שמשחקים בו יש אומרים שאין עליו תורת ואסור לטלטלו, כדלקמן ספ״ג (אסור לשחוק בכדור בשבת ויום טוב, לפי שאסור לטלטלו מפני שאין תורת כלי עליו. ויש מתירים), ושם נסמן (הערה 561). ומכל שכן בבעלי חיים, שאף אם התינוק מצחק בהם, אין יורד עליהם בזה תורת כלי.

[527] משנה קכח, ב (כופין את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו). טור ושו״ע שם (מותר לכפות את הסל לפני האפרוחים, כדי שיעלו וירדו בו).

[528] רש״י שם ד״ה כופין (אשמעינן דכלי ניטל לדבר שאינו ניטל בשבת). וכן הוא לעיל סע״ב (שהכלי ניטל אף בשביל דבר שאינו ניטל בשבת, כמו שנתבאר בסי׳ רע״ז), ובסי׳ רעז ס״ח (מותר לכפות קערה של חרס על גבי הנר בשביל שלא יאחוז האור בקורה, שמה שהוא מטלטל הקערה בשבת בשביל הצלת הקורה האסורה בטלטול בשבת, אין בזה שום איסור כלל), ושם נסמן (הערה צב).

ואע"פ שבעוד שהאפרוחים על הסל אסור לטלטל את הסל, מפני האפרוחים שעליו[529], אעפ"כ אין כאן ביטול כלי מהיכנו[530], אפילו לפי שעה, הואיל ובידו להפריח האפרוחים מהסל מיד[531] שעלו או שירדו עליו, [או] שלא יעמדו עליו אפילו רגע[532], ולאחר שירדו מעליו מותר לטלטלו.

ואם היו האפרוחים על הסל כל משך בין השמשות, אסור לטלטלו כל היום כולו, אף לאחר שירדו[533], שמתוך שהוקצה ונעשה בסיס לאיסור[534] בבין השמשות, הוקצה לכל היום כולו:

עט כל בהמה חיה ועוף מדדין אותם ברשות היחיד, דהיינו שאוחז בצוארן ובצדדין ומסייען ומנענע רגליהן שילכו[535]. ובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ, שמוקצים הם ואסורים בטלטול[536].

ואע"פ שכל מוקצה, כשם שאסור לטלטל כולו, כך אסור לטלטל מקצתו[537]. אעפ"כ התירו לו לדדות אותם משום צער בעלי חיים, אם הבעלי חיים צריכים לכך. אבל אם אינם צריכים לכך אסור אפילו לדדות אותם[538].

---

[529] ברייתא מג, א (כופין את הסל לפני האפרוחין ... אסור לטלטלו בעודן עליו). שו"ע סל"ט (ובעודם עליו, אסור לטלטלו).

והיינו מטעם שעכ"פ בשעה שהם עליו, הוו בסיס לדבר האסור, כדלקמן סי' שי סי"א (אם לא היו המעות עליה בין השמשות ... מותר לטלטלה אם ניטלו המעות מעליה, הואיל ולא היתה מוקצה בבין השמשות, אבל בעוד שהמעות עליה אסור לטלטלה מחמת איסור טלטול המעות שעליה).

[530] דאמרינן מג, א (דקא מבטל כלי מהיכנו), ופירש"י (שהיה מוכן מתחלה לטלטלו ועכשיו עושהו מוקצה). קכח ב (והא קמבטל כלי מהיכנו), ופרש"י (דמשהניחם תחתיה אין יכול לטלטלן, דדומה לסותר בנין מדרבנן). קנד, ב (וקמבטל כלי מהיכנו), ופרש"י (ודמי לסותר ... דשוב אין ראויין לבו ביום לכלום).

ונתבאר לעיל סי' רסה ס"ג (אסור ליתן כלי בשבת תחת נר הדולק לקבל בו שמן הנוטף מהנר, מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו, שהיה מוכן מתחלה לטלטלו ועכשיו אוסרו בטלטול מחמת השמן שבתוכו, שהוא מוקצה מחמת איסור כמו שיתבאר בסי' רע"ט, וחכמים אסרו לבטל כלי מהיכנו, מפני שדומה כאלו סותר הכלי).

[531] תוס' שם סוד"ה בעודן האי' (דהכא ודאי לא חשיב ביטול כלי, כי מיד כשבאו על הסל בידו להפריחם ולהבריחם משם). ב"י סי' שי ד"ה כל דבר. מ"א סי' רסו סקי"ד (ואם תאמר למה כופין הסל לפני האפרוחים כמ"ש סי' ש"ח סל"ט, יש לומר דשאני אפרוחים עשוים לפרוח משם מיד, וליכא ביטול כלי כלל (ב"י סי' ש"י)).

וכן הוא לעיל סי' רסה ס"ה (שאין כאן ביטול כלי מהיכנו, כיון שאפשר לנער הנר מהכלי מיד שיפול שמה, ולטלטל הכלי אחר כך כמו שירצה). סי' רסו בקונטרס אחרון סקי"א (וכמו שכתבו התוס' דף מ"ג לענין ביטול לשעה, שכשיכול להפריחם אין כאן ביטול ... דהכא אין כאן ביטול כלל שמיד יכול לשלוף).

[532] כלומר, שאם עלו עליו, או ירדו עליו (ממקום גבוה יותר), יכול להפריחם מיד, או שיכולים לרדת ממנו בעצמם מיד, ולא יעמדו עליו עליו אפילו רגע.

[533] ר' אבהו שם (בעודן עליו כל בין השמשות, מיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא). לבוש סל"ט (ואם היו עליו בין השמשות אסור לטלטלו כל השבת, אף על גב שירדו ממנו, דמגו דאיתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא). מ"א סקס"ו (ואם היה עליו בין השמשות אסור אף על פי שירדו (לבוש גמרא)), וכדלקמן סי' שי ס"ד (כל דבר שהיה אסור בטלטול בבין השמשות, ובשבת הלך לו הדבר הגורם לו האיסור ... אעפ"כ אסור לטלטלו כל השבת כולה).

ומה שאמרו כאן "כל בין השמשות", הוא כדלקמן סי' שי ס"ז (וכל זה בדבר שהיה מוקצה כל בין השמשות, אבל דבר שהיה ראוי בבין השמשות אפילו במקצתו לבד ... חזר להתירו), ושם נסמן (הערה 690).

[534] מהרש"א על התוס' שם (משום דהוה בסיס לדבר האסור, דאפרוחין מוקצין הן).

[535] משנה קכח, ב (מדדין עגלין וסייחין), ופרש"י (אוחז בצוארו ובצדדין וגוררו ומסייעו ומנענע לו ברגליו). ברייתא שם (מדדין בהמה חיה ועוף בחצר). טור ושו"ע ס"מ (כל בהמה חיה ועוף מדדים אותם בחצר, דהיינו שאוחז בצוארן ובצדדים ומוליכן).

[536] ברייתא שם (אין עוקרין בהמה וחיה ועוף בחצר), ופרש"י (אין עוקרין רגליה לגמרי מן הארץ, דמוקצה היא לטלטלה). טור ושו"ע ס"מ (ובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ, דמוקצין הם ואסור לטלטלן).

[537] כדלעיל סי"ד (ובלבד שלא ינענע אפילו מקצתו). לקמן סי' שיא סי"ב (מותר לסוך את המת ולהדיחו, ובלבד שלא יזיז בו שום אבר, שכל מוקצה, כשם שאסור לטלטל כולו, כך אסור לטלטל מקצתו). וכדתנן קנא, סע"א (סכין ומדיחין אותו, ובלבד שלא יזיז בו אבר).

[538] ר"ן (נא, ב) ד"ה ומיהו (קשיא לי היאך מדדין בהמה חיה ועוף כלל, ואפילו בחצר, הא כל מידי דלא חזי לטלטול, כשם שאין מטלטלין את כולו כך אין מטלטלין מקצתו, כדמוכח בפ' שואל דתנן גבי מת ובלבד שלא יזיז אחד מאיבריו. לפיכך נראה לי דהכא משום צער בעלי חיים נגעו בה, ודוקא בשצריכין לכך, אבל בשאין צריכין, לא). שו"ע שם (אם צריכין הבעלי חיים לכך). ט"ז סקכ"ג (פירוש משום צער בעלי חיים, דאם לא כן, אסור לעשות כן אפילו בחצר, דכל מידי דלא חזי לטלטול, כשם שאין מטלטלין כולו כך אין מטלטלין מקצתו, כדאמרינן גבי מת שלא יזיז ממנו אבר. כ"כ הר"ן). מ"א סקס"ח (דאם לא כן, כשם שאסור כולו כך אסור לטלטל מקצתו, כמ"ש סי' שי"א ס"ח (ר"ן)).

ותרנגולת אסור אפילו לדדות אותה[539], אפילו היא צריכה לכך, מפני שהיא מגבהת עצמה כשמדדים אותה, ונמצא זה מטלטל את כולה[540], וזה לא התירו משום צער בעלי חיים[541]. אבל מותר לדחות אותה מאחוריה בידים, כדי שתכנס ללול אם ברחה ממנו[542]:

פ וכל זה לדדות ברשות היחיד. אבל ברשות הרבים אסור לדדות[543] שום בהמה חיה ועוף[544], גזרה שמא יגביהם ויוליכם, ויתחייב משום מעביר ד׳ אמות ברשות הרבים. ולא אמרו החי נושא את עצמו[545] אלא באדם, אבל לא בבהמה חיה ועוף[546].

וכרמלית דינו כרשות הרבים[547] לענין זה[548].

ולדחות אותם מאחריהם אם ברחו, מותר אפילו ברשות הרבים[549]:

פא האשה מדדה את בנה אפילו ברשות הרבים[550], שאין לגזור שמא תגביהנו ותוליכנו ארבע אמות ברשות הרבים, שאף אם תעשה כן לא תעבור על דבר של תורה אלא על דבר של דברי סופרים, שהחי נושא את עצמו[551].

---

[539] ברייתא שם (מדדין בהמה חיה ועוף בחצר, אבל לא את התרנגולת). טור ושו״ע שם (חוץ מתרנגולת, שאין מדדין אותה).

[540] אביי שם (משום דמקפיא נפשה), ופרש״י (מגבהת עצמה מן הארץ ונמצא זה מטלטל). שו״ע שם (מפני שמגבהת עצמה מן הארץ ונמצא זה מטלטל).

[541] כדלעיל סי׳ שה סכ״ו (ולא התירו טלטול מוקצה אף במקום צער בעלי חיים, שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה), ושם נסמן.

[542] משנה שם (תרנגולת שברחה (מן הבית, רש״י), דוחין אותה (בידים, רש״י) עד שתכנס), ורש״י שם ד״ה דדויי (דחייה, שדחפה מאחריה). טור ושו״ע שם (אבל דוחים אותה מאחוריה בידים כדי שתכנס).

והיינו כשעומדת במקום קטן שאינה מחוסרת צידה, כדלקמן סי׳ שטז סכ״ד (חיה ועוף הגדילים ברשותו של אדם, כגון ... אווזים ותרנגולים ויונים, הצדן בשבת פטור, שהרי ניצודין ועומדין הן ... ומכל מקום מדברי סופרים אסור לצודן ... כגון שהוא בית גדול כל כך שאינו יכול לתפסו שם במרוצה אחת ורודף שם אחריהם עד שיכנסו לחדר שאינו גדול כל כך ונועל הדלת בפניהם. אבל אם הם בבית שאינו גדול כל כך, ניצודין ועומדין הן).

[543] ברייתא שם (מדדין בהמה וחיה ועוף בחצר, אבל לא ברשות הרבים), ופרש״י ד״ה דמקפיא (ומיהו ברשות הרבים לא, משום שמא יגביה מן הארץ ונמצא נושאן). טור (ודוקא בחצר, אבל בכרמלית לא, וכל שכן ברשות הרבים). ב״י ד״ה ומ״ש ודוקא (ופירש רש״י (ד״ה דמקפיא נפשה) טעמא דברשות הרבים לא, משום שמא יגביהם מן הארץ, ונמצא נושאן). מ״א סקס״ז (אבל ברשות הרבים אסור, דגזרינן שמא יגביהם ויתחייב).

[544] ב״י שם (והא דאסרינן לדדות ברשות הרבים, לא חילק רבינו בין בהמה לבהמה. וגם הרמב״ם בפרק כ״ה (הכ״ו) לא חילק בכך. אבל הר״ן (נא. ד״ה דוחין) כתב ... דכי גזרינן ברשות הרבים דוקא בקטנים שבהם, דמתוך שהן קשין להנהיגם ברגליהם אתי לטלטלינהו, אבל בגדולים לא גזרינן). וקיי״ל כרמב״ם וטור.

[545] כדלקמן סעיף הבא (שהחי נושא את עצמו), ושם נסמן (הערה 551).

[546] רש״י שם (דסתמא כרבנן, דפליגי עליה דרבי נתן בהמצניע, גבי המוציא חיה ועוף בין חיין בין שחוטין חייב). והיינו כדתניא צד, א (המוציא בהמה חיה ועוף לרשות הרבים, בין חיין ובין שחוטין, חייב. רבי נתן אומר על שחוטין חייב ועל חיין פטור, שהחי נושא את עצמו). רמב״ם פי״ח הט״ז (המוציא בהמה חיה ועוף, אע״פ שהן חיים, חייב. אבל אדם חי אינו משאוי). מ״א שם (דלגבי בהמה לא אמרינן חי נושא את עצמו. וכ״כ הרמב״ם פי״ח).

[547] טור (ודוקא בחצר, אבל בכרמלית לא, וכל שכן ברשות הרבים). ב״י (ומדקתני בחצר, משמע דלא שרי אלא בחצר דוקא, אבל לא בכרמלית). הגהת הלבוש ס״מ (ודוקא בחצר התירו למדדן, אבל לא ברשות הרבים ובכרמלית).

[548] ונתבאר לקמן סי׳ שנב ס״ב, באיזה דברים גזרו שהכרמלית כרשות הרבים.

[549] ב״ח סוף הסימן (הא דדוחין תרנגולת, נמי מיירי אפילו ברשות הרבים, וכל שכן בהמה, דשרי בדחייה אפילו מרשות הרבים). אלי׳ זוטא סקכ״א (אפילו ברשות הרבים (ב״ח)).

וכן מותר למושכם בחבל ברשות הרבים, כדלעיל סי׳ שה סי״ט (המוציא בהמה ומושכה בחבל).

[550] משנה קכח, ב (אשה מדדה את בנה). ברייתא שם (והאשה מדדה את בנה ברשות הרבים, ואין צריך לומר בחצר). טור ושו״ע סמ״א (האשה מדדה את בנה, אפילו ברשות הרבים).

[551] רש״י שם ד״ה דמקפיא (והאשה מדדה את בנה אפילו ברשות הרבים, דאי נמי מגביה ליה, חי נושא את עצמו, דהכי מוקמינן התם דבאדם מודו רבנן). והיינו כדתניא צד, א (המוציא בהמה חיה ועוף לרשות הרבים, בין חיין ובין שחוטין חייב. רבי נתן אומר על שחוטין חייב ועל חיין פטור, שהחי נושא את עצמו), ובגמרא שם (עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי נתן, אלא בבהמה חיה ועוף, דמשרבטי נפשייהו (משמטים כלפי מטה, ומכבידין עצמן להשמיט מיד הנושאן, רש״י), אבל אדם חי, דנושא את עצמו, אפילו רבנן מודו).

לבוש סמ״ב (לא גזרו בזה שמא תגביה אותו מן הארץ ותשא אותו ארבע אמות ברשות הרבים, דאפילו אם היתה מגביהו ונושאת אותו ארבע אמות, לא עבדא איסורא דאורייתא, דגבי אדם חי כולי עלמא מודו דחי נושא את עצמו). מ״א סק״ע (דהא אפילו תגביהנו פטור, דחי נושא את עצמו).

וכן הוא לעיל סעיף הקודם (ולא אמרו החי נושא את עצמו אלא באדם). סי׳ שה סל״ה (שהחי נושא את עצמו).

ובלבד שלא תגררהו, אלא יהא מגביה רגלו האחת ויניח השנייה על הארץ, וישען עליה עד שיחזור ויניח רגלו שהגביה, שנמצא לעולם הוא נשען על רגלו האחת[552]. אבל כשהיא גוררת שתי רגליו, הרי זה כנושאתו[553], ואסור אפילו בכרמלית[554].

ואם הוא קטן כל כך שצריך לגרור ב׳ רגליו ונשאתו ברשות הרבים, חייבת, שבקטן כזה אין אומרים החי נושא את עצמו[555]. וכן הנושא את הכפות או את החולה, שאינו יכול לילך כלל, חייב, מפני שאינן נושאין את עצמן כלל[556].

ואף אם הוא גדול כל כך שיכול לילך ברגליו לבדו, אסור לישא אותו, אפילו בכרמלית. שלא אמרו החי נושא את עצמו, אלא לפטור מחטאת, אבל עכ״פ אסור מדברי סופרים משום שבות[557], ובכרמלית הוא שבות דשבות[558]. וצריך להזהיר לרבים שטועים בזה:

טלטול סוגי כלים

פב כלי שנתרועע, לא יתלוש ממנה חרס לכסות בו או לסמוך בו, מפני שהוא כמתקן כלי[559], שכל דבר שמתקנו בשבת להשתמש בו איזה תשמיש יש בו משום תיקון כלי, כמו שיתבאר בסימן ש״מ[560]:

---

[552] רבי יהודה במשנה קכח, ב (אימתי בזמן שהוא נוטל אחת ומניח אחת, אבל אם היה גורר אסור). טור ושו״ע שם (ובלבד שלא תגררהו, אלא יהא מגביה רגלו אחת ויניח השניה על הארץ וישען עליה, עד שיחזור ויניח רגלו שהגביה, שנמצא לעולם הוא נשען על רגלו האחת).

[553] רש״י שם ד״ה אבל (גורר אסור, מפני שנושאתו). ר״ן נא, א (אבל גורר אסור מפני שנושאתו). מ״א סקע״א (שלא תגררהו, מפני שנושאת (ר״ן)).

והיינו שגם גרירה דינה כהוצאה, כמבואר ברמב״ם פי״ג הי״א (ואם משך החפץ וגררו על הארץ מתחלת ארבע לסוף ארבע חייב, שהמגלגל עוקר הוא). ובמ״מ שם (שהגרירה עקירה גמורה. וכן כתבו הרמב״ן והרשב״א ז״ל). וכמבואר ברמב״ן שבת ח, א (שהמגרר משעה שגירר הוציאה ממקומה הראשון, ואפילו לא משכה במילואה), וברשב״א שם (דכל שהוא מגרר הרי עקר את כולו ממקומו בבת אחת).

וכמו מגלגל, דלקמן סי׳ שנז ס״ב (שלא ישפכם ... בענין שיציאתן לרשות הרבים היא כח שפיכתו ממש, שיש בזה איסור של תורה, כמו במגלגל חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים), ושם נסמן (הערה כב).

[554] מ״א שם (משמע דסבירא ליה דהוה כמי שנושאו, ואם כן אפילו בכרמלית אסור).

[555] תוס׳ צד, א ד״ה אבל (דקטן כבהמה דמי ... אייריי בתינוק בן יומו). ר״ן נא, רע״ב (דכיון שהוא קטן כל כך שאינו אלא גורר, לא מודו ליה רבנן לר׳ נתן). מ״א שם (ר״ן ... וכתב עוד דקטן כל כך שצריך לגררו, אם נשאו חייב חטאת עיי״ש. וכ״כ התוס׳ דף צ״ד).

[556] גמרא שם (מודה ר׳ נתן בכפות). יומא סו, ב (אפילו תימא רבי נתן חלה שאני), ופרש״י (דהשתא לא נושא את עצמו, והנושא מחלל שבת). רמב״ם פי״ח הט״ז (ואם היה כפות או חולה המוציא אותו חייב). מ״א סק״ע (ואם נושא כפות או חולה חייב). וראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי.

[557] רש״י עירובין קג, א ד״ה דומיא (דלא מיתסר אלא מדרבנן, דחי נושא עצמו). יומא סו, ב ד״ה כמאן (חי נושא את עצמו הוא, ואין בו אלא משום שבות). רבינו ירוחם נ״א ח״א יג, ג (דלא אמרו חי נושא וכו׳ אלא לפוטרו מחטאת אבל אסור). הובא בב״י שם.

וכן הוא לעיל סי׳ שה סל״ה (ואין איסור אף לאדם להוציא את החי לרשות הרבים, אלא מדברי סופרים).

[558] שאפילו לגוררו אסור, כדלעיל (ואסור אפילו בכרמלית), ושם נסמן (הערה 554).

ואסור אפילו לצורך מצוה, כדלקמן סי׳ שמ סוף ס״ב (העושה מעשה, אסור, אפילו הוא שבות דשבות במקום מצוה), וסי׳ שמז ס״ז (ומשום צורך מצוה אין מתירין שום איסור קל על ידי ישראל). סי׳ שמט ס״ה (אסור מדברי סופרים, אפילו בכרמלית, ואפילו לדבר מצוה).

אבל ראה לעיל סי׳ שג סכ״ג (הרי הם כשאר שבות דשבות, שלא התירו אלא במקום מצוה או הפסד מרובה, כמו שנתבאר בסי׳ ש״א וכמו שיתבאר בסי׳ ש״ז).

ואפשר הסתפק בזה רבינו, ולכן באה הערה זו במוסגר (הן בס׳ שג, הן בסי׳ שמ, הן בסי׳ שמז, והן בסי׳ שמט), וכהכלל המובא בשארית יהודה או״ח סי׳ ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

[559] ברייתא קכד, סע״ב (מגופה שנכתתה ... לא יספות ממנה שבר (דעביד כלי והוי מכה בפטיש, רש״י) לכסות בה את הכלי ולסמוך בה כרעי המטה). שו״ע סמ״ד (כלי שנתרועעה, לא יטלו ממנה חרס לכסות בו או לסמוך בו).

[560] סעיף יז (אם על ידי זה מתקנו להשתמש בו איזה תשמיש, חייב משום תיקון כלי).

וכן הוא לעיל סכ״ח (שאין איסור בשבירת חרס, אלא אם כן שוברו במתכוין בשביל שיהא ראוי על ידי כך לאיזה תשמיש, שאז אסור משום תיקון כלי, כמ״ש בסי׳ ש״[מ]), ושם נסמן (הערה 224).

והטעם לזה הוא, כי מלאכת מכה בפטיש אינה עצם עשיית הכלי, כי אם סיום הכנתו להשתמשות, בין אם הוא כלי או לאו.

פג אסור לשחוק בכדור בשבת ויום טוב, לפי שאסור לטלטלו מפני שאין תורת כלי עליו[561].

ויש מתירים[562] לטלטלו ולשחוק בו ברה"[י][563]. ונהגו מקדם להקל[564], ולא מיחו בידם, הואיל ויש להם על מי שיסמוכו[565]:

פד אסור לשאת תחת אציליו זרע התולעים שעושים המשי, מפני שאסור בטלטול, שהרי אינו ראוי לכלום, ועוד שמוליד בחומו[566]:

פה יש אוסרים[567] לטלטל בגד שעטנז של ישראל[568], אפילו לצורך גופו ומקומו[569], מפני שאינו ראוי לכלום, לא להתלבש בו ולא להציעו תחתיו אם אינו בגד קשה[570], על דרך שנתבאר ביו"ד סי' ש"א[571].

---

[561] שבלי הלקט סי' תקכא (ומורי ר' יהודה אחי שני נר"ו פירש ... אלו הכדורים שלנו אפילו כלי לא חשיבי, ומחשבת ה[תינ]וק שחישב לשחק בו לא משוי ליה כלי). אגור סי' תקכא (דאסור לצחק בשבת ויום טוב באות[ם] הכדורים, כי אינם ראוים לצור על פי צלוחית, דממאסי שמתטנפים על ידי טיט ועפר. וכן כדור של עץ אסור לטלטלו ולצחוק בו. משבלי הלקט). שו"ע סמ"ה (אסור לשחוק בשבת ויום טוב בכדור). לבוש סמ"ה (מפני שאין שם כלי עליו, ואינו ראוי לכלום אפילו לצור על פי צלוחית, דמיטנף וממאס, ואסור לטלטלו). מ"א סקע"ב (ואסור לטלטל הכדור, דבמחשבתו לא משוי ליה כלי). וראה בדי השלחן סי' קי סקט"ז. ברכת השבת.

ואפשר הטעם, כיון שאין עושים שום פעולה על ידי הכדור, רק מה שזורקים אותו ומקבלים אותו; וכמו המעות שאינם נחשבים כלי, כיון שאין עושים בהם שום פעולה, רק מה שמשלמים ונותנים אותם, וכדלעיל ס"ח (כל דבר שאין תורת כלי עליו ... כגון ... ומעות). וראה לעיל (הערות 160. 526).

[562] תוס' ביצה יב, א סוד"ה ה"ג (אשכחן נמי דמשחקין בכדור שקורין פלוט"א בלע"ז ביום טוב ברשות הרבים, אע"ג דליכא אלא טיול). רמ"א שם (ויש מתירין).

[563] ראה אגרות קודש ח"ג ע' כז-כח, שכן צריכה להיות הגירסא הנכונה (ברשות היחיד). וכן הגיה בדפוס זיטומיר תר"ח. ובבדי השלחן סי' קי ס"ק טז, ובקונטרס השלחן (בשבת ברשות היחיד, וביום טוב אפילו ברשות הרבים). וכן הגיה בס' הק"ן (ע' 49). וכמבואר בד"מ ס"ק יא (ופשוט הוא דאף למאן דשרי, מכל מקום אסור לשחוק ברשות הרבים בשבת ... אבל ביום טוב מותר לשחוק אפילו ברשות הרבים), ובמ"א שם (דביום טוב שרי אפילו ברשות הרבים, אבל בשבת אסור ברשות הרבים).

[564] רמ"א שם (ונהגו להקל). תוס' שם (אשכחן נמי דמשחקין בכדור). רבינו ירוחם נ"ד ח"א (אפילו לטייל מותר להוציא, כגון כדור שמשחקין בו). ים של שלמה ביצה פ"א סי לד (אפשר שהוא לא בא אלא ליישב המנהג שנהגו כן). מ"א סקע"ג (וביש"ש כתב דגם התוס' סברי דמדינא אסור לשחוק, אלא שנהגו להקל). הרי שגם בזמן התוס' נהגו להקל.

[565] חשש נוסף יש במשחקי כדור, כדלקמן סי' שלז ס"ו (אין שוחקין באגוזים ולא בתפוחים וכיוצא בהם על גבי קרקע ... ולשחוק בכדור נתבאר בסימן ש"ח). וראה שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר.

עוד חשש יש במשחקי כדור, כמבואר בקצות השלחן, בדי השלחן סי' קי ס"ק טז (הכדור שהי' בימיהם הי' מחופה עור וממולא צמר או מוכין ... ובזמנינו נתחדש מין כדור ... ממלאין רוח ... ופעמים רבות יוצא הרוח ממנו ... ואז פותחין את קשריו וממלאין אותו ברוח ... מתקן כלי בשבת ... ודמי למנורה של פרקים שאסורה בטלטול שמא תפול מידו ותתפרק ויבוא להחזיר הפרקים), והיינו כדלעיל סי' רעט ס"ח (מנורה בין גדולה בין קטנה, אם היא של פרקים אסור לטלטלה אפילו לצורך גופה ומקומה, אף על פי שלא הדליקו בה באותו שבת, שחוששין שמא תפול מידו ותתפרק ויחזיר פרקיה ויתקעם ויהדקם בחוזק ויתחייב משום בונה, כמו שיתבאר בסי' שי"ג).

[566] שו"ת הרשב"א ח"ד סי' עד (לא יהא אלא משום טלטול, וטלטול דבר זה הוא אסור בטלטול הבצים. ועוד כי בודאי מילד הוא בחומו, ומלאכת מחשבת היא ואסורה). שו"ע סמ"ו (אסור לשאת תחת אציליו זרע התולעים שעושין המשי, מפני שאסור בטלטול, ועוד שהוא מוליד בחומו). לבוש סמ"ו (שהרי אסורים בטלטול, שאינו כלי, ועוד שהוא מוליד בחומו התולעים, ומלאכת מחשבת הוא, ואסור).

ולענין טלטול מוקצה בין אצילי ידיו (דהיינו בבית השחי), ראה לעיל סי' רעו ס"ט. וראה שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר. כנישתא דבי רב.

ולענין איסור מוליד בשבת, ראה לקמן סי' שיח סכ"ה, וסי' שכ סט"ז (משום שדומה למלאכה), ושם נסמן (הערה 2097).

[567] אור זרוע ח"ב הל' שבת סי' נג (ואסרתי אני, משום דשעטנז הוא, ואסור בטלטול הואיל ואינו רשאי ללבוש, והוי כלאים. ויש שנחלק עלי והתיר). תשב"ץ סי' מו (ואומר שאסור לטלטל מלבוש של כלאים בשבת וביום טוב). רבינו ירוחם נ"ב ח"ג פד, ב (מלבוש של כלאים אסור לטלטלו בשבת וביום טוב). מרדכי ביצה רמז תרסו (כתוב באור זרוע מעשה ... ואני המחבר אסרתי, כי שעטנז אסור לטלטל הואיל ואינו ראוי ללבוש). דעה הא' בשו"ע סמ"ז (יש אוסרים לטלטל בגד שעטנז).

[568] משא"כ בגד שעטנז של נכרי מותר, וכדלקמן סי' שכה ס"ו (וכיון שהוא מוכן להנכרי בעליו, הרי זה מוכן לכל), ושם נסמן.

[569] אגודה ביצה סי' יח (ומשמע דמפה של כלאים של שבת אסור לפורשם על השולחן). מ"א סקע"ד (וים של שלמה ספ"א דביצה פסק דאסור לטלטלו כי אם לצורך גופו או מקומו ... ובאגודה בביצה משמע דאסור לטלטל כלל).

ואין הכוונה לאסור אפילו מפה המיוחדת לפורשה על השולחן, אלא כדלקמן בהמשך הסעיף (שאף שראוי להשתמש בו תשמיש אחר, כגון לכסות בו כלים ... שאין הבגד מיוחד להם ... אלא אם כן ייחדו לכך).

[570] ביצה יד, ב (כלאים למאי חזו ... אלא בקשין), ופרש"י (בגדים קשין שאין מחממים מותר לישב עליהן).

ויש מתירים[572] לצורך גופו או מקומו[573], מפני שמכל מקום יש תורת כלי עליו[574], אלא שמלאכתו לאיסור.

והעיקר כסברא הראשונה[575], מפני שאין תורת כלי מועיל אלא לכלי שמלאכתו לאיסור בשבת בלבד, אבל בחול מלאכתו להיתר, שאף אם בשבת אינו ראוי כלל לשום תשמיש, מותר לטלטלו הואיל ויש עליו תורת כלי, דהיינו שראוי הוא למלאכתו בחול[576], כגון נר שמדליקין בו נפט, שבשבת אינו ראוי לכלום, ומותר לטלטלו מפני שיש עליו תורת כלי כמו שנתבאר למעלה[577]. אבל אם גם בחול אינו ראוי למלאכה, כגון בגד שעטנז שאסור להתלבש בו גם בחול, אין עליו תורת כלי ומלבוש כלל. שאף שראוי להשתמש בו תשמיש אחר, כגון לכסות בו כלים, או להאהיל בו למעלה מראשו[578], וכיוצא בתשמישים אלו שאין הבגד מיוחד להם ולא נעשה בשביל כך, אינן מורידין עליו תורת כלי, אלא אם כן ייחדו לכך, כמו שכל צרורות ואבנים שהם ראויים לכיסוי כלים, ואעפ"כ אין עליהם תורת כלי על ידי כך, אלא אם כן ייחדם לכך, כמו שנתבאר למעלה[579].

ואין מועיל כלל להבגד מה שיש עליו צורת ותואר מלבוש, כיון שאסור ללבשו, כמו שאין מועיל למאכל האסור באכילה בשבת[580] להתירו בטלטול מפני שיש עליו תואר אוכל, ותורת אוכל עדיף מתורת כלי[581]:

פו מותר לטלטל מניפה כדי להבריח בה הזבובים, מפני שכלי הוא[582]. רק שיזהר שלא יהרוג זבוב[583]:

---

[571] שו"ע ורמ"א שם ס"א-ב (ומדברי סופרים, אפילו עשר מצעות זו על גבי זו והתחתון שבהם כלאים, אסור לישב על העליון ... כל בגדים הקשים מותרים בהצעה מתחתיו). מ"א כאן ס"ק עד (ועיין ביו"ד סי' ש"א דיש כלאים דחזי למידי). פרי מגדים כאן (ובקשין, להציע שרי, עיין יו"ד ש"א, מותר לטלטל בשבת).

וכן הוא לקמן סי' תקטז ס"ב (בגד כלאים מותר לשלוח [ביום טוב] אם הוא קשה, בענין שמותר לישב ולישען עליו, כמ"ש ביו"ד סי' ש"א עי"ש).

[572] אור זרוע שם (ויש שנחלק עלי והתיר, ושלחתי למורי ה"ר שמחה, וזה אשר השיב לי, גלגל עיני חבירי ר' יצחק בר משה, מאוד ערבים עלי דברי דודים ... ושעטנז אינו אסור לטלטל, דתורת כלי עליו). ונראית הכוונה שגם הסיום הוא מדברי רבינו שמחה, ואף ש"מאוד ערבים עלי דברי דודים", מכל מקום "שעטנז אינו אסור לטלטל". הובא במרדכי ביצה רמז תרסו-ז, ובב"י. דעה הב' בשו"ע סמ"ז (ויש מתירים).

[573] יש"ש סופ"ק דביצה (ומכל מקום מותר לטלטלו, לצורך גופו ומקומו). הובא במ"א שם (וים של שלמה ספ"א דביצה פסק דאסור לטלטלו, כי אם לצורך גופו או מקומו).

[574] רבינו שמחה באור זרוע ומרדכי ובב"י שם (דתורת כלי עליו).

[575] אליה זוטא סקכ"ד (וסברא ראשונה הוא עיקר).

[576] שהרי אפילו שברי כלים שאינם ראוים כלל בשבת, נשאר עליהם תורת כלי אם ראוי לחזור ולתקנו אחר השבת, כדלעיל סל"ד וסמ"ג (ונתבאר לעיל הערה 210).

מכל שכן כלי שמלאכתו לאיסור בשבת, שראוי להשתמש בו אחר השבת.

[577] ס"ב (נר אפילו של מתכת שהדליקו בו נפט, אעפ"כ אין לו דין מוקצה להאסר בטלטול, אלא מותר לטלטלו כשאר כלי שמלאכתו לאיסור, מפני שמכל מקום ראוי הוא לכסות בו כלים).

[578] באופן שאין בו משום עשיית אהל (מחצית השקל), וכדלקמן סי' שטו ס"א-ב (אסור לעשות אהל ... אפילו הוא עראי שאינו עשוי להתקיים ... אבל אם היה אהל עראי עשוי מבעוד יום, מותר להוסיף עליו בשבת).

[579] סוף ס"ח (שאינו מועיל מה שראוי לכסות בו כלים), ושם נסמן (הערה 81), וסנ"ב (שמועיל רק אם ייחדם לכך לעולם), ושם נסמן (הערה 371).

[580] כדלעיל ס"ט (ובכלל מוקצה זה הוא כל מאכלות האסורות בהנאה, שאינו יכול להאכילן אפילו לכלבים ... ואפילו אין איסורן אלא בו ביום בלבד, כגון טבל שיכול לתקנו במוצאי שבת ולאכלו).

[581] שלכן סגי באוכל במה שאפשר לאכלו, אף שלא ייחדו לכך, כדלעיל סס"ד (כל דבר שהוא ראוי למאכל מין חיה ועוף המצויים, מותר לטלטלו). וכן במי נהר וגשמים וכן שלג, שמותר לטלטלם, אף אם לא ייחדם לשתותם או לרחוץ בהם.

משא"כ אבנים, לא סגי במה שאפשר לפצח בהם אגוזים, עד שייחדום לכך, כדלעיל ס"ח (ואפילו דבר שהוא ראוי להשתמש בו איזה תשמיש המותר בשבת, כגון אבנים שראויין לפצוע בהן אגוזים ... שאין תורת כלי עליהם, אסור לטלטלם). ומועיל רק אם ייחדם לכך, כדלעיל סנ"ג (כגון שחשב על האבן לפצוע בה אגוזים למחר, אע"פ שלא ייחדה לכך אלא לשבת זו בלבד, מותר לטלטלה).

וראה מראי מקומות וציונים. שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר. כנישתא דבי רב.

[582] תשב"ץ סי' נט (ומותר לטלטל מניפה בשבת כדי להבריח זבובים ... שאפילו כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך גופו או לצורך מקומו). והיינו שאפילו אם מלאכתו להרוג בו הזבובים, והוי מלאכתו לאיסור, מכל מקום מותר להבריח בו זבובים, שמשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו. הובא בכל בו סי' לא לד, ב (מותר לטלטל מניפה בשבת כדי להבריח הזבובים, דכלי הוא). שו"ע סמ"ח (מותר לטלטל מניפה בשבת (קסב) להבריח הזבובים).

וכן הוא לעיל סנ"ה (על פי שבלי הלקט, ושו"ע סכ"ג), ושם נסמן (הערה 386).

פז מכבדות שמכבדין בהן הקרקע הרי הן ככלי שמלאכתו להיתר[584], לדברי המתירין לכבד בהן בשבת קרקע המרוצף, כמו שיתבאר בסי׳ של״ז[585]. ואף שמכבדין בהן גם כן קרקע שאינו מרוצף בחול, מכל מקום הרי הן ככלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר, שמותר לטלטלו ככלי שמלאכתו להיתר[586], כמו שנתבאר למעלה[587].

אבל לדברי האוסרים לכבד בשבת אף קרקע המרוצף[588], אסור לטלטלן כי אם לצורך גופן או מקומן, ככלי שמלאכתו לאיסור[589].

כלי שחוזים בו הכוכבים, אם מותר להפכו ולטלטלו להביט בו, נתבאר בסי׳ ש״ז[590]:

פח מה שמורה על השעות, בין שהוא של חול[591], בין של מין אחר כגון שרואין בצל[592], נתפשט המנהג לאוסרו בטלטול[593] כי אם לצורך גופו, דהיינו שצריך להשתמש בגופו איזה תשמיש המותר, או לצורך מקומו, ככלי שמלאכתו לאיסור, לפי שנעשה למדידת הזמן או הצל[594], ויש לדמותה למדידה האסורה בשבת[595].

ואין להתירה מפני שהיא מדידה של מצוה, שהוא לומד על ידי כלי זה. שלא התירו מדידה של מצוה, אלא כשהמדידה בעצמה יש בה מצוה, כגון למדוד המקוה[596] וכיוצא בה, אבל כאן המדידה בעצמה אין בה שום ענין מצוה. ואי משום שלומד על ידה, איך יתלה לימודו בדבר האסור ויהיה מותר על ידי כך[597]. זהו טעם המנהג. אבל מן הדין אין איסור ברור בדבר ולא היתר ברור[598]:

---

[583] תשב״ץ שם (ובלבד שיזהר שלא יהרוג שום זבוב). כל בו שם (ובלבד שיהא זהיר שלא להרוג הזבובים). וכדלקמן סי׳ שטז סי״ט (וכל זה לענין צידת הפרעוש. אבל להרגו אסור לדברי הכל, אפילו הוא על בשרו ועוקצו, שמשום צער בעלמא לא התירו), ושם נסמן (הערה 1436).

[584] גמרא קכד, ב (מכבדות של מילתא (בגדים לכבד שולחן שמלאכתו להיתר, רש״י) מותר לטלטלן בשבת, אבל של תמרה (לכבד את הבית דאסור משום אשוויי גומות, רש״י), לא ... מחמה לצל (דבר שמלאכתו לאיסור ליכא מאן דשרי מחמה לצל)). רי״ף מח, א (והאידנא דקי״ל כרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר, הויין להו מכבדות של תמרה דבר שמלאכתו להיתר, ואפילו מחמה לצל שרי). רמב״ם פכ״ו ה״ב (מכבדות של תמרה וכיוצא בהן שמכבדין בהן את הקרקע, הרי הן ככלי שמלאכתו להיתר, שהרי מותר לכבד בשבת). שו״ע סמ״ט (מכבדות שמכבדים בהם הקרקע, מותר לטלטלם).

[585] ס״ב (ואם הוא קרקע מרוצף באבנים, וכל שכן בקרשים, שאין לחוש בו להשוואת גומות, מותר לכבדו), ושם נסמן.

[586] שלטי הגבורים מח, א אות ב (כל כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר מותר לטלטלו אפילו מחמה לצל, דומיא דמכבדות, דהוויין מלאכתן לאיסור גבי מקום שאינו רצוף באבנים, ומלאכתן להיתר גבי מקום המרוצף באבנים, ושרי לטלטלן).

[587] סעיף כא (כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר, מותר לטלטלו אף לצורך הכלי עצמו, כדין כלי שמלאכתו להיתר).

[588] כדלקמן שם ס״ב (ויש מחמירין אפילו במרוצף).

[589] שלטי הגבורים שם (ולדברי סמ״ג והרא״ש דאסרו לכבד הבית בשבת בשום ענין, אם כן המכבדות הוו כלים שמלאכתן לאיסור, ואין מטלטלין אותן אלא לצורך גופן או לצורך מקומן), וכמובא לעיל (מגמרא ורש״י). ב״י ד״ה כתב הרמב״ם (ולדברי האוסרים לכבד אפילו קרקע המרוצף ... פשיטא דהוי מלאכתו לאיסור). ים של שלמה ביצה פ״ב סל״ג (ואם כן מלאכתו לאיסור, ואסור אפילו לטלטלן מחמה לצל, כי אם לצורך גופו או מקומו). מ״א ס״ק עה (ולמאן דאמר אסור לכבד הבית, הוי כלי שמלאכתו לאיסור (ב״י שלטי גבורים וים של שלמה...)).

[590] סעיף לא.

[591] שעון חול בנוי משתי שפופרות המוצבות אחת מעל השנייה וביניהן מעבר צר, השפופרת העליונה מלאה חול דק הזורם בקצב קבוע אל השפופרת התחתונה, ולפי כמות החול שזרם יודעים לשער יחידות זמן.

[592] שעון שמש המראה את השעה לפי נטיית הצל שהטילו מחוגי השעון.

[593] תשובת מהרי״ל סי׳ ר אות ב (ולטלטל השעות, שמעתי כבר איך שנתנו בדבר לפני מהר״ר וייבש ז״ל, ולא מצאו איסור ברור, ואפילו הכי היתר נמי לא אמר בו, לפי שנתפשט האיסור). שו״ע סנ״א (מה שמורה על השעות שקורין רילוז״ו, בין שהוא של חול בין שהוא של מין אחר (כגון שרואין בצל, מ״א), יש להסתפק אם מותר לטלטלו), ורמ״א (וכבר פשט המנהג לאסור)).

[594] מהרי״ל שם (ויש לומר דהוי כלי שמלאכתו לאיסור דלמדידה נעשה). מ״א ס״ק עח (והוא כלי שמלאכתו לאיסור).

[595] כדלעיל סי׳ שו סי״ח (אסור למדוד שום דבר בשבת ... מפני שהוא מעשה חול וזלזול שבת).

[596] כדלעיל שם (ומותר למדוד מדידה של מצוה, כגון למדוד אם יש במקוה מ׳ סאה).

[597] מהרי״ל שם (הכא המדידה אינה מצוה. ואי משום שלומד על ידה, אם כן יתלה למידה איסורא, ויהא שרי, וחלילה). מ״א שם (שאני הכא דהמדידה אינה מצוה. ואי משום שלומד על ידה, אם כן יתלה לימודו באיסור, ויהא שרי, חלילה).

[598] מהרי״ל ושו״ע שם.

ולענין השעונים הקטנים שלנו שלובשים על היד, נהגו להתיר. וראה מה שדנו בזה בפרי מגדים אשל אברהם ס״ק עח. מחצית השקל על המ״א שם. משנ״ב ס״ק קסח. בדי השלחן סי׳ קח סק״ג.

פט אפילו דבר הראוי בשבת, אם הוא גרוע בעיני העשירים ואין דרכם להשתמש בו מחמת עשרם, נעשה דבר זה מוקצה גמור להם, ונאסר להם בטלטול אף שהוא של עניים, אלא העשירים שבבית העניים מותרים לטלטלו כמו העניים עצמם[599].

ואם דבר זה הוא של עשיר, אסור בטלטול אף לכל העניים שבעולם, שמתוך שהוקצה לבעליו הוקצה לכל העולם[600].

במה דברים אמורים בדבר שאינו ראוי לבעליו מחמת גריעותו בעיני בעליו. אבל דבר שאינו ראוי לבעליו מחמת שהוא אסור להם, כגון יין לנזיר, לא נעשה מוקצה בשביל כך, הואיל והוא מותר לאחרים, ולפיכך אף הנזיר עצמו מותר לטלטלו[601]:

---

[599] תוס׳ קכז, ב ד״ה כיון (הא דאמר בפרק כל הכלים (קכה, א) שירי פרוזמיות שאין בהן ג׳ על ג׳ [אצבעות] אין מטלטלין אותן, משמע הא יש בהן שלש על שלש מטלטלים. היינו לעניים, אי נמי אפילו לעשירים בבית עניים). הובא בט״ז ס״ק כה, ובמ״א ס״ק עט.

וכן הוא לעיל סמ״א (מטלניות ... אם יש בהן ג׳ על ג׳ [אצבעות] והן של עני, מותרים כל העניים שבעולם לטלטלן ... אבל עשירים אסורים לטלטלן, אע״פ שהן של עני ... ועשיר שהוא דר בביתו של עני זה שהמטלניות שלו, הרי הוא נגרר אחר בעל הבית ומותר לטלטלן).

[600] ר״ן (כא, סע״א) ד״ה ומהא (דמוקצה לעשירים מוקצה, ואפילו עניים אין מטלטלין אותו, שכבר הוקצה מדעתו של בעל הבית העשיר, ולא בעיא שיהא מוקצה לכל). שו״ע סנ״ב (מוקצה לעשירים הוי מוקצה, ואפילו עניים אין מטלטלין). ורמ״א ס״ז (ואפילו חזי לעני, הואיל והקצוהו הבעלים שלו, אף על פי שהם עשירים, דמוקצה לעשיר הוי מוקצה לעני).

וכן הוא לעיל סמ״א (אבל מטלניות של עשירים שהן פחות מג׳ טפחים על ג׳ טפחים, אסורות אף לכל העניים שבעולם, שכיון שהוקצו לבעליהן העשירים מפני שאינן ראויות להם, הוקצו לכל העולם), וס״ל (ואפילו אם היא ראוייה לעניים לכיסוי כלים, אלא שבעליה הוא עשיר וז[ו]רקה לאשפה, אעפ״כ אסורה בטלטול לכל העניים שבעולם, שהכל הולך אחר הבעלים).

[601] תוס׳ שם (הכא לכו״ע חזיא, אלא איסורא הוא דרביע עליה), ובדף מו, ב ד״ה מי יימר דמיזדקיק האי׳ (דפירות שנדרה מהם אינם מוקצין לענין טלטול, דהא חזו לשאר בני אדם). מ״א שם (ובתוס׳ פ׳ מפנין דף קכ״ז כתבו דהיכא שהדבר ראוי לכו״ע, אלא דאיסורא הוא דרביע עליה, כגון תרומה ביד ישראל, מותר לכל לטלטלו ... וסבירא להו דמוקצה מחמת איסור דרביע עליה מותר לכל, וגם בדף מ״ו כתבו התוס׳ דהיכא דנדרה הנאה מכבר, אפילו היא עצמה שרי לטלטלה, כיון דחזי לאחרים, אלא אם כן אסרתם על כל העולם).

שט טלטול על ידי דבר אחר אם מותר בשבת

ובו י"א סעיפים:

נוטל תינוק ואבן בידו

א נוטל[602] אדם את בנו ברשות היחיד והאבן בידו, ואינו חשוב כמטלטל את האבן בידיו[603]. והוא שאי אפשר בענין אחר, כגון שיש לבנו געגועין עליו שאם לא יטלנו יחלה, ולא גזרו על טילטול שלא בידים ממש במקום סכנת חולי[604]. וגם אי אפשר להשליך האבן מיד התינוק מפני שיצעק ויבכה[605]. אבל אם אין לו געגועין עליו אסור ליטלו.

ואינו דומה לשאר טילטול דבר האסור שמיטלטל מאיליו על ידי שמטלטל בידו את הדבר המותר שעמו, שהתירו חכמים כשאי אפשר לנער האיסור מן ההיתר כמו שיתבאר[606]. לפי שלא התירו כן אלא כשצריך לדבר המותר[607], אבל כאן אין זה צורך כל כך ליטול את התינוק כשאין לו געגועין עליו[608]:

ב ואפילו כשיש לו געגועין עליו, לא התירו אלא באבן, אבל אם דינר בידו[609], אסור אפילו לאחוז בידו והוא מהלך ברגליו ברשות היחיד, גזרה שמא יפול הדינר מידו וישכח אביו ויגביהנו, ונמצא מטלטל מוקצה טלטול גמור, ולטלטול גמור חששו וגזרו אפילו במקום סכנת חולי, כיון שאין שם סכנת נפש אם לא יטלנו[610]:

---

[602] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) נוטל תינוק ואבן בידו (ס"א-ב)
(ב) מוקצה המונח על דבר המותר (ס"ג-ו).
(ג) בסיס לדבר האסור (ס"ז-יא).

לכללות סימן זה ראה ברכת השבת ע' קיב ואילך. שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר הלכות מוקצה (אלאשווילי). שו"ע הרב עם ביאורים והערות (כהן). כנישתא דבי רב.

[603] משנה קמא, ב (נוטל אדם את בנו והאבן בידו), ופרש"י (בחצר, ולא אמרינן דמטלטל לאבן). טור ושו"ע ס"א (נוטל אדם את בנו והאבן בידו, ולא חשיב מטלטל לאבן).

[604] דבי רבי ינאי שם (בתינוק שיש לו גיעגועין על אביו), ופרש"י (שאם לא יטלנו יחלה, ולא העמידו טלטול שלא בידים במקום סכנה, ואע"ג דלאו סכנת נפש גמורה אלא סכנת חולי). טור ושו"ע שם (והוא שיש לו געגועין עליו, שאם לא יטלנו, יחלה. אבל אם אין לו געגועין עליו, לא). מ"א ס"ק א (ולא אסרו טלטול שלא בידים במקום סכנת חולי (רש"י)).

וראה הלי' ת"ת לרבינו פ"א בקונטרס אחרון סק"א קרוב לסופו (עיין ריש פרק נוטל ובפרש"י שם, שיכול לבא לידי חולי אם יש לו געגועים).

[605] תוס' קמב, א ד"ה ונשדינהו (ואם תאמר גבי קטן נמי נשדייה לאבן מידו, ואמאי שרי לטלטולי עם האבן. ויש לומר אם ישליכו מידו יצעק התינוק ויבכה). מ"א שם (ואם תאמר ישליך האבן מידו, כמ"ש ס"ג. יש לומר שיצעק התינוק ויבכה (תוס')).

[606] ס"ד (ואם אי אפשר לנער ... מותר לטלטל ההיתר עם האיסור שעליו).

[607] כדלקמן ס"ו (שלא התירו טלטול על ידי דבר אחר, אלא כשמטלטל בשביל דבר המותר).

[608] תוס' שם (ואם תאמר מאי שנא דלא שרינן לטלטל תינוק אלא כשיש לו גיעגועין, תיבטל אבן אגב תינוק, כמו שהיא בטלה אגב כלכלה מלאה פירות. ויש לומר דאינו צריך כל כך טלטול התינוק).

וראה לעיל סי' רנט בקונטרס אחרון סק"ג (ומגמרא ריש פרק נוטל לא קשיא מידי, דלא מצריכים געגועים אלא משום דאין צריך לתינוק, כמו שכתבו התוס' שם ודו"ק). והיינו שאם האב הוצרך לקחת את התינוק אתו לצורך עצמו, היינו מתירים אפילו אם לא היו לתינוק געגועים אל אביו.

וראה תהלה לדוד ס"ק א. ברכת השבת. כנישתא דבי רב.

[609] שהמטבע הוא מוקצה גמור, כדלעיל סי' שח ס"ח (כגון אבנים ומעות ... שאין תורת כלי עליהם, אסור לטלטלם ... מוקצה מחמת גופו).

[610] רבא קמב, רע"א (לא שנו אלא אבן, אבל דינר אסור, אבן אי נפלה לה לא אתי אבוה לאיתויי, דינר אי נפיל אתי אבוה לאתויי), ופרש"י (וטעמא לאו משום טלטול הוא, דאפילו לאוחזו בידו והתינוק מהלך ברגליו אסר ליה רבא, דילמא נפיל ואתי לאתויי, וכיון דלאו סכנת נפש היא לא שרו ביה טלטול). תוס' קמא, ב ד"ה אי הכי (דאע"פ שיש איסור מוקצה כשמטלטל התינוק עם האבן, ושרינן ליה משום גיעגועין. מיהו יש לנו להחמיר במוקצה יותר כשמטלטלו בידים משמטלטלו אגב תינוק). טור ושו"ע שם (ואפילו כשיש לו געגועין עליו, לא התירו אלא באבן, אבל אם דינר בידו, ואפילו לאחוז התינוק בידו והוא מהלך ברגליו, אסור, דחיישינן דילמא נפיל ואתי אבוה לאתויי).

אבל ראה לקמן סי' שכח סכ"ב (שסתם צרכי קטן דינם כצרכי חולה שאין בו סכנה, ומותר להאכילו מוקצה אפילו בידים, אם אי אפשר בענין אחר), הרי שלצורך התינוק התירו אפילו טלטול גמור בידים. וראה שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר.

מוקצה המונח על דבר המותר

ג כלכלה שהיתה נקובה וסתמה באבן[611] מבעוד יום (אם הדקה שם בחוזק[612]) מותר לטלטלה, שלא נעשית בסיס לדבר האסור. לפי שאף האבן נעשה כלי (כשהוא מהודק בה), שהרי נעשה כדופנה[613].

וכן דלעת חלולה שתולין בה אבן להכבידה למלאות בה מים, אם האבן קשור בה יפה מבעוד יום, שאינו נופל ממנה כשממלאים בה, מותר למלאות בה. לפי שאף האבן הותר בטלטול, מפני שנעשה כמו הדלעת עצמה שהוא בטל אצלה. ואם לאו אסור למלאות בה[614].

אלא אם כן ייחד אבן זה לכך לעולם, כמו שנתבאר לעיל בסי׳ ש״ח[615]:

ד דבר[616] האסור בטלטול שמונח על דבר המותר, אם הניחו עליו מבעוד יום מדעתו על דעת שישאר

---

[611] משנה קמא, ב (נוטל אדם ... כלכלה והאבן בתוכה), ובגמרא שם קמב, א (ואמאי תיהוי כלכלה בסיס לדבר האסור ... אמר רב חייא בר אשי אמר רבא הכא בכלכלה פחותה (שנפחית דופנה או שוליה, רש״י) עסקינן, דאבן גופה נעשית דופן לכלכלה). טור וש״ע ס״ב (כלכלה שהיתה נקובה וסתמה באבן, מותר לטלטלה, שהרי נעשה כדופנה).

[612] **מג״א** סק״ג (כיון דהדקה, שויא דופן (גמרא), משמע דאם לא הדקה לא). **וצ״ע דליתא בגמרא**.

ופירש במחצית השקל (כן הוא בגמרא דף קכ״ה ע״ב על דלעת שיש בה אבן, ומיניה יליף מ״א גם לענין כלכלה). והיינו כדלקמן בסמוך (אם האבן קשור בה יפה מבעוד יום, שאינו נופל ממנה כשממלאים בה).

אמנם רבינו מסתפק אם יש ללמוד מדלעת לכלכלה, כי מה שהצריכו הידוק וקישור בדלעת, הוא מהטעם שיובא לקמן מרש״י (הואיל ובלא קשירה לא חזיא למלאות, דהא נפלה, והאי לאו הדקה בטולי בטלה מתורת כלי), משא״כ בכלכלה, וכמבואר באליה רבה ס״ק ד (דזה נאמר בגמ׳ דף קכ״ה [ע״א] על אבן שבדלעת, ופרש״י כיון דהדקה קשרה יפה, אבל בדף קמ״ב [ע״א] בדין כלכלה נקובה לא נאמר זה כלל, ובזה יש לומר אף דלא הדקה נעשה דופן, כיון שהוא בנקב הדופן או שוליה ואי אפשר להשתמש בכלכלה בלא האבן).

[613] משא״כ אם האבן יכול ליפול מהכלכלה, אין האבן נעשה כדופן הכלכלה, ואינו נעשה כלי, וממילא נעשית הכלכלה בסיס לאבן.

ואף שהכלכלה אינה משמשת לאבן, אלא האבן משמשת לכלכלה, מכל מקום נעשית הכלכלה בסיס לאבן. ויתבאר לקמן (הערה 639).

[614] משנה קכה, סע״א (האבן שבקירויה (דלעת יבישה חלולה וממלאין בה מים, ומתוך שהיא קלה אינה שואבת אלא צפה, ונותנין בה אבן להכבידה, רש״י), אם ממלאין בה ואינה נופלת (שקשורה יפה לפי הקירויה, שויא כלי, רש״י) ממלאין בה, ואם לאו אין ממלאין בה). ובגמרא שם ע״ב (אם ממלאין בה ואינה נופלת ממלאין בה (אבן נעשית כלי, רש״י) ... כיון דהדקה (שקשרה יפה, רש״י) שויא דופן ... אם לאו אין ממלאין בה ... כיון דלא הדקה בטולי בטלה (הואיל ובלא קשירה לא חזיא למלאות, דהא נפלה, והאי לאו הדקה בטולי בטלה מתורת כלי, רש״י)). טור ושו״ע שם (וכן דלעת שתולין בה אבן כדי להכבידה למלאת בה מים, אם הוא קשור יפה שאינו נופל, מותר למלאת בה, שהוא כמו הדלעת עצמה שהוא בטל אגבה, ואם לאו, אסור).

*

ואף שנתבאר לעיל, לענין כלכלה נקובה שסתם באבן, שאם האבן נעשה כלי אין הכלכלה בסיס לדבר האסור, משא״כ אם לא נעשה כלי, הכלכלה היא בסיס לדבר האסור.

מכל מקום כאן כתב רק שאם האבן לא נעשה כלי ״אסור למלאות בה״; ולא כתב ש״אסור לטלטלה״ כיון שהיא בסיס לדבר האסור.

וראה מה שדנו בזה בקובץ יגדיל תורה ירושלים ח״ג ע׳ 43 ואילך. ח״ז ע׳ 82 ואילך. חכ״ג ע׳ 88 ואילך. כנישתא דבי רב.

[615] סנ״ב (לא הוכנו לכך על ידי ישיבה או על ידי מחשבה בלבד, כל שלא ייחדם לכך לעולם), וסנ״ג (אלא אם כן ייחדם לכך לעולם, שאז ירד עליהם תורת כלי על ידי שנתייחדו לתשמיש זה לעולם), ושם נסמן (הערה 371).

[616] עיקרי דיני בסיס לדבר האסור וניעור המוקצה, נתבארו בסעיפים ד-יא שלפנינו.

לענין קליפות ועצמות שעל המפה – לעיל סי׳ שח ס״ס-סב.

לענין נר שעל השלחן – לעיל סי׳ רעז ס״ה-ו.

לענין מעות שבכיס – לקמן סי׳ שי סי״א-כ.

כללי הלכות טלטול מוקצה מן הצד – לקמן סי׳ שיא סי״ד-טו.

*

סיכום כללי בסיס לדבר האסור וניעור המוקצה:

(א) הניחו על דעת שישאר בשבת, נאסר בטלטול כמוהו, אף שניטל ממנו המוקצה (רעז, ו. רעט, א. רעט, ד. שט, ד. שט, ז-י. שי, יא. שי, טו. תנז, יח).

(ב) כשהניח המוקצה עליו כדי לשמש את ההיתר, לא נעשה ההיתר בסיס למוקצה (רנט, ג. שיא, יד. שעב, יד).

(ג) הניחו על דעת שישאר עליו חצי שבת, ב׳ דעות אם נאסר (רעז, ו. רעט, ה. שט, ז).

(ד) הונח עליו באמצע השבת לדעתו, לא נעשה בסיס (רסה, ה. רעט, ו. שח, ס. שי, יא).

(ה) שכח להסירו קודם כניסת השבת, לא נעשה בסיס (רעז, ה-ו. שט, ד. שט, ו. שי, טו).

(ו) הניחו בדרך אקראי, לא נעשה בסיס (רעז, ו. שט, ט).

מונח שם גם בשבת, הרי נעשה ההיתר בסיס להאיסור, ונאסר בטלטול כמוהו ממש[617].

אבל אם לא היה בדעתו שישאר מונח שם בשבת, ושכח להסירו ממנו קודם כניסת השבת, שלא נעשה בסיס אליו[618].

וכן אם נעשה בסיס לאיסור ולהיתר[619], כגון שהניח עליו מבעוד יום גם דבר המותר בטלטול שחשוב יותר מדבר האסור, כמו שנתבאר בסי' ש"י[620], כיון שלא נעשה בסיס לאיסור בלבדו, הרי הוא עומד עדיין בהתירו ומותר לטלטלו, אף שגם האיסור שעליו מיטלטל עמו מאיליו.

אלא שאם אפשר לנער האיסור ממנו מיד, צריך לנערו מתחלה, ואחר כך יטלטל ההיתר בלבד למקום שצריך אליו[621].

ואם אי אפשר לנער[622], או שיהיה איזה הפסד[623] בדבר המותר[624] אם ינער את האיסור, או שלא יספיק לו הניעור להשלים בו הצורך שהוא צריך לטלטול זה, כגון שמטלטל ההיתר עם האיסור שעליו למקום אחר מפני שצריך לפנות מקומם זה שהם עליו עכשיו כדי להשתמש בו איזה תשמיש או צורך אחר, בענין שאם ינער כאן האיסור לא יוכל להשלים צרכו במקום הזה, מותר לטלטל ההיתר עם האיסור שעליו[625]:

ה כיצד, כלכלה מליאה פירות והאבן בתוכה, אע"פ שהניחו שם מבעוד יום במתכוין שישאר שם בשבת, כיון שיש פירות בכלכלה, הרי נעשית בסיס לאיסור ולהיתר, ולא נאסרה בטלטול[626].

ולכן אם הם פירות רטובים ורכים מאד, כגון תאנים וענבים שאם ינערן יתטנפו בקרקע ויפסדו, מותר

(ז) הונח על ידי אחר, שלא מדעתו, לא נעשה בסיס (שט, יא).
(ח) בסיס לאיסור ולהיתר החשוב יותר, לא נאסר (רסה, ג. רעז, ו. שח, ה. שט, ד-ה. שי, טו-יז. שי, כ).
(ט) גם כשלא נעשה בסיס, צריך לנער ממנו המוקצה תחלה (רעז, ה-ו. שח, סא. שט, ד-ו. שי, יא. שי, טו. שי, יז).
(י) כשאי אפשר לנער יטלטלו עם המוקצה שעליו (רעז, ו. שח, ה. שט, ד. שט, ו. שי, יז).
(יא) כשיהי' הפסד לדבר המותר בניעור, יטלטלו עם המוקצה שעליו (רעז, ו. שח, ה. שט, ד-ה. שי, יז).
(יב) כשצריך למקומו, יטלטלו עם המוקצה שעליו (רנט, קו"א ב. רעז, ה-ו. שח, ה. שח, סב. שט, ד-ו. שי, יא. שיא, יד).
(יג) כשרוצה לטלטלו לצורך האיסור, אסור אפילו לנערו (שט, ו. שיא, יד).

[617] יתבאר לקמן ס"ז, ושם נסמן (הערה 639).

[618] יתבאר לקמן ס"ו, ושם נסמן (הערה 634).

[619] יתבאר לקמן ס"ה, ושם נסמן (הערה 626).

[620] סט"ז (כבר נתבאר בסי' ש"ט שכלי שנעשה בסיס לאיסור ולהיתר מותר לטלטלו).

אלא דלקמן שם סי"ז-ט יתבארו דיני בסיס לאיסור ולהיתר לענין מחתה שיש עליה אפר ושברי עצים או פחמים. וכאן ס"ה יתבארו דיני בסיס לאיסור ולהיתר לענין כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה.

[621] משנה קמב, ב (האבן שעל פי החבית, מטה על צדה והיא נופלת ... מעות שעל הכר, מנער את הכר והן נופלות). גמרא קמב, א (ולינערינהו נעורי).

וכן הוא לקמן ס"ה-ו. סי' שי סי"א וסט"ו וסי"ז. סי' שיא סי"ד. לעיל סי' רעז ס"ה-ו. סי' שח סס"א.

הטעם לזה שבכל מקום שאפשר לנער צריך לנערו מתחלה, נתבאר לעיל סי' שח סס"א (שהניעור אינו טלטול גמור על ידי דבר אחר, שכלאחר יד הוא).

[622] יתבאר לקמן ס"ו, ושם נסמן (הערה 635).

[623] יתבאר לקמן ס"ה, ושם נסמן (הערה 627).

[624] משא"כ אם ההפסד הוא רק בדבר האסור. אבל לקמן סי' שי סי"ז נאמר סתם (אם אין הפסד בניעורו). ולעיל סי' רעז ס"ו (או שיש חשש הפסד בניעור זה שלא ישבר הנר). ובסי' שח ס"ה (סכין של שחיטה ושל מילה ... אסור לטלטלם אפילו לצורך גופם ומקומם ... אם הסכין הזה תחוב בנדן עם סכינים אחרים ... בעוד ששאר הסכינים בתוכו, מותר לטלטלו ... שיש חשש הפסד אם ינערנו). וראה תהלה לדוד סי' שי ס"ק ח. ברכת השבת. שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר. כנישתא דבי רב.

[625] יתבאר לקמן ס"ו, ושם נסמן (הערה 636).

[626] גמרא מז, א (הוה מטלטלינן כנונא אגב קיטמא, ואע"ג דאיכא עליה שברי עצים), ותוס' שם ד"ה הנח (דהוי בסיס לדבר האסור ולדבר המותר, ושרי). רא"ש פ"ג סוס"י כב (וכיון דהוא בסיס לשניהם, מטלטלין אותו עמהם).

וכן הוא גם כאן באבן ופירות שבכלכלה, כמבואר ברשב"א קמב, א ד"ה אמר (הכא בכלכלה מלאה פירות עסקינן. כלומר דהוה ליה בסיס לדבר המותר ולדבר האסור דשרי). ב"י סוד"ה כלכלה מלאה (ומשמע לי דאפילו במניח האבן מדעת שרי לטלטלה, מפני שנעשית בסיס לדבר האסור ולדבר המותר). לבוש סוף ס"ג (כיון שהוא גם כן בסיס לדבר המותר, דהיינו הפירות, בטל האבן לגבייהו). מ"א סק"ד (דנעשה בסיס לאיסור ולהיתר).

וכן הוא לעיל ס"ד. סי' רסה ס"ג. סי' רעז ס"ו. סי' שח ס"ה. לקמן סי' שי סט"ו-יז, וס"כ.

ליטול הכלכלה כמות שהיא עם הפירות והאבן שבתוכה ולהוליכה למקום שצריכים לו הפירות לאכלם שם[627]. ואין מחייבים אותו ליטול הפירות בידיו ולהוליכם, כי שמא יפלו מידיו לארץ ויתטנפו[628].

ואם הם מונחים בסלים קטנים תוך הכלכלה יטול הסלים בידו מתוך הכלכלה ויוליכם אחד אחד בענין שאין חשש שיפלו הפירות לארץ[629]. ואם צריך ליטול גוף הכלכלה למקום אחר כדי להשתמש בה שם איזה תשמיש, יטול הסלים מתוכה בידו ויניחם על גבי קרקע, ואחר כך ינער האבן מתוכה ויטלנה[630].

ואם הם פירות יבשים שאינם נפסדים כשהם מתטנפים בקרקע אף שאינם בסלים, לא יטול הכלכלה כמות שהיא עם הפירות והאבן, בין שצריך לפירות בין שצריך לכלכלה, אלא ינערם מתוכה עם האבן[631], ואחר כך ילקטם בידו ויחזירם לכלכלה אם ירצה[632].

אבל אם צריך למקום הכלכלה בענין שלא יספיק לו הניעור, מותר לו ליטלה מכאן כמות שהיא בכל ענין[633]:

ו וכן אם הניח אבן על פי חבית של יין לכיסוי, ושכח להסירה משם קודם השבת, או שהניח מעות על הכר ושכח ליטלם מעליה קודם השבת, והוא צריך ליטול יין מן החבית, או לשכב על הכר, כיון שהחבית והכר לא נעשו בסיס לדבר האסור, הרי הוא מטה החבית על צדה והאבן נופלת, ומנער את הכר והמעות נופלים[634].

ואם היתה החבית בין החביות, בענין שאינו יכול להטותה במקומה, יכול להגביהה כמות שהיא עם

---

[627] משנה קמא, ב (נוטל אדם ... כלכלה והאבן בתוכה). וגמרא קמב, א (ולישדינהו לפירי (לארץ כולן, רש"י) ונישדי לאבן ונינקטינהו בידים (ויחזירנה לכלכלה, רש"י). כדרבי אלעי אמר רב בפירות המיטנפין (בפירות מבושלין ורכין מאד, כגון תאנים ותותים וענבים שאם ישליכם לארץ יטנפו, רש"י)). רמב"ם פכ"ה הט"ז (היתה הכלכלה מלאה פירות והאבן בתוך הפירות, אם היו הפירות רטובים כגון ענבים ותותים נוטל אותה כמות שהיא, שאם ינער הפירות יטנפו בעפר, ובמקום הפסד לא גזרו). טור ושו"ע ס"ג (כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה, אם הם פירות רטובים, כגון תאנים וענבים, יטול אותה כמו שהיא, שאם ינער הפירות מתוכה, יפסדו).

וכן הוא לעיל ס"ד. סי' רעז ס"ו. סי' שח ס"ה. לקמן סי' שי סי"ז.

[628] תוס' שם ד"ה ונשדינהו (ולא מצי נקיט להו בידיו פן יפול לארץ). מ"א סק"ד (ואין מטריחין אותו ליטול הפירות מתוך הסל בידו).

[629] תוס' שם ד"ה הכא (מונחת בסלים קטנים בפני עצמה ... ואותם סלים מונחים בתוך כלי אחד גדול ... דיכול ליקח סלי טהורה). מ"א שם (אם הפירות מונחים בסלים קטנים תוך הכלכלה יטלם בידו מתוך הכלכלה (תוס')).

[630] ב"י סוד"ה כלכלה מלאה (כשהוא צריך לפירות או לכלכלה, דאז כשינערנה במקומה, יוכל ליטול הפירות או הכלכלה). שו"ע שם (לפירות או לכלכלה).

[631] כדלעיל ס"ד (שאם אפשר לנער האיסור ממנו מיד, צריך לנערו מתחלה), ושם נסמן (הערה 621).

[632] גמרא שם (ולישדינהו לפירי ונישדי לאבן, ונינקטינהו בידים), ופרש"י (ילקטם מעל הארץ בידיו, ויחזירה לכלכלה ויטלטלם) טור ושו"ע שם (אבל אם הם פירות שאינם נפסדים, ינערם וינער גם האבן עמהם, ולא יטלנה עמהם).

ואין לחוש בזה למלאכת מעמר, כדלקמן סי' שמ סט"ו (ואין עימור אלא כשמאספו במקום גידולו, כעין קמה קצורה שמגבב השבלים במקום גידולן, וכן המאסף פירות ומקבצן יחד במקום שנפלו מן האילן, אבל אם נתפזרו במקום אחר מותר לקבצם, כמ"ש בסי' של"ה). ובסי' שלה ס"ה (נתפזרו לו פירות בחצר אחת הנה ואחת הנה, מלקט מעט מעט ואוכל, ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול).

[633] יתבאר לקמן ס"ו, ושם נסמן (הערה 636).

וכן הוא לענין הפירות והכלכלה, כנפסק בשו"ע שם (והני מילי כשאינו צריך אלא לפירות או לכלכלה, אבל אם היה צריך למקום הכלכלה, מטלטלה כמות שהיא).

[634] משנה קמב, ב (האבן שעל פי החבית, מטה על צדה (אם צריך ליטול מן היין, רש"י) והיא נופלת ... מעות שעל הכר, מנער את הכר (לשכב עליו, רש"י) והן נופלות). גמרא שם (לא שנו אלא בשוכח (ששכח האבן עליה בין השמשות ולא מדעת, רש"י), אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור). טור ושו"ע ס"ד (שכח אבן על פי חבית, או מעות על הכר, מטה חבית על צדה והאבן נופלת, ומנער הכר והמעות נופלים).

תרומת הדשן ח"ב סי' קצג (אפילו הניחו בתחילה בכוונה ולא בדרך אקראי, שרי, משום דבערב שבת נעשה שוכח. וכן משמע פירש"י דפירש כששכח האבן עליה בין השמשות). הובא בב"י, ובמ"א ס"ק ו (אבל אם הניחם בכוונה בחול ולא היה דעתו שישארו שם בשבת, ואחר כך שכחם שם, מקרי שוכח (כתבי מהרא"י סי' קצ"ג)).

ונתבאר לעיל סי' רעז ס"ו (שלכן לא נעשית הטבלא בסיס לדבר המוקצה, כיון שאינה משמשת אז לנר מדעת בעל הבית אלא מחמת שכחתו).

ונתבאר במלחמות מח, ב (דהיינו מניחה על מנת לכסות לשעתו). הובא במ"א ס"ק ו. משא"כ אם יחדה לכך לעולם, הותר גם האבן בטלטול, כדלעיל סי' שח סנ"ג (אלא אם כן ייחדם לכך לעולם, שאז ירד עליהם תורת כלי).

וכן הוא לעיל ס"ד. סי' רעז ס"ה. לקמן סי' שי סט"ו.

האבן שעליה ולנושאה למקום אחר, להטותה שם כדי להפיל האבן מעליה[635].

ואם צריך למקום החבית והכר בענין שאין הניעור מספיק לו, יכול לטלטלן כמות שהן עם האבן והמעות שעליהן כדי ליפנות מקומן[636].

ואם אינו צריך לא לגוף הכר ולא למקומה, אלא שחושש שלא יגנבו המעות שעליה, אסור אפילו לנערה כדי שיפלו המעות תחתיה, מפני שלא התירו טלטול על ידי דבר אחר אלא כשמטלטל בשביל דבר המותר, ולא בשביל דבר האסור[637], כמו שיתבאר בסי׳ שי״א[638]:

---

[635] משנה שם (היתה בין החביות (וירא שלא תפול האבן על החביות וישברם, רש״י), מגביה ומטה על צדה (מגביה לחבית כולה, ומסלקה מבין החביות, ושם מטה על צדה, רש״י) והיא נופלת). ברייתא שם (מגביה למקום אחר, ומטה על צדה והיא נופלת). טור ושו״ע שם (ואם היתה החבית בין החביות בענין שאינו יכול להטות אותה במקומה, יכול להגביה כמו שהיא עם האבן למקום אחר, להטותה שם כדי שיפול מעליה).

מ״א סי׳ שי ס״ק ז (הרמב״ם כתב במסכת כלים גבי מוכני וז״ל, כיון דאינה נשמטת, אם כן אי אפשר לסלק המעות אלא אם כן יטלטל השידה עם המעות, לכן מותר לגוררה). והוא במשנה כלים פי״ח מ״ב (מוכני שלה [של השידה, מגירה של הארון] בזמן שהיא ... אינה נשמטת ... גוררין אותה בשבת, אף על פי שיש בתוכה מעות). ובפירוש הרמב״ם שם (והותר לגרור את המגירה הזו בשבת, ואף על פי שיש בתוכה מעות שאינו מותר לטלטלן, מפני שאין המגירה הזו כלי בפני עצמו, וכאשר יגרור את המגירה ובה המעות, הואיל ואינו יכול להוציאה ולהבדילה מן השידה, הרי זו כאלו לא טלטל את המעות).

ונתבאר לעיל סי׳ רנט בקונטרס אחרון ס״ק ג (שמכיון שהחבית לא נעשית בסיס לאבן, אם כן היא חשובה בפני עצמה, והוא מטלטל אותה בלבדה, שהיא דבר המותר, ואינה משמשת כלל להאיסור, וגם היא אינה מטלטלת את האבן, אלא הוא מיטלטל מאליו).

וכן הוא לעיל ס״ד. סי׳ רעז ס״ו. סי׳ שח ס״ה. לקמן סי׳ שי סי״ז.

[636] רב חסדא קמב, א (ברייתא לצורך מקומו), ופרש״י (שצריך למקום הכלי, ועל כן כולו הוא צריך לסלקו משם, ושרו ליה רבנן לטלטל). ברייתא וגמרא קמב, ב (אבל לצורך מקומו מטלטלו ועודן עליו). ר״ן שם (נט, ב) ד״ה גמרא לא שנו (שצריך לישב או להשתמש במקום שהכר שם, ואם יטה הכר ויפלו שם המעות, לא הועיל כלום). טור ושו״ע ס״ה (אם צריך למקום החבית והכר, ולא הספיק לו הטייה והניעור, יכול לטלטלם עם האבן ועם המעות שעליהם לפנות מקומם). מ״א ס״ט (היינו בשוכח).

וכן הוא לעיל ס״ד (ואם ... מטלטל ההיתר עם האיסור שעליו למקום אחר מפני שצריך לפנות מקומם זה שהם עליו עכשיו, כדי להשתמש בו איזה תשמיש או צורך אחר, בענין שאם ינער כאן האיסור לא יוכל להשלים צרכו במקום הזה, מותר לטלטל ההיתר עם האיסור שעליו). סי׳ רנט בקונטרס אחרון ס״ק ב (דכל כהאי גוונא בצריך למקומו מטלטלן ועודן עליו, כמבואר בסי׳ ש״ט ס״ג וס״ה, ואין צריך לנער כלל). סי׳ רעז ס״ה (ואם צריך למקום הטבלא יכול לטלטלה עם הנר שעליה, אפילו הוא של שמן, לאיזה מקום שירצה, כמו שיתבאר בסי׳ ש״ט), וס״ו (ואפילו אם אינו צריך עוד לנר, אלא שצריך למקום השלחן, ואם ינער שם הנר לא יוכל לעשות חפצו באותו מקום, מותר לטלטל השלחן עם הנר שעליו למקום אחר, הואיל ולא נעשה השלחן בבין השמשות בסיס לאיסור בלבדו וכמו שיתבאר כל זה בסי׳ ש״ט וש״י). סי׳ שח ס״ה (והוא ... שצריך למקום הנדן, כמו שיתבאר בסי׳ ש״ט וש״י), וסס״ב (אם הוא בענין שאין הניעור בלבד מועיל לו, כגון שהוא צריך להשתמש במקום השלחן, בענין שאם ינערן ממנו כאן ויפלו לארץ כאן לא יוכל להשתמש שם בארץ מה שצריך לו, מותר לסלק השלחן למקום אחר אע״פ שהדברים המוקצים מונחים עליו). לקמן סי׳ שי סי״א (ואם צריך למקומה מטלטלה והן עליה, כמו שנתבאר בסי׳ ש״ט). סי׳ שיא סי״ד (אבל אם אינו צריך כלל לגוף האיסור, ואינו מטלטלו על ידי ההיתר אלא בשביל דבר המותר, כגון לפנות מקומו, זהו טילטול מן הצד שהתירו חכמים).

[637] רי״ף כ, ב (שמעינן מינה דטלטול מן הצד שמיה טלטול ... וקשיא לן הא דגרסינן בפרק כל הכלים (קכג, א) ... תוחבין לה בכוש או בכרכר והיא ננערת מאיליה ... ופרקינן כי אמרינן טלטול מן הצד שמיה טלטול הני מילי כגון אבנים וכיוצא בהו דאינן לצורך שבת ... אבל פגה שטמנה בתבן ופוגלה וחררה שטמנה ברמץ וכיוצא בהן, דאוכלין הן וצריך לאוכלן בשבת, טלטול מן הצד בכל כי האי מילתא לא שמיה טלטול), לפירוש הר״ן שם ד״ה וקשיא (דתרי גווני טלטול מן הצד נינהו, דכל שעיקר טלטולו משום דבר המותר ... בכי האי גוונא שרי ... נוטל את הכסוי והם נופלות מאליהן, ותנן נמי בפרק נוטל (קמב, ב) האבן שעל פי חבית מטה על צדה והיא נופלת, מעות שעל הכר מנער את הכר והן נופלות. אבל כשעיקר טלטולו בשביל דבר האסור, אף על פי שמטלטל אותו מן הצד ... אסור). רמב״ם פכ״ה הי״ד (אם היה צריך לדבר שמותר לטלטלו, מטלטלו, ואף על פי שדבר האסור מיטלטל עמו. ואם צריך לטלטל דבר האסור, לא יטלטלנו באותו דבר המותר). תוס׳ מד, א (וקשה לר״י ... אמאי אסר רב הכא טלטול מן הצד, הא תנן בפרק נוטל (קמב, ב) מעות שעל גבי הכר מנער את הכר והן נופלות, ואבן שעל פי החבית מטה על צדה וכו׳ ... ואומר ר״י דיש לחלק דהכא עיקר הטלטול לצורך מת, ולא דמי לכל הנהו שעושה עיקר הטלטול לצורך כר וחבית, ולא לצורך מעות ואבן). רבינו ירוחם ני״ב חי״ג פג, ד (ומעות שעל הכר, אם חושש שמא יגנבו, כתבו המפרשים דאסור לטלטל הכר בעודן עליו בשבת). הובא בב״י ד״ה וכל זה. מ״א סק״ה (ומנער הכר, ואם עושה כן לצורך המעות שלא יגנבו, אסור (ב״י רי״ו)).

[638] ס״ג (שלא התירו טלטול מן הצד אלא כשמטלטל לצורך דבר המותר, כמו שיתבאר), ושם נסמן (הערה 789), וסי״ב (ובלבד שלא יזיז בו שום אבר, שכל מוקצה כשם שאסור לטלטל כולו כך אסור לטלטל מקצתו. ואפילו על ידי דבר המותר אסור לטלטלו כדי לרחצו), וסי״ד (ואפילו אם מטלטל ההיתר בידיו והאיסור מיטלטל עמו, אם הוא מתכוין בטלטול זה לצורך האיסור ... הואיל ומיטלטל בשביל האיסור, אסור).

בסיס לדבר האסור

ז וכל זה בשוכח. אבל אם הניחם שם מדעתו על דעת שישארו שם גם בשבת, בין שצריך למקום החבית והכר בין שצריך לגופן ליטול היין מן החבית ולשכב על הכר, אסור אפילו להטותן ולנערן, לפי שכיון שנעשו בסיס לאיסור, נעשו איסור כמוהו, ואסור לטלטלן כלל אפילו בהטייה וניעור בלבד, כמו האיסור עצמו[639].

ואפילו אם היה בדעתו שלא ישארו שם כל השבת כולה, אלא בכניסת השבת בלבד, דהיינו שהיה בדעתו שישארו שם עד לאחר בין השמשות בלבד, שאז יסירם משם על ידי ניעור, אין זה מועיל כלום להתיר לו אפילו הניעור שהיה דעתו עליו, לפי שמתוך שנעשו החבית והכר בסיס לאיסור בבין השמשות, שהוא תחלת כניסת השבת, הוקצו לכל השבת כולה, ואין דעתו מועלת להתירם[640].

וכן הוא לקמן סי׳ שי ס״י (כשהמוקצה הוא דבר המתנענע ... לא התירו טלטול על ידי דבר אחר אלא צורך דבר המותר, כמו שיתבאר בסי׳ שי״א).

[639] רב הונא אמר רב, ורב חייא בר אשי אמר רב קמב, ב (לא שנו (דמנער, רש״י) אלא בשוכח, אבל במניח, נעשה בסיס לדבר האסור (הכר בסיס למעות, ואף הכר אסור בטלטול, רש״י)). ב״י ד״ה וכל זה (מטלטלו עם המעות למקום אחר ... פשוט דלא קאי אלא אשוכח, ולא אמניח). טור ושו״ע ס״ד (ואם הניחם עליה מדעתו, על דעת שישארו שם בכניסת השבת, אסור להטות ולנער).

וכן הוא לעיל ס״ד. סי׳ רעז ס״ו. סי׳ רעט ס״א. סי׳ רעט ס״ד. לקמן סי׳ שי סי״א וסט״ו. סי׳ תנז סי״ח.

וטעם הדבר נתבאר לעיל סי׳ רעז ס״ו (הרי נעשית בסיס להנר וטפלה אליו), ושם נסמן (הערה נה).

*

ואף דמיירי הכא (כדלעיל ריש סעיף הקודם) ש״הניח אבן על פי חבית של יין לכיסוי״, דהיינו שאין החבית משמשת לאבן, אלא האבן משמשת לחבית, אשר בזה נתבאר לקמן סי׳ שיא סי״ד (והצנון לא נעשה בסיס להעפר שעליו, אף אם היה בדעתו שישאר מונח שם כל השבת, מפני שלא היתה כוונתו שיהא הצנון משמש להעפר, אלא שיהא העפר משמש להצנון). והוא כדעת בעל המאור והר״ן ומ״א שנסמנו לקמן שם (הערה 854).

וכן הוא לעיל סי׳ רנט ס״ג (שהקדרה לא נעשית בסיס להכיסוי ולההטמנה, לפי שהכיסוי וההטמנה הם משמשים להקדרה לחממה, ואין הקדרה משמשת להן). לקמן סי׳ שעב סי״ד (שלא נעשית בסיס לדבר האסור, שהרי אין כוונתו שיהא הספל משמש להטיט, אלא הטיט משמש להספל).

מכל מקום נפסק כאן שנעשית החבית בסיס לאבן. ונתפרש יותר לקמן ס״ט (אין ההיתר נעשה בסיס לאיסור, אלא אם כן הניחו עליו בכוונה ... כגון אבן שעל פי החבית). וכן לעיל ס״ג (כלכלה שהיתה נקובה וסתמה באבן מבעוד יום (אם הדקה שם בחוזק) מותר לטלטלה, שלא נעשית בסיס לדבר האסור, לפי שאף האבן נעשה כלי (כשהוא מהודק בה), שהרי נעשה כדופנה). משא״כ אם אינו מהודק בה, שלא נעשה האבן כלי, הוי הכלכלה בסיס לאבן; אע״פ שהאבן משמשת לסתום את הכלכלה הנקובה.

והוא כדעת המלחמות שחלק על בעל המאור, וכתב שם מח, ב (אלו דברי הבאי ... מניח סתם קאמרי תרוייהו, דהיינו מניחה על מנת לכסות לשעתו ... והיינו דקאמר נעשה בסיס לדבר האסור ... במניח על דעת כסוי ... שמע מינה כל מניח אסור). הובא במ״א ס״ק ו (ובמלחמות כתב דאפילו הניחה על דעת כיסוי נעשה בסיס).

ויתבאר לקמן (הערה 641), שזה תלוי גם במחלוקת רש״י ור״ת דלקמן בהמשך הסעיף.

וראה מה שדנו בזה בתהלה לדוד סי׳ רנט ס״ק ה. זכרון יוסף אות מז. בדי השלחן סי׳ קיב ס״ק יא. קובץ יגדיל תורה ירושלים גליון י ע׳ 201 (שאלת הגרש״ז גרליק ומענה הגאון מטשעבין). ברכת השבת. שו״ע אדמו״ר הזקן המבואר. כנישתא דבי רב לעיל ס״ו.

*

ומה שאינו מותר מטעם שהחבית היא בסיס להיתר ולאיסור, היינו ליין שבתוכה ולאבן שעל גבה.

ראה מה שדנו בזה באליה רבה ס״ק ט. תוספת שבת ס״ק יד. הגהות רעק״א. ביאור הלכה ד״ה ואם הניחם.

ונקודת הביאור בשני הפרטים הנ״ל, שחלקה התחתון של החבית הוא בסיס ליין, שהוא היתר, וחלקה העליון של החבית הוא בסיס לאבן, שהוא איסור, והאבן אינה משמשת לחלקה העליון של החבית, כי אם להיין שבחלקה התחתון של החבית, וכדלקמן ס״ט (הניחו עליו בכוונה לאיזה צורך ... בין לצורך דבר אחר המותר, כגון אבן שעל פי החבית), והיינו שחלקה העליון של החבית נעשה בסיס לאבן, שהיא ״לצורך דבר אחר המותר״ שהוא היין שבחלקה התחתון של החבית.

וראה לקמן סי׳ שי סי״ד, מהו הדין אם ״אין המעות על עיקר הבגד״.

[640] ברייתא נא סע״א (טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת ... אינו נוטל ומחזיר), לפירש״י שם ד״ה הרי זה (במניח נעשה בסיס לדבר האסור). ב״י ד״ה שכח אבן (משמע בהדיא מדברי רש״י, דכל שהניח על דעת שישארו שם בכניסת השבת, אף על פי שדעתו ליטלו בשבת, מיקרי מניח, דהא הטמנה על דעת ליטלה בשבת עבידא לה, ואפילו הכי קרי לה מניח). דעה הא׳ בטור ושו״ע שם (ואם הניחם עליה מדעתו על דעת שישארו שם בכניסת השבת, אסור להטות ולנער). ב״ח ד״ה שכח (שדעתו היתה על דעת שישארו שם בכניסת שבת, דאסור להטות החבית ולנער הכר, שאף הם נעשו מוקצים בין השמשות, ומגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא). ט״ז רסק״א (מבואר בב״י דלדיעה זו, אפילו אם יש בדעתו בודאי ליטול משם אחר בין השמשות, אסור).

ויש אומרים[641] שלא נעשו בסיס לאיסור אלא אם כן היה בדעתו שישארו שם האבן והמעות כל השבת כולה, אבל אם היה בדעתו ליטלם משם באמצע השבת, בין על ידי נכרי[642] בין על ידי ניעור, לא נעשו כלל החבית והכר בסיס להם אפילו בתחלת כניסת השבת, ולא נאסרו כלל בטלטול, ולא הוקצו לכל השבת כולה. ולכן אם נמלך אפילו בתחלת כניסת השבת להטות החבית ולנער הכר אם הוצרך לגופן, או לטלטלן כמו שהן עם האבן והמעות שעליהן אם הוצרך למקומן[643], הרי זה מותר כמו בשוכח. אבל אם לא היה בדעתו ליטול האבן והמעות מהחבית והכר על ידי ניעור או על ידי נכרי, אלא היה בדעתו לטלטל באמצע השבת את החבית והכר עם האבן והמעות שעליהן למקום אחר על ידי נכרי או על ידי ישראל כשיצטרך למקומן, אין זה מועיל כלום, כיון שאף באותו מקום יהיה האבן והמעות מונחים עליהם, הרי הן בסיס להם.

והעיקר כסברא הראשונה. ומכל מקום במקום הפסד יש לסמוך על סברא האחרונה, כגון אם נפל נר על השלחן[644], כמו שנתבאר בסי׳ רע״ז[645]:

ח ולדברי הכל אם הוא בענין שנעשו בסיס לאיסור בבין השמשות, אף אם אחר כך ניטל האיסור מעליהן, אסור לטלטלן כל השבת כולה, כמו כשהיה האיסור עליהן, שמתוך שהוקצו בין השמשות הוקצו לכל השבת כולה[646], כמו שיתבאר בסימן ש״י[647]:

והיינו כשדעתו עכ״פ שיהיו עליו כל משך בין השמשות, כדלקמן לקמן סי׳ שי ס״ז (והערה 690). וראה גם לעיל סי׳ שח ס״ז (והערה 65), וסל״א (והערה 241), וסע״ח (והערה 533).

[641] ר״ת בתוס׳ נא, א ד״ה או (אומר ר״ת דלא חשיב כמניח, כיון שדעתו ליטלו בשבת), ובדף מד רע״א (וכל דבר שדעתו ליטלו בשבת, ולא להניחו כל השבת, אפילו מניח חשיב כשוכח), ובדף קכג, א ד״ה פגה (מיירי שהניחה שם על מנת ליטלה). ספר התרומה סי׳ רנד ד״ה פרק נוטל (ופירוש של מניח, היינו שמניח שם המעות או דבר האסור כדי לשהות שם כל השבת כולה. אבל נתנן במזיד בערב שבת כדי לנוטלן למחר בשבת, מותר לנער). דעה ב׳ בשו״ע ס״ד (ויש אומרים דאפילו הניחם שם על דעת שישארו שם בכניסת השבת, כדי שיטלם בשבת, מותר להטות ולנער בשבת. ולא אסרו אלא במניחם על דעת שישארו שם כל השבת).

ולדעת רש״י הנ״ל, מה שהקדרה אינה נעשית בסיס לכיסוי, הוא כאמור לעיל סי׳ רנט ס״ב (ואף שההטמנה המוקצה מונחת עליו, אינו נעשה בסיס לדבר האסור, לפי שאין הכיסוי משמש כלל להטמנה אלא לקדרה), וס״ג (שהקדרה לא נעשית בסיס להכיסוי ולההטמנה לפי שהכיסוי והטמנה הם משמשים להקדרה לחממה ואין הקדרה משמשת להן). וכמבואר בב״י ד״ה שכח אבן (ומה שהקשו עליו מדתנן נוער את הכיסוי, נראה לי שהוא ז״ל נזהר מזה שכתב (מט, א ד״ה) נוטל כיסוי של קדרה שיש תורת כלי עליה, ואף על גב שהן עליה לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להם, שאין עשוי אלא לכסות קדרה עכ״ל, כלומר דגיזין הללו לא להניחם על כיסוי הקדרה נתכוין, אלא להטמין הקדרה, הילכך ליכא למימר בהו נעשה בסיס לדבר האסור).

יוצא אם כן שבשתי דעות אלו תלוי גם הכלל האמור לעיל שם (שהכיסוי וההטמנה הם משמשים להקדרה לחממה ואין הקדרה משמשת להן). וראה לעיל (הערה 639).

שתי דעות אלו הובאו גם לעיל סי׳ רעז ס״ו (אם מדעתו הניח הנר על הטבלא שיהיה עליה בכניסת השבת, הרי נעשית בסיס להנר וטפלה אליו, ואסורה בטלטול כמוהו ... ויש אומרים שאינה נקראת בסיס אלא אם כן היתה דעתו שיהיה הנר עליה כל השבת כולה).

ואם עשה תנאי, הובאו ב׳ דעות לעיל סי׳ רעט ס״ה (אם התנה מבעוד יום על נר זה שיטלטלנו בשבת לכשיכבה, מותר לטלטלו אחר שכבה, ואין אומרים מתוך שהוקצה בבין השמשות הוקצה לכל השבת ... ויש אומרים שאין התנאי מועיל כלום).

וטעם החילוק בין ב׳ מחלוקות אלו, הובא לעיל שם סי׳ רעז (הערה סד).

[642] ב״ח סוס״י רעז (נרות שמדליקין על השולחן, דעתינו ליטלו למחר על ידי גוי), ובאופן שנתבאר לעיל סי׳ רעו ס״י (כשמביאו לכאן כדי ליהנות כאן לאורו, או מפני שצריך למקום שהיה הנר עומד שם).

וכן הוא לעיל סי׳ רעז שם (אם היה דעתו לסלקו אחר כניסת השבת על ידי נכרי, או על ידי ניעור, או שאר טלטול מן הצד ... אם היה דעתו מבעוד יום לסלקו מעל השלחן בשבת על ידי נכרי או על ידי טלטול מן הצד).

[643] כיון שדינו כשוכח, שהתירו בו גם לטלטלן כמו שהן, אם הוצרך למקומו, כדלעיל סעיף הקודם. וראה מראי מקומות וציונים. תבואת שמש סי׳ קכא. כנישתא דבי רב.

[644] ב״ח שם (ובפרט היכא דאיכא נמי פסידא טובא דמטפחת, אין להחמיר כלל), היינו חשש שתישרף המפה שעל השלחן. מ״א סק״ז (ובמקום פסידא יש לסמוך על זה (ב״ח סימן רע״ז)).

[645] סעיף ו (ויש לסמוך על דבריהם להקל במקום הפסד, כגון נר שעל השלחן שנפל על השלחן וחושש שלא ישרף השלחן).

[646] רמב״ם פכ״ה ה״י (כל כלי שהוקצה מחמת האיסור, אסור לטלטלו, כגון נר שהדליקו בו בשבת והמנורה שהיה הנר עליה, ושלחן שהיו עליו מעות, אף על פי שכבה הנר או שנפלו המעות, אסור לטלטלן, שכל כלי שהיה אסור לטלטלו בין השמשות נאסר לטלטלו כל השבת כולה, אף על פי שהלך הדבר שגרם לו האיסור), והי״ז (אם הניח המעות מערב שבת על הכר או הניח האבן על פי החבית, הרי אלו אסורין לטלטלן, ואפילו ניטלו המעות והאבן, שהרי נעשו בסיס לדבר האסור). רמ״א ס״ד (אפילו נטל האיסור משם, אסור לטלטל הכלי, דמאחר שנעשה בסיס לדבר האסור למקצת

ט אין ההיתר נעשה בסיס לאיסור אלא אם כן הניחו עליו בכוונה לאיזה צורך, בין לצורך האיסור עצמו בשביל שיתיישב עליו בטוב, כגון מעות שעל הכר, בין לצורך דבר אחר המותר, כגון אבן שעל פי החבית[648]. אבל אם הניחו עליו בדרך אקראי, שלא בכוונה לאיזה צורך שצריך לו שיהיה מונח עליו, אלא כמו שרגילין להשים בתיבה חפצים אלו על אלו, מפני שאין לו ריוח לפנות מקום לכל חפץ בשולי התיבה, לא נעשה זה בסיס לזה, ודינו כשוכח[649].

ולכן מותר לטלטל המפה שעל השולחן אע"פ שהמנורה עומדת עליה, לפי שאינו צריך לו שתהא המנורה על המפה, אלא על השולחן, ואינו מעמידה על המפה אלא מפני שאי אפשר לו לפנות מקום להמנורה בגוף השלחן עצמו, או מפני שאינו חושש לפנות לה מקום, ולפיכך לא נעשית המפה בסיס להמנורה ולא נאסרה בטלטול[650]:

י קינה של תרנגולים שיש בה ביצה שיש בה אפרוח, שביצה זו אסורה בטלטול, מפני שאינה ראויה אף לכלב מחמת קליפתה[651], הרי הקינה נעשה בסיס להביצה, שכיון שהקינה עשוייה לתרנגולין אין זה כשוכח, אלא כמניח מדעת[652], וכן כל כיוצא בזה[653]:

יא אם אדם הניח דבר מוקצה על דבר המותר של חבירו שלא מדעתו, אף אם גם דבר המוקצה הוא של חבירו, לא נעשה ההיתר בסיס להאיסור, לפי שאין אדם אוסר חפץ של חבירו שלא מדעתו[654].

השבת, אסור כל השבת כולה). ט"ז ס"ק ב (זה קאי גם אדעה ראשונה, דאפילו לא הניחו אלא לכניסת שבת ונטלו אחר כך, אסור כל השבת).

[647] סעיף ד (כל דבר שהיה אסור בטלטול בבין השמשות, ובשבת הלך לו הדבר הגורם לו האיסור ... אעפ"כ אסור לטלטלו כל השבת כולה), וסי"א (כל דבר האסור בטלטול שהניחו מבעוד יום על גבי דבר המותר בטלטול, על דעת שישאר מונח שם בשבת, שנעשה ההיתר בסיס להאיסור ונאסר בטלטול כמוהו, כמו שנתבאר בסי' ש"ט, ומשחשיכה ניטל האיסור מעל גבי ההיתר, אעפ"כ אסור לטלטלו כל השבת כולה).

[648] ראה לעיל (הערה 639).

[649] רש"י קמב, ב ד"ה בשוכח (אבל במניח מדעת מערב שבת, לא התירו לו לטלטלה), ודף קכה, ב ד"ה בשוכח (האבן עליה שלא במתכוין). תרומת הדשן ח"ב סי' קצג (אשר שאלתני, אם הונח דבר מוקצה על איזה חפץ ... כמו שרגילים להניח חפצים זה על זה בתיבה ... לשונך משמע דלא נעשה שום דבר בסיס אלא אם כן הניח על דבר מוקצה בשביל שיהא מתיישב עליו בטוב, אבל מה שמניחין בדרך אקראי, כמו שרגילין להשים בתיבה חפצים אלו על אלו מפני שאין לו ריוח לפנות לכל חפץ מקום בשולי התיבה לעצמו, כהאי גוונא לא חשיב מניח אלא שוכח ... אין לך ראיה מפירוש רש"י להתיר). מ"א סק"ו (ולי נראה פשוט כדברי השואל).

וכן בכל דבר שאין לו צורך בו, כמבואר בבעל המאור מז, ב (מת על גבי המטה, אין המטה נעשית בסיס לדבר האסור ... אין המטה צריכה למת) לקמן סי' שיא סוף ס"א (והמטה לא נעשית בסיס למת הואיל ואין צריך אליה). לעיל סי' רנט בקונטרס אחרון סק"ג (ואינה משמשת כלום להמת, שאם היתה משמשת לו היתה בסיס לו).

[650] ט"ז סק"א (תימה על מנהגינו שמעמידים המנורה עם הנרות על המפה שעל לחם משנה, ואחר הקידוש מסלקין המפה ההיא (לאחר שמסלק הנר על ידי עכו"ם, פרי מגדים), ולפי זה יש על המפה ההיא דין בסיס לדבר איסור כיון שהיה עליה בכניסת שבת. והוא הדין אם עומדין הנרות על המפה התחתונה שהיא על השלחן, היה לנו לאסור לטלטל המפה ההיא כל השבת). משא"כ לדעת השואל במהרא"י שם (שהמ"א ורבינו פסקו כמותו), מובן שפיר שאינו נעשה בסיס.

וכן הוא לעיל סי' רעז ס"ו (המפה שעל השלחן, אף על פי שהנר היה עומד עליה בכניסת השבת, לא נעשית המפה בסיס לו לדברי הכל, מטעם שיתבאר בסי' ש"ט).

וראה ברכת השבת. כנישתא דבי רב.

[651] רש"י שם ד"ה דאית בה ביצת אפרוח (וכלב לא אכיל לה משום קליפה).

וכן הוא לקמן סי' תקיג סי"ט (שעד שיצא האפרוח לאויר העולם לא היה ראוי לכלום, ואף הכלבים לא היו אוכלין אותו כשהיה בקליפתו).

וראה לעיל סי' שח ס"ט (ואם אינן עומדים לכלבים מחמת איסורן, מפני שאין איסורן אלא בשבת ... אע"פ שיכול להאכילם לכלבים, מכל מקום כיון שאינן עומדים לכך אלא לאכילת אדם במוצאי שבת, אסור לטלטלן אפילו לצורך גופן ומקומן), וסס"ח-ט (שאף שראויין לכלבים, הרי אינן עומדים לכלבים אלא לאכילת אדם למוצאי שבת, ובשבת אינן ראוין לו לכלום ... מפני שאינו ראוי לשום אדם, ואינו עומד להשליכן לכלבים). וראה קובץ הערות וביאורים קסג ע' יב.

[652] תוס' מה, ב ד"ה דאית בה ביצת אפרוח (נראה לר"י ... דכיון דאית ביה אפרוח, הוי כמו גרוגרות וצימוקין ... ואין זה כשכח, אלא כמניח ואסור). הובא מ"א סוף סק"ו.

[653] מ"א שם (והוא הדין לכל כיוצא בזה).

[654] אור זרוע ח"ב סי' פו (דלאו כל כמיניה דאינש לאסור דבר של חבירו שלא מדעתו). וכדאמרינן בחולין מ, ב (דידיה מצי אסר, דחבריה לא מצי אסר). רמ"א סוף ס"ד (אם אדם הניח דבר מוקצה על של חבירו, לא אמרינן דנעשה בסיס לדבר האסור, דאין אדם אוסר של חבירו שלא מדעתו).

ואם עשה כן לטובת חבירו, שמן הסתם נוח לחבירו דבר זה שעשה לטובתו, כגון שנטל ראובן כלי חרס של שמעון והעמידו מבעוד יום תחת הנר בבית שמעון כדי שיפול הנר לתוכו ולא ישרף הבית, ונפל הנר לתוכו קודם בין השמשות והיה בתוכו עד אחר בין השמשות, נעשה הכלי בסיס להנר, ואסור לטלטלו כל השבת כולה, וכן כל כיוצא בזה[655]:

[655] תוס׳ מד, ב ד״ה יש (כגון שהניחם לדעת ישראל). אור זרוע סי׳ כט (ובהא נסתפק ריב״א זצ״ל, אם יכול ראובן לבטל כלי של שמעון על ידי ששם בתוכו דבר מוקצה). מ״א ס״ק ח (מיירי כגון שהניח ראובן כלי שמעון תחת נר שמעון, ואם כן מסתמא ניחא ליה שלא ישרף הבית, ולכן נסתפק בו, וצ״ע. ובתוספות דף מ״ד ד״ה יש משמע לאיסור, כיון שעושה לדעת חבירו).

שי דיני מוקצה בשבת

ובו כ׳ סעיפים:

גרוגרות וצמוקים שדוחה האדם בידים

א כבר[656] נתבאר בסי׳ ש״ח[657] שמוקצה מחמת מיאוס מותר. לפיכך עץ שתולין בו דגים לייבשם, אע״פ שהוא מאוס, מותר לטלטלו[658]:

ב כל דבר הראוי לאכילה בשבת אין בו דין מוקצה[659].

אפילו אם הוא עומד לסחורה, כגון תמרים ושקדים ושאר פירות העומדים להוליכם לסחורה למקום אחר, מותר לאכול מהם בשבת[660]. ואפילו אם דחה אותם בידים מלאכלו[661] בשבת, כגון חטים שזרען

---

[656] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) גרוגרות וצמוקים שדוחה האדם בידים (ס״א-ג).
(ב) הוקצה בכניסת השבת הוקצה לכל השבת ס״ד-י).
(ג) כיס ומטה של מעות (סי״א-טו).
(ד) בסיס לאיסור ולהיתר (סט״ז-כ).

לכללות סימן זה ראה ברכת השבת ע׳ קיד ואילך. שו״ע אדמו״ר הזקן המבואר הלכות מוקצה (אלאשווילי). שו״ע הרב עם ביאורים והערות (כהן). כנישתא דבי רב.

[657] סעיף ב (ואפילו כלי שמלאכתו לאיסור שהוא מוקצה מחמת מיאוסו, דהיינו שאדם מסיח ומקצה דעתו ממנו מחמת מיאוסו מלהשתמש בו במלאכה אחרת של היתר, כגון נר ישן של חרס שלא הדליקו בו באותה שבת, אין לו דין מוקצה בשביל כך).

[658] כי אף שאמר רב קמ, ב (האי תליא דבשרא שרי לטלטולי, דכוורי אסיר), ופירשו בתוס׳ קלט, ב ד״ה תלא (נראה כפירוש הערוך ... תלא דבשרא לא ממאיס ושרי לטלטולי, ושל דגים מאיס והוי מוקצה מחמת מיאוס).

מכל מקום כתב על זה הרי״ף נח, א (אמר רב חייא בר אשי אמר רב, האי תליא דבשרא שרי לטלטוליה, אבל דכוורי אסיר, דכיון דסני ריחיה אסוחי אסח דעתיה מיניה, והוה ליה מוקצה מחמת מיאוס, ומשום הכי אסור לטלטולה. רב לטעמיה דסבירא ליה כרבי יהודה, אבל לרבי שמעון מוקצה מחמת מיאוס לית ליה, והלכתא כותיה).

מחלוקת רבי שמעון ורבי יהודה במוקצה מחמת מיאוס היא במשנה מד, א (מטלטלין נר חדש אבל לא ישן (דמוקצה מחמת מיאוס הוא, רש״י), רבי שמעון אומר כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת). ומחלוקת רב ושמואל במוקצה היא בגמרא יט, ב (רב אסר ושמואל אמר מותר, וקמיפלגי בפלוגתא דרבי יהודה ורבי שמעון). ומסקנת הגמרא דקיי״ל כרבי שמעון היא בגמרא קנז, א (בכל השבת כולה הלכה כרבי שמעון ... במוקצה מחמת מיאוס נמי הלכה כרבי שמעון).

טור ושו״ע ס״א (עץ שתולין בו דגים, אף על פי שהוא מאוס, מותר לטלטלו, דקי״ל במוקצה מחמת מיאוס כרבי שמעון, דשרי).

*

ואף שכתב במשב״ז ס״ק א (עיין ב״ח, ומשמע דוקא לצורך גופו, לא מחמה לצל).

מכל מקום התיר כאן בסתם ״מותר לטלטלו״, ומשמע אפילו מחמה לצל, כיון שהוא כלי שמלאכתו להיתר.

ואף שנתבאר לעיל סי׳ שח ס״ב (ואפילו כלי שמלאכתו לאיסור שהוא מוקצה מחמת מיאוסו ... אין לו דין מוקצה להאסר בטלטול, אלא מותר לטלטלו כשאר כלי שמלאכתו לאיסור).

היינו דוקא בכלי שמלאכתו לאיסור, שהוא גם מוקצה מחמת מיאוסו, משא״כ כאן שהוא כלי שמלאכתו להיתר.

[659] רב יהודה אמר שמואל מה, א (אין מוקצה לרבי שמעון אלא גרוגרות וצימוקים בלבד). רמב״ם פכ״ו הי״ד (שאין שום אוכל שהוא מוקצה בשבת כלל, אלא הכל מוכן הוא, חוץ מגרוגרות וצמוקין). שו״ע ס״ב (אין שום אוכל תלוש הראוי לאכילה מוקצה לשבת).

משא״כ כשאינו ראוי לאכילה, אסור בכל אופן, כדלעיל סי׳ שח סס״ח-ט.

[660] שמואל יט, ב (תמרי דעיסקא (העומדין להוליכן לסחורה למקום אחר, רש״י), רב אסר ושמואל אמר מותר, וקמיפלגי בפלוגתא דרבי יהודה ורבי שמעון).

והיינו מה שחלקו במשנה קנו, ב (מחתכין את ... הנבלה (שנתנבלה היום ובין השמשות היתה עומדת לאדם, רש״י) לפני הכלבים, רבי יהודה אומר אם לא היתה נבלה מערב שבת, אסורה, לפי שאינה מן המוכן). ובגמרא שם (ושמואל אמר הלכה כרבי שמעון). ובדף קנז, א (בכל השבת כולה הלכה כרבי שמעון).

וכן הוא לקמן סי׳ שכד ס״ה (מחתכין נבילה לפני הכלבים, אפילו נתנבלה היום, ואין בה משום מוקצה, אפילו לא היתה חולה כלל מבעוד יום, שלא היה דעתו עליה כלל לכלבים מבעוד יום, מפני שאין מוקצה בדבר שהסיח אדם דעתו ממנו).

ומזה למד שמואל שכן הוא גם בתמרים העומדים לסחורה. רי״ף ח, א (והלכתא כשמואל דשרי, דקאי כרבי שמעון דלית ליה מוקצה ... וקי״ל כר׳ שמעון לענין שבת, דהא איפסיקא הלכתא כוותיה בהדיא). שו״ע ס״ב (תמרים ושקדים ושאר פירות העומדים לסחורה, מותר לאכול מהם בשבת).

בקרקע, מותר לאכול מהן בשבת, אם עדיין לא השרישו. וכן ביצים שנתנן תחת התרנגולת לגדל אפרוחים, מותר לטלטלן[662]. וכן תמרים הנלקטים קודם בישולם, וכונסים אותם בסלים והם מתבשלים שם מאליהם, מותר לאכול מהם קודם גמר בישולם[663]. וכן כל מיני פירות שמניחים אותם במוקצה לייבשם, מותר לאכול מהם קודם שיתייבשו[664].

חוץ מגרוגרות וצימוקים, שאסור לאכול מהם או לטלטלן[665] משהניחם במוקצה[666] עד לאחר שנתייבשו לגמרי, לפי שהן מסריחות בנתיים, ואינן ראוין לאכילה משנשתהו שם מעט עד שיתייבשו לגמרי, ולכן אסורים בשבת משום מוקצה[667].

ומזה למדנו אף לענין כלים העומדים לסחורה, כדלעיל סי' שח ס"ג (ואפילו כלי שהקצה אותו מלהשתמש בו שום תשמיש, כגון כלים המוכנים ועומדים לסחורה, שאין רגילים להשתמש בהם שום תשמיש, מכל מקום אם אינו מקפיד עליהם מלהשתמש בהם, לא הסיח דעתו עדיין מהם לגמרי מלהשתמש בהם, ולפיכך אין להם דין מוקצה להאסר בטלטול).

וכן הוא לקמן סי' תצה סי"ג (כל דבר שראוי להשתמש ממנו איזה תשמיש, מותר לטלטלו בשבת, אפילו מוקצה מחמת מיאוס או מחמת שעומד לסחורה וכיוצא בזה, מותר לטלטלו בשבת, כמ"ש בסי' ש"י עיי"ש).

[661] אוצ"ל "דחה אותו בידים מלאכלו", או "דחה אותם בידים מלאכלם". ראה קונטרס השלחן. כנישתא דבי רב. שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר.

[662] רבי יוחנן מה, א (בעא מיניה ריש לקיש מרבי יוחנן, חטים שזרען בקרקע (ועדיין לא השרישו, רש"י), וביצים שתחת תרנגולת, מהו, כי לית ליה לר' שמעון מוקצה היכא דלא דחייה בידים, היכא דדחייה בידים אית ליה מוקצה, או דילמא לא שנא. אמר ליה אין מוקצה לרבי שמעון אלא שמן שבנר בשעה שהוא דולק). טור ושו"ע שם (ואפילו חטים שזרעם בקרקע ועדיין לא השרישו, וביצים שתחת התרנגולת, מותר לטלטלן).

וראה לעיל סי' רסה בקונטרס אחרון ס"ק א (חטים שזרען בקרקע, שאף שהקצם לאיסור, דהיינו לזריעה, שישרשו שם ויאסרו משום איסור תלישה, אפילו הכי קודם שהשרישו, דעדיין אין בהם איסור תלישה, לא הוו מוקצה).

והיינו לאכול החטים בלא בישול, וראה לקמן סי' תקיז ס"ג (שגם התבואה קודם שטחנה היא ראויה לאכילה, לעשות ממנה קליות, או דייסא).

[663] רבי מה, סע"א (בעא מיניה רבי שמעון בר רבי מרבי, פצעילי תמרה לרבי שמעון מהו (תמרים הנלקטים קודם בישולן, וכונסין אותם בסלים שעושין מלולבין והן מתבשלות מאליהן, מהו לאכול מהן קודם בישולן, רש"י), אמר ליה אין מוקצה לרבי שמעון אלא גרוגרות וצימוקין בלבד). שו"ע שם (וכן תמרים הלקוטים קודם בישולן, וכונסין אותם בסלים והם מתבשלים מאליהן, מותר לאכול מהם קודם בישולן).

ובדברי נחמי' כד, ב (צ"ע דבתמרי דעיסקא, וכן בחטים, נקט לשון אכילה, ובביצה לשון טלטול). ואפשר הכוונה שמותר לטלטל הביצים, אף אם אין דעתו לאכלם, אלא להשאירם תחת התרנגולת לגדל אפרוחים. וטעם ההיתר הוא, כיון שעכ"פ מותר לו לאכלם.

וראה לקמן (הערה 665).

[664] שמואל מה, א (אמר רב יהודה אמר שמואל אין מוקצה לרבי שמעון אלא גרוגרות וצימוקים בלבד. ומידי אחרינא לא, והתניא ... וכן אתה אומר באפרסקין וחבושין ובשאר כל מיני פירות (הואיל ואקצינהו אסירי, רש"י). מני ... רבי יהודה ... כיון דהעלן לגג אסוחי אסחי לדעתיה מינייהו). ב"י ד"ה ומ"ש רבינו דלית (ואמרינן בגמרא דדוקא גרוגרות וצמוקים, אבל אפרסקין וחבושין וכל שאר מיני פירות, לית בהו מוקצה לרבי שמעון). לבוש ס"ב (וכן בפירות שהוקצה להם מקום שיתייבשו, כגון אפרסקין וחבושין וכל שאר מיני פירות, אין בהם משום מוקצה, חוץ מגרוגרות וצימוקין).

[665] שכיון שאסור לאכלו, אסור גם לטלטלו, כדלעיל סי' רעט ס"ב (וכיון שאסור להסתפק וליהנות ממנו בשבת, אסור גם כן לטלטלו, הואיל ואינו ראוי לכלום בו ביום). סי' שה סל"ג (וכיון שאסור באכילה, אסור גם כן בטלטול, שמוקצה הוא, כיון שאינו ראוי לבו ביום). לקמן סי' שכה ס"ח (ולכן הם אסורים גם כן בטלטול, כיון שאינן ראוים לו בו ביום להשתמש בהם שום תשמיש, והרי הם מוקצים). סי' תצז ס"ז (כל דבר שאסור לאכלו ביום טוב או להשתמש בו, מפני שהוא מוקצה, אסור לטלטלו). סי' תקיג ס"ג (וכיון שהיא אסורה באכילה, אסורה גם כן בטלטול, שהרי אינה ראוייה לכלום בו ביום). סי' תקטו ס"א (וכל שאינו ראוי לאכילה אסור לטלטלו ביום טוב), וס"ד (וכיון שאסור לאכלו ולהשתמש בו, אסור גם כן לטלטלו, שהרי אינו ראוי לכלום בו ביום). וכך גם כאן, כיון שהן מסריחות בנתיים, ונדחה על ידי האדם מלאכול מהם, אסור גם לטלטלן.

וראה לעיל (הערה 663).

[666] היינו אף שעדיין לא הסריחו, מטעם שיתבאר לקמן (הערה 670).

משא"כ בחטים שזרען בקרקע, שמותר לאכול מהן כל זמן שלא השרישו. וראה כנישתא דבי רב.

[667] שמואל שם (אין מוקצה לרבי שמעון אלא גרוגרות וצימוקים בלבד), ופרש"י (שמעלה לגג ליבשן, ומשנשתהו שם מעט אין ראוים לאכילה עד שיתייבשו), ורש"י ביצה כו, ב ד"ה היכי דמי (מעלה אותן על מנת ליבשן ומקצה אותן לכך, ומשמתחילין ליבש אין ראוין לאכילה עד שייבשו לגמרי). ירושלמי ביצה פ"ד ה"א (מפני שהן מסריחות בנתיים). רי"ף כא, סע"א (ירושלמי מאי שנא הני, הואיל ומסריחות בינתים). רמב"ם שם (חוץ מגרוגרות וצמוקין שבמוקצה בזמן שמייבשים אותם, הואיל ומסריחות בינתים ואינם ראויין לאכילה, הרי הן אסורין בשבת משום מוקצה). טור ושו"ע שם (אבל גרוגרות וצמוקים שמניחים אותם במוקצה לייבשן, אסורין בשבת משום מוקצה, שהן מסריחות קודם שיתייבשו, דכיון שיודע שיסריחו הסיח דעתו מהם וכיון דאיכא תרתי. דחינהו בידים, ולא חזו, הוי מוקצה).

ואין צריך לומר אם אינן ראוין לגמרי, שהרי הן גרועין מכל מוקצה, שהרי הן כאבנים ועפר, ואפילו הזמנה מבעוד יום אין מועלת בהם כמו שיתבאר[668]. אלא אפילו אם הן ראויין ואינן ראויין, שיש אנשים שאוכלים אותן ויש שאינן אוכלים, אעפ"כ אסורים משום מוקצה, שכיון שדחה אותן בידים אינן עולין מידי דחייתן עד שיהיו ראויין לגמרי[669].

ואינן דומין לשאר דברים שדחאם בידים שמותרים, לפי שאף שדחאם בידים אעפ"כ לא הסיח דעתו מהן לגמרי, משא"כ גרוגרות וצימוקים שהניחן לייבשן, כיון שהיה יודע שיסריחו, הקצה דעתו מהן לגמרי עד שיתייבשו לגמרי ויתקנו היטב שיהיו ראויין לכל[670].

ואף שעכשיו בשבת נמלך לאכלם, אינם מוכנים על ידי כך, כיון שהיו מוקצים מדעתו מתחלת השבת, כמו שיתבאר[671], שכל דבר שהוקצה מדעת האדם בבין השמשות הוקצה לכל השבת כולה:

ג במה דברים אמורים בגרוגרות וצימוקים של ישראל, אבל גרוגרות וצימוקים של נכרי מותרין[672], אם הם ראויין ואינן ראויין[673], שאין דין מוקצה בשל נכרי, לפי שהכל מוכן אצלו, שהנכרי אינו מקצה כלום ודעתו על הכל. וכיון שהוא מוכן לאיש אחד מוכן לכל[674].

במה דברים אמורים בדבר תלוש, אבל מחובר שנתלש בשבת, אפילו הוא של נכרי שתלשו לעצמו[675], ואפילו היה בדעת הנכרי מבעוד יום לתלוש פירות אלו בשבת, כגון ששמע את הנכרי אומר בערב שבת

וכן הוא לקמן סי' תצה סי"ג (כבר ביארנו בהלכות שבת, דאין איסור מוקצה בשבת אלא מוקצה ... כעין גרוגרות וצמוקין, שמעלין אותן לגג ליבשן, ואדם מסיח דעתו מהם, מפני שאין ראויים לאכילה עד לאחר זמן מרובה).

[668] סוף ס"ט (אם הזמין לאכילה גרוגרות וצמוקים שאינן ראויין כלל, אין הזמנתו מועלת כלום, שהרי זה כמזמין את האבן לאכילה), ושם נסמן (הערה 694).

[669] כדלקמן ס"ט (גרוגרות וצמוקים שיבשו קצת, בענין שהם ראויים ואינן ראויין, שיש אנשים שאוכלין אותן ויש שאינן אוכלין, אם הזמינם לאכילה מבעוד יום, מותר לאכול מהן בשבת ... ואם לאו אסור, שכיון שלא גילה דעתו, הרי הן עומדין בהקצאתן שהיו מוקצין מתחלה כשלא היו ראויין לשום אדם), ושם נסמן (הערה 695).

[670] תוס' מה, א ד"ה אלא בגרוגרות (ירושלמי מפני שמסריחין בינתיים, כיון שמתקלקלין כל כך, אין דעתו לקחתם עד שיתקנו היטב). לבוש ס"ב (וכיון שיודע שיסריחו, ודאי הסיח דעתו מהם שלא לקחתם עד שיתייבשו היטב ויתקנו).

[671] סעיף ה (שכיון שבבין השמשות היו מוקצין מדעת האדם, שהקצם מדעתו כשהכניסן לייבשן, הוקצו לכל השבת כולה).

אלא שלקמן שם מיירי ש"בשבת נתייבשו לגמרי ונעשו ראויין". ואילו כאן מיירי ש"הן ראויין ואינן ראויין", ו"בשבת נמלך לאכלם". ובשניהם אסור כיון "שהוקצה מדעת האדם בבין השמשות". וראה דברי נחמיה כה, ב. כנישתא דבי רב.

[672] ירושלמי פ"א ה"ז (אין העכו"ם צריך הכן). רמב"ן קכב, א ד"ה מתני' (כיון שהעצים ברשות הגוי, אין בו משום מוקצה, לפי שאין הגוי מקצה כלום ודעתו על הכל, ואין צריך הכן, כמו שאמרו בירושלמי). הובא בר"ן (מו, ב) ד"ה עשה. כל בו סי' נח יט, ג (שאין דין הכנה לגוי להכין, שאם היו לו תמרי דעסקא, או גרוגרות וצמוקין, ועז לחלבה, הכל מותר, ואין צריך הכנה), וסי' לא לב, ד (שהכל מוכן אצלו). רמ"א ס"ב (יש אומרים דאין הכנה שייך בשל גוי, ואפילו גרוגרות וצמוקים שבידו מותרים). מ"א ס"ק ב (דאין העכו"ם מקצה מדעתו כלום (ר"ן)).

וכן הוא לקמן סי' תצז סכ"ה (שאין הנכרי מקצה מדעתו כלום, כמ"ש בסי' ש"י). סי' תצח ס"ו (אבל בהמות של נכרי אין בהם דין מוקצה, כמ"ש בסי' ש"י). סי' תקה ס"ד (דאין מוקצה שייך בשל נכרי, כמ"ש בסימן תצ"ח). לעיל סי' שח ס"ע (בשר של נכרי שנשחט היום מותר בטלטול).

[673] שזה אסור בישראל, כדלעיל ס"ב, ובנכרי מותרים.

משא"כ אם אינן ראויין לגמרי אסורים, וכדלעיל ס"ב (הן גרועין מכל מוקצה, שהרי הן כאבנים ועפר), וכדלקמן סי' תצז סכ"ה (אין מועיל כלום מה שאין הנכרי מקצה דעתו מהן, לפי שאין זה הדבר תלוי בדעתו).

[674] כל בו שם (שהכל מוכן אצלו, וכיון שהוא מוכן לאיש אחד מוכן הוא לכל). מ"א שם (וכיון שהוא מוכן לאיש אחד מוכן לכל (כל בו)).

וכן הוא לקמן סי' שכה ס"ו (וכיון שהוא מוכן להנכרי בעליו, הרי זה מוכן לכל). סי' תצז סכ"ה (כל דבר שהוא מוקצה, אינו אסור אלא אם כן בעליו הקצו אותו והסיחו דעתם ממנו, אבל אם בעליו לא הסיחו דעתם ממנו, אינו נקרא מוקצה כלל. ולכן נכרי שהביא דורון לישראל...).

וכן הוא גם לאיסור, שאם אינו ראוי לבעליו נאסר לכולם, כדלעיל סי' שח ספ"ט (ואם דבר זה הוא של עשיר, אסור בטלטול אף לכל העניים שבעולם, שמתוך שהוקצה לבעליו הוקצה לכל העולם).

[675] שאם תלשו לישראל, אסור בשבת ולאחר השבת בכדי שיעשו, מטעם אמירה לנכרי, כדלקמן סי' שכה ס"ט (אם ליקט או צד או אפה ובישל או שעשה אחת משאר מלאכות בשביל ישראל, או בשביל ישראל ונכרים, צריך להמתין לערב בכדי שיעשו, גזרה שמא יאמר לנכרי לעשות בשבת כדי שיהא מוכן לו במוצאי שבת מיד), ושם נסמן.

משא"כ כשתלשו לעצמו, אין בו משום אמירה לנכרי, ואף לא משום מוקצה, שהרי הנכרי אינו מקצה כלום, כמובא לעיל (בהערה הקודמת), וכמבואר במלחמות ביצה יג, א (כיון שיש הכנה במחובר, והנכרי אינו צריך הכן, הרי כל פירותיו מוכנין, ואף המחוברין שלו שתלשן).

למחר אתלוש פירות אלו, ואפילו הן פירות שנגמר בישולן, שהכנה מועלת בהם אפילו בעודם במחובר[676] כמו שיתבאר בסי׳ שי״ח[677], אעפ״כ הם אסורים באכילה ובטלטול, משום גזרת פירות הנושרין שיתבאר בסי׳ שכ״ב[678], כמו שיתבאר בסי׳ שכ״ה[679].

---

[676] והיינו אף שבאופן זה מועלת הכנה אף בישראל, כמובא לקמן (הערה הבאה), וכמבואר במלחמות שם (מוכנים במחובר לזה שדעתו עליו, וכיון שכן, פירות שתלשן הנכרי, אם היה דעתו עליהן מערב יום טוב, כגון ששמעו אותו אומר למחר אתלוש פירות הללו).

[677] ס״ו (הקוצץ פרי שלא נגמר בישולו לחולה בשבת, אסור לבריא משום מוקצה, אפילו חלה מבעוד יום והיה כבר בדעתו מבעוד יום לקצוץ הפרי בשבת, מפני שאין הכנה מועלת כלל במחובר בכיוצא בזה שהוא גדל והולך בשבת. אבל פרי שנגמר בישולו, ושוב אינו גדל והולך, מועלת בו הכנה, אע״פ שהוא מחובר).

וכן הוא לקמן סי׳ שכה ס״ח (אפילו הוא בענין שאין בהם משום מוקצה, כגון ששמע את הנכרי אומר מערב שבת למחר אלקוט פירות אלו, והן פירות שנגמר בישולן שהכנה מועלת להן אפילו במחובר). סי׳ תקטו ס״ד (אפילו אם הוא בענין שאין בהן משום מוקצה, כגון ... ששמע מנכרי בערב יום טוב שאמר למחר אתלוש פירות הללו ותלשן ביום טוב לצרכו).

[678] בטור ושו״ע שם ס״ג (פירות שנשרו מן האילן בשבת אסורים בו ביום). ובמ״א שם ס״ק ג (משום שמא יעלה ויתלוש ומשום מוקצה). ט״ז ס״ק ב (גזירה שמא יעלה ויתלוש).

וכן הוא לקמן סי׳ תקטו ס״ד (פירות הנמצאים תחת האילן שיש להסתפק שמא נשרו מהאילן ביום טוב, הרי אלו אסורים באכילה ובטלטול עד הערב. אפילו אם הוא בענין שאין בהן משום מוקצה, כגון דקל העומד בחצרו והיתה דעתו מערב יום טוב על התמרים שישיר הרוח מן הדקל ביום טוב ... לפי שחכמים גזרו על כל דבר שנעקר מהמחובר בשבת או ביום טוב לאסרו באכילה בו ביום, אם הוא דבר מאכל, ולהשתמש בו, אם אינו דבר מאכל, משום גזרה שמא יתלוש בעצמו, כמ״ש בסי׳ שכ״ב).

וכדתנן פסחים נה, סע״ב (אנשי יריחו ... אוכלין מתחת הנשרים בשבת (תחת הדקל המשיר פירותיו היו אוכלין מן הנושרות, רש״י), ומיחו בידם חכמים). ובברייתא שם נו, א (פורצין פרצות בגנותיהן ובפרדסותיהן להאכיל נשר לעניים בשני בצורת בשבתות וימים טובים). ובגמרא שם נו, ב (דרבנן סברי גזרינן שמא יעלה ויתלוש, ואנשי יריחו סברי לא גזרינן שמא יעלה ויתלוש). ופירש הר״ן בחידושיו שם (ומשום מוקצה ליכא, שהיו עשויין ליפול ויושבין ומצפין מתי יפלו, שהרי היו פורצין פרצות בגנותיהם כדי לאכילן). ומקורו בתוס׳ שבת קכב, א ד״ה איני (פירות הנושרין יושב ומצפה מתי יפלו, ולהכי אי לאו טעמא דשמא יעלה ויתלוש הוו שרו). ורמב״ן במלחמות ביצה יג, א (דכיון דדעתיה עליהו מאתמול, שהרי פורצין פרצות בגנותיהן לשם כך, הרי הם מוכנים במחובר לזה שדעתו עליו ... אלא גזירה דשמא יעלה ויתלוש). ורשב״א ביצה ב, ב (דאדם יושב ומצפה מתי יפלו ... ומשום הא נקט ליה טעמא דגזרה שמא יעלה ויתלוש).

ואף לדעת הפוסקים שתנאי אינו מועיל במוקצה, כדלעיל סי׳ רעט ס״ה (אם התנה מבעוד יום על נר זה שיטלטלנו בשבת לכשיכבה מותר לטלטלו אחר שכבה ... ויש אומרים שאין התנאי מועיל כלום, שהואיל והקצהו מדעתו לבין השמשות, דהיינו שכשהדליק בו היה בדעתו שיהא השמן דולק בו בבין השמשות).

היינו דוקא כשדחה אותו בידים והקצהו מדעתו לבין השמשות, וכמובא לעיל שם (הערה לג), מתוס׳ מד, א ד״ה שבנר (נר, עיקר הקצאתו הוא בין השמשות, ודחייה בידים לצורך שבת, וחמיר טפי, ולא מהני ביה תנאי). הגהות אשרי פ״ג סי׳ כ (ואפילו תנאי אינו מועיל לו, כיון דדחיה בידים).

משא״כ בפירות שבאילן, שהיו מוקצין מחמת איסור הבא מאליו, מהני מה שהי׳ דעתו מתי יפלו (ראה לקמן ס״ו, והערה 688).

אופן נוסף של צומח שאין בו דין מוקצה, נתבאר לקמן סי׳ שכה ס״ח (נכרי שליקט עשבים מהמחובר, אפילו הוא בענין שאין בהם משום מוקצה, כגון שיש לישראל בהמות שיכולים לרעות שם בעשבים אלו והרי הם מוכנים לו, אעפ״כ אסורים משום גזרת פירות הנושרים).

ומכל מקום, אחר שנאסרו משום פירות הנושרים, נאסרו אף בטלטול כמוקצה, כדלקמן סי׳ שכה ס״ח (אעפ״כ אסורים משום גזרת פירות הנושרים. ולכן אסור לישראל להשתמש בהם שום תשמיש, כמו שאסור להשתמש בפירות הנושרים, ולכן הם אסורים גם כן בטלטול, כיון שאינן ראוים לו בו ביום להשתמש בהם שום תשמיש, והרי הם מוקצים, כמו שפירות הנושרים יש להם דין מוקצה מטעם זה), ושם נסמן.

ולא רק בודאי פירות שנשרו בשבת, אלא אפילו בספק פירות שנשרו, כדלקמן סי׳ תקטו ס״ד (פירות הנמצאים תחת האילן, שיש להסתפק שמא נשרו מהאילן ביום טוב, הרי אלו אסורים באכילה ובטלטול עד הערב), ושם נסמן.

ולא רק בפירות, אלא אף בעצים שנשרו, כדלקמן סי׳ תקא ס״י (עצים שנשרו מן האילן ביום טוב, אין מסיקין בהן ביום טוב, אפילו להמתירין נולד ביום טוב, לפי שהן בכלל גזרת פירות הנושרין מאליהן בשבת או ביום טוב, שאסרום חכמים בו ביום באכילה ובטלטול, משום גזרה שמא יעלה ויתלוש).

[679] ס״ח (נכרי שליקט פירות מהמחובר לעצמו ... הם בכלל הגזרה שגזרו על פירות הנושרים מאליהן ... שגם פירות אלו באים להישראל ממילא, כמו הנושרים מאליהם).

וכן הוא לקמן סי׳ תקטו ס״ד (לפי שחכמים גזרו על כל דבר שנעקר מהמחובר בשבת או ביום טוב לאסרו באכילה בו ביום אם הוא דבר מאכל, ולהשתמש בו אם אינו דבר מאכל, משום גזרה שמא יתלוש בעצמו).

והיינו שגזירת שמא יתלוש, הוא לא רק בפירות הנושרים (כמבואר בהערה הקודמת), אלא גם בפירות שתלשן הנכרי, משום גזירה שמא יתלוש בעצמו, כמבואר במלחמות שם (הא בפירות שנשרו, אינן אלא גזירה דשמא יעלה ויתלוש, ושתלשן הנכרי נמי בכלל גזירה זו). ר״ן שם (אבל בתלש עצים מן המחובר בשבת, אסור לטלטלו). ט״ז סק״ב (אבל במחובר שלקטו עכו״ם בשבת אסור לכו״ע).

ודבר שהיה מחוסר צידה מבעוד יום, וצד אותו הנכרי בשבת, אף אם היה בדעתו לצוד בשבת, אין דעתו מועלת כלום, שאין הדבר תלוי בו, והרי הוא אסור בשבת משום מוקצה, שכיון שלא היה ברשותו של אדם כלל אין זה מן המוכן[680]:

הוקצה בכניסת השבת הוקצה לכל השבת

ד כל[681] דבר שהיה אסור בטלטול בבין השמשות ובשבת הלך לו הדבר הגורם לו האיסור[682], כגון דבר שהיה מוקצה בבין השמשות מחמת איסור, דהיינו שמחמת איזה איסור שהיה אסור באכילה ולא היה ראוי לכלום בבין השמשות היה מוקצה ואסור בטלטול, ובשבת נסתלק ממנו האיסור ונעשה ראוי, אעפ"כ אסור לטלטלו כל השבת כולה.

במה דברים אמורים כשדחאו האדם בידים[683], דהיינו שהאדם גרם לו האיסור בידים, כגון נר שהדליקו מבעוד יום וכבה אחר בין השמשות ונשתייר בו שמן, ושמן זה נדחה בידי אדם מלהיות ראוי בשבת, שכשהדליקו נאסר להסתפק ממנו בשבת משום איסור כיבוי, לכן אסור להסתפק ממנו אף לאחר שכבה הנר ונסתלק האיסור, שכיון שבבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת היה מוקצה מדעת האדם,

---

ואף שנתבאר לקמן סי' שיח ס"ו (הקוצץ פרי ... לחולה בשבת ... פרי שנגמר בישולו ושוב אינו גדל והולך, מועלת בו הכנה, אף על פי שהוא מחובר). ולא נאסר מגזירת פירות הנושרים.

היינו כיון ששם מותר אף לישראל לקצוץ הפרי לצורך חולה שיש בו סכנה, ואם כן אין לאסרו משום גזירה שמא יעלה ויתלוש.

[680] שו"ת הרא"ש כלל כג ס"ו (ואף על גב דנלקטו לשם כותים, ואם נלקטו היום הוו אסורין משום מוקצה. הילכך, אם היונים גדולים, שיכולין לפרוח חוץ לתחום, אסורים משום מוקצה). טור ושו"ע סי' תקיז (ישראל שאמר לגוי מבעוד יום תקנה לי יונים למחר, לא יפה עושה, אבל אם עשה כבר, מותר לאכול מהם ביום טוב, והוא שלא יהיו מפריחין). ט"ז שם ס"ק ד (דאם כן הוה ליה מוקצה).

וכן הוא לקמן סי' שכה סוף ס"ח (וכן נכרי שצד דגים או חיה או עוף לעצמו, אסורים לישראל ביום טוב כמו שיתבאר בסי' תקט"ו). לקמן סי' תצז סי"ג (כל שמחוסר צידה בענין שהצד אותו בשבת חייב, אפילו זימן אותו מערב יום טוב ודעתו עליו, אין מועיל כלום, ואסור ליקח אותו ביום טוב אפילו ניצוד מאליו ביום טוב, כיון שבין השמשות היה מחוסר צידה הרי זה מוקצה), וסט"ז (הצד אותם בשבת אפילו מכלובן חייב, ולכן אסור לצודן ביום טוב אפילו לצורך אכילה, ואפילו זימן אותם מערב יום טוב אין מועיל כלום), וסכ"ה (כיון שצריך לבקש תחבולות כדי לתפסן, אין מועיל כלום מה שאין הנכרי מקצה דעתו מהן, לפי שאין זה הדבר תלוי בדעתו, שמא לא יוכל לתפסן), ובקונטרס אחרון שם ס"ק א ד"ה ואין (שאפילו זימון אינו מועיל להם, כיון שאין זה תלוי בדעתו שיתפסו, שהרי אפשר שלא ישיגם כלל, לכן אינו מועיל כלום מה שמזמן אותם ואומר זה וזה אני נוטל).

*

אמנם עיקר טעם מוקצה במחוסר צידה, הוא לענין יום טוב, שמטעם זה אסור לשחטו ולאכלו.

משא"כ בשבת אסורים משום מוקצה אף באינם מחוסרים צידה, כדלעיל סי' שח ס"ח (כל דבר שאין תורת כלי עליו, ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה, כגון ... בעלי חיים ... אסור לטלטלם ... מוקצה מחמת גופו), וסע"ח (אסור לטלטל בהמה או חיה או עוף, מפני שאינן ראויים בשבת כשהם חיים). לקמן סי' שטז סכ"ד (אבל לטלטלן ביד אסור, בלא איסור צידה, משום מוקצה).

[681] מכאן ועוד סוף סי"א, יתבאר הכלל המובא כמה פעמים בהלכות מוקצה, שדבר שהוקצה בכניסת השבת הוקצה לכל השבת.

כלל זה הובא לעיל סי' שח ס"ז (ויש עוד מין מוקצה רביעי, והוא דבר שהיה מוקצה מחמת איסור בבין השמשות, והלך לו האיסור בשבת, ויש בדבר זה להקל ולהחמיר, ויתבאר זה בסי' ש"י). ועתה בא לבאר פרטי הלכה זו.

(א) דהיינו דוקא כשדחה אותה בידים ומדעתו, ולא כשנאסר בכניסת השבת מאליו (ס"ד-ו וסי"א).

(ב) דהיינו דוקא כשהוקצה מיד בתחלת בין השמשות (ס"ז).

כאן מיירי כשהוקצה בכניסת השבת מחמת איסור, או מחמת עצמו, או מחמת בסיס לדבר האסור. וכן הוא גם בשאר ההלכות שאומרים בהם מתוך שהוקצה בכניסת השבת הוקצה לכל השבת (שנפרטו לעיל שם הערה 65), כגון שהוקצה מחמת חסרון כיס או מחמת מצוה וכיו"ב, דמיירי שהוקצה בכניסת השבת מדעתו. וראה דברי נחמי' כו, ד. תהלה לדוד ס"ק ב. כנישתא דבי רב.

[682] רמב"ם פכ"ה ה"י (שכל כלי שהיה אסור לטלטלו בין השמשות, נאסר לטלטלו כל השבת כולה, אף על פי שהלך הדבר שגרם לו האיסור).

[683] תוס' קנז, א ד"ה לבר (מוקצה מחמת איסור, וכגון איסור דדחייה בידים, כגון נר שהדליקו באותו שבת). רבינו יונה, הובא במ"מ פ"ב ה"ט (אין מוקצה בשבת אלא מוקצה מחמת איסור שדחה בידים, כגון נר שהדליקו באותה שבת). רא"ש חולין פ"א סי' כ (דלית ליה מוקצה מחמת איסור אלא בנר שהדליקו בשבת דדחייה בידים).

וכן הוא לקמן סי' תצה סי"ג (מוקצה מחמת איסור שנדחה בידי אדם בין השמשות, כגון נר שהדליקו בו בשבת).

שהקצה אותו מדעתו כשגרם לו האיסור הוקצה לכל השבת כולה[684]:

ה וכן דבר שלא היה ראוי בבין השמשות מחמת עצמו, ולא מחמת איזה איסור, ונעשה ראוי משחשיכה, שהוא אסור בטלטול כל השבת כולה, אם נדחה בידי אדם מלהיות ראוי בין השמשות, כגון גרוגרות וצמוקים שלא היו ראויין בבין השמשות ובשבת נתייבשו לגמרי ונעשו ראויין[685], שכיון שבבין השמשות היו מוקצין מדעת האדם, שהקצם מדעתו כשהכניסן לייבשן, הוקצו לכל השבת כולה[686]:

ו אבל דבר שהיה מוקצה בבין השמשות בעל כרחו של אדם, לא הוקצה לכל השבת כולה, כגון דבר שהיה מוקצה מחמת איסור הבא מאליו ולא על ידי גרמת האדם, ומשחשכה נסתלק האיסור, שוב אין בו משום מוקצה, אף על פי שכשהגיע בין השמשות הסיח דעתו ממנו לגמרי ולא היה מצפה כלל שיסתלק האיסור בשבת, כגון בעלי חיים שהם מוקצים בשבת מחמת איסור שחיטה, ושחטם בשבת לצורך חולה שחלה היום, מותר לבריא לאכול מהם חי[687], אף שהסיח דעתו מהם כשהגיעו בין השמשות משום איסור שחיטה, כיון שהוא איסור הבא מאליו ולא על ידי גרמת האדם[688], וכן כל כיוצא בזה[689]:

---

[684] כת"ק דרבי שמעון בברייתא מד, א (מותר השמן שבנר ושבקערה אסור, ורבי שמעון מתיר). ר"ן כ, ב (משום דכיון דאיתקצאי לבין השמשות מחמת איסור, שהרי המסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה ... אתקצאי נמי לכולי יומא, אפילו לאחר שכבה. והך בקערה שמדליק בה קאמר, דומיא דנר). גמרא קנז, א (בכל השבת כולה הלכה כרבי שמעון, לבר ממוקצה ... מחמת איסור, ומאי ניהו, נר שהדליקו בה באותה שבת). רמב"ם פ"ה הי"ב (ואסור ליהנות בשבת מן השמן שהודלק בו, ואפילו כבתה הנר), ופכ"ו הי"ד (מותר השמן שבנר ושבקערה שהדליקו בהן באותה שבת אסור להסתפק ממנו באותה שבת). שו"ע סי' רעט ס"א (מותר השמן שבנר שהדליקו בו באותה שבת, אסור לטלטלו ולהסתפק ממנו באותה שבת).

וכן הוא לעיל סי' רעט ס"ב (השמן שנשאר בנר אחר שכבה משחשכה, אסור לטלטל, וכל שכן להסתפק ממנו כל אותה השבת, הואיל והוקצה בתחלת כניסתה, דהיינו שבבין השמשות כשהיה דולק, היה אסור להסתפק ממנו משום איסור כיבוי כמ"ש בסי' רס"ה, נאסר להסתפק ממנו בכל אותה השבת, וכיון שאסור להסתפק וליהנות ממנו בשבת, אסור גם כן לטלטלו, הואיל ואינו ראוי לכלום בו ביום).

והיינו כדלעיל סי' רסה ס"א (שמא יסתפק מהשמן שבכלי ... ויש בזה איסור משום מכבה, שעל ידי כן יכבה הנר בזמן קרוב יותר מאם לא היה מסתפק ממנו כלום ... ואף להאומרים דמותר לחתוך נר של שעוה הדולק ביום טוב ואין בזה משום מכבה ... מכל מקום חוששין שמא ימלך ויטול מהנר כל השמן ... ונמצא מכהה אור הנר בשעת נטילתו, ויש בזה משום מכבה לדברי הכל).

*

וכל זה הוא מטעם איסור להסתפק בשמן. ועוד נתבאר שם איסור נוסף (ועוד שגם בטלטול הוקצה בבין השמשות כשהיה דולק, מפני שנעשה בסיס לשלהבת שהוא מוקצה). והנפקא מינה בין שני הטעמים, נתבאר לעיל שם ס"ה (והערה לא).

ואם הדליק הנר למצות שבת, יש בזה גם טעם נוסף לאיסור, כדלקמן סי' תקיד סכ"ד (ואותו נר שבירך עליו, הואיל ונתכוין בו לשם מצות הדלקת נרות ביום טוב, לפיכך אסור להסתפק ממה שנשתייר ממנו לאחר שנכבה ... דכיון שבשעת כניסת יום טוב היה אסור להסתפק ממנו מחמת שהוקצה כולו לשם הדלקת מצוה ... נאסר לכל יום טוב כולו).

[685] רב כהנא ביצה כו, ב (מוקצה (של גרוגרות וצמוקין, רש"י) שיבש (מבעוד יום, רש"י) ואין הבעלים מכירין בו מותר), וכדלקמן ס"ח (והרי נתייבשו והוכנו מבעוד יום). משא"כ כשיבש בשבת.

[686] רא"ש חולין שם (דלית ליה מוקצה מחמת איסור, אלא בנר שהדליקו בשבת דדחייה בידים, וגרוגרות וצמוקין וכיוצא בהן).

[687] חולין טו, ב (אמר רב דימי מנהרדעא הלכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא). ופסקו כוותיה ברי"ף שם ד, א. ורמב"ם הל' שבת פ"ב ה"ט (השוחט לחולה בשבת מותר לבריא לאכול ממנו בשר חי). טור ושו"ע סי' שיח ס"ב (השוחט בשבת לחולה, בין שחלה מאתמול בין שחלה היום, מותר הבריא לאכול ממנו חי).

וכן הדין בבהמה שנתנבלה, כדתנן קנו, ב (מחתכין את ... הנבלה (שנתנבלה היום, רש"י) לפני הכלבים, רבי יהודה אומר אם לא היתה נבלה מערב שבת אסורה לפי שאינה מן המוכן). ומסיק בגמרא שם (הלכה כרבי שמעון), ופרש"י (דלית ליה מוקצה).

וכן נפסק לקמן סי' שכד ס"ה (מחתכין נבילה לפני הכלבים, אפילו נתנבלה היום, ואין בה משום מוקצה אפילו לא היתה חולה כלל מבעוד יום, שלא היה דעתו עליה כלל לכלבים מבעוד יום, מפני שאין מוקצה בדבר שהסיח אדם דעתו ממנו, אלא אם כן דחאו בידים כמו שנתבאר בסי' ש"י).

[688] רבינו יונה, הובא במ"מ פ"ב ה"ט (עיקר הדבר דלדידן דקי"ל כרבי שמעון, אין מוקצה בשבת אלא מוקצה מחמת איסור שדחה בידים, כגון נר שהדליקו באותה שבת, אבל אם לא דחאו בידים כגון בכאן, מותר. ואע"פ שהבהמה היתה מוקצה מחמת איסור שחיטה, לא דחאה הוא בידים. וזה דעת הרב ר' יונה ז"ל). רשב"א חולין טו, א ד"ה עד כאן (ורבינו נ"ר כתב דרבי שמעון ודאי כיון דלית לי' מוקצה מחמת איסור אלא בשדחאו בידים ... בשוחט בשבת ודאי שרי למיכל מינה ביומא). רא"ש חולין פ"א סי' כ (אמר רב דימי מנהרדעא הלכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא ... רב אלפס ז"ל הביא מימרא זו דרב דימי, ולא הביא הא דרב יצחק בר אדא אמר רב השוחט לחולה בשבת אסור לבריא ... משום דלאו הילכתא היא, דמיירי בחולה שחלה היום, ואסר ליה משום מוקצה, ואנן קיימא לן כרבי

ז וכל זה בדבר שהיה מוקצה כל בין השמשות. אבל דבר שהיה ראוי בבין השמשות אפילו במקצתו לבד, ואחר כך נתקלקל בענין שנאסר באכילה או בטלטול, בין שנתקלקל מאליו בין שנדחה בידי אדם, ואחר כך חזר וניתקן, חזר להתירו. ואין אומרים מתוך שהוקצה ונאסר כבר במקצת השבת הוקצה לשארית השבת כולה[690], שאין אומרים כן אלא כשהוקצה בתחלת כניסת השבת שהוא בין השמשות[691], שאז הוקצה ליום שלם, אבל כשלא הוקצה עד אחר כך, שאין כאן יום שלם, לא הוקצה לשארית היום, שאין מוקצה לחצי שבת, בין באיסור אכילה בין באיסור טלטול[692]:

שמעון דלית ליה מוקצה מחמת איסור, אלא בנר שהדליקו בשבת דדחייה בידים, וגרוגרות וצמוקין וכיוצא בהן). **שו"ע** סי' שיח ס"ב (השוחט בשבת לחולה, בין שחלה מאתמול בין שחלה היום, מותר הבריא לאכול ממנו). מ"א שם סק"ד (ואף על פי שהבהמה היתה מוקצה מחמת איסור שחיטה, מכל מקום שרי, דקי"ל כרבי שמעון דאין מוקצה מחמת איסור אלא כשדחאו בידים כגון נר שהדליקו עליו (מ"מ פ"ב)).

וכן הוא לקמן סי' שיח ס"ה (השוחט בשבת לחולה שיש בו סכנה מותר הבריא לאכול ממנו ... ואפילו חלה החולה היום, ואתמול לא היה בדעתו כלל שישחט היום, אעפ"כ אין בה משום מוקצה, מטעם שנתבאר בסי' ש"י). סי' שכה ס"ז (נכרי שבישל לעצמו מדברים שאין בהם משום בישולי נכרים, אין בהם משום מוקצה לדברי הכל, אפילו הן פירות שאינן נאכלים חיין ולא היו ראויים כלל בין השמשות. לפי שאין אומרים מתוך שהוקצה בין השמשות הוקצה לכל השבת כולה, אלא בדבר שמקצה אותו האדם מדעתו ודחאו בידים ... אבל לא בדבר שהוא מוקצה בעל כרחו של אדם, כמו שנתבאר בסי' ש"י).

[689] כדלקמן סי' שכה ס"ז (נכרי שבישל לעצמו מדברים שאין בהם משום בישולי נכרים, אין בהם משום מוקצה לדברי הכל, אפילו הן פירות שאינן נאכלים חיין, ולא היו ראויים כלל בין השמשות, לפי שאין אומרים מתוך שהוקצה בין השמשות הוקצה לכל השבת כולה, אלא בדבר שמקצה אותו האדם מדעתו ודחאו בידים, כגון תבואה שטחנה ועשאה קמח, אבל לא בדבר שהוא מוקצה בעל כרחו של אדם, כמו שנתבאר בסי' ש"י).

וכל זה הוא ב"דבר שהיה מוקצה בבין השמשות בעל כרחו של אדם ... כגון בעלי חיים שהם מוקצים בשבת מחמת איסור שחיטה".

אבל פירות שהיו מוקצים בין השמשות בעל כרחו של אדם מחמת איסור תולש, הרי הם מוקצים בשבת מטעם האמור לקמן סי' שיח ס"ו (מפני שאין הכנה מועלת כלל במחובר בכיוצא בזה שהוא גדל והולך בשבת. אבל פרי שנגמר בישולו ושוב אינו גדל והולך, מועלת בו הכנה אע"פ שהוא מחובר).

[690] ביצה כו, ב (בעי מיניה הלל מרבא יש מוקצה לחצי שבת או אין מוקצה לחצי שבת, היכי דמי, אי דאחזי בין השמשות אחזי, אי דלא אחזי לא אחזי, לא צריכא דאחזי (בין השמשות, רש"י), והדר אדחי (שבת, שנפלה עליהן גשמים ותפחו, רש"י), והדר אחזי (ששזפתן השמש, רש"י), מאי. אמר ליה יש מוקצה). ויש גורסים "אמר ליה אין מוקצה". וכתב על זה הרא"ש פ"ג סי' ז (ואיכא תרי לישני, בלישנא קמא אמר ליה יש מוקצה לחצי שבת, ובלישנא בתרא אמר ליה אין מוקצה לחצי שבת. ומיסתבר כלישנא בתרא, דבשל סופרים הלך אחר המיקל). שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רסח (לא איפשיטא, ומוקצה דרבנן, וספיקא לקולא). ר"ן שם (יד, ב) ד"ה גרסי' (ולא איפשיטא בעיין, הלכך נקיטינן דאין מוקצה לחצי שבת, דבדרבנן היא ולקולא). טור ושו"ע ס"ג (כל דבר שהיה ראוי בין השמשות, אם אירע בו דבר שנתקלקל בו ביום, וחזר ונתקן בו ביום, חזר להיתרו. אבל דבר שהוקצה בין השמשות, אסור כל היום).

*

אלא שבגמרא ובטור ושו"ע שם מיירי שנתקלקל באמצע השבת. ומזה למד רבינו, שכן הוא גם כשנתקלקל באמצע בין השמשות. וכן הוא לעיל סי' שח סע"ח (ואם היו האפרוחים על הסל כל משך בין השמשות אסור לטלטלו כל היום כולו).

ובפרמ"ג סי' רעט א"א סוף ס"ק יד (ואם איתקצי בתחלת בין השמשות וכבה בתוך בין השמשות, או בתחלתו לא הודלק ואחר כך הודלק על ידי עכו"ם וכדומה, אי כל בין השמשות בעינן או לאו, עיין שבת מ"ד ב' ברש"י ד"ה והוא, "כל" בין השמשות, ובגמרא [שם] מ"ג א' בעודן עליו "כל" בין השמשות. ועדיין צ"ע), וכדלקמן (הערה 692).

ולענין עירוב, נתבאר לקמן סי' שצג ס"ג (העירוב אינו צריך להיות קיים אלא בין השמשות ... ואפילו נאכל עירובו בבין השמשות קנה עירוב (ובדיעבד), כי בין השמשות הוא ספק לילה, ושמא נכנס כבר תחלת השבת, וספק דברי סופרים להקל).

ולעיל סי' רמח ס"ט (ומכל מקום צריכים להזהר שישבו שם בספינה כל בין השמשות עד שתחשך, ולא יצאו ממנה כלל באמצע בין השמשות, שבכל רגע ורגע שבבין השמשות יש ספק שמא הוא תחלת הלילה, וברגע של תחלת הלילה צריך להיות בספינה).

וראה תהלה לדוד ס"ק ג. חקרי הלכות ח"ד מא, א. ברכת השבת. כנישתא דבי רב. שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר. מחשבת חיים ע' קצו.

*

ובגמרא שם מיירי "שנתקלקל מאליו", "שנפלה עליהן גשמים ותפחו", ומזה למד רבינו, שכן הוא לדידן גם כשנדחה על ידי אדם". וראה דברי נחמי' כז, סע"ב.

[691] הטעם לזה נתבאר לעיל סי' רעא בקונטרס אחרון ס"ק ג (בבין השמשות ... שהוא התחלת השבת ... ומהאי טעמא כל מוקצה דאתקצאי בבין השמשות אתקצאי לכולה יומא, וכן בעירובי תחומין ועירובי חצרות, הכל תלוי בבין השמשות, מפני שהוא התחלת השבת).

[692] רא"ש שם (ודוקא במידי דאכילה קא מיבעי ליה, אבל במילי דטלטול פשיטא דאין מוקצה לחצי שבת, מההוא דתנן (שבת קכח, ב) כופין את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו, ותניא בפרק כירה (מג, א) מותר לטלטלו כשאינן עליו,

ח גרוגרות וצמוקים שהיו מוקצים מפני שאינן ראויין, וכשהגיע בין השמשות נתייבשו כבר והרי הם ראויים לאכילה, אע"פ שלא ידעו הבעלים כלל באותה שעה שנתייבשו ואחר כך נודע להם שבבין השמשות כבר היו יבשים, מותרין באכילה, שמתחלה כשהקצו אותן והסיחו דעתם מהם, לא הוקצו אלא עד שיתייבשו, והרי נתייבשו והוכנו מבעוד יום[693]:

ט גרוגרות וצמוקים שיבשו קצת, בענין שהם ראויים ואינן ראויין, שיש אנשים שאוכלין אותן ויש שאינן אוכלין, אם הזמינם לאכילה מבעוד יום, מותר לאכול מהן בשבת, שכיון שגילה דעתו שהן ראויין לו, יצאו מתורת מוקצה, ואם לאו אסור, שכיון שלא גילה דעתו, הרי הן עומדין בהקצאתן שהיו מוקצין מתחלה כשלא היו ראויין לשום אדם[694].

אבל אם הזמין לאכילה גרוגרות וצמוקים שאינן ראויין כלל, אין הזמנתו מועלת כלום, שהרי זה כמזמין את האבן לאכילה[695]:

י כל דבר שאסור לטלטלו, אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו[696], אפילו אם דעתו לנערו אחר כך, מפני שאוסר הכלי בטלטול כל זמן שהמוקצה בתוכו, ונמצא מבטל כלי מהיכנו[697], ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה, אלא במקום הפסד מרובה[698], כמו שנתבאר בסי' ר[ס]"ה[699] ורס"ו[700].

והוא שלא היו עליו כל בין השמשות. ועוד דקאמר התם (מד, א) אמר רב מטה שיש עליה מעות אסור לטלטלה, אין עליה מעות מותר לטלטלה, והוא שלא היו עליה כל בין השמשות). טור ושו"ע שם (בין באיסור אכילה בין באיסור טלטול).

[693] רב כהנא ביצה כו, ב (מוקצה שיבש ואין הבעלים מכירין בו, מותר), ופרש"י (דכי אסקיה מעיקרא לא אקצייה אלא ליבש, והרי יבש והוכן מבעוד יום, כך פירש רב אחאי בשאלתות שלו), והוא בשאילתות בשלח שאילתא מז (גרוגרות וצימוקים דאסקינן ליבושינהו, ויבישו בין השמשות, ולא הוה ידע בהון דיבישו, והוה מקצאן וקיימון מדעתיה, למחר כי ידע בהון דיבישו מי שרי לאכילה אי לא, מי אמרינן בתר דעתיה אזלינן וגברא הוה מקצן מדעתיה, או דילמא בתר אוכלא אזלינן ואוכלא הא איתחזי. תא שמע דאמר רב כהנא מוקצה שיבש ואין הבעלים מכירין בו מותר, אלמא בתר אוכלא אזלינן. וכן הילכתא). שו"ע ס"ד (גרוגרות וצמוקים שהיו מוקצים, וכשהגיע בין השמשות כבר נתייבשו והם ראויים לאכילה, אף על פי שלא ידעו הבעלים באותה שעה שנתייבשו, ואחר כך נודע להם שבין השמשות כבר היו יבשים, מותר).

[694] ביצה כו, סוע"ב (לא צריכא דאחזו ולא אחזו, דאיכא אינשי דאכלי ואיכא אינשי דלא אכלי (אצטריך ליה לגלויי דעתיה אי אכיל אי לא אכיל, רש"י), אזמין גלי דעתיה, לא אזמין לא גלי דעתיה). שו"ע ס"ה (גרוגרות וצמוקים דחזו ולא חזו, דאיכא אינשי דאכלי ליה ואיכא דלא אכלי ליה, אי אזמניה, נפיק ליה מתורת מוקצה, ואי לא, לא).

ונתבאר לקמן סי' תצה סי"ד (תאנים וענבים שהעלן לגג ליבשן שיעשו גרוגרות וצמוקים, אם הם בענין שמועלת להם הכנה מבעוד יום, כגון שכבר הן ראויים לאכילה למקצת בני אדם שדעתם יפה, אלא שלמקצת בני אדם אינן ראוים לאכילה, ולכך צריך להזמינם מבעוד יום, כמו שנתבאר בסי' ש"י ... הכנה זו אינה במחשבה בלבד שיחשוב עליהם לאכילה אלא צריך לעשות בהם הכנה גמורה ע"י מעשה).

משא"כ כשלא חישב עליו מבעוד יום, נתבאר לעיל ס"ב (אפילו אם הן ראויין ואינן ראויין, שיש אנשים שאוכלים אותן ויש שאינן אוכלים, אעפ"כ אסורים משום מוקצה, שכיון שדחה אותן בידים אינן עולין מידי דחייתן עד שיהיו ראויין לגמרי).

[695] ביצה כו, ב (אי דלא אחזי, לא אחזי (ואי דלא אחזי בין השמשות, ודאי אסורין, דאין כאן הכנה מבעוד יום, רש"י) ... אי דלא חזו כי אזמין להו מאי הוי (הא לא חזי לאכילה ולא מהניא להו הזמנה, דהוה ליה כמזמין עצים ואבנים לאכילה, דאין בריה אוכלתן, רש"י). ארחות חיים, הובא בב"י ד"ה כתוב (כתוב בארחות חיים דדברים שאינם ראויים והזמינם, אין מועיל בהם הזמנה). שו"ע ס"ה (אם אינם ראויים והזמינם, הזמנה לאו מלתא היא).

וכן הוא לעיל ס"ב (אם אינן ראוין לגמרי ... אפילו הזמנה מבעוד יום אין מועלת בהם כמו שיתבאר).

[696] משנה מב, ב (אין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו את השמן), ורב חסדא בגמרא שם (אין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה), ופרש"י (כשהיא מטילתה במקום מדרון, שמא תתגלגל ותשבר. ומדיוקא דמתניתין שמעינן לה, דדמי לנותן כלי תחת הנר לקבל בו שמן). טור ושו"ע ס"ו (כל דבר שאסור לטלטלו, אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו).

[697] רב יוסף מג, א (היינו טעמא דרב חסדא משום דקא מבטל כלי מהיכנו), ופרש"י (היה מוכן מתחלה לטלטלו ועכשיו עושהו מוקצה). טור ושו"ע שם (מפני שאוסר הכלי בטלטול ונמצא מבטל כלי מהיכנו).

[698] ר"ן (סו, ב) ד"ה ואחרים (דכשם שאסור לבטל כלי מהיכנו לכל היום, הכי נמי אסור לבטלו למקצתו של יום ... משום פסידא הוא דשרינן, כיון דלא מבטל ליה לכולי יומא).

[699] ס"ג (אסור ליתן כלי בשבת תחת נר הדולק לקבל בו שמן הנוטף מהנר, מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו, שהיה מוכן מתחלה לטלטלו ועכשיו אוסרו בטלטול מחמת השמן שבתוכו ... וחכמים אסרו לבטל כלי מהיכנו, מפני שדומה כאילו סותר הכלי), וס"ז (ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה, שלא במקום הפסד מרובה, כמ"ש בסימן רס"ו).

[700] סכ"ה (שלא גזרו על ביטול כלי מהיכנו במקום הפסד מרובה), וסכ"ו (ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה, שלא במקום הפסד). ואפשר הכוונה שם שבמקום הפסד מותר לבטל כלי מהיכנו לפי שעה, ובמקום הפסד מרובה מותר אפילו לכל השבת.

אבל מותר לכפות עליו כלי, שבזה אינו אוסר הכלי בטלטול[701]. ובלבד שלא יגע הכלי בהמוקצה[702].

שאף שמוקצה מותר בנגיעה בעלמא אפילו בידיו כל שאינו מנענע, כמו שנתבאר בסי' ש"ח[703], מכל מקום כאן שהנחת הכלי על המוקצה לצורך המוקצה, אסור אפילו נגיעה על ידי הכלי[704].

ויש חולקין על זה ואומרים[705] שלא הזהירו חכמים שלא יגע הכלי בהמוקצה, אלא כשהמוקצה הוא דבר המתנענע על ידי נגיעת הכלי, כגון ביצה וכיוצא בה, שנמצא הוא מטלטלה על ידי הכלי, ולא התירו טלטול על ידי דבר אחר אלא לצורך דבר המותר, כמו שיתבאר בסי' שי"א[706]:

כיס ומטה של מעות

יא כל[707] דבר האסור בטלטול שהניחו מבעוד יום על גבי דבר המותר בטלטול, על דעת שישאר מונח

ובקונטרס אחרון שם סקי"א (והר"ן הביא ... דאף אם דעתו לנער אחר כך לא שרי אלא בפסידא, משום ביטול כלי למקצת שבת, דהיינו שהקצהו מדעתו למקצת שבת).

[701] רב חסדא מב, ב (אבל כופה עליה כלי שלא תשבר). רמב"ם פכ"ה הכ"ג (כופה הכלי על כל דבר שאסור לטלטלו, שהרי לא בטלו, שאם יחפוץ יטלנו). ב"י ד"ה כל דבר (אבל כשכופה עליה כלי אינו מבטלו, שאם יחפוץ יטלנו). טור ושו"ע שם (אבל מותר לכפות עליו כלי).

והיינו כיון דקיי"ל שהכלי ניטל בשביל דבר שאינו ניטל בשבת, כדלעיל סי' שח סע"ב (שהכלי ניטל אף בשביל דבר שאינו ניטל בשבת), וסע"ח (שהכלי ניטל אף לצורך דבר שאינו ניטל בשבת).

[702] ירושלמי ביצה פ"ה ה"א (ביצה שנולדה ביום טוב ... כופין עליה כלי, אמר ר' מנא ובלבד שלא יהא כלי נוגע בגופה של ביצה). השגות הראב"ד שם (בירושלמי ובלבד שלא יגע בביצה). רא"ש פרק קמא דביצה סי' א (ירושלמי ובלבד שלא יהא כלי נוגע בביצה). טור ושו"ע שם (ובלבד שלא יגע בו).

וכן הוא לקמן סי' תקיג ס"ג (אבל מותר לכפות עליה כלי בשביל שלא תישבר. ובלבד שלא יגע בה הכלי).

[703] סי"ד (כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטול, אבל מותר ליגע בו בידיו. ובלבד שלא ינענע אפילו מקצתו).

[704] תרומת הדשן ח"א סי' סז (נראה לחלק, דהתם כיון דהנחת הכלי על הביצה היא לצורך הביצה, [ד]הוי דבר המוקצה, ולכך אסור ליגע בו). הובא בב"י ד"ה ומ"ש רבינו ובלבד. מ"א סק"ג (הכא הנגיעה היא לצורך דבר המוקצה (ב"י. תרומת הדשן). ט"ז סק"ה (ותירץ בתרומת הדשן סימן ס"ז, דשאני הכא דהנחת הכלי על המוקצה הוא לצורך דבר המוקצה, ולכך אסיר).

והיינו שלצורך דבר המותר מותר ליגע אפילו בידיו, ואילו לצורך המוקצה אסור ליגע בו אפילו על ידי הכלי.

ומכל מקום התירו לנגוע במת לצרכו, כדלקמן סי' שיא סי"ב-ג (מותר לסוך את המת ולהדיחו ובלבד שלא יזיז בו שום אבר).

[705] מ"מ שם (אפשר שמא ינענע הביצה על ידי הכלי). הובא בב"י שם.

[706] ס"ג (שלא התירו טלטול מן הצד אלא כשמטלטל לצורך דבר המותר, כמו שיתבאר), ושם נסמן (הערה 789), וסי"ב (ובלבד שלא יזיז בו שום אבר, שכל מוקצה כשם שאסור לטלטל כולו כך אסור לטלטל מקצתו. ואפילו על ידי דבר המותר אסור לטלטלו כדי לרחצו), וסי"ד (ואפילו אם מטלטל ההיתר בידיו והאיסור מיטלטל עמו, אם הוא מתכוין בטלטול זה לצורך האיסור ... הואיל ומיטלטל בשביל האיסור, אסור).

וכן הוא לעיל סי' שט ס"ו (ואם אינו צריך לא לגוף הכר ולא למקומה, אלא שחושש שלא יגנבו המעות שעליה, אסור אפילו לנערה כדי שיפלו המעות תחתיה, מפני שלא התירו טלטול על ידי דבר אחר אלא כשמטלטל בשביל דבר המותר, ולא בשביל דבר האסור, כמו שיתבאר בסי' שי"א).

*

וממה שהובאה דעה הראשונה בסתם, נראה לכאורה שכן העיקר, לאסור ליגע במוקצה לצורך המוקצה אף שאינו מנענע. וכן הוא לקמן סי' תצה סט"ו (ואפילו ליגע בהן אסור, אלא אם כן נוגע בהן צורך דבר המותר).

אבל לקמן סי' שיא סי"ב (מותר לסוך את המת ולהדיחו, ובלבד שלא יזיז בו שום אבר, שכל מוקצה כשם שאסור לטלטל כולו כך אסור לטלטל מקצתו, ואפילו על ידי דבר המותר אסור לטלטלו), והיינו שמותר לסוך את המת לצרכו, רק שלא יזיז בו שום אבר.

ולעיל סי' שח סי"ד (כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטול, אבל מותר ליגע בו בידיו. ובלבד שלא ינענע אפילו מקצתו), ולא חילק אם הוא לצרכו או לצורך המוקצה.

ובסי' תקיג ס"ג (ואפילו ליגע בה אסור, אף על פי שמותר ליגע בכל דבר שהוא מוקצה, ואינו אסור אלא בטלטול, מכל מקום כיון שהביצה היא עגולה, אם יגע בה קרוב הדבר שיזיזנה מעט. אבל מותר לכפות עליה כלי בשביל שלא תשבר, ובלבד שלא יגע בה הכלי), הרי סתם כדברי הירושלמי, ולא הובאו שם ב' הדעות.

וראה כנישתא דבי רב. שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר.

[707] דיני בסיס לדבר האסור וטלטול מן הצד נתבארו לעיל סי' שט ס"ד-ו, ושם (הערה 616) בא סיכום עיקרי הדינים שבזה.

ואילו כאן (סעיפים יא-טו), יתבארו פרטי הלכה זו בקשר לכיס ומטה של מעות.

שם בשבת, שנעשה ההיתר בסיס להאיסור ונאסר בטלטול כמוהו, כמו שנתבאר בסי׳ ש״ט[708], ומשחשיכה ניטל האיסור מעל גבי ההיתר, אעפ״כ אסור לטלטלו כל השבת כולה. כגון מטה שהניח עליה מעות מבעוד יום על דעת שישארו שם בשבת, ומשחשיכה ניטלו המעות מעליה על ידי נכרי או קטן, אסור לטלטלה כל השבת כולה. שמתוך שהוקצית בין השמשות מדעת האדם, שעשאה בסיס לאיסור, הוקצית לכל השבת כולה[709].

אבל אם לא היו המעות עליה בין השמשות, אלא לאחר כך הניחום עליה נכרי או קטן, אפילו הניחום לדעת הישראל[710], שהוקצית מדעתו מלטלטלם כל זמן שהמעות עליה, אעפ״כ מותר לטלטלה אם ניטלו המעות מעליה, הואיל ולא היתה מוקצה בבין השמשות[711].

אבל בעוד שהמעות עליה אסור לטלטלה[712], מחמת איסור טלטול המעות שעליה. אבל מותר להטותה ולנערה ולהפיל המעות מעליה, ולטלטלה אחר כך למקום שירצה[713]. ואם צריך למקומה מטלטלה והן עליה, כמו שנתבאר בסי׳ ש״ט[714] בדבר שלא נעשית בסיס לאיסור, שגם זו לא נעשית בסיס לאיסור הואיל ולא היה האיסור עליה בבין השמשות[715], כמו שנתבאר בסי׳ רס״ה[716] ורס״ו[717]:

---

[708] ס״ד (דבר האסור בטלטול שמונח על דבר המותר, אם הניחו עליו מבעוד יום מדעתו על דעת שישאר מונח שם גם בשבת, הרי נעשה ההיתר בסיס להאיסור, ונאסר בטלטול כמוהו ממש).

[709] רב מד, ב (מטה ... אין עליה מעות מותר לטלטלה, והוא שלא היו עליה בין השמשות), ופרש״י (אבל היו עליה כל בין השמשות, איתקצי לכולי יומא). טור ושו״ע ס״ז (מטה שיש עליה מעות, או אפילו אין עליה עתה והיה עליה בין השמשות, אסור לטלטלה, דמגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא).

והיינו כדלעיל ס״ד (כל דבר שהיה אסור בטלטול בבין השמשות, ובשבת הלך לו הדבר הגורם לו האיסור ... אעפ״כ אסור לטלטלו כל השבת כולה).

וכן הוא לעיל סי׳ שט ס״ח (נעשו בסיס לאיסור בבין השמשות, אף אם אחר כך ניטל האיסור מעליהן, אסור לטלטלן כל השבת כולה, כמו כשהיה האיסור עליהן, שמתוך שהוקצו בין השמשות הוקצו לכל השבת כולה, כמו שיתבאר בסימן ש״י).

[710] משא״כ אם לא הניחם לדעת ישראל, לא נאסר אפילו הניחו קודם כניסת השבת, כדלעיל סי׳ שט סי״א (אם אדם הניח דבר מוקצה על דבר המותר של חבירו שלא מדעתו, אף אם גם דבר המוקצה הוא של חבירו, לא נעשה ההיתר בסיס להאיסור, לפי שאין אדם אוסר חפץ של חבירו שלא מדעתו).

[711] גמרא שם (אין עליה מעות מותר לטלטלה, והוא שלא היו עליה בין השמשות). תוס׳ שם ד״ה יש (וקשה דאיך יכול להיות שמניח לדעת בשבת, ויש לומר כגון שהניח נכרי או תינוק לדעת ישראל). הובא בב״י. מ״א סי׳ שח סק״נ (דאם נטלו המוקצה משם מותר לטלטלו, דלא הוי בסיס כיון שלא היו עליו בין השמשות. וכן הוא בהדיא בגמרא).

[712] גמרא שם (אין עליה מעות מותר לטלטלה, והוא שלא היו עליה בין השמשות), משמע שאם יש עליה מעות אסור לטלטלה, אף שלא היו עליה בין השמשות. ט״ז סק״ח (אלא שכל זמן שהאיסור מונח עליו אסור בטלטול).

[713] כיון שלא נעשית בסיס לכן מותר וצריך לנערה, וכדלעיל סי׳ שט ס״ד (שאם אפשר לנער האיסור ממנו מיד, צריך לנערו מתחלה), ושם נסמן (הערה 621).

[714] סעיף ו (ואם צריך למקום החבית והכר, בענין שאין הניעור מספיק לו, יכול לטלטלן כמות שהן עם האבן והמעות שעליהן כדי ליפנות מקומן).

[715] המאור סו, ב (ואין זה נעשה בסיס לדבר האסור, שלא היו עליהן מבין השמשות, ועוד שלא נתנן תחתיהן אלא על דעת לשמטן). הובא במ״א סי׳ רסו ס״ק יד (ולא נאסרו מטעם בסיס לדבר האסור כיון שלא היו עליהן בין השמשות ... ועוד שלא נתנן תחתיהן אלא על דעת לשמטן (המאור)).

[716] סעיף ה (ואין הכלי נעשה בסיס לדבר האסור, כיון שלא היה האיסור בתוכו בבין השמשות, וגם היה דעתו לנערו).

[717] סעיף כד (שהשקים לא נעשו בסיס לדבר האיסור, כיון שלא היו השקים עליהם בבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת).

וכן הוא לעיל סי׳ שח ס״ס (שהטבלא לא נעשית בסיס לדבר האסור, הואיל ולא היו הקליפות מונחות עליו בבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת), ושם נסמן (הערה 438).

אבל ראה לעיל סי׳ רעט ס״ו (נר שהודלק ... אחר כניסת השבת ... מותר לטלטלו אחר שכבה, לצורך גופו או מקומו, הואיל ולא היה מוקצה בתחלת כניסת השבת, אלא באמצע השבת כשהיה דולק, לא נעשה על ידי זה מוקצה לכל השבת כולה, אלא בשעה שהוא דולק בלבד), ושם נסמן (הערה מה). לקמן סי׳ תנז סי״ח (הפריש חלה ... יטילנה למים צוננים ... אבל לא יטלטל הכלי שהחלה מונחת בו, כדי לשפוך מים הללו מתוכה, שכלי זה נעשה בסיס לדבר האסור בטלטול, דהיינו החלה שהיא אסורה בטלטול לאחר שקרא לה שם), ושם נסמן (הערה קט). הרי שעכ״פ בשעה שהמוקצה עליה הוא בסיס לדבר האסור, אף שהניחו עליו אחר כניסת השבת.

ונתבאר בהערות שם ושם, שאפשר עיקר החילוק בינם הוא אם הי׳ דעתם מתחלה לנערם בתוך השבת, שאז אינו נעשה בסיס כלל, או שהי׳ דעתו להשאירם עליו, שאז נעשה בסיס עכ״פ בשעה שהמוקצה עדיין עליו, כעין האמור בתוס׳ מד, ב ד״ה יש (כגון שהניחם לדעת ישראל כדי להסירם אחר שעה), ובעל המאור סו, ב (ועוד שלא נתנן תחתיהן אלא על דעת לשמטן), ומ״א סי׳ רסו ס״ק יד (ועוד שלא נתנן תחתיהן אלא על דעת לשמטן), ולעיל סי׳ רסה ס״ה (וגם היה דעתו לנערו).

יב וכל זה במטה[718] שאינה מיוחדת למעות, או אפילו ייחדה למעות אלא שעדיין לא הניח עליה מעות מעולם, שבמחשבה בלבדה אינה נאסרת. אבל אם ייחדה למעות ועשה בה מעשה, שהניח עליה מעות פעם אחת אפילו בחול, אסור לטלטלה בשבת[719], אפילו לצורך גופה ומקומה[720]. ואינה דומה לשאר כלים המיוחדים למלאכת איסור שמותר לטלטלה לצורך גופה ומקומה[721], מפני שאין מקפידים עליהם מלהשתמש בהם תשמיש אחר המותר, אבל מטה זו המיוחדת למעות, אדם מקפיד עליה ומייחד לה מקום שלא לטלטלה לתשמיש אחר, והרי היא דומה למוקצה מחמת חסרון כיס, שאסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו, כמו שנתבאר בסי׳ ש״ח[722].

ויש חולקין על זה ומתירין לטלטלה[723] לצורך גופה ומקומה, כשאר כלים המיוחדים למלאכת איסור[724].

ויש להחמיר כסברא הראשונה[725]. ולכן אין לטלטל כיס של מעות, אע״פ שהוציא המעות ממנו מבעוד יום, אלא אם כן עשה בו מעשה שפתחו מלמטה וסלקו מן הייחוד[726]:

יג ומכל מקום[727] כיס של מעות התפור בבגד[728], הואיל ועיקר הבגד עומד ללבוש, אם הוציא המעות

וראה תהלה לדוד סי׳ שח סקל״ג. מראי מקומות וציונים. שו״ע אדמו״ר הזקן המבואר.

[718] ארון קטן או שקית ששומר בהם מעות.

[719] רב יהודה אמר רב, ללישנא בתרא מד, ב (מטה שיחדה למעות, הניח עליה מעות (אפילו בחול, רש״י), אסור לטלטלה, לא הניח עליה מעות, מותר לטלטלה).

[720] ר״ת בתוס׳ שם ד״ה והא (מיהו מטה שיחדה והניח עליה מעות, איכא למימר דמודה רבי שמעון, דמדקפיד עליה, מיחד לה מקום, כדאמרינן בריש כל הכלים (קכג, א) הכל מודים כיון דקפיד עליה מיחד לה מקום, ופירש ר״ת דהכל מודים אפילו רבי שמעון). ראב״ן סי׳ שעח (מיטה שייחדה למעות והניח עליה מעות, אסור לטלטלם בשבת ... ואפילו לרבי שמעון דלית ליה מוקצה, כיון דיחדן למעות, הוי כעין מוקצה דגרוגרות וצימוקין). הובא בהגהות מיימוניות פכ״ה אות ה. רא״ש פ״ג ס״כ (ור״ת [פירש] דרבי שמעון [מודה] במטה שייחדה והניח עליה מעות, דאדם קפיד עלה ומייחד לה מקום, מידי דהוה אכיפי ומזורי דאמר בריש כל הכלים (קכג, א) הכל מודים כיון דמייחד להו מקום, ופירש ר״ת, הכל מודים ואפילו רבי שמעון), והיינו כמבואר בתוס׳ שם ד״ה בסיכי (אלו כלים מקפיד עליהם שלא יתעקמו ולא יתפגמו ... ומסיח דעתו מלטלטלן). טור (ר״ת אוסר היכא שיחדם והניחם עליהן מבעוד יום, אף על פי שסלקן), ורמ״א ס״ז (ויש אוסרין בייחד לכך והניח בהם, אף על פי שסילקן מבעוד יום). מ״א שם (הרא״ש כתב דדמי לסיכי זירי ומזורי, דכיון דקפיד עליה מייחד להו מקום, ואם כן אפילו לצורך גופו אסור ... וכן משמע בהגהות מיימוניות, שכתב דדמי לגרוגרות וצמוקים עיי״ש. וכן כתב ראב״ן).

[721] כדלעיל סי׳ שח סי״ב (כלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו בין לצורך גופו ... בין לצורך מקומו).

[722] סעיף ד (וכל הכלים ... שמלאכתם לאיסור ומקפיד עליהם מלהשתמש בהם תשמיש אחר שלא יפחתו דמיהם, אסור לטלטלו בשבת אפילו לצורך מקומו ... או לצורך גופו ... וזהו הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס).

ומכל מקום אינו אלא ״דומה למוקצה מחמת חסרון כיס״, שהרי כאן ״לא יפחתו דמיהם״ על ידי שישתמש בו תשמיש אחר. וראה כנישתא דבי רב.

[723] רי״ף כא, א (אין עליה מעות מותר לטלטלה, בין יחדה בין לא יחדה). הובא בראי״ש שם (והא דאמר רב מטה שייחדה למעות הניח עליה מעות אסור לטלטלה, לא הביא רב אלפס, משום דלית הלכתא כהא, דאליבא דר׳ יהודה אמרה, וקי״ל במוקצה כרבי שמעון), ובטור (אין עליה עתה ולא היה עליה בין השמשות, מותר לטלטלה, אפילו ייחדה למעות והניחן עליה מבעוד יום, אם סלקם, זהו לרב אלפס). שו״ע ס״ז (אם אין עליה עתה מעות, וגם לא היה עליה בין השמשות, מותר לטלטלה, אפילו יחדה למעות והניחם עליה מבעוד יום).

[724] הגהות אשרי שם (נראה לי דאסור שלא לצורך גופה ומקומה, אפילו אין עליה מעות ולא היו עליה בין השמשות, רק שייחדה למעות והניח עליה מעות אפילו בחול, כמו שופר וחצוצרות דהוה ליה מלאכתו לאיסור). מ״א שם לדעה זו (ומ״ש בהגהות אשרי היינו דעת אחרת, וכו״ע מודו בזה, אם יחדה הוה ליה כלי שמלאכתו לאיסור, וכמ״ש סימן ש״ח ס״ו דאסור כי אם לצורך גופו ומקומו).

[725] רמ״א שם (וכן נוהגין). מ״א סוף סק״ה (לכן נראה לי להחמיר).

[726] ראב״ן שם (האזורים שעשוין כעין כיסין, ולמעות מיוחדין, והניח בהן מעות, אף על פי שהוציאן מערב שבת, נראה לי דאסור לטלטלם בשבת, דאמר רב הונא מיטה שייחדה למעות והניח עליה מעות אסור לטלטלם בשבת. ואם עשה בה מעשה, שפרסו מלמטה וסילקו מייחוד מעות, מותר [ל]טלטלן). הובא בהגהות מיימוניות שם. רמ״א שם (ולכן אסור לטלטל כיס של מעות, אף על פי שהוציא המעות ממנו מבעוד יום, אלא אם כן עשה בו מעשה, שפתחו מלמטה וסלקו מן היחוד).

ונתבאר לעיל סי׳ רנט בקונטרס אחרון סק״א (דמחשבה גרידא לא מהני למוקצה מחמת חסרון כיס ... וכן משמע בהדיא סי׳ ש״י ס״ז בהג״ה, דבעינן מעשה).

[727] סיכום ההלכות של כיס של מעות המחובר לבגד (שבסעיפים יג-טו), שיש שלושה אופנים בחיבור הכיס אל הבגד:

(א) אם שפיו לבד תפור בחור שבבגד, והוא כולו תלוי, אין הבגד נעשה בסיס לכיס, כיון שהבגד עומד ללבוש, והכיס בטל אליו (סי״ג). וגם הבגד אינו נעשה בסיס למעות שבכיס, כיון שהמעות אינם על עיקר הבגד, אלא בכיס התפור בצדו (סי״ד). וגם אין צריך לנער המעות מהכיס, כי המעות מיטלטלין מן הצד של הבגד (סי״ד).

(ב) כיס שתפור כולו בבגד, הבגד והכיס הם דבר אחד, ונעשים בסיס למעות שבכיס (סט״ו).

משם[729], יוכל ללבוש הבגד, שהכיס בטל אצלו[730].

ואפילו בכיס עצמו מותר להניח דבר בתוכו או ליטול ממנו, שהרי אין הקצאתו אלא משום שאדם מקפיד עליו מלהשתמש בו תשמיש אחר, וכאן אנו רואים שאינו מקפיד עליו[731] (וצריך עיון, דאם כן לישתרי לגמרי[732]):

יד ואפילו אם יש מעות בתוכו, אין איסור אלא ללבוש את הבגד, גזרה שמא ישכח ויצא בו לרשות

(ג) כיס שאינו תפור לבגד, אלא קשור אליו, הרי הם דברים נפרדים, ונעשה הכיס בסיס למעות, והבגד בסיס לכיס (סט"ו).

*

ובכל אופן נעשה הכיס נעשה בסיס למעות, בין כשתפור בחור שבבגד (סי"ד), ובין כשתפור כולו לבגד (סט"ו), ובין כשקשור לבגד (סט"ו).

ואם הניחם על דעת ליטלם קודם השבת ושכחו, הנה באופנים ב-ג דלעיל, צריך לנער המעות לפני טלטול הבגד (סט"ו).

ואם לא הניחו בו מעות, אין הכיס שבבגד נעשה מוקצה מחמת חסרון כיס (כמו בארנק של מעות), שהרי אינו מקפיד מלהשתמש בו תשמיש אחר. ואפשר שאף אינו נעשה כלי שמלאכתו לאיסור (סי"ג).

[728] האמור לפנינו סי"ג-טו, מקורו בתרומת הדשן סימן סט (שאלה, אחד שכח מעות במתג המטרון, שקורין קפי"ן ציפפי"ל, שרי לטלטל הקפ"א בעוד המעות בציפפי"ל או לאו? [=המטרון, שהוא הקפי"ן, הוא כיסוי הראש גדול ורחב. והמתג, שהוא הציפפי"ל, הוא הבד המחובר למטרון, ומופשל לאחורי הגב. והמעות הן במתג הנ"ל].

תשובה, יראה דשרי כהאי גוונא לטלטל ולהשים על הראש. וראיה מהא דמייתי תלמודא פרק כירה, מתניתין דמוכני שלה בזמן שהיא נשמטת כו', ואין גוררין אותה בשבת בזמן שיש עליה מעות. ומפרשינן שם בשם ר"י, דכשהיא נשמטת כלי בפני עצמה היא. אבל כשאינה נשמטת מותר לגוררה, אף על פי שיש עליה מעות, כיון שאין המעות על השידה שהיא עיקר הכלי, עד כאן, אלמא דבתר עיקר אזלינן. הכא נמי בקפ"ן ציפפי"ל, ודאי הקפ"א עיקר הכלי, ומותר לטלטל הציפפי"ל, כיון שאין המעות על עיקר הכלי, דגרירה וטלטול חדא היא).

והיינו הא דתנן כלים פי"ח מ"ב (מוכני שלה [של השידה, מגירה של הארון], בזמן שהיא נשמטת אינה חבור לה ... ואין גוררין אותה בשבת בזמן שיש בתוכה מעות, ואם אינה נשמטת, חבור לה ... וגוררין אותה בשבת). הובאה בגמרא מד, ב. ובתוס' שם (מפרש ר"י דכשהיא נשמטת היא כלי בפני עצמה, אבל כשאינה נשמטת מותר לגוררה, אע"פ שיש עליה מעות, דכיון שאינם על גבי השידה שהיא עיקר הכלי, שרי).

ב"י סוס"י שט (כתוב בתרומת הדשן (סי' סט) שהשוכח מעות במתג המטרון, דשרי לטלטלו ולהניחו על הראש, כיון שאין המעות על עיקר הכלי, והביא ראיה לדבר. ומכאן יש ללמוד לשוכח מעות בכיס שעושין בצידי המלבוש, שנקרא פאלדיקיר"א, אם אינה תפורה לארכה במלבוש, אלא שפיה לבד תפור בחור שבמלבוש והיא כולה תלויה, דשרי לטלטל המלבוש). רמ"א ס"ז (כיס התפור בבגד, הואיל ועיקר הבגד עומד ללבוש, אם הוציא המעות משם, מותר ללבוש הבגד, דהכיס בטל אצלו. אבל אם שכח בו מעות, מותר לטלטל הבגד, דלא אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס למעות, הואיל ואין המעות על עיקר הבגד).

ופרטי הדינים שבב"י וברמ"א יתבארו בסעיפים שלפנינו.

[729] המשך הדברים בסי"ג-ד שלפנינו:

(א) מותר לטלטל הבגד, מטעם שהכיס בטל אליו, כדעת הרמ"א.

(ב) מותר לטלטל אף הכיס, מטעם שאינו מקפיד מלהשתמש בו תשמיש אחר, כדעת המ"א.

(ג) לפי זה יהי' מותר לטלטל הכיס לגמרי, אף לצורך עצמו, דלא כמ"א.

(ד) מותר לטלטל הבגד אף כשהמעות עדיין בכיס, ולא נעשה הבגד בסיס למעות, כמבואר במ"א.

(ה) אין צריך אפילו לנער המעות לפני טלטול הבגד, שטלטול מן הצד שרי בזה כניעור, כמבואר במ"א.

(ו) מכל מקום נאסר טלטול הכיס, שנעשה בסיס למעות, כמבואר במ"א.

[730] רמ"א שם (אם הוציא המעות משם, מותר ללבוש הבגד, דהכיס בטל אצלו).

והיינו לומר ש"אם הוציא המעות משם" לפני השבת, ולא נעשה הכיס בסיס למעות, אלא שהכיס אסור מחמת עצמו, לדעה הראשונה דלעיל סי"ב (מטה זו המיוחדת למעות אדם מקפיד עליה ומייחד לה מקום שלא לטלטלה לתשמיש אחר, והרי היא דומה למוקצה מחמת חסרון כיס שאסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו). מכל מקום אין הבגד נעשה בסיס אל הכיס האסור, כיון שהכיס בטל אצל הבגד.

[731] מ"א סק"ו (ואם כן עכ"פ שרי להניח דבר בתוכו וליטול ממנו, דלצורך מקומו מותר. ואפילו לפי מ"ש לעיל בשם הרא"ש, הכא שרי, דהא חזינן דלא קפיד עליו).

והיינו לומר שאף לדעה הראשונה הנ"ל, אין הכיס שבבגד נאסר מחמת עצמו, שהרי אינו מקפיד להניח בו דברים אחרים.

ומה שכתב בתחלת הסעיף שהכיס בטל אצל הבגד, היינו אף אם מקפיד שלא להשתשמש בכיס זה אלא למעות. ראה כנישתא דבי רב.

[732] שהרי לפי דברי המ"א אלו, שרגיל להשתמש בכיס שבבגד גם לדברים אחרים אלו, אם כן אינו כלי שמלאכתו לאיסור, והי' צריך להתירו אף לצורך עצמו; ומדוע אם כן לא התיר המ"א אלא "לצורך מקומו"?

ולכן סתם בפנים וכתב "מותר להניח דבר בתוכו או ליטול ממנו", והיינו שאפשר מותר "לגמרי" אף לצורך עצמו, דלא כמ"א. וראה כנישתא דבי רב.

הרבים[733], כמו שנתבאר בסי׳ ש״א[734] וש״ג[735], אבל מותר לטלטל את הבגד[736].

ואפילו אם הניח את המעות בכיס על דעת שישארו שם גם בשבת, שנעשה הכיס בסיס להם, אעפ״כ הבגד לא נעשה בסיס להם, הואיל ואין המעות על עיקר הבגד[737]. ודבר המותר הוא שמטלטל בידיו, והאיסור מיטלטל עמו מאליו בטלטול מן הצד, שאין בו איסור[738] כשאינו מטלטל בשביל האיסור אלא בשביל דבר המותר, כמו שיתבאר בסי׳ שי״א[739].

אבל אסור להכניס ידו בכיס, אם הניח בו המעות על דעת שישארו בו גם בשבת, שנעשה הכיס בסיס להם[740]:

טו וכל זה בכיס שפיו בלבד תפור בחור שבבגד, והוא כולו תלוי[741], אבל אם כולו ת[פור][742] לארכו בבגד, נעשה כל הבגד בסיס למעות שבכיס, כמו הכיס עצמו, שהכל אחד[743].

ואפילו אם הניח המעות בכיס על דעת ליטלם ממנו קודם השבת ושכח ליטלם מבעוד יום, שלא נעשה בסיס להם אפילו הכיס עצמו, אעפ״כ אם אפשר לנער המעות מהכיס, צריך לנער מתחלה ואחר כך יטלטל הבגד לכל מקום שירצה, כמו שאם היו המעות על עיקר הבגד שהיה צריך לנער מתחלה[744],

---

[733] ב״י שם (אך ללבשו נראה שאסור, שמא ישכח ויצא בו לרשות הרבים, וכעין שכתבו המפרשים במפתח התלוי לו בחגורו כמו שכתבתי בסימן ש״א). רמ״א סוף ס״ז (אבל אין ללובשו בשבת, דחיישינן שמא יצא בו, כדלעיל סימן ש״א סל״ג).

[734] סוף סל״ח (ואם אין חשש להפקיד אצלם, או שאין חשש להניח הבגד בבית, יש להחמיר לפושטו מעליו מבעוד יום, שלא יהא לבוש בו בשבת אפילו בבית, שמא ישכח ויצא בו, כמו שיתבאר בסי׳ ש״ג). וראה קונטרס אחרון שם סק״ט.

[735] סעיף כג (ויש חולקין על זה ואומרים שאפילו בתכשיטים שאסרו לצאת בהם לרשות הרבים משום גזרה שמא יביאם בידו, אסור לצאת בהם אפילו בבית).

[736] והיינו שאף שכבר הובא לעיל שהרמ״א לא התיר אלא ״אם הוציא המעות משם, מותר ללבוש הבגד״.

מכל מקום קיי״ל כדברי המ״א, שהוכיח מדברי התוס׳ ותרומת הדשן, להתיר לטלטל הבגד אף שהמעות עדיין בכיס.

וממשיך ומבאר שיש בזה שני פרטים:

(א) שאין הבגד נעשה בסיס להמעות שבכיס.

(ב) שאין בזה אפילו חובת ניעור המעות לפני טלטול הבגד.

[737] תוס׳ שם (מותר לגוררה אע״פ שיש עליה מעות, דכיון שאינם על גבי השידה שהיא עיקר הכלי, שרי). תרומת הדשן שם (הכא נמי בקפ״ן ציפפי״ל, ודאי הקפ״א עיקר הכלי, ומותר לטלטל הציפפי״ל, כיון שאין המעות על עיקר הכלי, דגרירה וטלטול חדא היא). והיינו שמטעם זה לא נעשה הבגד בסיס למעות.

[738] מ״א ס״ק ז (בשכח ... אפילו הוא על עיקר הבגד לא נעשה בסיס ... מכל מקום היה צריך לנער המעות ... אבל כיון דאינו מונח על עיקר הבגד, אין צריך לנער).

והיינו שאף שיתבאר לקמן סט״ו (לענין כיס שכולו תפור לארכו) ״אם אפשר לנער המעות מהכיס צריך לנער מתחלה, ואחר כך יטלטל הבגד״, (ולענין כיס הקשור בבגד) ״צריך לנער המעות מהכיס, אם אפשר לנער, ואחר כך יטלטל הבגד״.

מכל מקום כאן אין צריך לנערם, כי הטלטול מהצד באופן זה הוא כמו הניעור, כמבואר בתרומת הדשן שם (דגרירה וטלטול חדא היא), ״שאין בו איסור״.

וראה מראי מקומות וציונים. ברכת השבת. כנישתא דבי רב.

[739] סי״ד (אם מטלטל ההיתר בידיו והאיסור מיטלטל עמו, אם הוא מתכוין בטלטול זה לצורך האיסור ... הואיל ומיטלטל בשביל האיסור אסור).

וכשמתכוין לצורך האיסור, אסור אפילו לנער, כדלעיל סי׳ שט ס״ו (ואם אינו צריך לא לגוף הכר ולא למקומה, אלא שחושש שלא יגנבו המעות שעליה, אסור אפילו לנערה כדי שיפלו המעות תחתיה, מפני שלא התירו טלטול על ידי דבר אחר אלא כשמטלטל בשביל דבר המותר, ולא בשביל דבר האסור).

ומכל שכל שאסור לטלטל הבגד בשביל המעות שבכיס התפור אליו.

[740] מ״א שם (נראה לי דאם הניח בתוכו מעות מדעת, אסור להכניס ידו בו, דעכ״פ הכיס נעשה בסיס).

ולכן ״אסור להכניס ידו בכיס״ אף אחר שניער המעות מהכיס.

[741] ב״י סוס״י שט ד״ה וכתוב בתרומת הדשן (אם אינה תפורה לארכה במלבוש, אלא שפיה לבד תפור בחור שבמלבוש, והיא כולה תלויה דשרי לטלטל המלבוש). מ״א רסק״ז (כלומר דהכיס אינה תפורה לארכה בבגד, אלא פיה לבד תפור, והיא כולה תלויה (ב״י)).

[742] כן תוקן בכת״י מהרי״ב, וכן הוא בב״י ומ״א שם. ופשוט.

[743] מ״א שם (משמע דאם הוא תפור כולו בבגד, אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס).

[744] מ״א שם (בשכח ... מכל מקום היה צריך לנער המעות כמ״ש סימן ש״ט ס״ד).

כמ"ש בסי' ש"ט[745] במעות שעל הכר.

ואפילו בכיס שכולו תלוי, לא התירו לטלטל הבגד, אלא כשהוא תפור בבגד (שאז הוא בטל אצל הבגד, ואין הבגד נאסר בטלטול בשבילו). אבל אם כיס מלא מעות קשור בבגד, כיון שהכיס הוא כלי בפני עצמו (אינו בטל אצל הבגד, ולכך) אסור לטלטל (כל) הבגד[746], אם הניח המעות בכיס על דעת שישארו שם גם בשבת (שנעשה הכיס בסיס להם, והבגד לכיס הקשור ותלוי בו). ואף אם ניטל המעות מהכיס (או הכיס מהבגד) משחשכה, אסור לטלטל (כל) הבגד כל השבת כולה (כיון שנעשה בסיס בין השמשות)[747].

ואם הניחם על דעת ליטלם קודם השבת ושכח ליטלם מבעוד יום, צריך לנער המעות מהכיס, אם אפשר לנער, ואחר כך יטלטל הבגד לכל מקום שירצה, אם אינו מתכוין בשביל המעות כדי להצניעם כמ"ש בסי' ש"ט[748].

וכן אם יש מעות בתיבה שבתוך השלחן, אסור לטלטל את השלחן, אלא בדרך שנתבאר[749]. אלא אם כן יש על השלחן מבעוד יום דבר המותר בטלטול, שאז נעשה השלחן בבין השמשות בסיס לאיסור ולהיתר ומותר לטלטלו[750], על דרך שיתבאר[751]:

בסיס לאיסור ולהיתר

טז כבר נתבאר בסי' ש"ט[752], שכלי שנעשה בסיס לאיסור ולהיתר, מותר לטלטלו.

והוא שדבר המותר חשוב מדבר האסור. אבל אם דבר האסור חשוב יותר מדבר המותר, הרי ההיתר בטל אצל האיסור, ואסור[753] אפילו לנער האיסור, כמו שאם היה בסיס לאיסור בלבדו, שאסור אפילו לנער

---

[745] סעיף ו (שהניח מעות על הכר ושכח ליטלם מעליה קודם השבת, והוא צריך ... לשכב על הכר ... והכר לא נעשו בסיס לדבר האסור, הרי הוא ... מנער את הכר והמעות נופלים), ושם ס"ד (שאם אפשר לנער האיסור ממנו מיד, צריך לנערו מתחלה), ושם נסמן (הערה 621).

[746] מ"א שם (אם כיס מלא מעות קשור בבגד, אסור לטלטל הבגד, כיון דהכיס הוא כלי בפני עצמו).

[747] כדלעיל סי"א (שנעשה ההיתר בסיס להאיסור ונאסר בטלטול כמוהו ... ומשחשיכה ניטל האיסור מעל גבי ההיתר, אעפ"כ אסור לטלטלו כל השבת כולה), ושם נסמן (הערה 709).

[748] סעיף ו (ואם אינו צריך לא לגוף הכר ולא למקומה, אלא שחושש שלא יגנבו המעות שעליה, אסור אפילו לנערה כדי שיפלו המעות תחתיה, מפני שלא התירו טלטול על ידי דבר אחר אלא כשמטלטל בשביל דבר המותר, ולא בשביל דבר האסור).

[749] שהרי כבר נתבאר לעיל (הערה 728), שכל דין הכיס שבבגד למדים מהדין שבמשנה כלים פי"ח מ"ב (מוכני שלה [של השידה, מגירה של הארון], בזמן שהיא נשמטת אינה חבור לה ... ואין גוררין אותה בשבת בזמן שיש בתוכה מעות, ואם אינה נשמטת, חבור לה ... וגוררין אותה בשבת). הובאה בגמרא מד, ב. ובתוס' שם (מפרש ר"י דכשהיא נשמטת היא כלי בפני עצמה, אבל כשאינה נשמטת מותר לגוררה, אע"פ שיש עליה מעות, דכיון שאינם על גבי השידה שהיא עיקר הכלי, שרי).

ועל זה כתב המ"א בסוף ס"ק ז (והוא הדין כשיש מעות בתיבה בתוך השלחן אסור לטלטל השלחן). וכן נתבאר כאן.

והיינו שאם התיבה (המגירה) נשמטת (שאפשר להוציאה מהשלחן), היא כלי בפני עצמה, ודינה ככיס הקשור בבגד שנתבאר לעיל. ואם המגירה מחוברת בתוך השלחן ואי אפשר להוציאה משם, אינה כלי בפני עצמו, ודינה כמו כיס שתפור ותלוי בבגד שנתבאר לעיל. וראה בדי השלחן סי' קיב ס"ק כ.

[750] מ"א שם (אלא אם כן יש עליו גם דבר המותר).

[751] בסעיף הבא (והוא שדבר המותר חשוב מדבר האסור).

[752] סעיף ד (אם נעשה בסיס לאיסור ולהיתר, כגון שהניח עליו מבעוד יום גם דבר המותר בטלטול שחשוב יותר מדבר האסור, כמו שנתבאר בסי' ש"י, כיון שלא נעשה בסיס לאיסור בלבדו, הרי הוא עומד עדיין בהתירו ומותר לטלטלו, אף שגם האיסור שעליו מיטלטל עמו מאיליו).

אלא דלעיל שם ס"ה נתבארו דיני בסיס לאיסור ולהיתר לענין כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה. וכאן סי"ז-ט יתבארו דיני בסיס לאיסור ולהיתר לענין מחתה שיש עליה אפר ושברי עצים או פחמים.

[753] גמרא מז, א (הוה מטלטלינן כנונא אגב קיטמא (שהיו צריכין לאפרו לכסות רוק או צואה, רש"י), ואע"ג דאיכא עליה שברי עצים (דהוי בסיס לדבר האסור ולדבר המותר, תוס'). מיתיבי ושוין שאם יש בה [בנר ישן שיש בו שמן, ואינו מוקצה] שברי פתילה [שהם מוקצה], שאסור לטלטל [אף שהנר הוא בסיס לאיסור ולהיתר]. אמר אביי בגלילא שנו (שהיה להם רוב שמן, ולהכי לא בטלי שברי פתילה אגב שמן, תוס'). הרי שלא התירו בסיס לאיסור ולהיתר אלא כשההיתר (שמן) הוא חשוב יותר מהאיסור (שברי פתילה).

טור ושו"ע ס"ח (כלי שיש עליו דבר האסור ודבר המותר, מותר לטלטלו, כגון מחתה שיש עליה מבעוד יום אפר, שמותר לטלטלו לכסות בו רוק או צואה, ויש עליה גם כן שברי עצים, שהם אסורים בטלטול, מותר לטלטל מחתה כמו שהיא, וכגון שדבר המותר חשוב מדבר האסור. אבל אם דבר האסור חשוב יותר מדבר המותר, בטל אצלו ואסור לטלטלו).

כמו שנתבאר שם[754].

ואם ההיתר אינו חשוב אצלו מחמת רוב עשרו, אע"פ שהוא חשוב לכל העולם, אינו נקרא חשוב[755], שהכל הולך אחר הבעלים כמ"ש בסי' ש"ח[756], עיי"ש כל פרטי דין זה:

יז ואפילו אם דבר המותר חשוב יותר, אם אפשר לנער האיסור בלבדו, צריך לנער מתחלה ואחר כך יטלטל הכלי עם ההיתר למקום שירצה. ואם אי אפשר לנער האיסור בלבדו מבלעדי ההיתר, ינער גם ההיתר עמו, אם אין הפסד בניעורו, ואחר כך יטול ההיתר בלבדו ויחזירנו לכלי אם ירצה, כמו שנתבאר שם[757].

ואם הוא בענין שאם ינער גם ההיתר לא יוכל אחר כך ליטול ההיתר בלבדו, כגון מחתה שיש עליה מבעוד יום אפר, שמותר לטלטלו מפני שראוי לכסות בו רוק או צואה, ויש עליה גם כן שברי עצים או פחמים האסורים בטלטול, וצריך לו לטלטל האפר למקום אחר לכסות בו, ואם ינערנו עם השברים והפחמים לא יוכל אחר כך ליטול האפר לבדו בידיו, כגון שהם שברים קטנים או פחמים קטנים שאי אפשר ליטול האפר מבלעדם, מותר לטלטל המחתה כמות שהיא עם האפר והשברים והפחמים למקום שירצה[758].

במה דברים אמורים כשצריך לאפר, אבל אם אינו צריך אלא לגוף המחתה, לא יטלטלנה כמות שהיא, אלא ינער האפר והשברים והפחמים במקומם[759], הואיל ואין הפסד בניעורם[760], ויטול המחתה בלבדה:

יח וכל זה כשהיה ההיתר שם עם האיסור מבעוד יום, שבבין השמשות נעשה הכלי בסיס לאיסור ולהיתר. ואף אם משחשכה ניטל ההיתר משם, לא נעשה הכלי בסיס אז, כיון שלא היה בסיס בבין השמשות כמו שנתבאר למעלה[761].

---

[754] ס"ז (אסור אפילו להטותן ולנערן, לפי שכיון שנעשו בסיס לאיסור, נעשו איסור כמוהו, ואסור לטלטלן כלל אפילו בהטייה וניעור בלבד, כמו האיסור עצמו).

[755] מ"א סק"ט (ואף על גב שלכל העולם הוא חשוב, אם אין חשוב לדידיה לא מקרי חשוב. כן הוא בגמרא). והיינו הא דאמרינן שם (אמר רבי יוחנן אמר ר' חנינא אמר רבי רומנוס, לי התיר רבי לטלטל מחתה (של לבונה, רש"י) באפרה (שהאפר מוקצה ולא היו צריכין לו, רש"י) ... דאית בה קרטין (של שיור לבונה, רש"י). אמר אביי קרטין בי רבי (דנשיא ועשיר הוה, רש"י) מי חשיבי). הרי שאם אצל הבעלים ההיתר אינו חשוב יותר מהאיסור, אסור לטלטלו.

[756] ס"ל (ואפילו אם היא ראוייה לעניים לכיסוי כלים, אלא שבעליה הוא עשיר וז[ו]רקה לאשפה, אעפ"כ אסורה בטלטול לכל העניים שבעולם, שהכל הולך אחר הבעלים, כמו שיתבאר), וסמ"א (שכיון שהוקצו לבעליהן העשירים מפני שאינן ראויות להם, הוקצו לכל העולם), וספ"ט (ואם דבר זה הוא של עשיר, אסור בטלטול אף לכל העניים שבעולם, שמתוך שהוקצה לבעליו הוקצה לכל העולם), ושם נסמן (הערות 237 ; 312 ; 600).

וכשם ששברי כלים של עשירים הם מוקצה, מטעם שאינם נחשבים כלי לגבי הבעלים. כן הוא גם לענין בסיס, שאם ההיתר אינו חשוב אצל הבעלים יותר מהאיסור, אינו נחשב בסיס לאיסור ולהיתר.

[757] סי' שט ס"ד (בסיס לאיסור ולהיתר ... אם אפשר לנער האיסור ממנו מיד, צריך לנערו מתחלה, ואחר כך יטלטל ההיתר בלבד למקום שצריך אליו. ואם אי אפשר לנער, או שיהיה איזה הפסד בדבר המותר אם ינער את האיסור ... מותר לטלטל ההיתר עם האיסור שעליו).

[758] רבא מז, א (הוה מטלטלינן כנונא אגב קיטמא (שהיו צריכין לאפרו לכסות רוק או צואה), ואע"ג דאיכא עליה שברי עצים). רא"ש בתשובה כלל כב סי' ח, בדרך הג' מדרכי היתר המוקצה (משום דלא איפשר למינקט קיטמא לחודה, אפילו אי שדי ליה מכנונא). ב"י ד"ה וכתב הראש בתשובה (ומשמע דטעמא משום דשברי עצים היינו שברים או פחמין קטנים, שאי אפשר ליטול האפר מבלעדם). טור ושו"ע ס"ח (דלא אפשר למינקט קיטמא לחודיה אפילו אי שדי ליה מהמחתה). מ"א ס"ק י (משום דשברי עצים היינו שברים קטנים או פחמין קטנים, שאי אפשר ליטול האפר מבלעדם, ב"י).

[759] ב"י שם (ונראה מדבריו שם דלא שריא לטלטולי כנונא אגב קיטמיה, אלא בצריך לאפר או למקום הכנונא, אבל אם אינו צריך אלא לגוף הכנונא, ינער האפר ושברי העצים במקומם ויטול הכנונא, ולא יטלטלנה כמות שהיא). שו"ע שם (ואם אינו צריך אלא לגוף המחתה, לא יטלטלנה כמו שהיא, אלא ינער האפר ושברי העצים במקומם ויטול המחתה).

[760] מ"א סקי"א (ואי איכא הפסד בניעור אין צריך לנער, וכמ"ש סי' ש"ט ס"ג (ב"ח)). והיינו כדלעיל סי' שט שם (ואם אי אפשר לנער, או שיהיה איזה הפסד בדבר המותר אם ינער את האיסור ... מותר לטלטל ההיתר עם האיסור שעליו).

[761] סעיף יא (אם לא היו המעות עליה בין השמשות, אלא לאחר כך הניחום עליה נכרי או קטן, אפילו הניחום לדעת הישראל, שהוקצית מדעתו מלטלטלם כל זמן שהמעות עליה, אעפ"כ מותר לטלטלה אם ניטלו המעות מעליה, הואיל ולא היתה מוקצה בבין השמשות).

וכן גם כאן, כשבין השמשות הי' בסיס לאיסור ולהיתר, ואחר כך ניטל ההיתר, וכדלעיל סי' רעז ס"ו (נעשה בסיס לאיסור ולהיתר בכניסת השבת, ואף לאחר שסלקו הלחם ממנו, לא נעשה בסיס להנר בלבדו, כיון שהוא כבר אחר כניסת השבת). וראה כנישתא דבי רב.

אבל אם בבין השמשות היה עליו האיסור בלבדו, ומשחשכה הונח גם ההיתר עליו, אינו מועיל כלום, הואיל ובבין השמשות היה בסיס לאיסור בלבדו, נאסר לכל השבת כולה[762]:

יט אין האפר מותר בטלטול אלא כשהוסק מבעוד יום, אבל אם הוסק בשבת אסור משום נולד[763], כמ"ש בסימן תצ"ח[764].

ואם נתערב אפר שהוסק בשבת באפר של אתמול, בטל ברוב, אם עדיין לא היה ניכר מעולם בפני עצמו[765], כמו שנתבאר שם[766]:

כ תיבה שיש בה דברים המותרים בטלטול ומעות, אם המעות אינן עיקר, מותר לטלטלה כמות שהיא על פי התנאים שנתבארו[767]:

---

[762] שו"ת הרשב"א סי' תתמו (אבל להניח ביום השבת כדי לטלטל הכיס, אסור). רמ"א ס"ח (וכל זה לא מיירי אלא שהיה ההיתר עם האיסור מבעוד יום. אבל אם היה האיסור עליו לבד, לא מהני מה שהניח אצלו ההיתר בשבת). ט"ז ס"ק ח (מערב שבת היה האיסור עליו לבד, ונעשה בין השמשות בסיס לדבר איסור, אז לא מהני מה שיניח בשבת דבר היתר גם כן עליו).

[763] מ"א סק"ח (אבל אפר שהוסק בשבת אסור לכו"ע, דהוי דבר חדש שלא היה בעולם).

[764] סכ"ד (אם הוסק ביום טוב אסור לטלטלו. ואף המתירים בנולד, מודים בנולד גדול כזה דמעשה חדש הוא, שאתמול היה עצים ועכשיו אפר). ואם כן מובן שאסור אף בשבת.

וראה גם לעיל סי' שה סל"ב (ואינו דומה לשאר נולד בשבת שמותר, מפני שהיה כבר בעולם מבעוד יום, אלא שנשתנה בשבת).

[765] מ"א שם (ונראה לי דאם נתערב אפר שהוסק בשבת באפר של אתמול, בטל ברוב, אף על גב דקמח בקמח מקרי לח בלח ובעינן ס' כמ"ש סימן תנ"ג ס"ג, מכל מקום הכא, כיון דעיקר איסורו מדבריהם, סגי ברובא. ודוקא שלא היה ניכר קודם שנתערב).

ויתבאר לקמן סי' תנג ס"ט, שבתערובת קמח בקמח יש ב' דעות אם נחשב לח בלח או יבש ביבש. וכאן באפר סגי ברוב. וראה כנישתא דבי רב.

[766] סי' תצח סכ"ד (ואם הסיק ביום טוב עצים על גבי אפר של אתמול, ונתערב אפר של היום באפר של אתמול, בענין שאפר של היום לא היה ניכר מעולם בפני עצמו, הרי הוא בטל ברוב. ואין דנין כאן דין דבר שיש לו מתירין, כיון שמעולם לא נקרא עליו שם איסור, שהרי בתחלת הוויתו נתבטל ברוב באפר של אתמול).

וכדלקמן סי' שכ ס"ד (ואף על פי שהוא דבר שיש לו מתירין, שלאחר השבת יהיה מותר בלא ביטול. מכל מקום כיון שיין זה היוצא בשבת לא היה ניכר מעולם קודם שנתערב, ולא היה עליו שם יין מעולם ... לא חל עליו שם דבר שיש לו מתירין עד לאחר שכבר נתבטל. ולא אמרו שדבר שיש לו מתירין אינו בטל, אלא כשהאיסור בעין מתחלה וחל עליו שם דבר שיש לו מתירין ואחר כך נתערב); אלא ששם צריך ס', כיון דהוי לח, ואילו כאן סגי ברוב, כיון שהוא יבש.

[767] הגהות מיימוניות פכ"ו אות ז (תיבה שיש בה אוכלין ומעות, אם המעות אינן עיקר, מטלטלין התיבה עם המעות ... מהר"ם). שו"ע ס"ט (תיבה שיש בה דבר המותר לטלטל ומעות, אם המעות אינם עיקר, מותר לטלטלה כמו שהיא על פי התנאים שנתבארו במחתה).

שיא דין מת בשבת ושאר טלטול מן הצד

ובו ט"ו סעיפים:

אופני היתר טלטול מת בשבת

א אע"פ[768] שהמת הוא מוקצה ואסור בטלטול[769], אעפ"כ אם הוא מוטל במקום שירא עליו מפני הדליקה, מותר לטלטלו כדי להצילו[770], שהתירו חכמים איסור טלטול, כדי שלא יבא לידי איסור חמור לכבות את הדליקה, מפני שהוא בהול על מתו שלא ישרף[771].

ומכל מקום כל מה שאפשר לו לעשות יותר בהיתר צריך הוא לעשות[772], דהיינו אם יש לו דבר המותר

---

[768] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) אופני היתר טלטול מת בשבת (ס"א-יג).
(ב) כללי הלכות טלטול מוקצה מן הצד (סי"ד-טו).

לכללות סימן זה ראה ברכת השבת ע' קיח ואילך. שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר הלכות מוקצה (אלאשווילי). שו"ע הרב עם ביאורים והערות (כהן). כנישתא דבי רב.

*

סיכום אופני היתר טלטול מת בשבת המבוארים לפנינו (ס"א-יג):
(א) במקום דליקה, יטלטלו עם תינוק או ככר, או עם בגדיו (ס"א וס"י).
(ב) ואם אין לו, יטלטלו מן הצד ממטה למטה עד מקום משומר (ס"א).
(ג) ואם אין לו מטה אחרת, ישאנו במטה זו עד מקום המשומר (ס"א).
(ד) ואם אינו מונח במטה, התירו טלטול גמור במת (ס"א).
(ה) ואם אינו יכול להצילו באופן אחר, יוציאהו לכרמלית (ס"ב).
(ו) אבל לא התירו לכבות האש או להוציאו לרשות הרבים (ס"א וס"ה).
(ז) ואפילו על ידי נכרי לא התירו להוציאו לרשות הרבים (ס"ו).
(ח) בחשש שיסריח, יטלטלו עם תינוק או כיכר, ולא מן הצד ממטה למטה (ס"ג).
(ט) ואי לא סגי בהכי, יפרוס מחצלת על ידי הערמה (ס"ג וסי"א).
(י) ואם אי אפשר בכך, התירו להוציאו לכרמלית, עם תינוק או ככר (ס"ד וסי"ב).
(יא) בלי חשש שיסריח, אפשר לסוכו ולהדיחו, ולקשור הלחי, אבל לא להזיזו (סי"ב-ג).
(יב) לצורך כהנים וכיו"ב, התירו לטלטלו ממטה למטה, או במטה, או על ידי נכרי (ס"ח-ט).
(יג) אבל לא התירו הטלטול עם תינוק או ככר, אלא במת בלבד (ס"ז).

[769] משנה קנא, סע"א (עושין כל צרכי המת ... ובלבד שלא יזיז בו אבר). גמרא ל, ב (דוד ... נח נפשיה, שלח שלמה לבי מדרשא, אבא מת ומוטל בחמה). והיינו כיון שאינו ראוי לכלום אסור לטלטלו, וכלדעיל סי' שח ס"ח (כל דבר שאין תורת כלי עליו, ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה, כגון ... והמת ... אסור לטלטלם), וסי"ז (שאינו ראוי בשבת, היה אסור לטלטל אף בימי דוד ושלמה, או קודם לכן).

[770] רבי יהודה בן לקיש מג, סע"ב (שמעתי שמצילין את המת מפני הדליקה), ופרש"י (האי מצילין דקאמר ר' יהודה בן לקיש דמטלטל ליה להדיא הוא). רא"ש פ"ג סי"ט (מתוך פירש"י משמע דר' יהודה בן לקיש מתיר אפילו טלטול גמור). ר' יוחנן מד, רע"א (אמר רבי יוחנן הלכה כר' יהודה בן לקיש במת). רמב"ם פכ"ו הכ"א (אם נפלה דליקה בחצר שיש בה מת ... מצילין אותו מן הדליקה מכל מקום). ר"ן כ, ב (להציל את המת מפני הדליקה, אפילו טלטול גמור שרינן ביה, וכן נראה מדברי רש"י ז"ל, וכן הם דברי הרמב"ם ז"ל). טור ושו"ע ס"א (מת שמוטל במקום שירא עליו מפני הדליקה ... אם אין לו לא זה ולא זה, מטלטלו טלטול גמור).

[771] גמרא מג, סע"ב (היינו טעמא דר' יהודה בן לקיש, דמתוך שאדם בהול על מתו, אי לא שרית ליה אתי לכבויי).

ואף למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים, כדלעיל סי' רעח ס"ב, מכל מקום הוי "איסור חמור לכבות את הדליקה", יותר ממוקצה וכרמלית, וכדלקמן ס"ה (ואפילו להאומרים שהוצאת המת אינה אסורה מן התורה אלא מדברי סופרים, מפני שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, כמו שנתבאר בסי' רע"ח. ולא התירוהו משום כבוד הבריות, הואיל ועיקרה מן התורה, דהיינו אם היה צריך לגופה. משא"כ הכרמלית עיקרה מדברי סופרים).

ונתבאר לעיל סי' רסו בקונטרס אחרון ס"ק ב (וכן משמע בהדיא בריש סימן שי"א, דאין צריך חשש דאורייתא דוקא, למאי דקיי"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, עיין שם, אלא איסור חמור של מדברי סופרים). סי' ערה בקונטרס אחרון ס"ק ב (וכן משמע בסי' שי"א, דמלאכה שאינה צריכה לגופה לא דמי לשאר איסור דרבנן). לקמן סי' שטז סי"ט (שאינו צריך לגופו ... לא התירוה משום צער בעלמא, הואיל ועיקרה מן התורה, דהיינו אם צריך לגופה). סי' שלד ס"ב (ואם לא נתיר לו להציל על ידי טלטול מוקצה, יבא לידי איסור חמור, שיכבה הדליקה).

[772] ב"י ריש הסי' (דהני מילי כשאין לו אלא מטה אחת, אבל אם יש לו שתי מטות הופכו ממטה למטה, ולא יטלטלנו להדיא ... ונראה מדבריהם דכל היכא דאפשר לטלטל המת שלא באיסור, כגון על ידי ככר או תינוק, או בטלטול מן הצד, אין מטלטלין אותו להדיא, דלא התירו לטלטלו להדיא מפני הדליקה אלא בדלית ליה ככר או תינוק, וגם אין לו מטה אחרת, שאי אפשר לו לטלטלו מן הצד). שו"ע שם (ואם אין לו לא זה ולא זה, מטלטלו טלטול גמור).

בטלטול שלא לצורך גופו או מקומו, כגון תינוק או ככר[773] או שאר אוכלין, או כל כלי שמלאכתו להיתר[774], מטלטלו על ידו, דהיינו שמניח דבר המותר על המת, או אצלו, ומטלטל שניהם כאחד[775].

ואם אין לו דבר המותר בטלטול[776], אם המת מונח על המטה ויש לו עוד מטה אחרת, הופכו ממטה זו למטה זו ומזו לזו, עד שיגיענו למקום המשומר מן הדליקה, שזהו טלטול מן הצד[777]. והמטה לא נעשית בסיס למת, הואיל ואין צריך אליה, שכל עצמו אינו צריך אלא להטילו על גבי קרקע[778].

ואם אין לו מטה אחרת, נושאו במטה זו[779].

או אפילו אם אינו מונח במטה, מטלטלו טלטול גמור בידיו להצילו מן הדליקה[780]:

---

[773] גמרא שם (מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו), ודף ל, ב (הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו). טור ושו"ע שם (אם יש ככר או תינוק מטלטלו על ידיהם).

וטעם ההיתר בזה יתבאר לקמן ס"ז (והערה 808).

[774] גמרא קמב, ב (אביי מנח כפא אכיפי, רבא מנח סכינא אבר יונה ומטלטלה). הרמב"ן בתורת האדם, ענין מי שמתו (ככר או תינוק או אחד מן הכלים שהוא לבוש וכיוצא בהן). מ"א סקט"ו (והוא הדין שאר כלים שמלאכתן להיתר, כן איתא בגמ' סוף נוטל), ובסי' שח ס"ק יג (ככר, והוא הדין אם נתן בה דבר אחר המותר לטלטל).

וכן הוא לקמן ס"י (מת שהוא לבוש בבגדו שהיה לבוש בו מחיים, אין צריך להניח עליו כלום, שבגד זה הוא מותר בטלטול).

והטעם שצריך דוקא "כלי שמלאכתו להיתר", הוא כאמור לעיל שצריך דוקא "דבר המותר בטלטול שלא לצורך גופו או מקומו"; משא"כ אם מלאכתו לאיסור, שלא הותר אלא לצורך גופו או מקומו, יהי' אסור לטלטלו לצורך המת.

[775] מ"א סק"א (פירש שמניחו אצלו ומטלטלו עמו). ופירש בפרמ"ג א"א שם (ולאו דוקא עליו, משום בזיון המת). וראה כנישתא דבי רב.

והיינו דוקא במת, משא"כ בשאר דברים לא התירו בשניהם, כדלקמן סט"ו (והם סמוכים זה לזה, או זה בזה או זה על זה ... לא התירוהו בשום אופן, אלא במת בלבד).

[776] דהיינו שעדיף לטלטלו על ידי ככר או תינוק, מאשר לטלטלו מן הצד ממטה למטה. והטעם לזה יתבאר לקמן (הערה 808).

[777] גמרא שם (הופכו ממטה למטה ... טלטול מן הצד). שו"ע שם (אם יש לו שתי מטות, מטלטלו על ידי שיהפכנו ממטה למטה, דהוי טלטול מן הצד).

רא"ש שם סוס"י יט (שרינן טלטול גמור, אם אין לו אלא מטה אחת). ב"י (וכן דעת הרא"ש, אלא שנראה מדבריו, דהני מילי כשאין לו אלא מטה אחת, אבל אם יש לו שתי מטות הופכו ממטה למטה). שו"ע שם (אם יש לו שתי מטות מטלטלו על ידי שיהפכנו ממטה למטה, דהוי טלטול מן הצד. ואם אין לו לא זה ולא זה, מטלטלו טלטול גמור).

[778] המאור פי"ז מז, ב (מת על גבי המטה אין המטה נעשית בסיס לדבר האסור ... אין המטה צריכה למת, וכל עצמו אינו צריך אלא להטילו על גב קרקע, כדתנן (קנא, א) שומטין את הכר מתחתיו ומטילין אותו על החול כדי שיצטנן, ולפיכך אין המטה נעשית לו בסיס). חידושי הרשב"א מג, ב ד"ה מר סבר (לא נעשית המטה בסיס לו, לפי שאין המטה צריכה למת, אלא אדרבה צריך הוא להטילו על גבי קרקע כדי שימתין, וכדתנן שומטין את הכר מתחתיו ומטילין אותו על החול כדי שימתין). הובא במ"א סק"ב.

ונתבאר לעיל סי' רנט בקונטרס אחרון סק"ג (וכן גבי מת שבמטה ... אינו חשוב כמטלטל את המת על ידי המטה, כיון שהיא חשובה בפני עצמה, ואינה משמשת כלום להמת, שאם היתה משמשת לו היתה בסיס לו). וראה כנישתא דבי רב.

[779] תוס' שם רד"ה דכו"ע (טלטול מן הצד ... אין לו אלא מטה אחת). רא"ש שם (שרינן טלטול גמור, אם אין לו אלא מטה אחת). ומפרש רבינו דהיינו שאם אין לו ב' מטות, נושאו במטה אחת. ואם אינו מונח במטה, מטלטלו טלטול גמור.

וכן הוא לקמן ס"ט (ואם אין לו מטה אחרת, מותר לטלטלו במטה זו, כיון שאי אפשר לנערה להפיל אותו מעליה לארץ, שהרי שוב לא יוכל לטלטלו בטלטול מן הצד, וכל שאי אפשר לנערה מותר לטלטלה כדרכה, כשאינו מטלטל לצורך האיסור, כמו שנתבאר בסי' ש"ט בשוכח אבן על פי החבית).

והוא כדלעיל סי' שט ס"ד (ומותר לטלטלו אף שגם האיסור שעליו מיטלטל עמו מאיליו. אלא שאם אפשר לנער האיסור ממנו מיד צריך לנערו מתחלה).

והיינו שטלטול על גבי המטה, דומה לטלטול עם האיסור שעליו. והופכו ממטה למטה, דומה לניעור האיסור (כדלקמן הערה 789).

וטעם הקדמת הניעור נתבאר לעיל סי' שח סס"א (שהניעור אינו טלטול גמור על ידי דבר אחר, שכלאחר יד הוא).

ואף שלעיל שם, ולקמן ושם, מיירי שמטלטלו לצורך ההיתר (או לצורך מקומו), ואילו כאן מיירי שמטלטלו לצורך המת, והתירוהו "כדי שלא יבא לידי איסור חמור לכבות את הדליקה".

מכל מקום גם בזה "כל מה שאפשר לו לעשות יותר בהיתר צריך הוא לעשות", ולכן אם יש לו שתי מטות "הופכו ממטה זו למטה זו".

*

ומה שהמטה אינה נחשבת כמו תינוק או ככר וכלי שמלאכתו להיתר, היינו כיון שבשעה זו המטה משמשת את המת ובטלה אליו. וראה הגהות רעק"א, ביאור הלכה ד"ה יש מי שאומר. ברכת השבת. שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר.

ב ואם אי אפשר להצילו כי אם על ידי הוצאה לכרמלית, יש מתירין[781], משום בזיון המת שלא ישרף, שגדול כבוד הבריות שדוחה מצות לא תעשה שבתורה, שהיא לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וגו'[782], שבמצוה זו נצטוינו לשמוע לכל דברי סופרים[783], ואיסור הכרמלית גם כן אינו אלא מדברי סופרים[784].

ואעפ"כ אם יש לו דבר המותר בטלטול צריך להוציאו עמו, כדי להקל איסור הטלטול. שאף שאיסור הכרמלית נדחה מפני כבוד הבריות, מכל מקום איסור הטלטול, כיון שאפשר לתקנו על ידי טלטול דבר המותר, צריך לתקנו בכל מה דאפשר[785]. ואף שמוסיף באיסור הכרמלית, שמוציא עמו גם הדבר המותר בטלטול, אין בכך כלום, שאיסור הכרמלית נדחה כבר לגמרי בהוצאת המת, אבל איסור הטלטול, כיון שאפשר לתקנו, אין לנו לדחותו, שמוטב להרבות באיסור אחד מלדחות שני איסורים[786]:

ג מת המוטל בחמה וירא עליו פן יסריח, אם יש לו דבר המותר בטלטול, מטלטלו על ידו מחמה לצל[787], ואם לאו לא יטלטלנו כלל, אפילו להפכו ממטה למטה[788], שלא התירו טלטול מן הצד, אלא כשמטלטל לצורך דבר המותר[789] כמו שיתבאר[790], אבל כאן הוא מטלטל לצורך המת האסור בטלטול[791].

---

[780] כנסמן לעיל (הערה 770).

[781] רב נחמן בר יצחק צד, ב (ההוא שכבא דהוה בדרוקרא, שרא רב נחמן בר יצחק לאפוקיה לכרמלית (שהיה מוטל בבזיון או בדליקה או בחמה, רש"י) ... גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה (לאו דלא תסור כי הכא, רש"י) שבתורה). והיינו הן בדליקה (כמבואר כאן), והן כשירא פן יסריח (כדלקמן ס"ג).

טור ושו"ע ס"ב (מת שהסריח בבית, ונמצא מתבזה בין החיים והם מתבזים ממנו (הגה, ויש אומרים דאפילו לא הסריח עדיין, אלא שקרוב להסריח, מותר להוציאו לכרמלית)). מ"א ס"ק ו (דגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה דדבריהם).

[782] שופטים יז, א. ברכות יט, ב. מנחות לח, א (גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. והא תרגומה רב בר שבא קמיה דרב כהנא בלאו דלא תסור. הכא נמי כרמלית דרבנן היא).

והיינו שבאיסור דרבנן דוחה אפילו בקום ועשה (שמוציא לכרמלית), ואילו באיסור דאורייתא אינו דוחה אלא בשב ואל תעשה, כדלעיל סי' יג ס"ד. לקמן סי' תמד סט"ז (שגדול כבוד הבריות שדוחה את כל מצות שבתורה בשב ואל תעשה).

ואפילו בדבר שאסור מדברי סופרים, אבל יש לו עיקר מן התורה, לא התירו בקום ועשה, כדלקמן ס"ה (ולא התירוהו משום כבוד הבריות, הואיל ועיקרה מן התורה).

וראה חקרי הלכות ח"א יח, א.

[783] כדלעיל סי' קנח סט"ז (שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ולפיכך כשאנו שומעים לדברי חכמים אנו מקיימים מצות ה' שצונו לשמוע אליהם), ושם נסמן. וראה לקו"ש חכ"ט ע' 104 ואילך.

[784] כדלקמן סי' שמה סי"ט (כרמלית ... מקום פטור מן התורה, שמותר להוציא ולהכניס ... ועשאוהו רשות בפני עצמו, וקראוהו כרמלית).

[785] רש"י שם ד"ה לאפוקיה (ואי משום טלטול, מניח עליו ככר או תינוק). ר"ן לה, ב (כתבו הראשונים, ורש"י ז"ל, דדוקא על ידי ככר או תינוק, שאע"פ שאיסור הוצאה הותר מפני כבוד הבריות, איסור טלטול לא הותר ... והיינו טעמא, משום דהוצאה כיון דלא אפשר בלאו הכי, משום כבוד הבריות שרי, אבל טלטול, כיון דאפשר לתקוני, מתקנינן, ולא שרינן אלא על ידי ככר או תינוק). מ"מ פכ"ו הכ"ג (ונחלקו המפרשים ז"ל אם צריך ככר או תינוק לטלטלו, יש מי שאומר שצריך, שכל שנוכל לתקן ולגרוע איסור הטלטול נתקן). שו"ע ס"ב (ויש אומרים שלא התירו להוציאו לכרמלית אלא על ידי ככר או תינוק).

[786] ראה לקמן סי' של סוף ס"א (שמוטב לעשות הוצאה בכלי על ידי שינוי, מבלי איסור אחר, מלהוסיף איסור).

[787] גמרא מג, ב (מת המוטל בחמה (ויש לחוש שמא ימהר להסריח, רש"י) רב יהודה אמר שמואל הופכו ממטה למטה, רב חנינא בר שלמיא משמיה דרב אמר מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו. היכא דאיכא ככר או תינוק כולי עלמא לא פליגי דשרי. טור ושו"ע ס"א (מת המוטל בחמה, מטלטלו מחמה לצל ... על ידי ככר או תינוק).

[788] גמרא שם (כי פליגי דלית ליה, מר סבר טלטול מן הצד שמיה טלטול, ומר סבר לא שמיה טלטול. לימא כתנאי ... לא, דכו"ע טלטול מן הצד שמיה טלטול), ותוס' שם (נראה לר"י דכן הלכה, מדלא קאמר דכו"ע לא שמיה טלטול). טור ושו"ע שם (ואם אין לו ככר או תינוק, לא יטלטלנו כלל, אפילו להפכו ממטה למטה, דטלטול מן הצד שמיה טלטול).

ומה שהתירו לעיל ס"ה "במקום שירא עליו מפני הדליקה", הוא כאמור לעיל "כדי שלא יבא לידי איסור חמור לכבות את הדליקה, מפני שהוא בהול על מתו שלא ישרף".

[789] רי"ף כ, ב (שמעינן מינה דטלטול מן הצד שמיה טלטול ... וקשיא לן הא דגרסינן בפרק כל הכלים (קכג, א) ... תוחבין לה בכוש או בכרכר והיא ננערת מאיליה ... ופרקינן כי אמרינן טלטול מן הצד שמיה טלטול, הני מילי כגון אבנים וכיוצא בהו דאינן לצורך שבת ... אבל פגה שטמנה בתבן ופוגלה וחררה שטמנה ברמץ וכיוצא בהן, דאוכלין הן וצריך לאוכלן בשבת, טלטול מן הצד בכל כי האי מילתא לא שמיה טלטול), לפירוש הר"ן שם ד"ה וקשיא (דתרי גווני טלטול מן הצד נינהו, דכל שעיקר טלטולו משום דבר המותר ... בכי האי גוונא שרי ... נוטל את הכסוי והם נופלות מאליהן, ותנן נמי בפרק נוטל (קמב, ב) האבן שעל פי חבית מטה על צדה והיא נופלת, מעות שעל הכר מנער את הכר והן נופלות. אבל כשעיקר טלטולו בשביל דבר האסור, אף על פי שמטלטל אותו מן הצד, כי הכא שהוא צריך לטלטל המת מחמת עצמו שלא יסריח בחמה ושלא ישרף בדליקה, אסור). רמב"ם פכ"ה הי"ד (אם היה צריך לדבר שמותר

ולא התירו משום כבוד המת אלא איסור הוצאה לכרמלית[792], שאי אפשר לתקנו כלל כשצריכים לכך, אבל איסור טלטול, כיון שאפשר לתקנו על ידי שיטלטל עמו דבר המותר, לא התירוהו בשום ענין[793], אפילו אין לו דבר המותר[794], אלא בדליקה בלבד התירוהו, משום שלא יבא לכבות[795]:

ד ואפילו אם יש לו דבר המותר, אלא שאין לו מקום שיש בו צל באותה רשות, אסור להוציאו לכרמלית על ידי דבר המותר, אם אפשר לעשות לו תקנה על ידי שיפרסו מחצלאות לצל, כמו שיתבאר[796].

אבל אם אי אפשר בכך, וכן מת המונח בבית והוא קרוב להסריח ואין לו מקום קר באותה רשות לפנותו שמה, יש מתירין להוציאו לכרמלית על ידי דבר המותר, משום בזיון המת שלא יסריח[797].

אבל אם הסריח כבר בבית ורוצה להוציאו כדי לסלק ריחו מבני הבית, אם יש להם מקום אחר לצאת לשם, אין מוציאין אותו, אלא מניחין אותו במקומו ויוצאים הם. ואם לאו, מותר להוציאו, שגדול כבוד הבריות[798].

לטלטלו, מטלטלו, ואף על פי שדבר האסור מיטלטל עמו. ואם צריך לטלטל דבר האסור, לא יטלטלנו באותו דבר המותר). תוס׳ מד, א (וקשה לר״י ... אמאי אסר רב הכא טלטול מן הצד, הא תנן בפרק נוטל (קמב, ב) מעות שעל גבי הכר מנער את הכר והן נופלות, ואבן שעל פי החבית מטה על צדה וכו׳ ... ואומר ר״י דיש לחלק דהכא עיקר הטלטול לצורך מת, ולא דמי לכל הנהו שעושה עיקר הטלטול לצורך כר וחבית, ולא לצורך מעות ואבן). רא״ש פ״ג סי׳ יט. טור (ואם אין לו ככר או תינוק לא יטלטלנו כלל, אפילו להפכו ממטה למטה, שטלטול מן הצד לצורך דבר האסור אסור).

וכן הוא לעיל סי׳ שט ס״ו (ואם אינו צריך לא לגוף הכר ולא למקומה, אלא שחושש שלא יגנבו המעות שעליה, אסור אפילו לנערה כדי שיפלו המעות תחתיה, מפני שלא התירו טלטול על ידי דבר אחר אלא כשמטלטל בשביל דבר המותר, ולא בשביל דבר האסור, כמו שיתבאר בסי׳ שי״א). סי׳ סי׳ שי ס״י (כשהמוקצה הוא דבר המתנענע ... לא התירו טלטול על ידי דבר אחר אלא צורך דבר המותר, כמו שיתבאר בסי׳ שי״א).

[790] סעיף יד (ואפילו אם מטלטל ההיתר בידיו והאיסור מיטלטל עמו, אם הוא מתכוין בטלטול זה לצורך האיסור ... הואיל ומיטלטל בשביל האיסור, אסור).

ואף ששם מיירי שהוא מטלטלו למקום אחר לצורך האיסור. מכל מקום כן הוא גם לענין להפכו ממטה למטה (כמבואר כאן), וגם לענין לנענעו ולנערו במקומו, שהם דומים להיפוך ממטה למטה (כדלעיל הערה הקודמת, ולעיל הערה 779).

אך מכל מקום התירו לשמוט הכרים מתחתיו, אם יש לחוש שיסריח, כדלקמן סי״ב (ואף אם יש לחוש שיסריח מחום הכרים שומטין הכרים מתחתיו ואין מטלטלים אותו), והיינו שאיסורו פחות מהיפוך ממטה למטה.

[791] ואף שגם כשמטלטלו על ידי ככר או תינוק ״הוא מטלטל לצורך המת האסור בטלטול״.

מכל מקום עדיף לטלטלו על ידי ככר או תינוק מאשר לטלטלו מן הצד ממטה למטה, מהטעם שיתבאר לקמן (הערה 808).

[792] כדלקמן ס״ד (יש מתירין להוציאו לכרמלית על ידי דבר המותר, משום בזיון המת שלא יסריח).

[793] תוס׳ צד, א ד״ה גדול (דגבי טלטול דהוי איסורא דרבנן לא שרינן משום כבוד הבריות, אלא על ידי ככר או תינוק ... דאפשר על ידי ככר או תינוק, לכך לא התיר בענין אחר). מ״א סק״ח (דהוצאה דאי אפשר לתקוני שרי, אבל טלטול שאפשר לתקוני בככר מתקינים).

[794] טור (ואם אין לו ככר או תינוק, לא יטלטלנו כלל, אפילו להפכו ממטה למטה, שטלטול מן הצד לצורך דבר האסור אסור). מ״א שם (ומיהו אם אין לו ככר או תינוק שרי להרמב״ם, ולהטור אסור, דאיסור טלטול לא התירו בלא ככר או תינוק).

והיינו כיון שאיסור מוקצה חמור יותר מאיסור כרמלית, כדלעיל סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק יד (דמוקצה חמיר מכרמלית כמ״ש בסי׳ שי״א), ושם נסמן (הערה תקלז). וראה גם לעיל סי׳ שח סכ״ח (והערה 220). לקמן סי׳ שיב ס״ד (והערה 891).

[795] כדלעיל ס״א (כדי שלא יבא לידי איסור חמור לכבות את הדליקה, מפני שהוא בהול על מתו שלא ישרף ... הופכו ממטה זו למטה זו ומזו לזו עד שיגיענו למקום המשומר מן הדליקה, שזהו טלטול מן הצד).

[796] רמ״א סוף ס״א (ועיין לקמן בסי׳ זה ס״ו מאי תקנתיה), והיינו שאם אין לו ככר או תינוק, אזי תקנתיה כדלקמן סי״א (מת המוטל בחמה, ואין להם מקום לפנותו ... מותר לעשות עליו אהל עראי על ידי הערמה לצורך החי, כיצד ... מביא מחצלת ופורס).

[797] רש״י צד, ב ד״ה לאפוקיה לכרמלית (שהיה מוטל בבזיון ... או בחמה. ואי משום טלטול מניח עליו ככר או תינוק. ר״ן שם (לאפוקי לכרמלית. שהיה מוטל בבזיון או בחמה ... ולא שרינן אלא על ידי ככר או תינוק). טור (ואם הוא מוטל בחמה או בבזיון, כגון שהוא מסריח, אם יש לו ככר או תינוק מניחו עליו ומטלטלו על ידו, אפילו מרשות היחיד לכרמלית). ב״י (ומשמע מדברי רבינו, שאף על פי שלא הסריח עדיין, מכיון שסופו להסריח על ידי שמוטל בחמה, שרי לאפוקיה לכרמלית, כדי שלא יסריח ויתבזה. וכן נראה מדברי רש״י והר״ן). רמ״א רס״ב (ויש אומרים דאפילו לא הסריח עדיין, אלא קרוב להסריח, מותר להוציאו לכרמלית). מ״א ס״ק ז (ולדעת הטור, אם הוא קרוב להסריח ... מותר להוציאו מפני שלא יסריח). וכל זה הוא ״משום בזיון המת שלא יסריח״.

[798] רמב״ם שם (מת שהסריח בבית, ונמצא מתבזה בין החיים, והם מתבזים ממנו, מותר להוציאו לכרמלית, גדול כבוד הבריות שדוחה ... ואם היה להן מקום אחר לצאת בו, אין מוציאין אותו אלא מניחין אותו במקומו ויוצאין הם). ראב״ד, הובא ברשב״א שם (והראב״ד ז״ל פירשה לזו בשאינו מוציא לכבודו של מת ... אלא הכא משום כבוד החיים הוא שהתיר מפני שהיה מסריח, וכדי לסלק מהם ריחו כדי שלא יהיו מלוכלכין בו, התירו), ובמ״מ שם (פירש הראב״ד

וכן אם רוצה להוציאו משום כבודו שלא יתבזה בין החיים, מותר להוציאו אם אין להם מקום אחר לצאת לשם[799].

וכן אם הוא מוטל בבזיון אחר, כגון שהיה בספינה והיו הנכרים מתאספים שם, שזהו בזיון קצת אליו, מותר להביאו דרך כרמלית לבית[800], על ידי דבר המותר[801]. וכן כל כיוצא בזה[802]:

ה אבל להוציאו לרשות הרבים גמורה אסור אפילו בדליקה. ואפילו להאומרים שהוצאת המת אינה אסורה מן התורה אלא מדברי סופרים, מפני שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, כמו שנתבאר בסי׳ רע״ח[803]. ולא התירוהו משום כבוד הבריות, הואיל ועיקרה מן התורה, דהיינו אם היה צריך לגופה, משא״כ הכרמלית עיקרה מדברי סופרים[804]:

ו ואפילו על ידי נכרי אסור ברשות הרבים, משום שגנאי הוא למת שיאמרו הבריות נתחלל עליו שבת חילול גמור, אף שנעשה החילול על ידי נכרי. משא״כ הכרמלית הכל יודעין שאינה בכלל מלאכות, ועיקרה מדברי סופרים[805]:

ז״ל דכבוד החיים קאמר, מפני שהיה מסריח, וכדי לסלק מהם ריחו התירו. וזה דעת רבינו ועיקר). שו״ע ס״ב (מת שהסריח בבית, ונמצא מתבזה בין החיים, והם מתבזים ממנו, מותר להוציאו לכרמלית. ואם היה להם מקום לצאת בו, אין מוציאין אותו, אלא מניחים אותו במקומו ויוצאים הם). וכל זה הוא משום כבוד החיים, ״שגדול כבוד הבריות״.

[799] רמב״ם ושו״ע שם (מת שהסריח בבית, ונמצא מתבזה בין החיים ... ואם היה להם מקום לצאת בו, אין מוציאין אותו).

[800] מרדכי פרק כירה רמז שיג (מעשה היה בימי רבינו אליעזר ממיץ, שהביאו מת מחוץ לתחום בשבת בספינה והיה המקום צר לבא אליו, וגם הנכרים היו מתאספים שם, עד שהיה המת מוטל בבזיון קצת, ובא הדבר לפני הגדולים, וצוה ה״ר אליעזר להוציא המת מן הספינה, ולהביאו ... בבית קרוביו ביום השבת מפני כבודו). שו״ע שם (והוא הדין אם הוא בבזיון אחר, כגון שהיה בספינה והיו הגוים מתאספים שם). מ״א ס״ק יב (והוא בזיון גדול).

ובהגהת מהרי״ב על הגליון: ״עי׳ מ״א סקי״ב, וכוונתו שמוכרחין לומר כן להרמב״ם וראב״ד וב״י, שסתם ס״א כוותייהו, וכמו שפירש המ״א ס״ק ג וס״ק ו, משא״כ לרש״י ותוס׳ וטור, כמ״ש ס״ק ז, אין צריכים לזה. וכיון שהרמ״א פסק ס״ד כמותם, לפיכך כתב רבינו קצת ללמוד לכיוצא בזה״.

[801] כדי שלא יהי׳ בו איסור מוקצה, וכנסמן לעיל (הערה 797).

[802] שו״ע שם (וכן כל כיוצא בזה).

[803] סעיף ב (המוציא מת לקבורה, שגוף המת אין לו בו שום צורך כלל, הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה), וס״ג (להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, ואינה אסורה אלא מדברי סופרים).

[804] ר״ח צו, א (ולא שרי לכתחלה אלא היכא דכבודו לאפוקי מרשות היחיד לרשות הרבים, או לעילויה מרשות הרבים לרשות היחיד ... כדקא מפרשינן מעשה דההוא שכבא דשכיב ... לכרמלית קאמינא דלית ביה חיובא ... הכא שאני במקום כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה, והאי לא תעשה לאו דלא תסור). הובא בתורת האדם להרמב״ן ענין מי שמתו ד״ה בפרק המצניע (ומדברי רבינו חננאל ז״ל נראה שהוא אוסר, והטעם שלא התיר כבוד הבריות הזה אלא דבר שעיקרו מדברי סופרים כגון כרמלית, הא רשות הרבים לא ... כיון שעיקרן תורה דאסור. תדע שהרי אמרו גבי טלטול אי לא שרית ליה אתי לכבויי, ואם תאמר שכל מלאכה של דבריהם נתיר לכבוד המת, אפילו כיבוי עצמו נתיר, כדברי רבי שמעון דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא). ר״ן לה, ב ד״ה ודאמרינן גדול (איכא למידק, כיון שכן, לדידן דקיי״ל כרבי שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, אף המוציא לרשות הרבים לישתרי. ליתא, שלא התירו מפני כבוד הבריות אלא בדבר שעיקרו מדברי סופרים, כגון כרמלית, אבל ברשות הרבים לא). הובאו בב״י ד״ה וכתב עוד, ובט״ז סק״ג. דעה האי׳ בסתם בשו״ע ס״ב (מותר להוציאו לכרמלית ... ויש מי שמתיר להוציאו אף לרשות הרבים). ובמ״א שם ס״ק ט (דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה).

וראה בהנסמן לעיל (הערה 771).

[805] תוס׳ ב״ק פא, רע״א (דמן הדין הוה ליה למישרי לקבור מת בשבת, אלא לפי שהוא מכוער ומגונה ומתבייש שנקבר בשבת שנעשה באיסור שבת, אפילו על ידי נכרי ... דהא במת שריא כרמלית, כדאמרינן בהמצניע (צד, ב) דגדול כבוד הבריות, אם כן כל שכן דהוה ליה למישרי לקבור על ידי נכרי, אלא על כרחך טעמא הוי כדפרישית). תורת האדם שם (ויש מי שאומר ... טעמא דשבת דלא שרינן בעממין, משום כבוד המת הוא, שלא יאמרו פלוני נתחלל עליו שבת במיתתו, וכדאמרינן בפרק שואל גבי עשו לו ארון, חפרו את הקבר לא יקבר בהן עולמית, בעומד באסרטיא ובמונח על קברו, שלא יאמרו זהו שנתחלל עליו שבת לצורך פלוני. וזה הטעם בעצמו הוא שנאמר לענין הוצאת המת לרשות הרבים על ידי ישראל, שאילו בכרמלית אין בו משום מראית העין, שהכל יודעין שאינו בכלל מלאכות. הילכך לא מבעיא חפירת הקבר והכוך דאית בהו מלאכות גמורות, דאסור בעממין, אלא אפילו הוצאתו לבית הקברות להניחו בכוך העשוי מאתמול, דהוא על ידי ישראל שבות, ועל ידי עממין שבות דשבות, אפילו הכי אסור). מ״א ס״ק יג (כבר האריך בזה הרמב״ן בספר תורת האדם דף כ״ו, דשאני כרמלית דהכל יודעים שאינו בכלל מלאכות, אבל לחלל עליו שבת, אפילו על ידי עכו״ם אסור, משום כבוד המת שלא יאמרו נתחלל עליו שבת, הלכך אפילו להוציאו על ידי עכו״ם להניחו בקבר העשוי מאתמול אסור, אף על גב דהוי שבות דשבות, ואין נוהגין בו כבוד כלל במקום איסורין המתפרסמין, אפילו של דבריהם עכ״ל. וכן כתבו התוספות בבבא קמא דף פ״א).

וכן הוא לקמן סי׳ שכה סכ״א (משום שגנאי הוא למת שיקבר בקבר מפורסם שנתחלל בו שבת בשבילו).

ז לא התירו טלטול על ידי דבר המותר אלא במת בלבד. אבל שאר דברים האסורים בטלטול, אסור לטלטלם על ידי דבר המותר[806], אפילו אם אינו מטלטל לצורך דבר האסור, אלא לצורך דבר המותר[807]. שלא התירו טלטול על ידי דבר אחר לצורך דבר המותר, אלא כשמטלטל ההיתר בידיו והאיסור מיטלטל עמו, אבל כשמטלטל האיסור בידיו וההיתר מיטלטל עמו, לא התירו אלא במת בלבד[808]:

ח ואפילו במת לא התירו אלא משום כבודו[809], אבל לא לצורך כהנים שישארו בבתיהם, או לצורך דבר

---

[806] רב אשי קמב, ב (לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד). טור ושו"ע ס"ה (לא התירו לטלטל על ידי ככר או תינוק אלא במת בלבד, אבל לא בשאר דברים האסורים לטלטל).

ויש אומרים שיש עוד אופנים שהתירוהו, כדלעיל סי' שח סכ"ב (אם נתן במדוכה ככר או תינוק או שאר דברים המותרים בטלטול, שאין המדוכה טפלה להם, אסור לטלטלה על ידי כן לצורך עצמה, שבמת בלבד הוא שהתירו לטלטל מחמה לצל על ידי ככר או תינוק וכיוצא בהם, כמ"ש בסי' שי"א. ויש חולקים ואומרים שהמדוכה או שאר כל כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך הכלי עצמו על ידי ככר או תינוק או שאר דבר המותר בטלטול. ולא אמרו שלא התירו בטלטול על ידי ככר או תינוק לבד מן המת, אלא בטלטול מוקצה גמור האסור לטלטלו אף לצורך גופו ומקומו, אבל כלי שמלאכתו לאיסור שאינו מוקצה גמור והקילו בו לטלטלו לצורך גופו או מקומו, הקילו בו גם כן לטלטלו על ידי ככר או תינוק, אף לצורך הכלי עצמו).

לעיל שם סע"ג (גרף של רעי ועביט של מי רגלים, אע"פ שמותר להוציאם לאשפה לפנותם שם, אסור להחזירם לבית, לפי שאסורים בטלטול אף כשהם ריקנים ... ואם צריך להחזירם, כדי לחזור ולפנות עליהם היום, מותר להחזירם על ידי שיתן לתוכם מים המותרים בטלטול ... ואע"פ שלא התירו לטלטל דבר האסור בטלטול על ידי שיטלטל עמו דבר המותר בטלטול אלא במת בלבד, כמו שיתבאר בסי' שי"א. מכל מקום כאן שהוא צריך לחזור ולפנות עליהם היום, הקילו משום כבוד הבריות).

לקמן סי' שלד סי"ח (ויש מתירין להניח עליה אפילו לכתחלה בשעת הדליקה ככר או תינוק, או שאר דבר שמותר להצילו לחצר המעורבת ... ואף שלא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד כמ"ש בסי' שי"א, מכל מקום מפני הפסד הדליקה הקילו גם כן כמו במת).

[807] כי אם מטלטלו לצורך דבר האסור, אסור בכל אופן, כדלעיל ס"ג (שלא התירו טלטול מן הצד אלא כשמטלטל לצורך דבר המותר), ושם נסמן (הערה 789).

[808] רמב"ן במלחמות נט, ב (שאני טלטול דבר האסור אגב הדבר המותר שעליו, כגון ככר או תינוק בארנקי, מטלטול דבר המותר עם דבר האסור שעליו, כגון גרעינין על גבי ריפתא, או בתוך לקנא דמיא, שזה ניכר שעיקר הטלטול בדבר המותר הוא, אף על פי שמטלטל עמו דבר האסור, דמיא למתניתין במעות שעל הכר שמטלטלו לצורך מקומו ועודן עליו). רשב"א קמג, א (דההיא דרב אשי במטלטל את ההיתר אגב האיסור, כגון מניח ככר על המת ומראה עצמו כרוצה לטלטל את ההיתר, ועושה לו האיסור בסיס, והלכך אסור מפני שהוא מטלטל את האיסור ממש. אבל הא דשמואל ורבא שמניח האיסור על ההיתר, ומטלטל גוף ההיתר ונוטל האיסור עמו, בזה כולי עלמא שרו). ר"ן ס, א (דההיא דרב אשי במטלטל את האיסור ממש, אלא שדבר המותר מונח עליו. אבל הני דשמואל ורבה אפכא הוו, שמטלטל את ההיתר, והאיסור המונח עליו מטלטל עמו).

*

והיינו שאף שיש שני חסרונות בהיתר זה של טלטול המת על ידי ככר ותינוק:

(א) שעיקר הטלטול הוא לצורך המת, ולא לצורך הככר ותינוק.

(ב) שמטלטל האיסור בידיו, וההיתר מיטלטל עמו.

מכל מקום תיקנו חכמים להתירו לכבוד המת, מטעם המבואר לקמן סי' שלד סוף סי"ח (ויש מתירין להניח עליה אפילו לכתחלה בשעת הדליקה ככר או תינוק ... ונוטלה ומצילה על ידי כך מבית שהדליקה בו לחצר המעורבת ... מפני הפסד הדליקה הקילו גם כן כמו במת, שתהא הארנקי טפלה לדבר המותר שעליה).

שהוא כעין ההיתר המבואר לעיל סי' שח סכ"ב (מדוכה, אם יש בה שום וכיוצא בו מדברים הנידוכים בה, מותר לטלטלה אף לצורך עצמה אף על פי שהוא כלי שמלאכתו לאיסור, לפי שהמדוכה היא טפלה ובטלה להשום שבתוכה, כמו שהקדרה טפלה להתבשיל שבתוכה, והרי זה כאלו מטלטל את השום בלבדו).

*

ואחר שתיקנו זאת חכמים לכבוד המת, שוב רואים אנו בו, כאילו מוציאו לצורך הככר ותינוק, וכאילו מטלטל את הככר ותינוק בלבד.

משא"כ בטלטול מן הצד ממטה זו למטה זו, רואים אנו בו טלטול לצורך דבר האסור, כדלעיל ס"ג (שלא התירו טלטול מן הצד, אלא כשמטלטל לצורך דבר המותר כמו שיתבאר, אבל כאן הוא מטלטל לצורך המת האסור בטלטול).

ומטעם זה יש להעדיף את הטלטול על ידי ככר או תינוק, על גבי טלטולו מן הצד ממטה זו למטה זו, וכדלעיל ס"א (אם יש לו ... תינוק או ככר או שאר אוכלין, או כל כלי שמלאכתו להיתר, מטלטלו על ידו ... ואם אין לו דבר המותר בטלטול ... הופכו ממטה זו למטה זו ... שזהו טלטול מן הצד).

וגם מטעם זה לא התירו טלטול מן הצד אלא בחשש דליקה, משא"כ טלטול על ידי ככר או תינוק התירו אף בחשש בזיון המת, כדלעיל ס"ג (מת המוטל בחמה וירא עליו פן יסריח, אם יש לו דבר המותר בטלטול, מטלטלו על ידו מחמה לצל, ואם לאו לא יטלטלנו כלל, אפילו להפכו ממטה למטה).

[809] ראה רש"י שם ד"ה אלא למת (משום כבוד הבריות כשמוטל בחמה). לבוש סוף ס"ה (והיתר טלטול על ידי ככר או תנוק לא התירו אלא במת, משום כבודו).

אחר[810], אפילו הוא דבר מצוה[811].

אבל מותר לטלטלו על ידי נכרי לצורך מצוה, כגון חתונה[812], אפילו שלא על ידי דבר המותר, שכל שבות דשבות מותר במקום מצוה[813].

ואין צריך לומר שבכל מקום שמותר לטלטלו על ידי דבר המותר משום כבודו, שמותר לטלטלו על ידי נכרי אפילו שלא על ידי דבר המותר[814]:

ט וכל זה בטלטול גמור. אבל טלטול מן הצד, דהיינו להפכו ממטה למטה, מותר אפילו לצורך כהנים, או אם צריך למקום המת, או לדבר שהמת מונח עליו, מפני שלא אסרו טלטול מן הצד אלא כשמטלטל לצורך האיסור, דהיינו לצורך המת האסור בטלטול, אבל כאן אינו מטלטל לצורך המת אלא לצורך דבר אחר המותר[815].

ואם אין לו מטה אחרת, מותר לטלטלו במטה זו, כיון שאי אפשר לנערה להפיל אותו מעליה לארץ, שהרי שוב לא יוכל לטלטלו בטלטול מן הצד, וכל שאי אפשר לנערה מותר לטלטלה כדרכה, כשאינו מטלטל לצורך האיסור, כמו שנתבאר בסי׳ ש״ט[816] בשוכח אבן על פי החבית:

י לא הצריכו להניח על המת דבר המותר בטלטול, אלא במת ערום[817], או שהוא לבוש בתכריכים שהן בטילין אצלו, ואסורים בטלטול כמוהו[818], אבל מת שהוא לבוש בבגדו שהיה לבוש בו מחיים, אין צריך להניח עליו כלום, שבגד זה הוא מותר בטלטול, שאינו בטל אצלו, מפני שעתידים להפשיטו מעליו ולהלבישו תכריכים[819]:

יא מת המוטל בחמה ואין להם מקום לפנותו[820], או שלא רצו להזיזו ממקומו, מותר לעשות עליו אהל עראי על ידי הערמה לצורך החי, כיצד באים שני בני אדם ויושבים משני צדדיו על גבי קרקע, חם להם מלמטה מחום הקרקע שרתחו חמה, זה מביא מטתו ויושב עליה וזה מביא מטתו ויושב עליה, חם להם

---

[810] הגהות מיימוניות פכ״ו אות כ (ודוקא לצורך המת, אבל לצורך כהנים או לדבר אחר, אין מטלטלין על ידי ככר או תינוק, מהר״ם). הובא ב״י ד״ה וכתב עוד. רמ״א סוף ס״ב (ואסור לטלטל מת על ידי ככר ותינוק לצורך כהנים או דבר אחר).

[811] משא״כ ״לצורך כהנים שישארו בבתיהם״, אינו נחשב מצוה, ״אם יש להם מקום אחר לצאת לשם״.

[812] רמ״א שם (אבל על ידי גוים יש מתירין (וכן ראיתי נוהגים לצורך מצוה או חתונה)). לבוש סוף ס״ב (ולדבר מצוה כגון לצורך חתונה, העיד מורי מהרמא״י ז״ל, שראה נוהגין להיתר על ידי גוים).

[813] כדלעיל סי׳ שז סי״ב (דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת ... לצורך מצוה), ושם נסמן.

[814] כדלעיל סי׳ רעו ס״ט (אבל לומר לנכרי שיביא לו נר הדלוק כבר במקום אחר, יש מתירים אפילו אם אפשר לו בלעדו, בין נר של שעוה וחלב בין נר של שמן ... כיון שהישראל בעצמו היה יכול להביא הנר לכאן בהיתר בטלטול מן הצד, כגון באחורי ידיו או בין אצילי ידיו וכיוצא בזה, כשמביאו הנכרי באיסור בטלטול גמור, אין בכך כלום, שלא אסרו לעשות על ידי נכרי בשבת, אלא דברים שאין שום היתר לישראל לעשות בעצמו).

וכן הוא בהגהות רעק״א (דיש היתר על ידי ישראל בטלטול מן הצד, שרי בעכו״ם לגמרי, כדאיתא לעיל סי׳ רע״ו ס״ג בהג״ה).

[815] מ״א סקי״ד (ונראה לי דטלטול מן הצד שרי לצורך כהנים, כמ״ש ס״ה דלצורך מקומו שרי). והיינו כדלקמן סי״ד (אבל אם אינו צריך כלל לגוף האיסור, ואינו מטלטלו על ידי ההיתר אלא בשביל דבר המותר, כגון לפנות מקומו, זהו טילטול מן הצד שהתירו חכמים).

[816] ס״ד (ומותר לטלטלו אף שגם האיסור שעליו מיטלטל עמו מאיליו. אלא שאם אפשר לנער האיסור ממנו מיד צריך לנערו מתחלה); שהרי טלטול על גבי המטה דומה לטלטול עם האיסור שעליו, והופכו ממטה למטה דומה לניעור האיסור, כמבואר לעיל (הערה 779). וראה תהלה לדוד ס״ק ו.

[817] מרדכי רמז שיב (פירש ה״ר אביגדור כהן, דמה שצריך ככר או תינוק, היינו דוקא למת ערום, אבל למת בכסותו מטלטלין אותו אגב כסותו). שו״ע ס״ד (יש מי שאומר שלא הצריכו ככר או תינוק אלא למת ערום, אבל אם הוא בכסותו, אין צריך ככר או תינוק).

[818] אליה זוטא סוף סק״ו (ומצאתי בשם הגאון מהר״ר ליווא מפראג ז״ל ... דכיון שמת אין כסותו בטיל לגביה, כיון שאינו צריך למלבושים אלו, רק לתכריכים ע״כ, ומשמע דתכריכים בטלים לגביה). מ״א סוף סקט״ז (תכריכין מבטל ליה האי לא מבטל ליה).

[819] מ״א שם (דעתיד להפשיטו ולהלבישו תכריכין). אליה זוטא שם.

[820] על ידי ככר או תינוק, כדלעיל ס״ג.

מלמעלה, זה מביא מחצלת ופורס על גביו לצל וזה מביא מחצלת ופורס על גביו[821], זה זוקף מטתו ומסירה משם ונשמט והולך לו, וזה זוקף ומסיר מטתו ונשמט והולך לו[822], ונמצאת מחיצה[823] עשויה מאליה, שהרי מחצלת זה ומחצלת זה גביהן סמוכות זו לזו, ושני קצותיהן על הקרקע משני צידי המת, שהתירו לעשות אהל עראי בשביל צער החי, ולא בשביל המת[824].

ולכן הצריכו שישבו מתחלה עד שייחם להם מלמטה, ואז יביאו מטות לישב עליהן, אף שאין במטות צורך כלל לעשיית האהל, כדי שיהא נראה שפריסת המחצלאות אינה כדי לעשות אהל על המת בחיבור שתיהן, אלא כדי לפרוס כל אחד על עצמו להגן מפני החמה, שהרי גם כשחם להם מלמטה הביא כל אחד מטתו וישבו עליהן. ומטעם זה צריכים לזקוף ולהסיר מטתם משם, ולעמוד פריסת המחצלאות, כדי שגם בזה יהא נראה שפריסת המחצלאות לא היתה בשביל המת אלא להגן עליהם מפני החמה, שהרי כשחם לו מלמטה הביא מטה וישב עליה, וכשעמד זקפה והלך לו[825]:

יב מותר לסוך את המת ולהדיחו, ובלבד שלא יזיז בו שום אבר[826], שכל מוקצה כשם שאסור לטלטל כולו כך אסור לטלטל מקצתו[827].

ואפילו על ידי דבר המותר אסור לטלטלו כדי לרחצו[828], אלא אם כן היה מטונף בטיט וצואה עד שמאוס בעיני רואיו, שלא התירו טלטול במת על ידי דבר המותר, אלא להצילו מבזיון, כגון במוטל בחמה שלא

---

[821] ברייתא וגמרא מג, ב (מת המוטל בחמה, באים שני בני אדם ויושבין בצדו (על גבי הקרקע, כדי שיצטערו מחום הקרקע, ויצטרכו להביא מטות לישב עליהן, רש"י). חם להם מלמטה (מן הקרקע שרתחו חמה, רש"י), זה מביא מטה ויושב עליה וזה מביא מטה ויושב עליה. חם להם מלמעלה מביאים מחצלת ופורסין עליהן (על ראשן לצל, רש"י). זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו, ונמצאת מחיצה עשויה מאליה). רמב"ם פכ"ו הכ"ב (היה מוטל בחמה ואין להם מקום לטלטלו, או שלא רצו להזיזו ממקומו, באין שני בני אדם ויושבים משני צדדיו. חם להם מלמטה, זה מביא מטתו ויושב עליה וזה מביא מטתו ויושב עליה. חם להם מלמעלה, זה מביא מחצלת ופורש על גביו וזה מביא מחצלת ופורש על גביו. זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו, ונמצא מחיצה עשויה מאליה, שהרי מחצלת זה ומחצלת זה גגיהן סמוכות זו לזו, ושני קצותיהם על הקרקע משני צדי המת). שו"ע ס"ו (כלשון הרמב"ם).

[822] ב"י (והרמב"ם כתב דין זה בפרק כ"ו (הכ"ב) וזה לשונו ... זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו, ונמצאת מחיצה עשויה ... ונראה מדבריו שאין שם אהל אלא מהמחצלאות בלבד, וזוקף מטתו דקאמר, לא להיות עומדת זקופה והמחצלת עליה כדפירש רש"י, אלא לומר שזוקפה ומסירה משם אם ירצה, לפי שאינה צריכה לו עוד). מ"א סקי"ח (ומסירה אחר כך (ב"י)).

[823] הוא האוהל. וראה כנישתא דבי רב.

[824] רב הונא שם (עושין מחיצה למת בשביל חי, ואין עושין מחיצה למת בשביל מת). טור (שנראה כאילו עשו לצורך החי, שאין מחללין השבת לצורך מת אפילו באיסור דרבנן), וב"י ד"ה ומכל מקום (בשביל צער החי התירו לעשותה בשינוי כזה, אבל מפני המת לבד לא התירו).

והיינו שאף שאסרו לעשות אהל עראי אף בשביל צער החי, כדלקמן סי' שטו ס"א (כגון מן החמה או מן הגשמים), וס"ח (להגן מן החמה או מן הגשמים).

מכל מקום התירו לעשות כן בשביל צער החי "בשינוי כזה". וראה תהלה לדוד ס"ק ז. בדי השלחן סי' קכ ס"ק א. כנישתא דבי רב.

ואפשר שגם זה לא התירו אלא במקום כבוד המת, אלא שהתירו רק באופן זה שהוא בשביל כבוד החי. ראה שבת כהלכה פ"ל ביאורים ג.

[825] ב"י לדעת הרמב"ם שם (ולפי זה מאי דמצריכינן שישבו תחלה עד שיחם להם, ואז יביאו מטות וישבו עליהם, אף על פי שאין למטות צורך לאהל, היינו כדי שיהא נראה דפריסת מחצלאות לא כדי לעשות אהל בחיבור שתיהן היתה, אלא כדי לפרוס כל אחד על עצמו להגן מפני החמה, שהרי גם כשחם להם מלמטה הביא כל אחד מטתו וישבו עליהן. ואפשר שאם רצה להניח מחצלת על המטה, אינו רשאי לדעת הרמב"ם. ומשום הכי אמרו שזוקף מטתו, כלומר ולא יניחנה שם, כי היכי דתהוי היכרא שלא נתכוון בפריסת המחצלת לעשות אהל משתיהן אלא להגן עליהם מפני החמה, שהרי כשחם לו מלמטה הביא מטה וישב עליה, וכשעמד זקפה משם והלך לו).

[826] משנה קנא, סע"א (עושין כל צרכי המת סכין ומדיחין אותו, ובלבד שלא יזיז בו אבר). טור ושו"ע ס"ז (מותר לסוך המת (ולהדיחו) ... ובלבד שלא יזיז בו שום אבר).

[827] ר"ן סה, סע"א (ומהא שמעינן דאפילו טלטול מקצת שמיה טלטול).

וכן הוא לעיל סי' שח סי"ד (כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטול, אבל מותר ליגע בו בידיו. ובלבד שלא ינענע אפילו מקצתו), וסע"ט (שכל מוקצה, כשם שאסור לטלטל כולו, כך אסור לטלטל מקצתו).

ואף לדעה הראשונה דלעיל סי' שי ס"י (שהנחת הכלי על המוקצה לצורך המוקצה, אסור אפילו נגיעה על ידי הכלי). מכל מקום במת התירו נגיעה; ובלבד שלא יזיז בו אבר.

[828] והיינו שאינו יכול להביא מים לרחצו במקום זה, ורוצה לטלטל את המת למקום המים, על ידי שיניח אצלו ככר או תינוק, כדלעיל ס"ג (מת המוטל בחמה וירא עליו פן יסריח, אם יש לו דבר המותר בטלטול, מטלטלו על ידו מחמה לצל).

יסריח, או בזיון אחר כמו שנתבאר למעלה. ולכן צריך למחות במה שנהגו להגביה המת מעל הכרים על ידי דבר המותר, אף במקום שאין לחוש שמא יסריח[829].

ואף אם יש לחוש שיסריח מחום הכרים, שומטין הכרים מתחתיו ואין מטלטלים אותו[830].

ומותר לזלף חומץ על גבי בגדים של המת, בשביל שלא יסריח למוצאי שבת ויוכלו להתעסק בטהרתו, ואין כאן משום ליבון, שהחומץ אינו מלבן. וגזרה שמא יסחוט גם כן אין גוזרין אלא במשקה המלבן[831], כמו שנתבאר בסי' ש"א[832]:

יג אם היה פיו נפתח והולך, קושר את הלחי בענין שלא יוסיף להפתח, אבל לא כדי שיסגר מה שנפתח או קצתו, שהרי אסור להזיז אבר[833].

ומטעם זה אין מעצימין עיניו של מת בשבת[834].

ועכשיו נהגו להעצים עיניו בשבת, ולהזיז אבר שלא יתעקם, ואומרים שיש סכנה בדבר, ואין למחות בידם[835]:

---

[829] שו"ת הרד"ך בית יח חדר ד (די לנו בקולא שהקלו הם, ולא נוסיף גם אנו עליה ולהקל גם ברחיצה, אלא אם כן היה מטונף מטיט וצואה עד שהיה מאוס בעיני רואיו, ולא היתה להם תקנה אחרת ... דמהאי טעמא אמינא שראוי לגעור אם יש מי שהתיר בזה ... אפילו על ידי ככר או תינוק אסור להדיחו ולרוחצו, דהא לא מצאנו היתר בטלטול המת על ידי ככר או תינוק, אלא המוטל בחמה ויש לחוש שלא יסריח, וצורך הוא לטלטלו מחמה לצל כדי לעכבו מלהסריח, אבל לענין רחיצתו, לא מצאנו בו היתר). מ"א סק"כ (צ"ע על מה שנהגו האידנא להגביה המת מעל הכרים על ידי ככר, אף במקום שאין לחוש שיסריח, לכן צריך למחות בידם, רק לשמוט הכר מתחתיו, אפילו בככר או תינוק אסור לטלטלו לרחצו, אלא אם כן הי' מטונף מטיט וצואה עד שמאוס בעיני רואיו (הרד"ך נכ"ב ח"ד)).

[830] משנה שם סע"א (שומטין את הכר מתחתיו, ומטילין אותו על החול, בשביל שימתין), ופרש"י (שלא יסריח מחמת חום הסדין והכרים). טור ושו"ע ס"ז (מותר לסוך המת (ולהדיחו) ולשמוט הכר מתחתיו כדי שלא יסריח, ובלבד שלא יזיז בו שום אבר).

ואף שנתבאר לעיל ס"ג, שגם בחשש שיסריח אסור להפכו ממטה למטה, מכל מקום התירו לשמוט הכרים מתחתיו. וראה כנישתא דבי רב.

[831] שלטי הגבורים כ, ב אות ב (ונראה דשפיר דמי לזלף חומץ על בגדים שעל המת בשבת, בשביל שלא יסריח למוצאי שבת ויוכלו להתעסק בטהרתו, דהא אין מטלטלין אותו, אלא שנוגעים בו, ואין איסור בנגיעת המוקצה אלא בטלטולו. וגם בבגדים שעליו אין לגזור משום ליבון, דהא אין במשקין משום ליבון, כל עוד שאינן מים. וליכא למיחש נמי לסחיטה בכהאי גוונא). הובא בד"מ אות ה, ובמ"א סקי"ט (מותר לזלף חומץ על גבי בגדים שעל המת, בשביל שלא יסריח למוצאי שבת ויוכלו להתעסק בטהרתו, דהא אין איסור בנגיעת המוקצה, וגם אין לגזור כאן משום סחיטה (שלטי גבורים (ו)פרק כירה. ד"מ)).

[832] סעיף נט (ואם נשרו בשכר או ביין אדום או בשאר משקין שאינם מלבנים ... ואף לכתחלה מותר להשרותו בהם, כגון לסננם עליו כמו שיתבאר בסי' שי"ט וש"כ). ובסי' שיט סעיף יג (אבל יין אדום או שכר או שאר משקין שאין מלבנין, שאין חוששין בהם לסחיטה). ובסי' שכ סכ"א (אבל מותר לפרוס סודר על פי חבית של יין אדום, או של שמן או שכר ושאר משקים כיוצא בהם. ואפילו לשרותו לכתחלה במשקין הללו בידים, כגון לסננו עליו, מותר, מפני שאין מלבן אלא מים ויין לבן וכיוצא בהם), וסכ"ד (יין אדום או שאר משקין שאין מלבנים).

והיינו שאין אוסרים בזילוף זה משום מלבן, וגם אין גוזרים בו משום שמא יסחוט. אמנם לסחוט בידים אסור משום מפרק, כדלקמן שם (ומכל מקום בגד שנשרה אפילו במשקין שאין מלבנין, אסור לסחטו משום איסור מפרק, שהוא תולדת הדש, כמו שסחיטת פירות אסורה משום מפרק).

[833] משנה קנא, רע"ב (קושרין את הלחי (של מת שהיה פיו הולך ונפתח, קושרין את לחייו כדי שלא יפתח פיו יותר, רש"י), לא שיעלה (להסגר ממה שנפתח, דהיינו מזיז אבר, רש"י), אלא שלא יוסיף (ליפתח, רש"י)). טור ושו"ע ס"ז (ואם היה פיו נפתח והולך, קושר את הלחי בענין שלא יוסיף להפתח, אבל לא כדי שיסגר מה שנפתח או קצתו, שאם כן היה מזיז אבר).

[834] משנה קנא, ב (אין מעצמין את המת (את עיניו, רש"י) בשבת (דמזיז בו אבר, רש"י)). טור ושו"ע שם (ומטעם זה אין מעצימין עיניו של מת בשבת).

[835] זהר ח"א רכו, א (ואי אשתאר עינא פקיחא, וההוא חיזו אחרא ישרי על עינוי, בכל מה דאסתכל אתלטיא, ולאו יקרא דעינא הוא). מלבושי יום טוב (ונשאלתי פה קראקא שמזיזין אבר, ואומרים לפי שיש לחוש שיתעקם האבר, וגם מעצימים וכו', ואומרים שיש סכנה בדבר, כדאיתא בזוהר פרשת ויחי פסוק ויאמר השבעה לי וגו', וכן המנהג בקהלת לבוב, ומן הסתם כאשר שמעתי, שכן גם בשארי קהלות קדושות, ואמרתי שאין למחות, שהרי יש להם על מה שיסמכו. ומתניתין איכא למימר דלא כהלכתא, דאנן קיימא לן כרבי שמעון ... ומתניתין כרבי יודא, ומנהג כזה שיש לו לסוך ולומר דרבי שמעון כך סובר ... והכלל כל מקום שהלכה רופפת בידך, פוק חזי מאי עמא דבר). הובא באליה זוטא סק"ט. באר היטב סקט"ו. וראה לעיל סי' כה סכ"ח.

כללי הלכות טלטול מוקצה מן הצד

יד זה הכלל[836] בטלטול על ידי דבר אחר, כל שני דברים אחד אסור לטלטלו ואחד מותר לטלטלו, והם סמוכים זה לזה או זה בזה או זה על זה, והוא בענין שלא נעשה ההיתר בסיס לאיסור ע"ד שנתבאר בסי' ש"ט[837], ובזמן שמטלטל אחד מהם מיטלטל עמו השני, אם מטלטל האיסור בידו וההיתר מיטלטל עמו לא התירוהו בשום ענין, אלא במת בלבד[838].

ואפילו אם מטלטל ההיתר בידיו והאיסור מיטלטל עמו, אם הוא מתכוין בטלטול זה לצורך האיסור[839]. אין צריך לומר אם מטלטל לצורך האיסור עצמו[840] כדי לשמרו מאיזה קלקול והפסד[841], או כדי להצניעו[842] או איזה ענין אחר, אלא אפילו אם מטלטל מפני שצריך לו האיסור להשתמש בו איזה תשמיש המותר, כגון לישב או לשכב עליו[843], שזהו מותר כמו שנתבאר בסי' ש"ח[844], או כגון נר להשתמש לאורו במקום אחר[845] וכל כיוצא בזה, הואיל ומיטלטל בשביל האיסור, אסור[846].

---

[836] עד כאן נתבארו דיני טלטול המת, על ידי ככר או תינוק, ממטה זו למטה זו ועל גבי המטה.

אלא שעל זה הקשו התוס' (מג, ב ד"ה דכו"ע), ממה שמצינו בכמה סוגיות שטלטול מן הצד לאו שמיה טלטול, ותירצו שם לפי דרכם. ואילו הרא"ש יישב סוגיות אלו באופן אחר. והר"ן יישב סוגיות אלו באופן שלישי.

כל זה נתבאר בפרטיות לעיל סי' רעו, בקונטרס אחרון ס"ק ג.

כאן בא לבאר כללי הלכה זו לפי שיטת הרא"ש והטור ושו"ע, דקיי"ל כוותייהו.

[837] סעיף ו.

[838] רב אשי קמב, ב (לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד). רמב"ם פכ"ה הי"ד-טו (שני דברים אחד אסור לטלטלו ואחד מותר לטלטלו, והן סמוכים זה לזה, או זה על זה, או זה בזה, ובזמן שמטלטלין אחד מהן יטלטל השני ... אם היה ככר או תינוק על גבי האבן או על גבי הקורה, לא יטלטל האבן או הקורה בככר או בתינוק שיש עליה).

וכדלעיל ס"ז (לא התירו טלטול על ידי דבר המותר אלא במת בלבד ... שלא התירו טלטול על ידי דבר אחר לצורך דבר המותר, אלא כשמטלטל ההיתר בידיו והאיסור מיטלטל עמו, אבל כשמטלטל האיסור בידיו וההיתר מיטלטל עמו, לא התירו אלא במת בלבד).

והיינו באופנים שנזכרו כאן "והם סמוכים זה לזה, או זה בזה, או זה על זה", וכדלעיל ס"א (דהיינו שמניח דבר המותר על המת, או אצלו, ומטלטל שניהם כאחד).

[839] כדלעיל ס"ג (שלא התירו טלטול מן הצד, אלא כשמטלטל לצורך דבר המותר), ושם נסמן (הערה 789).

והיינו אפילו לענין לנענעו, או לנערו במקומו, או להפוך את המת ממטה למטה (כמבואר לעיל שם). ומכל שכן שאסור לטלטלו למקום אחר לצורך האיסור (כמבואר כאן).

ויתירה מזו, שאם הוא לצורך האיסור, נחשב לפעמים כאילו ההיתר הוא ידו הארוכה לטלטל בו את המוקצה, כדלעיל סי' שח ס"ס (כשמגררן בסכין, אינן מיטלטלין מאליהן, אלא הוא מטלטלן על ידי הסכין, שנעשה לו כיד ארוכה), ושם נסמן (הערה 440).

[840] תוס' מד, א (אומר ר"י דיש לחלק, דהכא עיקר הטלטול לצורך מת, ולא דמי לכל הנהו שעושה עיקר הטלטול לצורך כר וחבית, ולא לצורך מעות ואבן).

[841] כדלעיל ס"ג (מת המוטל בחמה וירא עליו פן יסריח ... לא יטלטלנו כלל, אפילו להפכו ממטה למטה ... הוא מטלטל לצורך המת האסור בטלטול)

[842] כדלעיל סי' שט ס"ו (שחושש שלא יגנבו המעות שעליה ... לא התירו טלטול על ידי דבר אחר אלא כשמטלטל בשביל דבר המותר, ולא בשביל דבר האסור).

[843] כדלקמן סט"ו (לצורך האיסור, כגון קש שהוא מוקצה מפני שסתמו עומד להסקה, ואם הוא נתון על המטה שלא לשכב עליו, ובשבת הוא בא לשכב עליו ... כדי שיהא צף ורך ונוח לשכב עליו).

והיינו שלא התירו לקמן שם אלא לטלטלו על ידי גופו, אבל לא מן הצד, כיון שהוא לצורך האיסור, וכמבואר במ"א סקכ"ד (וצריך לומר דכיון דצריך לקש לשכוב עליו, אם כן הוי כעושה לצורך המוקצה).

[844] סי"ד (כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטול, אבל ... מותר לישב עליו, אף אם הוא מתנענע תחתיו, שטלטול כלאחר יד הוא), וסנ"ב (לישב עליהם כך בלי שיגע בהם לסדרם, מותר בכל ענין ... ואף אם הם מתנענעים תחתיו בישיבתו, אין זה נקרא טלטול שטלטול כלאחר יד הוא).

[845] כדלעיל סי' רעו ס"י (טלטול מן הצד שהיה על ידי דבר אחר שבידיו, אין היתר אלא כשמטלטלו לצורך מקומו, אבל לא כשצריך להשתמש בגוף המוקצה ... כדי ליהנות מאורו כאן במקום שמביאו).

ואף שנתבאר לעיל סי' רעז ס"ו (ואם צריך לגוף השלחן לטלטלו למקום אחר ... אם אי אפשר לנער (כגון שהוא צריך עוד לנר זה במקום האחר, או שיש חשש הפסד בניעור זה שלא ישבר הנר) רשאי לטלטלנו בעוד הנר עליו).

היינו "אם צריך לגוף השלחן לטלטלו למקום אחר"; אלא שאינו רוצה לנער את הנר כיון "שהוא צריך עוד לנר זה במקום האחר". אבל אסור לטלטלו למקום אחר בשביל להשתמש באורו במקום אחר. וראה שו"ע אדמו"ר הזקן המבואר.

[846] כי אף שדעת התוס' שזה נחשב טלטול לצורך דבר המותר, כמבואר בתוס' מג, א ד"ה דכו"ע טלטול מן הצד שמיה טלטול (קשה לר"י ... בסוף פ' תולין (קמא, א) אמרי בי רב טלטול מן הצד לא שמיה טלטול), והיינו הא דתנן קמא, א

אבל אם אינו צריך כלל לגוף האיסור, ואינו מטלטלו על ידי ההיתר אלא בשביל דבר המותר, כגון לפנות מקומו, זהו טילטול מן הצד שהתירו חכמים[847], ע"ד שנתבאר בסי' ש"ט[848] באבן שעל פי החבית ומעות שעל הכר.

ואין צריך לומר אם אינו מתכוין כלל לטלטול האיסור, שאינו צריך לו כלל, רק טלטול ההיתר בלבד, אלא שאי אפשר לו לטלטל ההיתר אלא אם כן יטלטל האיסור על ידו, כגון צנון תלוש הטמון בארץ ומקצת עליו מגולין, נוטלו בהם ומוציאו, אע"פ שבנטילתו מזיז עפר ממקומו[849].

(הקש שעל גבי המטה לא ינענענו בידו אלא מנענעו בגופו), ובגמרא שם (אמרי בי רב ... שמע מינה טלטול מן הצד לא שמיה טלטול).

ותירצו התוס' (ואומר ר"י דיש לחלק, דהכא עיקר הטלטול לצורך מת, ולא דמי לכל הנהו שעושה עיקר הטלטול לצורך כר וחבית, ולא לצורך מעות ואבן).

והיינו שהתוס' מפרשים שמה שהוא מנענע בגופו את הקש שעל גבי המטה לשכב עליו, הוא לצורך גופו, שהתירו בטלטול מן הצד, ומה שהוא הופך את המת ממטה למטה הוא לצורך מוקצה, שאסרו בטלטול מן הצד.

וכן נתבאר בדעת התוס' לעיל סי' רעו ס"י (הם סוברים ... היתר לטלטל לצורך המוקצה עצמו ... כדי להשתמש בגוף המוקצה), ונתבאר בקונטרס אחרון שם ריש ס"ק ג (עיין בתוס' ריש דף מ"ד, שהביאו ההיא דאמרי בי רב, דהיינו קש על המטה ... דדוקא דומיא דמת אסור, שהטלטול אין בו שום צורך לדבר המותר, משא"כ בקש שעל המטה לשכב עליו).

ולפי זה מותר לטלטלו עם האיסור "מפני שצריך לו האיסור להשתמש בו איזה תשמיש המותר, כגון לישב או לשכב עליו".

*

מכל מקום קיי"ל כרבינו יונה שבראי"ש וסיעתם, שזה נחשב כטלטול לצורך האיסור עצמו, שאסור, כמבואר בראי"ש פ"ג סי' יט (והקשה על זה ה"ר יונה מהא דתנן לקמן בפרק תולין, הקש שעל המטה לא ינענענו בידו אבל מנענעו בגופו, ודייקי מיניה בי רב דטלטול מן הצד לאו שמיה טלטול, והתם לצורך הקש שהוא מוקצה הוא מטלטל. ולא קשה, דהתם אף טלטול אין כאן ... בקש אינו מטלטל אלא בגופו כלאחר יד, הלכך אף על גב דלקש שהוא מוקצה הוא צריך). ונתבאר לעיל שם (והדברים מראין שהרב רבינו יונה שהיה אחר התוס' הוא חידש חילוק זה דטלטול גופו, אבל ר"ת והתוס' לא עלה על דעתם חילוק זה). וכן נפסק בטור ושו"ע ס"ח (וטלטול בגופו, אפילו לצורך דבר האסור, מותר. הילכך קש שעל המטה, דסתמו מוקצה להסקה, מנענעו בגופו).

וכן הוא לקמן סט"ו (לטלטל המוקצה בגופו שלא בידיו מותר אפילו מטלטלו לצורך האיסור, כגון קש שהוא מוקצה מפני שסתמו עומד להסקה, ואם הוא נתון על המטה שלא לשכב עליו ובשבת הוא בא לשכב עליו, מותר לנענע בגופו כדי שיהא צף ורך ונוח לשכב עליו), ושם נסמן (הערה 864).

וכן נתבאר בדעת הראי"ש לעיל סי' רעו בקונטרס אחרון ס"ק ג (ואין לומר דאף להראי"ש יש חילוק בטלטול גופו בין שלא יגנב ובין לשכוב עליו, דאם כן מנ"ל להקשות ממת לקש עיי"ש).

וכיון דקיי"ל כהראי"ש וסיעתו, לכן נפסק כאן "אפילו אם מטלטל מפני שצריך לו האיסור להשתמש בו איזה תשמיש המותר ... אסור".

וראה כנישתא דבי רב.

[847] רב חסדא קמב, א (ברייתא לצורך מקומו), ופרש"י (שצריך למקום הכלי, ועל כן כולו הוא צריך לסלקו משם, ושרו ליה רבנן לטלטל). ברייתא וגמרא קמב, ב (אבל לצורך מקומו מטלטלו ועודן עליו). ר"ן שם (נט, ב) ד"ה גמרא לא שנו (שצריך לישב או להשתמש במקום שהכר שם, ואם יטה הכר ויפלו שם המעות, לא הועיל כלום). רבינו ירוחם נכ"ח ח"א רלא, ג (אבל אם היה צריך למקומו, או לדבר שהמת עליו, מותר לטלטלו מן הצד, דטלטול מן הצד שמיה טלטול דוקא לצורך דבר האסור, אבל לצורך דבר המותר, אפילו שמטלטל דבר האסור עמו, מותר). שו"ע ס"ה (אם צריך למקום המת, או לדבר שהמת מונח עליו, מותר לטלטלו מן הצד, דהיינו שהופכו ממטה למטה, כיון דלצורך דבר המותר הוא).

[848] סעיף ו (אם הניח אבן על פי חבית של יין לכיסוי, ושכח להסירה משם קודם השבת, או שהניח מעות על הכר ושכח ליטלם מעליה קודם השבת, והוא ... צריך למקום החבית והכר, בענין שאין הניעור מספיק לו, יכול לטלטלן כמות שהן עם האבן והמעות שעליהן כדי ליפנות מקומן), ושם נסמן (הערה 636).

[849] כלאים פ"א מ"ט, הובא בשבת נ, סע"ב (הטומן לפת וצנונות (להשתמר בקרקע, רש"י) תחת הגפן, אם היו מקצת עליו מגולין (דאי אין מקצת עליו מגולין אין לו במה לאוחזה, אלא אם כן מזיז העפר בידים, רש"י), אינו חושש ... וניטלים בשבת (שאוחזה במקצת עליה המגולין, ולא חייש אם העפר ניזוז מאליו, רש"י)). טור ושו"ע ס"ח (טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, מותר. הלכך צנון שטמן בארץ ומקצת עליו מגולים ... נוטלו, אף על פי שבנטילתו מזיז עפר ממקומו). מ"א סוף סקכ"ד (בשאין מכוין כלל לטלטל המוקצה, כמו בצנון).

וכן אין בזה משום טוחן, כדלקמן סי' שיב ס"ה (אם ירדו גשמים על האבנים ונטבעו, אם רישומן ניכר, מותר ליטלן ... ואין בזה משום סותר, ולא משום טוחן).

וכל זה הוא כשטמן הצנון בארץ, משא"כ אם הכין חול ועפר לטמון בו, מבואר לקמן בסוף הסעיף (בעפר שייחדו לכך), ושם נסמן (הערה 862-863).

והוא שלא השריש, שאז אין בו משום תולש[850], אף אם נתכוין לזריעה כשטמנו שם[851], כמו שנתבאר בסימן ש"י[852]. ואף אם הוסיף מחמת לחות הקרקע, אין בכך כלום[853], כל שלא השריש. והצנון לא נעשה בסיס להעפר שעליו, אף אם היה בדעתו שישאר מונח שם כל השבת, מפני שלא היתה כוונתו שיהא הצנון משמש להעפר, אלא שיהא העפר משמש להצנון[854] וכן בכל כיוצא בזה.

ואם אין מקצת עליו מגולין, יש מתירין[855] לתחוב כוש[856] או סכין לתוך הצנון ולהוציאו בהם, והעפר שעל גביו ננער מאליו. ואף שבתחלת הגבהתו את הצנון מגביה גם העפר שעליו, אין בכך כלום, כיון שבשביל דבר המותר הוא. ויש אוסרין[857] לתחוב בעפר, מפני שנראה כעושה גומא. ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל.

אבל פירות הטמונים בקש או תבן המוקצים להסקה, מותר לדברי הכל לתחוב כוש או סכין לתוך הפירות ולהוציאם[858], שאין איסור גומא שייך אלא בעפר וכיוצא בו[859], כמו שיתבאר בסי' תק"ו[860].

---

[850] תוס' נ, ב ד"ה הטומן (על כרחך בשלא השרישו מיירי, דבהשרישו לא היו ניטלין בשבת). ר"ן כג, ב (על כרחך בשלא השרישו עסקינן, דאי השרישו הרי עוקר דבר מגדולו). וראה גם רש"י קיג, א ד"ה אינו חושש (לפי שאינה מושרשת). שו"ע שם (ולא השריש).

[851] אף שכתבו התוס' שם (דוקא נקט הטומן, אבל במתכוין לנטיעה חושש), ועל פי זה נפסק בשו"ע שם (וגם לא נתכוין לזריעה).

כתב על זה המ"א ס"ק כב (צע"ג דהא בסי' ש"י ס"ב כתב דחטין שזרען בקרקע שרי. ובאמת דברי התוס' דף נ' לא קאי אלא אמעשר ושביעית וכלאים, דאם נתכוין לזריעה נתחייב בכולן, אבל גבי שבת, אפילו נתכוין לזריעה שרי, כל זמן שלא השרישו, כן נראה לי ברור).

[852] סעיף ב (חטים שזרען בקרקע, מותר לאכול מהן בשבת, אם עדיין לא השרישו).

[853] תוס' שם ד"ה הטומן (דרגילות הוא שמתוספין מחמת ליחלוחית הקרקע, כמו שאנו רואין שומין ובצלים שמתוספין אפילו כשמונחין בחלון). שו"ע שם (ואף על פי שהוסיף מחמת לחות הקרקע, מותר).

[854] רש"י מט, א ד"ה נוטל (ואף על גב שהן עליה, לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להן, שאין עשוי אלא לכסות קדרה). המאור מז, ב (שהטמנה וכסוי הם תשמישים לקדרה, ואין הקדרה תשמיש להטמנה ולכסוי, לפיכך אין נעשה בסיס). ר"ן כג, ב (ולא אמרינן נעשה בסיס לדבר האסור, לפי שאין הקדרה נעשה בסיס להטמנה ולכסוי, ואינה תשמיש להם, אלא אדרבה הם תשמישין לקדרה, והוה ליה כפגה [קכג, א] שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים, דאמרינן דתוחב בהן כוש או כרכר ומטלטלן, לפי שהתבן והגחלים תשמיש לפגה וחררה [ואין הפגה והחררה] תשמיש להן ... כך פירש הרז"ה ז"ל, ועיקר). מ"א סקכ"ג (דלא היתה כונתו שיהא האוכל משמש לעפר, אדרבה העפר משמש לאוכל, וכמ"ש רס"י רנ"ט).

והיינו כדלעיל סי' רנט ס"ג (שהקדרה לא נעשית בסיס להכיסוי ולההטמנה, לפי שהכיסוי וההטמנה הם משמשים להקדרה לחממה, ואין הקדרה משמשת להן). וכן הוא לקמן סי' שעב סי"ד (שלא נעשית בסיס לדבר האסור, שהרי אין כוונתו שיהא הספל משמש להטיט, אלא הטיט משמש להספל).

אבל ראה לעיל סי' שט ס"ז, ובהנסמן שם (הערה 639).

[855] דעה הראשונה ברשב"א נ, ב (יש מי שכתב דלית הלכתא כי הא מתניתין, דקתני אם היו מקצתן מגולין ניטלין בשבת, דאלמא בשאינן מגולין כלל אינן ניטלין, ואנן הא קיימא לן (לקמן קכג, א) כרבי אלעזר בן תדאי דאמר לענין פגה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים, תוחב לה בכוש או בכרכר והן ננערות מאליהן, דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול). מ"א סקכ"א (אבל אם אין מגולין אסור לתחוב בהן כוש, כמו בס"ט, דנראה כעושה גומא (מ"מ). אבל בדף נ' בתוס' משמע דלחד גירסא גם כאן שרי לתחוב. וכן הוא בירושלמי בהדיא ספ"ק דכלאים, דמותר לתחוב בעפר. וצ"ע על המ"מ דפסק דלא כירושלמי).

והיינו כדאמרינן בירושלמי שם (תני פגה שטמנה בטבל וחררה שטמנה בגחלים, אם היו מקצתן מגולין ניטלין בשבת ואם לאו אין ניטלין בשבת. ר' לעזר בן תדאי אמר, בין כך ובין כך תוחב בשפוד או בסכין ונוטלן. אתיא דרבי לעזר בן תדאי כר' שמעון, דתני לא יגור אדם את הכסא ואת המטה ואת הקתידרה מפני שהוא עושה חריץ. רבי שמעון מתיר). הרי שבירושלמי מתיר לדעת ר' לעזר בן תדאי אף בטמון בעפר.

ובתוס' שם ד"ה מקצת (ובערוך ... בשם רב האי גאון, דגרס אם היו מקצתם מגולים, שאם האמהות טמונים בקרקע והעלים מגולים הרי זו זריעה מעולה, אלא דוקא מקצתן מגולים אינו חושש משום כלאים ושביעית, דלאו זריעה היא). משא"כ לענין שבת אין לחוש אף כשאינם מגולים.

וראה חידושי צמח צדק יט, ג. פס"ד צמח צדק שנח, ג.

[856] פרש"י במשנה (כוש, פלך), וברע"ב (כוש, פלך שהנשים טוות בו).

[857] רשב"א נ, ב (יש מי שכתב דלית הלכתא כי הא מתניתין ... אבל מורי הרב ז"ל כתב דהלכתא היא, וטעמא דכיון שהיתה גומא זו מכוסה ולא היתה ניכרת שם כל עיקר, מיחזי השתא כעושה גומא. מה שאין כן בתבן וגחלים, דלית בהו משום עשית גומא). מ"מ פכ"ה הט"ו (וכתבו המפרשים דוקא מקצת העלין מגולין, אבל אין מקצתן מגולין, כיון שהיתה הגומא מכוסה, אם תוחב בהן כוש או כרכר, מיחזי כעושה גומא, אבל בתבן וגחלים אין בהם משום גומא). הובא ב"י ד"ה פירות, ומ"א שם, וט"ז סקי"א.

[858] ברייתא וגמרא קכג, א (פגה שטמנה בתבן (תאנה שלא בשלה כל צרכה וטומנין בתבן להתבשל, ותבן מוקצה הוי לטיט, רש"י) וחררה שטמנה בגחלים, אם מגולה מקצתה (שיכול לאוחזה במקום המגולה), מותר לטלטלה (מגביה

ואם ייחד הקש והתבן להטמין בהם הפירות, יצאו מתורת מוקצה ומותרים בטלטול[861]. וכן הדין בעפר שייחדו לכך[862], כמו שנתבאר[863]:

טו וכל זה בטלטול בידיו על ידי דבר אחר. אבל לטלטל המוקצה בגופו שלא בידיו, מותר אפילו מטלטלו לצורך האיסור[864], כגון קש שהוא מוקצה מפני שסתמו עומד להסקה, ואם הוא נתון על המטה שלא לשכב עליו, ובשבת הוא בא לשכב עליו מותר לנענע בגופו כדי שיהא צף ורך ונוח לשכב עליו[865].

ואם הניח עליו מבעוד יום כר או סדין, נעשה כמו שישב או שכב עליו מבעוד יום, והרי זה מוכן לישיבה או לשכיבה, ומעתה יש תורת כלי עליו, ומותר לטלטלו בידיו[866]. וכן אם חשב עליו מבעוד יום לישב או

מקום המגולה והתבן נשמט ונופל, רש"י), ואם לאו אסור לטלטלה. ר"א בן תדאי אומר תוחבין בכוש או בכרכר והן מנערות מאיליהם. אמר רב נחמן הלכה כר"א בן תדאי ... טלטול מן הצד לא שמיה טלטול). טור ושו"ע ס"ט (הפירות הטמונין בתבן או בקש המוקצים, יכול לתחוב בהם מחט או כוש ונוטלם, והקש ננער מאליו).

וכן הוא לעיל סי' רנט ס"ב (כשטמן בדבר שאסור לטלטלו ובא ליטול מהם הקדרה בשבת, כיצד הוא עושה, אם כיסוי הקדרה מגולה מקצתו מההטמנה, אוחז במקצת המגולה ומסירו ... ואם אין הכיסוי מגולה כלל, אם יכול לתחוב כוש או סכין בתוך הכיסוי ולהגביהו ולהסירו מהקדרה, הרי זה מותר. ואף שמטלטל ההטמנה על ידי הכיסוי, אין בכך כלום, שטלטול מן הצד הוא ואינו טלטול, כמו שיתבאר בסי' שי"א)

והטעם שהקש הוא מוקצה, יתבאר לקמן סט"ו (קש שהוא מוקצה מפני שסתמו עומד להסקה ... ואם הזמינו למאכל בהמה מבעוד יום מותר לטלטלו בכל ענין), ושם נסמן (הערה 865).

[859] מ"מ שם (אבל בתבן וגחלים אין בהם משום גומא). ט"ז סקי"א (בתבן וקש אין בהם שייכות גומא. כן כתב הרב המגיד).

[860] סעיף ב (שאין איסור עשיית גומא שייך לא בקמח ולא בפירות, שהרי איסור עשיית גומא אינו אלא משום בונה, ואין בנין אלא בקרקע או במחובר לקרקע).

[861] ט"ז ס"ק ט (פירות הטמונים בתבן המוקצה, היינו במוקצה בבירור להסקה והוא טמן בו, אבל לא בנוטל קצת תבן ומטמין בו פירות, דזה ודאי הכינו לכך).

וכן אם ייחדם לצורך אחר, כדלקמן סט"ו (אם חשב עליו מבעוד יום לישב או לשכב עליו ... הזמינו למאכל בהמה מבעוד יום, מותר לטלטלו בכל ענין).

[862] שבלי הלקט סי' קכ (כתב אחי ר' בנימין נר"ו, מה שנהגו להצניע אתרוגין ופרישין בחול או בעפר ... האי חול ועפר אינה מוקצה, דהא חזי לכסות בו צואה ומוכן הוא, כדאמרינן מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בו כל צרכו. ודווקא בעפר המיוחד לכך, כדאמרינן עלה והוא שייחד לו קרן זויות), הובא בב"י סוף הסימן. רמ"א ס"ט (ואם טמונים בחול ובעפר, עיין לעיל סימן ש"ח). וברמ"א סי' שח סל"ח (ולכן מותר ליקח פירות הטמונים בחול, כי אין אותו עפר מוקצה). ט"ז סק"ט (וכדאיתא גבי עפר (ביצה ח, א) מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בו כל צרכיו).

[863] סי' שח סעיף עז (פירות הטמונים בחול, מותר ליטלם משם בשבת, שאין אותו העפר מוקצה, שהרי הכינו לכך מתחלה וייחד לו כלי או קרן זוית), ושם נסמן (הערה 521).

[864] הר"ר יונה, הובא בראי"ש פ"ג סי' יט (והקשה על זה ה"ר יונה מהא דתנן לקמן בפרק תולין, הקש שעל המטה לא ינענענו בידו, אבל מנענעו בגופו, ודייקי מיניה בי רב דטלטול מן הצד לאו שמיה טלטול, והתם לצורך הקש שהוא מוקצה הוא מטלטל. ולא קשה, דהתם אף טלטול אין כאן ... בקש אינו מטלטל אלא בגופו כלאחר יד, הלכך אף על גב דלקש שהוא מוקצה הוא צריך). טור ושו"ע ס"ח (וטלטול בגופו, אפילו לצורך דבר האסור, מותר). ונתבאר לעיל (הערה 846). וראה כנישתא דבי רב.

וכן הוא לעיל סי' רסו סי"ט (שזהו טלטול על ידי גופו ולא בידיו, ואין בו איסור כלל, כמו שיתבאר בסי' שי"א). סי' רעו ס"י (שיתבאר שם שכל טלטול מן הצד שהוא על ידי גופו שלא בידיו יכול לטלטלו אפילו לצורך המוקצה). סי שא סל"ט (שזהו טלטול כלאחר יד, כיון שאינו מטלטלן בידו אלא בגופו), ובקונטרס אחרון שם ס"ק י (לדידן דקיי"ל לגמרי כהרא"ש, כמ"ש בסימן שי"א). סי' שח סט"ו (כל מוקצה אינו אסור אלא לטלטלו כדרכו בחול דהיינו בידיו, אבל מותר לטלטלו בגופו, כמו שיתבאר בסי' שי"א, וזהו נקרא טלטול כלאחר יד שהוא בשינוי מדרך החול, ולכן מותר לטלטל מוקצה ברגליו לפנותו לכאן ולכאן דרך הילוכו).

ולענין אחורי ידיו ובין אצילי ידיו, נתבאר לעיל סי' רעו ס"ט (יכול להביא הנר לכאן בהיתר בטלטול מן הצד כגון באחורי ידיו או בין אצילי ידיו וכיוצא בזה), וס"י (יטלטלנו על ידי גופו כגון באחורי ידיו או בין אצילי ידיו וכיוצא בזה), ונתבאר שם (הערה ע).

[865] משנה קמא, א (הקש (סתמא להסקה, ומוקצה הוא, רש"י) שעל גבי המטה (ובא לשכב עליו, ומנענעו כדי שיהא צף ורך לשכב), לא ינענענו בידו (דמוקצה הוא, רש"י), אלא מנענעו בגופו). וברש"י נ, א (קש סתמיה לטינא קאי, ללבנים או להסקה, ומוקצה הוא, ואם היה נתון על המטה ולא לשכב עליו, ובא בשבת לשכב עליו, והוצרך לנענעו ולשוטחו לשכיבה שלא יהא צבור וקשה, לא ינענעו בידו, שאסור לטלטלו, אבל מנענעו בגופו, כלאחר יד). טור ושו"ע שם (קש שעל המטה, דסתמו מוקצה להסקה, מנענעו בגופו). מ"א ס"ק כה (מנענעו בגופו, כדי לשכוב עליו).

[866] משנה שם (ואם היה ... עליו כר או סדין מנענעו בידו), ופרש"י (דגלי דעתיה דאקצייה לשכיבה, מעתה תורת כלי עליו, רש"י). רמב"ם פכ"ה הכ"ב (וכן אם היה עליו כר או סדין וכיוצא בהן, מנענעו בידו, שהרי נעשה כמי שישב עליו מבעוד יום). טור ושו"ע שם (ואם הניח עליו מבעוד יום כר או כסת, מנענעו אפילו בידו, שהרי הכינו מבעוד יום לשכב עליו).

לשכב עליו[867] כמו שנתבאר בסי׳ ש״ח[868] בדבר שדרכו גם כן לייחדו לישיבה או לשכיבה.

ואם הזמינו למאכל בהמה מבעוד יום מותר לטלטלו בכל ענין[869]. וכל זה במקומות שסתם קש עומד להסקה, אבל במקומות שסתמו עומד למאכל בהמה או לשכיבה, מותר לטלטלו בכל ענין[870] כמו שנתבאר שם[871]:

---

[867] גמרא נ, א (רב אסי אמר יושב ... ואע״פ שלא חישב ... אמר רב אשי אף אנן נמי תנינא הקש שעל גבי המטה לא ינענעו בידו ... היה עליו כר או סדין מבעוד יום מנענעו בידו, שמע מינה), ופרש״י (ששכב עליו מבעוד יום, ואע״פ שלא יחדו לכך, ולא חישב עליו, דהיינו כרב אסי). רא״ש פ״ד סי׳ ח (דלכאורה משמע דישיבה גריעה ממחשבה ... דשמעינן מינה דכל שכן חשב, ורב אשי נמי סייעה לרב אסי ממתניתין דתנן הקש שעל גבי המטה לא ינענענו בידו ... היה עליו כר או סדין, מנענעו בידו). ר״ן כג, א (ומדאמר רב אסי אף על פי שלא חשב, משמע דמוסיף הוא על דברי שמואל, דטפי עדיף חשב מישב ולא חשב, הלכך קיימא לן דבין חשב בין ישב מותר. וכן פסק רבינו האי גאון ז״ל וכן דעת הרב רבינו יונה ז״ל).

[868] ס״נ-נא גבי חריות (חשב עליהם מבעוד יום לישב עליהם למחר בשבת בלבד, ולמוצאי שבת ישתמש בהם לשריפה, מותר לטלטלם ולסדרם ... ואפילו אם לא חשב עליהם כלל לישיבה, אלא שאירע מקרה שישב עליהם מעט קודם השבת, מותר לטלטלם בשבת לסדרם ולישב עליהם).

[869] משנה קכו, ב (אם התקינן למאכל בהמה מטלטלין אותן), ודף קמא, א (ואם היה מאכל בהמה ... מנענעו בידו). ב״י (ופירש רש״י דסתם קש מוקצה להסקה, כלומר שאם היה מיוחד למאכל בהמה מותר לטלטלו).

[870] ט״ז סק״ט (משמע במקום שאין מסיקין בקש מותר לנענעו אפילו ביד, דסתמא קאי למאכל בהמה). מ״א סי׳ שח סקנ״ג (וקש שלנו סתמא עומד לשכיבה או למאכל בהמה).

[871] סעיף סג (חבילי קש וחבילי עצים רכים, אם הזמינם למאכל בהמה מותר לטלטלם ... ובמקומות שסתם קש אינו עומד להסקה, אלא למאכל בהמה או לשכב עליו, מותר לטלטלו).

שיב הנצרך לנקביו במה מקנח בשבת

ובו ט״ו סעיפים

הכנת אבנים מוקצים לקינוח

א משום[872] כבוד הבריות התירו לטלטל אבנים לקנח בהם בבית הכסא[873]. ואפילו אם נפנה על הגג ויש טורח להעלותן עמו לגג, הרי זה מותר[874].

וכמה אבנים מותר להכניס לבית הכסא. מי שיש לו מקום קבוע לבית הכסא, דהיינו שלעולם נכנס למקום אחד לפנות שם, מותר להכניס שם אבנים כמלא היד, שאם ישתיירו לו מהן ערבית יקנח בהן שחרית, ואין כאן טלטול שלא לצורך. ואף שאחרים נכנסים גם כן לפנות במקום זה[875], ויש לחוש שיקנחו הם במה שישתייר ממנו, אין בכך כלום, שנמצא שטלטול הוא לצורך אחרים, ואין זה טלטול שלא לצורך, דמה לי הוא מה לי אחר. ואע״פ שהאחרים יכולין לטרוח בעצמן להכניס להם אבנים[876]. מכל מקום כיון שאפשר שכל אבנים אלו שהוא מכניס יצטרכו לו בעצמו, אם לא יקדימוהו אחרים לקנח במה שישתיירו ממנו בקינוח זה, הרי זה טורח בשביל עצמו[877]:

ב אבל מי שאין לו מקום קבוע לבית הכסא, שפעם הולך למקום זה ופעם למקום אחר, מכניס עמו אבנים כשיעור ראשו של בוכנא שדכין בו בשמים ולא יותר, לפי שאם ישתיירו לו מהן ואחר כך ילך לפנות למקום אחר, נמצא שטלטל בתחלה שלא לצורך[878].

---

[872] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) הכנת אבנים מוקצים לקינוח (ס״א-ה).
(ב) קינוח בצרור ועשבים (ס״ו-טו).

לכללות סימן זה ראה כנישתא דבי רב. שו״ע הרב עם ביאורים והערות (כהן).

[873] רש״י סוכה לו, ב ד״ה מותר להכניס לבית הכסא (אין כאן אלא טלטול דרבנן, ומשום כבוד הבריות לא גזור). שו״ע ס״א (משום כבוד הבריות התירו לטלטל אבנים לקנח).

וכן הוא לעיל סי׳ ג מהדו״ת ס״ח (התירו לטלטל בשבת צרורות, שהם אבנים דקים וחלקים לקנח בהם, אע״פ שהם מוקצים). פסקי הסדור הנהגת בית הכסא ד״ה הקינוח (בשבת התירו לטלטל הצרורות לקנח בהן, אף שהן מוקצה, שמשום כבוד הבריות לא גזרו).

והיינו כשאין לו דבר המותר בטלטול, כדלקמן ס״ח (שלא התירו לקנח בצרור ואבן, אלא כשאין לו דבר אחר המותר בטלטול לקנח בו).

[874] רב חסדא פא, רע״ב (מהו להעלותם אחריו לגג (מי חיישינן לטירחא יתירתא או לא, רש״י). אמר לו גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה). טור ושו״ע שם (ואפילו להעלותם לגג עמו, דהוי טרחא יתירה, מותר).

[875] שדוקא בזה מיירי הכא, כדלקמן ס״ג (מי שיש לו בית הכסא סמוך לביתו, שאין שום אדם אחר נפנה לשם, אסור לו להכניס לשם אבנים בשבת, אלא אם כן הן מוכנין ועומדים לכך, מפני שהיה לו להזמינם שם מאתמול).

[876] ואם כן מדוע נתיר לזה לטלטל מוקצה בשבילם, כשהם יכולים לעשות זאת בשביל עצמם.

[877] רבי ינאי פא, א (אבנים של בית הכסא שיעורן בכמה ... אם יש מקום קבוע לבית הכסא (שאם ישתיירו לו ערבית יקנח בהם שחרית, רש״י ור״ן), מלא היד (אפילו הן ד׳ וה׳ ובין כולן מלא היד, רש״י)). טור ושו״ע שם (ומי שיש לו מקום מיוחד לבית הכסא, יכול להכניס עמו אבנים לקנח, מלא היד). מ״א סק״א (שאם ישתיירו לו ערבית יקנח בהם שחרית (רש״י ור״ן). ונראה לי דהכי פירושו, אם נכנס תמיד למקום אחד, ואם כן, אף שישתיירו יכול לקנח בהם שחרית, ואף שאחרים נכנסים גם כן לשם, ויש לחוש שיטלוהו לקנח, מכל מקום שרי להכניס מלא היד, דלא הוי טלטול דלא לצורך, דמה לי הוא או אחר. וכן משמע ריש סי׳ שי״ט בהגה ... וגם אפשר שיצטרך לו הוא, ולהכי שרי).

והיינו שהמ״א לא הסתפק בתירוץ הראשון (דמה לי הוא או אחר, וכן משמע ריש סי׳ שי״ט בהגה), והיינו כדלקמן שם ס״ג (ואפילו אחרים מסובין עמו מותר לברור לצורך כולם), אלא הוסיף טעם אחר (וגם אפשר שיצטרך לו הוא).

ומבאר כאן, דלא סגי בטעם הראשון כיון (שהאחרים יכולין לטרוח בעצמן להכניס להם אבנים). וראה כנישתא דבי רב.

[878] רבי ינאי שם (אם לאו, כהכרע מדוכה קטנה של בשמים). רי״ף לד, א (פירוש ראש של בוכנא שדוכין בו את הבושם). ר״ן שם (והכי קאמר ואם לאו, כלומר שאין לו מקום קבוע לבית הכסא, לא התירו לו מלא היד, אלא ... כהכרע מדוכה קטנה של בשמים, כלומר כמשקלה). טור ושו״ע ס״א (ואם אין לו מקום קבוע, מכניס עמו כשיעור בוכנא קטנה). מ״א שם (ומ״ש ואם אין לו מקום קבוע, היינו שהולך פעם למקום זה ופעם למקום אחר, ואם כן אם ילך אחר כך למקום אחר, נמצא שטלטל תחלה שלא לצורך, ולכן מכניס כמלא בוכנא וכו׳).

*

אמנם לעיל מהדו״ת שם (והתירו להכניס לבית הכסא אבנים דקים הרבה עד כמלא היד, לקנח בהן בזה אחר זה עד שיצא האחרון נקי).

ולא נתפרש שם, איך יתאים עם האמור כאן, שלא התירו כמלא היד אלא ביש לו מקום קבוע לבית הכסא.

ואם ניכר באבן שקנחו בו כבר פעם אחת, מותר להכניסו אפילו הוא גדול הרבה, או אפילו הן הרבה ממלוא היד מותר ליטול כולן, דכיון שקנחו בהן ורושם הקינוח ניכר בהן, הרי הן מוכנין ועומדין לכך, ואין בהן משום מוקצה[879]. וכן אבנים שייחדן לקינוח מבעוד יום, אע"פ שעדיין לא קינח בהן מעולם, מותר להכניסן לבית הכסא אפילו הן הרבה[880]. והוא שייחדן לכך לעולם, אבל יחוד לשבת אחת אינו מועיל[881], כמו שנתבאר בסי' רנ"ט[882] וש"ח[883]:

ג מי שיש לו בית הכסא סמוך לביתו, שאין שום אדם אחר נפנה לשם, אסור לו להכניס לשם אבנים בשבת, אלא אם כן הן מוכנין ועומדים לכך, מפני שהיה לו להזמינם שם מאתמול[884], שהרי מאתמול היה יודע שבודאי יפנה שם בשבת, כיון שאין שום אדם אחר נכנס לשם לפנות[885]. משא"כ כשגם

---

[879] רב ששת שם (אם יש עליה עד (קנוח המעיד שעשויה לכך, רש"י), מותר (פירוש מותר לקנח בה אפילו גדולה יותר מכביצה או אם יש הרבה ממלא היד מותר ליטול כולן, דכיון דיש עליהן עד, הוכנו כולם, תוס')). טור ושו"ע שם (ואם ניכר באבן שקנחו בו, מותר להכניסו, אפילו הוא גדול הרבה, או אפילו הם הרבה ממלא היד, מותר ליטול כולן, דכיון שקנחו בהן הוכנו לכך). מ"א ס"ק ב (בעינן שיהא ניכר בו הקינוח).

[880] שלטי הגבורים לד, א סוף אות ב (היינו דוקא כשלא ייחדן לכך בפירוש מבעוד יום, אבל אם ייחדן מבעוד יום לקנח בהן בשבת, מותר לטלטלן בשבת, כמו שמותר לטלטל אבן שייחדן לפצוע בה אגוזים). והיינו כדלעיל סי' שח סנ"ג (אם חשב עליהם להשתמש בהם למחר תשמיש שדרכם לייחד אותם לתשמיש זה, כגון שחשב על האבן לפצוע בה אגוזים למחר ... די לה בהכנה קלה להכינה לכך, דהיינו במחשבה לשבת זו בלבד, או אם נשתמש בה כבר תשמיש זה מבעוד יום אפילו פעם אחת בלבד, הוכנה לכך).

[881] מ"א שם (ועיין רס"י ש"ח וסכ"ב דיש חולקין ביחוד ... דבשלמא חריות כיון שישב עליהן מבעוד יום והניחן במקומן כדי לישב עליהם עוד, לא הוי מוקצה, אבל אבן שקנח בו והשליכו, שוב לא היה דעתו עליו לתשמיש). ולכן נפסק כאן "והוא שייחדן לכך לעולם".

[882] סעיף ה (הנותנים אבנים ולבנים סביב הכירה צריך שייחדם לכך לעולם, כדי שיהא מותר לטלטלם בשבת, וכן עצים העומדים להסקה שסותמים בהם פי התנור בשבת צריך שייחדם לכך לעולם, שהרי כל זמן שלא ייחדן לכך אינן חשובים לו ומשליכן).

וכך גם כאן, שאין דרך לייחד אבן לקינוח לעולם, אלא משתמש בהן "ומשליכן", לכן אינו מועיל, אלא אם כן ייחדן לכך לעולם.

[883] סעיף נג (אסור לטלטל בקעת עץ או אבן לכסות בהם פי החבית או לסגור בהם את הדלת או להכות בהם בברזא לסתום הנקב שבחבית ... אלא אם כן ייחדם לכך לעולם ... אבל מה שייחדם לתשמיש זה לשבת זו בלבד, אין זה מוריד עליהם תורת כלי אלא אם כן עשה בהם שום מעשה של תיקון המוכיח שהם מוכנים ועומדים לכך ... במה דברים אמורים בכיסוי פי החבית וסגירת הדלת והכאה בברזא וכיוצא בדברים אלו שאין דרכם של עץ ואבן לייחד אותם לכך, אבל אם חשב עליהם להשתמש בהם למחר תשמיש שדרכם לייחד אותם לתשמיש זה, כגון שחשב על האבן לפצוע בה אגוזים למחר, אף על פי שלא ייחדה לכך אלא לשבת זו בלבד, מותר לטלטלה).

משא"כ כאן, שאין דרך לייחד אבן לקינוח לעולם, אלא משתמש בהן "ומשליכן", לכן אינו מועיל אלא אם כן: (א) "רושם הקינוח ניכר בהן", שהוא "תיקון המוכיח". (ב) או "ייחדן לכך לעולם".

ובהגהת מהרי"ב על הגליון: "וצ"ע, דשם פסק רבינו שדבר שדרכו בכך מהני יחוד לשבת אחת. מיהו באבן גדולה ניחא, דאין דרך לייחדו מיקרי כמ"ש השלטי גבורים, אבל באבנים קטנים הרבה ממלא היד, מאי טעמא לא מהני יחוד לשבת אחת, עי' שלטי גבורים, וצ"ע. ויש לומר על פי מ"ש הב"י סי' רנ"ט, דגם הרב מודה באבנים שסביב הכירה דלאו אורחייהו כו'. ורבינו רוצה לומר לפי שאינן חשובים, כמש"ש ס"ה ששמשליכן, ואם כן גם שדרך ליתן אבנים סביב הכירה, בשבת הבא ישיג אחרים. והוא הדין ממש אין דרך לייחד אלו לעולם, אלא משליכן. משא"כ בסי' ש"ח סי"ט ראוי להתייחד כך לעולם".

[884] היינו להזמינם לעולם, כדלעיל סעיף הקודם. וראה כנישתא דבי רב.

[885] תוס' סוכה לו, ב ד"ה בשבת (לפי שהיה יכול להעלותן לגג מערב שבת, הוה בעי למיסר, כיון דאפשר להזמינן. ומסיק דשרי משום דאין אדם קובע מקום. והא דאמר ר' ינאי התם אם יש לו מקום קבוע לבית הכסא מלא היד, התם בשדות איירי דמקום רחוק הוא וטורח להזמין מערב שבת. אבל לדידן דיש לן מקום קבוע בבית, אסור אלא אם כן הזמין. ושמא כיון דנפישי בני הבית דהוו שקלי להו לא אפשר ושרי), ושבת פא, ב ד"ה מהו (בית הכסא רחוק, ולא אטרחוה רבנן להכניס שם מערב שבת, וגם אם יזמינם שמא יקחם אחר).

והיינו שהתוס' פירשו האיבעיא של "מהו להעלותם אחריו לגג", "כיון דאפשר להזמינן" מערב שבת. ומכך למדים שבמקום שיש לו מקום קבוע בבית אסור אלא אם כן הזמין. ואילו לדידן שנתפרשה האיבעיא של "מהו להעלותם אחריו לגג", מטעם טירחא יתירה (כדלעיל בריש הסימן), אין הוכחה לדין זה. אך מכל מקום הדין קיים, שבבית הכסא שמיוחד לו לבדו לא התירו, "מפני שהיה לו להזמינם שם מאתמול".

הגהות מיימוניות פכ"ו אות ב (וכתבו התוספות דהיינו דוקא בבתי כסאות שלהן הרחוקים וטורח להזמין האבנים מערב שבת, אבל בתי כסאות שלנו הקבועים בבתים אסור, אלא אם כן הזמין מאתמול). הגהות אשרי פ"ח סי' א (אם יש לו מקום קבוע סמוך לביתו שאין נכנס שום אדם רק הוא לבדו, אסור להכניס שם אבן בשבת, דאי בעי יכול להזמין מערב שבת. אבל אם יכול שום אדם אחר ליכנס שם, מותר, דלא חשיב קבע, דזימנין שמוצא שם אדם, והולך במקום אחר ולא היה אפשר להזמין מערב שבת, ומותר להכניס בשבת). מ"א סק"א (ואם יש לו בית הכסא סמוך לביתו שאין שום אדם אחר נכנס לשם, אסור להכניס בשבת אבנים, דהוה ליה להזמינם מאתמול [הג"א והג"מ פכ"ו] וכן כתבו התוס' כנ"ל).

אחרים[886], אפילו בני ביתו[887], נכנסים שם לפנות, לא הטריחוהו להזמין שם אבנים מבעוד יום על הספק, כי שמא למחר ימצא אחר נפנה שם ויצטרך לילך לפנות במקום אחר[888], וגם שמא יקנחו הם במה שיזמין הוא[889]:

ד יש אומרים[890] שלא התירו לטלטל אבנים לקינוח, אלא ברשות היחיד, או פחות מד׳ אמות בכרמלית. ויש אומרים[891] שמותר לטלטלן אפילו ד׳ אמות בכרמלית, ומכרמלית לרשות היחיד, אם צריך לכך, מפני שאיסור הכרמלית גם כן אינה אלא מדברי סופרים כמו איסור הטלטול, והתירוהו גם כן משום כבוד הבריות. ולענין הלכה, בדברי סופרים הלך אחר המיקל[892]:

ה אם ירדו גשמים על האבנים ונטבעו, אם רישומן ניכר, מותר ליטלן כדי לקנח, ואין בזה משום סותר, ולא משום טוחן[893]:

קינוח בצרור ועשבים

ו צרור שעלו בו עשבים מלחות הקרקע, מותר לקנח בו, ואין חוששים שמא יתלשו ממנו עשבים, לפי שאף אם יתלשו אין כאן איסור, שדבר שאין מתכוין הוא[894].

ואף שגידול העשבים הוא מלחות הקרקע, אין בזה משום תולש ועוקר דבר מגידולו במה שמגביהם מעל הקרקע[895]. לפי שאף כשהם באויר הם נהנים וגדילים מריח לחלוחיות הקרקע, והרי הם כמחוברים עדיין בקרקע, ואין בהגבהה זו שום איסור מן התורה, אלא שמדברי סופרים אסור להגביהם, משום שנראה

וכאן נפסק כמסקנת התוס׳ בסוכה שם, להתיר (לא רק בבתי כסאות שבשדות הרחוקים מביתו, אלא) אף בבית הכסא הסמוך לביתו (כיון דנפישי בני הבית דהוו שקלי להו לא אפשר ושרי), והג״א (אם יכול שום אדם אחר ליכנס שם, מותר).

[886] שבזה מיירי לעיל סוף ס״א.

[887] תוס׳ שם (כיון דנפישי בני הבית).

[888] הגהות אשרי שם (דזימנין שמוצא שם אדם, והולך במקום אחר).

[889] תוס׳ שם (דהוו שקלי להו).

[890] רש״י סוכה לו, ב ד״ה מותר להכניס לבית הכסא (בתוך ד׳ אמות, ובית הכסא בשדה ואינו מוקף מחיצות). הובא בב״י סוף הסי׳. דעה האי׳ ברמ״א ס״א (יש אומרים דוקא בחצר מותר לטלטל אבנים).

[891] תוס׳ סוכה שם (מדקאמר להכניס, משמע דאיכא מחיצות, ולשון בית הכסא משמע בית ... ואפילו הכי התירו להכניס, ואע״ג דמכניס מכרמלית לרשות היחיד. ותדע דהא איסור טלטול מוקצה חמור מאיסור כרמלית ... וגבי בית הכסא דהתירו טלטול אבנים משום כבוד הבריות, כל שכן דהתירו ארבע אמות בכרמלית, להכניס מכרמלית לרשות היחיד ומרשות היחיד לכרמלית). הובא בב״י שם. דעה הב׳ ברמ״א שם (ויש אומרים דאפילו מכרמלית לרשות היחיד נמי שרי, דהא נמי אינו רק איסור דרבנן, ומשום כבוד הבריות התירוהו).

וכן הוא לעיל סי׳ רנב בקונטרס אחרון סקי״ד (דמוקצה חמיר מכרמלית), ושם נסמן (הערה תקלז). וראה גם לעיל סי׳ שח סכ״ח (והערה 220). סי׳ שיא ס״ג (והערה 794).

[892] אליה רבה ס״ק ה (וכן עיקר).

[893] רב יוסף פא, סע״א (ירדו עליה גשמים ונשטשטשו, מהו. אמר ליה אם היה רישומן ניכר מותר), לפירוש הרי״ף לד, א (ירדו עליהן גשמים ונטשטשו מהו, כלומר אם ירדו גשמים על האבנים המקורזלות האלו ונטבעו בקרקע, מהו, מי חיישינן שמא יהא כסותר או כטוחן או לא. אמר ליה אם היה רשומו ניכר מותר). רמב״ם פכ״ו ה״ד (ירדו עליהן גשמים ונשתקעו בטיט אם רישומן ניכר מותר לטלטל). שו״ע ס״ב (אם ירדו גשמים על האבנים ונטבעו, אם רישומן ניכר, מותר ליטלן כדי לקנח, ואין בזה משום סותר ולא משום טוחן).

ופירש באו״ר ס״ק ו (אם רישומן ניכר וכו׳. פירש רבינו ירוחם [נתיב יב חי״ג פד ע״ב] שלא נטבעו [לגמרי] בליכלוך, אלא רישומן ניכר למעלה מן הקרקע).

וכמו בצנון הטמון בארץ, דלעיל סי׳ שיא סי״ד (צנון תלוש הטמון בארץ ומקצת עליו מגולין, נוטלו בהם ומוציאו, אע״פ שבנטילתו מזיז עפר ממקומו).

וראה גם לקמן ס״ז (הערה 899).

[894] ריש לקיש פא, ב (צרור שעלו בו עשבים, מותר לקנח בה (דאינו מתכוין לתלוש, רש״י), והתולש ממנה בשבת חייב חטאת). טור ושו״ע ס״ג (צרור שעלו בו עשבים, מותר לקנח בו, ולא חיישינן שמא יתלשו, דאף אם יתלשו ליכא איסורא, דדבר שאין מתכוין הוא).

[895] רש״י שם ד״ה מדריש לקיש (ולא אמרינן צרור זה העשבים שעלו מלחלוחית הקרקע הן יוצאין, וכשמגביהן הרי הוא כעוקרן מגידוליהן).

כתולש[896], כמו שיתבאר בסימן של"ו[897], ומשום כבוד הבריות לא גזרו[898]:

ז לא יטלטל רגב אדמה לקנח בה, מפני שאינה ראוייה לקינוח, לפי שהיא נפרכת[899]:

ח אסור לקנח בחרס אפילו בחול, משום סכנה, שלא ינתק שיני הכרכשתא[900]. ואפילו אם היא חרס חלקה, כגון מאוגני כלים, שהם חלקים ואינם מקרעים את הבשר[901], אין לקנח בה בחול, מפני שיש לחוש לכשפים[902]. וכבר נתבאר בסי' ג'[903] שבזמן הזה אין חוששים לכשפים.

אבל בשבת, אם יש לפניו חרס חלקה וצרור, יקנח בהחרס, אף בזמן שהיה בה חשש כשפים, מפני שיש תורת כלי עליה, שראוייה לכסות בה פי הכלים, ולא יקנח בהצרור שהוא מוקצה, שלא התירו לקנח בצרור ואבן, אלא כשאין לו דבר אחר המותר בטלטול לקנח בו[904]:

ט היו לפניו צרור ועשבים מחוברים, ששניהם הם מוקצים, יקנח בעשבים בעודן בחיבורן, ולא יזיזם

---

[896] רש"י שם (אסור משום דדמי לתולש). תוס' שם ד"ה והניחו (חשבינן ליה כמחובר מדאורייתא אפילו הניחו על גבי יתדות, ולא מיחייב משום תולש אלא מדרבנן). הגהות אשרי פ"ח ס"ב (דמונח על גבי יתידות, יונק מן הקרקע קצת, הלכך מדאורייתא אין חייב משום תולש). מ"א סק"ג (דאין בזה משום תלישה אלא איסורא דרבנן).

[897] סעיף יב (ואפילו הוא מונח על גבי יתידות, שיש אויר מפסיק בינו לקרקע, הרי הוא כמחובר, לפי שיונק קצת מן הקרקע דרך האויר. ולפיכך אם היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתידות, אינו חייב משום תולש מן התורה, הואיל ועדיין כמחובר הוא).

וכן גם כאן כשמגביהו ומקנח בו, דינו כמו מגביהו ומניחו על גבי יתדות, שאין בו איסור מן התורה.

[898] רב כהנא שם (אם אמרו לצורך (קינוח כבוד הבריות, רש"י) יאמרו שלא לצורך). מ"א שם (ומשום כבוד הבריות לא גזרו).

[899] רב יהודה פא, א (אבל לא את הפאייס. מאי פאייס, אמר רבי זירא כרשיני בבלייתא), ופרש"י (פיסת רגב ... דהואיל ומיפרכה לא חזי לקינוח, ואסורה לטלטל). רמב"ם פכ"ו ה"ד (אבל אדמה שהיא קרובה להתפרך, אסור לטלטלה לקנח בה). טור ושו"ע ס"ד (לא יטלטל רגב אדמה לקנח בו, מפני שאינה ראויה לקינוח, לפי שהיא נפרכת).

ונראה מכך שאין חוששים בו לאיסור טוחן; אלא לאיסור טלטול, כיון שאינה ראויה לקינוח.

וכן לעיל ס"ה (מותר ליטלן כדי לקנח, ואין בזה ... משום טוחן). ולא נתפרש הטעם שאין בו משום טוחן.

וראה לעיל סי' שב סי"ז (טיט היבש מתפרר לפירורים דקים על ידי שפשוף או גרידה, והרי זה כעין תולדת הטוחן, שמחלק גוף אחד לגופים דקים הרבה, ואסור מדברי סופרים. אבל מן התורה אין איסור, כיון שאינו צריך לגוף דבר המתפרר ונטחן. ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, מכל מקום כיון שאינו צריך לגוף דבר המתפרר אין פירור זה תולדת הטוחן, שאין דרך לטחון אלא כשצריך לגוף דבר הנטחן).

ואולי גם כאן, אילו הי' ראוי לקינוח, היו מתירים מפני כבוד הבריות, כיון שאיסורו רק מדברי סופרים.

[900] גמרא פא, ב (אסור לקנח בחרס ... משום סכנה (שלא ינתק בו שיני הכרכשא שהיא תלויה בהן, רש"י), אפילו בחול). טור ושו"ע שם (אסור לקנח בחרס, אפילו בחול, משום סכנה, שלא ינתק שיני הכרכשתא).

וכן הוא לעיל מהדו"ק סי' ג סט"ז (לא יקנח בחתיכת חרס שאינה חלקה ויש בה חידודים קטנים, מפני הסכנה, שלא ינתק בה שיני הכרכשתא).

מהדו"ת שם ס"ח (לא יקנח בחתיכת חרס שאינה חלקה וכיוצא בזה, פן ינתק או ינקב הכרכשתא).

[901] גמרא פב, א (באוגני כלים), ופרש"י (שהם חלקים ואינן מקרעין את הבשר). ב"ח ד"ה אסור (דבאזני חרס דליכא סכנה).

[902] גמרא פא, ב (משום כשפים, אפילו בחול נמי לא). טור ושו"ע סי' ג סי"א (לא יקנח בחרס, משום כשפים). וכן הוא לעיל שם במהדו"ק (ואפילו באוגני כלי חרש שהם חלקים ואינם מקרעים את הבשר, לא יקנח בהם, מפני שקשה לכשפים).

[903] מהדו"ק שם (ועכשיו שבתי כסאות שלנו אינן בשדה, נהגו לקנח בחתיכת חרס חלקה, דעיקר החשש הוא כיון שהחרס מונח בשדה במקום הפקר שמא יטלוהו המכשפים ויעשו בו כישוף, אבל עכשיו שבית הכסא שלנו אינן במקום הפקר, לא חיישינן שיבא החרס לידי המכשפים).

[904] ברייתא וגמרא פב, א (היו לפניו צרור וחרס, מקנח בחרס (שיש תורת כלי עליה, רש"י) ואין מקנח בצרור (דלאו בר טלטול הוא, רש"י) ... באוגני כלים), וכדאמרינן פא, ב (בחרס ... בשבת הואיל ואיכא תורת כלי).

טור ושו"ע ס"ה (היו לפניו בשבת צרור ואזני חרס חלקים, דכיון דחלקים הם ליכא משום סכנה, מקנח באוזן החרס, שהוא ראוי לכסות בו פי הכלי), וכדלעיל סי' שח סכ"ט (חתיכת חרס שנשברה מכלי, בין בחול בין בשבת, והיא ראויה לכסות בה כלי, מותר לטלטלה ... דרך הוא לפעמים לייחדה לכיסוי פי כלי קטן, לפיכך יש תורת כלי עליה, אף על פי שלא ייחדה עדיין).

ב"ח (ואף על פי דאיכא חששא דכשפים. ולא יקנח בצרור בשבת, דאסור לטלטלו). מ"א סק"ד (ואף על גב דיש לחוש לכשפים, כמ"ש סי' ג' סי"א, מכל מקום עדיף לקנח בו מהצרור (ב"ח)).

אבל אם יש לפניו חתיכת חרס שאינה חלקה וצרור יקנח בצרור, כדלעיל מהדו"ת שם (לא יקנח בחתיכת חרס שאינה חלקה וכיוצא בזה, פן ינתק או ינקב הכרכשתא. ומטעם זה התירו לטלטל בשבת צרורות שהם אבנים דקים וחלקים לקנח בהם, אף על פי שהם מוקצים, גם אם יש לפניו חתיכת חרס שאינה מוקצה).

בידיו, ואל יקנח בצרור שיצטרך לטלטלו בידו[905]. ואין איסור בקינוח העשבים משום משתמש במחובר, שלא אסרו אלא באילן אבל לא בירק[906], כמו שיתבאר בסי׳ של״ו[907].

במה דברים אמורים בעשבים לחים, אבל ביבשים אין מקנחין בהם, מפני שהמקנח בדבר שהאור שולט בו שיניו התחתונות נושרות. ואף בזמן הזה שאין נזהרין מלקנח בדבר שהאור שולט בו, כמו שנתבאר בסי׳ ג׳[908], אין מקנחים בעשבים יבישים, מפני שהם חדים ומחתכים את הבשר[909], כמו שנתבאר שם[910]:

י אם אין לפניו אפילו צרור ואבן לקנח בהן, יש מתירין[911] לקנח אפילו באילן המחובר, שבמקום כבוד הבריות לא גזרו על שימוש במחובר. ואף אם צריך לקנח בעלין המחוברים בו, הרי זה מותר. ואין לחוש שמא יתלשו, שדבר שאינו מתכוין הוא:

יא לא ימשמש בו בצרור של הקינוח להחליקו שלא ישרט בבשר, כדרך שהוא ממשמש בחול, משום איסור כתישה, אלא ימשמש בשינוי כלאחר יד[912]:

יב היה צריך לנקביו ואינו יכול לפנות, שרפואתו למשמש בפי הטבעת בצרור וכיוצא בו, לא ימשמש בשבת כדרך שהוא ממשמש בחול, דהיינו שאוחז הצרור בכל היד וממשמש, לפי שבמשמוש הזה יש בו משום השרת נימין[913]. ואף שאינו מתכוין לכך, מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא, שבוודאי משיר

---

[905] גמרא פב, א (היו לפניו צרור ועשבים (מחוברין, רש״י), רב חסדא ורב המנונא, חד אמר מקנח בצרור ואין מקנח בעשבים, וחד אמר מקנח בעשבים ואין מקנח בצרור), ופרש״י (דלאו בר טלטול הוא, הלכך מקנח בעשבים כשהן במחובר, ולא יזיזם). וקיי״ל כמאן דאמר מקנח בעשבים, כנפסק ברמב״ם פכ״ו ה״ה (היו לפניו צרור ועשבים, אם היו עשבים רכים מקנח בהן). טור ושו״ע ס״ה (צרור ועשבים, יקנח בעשבים), וס״ו (מקנחין בשבת בעשבים לחים, אפילו הם מחוברים, ובלבד שלא יזיזם (שהם מוקצים, מ״א)).

והיינו ש״לא יזיזם בידיו״, אלא יקנח על ידי טלטול בגופו, כדלעיל סי׳ שיא סט״ו (לטלטל המוקצה בגופו שלא בידיו מותר).

וראה כנישתא דבי רב. שו״ע הרב עם ביאורים והערות.

[906] רש״י שם (ומשום שימוש במחובר לא מיתסר ... דלא אסרו אלא באילן). טור ושו״ע שם (ומשום משתמש במחובר ליכא, דלא אמרו אלא באילן אבל לא בירק).

[907] סעיף ד (וכל זה באילן וכיוצא בו, אבל קנים הרכים כירק מותר להשתמש בהם אף על פי שמחוברים בקרקע, מפני שלא גזרו אלא על אילן, אבל בירק וכיוצא בו לא הזכירו חכמים שבות, והרי הם כעשבים שהתירו להלוך עליהם כמו שיתבאר. ומכל מקום צריך ליזהר כשמשתמש בירק וכיוצא בו שלא יזיזם בידיו, מפני שהם מוקצה, כדין כל מחובר, וכמ״ש בסי׳ שי״ב).

[908] מהדו״ק סוף סט״ז (וכן נהגו עכשיו לקנח בדבר שהאור שולטת בו, ואינו מזיק, ופוק חזי מאי עמא דבר).

[909] גמרא שם (המקנח בדבר שהאור שולטת בו, שיניו התחתונות נושרות. לא קשיא הא בלחין (אין אור שולט בו, רש״י) הא ביבשין). טור ושו״ע ס״ה (אבל ביבשים אין מקנחין, מפני שהם חדים ומחתכין את הבשר).

והקשה במ״א ס״ק ה (צ״ע דבסי׳ ג׳ כתב טעם מפני שהמקנח בדבר שהאור שולט בו שיניו נושרות. וכן הוא בגמרא).

ועל זה מבאר כאן, שטעם ״מפני שהם חדים״ שבטור ושו״ע, הוא כדי שלא לקנח בהם ״אף בזמן הזה שאין נזהרין מלקנח בדבר שהאור שולט״.

[910] במהדו״ק שם (ולא יקנח בעשבים יבישים שהם חדים ומחתכים את הבשר, וכן בכל דבר שהאור שולטת בו אין מקנחין בו, מפני שהמקנח בדבר שהאור שולטת בו שיני הכרכרשתא נושרות).

[911] לבוש ס״ו (נראה לי משום כבוד הבריות לא גזרו, ואפשר אפילו באילן מותר, ובעלין שלו, אפילו מחוברין. ולא גזרינן שמא יתלוש, דהא אף אם יתלוש הוי מלאכה שאינה צריכה, וגם אינו מכוין, ולא פסיק רישיה). אליה זוטא ס״ק ד (כשאין צרור, מותר אף באילן).

וראה כנישתא דבי רב.

[912] רבא פא, א (אסור למשמש בצרור בשבת כדרך שממשמש בחול ... כלאחר יד), לפירוש ר״ח (כדי להחליקן שלא ישרטו את בשרו, ונמצא בא לידי כתישה או טחינה. ולא יעשה כדרך שהוא [עושה] ממשמש בחול), הובא בראי״ש פ״ח סוס״י א, ובטור, ובמ״א סק״ז (לא ימשמש בצרור של הקינוח להחליקו, כדרך שהוא עושה בחול, משום כתישה, אלא כלאחר יד (טור בשם ר״ח)).

ואפשר הכוונה, שעל גבי הצרור החלק מודבק מעט עפר שאינו חלק, ורוצה לפרר העפר שעליו שלא ישרוט בבשר. וראה משנ״ב שער הציון ס״ק כד.

[913] רבא שם, לפירוש רש״י (הנצרך ליפנות ואינו יכול ליפנות, אמרינן לקמן בפירקין דממשמש בצרור בנקב והוא נפתח ... ובשבת אסור למשמש כלל כדרך שממשמשים בחול ... האי כדרך דקאמר רבא, כדרך הממשמש בחול בלא שינוי, משום השרת נימין, אבל כלאחר יד, כגון אוחז צרור בב׳ אצבעותיו, שפיר דמי). והוא כדאמרינן שם פב, א (הוצרך ליפנות ואינו יכול ליפנות (שאין הנקב נפתח, רש״י) ... ימשמש בצרור באותו מקום). טור ושו״ע ס״ז (היה צריך לנקביו ואינו יכול לפנות, שרפואתו למשמש בפי הטבעת, שממשמש שם בצרור והנקב נפתח, לא ימשמש בשבת כדרך שממשמש בחול, דהיינו שאוחז הצרור בכל היד, משום השרת נימין, אלא ממשמש כלאחר יד, דהיינו שיאחז הצרור בב׳ אצבעותיו וממשמש).

נימין במשמוש זה[914] (ולא הותר משמוש זה אלא מפני הסכנה, שעמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן[915]). לכן הצריכו לעשות על ידי שינוי כלאחר יד, דהיינו שאוחז הצרור בב׳ אצבעותיו וממשמש בנחת[916]:

יג למשמש בברזא בפי הטבעת, דינה כצרור, שלא יאחזנה אלא בשתי אצבעותיו[917].

ואסור לצאת בברזא, אפילו תחובה כולה בגוף, שכיון שמכניסה תדיר כדי לחזור ולהוציאה, אינה בטלה אצל הגוף, והרי זה כמוציא בפיו ובמרפיקו שאסור מדברי סופרים[918].

אבל דבר הבלוע בגוף, מותר לצאת בו, כגון לבלוע מרגלית או זהב ולצאת בהן לרשות הרבים[919]:

יד אסור לפנות בשדה ניר בשבת, גזרה משום השואת גומות, כי שמא יטול צרור ממקום גבשושית לקנח בו ואחר כך ישליכנו למקום גומא, והרי זה משוה את החרישה, והוא תולדת חורש[920].

ואם היא שדה חבירו, אף בחול אסור ליכנס בה, מפני שדש נירו ומקלקלו[921]:

טו אבנים גדולות שמצדדים אותן כמין מושב חלול, ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא, מותר לצדדן בשבת, מפני שבנין עראי הוא, שאינו עשוי להתקיים, ובנין עראי אינו אסור אלא

---

[914] תוס׳ שם ד״ה אסור (דהכא במשמוש צרור הוי פסיק רישיה). מ״א סק״ז (ואף על גב דמקנחין בחרס ולא חיישינן משום השרת נימין, במשמש בצרור הוה פסיק רישיה (תוס׳)).

[915] גמרא שם (מתקיף לה מר זוטרא, ליסתכן), ופרש״י (דאמר מר (תמיד כז, ב) עמוד החוזר מביא אדם לידי הדרוקן).

וכן הוא לעיל סי׳ מג ס״ט (עד שיגמור עמוד הראשון, שאם יפסיק מיד, יבא לידי הדרוקן).

[916] רבינו ירוחם נ״ב ח״ט עט, א (שנוטל הצרור בב׳ אצבעותיו, כלומר בנחת, וממשמש בנחת). הובא בב״י ד״ה היה.

[917] תשובת מהר״מ מרוטנבורג (לבוב) סי׳ קמז. תשב״ץ סי׳ סב (וששאלתם על משמוש ברזא או צרור בפי טבעת אם מותר. אמר רבה אסור למשמש בשבת כדרך שהוא עושה בחול ... אוחז הברזא או הצרור בשתי אצבעותיו, ומשמע אבל בלא שינוי דאסור הוא בכל היד, כדרך שעושה בחול). טור ושו״ע ס״ח (למשמש בברזא בפי הטבעת דינה כצרור, שלא יאחזנה אלא בב׳ אצבעותיו).

וכן הדין לענין פתילה בפי הטבעת, כדלקמן סי׳ שכח סנ״ה (אסור לשום פתילה בפי הטבעת כדרך שנוהגים לעשות למי שהוא עצור, אלא אם כן ישים אותה בשינוי, שיאחזנה בשתי אצבעותיו ויניחנה בנחת, משום השרת נימין, כמו שנתבאר בסי׳ שי״ב). ומקורו בב״י שם סוף הסימן, ובד״מ שם ס״ק יז (והוא כדברי תשובת מוהר״ם בענין משמוש הברזא, שכתב הטור בסימן שי״ב).

[918] מהר״מ מרוטנבורג שם (ואסור לצאת בה בשבת אפילו בעודה בגוף, כיון דמכנסה תדיר כדי לחזור ולהוציאה). טור (המוציא בפיו ובמרפקו פטור ... אבל אסור ... איני מתירו כיון שמכניסו תדיר כדי לחזור ולהוציאו ... איכא למימר דפטור אבל אסור, כי הני), ושו״ע שם (ואסור לצאת בברזא, אפילו תחובה כולה בגוף). מ״א סק״ח (כיון שמכניסו תדיר כדי לחזור ולהוציאו, אסור, כמו המוציא בפיו ובמרפיקו (טור)).

והיינו שדינו כדלעיל סי׳ שא ס״ב (הוציא חפץ לאחר ידו או ברגליו או בפיו או בין אצילי ידיו או במנעלו, וכל כיוצא בזה שאינן דרך להוציא כן בחול, הרי זה פטור אבל אסור).

[919] מ״א שם (ומשמע דדבר התחוב כולו בגוף מותר לכתחלה, ואם כן מותר לבלוע מרגלית או זהב ולצאת בו לרשות הרבים). וראה כנישתא דבי רב.

[920] רב הונא פא, ב (אסור לפנות בשדה ניר (חרישה ראשונה ועומד לזריעה, רש״י) בשבת ... דילמא נקיט מעילאי (ממקום גבשושית, רש״י) ושדא לתתאי (למקום גומא, ומשוה החרישה, והוי תולדה דחורש, רש״י), ומיחייב משום דרבה, דאמר רבה היתה לו גומא וטממה, בבית חייב משום בונה, בשדה חייב משום חורש (בבית שייך בנין, וזה שמשוה גומות, בנין הרצפה הוא, ובשדה מתקן החרישה, רש״י)). טור ושו״ע ס״ט (אסור לפנות בשדה ניר (פירוש חרישה ראשונה ועומד לזריעה, ט״ז) בשבת, שמא יבא לאשוויי גומות). מ״א ס״ק ט (דשמא יטול צרור ממקום גבשושית ושדי ליה למקום גומא, ואמרינן היתה לו גומא וטממה, גבשושית ונטלה, בשדה חייב משום חורש ובבית חייב משום בונה (גמרא)).

וכן הוא לקמן סי׳ שיג סכ״ד (המשוה פני הקרקע בבית או בחצר כגון שהשפיל תל או מילא גומא או גיא הרי זה בונה וחייב).

ומה שכאן לא אסרו אלא לקנח בשדה (הן בגמרא והן בשו״ע), נתבאר במ״א שם (נראה לי דבבית מותר לפנות, דבמלתא דלא שכיחא לא גזרו).

ומטעם זה לא גזרו אף בשדה, אלא בשדה ניר, אחר חרישה ראשונה, שמצוי בה גבשושיות וגומות. ראה משנ״ב ס״ק כד.

ולאידך גזרו אף בבית שלא לקנח הנעל בקרקע, כדלעיל סי׳ שב סי״ד (טיט שעל רגלו או על מנעלו מקנחו בכותל אבל לא בקרקע גזירה שמא ישוה גומות שבקרקע). לקמן סי׳ שלז ס״ב (להשוות הגומות ... אסור לכבד הבית), וס״ד (אין סכין את הקרקע ואין מדיחים אותו ואין נופחים הקרקע, שמא יבא להשוות גומות), וכהנה רבות.

[921] גמרא שם (משום דוושא (בשדה חבירו, מפני שדש את נירו ומתקשה החרישה, רש״י), אפילו בחול נמי). טור ושו״ע שם (ואם היה שדה חבירו, אפילו בחול אסור, מפני שדש נירו ומקלקל).

מדברי סופרים, ומשום כבוד הבריות לא גזרו[922].

ומכל מקום לעשות כמין אהל עם גג, אסור, אע"פ שהוא אהל עראי[923]:

---

[922] רב נחמן ביצה לב, ב (אבנים של בית הכסא (אבנים גדולות שמצדדין אותן להיות כמין מושב חלול ויושבין עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא, רש"י) מותר לצדדן ביום טוב ... בנין עראי לא אסרה תורה, וגזרו רבנן על בנין עראי (שאינו להתקיים, רש"י) משום בנין קבע, והכא משום כבודו (גבי בית הכסא משום כבוד הבריות לא גזור, רש"י) לא גזרו ביה רבנן). שו"ע ס"י (אבנים גדולות שמצדדין אותן כמין מושב חלול ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא, מותר לצדדן. ואף על גב דבנין עראי הוא, לא גזרו ביה רבנן, משום כבוד הבריות).

וכעין זה התירו במקום כבוד שבת, כדלעיל סי' רנט ס"ו (יום טוב שחל להיות בערב שבת אסור להטמין חמין לשבת באבנים, שאסור לצדד אבנים ביום טוב, מפני שדומה לבנין. ומכל מקום אם אין לו במה להטמין כי אם באבנים, יש להתיר להטמין בהם, מפני שאין כאן בנין קבוע אלא בנין עראי, ואינו אסור אלא מדברי סופרים, ומשום כבוד שבת לא גזרו, כיון שאי אפשר לו להטמין בענין אחר).

ואף שמחיצות עראי מותרות אף לכתחלה, כדלקמן סי' שטו ס"ג (מותר לעשות מחיצות עראי לכתחלה בשבת, ואפילו עושה אותה כדי להגן מן החמה או מן הצינה אינה כאהל בשביל כך ... ולעולם אין מחיצת עראי אסורה אלא אם כן עושה כדי להתיר).

כאן לא מיירי במחיצת עראי, שהרי אינו מצדד האבנים לצורך מחיצה, אלא כדי להשתמש בהם לצורך בית הכסא (כמבואר כאן), או לצורך הטמנה (כדלעיל שם).

ואף שגם באיסור בנין עראי התירו אם אינו עשוי להתקיים כלל, כדלקמן סי' שיג ס"כ (הרי זה בנין גמור וחייב משום בונה, אם עשוי להתקיים הרבה. ואם אינו עשוי להתקיים הרבה, הרי זה בנין עראי, ואסור מדברי סופרים. אלא אם כן אינו עשוי לקיום כלל), ושם נסמן (הערה 1042).

ואפילו במחובר לקרקע, כדלקמן סי' שיד סי"ט (אם אינה עשויה לקיום כלל, אין בה משום סתירה ... ומטעם זה מותר להסיר הדף שמשימין לפני התנור ושורקין אותו בטיט מערב שבת, כמו שנתבאר בסי' רנ"ט, מפני שאינו עשוי לקיום כלל, אלא על מנת להסירו בשבת).

אפשר דכאן מיירי שישארו כך גם אחר השבת, באופן עראי.

[923] גמרא שם (איתיביה רבה לרב נחמן, אין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדרה. אמר ליה שאני התם משום דקא עביד אהלא), ופרש"י (שיש לו גג, רש"י)). מ"א סק"י (ומכל מקום לעשות כמין אהל אסור (ביצה דף ל"ב). עס"י שט"ו ס"ו). והיינו כדלקמן שם סי"ב (כשמסדרין חביות זו על זו אחת על גבי שתים ... לא יסדר התחתונות תחלה ויניח העליונה עליהן, מפני שהחלל שנעשה ביניהן דומה לאהל, שיש לו ב' מחיצות וגג).

והחילוק בין אהל למחיצות נתבאר לקמן שם ס"א וס"ג (אסור לעשות אהל, דהיינו גג המאהיל ... אפילו הוא עראי שאינו עשוי להתקיים ... ואסרוהו חכמים אף על פי שהוא עראי גזרה משום אהל קבע שהוא תולדת בונה ... וכל זה באהל שהוא גג, אבל מותר לעשות מחיצות עראי לכתחלה בשבת), ושם (הערה 1217).

וראה תהלה לדוד ס"ק ו. קובץ הערות וביאורים ח"ג ע' ח.

שיג טלטול דלת וחלון והמנעול בשבת

ובו כ"ה סעיפים:

לוח וקנה ונגר לנעילת החלון והדלת

א פקק[924] החלון[925], כגון לוח או שאר כל דבר שסותמין בו החלון[926], אפילו הוא דבר שאין עליו תורת כלי כלל, וגם לא פקק בו מעולם בחול ובא לפקוק בו בתחלה בשבת[927], אם חשב עליו מבעוד יום לפקוק בו[928] (בשבת, או שחשב עליו שיהיה מוכן ועומד להיות פקק לחלון[929], אע"פ שלא חשב על

---

[924] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) לוח וקנה ונגר לנעילת החלון והדלת (ס"א-יג).
(ב) בונה וסותר בדלתות הכלים והבית (סי"ד-ט).
(ג) כלי של פרקים (ס"כ-כב).
(ד) תקרה וקרקע שנתקלקלו (סכ"ג-ה).

לכללות סימן זה ראה כנישתא דבי רב. קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ג ע' י ואילך. שבת כהלכה פל"א.

*

בסעיפים שלפנינו יתבארו שלושת החששות שיש לפעמים בלוח וקנה ונגר:
(א) שאינם כלי והם מוקצה.
(ב) שעושה מחיצה בשבת.
(ג) שדומה לבנין קבוע.
סיכום והמשך הדברים יתבארו לקמן (הערה 935).

[925] משנה קכה, ב (פקק החלון, רבי אליעזר אומר בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו, ואם לאו אין פוקקין בו (דמיחזי כמוסיף על הבנין, רש"י), וחכמים אומרים בין כך ובין כך פוקקין בו). גמרא שם (מאי בין כך ובין כך, אמר ר' אבא אמר רב כהנא בין קשור בין שאינו קשור). משנה קנז, ב (ופוקקין את המאור (כרבנן דאמרי ... פוקקין פקק החלון, רש"י) ... ומעשה בימי אביו של רבי צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית שפקקו את המאור ... ומדבריהם למדנו שפוקקין ... בשבת). וקיי"ל כמשנה זאת, כדאמרינן קכו, ב (דרש רבי יצחק נפחא אפתחא דריש גלותא הלכה כרבי אליעזר. מתיב רב עמרם ומדבריהם למדנו שפוקקין (את המאור בדבר שאינו קשור ותלוי, רש"י) ... בשבת ... מעשה רב (למילף מיניה, דכיון דסמיך למיעבד עובדא לקולא, שמע מינה הלכתא היא, רש"י)).

רי"ף מט, ב (והלכה כחכמים. ואף על גב דסתם לן תנא כרבי אליעזר בנגר הנגרר, קיי"ל כי האי סתמא אחרינא, דתנן מדבריהן למדנו שפוקקין ... בשבת, משום דמעשה רב). והיינו שאף שלענין נגר הנגרר יתבאר לקמן ס"ג-ו, דקיי"ל ש"צריך שיהיה קשור שם מבעוד יום", ואף שאמר רבי יוחנן קכו, א (כמחלוקת כאן כך מחלוקת בנגר הנגרר), היינו ששניהם תלויים זה בזה. מכל מקום קיי"ל כחכמים לענין פקק החלון, שמותר לפקוק בו אף אם אינו קשור ואינו תלוי (דלא כרבי יוחנן ודלא כרבי יצחק נפחא, אלא כרב עמרם וכרב אבא אמר רב כהנא). וטעם החילוק בינם יתבאר לקמן ס"ב (וקנה שהתקינו להיות נועל בו ... דומה הוא לבנין יותר מפקק החלון והארובה), וס"ג (ונגר ... דומה הוא לבנין יותר מקנה).

רא"ש פי"ז סי' ח (תימה דרב אלפס פסק הכא כר' אבא בר כהנא דלא בעי קשור ... ובעירובין פסק כרבי יהודה בנגר הנגרר דבעי קשור ... ונראה לי דלית ליה הא דרבי יוחנן דאמר כמחלוקת כאן כך מחלוקת בנגר הנגרר, אלא סבר דבנגר שתוחבו בקרקע דמי קצת לבנין הלכך בעינן קשירה לאפוקי מאיסור בנין, אבל פקק החלון לא שייך ביה בנין כלל, וסגי במחשבה לאפוקי מאיסור טלטול), **לדעת הרי"ף** (כמועתק לעיל), **והרמב"ם** פכ"ב ה"ל (פקק החלון, בזמן שהוא מתוקן לכך, אע"פ שאינו קשור ואינו תלוי מותר לפקוק בו החלון), ומ"מ שם (וכתב הרשב"א ז"ל מתוקן ומוכן לכך במחשבה קאמר). **דלא כרמב"ן לדעתו** במלחמות שם מט, ב (ולא יעלה על דעתם לחלק בין זה לזה).

טור ושו"ע ס"א (פקק החלון ... יכולים לסתמו, אפילו אם אינו קשור, ולא אמרינן דהוי כמוסיף על הבנין).

[926] טור ושו"ע שם (פקק החלון, כגון לוח, או שאר כל דבר שסותמין בו החלון).

ולפי דעה האוסרת לקמן סי"ב (דלת העשוי מלוח אחד וכשפותחין שומטין אותה ועוקרים אותה, הואיל ואינה דומה לשאר דלתות, אין נועלין בה ... ואפילו היא פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר).

מיירי הכא בלוח אחד המחובר מכמה קרשים, כדלקמן שם (הערה 995).

[927] **משמעות הב"י** ד"ה פקק, **לדעת הרא"ש** שם (לדעת רב אלפס, בפקק החלון סגי במחשבה, כמו בחריות של דקל), **דלא כר"ן** (מט, ב) ד"ה ומסתברא (בשכבר נשתמש בו זהו תורת כלי שלו, ולפיכך לא הזכיר הרב אלפסי ז"ל בפקק החלון תורת כלי, דמסתמא נשתמש מבעוד יום). והב"י הביא את דברי הרא"ש, וסיים (אבל הר"ן כתב ... ודעת רבינו כדברי הרא"ש), משמע שדעתו לפסוק כהרא"ש, דסגי במחשבה.

[928] **תוס' קכו**, א ד"ה בין (נראה לר"ת דלאו בתיקון של מעשה, אלא במחשבה בעלמא). **רא"ש** שם **בדברי ר' אבא** שם (דרב אלפס פסק הכא כר' אבא בר כהנא, דלא בעי קשור אלא מתוקן. והאי מתוקן לאו בתקון מעשה איירי, אלא במחשבה בעלמא, כמו שהוכיח רבינו תם). טור ושו"ע שם (והוא שיחשוב עליו מערב שבת לסתמו בו).

[929] **עיין במ"ש סי' ש[ח]** ס"נ (חריות של דקל ... אם נמלך עליהם אחר כך שיהיו עומדים ומיוחדים לישיבה עד עת שיצטרך לפנותם, הרי מחשבה זו מוציאם מידי מחשבה הראשונה אם נמלך כן קודם השבת, ונעשה עליהם תורת כלי,

השבת בפירוש[930]), הרי זה מותר, שעל ידי מחשבה זו ירדה עליו תורת כלי והותר בטלטול כשאר כל הכלים[931] (כמ"ש בסי' ש"ח[932], שמחשבה מועלת בדבר שדרכו לייחדו לכך. ואם פקק בו פעם אחת מבעוד יום, אף שלא חשב עליו לפקוק בו בשבת, ירדה עליו תורת כלי על ידי פקיקה זו[933], כיון שהוא דבר שדרכו לייחדו לכך, כמו שנתבאר שם[934]).

ואפילו[935] ארובה שבגג מותר לפקוק[936] בפקק המותר בטלטול, אע"פ שאינו קשור ותלוי שם מבעוד

ומותר לטלטלם בשבת ... ואפילו אם לא נמלך עליהם שיהיו עומדים ומיוחדים לישיבה, אלא שחשב עליהם מבעוד יום לישב עליהם למחר בשבת בלבד).

[930] **רא"ש** פ"ד סי' ח **גבי חריות** (דנמלך עליהן דקתני גבי חריות של דקל, משמע דאפילו בחול מהניא הך מחשבה). טור ושו"ע שם (אם חשב עליהם מבעוד יום לישב עליהם, אפילו בחול). פרישה ס"ג כב (פירוש שחשב שישב עליהם בחול, ולא חשב שישב עליהם בשבת).

ואין לומר שהכוונה היא, שנמלך לישב עליהם פעם אחת בחול, לפני השבת, ואחר כך ישתמש בהם לשריפה, שהרי אם כן שוב אין עליהם תורת כלי בכניסת השבת.

לכן פירש רבינו, שנמלך עליהם בסתם לישב עליהם עד עת שיצטרך לפנותם, שאז נשאר עליהם תורת כלי גם בשבת.

[931] **רמב"ן** במלחמות מט, א (ישב מהני, אף על גב שלא חשב ושלא קשר, ואפילו להתירן לגמרי [כ]כל הכלים ... בישיבה יוצא ידי שתיהן ידי הכנה וידי תורת כלי).

וכן הוא לעיל שם סנ"א (והוא הדין לצורך מקומם או לצורך עצמם, כדין כלי שמלאכתו להיתר), ושם נסמן (הערה 367).

[932] סעיף נג (אם חשב עליהם להשתמש בהם למחר תשמיש שדרכם לייחד אותם לתשמיש זה, כגון שחשב על האבן לפצוע בה אגוזים למחר).

וראה לעיל שם ס"נ (והערה 363).

[933] ר"ן שם (דכי בעינן תורת כלי, הני מילי בשלא נשתמש בו מבעוד יום, אבל בשכבר נשתמש בו, זהו תורת כלי שלו).

וכמו בחריות של דקל נ, א (ורב אסי אמר, יושב (עליהן מבעוד יום ... גלי דעתיה דלישיבה קיימי, רש"י), אע"פ שלא קישר ואע"פ שלא חישב).

[934] סעיף נא (ואפילו אם לא חשב עליהם כלל לישיבה, אלא שאירע מקרה שישב עליהם מעט קודם השבת, מותר לטלטלם בשבת).

וכן הוא בכל דבר שלפעמים דרכו לייחדו לכך, כדלעיל שם (הערה 366).

ולכן נתבאר כאן שההיתר הוא "אם חשב עליו מבעוד יום לפקוק בו" (ולא באופן סתמי "אם חשב עליו לאיזה תשמיש"), כי אין דרך לייחד את הלוח אלא כדי לסתום בו חלון וכיו"ב. וראה שבת כהלכה פכ"ט ביאורים יד.

סיכום כללי הלכה זו – לעיל שם (הערה 353).

[935] כלומר, עד עתה נתבאר שאם חשב עליו לפקוק בו החלון ירדה עליו תורת כלי ומותר לטלטלו. וכן הוא גם כשחשב עליו לפקוק בו הארובה שבגג.

ואין לחוש בפקיקת החלון משום מלאכת בונה, שהרי מותר לעשות מחיצת עראי, כדלקמן סי' שטו ס"ג (מותר לעשות מחיצות עראי לכתחלה בשבת, ואפילו עושה אותה כדי להגן מן החמה או מן הצינה).

ועל זה מוסיף ומבאר, שכן הוא גם בפקיקת הארובה שבגג; כי אף שאסור לעשות אהל עראי, מכל מקום מותר לעשות תוספת אהל עראי. ומכל שכן שאין חוששים לזה בפקיקת החלון, שהיא (תוספת) מחיצת עראי.

וכן הוא בדלת שאינה קשורה ותלויה, שמותר לנעול ולפתוח בה, כלדקמן ס"י (אפילו בדלת שאין לה היכר ציר והיא נגררת בארץ כשפותחה, או אפילו שומטין אותה לגמרי כשפותחין אותה שאינה קשורה שם כלל, לפי שכיון שעשויה להפתח תדיר, אינו עושה בנעילתה מחיצה קבועה אלא עראי).

*

ועוד יתבאר לקמן ס"ב, שלא הצריכו כאן "תיקון המוכיח" שעשוי לפקיקת החלון והארובה, כי לא חששו בזה אלא בקנה, ש"דומה הוא קצת לבנין יותר מפקק החלון והארובה", ולכן "אסור לנעול בו בשבת, אלא אם כן תקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך, בענין שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך". משא"כ בפקיקת החלון והארובה לא הצריכו זאת, שאינו דומה לבנין.

ואף שלענין כיסוי הכלים נתבאר לעיל סי' שח סל"ו (דבר שאין תורת כלי עליו שעשאו כיסוי לכלי, נעשה עליו תורת כלי על ידי כך, ומותר לטלטלו כשאר כלים. והוא שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך, בענין שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך).

מכל מקום לא הצריכו זאת בפקק החלון והארובה שבגג, אלא בכיסוי כלים.

ויתירה מזו נתבאר לעיל שם סל"ז (וכל זה בכיסוי כלים, אבל כיסויי הקרקעות, כגון כיסוי בור או דות, אע"פ שתיקנו ועשה בו מעשה וגם נשתמש בו פעמים רבות בחול, אסור לטלטלו, אלא אם כן יש לו בית אחיזה שאוחזין בו כשמסירים אותו מהבור, שזה מוכיח עליו שהוא עשוי להטלטל ויש עליו שם כלי).

מכל מקום לא הצריכו זאת אלא בכיסויי הקרקעות, ולא בפקק החלון והארובה שבגג, אף שגם כיסוי החלון והארובה שבבית דומים לכיסוי הקרקעות.

והטעם שבכיסוי הכלים הצריכו תיקון המוכיח, ובכיסוי הקרקעות הצריכו בית אחיזה, נתבאר בתהלה לדוד סי' שח ס"ק יד (מה שצריך לדעת, דלכאורה כסוי בור ודות דרכן לפתחן ולכסותם תדיר, ואם כן הוי כפקק החלון ברס"י

יום[937]. ואין בזה משום עשיית אהל בשבת, מפני שאינו עושה בזה אלא תוספות לאהל, והוספה זו עראי היא[938], שאינה עשויה להתקיים הרבה, שהיא עשויה להפתח תדיר, ותוספת אהל עראי מותרת, ולא אסרו אלא לעשות כל האהל עראי, כמו שיתבאר בסי' שט"ו[939].

לפיכך אם אין פקק זה עשוי להפתח תדיר, אלא לעתים רחוקים[940], אסור לפקק, אפילו הוא חלון שבכותל[941], מפני שהוא כמוסיף בנין הקבוע בכותל[942]:

שי"ג. אלא דהתם הוי תוספת אוהל עראי, דשרי, ובכסוי בור ודות, כל הגג פתוח). ולא נתפרש מה מועיל בית אחיזה להתיר אהל עראי. וראה כנישתא דבי רב.

ובאמת מצינו כעין זה גם לקמן ס"ז (נגר שתחב בו בית יד באמציעותו, והרי הוא דומה למקבת שהוא כלי, מותר לנעול בו ... וכן הבריח שתוחבין קצה האחד בנקב שבחומה מצד הדלת מכאן וקצה השני בנקב שמצד הדלת מכאן, אם יש בו טבעת באמצעיתו שאוחזין בה בשעת פתיחה ונעילה ומושכין בה את הבריח, הרי הוא בית יד לבריח ומותר לנעול בו).

אלא דלקמן שם הצריכו זאת כדי שלא יהא דומה לבנין, כשנוקבו בארץ, כמבואר שם (מותר לנעול בו אף אם הוא נוקב בארץ ... שאינו נראה כבונה, הואיל וניכר בו שהוא כלי), ואילו כאן שאינו נוקב בארץ, אין חוששים בו לבנין.

*

כל האמור כאן הוא לענין טלטול לוח לפקוק בו חלון או ארובה שבגג. ולענין לנעול בו פתח – יתבאר לקמן ס"ח-יג.

[936] רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן קכה, סע"ב (הכל מודים שאין עושין אהל עראי (לפרוס מחצלת על ד' מחיצות, רש"י) בתחלה ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת, לא נחלקו אלא להוסיף (כגון שהיה מחצלת פרוסה עליהן וכרוכה ונשאר בה אויר ולמחר פושטה, רש"י), שרבי אליעזר אומר אין מוסיפין ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת, וחכמים אומרים מוסיפין בשבת ואין צריך לומר ביום טוב).

ואף שפקק החלון היא מחיצה, ולא אהל, פירש **רש"י** קלז, ב ד"ה פקק החלון (כגון ארובת הגג). וכן פירשו **תוס'** קכה, ב ד"ה הכל (עיקר פלוגתין דרבי אליעזר ורבנן איתא באהל כבעשיית דופן, דפקק החלון משמע בחלון שבכותל ... ומיהו באהל שבגג נמי פליגי). מ"א סק"א (ואפילו על ארובה שבגג שרי, דמוסיף על אהל עראי שרי (תוס')).

[937] כנסמן לעיל (הערה 926).

והיינו לומר שלא חששו להצריכו שיהא קשור מבעוד יום, אלא בנגר, ולא בפקק החלון, כדלקמן ס"ג (ונגר ... דומה הוא לבנין ... ואין נועלים בו ... אלא צריך שיהיה קשור שם מבעוד יום).

[938] היינו אף שהעיקר (גג הבית) הוא קבוע, מכל מקום מותר להוסיף בו אהל עראי, כדלקמן סי' שטו ס"ה (ואף שהמחיצה הבולטת שם היא קבועה, אין בכך כלום, כמו שנתבאר בסי' שי"ג, שאין איסור אלא כשהתוספת היא קבועה).

[939] ס"ב (אם היה אהל עראי עשוי מבעוד יום, מותר להוסיף עליו בשבת).

[940] נתפרש יותר לקמן סי' תקיט ס"ד (אם הוא עשוי לפתוח ולנעול תדיר, דהיינו שאינו עשוי לקיום שלא לפתחו רק לעתים רחוקים, אלא דרכו לפתוח ולנעול בכל יום).

אבל ראה לקמן ס"כ (והערה 1043), שיש ג' חילוקים:

(א) אינו עשוי להתקיים כלל, אלא עשוי לסותרו בשבת עצמה, מותר.

(ב) עשוי להתקיים יותר מיום אחד, ואינו עשוי להתקיים הרבה, אסור מדברי סופרים.

(ג) עשוי להתקיים הרבה, אסור מהתורה.

[941] רא"ש עירובין פ"י סוף סט"ו (נראין דברי הראב"ד ז"ל ... תוספת אהל עראי הוא, שהרי הדלת עשוי הוא לפתוח ולסגור ... לאו תוספת אהל עראי הוא אלא קבע, שאין עשוי לפתוח אלא לזמנים רחוקים). **מ"א** סק"ז (אם אינו עשוי לפתוח אלא לעתים רחוקים, הוי כאהל קבע (כמ"ש בראב"ש סוף עירובין עי"ש)).

ומ"ש "כאהל קבע", וכן כאן "שהוא כמוסיף בנין הקבוע בכותל", היינו שנראה כמחיצה קבועה, כדלקמן ס"ח (רחבה שאחורי הבתים שאין נכנסין ויוצאין בה תדיר אם עשה לפתחה דלת ... כשרוצה לנעול בה זוקפה על חלל הפתח לסותמו בה ... אסור לנעול בהן בשבת, שהואיל ואינן עשויין להפתח אלא לעתים רחוקים, הרי הן נראין בנעילתן כבנין מחיצה קבועה).

ומכל מקום נידון דידן חמור יותר, שהרי לקמן שם מיירי כש"עשה לפתחה דלת", שזה לא נאסר אלא מטעם ש"נראין בנעילתן כבנין מחיצה קבועה", והתירו לקמן שם אם "ניכרין הן שהן דלתות העשויות לפתיחה ונעילה".

משא"כ הכא מיירי בלוח ש"בא לפקוק בו בתחלה בשבת".

וראה בדי השלחן סי' קיט ס"ק כט. כנישתא דבי רב.

[942] שאסור, כדלקמן סי' שטו ס"ו (להוסיף עליה תוספת קבוע אסור בכל ענין). וכן כאן, כשעשוי להפתח לעתים רחוקים.

אלא שאיסור זה (בעשוי להפתח לעתים רחוקים) הוא רק בכותל, או בכלים המחוברים לקרקע, משא"כ בכלים שאינם מחוברים לקרקע, וכדלקמן ס"ח (שהואיל ואינן עשויין להפתח אלא לעתים רחוקים, הרי הן נראין בנעילתן כבנין מחיצה קבועה, כל שאין בהן היכר שהן דלתות), וסי' תקיט ס"ד (אבל אם אין לו ציר כלל אפילו באמצעו, אם הוא עשוי לפתוח ולנעול תדיר, דהיינו שאינו עשוי לקיום שלא לפתחו רק לעתים רחוקים, אלא דרכו לפתוח ולנעול בכל יום, דינו כאילו אינו מחובר לקרקע, שמותר לסלק הדלת לגמרי מהחנות ומותר להחזירו).

כלומר, שאם דרכו לפתוח ולנעול בכל יום, דינו כאילו אינו מחובר לקרקע, שמותר אף כשאינו עשוי להפתח אלא לעתים רחוקים, כמבואר שם ס"ג (ואם אין לו ציר כלל לא באמצע ולא למעלה ולמטה ... כשאין לו ציר כל עיקר לא גזרו כלל).

ב וקנה שהתקינו להיות נועל בו[943], שתוחבו בכותל אצל הדלת[944], אין צריך שיקשרנו בדלת מבעוד יום, שאף שלא היה קשור ותלוי שם מבעוד יום ותוחבו שם בשבת, אין בו משום בונה בשבת, הואיל ואינו מבטלו שם[945], אלא עשוי להוציאו ולהכניסו תדיר[946].

ומכל מקום דומה הוא קצת לבנין יותר מפקק החלון והארובה[947], ולפיכך אף אם חשב עליו מבעוד יום לנעול בו בשבת, ואף אם ייחדו לכך לעולם, ואף אם כבר נעל בו פעמים רבות בחול והוא מיוחד לכך, אסור לנעול בו בשבת, אלא אם כן תקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך[948], בענין שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך[949] (שאז ניכר הדבר שאינו מבטלו שם אלא עשוי להוציאו ולהכניסו תדיר, שכך מוכיח מעשה תיקונו, שעל ידי מעשה תיקון זה יש עליו תורת כלי, ואין דרך לשקע כלי בבנין לבטלו שם לעולם[950]).

---

[943] ברייתא קכו, א (קנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל בו, בזמן שקשור ותלוי בפתח, פותח ונועל בו, אין קשור ותלוי, אין פותח ונועל בו. רשב"ג אומר, מתוקן אע"פ שאינו קשור. אמר רב יהודה בר שילת אמר רב אסי אמר רבי יוחנן, הלכה כרשב"ג ... דאיכא תורת כלי עליו). וכפירוש התוס' קכו, ב ד"ה וכי תימא (נראה לר"ת דהכי פירושו, דאיכא תורת כלי עליו, שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך, שמאחר שלכך תיקנו והכינו לכך, יש תורת כלי עליו). טור ושו"ע ס"א (וקנה שהתקינו להיות נועל בו, אין צריך שיקשרנו בדלת).

[944] רא"ש פי"ז ס"ח (שקנה הוא לצורך נעילת בית, ודמי קצת לנגר). מ"א סק"ב (שתוחבו אצל הדלת בכותל, דמי לנגר קצת, כן משמע בראי"ש). והיינו שהקנה שתוחבים בכותל מן הצד לנעול הדלת, דמי לנגר שתוחבים באסקופה שבארץ לנעול הדלת.

הערת מהרי"ב על הגליון: מ"א סק"ב. דלא כשלטי הגבורים [מט, ב אות א] שכתב שבזה ר"ת [בתוס' קכו, ב ד"ה וכי: פירש בקונטרס שיהא ראוי לעשות שום תשמיש אחר. ואין נראה לר"ת. כי למה יש לנו להצריך שלדבר אחר יהא ראוי. כיון שראוי לדבר זה. אלא נראה לר"ת דהכי פירושו דאיכא תורת כלי עליו שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך, שמאחר שלכך תיקנו והכינו לכך, יש תורת כלי עליו אפילו אינו ראוי לדבר אחר], מודה לרש"י [שם ד"ה ה"ג (האי קנה מאי תורת כלי עליו איכא, אי משום דפותח ונועל בו, אין זו תורת כלי עליו אלא תורת בנין), ודה"ה וכי תימא הכא נמי דאיכא תורת כלי עליו (שראוי להפך בו זיתים או לפצע בו אגוזים)], דלא משמע כן בראי"ש פי"ז סי' ח [שכתב] לאפוקי מאיסור בנין כו'.

וראה כנישתא דבי רב.

[945] תוס' קכו, א ד"ה והמונח (ואינו משמע שיהא בו איסורא דאורייתא, כיון שאינו מבטלו שם).

[946] משא"כ "אם אין פקק זה עשוי להפתח תדיר, אלא לעתים רחוקים, אסור", כדלעיל סוף ס"א.

[947] רא"ש שם סי' ח (והנה עתה שלשה חלוקים בפסק זה לדברי רב אלפס, בפקק החלון סגי במחשבה כמו בחריות של דקל, ובנגר הנגרר צריך קשירה לאפוקי מאיסור בנין, ובקנה שהוא פותח ונועל בו צריך תקון כלי). טור ושו"ע שם (ומכל מקום דמי לבנין יותר מפקק החלון, ולא סגי במחשבה שיחשוב עליו מאתמול, וצריך שיתקננו לכך).

[948] ר"ת בתוס' שם ע"ב ד"ה וכי (שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך, שמאחר שלכך תיקנו והכינו לכך יש תורת כלי עליו). הובא בטור ושו"ע שם (לרש"י, היינו שיתקננו לשם כלי שיהא ראוי לשום תשמיש, שיהא ראוי להפך בו זיתים או לפצוע בו אגוזים. ולר"ת אין צריך שיהא ראוי לדבר אחר, אלא כיון שתקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך סגי). מ"א ס"ק ג (וכן פסק בסימן ש"ח ס"י). והוא מה שנפסק בשו"ע שם לענין כיסוי כלים (והוא שתיקנו ועשה בהם מעשה והכינם לכך). הרי שנפסק כדעת ר"ת, דלא כרש"י, אף שכאן הובאו בשו"ע ב' הדעות.

[949] מ"מ פכ"ה סוף הי"ג (מעשה שנראה וראוי, ותקונו מוכיח עליו שהוא ראוי לכך). ר"ן ספי"ז מט, ב (דתורת כלי היינו שיתקנו בענין שיהא נראה עומד לכך).

[950] ריטב"א שם קא, ב (גלוסטרא משוי ליה כלי, ובכלים לא מיחזי כבונה, שאין אדם מבטל כליו). ב"י ד"ה ונגר (דכיון דכלי הוא תו לא מיחזי כבונה, שאין דרך לשקע כלי בבנין לבטלו שם).

וכן הובא טעם זה לענין נגר, לקמן ס"ד (הואיל והוא דומה לכלי, אינו נראה כל כך כבונה, שאין דרך לשקע כלי בבנין לבטלו שם).

*

בהערה זו בא לבאר:

זה שהצריכו כאן תיקון המוכיח, מצינו גם לעיל סי' שח סל"ו (דבר שאין תורת כלי עליו שעשאו כיסוי לכלי, נעשה עליו תורת כלי על ידי כך, ומותר לטלטלו כשאר כלים. והוא שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך, בענין שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך).

אך מכל מקום יש הפרש בינם, דלעיל שם הצריכו תיקון המוכיח כדי שיהא "נעשה עליו תורת כלי על ידי כך, ומותר לטלטלו". משא"כ כאן הצריכו תיקון המוכיח כדי שלא יהא דומה לבנין (ראה לעיל שם הערה 274).

ומה שמועיל התיקון שלא יהא דומה לבנין, היינו כיון שהתיקון מועיל שיהא עליו תורת כלי, והרי "אין דרך לשקע כלי בבנין לבטלו שם לעולם", לכן מוכיח תיקון זה שלא יהא דומה לבנין.

ומזה יוצאים שני חילוקים בינם להלכה:

(א) לעיל שם נתבאר לענין כיסוי הכלים "ואם נשתמש בו לכיסוי מבעוד יום אפילו פעם אחת, זהו תורת כלי שלו, ומותר לטלטלו בשבת, אע"פ שלא עשה שום מעשה של תיקון", כיון שמה שמשתמש בו עושהו כלי.

ואז מותר לנעול בו אף אם עדיין לא נעל בו מעולם מבעוד יום[951]. וגם מותר לטלטלו אפילו שלא לצורך גופו ומקומו, כדין שאר כל הכלים שמלאכתם להיתר[952]. אבל אם הוא בענין שאסור לנעול בו בשבת, אף שהוא מיוחד לנעול בו בחול, אסור לטלטלו כי אם לצורך גופו או מקומו, כדין כלי המיוחד למלאכת איסור[953]:

ג ונגר, שהוא יתד שתוחבין אותו בחור שבאסקופה לנעול הדלת, הואיל ותוחבין אותו באסקופה למטה, דומה הוא לבנין יותר מקנה שתוחבין בכותל מן הצד, ואין נועלים בו אף שהוא מיוחד לכך, ואף אם תיקנו ועשה בו מעשה המוכיח עליו שהוא עומד לכך, אלא צריך שיהיה קשור שם מבעוד יום[954] (ואז מותר לנעול בו אף שלא נעל בו עדיין מעולם, ואף אם לא ייחדו לכך[955]), שהואיל והוא קשור ומחובר שם מבעוד יום, אינו נראה כבונה בשבת:

ד כיצד יהא קשור. אם יש בראשו גלוסטרא, דהיינו שראשו עב וראוי לבוכנא לכתוש ולשחוק בו פלפלין, הואיל והוא דומה לכלי, אינו נראה כל כך כבונה[956], שאין דרך לשקע כלי בבנין לבטלו שם[957].

משא"כ כאן נתבאר "ואף אם כבר נעל בו פעמים רבות בחול והוא מיוחד לכך, אסור לנעול בו בשבת, אלא אם כן תקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך", כי אף שמה שהשתמש בו מועיל שיהא עליו תורת כלי, מכל מקום, כל זמן שאין עליו תיקון המוכיח, עדיין דומה לבנין.

(ב) לעיל שם נתבאר "ואם נשתמש בו לכיסוי מבעוד יום אפילו פעם אחת, זהו תורת כלי שלו, ומותר לטלטלו בשבת", שהרי נעשה בזה כלי שמלאכתו להיתר.

משא"כ כאן נתבאר "אם הוא בענין שאסור לנעול בו בשבת, אף שהוא מיוחד לנעול בו בחול, אסור לטלטלו, כי אם לצורך גופו או מקומו, כדין כלי המיוחד למלאכת איסור". כי אף שעל ידי שנשתמש בו נעשה עליו תורת כלי, מכל מקום עדיין דומה לבנין, ולכן אסור לנעול בו בשבת. יוצא אם כן שהוא כלי שמלאכתו לאיסור.

[951] וכן הוא לקמן סעיף הבא, בנגר (ואז מותר לנעול בו אף שלא נעל בו עדיין מעולם, ואף אם לא ייחדו לכך).

[952] רמב"ם פכ"ו ה"ז (קנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל בו, אם יש תורת כלי עליו, הרי הוא ככלי שמלאכתו להיתר). רמ"א ס"א (ומיקרי על ידי כך כלי שמלאכתו להיתר, ומותר לטלטלו).

[953] כדלעיל (הערה 950).

[954] משנה עירובין קב, א (נגר הנגרר נועלין בו במקדש (דשבות בעלמא הוא דאינו בונה ממש ... ואין שבות דרבנן במקדש, רש"י), אבל לא במדינה, והמונח כאן וכאן אסור. רבי יהודה אומר המונח מותר במקדש, והנגרר במדינה). ובגמרא שם (אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהודה בנגרר (דמותר אפילו במדינה, רש"י)). רי"ף שם לד, ב (אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהודה), וכדפירש הרא"ש בשבת פי"ז סי' ח (דרב אלפס פסק ... כרבי יהודה בנגר הנגרר דבעי קשור ... דבנגר שתוחבו בקרקע דמי קצת לבנין, הלכך בעינן קשירה לאפוקי מאיסור בנין). טור ושו"ע ס"א (קנה ... כיון שתקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך סגי. ונגר, שהוא יתד שנועלים בו ותוחבין אותו באסקופה למטה, ודומה טפי לבנין, לא סגי בהכי, ואין נועלים בו אלא אם כן יהא קשור).

והיינו שעיקר החילוק בין קנה לנגר הוא, שאת הקנה תוחבין בכותל מן הצד, ואילו את הנגר תוחבין בחור שבאסקופה למטה, שדומה יותר לבנין.

אמנם לקמן ס"ז (וכן הבריח, שתוחבין קצה האחד בנקב שבחומה מצד הדלת מכאן וקצה השני בנקב שמצד הדלת מכאן), והיינו שדין הבריח כדין הנגר, ולא כדין הקנה. והוא מהט"ז ס"ק ב (דמה לי שנכנס בחומה או למטה בארץ).

ובשוה"ג שם הקשה עליו רבינו (וצ"ע מאי שנא מקנה דלעיל).

*

הלכה זו, שנגר צריך שיהי' קשור, נתבארה בב' משניות ובגמרא שם:

(א) המשנה הראשונה מיירי כשיש בראשו גלוסטרא, כדלקמן ס"ד, ושם נסמן (הערה 956).

(ב) המשנה השנית מיירי כשאין בראשו גלוסטרא, כדלקמן ס"ה, ושם נסמן (הערה 961).

[955] וכן הוא לעיל סעיף הקודם, בקנה (ואז מותר לנעול בו, אף אם עדיין לא נעל בו מעולם מבעוד יום); אמנם יש הפרש גדול בינם:

עיקר ההיתר בקנה – "שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך ... שעל ידי מעשה תיקון זה יש עליו תורת כלי" (כדלעיל הערה 950). ולכן צריך עכ"פ לייחדו שיהא "עומד לכך".

משא"כ בנגר, עיקר ההיתר הוא "הואיל והוא קשור ומחובר שם מבעוד יום, אינו נראה כבונה בשבת", ואם כן אין צריך שירד עליו תורת כלי. ולכן סגי "אף אם לא ייחדו לכך". וכמו הדלת עצמה המחוברת לבית, שאף שאין עליה דין כלי, ומכל מקום מותר לנעול ולפתוח את הדלת. וראה לקמן (הערה 960).

ואף שגם בנגר מיירי כאן ש"יש בראשו גלוסטרא ... והוא דומה לכלי, אינו נראה כל כך כבונה".

מכל מקום גם על ידי הגלוסטרא לא יורד עליו תורת כלי, ואינו אלא "דומה לכלי", שאינו מתיר אלא בצירוף מה שהוא קשור שם מבעוד יום. ולכן סגי "אף אם לא ייחדו לכך".

[956] משנה עירובין קא, ב (נגר (שתוחבין אותו בחור שבאיסקופה לנעול הדלת, רש"י) שיש בראשו גלוסטרא (שראשו עבה וראוי לבוכנא לכתוש ולשחוק בו פלפלין ... דתורת כלי עליו, רש"י), רבי אליעזר אוסר (אלא אם קשור ותלוי בדלת, רש"י) ורבי יוסי מתיר (דתורת כלי עליו משום גלוסטרא, ולא מיחזי כבונה, רש"י)), ובגמרא שם (בניטל באיגדו (כשהוא קשור ותלוי בחבל של קיימא, וראוי לטלטלו על ידי אותו חבל ואינו נפסק בידיה, רש"י) כו"ע לא פליגי

ולפיכך אין צריך שיהא הקשר אמיץ, אלא אפילו אם קשור בחבל דק שאינו ראוי להיות ניטל בחבל זה, שאם היה רוצה ליטלו משם ולטלטלו על ידי חבל זה מיד היה נפסק, די בכך, אפילו אם אינו קשור בדלת עצמה אלא בבריח הדלת (או במזוזה[958], שאף שאין הדבר ניכר כל כך שקשור שם מבעוד יום בשביל נעילת הדלת, הואיל ואינו קשור בדלת עצמה, וגם הואיל ואין הקשר אמיץ, אעפ"כ אינו נראה כבונה בשבת הואיל והוא דומה לכלי). ואפילו אם החבל הוא ארוך, ואין הנגר תלוי כלל באויר כששומטו מהחור שבמפתן, אלא כולו מונח בארץ, אין בכך כלום, הואיל והוא מחובר שם מבעוד יום על ידי החבל[959]:

ה ואם אין בראשו גלוסטרא. אם הוא קשור בדלת עצמה, אפילו קשור בחבל דק שאינו ראוי לינטל בו, די בכך (לפי שניכר יפה שקשור שם מבעוד יום בשביל נעילת הדלת, הואיל וקשור בדלת עצמה[960], אע"פ שאין הקשר אמיץ, ושוב אינו נראה כבונה בשבת). ואפילו אם כולו מונח בארץ כששומטו מהחור. אבל אם אינו קשור בדלת עצמה, אלא בבריח (או במזוזה), צריך שיהא הקשר אמיץ בענין שיהא ראוי לינטל בו (שכשהוא קשור יפה בחבל חזק, ניכר הדבר שהוא עומד לנעילת דלת, אף שאינו קשור בדלת עצמה, ושוב אינו נראה כבונה בשבת)[961]. ואפילו אם כולו מונח בארץ כששומטו מהחור שבאסקופה[962]:

ו וכל זה כשהאסקופה היא גבוהה ואין החור שלה נוקב עד לארץ. אבל אם נפחת החור מתחתיו והגיע

(דשרי, דכיון דקשור ותלוי יפה, מוכחא מילתא דלנעול קאי, ולא מיחזי כבונה), כי פליגי בשאינו ניטל באיגדו (שהחבל דק, ואם היה רוצה ליטלו משם לטלטלו על ידי אותו חבל מיד נפסק, רש"י), מר סבר כיון דיש בראשו גלוסטרא תורת כלי עליו (גלוסטרא מהניא ליה, דכיון דכלי הוא לא הוי כבנין, רש"י), ומר סבר כיון דאינו ניטל באיגדו לא). רי"ף שם לד, ב (והלכתא כרבי יוסי). תוס' שם ד"ה כי פליגי בשאין ניטל באיגודו (והכא איירי בקשור בעיברא דדשא, דמודה רבי יהודה בשאינו ניטל באיגודו, כדמוכח בסמוך, ומשום הכי בעי במתניתין שיהא בראשו גלוסטרא). והיינו שיתבאר לקמן (סעיף הבא), לענין נגר שאין בראשו גלוסטרא, שאם הוא קשור בדלת סגי בחבל דק, ואם הוא קשר אמיץ סגי בקשור בבריח, משא"כ כאן שיש בראשו גלוסטרא, סגי אפילו אם קשור בחבל דק לבריח.

טור ושו"ע ס"א (אם יש בראשו גלוסטרא, דהיינו שהוא עב באחד מהראשים וראוי לכתוש בו, שדומה לכלי, סגי אפילו אם קשור בחבל דק שאינו ראוי להיות ניטל בו, ואפילו אם אינו קשור בדלת עצמו, אלא בבריח הדלת). לבוש שם (ולא מיחזי כבונה, כיון שהוא עצמו דומה לכלי).

[957] ריטב"א שם (גלוסטרא משוי ליה כלי, ובכלים לא מיחזי כבונה, שאין אדם מבטל כליו). ב"י ד"ה ונגר (דכיון דכלי הוא, תו לא מיחזי כבונה, שאין דרך לשקע כלי בבנין לבטלו שם).

וכן לענין קנה נתבאר לעיל ס"ב (שעל ידי מעשה תיקון זה יש עליו תורת כלי, ואין דרך לשקע כלי בבנין לבטלו שם לעולם). ונתבאר לעיל (הערה 950).

[אמנם יש הפרש גדול בינם:

קנה הוא רק "דומה הוא קצת לבנין", ואם תקנו שיהא עליו תורת כלי, "לא מיחזי כבונה, שאין דרך לשקע כלי בבנין לבטלו שם", וסגי בזה להתירו.

משא"כ נגר "דומה הוא לבנין יותר מקנה", ולכן לא סגי בזה להתירו (אפילו אם "תיקונו מוכיח עליו", ואפילו "יש בראשו לגוסטרא ... דומה לכלי"), אלא בצירוף מה שהוא קשור שם מבעוד יום.

ומכל מקום מועיל לפעמים "תורת כלי" גם בנגר, כדלקמן ס"ז (נגר שתחב בו בית יד באמצעיתו ... מותר לנעול בו אף ... שאינו קשור כלל, שאינו נראה כבונה הואיל וניכר בו שהוא כלי"].

וראה גם לקמן סכ"ג (משא"כ בכלי שאין דרך לבטלו לבנין, כמו שנתבאר למעלה).

[958] רש"י קב, א ד"ה והוא שקשור בדלת (עצמה, דמוכח שפיר, ולא שקשור במזוזה). רבי יהונתן לד, ב (ולא שקשור במזוזה שאחורי הדלת ובבריח הדלת). הרי שאם יש בראשו גלוסטרא סגי אף בקשור במזוזה.

[959] משנה עירובין קב, א (נגר הנגרר), ופירש"י (שקשור בדלת אבל אינו תלוי, שהחבל ארוך, ומתוך שנגרר אינו נראה כקשור). ברייתא שם (איזהו נגר שנועלין במקדש אבל לא במדינה, כל שאינו לא קשור ולא תלוי, ושומטו ומניחו בקרן זוית). רא"ש שם פ"י סט"ו (דרבי יהודה שרי קשור, אף על פי שאין תלוי, אלא מונח כולו לארץ). טור ושו"ע ס"א (ואפילו אם החבל ארוך ואינו תלוי כלל באויר, אלא כולו מונח בארץ). לבוש שם (אפילו כולו מונח בארץ [מותר] לנעול בו, ואין איסור אלא כששומטו ומניחו בקרן זויות ואינו קשור כלל, שזה נראה כבונה, הואיל ואינו נראה שמוכן לזה).

[960] רש"י שם ד"ה והוא שקשור (בדלת עצמה, דמוכח שפיר). רבי יהונתן שם לד, ב (דמוכח שפיר דלנעול קאי).

וראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי. לעיל (הערה 955).

[961] רבא שם (והוא שקשור בדלת (עצמה, דמוכח שפיר ולא שקשור במזוזה, רש"י). איני והא רבי טבלא איקלע למחוזא וחזא להוא דהוה תלי בעיברא דדשא, ולא אמר להו ולא מידי, ההוא ניטל באיגדו הוה (כלומר קשור היה בחבל חזק, רש"י)). טור ושו"ע ס"א (ואם אין בראשו גלוסטרא, אם הוא קשור בדלת עצמה, סגי אפילו בחבל דק שאינו ראוי לינטל בו, ואפילו כולו מונח בארץ. ואם אינו קשור בדלת אלא בבריח, צריך שיהא הקשר אמיץ שיהא ראוי לינטל בו).

[962] נסמן לעיל (הערה 959).

לארץ, בענין שכשמכניס הנגר בחור נוקב הנגר תחתיו בארץ, הרי זה נראה כבונה, ואסור לנעול בו בכל ענין, אף אם יש בראשו גלוסטרא, וקשור בדלת, בחבל חזק[963].

במה דברים אמורים כשהנגר נוקב תמיד נקב חדש בארץ. אבל אם מתחלה עשה חלל בקרקע מקום שראש הנגר יהיה נכנס לשם, ושוב אין הנגר מוסיף נקב בארץ, אינו נראה כבונה, ומותר לנעול בו[964] על דרך שנתבאר[965]:

ז נגר שתחב בו בית יד באמצ[עי]תו, והרי הוא דומה למקבת שהוא כלי, מותר לנעול בו, אף אם הוא נוקב בארץ, ואף שאינו קשור כלל. שאינו נראה כבונה, הואיל וניכר בו שהוא כלי[966].

ואינו דומה ליש בראשו גלוסטרא, שדומה גם כן לכלי, ואעפ"כ צריך להיות קשור ושלא יהא נוקב בארץ. לפי שכאן עשה בו מעשה בידים בתחיבת הבית יד לתוכו ועל ידי כך עשאו כלי, משא"כ הגלוסטרא לא עשאה הוא בידים בשביל תורת כלי[967].

וכן הבריח שתוחבין קצה האחד בנקב שבחומה מצד הדלת מכאן וקצה השני בנקב שמצד הדלת מכאן. אם יש בו טבעת באמצעיתו, שאוחזין בה בשעת פתיחה ונעילה ומושכין בה את הבריח, הרי הוא בית יד לבריח, ומותר לנעול בו אף שאינו קשור כלל[968]:

ח כל[969] פתח שאינו עשוי לכניסה וליציאה תדיר[970] אלא לעתים רחוקים, כגון רחבה שאחורי הבתים

---

[963] גמרא שם (בעי רבי זירא נקמז מהו (שנכנס הנגר בחור האסקופה, ונפחת אותו החור, ויוצא הנגר לצד הקרקע ונועץ בקרקע. ועד השתא איירי כשהאסקופה גבוהה, ואין החור ניקב עד לארץ, רש"י ותוס'). אמר רב יוסף מאי תיבעי ליה, לא שמיע ליה הא דתניא נשמט אסור נקמז מותר, ורבי יהודה אמר נקמז אף על פי שאינו נשמט אסור, ואמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהודה בנקמז. וטעמא מאי, אמר אביי משום דמיחזי כבונה). ב"י (אפילו אם יש בראשו גלוסטרא). טור ושו"ע ס"ב (כל נגר שאמרנו, מיירי שהאסקופה גבוה וכשנועץ אותו במפתן אינו נוקב בארץ. אבל אם נפחתה האסקופה בענין שכשמכניס הנגר בחור נוקב תחתיו בארץ, הוי בנין, ואסור לנעול בו).

[964] ט"ז סק"ב (נראה לי דדוקא כשהיה תחלה האסקופה שלימה למטה, דהנקב לא הגיע עד סוף האסקופה, ונתקלקל ונעשה הנקב עד סופה, ועל ידי זה נוקב הנגר בארץ ועושה גומא בארץ, על כן הוה כבנין ... אבל אם מתחלה עשה חלל בקרקע מקום שהנגר יהיה ראשו שם, וכן יהיה תמיד, שאינו מוסיף נקב בארץ, אין איסור בזה משום דמחזי כבנין).

והקשה בתוספת שבת ס"ק ח (וקשה דהא כתב הרי"ף דאם עשה לו בית יד שדומה למקבת, מוכח שהוא כלי ושרי [כדלקמן סעיף הבא], ולהט"ז תיקשי דלמה שרי, כיון שעושה נקב חדש). וראה כנישתא דבי רב.

[965] שיהיו לו כל דיני נגר דלעיל ס"ג-ה.

[966] גמרא שם (בעא מיניה רב נחומי בר זכריה מאביי, עשה לו בית יד (לנגר שאינו קשור כלל, ותחב בית יד באמצעיתו, ודומה למקבת, דהשתא ודאי מוכח מילתא הוא דכלי הוא, רש"י) מהו (לנעול בו, רש"י). אמר ליה בוכנא קאמרת (הא ודאי שרי. בוכנא מקבת, וכותשין בו חטין ותבלין, רש"י). איתמר אמר רב נחומי בר אדא עשה לו בית יד מותר). רי"ף שם לד, ב (נקמז ... ואם עשו לו בית יד מותר). ט"ז ס"ק ב (עשה לו בית יד דפשוט בגמרא דמותר, אפילו באין קשור ותלוי, ופירש הרי"ף דקאי אנקמז, דהיינו נפחתה האסקופה). מ"א ס"ק ה (ואם עשה לו בית יד ודומה למקבת, מוכח דכלי הוא ושרי (ב"י הרי"ף)).

[967] ב"י שם (איכא למימר דשאני התם שעשה הבית יד בידים, אבל ביש בראשו גלוסטרא, דלא עשה בו מעשה ... כל שאינו קשור אסור).

ואף שנתבאר לעיל ס"ב-ג שגם אם "תקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך בענין שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך", אינו מועיל אלא בקנה, ולא בנגר, אף שעשאו בידים.

מכל מקום יש הפרש בין תיקון המוכיח שאינו מועיל, לבין עשה בו בית יד שמועיל, כעין מה שמצינו לענין כיסויי הכלים והקרקעות, דלעיל סי' שח סל"ו-ז (דבר שאין תורת כלי עליו שעשאו כיסוי לכלי, נעשה עליו תורת כלי על ידי כך, ומותר לטלטלו כשאר כלים, והוא שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך בענין שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך ... אבל כיסויי הקרקעות, כגון כיסוי בור או דות, אף על פי שתיקנו ועשה בו מעשה ... אסור לטלטלו, אלא אם כן יש לו בית אחיזה שאוחזין בו כשמסירים אותו מהבור, שזה מוכיח עליו שהוא עשוי להטלטל ויש עליו שם כלי).

[968] ט"ז שם (שברוב הבתים עושים נקבים בחומה אצל הדלת מכאן ומכאן, ותוחבין הבריח לשם שהולך מקצה זה לזה, ולא אמרינן דהוי כבונה, דמה לי שנכנס בחומה או למטה בארץ ... נראה, דכיון שעושין טבעת של ברזל באמצע הבריח ובו אוחזין בשעת פתיחה ונעילה ומושכין את הבריח, זה הוה כעשה לו בית יד, דפשוט בגמרא דמותר אפילו באין קשור ותלוי).

וצ"ע מאי שנא מקנה דלעיל ס"ב (וראה לעיל הערה 954).

[969] עד כאן נתבארו פרטי הלכות הלוח לפקוק בו החלון והארובה, וקנה ונגר לנעול בו הדלת.
עתה מתחיל לבאר את הלכות נעילת הפתח בדלת ובלוח, מתי יש לחוש ש"נראה כבונה".

[970] שאם עשויה לכניסה וליציאה תמיד היא מחיצת עראי שמותר לעשות בשבת, אם אינה עשויה כדי להתיר איסור, כדלקמן סי' שטו ס"ג (מותר לעשות מחיצות עראי לכתחלה בשבת ... ולעולם אין מחיצת עראי אסורה אלא אם כן עושה כדי להתיר סוכה ... או להתיר טלטול ... או להתיר שאר איסור), וס"ו (וכל זה במחיצת עראי. אבל מחיצה קבועה אסורה בכל ענין, אפילו אינה נעשית אלא לצניעות בעלמא).

שאין נכנסין ויוצאין בה תדיר, אם עשה לפתחה דלת שאינה סובבת על צירה (פירוש ציר הוא עץ חד הבולט מן הדלת להכניסו בחור שבאדן, כדי שתהא הדלת חוזרת לכאן ולכאן[971]), אלא כשרוצה לנעול בה זוקפה על חלל הפתח לסותמו בה, בין שדלת זו עשויה מקרשים[972], בין שהיא מחצלת של קנים שתלאה וזקפה שם לדלת, וכן פרצה שבגנה ושבחצר שגדרה בקוצים ועשאום כעין דלת, ולפעמים פותח דלת זו ונכנס ויוצא בפרצה זו לעתים רחוקים וחוזר ונועלה[973].

אם יש ציר בדלתות אלו, או אפילו אין בהם עתה אלא שהיה להן ציר ונשבר ומקומו ניכר, מותר לנעול בהן בשבת, מפני שבהיכר הציר שבהן ניכרין הן שהן דלתות העשויות לפתיחה ונעילה, ואינו נראה כבונה[974]. אלא שצריך ליזהר, אם יש להן ציר, שלא יחזור הציר לחורו[975] כמו שיתבאר[976].

אבל אם אין להן היכר ציר, אסור לנעול בהן בשבת, שהואיל ואינן עשויין להפתח אלא לעתים רחוקים, הרי הן נראין בנעילתן כבנין מחיצה קבועה, כל שאין בהן היכר שהן דלתות[977]:

ט ואפילו כשיש להן ציר לא התירו לנעול בהן, אלא כשקשרן ותלאן שם מבעוד יום לנעול בהן, ואז מותר לנעול בהן אף אם כשפותחן הן נגררות בארץ[978], וכשנועלן מגביהן וזוקפן על האסקופה[979], שכיון שהן קשורות ומחוברות שם מבעוד יום אינו נראה כבונה בשבת[980].

ואם קשרו וקבעו שם בענין שאף כשפותחן אינן נגררות בארץ[981], אפילו אינן גבוהין מן הארץ אלא

---

[971] ערוך ערך צר, החמישי (פירוש ציר, נוקבין הדלת וקובעין בו עץ חד, כדי להכניסו לאדן, לחזור לכאן ולכאן). מ״א ס״ק ט (כל דלתות שלהם היו להם ב׳ ראשים, אחד למעלה ואחד למטה, וחור אחד היה במפתן וכנגדו חור למעלה במשקוף). וכן הוא לקמן סי״ד (ויש להן שני צירים, דהיינו שני ראשים הבולטים מן הדלת, אחד למעלה הנכנס בחור שבמשקוף, ואחד למטה הנכנס בחור שבאסקופה), וסי׳ תקיט ס״ב (פירוש כל צירים שבימיהם, היינו שבולט ראש אחד מהדלת למעלה כמו יתד, וראש אחד בולט מהדלת כנגדו מלמטה, ובמשקוף העליון היה חור שנכנס לתוכו יתד העליון, ובמפתן יש חור שנכנס לתוכו יתד התחתון).

[972] כדלקמן סי״ג (דלת העשויה מקרשים הרבה), משא״כ בקרש אחד, יתבאר לקמן סי״ב (דלת העשוי מלוח אחד ... אין נועלין בה, אפילו יש לה ציר ... ואפילו היא גבוהה מן הארץ), ויש אוסרים ״אפילו היא פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר״.

[973] משנה עירובין קא, א (הדלת שבמוקצה (רחבה שאחורי הבתים, ומשום הכי נקט לה משום שאין משתמשין בה תדיר, ואין בעל הבית חושש לה לעשות לה דלת תלויה כראוי וקבועה, אלא זקופה כנגד הפתח, וכשהוא פותח מטילה לארץ. ויש שתלויות אבל נגררות לארץ, רש״י) וחדקים שבפרצה (קוצים שעשאם חבילות והתקינם לסתום בהם פרצה ופעמים שהוא פותחה, רש״י) ומחצלות (של קנים, רש״י), אין נועלין בהן (בשבת, משום דעביד בנין, או אפילו כשהיא תלויה ונגררת, אין זה קבועה, וכשהוא מגביהה על המשקוף, כיון דאינה קבועה שם מחזי כבונה, רש״י), אלא אם כן גבוהים מן הארץ). ראב״ד הובא בראי״ש עירובין פ״י סי׳ טו (כיון שדלת של מוקצה הוא, ושל פרצה, לאו תוספת אהל עראי הוא, אלא קבע, שאין עשוי לפתוח אלא לזמנים רחוקים). טור ושו״ע ס״ג (רחבה שאחורי הבתים, שאין נכנסים ויוצאים בה תדיר, אם עשה דלת לפתחה, או שתולה בה מחצלת של קנים, וכן פרצה שגדרה בקוצים כעין דלת ... אין נועלים בהם אלא אם כן היו גבוהים מן הארץ). ט״ז ס״ק ג (הטעם בשם הראב״ד, דכיון דלא משתמש שם תדיר, ממילא כשהוא סותם בפתח זה דעתו שיהיה כן לימים מרובים, והוה ליה אהל קבע דמחזי כבונה, לא כפתח שהיא לפתיחה בכל זמן).

ונתפרש יותר לקמן סי׳ תקיט ס״ד (אם הוא עשוי לפתוח ולנעול תדיר, דהיינו שאינו עשוי לקיום שלא לפתחו רק לעתים רחוקים, אלא דרכו לפתוח ולנעול בכל יום).

[974] ברייתא שם (דלת הנגררת ומחצלת הנגררת ... בזמן שקשורין ותלויין (אתלויין הוא דקפיד, אבל אגבוהים מן הארץ לא חייש, רש״י) נועלין בהן בשבת), ובגמרא שם (אמר אביי בשיש להם ציר (דמוכחא מילתא דדלת גמורה היא, והרי היא קשורה ותלויה ולא מחזי כבונה, רש״י). רבא אמר בשהיה להן ציר (ואע״ג דהשתא ליכא, היכירא הוא דאיכא, רש״י)). טור ושו״ע שם (אם יש להם ציר, או אפילו אין להם עתה ציר אלא שהיה להם ציר (וניכר שהיה להם ציר, מ״א), נועלים בהם ... שניכר בהם שהוא דלת כיון שהיה להם ציר).

[975] ב״י ד״ה רחבה (היינו דכשנועל בה אינו מחזיר הציר למקומו). רמ״א ס״ג (ובלבד שלא יחזיר הציר למקומו).

[976] סעיף יד (אם יצא ציר התחתון כולו ממקומו, אסור להחזירו, גזרה שמא יתקע, דהיינו שיהדקו שם בחוזק במקבות וגרזן שלא יוכל עוד לצאת משם, ויתחייב).

וכן הוא לקמן סי׳ תקיט ס״ד (אסור להחזירו לחורו אחר שנשמט ממנו לגמרי, גזירה משום יש לו צירים למעלה ולמטה, שהמסלק צירים הללו מן חורם חייב משום סותר, והמחזירם חייב משום בונה, אפילו אינו תוקע בחזקה, כמו שנתבאר בסי׳ שי״ג).

[977] שבזה מיירי המשנה שם, כדלעיל (הערה 973).

[978] ברייתא שם (דלת הנגררת ... בזמן שקשורין ותלויין נועלין בהן בשבת). טור ושו״ע שם (אפילו הם נגררים בארץ, רק שקשרם ותלאם לנעול בהם. ולא חשיב כבונה).

[979] רש״י במשנה שם ד״ה אין (תלויה ונגררת ... וכשהוא מגביהה על המשקוף).

[980] רש״י שם ד״ה כשיש להן ציר (דמוכחא מילתא דדלת גמורה היא, והרי היא קשורה ותלויה, ולא מחזי כבונה).

[981] משנה שם (אלא אם כן גבוהים מן הארץ). והיינו שהם קשורים ותלוים וגבוהים מן הארץ. וראה תהלה לדוד סק״ז.

כמלא נימא[982], מותר לנעול בהם אף אם אין להן היכר ציר, מפני שאינו נראה כבונה בנעילה זו, הואיל ואף כשהן פתוחין הן מחוברים וקבועין שם היטב, שאינן נגררות בארץ:

י ופתח העשוי לכניסה וליציאה תדיר, מותר לנועלו[983] אפילו בדלת שאין לה היכר ציר, והיא נגררת בארץ כשפותחה[984], או אפילו שומטין אותה לגמרי כשפותחין אותה שאינה קשורה שם כלל[985], לפי שכיון שעשויה להפתח תדיר, אינו עושה בנעילתה מחיצה קבועה, אלא עראי, ואין איסור כלל לעשות מחיצת עראי בשבת, אלא על דרך שיתבאר בסי׳ שט״ו[986]:

יא וכל זה בדלת שיש לה אסקופה התחתונה שזוקפין אותה עליה, שאסקופה מוכחת על הדלת שהיא עשויה לנעילה, ולא לבנין. אבל אם אין לה אסקופה, וכשנועלין בה מורידין אותה על הארץ, וכשפותחין שומטין אותה ועוקרין אותה, הואיל ואין לה צורת הפתח, אין נועלין בה[987], אפילו יש לה ציר[988], כל שאינה סובבת על צירה, ואפילו היא גבוהה מן הארץ[989], ואפילו הוא פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר. ויש מתירין בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר. ויש להקל בדברי סופרים[990]:

יב וכן דלת העשוי מלוח אחד וכשפותחין שומטין אותה ועוקרים אותה[991], הואיל ואינה דומה לשאר דלתות, אין נועלין בה, אפילו יש לה ציר[992], כל שאינה סובבת על צירה, ואפילו היא גבוהה מן הארץ[993], ואפילו יש לה אסקופה[994], ואפילו היא פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר[995], מפני שנראה

---

[982] ברייתא שם (וגבוהים מן הארץ אפילו מלא נימא נועלין בהן). ב״י ד״ה ודע (דבהדיא אמרינן בברייתא דבגמרא, דבגבוהים מן הארץ מלוא נימא סגי).

[983] ט״ז ס״ק ג (אם הוא במקום שעומד לפתיחה תמיד מותר אפילו אין גבוה).

וכן הוא לקמן סי׳ תקיט ס״ד (אם הוא עשוי לפתוח ולנעול תדיר ... מותר לסלק הדלת לגמרי מהחנות ומותר להחזירו).

וכן הוא בפקק החלון והארובה, כדלעיל ס״א (פקק החלון ... ואפילו ארובה שבגג, מותר לפקוק ... שהיא עשויה להפתח תדיר).

[984] ראב״ד הובא בראש״ש עירובין פ״י סי׳ טו (ואם היה בפתח קבוע ליכנס ולצאת דרך שם, אף על פי שאין גבוהין מן הארץ נועלין בהן). טור ושו״ע ס״ג (ופתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר נועלים בו, אפילו לא היה לו ציר מעולם, והוא נגרר). לבוש שם (כיון שנכנסין ויוצאין בה תדיר, הוה ליה מוסיף אהל עראי, שמותר).

[985] כדלעיל ס״א, שהתירו גם (לוח ... מותר לפקוק ... אע״פ שאינו קשור ותלוי שם ... עשויה להפתח תדיר). וראה כנישתא דבי רב.

[986] סעיף ג (מותר לעשות מחיצות עראי לכתחלה בשבת, ואפילו עושה אותה כדי להגן מן החמה או מן הצינה ... ולעולם אין מחיצת עראי אסורה אלא אם כן עושה כדי להתיר סוכה ... או להתיר טלטול ... או להתיר שאר איסור).

[987] תני ר׳ חייא עירובין קא, א (דלת אלמנה הנגררת אין נועלין בה. היכי דמי דלת אלמנה, איכא דאמרי ... דלית ליה גשמה). רי״ף לג, ב (היא האסקופה התחתונה, שאין לה כן, אלא מורידין אותה על גבי הארץ, וכשפותחין שומטין אותה ועוקרין אותה). רא״ש שם פ״י סי״ג. רמב״ם פכ״ו ה״ט (אם לא היה לה למטה כן, כמו אסקופה, שמוכיח עליה שהיא כלי מוכן לנעילה, אין נועלין בה). טור ושו״ע ס״ד (דלת ... שאין לה אסקופה התחתונה, וכשפותחים שומטין אותה ועוקרים אותה, אין נועלים בה). ט״ז ס״ק ד (הטעם דכיון דאין לה צורת הפתח כמו שאר פתחים, נראה כבונה וסותם במקום הפתוח).

[988] תוס׳ שם ד״ה דלת (פירש ר״י דאיירי כשיש להן ציר, דאי אין להן ציר, מאי איריא דלת אלמנה, אפילו דלת אחרינא נמי). טור ושו״ע שם (אפילו יש לה ציר).

[989] לגירסת הרי״ף שם בברייתא שם (דלת אלמנה שאינה נגררת, אין נועלין בה), והיינו אף שאינה נגררת, אלא שהיא גבוהה מן הארץ, אין נועלין בה. וראה קובץ הערות וביאורים ח״ג ע׳ טו. כנישתא דבי רב.

[990] שתי הדעות וההכרעה, הן במ״א ס״ק ח – לענין ״לוח אחד״, כדלקמן סעיף הבא (והערות 995-997). ומשם למדים אף לענין אין בה אסקופה, שדינם שוה.

[991] תני ר׳ חייא שם (דלת אלמנה הנגררת אין נועלין בה. היכי דמי דלת אלמנה, איכא דאמרי דחד שיפא), ופרש״י (עשויה מקרש אחד, דהכא ודאי מחזי כבונה ונתן קרש בכותל, שאין בה היכר דלת). רי״ף שם לג, ב (פירוש חד שיפא, לוח אחד). רא״ש שם פ״י סי״ג. טור ושו״ע שם (דלת העשוי מלוח אחד ... וכשפותחים שומטין אותה ועוקרים אותה, אין נועלים בה).

[992] תוס׳ שם, כדלעיל (הערה 988).

[993] לגירסת הרי״ף, כדלעיל (הערה 989).

[994] טור ושו״ע שם (דלת העשוי מלוח אחד, או שאין לה אסקופה התחתונה), כמבואר בב״י סד״ה דלת (ופסק רבינו כשני הלשונות להחמיר).

[995] מ״א סק״ח (משמע דבלוח אחד אסור אפילו עשוי לפתוח ולנעול, כמ״ש בב״י דקאי אחניות), והיינו כמבואר בב״י ד״ה ומ״ש אין נועלין (והני חנויות דידן שנועלין אותם בקרשים ... נראה דשרי, דעד כאן לא אסר רבינו אלא שאין הדלת אלא מלוח אחד בלבד, אבל הכא שהפתח נעול בכמה קרשים, חשיבי כולהו כדלת אחד עשוי מקרשים רבים, ושרי, וכך נהגו העולם להתיר לפתוח ולנעול כדרכה, ולא נשמע פוצה פה לאיסור). הרי שאף בחנויות שעשויות לפתוח ולנעול, אסר בלוח אחד.

כבונה ונותן קרש בכותל. ויש מתירין[996] בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר. ויש להקל בדברי סופרים[997]:

יג אבל דלת העשוייה מקרשים הרבה, ויש לה אסקופה, מותר לנעול בה לדברי הכל, בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר, אף ששומטין ועוקרין אותה לגמרי כשפותחה, שאינה קשורה שם כלל[998], ואף אם אין לה היכר ציר כמו שנתבאר למעלה[999].

והוא הדין במקום שנועלין בקרשים הרבה מפורדים, ויש חקיקה למעלה ולמטה שמכניסין שם הקרשים, הואיל והפתח נעול בכמה קרשים, חשובים כולם כדלת אחת עשוייה מקרשים הרבה, ומותר לנעול בהם, אף ששומטין אותה לגמרי כשפותחין, ואף שאין להם היכר ציר, אלא שהוא פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר[1000]:

בונה וסותר בדלתות הכלים והבית

יד כל[1001] דלתות הכלים, כגון שידה[1002] תיבה ומגדל[1003] שיש להם דלתות מצדיהם[1004], ויש להן שני צירים, דהיינו שני ראשים הבולטים מן הדלת, אחד למעלה הנכנס בחור שבמשקוף ואחד למטה הנכנס בחור שבאסקופה[1005], אם יצא ציר התחתון כולו ממקומו, אסור להחזירו, גזרה שמא יתקע, דהיינו

וכתב ע"ז במ"א שם (וצ"ע מה שכתוב בס"א פקק החלון כגון לוח, משמע אפילו בלוח אחד שרי. ואפשר דעל שם שהם מחוברין יחד קרוי לוח).

וכן צריך לפרש (לפי דעה זו) מ"ש לעיל ס"א (פקק החלון, כגון לוח ... הרי זה מותר ... ואפילו ארובה שבגג מותר לפקוק ... שהיא עשויה להפתח תדיר), דמיירי בלוח שמחוברים בו כמה קרשים. וראה כנישתא דבי רב.

[996] ב"ח ד"ה ומ"ש אין נועלין (אבל פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר, אפילו לא היה ציר לעולם, ואפילו מלוח אחת, או אין לה אסקופה, נמי נועלין בה). מ"א שם (אבל הב"ח כתב בשם התוס', דאף העשוי מלוח אחד, אם עשוי לכניסה ויציאה תדיר שרי).

[997] מ"א שם (ויש להקל). וראה ב"י שם (דכיון דלא מיתסר אלא מדרבנן, משום דמיחזי כבונה, נקטינן לקולא).

[998] ב"י ד"ה ומ"ש אין נועלין (דעד כאן לא אסר רבינו אלא שאין הדלת אלא מלוח אחד בלבד, אבל הכא שהפתח נעול בכמה קרשים, חשיבי כולהו כדלת אחד עשוי מקרשים רבים, ושרי). רמ"א ס"ד (אבל דלת העשויה מקרשים הרבה, שרי, אף על פי ששומטים אותה כשפותחה, אם יש לה אסקופה).

[999] סעיף י.

[1000] ב"י שם (והני חנויות דידן שנועלין אותם בקרשים ויש במקומם חקיקה למעלה ולמטה שהן נכנסות בה). רמ"א שם (והוא הדין במקום שנועלים בקרשים הרבה, ויש חקיקה למעלה ולמטה שמכניס בהם הקרשים, שדינם כדלת הואיל ואינן לוח אחד בכל הדלת).

[1001] סיכום כללי הלכה זו של הסרת והחזרת דלתות החנויות בשבת וביום טוב, שנתבארו בסעיפים שלפנינו ולקמן סי' תקיט:

(א) הסרת והחזרת ציר שמהצד, במחובר לקרקע, חייב עליה משום בונה וסותר (סי"ז. תקיט, ד).

(ב) החזרת ציר שמהצד, באינו מחובר לקרקע, אינו חייב אלא אם תקע בחוזק, וגזרו שמא יתקע בחוזק (סי"ד; יט. תקיט, ב).

(ג) הסרת והחזרת ציר שבאמצע, אין חייב עליו, כיון שעשויה לפתוח ולנעול סביב (ס"ב), ולכן גם אין לחוש שמא יתקע (סט"ו. תקיט, ב). והיינו אף במחובר לקרקע (תקיט, ד).

(ד) מכל מקום אסרו ציר באמצע גזירה משום ציר מהצד, אף באינו מחובר לקרקע (סט"ו. תקיט ב), וביום טוב לא אסרו אלא במחובר לקרקע (תקיט, ד), משא"כ באינו מחובר לקרקע, שאף בציר מהצד אינו אסור אלא מחשש שמא יתקע, התירו לגמרי בציר באמצע, לצורך שמחת יום טוב (סט"ו. תקיט א).

(ה) ודלת שאין לה ציר כלל, מותר בכל אופן (תקיט, ג-ד).

(ו) אם הציר מחובר לקרקע, ודרכו לפתוח רק לעתות רחוקות, אסור, שנראה כבנין קבע (ס"א; ח. תקיט, ד).

[1002] כמין ארגז תלוי בעגלה למרכב נשים חשובות (רש"י עירובין יד, ב).

[1003] ארון.

[1004] כאן נתבאר דין דלתות שידה תיבה ומגדל המחוברים על ידי צירים שאינם תקועים בחוזק. ולקמן סי' שיד סי"ז יתבאר דין כיסוי שידה תיבה ומגדל המחובר על ידי חבל.

בשניהם מותר ליטלם מהכלי, על ידי הוצאתם מהציר, או על ידי חתיכת החבל, כיון שאין בנין וסתירה בכלים, כשאינו בנין גמור.

ואם הוא מחובר לקרקע, שיש בהם בנין וסתירה אף אינו בנין גמור, בשניהם חייב על נטילת והחזרתם, כדלקמן סי"ז, וסי' שיד סי"ט.

[1005] כנסמן לעיל (הערה 971).

שיהדקו שם בחוזק במקבות וגרזן שלא יוכל עוד לצאת משם ויתחייב[1006], משום בונה כמו שיתבאר[1007], או משום מכה בפטיש[1008] כמו שיתבאר בסי׳ שי״ד[1009].

[1006] ברייתא עירובין קב, ב (גזרה שמא יתקע (שמא יחזיקנו במקבות ובגרזן והויא מלאכה, רש״י), ואם תקע חייב חטאת). רבא שבת קכב, ב (גזירה שמא יתקע (בחזקה בסכין ויתדות, רש״י)).

והיינו שאם נוטל או מחזיר הציר, ואינו תוקע, אינו אסור מהתורה, כדלקמן סי״ט (לא אמרו שאין בנין וסתירה בכלים, אלא בבנין גרוע וסתירת בנין גרוע, כגון נטילת הדלת מהכלי והחזרתה, שאין החזרה בנין גמור, הואיל ועדיין היא מפורקת מהכלי, שאינה תקועה שם בחוזק ויכול ליטלה ממנו בקל, ולכן גם נטילתה אין זו סתירת בנין גמור), ושם נסמן (הערה 1030).

ולכן לא נאסרה החזרתו אלא משום ״שמא יתקע״ ויתחייב.

[1007] סי״ט (לא אמרו שאין בנין וסתירה בכלים, אלא בבנין גרוע וסתירת בנין גרוע ... אבל העושה כלי מתחלתו, הרי זה בנין גמור וחייב משום בונה), וס״כ (ואפילו בכלי של פרקים, אם תקע פרקיו ... הרי זה בנין גמור וחייב משום בונה).

[1008] שתי דעות אלו הובאו גם לקמן סי׳ תקיט ס״ב (וחייב משום מכה בפטיש, או משום בונה), וס״ה (יתחייב משום בונה, או משום מכה בפטיש).

הדעה הראשונה היא דעת רש״י, בביאור הברייתא וגמרא קכב, ב (דלת של שידה ושל תיבה ושל מגדל, נוטלין אבל לא מחזירין, ושל לול של תרנגולים, לא נוטלין ולא מחזירין ... כיון דמחברי בארעא יש בנין בקרקע יש סתירה בקרקע, אלא של שידה ושל תיבה ושל מגדל ... קסבר אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים, וגזירה שמא יתקע), ופירש״י (גזירה שמא יתקע בחזקה בסכין ויתדות, והוה ליה גמר מלאכה, וחייב משום מכה בפטיש).

והיינו שבמחובר לקרקע יש בנין וסתירה (אפילו לא תקע בחוזק), ולכן ״לא נוטלין ולא מחזירין״, משא״כ בכלים יש רק מלאכת מכה בפטיש (אם תקע בחוזק), ולכן ״נוטלין (אפילו תקע בחוזק), אבל לא מחזירין״, מחשש שמא יתקע בחוזק ויתחייב משום מכה בפטיש.

ונראה שטעם החילוק בינם, כי מלאכת בונה וסותר היו שתיהן בעשיית המשכן, כשהעמידוהו ופירקוהו בשבעת ימי המילואים ובעת המסעות; משא״כ במלאכת מכה בפטיש שבתיקון כלי המשכן, לא היתה בהם סתירת הכלים.

והדעה השנית היא דעת התוס׳ קב, ב ד״ה האי (ואע״ג דקי״ל אין בנין בכלים, אור״י דהיינו דווקא בהחזרת תריסין, או במנורה של חוליות, אבל בנין גמור מיחייב בכלים כמו בקרקע).

והיינו שמה שאמרו בגמרא ״וגזירה שמא יתקע״, פירושו שאז יתחייב משום בונה. וכיון שחייב משום בונה, אם כן חייב אף בסתירתו משום סותר. ומה שאמרו בכלים ״נוטלין אבל לא מחזירין״, היינו כשאינו תוקע בחוזק, שלכן נוטלין את הדלתות – שאין שייך לגזור בזה ״שמא יתקע״, אבל לא מחזירין ״גזירה שמא יתקע״.

והעיקר הוא כדעת התוס׳ שגם בכלים חייב משום בונה בבנין גמור, כנפסק בסתם כאן סי״ט-כ (והערות 1030; 1041). לקמן סי׳ שיד ס״א (כבר נתבאר שאין בנין וסתירה בכלים ... כשאינו בנין גמור). לעיל רעט ס״ח (ויתקעם ויהדקם בחוזק ויתחייב משום בונה, כמו שיתבאר בסי׳ שי״ג). סי׳ שח סמ״ז (יתקענה שם בחוזק, ויתחייב משום בונה).

ומה שהובאו כאן ב׳ הדעות, היינו כיון שסומכים על דעת רש״י לענין אמירה לנכרי לצורך השבת, כדלקמן סי׳ שיד סי״ז (ומכל מקום על ידי נכרי יש להקל ... לפי שיש אומרים שאין בנין וסתירה בכלים אפילו בבנין גמור וסתירה גמורה ... ויש לסמוך על דבריהם לענין אמירה לנכרי, אם הוא לצורך השבת).

*

ולפי דעת התוס׳ דקיי״ל כוותיה, שיש בנין וסתירה בכלי גמור, חייבים על מכה בפטיש כשאינו עושה את הכלי אלא גומרו או מתקנו. ונראה שהטעם הוא כפשוטו, שהרי עשיית הכלים במשכן היתה מלאכת בונה לדעת התוס׳, ואילו מלאכת מכה בפטיש היתה בגמר עשייתם. ולכן חייבים על מלאכת מכה בפטיש באופנים אלו:

(א) כשסיים את עשיית הכלי ואחר כך מכה עליו בפטיש, שהרי אינו בונה את הכלי אלא מתקנו על ידי הכאה בפטיש, וכדלעיל סי׳ שב ס״ה (להכות בפטיש על הכלי אחר שנגמר, כדי להשוות עקמימותו בהכאה זו, והכאה זו היא גמר מלאכת הכלי, והוא אב מלאכה, שהיתה בכלי המשכן. וכל העושה שום דבר שהוא גמר עשיית הכלי ותיקונו, הרי גמר זה נחשב למלאכה, והוא תולדות מכה בפטיש שהיה במשכן).

(ב) כשאינו עושה את הכלי, אלא גומרו על ידי ציור, כדלעיל שם (כגון הצר צורה בכלי העומד לצייר ... שהכלי נגמר וניתקן על ידו, הרי הוא נחשב למלאכה).

(ג) כשאינו אורג את הבגד, אלא גומרו ומיפה אותו, כדלעיל שם ס״ו (לפיכך הלוקט יבלת שעל גבי הבגדים, כגון אלו היבלת שבכלי צמר הנשארים בהם מן האריגה ... חייב משום מכה בפטיש ... שיפוי זה הוא חשוב גמר עשיית הבגד ותיקונו).

(ד) כשמתקן את הבגד ללבשו אחר סיום תפירתו, כדלקמן סי׳ שיז ס״ו (בית הצואר ... אין פותחין אותו מחדש, מפני שהוא מתקן כלי וחייב משום מכה בפטיש ... לפי שהיא גמר מלאכת הבגד, שעל ידי כך מתוקן הבגד ללבשו, וקודם לכן לא היה מתוקן מעולם ללבשו, וכל דבר שהוא גמר מלאכה יש בו משום מכה בפטיש כמו שנתבאר בסי׳ ש״ב).

(ה) גם כלי גמור שנתקלקל ומתקנים אותו, יש בו משום תיקון כלי, כדלקמן סי׳ שמ סי״ח (מחט שנתעקמה אפילו מעט אסור לפשטה (משום תיקון כלי)), וסי׳ שיז ס״ה (אין זה כמחזיר אלא כנותן בתחלה, ואסור משום תיקון כלי). והיינו שאף שמלאכת מכה בפטיש היא כשגומר את עשיית הכלי בתחלה. מכל מקום, כיון שנתקלקל ומתקנו הרי זה כגומר עשיית הכלי בתחלה.

(ו) אפילו נגמרה מלאכת הכלי, ולא נתקלקלה, אלא שמוסיף בכלי תיקון שלא הי׳ בתחלה, חייב משום מכה בפטיש, כדלעיל סי׳ שב ס״ו (וכן כל העושה איזה תיקון לכלי, הרי תיקון זה נחשב למלאכה, וחייב), כגון המוסיף נקב בכלי להכניס ולהוציא, כדלקמן סי׳ שיד ס״ב (העושה נקב בדבר תלוש ... שנקב זה הוא פתח גמור, וחייבים על עשייתו משום תיקון כלי, שהיא תולדת מכה בפטיש).

אבל אם יצא מקצתו, דוחקו עד שמחזירו למקומו, ואין חוששין שמא יתקע, לפי שאין צריך כל כך לזה, הואיל ואין כולו יוצא מהחור[1010]. אבל אם יצא ציר העליון אפילו מקצתו, אסור לדוחקו ולהחזירו למקומו, גזרה שמא יתקע, שהעליון צריך להדקו בחוזק יותר מהתחתון, שהתחתון הוא מתקיים מאליו בחורו כשהעליון הוא במקומו[1011]:

טו ואפילו דלת שאין לה ציר לא למעלה ולא למטה אלא באמצעה, דהיינו שבאמצעה בולט ראש אחד וכנגדו יש חור במזוזת הפתח, ותוחבין אותו בחור כשנועלין הדלת, וכשפותחין מוציאין אותו מהחור[1012], שכאן אין לחוש שמא יתקע, שהרי הדלת עשוייה לפתוח ולנעול תדיר, אעפ"כ אסור להחזיר ציר זה לחורו בשבת, גזרה משום ציר שאינו באמצע הדלת[1013]. אבל ביום טוב מותר משום שמחת יום

(ז) ובאמת חייב לפעמים אף כשעושה כלי מתחילתו, כדלעיל סי' שב ס"ו (ואין צריך לומר העושה כלי מתחילתו שחייב משום מכה בפטיש, אף אם הוא בענין שאין בו משום בונה), והיינו באופן שיתבאר דלקמן סי' שיד ס"א (חבית של חרס שאינה מחזקת ארבעים סאה, שנשברה ודיבק שבריה בזפת, מותר לשברה בשבת ... מפני שאינה בנין גמור. ובלבד שלא יתכוין לנקבה נקב יפה שיהא לה לפתח נאה, שאם כן הרי הוא מתקן כלי, וחייב משום מכה בפטיש).

(ח) כיון שהמלאכה אינו עצם עשיית הכלי, כי אם סיום הכנתו להשתמשות, לכן כוללת מלאכת מכה בפטיש אפילו אינו כלי כלל, רק שמתקן איזה דבר כדי להשתמש בו, כדלקמן סי' שמ סי"ז (אם על ידי זה מתקנו להשתמש בו איזה תשמיש, חייב משום תיקון כלי ... לפיכך אין שוברין את החרס ואין קורעין את הנייר המותרים בטלטול כדי להשתמש בהם איזה תשמיש, מפני שהוא כמתקן כלי).

*

משא"כ במקום שחייב בו משום מלאכת בונה שהיתה במשכן, אינו חייב בו משום מכה בפטיש, כאמור כאן (ויתחייב משום בונה ... או משום מכה בפטיש), שלדעת התוס' אין חייבים על עשיית כלי משום מכה בפטיש.

ואפשר יש לפרש כן גם בהאמור לעיל סי' שב ס"ה (ואין צריך לומר העושה כלי מתחילתו שחייב משום מכה בפטיש, אף אם הוא בענין שאין בו משום בונה), והיינו שאף במקום שאין בו משום בונה, מכל מקום חייב (דוקא אז) משום מכה בפטיש.

וראה גם לקמן סי' שיד ס"ב (הערה 1085). סי' שיח ס"ז (הערה 1622). מי טל מלאכת בונה סי' מח אות יג ואילך. כנישתא דבי רב.

[1009] סי"ז (שיש אומרים שאין בנין וסתירה בכלים אפילו בבנין גמור וסתירה גמורה, ולא אמרו שהמחזיר דלת שידה תיבה ומגדל ותוקעה בחוזק, וכן המחזיר כלי של פרקים ותקע בחוזק, חייב חטאת, אלא מפני שהוא מתקן כלי וחייב משום מכה בפטיש), ושם נסמן (הערה 1177).

[1010] ברייתא עירובין קב, ב (ציר דלת שידה תיבה ומגדל (שפתחיהם מצדיהן, רש"י), במקדש מחזירין (אין שבות במקדש, רש"י), במדינה דוחקין (אם לא יצא כולו מחור האסקופה, אלא התחיל לשמט, דוחקין לחור, רש"י). והעליון כאן וכאן לא יחזיר, גזרה שמא יתקע (שמא יחזיקנו במקבות ובגרזן והויא מלאכה, רש"י), ואם תקע חייב חטאת). טור ושו"ע ס"ה (שידה תיבה ומגדל שפתחיהן מן הצד, ויש להם שני צירים אחד למעלה ואחד למטה, אם יצא התחתון כולו ממקומו, אסור להחזירו, שמא יתקע. אבל אם יצא מקצתו, דוחקו עד שמחזירו למקומו, כיון שהעליון נשאר במקומו, בקל יכול להחזיר התחתון).

[1011] רמב"ם פכ"ב הכ"ה (אבל ציר העליון שנשמט, אסור להחזירו בכל מקום, גזירה שמא יתקע). מ"מ שם (מדברי רבינו שציר העליון במדינה אסור לדחקו, וכן העלו ז"ל). רא"ש שם פ"י סט"ז (מדקתני ברישא במדינה דוחקין התחתון, מכלל דבעליון לדחוק אסור). טור ושו"ע שם (אבל כשיצא העליון, אסור אפילו לדוחקו ולהחזירו למקומו). לבוש שם (שהעליון צריכין יותר לתוקעו שיתקיים אף על פי שהתחתון נשאר במקומו, וחיישינן שמא יתקע בחוזק).

ולכאורה הכוונה היא, כמצוי גם בזמנינו, שכשרוצים לפרק את הדלת מהפתח, מרימים את הדלת, עד שהציר העליון יכנס עמוק יותר בחור העליון, ואז יוצא הציר התחתון מהחור התחתון. ולכן כשיוצא מקצת הציר התחתון ממקומו, אין צורך לתקוע אותו בחוזק, משא"כ כשיוצא מקצת הציר העליון ממקומו, שוב לא תעמוד הדלת כראוי עד שיתקעהו בחוזק.

וראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי. כנישתא דבי רב.

[1012] שאז מסיר את הדלת לגמרי מהפתח, כדלקמן סי' שיד סי"ט (מסירה משם לגמרי), וסי' תקיט ס"א (וכשהוא רוצה לפתוח החנות, מסלק את הדלת ושומטו לגמרי).

[1013] רמב"ן קב, ב ד"ה רב (ויש אומרים דכשיש להן ציר מן הצד, אסור משום גזירה שמא יתקע, שהרי הדלת תסוב על צירה, אבל בשיש להן ציר באמצע אינו תוקע, שהרי יש לו לפתוח כל היום ואינה סובבת, לפיכך לא אסרוה אלא משום גזירה דמן הצד. ואף על גב דגזירה לגזירה לא גזרינן, בכל כה"ג דשכיחא גזרינן גזירה). מ"א ס"ק ט (והיכא שהחור באמצע פתח התיבה, לא שייך למיגזר שמא יתקע, ואפילו הכי גזרינן באמצע אטו מן הצד. ועיין סי' תקי"ט).

והיינו שהציר שבאמצע הדלת, אין הדלת סובבת על הציר, אלא שעשויה באופן שאפשר לפתוח את הדלת על ידי הוצאת הציר מהחור (באופן שבהערה הקודמת, או במפתח וכיו"ב), ואם כן אין בזה חשש שמא יתקע את הציר בחוזק בתוך החור שלו.

ויתירה מזו, שאפילו הי' תוקע בחוזק, לא הי' חייב, כיון שעשויה לפתוח ולנעול תדיר, וכדלקמן סכ"א (כיסויי כלים העשויים כך בחריצים סביב (שקורי"ן שרוי"ף), אע"פ שמהדקין אותם בחוזק מאד על פי הכלי, אין בהם שום איסור לא בנטילתן משום סתירה ולא בהחזרתן משום בנין, לפי שאינן עשויין לקיום כלל, רק לפותחן ולסוגרן תדיר גם בשבת עצמה, ולא אסרו בנין עראי וסתירתו אלא כשאינו עשוי על מנת לסותרו בשבת עצמה), ושם (הערה 1055). וראה כנישתא דבי רב.

טוב, כמו שיתבאר בסי׳ תקי״ט[1014]:

טז וכל זה להחזיר הדלתות, אבל ליטול הדלתות מהכלים מותר בכל ענין, אם אינן תקועין בהן בחוזק ואין בזה משום סותר, מפני שאין בנין וסתירה בכלים[1015]. אבל אם הן תקועין בחוזק, יש בפריקתן משום סותר, כמו שיתבאר[1016]:

יז אבל דלת של בית ושל בור ודות, או של כלים המחוברים בקרקע, כגון לול של תרנגולים שהוא כלי ומחובר בקרקע, אסור בין ליטול בין להחזיר, שכל דבר המחובר בקרקע יש בו בנין וסתירה[1017].

לפיכך מה שנוהגים בסעודות גדולות בימות החמה ליטול החלונות על ידי נכרי, לא יפה הם עושים, שהרי בנטילה זו יש חיוב חטאת לישראל[1018], שהוא סותר על מנת לבנות, שהרי עתיד להחזירן אחר כך[1019], ואם כן כשאומר לנכרי הרי זה שבות גמור[1020], ואינו שבות דשבות שהתירוהו במקום מצטער, כמו שנתבאר בסי׳ ש״ז[1021].

ולהאומרים שסותר על מנת לבנות אינו חייב אלא אם כן דעתו שבנין האחרון יהיה יותר טוב מן

וכן הוא לעיל ס״ב (וקנה שהתקינו להיות נועל בו, שתוחבו בכותל אצל הדלת ... אין בו משום בונה בשבת, הואיל ואינו מבטלו שם, אלא עשוי להוציאו ולהכניסו תדיר).

והי׳ מקום לומר שבזה מותר כאן אף לכתחלה. אמנם ממה שהתירו ביום טוב משום שמחת יום טוב, למדנו שבשבת גם זה אסרו, משום גזירה דמן הצד.

[1014] סעיף א (חנויות שאינן מחוברים לקרקע, אלא הן עשויין כעין תיבה או מגדל של עץ, וכשהוא רוצה לפתוח החנות מסלק את הדלת ושומטו לגמרי מן החנות, מותר לסלקו ביום טוב כדי שיוציא תבלין מהחנות שהוא צריך להן לשמחת יום טוב), וס״ב (וכל זה כשיש להדלת ציר אחד בולט באמצע ארכו ... אבל אם יש לו צירים ... למעלה ולמטה, אסור להחזירו אחר שנשמט לגמרי מהחנות).

ולענין ציר באמצעה לבד, במחובר לקרקע, יתבאר לקמן (הערה 1017).

ולענין אין לה ציר כלל, יש הפרש בין מחובר לקרקע, שמותר כשעשוי לפתוח ולנעול תדיר, לבין אינו מחובר לקרקע, שמותר בכל אופן (כדלעיל ס״א הערה 942).

[1015] ברייתא קכב, ב (דלת של שידה ושל תיבה ושל מגדל נוטלין, אבל לא מחזירין ... אמר רבא קסבר אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים, וגזירה שמא יתקע). טור ושו״ע סי׳ שח ס״ט (דלת של שידה תיבה ומגדל, יכולים ליטלה מהם, ואסור להחזירה, גזירה שמא יתקע).

והיינו שכיון שאינם תקועים בחוזק, אין בנין וסתירה בכלים. וכיון שנוטלו (ואינו מחזירו), אין לחוש בו שמא יתקע.

[1016] סי״ט (שאינה תקועה שם בחוזק ויכול ליטלה ממנו בקל, ולכן גם נטילתה אין זו סתירת בנין גמור ... והשובר כלי שלם, הרי זו סתירת בנין גמור, וחייב משום סותר).

[1017] ברייתא עירובין קב, ב (של בור ושל דות ושל יציע (דהוי בנין המחובר לקרקע, רש״י), לא יחזיר, ואם החזיר חייב חטאת). גמרא שבת קכב, ב (לול של תרנגולים, קסבר כיון דמחברי בארעא, יש בנין בקרקע יש סתירה בקרקע). טור ושו״ע שם (ושל לול של תרנגולים אסור בין ליטול בין להחזיר, דכיון דמחובר לקרקע, אית ביה בנין וסתירה). ט״ז כאן סק״ה (אבל לא דלתות מידי דמחובר בארעא, משום דהוה בונה ... וממילא הנוטלו הוי סותר ... וחייב חטאת).

וכן הוא לקמן סי׳ תקיט ס״ד (אם הוא מחובר לקרקע ... המסלק צירים הללו מן חורם חייב משום סותר, והמחזירם חייב משום בונה, אפילו אינו תוקע בחזקה, כמו שנתבאר בסי׳ שי״ג).

והיינו כיון שאינו תוקע בחוזק, אלא נוטל או מחזיר הצירים, כדלקמן סי״ט (שאין בנין וסתירה בכלים ... בבנין גרוע ... כגון נטילת הדלת מהכלי והחזרתה). וחייב במחובר לקרקע, כדלקמן סי׳ שיד סי״ט (שבכל דבר המחובר לקרקע יש בו בנין וסתירה, אפילו אינו בנין גמור).

[1018] ב״י ד״ה שידה (ומשמע דהוי חייב חטאת בין על נטילתן בין על חזרתן).

[1019] שאף להאומרים שאין צריך ״שבנין האחרון יהי׳ יותר טוב מן הראשון״ (דלקמן בסמוך), עכ״פ צריך שיהי׳ על מנת לבנות, כמו במלאכת המשכן, שפירוק המשכן בעת המסעות הי׳ על מנת לבנותו שוב.

וכמו בקורע, שיתבאר לקמן סי׳ שיז ס״ו (משום קורע אינו חייב אלא אם כן עושה על מנת לתפור), ושם נסמן (הערה 1531), וכן במוחק, שיתבאר לקמן סי׳ שמ ס״ד (אבל למחוק שלא על מנת לכתוב לא היה במשכן, ואין זו מעין מלאכה כלל), ושם נסמן.

ועל זה מבאר כאן, שאין צריך שיסתור כדי לבנות, מכל מקום, כיון שהוא ״עתיד להחזירן אחר כך״, נחשב סותר על מנת לבנות. וראה שבת כהלכה פכ״ח ביאורים א.

[1020] ט״ז סק״ה (ומזה יש ללמוד דיש למחות מה שנוהגין בסעודות גדולות בימות החמה לסלק החלון על ידי עכו״ם בשבת, וזה איסור גדול, כיון דהישראל חייב חטאת בזה, בודאי אסור בעכו״ם משום שבות). מ״א סי׳ שח ס״ק כב (ואם כן גם החלונות אסור ליטול ולהחזיר, דמחוברין הם).

והיינו שאף שאינם מחוברים ממש לכותל, אלא על ידי הציר, ומסלקו על ידי הוצאתו מהציר; גם בזה חייב משום סותר, בדבר המחובר לקרקע.

[1021] סעיף יב (דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי).

הראשון, כמו שנתבאר בסי׳ רע״ח[1022], אין בנטילת החלונות אלא איסור מדברי סופרים, ולומר לנכרי הוא שבות דשבות, שהתירוהו במקום מצטער.

לפיכך אין צריך למחות בהמקילין, כיון שיש להם על מי שיסמכו[1023]. אבל כל אדם יחמיר לעצמו כסברא הראשונה, שהיא עיקר.

וגם צריך להזהיר לרבים שנכשלים שנוטלין רביעיות החלונות (שקורין קוואטיר״ן) מן החלונות, ואינם יודעים שיש בזה איסור גדול[1024]:

יח ואפילו כלים שאינם מחוברין לקרקע, אם הם גדולים[1025] כל כך שמחזיקין מ׳ סאה[1026], דהיינו אמה על אמה ברום ג׳ אמות, עם הדפנות, בלא עובי הרגלים והלבזבזין[1027], הרי הם כאהל, ויש בהן בנין וסתירה, ולפיכך אסור ליטול דלתותיהם מהם:

יט לא[1028] אמרו שאין בנין וסתירה בכלים[1029], אלא בבנין גרוע וסתירת בנין גרוע[1030], כגון נטילת הדלת

[1022] ס״ב (הסותר בנין על מנת לחזור ולבנותו ... אין אסור מן התורה אלא אם כן אם דעתו שיהא בנין האחרון יותר טוב מן הראשון ... ויש אומרים ... אין צריך שיהיה התיקון יותר טוב מבתחלה).

[1023] נראה מכך, שלדעה הראשונה שיש בנטילה זו חיוב חטאת, צריך למחות בהמקילין.

ואף שנתבאר לעיל סי׳ רעו ס״ח (כל אדם צריך להחמיר לעצמו שלא לומר לנכרי להדליק נר, אף על פי שיושב בחושך ואינו יכול לאכול סעודת שבת, לפי שרבו האומרים שלא התירו שבות במקום מצוה אלא שבות דשבות, כמו שיתבאר בסי׳ ש״ז, ודבריהם עיקר, לפיכך אין להקל כלל בזה אפילו לצורך גדול. אלא שאין למחות בהמקילין, שמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים).

היינו במקום מצוה, משא״כ כאן שהוא רק מצטער.

[1024] ט״ז שם (וכל שכן אותם שלוקחין הקווטירין מן החלונות, ואפילו ישראלים רגילין לעשות כן, ואינם יודעים שיש בזה חיוב חטאת).

והיינו שאופן הראשון הוא שמפרקים את החלון מהכותל, ואופן השני הוא שמפרקים את הזכוכיות מהחלון.

וכיון ש״אפילו הישראלים רגילין לעשות כן״, לכן ״צריך להזהיר לרבים שנכשלים״.

[1025] רש״י עירובין לה, א ד״ה ומתניתין (אי גדול הוא אהל הוא). תוס׳ שם לד, ב ד״ה ואמאי (במגדל גדול דשייך ביה בנין וסתירה). ר״ן שבת סא, ב ד״ה מתני׳ (במגדל גדול עסקינן, דהוי כאהל ושייך ביה בנין וסתירה). הובא בב״י סי׳ שיד סוד״ה ומ״ש והני מילי.

[1026] רש״י עירובין שם (אי קטן שאינו מחזיק מ׳ סאה בלח, כלי הוא). אור זרוע ח״ב סי׳ עח (הלכך אומר אני דתיבה שיש עליה תורת כלי, דהיינו שהיא קטנה ואינה מחזקת מ׳ סאה בלח, כדפירש״י בההוא דבכל מערבין דאז נקראת כלי). הובא בתרומת הדשן סי׳ סה, ובב״י שם. רמ״א סי׳ שיד ס״א (שאינה מחזקת ארבעים סאה). מ״א שם סק״א (דאילו מחזקת מ׳ סאה הוה ליה כאהל. וכן כתב הר״ן פכ״ב, ורש״י ותוס׳ בעירובין פ״ג, ואפילו אינו בנין גמור אסור).

[1027] מ״א שם סק״ב (היינו אמה על אמה ברום ג׳ אמות, עם הדפנות, בלא עובי הלבזבזים והרגלים, וכן פסק הרמב״ם), והוא בהלכות כלים פ״ג ה״ד (כל כלי שיש בשיבורו אמה על אמה ברום שלש, הרי הוא מחזיק ארבעים סאה בלח. וכשמודדין את הכלי, מודדין אותו מבחוץ, אם היה בו אמה על אמה ברום שלש, אע״פ שאין תוכו אלא פחות מזה, הרי הוא טהור, שאין עובי הדפנות ממעט. אבל עובי הרגלים, ועובי הזר, אם היה לו זר, אין נמדדין עמו).

[1028] סיכום כללי בנין וסתירה בכלים, המבוארים לפנינו, ולקמן סי׳ שיד וסי׳ תקיט:

(א) קיי״ל שלא אמרו אין בנין וסתירה בכלים אלא בבנין גרוע, משא״כ בבנין וסתירת כלי גמור, חייב משום בונה וסותר (רעט, ח. שח, מז. שיג, יד; טז; יט-כ; כב. שיד, א; יז. תקיט, ב; ה), והיינו כשתוקע בענין שצריך לזה גבורה ואומנות (שיג, כ), או מקבת וגרזן (שיג, יד).

(ב) ויש אומרים שאין בנין וסתירה אף בכלי גמור, ואינו חייב בעשיית הכלי אלא משום מכה בפטיש (שיג, יד-טו. שיד, יז. תקיט ב; ה). וסתירת הכלי מותרת לגמרי. ויש לסמוך על דעה זו לענין אמירה לנכרי (שיד, יז).

(ג) הוצאת והחזרת ציר דלת הכלי לחור שלו, אינו חייב לדברי הכל, לא משום בונה וסותר ולא משום מכה בפטיש (שיג, יד), ומותר ליטול מהם הדלתות (שיג, טז), וכן דלת הקשורה לכלי בחבל, אינו בנין גמור לדברי הכל, ומותר לחתוך החבל (שיד יז-ח). וכן בכלי של פרקים, שמהדק קצת. ומותר לפרקו (שיג, כא-ב).

(ד) אמנם אסרו חזרת הדלת לציר, משום שמא יתקע בחוזק ויתחייב (שיג, יד. תקיט ב), וכן אסרו הידוק מעט כלי של פרקים, שמא יתקע בחוזק (שיג, כא).

(ה) כלי חרס שנשבר ונדבק לדברי הכל אינו כלי גמור ואין אסור משום בנין, וסתירתו מותרת (שיד, א). וכן כלי העשוי מכפות תמרים הוא בנין גרוע לדברי הכל, ומותר לסותרו (שיד, יח).

(ו) אמנם הנוקב בו פתח יפה חייב משום מכה בפטיש (שיד, א). וכן העושה בו פתח להכניס ולהוציא (שיד, ב). וכן כל העושה תיקון לכלי חייב משום מכה בפטיש (שב, ה).

(ז) וכן הקורע נייר בסכין כדי להשתמש בו חייב משום מכה בפטיש (שמ, יז). והקורע ביד אסור משום תיקון כלי (שיד, יא. שמ, יז. תקח, ב.).

(ח) כלי המחובר לקרקע יש בו בנין וסתירה לדברי הכל, וחייב על הוצאת הציר מההחור שלו (שיג, יז. תקיט ד), וכן לחתוך חבל שקשור בו הדלת (שיד, יט).

(ט) וכן כלי המחזיק מ׳ סאה יש בו בנין וסתירה (שיג, יח. שיד, א; ה; יג).

מהכלי והחזרתה, שאין החזרה בנין גמור, הואיל ועדיין היא מפורקת מהכלי, שאינה תקועה שם בחוזק ויכול ליטלה ממנו בקל, ולכן גם נטילתה אין זו סתירת בנין גמור[1031]. וכן כל כלי שהוא של פרקים, אם אין פרקיו תקועין בחוזק, אין בפריקתן סתירה גמורה ולא בהחזרתן בנין גמור[1032].

אבל העושה כלי מתחלתו, הרי זה בנין גמור וחייב משום בונה[1033], והשובר כלי שלם, הרי זו סתירת בנין גמור, וחייב משום סותר[1034]. וכן התוקע העץ בתוך הקרדום להיות לו לבית יד, חייב משום בונה[1035]. וכן כל התוקע עץ בעץ, בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד, הרי זה תולדת בונה וחייב[1036]. וכל המפרק עץ תקוע, חייב משום סותר[1037], כמו הסותר בנין גמור:

(י) ואם חיבור הדלת הוא עראי, שאינו עשוי לקיום הרבה, אסור מדברי סופרים. ואם אינו עשוי לקיום כלל, אלא על מנת להסירו בשבת, אין איסור בנטילתו והחזרתו (רנט, ז. שיג, כא. שיד, יט).

[1029] ברייתא וגמרא קכב, ב (דלת של שידה ושל תיבה ושל מגדל, נוטלין אבל לא מחזירין ... קסבר אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים, וגזירה שמא יתקע). ביצה יא, ב (דאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים). שם כב, א (בית הלל סברי אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים).

[1030] גמרא קב, ב (עייל שופתא בקופינא דמרא (יתד קטן שתוחבין בתוך בית יד של מרא, בהיותו בנקב הברזל, להדקו, רש"י), רב אמר משום בונה, ושמואל אמר משום מכה בפטיש). וקיי"ל כרב (כדלקמן הערה 1035). וביארו תוס' שם ד"ה האי (ואע"ג דקי"ל אין בנין בכלים, אור"י דהיינו דווקא בהחזרת תריסין, או במנורה של חוליות, אבל בנין גמור מיחייב בכלים כמו בקרקע ... ואין חילוק בין כלים לקרקע אלא במקום שאין חיזוק ואומנות, דבכלי לא חשיב בנין ובקרקע חשיב בנין), ובעירובין לד, ב ד"ה ואמאי (דבכלי נמי שייך בנין וסתירה, כדאמר בהבונה האי מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה. והא דקאמר בסמוך דמר סבר כלי הוא ואין בנין בכלים כו', היינו בהנהו דאמר נוטלין אבל לא מחזירין, דלא הוי בנין וסתירה גמורה, או כדמוקי במסקנא במנעול קטיר במיתנא ... אבל לשבר הכלי ולקלקלו אסור, דשפיר שייך בנין וסתירה בכלים. והא דשרי לשבר החבית הא מוקי לה בביצה פרק המביא (לג, ב) במוסתקי, פירוש חתיכות המדובקות יחד).

רא"ש פ"ג דעירובין סי' ה (דבנין גמור וסתירה גמורה שייכא שפיר בכלים, כדאמרינן בריש הבונה האי מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה ... והא דאמר בכל דוכתא אין בנין בכלים, היינו דוקא כעין החזרת מנורה, ומנורה של חוליות בפ' כירה (מו, א) ובפרק שני דיום טוב (כב, א), אבל כשעושה כל הכלי, או תיקון גמור, מיקרי שפיר בנין. והא דאמר רבה ורב יוסף במגדל של עץ עסקינן משום דאין בנין בכלים, היינו כדמוקי לה במנעול וקטיר במיתנא. אי נמי בנטילת דלת כדקתני בריש כל הכלים (קכב, ב) דלת של שידה תיבה ומגדל נוטלין, אבל לא מחזירין, גזרה שמא יתקע). וראה קובץ הערות וביאורים ח"ג ע' יז ואילך.

טור ושו"ע סי' שיד ס"א (אין בנין וסתירה בכלים. והני מילי שאינו בנין ממש). מ"א ס"ק י (חייב חטאת, משום שעושה כלי), וסי' שח ס"ק כא (שמא יתקע, ואפילו בכלי שמיה בנין גמור).

ובכללות הם שלושה אופנים של "בנין גרוע" בכלים, שאין חייב בהם משום בונה:

(א) כמבואר כאן (שאינה תקועה בחוזק).

(ב) כדלקמן רס"י שיד (שאין בנין וסתירה בכלים שאין מחזיקים ארבעים סאה, כשאינו בנין גמור. לפיכך חבית של חרס ... שנשברה ודיבק שבריה בזפת ... שאינה בנין גמור); אלא שלפעמים חייב בה משום מכה בפטיש, כדלקמן שם.

(ג) כדלקמן סי' שיד ס"ב (העושה נקב בקרקע הבית כדי שיצאו המים חייב משום בונה. אבל העושה נקב בדבר תלוש, אינו חייב); אלא שלפעמים חייב בה משום מכה בפטיש, כדלקמן שם.

*

שתי השיטות בזה נתבארו לעיל (הערה 1008), והעיקר הוא כדעת התוס' וסיעתו שנתבארה כאן, שבבנין גמור יש בנין וסתירה בכלים.

[1031] כהא דלעיל סי"ד-טז, שלא אסרו אלא להחזיר, גזרה שמא יתקע בחוזק ויתחייב.

[1032] כהא דלקמן ס"כ-כב, שלא אסרו אלא להחזיר, שמא יהדקו בחוזק ויתחייב.

[1033] שתי השיטות בזה נתבארו לעיל (הערה 1008), והעיקר הוא כדעת התוס' וסיעתו שנתבארה כאן, שבבנין גמור יש בנין וסתירה בכלים.

[1034] אם סתר על מנת לבנות, כדלעיל סי"ז (בנטילה זו יש חיוב חטאת לישראל, שהוא סותר על מנת לבנות).

[1035] גמרא קב, ב (עייל שופתא בקופינא דמרא, רב אמר משום בונה, ושמואל אמר משום מכה בפטיש), וכפירוש רש"י בגיטין לב, רע"א (שופתא, בית יד. קופינא, חור שבראש המרא). וקיי"ל כרב, כמבואר ברמב"ם פ"י הי"ג (המכניס יד הקרדום בתוך העץ שלו, הרי זה תולדת בונה), ובמ"מ שם (ופסק רבינו כרב באיסורי). מ"א ס"ק טז (וכן התוקע העץ בתוך הקורדום, חייב).

וראה לקמן סי' שיד ס"ב (והערה 1082)

[1036] רמב"ם שם. שו"ע ס"ט (התוקע עץ בעץ, בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד, הרי זה תולדת בונה).

ונראה מדברי הרמב"ם, שכל בנין בכלי הוא תולדת הבונה במחובר. וראה כנישתא דבי רב.

[1037] רמב"ם שם הט"ו (פרק עץ תקוע, הרי זה תולדת סותר וחייב). מ"א שם (וכן המפרק עץ תקוע, חייב משום סותר).

וכעין זה לקמן סי' שטו סט"ו (והמפרקו חייב משום סותר, כמו סותר בנין גמור).

כלי של פרקים

כ ואפילו בכלי של פרקים[1038], אם תקע פרקיו, דהיינו שהדקם בחוזק[1039], בענין שצריך לזה גבורה ואומנות[1040], הרי זה בנין גמור וחייב משום בונה[1041], אם עשוי להתקיים הרבה.

ואם אינו עשוי להתקיים הרבה, הרי זה בנין עראי, ואסור מדברי סופרים[1042]. אלא אם כן אינו עשוי לקיום כלל כמו שיתבאר[1043]:

כא לפיכך כל כלי של פרקים שנתפרק אסרו חכמים להחזירו בשבת[1044], אפילו אינו מהדקו אלא מעט,

---

[1038] המדובר בכלי שיש בו כמה חלקים מורכבים יחד, ובמשך הזמן יפרקוהו ואחר כך ירכיבוהו שוב. ואף שאינו עושה עתה את הכלי, ואינו מתקן כלי הנשבר, מכל מקום חייב על הרכבתו, אם הוא על ידי הידוק בחוזק, כדי שיתקיים הרבה (עד שיפרקוהו וירכיבוהו שוב).

משא"כ אם הרכבתו היא על ידי הידוק קצת, אסור להרכיבו מדברי סופרים שמא יתקע בחוזק (סכ"א), ומותר לכתחלה לפרקו (סכ"ב). ואם דרכו להישאר בהרכבתו רפוי לגמרי, מותר אף להרכיבו (סכ"א).

ואפילו מהודק בחוזק, אם דעתו להתקיים קצת, אסור להרכיבו משום תיקון כלי מדברי סופרים (ס"כ). ונתבאר איסור זה לעיל סי' שיב סט"ו (והערה 922).

ואם דעתו לפרקו בשבת עצמה, מותר להרכיבו ולפרקו (ס"כ-כא, והערה 1055), ואפילו אם הוא מחובר לקרקע, כמו בדף שלפני התנור ששורקין בטיט (רנט, ז. שיד, יט).

[1039] ברייתא מז, סע"א (מלבנות המטה וכרעות המטה ולווחים של סקיבס, לא יחזיר, ואם החזיר פטור אבל אסור. ולא יתקע (בחוזק, רש"י). ואם תקע, חייב חטאת). טור ושו"ע ס"ו (מטה של פרקים, אסור להחזירה ולהדקה, ואם תקע חייב חטאת). מ"א סי' תקיט סק"ד (שלא יתקע, פירוש בחוזק).

[1040] תוס' קב, ב ד"ה האי (חיזוק ואומנות). סמ"ג ל"ת סה טו, ג (ודווקא במקום שצריך גבורה ואומנות יש בניין וסתירה בכלים, אבל לא במקום שאין צריך גבורה ואומנות). מ"א סקי"א (בסמ"ג איתא דדוקא דבר שצריך גבורה ואומנות).

וכן הוא לעיל סי' שח סנ"ה (שאין בפריקתן משום סותר, אלא אם כן תקועים בחיזוק ואומנות, כמו שיתבאר בסי' שי"ג). לקמן סי' תקיט ס"ה (שלא בחוזק וגבורה, שלא יתחייב).

וכן הוא כשמהדקו בחוזק על ידי כלי עבודה, כדלעיל סי"ד (שיהדקו שם בחוזק במקבות וגרזן).

[1041] שתי השיטות בזה נתבארו לעיל (הערה 1008), והעיקר הוא כדעת התוס' וסיעתו שנתבארה כאן, שבבנין גמור יש בנין וסתירה בכלים.

[1042] ביצה לב, ב (בנין קבע אסרה תורה בנין עראי (שאינו להתקיים, רש"י) לא אסרה תורה, וגזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע). רש"י מז, א ד"ה פטור (שאין זה גמרו, שהרי צריך לחזור ולפרקו תמיד), וד"ה קרן (דרכן לפרקם תמיד, ופטור). וכדאמרינן בירושלמי פי"ב ה"א (כאן לשעה כאן לשהות).

וכן הוא לעיל סי' שיב סט"ו (מפני שבנין עראי הוא, שאינו עשוי להתקיים, ובנין עראי אינו אסור אלא מדברי סופרים), ושם נסמן (הערה 922).

[1043] סעיף כא (ולא אסרו בנין עראי וסתירתו, אלא כשאינו עשוי על מנת לסותרו בשבת עצמה), ושם (הערה 1055).

והיינו בכלי של פרקים שתקע פרקיו בחוזק, ואפילו בדלת המחוברת לקרקע, כדלקמן סי' שיד סי"ט (אבל אם אינה עשויה לקיום כלל, אין בה משום סתירה ... ומטעם זה מותר להסיר הדף שמשימין לפני התנור ושורקין אותו בטיט מערב שבת, כמו שנתבאר בסי' רנ"ט, מפני שאינו עשוי לקיום כלל אלא על מנת להסירו בשבת). וראה שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קכב אות טו.

*

יוצא אם כן:

(א) אם עשוי לסותרו בשבת עצמה, מותר אף לכתחלה.

(ב) אם עשוי להתקיים יותר מיום אחד, ו"אינו עשוי להתקיים הרבה, הרי זה בנין עראי ואסור מדברי סופרים".

(ג) אם עשוי "להתקיים הרבה", אסור מן התורה.

ולא נתפרש כאן כמה הוא שיעור בנין קבוע, ועד כמה נחשב "אינו עשוי להתקיים הרבה". וכן האמור לעיל סוף ס"א "אם אין פקק זה עשוי להפתח תדיר, אלא לעתים רחוקים ... הוא כמוסיף בנין הקבוע" (ראה שם הערה 940).

ופירש בפרי מגדים א"א סי' שטו ס"ק א (ואהל קבוע הוה שמונה לשמונה ימים ותשעה, והוה איסור תורה). אבל בתוספת שבת ס"ק ט (ואפשר דעתים רחוקים היינו כמו של קיימא ברס"י שי"ז עיי"ש (ויותר נראה דעתים רחוקים היינו אחר ל' יום)). וראה לקמן סי' שטו ס"ג (הערה 1232). שבת כהלכה פכ"ט ביאורים טו.

[1044] ברייתא מז, סוע"א (מלבנות המטה וכרעות המטה ולווחים של סקיבס לא יחזיר, ואם החזיר פטור אבל אסור. ולא יתקע, ואם תקע חייב חטאת). טור ושו"ע ס"ו (מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה. ואם תקע חייב חטאת).

משא"כ ביום טוב התירו, כדלקמן סי' תקיט ס"ה (כלים שהם מפוצלים, כגון מנורה של חוליות וכסא ושלחן שהם חתיכות חתיכות, וכוס שהוא פרקים פרקים, מותר להעמידן ביום טוב ... אע"פ שבכל השנה דרכן להיות תקועין בחוזק, אין חוששין שמא יתקע גם היום כמו שחוששין בשבת, כמ"ש בסימן שי"ג ורע"ט, לפי שיום טוב קל משבת, לפיכך לא גזרו בו כל כך).

בענין שהוא רפוי ואינו רפוי[1045], גזרה שמא יתקע בחוזק[1046]. אבל אם אינו מהדקו כלל אלא מניחו רפוי לגמרי, מותר[1047]. והוא שדרכו של כלי להיות כך רפוי לעולם[1048]. אבל אם דרכו להיות מהודק ותקוע בחוזק, אף שעכשיו מניחו רפוי, אסור להחזירו, גזרה שמא יתקע[1049].

וכוס של פרקים, יש אומרים[1050] שאף שדרכו להיות מהודק קצת מותר להחזירו ולהדקו קצת, ואין חוששים שמא יתקע בחוזק, לפי שאין דרך הכוס כלל להדקו כל כך בחוזק עד שיתחייב עליו משום בונה, ולא אסרו להדק אפילו מעט, אלא במטה של פרקים וכל כיוצא בה משאר הכלים שיש לחוש בהם שמא יתקע בחוזק. ויש אומרים[1051] שאין חילוק בין כוס לשאר כלים, ואסור להחזיר הכוס, אלא אם כן מניחו רפוי לגמרי. ויש להחמיר כדבריהם. אלא אם כן במקום צורך גדול, אזי יש לסמוך להקל[1052], אם אין דרך הכוס כלל להדקו בחוזק. אבל כוסות העשויים בחריצים סביב ומהודקים בחוזק, לדברי הכל אסור להחזירם[1053], אפילו מניחם רפויים לגמרי.

ומכל מקום כיסויי כלים העשויים כך בחריצים סביב (שקורין שרוי"ף), אע"פ שמהדקין אותם בחוזק מאד על פי הכלי, אין בהם שום איסור, לא בנטילתן משום סתירה ולא בהחזרתן משום בנין, לפי שאינן עשויין לקיום כלל, רק לפותחן ולסוגרן תדיר גם בשבת עצמה[1054], ולא אסרו בנין עראי וסתירתו, אלא כשאינו עשוי על מנת לסותרו בשבת עצמה, כמו שיתבאר בסי' שי"ד[1055]:

[1045] הרשב"א בעבודת הקדש שער ג סי' ג (אפילו אין חוליותיה רפויין, אלא רפויין ואין רפויין, מותר לזוקפה ביום טוב, אף על פי שכיוצא בה אסור אפילו לטלטלה בשבת). הובא במ"מ פכ"ו הי"א (וכתב הרשב"א ז"ל בספרו דהא דהכא אין צריך לומר בשאינה רפויה כלל, אלא אפילו רפויה ואינה רפויה אסור). ב"י סוד"ה מטה. מ"א סקי"ב (וכתב ב"י דרפוי ואינו רפוי גם כן אסור).

וכן הוא לעיל סי' שח סמ"ז (אבל אסור להחזירה לשם בשבת אפילו ברפיון, גזרה שמא יתקענה בחוזק. אלא אם כן דרכה לעולם להיות שם רפויה, כמו שיתבאר בסי' שי"ג). לקמן סי' תקיט ס"ה (אין חוששין שמא יתקע גם היום, כמו שחוששין בשבת כמ"ש בסימן שי"ג ורע"ט, לפי שיום טוב קל משבת לפיכך לא גזרו בו כל כך).

[1046] ר"ן (כא, ב) ד"ה תניא (דכיון דרפוי ליכא למיחש שמא יתקע ... היכא דמיהדק לא אסור אלא מדרבנן, גזירה שמא יתקע).

וכן הוא לעיל סי' רעט ס"ח (שמא תפול מידו ותתפרק ויחזיר פרקיה ויתקעם ויהדקם בחוזק ויתחייב משום בונה, כמו שיתבאר בסי' שי"ג). סי' שח סמ"ז (גזרה שמא יתקענה בחוזק). לקמן סי' תקיט ס"ה (שמא יתקע גם היום, כמו שחוששין בשבת, כמ"ש בסימן שי"ג ורע"ט).

ומטעם זה אסרו להחזיר כלי אף כשמניחו רפוי לגמרי, אם דרכו להיות מהודק ותקוע בחוזק, שמא יתקע בחוזק.

וראה תהלה לדוד ס"ק טז. קובץ הערות וביאורים ח"ג ע' כד.

[1047] ברייתא שם רע"ב (רשב"ג אומר אם היה רפוי מותר ... אנא כרשב"ג סבירא לי דאמר אם היה רפוי מותר). טור ושו"ע ס"ו (ואם היא רפויה, מותר לכתחלה).

[1048] רמב"ם פכ"ב הכ"ו (ואם היה רפוי מותר להחזירו), היינו שהי' רפוי גם לפני שפירקו. טור (אין דרך להדקו כל כך ושרי בכל ענין). הגהות אשרי פ"ג סכ"ג (דוקא בדבר שאין דרכו לתקוע מותר אם היה רפוי). הובאו דבריהם בב"י (ונראה מדבריו שם דהא דאמרינן אם היה רפוי מותר, היינו לומר שהוא עשוי להיות רפוי, ומשום הכי שרי, אבל אם הוא עשוי להיות מיהדק, אף על פי שעכשיו כשמחזירו מניחו רפוי, אסור). רמ"א ס"ו (ואם דרכו להיות מהודק, אף על גב דעכשיו רפוי, אסור) לבוש שם (ולא גזרינן בזה שמא יהדק, דכיון דדרכה כך להיות רפויה תמיד, ואינו מקפיד עליה להדקה, לא גזרינן שמא יהדק). פרישה ס"ק י (אין דרך להדקו כל כך כל השנה).

וכן הוא לעיל סי' רעט ס"ט (אם פרקיה רפויים לעולם). סי' שח סמ"ז (אלא אם כן דרכה לעולם להיות שם רפויה, כמו שיתבאר בסי' שי"ג).

[1049] לבוש שם (אבל אם דרכו להיות מהודק, אף על פי שעכשיו רוצה להחזירה ולהשאירה רפוי, אסור שמא יהדק).

[1050] דעה הב' בטור (ונראה דכוס אין דרך להדקו כל כך ושרי בכל ענין), ודעה הא' בשו"ע שם (וכוס של פרקים, מותר לפרקו ולהחזירו בשבת). מ"א ס"ק יב (שאין דרך להדקו כל כך (טור)).

[1051] תשב"ץ סי' לו (ואומר שאותן כוסות שעושין על ידי פרקים שנוטלין אותם מן הרגל ומחזירין אותם בדוחק. אסור בין לפרקן בין להחזיר בשבת). הובא בטור וראיתי כתוב על שם מהר"מ מרוטנבורג, דהוא הדין כוס של פרקים אסור להחזירו, אלא אם כן יהא רפוי). דעה הב' בשו"ע שם (ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה).

[1052] ט"ז סק"ז (ולענין הלכה לענין כוס, ודאי צריך ליזהר שלא לפורקו כלל כמהר"מ, כיון דאין צורך שבת בזה. אבל אם הוא לצורך גדול, יש לסמוך להקל).

[1053] מ"א סקי"ב (ונראה לי דכוסות שלנו העשויים בחריצים סביב ומהודקים בחוזק, לכו"ע אסור).

[1054] מ"א שם (ולא דמי לכיסוי הכלים שעשוים כך, דהתם אין עשוים לקיום רק לפתחן ולסוגרן תמיד). ט"ז שם (נראה דדוקא בכוס יש מי שמחמיר, שאין צריך לפורקו, כי עיקר תשמישו שלא על ידי פירוק, משא"כ בנוד שעיקר תשמישו על ידי פירוק תמיד, לא מקרי גמר מלאכה אפילו אם הוא תוקע בחוזק השרוי"ף).

[1055] סי"ט (אבל אם אינה עשויה לקיום כלל, אין בה משום סתירה ... ומטעם זה מותר להסיר הדף שמשימין לפני התנור ושורקין אותו בטיט מערב שבת, כמו שנתבאר בסי' רנ"ט, מפני שאינו עשוי לקיום כלל אלא על מנת להסירו בשבת).

כב כל כלי של פרקים שהוא מהודק בחוזק בענין שהיה חייב משום הידוק זה, אסור לפרקו בשבת משום סותר[1056]. אבל אם הוא מהודק קצת, שאין איסור בהדוק זה אלא משום גזרה שמא יתקע בחוזק, אין בו גם כן משום סותר, ומותר לפרקו לכתחלה[1057]:

תקרה וקרקע שנתקלקלו

כג קורה מתקרת הבית שנשברה, מותר לסומכה בספסל או בארוכות המטה שהם כלי, לא כדי שתעלה, שהרי זה בונה, אלא כדי שלא תוסיף לרדת יותר[1058]. אבל בדבר שאינו כלי, אע"פ שהוכן לטלטל, אסור לסמוך בו תחת הקורה, מפני שדומה לבונה[1059], משא"כ בכלי שאין דרך לבטלו לבנין, כמו שנתבאר למעלה[1060].

וצריך שיהא הכלי רפוי קצת תחת הקורה, בענין שיוכל ליטלו משם כשירצה. אבל אם מהדקו שם בחוזק בענין שלא יוכל שוב ליטלו משם, אסור, מפני שמבטל כלי מהיכנו[1061].

והיינו שבזה התירו, לא רק בכלי של פרקים, אלא בדלת המחוברת לכותל על ידי חבל או טיט (ונסמן שם הערה 1193).

*

ולפי זה יש לעיין בטעם שנוהגים לפתוח בשבת בקבוק יין שקונים בחנות, שהרי נתבאר כאן שלא התירו אלא אם "אינן עשויין לקיום כלל, רק לפותחן ולסוגרן תדיר גם בשבת עצמה". והרי בבית ייצור היין מהדקים את הכיסוי בחוזק, ועשוי להתקיים הרבה יותר מיום אחד.

ויתירה מזו, שלכאורה הי' מקום לומר שהוא נחשב "עשוי להתקיים הרבה", ש"חייב משום בונה", כמובא לעיל (הערה 1043), שאם עשוי להתקיים יותר מז' יום, או יותר מל' יום, אפשר שנחשב "עשוי להתקיים הרבה". ואילו כאן בהידוק המכסה על הבקבוק בבית ייצור היין, הוא עשוי להתקיים בדרך כלל הרבה יותר מל' יום, ואם כן מדוע לא תיאסר פתיחת הבקבוק מן התורה, לפי המבואר כאן. וראה שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' יג אות ב.

ואפשר שהבקבוקים בזמנינו אינם חשובים בנין גמור, כיון שהם בדרך כלל חד פעמיים, ואם כן אין בהם מלאכת בנין וסתירה (רק מלאכת מכה בפטיש), כדלקמן סי' שיד ס"א (והערה 1072).

וכל זה אינו קשור לנושא פתיחת בקבוק שהמכסה שלו מהודק עליו, באופן שאי אפשר לפתחו עד שנפרד ממנו החלק התחתון של הכיסוי; אשר בשמירת שבת כהלכתו (ט, יז) אוסרו בפשיטות, ויש נוהגים להקל, וסוברים שגם לפני שנפרד החלק התחתון של הכיסוי, נחשב כיסוי, ואין מתקנין אותו להיות כלי על ידי הפרדת חלקו התחתון.

וכן אינו קשור לנושא פתיחת בקבוק שסגור עם פקק של שעם, שנוהגים לפתוח בשבת, על פי המבואר לקמן סי' שיד סי"ד (מותר לעשות נקב במגופה מלמעלה להוציא בו יין).

[1056] גמרא קכב, ב (אי קסבר יש בנין בכלים, יש סתירה בכלים). מ"מ פ"י הט"ו (שכל מה שיש בו בנין, יש בו סתירה). אגודה סי' קטז (כוסות של כסף ושל עץ ושטנד"א של בית הכנסת העשוים פרקים, אם מהודקים הם, אסורים לפורקן ולהחזירן בשבת). ט"ז סי' שיד סק"ז (על כן בהסרתם יש סתירה גמורה).

וכן הוא לעיל סי' שח סוף סנ"ה (אסור לשבור ענף מן המכבדת, שיש בשבירה זו עוד איסור אחר משום שבירת כלי). לקמן סי' שיד סי"ז (פותחות של עץ ושל מתכת שהם חזקים, אסור להפקיע ולשבר אם נאבד המפתח, שזהו סתירה גמורה האסורה אף בכלים. וכן אסור להסיר הצירים שאחורי התיבה ... מפני שהם תקועים בחוזק והרי זו סתירה גמורה. וכן אסור להסיר החשוקים מחבית של עץ העשויה מנסרים הרבה והם מחוברים על ידי החשוקים שעליהם, וכשמסיר החשוקים הרי זו סתירה גמורה).

[1057] כדלעיל סט"ז (אבל ליטול הדלתות מהכלים מותר בכל ענין, אם אינן תקועין בהן בחוזק ואין בזה משום סותר), משום שאין בזה החשש שמא יתקע בחוזק (וראה לעיל (הערה 1046).

יוצא אם כן שעגלת תינוק, שהמטה והמושב שבה מתלבשים עליה ומתחברים בהידוק קל, אבל לפעמים צריך לתקוע בהם בחוזק עד שמתלבשים עליה ומתחברים טוב, מותר לפרקה בשבת, אבל אסור לחברה בשבת.

[1058] משנה קנא, רע"ב (קורה שנשברה סומכין אותה בספסל (שהרי תורת כלי עליו, רש"י) או בארוכות המטה. לא שתעלה (דהוה ליה בונה, רש"י), אלא שלא תוסיף). טור ושו"ע ס"ז (קורה שנשברה, מותר לסמכה בארוכות המטה שהם כלי, לא כדי שתעלה, דאם כן הוי ליה בונה, אלא כדי שלא תרד יותר).

[1059] מ"א סקי"ד (נראה לי דאם אינו כלי רק עץ בעלמא, אף על פי שהוכן לטלטל, מכל מקום אסור לסמכו תחת הקורה, דדמי לבונה).

[1060] סעיף ד (הואיל והוא דומה לכלי, אינו נראה כל כך כבונה, שאין דרך לשקע כלי בבנין לבטלו שם), ושם נסמן (הערה 957).

[1061] גמרא מג, א (דקא מבטל כלי מהיכנו. איתיביה ... וכן קורה שנשברה סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה (סלקא דעתא שמהדקו שם ואינו יכול שוב ליטלו, רש"י). דרפי, דאי בעי שקיל ליה). טור ושו"ע שם (והוא שיהיו רפויים, שיכול ליטלם כשירצה. אבל אם מהדקם שם, אסור). מ"א סקט"ו (בגמרא הטעם דמבטל כלי מהיכנו, שאינו יכול שוב ליטלו משם (רש"י)). ט"ז ס"ק ח (לפי שמבטל כלי מהיכנו).

איסור זה של ביטול כלי מהיכנו נתבאר לעיל סי' רסה ס"ג (חכמים אסרו לבטל כלי מהיכנו, מפני שדומה כאלו סותר הכלי), ושם נסמן.

ספסל שנשמטה אחת מרגליו, נתבאר בסי׳ ש״ח[1062]:

כד המשוה פני הקרקע בבית או בחצר, כגון שהשפיל תל או מילא גומא או גיא, הרי זה בונה וחייב[1063].

לפיכך חצר שנתקלקלה במימי גשמים, מביא תבן וזורה בה, שהתבן אינו מבטלו שם, מפני שראוי למאכל בהמה או לטיט, ולפיכך אין בו משום בנין[1064]. אבל לא יזרה בה דבר שמבטלו שם, מפני שנראה כאלו מתכוין להשוות פני הקרקע, וכיון שמבטלו שם הרי זה בנין קבוע[1065].

במה דברים אמורים בחצר שנתקלקלה, שכיון שהוא בא לתקן החצר, הרי זה נראה כאלו מתכוין גם כן להשוות פניה. אבל בענין אחר, מותר לזרות בה אפילו דבר שמבטלו שם, כיון שאינו מתכוין להשוות פניה[1066]:

כה כשזורה התבן בחצר שנתקלקלה, לא יזרה לא בסל ולא בקופה, אלא בשולי הקופה שיהפכנו ויביא התבן על שוליה, כדי לשנות מדרך החול. אבל אסור לזרות בידו[1067]:

ונתבאר לעיל סי׳ רסו בקונטרס אחרון סקי״א (שכיון שאם רוצה ליטלו היה יכול, שרי אף שאינו נוטלו ... כיון שבשעת נתינת הספסל אין מחשבתו ניכרת, לא מחזי כסותר אותו בנתינה זו לכל השבת, אלא לפי שעה, ושרי משום פסידא דקורה והבית).

[1062] סעיף מז.

[1063] רב ששת ורבא עג, ב (היתה לו גבשושית ונטלה, בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש ... היתה לו גומא וטממה, בבית חייב משום בונה בשדה משום חורש). רמב״ם פ״ח ה״א (משוה פני השדה, כגון שהשפיל התל ורדדו, או מילא הגיא, חייב משום חורש), ופ״י הי״ב (המשוה פני הקרקע בבית, כגון שהשפיל תל, או מילא גומא או גיא, הרי זה בונה וחייב).

וכן הוא לעיל סי׳ שיב סי״ד (שמא יטול צרור ממקום גבשושית ... ישליכנו למקום גומא, והרי זה משוה את החרישה, והוא תולדת חורש). לקמן סי׳ תצח סל״ח (שנוטל גבשושית מעל הארץ, ובשבת חייב מקום בונה). סי׳ תקכו ס״ג (שהסותם גומא בעפר חייב משום בונה).

וגם חצר הוא כבית לענין זה, כדלקמן הערה הבאה.

[1064] עירובין קד, א (חצר שנתקלקלה במימי גשמים, מביא תבן ומרדה בה. שאני תבן דלא מבטיל ליה). ופרש״י (וליכא משום אשוויי גומות, דמלאכה הוא בשבת דהוי כבנין, דמידי דחזי למאכל בהמה, או לטיט החומות, לא מבטיל ליה התם). טור ושו״ע ס״י (חצר שנתקלקלה במימי גשמים, יכול לזרות בה תבן, ולא חשיב כמוסיף על הבנין). מ״א ס״ק יז (משום דלא מבטל ליה התם, דחזי למאכל בהמה או לטיט).

ומובן דמיירי בתבן שעומד בעיקר למאכל בהמה, ולא לטיט או להסקה, שאז הוא אסור בטלטול, וכדלעיל סי׳ שח סס״ג (חבילי קש ... אם הזמינם למאכל בהמה מותר לטלטלם ... להסקה הן עומדין ואסור לטלטלם).

[1065] ב״ח סוף הסי׳ (ומשמע התם בפירוש רש״י, דדוקא תבן דלא מבטל ליה, דחזי לטיט החומות, אבל מלח משנדרס ברגל לא חזי, [ו]מסתמא מבטל ליה התם, אסור, משום דמוסיף על הבנין). מ״א סקי״ז (אבל דבר דמבטל ליה התם, אסור, דאיכא משום אשוי גומות (גמרא. ב״ח)).

ואף שאינו מתכוין להשוות פני הקרקע, מכל מקום נראה כאילו מתכוין. וראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי.

[1066] מ״א שם (ונראה לי דדוקא הכא שבא לתקן החצר אסור, דדמי לבנין, אבל בענין אחר שרי, דהא שרי לכסות רוק באפר כמ״ש סוס״י ש״י, כיון שאינו מכוין לבנין). והיינו כדלעיל שם סי״ז (מחתה שיש עליה מבעוד יום אפר, שמותר לטלטלו, מפני שראוי לכסות בו רוק או צואה).

[1067] עירובין קד, א (כשהוא מרדה, אינו מרדה לא בסל ולא בקופה (כדרך חול, רש״י), אלא בשולי קופה (הופך הקופה ונותנה על שוליה, דהיינו על ידי שינוי, אבל ביד נראה לר״י דאסור, תוס׳)). רמב״ם פכ״א ה״ד (כשהוא מרדה לא ירדה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי הקופה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ויבא להשוות גומות). טור ושו״ע ס״י (ובלבד שישנה, שלא יזרה לא בסל ולא בקופה, אלא בשולי הקופה, שיהפכנה ויביא תבן על שוליה, דהיינו על ידי שינוי. אבל ביד, אסור). ט״ז ס״ק י (משום עובדא דחול).

שיד דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת

ובו כ"א סעיפים:

עשיית נקב בכלי ובכותל

א כבר[1068] נתבאר[1069] שאין בנין וסתירה בכלים שאין מחזיקים ארבעים סאה[1070], כשאינו בנין גמור.

לפיכך חבית של חרס שאינה מחזקת ארבעים סאה, שנשברה ודיבק שבריה בזפת[1071], מותר לשברה בשבת, בין ביד בין בכלי, כדי ליקח מה שבתוכה, ואין בה משום סתירה, מפני שאינה בנין גמור[1072].

ובלבד שלא יתכוין לנקבה נקב יפה שיהא לה לפתח נאה, שאם כן הרי הוא מתקן כלי[1073], וחייב משום מכה בפטיש[1074] כמו שיתבאר[1075]. אבל כשאינו מתכוין לכך, מותר[1076]. ולא גזרו שמא יתכוין לכך,

---

[1068] תוכנו העיקרי של הסימן שלפנינו הוא נקב בחבית יין, פתיחתו וסתימתו, מתי אסור משום בנין וסתירה ומשום מכה בפטיש. עיקרי ההלכות שנתבארו בו:
(א) עשיית נקב בכלי ובכותל (ס"א-ה).
(ב) פתיחת נקב שנסתם (ס"ו-ח).
(ג) נתינת קנה ועלה בחבית להוציא היין (ס"ט-יב).
(ד) התזת ראש החבית לפני האורחים (סי"ג-טו).
(ה) מלאכת מחתך (סט"ז-ט).
(ו) סתימת נקב בכלי (ס"כ-כא).

לכללות סימן זה ראה כנישתא דבי רב. קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ג ע' כז ואילך.

[1069] לעיל סי' שיג סי"ט (לא אמרו שאין בנין וסתירה בכלים, אלא בבנין גרוע וסתירת בנין גרוע).

*

וכבר הובאו שתי הדעות בזה לעיל סי' שיג סי"ד (והערה 1008), והעיקר הוא כדעת התוס' וסיעתו שנתבארה כאן, שבבנין גמור יש בנין וסתירה בכלים.

[1070] רמ"א ס"א (שאינה מחזקת ארבעים סאה). וכדלעיל שם סי"ח (ואפילו כלים שאינם מחוברין לקרקע, אם הם גדולים כל כך שמחזיקין מ' סאה ... הרי הם כאהל, ויש בהן בנין וסתירה), ושם נסמן (הערות 1025-1026).

[1071] ראה לעיל סי' קנט ס"י (ובכלי חרס אין סתימה מועלת אלא בזפת).

[1072] משנה קמו, א (שובר אדם (בסכין או בסייף, רש"י) את החבית לאכול הימנה גרוגרות), ובתוס' שם (והכא דשרי לשבר את החבית, משום דמיירי במוסתקי, כדמוקי לה בביצה פרק המביא כדי יין). ובביצה לג, ב (במוסתקי), ופרש"י (חבית שבורה, שמדבקין שבריה בשרף של עץ שקורין שף שעושין הימנו זפת ... ומדבקין בו קערות חרס הנשברים), ותוס' (דכיון שהם מדובקים בזפת ואין החתיכות שלמות, לא הוי שום תקון כלי). טור ושו"ע ס"א (אין בנין וסתירה בכלים. והני מילי שאינו בנין ממש, כגון חבית שנשברה ודיבק שבריה בזפת).

והטעם שאינן חבית זו נחשבת בנין גמור, הוא כעין האמור לקמן סי"ח (מפני שבנין כלים אלו ... הוא בנין גרוע, שאינו עשוי להתקיים הרבה).

וכן הדין בכלים חד פעמיים שבזמנינו, שאין נזהרים מלשברם בזריקתן לפח האשפה, ש"אין בה משום סתירה".

ואף שאם הוא מתקן כלי זה חייב משום תיקון כלי ומכה בפטיש, כדלקמן בסמוך (מתקן כלי, וחייב משום מכה בפטיש). ואפילו אינו כלי כלל, רק שמתקנו להשתמש בו, כדלקמן סי' שמ סי"ז (אם על ידי זה מתקנו להשתמש בו איזה תשמיש, חייב משום תיקון כלי ... לפיכך אין שוברין את החרס ואין קורעין את הנייר המותרים בטלטול כדי להשתמש בהם איזה תשמיש, מפני שהוא כמתקן כלי, עיין סי' תק"ח).

מכל מקום, כיון שאין בו משום בונה, לכן כששוברו "אין בה משום סתירה". ונתבאר לעיל סי' שיג סי"ד (הערה 1008). וראה גם לעיל שם סכ"א (הערה 1055)

[1073] משנה שם (בלבד שלא יתכוין לעשות כלי), ופרש"י (לנוקבה יפה בפתח נאה). טור ושו"ע שם (ובלבד שלא יכוין לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח, דאם כן הוה ליה מתקן מנא).

[1074] מלאכה זו נתבארה לעיל סי' שב ס"ה (וכל העושה שום דבר שהוא גמר עשיית הכלי ותיקונו, הרי גמר זה נחשב למלאכה, והוא תולדות מכה בפטיש שהיה במשכן).

ואף דהכא מיירי "שנשברה ודיבק שבריה בזפת ... שאינה בנין גמור". מכל מקום נכלל גם זה במלאכת מכה בפטיש, וכדלעיל סי' שב ס"ו (ואין צריך לומר העושה כלי מתחילתו שחייב משום מכה בפטיש, אף אם הוא בענין שאין בו משום בונה).

ואפילו אינה כלי כלל, כדלקמן סי' שמ סי"ז (חתיכת תלוש מותרת לכתחלה ... מכל מקום אם על ידי זה מתקנו להשתמש בו איזה תשמיש, חייב משום תיקון כלי ... לפיכך אין שוברין את החרס, ואין קורעין את הנייר המותרים בטלטול, כדי להשתמש בהם איזה תשמיש, מפני שהוא כמתקן כלי).

וכן הוא לעיל סי' שח סכ"ח (שוברו במתכוין בשביל שיהא ראוי על ידי כך לאיזה תשמיש, שאז אסור משום תיקון כלי), ושם נסמן (הערה 224).

מפני שחבית השבורה ודבוקה בזפת, היא גרועה בעיניו, ואינו חושש עליה כשחוזר ושוברה לתקן לה פתח נאה[1077].

והטעם לזה הוא, כי מלאכה זו אינה עצם עשיית הכלי, כי אם סיום הכנתו להשתמשות, בין אם הוא כלי גמור או לאו. ונתבאר לעיל סי׳ שיג סי״ד (הערה 1008).

[1075] לקמן ס״ב (שנקב זה הוא פתח גמור, וחייבים על עשייתו משום תיקון כלי, שהיא תולדת מכה בפטיש), וסי״ז (מפני שהוא מתקן כלי וחייב משום מכה בפטיש).

ואף שנתבאר לקמן ס״ב (העושה נקב בדבר תלוש, אינו חייב אלא אם כן הנקב עשוי להכניס ולהוציא בו ... וחייבים על עשייתו משום תיקון כלי שהיא תולדת מכה בפטיש, אם הוא עשוי להכניס ולהוציא), ושם נסמן (הערה 1086).

שאני הכא שעושה ״נקב יפה שיהא לה לפתח נאה״, שבזה מתקן את הכלי בכל אופן. וכמבואר בפרי מגדים משב״ז ס״ק א (דכי מכוין לעשות כלי יש חיוב דבר תורה ... ושאני נקב כל דהו דמכוין רק לפתח, כל שאין עשוי להכניס ולהוציא, רק להכניס לחוד או להוציא לחוד, לית ביה איסור תורה, מה שאין כן כששובר בסכין וסייף ומצמצם שיהיה כלי בכך, יש בו חיוב חטאת).

וראה זכרון יוסף סקי״ח. מראי מקומות וציונים. קובץ הערות וביאורים ח״ג ע׳ כז. משולחן הארי. כנישתא דבי רב.

[1076] וכן הוא לעיל סי׳ שח סכ״ח (שאין איסור בשבירת חרס, אלא אם כן שוברו במתכוין בשביל שיהא ראוי על ידי כך לאיזה תשמיש, שאז אסור משום תיקון כלי). לקמן סי׳ שכח סל״ב (כיון שחיובו הוא משום תיקון המכה, אם כן כשאינו צריך לתיקון זה ואינו מתכוין לו, אף שנעשה מאליו, אין זה חשוב תיקון כלל, והרי זה כאילו לא עשה ולא כלום).

ומה שאנין אוסרים מטעם פסיק רישיה, נתבאר במ״מ פי״ב ה״ב (מדברי רבינו שכתב שהכל תלוי בכונתו, נראה שכל שאינו מתכוין אין ראוי לומר בו פסיק רישיה ולא ימות הוא וליחייב, מפני שכשהוא מתכוין הוא עושה מלאכה, וכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל, שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי). הובא מ״א סי׳ שיח סקל״ו (וכתב המ״מ וז״ל נראה שכל שאינו מתכוין אין ראוי לומר פסיק רישיה ... דומה לקטימת קיסם, שכל שאינו קוטמו לחצוץ בו שיניו פטור, שכל שהוא מפני תיקון כלי, מי שאינו מתקנו פטור).

ולכן התירו בזה לפעמים גם הערמה, כדלקמן ס״כ (ומותר לתלמיד חכם להערים בדבר זה שיסתום הנקב באיזה אוכל או כל כיוצא בו, ויאמר לכל רואה שאינו מתכוין אלא להצניעו, הואיל ואף אם יעשה בלא הערמה שיאמר שמתכוין לסתום אין כאן איסור אלא מדברי סופרים), ואין אוסרים בזה מטעם פסיק רישיה.

ויתירה מזו נתבאר לקמן סי׳ תקט סי״א (מותר ללבן ביום טוב כלי ברזל שאפו בו מאכל של גבינה, כדי לאפות בו ביום מאכל של בשר ... לפי שאינו ניכר שמתקן כלי, אלא הוא מחממו כדי לאפות בו). ואף שמתכוין לזה, מכל מקום כיון דמיירי בכלי מתוקן, שאינו אלא ״נראה כמתקן כלי״ (שמכשירו מטעם החלב שבו, ״כדי לאפות בו״), לכן התירו כ״שאינו ניכר שמתקן כלי״.

ונתפרש יותר לקמן סי׳ שכג ס״ח (לדברי האומרים שטבילת כלים היא מן התורה כמ״ש בי״ד סי׳ ק״כ, שזהו תיקון חשוב לדברי הכל, ואסרוהו חכמים מפני שדומה למתקן כלי ממש, שהוא אב מלאכה ... אם הוא כלי שראוי למלאות בו מים, ימלאנו מים מן המקוה, ועלתה לו טבילה, ואינו נראה כמתקן, מפני שאין הדבר ניכר שמתכוין להטבילו, שהרואה אומר לשאוב מים הללו היה צריך).

וכן הוא לקמן סי׳ שכו ס״ז (אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת, אפילו הצריך טבילה מן התורה, כגון נדה וכיוצא בהם, מפני שאינו נראה כמתקן אלא כיורד להקר).

*

וכל זה הוא בתיקון כלי באופן הרגיל, שאם אינו מתכוין לזה אינו נחשב תיקון כלי כלל, משא״כ לענין ״צירוף״ כלי, נתבאר לקמן שיח סכ״א (ואע״פ שעל ידי נתינת הצונן לתוכו הוא מצרפו ומחזיקו, ונמצא מתקן כלי ... מכל מקום כיון שאינו מתכוין לתיקון הכלי אלא להפשיר המים, מותר, שאין כאן פסיק רישיה ולא ימות, מפני שכשמצרפין הכלי מחממין אותו תחלה ביותר, אבל כאן אפשר שלא יגיע לצירוף, מפני שהמים מונעים אותו מלהתחמם כל כך), ושם נסמן (הערה 1756).

וטעם החילוק בינם נתבאר בלחם משנה שם ה״א (וכל זה יובן דוקא בגחלת של מתכת, שאין כאן תיקון כלל, שאינו כלי, ואין החיוב בא אלא מחמת הכוונה אשר לו, דאם אין לו כונה אין הצירוף מועיל בגחלת, דמה לי שיהיה מצרף או לא. אבל במיחם שנתנו לתוכו צונן, שיש שם תיקון כלי בהיא שעתא שמתחזק הכלי, אז ודאי ראוי לחייבו אע״פ שאין לו כונה לצירוף, כיון דנעשה צירוף המועיל לתיקון הכלי מאליו), ובחמד משה סי׳ שיח ס״ק ח (דודאי כל שהוא כלי וצריך צירוף, אף בדלא איכוין, מכל מקום אם הוא פסיק רישא, והכלי מיתקן בכך, והיא צריכה לאותה דבר, פשיטא דחייב).

[1077] רש״י ביצה שם (וכיון דרעועה היא ליכא למגזר בה שלא יתכוון לעשות כלי), הובא בתוס׳ שם ד״ה כי תניא, ובשבת שם ד״ה שובר. רא״ש פכ״ב ס״ו, ובביצה פ״ג סי׳ ה. מ״א סק״ג (דמחמת גריעותא לא חייס עליה, וליכא למיחש שמא יתכוין לעשות כלי (תוס׳ ורא״ש)).

ואף שיתבאר לקמן ס״ג (וגזרו חכמים על כל נקב אפילו עשוי להוציא בלבד או להכניס בלבד, שמא יבא לעשות נקב שחייבים עליו, לפיכך אין נוקבים נקב חדש בחבית שיזוב בו היין). ומיירי אף בחבית השבורה שנדבקה בזפת, כדלקמן סי״ג (והוא שהחבית שבורה ודבוקה בזפת ... אבל אסור לעשות נקב בגוף החבית), וסט״ו (שכיון שאם היה עשוי להכניס ולהוציא היה חייב עליו מן התורה ... לפיכך גם כשאינו עשוי אלא להוציא בלבד אסור מדברי סופרים).

אפשר דהיינו דוקא לענין נקב בחבית של יין, שאפשר להכניס ולהוציא בה היין, ולכן גזרו ״שמא יבא לעשות נקב שחייבים עליו״. משא״כ כאן מיירי בחבית שבורה ודבוקה שיש בה פירות, ושובר אותה כדי להוציא ממנו הפירות, ולא להכניס. וראה כנישתא דבי רב ס״ק לח.

אבל אם היא שלימה, אסור לשברה אפילו בענין שאינו מתקן לה פתח נאה, מפני שסתירת בנין גמור אסורה אף בכלים[1078]. ועוד גזירה שמא יתכוין לנקבה נקב יפה שיהא לה לפתח נאה[1079]:

ב התוקע יתד בכותל לתלות בו כלים וכיוצא בזה, חייב משום בונה. ואפילו לא תקע היתד, אלא שקדח חור בכותל לתקוע בו יתד, חייב משום בונה על נקב זה, הואיל ונקב זה הוא מועיל לבנין, דהיינו לתקיעת היתד[1080]. וכן העושה נקב בקרקע הבית כדי שיצאו המים חייב משום בונה[1081].

אבל העושה נקב בדבר תלוש, אינו חייב אלא אם כן הנקב עשוי להכניס ולהוציא בו, כגון נקב שבלול של תרנגולים שאינו מחובר לקרקע, שהוא עשוי להכניס האורה ולהוציא ההבל, שנקב זה הוא פתח גמור וחייבים על עשייתו משום תיקון כלי, שהיא תולדת מכה בפטיש[1082], כמ"ש בסי' ש"ב[1083]. ובין שעשה הנקב בעץ בין במתכת בין בכלים[1084] חייב עליו משום מכה בפטיש[1085], אם הוא עשוי להכניס

וכן בשאר המקומות שאין חוששים שיעשה לה נקב לפתח להכניס ולהוציא, כדלקמן סי"ג (מביא אדם חבית של יין לפני האורחים ומתיז ראשה ... שאין דרך כלל לעשות כן להתיז ראש החבית בשביל עשיית פתח, אלא לעין יפה הוא מתכוין, להראות נדיבות לבו לפני האורחים שמרחיב להם מקום מוצא היין).

[1078] טור ושו"ע שם (אבל אם היא שלמה, אסור לשברה אפילו בענין שאינו עושה כלי). ב"י ד"ה ומ"ש אבל (וטעמו משום דכל שהכלי שלם שאינו מדובק במוסתקי, שייך ביה בנין וסתירה).

[1079] כמובא לעיל מרש"י ותוס' ורא"ש ומ"א, שרק ברעועה אין חוששים שיעשה לה פתח נאה.

[1080] גמרא קב, ב – קג, א (העושה נקב בלול של תרנגולים, רב אמר משום בונה, ושמואל אמר משום מכה בפטיש (שהיא גמר מלאכת הלול, רש"י) ... תא שמע הקודח (כל הקודח על מנת למלאות הוא לתקוע בו יתד, רש"י) כל שהוא חייב. בשלמא לרב (דאמר נקב הוי בנין, רש"י) מיחזי כמאן דחר חורתא (קודח חור, רש"י) לבניינא (ואע"פ שימלאנו, הרי הועיל לבנין שקודח החור, רש"י). אלא לשמואל לאו גמר מלאכה הוא. הכא במאי עסקינן דבזעיה ברמצא דפרזלא (במסמר ארוך של ברזל, רש"י) ושבקיה בגוויה (לתלות בה, רש"י)).

והיינו שלשמואל שאינו אלא משום מכה בפטיש, אינו חייב עד שיהא גמר המלאכה, דהיינו כשיתקע בו היתד, כדלעיל סי' שב ס"ה (וכל העושה שום דבר שהוא גמר עשיית הכלי ותיקונו, הרי גמר זה נחשב למלאכה, והוא תולדות מכה בפטיש שהיה במשכן). משא"כ לרב שחייב משום בונה, לכן אף אם "קדח חור בכותל לתקוע בו יתד, חייב משום בונה על נקב זה, הואיל ונקב זה הוא מועיל לבנין".

וקיי"ל כרב כמבואר ברמב"ם פ"י הי"ד (העושה נקב כל שהוא בלול של תרנגולים כדי שיכנס להן האורה חייב משום בונה), ובמ"מ שם (רב אמר חייב משום בונה ושמואל אמר חייב משום מכה בפטיש, והלכה כרב). ובמרכבת המשנה פ"י הי"ד (ודע דאליבא דרב היכא דבזעה ברמצא דפרזלא ושבקה בגוויה, נמי חייב משום בונה). ולכן חייב משום בונה אף "שקדח חור בכותל לתקוע בו יתד".

וכל זה בקודח חור בכותל, משא"כ בקודח נקב בתלוש, שאינו אלא משום מכה בפטיש, אין חייבים עליה אלא בגמר מלאכה, ולכן אין חייבים עליו אלא כשעושה הנקב להכניס ולהוציא כדלקמן בסמוך.

וראה מראי מקומות וציונים. קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ג ע' כט ואילך. כנישתא דבי רב.

וכן בכל תיקון שעושה במחובר לקרקע חייב משום בונה, כדלעיל סי' שיג סכ"ד (המשוה פני הקרקע בבית או בחצר, כגון שהשפיל תל או מילא גומא או גיא, הרי זה בונה וחייב), ושם נסמן (הערה 1063). לקמן סי' תקו ס"ב (איסור עשיית גומא אינו אלא משום בונה ... בקרקע או במחובר לקרקע).

[1081] שו"ת מהרשד"ם או"ח סי' ה (שכמו שהעושה נקב בלול של תרנגולים כדי שלא נמשך נזק לתרנגולים, גם זה שעשה הנקב כדי לשפוך משם המים ... הוי בונה). הובא במ"א סק"ג.

[1082] רבה קמו, א (דבר תורה כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח ... לול של תרנגולין דעביד לעיולי אוירא ולאפוקי הבלא (סרחון שלא ימותו התרנגולין, רש"י)). רמב"ם פכ"ג ה"א (העושה נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא כגון נקב שבלול התרנגולין שהוא עשוי להכניס האורה ולהוציא ההבל, הרי זה חייב משום מכה בפטיש). מ"א ס"ק ג (דהכא מיירי בלול שאינה מחוברת לקרקע, ולית בה בנין).

והיינו שהרמב"ם מפרש מחלוקת רב ושמואל דוקא בלול המחובר לקרקע, ובזה קיי"ל כרב, כמבואר לעיל (הערה 1080). משא"כ בלול תלוש שאינו מחובר לקרקע, מודה רב לשמואל שאינו חייב אלא משום מכה בפטיש.

ואף שרב ושמואל חלקו שם אף לענין תלוש (עייל שופתא בקופינא דמרא רב אמר משום בונה ושמואל אמר משום מכה בפטיש), וגם בזה קיי"ל כרב.

היינו דוקא בבנין גמור, כדלעיל סי' שיג סי"ט (אבל העושה כלי מתחלתו, הרי זה בנין גמור וחייב משום בונה ... וכן התוקע העץ בתוך הקרדום להיות לו לבית יד, חייב משום בונה), ושם נסמן (הערה 1035).

משא"כ כשעושה נקב בלול התלוש, שהלול הוא כבר כלי גמור בלי הנקב, אין הנקב נחשב אלא בנין גרוע. ובזה נתבאר לעיל שם (שאין בנין וסתירה בכלים ... בבנין גרוע וסתירת בנין גרוע). והיינו שאין בו משום בונה אלא במחובר, ולא בתלוש, כדלעיל לעיל שם (הערה 1030).

וראה כנישתא דבי רב, תוספת ביאור ע' תשיב.

[1083] ס"ה (וכל העושה שום דבר שהוא גמר עשיית הכלי ותיקונו הרי גמר זה נחשב למלאכה, והוא תולדות מכה בפטיש ... וכן כל העושה איזה תיקון לכלי, הרי תיקון זה נחשב למלאכה, וחייב).

[1084] אבל לא באוכלי אדם ואוכלי בהמה, כדלקמן סי"א (אוכלי בהמה, אין בהם משום תיקון כלי), וסי' תעז סי"א (איסור עשיית נקב אפילו בשבת, אינו שייך באוכלין).

ולהוציא[1086]:

ג וגזרו חכמים על כל נקב, אפילו עשוי להוציא בלבד, או להכניס בלבד, שמא יבא לעשות נקב שחייבים עליו[1087]. לפיכך אין נוקבים נקב חדש בחבית שיזוב בו היין[1088]. ואפילו היה בו נקב ובא להוסיף בו מעט להרחיבו אסור[1089].

והוא שמתכוין להוסיף, אבל אם היה סכין תקוע בחבית של עץ מבעוד יום, כדי שיזוב היין במקום נקיבתו כשיוציאו אותו, מותר להוציאו ולהכניסו בשבת. ואף שאי אפשר שלא יוסיף בנקב על ידי הוצאה זו, אין בכך כלום, כיון שאינו מתכוין להוסיף[1090]. ואף שפסיק רישיה ולא ימות הוא[1091]. מכל

[1085] רמב"ם פ"י הט"ז (והעושה נקב כל שהוא בין בעץ בין במתכת בין בבנין בין בכלים הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב). הובא במ"א שם.

והשמיט כאן "בין בבנין" שברמב"ם, שכיון שנקב בבנין חייבים עליו משום בונה, כאמור לעיל, שוב אין חייבים עליו משום מכה בפטיש, כמבואר במרכבת המשנה שם (העושה פעולה אחת הדומה למלאכה מל"ח מלאכות, אע"פ שהיא גמר מלאכה, אין לחייבו אף משום מכה בפטיש, וכן מבואר בירושלמי פ' כלל גדול ... הא דלא אשכחן מיסמך, עבדוניה משום מכה בפטיש ע"כ. ולפי זה פשוט דלרב דחייב משום בונה אין לחייבו משום מכה בפטיש, אע"ג דהוה גמר מלאכה ... אם כן הוא הדין לכל מלאכת גמר מלאכה דיש לה אב, אין לחייבה משום מכה בפטיש כלל, וכמשמעות הירושלמי הנ"ל, דכל שיש לה סמוכין, אין לחייבה משום מכה בפטיש).

ולכן גם בכלים, במקום שחייב עליהם משום בונה או מבשל, אינו חייב עליהם משום מכה בפטיש, כדלעיל סי' שיג סי"ד (ויתחייב משום בונה ... או משום מכה בפטיש), ושם נסמן (הערה 1008). לקמן סי' שיח ס"ז (המניח כלי אדמה באור עד שנעשו כלי חרס, חייב משום מבשל), ושם נסמן (הערה 1622).

וראה מי טל (בונה) סי' מח-ט. כנישתא דבי רב.

*

סיכום הלכות עשיית נקב שנתבארו כאן:
(א) הנוקב במחובר לקרקע חייב, משום בונה – אפילו כדי לתקוע בו יתד, או כדי שיצאו המים דרכו (ס"ב).
(ב) הנוקב בתלוש חייב, משום מכה בפטיש – דווקא כשעשוי להכניס ולהוציא בו (ס"ב).
(ג) וכן חייב הנוקב בתלוש, משום מכה בפטיש – כשעושה לו נקב יפה שיהא לו לפתח נאה (ס"א).
(ד) הנוקב בתלוש להכניס או להוציא לבד, אסור מדברי סופרים (ס"ג וסט"ו).
(ה) הנוקב בתלוש שלא להכניס ולא להוציא, מותר (ס"ה).

[1086] רבה קמו, א (דבר תורה כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח). רמב"ם שם (וכל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אין חייבין על עשייתו).

וכן הוא לקמן סט"ו (שאם היה עשוי להכניס ולהוציא היה חייב עליו מן התורה).

והיינו שעשיית נקב להוציא בלבד, אינו נחשב תיקון בכלי, שהרי אינו לצורך הכלי, אלא כדי להוציא מה שבתוך הכלי. משא"כ אם הוא להכניס ולהוציא, הרי זה תיקון הכלי, וחייב עליו משום מכה בפטיש.

ואף אם הוא להוציא בלבד, אלא שמתקן לו פתח נאה, הרי זה תיקון הכלי, כדלעיל ס"א (ובלבד שלא יתכוין לנקבה נקב יפה שיהא לה לפתח נאה, שאם כן הרי הוא מתקן כלי, וחייב משום מכה בפטיש), ושם נסמן (הערה 1075).

[1087] רבה קמו, א (דבר תורה כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח, ורבנן הוא דגזור משום לול של תרנגולין, דעביד לעיולי אוירא ולאפוקי הבלא). רמב"ם פכ"ג ה"א (לפיכך גזרו על כל נקב, אפילו היה עשוי להוציא בלבד או להכניס בלבד, שמא יבוא לעשות נקב שחייבין עליו).

וכן הוא לקמן סט"ו (בגופה של חבית אסור לעשות נקב ... לפי שכיון שאם היה עשוי להכניס ולהוציא היה חייב עליו מן התורה ... לפיכך גם כשאינו עשוי אלא להוציא בלבד אסור מדברי סופרים).

וכל זה הוא במקום שיש מקום לחשוש שיעשה נקב להכניס ולהוציא, משא"כ במקום שאין לחוש לזה, כגון:

(א) לעיל ס"א (ולא גזרו שמא יתכוין לכך, מפני שחבית השבורה ודבוקה בזפת היא גרועה בעיניו, ואינו חושש עליה כשחוזר ושוברה לתקן לה פתח נאה), וכן אינו חושש עליה לעשות לה נקב להכניס ולהוציא.

(ב) לקמן סי"ג (מביא אדם חבית של יין לפני האורחים ומתיז ראשה ... שאין דרך כלל לעשות כן להתיז ראש החבית בשביל עשיית פתח, אלא לעין יפה הוא מתכוין, להראות נדיבות לבו לפני האורחים שמרחיב להם מקום מוצא היין).

[1088] ברייתא שם (אין נוקבין (בכלי, רש"י) נקב חדש בשבת). רמב"ם שם (ומפני זה אין נוקבין בחבית נקב חדש). טור ושו"ע ס"א (ואפילו נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש).

[1089] ברייתא וגמרא שם (ואם בא להוסיף מוסיף, ויש אומרים אין מוסיפין ... זימנין דלא תקניה מעיקרא ואתי לארווחי ביה (שיהא כדי להוציא הבל ולהכניס את האויר, רש"י). דרש רב נחמן משום רבי יוחנן הלכה כיש אומרים). טור ושו"ע שם (ואפילו יש בה נקב חדש, אם להרחיבו, אסור).

[1090] ראבי"ה סי' שלח (ונראה לי [דהני מילי] כשמתכוין להוסיף. אבל אם היה תקוע סכין בחבית מערב שבת, מותר להוציאו ולהכניסו, שהרי אינו מתכוין להוסיף). מרדכי רמז תמ (ולי נראה דהא מיירי כשמתכוין להוסיף. אבל אם היה סכין תקוע מערב שבת בחבית, מותר להוציאו ולהכניסו, שהרי אינו מתכוין להוסיף). שו"ע שם (ואם היה סכין תקוע מערב שבת בחבית, מותר להוציאו ולהכניסו, שהרי אינו מתכוין להוסיף).

[1091] שחייב, כדלעיל סי' רעח ס"ה (והכל מודים בפסיק רישיה ולא ימות שחייב עליו מן התורה), ושם נסמן (הערה כט).

מקום כיון שאף העושה נקב חדש כזה במתכוין, אין בו איסור אלא מדברי סופרים, הואיל ואינו עשוי אלא להוציא בלבד, לפיכך לא החמירו בו כל כך לאסור אף להוסיף שלא במתכוין[1092].

ויש חולקים ואומרים[1093] שלא התירו להוציא הסכין מהחבית בשבת, אלא אם כן כבר הוציאו פעם אחת מבעוד יום, שאז אינו פסיק רישיה שיוסיף בנקב על ידי הוצאה זו שבשבת, אלא אפשר שלא יוסיף כלום, ואם כן אף אם אירע שמוסיף אין בכך כלום, שדבר שאינו מתכוין הוא.

והעיקר כסברא הראשונה. ומכל מקום במקום שאין שם צורך כל כך, טוב לחוש לסברא האחרונה[1094]:

ד אבל סכין שהוא תחוב בכותל של עץ מבעוד יום, אם הוא תקוע קצת בחוזק, נהגו בו איסור להוציאו בשבת[1095], אלא אם כן הוציאו כבר פעם אחת מבעוד יום[1096] שאז אינו פסיק רישיה שיוסיף בנקב[1097], אבל כשעדיין לא הוציאו מעולם מנקב זה, אי אפשר שלא יוסיף בנקב כשמוציאו בשבת, כיון שהיה תקוע קצת בחוזק. ולא התירו להוסיף שלא במתכוין אלא בחבית, שאף לעשות בה נקב בתחלה ובמתכוין אין בו איסור לעולם אלא מדברי סופרים[1098], אבל העושה נקב בכותל במתכוין חייב חטאת לפעמים, דהיינו אם נוקבו כדי לתקוע בו יתד[1099], ואף המוסיף כל שהוא בנקב זה במתכוין[1100] חייב, לכן יש להחמיר בו שלא להוסיף בו אף שלא במתכוין כשהוא פסיק רישיה. זהו טעם המנהג.

[1092] תרומת הדשן סי׳ סד, בביאור הסברה להתיר (הא מסקינן התם פרק חבית, דבר תורה דכל פתח שאינ[ו] עשוי להכניס ולהוציא לא שמיה פיתחא הוא, אלא דחכמים גזרו בכל פתחים ונקבים גזירה משום לולין דתרנגולים, דאינהו עשוים להכניס ולהוציא כדאיתא התם. ולהכי קא מכוין להוסיף, איסור, אבל בשאין מתכוין, נוכל לומר אפילו אי פסיק רישיה הוא שרי, דבאיסור דרבנן יש לחלק בין מתכוין גמור, לפסיק רישיה). ט״ז סק״ב (משמע מלשון זה אפילו בפסיק רישיה מותר בלא נתכוין לכך ... והיינו במידי שאין איסור דאורייתא אפילו במכוין).

[1093] תרומת הדשן סי׳ סד (אמנם נראה דהאי סכין התקוע בחבית איירי שהוציאוהו והכניסוהו כבר בחול, ולא פסיק רישיה הוא שיוסיף בנקב). הובא במ״א שם. רמ״א סוף ס״א (ודוקא שהוציאו גם כן פעם אחת מבעוד יום, אבל אם לא הוציאו מבעוד יום, אסור, דהוי פסיק רישא דעושה נקב ופתח לחבית).

ודעה זו סוברת שאף באיסור דרבנן אסרינן פסיק רישיה. ומכל מקום מסיק כאן ״והעיקר כסברא הראשונה״, להתיר פסיק רישיה באיסור דרבנן.

ומחלוקת זו, ומסקנא זו, היא אף בפסיק רישיה במלאכה שיש בה ג׳ דרבנן (מלאכה שאינה צריכה לגופה, ומקלקל, וכלאחר יד, כדלקמן סעיף הבא (שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, וגם הוא מקלקל הכותל, וגם מה שמוסיף בנקב בהוצאת הסכין זהו נעשה כלאחר יד, וכל כלאחר יד אין בו איסור כלל מן התורה אף במלאכה גמורה, אם כן אין לאסור להוסיף שלא במתכוין, כמו שלא אסרו כן בחבית, לפי מה שנתבאר שהעיקר כהמתירין שם).

אמנם בדרך כלל קיי״ל שאף באיסור דרבנן אסרינן פסיק רישיה, כמבואר במ״א ס״ק ה (לכו״ע פסיק רישיה אפילו במילי דרבנן אסור).

וכן הוא לקמן סי׳ שטז ס״ד (אין איסור צידה מן התורה אלא בדבר שיש במינו ניצוד ... אבל אסור מדברי סופרים, אפילו לצודן שלא לצורך אלא כמתעסק בעלמא. ולכן צריך ליזהר שלא לסגור תיבה או לסתום כלי שיש בה זבובים, שהרי הם ניצודים בסתימה וסגירה זו. ואף שאינו מתכוין כלל לצידה, מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא). סי׳ שיט סכ״ט (ולהאומרים שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, אף כאן פטור אבל אסור מדברי סופרים, אפילו אינו מתכוין לכך, אלא שהוא פסיק רישיה ולא ימות).

והיינו אף במלאכה שיש בה ג׳ דרבנן, כדלקמן סי׳ שלז ס״א (אבל הגדולים מאד אסור לגרור, שבודאי עושין חריץ ופסיק רישיה ולא ימות הוא. ואף על פי שחופר כלאחר יד הוא, ואינו חייב אלא כשחופר במרא וכיוצא בו מהכלים שדרך לחפור בהם, וגם מקלקל הוא קרקעית הבית, וגם מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, אף על פי כן אסור מדברי סופרים).

ואף שבנידון שבסעיף הבא הוי גם פסיק דלא ניחא ליה. גם בזה קיי״ל לאיסור, כדלקמן סי׳ שכ סכ״ד (ויש אומרים שכל שהמשקין הולכין לאיבוד אין איסור אפילו מדברי סופרים, אלא כשמתכוין לסחוט, אבל כל שאינו מכוין לכך, אע״פ שהוא פסיק רישיה, מותר, כיון שאין הסחיטה נוחה לו כלל, שהרי אין לו שום הנאה ממנה ... והעיקר כסברא הראשונה), ושם נסמן (הערה 2163).

[1094] ט״ז שם (אבל בהוציא סכין מחבית, דחולק ב״י ושו״ע, ומתירין אפילו בלא הוציאו מערב שבת, אלא דרמ״א פוסק כתרומת הדשן דבעינן דוקא שהוציא מבעוד יום, נראה דלצורך גדול ואין שם ברזא, יש לסמוך להתיר אפילו בלא הוציאן בערב שבת, כן נראה לענ״ד).

[1095] תרומת הדשן שם (יראה דהיכא דתקעו הוא בכותל שהוא מחובר, יש לחוש לאסור אם מוציאו ... בהוצאת הסכין היכא דתקוע קצת בחוזק, כמעט פסיק רישיה הוא, שלא יוסיף בנקב והוי ליה קודח כל שהוא ... וכיון דכבר נהגו העולם לאסור ולהוציא סכין התקוע בכותל, ואשכחינן ביה טעמא ... יש לנו לקיים המנהג).

[1096] ב״י סוף הסי׳ (דאי בדצה ושלפה, אפילו במידי דמחובר נמי שרי).

[1097] כדלעיל ס״ג לדעה האוסרת גם בחבית.

[1098] כשעושהו להוציא בלבד, כדלעיל ס״ג וכדלקמן ס״ה.

[1099] כדלעיל ס״ב (ואפילו לא תקע היתד, אלא שקדח חור בכותל לתקוע בו יתד, חייב משום בונה על נקב זה).

[1100] כדלעיל ס״ג (ואפילו היה בו נקב ובא להוסיף בו מעט להרחיבו).

אבל מן הדין אין בזה איסור ברור, כיון שמכל מקום אם היה עושה נקב חדש בכותל בענין זה ממש שהוא מוסיף בו עכשיו בהוצאת הסכין, דהיינו שלא על מנת לתקוע בה יתד, לא היה בו איסור מן התורה, לפי שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, וגם הוא מקלקל הכותל, וגם מה שמוסיף בנקב בהוצאת הסכין זהו נעשה כלאחר יד[1101], וכל כלאחר יד אין בו איסור כלל מן התורה אף במלאכה גמורה[1102], אם כן אין לאסור להוסיף שלא במתכוין, כמו שלא אסרו כן בחבית, לפי מה שנתבאר[1103] שהעיקר כהמתירין שם. ומכל מקום אין להקל נגד המנהג[1104]:

ה אבל סכין התקוע בספסל או בשאר דבר התלוש, מותר להוציאו בשבת אף שעדיין לא הוציאו מעולם[1105], מפני שבעשיית נקב בדבר תלוש אין בו איסור לעולם משום בונה, אלא משום גזירת תיקון כלי אם עשהו פתח להכניס או להוציא, אבל כשאינו עושהו פתח כלל לא להכניס ולא להוציא, אלא שנעשה ממילא על ידי הוצאת הסכין, אין בו איסור כלל[1106].

ואם הוא תקוע בחבית גדולה, או בשאר כלים גדולים שמחזיקין מ׳ סאה, שיש בהם בנין וסתירה, הרי דינו כתקוע בכותל[1107]:

פתיחת נקב שנסתם

ו חבית שהיה בה נקב ונסתם[1108], אפילו סתמו בידים בעץ[1109] או בדבר אחר, מותר לפותחו בשבת.

במה דברים אמורים כשהוא למעלה מן השמרים, אבל אם הוא כנגד השמרים אסור לפותחו[1110] (אלא אם כן עשוי לפותחו ולסותמו תדיר, כגון ברזא שבחבית[1111]) שכיון שהוא למטה כל כך, הרי כל כובד היין נשען עליו וצריך סתימה מעולה, לפיכך כשפותחה חשוב כפותח נקב חדש[1112]. משא״כ למעלה מן

[1101] מ״א ס״ק ה (פשיטא דפטור, דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ודבר שאין מתכוין, ומקלקל, וגם חופר כלאחר יד הוא). ט״ז שם (בשלא לצורך אין בו איסור דאורייתא כלל, דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ואם כן כל שתוחב סכין בכותל להצניעו שם אין בו חיוב מן התורה, ולמה לא יהיה מותר כשמוסיף בלא מתכוין אפילו בפסיק רישיה).

[1102] כדלעיל סי׳ שא ס״ב (כל המלאכות כולן אינן אסורין בשבת מן התורה אלא לעשותן בשבת כדרכן שעושה אותן בחול, אבל אם עושה אותן בשינוי מדרך החול, שאין דרך בחול לעולם לעשותן כן מלאכה זו, פטור מן התורה, אבל אסור לעשות כן מדברי סופרים).

[1103] סעיף ג.

[1104] מ״א שם (שהתרומת הדשן נדחק לקיים המנהג שנהגו, כמ״ש הוא בעצמו עיי״ש).

[1105] תרומת הדשן שם בסופה (אבל אם תקוע הסכין בדבר תלוש בספסל וכה״ג, לא ידעינן כלל טעם וסברא לאסור).

[1106] ט״ז שם (דוקא בזה שהחבית שהיין בתוכה, והוא דקר סכין לשם בערב שבת להוציא יין, נמצא ניחא ליה האי פיתחא, ויש שפיר עליה שם פיתחא, אף על גב דמדאורייתא לא מקרי פתח, כיון שאין עשוי גם להכניס כמו לול תרנגולים, מכל מקום הוה פתח, ורבנן גזרו ביה משום לול כדלעיל, על כן צריך שלפה ודצה. משא״כ בספסל תלוש, דלית ביה צורך לגמרי לעשות שם פתח, גם אין בו משום קודח שהרי אינו מחובר, על כן מותר בלא שלפה ודצה. זה נראה לי פשוט וברור בדעת תרומת הדשן).

וראה גם לקמן סי׳ שכח סל״ב (לענין המפיס מורסא).

[1107] תרומת הדשן שם (ומהשתא שהוכחנו דסכין התקוע בחבית מיירי בלאו פסיק רישיה הוא, מתיישב אפילו בחבית גדולה שמחזקת יותר ממ׳ סאה ... דחבית גדולה כזאת שייך בה בנין כמו בקרקע).

[1108] ברייתא קמו, א (ושוין שנוקבין נקב ישן לכתחילה). טור ושו״ע ס״ב (היה בה נקב ונסתם ... מותר לפתחו).

[1109] שבלי הלקט סי׳ קטז (מצאתי בשם הר״ר יוסף זצ״ל, נקב שנסתם בחביות שלנו שסותמין אותו בעץ, מותר לנוקבו בשבת להוציא העץ). הובא בב״י סוד״ה היה.

[1110] רבה קמו, ב (לא שנו אלא במקום העשוי לשמר, אבל לחזק אסור ... והיכי דמי לחזק, כגון שניקבה למטה מן השמרים). ופרש״י (למטה מן השמרים, אצל שוליו). טור ושו״ע שם (אם הוא למטה מן השמרים אסור). שבלי הלקט שם (ובלבד שלא יהיה הנקב כנגד השמרים). רמ״א ס״ד (ובלבד שלא יהיה הברזא הראשון נגד השמרים).

וכן מפרש רבינו, שלמטה מן השמרים פירושו כנגד השמרים, דהיינו למטה מגובה השמרים, ולמטה מהיין, ולכן כל כובד ״היין״ נשען עליו.

כי אם נפרש שלמטה מן השמרים פירושו למטה ממש, ולמעלה מן השמרים פירושו למעלה ממש, אם כן איך זה שלא נתפרש כאן דין כנגד השמרים. אלא ודאי ״למטה מן השמרים״ פירושו כנגד השמרים, למטה מגובה השמרים.

וראה בני ציון (ליכטמן) ס״ב.

[1111] שבזה מותר בכל אופן, כדלעיל סי׳ שיג סכ״א (אין בהם שום איסור לא בנטילתן משום סתירה ולא בהחזרתן משום בנין, לפי שאינן עשויין לקיום כלל, רק לפותחן ולסוגרן תדיר גם בשבת עצמה, ולא אסרו בנין עראי וסתירתו אלא כשאינו עשוי על מנת לסותרו בשבת עצמה), ושם (הערה 1055)

[1112] רש״י שם ד״ה למטה (שכל כובד היין נשען שם). טור ושו״ע שם (דכיון שהוא למטה וכל כובד היין עליו, צריך סתימה מעליא, וחשיב כפותח מחדש).

השמרים, שאין צריך סתימה מעולה, אינו חשוב כפותח מחדש[1113]:

ז במקום שמותר לפתוח נקב ישן שנסתם, מותר לנקבו אפילו במקדח, כגון אם נשברה הברזא שבחבית ואינו יכול להוציאה, יכול לנקבה במקדח[1114]. ואין צריך לומר שמותר ליקח ברזא אחרת ולהכות באותה ברזא התחובה בה, אם הוא לצורך לשתות יין בשבת[1115]. ובלבד שלא תהא הברזא התחובה בה נגד השמרים[1116] כמו שנתבאר[1117]:

ח יש אומרים[1118] שלא התירו לפתוח נקב ישן אלא בחבית של חרס, שאין הסתימה מהודקת יפה בנקב, אבל בחבית של עץ שמהדקין מאד העץ שסותמין בו הנקב[1119] וחותכין ראשו על דעת שלא להוציאו, ודאי נראה שזהו נקב חדש, ואסור. ויש חולקין על זה[1120]. ויש לסמוך על דבריהם במקום צורך גדול להקל בדברי סופרים[1121]:

נתינת קנה ועלה בחבית להוציא היין

ט מותר ליתן קנה חלול[1122] או שאר ברזא[1123] בחבית להוציא בהם היין, אע"פ שלא היו מעולם בחבית זו, ואינו יודע כלל אם יבאו למדת הנקב של חבית זו. ואין חוששין שמא לא יבאו למדתו ויחתכם ויגרדם בסכין[1124] סביב סביב עד שיבאו למדתו ויתחייב משום מחתך[1125], כמו שיתבאר[1126]:

[1113] רבה שם (למטה מן היין נמי לשמר הוא), ופרש"י (כיון דלאו כובד היין נשען עליו סגי ליה בסתימה כל דהו). והיינו למטה מגובה היין, ולמעלה מגובה השמרים.

[1114] מרדכי רמז תמ (דבמקום הישן נוקבין לכתחלה אפילו במקדח, כגון שנשברה הברזא). שבלי הלקט סי' קטז (מצאתי בשם הר"ר יוסף זצ"ל נקב שנסתם בחביות שלנו שסותמין אותו בעץ, מותר לנוקבו בשבת להוציא העץ). שו"ע ס"ג (במקום נקב ישן נוקבין אפילו במקדח, כגון שנשברה הברזא).

ובזה מותר אף כנגד השמרים, כדלעיל סעיף הקודם, שאם הוא "עשוי לפותחו ולסותמו תדיר, כגון ברזא שבחבית", מותר אף "כנגד השמרים".

או דמיירי הכא בברזא שאינו "עשוי לפותחו ולסותמו תדיר כגון ברזא שבחבית", ולכן מותר רק למעלה מן השמרים, וכדלקמן בסמוך "ובלבד שלא תהא הברזא התחובה בה נגד השמרים".

[1115] שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (פראג) סי' נו (הורה ה"ר אביגדור כ"ץ, ברזא הסתומה בחבית ואין אדם יכול להוציאה, שרי ליקח ברזא אחרת ולהכות בברזא לתוך החבית לכתחלה, לצורך לשתות יין בשבת). שו"ע ס"ד (ברזא שבחבית ואין אדם יכול להוציאה, מותר ליקח ברזא אחרת ולהכות באותה ברזא, לצורך לשתות יין בשבת).

והיינו שאם לא מצליחים להוציא את הפקק, מותר לדחוק אותו לפנים על ידי פקק אחר.

[1116] שבלי הלקט שם (ובלבד שלא יהיה הנקב כנגד השמרים). רמ"א ס"ד (ובלבד שלא יהיה הברזא הראשון נגד השמרים).

[1117] סעיף ו.

[1118] כל בו סי' לא כט, ג (יש אומרים דוקא בחביות של חרש לפי שאין הסתימה מהודקת הרבה, אבל בחביות של עץ שמהדקים מאד הדורילי"ש וחותכין ראשם על דעת שלא להוציאם נראה שזה נקב חדש ואסור). שו"ע ס"ג (ויש אומרים דלא שרי לנקוב נקב ישן אלא בחבית של חרס, שאין הסתימה מהודקת יפה, אבל בחבית של עץ, שמהדקים מאד העץ שסותמים בה הנקב וחותכים ראשו על דעת שלא להוציאו, ודאי נראה שזה נקב חדש, ואסור).

[1119] כדלעיל סי' קנט סוף ס"י (עץ בעץ מתהדק היטב).

[1120] אליה רבה סק"ד (ומכל הפוסקים משמע אפילו בשל עץ שרי).

[1121] מרדכי שם (ואין להחמיר כולי האי, דאמר רבא כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח, ורבנן הוא דגזור).

[1122] ברייתא וגמרא קמו, ב (גובתא (לתקוע קנה חלול בנקב החבית שיצא היין דרך הקנה, רש"י), רב אסר ושמואל שרי, מחתך לכתחלה דכו"ע לא פליגי דאסור, אהדורי (אם נפלה, רש"י) דכו"ע לא פליגי דשרי, כי פליגי דחתיכה ולא מתקנא (לא ניתנה בנקב לידע אם למדתו היא, רש"י), מאן דאסר גזרינן דילמא אתי למיחתך לכתחלה, ומאן דשרי לא גזרינן. כתנאי אין חותכין שפופרת ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת. נפלה מחזירין אותה בשבת, ואין צריך לומר ביום טוב. ורבי יאשיה מיקל. ר' יאשיה אהייא אילימא ארישא, הא קמתקן מנא, אלא אסיפא, תנא קמא נמי מישרא קשרי, אלא דחתיכה ולא מתקנא איכא בינייהו, מר סבר גזרינן, ומר סבר לא גזרינן. דרש רב שישא בריה דרב אידי משמיה דרבי יוחנן הלכה כרבי יאשיה). טור ושו"ע ס"ה (מותר ליתן קנה חלול להוציא יין, אף על פי שלא היה בו מעולם).

[1123] שבלי הלקט סי' קטז (וגם ליתן הקנה חלול בנקב להוציא היין מותר, ואף על פי שלא היה בו מעולם. וברזא נמי שקורין שפינא בלע"ז, אפילו לא היה בחביות מעולם). שו"ע שם (ברזא או קנה). רמ"א שם (או ברזא).

[1124] שדוקא כשחותך בסכין חייב, כמבואר ברש"י ביצה לג, ב ד"ה אינו (דקטימה תקון כלאחר יד הוא, ולא תקון מעליא הוא, אלא אם כן מחתכו וממחקו בסכין). וכן הוא לקמן סי' שמ סי"ז (חייב משום תיקון כלי אם מחתכו בסכין).

[1125] והיינו שמה שאמרו ברישא "אין חותכין שפופרת ... קמתקן מנא", היינו שחותך הקנה לעשות ממנו שפופרת, שהוא תיקון כלי.

י אבל אסור ליתן עלה של הדס בנקב שבחבית, כדי שלא יהיה היין שותת על דופני החבית, אלא יהיה מקלח על העלה המקופל ועשוי כעין מרזב[1127], גזרה שמא יתקן מרזב ליינו, שיפול היין לתוכו וילך למרחוק[1128].

ומה שלא גזרו כן בנתינת קנה חלול הוא, לפי שהקנה אין הוא עושה שום מעשה בגופו אלא שתוחבו בחבית, לפיכך אין גוזרין שמא יבא לעשות מעשה לתקן מרזב ליינו. משא"כ בעלה שעושה מעשה בגופו, שלוקחו ומקפלו כעין מרזב, כיון שנראה כעושה מרזב, גזרו בו שמא יבא לתקן מרזב גמור ליינו[1129]:

יא ויש אומרים[1130] שגם בעלה לא אסרו משום גזרת מרזב, אלא משום גזרה שמא יתקלקל עלה זה ויקטום עלה אחר מן הענף התלוש ליתנו בנקב החבית, וקטימה זו אסורה משום תיקון כלי, שכל דבר שמתקנו בשבת שיהיה ראוי להשתמש בו איזה תשמיש יש בו משום תיקון כלי, כמו שיתבאר בסי' ש"מ[1131].

ואף אם העלה הוא רך וראוי למאכל בהמה, אעפ"כ יש איסור בקטימתו משום תיקון כלי. שלא אמרו אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי, הואיל והן רכין ואין מתקיימין[1132], כמו שיתבאר בסי' שכ"ב[1133], אלא כשמתקן האוכל להיות כלי בפני עצמו, כגון שקוטם קש לחצוץ בו שיניו שאינו חשוב כמתקן כלי, לפי שאין דרך האוכל כלל לעשות ממנו כלי בתחלה, כיון שאינו מתקיים הרבה. אבל דרך הוא לתקן בו כלי העשוי כבר, כגון ליתן העלה בנקב שבחבית העשויה כבר, לפיכך כשקוטמה לכך יש בקטימה זו משום תיקון כלי[1134].

אבל מה שאמרו שם "דחתיכה ולא מתקנא, [לא] גזרינן דילמא אתי למיחתך לכתחלה", היינו שהשפופרת כבר חתוכה והיא כבר כלי מוכן; אלא שצריך לגרדה מסביב להתאימה למדת הנקב שבחבית זו, שגירוד זה אינו גמר מלאכת הכלי, אלא חתיכה במדה להתאימה למדת הנקב, שהיא מלאכת מחתך.

יוצא אם כן לפי זה, שכל מי שיש לו כלי גמור, ורוצה להתאימו למקום מסויים, ומגרדו, אינו חייב משום תיקון כלי, אלא משום מחתך.

וראה קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח"ג ע' נ. כנישתא דבי רב.

[1126] סעיף טז (וכל המחתך איזה דבר תלוש ומקפיד לחתכו במדה, הרי זה תולדת המחתך).

[1127] שמואל קמו, ב (האי טרפא דאסא (לתת עלה של הדס בנקב החבית, שהעלה עשוי כמרזב והיין זב דרך שם, רש"י) אסור). רי"ף סא, סע"ב (פירוש אסור ליתן עלין של הדס בתוך הנקב של חבית לקלח בו היין, כדי שלא יהא שותת בדופני החבית). שו"ע ס"ה (אבל ליתן עלה של הדס בנקב שבחבית, שהעלה עשוי כמרזב והיין זב דרך שם, לא).

[1128] רב יימר מדפתי שם (גזירה משום מרזב), ופרש"י (שמא יכין מרזב). תוס' שם ד"ה משום מרזב (שלא יתקן מרזב ליינו שיפול היין בתוכו וילך למרחוק). שו"ע שם (דגזרינן שלא יתקן מרזב ליינו, שיפול היין לתוכו וילך למרחוק).

[1129] תוס' שם (דכשלוקח עלה של הדס ומקפלו כעין מרזב, נראה כעושה מרזב, אבל בגובתא שאינו עושה בו שום מעשה לא גזרינן). שו"ע שם (דכשלוקח העלה ומקפלו כעין מרזב, נראה כעושה מרזב, ולא דמי לברזא או קנה שאינו עושה בו שום מעשה).

[1130] רב אשי שם (גזירה שמא יקטום), ופרש"י (העלה מן הענף, וכיון דקטמיה הוה ליה כמתקן כלי). לבוש ס"ה (שאם יתקלקל זה יקטום אחר). רא"ש פכ"ב סי' ח (והלכתא כרב אשי). ב"י (והרא"ש פסק כרב אשי, וכדבריו פסק רבינו).

[1131] סי"ז (אם על ידי זה מתקנו להשתמש בו איזה תשמיש, חייב משום תיקון כלי ... לפיכך אין שוברין את החרס ואין קורעין את הנייר המותרים בטלטול כדי להשתמש בהם איזה תשמיש, מפני שהוא כמתקן כלי. עיין סי' תק"ח), ובסי' תקח ס"ב (שכל שהוא עושה ומתקן דבר הראוי להשתמש בו, הרי זה כמתקן כלי).

וכן הוא לעיל סי' שח סכ"ח (שוברו במתכוין בשביל שיהא ראוי על ידי כך לאיזה תשמיש, שאז אסור משום תיקון כלי), ושם נסמן (הערה 224).

והטעם לזה הוא, כי מלאכת מכה בפטיש אינה עצם עשיית הכלי, כי אם סיום הכנתו להשתמשות, בין אם הוא כלי או לאו.

[1132] רב יהודה ביצה לג, רע"ב (וכלי בהמה אין בהן משום תקון כלי). ר"ן שם יט, א (דכיון דרכין עד שהן ראויים לבהמה, לא חשיב כלי, שאינו מתקיים).

וכעין זה נתבאר לקמן סי"ח (שבנין כלים אלו העשויים מכפות תמרים הוא בנין גרוע, שאינו עשוי להתקיים הרבה), ושם נסמן (הערה 1185).

ומכל שכן באוכלי אדם, כדלקמן סי' תעז סי"א (איסור עשיית נקב אפילו בשבת אינו שייך באוכלין, אלא בעצים ואבנים ומתכות וכיוצא בהם (משאר דברים הראוים לעשות מהן כלים, עיין סי' שי"ד)).

[1133] בשו"ע שם ס"ד (אוכלי בהמה, אין בהם משום תיקון כלי. לפיכך מותר לקטום ... קש או תבן ולחצוץ בו שיניו).

[1134] ר"ן ביצה (יט, א) ד"ה אוכלי (וכי תימא והיכי מסקינן הכא דאוכלי בהמה כיון שהם רכים אין בהם משום תיקון כלי, אף על פי שהוא מכוין לכך, והא בפירוש אסרינן למיתן טרפא דאסא בחביתא. איכא למימר דהתם היינו טעמא, לפי שדרך הוא שאפילו באוכלי בהמה מתקנין כלי העשוי כבר, אבל לא שיעשו כלי ממנו לכתחלה). הובא במ"א סק"ו.

ולפי סברא זו שאין איסור בנתינת העלה בנקב שבחבית אלא משום שמא יקטום, לא אסרו במקום שיש לו הרבה עלין קטומים מבעוד יום, שאז אין לחוש שמא יקטום, שאף אם יתקלקל אחד או שנים הרי יש לו עוד, ואין חוששים שמא יתקלקלו כולם[1135]. ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

יב קורע אדם עור שעל פי החבית של יין או שאר משקה שלצורך השבת, ואינו חושש[1136], מפני שפסיקת תלוש מותר לכתחלה כמו שיתבאר[1137], ובלבד שלא יתכוין לעשות כעין מרזב מעור הקרוע, מפני שהוא כמתקן כלי[1138]:

התזת ראש החבית לפני האורחים

יג מביא אדם חבית של יין לפני האורחים ומתיז ראשה (פירוש ראש החבית הוא במקום המגופה, שזהו מקום הגבוה שבה כשהיא מונחת, שסביב למקום זה מכל צדדיו היא משפעת ויורדת[1139]) בסייף, למטה ממגופתה, דהיינו שחותך שפת פיה סביב עם המגופה שעל פיה[1140].

ואף שעל ידי כך נעשה פתח חדש לחבית, אין בכך כלום, מפני שבודאי אין כוונתו כדי לעשות פתח חדש, שאין דרך כלל לעשות כן להתיז ראש החבית בשביל עשיית פתח, אלא לעין יפה הוא מתכוין, להראות נדיבות לבו לפני האורחים שמרחיב להם מקום מוצא היין[1141].

והוא[1142] שהחבית שבורה ודבוקה בזפת, וגם אינה מחזקת ארבעים סאה, שאין בה משום סתירה[1143],

---

וראה כנישתא דבי רב.

[1135] גמרא שם (מאי בינייהו. איכא בינייהו דקטים ומנחי). רא"ש שם (איכא בינייהו דקטים ומנח, שמא יקטום ליכא). טור (עלה של הדס, אם הוא קטום, ויש לו הרבה מהם קטומים, מותר ליתנו בנקב במקום מרזב כדי שיקלח היין). רמ"א סוף ס"ה (ויש מתירים אפילו בעלה של הדס, במקום שיש לו הרבה קטומים, ואין לחוש שמא יקטום).

ופירש ב"י שם (וכיון דקאמר מנחי בלשון רבים, משמע ליה דעלים רבים קאמר, ומכל מקום ... בשנים נמי סגי, מדכתב אחר כך ואם אין לו אלא אחד וכו', משמע הא שנים שרו).

אבל בב"ח שם סוד"ה עלה (ולפי זה לאו דוקא אחד, אלא אפילו שנים ושלשה נמי אסור, אלא אם כן בדאיכא הרבה קטומים), ודרישה סק"ה (נראה דלאו דוקא אחד, אלא הוא הדין שנים ושלשה נמי אסור, עד שיהא לו הרבה מהן).

ומדברי רבינו נראה ששנים אסור ושלושה מותר. וראה כנישתא דבי רב.

[1136] תוספתא פי"ז ה"ט (קורע אדם את העור שעל פי החבית של יין ושל מורייס), ובביצה פ"ג ה"ט. הובאה בב"י ובמ"א סוף סקי"ד.

[1137] סט"ז (אבל שאר דבר תלוש שאין בחתיכתו משום מעשה חול, מותר לחתכו לכתחלה, כל שאינו מתכוין לחתוך במדה), וסי' שמ סי"ז (משום קורע אין איסור אלא כשקורע ומפריד גופים רבים שנתחברו, כגון קורע בגד הארוג מחוטים הרבה, אבל הנייר שהוא גוף אחד אין בפסיקתו וחיתוכו משום קורע. ומטעם זה מותר לקרוע עור שעל פי חבית של יין כמ"ש בסי' שי"ד, מפני שהעור הוא גוף אחד ולא שייך בו איסור קריעה, אלא איסור החיתוך אם מקפיד לחתכו במדה).

[1138] תוספתא שם (ובלבד שלא יתכוין לעשות זינוק), כפירוש הב"י שם (ונראה לי דזינוק היינו מרזב ... וטעמא דאסור משום דהוי כעושה כלי). אליה זוטא סק"ג.

והיינו כדלקמן סי' שמ סי"ז (אף על פי שחתיכת תלוש מותרת לכתחלה ... כמ"ש בסי' שי"ד, מכל מקום אם על ידי זה מתקנו להשתמש בו איזה תשמיש, חייב משום תיקון כלי).

[1139] שלא מדובר כאן בקנקן שראשו צר וסגור בפקק, כי אם בחבית עגולה, שבאמצעה בולטת פיה צרה, הנסגרת במגופה כעין קערה (כדלקמן הערה 1150), והוא מתיז בסייף את כל הפיה הבולטת, שלמטה ממגופתה.

[1140] ברייתא קמו, א (רשב"ג אומר מביא אדם חבית של יין ומתיז ראשה בסייף (שמרחיב פיה למטה ממגופתה, רש"י) ומניחה לפני האורחים, בשבת, ואינו חושש). תוס' מח, ב ד"ה וכי (דרשב"ג שרי להתיז אפילו גוף החבית עם המגופה כדמוכח התם). רמב"ם פכ"ג ה"ב (מביא אדם חבית של יין ומתיז את ראשה בסייף לפני האורחין ואינו חושש). שו"ע ס"ו (מותר להתיז ראש החבית בסייף). מ"א ס"ק ז (משמע אפילו להתיז גוף החבית עם המגופה שרי. כן כתבו התוס' דף מ"ח). ט"ז ס"ק ה (דכתבו התוס' בפרק במה טומנין דף מ"ח, דמוכח דרשב"ג שאמר מתיז ראשו, היינו אפילו בגוף החבית).

[1141] גמרא שם (ודאי לעין יפה קמיכוין), ופרש"י (להרחיב מוצא היין בנקב גדול). רמב"ם שם (שאין כוונתו אלא להראות נדיבת לבו). טור ושו"ע שם (דלאו לפתח מכוין, כיון שמסיר ראשה). ב"ח ד"ה ומ"ש דלאו (ולישנא לעין יפה דקאמר הוא לומר, דקא מיכוין להראות נדיבות לבו לפני האורחים). אליה רבה ס"ק ז (כתב רש"ל דווקא משום אורחים מותר, וכן משמע בש"ס).

ואף שנתבאר לעיל ס"ג (וגזרו חכמים על כל נקב, אפילו עשוי להוציא בלבד, או להכניס בלבד, שמא יבא לעשות נקב שחייבים עליו).

הכא אין חוששים לזה, כיון שכל כוונתו היא להרחיב מוצא היין בעין יפה, ולא כדי להכניס.

[1142] עד כאן נתבאר הטעם שאין חוששים לומר שהוא פותח פה ועובר על תיקון כלי.
עתה מבאר הטעם שאין חוששים למלאכת סותר, שבהתזת פי החבית הוא שובר את הכלי.

כמו שנתבאר למעלה[1144].

אבל אסור לעשות נקב בגוף החבית, אפילו ברומח שעושה נקב גדול, שאינו דומה לפתח. מפני שמכל מקום על כרחך הוא מתכוין לפתח, דהיינו שמפני שאינו חפץ לפתוח המגופה תדיר מאיזה טעם שיש לו, לכך הוא עושה נקב זה להוציא בו יין בכל עת שלא יחפוץ לפתוח המגופה, והרי זה פתח גמור העשוי להוציא שאסרוהו חכמים. שאם היה מתכוין לעין יפה היה לו לפתוח המגופה, שדרך שם יכולין להוציא יין יותר בריוח מדרך הנקב שעשה הוא[1145]:

יד אבל מותר לעשות נקב במגופה מלמעלה להוציא בו יין[1146], אף אם החבית היא שלמה[1147]. לפי שאין דרך כלל לעשות פתח במגופה מלמעלה אלא נוטל כל המגופה, ולפיכך נקב זה שמלמעלה אינו נראה ונחשב כפתח כלל, ולכן לא אסרוהו במגופה. הואיל ואף העושה בה נקב גמור להכניס ולהוציא בו היין, אינו חייב מן התורה, כמו העושה בחבית עצמה,[1148] מפני שהמגופה אינה חשובה חיבור להחבית אף כשהיא נתונה על פיה, אלא הוא דבר בפני עצמו, ולכן אין הנקב שבה קרוי עשוי להכניס ולהוציא בו, לפי שכשמוציא ומכניס דרך הנקב שבה הרי זה כאלו מוציא ומכניס דרך פי החבית בלבד, לפי שהנקב אינו מועיל כלום להוצאה והכנסה זו, שאף מבלעדו היה יכול להכניס ולהוציא דרך פי החבית, ואף שפיה סתום במגופה, אין זו סתימה גמורה, הואיל ואין המגופה חשובה חיבור לחבית. לכן לא החמירו בה כל כך לאסור בה אפילו נקב שאינו עשוי אלא להוציא בלבד, אם הוא עשוי במקום שאין דרך לעשות שם פתח דהיינו על גבה מלמעלה[1149].

[1143] שלטי הגבורים סא, ב אות א (ומיהו צריך שהיא הכלי קטן שלא יחזיק מ׳ סאה ... דוקא במוסתקי, דהיינו עשוי משברי כלים, הוא דשרי לחתוך אותה, אבל כשהיא שלימה אסור). מ״א סק״ז (ומיירי שדיבק שברים בזפת, כמ״ש ס״א (שלטי גבורים).

[1144] סעיף א (שאין בנין וסתירה בכלים שאין מחזיקים ארבעים סאה, כשאינו בנין גמור. לפיכך חבית של חרס שאינה מחזקת ארבעים סאה, שנשברה ודיבק שבריה בזפת, מותר לשברה בשבת).

[1145] רב ששת שם (בעו מיניה מרב ששת מהו למיברז (לתחוב, רש״י) חביתא בבורטיא (ברומח לתוחבו בדופניה לנקוב, רש״י) בשבתא, לפיתחא קמיכוין ואסיר, או דילמא לעין יפה קמיכוין (להרחיב מוצא היין בנקב גדול, מדלא נקיב ליה כדרך הנוקבין נקב עגול ויפה, רש״י) ושרי. אמר להו לפיתחא קא מכוין ואסיר ... אם איתא דלעין יפה קמיכוין, לפתוחי מיפתח (יטול מגופתה, רש״י)). והיינו שכיון שאין לומר בזה ״דלעין יפה קמיכוין״, על כרחינו צריך לומר ״לפיתחא קא מכוין״.

ובאמת אין לומר מטעם זה דלפיתחא קא מכוין, שאם כן יטול מגופתה, ומדוע אם כן עושה נקב בגוף החבית.

ואף שיתבאר לקמן סי״ד (שדרך הוא לפעמים לעשות בה פתח מן הצד, כשרוצה שתהא החבית פתוחה להוציא ממנה יין תדיר, ואינו רוצה לפתוח המגופה שלא יפול עפר או פסולת ביין, לכן עושה בה פתח פתוח מן הצד).

היינו דוקא כשעושה נקב במגופה מן הצד. משא״כ כאן דמיירי שעושה נקב בגוף החבית, כדלקמן סט״ו (בגופה של חבית אסור לעשות נקב אפילו מלמעלה).

וכן הקשה הט״ז ס״ק ו (משמע דבגוף החבית אין היתר למעלה. ואיני יודע למה, כיון דאין דרך לעשות פתח למעלה בשביל נפילת עפר, מה בין חבית למגופה).

מבאר רבינו הטעם בזה (שמכל מקום על כרחך הוא מתכוין לפתח). ונתפרש יותר לקמן סט״ו.

[1146] חכמים במשנה קמו, א (ואין נוקבין מגופה של חבית דברי ר׳ יהודה, וחכמים מתירין (דאין דרך פתח לחבית בכך, רש״י). ולא יקבנה מצדה), וכרב הונא בגמרא שם (מחלוקת למעלה (בראש המגופה, התם הוא דשרו רבנן, דלאו אורחא למיעבד פתחא התם, אלא נוטל כל המגופה, רש״י), אבל מן הצד דברי הכל אסור). טור ושו״ע ס״ו (וליקוב המגופה למעלה, מותר, דלאו לפתח מכוין, שאין דרך לעשות פתח למעלה אלא נוטל כל המגופה).

[1147] מ״א סק״ח (אפילו בחבית שלימה שרי). והיינו שדוקא לענין ״מתיז ראשה בסייף״ נתבאר לעיל סי״ג ״והוא שהחבית שבורה ודבוקה בזפת״, משא״כ בכלי גמור אסור משום סותר.

אמנם כאן לענין נקב במגופה, שרי אף בחבית שלמה, כי המגופה אינה נחשבת כלי גמור, לאסור סתירתה.

[1148] שהעושה נקב בחבית עצמה חייב, כדלעיל ס״ב (חייב עליו משום מכה בפטיש, אם הוא עשוי להכניס ולהוציא).

[1149] רבא מח, רע״ב (מה בין זו למגופת חבית. אמר ליה רבא זה חיבור, וזה אינו חיבור), ופרש״י (אינה מן החבית עצמו, ואע״פ שדבוקה בו אינו חשוב חיבור, שהרי לינטל עומדת), ור״ת בתוס׳ שם ד״ה וכי (שהמגופה אינה מן החבית, ואפילו אם היה עשוי נקב שבמגופה להכניס ולהוציא לא היה חייב חטאת, לכך שרו רבנן). מ״א שם (מגופה שאני מן החבית, דאפילו אם היה עשוי הנקב שבמגופה להכניס ולהוציא לא מחייב, והכא כיון שאינו עשוי להכניס ולהוציא שרי (תוס׳ שם)).

יוצא אם כן שיש שני פרטים בהיתר זה לעשות נקב במגופה למעלה:

(א) ״אין דרך כלל לעשות פתח במגופה למעלה״.

(ב) ״מפני שהמגופה אינה חשובה חיבור להחבית״.

אבל אסור לעשות בה נקב בצדה, דהיינו במקום שהיא משפעת ויורדת[1150], לפי שדרך הוא לפעמים לעשות בה פתח מן הצד, כשרוצה שתהא החבית פתוחה להוציא ממנה יין תדיר, ואינו רוצה לפתוח המגופה שלא יפול עפר או פסולת ביין, לכן עושה בה פתח פתוח מן הצד[1151]:

טו אבל בגופה של חבית אסור לעשות נקב אפילו מלמעלה[1152] אף שאין דרך לעשות שם פתח[1153], לפי שכיון שאם היה עשוי להכניס ולהוציא היה חייב עליו מן התורה, אף שעשאו מלמעלה, לפיכך גם כשאינו עשוי אלא להוציא בלבד אסור מדברי סופרים, אף שעשאו מלמעלה[1154]:

מלאכת מחתך

טז המחתך את העור ומקפיד לחתכו במדה הצריכה לו, כגון שמקצעו לרצועות וסנדלים, הרי זה אב מלאכה[1155], שכן במשכן היו מחתכים עורות אילים ותחשים במדה לעשותן מכסה לאהל[1156].

וכל המחתך איזה דבר תלוש ומקפיד לחתכו במדה, הרי זה תולדת המחתך[1157], כגון הקוטם ראש הנוצה שהוא דק ורך וראוי ליתנו בכר או בכסת, חייב[1158], אם מתכוין לכך[1159], מפני שמקפיד לקטמו במדה

משא"כ כשעושה נקב בצדה, שיתבאר לקמן; אף שגם בזה "המגופה אינה חשובה חיבור להחבית", מכל מקום "דרך הוא לפעמים לעשות בה פתח מן הצד". וכיון שעושים נקב זה במטרה מיוחדת, "שלא יפול עפר או פסולת ביין", לכן חשוב עשיית כלי, אף שאינה חיבור להחבית.

[1150] פרישה סק"ה (נראה לעניות דעתי שהמגופה הנזכרת בגמרא אינה כמגופה שלנו, שנוטלין עץ עבה וקובעין אותו בפי החבית למעלה, במקום ששופכין בו המשקה. אלא עשוי כמין קדירה שיש לו בית קיבול, ומחברים פיה במקום שהיא פתוחה בפי החבית. ובזה שפיר שייך למימר שנוקבין אותה למעלה או מן הצד, רוצה לומר בצדה של אותה קדירה, שכשינקבנה שם בודאי לא יוכל ליפול שום דבר לתוכה, משא"כ כשינקוב הקדירה על גבה מלמעלה).

וראה גם לעיל סי"ג (פירוש ראש החבית הוא במקום המגופה, שזהו מקום הגבוה שבה כשהיא מונחת, שסביב למקום זה מכל צדדיו היא משפעת ויורדת), ושם (הערה 1139).

[1151] משנה שם (מגופה של חבית ... ולא יקבנה מצד) וכרב הונא בגמרא שם (אבל מן הצד דברי הכל אסור (זמנין דעבדי לה משום פתחא ואינו רוצה לפותחה למעלה שלא יפול עפר או פסולת ביין, רש"י), והיינו דקתני לא יקבנה מצדה (ואמגופה קאי ודברי הכל, רש"י)). טור ושו"ע שם (אבל לנקבה בצדה ... אסור ... דכיון דהוי מצדה ודאי לפתח מכוין).

[1152] מ"א סק"ח (למעלה מותר, אף על גב דבחבית אסור).

[1153] שעל סברא זו הקשה הט"ז ס"ק ו (משמע דבגוף החבית אין היתר למעלה. ואיני יודע למה, כיון דאין דרך לעשות פתח למעלה בשביל נפילת עפר, מה בין חבית למגופה). ונתבאר לעיל סי"ד (והערה 1145).

[1154] רבה שם (דבר תורה כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח, ורבנן הוא דגזור).

וכן הוא לעיל ס"ג (וגזרו חכמים על כל נקב אפילו עשוי להוציא בלבד או להכניס בלבד שמא יבא לעשות נקב שחייבים עליו, לפיכך אין נוקבים נקב חדש בחבית שיזוב בו היין).

[1155] משנה עג, א (אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ... והמחתכו), ופרש"י (מקצעו ומחתכו לרצועות וסנדלים). רב אשי עד, ב (אי קפיד אמשחתא חייב משום מחתך). ופרש"י (לחותכן במדה). רמב"ם פי"א ה"ז (והוא שיתכוין למדת אורכו ומדת רחבו).

משא"כ כשאינו מתכוין לחתכן במדה מותר, כדלקמן בסמוך (מותר לחתכו לכתחלה, כל שאינו מתכוין לחתוך במדה). סי' שמ סי"ז (שחתיכת תלוש מותרת לכתחלה כשאינו מקפיד לחתכו במדה, כמ"ש בסי' שי"ד). לעיל סי"ב (קורע אדם עור שעל פי החבית של יין או שאר משקה שלצורך השבת, ואינו חושש, מפני שפסיקת תלוש מותר לכתחלה כמו שיתבאר).

וגם אינו עובר בזה על מלאכת קורע, כדלקמן שם (משום קורע אין איסור אלא כשקורע ומפריד גופים רבים שנתחברו, כגון קורע בגד הארוג מחוטים הרבה ... ומטעם זה מותר לקרוע עור שעל פי חבית של יין כמ"ש בסי' שי"ד, מפני שהעור הוא גוף אחד ולא שייך בו איסור קריעה, אלא איסור החיתוך, אם מקפיד לחתכו במדה).

וגם אינו עובר בזה על תיקון כלי, כיון שאינו חותכו כדי להשתמש בו כמו שהוא, אלא לרצועות וסנדלים, וכדלקמן סי' שמ סי"ז (אם על ידי זה מתקנו להשתמש בו איזה תשמיש, חייב משום תיקון כלי, אם מחתכו בסכין).

[1156] רש"י במשנה שם ד"ה הצד (וכל מלאכת עורות נוהגת בתחשים למשכן בעורותיהן). וכן הוא בעורות אילים מאדמים.

וכיון שהחיתוך הי' במשכן במדה מסוימת, לעשותן מכסה לאוהל, לכן היו מסמנים תחלה את מקום החיתוך, שהיא מלאכת המשרטט, שנתבארה לקמן סי' שמ סי"א (דרך הרצענים, כשהוא בא לחתוך העור, משרטטו תחלה כפי מה שהוא רוצה להאריך להרחיב ולקצר החיתוך, ואחר כך מעביר הסכין דרך השרטוט, וכן עשו בעורות המשכן כשחתכום, ולכן שרטוט זה הוא מאבות מלאכות).

[1157] יראים השלם סי' עדר קלט, א (קי"ל כל דבר שאדם מחתך ומקפיד על מדתו, נקראת מלאכת מחתך, תולדה דאורייתא).

והיינו שהאב מלאכה היא, כשחותך העור במדה הצריכה לו, והתולדה היא המחתך כל דבר התלוש במדה. וראה כנישתא דבי רב.

[1158] ברייתא עד, ב (התולש את הכנף והקוטמו (לאחר שתלשו, חותך ראשו שהוא דק, וראוי להניחו בכר וכסת, רש"י) והמורטו, חייב שלש חטאות), וגמרא שם (ואמר רבי שמעון בן לקיש ... קוטם חייב משום מחתך), ופרש"י (דקפיד

הראויה לו. וכן המגרד ראשי כלונסות שיהיו שוין וחדין, חייב משום מחתך[1160]. וכן המבקע עצים לחתיכות, אם מקפיד לחתכן במדה, חייב משום מחתך[1161].

ואף אם אינו מקפיד על מדתן, אם מבקע לחתיכות דקות מאד להבעיר בהן האש, חייב משום טוחן[1162]. אבל המבקע לחתיכות גדולות, ואינו מקפיד על מדתן, אין בו איסור אלא מדברי סופרים, משום שהוא מעשה חול[1163] וזלזול שבת[1164], אם אין בהם משום טלטול מוקצה, כגון עצים המיוחדים לתשמיש ומוכנים לטלטל[1165].

אבל שאר דבר תלוש שאין בחתיכתו משום מעשה חול, מותר לחתכו לכתחלה, כל שאינו מתכוין לחתוך במדה, ואינו חותך לחתיכות דקות מאד, וגם הוא דבר שאין בו תיקון כלי בחתיכתו וכמו שיתבאר בסי׳ ש״מ[1166]. לפיכך מותר לחתוך קשרי השפוד שקושרים בטלה או עוף הצלויים בו, וכן עופות ממולאים שתפרן, מותר לחתוך חוט התפירה[1167]:

לחתוך עד מקום שהוא ראוי). רמב״ם שם (הקוטם את הכנף, הרי זה תולדת מחתך וחייב), וכדלעיל (הערה הקודמת), שבעור היא אב מלאכה, ובשאר דברים היא תולדה.

[1159] רמב״ם שם (והוא שיתכוין למדת אורכו ומדת רחבו, ויחתוך בכונה שהיא מלאכה).

[1160] רבי יהושע בן לוי עה, ב (המגרר ראשי כלונסות (שיהו ראשיהן שוין וחדין, רש״י) בשבת, חייב משום מחתך), וכגירסת הרמב״ם שם (המגרד ראשי כלונסות של ארז, חייב משום מחתך), וכמבואר במ״מ שם (הנוסחא המדוקדקת בגמרא המגרד ראשי כלונסות בשבת חייב משום מחתך, ולא המגרר ברי״ש).

הכלונסאות הן מוטות עץ, שחותכים ומגרדים את כולם במדה שווה.

וכן כשמגרד כלי שלם להתאימו למקום מסויים, חייב משום מחתך, כדלעיל ס״ט (והערה 1125).

[1161] רב אשי עד, ב (האי מאן דסלית סילתי (עצים, רש״י) ... אי קפיד אמשחתא (לחותכן במדה), חייב משום מחתך). רמב״ם שם (וכן כל חתיכה שיחתוך חרש עץ מן העצים או חרש מתכת מן המתכות, חייב משום מחתך).

והיינו שחותך מוטות עץ גדולים למוטות קטנות יותר.

[1162] רב מנשה שם (האי מאן דסלית סילתי (עצים דקים להבעיר אש, רש״י), חייב משום טוחן). מ״א סקי״ד (והמבקע לחתיכות קטנות הוי טוחן). ט״ז סי׳ תקא סק״ב (כההיא דסלית סילתא, חייב משום טוחן).

וכן הוא לקמן סי׳ תקא ס״ב (אסור לבקעות ממנה חתיכות קטנות מאד, כדרך שמבקעים עצים דקים מאד כדי להצית בהן האור, מפני שהעושה כן בשבת חייב, מפני שהוא תולדת הטוחן כמ״ש בסי׳ שכ״א). ובסי׳ שכא ס״י (ואם חתך דק דק, חייב משום טוחן). לעיל סי׳ שא ס״א (הטוחן הוא אב מלאכה שהיתה במשכן בשחיקת סממני הצבע, והמחתך הירק דק דק, הוא תולדת הטוחן, שהטוחן לוקח גוף אחד ומחלקו לגופים דקים הרבה, וכל העושה דבר הדומה לזה היא תולדת הטוחן).

[1163] ראבי״ה סי׳ תשעד (וביקוע דאמרי דשרי, הני מילי לחתיכות גסות. ואף על פי שאפשר לעשותן מערב יום טוב, לאו מלאכה היא, אלא עובדין דחול). הובא במרדכי ביצה רמז תרצא. מ״א שם (וכתב עוד שם המרדכי, שהמבקע עצים לחתיכות גדולות, לא הוי מלאכה, אלא עובדא דחול).

וכן הוא לקמן סי׳ תקא שם (שאין בבקיעת עצים לחתיכות גדולות מלאכה גמורה, ואף בשבת אינו אסור אלא מדברי סופרים משום עובדין דחול, ומשום שמחת יום טוב התירו לגמרי).

[1164] שטעם איסור עובדין דחול הוא משום זלזול שבת ויום טוב, כמבואר ברש״י ביצה כה, ב ד״ה ואין הסומא (דהוי דרך חול, ואיכא זילותא דיום טוב). וכן הוא לעיל סי׳ שו ס״ח (מפני שהוא מעשה חול, וזלזול שבת). לקמן סי׳ שטו סי״ד (שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, משום זלזול שבת). סי׳ שכג ס״א (שהוא מעשה חול, וזלזול לשבת). סי׳ שלה ס״א (מעשה חול הוא, וזלזול לשבת). סי׳ שלח ס״ח (מעשה חול הוא, וזלזול לשבת). סי׳ תקד ס״ד (דומה לעובדין דחול, והוא זלזול ליום טוב).

[1165] באופן שנתבאר לעיל סי׳ שח סעי׳ נב-נג. וכן הוא לקמן ס״כ (בצרור או בקיסם שהוכנו לתשמיש מבעוד יום, שאין בהם משום איסור טלטול), וסכ״א (אם אין בשעוה זו משום איסור טלטול, כגון שהכינה לתשמיש מבעוד יום).

[1166] סי״ז (שחתיכת תלוש מותרת לכתחלה, כשאינו מקפיד לחתכו במדה, כמ״ש בסי׳ שי״ד. מכל מקום אם על ידי זה מתקנו להשתמש בו איזה תשמיש, חייב משום תיקון כלי, אם מחתכו בסכין, כמ״ש בסי׳ שכ״ב גבי קטימת קיסם, ושלא בסכין פטור אבל אסור, לפיכך אין שוברין את החרס ואין קורעין את הנייר המותרים בטלטול כדי להשתמש בהם איזה תשמיש, מפני שהוא כמתקן כלי עיין סי׳ תק״ח).

ובסי׳ תקח ס״ב (שכל שהוא עושה ומתקן דבר הראוי להשתמש בו הרי זה כמתקן כלי).

וכן הוא לעיל סי׳ שח סכ״ח (שוברו במתכוין בשביל שיהא ראוי על ידי כך לאיזה תשמיש, שאז אסור משום תיקון כלי), ושם נסמן (הערה 224).

וכאן מיירי שאינו מבקע העץ וחותך התלוש ״כדי להשתמש בהם איזה תשמיש״, אלא כדי לפתוח התיבה הנעולה בעץ או בתלוש זה להוציא ממנה אוכל וכיו״ב.

[1167] שבלי הלקט סי׳ פז (כשיושב אדם בסעודה בשבת, ופעמים מביאין לפניו תרנגולת צלויה או בשר צלוי וקשורים בגמי או בדבר אחר, מותר לו לחתוך אותו הקישור, ואין בו איסור. ופסיקת תלוש אינו אסור, אלא אם מתקנו (או) למדה, או לעשותו כלי. וכן מצאתי שהעידו על אדם גדול ומנו ר׳ שניאור ב״ר יהודה ב״ר ברוך זצ״ל, שראוהו שחתך קשרי הכבש שהיה קשור בו בשפוד כשהוא צלי. ואפילו בפסיקת תלוש הורה רבי שאין שום איסור בשבת, ואפילו שבות דרבנן, אלא היתר גמור הוא). שו״ע ס״ט (מותר להפקיע ולחתוך קשרי השפוד שקושרים בטלה או בעוף הצלויים).

יז וכן חותמות שבכלים, כגון שידה תיבה ומגדל שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל[1168], מותר לחתוך החבל אפילו בסכין, או להפקיעו דהיינו להתיר קליעתו, כדי לפותחם ליקח מה שבתוכם, ואין צריך לומר שמותר להתיר הקשר, שהרי אינו קשר של קיימא שהוא עשוי להתירו תדיר[1169].

ואף שהחבל עשוי לחבר הכיסוי עם הכלי, וכשחותכו או מפקיעו הרי זה סותר חיבורם, אין בזה משום סתירה, לפי שהחבל הוא חיבור גרוע שאינו חזק כל כך, וכשסותרו הרי הוא סותר בנין גרוע, ואין סתירה בכלים אלא כשסותר בנין גמור[1170].

לפיכך אינו מותר לחתוך ולהפקיע אלא בחבל וכיוצא בו. אבל פותחות של עץ ושל מתכת שהם חזקים, אסור להפקיע ולשבר אם נאבד המפתח, שזהו סתירה גמורה האסורה אף בכלים[1171].

וכן אסור להסיר הצירים שאחורי התיבה (דהיינו היתידות שמחברים כיסוי התיבה עם דופנה מאחורים, שתוחבין יתד בחורים קטנים שבשני ברזלים משולבים, אחד קבוע בכיסוי ואחד קבוע בדופן, ועל ידי היתד התקוע בשניהם יחד הם מחוברים ומשולבים זה עם זה, ויתד זה ראשו אחד עב קצת וראשו השני יש בו נקב ותוחבין בו יתד קטן), מפני שהם תקועים בחוזק, והרי זו סתירה גמורה[1172].

מ"א סקי"ד (דפסיקת תלוש אינו אסור, אלא [אם] מתקנו למדה, או לעשות כלי, והיתר גמור הוא לחתוך התלוש, חוץ מדבר שיש בו כלי בחתיכתו, אבל מקלקל בפסיקת תלוש מותר לגמרי (שבלי לקט).

ושתי הדוגמאות שהובאו כאן הן: (א) קשרי שפוד שנעשו כדי שלא יפול הבשר מהשפוד בעת הצליה. (ב) חוטי תפירת עופות הממולאים שנעשו כדי שלא יפול המילוי מהעוף בעת הבישול.

וכן הוא לקמן סי' תקט ס"ט (מותר לחתוך או לשרוף ביום טוב אגד גדיים ועופות הקשורים בשפוד שנצלו בו. וכן מותר לחתוך חוטי תפ

ירתם, ואין בזה משום קורע. ואפילו בשבת מותר לחתכם כמ"ש בסימן שי"ד עיין שם הטעם).

[1168] לעיל סי' שיג סי"ד נתבאר דין שידה תיבה ומגדל שהדלתות שלהם מחוברים על ידי צירים. וכאן יתבאר דין הכיסוי שלהם המחובר על ידי חבל.

בשניהם מותר ליטלם מהכלי על ידי הוצאתם מהציר (שאינם תקועים בחוזק, כדלעיל שם סט"ז), או על ידי חתיכת החבל (כמבואר כאן), כיון שאין בנין וסתירה בכלים, בחיבור גרוע.

[1169] שמואל ביצה לא, ב (חותמות ... שבכלים (כגון תיבה הנעולה על ידי קשר חבל, רש"י) מתיר (את הקשר, דהא לאו קשר של קיימא הוא, שהרי להתיר תמיד הוא עשוי, רש"י), ומפקיע (החבל לסתור עבותו וגדילתו, רש"י), וחותך, אחד שבת ואחד יום טוב). טור ושו"ע ס"ז (חותמות שבכלים, כגון שידה תיבה ומגדל שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל, יכול להתירו (דלאו קשר של קיימא הוא, מ"א) או לחתכו בסכין, או להתיר קליעתו).

וכן הדין בקשרי הבגד, כדלקמן סי' שיז סוף ס"ו (אבל שאר קשירות שנקשרו אחר גמר מלאכת הבגד, כגון קשרי הכיבוס, או המשיחות שבכתונת שנקשרו ואינו יכול להתירן, מותר לחתכן).

ומ"ש "לחתכו בסכין" הוא כמבואר בגמרא שם לב, רע"א (שבכלי, בשבת מתיר, אבל לא מפקיע ולא חותך ... הא מני ר' נחמיה היא), ופרש"י (אם יכול להפקיע ולנתק בידו שרי). ולא קיי"ל כוותיה, אלא מותר אף בסכין.

ומ"ש "להתיר קליעתו", נתבאר איסורו לקמן סי' שיז סי"א (הפותל חבלים מכל מין שיהיה חייב משום קושר ... וכן המפריד הפתיל חייב משום מתיר), ושם נסמן (הערה 1563).

ואף שכאן מיירי שהקשר עשוי להתירו תמיד, מכל מקום החבל אינו עשוי להתיר הקליעה תמיד, ואם כן מדוע לא יהי' אסור משום מתיר. וכבר הקשה כן בהגהות רעק"א ס"ז (להתיר קליעתו, עיין מג"א לקמן סוף סי' שי"ז בשם הרמב"ם, וצריך עיון). והיינו שמקור ההלכה שהמפריד הפתיל חייב משום מתיר, הוא ברמב"ם פ"י ה"ח, הובא במ"א סוס"י שיז. ואם כן יוקשה עליו מהאמור בגמרא, ונפסק בשו"ע כאן "ומפקיע". וראה כנישתא דבי רב. שבת כהלכה פכ"ז ביאורים יג.

ולענין "להתיר הקשר", ראה לקמן (הערה 1183).

[1170] כדלעיל סי' שיג סי"ט (לא אמרו שאין בנין וסתירה בכלים, אלא בבנין גרוע וסתירת בנין גרוע, כגון נטילת הדלת מהכלי והחזרתה, שאין החזרה בנין גמור, הואיל ועדיין היא מפורקת מהכלי, שאינה תקועה שם בחוזק ויכול ליטלה ממנו בקל, ולכן גם נטילתה אין זו סתירת בנין גמור). וכן כאן החיבור שעל ידי החבל הוא חיבור גרוע.

[1171] תוס' קמו, א ד"ה מתיר (אבל פותחת של עץ ושל מתכת אסור לשבר ולהפקיע ... דבר שהוא חזק כעין פותחת לא הוה שרי). ובעירובין לה, א ד"ה בעי סכינא (אבל פותח של עץ או של מתכת אסור לשבר, דבכלי נמי יש בנין וסתירה). רא"ש שם פ"ג סי' ה (אבל פותח של עץ ושל מתכת אסור להפקיע ולשבר, דבכלי נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה). טור ושו"ע שם (ודוקא כעין קשירת חבל וכיוצא בו, אבל פותחת של עץ ושל מתכת, אסור להפקיע ולשבר, דבכלים נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה).

וכמובא לעיל (הערה הקודמת) מסי' שיג סי"ט, שאם היא "תקועה שם בחוזק", "חייב משום סותר".

[1172] הגהת סמ"ק סי' רפא אות כ (ומדנתינת הגאו"ץ הוי בנין חשוב, אם כן מסתמא נטילתן הויא סתירה גמורה, ואסור להסירה). הובא במרדכי עירובין רמז תפח (ה"ר יעקב מקינון פירש שמותר להסיר הצירין שקורין גונץ בלע"ז שאחורי התיבה, אם נאבד המפתח, דהא סתירה גרועה היא, כיון שאין צריך לשבור שום דבר. אבל לא נראה לה"ר פרץ), וטור (וכתב ה"ר פרץ אבל היתדות שנועלין בהן אסור להסירם דהוה כבנין גמור). והכל בו סי' לא כז, ב (והר"ף ז"ל כתב

וכן אסור להסיר החשוקים מחבית של עץ העשויה מנסרים הרבה, והם מחוברים על ידי החשוקים שעליהם, וכשמסיר החשוקים הרי זו סתירה גמורה[1173].

ומכל מקום על ידי נכרי יש להקל, בין בשבירת פותחות, בין בהסרת הצירים והחשוקים, לפי שיש אומרים[1174] שאין בנין וסתירה בכלים אפילו בבנין גמור וסתירה גמורה, ולא אמרו שהמחזיר דלת שידה תיבה ומגדל ותוקעה בחוזק[1175], וכן המחזיר כלי של פרקים ותקע בחוזק[1176], חייב חטאת, אלא מפני שהוא מתקן כלי וחייב משום מכה בפטיש[1177], אבל כשסותר דבר התקוע בחוזק, ואפילו סותר ושובר כלי שלם לגמרי, אין בזה שום איסור כלל[1178], אם הוא לצורך השבת[1179]. ויש לסמוך על דבריהם לענין

שאסור לשבור תיבה או פותחת כשאבד המפתח, דנהי דאין סתירה בכלים, היינו דוקא כי הבנין גרוע, אבל בבנין חשוב יש סתירה. ה"ר יעקב מקינון אומר דמותר להסיר היתדות שאחרי התיבה, ואני חולק עליו שאסור). דעה הא' בשו"ע שם (ומטעם זה אסור להסיר הצירים שקורים גונזי"ש שאחורי התיבות, אם נאבד המפתח. ויש מתירים בזו). לבוש שם (ומטעם זה גם כן אסור להסיר הצירים שאחורי התיבה, אם נאבד המפתח, מפני שהם תקועים בחוזק וחשיב סתירה, ויש מתירין, שאין חושבין אותו לסתירה גמורה).

והיינו שהסרת הצירים מהחור שבדלתות הכלים מותרת לדברי הכל, כדלעיל סי' שיג סט"ז (ליטול הדלתות מהכלים מותר בכל ענין, אם אינן תקועין בהן בחוזק ואין בזה משום סותר), וסי"ט (הואיל ועדיין היא מפורקת מהכלי, שאינה תקועה שם בחוזק ויכול ליטלה ממנו בקל, ולכן גם נטילתה אין זו סתירת בנין גמור).

ואילו שבירת הפותחת אסורה לדברי הכל, כמבואר כאן (פותחות של עץ ושל מתכת שהם חזקים, אסור להפקיע ולשבר אם נאבד המפתח, שזהו סתירה גמורה האסורה אף בכלים).

אמנם כאן המחלוקת היא לענין חיבור כיסוי התיבה לדופנה על ידי יתד, כמבואר בשלטי הגבורים (סא, ב) סוף אות א (ועוד כתב בשם רבינו פרץ, היתדות שנועלין בהן אסור להתירן, דהוי בנין גמור, ונראה לי פירוש לדבריו, דיתדות שנועלין רצה לומר יתדות שתוחבין בכיסוי התיבה ובדופניה להדביק הכיסוי עם הדפנות, שאי אפשר לפתוח התיבה אם לא בהסרת היתדות, דאותו אסור, לפי שאותה התחיבה וההסרה דומה ממש לבנין).

ומבאר כאן הכוונה, שהחיבור הוא על ידי הכנסת היתד שראשו אחד עב, ויתד קטן נתחב בנקב שבצד הדק. ופתיחתו היא על ידי הוצאת היתד הקטן מהנקב שביתד הגדול. וקיי"ל כדעה האוסרת, שגם זה נחשב חיבור גמור, כיון שהיתד תקוע בו בחוזק.

[1173] מ"א סקי"ד (ומשמע מזה דהני חביות קטנות של מרקחת, אסור להסיר החשוקים, שהרי עשוים לחבר שברים זה בזה).

והיינו שאף שנתבאר לעיל ס"א, שאם דיבק חתיכות חרס בזפת לא הוי בנין גמור, מכל מקום, דיבוק הנסרים על ידי החשוקים שעושים מהם החבית הוי בנין גמור וסתירה גמורה, דלא גרע מיתד הנ"ל שמחבר הכיסוי עם דופן התיבה.

[1174] גמרא מז, א (המחזיר מטה של טרסיים בשבת חייב חטאת), ופרש"י (עושה כלי, וחייב משום מכה בפטיש, אב לכל גומרי מלאכה, ולא משום בנין, דאין בנין בכלים, רש"י). עד, ב (ואי חייטיה לפומיה חייב), ופרש"י (ומשום בונה ליכא לחיוביה, לא בחבית ולא בתנור ולא בכוורת, דאין בנין בכלים, רש"י). קכב, ב (אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים, וגזירה שמא יתקע), ופרש"י (גזירה שמא יתקע בחזקה בסכין ויתדות, והוה ליה גמר מלאכה, וחייב משום מכה בפטיש). ביצה יא, ב (דאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים), ופרש"י (אין איסור בנין וסתירה בכלים אלא בבתים ... והעושה כלי או גומרו ביום טוב או בשבת, משום מכה בפטיש הוא דמחייב, שהוא חיוב לכל גמר מלאכה ... אבל בנין וסתירה לא שייך בהו לאחיובי). שם כב, א (בית הלל סברי אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים), ופרש"י (אין בונה אלא בבתים ואהלים). יראים השלם סי' עדר קמ, ב (ולא אמר רב משום בונה לומר שיש חיוב בונה בדבר, דהא אין סתירה ובנין בכלים, ולא אמרינן משום בונה, אלא להסירו מטעם מכה בפטיש). הובאו בהגהות מיימוניות פכ"ג אות א. הגהות אשרי עירובין פ"ג ס"ה. טור סי' תקיט. וכיון שאין בו אלא משום מכה בפטיש, אם כן אין איסור בשבירתו.

הובאה דעה זו גם לעיל סי' שיג סי"ד (או משום מכה בפטיש, כמו שיתבאר בסי' שיד). לקמן סי' תקיט ס"ב (וחייב משום מכה בפטיש), וס"ה (או משום מכה בפטיש).

אמנם לא קיי"ל כשיטת רש"י וסיעתו, כי אם כשיטת התוס' וסיעתו, שבכלי גמור חייב משום בונה, וכיון שיש בעשיית הכלי משום בונה, יש גם בסתירתו משום סותר. ורק לענין אמירה לנכרי לצורך השבת סומכים על שיטת רש"י וסיעתו. ונתבאר כל זה לעיל סי' שיד סי"ד (הערה 1008).

[1175] ברייתא עירובין קב, ב (גזרה שמא יתקע (שמא יחזיקנו במקבות ובגרזן והויא מלאכה, רש"י), ואם תקע חייב חטאת). רבא שבת קכב, ב (גזירה שמא יתקע (בחזקה בסכין ויתדות, רש"י)). ולעיל סי' שיג סי"ד (אסור להחזירו, גזרה שמא יתקע, דהיינו שיהדקו שם בחוזק במקבות וגרזן שלא יוכל עוד לצאת משם ויתחייב).

ומה שכאן כותב רק "ותוקעה בחוזק", ולעיל שם "בחוזק במקבות וגרזן". ראה אליה רבה סי' שיג סי"ד (ונראה דלטעם רש"י וסייעתו אסור אפילו באין צריך גבורה ואומנות, אלא כל שמקפיד שלא [יתנועע] בתוך החור, ומהדק בדוחק, אסור). זכרון יוסף אות קיז.

[1176] ברייתא מז, רע"ב (ולא יתקע. ואם תקע, חייב חטאת), ופרש"י (יתקע, בחוזק), ובדף קלח, ב ד"ה שמא יתקע (יתקענה בחוזק והוי בונה). ולעיל שם ס"כ (ואפילו בכלי של פרקים, אם תקע פרקיו, דהיינו שהדקם בחוזק, בענין שצריך לזה גבורה ואומנות).

[1177] מלאכת מכה בפטיש, נתבארה לעיל סי' שב ס"ה.

[1178] הגהות מיימוניות פכ"ג אות א (הורה [רא"מ], שאם נאבד מפתח התיבה והוא צריך לפותחה לצורך השבת, ישברנה לכתחלה, ואין בדבר חשש איסור). הובא במ"א סי' תקא סקי"ג (הרא"ם בספר יראים דייק מזה דאפילו סתירה גמורה לא שייך בכלים).

אמירה לנכרי[1180], אם הוא לצורך השבת[1181]:

יח חותלות של תמרים ושל גרוגרות, דהיינו כלים העשוים מכפות תמרים, ומניחין בתוכם גרוגרות או תמרים[1182] שלא נתבשלו בחמה שיגמרו שם בישולם, אם הכיסוי קשור בהם בחבל, מותר להפקיע החבל או לחתכו[1183] כמו שנתבאר למעלה[1184].

ואפילו גופן של כלים אלו מותר להפקיע ולחתוך, מפני שבנין כלים אלו העשויים מכפות תמרים הוא בנין גרוע, שאינו עשוי להתקיים הרבה, וכשסותרו אינו אלא כמי ששובר אגוזים ושקדים בשביל האוכל שבהם[1185]:

והיינו שלדעת הפוסקים שבכלי גמור יש מלאכת בנין, אם כן יש בו גם מלאכת סותר. משא"כ לדעת הפוסקים שאין בו אלא מלאכת מכה בפטיש, אם כן מותר לסתרו.

[1179] הגהות מיימוניות שם (לצורך השבת). וכמשמעות המשנה קמו, א (שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות).

[1180] סמ"ק סי' רפב ע' רצד (ובשבירת הפותחת של תיבות נחלקו, הר' אליעזר [ביראים שם] מתיר, ורבי שמשון [היא דעת התוס' בשם הר"י, כנסמן לעיל שם] אוסר. ומיהו על ידי עכו"ם יש להקל להסיר עצמו מן הספק). טור ושו"ע ס"ז (ושבירת פותחת של חבית יש מתיר ויש אוסר, ויש להתיר על ידי גוי). ד"מ ס"ק ו (ולכן אין להחמיר לכל הפחות על ידי גוי). מ"א ס"ק יד (דיש להתיר על ידי עכו"ם).

והיינו דאף דקיי"ל כדעה האוסרת (כדלעיל סי' שיג סי"ד הערה 1008), מכל מקום יש לסמוך על דעה המתרת לענין אמירה לנכרי.

וכעין זה הוא לעיל סי' רעט ס"ה (ולענין טלטול על ידי נכרי סומכין על סברא הראשונה). לקמן סי' תקו ס"ג (לפי שיש מי שאומר שאפילו ישראל מותר לרקד על ידי שינוי קצת, לכך יש לסמוך על דבריו להקל על ידי נכרי).

אמנם לפעמים לא התירו מטעם זה בנכרי, אלא לענין בדיעבד, כדלעיל סי' רנג סכ"ה (כיון שיש מתירים אפילו לכתחלה כמ"ש בסי' שי"ח, יש לסמוך על דבריהם בדיעבד (שלא לאסור מעשה הנכרי אפילו צוהו ישראל)).

[1181] ראה חקרי הלכות ח"א יח, ב. כנישתא דבי רב.

[1182] והיינו שכשמניחים אותם כדי "שיגמרו שם בישולם", אין הפרש בין תמרים לגרוגרות (תאנים). אבל אם מניחים אותם לייבשם, יש הפרש בינם, כדלעיל סי' שי ס"ב (מיני פירות שמניחים אותם במוקצה לייבשם, מותר לאכול מהם קודם שיתייבשו, חוץ מגרוגרות וצימוקים, שאסור לאכול מהם או לטלטלן משהניחם במוקצה עד לאחר שנתייבשו לגמרי).

[1183] ברייתא קמו, א (חותלות (כלי של כפות תמרים, ועושין כמין סלים, ונותנים לתוכן תמרים רעים להתבשל, רש"י) של גרוגרות ושל תמרים, מתיר (אם הכסוי קשור בחבל, רש"י) ומפקיע וחותך). רש"י מה, רע"ב (תמרים הנלקטים קודם בישולן, וכונסין אותם בסלים שעושין מלולבין, והן מתבשלות מאליהן). שו"ע ס"ח (חותלות (כלים של כפות תמרים עשוים כמין סלים, מ"א) של תמרים וגרוגרות, אם הכיסוי קשור בחבל, מתיר וסותר שרשרות החבל וחותך אפילו בסכין).

ומה שנכתב כאן רק "מותר להפקיע החבל או לחתכו", ונשמט "מותר להתיר הקשר", הגיה בקונטרס השלחן: "להתיר הקשר ולהפקיע".

אמנם לעיל ריש סעיף הקודם "ואין צריך לומר שמותר להתיר הקשר, שהרי אינו קשר של קיימא, שהוא עשוי להתירו תדיר". משא"כ כאן מיירי ש"מניחין בתוכם ... שיגמרו שם בישולם", ואם כן הוא קשר של קיימא.

וברמב"ם פ"י ה"ג (שכל אלו הקשרים מעשה הדיוט הן, ואינן של קיימא אלא פעם קושר ופעם מתיר, ולפיכך מותר לקשור אותן לכתחלה. חותלות של תמרים ושל גרוגרות מתיר ומפקיע וחותך ונוטל ואוכל). נראה מדבריו שמפרש הגמרא דמיירי ש"פעם קושר ופעם מתיר". משא"כ באופן דידן שהוא קשר של קיימא, אסור להתיר הקשר.

וראה קנה בשם ח"א סכ"ב ד"ה ומעתה יש לדקדק. כנישתא דבי רב.

[1184] סעיף יז (חותמות שבכלים, כגון שידה תיבה ומגדל שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל, מותר לחתוך החבל אפילו בסכין, או להפקיעו דהיינו להתיר קליעתו, כדי לפותחם ליקח מה שבתוכם, ואין צריך לומר שמותר להתיר הקשר, שהרי אינו קשר של קיימא שהוא עשוי להתירו תדיר), ושם נסמן (הערה 1169).

[1185] ירושלמי פ"ז ה"ב (חוסל של תמרים ופטילייא של תמרים, קורע ומתיר, ובלבד שלא יקשור. ואין זו התרה. נעשה כשובר את החבית לוכל ממנה גרוגרת). כל בו סי' לא כו, ד (ואפילו גופן של חותלות, לפי שכל זה כמי ששובר אגוז או שקד בשביל האוכל שבהן, או שובר העצם להוציא מוחו). שו"ע שם (ואפילו גופן של חותלות, שכל זה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם). מ"א ס"ק יג (משמע דוקא הני דלאו כלים גמורים, דאינם עשוים אלא שיתבשלו התמרים בתוכם).

ואף שגם בבנין שאינו עשוי להתקיים הרבה אסור מדברי סופרים, כדלעיל סי' שיג ס"כ (ואם אינו עשוי להתקיים הרבה הרי זה בנין עראי ואסור מדברי סופרים).

היינו דוקא בבנין גמור, כדלעיל שם (אם תקע פרקיו, דהיינו שהדקם בחוזק בענין שצריך לזה גבורה ואומנות, הרי זה בנין גמור, וחייב משום בונה אם עשוי להתקיים הרבה, ואם אינו עשוי להתקיים הרבה הרי זה בנין עראי ואסור מדברי סופרים).

משא"כ כאן "שבנין כלים אלו העשויים מכפות תמרים הוא בנין גרוע, שאינו עשוי להתקיים הרבה", שהרי אחרי שיתבשלו התמרים רגילים לזרוק את החותלות, וכמובא לעיל מהמ"א. ולכן הם כמו קליפות האגוזים ושקדים, שאחר שהוציאו מהם הפרי זורקים אותם, ולכן אינם נחשבים כלי גמור.

יט חותמות[1186] שבקרקע, כגון דלת של בור שקשור בו בחבל, מותר להתיר הקשר, מפני שאינו קשר של קיימא שהוא עשוי להתירו תדיר. אבל אם אינו יכול להתיר הקשר, אסור להפקיע קליעת החבל או לחתכו, משום איסור סתירה[1187], שבכל דבר המחובר לקרקע יש בו בנין וסתירה אפילו אינו בנין גמור[1188].

במה דברים אמורים כשהדלת עשויה שם לקיום על מנת שלא להסירה בשבת, אלא כשרוצה לפתוח הבור מתיר הקשר ופותח הדלת, אבל אינו מסירה משם לגמרי, אלא היא קבועה שם לאיזה זמן[1189]. אבל אם אינה עשויה לקיום כלל, אין בה משום סתירה לא בהפקעת החבל או חתיכתו, ולא אפילו בהסרת הדלת עצמה[1190], אלא אם כן היא סובבת על צירה והוא שומט הציר מחורו, כמו שנתבאר בסי׳ שי״ג[1191]. ומטעם זה מותר להסיר הדף שמשימין לפני התנור ושורקין אותו בטיט מערב שבת[1192], כמו

וכן הוא במאכלי בהמה, שנתבאר לעיל סי״א (אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי, הואיל והן רכין ואין מתקיימין), ושם (הערה 1132).

וראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי. קובץ דברי תורה חי״ב ע׳ כה. מחשבת חיים ע׳ רל. קובץ הערות וביאורים תשמו ע׳ 87. תשמז ע׳ 80. תשמח ע׳ 69. תשמט עד 59. כנישתא דבי רב.

[1186] תוכן ההלכה שנתבארה כאן, לפי הנראה מדברי רבינו:

(א) דלת הקבועה בכותל על ידי ציר, ונסגרת ונפתחת תדיר על ידי חבל קשור. מותר לפתוח הדלת על ידי התרת הקשר שאינו של קיימא, אבל אם אינו יכול להתיר הקשר, אסור לפתחה על ידי הפקעת או חתיכת החבל, משום איסור סתירה.

(ב) דלת המחוברת לכותל על ידי חבל, ונסגרת ונפתחת תדיר על ידי חתיכת החבל, מותר לפתחה על ידי חתיכת החבל.

וטעם החילוק בינם, כי כשהדלת קבועה בכותל, נחשבת כגוף הבנין, שאסורה בו בנין וסתירה אפילו אינו בנין גמור, היינו על ידי חתיכת החבל.

משא״כ כשהדלת מחוברת לכותל על ידי חבל או טיט, כיון שעשויה לפרקה לגמרי מהכותל, אינה חשובה כבנין עצמו, ולכן מותר לפרקה כשעשויה להסירה בשבת עצמה.

[1187] שמואל ביצה לא, ב (חותמות שבקרקע (כגון דלתות פתחי בורות ומערה הסגורים בקשרי חבלים, רש״י), מתיר (את הקשר, דהא לאו קשר של קיימא הוא, שהרי להתיר תמיד הוא עשוי, רש״י), אבל לא מפקיע (החבל לסתור עבותו וגדילתו, רש״י) ולא חותך (דהא סתירה היא, ויש סתירה בבנין של קרקע). טור ושו״ע ס״י (חותמות שבקרקע, כגון דלת של בור שקשור בו חבל, יכול להתירו, דלאו קשר של קיימא הוא, שהרי עומד להתיר, אבל לא מפקיע וחותך, משום סתירה).

[1188] רש״י עירובין קב, ב ד״ה של בור (בנין המחובר לקרקע חשיב בנין בכל דהו). תוס׳ שבת קב, ב ד״ה האי (במקום שאין חיזוק ואומנות, דבכלי לא חשיב בנין, ובקרקע חשיב בנין).

וכן הוא לעיל סי׳ שיג סי״ז (שכל דבר המחובר בקרקע יש בו בנין וסתירה), ושם נסמן (הערה 1017). לקמן סי׳ תקיט ס״ד (אם הוא מחובר לקרקע ... המסלק צירים הללו מן חורם חייב משום סותר, והמחזירם חייב משום בונה, אפילו אינו תוקע בחזקה, כמו שנתבאר בסי׳ שי״ג).

[1189] ואף דמיירי הכא שעשוי לפתוח תמיד את הדלת, על ידי חתיכת או הפקעת החבל (שהרי מטעם זה אינו קשר של קיימא כנ״ל).

מכל מקום כיון שהדלת מחוברת לבנין (על ידי ציר), ועשויה לקיום שם, הרי היא נחשבת כגוף הבנין, ולכן כשצריך לחתוך החבל כדי לפותחה, יש בו משום סתירה, אף שעשוי לחתוך ולהפקיע תדיר.

[1190] טעם החילוק בינם מובן על פי האמור לעיל סי׳ רנט ס״ז (תנור שמניחים בו החמין לשבת וסותמין פיו בדף ושורקים אותו בטיט, מותר לסתור אותה סתימה בשבת כדי להוציא החמין. ואע״פ שהתנור מחובר לקרקע ואסור לסתור בנין המחובר לקרקע. מכל מקום הואיל ומן התורה אין איסור אלא כשסותר גוף הבנין, אבל לא כשסותר פתחו, אלא שחכמים הוא שגזרו שלא לסתור דלתות של בנין המחובר לקרקע, ולא גזרו אלא כשהדלת נעשה שם לקיום לאיזה זמן, שלא היה בדעתו על מנת לסתרו בשבת, והרי זה נראה כסותר, אבל שריקת התנור שלא נעשית כלל לקיום, אלא לשמור החום לפי שעה ולסותרה למחר, לא גזרו עליה).

וכך גם כאן, שאם הדלת קבועה בכותל בחיבור של קיימא (ציר וכיו״ב), הרי הדלת היא כגוף הבנין, וכשסוגר את הדלת על ידי חבל, נחשב החבל כמחובר לגוף הבנין, שאסור לחתכו. משא״כ אם הדלת מחוברת לכותל רק על ידי חבל או טיט, ועשויה לפרקה לגמרי מהכותל, אין הדלת חשובה כבנין עצמו, ולכן מותר לפרקה כשעשויה להסירה בשבת עצמה. וראה כנישתא דבי רב. שבת כהלכה פכ״ט הערה קמא, וביאורים שם יב.

[1191] סעיף יז (אבל דלת של בית ושל בור ודות, או של כלים המחוברים בקרקע, כגון לול של תרנגולים שהוא כלי ומחובר בקרקע, אסור בין ליטול בין להחזיר, שכל דבר המחובר בקרקע יש בו בנין וסתירה), ושם נסמן (הערה 1017).

וכיון שהדלת נחשבת מגוף הבית, לכן כשפותח הדלת על ידי הפקעת או חתיכת החבל, גם זה אסור, כדלעיל הערה הקודמת.

[1192] שו״ת מהר״ם מרונטרבורג (פראג) סי׳ נג (הורה הר״י אביגדור כ״ץ, דף שמשימים לפני התנור, שורקין אותו בטיט בערב שבת ... יכול להסירו בשבת ... זה אין עשוי לקיום, אלא מערב שבת משימו שם כדי להסירו בשבת). מרדכי פכ״ב רמז תלח (הורה ה״ר אביגדור כהן, דדף שמשימין לפני התנור ושורקין אותו בתנור בטיט בערב שבת, במקום שאין נכרי, אף היהודי יכול להסירו בשבת מן התנור. ואף על גב דאמרינן חותמות שבקרקע מתיר ומפקיע אבל לא חותך, פירוש חותמות שבקרקע היינו חותמות שעל פי הבור והדות, ודף שלפני התנור היינו חותמות שבקרקע, ואנו

שנתבאר בסי׳ רנ״ט[1193], מפני שאינו עשוי לקיום כלל אלא על מנת להסירו בשבת:

סתימת נקב בכלי

כ כשם שאסור לפתוח כל נקב משום גזרת תיקון כלי, כמו שנתבאר למעלה[1194], כך אסור לסתום כל נקב, מפני שהוא כמתקן כלי[1195]. לפיכך אסור לסתום נקב החבית אפילו בדבר שאינו מתמרח[1196], ואינו

מפקיעין ומשברין אותו. הני מילי כשעשוי לקיום על מנת שלא להסירן בשבת, אבל דף אינו עשוי לקיום), ורמז שכב (שמותר לסתור סתימת פי התנור שסתמו מערב שבת). שו״ת מהרי״ל סי׳ ס (תנור סתום על ידי טיט, לסתור, מתיר המרדכי ... וכמדומה שכמו כן ראיתי כתוב). תרומת הדשן סי׳ סה (תנורים שלנו שמטמינים בהן את החמין לשבת, שהן מחוברים לקרקע בבנין, וסותמים את פיהן בדף ושורקים אותה בטיט ועפר ... יראה דיש להתיר הדבר ... ואפילו לגדול כי יסתור כי אורחיה, נראה דאין כאן חשש איסור). שו״ע ס״י (ודוקא כשעשוי לקיים על מנת שלא להסירו בשבת, אבל אם אינו עשוי לקיים כלל, מותר. ומטעם זה מותר להתיר דף שמשימין אותו לפני התנור ושורקין אותו בטיט, שאינו עשוי לקיום), וסי׳ רנט ס״ז (תנור שמניחים בו החמין וסותמין פיו בדף ושורקין אותו בטיט, מותר לסתור אותה סתימה כדי להוציא החמין (ולחזור ולסותמו).

והמקור לחילוק זה, בין בנין עראי שאסור מדברי סופרים, לבין עשוי לסתור בתוך השבת עצמה שמותר, נתבאר בתרומת הדשן סי׳ סה (ואל תתמה אם נחלק בין אם בא לסתור לאיזה זמן, דהכי נמי מחלקינן אפילו מדאורייתא לענין קשר של קיימא בג׳ חלוקים, כדמבואר יפה בתלמוד ובפסוקי הגאונים, וכל שכן לענין דרבנן). והיינו כדלקמן סי׳ שיז ס״א (מן התורה אינו חייב אלא על קשר של קיימא העומד להתקיים לעולם ... אבל אם קוצב בדעתו איזה זמן שאז יתירנו ... אין זה של קיימא מן התורה ופטור ... אבל אם אינו עומד להתקיים כלל אלא להתירו ביומו ... מותר לקשרן ולהתירן בשבת).

אמנם יש מלאכות שאסרו חכמים אפילו אם מתקיימת דקות אחדות, כמו מלאכת כותב דלקמן סי׳ שמ ס״ו (אפילו בדבר שאינו מתקיים על גבי דבר שאינו מתקיים, כגון לכתוב במשקין ומי פירות על גבי עלי ירקות וכיוצא בהן. ולכן צריך ליזהר שלא לכתוב באצבעו במשקין על השלחן, או לחקוק באפר או בשומן קרוש או בדבש), ומלאכת צובע דלקמן סי׳ שכ סכ״ח (צבע שאינו מתקיים כלל ... פטור, שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום. ומכל מקום אסור מדברי סופרים).

ויתירה מזו מצינו לענין אהל עראי, שאסור אפילו אם הוא לרגע אחד, כדלקמן סי׳ שטו ס״ז (שיזהר כשתולה הוילון וכיוצא בו, שלא יכפל לרחבו טפח בשעה שתולה אותו, שנמצא עושה אהל בגג טפח. לפיכך אם הוא ווילון גדול תולין אותו שנים, שיכולים לתלותו כולו כאחד שלא יתקפל, אבל אחד אסור).

*

ומיירי ששורק את פי התנור בטיט כדי שיהי׳ מותר להשהות בו בשר, כדלעיל סי׳ רנד ס״א (בצלי שאצל הגחלים, או שעל גבי הגחלים, אסור להשהותו שם ... ויש לחוש שמא ישכח שהוא שבת ויסיר כיסוי התנור ויחתה בגחלים לגמור צלייתו. אלא אם כן טח בטיט סביב הכיסוי, שאז אין חוששים שמא יטרח כל כך לסתור הטיחוי ולא יזכור על השבת. לפיכך מותר להשהותו בתוכו), וכן שיהי׳ מותר להטמין בו, כדלעיל סי׳ רנז סי״ב (ואם התנור טוח בטיט סביב כיסויו, מותר בכל ענין, אף בהטמנה ממש), וכשבא לאכלו בסעודת שבת, מסיר את הדף שלפני התנור כדי להוציא את הצלי או התבשיל.

[1193] סעיף ז (תנור שמניחים בו החמין לשבת וסותמין פיו בדף ושורקים אותו בטיט, מותר לסתור אותה סתימה בשבת כדי להוציא החמין. ואף על פי שהתנור מחובר לקרקע, ואסור לסתור בנין המחובר לקרקע. מכל מקום הואיל ומן התורה אין איסור אלא כשסותר גוף הבנין, אבל לא כשסותר פתחו, אלא שחכמים הוא שגזרו שלא לסתור דלתות של בנין המחובר לקרקע, ולא גזרו אלא כשהדלת נעשה שם לקיום לאיזה זמן, שלא היה בדעתו על מנת לסתרו בשבת, והרי זה נראה כסותר, אבל שריקת התנור שלא נעשית כלל לקיום, אלא לשמור החום לפי שעה ולסותרה למחר, לא גזרו עליה).

ומכל שכן בכלי שאינו מחובר לקרקע, שעשוי לפותחו ולסגרו תדיר, כדלעיל סי׳ שיג סכ״א כיסויי כלים העשויים כך בחריצים סביב (שקורין שרוי״ף), אע״פ שמהדקין אותם בחוזק מאד על פי הכלי, אין בהם שום איסור לא בנטילתן משום סתירה ולא בהחזרתן משום בנין, לפי שאינן עשויין לקיום כלל, רק לפותחן ולסוגרן תדיר גם בשבת עצמה, ולא אסרו בנין עראי וסתירתו אלא כשאינו עשוי על מנת לסותרו בשבת עצמה), ושם (הערה 1055).

וכן הוא לעיל סי׳ שיג סט״ו (שהרי הדלת עשוייה לפתוח ולנעול תדיר), ושם (הערה 1013), וס״כ (ואסור מדברי סופרים. אלא אם כן אינו עשוי לקיום כלל), ושם (הערה 1043). לעיל ס״ו (אלא אם כן עשוי לפותחו ולסותמו תדיר), ושם נסמן (הערה 1111). לקמן סי׳ שיז סוף ס״ה (ועשוי להכניס ולהוציא תדיר, לפיכך אין בו משום תיקון כלי), ושם נסמן (הערה 1527).

וראה לעיל סי׳ שיב סט״ו (הערה 922). תהלה לדוד סי׳ שיג ס״ק יג. בדי השלחן סי׳ קיט ס״ק יא. ציץ אליעזר ח״ג סי׳ ל. כנישתא דבי רב סי׳ שיג סי״ז.

ומכל מקום סיים לעיל סי׳ רנט שם (ויש מחמירים שלא יסתור אותה על ידי ישראל אם אפשר על ידי נכרי, וכן אם אפשר על ידי קטן אין לסותרה על ידי גדול, ואם אי אפשר יסתור גדול על ידי שינוי קצת. וכן נוהגים).

[1194] דיני פתיחת נקב חדש בכלי נתבארו לעיל ס״ב-ג, וסי״ג-טו. ודיני פתיחת נקב ישן – לעיל ס״ו-ח.

[1195] גמרא קלט, ב (ומנח בברזא דדנא (מקום שיש בו נקב בחבית והיין יוצא, נותנו שם בשבת לסתום, והוי כמתקן, רש״י). ב״י ד״ה ומשמע (נראה מדברי רש״י, דההיא כשהיין יוצא דרך הנקב, דמחזי כמתקן). מ״א ס״ק טו (דמיחזי כמתקן (ב״י)). וכן הוא לקמן בסמוך (אין כאן איסור אלא מדברי סופרים ... נראה כמתקן כלי בסתימה זו). וראה כנישתא דבי רב.

בא לידי סחיטה[1197], כגון שיסתום בצרור או בקיסם[1198] שהוכנו לתשמיש מבעוד יום שאין בהם משום איסור טלטול[1199].

אבל אם מניח איזה אוכל וכל כיוצא בו בתוך הנקב כדי להצניעו, ונמצא הנקב נסתם מותר[1200].

ומותר לתלמיד חכם להערים בדבר זה שיסתום הנקב באיזה אוכל או כל כיוצא בו ויאמר לכל רואה שאינו מתכוין אלא להצניעו, הואיל ואף אם יעשה בלא הערמה שיאמר שמתכוין לסתום אין כאן איסור אלא מדברי סופרים[1201], וגם[1202] כיון שהוא תלמיד חכם לא יבא לעשות בלא הערמה[1203].

אבל לעם הארץ לא התירו להערים, שמא יבא לעשות בלא הערמה, שלא יאמר כלל שהוא מתכוין כדי להצניעו אלא כדי לסתום הנקב. ויש מתירים[1204] בזה אף לעם הארץ. ויש לסמוך על דבריהם להקל לתלמיד חכם שמותר לו להערים בדבר זה, אף בזמן הזה שאין לנו תלמידי חכמים לענין שאר דברים[1205].

וכל זה לסתום הנקב בדבר שאין דרך לסתום בו. אבל מותר לסתום בעץ שדרך לסתום בו, דהיינו לסתום בברזא את הנקב העשוי להוציא בו יין, אפילו אינו עשוי לפתחו ולסתמו תדיר אלא לעתים רחוקים, מפני שאינו נראה כמתקן כלי בסתימה זו, כיון שדרך הוא לעולם לסתמו בעץ זה[1206]. אבל בדבר שאינו מתוקן

רמב"ם פכ"ג ה"ג (וכשם שאסור לפתוח כל נקב, כך אסור לסתום כל נקב. לפיכך אסור לסתום נקב החבית, ואפילו בדבר שאינו מתמרח, ואינו בא לידי סחיטה, כגון שיסתום בקיסם או בצרור קטן). טור ושו"ע סי"א (ואם היה היין יוצא דרך הנקב, אסור לסתמו). מ"א ס"ק טו (ועי' בב"ח ובמ"מ דסבירא להו דאפילו אין היין יוצא אסור לסתום הנקב, כשם שאסור לפתחו, וכ"כ הרמב"ם). ט"ז ס"ק י (ואינו מיושב לי, דודאי אפילו באין בו יין מיחזי כמתקן במה שהוא סותם הנקב, ולא צריך הוכחה לזה). וראה גם לקמן סכ"א (והערה 1210).

[1196] שזה אסור משום ממחק, כדלקמן סעיף הבא.

[1197] כפי שיתבאר לקמן סי' שכ סכ"ד.

[1198] רמב"ם שם.

[1199] באופן שנתבאר לעיל סי' שח סעי' נב-נג. וכן הוא לעיל סט"ז (אם אין בהם משום טלטול מוקצה, כגון עצים המיוחדים לתשמיש ומוכנים לטלטל), ולקמן סכ"א (אם אין בשעוה זו משום איסור טלטול, כגון שהכינה לתשמיש מבעוד יום).

[1200] רמב"ם שם (אבל אם הניח שם אוכל כדי להצניעו, ונמצא הנקב נסתם, מותר), שכיון שאינו מתכוין לסתימה אלא להצנעה, מותר אף לכתחלה.

ואף שהוא פסיק רישיה שיסתם הנקב ויתוקן הכלי, כבר נתבאר לעיל ס"א (אבל כשאינו מתכוין לכך, מותר), ושם נסמן (הערה 1076).

[1201] שכבר נתבאר לעיל (ובהערה 1195), שאינו אלא "מחזי כמתקן", ובמקום שמערים לא "מחזי כמתקן". ונתבאר לעיל (הערה 1076).

[1202] היינו שאין גוזרים שמא יתכוין, משני טעמים:

(א) דהוה גזירה לגזירה.

(ב) אין לגזור לתלמיד חכם.

[1203] גמרא שם (אמרו ליה רבנן לרב אשי, חזי מר האי צורבא מרבנן ... דשקל ברא דתומא (צלע של שום, רש"י) ומנח בברזא דדנא (מקום שיש בו נקב בחבית והיין יוצא, נותנו שם בשבת לסתום, והוי כמתקן, ומערים לכתחילה, רש"י) ואמר לאצנועיה (להאי ברא דתומא, רש"י) קמיכוינא ... אמר להו הערמה קאמרת, הערמה בדרבנן היא (הך הערמה לאו באיסורא דאורייתא הוא, אלא באיסורא דרבנן, דאי נמי עביד ממש בלא הערמה, אדרבנן הוא דעבר, רש"י) וצורבא מרבנן (הוא, לא אחמירו עליה, רש"י), לא אתי למיעבד לכתחילה (להדיא בלא הערמה, רש"י)). טור (אסור לאיניש דעלמא, ולצורבא מדרבנן שרי), ושו"ע סי"א (ואם הוא תלמיד חכם, מותר לו להערים בכך).

ונראה כאן שאפילו אם באמת מתכוין לסתום, מותרת הערמה זו. ונתבאר לעיל ס"א (הערה 1076). וראה כנישתא דבי רב.

[1204] רמב"ם (אבל אם הניח שם אוכל כדי להצניעו, ונמצא הנקב נסתם, מותר), ומ"מ שם (ורבינו כתב ומותר להערים בדבר זה, ולא חלק בין תלמיד חכם לאדם אחר. ואולי שהוא סובר שלא אמר וצורבא מדרבנן בדוקא, אלא משום ההעברה במברא), שהיא ההלכה דלקמן סי' שלט סי"א (ספינה העומדת בקרקע הנהר, אסור להערים ליכנס לישן בתוכה ויודע שהנכרי יוליכנה לעבר השני. ותלמיד חכם מותר לו להערים בכך. ועכשיו אין לנו תלמיד חכם לענין זה עיין סי' שי"ד).

[1205] מ"א סקי"ו (נראה לי דאף דהאידנא דאין לנו תלמיד חכם, וכמו שכתב בסוס"י של"ט, מכל מקום בדין זה שרי, הואיל והרמב"ם סבירא ליה דהערמה זו מותר לכל אדם).

[1206] בדק הבית בב"י סוד"ה אסור (ונראה שאין כל הדברים הללו אמורים אלא בסותם בדבר שאין דרך לסתום בו, אבל לסתום בעץ כמו שהוא דרך לסתום, בין שהיין יוצא בין שאינו יוצא מותר). מ"א סקט"ו (ונראה דוקא בדבר שאין דרך לסתום, אבל מותר לסתום בעץ כמו שהוא דרך לסתום בו (בדק הבית)). תוספת שבת סקכ"ח (וכתב דהיינו בדבר שאין דרך לסתום, אבל מותר לסתום בברזא כמו שדרך לסתום). וראה תהלה לדוד ס"ק טז-יח. כנישתא דבי רב.

לברזא אסור לסתום בו הנקב העשוי להוציא בו יין, אם נאבדה הברזא, אלא אם כן על ידי הערמה לתלמיד חכם כמו שנתבאר:

כא הממרח רטייה, דהיינו שמחליק ומשווה הגומות שבה, וכן הממרח שעוה או זפת וכל כיוצא בהן מדברים המתמרחים עד שהחליק פניהם, הרי זה תולדת ממחק את העור[1207], דהיינו שמגרר את הצמר או השער מעל העור עד שמחליק פניו, שהוא אב מלאכה, שכן היו עושין במשכן, כמו שנתבאר בסי׳ ש״ב[1208].

[1207] רבי יהושע בן לוי עה, ב (הממרח רטיה (מחליק תחבושת על המכה, רש״י) בשבת, חייב משום ממחק). ברייתא עירובין קב, ב (רטיה עצמה לא יקנח, מפני שהוא ממרח (מחליק גומות שברטיה, מירוח חייב משום ממחק, רש״י), ואם מירח חייב חטאת). רמב״ם פי״א ה״ו (הממרח רטיה כל שהוא, או שעוה או זפת וכיוצא בהן מדברים המתמרחין, עד שיחליק פניהם, חייב משום מוחק) ופכ״ג הי״א (הממרח רטיה בשבת חייב משום מוחק את העור). טור ושו״ע סי׳ שכח סכ״ו (ורטייה עצמה לא יקנח מפני שהוא ממרח). ט״ז שם ס״ק יח (שמא ימרח, פירוש להשות אותה).

וכן הוא לקמן שם ס״ל (רטייה שהסירה מעל גבי המכה במזיד, אפילו עודה בידו אסור להחזירה, גזרה שמא ימרח ויחליק הגומות שבה, ויתחייב משום ממחק כמ״ש בסי׳ שי״ד).

[1208] סט״ו (הממחק את העור, דהיינו שמגרר את הצמר או השער מעל העור עד שיחליק פני העור, חייב, והוא מאבות מלאכות, שכן היו עושין במשכן בעורות תחשים ואילים מאדמים).

והוא כדתנן עג, א (אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ... והממחקו), ופרש״י (מגרר שערו ... וכל מלאכת עורו נוהגת בתחשים למשכן בעורותיהן).

וכאן מוסיף (הצמר או השער), וכן לעיל שם (הצמר או השער), והיינו שבתחשים שיש להם שער היו מגררים את השער. ובאילים מאדמים שיש להם צמר מגררים את הצמר.

ואף שכבר לפני מלאכת ממחק היו גוזזין את הצמר והשערות מהעור, כדלקמן סי׳ שמ ס״א (הגוזז, בין מן החי בין מן המת, בין מן בהמה וחיה, אפילו מן העור המופשט, חייב. והוא מאבות מלאכות, שכן במשכן היו גוזזין עורות התחשים ואילים).

מכל מקום עדיין היו נשארים שאריות הצמר והשערות על גבי העור, שאותם היו מעבירים על ידי ממחק.

ואף שגם שאריות הצמר והשערות היו נושרים (לפני מלאכת ממחק) על ידי עיבוד העור בסיד, כדלעיל סי׳ לב ס״י (וצריך ליזהר שיהא העור מונח בסיד עד שיפול השער מעליו מאליו).

מכל מקום עדיין העור אינו חלק במקום נקבי הצמר והשיער, וצריך להחליקו, שזהו פירוש ״ממחק״ – ״מחליק״, כאמור כאן, ולעיל שם, וכמבואר ברש״י בכורות כה, א ד״ה גוזז (ממחק, מחליק). והוא מה שמחליק את העור מנקבי השער והצמר שנשארו בו אחר נשירת השער והצמר.

והיינו שבתחלה היו גוזזים את הצמר ואת השערות, ואחר כך בעת העיבוד בסיד, היו נושרים שאריות השער והצמח מהעור, ואחר כך היו מחליקים את העור מנקבי השער והצמר שבו. וראה בדי השלחן סי׳ קמו ס״ק לב.

וכן היו ממחקים ומחליקים את העור מבפנים, משאריות הבשר שבו, כדלעיל סי׳ לב ס״ט (שמגררים מהעור ... במקום שער ... לתקנו ולהחליקו ... ומצד הבשר גוררין ממנו).

אלא דהיינו דוקא בדורות האחרונים, כדלעיל שם (בשעת עיבודו שהוא נקרא גויל, היו חולקין אותו לשנים, והחלק החיצון שהוא לצד השער נקרא קלף, שנקלף מחלק הפנימי הדבוק לבשר הנקרא דוכסוסטוס, כי דוך הוא מקום בלשון ארמי וסוסטוס הוא בשר בלשון יון ... וגוילים שלנו שאין חולקים אותם, יש להם דין קלף, וכותבין עליהם תפילין בצד שכלפי הבשר, כי מה שמגררים מהעור קליפתו העליונה שבמקום שער, אינו אלא כדי מה שצריך לתקנו ולהחליקו, ואפילו אם היו חולקין אותו לשנים היה צריך לגרר ממנו כל כך, ומצד הבשר גוררין ממנו הרבה, עד שאין נשאר אלא הקלף בלבד).

ואף אם נאמר שגם בדוכסוסטוס היו גוררים ממנו קצת להחליקו גם מבפנים.

מכל מקום אפשר דהיינו דוקא בקלף ודוכסוסטוס לכתיבה, משא״כ בעור לכיסוי המשכן, אפשר לא הי׳ מחליקים אלא מבחוץ, ולא מבפנים.

*

והיינו שעיקר מלאכה זו היא בעור, ואסרו גם גרידת הסנדל, כדלעיל סי׳ שב סט״ו-ז (לפיכך אין מגרדין סנדל או מנעל בין חדש בין ישן אפילו בגב הסכין ואין צריך לומר בחודו או בצפורן מפני שקולף את העור מעט והרי זה ממחק. לפיכך הנוהגים לקנח מנעליהם בברזל הקבוע לפני פתח בית הכנסת לא יפה הם עושים שהרי הוא חד כמו גב הסכין ולכן צריך לעשותו עב ורחב בראשו).

וכן בשפשוף והחלקת הכלי, כדלקמן סי׳ שכג סי״א (מפני שהוא מגרר את הכסף וממחקו ... והממחק הוא מאבות מלאכות). לשון זה מורה לכאורה שגם החלקת הכלי ״הוא מאבות מלאכות״, ורק דבר המתמרח היא תולדת ממחק.

משא״כ כשממרח ומחליק שאר דברים היא תולדת ממחק העור, כמבואר כאן, ולקמן סי׳ שכח ס״ל (גזרה שמא ימרח ויחליק הגומות שבה, ויתחייב משום ממחק, כמ״ש בסי׳ שי״ד). סי׳ תקיד סי״א (לחמם נר של שעוה ... להחליקו על פני שטח הכותל, והוא תולדת הממחק).

ולענין החלקת האוכל, נתבארה הלכה זו בסוס״י שכא (שחסר בשוע״ר), וברמ״א שם סי״ט (ומותר להחליק האוכל בשבת, ולא הוי בזה משום ממחק, הואיל ואפשר לאכול בלא זה. ומכל מקום המחמיר במאכל של תפוחים וכדומה שדרכו בכך, תבוא עליו ברכה). ובמ״א שם ס״ק כט (דיש עיבוד באוכלין מדרבנן ... והמחליק הוי כממחק. ומותר

לפיכך אין סותמין נקב בשעוה וכיוצא בה[1209], אפילו אינו מכניס השעוה בתוך הנקב אלא מניחה על פי הנקב, שאינו נראה כמתקן כלי בסתימה זו, כיון שאין הסתימה נכנסת בתוך עובי דופני הכלי שבמקום הנקב, אלא היא על פי הכלי מגבו[1210], וגם אפילו אם אין בשעוה זו משום איסור טלטול, כגון שהכינה לתשמיש מבעוד יום[1211], אעפ"כ אסור לסתום בה, משום גזירה שמא ימרח השעוה לדבקה בדופני הכלי סביב הנקב עד שיחליק פניה שם, ויתחייב משום ממחק[1212].

ואפילו בשומן, או בשמן עב, אסור לסתום, גזרה משום שעוה[1213].

ואסור להערים בכאן ולומר שאינו מתכוין אלא להצניעו, אפילו הוא תלמיד חכם, שכיון שבשעוה קרוב הדבר מאד לבא לידי חיוב חטאת, שישכח וימרח כדרכו בחול כדי שתהא הסתימה מהודקת יפה, לכן אסרו גם בשומן ושמן, גזרה משום שעוה וכיוצא בה[1214]:

למרח התפוחים [שישובו] גם למקום הריקן. והוא הדין על הלחם). והיינו שאינו מחליק התפוחים על הלחם, כי אם מושח עליו כדי לאכלו עם הלחם, כמבואר בבדי השלחן סי' קמו ס"ק יב.

וכל זה הוא בדבר המתמרח. משא"כ הטח בצק על פי התנור להעמיד חומו, נתבאר לקמן סי' שיח סי"ד (ומותר לטוח פיו בבצק כדי להעמיד חומו, אם יש לו בצק שנילוש מאתמול). ונתבאר במ"א שם ס"ק כב (אבל בדבר המתמרח אסור, כמ"ש סי' שי"ד סי"א).

ואילו לקמן סי' תקז ס"כ (מותר לסתום פי התנור בטיט המוגבל מערב יום טוב ואף על פי שהוא טח וממרח פי התנור ובשבת היה חייב משום לש), הרי שגם בממרח אינו חייב אלא משום לש, ולא משום ממרח.

[1209] משנה קמו, א (ואם היתה נקובה לא יתן עליה שעוה, מפני שהוא ממרח (ויש כאן משום ממחק, רש"י). אמר ר' יהודה מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב ואמר חוששני לו מחטאת (שמא מירח השעוה לדובקה בדופני הכלי סביב הנקב, רש"י)). רמב"ם פכ"ג הי"א (לפיכך אין סותמין נקב בשעוה וכיוצא בה, שמא ימרח). טור ושו"ע סי"א (אסור ליתן שעוה או שמן עב בנקב החבית לסתמו, מפני שהוא ממרח).

[1210] מ"מ שם (ואם תשאל והלא כבר נתבאר למעלה בפ"ז שאסור לסתום כל נקב, אפילו בקיסם או בצרור, ואם כן למה צריכין אנו בשמן לגזירת שעוה, ובשעוה עצמה לגזרת מרוח. תשובתך אין סתימה זו כסתימה של מעלה, שהסתימה של מעלה היא שנכנסת תוך הנקב ובעובי הכלי, וסתימה זו היא על פני הכלי ומגבו, ואינה אסורה מפני עצמה, אלא מפני גזרת מרוח). מ"א ס"ק טו (בשעוה לא מיקרי סתימא, כיון שאין נותנו תוך הנקב, ולהכי קאמר טעמא משום מירוח).

והיינו שאם הסתימה נכנסת בתוך הנקב אסור אף משום תיקון כלי, כדלעיל ס"כ (אסור לסתום כל נקב, מפני שהוא כמתקן כלי), ושם נסמן (הערה 1195). ואם מורח רק מבחוץ, אסור משום ממחק.

[1211] מ"א סוף סקי"ו (והאי שעוה צריך לומר דהכינו לתשמיש מאתמול, דאם לא כן אסור בלאו הכי משום מוקצה, דלאו כלי הוא), ובאופן שנתבאר לעיל סי' שח סעי' נב-נג. וכן הוא לעיל סט"ז (אם אין בהם משום טלטול מוקצה, כגון עצים המיוחדים לתשמיש ומוכנים לטלטל), וס"כ (שיסתום בצרור או בקיסם שהוכנו לתשמיש מבעוד יום, שאין בהם משום איסור טלטול).

[1212] והיינו שמטעם זה אסרו אף אם מניח השעוה על הנקב, ואינו ממרח, כמבואר ברמב"ם שם (שמא ימרח), ומ"א שם (אפילו בהנחה בעלמא).

ולכאורה נפקא מינה מזה, בנתינת משחה על גוף התינוק, שלפי האמור כאן יש לאסור אף בלי שימרח. ונתבאר בשו"ת שבט הלוי ח"ד סימן לג, ח"ה סימן לא סק"ג, שלא התירו משחה אלא בתינוק, שסתם צרכי קטן דינם כצרכי חולה שאין בו סכנה, כדלקמן סי' שכח סכ"ב. עוד טעם להיתר הובא בכנישתא דבי רב הביא דאפשר לא גזרו אלא במקום סתימת נקב, משא"כ בגוף התינוק, ולפי זה מותר בכל אופן. אבל ראה לקמן סי' שכח ס"ל (רטייה שהסירה מעל גבי הממה ... אסור להחזירה, גזרה שמא ימרח ויחליק הגומות שבה, ויתחייב משום ממחק כמ"ש בסי' שי"ד).

ואולי אפשר לצרף בזה טעם ההיתר שבמ"א סי' שטז ס"ק כד, על מ"ש בשו"ע שם סי"א (לא ישפשף ברגליו רוק על גבי קרקע, משום משוה גומות), כתב במ"א שם (וצ"ע דליתסר משום מירוח עצמו. ויש לומר דממרח לא שייך אלא כשכונתו שיתמרח דבר על גבי חבירו, אבל הכא רוצה שיבלע בקרקע). וראה שמירת שבת כהלכתה פל"ג הערה נח.

[1213] גמרא שם ע"ב (מישחא (שמן עב, רש"י), רב אסר ושמואל שרי, מאן דאסר גזרינן משום שעוה, ומאן דשרי לא גזרינן). רי"ף סא, ב (והלכתא כרב). רמב"ם פכ"ג הי"א (ואפילו בשומן אין סותמין את הנקב, גזירה משום שעוה). טור ושו"ע שם (שעוה או שמן עב).

וראה שו"ת דברי נחמי' סי' כב (ואולי יש לומר דסבירא להו דפירוש מישחא הוא מלשון משיחה, וכולל גם שומן (ונקטי' לרבותא), ונראה דהיינו דטעמא דמוח"ז ז"ל שם בסי' שיד שכתב בשומן או בשמן כו').

וראה שמירת שבת כהלכתו פי"ד הערה מט.

[1214] מ"א שם (ופשוט, בשעוה דאם מרח חייב חטאת, או בשמן דגזרינן אטו שעוה, אפילו לתלמיד חכם אסור להערים, אפילו בהנחה בעלמא).

שטו דברים האסורים משום אהל בשבת

ובו כ׳ סעיפים:

אהל עראי בשבת

א אסור[1215] לעשות אהל, דהיינו גג המאהיל עליו להגן מאיזה דבר, כגון מן החמה או מן הגשמים או מאיזה דבר אחר, אפילו הוא עראי[1216] שאינו עשוי להתקיים[1217]. ואפילו אין מחיצות תחתיו כגון שפורס מחצלת על גבי ד׳ קונדיסין[1218], אעפ״כ כיון שעשוי כדי להאהיל ולהגן[1219], הרי זה אהל גמור.

[1215] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) אהל עראי בשבת (ס״א-ב).
(ב) מחיצת עראי בשבת (ס״ג-ח).
(ג) פריסת גג על שלחן ומטה (ס״ט-יב).
(ד) אהל מתקפל ומשמרת (יג-ד).
(ה) אהל משופע (סט״ו-יח).
(ו) פריסת כיסוי לחבית וגיגית (סי״ט-כ).

לכללות סימן זה ראה כנישתא דבי רב. קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח״ג ע׳ נט ואילך. שבת כהלכה פרק ל.

[1216] ר׳ יוחנן קכה, ב (הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחלה), ופרש״י (להיות צל לאהל מן החמה). עירובין קב, א (הני כיפי דארבא (אולמות שעושין בספינה ... ופורסין בגדים ומחצלות של גמי להגין מפני הצנה והגשמים, רש״י) ... אהל עראי ... דביממא בעו טולא (מפני השרב, רש״י). ביצה לב, ב (משום דקא עביד אהלא (שיש לו גג, רש״י) ... וגזרו רבנן על בנין עראי). טור ושו״ע ס״א (אסור לעשות אהל בשבת ויום טוב אפילו הוא עראי ... גג).

וכן הוא לעיל סי׳ שא סמ״ח (כובע גדול שמשימין על הראש, כדי לעשות צל על הפנים להגין מפני החמה, או כדי להגין מפני הזבובים וכל כיוצא בזה ... אסור ללובשו בשבת, אפילו בתוך הבית, משום איסור עשיית אוהל, אם הוא מתפשט להלן מראשו טפח על טפח). סי׳ שיב סוף סט״ו (לעשות כמין אהל עם גג, אסור, אע״פ שהוא אהל עראי). לקמן ס״ח (להגן מן החמה או מן הגשמים ... אהל עראי). סי׳ תרמ ס״י.

ויש לחלק בין האמור כאן שאסור להגן מן החמה או מן הגשמים, לבין האמור לעיל סי׳ שיא סי״א (חם להם מלמעלה זה מביא מחצלת ופורס על גביו לצל ... שהתירו לעשות אהל עראי בשביל צער החי), ושם נסמן (הערה 824).

[1217] מפשטות הלשון כאן נראה דהיינו אפילו עומד להסירו בו ביום, ואף אם אינו עשוי להתקיים כלל, כדלקמן סט״ו (אפילו אינו עשוי לקיום כלל). ונתפרש יותר לקמן ס״ז (שיזהר כשתולה הוילון וכיוצא בו, שלא יכפל לרחבו טפח בשעה שתולה אותו, שנמצא עושה אהל בגג טפח), אף שאינו אלא לרגע קטן, עד שיסיים את תליית הוילון. וכן פירש בבדי השלחן סי׳ קיט ס״ק יב (באוהל עראי אסור אפילו אינו עשוי לקיום כלל). וראה כנישתא דבי רב.

והיינו שהוא חמור יותר מדין קשר עראי, שהתירו חכמים בעשוי להתירו בו ביום, כדלקמן סי׳ שיז ס״א (אבל אם אינו עומד להתקיים כלל, אלא להתירו ביומו ... מותר לקשרן ולהתירן בשבת).

ומדין בנין עראי, שנתבאר לעיל סי׳ שיג ס״כ (וחייב משום בונה, אם עשוי להתקיים הרבה. ואם אינו עשוי להתקיים הרבה, הרי זה בנין עראי, ואסור מדברי סופרים. אלא אם כן אינו עשוי לקיום כלל), וסכ״א (ולא אסרו בנין עראי וסתירתו אלא כשאינו עשוי על מנת לסותרו בשבת עצמה, כמו שיתבאר בסי׳ שי״ד), ובסי׳ שיד סי״ט (אבל אם אינה עשויה לקיום כלל, אין בה משום סתירה ... מפני שאינו עשוי לקיום כלל אלא על מנת להסירו בשבת).

וכמו שהחמירו חכמים באהל עראי יותר ממחיצת עראי, כדלקמן ס״ג (וכל זה באהל שהוא גג. אבל מותר לעשות מחיצות עראי לכתחלה בשבת).

וגם לענין בית הכסא מצינו שאיסור אהל עראי חמור יותר מאיסור בנין עראי, כדלעיל סי׳ שיב סט״ו (ובנין עראי אינו אסור אלא מדברי סופרים, ומשום כבוד הבריות לא גזרו. ומכל מקום לעשות כמין אהל עם גג, אסור, אע״פ שהוא אהל עראי), ושם נסמן (הערה 923).

[1218] רש״י קכה, ב ד״ה שאין עושין אהל עראי (לפרוס מחצלת על ד׳ מחיצות, או על ד׳ קונדסים). לבוש ס״א (אהל, כגון לפרוס מחצלת על ארבעה קונדיסין להיות צל לאהל מן החמה).

וכן הוא לקמן סי׳ תרכז ס״א (ואינו נקרא אהל אלא דבר שהוא גבוה עשרה טפחים מן הארץ, ואע״פ שאין לו דפנות).

וראה בדי השלחן סי׳ קכ סק״א.

[1219] משא״כ כשאינו ״עשוי כדי להאהיל ולהגן״, וכדלקמן ס״ט (כל גג עראי שאינו מתכוין בו לעשיית אהל שיאהיל על מה שתחתיו, אלא כדי להשתמש בו איזה תשמיש בגופו, כגון שמשים דף השולחן על רגליו, אע״פ שעושה בזה גג עראי, אין בכך כלום, כיון שאינו מתכוין לעשיית אהל. ומכל מקום אם מעמיד גם מחיצות עראי תחת גג זה, הרי זה דומה לאהל), וסי״א (שאהל עראי כזה שאינו מתכוין בו לעשיית אהל, לא אסרוהו חכמים, אלא אם כן יש לו תחתיו מחיצות המגיעות לארץ, שאז הוא דומה לאהל).

ולכן לא אסרו בכובע שבולט מהראש טפח, גם האוסרים לא אסרו אלא כשעשוי להאהיל ולהגן, כדלעיל סי׳ שא סמ״ח (כובע גדול שמשימין על הראש כדי לעשות צל על הפנים להגין מפני החמה או כדי להגין מפני הזבובים, וכל כיוצא בזה שהוא מתכוין בלבישתו שיאהיל עליו להגין מאיזה דבר, אסור ללובשו בשבת אפילו בתוך הבית משום איסור עשיית אוהל, אם הוא מתפשט להלן מראשו טפח על טפח), ושם נסמן.

ואם הוא לכבוד בלבד (כמו בחופה), יתבאר לקמן סי״ג (והערה 1288).

ואם הוא לצורך תליית וילון, יתבאר לקמן ס״ז (והערה 1259).

ואסרוהו חכמים אע"פ שהוא עראי, גזרה משום אהל קבע[1220], שהוא תולדת בונה[1221]:

ב ולא אסרו אלא לעשותו בתחלה בשבת. אבל אם היה אהל עראי עשוי מבעוד יום, מותר להוסיף עליו בשבת, כגון אם היתה המחצלת פרוסה מבעוד יום כדי טפח, שזהו שיעור להיות נקרא אהל[1222], מותר לפורסה כולה למחר ולהוסיף עוד מחצלאות, שהכל אינו אלא תוספת לאהל טפח העשוי מאתמול[1223]. ואפילו לפרוס על מחיצות מותר בענין זה[1224].

וטפח שאמרו הוא חוץ מן הכריכה, דהיינו שהמחצלת כולה אף שהיא כרוכה ונתונה שם מבעוד יום ויש בעובי עיגול כריכתה כדי טפח ויותר, אף על פי כן צריך שיהיה יוצא ממנה כדי טפח פרוס לאהל, מפני שסביב העיגול אינו נראה כאהל כלל[1225]:

ואם הוא כדי להגן על החפצים (ולא בעלי חיים), ראה בדי השלחן סי' קכ ס"ק יח. שבת כהלכה פ"ל ביאורים א*.

[1220] ביצה לב, ב (וגזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע), שהיא ההלכה שהובאה לעיל סי' שיב סט"ו (ובנין עראי אינו אסור אלא מדברי סופרים).

ומזה למדו גם לענין אהל עראי, כמבואר בתוס' קלז, ב סוד"ה דרבי (באהל עראי דאינו אלא מדרבנן, גזירה אטו אהל קבע, כדאמרינן בביצה). רמב"ם פכ"ב הכ"ז (אין עושין אהל עראי לכתחלה, ולא סותרין אהל עראי, גזירה שמא יעשה או יסתור אהל קבוע).

[1221] ירושלמי פ"כ ה"א (הנוטע אוהלין בשבת, חייב משום בונה). רמב"ם שם (העושה אהל קבוע, חייב משום בונה), ובפי' הי"ג (העושה אהל קבוע, הרי זה תולדת בונה וחייב).

וכן הוא לקמן סט"ו (והנוטה אותו בשבת חייב משום בונה).

והטעם שהוא רק תולדת בונה, ולא אב מלאכה, כמו במשכן. ראה שבת כהלכה פ"ל הערה ו.

[1222] רמב"ם הל' טומאת מת פי"ב ה"א (טפח על טפח מרובע על רום טפח, מביא את הטומאה, וחוצץ בפני הטומאה דין תורה, שאין קרוי אהל אלא טפח על טפח).

והיינו שצריך להיות בו:

(א) "רוחב טפח", כאמור כאן, ולקמן סי' שסג סכ"ד (בדבר שיש בו רוחב טפח).

(ב) "אורך טפח", כדלעיל סי' שא סמ"ח (טפח על טפח), ולקמן סי' תרלא ס"ז (כשיעור גג, דהיינו טפח על טפח). וראה מראי מקומות וציונים.

(ג) "חלל טפח", כדלקמן סי"ט (שכל אהל שאין לו חלל טפח, אינו קרוי אהל כלל).

[1223] חכמים במשנה קכה, ב (פקק החלון, רבי אליעזר אומר בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו ואם לאו אין פוקקין בו, וחכמים אומרים בין כך ובין כך פוקקין בו), וכחכמים, לפי פירוש רבי יוחנן שם (הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחלה ביום טוב ואין צריך לומר בשבת, לא נחלקו אלא להוסיף, שרבי אליעזר אומר אין מוסיפין ביום טוב ואין צריך לומר בשבת, וחכמים אומרים מוסיפין בשבת ואין צריך לומר ביום טוב). רב עירובין קב, א (בזמן שיש בהן טפח (דבציר מטפח לא הוי אהל, אבל כשרוחב טפח מקרי אהל, נמצא שם אהל עליו מבעוד יום, רש"י) ... למחר מביא מחצלת ופורס עליהן, מאי טעמא, מוסיף על אהל עראי הוא ושפיר דמי). רמב"ם פכ"ב הכ"ז (ומותר להוסיף על אהל עראי בשבת, כיצד טלית שהיתה פרוסה על העמודים או על הכתלים, והיתה כרוכה קודם השבת, אם נשאר ממנה גג טפח מתוח, הרי זה מותח את כולה בשבת עד שיעשה אהל גדול, וכן כל כיוצא בזה). טור ושו"ע ס"ב (אם יש ברחבן טפח ... מותר לפרוס עליהם בשבת מחצלת, דהוי ליה תוספת אהל עראי ושרי).

וכן הוא לקמן ס"ח (אם יש ברוחב העצים רוחב טפח ... מותר לפרוס עליהם מחצלאות בשבת, שאינו אלא מוסיף על אהל עראי העשוי מבעוד יום), וס"י (ואם היה עליה כר או כסת או בגד אחר פרוס מערב שבת כשיעור טפח, מותר לפרוס בשבת על כל המטה, שאינו אלא מוסיף על אהל עראי).

אמנם יתבאר לקמן סי"ז (ולא הקילו להוסיף על אהל עראי, אלא כשהוא בענין שאין דרך כלל לקבעו כך כמו שהוא נטוי, כגון פרישת מחצלת על גבי קונדיסין או על הספינה), משא"כ כשעושהו בצורת אהל, יתבאר לקמן שם (כיון שהיא נטויה כדרך נטיית אהל קבוע, לא הקילו בה חכמים כלום, שמא ימלך עליה שתהא קבועה כך כמו שהיא נטויה, ונמצא שהוסיף אהל קבוע).

[1224] רמב"ם שם (שהיתה פרוסה על העמודים או על הכתלים). תוס' לו, ב סוד"ה ובית הלל (מוסיף על אוהל עראי הוא, ... דהדפנות כבר עשויות), ודף מג, ב ד"ה ופורסין (מוסיף על אהל עראי הוא ... שהמחיצות התחתונות היו כבר עשויות).

[1225] ריטב"א עירובין שם ד"ה זיל כרוך (ואמרו בתוספות דשייר בה טפח ... חוץ מן הכריכה קאמר, אבל חיזור העיגול לא מיחזי כאהל, ולמחר כשהוא פורסה לא מיחזי כמוסיף אלא כעושה אהל לכתחלה, וכן עיקר, ונראה שאף לשון רש"י ז"ל אפשר להלום כפירוש הזה). שו"ע שם (וטפח שאמרו, חוץ מן הכריכה). ט"ז ס"ק ג (פירוש שאין סביב העיגול בחשבון הטפח אלא מה שיש חוץ לעיגול). מ"א ס"ק ה (דחוזר העיגול לא מיחזי כאוהל (ב"י)).

ולפי זה יהי' הדין כן לכאורה גם בגגון לעגלת תינוקות או סוכך למרפסת, שאסור לפתחו ולסגרו בשבת אלא אם כן יהי' בולט טפח מלפני השבת, חוץ מהכריכה.

ואף שיתבאר לקמן סי"ג (גג עראי שאינו מתכוין בו לעשיית אהל ... אם היה כבר קבוע בהן מבעוד יום, אלא שהיו נכפלים ומונחים, מותר לפושטן ולהעמידן בשבת).

היינו דוקא בכסא מתקפל שיש לו מחיצות, שאין איסורו אלא מפני ש"דומה לאהל", כדלקמן ס"ט (כל גג עראי שאינו מתכוין בו לעשיית אהל שיאהיל על מה שתחתיו, אלא כדי להשתמש בו איזה תשמיש בגופו ... אם מעמיד גם מחיצות

מחיצת עראי בשבת

ג וכל זה באהל שהוא גג. אבל מותר לעשות מחיצות עראי לכתחלה בשבת[1226], ואפילו עושה אותה כדי להגן מן החמה או מן הצינה[1227] אינה כאהל בשביל כך[1228], וכן אם עושה אותה בשביל הנרות שלא יכבה אותן הרוח[1229], ואין צריך לומר שמותר לעשות מחיצות לצניעות בעלמא[1230], שלא יהא יושב במקום מגולה, או כגון מחיצה שעושין בשעת הדרשה להפסיק בין אנשים לנשים[1231], וכל כיוצא

עראי תחת גג זה, הרי זה דומה לאהל, ואסור לעשותו כדרכו). משא"כ הגגון והסוכך הנ"ל שעשוים להגן מפני החמה והגשמים, לא הותר לפושטן ולהעמידן בשבת (וכמו המטריה, דלקמן הערה 1287).

אמנם נתבאר לקמן סי' תרכו ס"כ (אם יש לדלת זו [שבגג שעל גבי הסוכה] צירים שסוגר ופותח בהם, הרי היא כפתח גמור ומותר לסגרה ולפתחה בשבת ויום טוב, ואין בזה משום איסור סתירה ובנין). ואם כן אפשר יהי' כן גם בגגון וסוכך הנ"ל, שהם מחוברים לעגלה או לכותל ונחשבים כדלת, "הרי היא כפתח גמור, ומותר לסגרה ולפתחה בשבת".

וראה בדי השלחן סי' קכ ס"ק ח. שמירת שבת כהלכתה סי' כד סי"ג סט"ו ובהערות שם.

[1226] עירובין צד, א (אמר להו שמואל שקולו גלימא נגידו בה (קחו טלית ופרסו אותה שם להיות מחיצה, רש"י) ... שמואל עביד לצניעותא בעלמא). רש"י שבת קכה, ב ד"ה שאין (דוקא גג, אבל מחיצה לאו אהל הוא, ושרי לפורסה לצניעות, כדאמרי' עירובין בעובדא דשמואל), ותוס' שם ד"ה הכל (אלמא משמע דאהל דדפנות, שרי למיעבד הכי). טור ושו"ע ס"א (ודוקא גג, אבל מחיצות מותר).

*

וכבר נתבאר לעיל (הערה 1217), שאהל עראי אסור "אפילו אינו עשוי לקיום כלל", כלומר אפילו עשוי לסותרו כעבור כמה דקות. ואילו מחיצת עראי מותרת.

ולענין בנין עראי נתבאר לעיל סי' שיג ס"כ (ואם אינו עשוי להתקיים הרבה, הרי זה בנין עראי, ואסור מדברי סופרים. אלא אם כן אינו עשוי לקיום כלל).

משא"כ מחיצת עראי הותרה בכל אופן, כל זמן שאינה מחיצה קבועה, כדלקמן ס"ו (וכל זה במחיצת עראי, אבל מחיצה קבועה אסורה בכל ענין.

וראה לקמן (הערה 1252), שאפשר יש הפרש גם בין מחיצה קבוע לבין אהל קבוע.

[1227] אור זרוע שבת סי' עח אות ו (אבל היכא שאינו מתכוין אלא ... להגן מפני החמה או מפני הגשמים או מפני הרוח, ודאי עושה לכתחילה מחיצת עראי). מרדכי רמז שיא (גם מותר בשבת לעשות מחיצה להגן מפני החמה או מפני הצנה, שלא תפול על האדם ועל האוכלים). רמ"א ס"א (וכן מותר לעשות מחיצה לפני החמה או הצנה).

[1228] רש"י שם (לאו אהל הוא, ושרי לפורסה).

[1229] אור זרוע שם (הלכך בחג הסוכות מותר לתלות המפה על הכתלים וכנגד הפתח כדי להגן מפני הרוח שלא יכבה את הנרות). רמ"א שם (וכן מותר לעשות מחיצה ... בפני הנרות שלא יכבה אותן הרוח), ובסי' תרמ ס"ד (ואם בא רוח לכבות הנרות בסוכה, מותר לפרוס סדין או בגד מן הצד).

וכן הוא לקמן סי' תרמ ס"י (מותר לפרוש בגד או סדין בסוכה מן הצד בשבת או ביום טוב להגין מפני הרוח שלא יכבה את הנרות, ואין איסור משום עשיית אהל בשבת וביום טוב, שאין במחיצה משום אהל כמ"ש בסי' שט"ו).

[1230] גמרא ורש"י עירובין שם (לצניעותא בעלמא), ורש"י (ושרי לפורסה לצניעות). אור זרוע שם (שאינו מתכוין אלא לצניעות). טור ורמ"א שם (אבל מחיצה הנעשית לצניעות בעלמא, שרי).

[1231] מרדכי שם (אבל מחיצה שעושה לצניעות בעלמא, מותר, כגון מחיצה שעושין בשעת הדרשה בין אנשים לנשים, מותר לעשותה בשבת). ט"ז סק"א (מבואר במרדכי פרק כירה, כגון מחיצה שעושין בשעת דרשה בין אנשים לנשים, מותר).

ומה שנזכר כאן "בשעת הדרשה להפסיק בין אנשים לנשים", הוא לאו דוקא בשעת הדרשה, אלא גם בעת מסיבה וריקודים, ואף בעת התפלה בבית הכנסת, כרגיל בכמה בתי כנסת, שאף בשבת מעמידים מחיצה בין אנשים לנשים לפני התפלה.

*

המקור למחיצה בין אנשים לנשים בעת ריקודים, הוא בסוכה נא, א-ב (התקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה).

ולמדים מזה לכל השמחות והריקודים וחתונה, כמבואר בהגהות מנהגים, מנהג כל השנה ס"ק יד. הובא בב"ח אהע"ז סוס"י סב, ובית שמואל שם ס"ק יא (כל מקום שהאנשים ונשים רואין זה את זה, כגון בסעודת נשואין, אין לברך שהשמחה במעונו, לפי שאין שמחה לפני הקב"ה כשיש בו הרהורי עבירה). וכן האריך בזה באגרות קודש (ח"ט אגרת ב'תרכג).

בתקופת הראשונים התחילו להנהיג "בית הכנסת של נשים", כדלעיל סי' קלא ס"ג (ובית הכנסת של נשים). ויתירה מזו, אפילו אם קורה שהאשה צריכה להיכנס לבית הכנסת בעת התפלה, חיפשו עצות שלא תצטרך לעשות זאת, כמבואר בסדר ברכת הנהנין פי"ג ה"ג (כל אשה יולדת כשתקום מחליה, תברך [ברכת הגומל] בבית הכנסת של נשים, וישמעו עשרה אנשים מבפנים). ונתבאר לעיל סי' עה ס"א וס"ד (טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסות ... אסור לקרות ולהתפלל כנגדו ... שער של אשה שדרכה לכסותה, ערוה היא, מפני שמביא לידי הרהור, ואסור לקרות או להתפלל כנגדה). וראה גם אגרות קודש ח"ז אגרת ב'קסה. חי"ח אגרת ותתעח. חי"ט אגרת ז'קב. חכ"ג אגרת ח'תתב.

משא"כ כשהרב דורש, אין שייכים כל כך הטעמים הנ"ל. ומכל מקום הנהיגו הראשונים שתהי' מחיצה בין האנשים לבין הנשים. אלא שזהו רק מנהג שנהגו, ובשעת הדחק הקילו בזה באיזה פרטים, כמובא בשלחן מנחם ח"ה ע' פ. אגרות קודש חכ"ה אגרת ט'שפ.

בזה[1232].

ולעולם אין מחיצת עראי אסורה אלא אם כן עושה כדי להתיר סוכה[1233] כמו שיתבאר בסי׳ תר״ל[1234], או להתיר טלטול[1235] על דרך שיתבאר בסי׳ שס״ב[1236], או להתיר שאר איסור[1237], כגון שעושה מחיצה גבוה י׳ טפחים בפני הספרים בפריסת סדין או מחצלת כדי שיהא מותר לשמש מטתו באותו חדר, או כדי לעשות שם צרכיו, אסור לעשותה בתחלה בשבת, לפי שבכל מקום שהמחיצה מתרת, היא חולקת שם רשות בפני עצמה, כגון כשמתרת איסור טלטול היא עושה אותו מקום רשות היחיד וחולקת אותו מרשות הרבים או כרמלית שאצלו, וכן בחדר שבו הספרים היא חולקת אותו לשתי רשויות הספרים הם ברשות בפני עצמה והוא משמש ועושה צרכיו ברשות בפני עצמה[1238], וכיון שהוא עושה אותה כדי שתחלוק רשות בפני עצמה, הרי זה כעושה אהל[1239].

אבל אם אינו צריך לו שתחלק רשות בפני עצמה, מותר לעשותה בתחלה בשבת אף אם היא מתרת איסור, כגון שתולה מחיצה בפני אור הנר כדי שיהיה מותר לשמש מטתו, שאינו צריך כאן לחילוק רשויות, אלא כיון שהמחיצה היא גבוה מהנר בענין שאינו רואה את הנר במקום שמשמש, וגם היא עבה קצת בענין שאין האור נראה יפה דרך המחיצה, מותר לשמש אף אם אינה גבוה י׳ טפחים שאינה חולקת

ולענין סעודה נתבאר לעיל סי׳ קצט ס״ו-ז (נשים האוכלות עם ג׳ אנשים שחייבים לזמן, חייבות גם הם לזמן עמהם ... אם רצו לצרפן אינם רשאים, מפני שנראה כפריצות כשניכר צירוף נשים עם אנשים בזימון שאומר המברך נברך בצירוף כולנו ... משא״כ כשיש זימון בלא נשים ... אין בזה משום פריצות, כיון שאין צירופן ניכר כלל בברכת המברך).

גם בחופה אין מדייקים כל כך להפריד במחיצה בין הגברים לבין הנשים, כיון שאינו מקום שמחה וריקודים, כמבואר ברמ״א יו״ד סי׳ שצא ס״ג (וכל זה בבית שעושין החתונה שאוכלין ושותין ושמחין שם, אבל בחופה שעושין בבית הכנסת, שמברכין שם ברכת אירוסין ונשואין, ואין שם שמחה כלל, מותר מיד אחר שבעה).

[1232] ומה שנתבאר לקמן סי׳ תמ ס״ה (ואם הלך משם הנכרי והניח חמצו מונח בבית ישראל שלא מדעתו, ואין הישראל רוצהג להתגרות עם הנכרי להשליך חמצו מן ביתו לרשות הרבים, צריך שיעשה לפניו מחיצה גבוה י׳ טפחים כדי שיהיה לו היכר ולא ישכח על איסור חמץ ולא יבא להסתפק ממנו ... ואם הוא שבת או יום טוב, שאי אפשר לעשות מחיצה מדבר קבוע).

אפשר אפשר דהיינו מטעם שמעמיד שם המחיצה לכל ימי הפסח, שהוא יותר מז׳ ימים, כדלעיל סי׳ שיג ס״כ (הערה 1043). ולפי זה אפשר יהא אסור להעמיד בבית הכנסת בשבת מחיצה בין אנשים לנשים, אם הוא עשוי להשאר שם עד אחרי השבת הבאה.

ומה שדייק לכתוב שם, שהאיסור הוא רק כיון שצריכה להיות ״מחיצה מדבר קבוע״.

היינו כמבואר שם (וצריך שתהא המחיצה עשויה מדבר קבוע שחוסמת היא העוברים שם, אבל לא מסדין וכיוצא בו, כיון שיכולין לילך ולבא תחת הסדין יש לחוש שמא יבואו להסתפק מן החמץ המונח שם). ואילו הי׳ אפשר לעשותה מסדין, הי׳ מותר לתלותה בשבת ויום טוב, כמבואר כאן ס״ז (והוילון שתולין לפני הפתח במקום דלת, אף על פי שהוא תלוי שם בקביעות, מותר לתלותו בשבת. שכיון שהוא נע ונד ברוח מצוייה, וגם אינו מעכב להולכים ועוברים ושבים דרך שם, אינו נקרא מחיצה קבועה אלא מחיצת עראי).

[1233] עירובין מד, א (הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחילה ... הא בדופן שלישית, הא בדופן רביעית), ופרש״י (דבשתי דפנות אין קרוי אהל, וכי עביד בה דופן שלישית משוי ליה אהל, ומודו רבנן דאין עושין אהל עראי בתחילה, והא דתני מותר, בדופן רביעית, דבלאו הכי הוי אהל, והאי תוספת בעלמא הוא). תוס׳ שבת קכה, ב (נראה לר״ת דשפיר שייך בדפנות אהל היכא דמחיצה מועלת להיתר, ולהכי בדופן שלישית דהויא מחיצה ומכשר ליה לסוכה, חשיב עשיית אהל בתחלה, אבל דופן רביעית, אינה אלא תוספת בעלמא, הואיל וכבר הסוכה היתה כשרה). רא״ש פי״ז סי׳ ח (נראה לר״ת ז״ל דשייך שפיר בעשיית דפנות איסור אהל, היכא דצריך הוא למחיצה להיתר טלטול, או להכשר סוכה, אבל בשאינו צריך לה, אינו אלא תוספת בעלמא ושריא, הלכך מפליג בסוכה בין דופן שלישית לרביעית). טור ושו״ע שם (ואין מחיצה אסורה אלא אם כן נעשית להתיר סוכה, או להתיר טלטול).

[1234] ברמ״א שם סי״ב (אינו אסור אלא באותן ג׳ דפנות המתירים הסוכה, אבל בדופן רביעית, שרי).

[1235] רא״ש שם (היכא דצריך הוא למחיצה להיתר טלטול). טור ושו״ע שם (או להתיר טלטול).

[1236] סי״ג-ד (ואפילו בשבת מותר לעשות מחיצה מהאנשים ... אבל אם אפילו אחד מהם יודע אסור להעמידם ... כמחיצה הנעשית במזיד בשבת).

וראה לקמן סי׳ שעב סכ״ב (שכיון שסמכו עליו למחיצה להתיר טלטול, יש איסור בסתירתו מדברי סופרים, כמ״ש בסי׳ שט״ו).

[1237] ב״י סוף הסימן בדעת המרדכי (ומה שכתב כל מחיצה שאינה לצניעות אסור לעשותה בשבת, כלומר כל מחיצה שאינה לצניעות, אלא להתיר).

[1238] כדלעיל סי׳ מ ס״ג (בית שיש בו תפילין אסור לשמש בו מטתו, עד שיוציאן, או שיעשה לפניהם מחיצה גבוה י׳ טפחים). סי׳ עט ס״ד (היתה במקום גבוה י׳ טפחים, או נמוך י׳ טפחים, הרי זה רשות לעצמו ... ואז הוא מקום חשוב לחלוק רשות לעצמו כמו ברשויות של שבת).

[1239] שכמו שאהל עראי אסור, כדלעיל ס״א, כך גם מחיצת עראי כדי שתחלוק רשות בפני עצמה אסור.

רשות כלל, וגם אם אינה קשורה בטוב בענין שלא יוכל הרוח להניד אותה, כמו שצריך לקשור כן במחיצות העשויות לחילוק רשויות[1240], כגון בפני הספרים כמו שנתבאר בסי' ר"מ[1241]. וכיון שאינו צריך לו שתחלק רשות בפני עצמה, מותר לעשותה אף בענין שחולקת רשות, דהיינו שהיא גבוהה י' טפחים וקשורה היטב[1242]:

ד וכן בספרים, אם תולה המחיצה נגד כל הספרים שאין מגולין כלל, שאינו צריך כאן לחילוק רשויות אם יש מכסה אחד על הספרים לבד ממחיצה זו[1243], שאף אם אין מחיצה זו גבוה י' טפחים, וגם אינה קשורה בטוב, שאינה חולקת רשות כלל, מכל מקום אינה גרועה מכיסוי בעלמא, ומותר לעשות צרכיו שם, או אפילו לשמש, אם יש מכסה אחד על הספרים לבד ממחיצה זו, שהרי יש כאן שני כיסויים, והרי זה ככלי בתוך כלי[1244], לפיכך מותר לתלותה בשבת אפילו בענין שחולקת רשות, כיון שאינו צריך לו שתחלוק רשויות[1245]. ואין צריך לומר שמותר לכסות הספרים בבגדים שני כיסויים, שהרי אין כאן

[1240] כדלקמן סי' שסב ס"ב (שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה).

[1241] ראה מ"א שם סקכ"ד (אם היריעות עבות ומחשיכות, אפילו אין מחשיכות לגמרי, שרי). הרי שאין תועלת במה שהיא "מחיצה", כי אם במה "שאין האור נראה יפה דרך המחיצה".

[1242] מרדכי שם (בחדר שהיה ישן בו מהר"ם היה בו ספרים, ובכל לילה היה עושה מחיצה עשרה טפחים גובה בפני הספרים, לפי שלפעמים היה משתין בלילה, ובכל ערב שבת היה עושה מחיצה מבעוד יום). הרי שאסור לעשות מחיצה בשבת בפני הספרים.

ומזה למד רמ"א סוף ס"א (אבל אסור לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי שישמש מטתו, וכן לפני ספרים כדי לשמש, או לעשות צרכיו). וכן הוא בט"ז ס"ק ב (כדי לשמש מטתו, כיון דבא להתיר האיסור אסור לשמש בפני אור הנר, או ספרים).

אמנם הקשו על זה (דרכי משה ס"ק ד, ומ"א ס"ק ג) מהא דאמרינן בביצה כב, א (מהו לכבות את הנר מפני דבר אחר (לשמש מטתו, רש"י) ... אפשר לעשות לו מחיצה (בסדין, רש"י)).

ותירץ המ"א שם, לחלק בין מחיצה בפני הספרים שאסור לבין מחיצה בפני הנר שמותר (נראה לי לדקדק מלשון המרדכי, שכתב שמהר"ם עשה בכל לילה מחיצה י' טפחים גובה לפני הספרים כו', משמע אף על פי שהספרים היו עומדים מגולין למעלה מהמחיצה שרי להשתין, דהוה ליה כאלו הוא ברשות אחר וכמ"ש סי' ע"ט ס"ב, ולכן אסור לעשותה בשבת, דבזה עושה רשות בפני עצמה. וגם צריך לקשור שלא יהא הרוח מניד אותו ... אבל כשתולה המחיצה נגד כל הספרים שאין מגולין כלל, פשיטא דאפילו אין גבוה י' שרי, מידי דהוי אכיסוי בעלמא, ולכן מותר לעשותו בשבת, דאין עשויה למחיצה אלא לכיסוי בעלמא ולצניעותא. והוא הדין בנר נמי דינא הכי ... אם תוליהו שלא יראה הנר שרי, דהוה לי ככיסוי בעלמא).

ועל פי זה מבאר כאן, שאיסור עשיית מחיצה בשבת הוא בכל מקום שאנו זקוקים ל"מחיצה להתיר", ומביא על זה שלושה דוגמאות:

(א) "מחיצה" להתרת טלטול, שאנו זקוקים בה ל"מחיצה" דוקא, כדי לחלוק רשות בפני עצמה.

(ב) "מחיצה" בפני הספרים, שאנו זקוקים בה ל"מחיצה" דוקא, כדי לחלוק רשות בפני עצמה.

(ג) "מחיצה" (שלישית) להתרת הסוכה; שאף אם אינה כדי לחלוק רשות בפני עצמה, מכל מקום זקוקים אנו ל"מחיצה" דוקא, כדי להתיר הסוכה שזקוקה לשלוש "מחיצות".

משא"כ במחיצה בפני הנר, שאין אנו זקוקים ל"מחיצה" דוקא, כי אם לכיסוי האור, וסגי אף בלא מחיצה, לכן מותר לכסותה גם על ידי "מחיצה".

וכן במחיצה בפני הספרים שיש עליהם כבר מכסה אחד (כפי שיתבאר בסעיף הבא), שמותר להעמיד המחיצה בשביל כיסוי שני (ככלי בתוך כלי), כיון שאין אנו זקוקים בה ל"מחיצה" דוקא.

וראה קובץ הערות וביאורים תתקצה ע' 62. כנישתא דבי רב.

[1243] משא"כ אם אין "מכסה אחד על הספרים לבד ממחיצה זו", אסור לתלותה בשבת כדי לעשות צרכיו או לשמש שם.

ואף שהמחיצה "אינה גרועה מכיסוי בעלמא", מכל מקום לא סגי בכיסוי אחד, אלא בשני כיסויים, או ב"מחיצה" שמחלקת רשות לעצמה. ולכן אסור לתלותה שם בשבת.

ואף שדין "כלי בתוך כלי" הובא רק לענין "לשמש בו מטתו" (ראה הערה הבאה).

מכל מקום הדין כן גם לענין "לעשות צרכיו שם", כמבואר בדרך החיים סי' כא ס"ב (אסור לשמש מטתו או לעשות צרכיו בבית שיש בו תפילין עד שיניחם בכלי תוך כלי). ולכן אסור לתלות שם המחיצה בשבת, אף כדי לעשות צרכיו.

וראה כנישתא דבי רב.

[1244] שו"ע סי' רמ ס"ו (ואם יש בו תפילין או ספרים, אפילו של גמרא, אסור עד שיתנם בכלי בתוך כלי).

וכן הוא לעיל סי' מ ס"ד (בית שיש בו תפילין, אסור לשמש בו מטתו עד ... שיכסן ב' כיסוין כלי בתוך כלי).

וכן מועיל כלי אחד, עם מחיצה שמכסה על הספרים.

[1245] מ"א שם (כשתולה המחיצה נגד כל הספרים שאין מגולין כלל, פשיטא דאפילו אין גבוה י' שרי, מידי דהוי אכיסוי בעלמא, ולכן מותר לעשותו בשבת, דאין עשויה למחיצה אלא לכיסוי בעלמא ולצניעותא). והיינו שלפי זה מותר אף אם המחיצה גבוהה עשרה.

מחיצה כלל[1246]:

ה ואפילו הספרים מגולים למעלה מהמחיצה, שאין מחיצה זו חשובה כיסוי[1247], או שאין עוד כיסוי על הספרים, ורוצה לשמש, וצריך שתהא המחיצה גבוה י׳ טפחים, וקשורה כהלכתה, כדי שתחלוק רשות בפני עצמה, וכן בכל מקום שרוצה לעשות מחיצה לחלק רשות, אין איסור אלא לעשותה בתחלה בשבת, אבל אם היתה עשויה מבעוד יום כשיעור טפח, מותר להוסיף עליה בשבת. שתוספת אהל עראי מותרת[1248], בין שטפח זה הוא מלמעלה למטה, כגון מחצלת הכרוכה על המוט מבעוד יום וכדי טפח ממנה משולשל למטה מבעוד יום, מותר לשלשל כולה למטה בשבת[1249] ולקשרה כהלכתה, ובין שטפח זה הוא מן הצד, כגון אם היתה מחיצה בולטת מן הצד לפני הספרים רוחב טפח, מותר לתלות סדין בפניהם בשבת, שהסדין הוא תוספת אהל עראי[1250]. ואף שהמחיצה הבולטת שם היא קבועה, אין בכך כלום, כמו שנתבאר בסי׳ שי״ג[1251], שאין איסור אלא כשהתוספת היא קבועה:

ו וכל זה במחיצת עראי. אבל מחיצה קבועה אסורה בכל ענין, אפילו אינה נעשית אלא לצניעות בעלמא[1252], ואפילו להוסיף עליה תוספת קבוע אסור בכל ענין[1253].

[1246] ט״ז סק״ב (וזה פשוט שיכול לכסות הספרים בבגדים שני כסוים, דאין זה מקרי מחיצה).

[1247] והיינו שהספרים מכוסים בכיסוי אחד, והם למעלה מהמחיצה, באופן שהמחיצה אינה מכסה על הספרים, ואינה מועלת אלא מטעם שהמחיצה חולקת רשות בפני עצמה.

[1248] כמו לענין אהל עראי, שנתבאר לעיל ס״ב (אם היה אהל עראי עשוי מבעוד יום, מותר להוסיף עליו בשבת), כן הוא גם לענין מחיצת עראי שעשוי לחלק רשות.

[1249] מרדכי רמז שיא, שכן היה עושה מהר״ם (ובכל ערב שבת היה עושה מחיצה מבעוד יום, והיה כורך המחיצה לצד מעלה ומניחה על המוט ומשייר בה רוחב טפח, ובליל שבת פושטה למטה). רמ״א סוף ס״א (אם לא שהיה מבעוד יום טפח, שאז מותר להוסיף עליה בשבת).

[1250] מ״א שם (ופשוט דאם היה מחיצה בולטת מן הצד לפני הספרים רחב טפח, מותר לתלות סדין לפניו, דהוה ליה תוספת אהל).

ולפי זה יוצא לכאורה, שגם בחצר שיש בה שלושה דפנות, ובדופן הרביעית יש טפח, והפתח הוא יותר מעשר אמות, שאסור לטלטל בה בשבת – מותר להעמיד מחיצת ארעי בדופן הרביעית בשבת על מנת להתיר הטלטול בחצר, וכאמור כאן (וכן בכל מקום שרוצה לעשות מחיצה לחלק רשות ... אם היתה עשויה מבעוד יום כשיעור טפח, מותר להוסיף עליה בשבת). וכן יהי׳ מותר להעמיד שם אנשים לסתום הפירצה, כיון שהמחיצה בולטת כבר טפח.

וראה שמירת שבת כהלכתה פכ״ד הערה קכו.

[1251] סוף ס״א (ארובה שבגג, מותר לפקוק בפקק המותר בטלטול ... שאינו עושה בזה אלא תוספות לאהל, והוספה זו עראי היא שאינה עשויה להתקיים הרבה, שהיא עשויה להפתח תדיר, ותוספת אהל עראי מותרת). והיינו שאף שהגג הוא אהל קבוע, מכל מקום ״הוספה זו עראי היא״.

[1252] רש״י עירובין קב, א ד״ה וילון (כנגד הפתח לצניעות, מותר לנטותו, דלאו אהל הוא, דלא קביעא התם). תרומת הדשן סי׳ סח (משמע דאיירי בוילון שנוטין אותו לפרקים, כשרוצים לעשות מילי דצניעות, אבל אינו תלוי תדיר שם). הובא בב״י סוף הסימן. הגהת הלבוש ס״א (אבל אי הוו חשיבי קבוע אסירי, אף על פי שהן עשויין לשם צניעות בעלמא, דהואיל וחשיבי קבוע אסור משום בנין).

*

כבר נתבאר לעיל (הערה 1226) ההפרש בין דין אהל עראי, בנין עראי ומחיצת עראי.

ואפשר שאף לענין מחיצה קבועה, שעשויה להתקיים הרבה, יש הפרש בינם:

שהרי לענין מחיצה נתבאר לעיל סי׳ שיג ס״ח (כל פתח שאינו עשוי לכניסה וליציאה תדיר אלא לעתים רחוקים, כגון רחבה שאחורי הבתים שאין נכנסין ויוצאין בה תדיר, אם עשה לפתחה דלת ... כשרוצה לנעול בה זוקפה על חלל הפתח לסותמו בה ... אסור לנעול בהן בשבת, שהואיל ואינן עשויין להפתח אלא לעתים רחוקים, הרי הן נראין בנעילתן כבנין מחיצה קבועה). הרי שגם אם ״אינן עשויין להפתח אלא לעתים רחוקים״, אינן אסורים אלא מדברי סופרים, כיון ש״הן נראין בנעילתן כבנין מחיצה קבועה״.

ואילו לענין אהל נתבאר לקמן סט״ו (יש בראשו גג רחב טפח, הרי זה אוהל קבוע, אם הוא עשוי להתקיים, והנוטה אותו בשבת חייב משום בונה).

וכן לענין בנין (בכלי של פרקים) נתבאר לעיל סי׳ שיג ס״כ (הרי זה בנין גמור, וחייב משום בונה, אם עשוי להתקיים הרבה).

ונתבאר בלקוטי שיחות ח״ו ע׳ 166, שאפשר תלוי הדבר אם היריעות שבמשכן היו מחוברים לקרקע, וכשני האופנים בפרש״י תרומה כז, יט ד״ה יתדות (ואיני ידוע, אם תחובין בארץ או קשורין ותלויין וכובדן מכביד שפולי היריעות, שלא ינועו ברוח).

[1253] מ״א סק״א (אבל אסור לעשות תוספות אוהל קבוע ... עיין מה שכתבתי סי׳ שי״ג ס״ג).

והוא מ״ש המ״א סי׳ שיג ס״ק ז (בפקק החלון, אם אינו עשוי לפתוח אלא לעתים רחוקים, הוי כאהל קבע).

ומכל מקום מותר לתלות בשבת סדינים המצויירים לנוי, אע"פ שקבועין שם, כיון שאינן עשויין שם למחיצה[1254]:

ז והוילון שתולין לפני הפתח במקום דלת, אע"פ שהוא תלוי שם בקביעות, מותר לתלותו בשבת, שכיון שהוא נע ונד ברוח מצוייה, וגם אינו מעכב להולכים ועוברים ושבים דרך שם, אינו נקרא מחיצה קבועה אלא מחיצת עראי[1255], ואין בה איסור כשאינה עשוייה להתיר[1256].

וכן הפרוכת שלפני ארון הקדש מותר לתלותו שם בשבת מטעם זה[1257], אפילו אם אין דלת לארון והפרוכת הוא מחיצה רביעית לארון, מפני שמחיצת עראי הוא, ואינו עשוי אלא לצניעות[1258].

ובלבד שיזהר כשתולה הוילון וכיוצא בו, שלא יכפל לרחבו טפח בשעה שתולה אותו, שנמצא עושה אהל בגג טפח. לפיכך אם הוא ווילון גדול תולין אותו שנים, שיכולים לתלותו כולו כאחד שלא יתקפל, אבל אחד אסור[1259].

וכן הוא לעיל שם סוף ס"א (לפיכך אם אין פקק זה עשוי להפתח תדיר, אלא לעתים רחוקים, אסור לפקק, אפילו הוא חלון שבכותל, מפני שהוא כמוסיף בנין הקבוע בכותל), ושם נסמן (הערה 941).

[1254] מ"א סק"ב (ונראה לי פשוט דמותר לתלות בשבת סדינים המצויירים לנוי, אף על פי שקבועים שם, כיון שאין עשויים שם למחיצה). פרמ"ג א"א שם (סדינין המצוירין בכותלים, אף שרחוק מכותל טפח, וקבועים שם גם למטה בחוטין בקשירה ליתידות, דכל שאין עושה למחיצה כי אם לנוי שרינן).

והיינו שכל האיסור בהעמדת מחיצה קבועה, הוא רק כשעשויה בשביל מחיצה, משא"כ כשמעמידים אותה למטרה אחרת, כגון לנוי או לצורך אחר, כמו לדוגמה ארון כלים שעומד בחדר האוכל, ומזיזים אותו לפינה אחרת שישאר שם, אין בזה משום עשיית מחיצה קבועה, שהרי אין מעמידים אותה שם לשם מחיצה.

ואם תלה המחיצה על הכותל כדי לעבות את הכותל או לחזקו, יתבאר לקמן סי' תקיח סט"ז-יז. תרלח סי"ג.

וראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי. כנישתא דבי רב.

[1255] ר' חייא קלח, סוע"א, ובעירובין קב, א (וילון (כנגד הפתח לצניעות, רש"י), מותר לנטותו (דלאו אהל הוא, דלא קביעא התם, רש"י), ומותר לפורקו בשבת). ב"י ד"ה וילון (נראה לי שאע"פ שתלוי שם בקביעות, שרי, שהרי כיון שכולו נע ונד ברוח מצויה, וגם אינו מעכב להולכים ועוברים דרך שם, מיקרי לא קביע). רמ"א ס"א (מותר לתלות וילון לפני הפתח, אף על פי שקבוע שם). מ"א ס"ק א (כיון שהוא נע ונד ברוח מצויה, וגם אינו מעכב להולכים ועוברים ושבים דרך שם, מקרי לא קבוע (ב"י)).

והוא כדלקמן סי' שסב ס"ב (ויקשרם שם, כדי שלא ינידם הרוח, שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה).

וראה גם לעיל (סוף הערה 1252).

[1256] כדלעיל ס"ג (ולעולם אין מחיצת עראי אסורה, אלא אם כן עושה כדי להתיר).

[1257] ב"י שם (ומתוך הדברים האלו נראה בהדיא, דפרוכת שלפני ארון הקודש מותר להסירו בשבת, ולפרוס אחר במקומו, דהיינו ממש וילון דשרי). רמ"א שם (וכן פרוכת לפני ארון הקודש).

[1258] כי אף שנתבאר בתרומת הדשן סי' סח, והובא בב"י שם (הפרוכת שלפני הארון, שבלאו הכי יש דלת לארון, והפרוכת אינו תלוי שם אלא לצניעות, אף על גב דתלוי שם בקביעות אין קפידא). כתב עליו בשו"ת פנים מאירות סי' ל, הובא בבאה"ט סק"א (אפילו אין דלתות לארון הקודש, נמי מותר בלי שום פיקפוק, דהוי ממש כמו רוח רביעית של סוכה, דשרי אליבא דכו"ע). ועל זה מבאר, דהיינו מטעם האמור לעיל לענין וילון (שכיון שהוא נע ונד ברוח מצוייה, וגם אינו מעכב להולכים ועוברים ושבים דרך שם, אינו נקרא מחיצה קבועה אלא מחיצת עראי).

[1259] ברייתא וגמרא קלח, ב (גוד בכיסנא (ברצועותיו, רש"י), מותר לנטותה בשבת. אמר רב לא שנו אלא בב' בני אדם (לא מימתח ליה שפיר, רש"י) אבל באדם אחד (ממתח ליה שפיר, שמותחו על יתד זו וקושרו בה וחוזר ומותחו על זו וקושרו בה כך, רש"י), אסור). רמב"ם הל' פכ"ב הל"ב (נוטה פרוכת וכיוצא בה, צריך להזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטה, לפיכך אם היתה פרוכת גדולה תולין אותה שנים, אבל אחד אסור). שו"ע סי"ב (הנוטה פרוכת וכיוצא בה, צריך ליזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטה (כלומר שלא יכפל לרחבו טפח דהוי אהל, מ"א). לפיכך אם היא פרוכת גדולה, תולין אותה שנים (דיכולין לתלותה כאחד שלא תתקפל, מ"א), אבל אחד אסור). רמ"א ס"א (וכן פרוכת לפני ארון הקודש, ובלבד שלא יעשה אהל בגג טפח).

והיינו שהפרוכת תלויה על מוט שאין בו טפח, ונמשכת לשני צדדיו, וכאשר אדם יחיד תולה אותה, לפעמים תתקפל ותבלוט טפח, "שנמצא עושה אהל בגג טפח".

ואף שבליטת הטפח לא תישאר אלא לרגע קטן, עד שיסיים את תליית הוילון.

מכל מקום אסרו גם אהל עראי, כדלעיל ס"א (אפילו הוא עראי שאינו עשוי להתקיים), ושם נסמן (הערה 1217).

ואף שאהל זה אינו עשוי כדי להגן עליו מאיזה דבר (ראה לעיל ס"א והערה 1219).

מכל מקום גם זה אסרו כשמעמיד גם מחיצות עראי תחת גג זה, כדלקמן ס"ט (כל גג עראי שאינו מתכוין בו לעשיית אהל שיאהיל על מה שתחתיו ... אם מעמיד גם מחיצות עראי תחת גג זה, הרי זה דומה לאהל, ואסור לעשותו כדרכו).

והרי כאן מיירי בפרוכת שלפני ארון הקודש, או בוילון שלפני הבית, שיש להם ג' מחיצות, והוא תולה עתה מחיצה רביעית, ויחד עם זאת עושה אהל עראי. ואפשר שאם תלו וילון למחיצה באמצע בית הכנסת, אין לחוש לזה, שהרי אין לו מחיצות.

וכילה שיש לה גג תפור ותלוי סביבה כעין שפה, אסור לתלותה כלל בשבת, אפילו בעשרה, שאי אפשר שלא תגבה השפה מעט, ותיעשה אהל עראי[1260]:

ח עצים שתוקעים ראשם האחד בדופן הספינה, וכופפין ראשם השני בעיגול עד דופן השני[1261], ופורסים עליהם מחצלאות להגן מן החמה או מן הגשמים, אם יש ברוחב העצים טפח, אפילו באחד מהם, מותר לפרוס עליהם מחצלאות בשבת, שאינו אלא מוסיף על אהל עראי העשוי מבעוד יום[1262]. ואפילו אין בשום אחד מהם רוחב טפח, אם הם סמוכים זה לזה בפחות מג׳ טפחים[1263], הרי הם חשובים אהל, שכל פחות מג׳ טפחים הוא כלבוד, ומותר לפרוס עליהם מחצלאות בשבת[1264].

וכן עריסת התינוק שיש עליה חשוקים, ופורסין עליהם סדין להגן מפני הזבובים, אם החשוקים הם בדרך שנתבאר, מותר לפרוס עליהם סדין בשבת, ואם לאו אסור[1265]:

פריסת גג על שלחן ומטה

ט כל גג עראי שאינו מתכוין בו לעשיית אהל שיאהיל על מה שתחתיו, אלא כדי להשתמש בו איזה תשמיש בגופו, כגון שמשים דף השולחן על רגליו, אע״פ שעושה בזה גג עראי, אין בכך כלום, כיון

ועדיין יש לעיין מה בין זה לספרים, שיתבאר לקמן סי״ב (מותר להניח ספר אחד מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן, אף שנעשה ביניהן חלל טפח, שהואיל ואין צריך כלל לאויר שביניהם, אינו דומה לאהל שמשתמשים בחללו), והרי גם כאן אינו צריך כלל לאויר שתחת הקיפול.

וראה שמירת שבת כהלכתה פכ״ד סכ״ח, ובהערות שם.

[1260] אביי שם (וכילה, אפילו בי׳ בני אדם אסור, אי אפשר דלא מימתחא פורתא). רמב״ם שם (ואם היתה כילה שיש לה גג, אין מותחין אותה, ואפילו עשרה, שאי אפשר שלא תגבה מעט מעל הארץ, ותעשה אהל עראי). שו״ע שם. מ״א סק״כ (צריך לומר שתפורה כעין שפה סביבה).

והיינו שלקמן סי״ז-ח יתבאר, שאם אין גג טפח בראש הכילה, יש אופנים שמותר לתלותה, ואם יש בגגה טפח, אסור בכל אופן. וכאן מיירי ביש לה גג, ומכל מקום לא נאסר אלא מטעם שתגבה השפה מעט.

ועל זה מבאר, דהכא מיירי שהגג תפור ותלוי סביבה כעין שפה, וכשתולין את הכילה, גם הגג הזה תלוי מלמעלה למטה, ואינו בולט טפח ברחבו שיהי׳ נחשב כאהל.

ומכל מקום אסור, ״שאי אפשר שלא תגבה השפה מעט (בשעה שתולה אותה), ותיעשה אהל עראי״.

[1261] מה שכיפת הספינה היא ״בעיגול״, אינו קשור לעצם ההלכה של הוספה על אהל עראי, אלא כדי שמי הגשמים שיורדים עליהם ישפכו לצדדים, ולא לתוך הספינה.

[1262] כדלעיל ס״ב (אם היתה המחצלת פרוסה מבעוד יום כדי טפח, שזהו שיעור להיות נקרא אהל, מותר לפורסה כולה למחר ולהוסיף עוד מחצלאות, שהכל אינו אלא תוספת לאהל טפח העשוי מאתמול), ושם נסמן (הערה 1223).

[1263] כדלקמן סי׳ שסב ס״י (בכל עושין מחיצה ... קנים הגבוהים עשרה הנעוצים בארץ זה אצל זה ... שלא יהיה בין ... קנה לחבירו, ג׳ טפחים, וכל אויר שהוא פחות מג׳ טפחים נחשב כסתום לגמרי).

[1264] רב אסי עירובין קב, א (הני כיפי דארבא (אולמות שעושין בספינה, שנועצין כעין מעגלין ... ועומד כמו כיפה, ומרחיק כחצי אמה ונועץ אחר, וכן על פני כולה, ופורסין בגדים ומחצלות של גמי, להגין מפני הצנה והגשמים, רש״י), בזמן שיש בהן טפח (שרוחב של מעגל טפח, דבציר מטפח לא הוי אהל, אבל כשרוחב טפח מקרי אהל, נמצא שם אהל עליו מבעוד יום, וכשהוא פורס עליו הבגד למחר, אינו אלא מוסיף, רש״י) אי נמי אין בהן טפח ואין בין זה לזה שלשה (דאיכא למימר לבוד, רש״י) למחר מביא מחצלת ופורס עליהן, מאי טעמא, מוסיף על אהל עראי הוא ושפיר דמי). טור ושו״ע ס״ב (עצים שתוקעין ראשן האחד בדופן הספינה, וכופפין ראשן השני בדופן השני של הספינה, ופורסין מחצלת עליהם לצל, אם יש ברחבן טפח, או אפילו אין ברחבן טפח אם אין בין זה לזה ג׳ טפחים, חשיבי כאוהל, ומותר לפרוס עליהם בשבת מחצלת, דהוי ליה תוספת אהל עראי ושרי). לבוש ס״ב (אם יש ברוחבן טפח דמקרי אהל, או אפילו אין ברוחבן טפח, ואין בין זה לזה ג׳ טפחים, דאיכא למימר לבוד, הרי אלו חשיבי כאהל מבעוד יום, ומותר לפרוס עליהן בשבת מחצלת).

ואף שמותר לנטות עצים אלו גם בשבת עצמה, כמבואר בתוס׳ עירובין קב, א ד״ה לא אמרן (דחשיב ליה אהל לעיל על ידי לבוד, דהיינו לענין שיוכל להוסיף למחר בשבת. אבל לא מסתבר שיחשב בכי האי גוונא עשיית אהל לאסור עליו לעשות בשבת, דאטו יהיה אסור לנטות בשבת שני חוטין תוך שלשה משום עשיית אהל). ובמ״א סי׳ תקב סק״ט (דבאמת הוי אוהל לענין שבת, דהא מותר לפרוס עליהם סדין אחר כך, כדאיתא שם, אלא שמכל מקום מותר לנטותו בשבת דאיהו לא עביד מידי).

מכל מקום, גם אחר שהעמיד את העצים האלה בשבת, אסור להוסיף עליהם אהל עראי, אלא אם כן ״מוסיף על אהל עראי העשוי מבעוד יום״, כמובא לעיל מרש״י (נמצא שם אהל עליו מבעוד יום), ולבוש (חשיבי כאהל מבעוד יום), ולעיל בפנים (מוסיף על אהל עראי העשוי מבעוד יום).

[1265] מ״א ס״ק ד (מה שיש נותנים חשוקין של עץ על עריסת התינוק, ונותנים עליה סדין, אסור לעשות כן, אלא אם כן עשויה כמ״ש פה).

שאינו מתכוין לעשיית אהל[1266].

ומכל מקום אם מעמיד גם מחיצות עראי תחת גג זה, הרי זה דומה לאהל, ואסור לעשותו כדרכו מלמטה למעלה, אלא מלמעלה למטה, דרך שינוי[1267].

כגון מטה[1268] שהרגלים שלה הם דפים מחוברים כדופני התיבה[1269], ופורסים עליהם עור[1270], או שמניחים עליהם קרשים מלמעלה[1271] לישן עליהם, לא יעמיד את הרגלים בתחלה ויניח העור או הקרשים עליהם, כדרכו בחול, שהרי זה דומה לעשיית אוהל, אלא יאחז העור או הקרשים תחלה באויר ואחר כך ישים הרגלים תחתיהם, שאין זה דומה לעשיית אוהל, שאין דרך לבנות מלמעלה למטה[1272]:

י ואם מטה זו אין עליה עור או קרשים, אלא היא מסורגת בחבלים מלמעלה, אם יש בין חבל לחבל ג׳ טפחים, שאין כאן לבוד, אסור לפרוס עליה סדין בתחלה בשבת, או להניח עליה כר או כסת, מפני שזה דומה לעשיית אהל. וכן אסור לסלק בגד התחתון שעליה, מפני שהוא כסותר אהל. ואם היה עליה כר או

[1266] רא״ש ביצה פ״ד סי׳ יא (התם שאני ... עיקר כוונתו לעשיית אהל, אבל בנין עראי כזה, לא מיקרי אהל). הובא במ״א סק״ז.

וכן הוא לעיל סי׳ שא סוף סמ״ח (שכל אוהל שאין לו דפנות תחתיו, אין איסור בעשייתו, אלא אם כן מתכוין בו לעשיית אוהל כמו שיתבאר בסי׳ שט״ו).

*

וזאת היא הקדמה כללית להלכות שבסעיפים הבאים:
(א) גג כדי להשתמש על גביו, אינו חשוב אהל, אבל כשמעמיד תחלה גם מחיצות, דומה לעשיית אהל (ס״ט-יב).
(ב) איסור זה דוקא כשצריך לחלל שתחתיו, דבלאו הכי אינו דומה לאהל (סי״ב).
(ג) איסור זה דוקא כשאינו אהל המתקפל, כי במתקפל אינו דומה לעשיית אהל (סי״ג).
(ד) איסור זה דוקא כשמעמיד המחיצות בשבת, משא״כ כשעשויות מבעוד יום (סי״ט).
(ה) ומכל מקום יש אוסרים לכסות בבגד חבית רחבה שיש תחתיו ריוח טפח, כי דומה לאהל (סי״ט-כ).
(ו) וכן אסרו לנטות משמרת, אף שאינו עשוי לאהל, ואין בו מחיצות, משום זלזול שבת (סי״ד).

[1267] רב יהודה ביצה לב, ב (האי מדורתא, מלמעלה למטה שרי, מלמטה למעלה אסור. וכן ביעתא, וכן קדרה, וכן פוריא, וכן חביתא). תוס׳ שבת קלח, א ד״ה כסא טרסקל (אינו כן דרך עשיית אהל לעשות הגג תחילה ואחריו הדפנות, ושרי). רמב״ם הל׳ יום טוב פ״ד הט״ו (צריך שינוי). טור (דמי לאהל), ושו״ע ס״ג (אסור להניח הרגלים תחלה ולהניח עליהם הקרשים, אלא ישים הקרשים תחלה באויר, ואחר כך הרגלים תחתיהם), ובסי׳ תקב סוף ס״א (ישנה ויתחיל מלמעלה למטה). וכן הוא לקמן שם ס״ה (ודומה לאהל, לפיכך הרוצה לעשות כך ... לשנות מדרך חול ... כדי שלא יעשה אהל עראי בלי שינוי).

והיינו שטעם האיסור – כיון שהוא ״דומה לאהל״, וטעם ההיתר – כיון שהוא ״דרך שינוי״.

ומ״ש ״אם מעמיד גם מחיצות עראי תחת גג זה״, יתבאר לקמן סי״א (וכל זה במטה זו שיש לה מחיצות).

[1268] רב יהודה שם (מלמעלה למטה שרי, מלמטה למעלה אסור ... וכן פוריא), ופרש״י (מטות השרים שפורקין אותן ומחזירין, לא יזקוף הכרעים תחלה לתת הארוכות בכרעים ואחר כך יפרוס העור למצע ששוכבין עליו, אלא פורס העור תחלה).

*

וממה שהביא לעיל הדוגמה להיתר – ״כגון שמשים דף השולחן על רגליו ... אין בכך כלום״, וכאן הביא הדוגמא לאיסור – ״כגון מטה״, נראה לכאורה, שנתינת הדף על השולחן מותר אפילו אם מעמיד דפנות עראי תחת הדף; ולא אסר אלא במטה. וטעם החילוק בינם נתבאר לקמן סי׳ תקב ס״ה (מותר לסדר דף השלחן על גבי רגליו, אף על פי שיש להן דפנות מגיעות לארץ מארבע רוחות, כיון שאין צריך לאויר שביניהן, ועיין בסימן שט״ו). והיינו שדינו כמו ספרים דלקמן סי״ב (מותר להניח ספר אחד מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן, אף שנעשה ביניהן חלל טפח, שהואיל ואין צריך כלל לאויר שביניהם, אינו דומה לאהל שמשתמשים בחללו).

ונתבאר באליה רבה ס״ק ו (וכסא שצריך לחלל לתת מנעליו, ובשלחן אינו צריך לו (רבינו ירוחם נתיב י״ג ח״ד עב ע״ד), ... הכל תלי בצריך, ואף שיש לשלחן ד׳ מחיצות מותר). והוא ברבינו ירוחם נתיב יב ח״ד (ויש אומרין הטעם, דאינו אסור משום אהל אלא כשצריך לחלל של מטה, וכסא שצריך לחלל לתת מנעליו, ובשלחן אינו צריך לו). והיינו שבשלחן שיש לו מחיצות, אינו רגיל להשתמש בחלל שתחתיו.

וראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי. כנישתא דבי רב.

[1269] תוס׳ ביצה שם (וגם בפוריא ... שיש לה מחיצות), ושבת קלח, א ד״ה כסא טרסקל (ופוריא יש לומר שיש להם מחיצה). רא״ש ביצה שם (ומה שכתב בפוריא שאסור לתת הרגלים תחלה וליתן הקרשים עליהן, לא יתכן לאסור זה אם לא שיהא הרגלים ד׳ דפין מחוברין בארבע דופני התיבה). טור ושו״ע שם (מטה ... כשהרגלים הם דפים מחוברים).

[1270] רש״י ביצה שם ד״ה וכן פוריא (יפרוס העור למצע ששוכבין עליו). תוס׳ שבת שם ד״ה כסא גלין (מטה שפורסין עליה עור). טור (מטה ... פורשין עליה עור).

[1271] רא״ש שם (בפוריא ... ליתן הקרשים עליהן). שו״ע שם (מטה ... להניח עליהם הקרשים).

[1272] כנסמן לעיל (הערה 1267).

כסת או בגד אחר פרוס מערב שבת כשיעור טפח, מותר לפרוס בשבת על כל המטה, שאינו אלא מוסיף על אהל עראי[1273]:

יא וכל זה במטה זו שיש לה מחיצות, דהיינו הרגלים שלה שהן כדפני התיבה[1274]. ואפילו אין לה ד' מחיצות אלא שתים זו כנגד זו[1275]. אבל מטות שלנו שאין על רגליהן תורת מחיצות, מותר להעמידה תחלה ואחר כך להניח בה הקרשים[1276]. או אם היא מסורגת בחבלים, מותר לפרוס עליה סדין בתחלה בשבת, אף אם יש בין חבל לחבל ג' טפחים. ואין בזה משום עשיית אהל, מפני שאהל עראי כזה שאינו מתכוין בו לעשיית אהל, לא אסרוהו חכמים אלא אם כן יש לו תחתיו מחיצות[1277] המגיעות לארץ[1278], שאז הוא דומה לאהל. ואם הן מגיעות בפחות מג' טפחים סמוך לארץ, יתבאר בסי' תק"ב[1279]:

יב כשמסדרין חביות זו על זו אחת על גבי שתים, אוחז בידו העליונה ויסדר התחתונות תחתיה, אבל לא יסדר התחתונות תחלה ויניח העליונה עליהן[1280], מפני שהחלל שנעשה ביניהן דומה לאהל, שיש לו ב'

[1273] רשב"א קלח, א ד"ה אבל (ומטה שלנו, בזמן שהיא מסורגת בחבלים, אם יש בין חבל לחבל שלשה טפחים, אסור לפרוס עליהן סדין, מפני שזה כעשיית אהל, וכן אסור לסלק מעליה הבגד התחתון, מפני שהוא כסותר אוהלין. אבל אם אין בין חבל לחבל שלשה, הרי הן כלבוד, ואין בו משום אהל. ובין כך ובין כך אילו היה כר או כסת או בגד פרוס עליה מערב שבת כשיעור טפח, למחר מותר לפרוס על [כל] המטה, משום דהוי כמוסיף על אהל עראי ושרי). הובא בר"ן שם (נו, ב) ד"ה ומטה, ובמ"מ פכ"ב הכ"ח. שו"ע ס"ד (מטה שהיא מסורגת בחבלים, אם יש בין חבל לחבל ג' טפחים, אסור לפרוס עליהן סדין, משום דעביד אהלא. וכן אסור לסלק בגד התחתון מעליה, משום דקא סתר אהלא. ואם היה עליה כר או כסת או בגד פרוס מערב שבת כשיעור טפח, מותר לפרוס בשבת על כל המטה). וכדלעיל ס"ב (אם היה אהל עראי עשוי מבעוד יום, מותר להוסיף עליו בשבת), ושם נסמן (הערה 1223).

*

וכאן מיירי שהכר או הכסת היו פרוסים על המטה "מערב שבת כשיעור טפח", ומזה מובן שגם העמיד את רגלי המטה מערב שבת כדי לפרוס עליהם עור או קרשים בשבת, מכל מקום אסור – אם לא היו עליה כר או כסת.

ואף שנתבאר לקמן סי"ט (ולא אסרו גג עראי שאינו מתכוין בו לעשיית אהל אלא כשמעמיד מחיצות תחתיו בשבת).

הנה לעיל ס"ט נאמר בסתם (אם מעמיד גם מחיצות עראי תחת גג זה, הרי זה דומה לאהל). דהיינו לכאורה גם אם העמיד את הרגלים לפני השבת כדי לפרוס עליו את העור או הקרשים בשבת.

וראה בדי השלחן סי' קכ ס"ק יב. כנישתא דבי רב.

[1274] תוס' קלח, א ד"ה כסא טרסקל (כל הנהו דאסרינן בביצה אומר ר"ת דדווקא דברים שיש להם מחיצה עד לארץ). ותוס' ביצה שם (וכל הני מיירי דאית להו מחיצות לצדדים המגיעות לארץ). רא"ש ביצה פ"ד סי"ד (ומה שכתב בפוריא שאסור לתת הרגלים תחלה וליתן הקרשים עליהן, לא יתכן לאסור זה, אם לא שיהא הרגלים ד' דפין מחוברין בארבע דופני התיבה, דאין אהל בלא מחיצות). טור ושו"ע שם (והני מילי כשהרגלים הם דפים מחוברים, כמו דפני התיבה).

[1275] ט"ז סק"ד (אם אין שם אלא ב' מחיצות מחוברות לארץ, אז אין ראוי להצניע שם, כיון שמב' צדדים הוא פתוח. אלא דמכל מקום לפעמים יש צריך באויר שתחתיו, כגון בתחת המטה לענין נתינת סנדלין). וראה גם מ"א סי' תקב סק"ז (ומכל מקום כשנותנין ב' אבנים, ועצים עליהם, צריך שיתפוס העצים בידו ויתן האבנים תחתיהם). לקמן שם ס"ה (וכן אם הוא מסדר עצים כעין גג על גבי שני אבנים העשויין כעין דפנות, יאחוז העצים בידיו באויר ואחר כך יסדרו האבנים תחתיהם. וכן השופת את הקדרה על גבי שני אבנים). לקמן סעיף הבא (שהחלל שנעשה ביניהן דומה לאהל, שיש לו ב' מחיצות וגג ... אף אם אין לה אלא ב' מחיצות זו כנגד זו).

[1276] תוס' ביצה לג, רע"א (כגון מטה שלנו שאין לה מחיצות). שו"ע סוף ס"ג (אבל רגלים של מטות שלנו, וכן רגלי השלחן, מותר בכל גוונא).

[1277] רא"ש שם (עיקר כוונתו לעשיית אהל, אבל בנין עראי כזה, לא מיקרי אהל בלא מחיצות). הובא במ"א סק"ז.

[1278] ר"ת בתוס' שבת שם טרסקל (דדווקא דברים שיש להם מחיצה עד לארץ), וביצה שם (מיירי דאית להו מחיצות לצדדים המגיעות לארץ).

[1279] לקמן שם לא נזכר מענין זה. ובמ"א שם סק"ט דן בארוכה אם אמרינן לבוד להחמיר.

וראה לעיל סי' רמח בקונטרס אחרון סק"ב (דהא לא אמרינן לבוד להחמיר כל כך שיהא נחשב כהגיע לארץ ... ובכמה דוכתי מבואר דמשום לבוד נגעו בה אפילו להחמיר לחייב הזורק לשם מרשות הרבים גמורה. וצריך לומר שלא כתב כן המ"א אלא גבי סכך פסול .... דאף אם תמצי לומר דנידון דידן דמי כעיקרו להחמיר בלבד, מכל מקום הא כתב המ"א סי' תק"ב דכהאי גוונא אמרינן לבוד אפילו להחמיר). לקמן סט"ו (אהל משופע, אם ... יש בפחות מג' טפחים סמוך לראשו רחב טפח, שכל פחות מג' טפחים הוא כלבוד, והרי זה כאילו יש בראשו גג רחב טפח, הרי זה אוהל קבוע, אם הוא עשוי להתקיים, והנוטה אותו בשבת חייב). סי' שמה (אבל לפחות מג' טפחים, שאינן [הגדיים] יכולין לעבור שם ... אנו אומרים לבוד, וכאילו הגיע לארץ), ושם נתבאר (הערה לה), אם אומרים "כאילו הגיע לארץ" מטעם שאין הגדיים יכולים לעבור שם (אף בלא טעם לבוד).

[1280] רב יהודה ביצה שם (וכן חביתא), ופרש"י (חביות שמסדרים באוצר ומושיבין אחת על גבי שתים). תוס' קלח, א ד"ה כסא וטרסקל (וכן חביתא, חביות שמסדרין באוצר ומושיבין אחת על גבי שתים). טור ושו"ע ס"ו (כשמסדרים חביות זו על גבי זו, אחת על גבי שתים, אוחז בידו העליונה ויסדר התחתונות תחתיה, אבל לא יסדר התחתונות תחלה ויניח העליונה עליהן). מ"א ס"ק ט (לא יסדר, דעביד אהל).

מחיצות וגג[1281], לפיכך צריך לעשותו בדרך שינוי מלמעלה למטה.

אבל מותר להניח ספר אחד מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן, אף שנעשה ביניהן חלל טפח, שהואיל ואין צריך כלל לאויר שביניהם, אינו דומה לאהל שמשתמשים בחללו[1282]. משא"כ בחבית צריך הוא לאויר שביניהן שלא יתעפשו החביות[1283], שבשביל כך הוא מסדרם כן. וכן במטה, אף אם אין לה אלא ב' מחיצות זו כנגד זו[1284] יש לו צורך באויר שתחתיה, שמשתמש שם בנתינת סנדלים וכיוצא בהם[1285]. ואין צריך לומר אם יש לה ד' מחיצות כדפני התיבה, שיכול להצניע שם חפציו כמו בתיבה[1286]:

אהל מתקפל ומשמרת

יג כל גג עראי שאינו מתכוין בו לעשיית אהל, לא אסרו לפורסו על המחיצות שמעמיד תחתיו בשבת, אלא כשלא היה הגג קבוע במחיצות מבעוד יום. אבל אם היה כבר קבוע בהן מבעוד יום, אלא שהיו נכפלים ומונחים, מותר לפושטן ולהעמידן בשבת. כגון כסא העשוי פרקים, וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור נפתח ונמתח, וכשמסירין אותו סוגרין אותו והעור נכפל, מותר לפותחו לכתחלה בשבת, אף אם יש לו מחיצות תחתיו, מפני שאינו דומה לעשיית אהל כיון שאינו עושה כלום, שהרי עשויים ועומדים הם כבר הגג עם המחיצות מבעוד יום, אלא שמותחן בשבת לישב עליהם[1287].

ומטעם זה מותר להעמיד החופה ולסלקה, וכן הדף הקבוע בכותל שמניחין עליו ספרים[1288], אף אם יש

[1281] כדלעיל סעיף הקודם (ואפילו אין לה ד' מחיצות אלא שתים זו כנגד זו), ושם נסמן (הערה 1275).

[1282] תוס' עירובין קא, א ד"ה וכן (ומה שאנו מסדרין ככר מכאן וככר מכאן וככר על גביהם, או בספר, ליכא איסורא אלא כשצריך לאויר שתחתיהם). רשב"א ביצה לג, א ד"ה וכן ביעתא (ואמרו בתוספות, דאפילו בכי הא לא אמרו, אלא כשצריך לאויר של מטה, אבל במה שאין צריך לאויר, לא, ועל כן כתבו שמותר להניח ספר מכאן וספר מכאן וספר על גביהם, לפי שאין צורך לאויר שתחתיהם), ור"ן שם (יח, א) ד"ה האי (ואמרו בתוספ[ות] דלא מיתסר אלא בצריך לאויר שלמטה כעין קדרה, אבל כל שאינו צריך לאויר שתחתיו לא, ולפיכך אמרו שמותר להניח ספר מכאן וספר מכאן ואחד על גביהן, כיון שאינו צריך לאויר שתחתיו). טור ושו"ע ס"ז (מותר להניח ספר אחד מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן), ורמ"א שם (הואיל ואין צריך לאויר שתחתיהן).

וכן הוא לקמן סי' תקב ס"ו (אבל אם אין צריך לאויר שביניהם, אינו דומה כלל לעשיית אהל, ומותר לסדר העליונה על גבי התחתונה. ולכן מותר לסדר דף השלחן על גבי רגליו, אף על פי שיש להן דפנות מגיעות לארץ מארבע רוחות, כיון שאין צריך לאויר שביניהן ועיין בסימן שט"ו). וראה גם לעיל (הערה 1268).

[1283] ט"ז סק"ה (צריך לומר דהכי נמי צריך לאויר שביניהם, והיינו שלא יתעפשו אילו לא היה אויר ביניהם).

[1284] כדלעיל (הערה 1275).

[1285] רשב"א קלח, א ד"ה אבל מטה (מה שאין כן במטה, שמשתמשין בה באויר שתחתיה בנתינת סנדלין וכיוצא בהן). הובא ב"י ד"ה ופירשו. ט"ז ס"ק ד (לפעמים יש צריך באויר שתחתיו, כגון בתחת המטה לענין נתינת סנדלין).

[1286] ט"ז שם (אם יש ד' דפנות מלמטה, אז ודאי ראוי להשתמש שם בכל מילי, דהוא כמו תיבה, ויכול להניח ולהצניע שם מה שירצה).

[1287] אביי קלח, א (מטה (שלנו המחוברת ועומדת, אם היתה זקופה או מוטה על צדיה, מותר לנטותה לישבה על רגליה, ואע"ג דהשתא עביד אהל, שרי, דלא מידי עביד אלא ליתובא בעלמא, רש"י), וכסא טרסקל (ומקפלין אותו וכשמסלקין אותו סומכין אותו לכותל וכשרוצה לישב עליו נוטהו ויושב על ד' רגלים, רש"י), ואסלא (עשוי כעין כסא טרסקל, אבל עור הפרוש עליו נקוב לבית הכסא, רש"י), מותר לנטותו לכתחילה (דהא עביד וקאי, רש"י). ותוס' שם ריש ד"ה כסא טרסקל (יש בהן עור, וכשרוצה לישב עליו נוטה העור ויושב על ד' רגלים, כדפירש בקונטרס). טור ושו"ע ס"ה (כסא העשוי פרקים, וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור נפתח, וכשמסירים אותו סוגרים אותו והעור נכפל, מותר לפתחו לכתחלה). מ"א ס"ק ח (דלאו מידי עביד אלא ליתובי בעלמא (רש"י)).

*

וכל זה הוא בכסא מתקפל שיש לו מחיצות, שאין איסורו אלא מפני ש"דומה לאהל", כדלעיל ס"ט (כל גג עראי שאינו מתכוין בו לעשיית אהל שיאהיל על מה שתחתיו, אלא כדי להשתמש בו איזה תשמיש בגופו ... אם מעמיד גם מחיצות עראי תחת גג זה, הרי זה דומה לאהל, ואסור לעשותו כדרכו).

משא"כ מטריה שמתכוין בה לעשיית אהל למחסה מן הגשמים, אסור לפתחה אף שהיא עשויה כבר מבעוד יום, אלא שפותחה בשבת. ואפילו באופן שיש מקום להתיר, פשט איסורא. ראה שמירת שבת כהלכתה פכ"ד סט"ו, ובנסמן בהערות שם.

ולענין גגון עגלת תינוקות, וסוכך למרפסת, שנפתחים ונסגרים, ראה לעיל (הערה 1225).

[1288] מ"א שם (ומהאי טעמא שרי להעמיד החופה ולסלקה, והוא הדין הדף שקבוע בכותל שבבית הכנסת שמניחין עליו ספרים). ונתבאר בנודע ביהודה תנינא סי' ל ד"ה ועוד קשה (מה שהתיר המג"א שם להעמיד החופה, לכאורה יש לדחות דהחופה צריך לאויר שתחתיה ועביד אוהל. ולכן נראה דסבר המג"א, כיון שאין החופה נעשית להגן מפני שמש או גשם, רק לכבוד חתן וכלה, גם כן לא נקרא אוהל).

ופשוט שלא מדובר כאן בחופה של נישואין, שהרי אסור לערוך חופה בשבת, כדלקמן סי' שלט ס"ה (ולא כונסין אשה לחופה אפילו קידשה מבעוד יום, מפני שעל ידי כך קונה אותה ליורשה ואסור לקנות קנין בשבת). אלא מדובר כאן

להן מחיצות:

יד משמרת שתולין אותה לתת בה שמרים לסננן ומותחים פיה לכל צד, חשוב עשיית אהל, ואסור לנטותה ולמותחה[1289], אם היתה תלויה עם השמרים מבעוד יום[1290]. ואף על פי שגג בלא מחיצות אינו אסור משום אהל[1291], כאן אסרו, כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול[1292] משום זלזול שבת[1293]. אבל מותר לתלותה ולמותחה כדי ליתן בה פירות או שאר דברים[1294], או אפילו כדי לסנן בה יין ומים צלולים שמותר לסננם בשבת[1295], ואין כאן זלזול שבת כלל[1296]:

בחופה שמעמידים לכבוד התורה, או לכבוד העולה לתורה וכיו"ב. והתירו כיון שאינו כדי להגן עליו מפני השמש או מפני הגשם.

ולענין מטריה, מובן שאין להתיר מטעם זה, שהרי הוא עשוי להגן על האדם מפני הגשם והשמש, ונתבאר בתהלה לדוד ס"ק טז (לענין פתיחת הפריסא"ל בשבת, כבר פשוט איסורא במדינותינו).

[1289] משנה קלז, ב (רבי אליעזר אומר תולין את המשמרת ביום טוב (שמסננין בה שמרי יין, ומותח פיה לכל צד בעגול, ונעשה כאהל על חלל הכלי ... בשבת מיתלא לכתחילה לא , רש"י) ... וחכמים אומרים אין תולין את המשמרת ביום טוב). טור ושו"ע ס"ט (משמרת שתולין אותה לתת בה שמרים לסננן, ומותחין פיה לכל צד, חשוב עשיית אהל ואסור לנטותה). ט"ז ס"ק ט (ואסור לנטותו, כי הוא אהל על חלל הכלי).

וקיי"ל כחכמים שאף ביום טוב אסור, כדלקמן סי' תקי ס"ט (אסור לתלות את המשמרת לכתחלה ביום טוב).

[1290] אבל בשבת אסור ליתן שמרים במשמרת משום בורר, כדלקמן סי' שיט סי"ב (המשמר שמרים, דהיינו המסנן במשמרת, הרי זה תולדת בורר אוכל מתוך הפסולת).

[1291] מ"א סקי"א (ואף על גב דבעלמא מותר לעשות אהל עראי בלא מחיצות, הכא אסור). והיינו כדלעיל ס"ט (כל גג עראי שאינו מתכוין בו לעשיית אהל שיאהיל על מה שתחתיו, אלא כדי להשתמש בו איזה תשמיש בגופו ... אין בכך כלום, כיון שאינו מתכוין לעשיית אהל. ומכל מקום אם מעמיד גם מחיצות עראי תחת גג זה, הרי זה דומה לאהל, ואסור לעשותו). והרי כאן אינו מתכוין לאהל, ואינו מעמיד מחיצות תחתיו, ומותר מעיקר הדין.

ואף שהובא לעיל מרש"י "ונעשה כאהל על חלל הכלי", וכן כתב הט"ז ס"ק ט "כי הוא אהל על חלל הכלי". וכן הוא בפרישה ס"ק ו, ובאליה רבה ס"ק י.

מכל מקום מפרש כאן כפירוש המ"א שם (אהל עראי בלא מחיצות), ולא אסרו אלא משום "זלזול שבת" (ראה לקמן הערה 1296).

[1292] אביי קלח, רע"א (מדרבנן היא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול).

[1293] שטעם איסור עובדין דחול הוא משום זלזול שבת, כדלעיל סי' שיד סט"ז (והערה 1164).

[1294] רבה בר רב הונא קלט, ב (מערים אדם על המשמרת ביום טוב לתלות בה רמונים (לרבנן דאמרי אין תולין את המשמרת ביום טוב, ואוקימנא דטעמא לאו משום אהל, אלא משום עובדא דחול, מערים ותולה אותה לצורך רמונים, דלאו עובדין דחול נינהו, רש"י), ותולה בה שמרים).

וכן נפסק לקמן סי' תקי ס"י (ומותר להערים לתלות המשמרת כדי להניח בתוכה פירות, ואחר כך נותן בה שמרים לסננן לצורך יום טוב).

ומה שאמרו הלכה זו ביום טוב דוקא, היינו כיון שבשבת אסור לשמר, ואין הערמה זו מועלת.

[1295] כדלקמן סי' שיט סי"ג (יין או מים שהם צלולים מותר לסננן במשמרת כדי שיהיו צלולין יותר). ואם כן דינו כמו פירות, שמותר לתלותה ולמותחה כדי לסנן בה יין ומים צלולים.

וכמבואר במ"א סוס"י שיט (ליתן בה דבר אחר ... משמע דאין איסור בזה ... וכן משמע לעיל סעיף י). ופירשו בפרי מגדים שם (ובסעיף י' סתם יין ומים צלולים שרי, משמע אפילו לתלות המשמרת בשבת שרי), ובלבושי שרד שם (משמע סעיף יו"ד דצלולים מותר לסנן במשמרת, ולא התנה דדוקא אם היתה תלוייה מערב שבת, אלא ודאי דמותר לתלותה לצורך צלולים, דהוי כמו ליתן בה דבר אחר, כיון דאין בצלולים משום שימור).

[1296] אביי קלז, סע"ב (אלא מעתה תלא כוזא בסיכתא (תלה כלי קטן במגוד, רש"י) הכי נמי דמיחייב, אלא אמר אביי מדרבנן היא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול). תוס' שם (אף על גב דתלא כוזא בסיכתא אפילו איסור דרבנן ליכא. במילי דרבנן שייך שפיר לחלק). רמב"ם פכ"א הי"ז (אסור לתלות את המשמרת כדרך שהוא עושה בחול, שמא יבא לשמר), הרי שלא אסרו אלא במקום שיש חשש שישמר במשמרת באיסור. ופירש יותר בתשובותיו (בלאו) סי' שו (תליית הכוז והמצנפת וכיוצא בהן מותר, ולא אסרוהו חכמים, שאין שם דבר לחוש שמא יעשה). הובא במ"א ס"ק יא (שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, שלא יבא לשמר, אבל מותר לתלות כד בכותל (תשובת רמב"ם באגרת)).

[וכנראה גרס המ"א ברמב"ם פכ"א שם (שמא יבא לשמור), ולכן כתב על זה המ"א בסוס"י שיט (כתב הרמב"ם פכ"א אסור לתלות המשמרת כדרך שהוא עושה בחול שמא יבא לשמור עכ"ל. משמע אפילו ליתן בה דבר אחר אסור לתלותה. ופשט הגמרא והפוסקים משמע דאין איסור בזה)].

*

אמנם נתבאר לעיל בתחלת הסעיף "חשוב עשיית אהל", והיינו שהאיסור אינו רק מטעם החשש שישמר בה השמרים, ועובדין דחול, אלא גם מטעם ש"חשוב עשיית אהל". וביאר בתהלה לדוד ס"ק יג (ועיין בהרב ז"ל, דכפי הנראה ארכבי אתרי רכשי, דהא דאסור במשמרת עשיית גג ... היינו דכיון שיש בה שמרים הוי כעובדין דחול). וראה כנישתא דבי רב. לעיל (הערה 1291).

אהל משופע

טו אהל משופע[1297], אם יש בראשו גג רחב טפח ביושר[1298], או אפילו אין בראשו טפח אלא יש בפחות מג׳ טפחים סמוך לראשו רחב טפח, שכל פחות מג׳ טפחים הוא כלבוד, והרי זה כאילו יש בראשו גג רחב טפח[1299], הרי זה אוהל קבוע, אם הוא עשוי להתקיים, והנוטה אותו בשבת חייב[1300] משום בונה[1301], והמפרקו חייב משום סותר כמו סותר בנין גמור[1302]. אבל אם אין בראשו גג טפח, ולא בפחות מג׳ טפחים סמוך לראשו רוחב טפח, הרי זה אוהל עראי, והעושה אותו בתחלה בשבת פטור[1303]. אבל אסור מדברי סופרים[1304], בין לנטותו בין לפרקו, אפילו אינו עשוי לקיום כלל[1305]:

[1297] סיכום פרטי ההלכה של אהל קבוע ואהל עראי, שיתבארו בסעיפים שלפנינו, ולעיל ס״א-ב:
(א) גג רחב טפח שעשוי להתקיים, חייב משום בונה, והמפרקו חייב משום סותר (סט״ו).
(ב) אינו עשוי להתקיים, הוא אהל עראי שאסרוהו חכמים (ס״א).
(ג) הי׳ אהל טפח מבעוד יום, מותר להוסיף עליו אהל עראי (ס״ב).
(ד) כל מקום שמותר לפורסה, או להוסיף, מותר גם לפורקה, או לפרוק ההוספה (סט״ז).
(ה) פחות מרוחב טפח אינו נקרא אהל (ס״ב), ולא אסרוהו חכמים (שא, מח).
(ו) אהל משופע, שיש ברחב כולו טפח ואין בראשו טפח, אף בעומד להתקיים דינו כאהל עראי (סט״ו).
(ז) היו בקצוותיה חוטים כרוכים על המוט, מותר למשכם ולפורסה, ודינה כמוסיף על אהל עראי (סט״ז).
(ח) יש לה גג טפח והוסיפו אהל משופע, דינו כמוסיף אהל קבע, ואין חוטים מועילים (סי״ז).
(ט) כילת חתנים שמתוקנת לכך, מותר לפורסה, אם אין בראשה טפח (סי״ח).
(י) כילה שאין בראשה טפח, אבל היא משולשלת טפח למטה מהמטה, נחשבת כאהל (סי״ח).

[1298] רש״י סוכה יט, ב ד״ה בכילת חתנים (לפי שאין לה גג טפח שוה, לא חשיב אהל).
והיינו שאף אם בכל אורך האהל המשופע יש רוחב טפח, אינו נחשב אהל כיון שאין גגה ״רחב טפח ביושר״.

[1299] רש״י עירובין קב, סוע״א (שאין בפחות משלשה סמוך לגג טפח ... אבל הרחיבה עד טפח בתוך שלשה לגגה, כאילו גגה טפח דמי). מ״א סי׳ תרלא סק״ט (ונראה לי אם יש בפחות מג׳ סמוך לגגה רחב טפח שרי, כמ״ש סי׳ שט״ו סי״א, דלבוד דאורייתא הוא).
וכן הוא לקמן סי״ז (במה דברים אמורים כשאין לה גג טפח, ולא בפחות משלשה סמוך לראשה רוחב טפח, אבל אם יש לה גג טפח או בפחות משלשה סמוך לראשה רוחב טפח, שזהו אהל קבוע), וסי״ח (שאין בגגה טפח ולא בפחות מג׳ סמוך לגגה טפח).
והיינו אף שהלבוד כאן הוא לחומרא (כדלקמן בסמוך ״והנוטה אותו בשבת חייב״). וראה לעיל (הערה 1279).

[1300] ברייתא קלח, א (טלית כפולה לא יעשה, ואם עשה פטור אבל אסור), ובגמרא שם רע״ב (לא אמרן אלא שאין בגגה טפח ... לא אמרן אלא שאין בפחות משלשה סמוך לגגה טפח), וכפירוש הרי״ף נו, ב (ואין בגגה טפח ולא בפחות מג׳ סמוך לגגה טפח, ולפיכך אינו אהל קבע אלא אהל עראי הוא, ומפני שאין בגגה טפח ולא בפחות מג׳ סמוך לגגה טפח, לפיכך פטור אבל אסור), ופירש הר״ן שם (ומדבריו אתה למד שהוא סובר שכל אהל ככילה וכיוצא בה, כל שיש בגגה טפח, או בפחות מג׳ טפחים סמוך לגגו טפח, אהל קבוע הוי וחייב חטאת, וכשאין בגגו טפח ואין בפחות מג׳ סמוך לגג טפח, אהל עראי הוי, ופטור אבל אסור).
ומפרש רבינו שיש בזה ב׳ פרטים:
(א) כל מקום שאין בגגו טפח, ותולה עליו אהל המשופע, אינו חשוב אלא כאהל עראי. ולכן אף ״אם הוא עשוי להתקיים״, ואף אם יש ברוחב כל האהל המשופע טפח, מכל מקום כיון שאין בראשו טפח אינו אסור אלא מדברי סופרים, ומועילים בו החוטים להתיר, כדלקמן סט״ז.
(ב) כל מקום שיש בגגו טפח, ומוסיף עליו אהל המשופע, הרי הוא חשוב כמוסיף על אהל קבע שאסור, ואף אם אהל זה ״אינו עשוי לקיום כלל״, ולכן אין החוטים מועילים בו, כדלקמן סי״ז.

[1301] כדלעיל סוף ס״א (גזרה משום אהל קבע, שהוא תולדת בונה), ושם נסמן (הערה 1221).

[1302] ביצה ל, רע״ב (אין נוטלין עצים מן הסוכה ... דקא סתר אהלא), ושם לא, ב (והא קא סתר אהלא). רמב״ם פ״י הט״ו (הסותר אהל קבוע ... הרי זה תולדת סותר וחייב), וכנסמן לקמן (הערה 1308).
וכן הוא לקמן סט״ז (שכל אהל שמותר לנטותו ואין בו משום בנין, אין בו גם כן משום סתירה ומותר לפרקו), וסי״ט (והוא הדין שאסור ליטול הכיסוי ... משום שדומה לסותר אהל). לעיל סי׳ שיג סוף סי״ט (וכל המפרק ... חייב משום סותר, כמו הסותר בנין גמור).
ומיירי שסותר על מנת לבנות, כדלעיל סי׳ רעח ס״ב (הסותר בנין על מנת לחזור ולבנותו).

[1303] אפילו ״אם הוא עשוי להתקיים״ (כדלעיל הערה 1300).

[1304] ברייתא שם (פטור אבל אסור). רי״ף שם (לפיכך פטור אבל אסור). ר״ן שם (אהל עראי הוי, ופטור אבל אסור). רמב״ם שם הכ״ט (והעושה אותו לכתחלה בשבת פטור). מ״מ שם (פטור אבל אסור). שו״ע ס״ח (והעושה אותו לכתחלה בשבת פטור). מ״א סק״י (אבל אסור (הר״ן ומ״מ) לדעת הרי״ף והרמב״ם).
כי אף שאין בראש ״אהל משופע״ זה טפח, יש ברוחב כולו טפח, ולכן אסור מדברי סופרים.

טז כיצד, טלית כפולה, שכופלין אותה על המוט, דהיינו שחציה תלויה על המוט מכאן וחציה מכאן וב׳ קצוותיה מגיעין לארץ, ונכנס וישן שם בצל בין ב׳ קצוותיה, אסור לתלותה בתחלה בשבת, אע״פ שאין לה גג טפח ולא בפחות מג׳ סמוך לראשה רחב טפח[1306].

ואם היתה כרוכה על המוט מבעוד יום, ויש בקצוותיה חוטין תלויין שמושכין אותה בהם על המוט לפורסה לכאן ולכאן, מותר למשכה בהם בשבת, מפני שחוטין אלו כיון שהם תלויים בה מבעוד יום כדי למשכה בהם לפורסה, הרי הם מועילים כמו אם היתה פרוסה רחב טפח מבעוד יום, שאז אינו עושה בשבת אלא תוספת אהל עראי[1307].

ומותר גם כן לפורקה מעל המוט, שכל אהל שמותר לנטותו ואין בו משום בנין, אין בו גם כן משום סתירה ומותר לפרקו[1308].

חוץ מכשמוסיף על אהל טפח העשוי מבעוד יום, שאינו מותר אלא לסתור את התוספת, אבל לא את האהל העשוי מאתמול. ואעפ״כ מותר כאן לפרק הטלית מעל המוט, מפני שכאן לא היה אהל טפח ממש מבעוד יום, אלא שהחוטין מועילין כמו רוחב טפח:

יז במה דברים אמורים כשאין לה גג טפח, ולא בפחות משלשה סמוך לראשה רוחב טפח, אבל אם יש לה גג טפח או בפחות משלשה סמוך לראשה רוחב טפח, שזהו אהל קבוע, אין החוטין מועילין כלום[1309].

משא״כ אם אין ברחבו טפח, נתבאר לעיל סי׳ שא סמ״ח (כובע גדול שמשימין על הראש ... שהוא מתכוין בלבישתו שיאהיל עליו להגין מאיזה דבר, אסור ללובשו בשבת, אפילו בתוך הבית, משום איסור עשיית אוהל, אם הוא מתפשט להלן מראשו טפח על טפח). אבל אם אינו מתפשט טפח, מותר. וראה כנישתא דבי רב. שבת כהלכה פ״ל הערה י.

[1305] שאף שאינו אסור מהתורה מב׳ טעמים: (א) שאינו עשוי לקיום כלל. (ב) שאין בו גג טפח. מכל מקום אסור מדברי סופרים.

[1306] ברייתא שם (טלית כפולה, לא יעשה, ואם עשה פטור אבל אסור), וכפירוש רבינו חננאל שם (פירוש, אדם שקפל טלית וקשרה בין ב׳ כתלים, והדביק קצוות הטלית בארץ, ונכנס לישן תחתיה בגגה כאמצע, ושופעת ויורדת למטה בארץ כמלוא קומת אדם ברוחב, אהל עראי הוא. ומפני שאין בגגה טפח ולא בפחות משלשה, לפיכך פטור אבל אסור), והרי״ף נו, ב (פירוש כגון טלית כפולה שקושרה בין שני כתלים, והיא משולשלת ומגעת לארץ, ונכנס בין שני קצותיה וישן תחתיה בצל, ואין בגגה טפח ולא בפחות מג׳ סמוך לגגה טפח). והיינו שפירשו, דהא דאמרינן בגמרא שם רע״ב (לא אמרן אלא שאין בגגה טפח ... לא אמרן אלא שאין בפחות משלשה סמוך לגגה טפח), קאי גם על הלכה זו של טלית כפולה.

[1307] ברייתא שם (היה כרוך עליה (מבעוד יום, רש״י) חוט או משיחה (ונתנה על הנס שעל הקנוף כשהיא מכופלת וכרך עליה חוט למשכה בו לפורסה לכאן ולכאן, רש״י), מותר לנטותה לכתחילה (למושכה בו בשבת, דמוסיף על אהל עראי הוא ואינו כעושה לכתחילה, רש״י)). פירוש הב׳ בתוס׳ שם ד״ה כרך עליה (כריכת חוט או משיחה מועלת בלא שייר בה טפח). רי״ף נו, ב (ואם היו עליו חוטין מאתמול, ונטה אותם היום, מותר). רא״ש פ״כ ס״ב (והא דאמרינן כרך עליה חוט או משיחה מותר, איירי אפילו לא היתה פרוסה טפח, אלא כולה כרוכה, דכריכת חוט או משיכה חשיב כאלו היתה פרוסה טפח). שו״ע ס״י (טלית כפולה (שאין בגגה טפח ולא בפחות מג׳ סמוך לגגה טפח, מ״א) שהיו עליה חוטין שהיתה תלויה בהם (פירוש שתולה אותו על המוט מקופל, מ״א) מערב שבת, מותר לנטותה (פירוש שעל ידי החוטין מושך אותה, והוי כמוסיף על אהל עראי, ט״ז)).

וכבר נתבאר לעיל סט״ו (והערה 1300), דמיירי הכא הן באינו עשוי להתקיים והן בעשוי להתקיים, שבכל אופן מועילים החוטים התלוים להתירה, כל זמן שאין בראשה טפח.

[1308] גמרא שם (אמר רב יוסף חזינא להו לכילי דבי רב הונא דמאורתא נגידו ומצפרא חביטא רמיא), ופרש״י (בלילי שבת ראיתים פרוסות, ולבקר ראיתים מושלכים לארץ, אלמא מותר לפורקה, והכי נמי מותר לנטותה). רמב״ם פכ״ב הכ״ט (טלית כפולה שהיו עליה חוטין שהיא תלויה בהן מערב שבת, מותר לנטותה, ומותר לפרקה). שו״ע שם (ומותר לפרקה). מ״א ס״ק יד (דכללא הוא, דכל שמותר לנטותו דלא הוה אוהל, מותר גם כן לפורקו, וכן כתב רש״י שם בהדיא גבי כילי דבי רב הונא).

[1309] גמרא שם רע״ב (לא אמרן אלא שאין בגגה טפח ... לא אמרן אלא שאין בפחות משלשה סמוך לגגה טפח), וכפירוש ר״ח ורי״ף (שהובא לעיל הערה 1306), דקאי גם על הלכה של טלית כפולה, שאם יש בה טפח, לא מהני חוטין.

מ״א סקי״ב (שאין בגגה טפח ולא בפחות מג׳ סמוך לגגה טפח (ב״י ומ״מ) ... אבל אי איכא בו טפח לא מהני חוטין).

ואף שהרמב״ם שם כתב בסתם (טלית כפולה שהיו עליה חוטין שהיא תלויה בהן מערב שבת, מותר לנטותה), וכן הוא בשו״ע ס״י. והי׳ אפשר לפרש בדבריהם דמיירי אף אי איכא טפח, כדעת הרא״ש שחלק על הרי״ף בפ״כ ס״ב (ואין דבריו נראין בזה כלל, אלא מיירי שיש בגגה טפח).

מכל מקום הביא המ״מ על דברי הרמב״ם שם, את דברי הרי״ף הנ״ל, דמיירי שאין בגגה טפח. וכן בב״י מביא את דברי הרא״ש הנ״ל, ומסיק (ולפי דברי הרי״ף בטלית כפולה נראה, דדוקא כשאין בגגה טפח הוא דפטור אבל אסור, אבל יש בגגה טפח אהל קבע הוי). ומדבריהם למד המ״א שגם הרמב״ם והשו״ע סבירא להו כדעת הרי״ף, דאי איכא בו טפח לא מהני חוטין.

שאפילו להוסיף על אהל קבע אסור. ואף אם טלית זו אין עשויה להתקיים כאן, שדעתו לפורקה, אעפ"כ כיון שהיא נטויה כדרך נטיית אהל קבוע, לא הקילו בה חכמים כלום, שמא ימלך עליה שתהא קבועה כך כמו שהיא נטויה, ונמצא שהוסיף אהל קבוע[1310]. ולא הקילו להוסיף על אהל עראי, אלא כשהוא בענין שאין דרך כלל לקבעו כך כמו שהוא נטוי, כגון פרישת מחצלת על גבי קונדיסין או על הספינה כמ"ש למעלה[1311], שאין דרך כלל לקבוע המחצלת שם כך כמו שהיא פרוסה בשבת, וכן כל כיוצא בזה:

יח כילת חתנים שאין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה טפח, הואיל והיא מתוקנת לכך, מותר לנטותה ומותר לפרקה בשבת[1312].

והוא שלא תהא משולשלת למטה מן המטה טפח[1313] מפני שהכילה עשויה להגן מן החמה או מדבר אחר, ויש שם אהל עליה, אלא שאין לה גג, וכיון שהיא משולשלת למטה מן המטה טפח הרי המטה נעשית גג לקיר טפח שסביב המטה. ואע"פ שהמטה אינה עשויה להגן ואין שם אהל עליה. מכל מקום כיון שיש שם אהל על קיר טפח זה, שהוא מכלל הכילה העשויה להגן, הרי יש כאן אהל עם גג. אבל מטה שאין עליה כילה, אע"פ שהסדין הפרוס עליה יורד ממנה טפח למטה מן המטה מכל צדדיה, אין בכך כלום, שאף שהמטה נעשית גג לקיר טפח זה, הרי אין כאן שם אהל כלל, לא על טפח זה ולא על המטה[1314].

ומטעם זה מותר לפרוס מפה על השלחן בתחלה בשבת אף אם היא יורדת למטה מן השלחן טפח מכל צדדיו[1315]:

ומיירי כשהטפח בגגה הוא קבוע, בין אם הוספת הטלית הכפולה עשויה להתקיים, ובין אם אינה עשויה להתקיים, כדלקמן בסמוך.

[1310] כדלעיל (הערה 1300), שהרי"ף מיירי הן כשתולה טלית כפולה העשוי להתקיים, והן באינו עשוי להתקיים, שאם יש בגגו טפח, דין שניהם כאהל קבע, שנתבאר לעיל ס"ו (ואפילו להוסיף עליה תוספת קבוע אסור בכל ענין), ושם נסמן (הערה 1253).

ואסרוהו חכמים אף שהוספה זו אינה עשויה להתקיים, ואף שיש בקצוותיה חוטין תלויין, "כיון שהיא נטויה כדרך נטיית אהל קבוע ... שמא ימלך עליה שתהא קבועה כך כמו שהיא נטויה".

[1311] ס"ב (אם היתה המחצלת פרוסה מבעוד יום כדי טפח, שזהו שיעור להיות נקרא אהל, מותר לפורסה כולה למחר ולהוסיף עוד מחצלאות, שהכל אינו אלא תוספת לאהל טפח העשוי מאתמול), וס"ח (עצים שתוקעים ראשם האחד בדופן הספינה, וכופפין ראשם השני בעיגול עד דופן השני, ופורסים עליהם מחצלאות להגן מן החמה או מן הגשמים, אם יש ברוחב העצים טפח, אפילו באחד מהם, מותר לפרוס עליהם מחצלאות בשבת, שאינו אלא מוסיף על אהל עראי העשוי מבעוד יום).

[1312] גמרא קלח, רע"ב (אמר שמואל משום רבי חייא, כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפורקה. אמר רב ששת בריה דרב אידי לא אמרן אלא שאין בגגה טפח, אבל יש בגגה טפח אסורה. וכי אין בגגה טפח נמי לא אמרן אלא שאין בפחות משלשה סמוך לגגה טפח, אבל יש בפחות משלשה סמוך לגגה טפח, אסור). רמב"ם פכ"ב ה"ל (כילת חתנים שאין בגגה טפח ואין בפחות משלשה סמוך לגגה רוחב טפח, הואיל שהיא מתוקנת לכך מותר לנטותה ומותר לפרקה). ר"ן (נו, ב) ד"ה כילת (כילת חתנים דוקא הוא שמותר לפרקה, לפי שהיא מתוקנת לכך, אבל שאר כילות לא, אלא אם כן כרך עליהן חוט או משיחה). שו"ע שם (כילת חתנים שאין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה רוחב טפח, הואיל שהיא מתוקנת לכך, מותר לנטותה ומותר לפורקה).

והיינו שמה שהיא מתוקנת לכך, דינה כמו כרך עליהן חוט משיחה, וכדלעיל סט"ז.

[1313] גמרא שם (ולא אמרן אלא דלא נחית מפוריא טפח, אבל נחית מפוריא טפח, אסור). רמב"ם שם (והוא שלא תהא משולשלת מעל המטה טפח). שו"ע שם (והוא שלא תהא משולשלת מעל המטה טפח).

[1314] רשב"א שם ד"ה לא (דכיון שהכילה פרוסה לצל, הויא לה מטה כעשיית גג באמצע כילה. אבל מטה דידן, אף על גב דנחתי סדינין מפוריא טפח, לית לן בה, דכיון דפריסת סדינין על גבי מטה אין בה משום אהל, לית לן בה. וכן כתב מורי הרב ז"ל). הובא במ"מ שם, ובר"ן שם ד"ה ודאמרינן (לפי שהכילה פרוסה לצל. אבל מטה דידן, אף על גב דנחתי סדינין מפוריא טפח, כיון דבפריסת סדינין על גבי מטה ליכא משום אהל, לית לן בה. וכן כתב ה"ר יונה והרשב"א ז"ל). מ"א סקי"ז (כיון שהכילה פרוסה לצל, הוי לה מטה העשויה כעין גג באמצע כילה. אבל מטה דידן שאין כילה עליה, אף על גב דנחתו סדינים מפוריא טפח, לית לן בה (מ"מ ר"ן רשב"א). לבוש סי"א (דההיא טפח נעשית קיר לאהל, והמטה נעשית לו גג. אבל מטות דידן, אף על גב דנחתי סדינים מפוריא טפח, כיון דבפריסת סדינים על המטה ליכא כלל משום אהל, ואין כאן אלא מחיצה לבדה, לית לן בה. ולא דמי לכילה, שאע"ג שאין למעלה טפח, מכל מקום דמי לאהל ואסור).

והיינו שהכילה אינה חשובה אהל, שהרי אין בה גג טפח. והמטה אינה חשובה אהל, שהרי אינה פרוסה לצל. אמנם בצירוף שניהם, יש אהל לצל (בכילה), ויש יותר מטפח (במטה), וביחד נעשים גג לקיר טפח שסביב המטה.

[1315] ב"ח סוף הסימן (ומה שנוהגים לפרוס מפה על השולחן והמפה תלויה בכל הד' צדדין יותר מטפח, היינו כיון דמה שפורסין על השולחן לית ביה משום אהל, אם כן אין לחוש כלל על מה שתלוי בכל צד. וכיוצא בזה כתב הר"ן והרב

פריסת כיסוי לחבית וגיגית

יט בגד ששוטחין על פי החבית לכסותה, לא ישטחנו על פני כולה משום אהל, אלא יניח מקצת פיה מגולה[1316].

והוא שהחבית אינה מלאה לגמרי, אלא היא חסירה טפח, שאז כששוטח הבגד על פני כולה, הרי זה כעושה אהל על חלל טפח. אבל אם אינה חסרה טפח, אין בה משום אהל[1317], שכל אהל שאין לו חלל טפח אינו קרוי אהל כלל[1318].

אבל כשיש שם חלל טפח, אע"פ שמחיצות של חלל זה, דהיינו דופני החבית, היו כבר עשויות מבעוד יום, ואם כן אין לאסור בהן משום אהל, שהרי מותר להניח קדרה על פי הכירה בשבת כמו שנתבאר בסי' רנ"ג[1319], ואין בה משום אהל על חלל הכירה, הואיל ודופני הכירה עשויות ועומדות כבר מבעוד יום, ולא אסרו גג עראי שאינו מתכוין בו לעשיית אהל אלא כשמעמיד מחיצות תחתיו בשבת[1320], כמו שנתבאר למעלה[1321], והכיסוי שעל פי החבית גם כן אינו מתכוין בו לאהל אלא לכיסוי בעלמא[1322]. אעפ"כ אינו דומה לקדירה על גבי כירה, מפני שפי החבית שבימיהם היה רחב הרבה יותר מפי הכירה, וכשמכסה כל פיה הרי זה דומה לעשיית אהל אף שהמחיצות עשויות מבעוד יום[1323].

והוא הדין שאסור ליטול הכיסוי המכסה כל פיה, אם היא חסרה טפח, משום שדומה לסותר אהל[1324].

המגיד, דאין לחוש על סדינים דנחתי מפוריא טפח). ט"ז סק"ז (מזה הטעם נמי שרי לפרוס מפה על השלחן וקצות המפה תלויות למטה מן השלחן מכל צד, דאין בזה משום אהל, כיון דאין צריך לאויר שתחת השלחן. ועוד, כיון שמה שמונח על השלחן אין בו אוהל, מותר גם היוצא ממנו, וכמ"ש בסמוך לענין סדין היוצא חוץ למטה. וטעם זה כתב מו"ח ז"ל).

[1316] רב קלט, ב (האי פרונקא (בגד ששוטחין על גיגית יין לכסותה, רש"י), אפלגיה דכובא שרי (דלאו אוהלא הוי, רש"י), אכוליה כובא אסור). רמב"ם פכ"ב הל"ג (בגד שמכסה בו פי החבית, לא יכסה בו את כולה, מפני שנעשה אהל, אבל מכסה הוא מקצת פיה). טור ושו"ע סי"ג (בגד ששוטחין על פי החבית לכסות, לא ישטחנו על פני כולו, משום אהל, אלא יניח קצת ממנו מגולה).

ומה שכותב כאן "על פי החבית", הוא כדעת הרמב"ם שכתב כן. ואילו דעת רש"י שכתב "על גיגית", יתבאר לקמן סעיף הבא.

[1317] רשב"א שם (ולדברי רש"י ז"ל נצטרך לפרש שלא יהא הכובא מלאה, שאם כן אין כאן אהל, אלא בשחסר טפח דהוי אהל). ודעת הרשב"א עצמו (שאין זה משום איסור אהל), יתבאר לקמן סוף הסעיף הבא.

ר"ן נז, ב (משום אהל, כך פירש"י, וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ב מהלכות שבת. ולפי זה נצטרך לומר דבשאין הכובא מליאה עסקינן, שאם לא כן אין כאן אהל, אלא בשחסר טפח עסקינן, דאית ביה משום אהל). שו"ע שם (והני מילי כשהכובא חסרה טפח, אבל אם אינה חסרה טפח, מותר, דאין כאן אהל). ט"ז ס"ק יא (ומשום הכי צריך שתהיה חסרה טפח, שאז יש חלל טפח, ושייך עליו לשון אהל).

[1318] סוכה טז, א (יש שם חלל טפח), ופרש"י (חלל טפח אהל הוא).

והיינו שיהי' בו טפח על טפח וחלל טפח, כנסמן לעיל (הערה 1222).

[1319] סי"ד (כירה ... ונטל הקדרה מעליה ... מותר לו להחזירו).

[1320] תוס' ביצה לב, ב ד"ה מלמטה (ותימה, דאמר בשבת (לו, ב) מחזירין קדרה על גבי כירה ... ויש לומר דכל הנך אינן אסורין אלא היכא שמתקן האהל והמחיצות, אבל אם עשה האהל בלא מחיצות שרי, והתם גבי כירה המחיצות היו עשויות מתחלה). מ"א סקכ"א (ואע"ג דשרי לחזור הקדירה על גבי כירה בשבת, ולא חיישינן משום אוהל, הואיל והמחיצות כבר עשויות).

[1321] סעיף ט (כל גג עראי שאינו מתכוין בו לעשיית אהל שיאהיל על מה שתחתיו ... אין בכך כלום, כיון שאינו מתכוין לעשיית אהל. ומכל מקום אם מעמיד גם מחיצות עראי תחת גג זה, הרי זה דומה לאהל). ומפרש כאן, דהיינו שהעמיד המחיצות בשבת. וראה לעיל (הערה 1273).

[1322] ואף שגם הבגד ששוטח על הכלי הוא כדי להגן על המשקים שבפנים, שלא יפול עליהם פסולת. מכל מקום אין זה נקרא "מתכוין בו לאהל, אלא לכיסוי בעלמא".

והחילוקים בינם נתבארו בבדי השולחן סי' קכ ס"ק יב (דאהל גמור לא מקרי אלא כשמגין על בעלי חיים ... אבל בשאר דברים לא מקרי אהל, רק כיסוי בעלמא), וברביד השלחן אות יט ד"ה ולענ"ד נראה ("בכיסוי" המטרה הוא "לכסות הדבר", ואין המטרה לעשות שם "חלל").

וראה גם לעיל סי"ג (והערה 1288), שלא כל מה שמכסה על מה שתחתיו נקרא אהל.

[1323] תוס' שם ד"ה מלמטה (תימה דאמר בשבת (קלט, ב) האי פרוונקא [אכולי] דכובא אסירא, והתם המחיצות היו עשויות כבר. ויש לומר דשאני התם הואיל ורחב הכובא יותר מדאי נעשה כאהל). ר"ן שם (והקשו בתוס' וכי בכסוי כלים יש בו משום אהל. ותירצו דשאני כובא שהוא רחב הרבה). מ"א סקכ"א (ואע"ג ... המחיצות כבר עשויות. יש לומר הואיל והכובא רחבה יותר מדאי נעשה כאוהל (ר"ן ותוס')).

[1324] ט"ז סוף סקי"א (שצריך ליזהר שלא להמשיך כל הכסוי בשעה שפותח, דהוי סותר אוהל, וכן בשעה שמחזירו עושה אהל).

ואינו דומה למגופה שמותר ליטלה ולהחזירה כמו שנתבאר בסי׳ שי״ד[1325], לפי שהמגופה מתוקנת לכך ותיקונה מוכיח עליה שהיא עומדת לכך, לכן אינה נראית כאהל, משא״כ כשמכסה בבגד, אף שהבגד מיוחד לכך, מכל מקום אין בו תיקון המוכיח עליו שהוא עומד לכך. וכן הדין בכיסוי שאר כלים הרחבים ביותר כרוחב פי החביות שבימיהם[1326]:

כ ויש אומרים[1327] שלא אסרו כן בחבית וכיוצא בה, אלא בגיגית וכיוצא בה שהיא רחבה יותר מדאי. ויש להחמיר כסברא הראשונה. והמקילין כסברא האחרונה אין למחות בידם[1328], מפני שיש אומרים[1329] שאין בכיסוי כלים משום אהל כלל, אף בכלים הרחבים יותר מדאי:

[1325] סעיף יד (נוטל כל המגופה ... שהמגופה אינה חשובה חיבור להחבית אף כשהיא נתונה על פיה אלא הוא דבר בפני עצמו ... ואף שפיה סתום במגופה אין זו סתימה גמורה הואיל ואין המגופה חשובה חיבור לחבית).

[1326] שאם הסיר רחב, מותר להסיר ולהחזיר אליו את הכיסוי שלו, אבל לא לשטוח עליו בגד לכיסוי, אם יש בו חלל טפח.

[1327] רש״י ור״ן שם (בגד ששוטחין על גיגית יין לכסותה). לבוש סי״ג (בגד ששוטחין על פי הגיגית לכסותו). וראה כנישתא דבי רב.

[1328] אליה רבה סוף סקי״ד (ושיירי כנסת הגדולה (הגהות ב״י אות ג) כתב, האידנא נוהגין לכסות גיגית וחביות, דסמכינן על פוסקים דאין אהל בלא מחיצות, ועוד, דלא מטלטלן ממקום למקום, והנח להם לישראל אם אינם נביאים [הם בני נביאים] ע״כ. ולענ״ד אין להקל כלל בגיגית יין). והיינו שאין למחות בהמקילים בחבית, אבל אין להקל כלל בגיגית.

[1329] רשב״א שם (ויותר נראה דברי הראב״ד ז״ל שפירש משום משמר, ואכולה כובא אסור משום דמיחזי כמשמרת שכן דרכו בחול, אבל פלגא דכובא שרי, דלאו היינו אורחיה). מ״מ שם (והוא ז״ל הכריע שאין בכסוי כלים משום אהל, ולא אסרינן כאן אכולא כובא אלא משום דמיחזי כמשמרת, שכן דרכו בחול, ואפלגא דכובא שרי דלאו הכי אורחיה. וכן פירש הראב״ד ז״ל, עד כאן דבריו).

שטז צידה האסורה והמותרת בשבת

ובו כ״ה סעיפים:

צידה למקום שאינו מחוסר צידה

א צידה[1330] היא מאבות מלאכות[1331], שהיתה במשכן בתחשים וחלזון[1332].

ואינו חייב עליה אלא כשאין הניצוד מחוסר עוד צידה אחר צידה זו[1333], דהיינו שצד אותו למקום שיוכלו לתפסו שם בקל, ואינו צריך לומר הבא מצודה ונצודנו, דהיינו שאינו צריך לבקש שם תחבולות לתופסו[1334].

לפיכך אם הפריח את העוף עד שהכניסו לבית שחלונותיו סתומין, או לביבר מקורה וסתום מכל צד[1335], ונעל הדלת בפניו[1336], או שרדף אחר חיה עד שהכניסה לבית או לביבר אפילו אינו מקורה, או לגינה או לחצר[1337], ונעל בפניה, חייב. ובלבד שלא יהא הבית או הביבר גדול כל כך בענין שצריך לבקש תחבולות לתפוס שם העוף או החיה[1338]. וכל שהבית או הביבר גדול כל כך שאינו יכול להגיע ולתפוס החיה או העוף במרוצה אחת, מפני שנשמטין ממנו וצריך לרוץ אחריהם שנית, הרי הן מחוסרין צידה

[1330] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) צידה למקום שאינו מחוסר צידה (ס״א-ג).
(ב) צידת זבובים, דבורים ועכברים (ס״ד-ו).
(ג) צידת צבי לבית (ס״ז-יב).
(ד) מלאכת שחיטה (יג-טו).
(ה) צידת והריגת מזיקים (סט״ז-כג).
(ו) צידת חיות בית (סכ״ד-ה).

לכללות סימן זה ראה כנישתא דבי רב. קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח״ג ע׳ נט ואילך.

[1331] משנה עג, א (אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ... הצד צבי).

[1332] תוס׳ צד, א רד״ה רבי שמעון (צד ... במשכן היו צריכין לתחש וחלזון). גמרא עד, סוע״ב (שכן צדי חלזון), ופרש״י (לצבוע התכלת בדמו).

וכן הוא לקמן סי׳ שיז רס״א (במשכן היו צידי חלזון קושרין ומתירין ברשתותיהן).

ואף שלענין שחיטה נתבאר לקמן סי״ג (שחיטה היא מאבות מלאכות שהיתה במשכן באילים ותחשים), וס״כ (שבמשכן לא היתה נטילת נשמה אלא באילים ותחשים וחלזון).

מכל מקום הצידה אינה שייכת באילים, שהם חיות בית, וכדלקמן סכ״ד (חיה ועוף הגדילים ברשותו של אדם ... הצדן בשבת פטור, שהרי ניצודין ועומדין הן). ולכן נזכרים כאן רק ה״תחשים וחלזון״.

[1333] רשב״ג במשנה קו, רע״ב (לא כל הביברין (קרפיפות מוקפין, רש״י) שוין, זה הכלל, מחוסר צידה (שקשה לתופסו שם, רש״י) פטור, שאינו מחוסר צידה חייב). רמב״ם פ״י הי״ט (והוא שיצוד אותן למקום שאינו מחוסר צידה).

[1334] ביצה כד, א (היכי דמי מחוסר צידה, אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל כל שאומר הבא מצודה ונצודנו), ופרש״י (כלומר שצריך לבקש תחבולות לתפשו). טור ושו״ע סי׳ תצז ס״ז (חיה ועוף שמחוסרים צידה, שצריך לומר הבא מצודה ונצודנו).

וכן הוא לקמן שם ס״א (שאין צריך לבקש תחבולות כדי לצודן, על ידי פריסת מאכל או על ידי מצודה, אלא יכול לתפסן בידו בקל).

וכן הוא בצידת דגים, כדלקמן סי״ג (ואפילו לא תפסו בידו כלל, אלא ששלה אותו מהנהר בתוך ספל של מים, חייב משום צידה, שהרי כשהוא בתוך הספל אינו מחוסר צידה כלל).

[1335] גמרא קו, ב (הא ביבר מקורה, הא ביבר שאינו מקורה ... בית דמקורה הוא). רש״י ביצה שם ד״ה חייב (צפור שהכניס לבית ונעל בפניו פטור, שיוצא לו דרך חלונות ואין כאן צידה). טור ושו״ע ס״א (הצד צפור ... לבית או לביבר שהם נצודים בו, חייב). ט״ז ס״ק א (בבית שאין חלונותיו פתוחים).

[1336] וכן לקמן בסמוך לענין צידת חיה (שהכניסה לבית ... ונעל בפניה).

אמנם יתבאר לקמן ס״ז (צבי שנכנס לבית מאליו ונעל אחד הדלת בפניו ... חייב, מפני שזהו צידתו), הרי שחייב אפילו אם לא הכניסם, רק נעל בפניהם.

וכן לקמן ס״ט (צבי שנכנס לבית, וישב אחד על הפתח ... הרי זה חייב).

וראה פרמ״ג א״א סוף ס״ק י. כנישתא דבי רב.

[1337] משנה שם (צבי לגינה ולחצר ולביברין). רמב״ם שם (כיצד כגון שרדף אחרי צבי עד שהכניסו לבית או לגינה או לחצר, ונעל בפניו). טור ושו״ע שם (וצבי לבית או לביבר שהם נצודים בו). ט״ז שם (כונתו לבית שיש בו חלונות פתוחים, ששם אין שום צפור ניצוד ... אלא חיה).

[1338] מ״א סק״ב (לאפוקי בית גדול שאין יכולין לתפשו).

עדיין ופטור[1339].

והצד צפור דרור[1340], דהיינו מין צפור שדרכה לדור בבית כמו בשדה, שיודעת להשמט בזוית הבית לכל צד (ולכך נקרא דרור, על שם דירה, שדרה בכל מקום), אינו חייב עד שיפריחנה למגדל שהיא ניצודה בו, דהיינו למגדל שאינו גדול מאד[1341], אלא הוא בענין שיוכל לתפסו שם בלי תחבולות.

והצד ארי, אינו חייב עד שיכניסנו לכיפה שלו שהוא נאסר בה[1342].

וכל הצד למקום שהניצוד מחוסר שם צידה עדיין, אע"פ שהוא פטור, אסור מדברי סופרים[1343]. והצד ממקום שהוא מחוסר צידה שם, חייב[1344]. וממקום שאינו מחוסר צידה, מותר לצוד לכתחלה ביום טוב[1345], אבל לא בשבת, משום איסור טלטול, ויש אוסרים גם משום איסור צידה מדברי סופרים[1346]:

[1339] רב אשי בשבת ובביצה שם (כל היכא דרהיט בתריה ומטי לה בחד שיחייא (בפעם אחת שהוא שוחה עליו לתפשו אין לו להשמט ממנו, רש"י) ביבר קטן, ואידך ביבר גדול). רמב"ם שם ה"כ (כל מקום שאם ירוץ בו יגיע לחיה בשחיה אחת ... הרי זה מקום קטן). ואף שרב אשי מיירי בחיה, נתבאר במ"מ הל' יום טוב פ"ב ה"ז (יש מחלקין בפירוש מחוסר צידה בין חיה לעופות ... ודעת ההלכות ורבינו להשוותן ועיקר).

[1340] רבה בר רב הונא שם ושם (הכא בצפור דרור עסקינן (שדרה בבית כבשדה, שיודעת להשמט בזויות הבית לכל צד, ולכך נקראת דרור על שם דירה, שדרה בכל מקום, רש"י), שאינה מקבלת מרות, דתנא דבי ר' ישמעאל למה נקרא שמה צפור דרור, מפני שדרה בבית כבשדה). שו"ע ס"א (הצד צפור דרור למגדל שהוא ניצוד בו). מ"א ס"ק א (מפני שהצפור דרור אף שהוא בבית קטן לא יכולין לתפסו). ט"ז ס"ק א (היינו בצפור דרור שאינו מקבל מרות ודר בבית כבשדה, שנשמט מזויות לזוית, ואם כן אפילו בבית שאין חלונותיו פתוחים אינו ניצוד, דהוי מחוסר עדיין צידה).

[1341] ט"ז שם (דמה שאמר רשב"ג במשנתינו לא כל הביברין שוין, זה הכלל, כל המחוסר צידה פטור שאין מחוסר צידה חייב, זה קאי אמגדל דנקט ברישא, דאם הוא מגדל גדול שאינו ניצוד, אם מחוסר עדיין צידה, פטור).

וראה גם לקמן סי' תצז סי"א (ואם אינן מחוסרין צידה, כגון חיה שנכנסה מערב יום טוב לביבר קטן כל כך בענין שיכולין לצוד אותה בשחיה אחת, וכן עוף שנכנס מערב יום טוב לבית קטן או ביבר קטן מקורה בענין שיכול לתפסו בשחיה אחת, וכן צפור דרור שנכנס מערב יום טוב למגדל, שכל אלו כבר ניצודין ועומדין הן).

[1342] שמואל שבת שם (הצד ארי בשבת (אפילו תופסו אין זו צידתו, שכשכועס משחית והולך, רש"י), אינו חייב עד שיכניסנו לגורזקי שלו (בית משמר העשוי לו כמין תיבה, רש"י)). מ"א סק"ב (והצד ארי אינו חייב עד שיכניסנו לכיפה שלו שהוא נאסר בה). וראה לקמן סוף ס"ה.

[1343] משנה קו, ב (מחוסר צידה פטור), ובגמרא קז, א (כל פטורי דשבת פטור אבל אסור). טור ושו"ע שם (ואם אינו נצוד בו, פטור אבל אסור).

ולכאורה היינו אף שהכניסו לבית גדול מאד, או לבית שחלונותיו פתוחים. ראה אבני נזר סי' קצ אות ז. בדי השולחן סי' קכא ס"ק ב. קובץ יגדיל תורה ירושלים ח"ג ע' עה.

[1344] תוס' ביצה כד, א ד"ה ותניא (מחוסר צידה הצד לתוכו פטור, דהא מחוסר צידה, [ואם כן] הצד מתוכו חייב).

[1345] רשב"ג במשנה ביצה שם (ושאינו מחוסר צידה מותר). טור ושו"ע סי' תצז ס"ז (וכל שאין מחוסרים צידה, מותר לצודם).

וכן הוא לקמן שם סוף סי"א (ואם אינן מחוסרין צידה, כגון חיה שנכנסה מערב יום טוב לביבר קטן כל כך בענין שיכולין לצוד אותה בשחיה אחת, וכן עוף שנכנס מערב יום טוב לבית קטן או ביבר קטן מקורה בענין שיכול לתפסו בשחיה אחת, וכן צפור דרור שנכנס מערב יום טוב למגדל, שכל אלו כבר ניצודין ועומדין הן. אף על פי שבשבת אסור לצודן מדברי סופרים, מכל מקום ביום טוב, משום שמחת יום טוב התירו לצודן לצורך אכילה), וכמבואר במ"א שם ס"ק ח (משום שמחת יום טוב. אבל כשאין צריך לאכלן אסור לצודן).

[1346] משנה קז, א (חיה ועוף שברשותו, הצדן פטור). תוס' קו, ב ד"ה ואין (תנן בפרק שמונה שרצים, חיה ועוף שברשותו הצדן פטור, משמע אבל אסור). הגהות מיימוניות פ"י אות ר (בפרק שמונה שרצים, חיה ועוף שברשותו הצדן פטור, וכל פטורי דשבת פטור אבל אסור. והא דתנן אבל צדין חיה ועוף, היינו ביום טוב שצדן לכתחלה כדי לשוחטן ולאכלן, אבל הכא דבשבת לא ... רבינו ברוך ממגינצ"א). מ"א ס"ק כו (מוקמינן לה בגמרא בביבר קטן שהם ניצודים בו ... אם כן בשבת אפילו בבית קטן אסור). אלא שהמשך דברי הגהות מיימוניות אינו מובן, ודן בזה במ"א שם.

תוספתא פי"ג ה"ד (הצד ... אווזים ותרנגולים ויוני הדרסאות וכל דבר שאין מחוסר צידה, פטור). שלטי הגבורים על המרדכי פא, ד (הלכתא, בשבת אסור ליקח אווזים ותרנגולים וחיות שיש לו לאדם בתוך ביתו, כגון צביים שמגדלן בביתו ... והכי תניא בתוספתא הצד אווזים ותרנגולים ויוני הדרסאות פטור, מכלל דאסור לכתחלה, אב"ן). והיינו שלא רק במקום שאינו מחוסר צידה אסור בשבת, אלא אף באווזים ותרנגוים הגדלים בביתו, שאין בהם צידה (כדלקמן סכ"ד), אסור מדברי סופרים.

אגודה פי"ג סי' קכ (ומכל מקום אסור לצודן, כדתנן פרק שמונה שרצים חי' ועוף שברשותו הצדן פטור, ואמר שמואל כל פטורי דשבת פטור ואסור, ואמרינן פרק מפנין (קכח, ב) אין מדדין תרנגולת שברחה, לכן תרנגולת שיצתה מן הבית בשבת אסור לצודה, אך דוחין אותה עד שתיכנס, כיון דרחב הוא ולא נקיט לה בחדא שחיא, לא הוי צידה). והיינו שלא אסרו מדברי סופרים אלא "לצוד" חי' ועוף הגדלים בביתו, ממקום שמחוסר צידה (למי שאינם גדלים בביתו) למקום שאינו מחוסר צידה. אבל מותר לדחות אותה עד שתיכנס לבית גדול שעדיין מחוסר צידה.

שו"ע סי"ב (חיה ועוף שברשותו, מותר לצודן). רמ"א שם (ויש אומרים דאסור לצוד חיה ועוף שברשותו, ואם צדן, פטור). ט"ז סוף סקי"א (והא דמותר לפי דעה ראשונה לצוד, היינו שירדוף אותה עד שתכנס לבית, או שדוחין אותה בידים, כדלעיל סי' ש"ח ס"מ, אבל לטלטל אותה ודאי אסור). והיינו כדלעיל סי' שח סע"ח-ט (אסור לטלטל בהמה או

ב הצד דבר שאינו מחוסר צידה, כגון שצד צבי חיגר או זקן או חולה מחמת עייפות שהוא יגע ואינו יכול לזוז ממקומו, פטור, אבל אסור מדברי סופרים. אבל הצד צבי ישן או סומא, או חולה מחמת חום שנולד לו בגופו, חייב, מפני שהם עשויים להשמט כשמרגישים יד אדם, ומחוסרי צידה הן[1347]:

ג המשסה כלב אחר חיה כדי שיצוד אותו, פטור, אבל אסור מדברי סופרים[1348].

ואף בחול אסור לצוד בכלבים, משום מושב לצים, ואינו זוכה לראות בשמחת לויתן[1349]:

צידת זבובים, דבורים ועכברים

ד אין איסור צידה מן התורה אלא בדבר שיש במינו ניצוד[1350], דהיינו שדרך העולם לצוד מין זה שצד הוא, כגון מיני חיות ועופות ודגים שדרך העולם לצוד מינים אלו[1351]. אבל אם צד דבר שאין במינו ניצוד, כגון צרעין וזבובים ויתושים וכיוצא באלו, שאין דרך העולם לצוד מינים אלו, מפני שאין בהם

חיה או עוף, מפני שאינן ראויים בשבת כשהם חיים ... מדדין אותם ברשות היחיד, דהיינו שאוחז בצוארן ובצדדין ומסייען ומנענע רגליהן שילכו. ובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ, שמוקצים הם ואסורים בטלטול). וכדלקמן סכ"ד (לטלטלן ביד אסור בלא איסור צידה משום מוקצה ... דוחה אותם עד שיכנסו לבית). ודעה השנית אוסרת משום איסור צידה מדברי סופרים.

שו"ת משאת בנימין סי' ח (ודברי הרב רמ"א ז"ל נראין לי עיקר ... דוקא גבי יום טוב שרינן צידת אווזין ותרנגולין שבבית, ולא בשבת). מ"א סי' תצז ס"ק ח (ועמ"ש שם, דהעיקר כמ"ש רמ"א שם).

הובאו ונתבארו כל אלה במ"א כאן ס"ק כו. ומהם למד רבינו את ההלכות שנתבארו לפנינו.

*

סיכום פרטי הלכה זו שנתבארה כאן, ולקמן סכ"ד, וסי' תצז סי"א:

(א) אסור לצוד בשבת ממקום שאינו מחוסר צידה, ומותר ביום טוב (שטז, א. תצז יא).

(ב) אסור לצוד בשבת גם חיה ועוף הגדלים בביתו, כשהן בחצר או בית גדול, ומותר ביום טוב (שטז, כד).

(ג) אבל מותר לצוד בשבת חיה ועוף הגדלים בביתו, והם במקום קטן שאינו מחוסר צידה (שם).

(ד) גם מותר לדחות בשבת חיה ועוף הגדלים בביתו, מרשות הרבים לבית גדול שמחוסר צידה (שם).

(ה) זה שאסור בשבת, יש אומרים שהוא משום מוקצה, ויש אומרים שהוא אף משום צידה דרבנן (שטז, א).

ותוכן הענין הוא:

(א) כל מה שנאסר מהתורה בחיה ועוף שאינם גדלים בביתו, אסור מדברי סופרים אף בגדלים בביתו.

(ב) כל מה שנאסר מדברי סופרים באינם גדלים בביתו, מותר בגדלים בביתו.

וראה אבני נזר או"ח סי' קצ אות ו. תהלה לדוד ס"ק יז. מראי מקומות וציונים. קובץ הערות וביאורים ירושלים ח"ג ע' עט ואילך. כנישתא דבי רב.

[1347] ברייתא וגמרא קו, ב (הצד צבי סומא וישן חייב, חיגר וזקן וחולה פטור. אמר ליה אביי לרב יוסף מאי שנא הני ומאי שנא הני. הני עבידי לרבויי (לישמט כשמרגישין יד אדם), הני לא עבידי לרבויי. והתניא חולה חייב. אמר רב ששת לא קשיא הא בחולה מחמת אישתא, הא בחולה מחמת אובצנא (עייפות שאינו יכול לזוז ממקומו, ניצוד ועומד הוא, רש"י)). טור ושו"ע ס"ב (צד צבי, ישן או סומא, חייב. חיגר או חולה או זקן, פטור). דרישה ס"ק א (דרצה לומר פטור אבל אסור, ככל פטורי הנזכרין בדיני שבת, חוץ משלשה). ט"ז ס"ק ב (עביד להשמט כשמרגישין יד אדם. ובגמרא מחלקים בחולה, אם מחמת עייפות שהוא יגע ואינו יכול לזוז ממקומו, ניצוד ועומד הוא ופטור, ואם מחמת חמימות הוא חולה, לא הוה ניצוד וחייב). מ"א ס"ק ג (דניצודין ועומדין הם).

ולענין צבי חיגר או זקן שיכול לזוז ממקומו, ראה קובץ הערות וביאורים ירושלים ח"ג ע' פח.

[1348] רמב"ם פ"י הכ"ב (המשלח כלבים כדי שיצודו צבאים וארנבים וכיוצא בהן, וברח הצבי מפני הכלב, והיה הוא רודף אחר הצבי, או שעמד בפניו והבהילו, עד שהגיע הכלב ותפשו, הרי זה תולדת הצד וחייב). מ"א ס"ק ד (משמע דאם לא עשה בעצמו מעשה פטור). כל בו סי' לא כז, ב (המשלח כלבים לרדוף אחרי הצידה, ורדף כדי שיגיע הכלב לתפשה, חייב). רמ"א ס"ב (המשסה כלב אחר חיה בשבת, הוי צידה). מ"א שם (הכל בו, לאיסורא בעלמא קאמר).

וראה אבני נזר או"ח סי' קצו (יש בו איסור תורה משום שביתת בהמתו ... מחמר). כנישתא דבי רב.

[1349] ע"ז יח, ב (ההולך לאיצטדינין ... הרי זה מושב לצים). ויקרא רבה שמיני יג, ג (כל בהמות ולויתן הן קניגין של צדיקים לעתיד לבוא, וכל מי שלא ראה קניגין של אומות העולם בעולם הזה, זוכה לראותה לעולם הבא). אור זרוע סי' פג אות יז (מיהו אומר אני המחבר, שכל מי שצד חיות בכלבים, כעין שהעכו"ם עושין, שלא יראה בשמחת לויתן ... ואמרינן בויקרא רבה...). רמ"א שם (ויש אומרים אף בחול אסור לצוד בכלבים, משום מושב לצים). מ"א ס"ק ה (ואינו זוכה לשמחת לויתן).

[1350] ברייתא קו, ב (הצד חגבין גזין צרעין ויתושין בשבת חייב, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים כל שבמינו ניצוד, חייב, וכל שאין במינו ניצוד, פטור), וכחכמים. טור ושו"ע ס"ג (כל שבמינו נצוד, חייב עליו. אין במינו נצוד, פטור).

[1351] רש"י ביצה לו, רע"ב (דבר שבמינו ניצוד, שדרך לצוד את בני מינו, כגון חיה ועוף). רמב"ם פ"י ריש הי"ט (הצד דבר שדרך מינו לצוד אותו, חייב, כגון חיה ועופות ודגים).

לענין צידת דגים, ראה אליה זוטא ס"ק ד. מ"א סי' תצז ס"ק ו. לקמן שם בקונטרס אחרון ס"ק א.

צורך[1352], אע"פ שהוא צד אותם לצורך פטור[1353]. אבל אסור מדברי סופרים[1354], אפילו לצודן שלא לצורך אלא כמתעסק בעלמא[1355].

ולכן צריך ליזהר שלא לסגור תיבה או לסתום כלי שיש בה זבובים, שהרי הם ניצודים בסתימה וסגירה זו. ואף שאינו מתכוין כלל לצידה, מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא. אלא יתן סכין או שום דבר בין הכיסוי לכלי, בענין שיוכלו לצאת משם ולא יהיה פסיק רישיה[1356].

ויש מקילין[1357] במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם יברחו, שנמצא שאין כאן צידה כלל בכיסוי זה. ויש לסמוך על דבריהם לענין שאין צריך לדקדק ולעיין אם יש שם זבובים, ואף אם רואה בודאי שיש זבובים מפריח מה שנראה לעיניו ודיו, ואינו צריך לחפש שמא נשארו עוד זבובים, שכיון שהדבר ספק אם ישנן שם, אין כאן פסיק רישיה[1358]:

ה מותר לפרוס מחצלת על גבי כוורת של דבורים בחמה ובגשמים מפני הגשמים, ובלבד

[1352] רש"י שם (צרעין ויתושין שאינן לצורך). רמב"ם פ"י הכ"ד (צרעין ויתושין ופרעושין וכיוצא באלו). טור ושו"ע שם (זבובים ... שאין במינו נצוד).

ולענין פרעוש אמרינן קז, ב (פרעוש ... דבר שאין במינו ניצוד). וכן הוא לקמן סי"ח (פרעוש ... שהוא דבר שאין במינו ניצוד).

[1353] תוס' קז, א ד"ה שלא (מאן דפטר אין במינו ניצוד, פוטר אפילו לצורך). ר"ן לח, ב (שאין במינן ניצוד ... אפילו לצורך נמי ליפטר). מ"א סק"ו (אפילו צדן לצורך (תוס' ור"ן)).

[1354] ביצה שם (מהו דתימא במינו נצוד אסור, שלא במינו נצוד מותר, קמ"ל). תוס' קז, ב ד"ה הצד (פוטר, משמע דפטור אבל אסור). רמב"ם פ"י הכ"ד (הצד דבר שאין במינו צידה כגון חגבים הגזין צרעין ויתושין ופרעושין וכיוצא באלו הרי זה פטור), ומ"מ שם (ופירוש פטור אבל אסור). טור ושו"ע שם (אין במינו נצוד, פטור אבל אסור). ט"ז סק"ד (במין שאינו ניצוד, דמן התורה אין חיוב בו כלל, רק משום גזירה דרבנן משום מינו ניצוד).

וכן הוא לקמן סי"ח (צרעה וזבוב ויתושין ופרעושין וכיוצא בהן, אסור לצודן).

[1355] והיינו על דרך הרגיל. אבל עם עוקצו ומצערו, יתבאר לקמן סי"ח (אם הוא עוקצו כבר, מותר ליטלו בשעת עקיצתו ולהשליכו, שכשנוטלו בשעת עקיצתו אינו כמתכוין לצידה, אלא כמתעסק בו שלא יעקצנו, ולא גזרו בזה אפילו במקום צער בלבד, כיון שהוא דבר שאין במינו ניצוד), ושם נסמן (הערה 1428).

[1356] פסקי התוס' שבת אות קעה (לא יסגור תיבה במקום שמצויים זבובים). טור בשם בעל התרומה (כל דבר שבמינו ניצוד חייב, אין במינו ניצוד פטור אבל אסור, הלכך זבובים, אף על פי שאין במינן ניצוד, אסור לצודן. לכן כתב בעל התרומה שאסור לנעול בשבת התיבה שיש בו זבובים, אלא יתן סכין או שום דבר בין הכיסוי לתיבה בענין שיוכלו לצאת משם). כל בו סי' לא כז, ב (שיניח ריוח שיוכלו הדבורים לצאת משם ולא יהיו נצודין, דאי לאו הכי אף על פי שאינו מכוין אסור, דפסיק רישיה הוא. ולפיכך כתב הבעל התרומה, דבימי החמה דשכיחי זבובים הרבה, צריך להזהר בשבת שלא ינעול שידה תיבה ומגדל שיש אוכלין בתוכה ומצויין שם זבובים הרבה, אם לא יניח להן ריוח שיצאו בו). מרדכי רמז שיח (בקיץ בעת שהזבובים מצויין, אסור לסגור תיבתו בשבת, אם לא יניח ריוח גדול שיוכלו לצאת, דאי לאו הכי הם ניצודים. ואפילו רבי שמעון מודה דאסור משום פסיק רישיה). אגור סי' תעא (כתב בעל התרומ[ה] אסור לנעול בשבת תיבה שיש בה זבובים, אלא יתן סכין או דבר שמפסיק בין הכסוי לתיבה בענין שיוכלו לצאת משם ... התוס' פ"ג דשבת אסרו לסגור התיבה). שו"ע ס"ג (הלכך זבובים, אף על פי שאין במינו נצוד, אסור לצודן), ורמ"א שם (ולכן יש ליזהר שלא לסגור תיבה קטנה, או לסתום כלים שזבובים בו בשבת, דהוי פסיק רישיה שיצודו שם). לבוש ס"ג (לפיכך יש ליזהר שלא לסגור תיבה או לסתום כלים שיש זבובים בו בשבת). אליה רבה ס"ק ט (השמיט מה שכתב רמ"א קטנה, אלא אוסר אפילו הגדולה).

וראה קובץ הערות וביאורים ירושלים ח"ג ע' קנה. שבת כהלכה פט"ו תוספת ביאור אות יג. כנישתא דבי רב.

*

ומכאן למדנו שפסיק רישיה אסור אף באיסור דרבנן, ואף במלאכה שאינה צריכה לגופה, דלא ניחא ליה. וראה ב' הדעות בזה ובזה, לעיל סי' שיד ס"ג (והערה 1093), ולקמן סי' שכ סכ"ד (והערה 2163).

[1357] טור (ונראה לי שאין צריך לדקדק בזה, שאין הזבובים נצודין בתיבה, שאם בא לפתוח התיבה וליטלם, יברחו). אגור שם. רמ"א שם (ויש מקילין במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם, יברחו).

והטעם שאסור לדעה זו לצוד דבורים ואריה, יתבאר לקמן בסעיף הבא.

[1358] ט"ז סק"ג (אפילו אם תאמר דבודאי הוה פסיק רישיה ואסור, מכל מקום בספק אם יש שם זבובים יש להתיר, דשם אין פסיק רישיה, כי זה הוה ספק פסיק רישיה, והוה דבר שלא במתכוין ומותר), וס"ק ד (כבר העליתי בס"ד דדוקא בספק אם יש שם זבובים, אין צריך לבדוק אחר זה, אבל אם רואה בודאי שיש שם זבובים, יפריח מה שנראה בעיניו, ואין חשש יותר, כן ראוי לפסוק בפרט במידי דרבנן במין שאינו ניצוד, דמן התורה אין חיוב בו כלל, רק משום גזירה דרבנן משום מינו ניצוד).

והיינו שאין לסמוך על טעם הטור לחוד (שאם בא לפתוח התיבה וליטלם, יברחו), וכן אין לסמוך על טעם הט"ז לחוד (בספק אם יש שם זבובים יש להתיר), אלא על צירוף שני הטעמים יחד.

ואף לדעה שמתרת ספק פסיק רישיה, מצינו בכמה מקומות שאסרו אף ספק פסיק רישיה. וטעם החילוק בינם נתבאר לעיל סי' רעז בקונטרס אחרון סק"א. ושם (הערה קיז), ולקמן סי' שיח סכ"א (והערה 1756).

שלא יתכוין לצוד הדבורים[1359], וגם שיהא בענין שאינו מוכרח שיהיו נצודים בזה, כגון שנשאר בכוורת חור שאינו מכוסה במחצלת ואפשר להם לצאת דרך שם, ואפילו הוא חור קטן ומן הצד שאינו נראה לדבורים, אין בכך כלום, כיון שהוא אינו מתכוין לצוד, ואין כאן פסיק רישיה כיון שאפשר שיצאו דרך החור קטן זה שמן הצד, ואין הדבר מוכרח שלא יצאו בו. אבל אם אין שם חור שאינו מכוסה במחצלת, אסור, דפסיק רישיה הוא[1360].

ואף שיש מקילין בזבובים במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם יברחו[1361]. מכל מקום כאן נקרא צידה גמורה מה שהדבורים נצודים בכוורת שלא יוכלו לצאת ממנה, אע"פ שהוא לא יוכל ליטלם משם בידיו, מפני שהכוורת היא מקום צידתן, שדרכן להיות בכוורת. והרי זה דומה לצד ארי והכניסו בכיפה שלו, שאף שאינו יכול ליטלו משם בידיו שלא יברח, חייב, מפני שזהו מקום צידתו[1362]:

ו הפורש מצודה ובשעת פרישתו נכנסה חיה לתוכה, חייב. אבל אם נכנסה אחר כך לתוכה, פטור, מפני שבשעת פרישתו אינו ידוע אם יצוד אם לאו, אבל אסור מדברי סופרים[1363]. ולפיכך אסור להעמיד בשבת המצודה לצוד בה עכברים[1364]:

צידת צבי לבית

ז צבי שנכנס לבית מאליו ונעל אחד הדלת בפניו[1365], אפילו לא נעלה במנעל אלא שגפפה בלבד, והוא

[1359] ברייתא מג, סוע"א (פורסין מחצלת על גבי כוורת דבורים בשבת, בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ובלבד שלא יתכוין לצוד). ביצה לו, א. רמב"ם פכ"ה הכ"ה (פורסין מחצלת על גבי ... כוורת דבורים בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ובלבד שלא יתכוין לצוד). שו"ע ס"ד (פורסין מחצלת על גבי הכוורת, ובלבד שלא יכוין לצוד).

[1360] תוס' ביצה לו, ב ד"ה אלא (ופירש הר"ר משה מאייבר"א דלרבי שמעון נמי מיירי שיש חור קטן בכוורת, אך אינו נראה, ואם כן לא הוי פסיק רישיה ולא ימות, ולרבי שמעון מותר). מ"מ שם (פירוש ובלבד שלא יתכוין לצוד, ואינו הכרח שיהיו ניצודים, שאם לא כן כבר מבואר פרק ראשון שאע"פ שאינו מתכוין אסור, אלא אפשר שיהיו ניצודין ואפשר שיברחו). שו"ע ס"ד (וגם הוא בענין שאינו מוכרח שיהיו נצודים, כי היכי דלא להוי פסיק רישיה). מ"א ס"ק ט (ואם יש חור קטן אך אינו נראה, שרי, דלא הוה פסיק רישיה (תוס' דביצה)).

[1361] כדלעיל ס"ד (ויש מקילין במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם יברחו, שנמצא שאין כאן צידה כלל בכיסוי זה).

[1362] ב"י סוד"ה וכתב (שאני דבורים, דכוורת היא מקום שהם ניצודין, והוי כמכניס אריה לגרזקי שלו, אבל זבובים דתיבה וכוורת לא הוו מקום צידתם, אפשר דלא חשיבי ניצודים עד שיתפסם בידו).

והוא כדאמר שמואל קו, ב (הצד ארי בשבת (אפילו תופסו אין זו צידתו, שכשכועס משחית והולך, רש"י), אינו חייב עד שיכניסנו לגורזקי שלו (בית משמר העשוי לו כמין תיבה, רש"י)).

וראה ברכת השבת אות ג. כנישתא דבי רב.

[1363] תוס' יז, ב ד"ה אין פורסין (אם פירש מצודה, אינו חייב חטאת, שאינו יודע אם יצוד אם לאו ... פעמים אתי לידי חיוב חטאת, כגון שבשעת פריסתו ילכוד, דהכי קתני בתוספתא [פי"ג ה"ה] הפורס מצודה לבהמה או לעוף ונכנס לתוכה חייב). הובא במ"א סק"ט (הפורש מצודה ובשעת פרישתו נכנס חיה לתוכה, חייב, אבל אם נכנס אחר כך לתוכה, פטור אבל אסור, שאינו יודע אם יצוד אם לאו (תוס' דף י"ז)).

ואם העמיד המצודה מבעוד יום, מותר אף לכתחלה, כדלעיל סי' רנב ס"א (מותר ... לפרוס מצודות חיה ועופות ודגים מבעוד יום והם נצודים בשבת, אף על פי שהמצודה היא העושה מעשה הצידה בשבת, שהפח נקשר ותופס העוף, וכן היקוש שפושטים לחיות ללוכדן ברגליהן, כשהם נוגעים בו קופץ ומתחבר מאליו ולוכד).

[1364] מ"א שם (ונראה לי דמהאי טעמא אסור להעמיד בשבת המצודה לצוד בו עכברים).

ולכאורה אין זה אלא גרמא, כדלקמן סי' שלד סכ"ב (תיבה שאחז בה האור מצדה האחד מותר ... לעשות מחיצה ... בכלי חרס חדשים מלאים מים, אע"פ שהם אינם יכולים לקבל את האור ומתבקעים ומכבים את הדליקה, לא גזרו במקום הפסד על גרם כיבוי כזה ... האור הוא שמבקע את הכלי ומכבה את עצמו, והאדם הנותן מים אינו אלא גורם בעלמא). וכך גם כאן, העכבר הוא שמפעיל את המצודה, והאדם הנותן המצודה אינו אלא גורם בעלמא.

אמנם לא התירוהו שם אלא במקום הפסד של שריפת התיבה, משא"כ בצידת עכברים.

ואפילו במקום שריפת התיבה לא התירו אלא בהפסק כלים, כדלעיל סי' רסה ס"ח (ולא התירו אפילו בדליקה לגרום כיבוי, אלא ... שיהיו המים בתוך כלי, כגון כלי חרס חדשים מלאים מים, שהם אינם יכולים לקבל האור, וכשמגיע האור להם הם מתבקעים ומכבים, שנמצא האור הוא שמכבהו והאדם אינו אלא גורם בעלמא, שהרי כשנתן המים בכלים אלו היה הפסק מחיצה בין המים להאור, דהיינו דופני הכלים).

ויתירה מזו נתבאר לעיל סי' רנג סכ"ז (אם יודע שהנכרי יסיק אחר כך את התנור לחמם את הבית, שזהו מותר בשבת על דרך שיתבאר בסי' רע"ו, וכשיתחמם התנור מאד יתחמם גם כן התבשיל שאצלו עד שהיד סולדת בו, אסור להניחו שם, אלא יטלנו משם קודם שיסיק הנכרי, לפי שזהו כאחד מניח את הקדרה ואחד נותן את האור שתחתיה, שהראשון פטור אבל אסור מדברי סופרים).

[1365] משנה קו, ב (צבי שנכנס לבית (מאליו, רש"י), ונעל אחד בפניו (זו היא צידתו, רש"י), חייב). טור ושו"ע ס"ה (צבי שנכנס לתוך הבית, ונעל אחד בפניו, חייב). ב"ח ד"ה צבי שנכנס (לא מיבעיא כשרץ אחריו והכניסו לבית ונעל בפניו,

בענין שהצבי שמור בכך שלא יוכל לברוח, חייב, מפני שזהו צידתו[1366].

נעלו שנים פטורים[1367], שכל מלאכה שיכול אחד לעשותה ועשאוה שנים פטורים, מפני שלא נעשית כדרכה בחול, שאין דרך כלל לעשות בשנים מה שאפשר לעשות באחד[1368].

ואם אין אחד יכול לנעול בלבדו ונעלו שנים, חייבים[1369].

ואם אחד יכול לנעול בלבדו ואחד אינו יכול ונעלו שניהם, היכול חייב ושאינו יכול פטור, מפני שאינו אלא מסייע להיכול, ומסייע אין בו ממש. וכן הדין בכל מלאכות שבת[1370]:

ח אם היה הפתח מגופף כבר בדלת אחר שנכנס הצבי לבית, בין שנתגפפה הדלת מאליה, בין שעבר אחר[1371] וגפפה, מותר לנעול במנעול. שכיון שהצבי הוא כבר שמור שלא יוכל לברוח, הרי כבר ניצוד ועומד הוא, וכשנועלו במנעול אע"פ שמוסיף שמירה על שמירתו, אינו אלא כשומרו מן הגנבים, ואין בזה משום צידה[1372]:

ט צבי שנכנס לבית וישב אחד על הפתח ומילא(ו)הו, דהיינו שלא נשאר בינו למזוזת הפתח מקום פנוי כל כך בכדי שיוכל הצבי לברוח דרך שם, הרי זה חייב. ומותר לאדם אחר לישב בצדו של זה באותו מקום פנוי שבינו להמזוזה[1373], אף על פי שמוסיף שמירה על שמירתו של ראשון[1374].

אלא אפילו נכנס מעצמו לבית, כיון דאי לא נעל בפניו היה חוזר ויוצא, הילכך אם נעל בפניו הוי לה צידה גמורה וחייב).

והיינו, דלא מיבעיא כדלעיל ס"א (אם הפריח את העוף עד שהכניסו לבית שחלונותיו סתומין, או לביבר מקורה וסתום מכל צד, ונעל הדלת בפניו, או שרדף אחר חיה עד שהכניסה לבית או לביבר אפילו אינו מקורה, או לגינה או לחצר, ונעל בפניה, חייב), אלא אף אם "נכנס לבית מאליו ונעל אחד הדלת בפניו ... חייב".

וראה פרמ"ג א"א סוף ס"ק י. כנישתא דבי רב.

[1366] כדלקמן סעיף הבא (אם היה הפתח מגופף כבר בדלת אחר שנכנס הצבי לבית ... מותר לנעול במנעול, שהצבי הוא כבר שמור שלא יוכל לברוח, הרי כבר ניצוד ועומד הוא), ושם נסמן (הערה 1372), הרי שאם גפפה בלבד "הצבי הוא כבר שמור, שלא יוכל לברוח ... כבר ניצוד ועומד".

[1367] משנה שם (נעלו שנים, פטורין), ופרש"י (דהוי להו שנים שעשאוה). טור ושו"ע שם (נעלו שנים, פטורים).

[1368] ברייתא צג, א (נאמר בעשותה, יחיד שעשאה חייב, שנים שעשאוה פטורין), ופרש"י (למעוטי, אף על פי דעבדי כי הדדי, דהאי עביד כולה והאי עביד כולה, ומיהו זה יכול וזה יכול הוא דממעיט, דלאו אורחיה למעבדה בתרי).

והיינו שפטור שנים שעשאוהו למדים מהכתוב "בעשותה"; אמנם לא מיעט הכתוב אלא כשיכול לעשותה לבדו, ודרכה לעשותה לבדו, ולא בשנים. משא"כ כשאינו יכול לעשותה לבדו, ודרכה לעשותה בשנים, לא מיעט הכתוב.

וכל זה הוא כששניהם עשו ביחד את כל המלאכה, משא"כ כשזה עוקר וזה מניח, פטורים בכל אופן, כדלקמן סי' שמז ס"א (זה עקר מרשות זו וזה הניח ברשות השנייה, שניהם פטורים, שנאמר מעם הארץ בעשותה, העושה את כולה ולא העושה את מקצתה, יחיד ועשה אותה חייב שנים ועשו אותה פטורין).

וראה כנישתא דבי רב.

[1369] כת"ק במשנה שם (לא יכול אחד לנעול ונעלו שנים, חייבין), ופרש"י (אורחיה הוא לנעול בשנים, והרי לכל אחד מלאכה, דבלא איהו לא מתעבדא). טור ושו"ע שם (אין אחד יכול לנעול, ונעלו שנים, חייבים).

[1370] גמרא צג, א (זה יכול וזה אינו יכול דברי הכל חייב, הי מנייהו מיחייב, אמר רב חסדא זה שיכול, דאי זה שאינו יכול ... מסייע אין בו ממש). רמב"ם פ"א הט"ז (היה כח באחד להוציא קורה זו לבדו, והשני אינו יכול להוציאה לבדו, ונשתתפו שניהם והוציאוה. זה הראשון שיכול חייב, והשני מסייע הוא, ומסייע אינו חייב כלום. וכן כל כיוצא בזה). מ"א סק"י (אם אחד אינו יכול ואחד יכול, היכול חייב, והשני הוי מסייע ואין בו ממש ופטור (רמב"ם פ"א)).

והיינו בדרך כלל; אמנם יש הלכות דאמרינן בהן דגם מסייע יש בו ממש. ונתבאר לקמן סי' תסח ס"ד (שמסייע אין בו ממש לענין זה), ושם (הערה כו).

[1371] בקצות השלחן סי' קכא סי"ב גרס "אחד". והיינו אפילו אם הוא עצמו גפף. וראה כנישתא דבי רב.

[1372] ר"ן לח, א (צבי בתוך הבית והדלת מגופה, והוא שמור בכך, ובא זה ונעל עוד במנעול, אף על פי שמוסיף לו שמירה על שמירתו, מותר). רמ"א ס"ה (ואם הפתח כבר מגופף, מותר לנעלה במנעול). לבוש ס"ה (צבי שנכנס מאליו לתוך הבית, אם נתגפפה הפתח אחריו, מותר לנועלה במנעול, שאין עושה צידה אלא שמירה שלא יגנב, והצבי כבר ניצוד ועומד הוא על ידי הגיפוף).

ומזה למדים, שאם הצבי נכנס לבית, והוא גפפו בלבד, חייב, מפני שזהו צידתו (כדלעיל סעיף הקודם).

[1373] משנה קו, סוע"ב (ישב האחד על הפתח ... ומילאהו, ובא השני וישב בצידו ... הראשון חייב והשני פטור). גמרא קז, א (מאי לאו פטור אבל אסור, לא פטור ומותר ... אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור, לבר מהני תלת דפטור ומותר, חדא הא). טור ושו"ע ס"ו (ישב אחד על הפתח ומלאו, יכול השני לישב בצדו).

[1374] תוס' שם ד"ה למה (דסלקא דעתך דבא וישב בצידו ליתסר, משום דמיחזי דלהוסיף שמירה לצבי הוא בא). רמב"ן שם (אף ישב הראשון על הפתח ובא השני וישב בצדו, אף על פי שהוא מוסיף שמירה על שמירתו, שאם עמד הראשון והלך לו נמצא שמור מכחו השני פטור). ר"ן שם (שני זה מותר לו לישב בצד הראשון, כיון שהראשון מלא את הפתח,

ואפילו עמד הראשון והלך לו ונסתלק שמירתו, ואין הצבי נשמר אלא מחמת ישיבת השני[1375], שהמקום פנוי שבינו להמזוזה, דהיינו מקום ישיבת הראשון, אין בו כדי בריחת הצבי[1376], אעפ"כ אין השני צריך לקום ומותר לו לישב עד שתחשך וליטול הצבי. שכיון שבשעה שישב בהיתר ישב שהרי הצבי היה ניצוד ועומד כבר על ידי ישיבת הראשון, אין מחייבין אותו להסתלק לאחר שעמד הראשון, מפני שאינו עושה כלום עכשיו בישיבה זו, שאינו אלא שומר לצבי הניצוד כבר על ידי הראשון[1377]. ואפילו לכתחלה יכול לישב בצד הראשון על דעת שישאר יושב שם לאחר שיעמוד הראשון וילך לו:

י וכן מי שהיה לו צבי קשור בביתו, ובא אחד ונעל גם הדלת בפניו כדי להוסיף שמירה על שמירתו, ואחר כך ניתר הצבי, אין מחייבים אותו לפתוח הדלת, כיון שבשעה שנעל בהיתר נעל, ועכשיו אינו עושה כלום[1378].

וכן מי שנעל ביתו לשמרו, ולא היה יודע כלל שנכנס צבי לבית, ואחר כך נודע לו, מותר לו להעמיד הפתח נעול עד שתחשך במתכוין כדי ליטול הצבי. לפי שכשנעל בהיתר נעל, כיון שלא היה יודע כלום, ועכשיו שנודע לו, אינו עושה כלום[1379].

אבל אם יודע שצבי בבית, אסור לנעלו, אפילו אינו מתכוין כלל לצוד הצבי אלא לשמור ביתו, דפסיק רישיה ולא ימות הוא[1380]:

יא וכן מי שישב על הפתח ולא היה יודע שצבי בתוך הבית, ואחר כך נודע לו, מותר לו לישב שם עד שתחשך, שעכשיו אינו עושה כלום[1381].

וכן מי שנכנסה לו צפור תחת כנפי כסותו והיא ניצודה שם מאליה, אין צריך לפתוח לה חלון, אלא יושב ומשמרה עד שתחשך[1382]:

אף על פי שלאחר שנסתלק הראשון נשאר הצבי ניצוד מחמת השני). מ"א ס"ק יא (בא הר"ן לומר שאע"פ שמוסיף שמירה על שמירתו מותר).

ומזה למדים שמותר אף אם דעתו להוסיף שמירה על שמירתו, כלדקמן בסוף הסעיף (יכול לישב בצד הראשון על דעת שישאר יושב שם לאחר שיעמוד הראשון וילך לו).

אבל לעיל בסעיף הקודם (וכשנועלו במנעול אע"פ שמוסיף שמירה על שמירתו, אינו אלא כשומרו מן הגנבים, ואין בזה משום צידה). וראה כנישתא דבי רב.

[1375] משנה שם (אף על פי שעמד הראשון והלך לו, הראשון חייב והשני פטור). רמב"ן שם (שאם עמד הראשון והלך לו נמצא שמור מכחו). ר"ן שם (שלאחר שנסתלק הראשון נשאר הצבי ניצוד מחמת השני). טור ושו"ע שם (ואפילו אם עמד הראשון והלך לו, השני פטור ומותר, והראשון חייב).

[1376] והיינו שרוחב הפתח הוא כרוחב הצבי, וישיבת הראשון מילאה חצי מרוחב הפתח, וישיבת השני מילאה חצי השני מרוחב הפתח (דלא כמ"א שם, שמפרש שהראשון מילא כל רוחב הפתח, וגם השני מילא כל רוחב הפתח).

וראה חידושי צמח צדק נג, ב. בדי השלחן סי' קכא ס"ק יז. חקרי הלכות ח"א יט, א.

[1377] ראה רש"י קו, ב ד"ה ונמצא (אין זה אלא כשומרו לצבי שהיה לו מאתמול).

[1378] רמב"ן שם (היה צבי קשור בבית ושמור, ונעל ביתו לשמרו, שאע"פ שנתק הצבי הקשר לאחר מכן ונמצא משתמר בנעילתו, הואיל ושמור היה ונצוד, פטור הנועל). ר"ן שם (היה צבי קשור בבית זה, ונעל, שאע"פ שניתר הצבי, אין אומרים לזה שיפתח את ביתו כדי שיצא הצבי, כיון שבשעה שנעל בהיתר נעל).

[1379] משנה שם (נועל את ביתו לשומרו (ולא לצוד, רש"י) ונמצא צבי שמור בתוכו). ירושלמי פי"ג הט"ו (היה צבי רץ כדרכו ונתכוון לנעול בעדו, ונעל בעדו ובעד הצבי, מותר). רמב"ן שם (ומתניתין נמי הכי קתני, שנתכוין לנעול את ביתו לשמרו, ולא נודע לו כלל שהיה שם צבי ... שהרי הוא שמור מאליו, ואעפ"י שמתכוין שלא לפתוח עד הערב, או משמר שלא יפתחנה אחר, מותר). הובא במ"מ פ"י הכ"ג, ומ"א סקי"א.

[1380] ר"ן שם (והרשב"א ז"ל כתב בלשון הזה ובירושלמי נראה שהתירו לנעול בתחלה ביתו ולשמור ביתו וצבי שבתוכו, וכיון שהוא צריך לשמור ביתו, אף על פי שעל ידי כך ניצוד הצבי ממילא, מותר, ובלבד שלא יתכוין לשמור את הצבי בלבד ... ודבריו תמוהים בעיני הרבה, היאך אפשר שאפילו במתכוין לנעול בעדו ובעד הצבי יהא מותר, וכי מפני שהוא צריך לנעול ביתו נתיר לו לעשות מלאכה בשבת. ולא עוד אלא שאני אומר שאפילו שאינו מתכוין לנעול בעד הצבי, כל שהוא ידוע שהצבי בתוכו ושאי אפשר לו שלא יהא הצבי ניצוד בתוכו, אסור, והיינו דאמרינן בכולה מכלתין דמודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות). מ"מ שם (והרשב"א ז"ל ... ואין להקל כל כך). מ"א שם (אין להקל).

[1381] תוספתא פי"ג ה"ו (ישב אחד על הפתח ונמצא צבי בתוכו, אע"פ שמתכוין לישב עד שתחשך פטור, מפני שקדמה צידה למחשבה). הובא ברמב"ן וברי"ן ובמ"א שם.

[1382] רב קז, א (נכנסה לו צפור תחת כנפיו (תחת כנפי כסותו ואין יכול לצאת שננעל בפניו מאליו, רש"י), יושב ומשמרו עד שתחשך (ואינו צריך לפתוח לו חלון דאינו אלא שומר, רש"י)). רמב"ם פ"י הכ"ג (נכנסה לו צפור תחת כנפיו, יושב ומשמרה עד שתחשך, ומותר). מ"א סקי"א.

יב מותר לפתוח הבית בפני הצבי כדי שיברח ויצא, וכן צבי שנכנס למצודה מותר לפרקו ממצודתו, ובלבד שלא יטלטלנו[1383]:

מלאכת שחיטה

יג שחיטה היא מאבות מלאכות[1384], שהיתה במשכן באילים ותחשים[1385].

ולא שחיטה בלבד, אלא כל הנוטל נשמה לאחד מכל מיני חיה בהמה ועוף ודג ושרץ[1386], בין בשחיטה בין בנחירה בין בהכאה, חייב. החונק את החי עד שימות, הרי זה תולדת שוחט[1387]. לפיכך אם נטל דג מן ספל של מים והניחו עד שמת, חייב משום חונק. ולא עד שימות ממש, אלא כיון שיבש בו כסלע בין סנפיריו חייב, אע"פ שהחזירו למים אחר כך, מפני ששוב אינו יכול לחיות. ולא עד שיבש ממש, אלא אפילו כשנוגעין שם באצבע זב ריר משם ונמשך מן האצבע[1388]. ולכן צריך ליזהר שלא לומר לנכרי להוציא דג מן החבית של מים, אע"פ שירא שימות שם[1389].

וכל זה בנוטל הדג ממקום שהיה ניצוד ועומד שם, ואינו מחוסר צידה כלל, כגון ספל[1390] וחבית (עיין

וראה לעיל סי' רסו בקונטרס אחרון סוף סק"ז (ובהדיא אמרינן בדף ק"ז נכנסה לו צפור תחת כנפיו יושב ומשמרה כו', אף על פי שהוא מציאה דלא אתיא לידיו מבעוד יום, והיא מוקצה).

[1383] תוספתא פי"ג ה"ה (המפרק בהמה חיה ועוף מן המצודה פטור). רמב"ם פ"י הכ"ד (המפרק בהמה חיה ועוף מן המצודה פטור). מ"מ שם (ואני תמיה למה לא אמרו מותר. ואולי מפני איסור טלטול. אבל אם אינו מטלטל, נראה שמותר לפתוח הבית בפני הצבי). מ"א סוף סקי"א (מותר לפתוח הבית מפני הצבי, או לפרקו ממצודתו, ובלבד שלא יטלטלנו (מ"מ)).

[1384] משנה עג, א (אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ... השוחטו).

[1385] סמ"ג ל"ת סה טו, א (השוחט ... שהיתה באלים ותחשים במשכן).

ואף שלענין נטילת נשמה נתבאר לקמן ס"כ (שבמשכן ... היתה נטילת נשמה ... באילים ותחשים וחלזון).

מכל מקום לא נזכר כאן החלזון לענין שחיטה, שאינה שייכת בחלזון.

[1386] וכן באדם, כדלקמן סט"ו (בחובל באדם), ושם (הערה 1396).

אלא דשם מיירי בחובל, שאף באדם חייב רק משום שבת. משא"כ כאן מיירי בהורג, שבאדם חייב אף משום רוצח.

[1387] רמב"ם פי"א ה"א (השוחט חייב. ולא שוחט בלבד, אלא כל הנוטל נשמה לאחד מכל מיני חיה ובהמה ועוף ודג ושרץ, בין בשחיטה או בנחירה או בהכאה חייב. החונק את החי עד שימות, הרי זה תולדת שוחט. לפיכך אם העלה דג מספל של מים והניחו עד שמת, חייב משום חונק).

והיינו כיון שבאילים ותחשים שבמשכן היתה רק שחיטה (ולא חניקה), לכן החונק אינו אלא תולדת שוחט.

ואף שגם הנחירה והכאה לא היתה במשכן, אלא שחיטת אילים ותחשים, שהרי קיי"ל שתחש היא בהמה או חיה טהורה שיש בה שחיטה, כדאמרינן כח, א (אמר רב אדא בר אהבה תחש שהיה בימי משה קמיבעיא ליה טמא היה או טהור היה, אמר רב יוסף מאי תיבעי ליה תנינא, לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד).

מכל מקום למדים מחלזון גם נחירה והכאה, כדלקמן ס"כ (שבמשכן ... היתה נטילת נשמה ... באילים ותחשים וחלזון).

משא"כ החונק, שהוא רק דומה לשחיטה, הרי זה תולדת שוחט. וכן נטילת דג מהמים "חייב משום חונק" שהיא תולדת שוחט.

[1388] שמואל קז, ב (השולה דג מן הים, כיון שיבש בו כסלע חייב (משום נטילת נשמה, דתו לא חיי, רש"י). א"ר יוסי בר אבין, ובין סנפיריו. אמר רב אשי, לא תימא יבש ממש, אלא אפילו דעבד רירי (שנוגעין בו וחוט הרירין נמשך מן האצבע, רש"י)). וכן הוא בתענית כד, רע"א, ופרש"י (כיון שיבש בו כסלע, אע"פ שהוא מפרכס לאחר כן, ובעוד שהוא מפרכס השליכו במים), ותוס' שם (השולה דג מן הים, שעדיין הוא מפרכס, ובשעה שמפרכס חזר והשליכו לים, חייב משום נטילת נשמה). רמב"ם שם (כיון שיבש בו כסלע בין סנפיריו חייב, שעוד אינו יכול לחיות). רבינו ירוחם ני"ב ח"י (ולא יבש ממש, אלא מאחר שזב ריר משם ונמשך שם האצבע כשמניחו עליו. כך פשוט בשבת). מ"א ס"ק יז (ה[ש]ולה דג מן הספל של מים והניחו עד שיבש כסלע בין סנפיריו, חייב משום נטילת נשמה, דשוב אינו יכול לחיות (רמב"ם. גמרא). ולא יבש ממש, אלא כשזב ריר משם ונמשך האצבע שם כשמניחו עליו (רבינו ירוחם ח"י. גמרא)).

[1389] מ"א שם (ואם כן צריך ליזהר שלא יצוה לעכו"ם ליטול דג מן החבית של מים, אף על פי שירא שימות), ופירש בפרמ"ג "שלא יסריח המים", והיינו שחושש שימות הדג, ויסריח המים, לכן רוצה לצוות לנכרי שיוציאנו משם. וכן פירש בלבושי שרד (ויסרחו המים ויהי לו הפסד). ובמחצית השקל פירש (ואם הדג במים מעוטים ועל ידי זה חושש שימות, לצוות כהאי גוונא לגוי ליטלו משם וליתנו לתוך מים מרובים, כדי שישאר חי).

[1390] רש"י שם (שהיה ניצוד ועומד מבעוד יום). תוס' שם (בניצוד ועומד במים מיירי, מדלא מחייב ליה עד שיבש כסלע). ורש"י בתענית שם (כשאין מחוסר צידה עסקינן, כגון שצדו בתוך הסל והניחו במים לחיות, כדרך שעושין הדייגין). רמב"ם שם (אם העלה דג מספל של מים). הגהות מיימוניות שם אות ב (הא דלא נקט מן הים, לשון תלמוד, נראה לי משום דמיחייב גם משום צד. וכן רש"י פירש השולה דג שהוא ניצוד ועומד מבעוד יום). מ"א סי' תצז סק"ו (מיירי בדג שהוא ניצוד ועומד בספל של מים, והעלהו מן הספל בשבת, חייב, שגורם לדג שימות. וכן הוא בגמרא דילן סוף דף ק"ז ברש"י ותוספת).

סי׳ תצ״ז[1391]). אבל אם נטלו ממקום שהיה מחוסר צידה שם, כגון נהר או בריכה, אפילו החזירו מיד למים שבכלי[1392], חייב משום צידה. ואפילו לא תפסו בידו כלל, אלא ששלה אותו מהנהר בתוך ספל של מים, חייב משום צידה, שהרי כשהוא בתוך הספל אינו מחוסר צידה כלל[1393]:

יד נטילת נשמה שחייבין עליה, לא עד שיטול כל נשמת החי, אלא אפילו נטל מקצת נשמה, חייב, כגון המוציא דם מאחד מאברי החי, חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום, כי הדם הוא הנפש[1394]:

טו ולא עד שיצא דם ממש, אלא אפילו החובל באחד מאברי החי עד שנצרר הדם תחת העור, אע״פ שלא יצא לחוץ, חייב, לפי שהיא חבורה שאינה חוזרת, שכיון שנצרר הדם תחת העור שוב לא יוכל לחזור למקומו, אלא שהעור מעכבו עתה מלצאת לחוץ, וחייב משום נטילת הדם שבאותו מקום[1395].

במה דברים אמורים בחובל באדם[1396], או בבהמה וחיה או בעופות, או בשמנה שרצים האמורים בתורה (בפרשת שמיני[1397]) שהם החולד והעכבר וגו׳, שכל אחד מאלו יש לו עור המעכב על הדם מלצאת[1398].

[1391] ס״א (ביבר קטן מאד, בענין שאין צריך לבקש תחבולות כדי לצודן על ידי פריסת מאכל או על ידי מצודה, אלא יכול לתפסן בידו בקל ... שהצד בשבת מביבר קטן כזה פטור, לפי שאינה נקראת צידה). ובקונטרס אחרון סק״א (השולה דג מן הים חייב משום נטילת נשמה, ולא אמרו משום צד ... רש״י ורמב״ם פירשו דמיירי בדג הניצוד כבר).

[1392] נראה מלשון זה, שדוקא אם החזירו למים ש״בכלי״ חייב משום צידה, שהרי בכלי הוא ניצוד ועומד. משא״כ אם החזירו מיד לנהר שמחוסר צידה, פטור. ולא נתפרש הטעם שיהי׳ פטור בזה. וראה קובץ הערות וביאורים ירושלים ח״ג ע׳ קד.

ואף שמצינו כעין זה לקמן סי״ח (מותר ליטלו בשעת עקיצתו ולהשליכו, שכשנוטלו בשעת עקיצתו אינו כמתכוין לצידה, אלא כמתעסק בו שלא יעקצנו).

היינו דוקא ״בשעת עקיצתו ... כמתעסק בו שלא יעקצנו״, משא״כ כאן שצד את הדג, ואחר כך מחזירו לנהר.

[1393] רמב״ם פ״י הי״ט (והוא שיצוד אותן למקום שאינו מחוסר צידה, כיצד ... ששלה דגים מן הים בתוך ספל של מים, הרי זה חייב). הובא במ״א סק״ב.

וכדלעיל ס״א (ואינו חייב עליה אלא כשאין הניצוד מחוסר עוד צידה אחר צידה זו, דהיינו שצד אותו למקום שיוכלו לתפסו שם בקל).

[1394] ראה יב, כג. ר׳ יוסה בירושלמי פ״ז ה״ב (המוציא דם חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום). תוס׳ עה, א ד״ה כי (דחובל בהן חייב משום דהוי תולדה דשוחט, וחייב משום נטילת נשמה, ונטילת הדם היינו נטילת נשמה, כדכתיב כי הדם הוא הנפש), וכתובות ה, ב ד״ה דם (נראה לר״ת לפרש, דהוצאת דם חשיבה נטילת נשמה, כי הדם הוא הנפש, וכשנוטל מקצתו נוטל מקצת נשמה). ר״ן לח, ב (חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום, כי הדם הוא הנפש). לבוש ס״ח (ולפיכך הוא חייב משום נטילת נשמה שבאותה מקום, כי הדם הוא הנפש, והוי ליה תולדה דשוחט). מ״א ס״ק טו (יש אומרים דחובל חייב משום מפרק, שהיא תולדה דדש ... ויש אומרים משום נטילת נשמה שבאותו מקום, וזה הסכימו רוב המפרשים).

וכן הוא לעיל סי׳ שח סל״ח (שלא יוציא דם ... שיש בזה משום חובל). לקמן סי׳ שכח סל״ג (אסור לחוך שחין שמוציא דם, ויש בו משום חובל), וסנ״ג (ואי אפשר לו להוציא תחלה את הדם מהמכה, משום חובל).

והיינו דוקא בחובל ומוציא דם, משא״כ בדם הבתולים, נתבאר לעיל סי׳ רפ ס״ג (מותר לבעול בתולה לכתחלה בשבת, ואין בזה איסור משום ... חובל במה שמוציא דם, לפי שדם הבתולים אינו מובלע בכותלי בית הרחם, אלא כנוס הוא שם כמופקד ומוצנע בתוך הכלי, וזה אינו אלא כפותח הכלי שיצא הדם מתוכו).

*

וכל זה הוא בחובל עד שמוציא דם. משא״כ במכה קיימת שמוציא ממנה הדם, נתבאר לקמן שם סנ״ד (אסור למצוץ דם שבין השנים (ואף על פי שהוא מפרק כלאחר יד, מכל מקום אסור מדברי סופרים). ואסור להניח על המכה דבר המושך דם וליחה, משום מפרק).

וכדתניא עה, א (הצד חלזון והפוצעו אינו חייב אלא אחת, רבי יהודה אומר חייב שתים, שהיה ר׳ יהודה אומר פציעה בכלל דישה), ופרש״י (שמפרק דמו הימנו, כמפרק תבואה מקשין שלה).

וראה תהלה לדוד סי׳ שכח סוף ס״ק עח. מראי מקומות וציונים לקמן שם. קובץ יגדיל תורה נ.י. חכ״ב ע׳ תערב. חכ״ד ע׳ תשמז. חכ״ו ע׳ סב. משלחן הארי.

[1395] משנה קז, א (שמנה שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהן חייב). גמרא שם (מכלל דאית להו עור), ופרש״י (והויא ליה חבורה שאינה חוזרת, והויא ליה תולדה דשוחט). ברייתא קז, ב (החובל בהן חייב, בשרצים שיש להן עורות, ואיזו היא חבורה שאינה חוזרת, נצרר הדם אע״פ שלא יצא), ופרש״י (נאסף ונקשר במקום אחד, שוב אינו חוזר ונבלע). טור ושו״ע ס״ח (שמונה שרצים האמורים בתורה ... החובל בהם, אף על פי שלא יצא מהם דם אלא נצרר תחת העור, חייב).

[1396] רמב״ם פ״ח ה״ח (החובל בחבירו).

וראה חידושי צמח צדק נג, ג (ויש לעיין בדין חובל באדם, דראוי שלא יתחייב עד שיצא דם ... ומצאתי לרבינו ז״ל סי׳ שי״ט סט״ו דפסק בפשיטות דחובל באדם דחייב משום שיש להן עור. ואפשר דבריו לקוחים מהרמב״ם שם).

[1397] ויקרא יא, כט-ל (החולד והעכבר והצב למינהו, והאנקה והכח והלטאה והחומט והתנשמת).

אבל החובל בשאר שקצים ורמשים, אינו חייב עד שיצא מהן דם[1399], אבל אם נצרר הדם ולא יצא, הרי זה חבורה החוזרת, שאלמלא נעקר הדם ממקומו היה יוצא לחוץ, כיון שאין לו עור המעכבו[1400]:

צידת והריגת מזיקים

טז כבר[1401] נתבאר בסי׳ רע״ח[1402] שיש אומרים שאין איסור מן התורה אלא במלאכה הצריכה לגופה, דהיינו שצריך לגוף הדבר שהמלאכה נעשית בו[1403], לפיכך הנוטל נשמה אינו חייב[1404] אלא אם כן צריך לגוף החי שהנשמה ניטלה ממנו, או לעורו[1405], או שצריך להנשמה שניטלה ממנו, דהיינו לדם היוצא ממנו ליתנו לפני כלבו[1406], או שחובל באדם שהוא אויבו וחפץ הוא בדם היוצא ממנו שיראה נקמה

[1398] רמב״ם פ״ח ה״ט (ואחד החובל בבהמה חיה ועוף, או בשמנה שרצים, ועשה בהן חבורה ויצא מהם דם, או שנצרר הדם, אע״פ שלא יצא חייב).

[1399] ברייתא חולין מו, ב (שאר שקצים ורמשים עד שיצא מהם דם), ופרש״י (אינו חייב עליהן בשבת משום חובל עד שתצא מהם טיפת דם). טור ושו״ע ס״ח (ושאר שרצים, אינו חייב החובל בהם אלא אם כן יצא מהם דם).

[1400] רש״י קז, ב ד״ה מנין (הנך דאין להן עור שנצרר בו הדם, חבורתו חוזרת לקדמותה). ר״ן לח, ב (אבל שאר שקצים ורמשים, כיון שאין להם עור שיעכב את הדם, אילו היה נעקר ממקומו היה יוצא לחוץ, ומשום הכי כל שלא יצא לחוץ, פטור). הובא בט״ז שם.

ושני פרטים אלו הם טעם אחד להיתר, כמבואר בתוס׳ עה, א ד״ה כי (שאר שרצים שאין להם עור, אינו חייב עד שיצא מהם דם, אבל בנצרר הדם ולא יצא לא מיחייב, דכיון שלא יצא, סופו לחזור, דאם היה סופו לצאת היה יוצא מיד, שאין העור מעכבו).

[1401] סיכום הלכות צידת והריגת מזיקים, שנתבארו בסעיפים שלפנינו:

(א) צידתן והריגתם היא מלאכה שאינה צריכה לגופה (סט״ז). יש אומרים שאיסורה מדברי סופרים, ויש אומרים שחייבים עליה (סי״ז וסכ״ב).

מזיקים שנושכים וממיתים

(ב) מותר להרגן אף שאינם רצים אחריו, שכל ספק נפשות דוחה השבת אף במלאכה של תורה (סכ״ב).

מזיקים שלפעמים נושכים וממיתים

(ג) מותר להרגן אם רצים אחריו. ואם אין רצים אחריו, יראה עצמו כאילו אינו מכוין להרוג (סכ״ב).

מזיקים שנושכים ואין ממיתים

(ד) להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה רק מדברי סופרים, מותר לצודן אפילו אין רצין אחריו (סי״ז). ומותר להרגן אם רצים אחריו, ואם אין רצים אחריו, יראה עצמו כאילו אינו מכוין להרוג (סכ״ב).

(ה) ולהאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה מהתורה, לא הותר לצודן אלא כמתעסק (סי״ז). ולהרגן אסור. ובעל נפש יחמיר כדעה זו, אם אין רץ אחריו (סכ״ב).

מזיקים שרק מצערים בנשיכתם

(ו) אסור לצודן, ואם עוקצו, יטלו וישליכנו, כיון שבמקום צער התירו איסור דרבנן: (1) כשעוקצו הוא כמתעסק שלא יעקצנו. (2) אין במינו ניצוד. (3) התירו גם מוקצה. ואם הוא על בגדיו ואינו עוקצו, יפריחו או יפילו על ידי ניעור. ויש אומרים שאף כשהוא על חלוקו ויכול לעקצו, דינו כעוקצו (סי״ח).

(ז) אסור להרגו אפילו עוקצו, שבמקום צער לא התירו מלאכה שאינה צריכה לגופה, שאפילו להאומרים שאיסורה מדברי סופרים, עיקרה מן התורה (סי״ט).

(ח) כשמוצא כינה מותר להרגה. ואם מוצאן כשמפלה בגדיו, מוללן וזורקן, אבל לא יהרגן, שמא ימצא גם פרעושים ויהרגם (ס״כ).

[1402] ס״א (שאין איסור מן התורה אלא במלאכה הצריכה לגופה), וס״ג (יש חולקין על זה ואומרים שאפילו מלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה מן התורה).

[1403] נתבאר לעיל שם ס״ב (כלומר שהמלאכה צריכה לו בשביל גופה, דהיינו שצריך לו גוף הדבר שגוף המלאכה נעשית בו), ושם (הערה י) נתבארו דעות הפוסקים בזה.

וכן הוא לעיל סי׳ שא ס״י (לא יצא הזב בכיס שעושה להצילו מזיבתו שלא יטנף בה בגדיו ... להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה כמו שנתבאר בסי׳ רע״ח, אף זה פטור, לפי שאינו צריך כלל לגוף הכיס שמוציאו, ואין לו חפץ בגופו אלא שיצילנו מזיבתו). לקמן סי׳ שמ ס״ב (אין הגוזז והחותך צפרנים בכלי חייב אלא אם כן צריך לצמר או לשער או לצפרנים שחתך, אבל אם אינו צריך להם, הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה).

[1404] סנהדרין פד, סע״ב (תנן מחט של יד ליטול בה את הקוץ, ליחוש דילמא חביל (ועביד חבורה בשבת, רש״י), והויא לה שגגת סקילה ... כל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה). תוס׳ קו, א ד״ה בחובל (כיון דאין צריך כלל, הויא מלאכה שאינה צריכה לגופה ... כדאמרינן בריש הנחנקין).

[1405] ראה תוס׳ צד, א ד״ה רבי שמעון פוטר (במשכן היו צריכין לעורות אילים הנשחטים).

[1406] גמרא קו, א (חובל בצריך לכלבו), ופירשו התוס׳ שם (צריך לכלבו ... חשיב צריכה לגופה ... צריך לנטילת נשמה כדי לתת לכלבו, דהיינו הדם, כי הדם הוא הנפש).

באויביו[1407] (עיין חושן משפט סי׳ תכ״ד[1408]).

אבל ההורג נחש בשביל שלא יזיקנו, הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה[1409], כיון שאינו צריך לא לגוף הנחש ולא לדמו, ואינו הורגו אלא כדי להנצל מהזיקו[1410].

וכן הצד אינו חייב אלא אם כן יש לו צורך בגוף דבר הניצוד עצמו[1411]. ומכל מקום הצד מיני חיה עופות ודגים בסתם חייב, שסתם צידתן היא לצורך גופן או עורן. וכן שמנה שרצים האמורים בתורה הצד אחד מהן בסתם חייב, שסתם צידתן הוא לצורך עורן, ולא בשביל להנצל מהזיקן, שהרי אין דרכן להזיק[1412].

אבל הצד אחד משאר שקצים ורמשים, אינו חייב אלא אם כן צדן לצורך[1413], כגון לרפואה[1414] וכיוצא בה, אבל אם צדן בסתם פטור, שסתם צידתן אינה אלא בשביל להנצל מהזיקן שדרכן להזיק, ולא בשביל צורך עורן, שהרי אין להם עור, ולא בשביל צורך גופן, שהרי אינו ראוי לאכילה, וסתמו אינו עומד לרפואה[1415], אלא אם כן מתכוין לכך בפירוש[1416], ואם כן הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה, כיון שאין לו צורך בדבר הניצוד עצמו שגוף המלאכה נעשית בו:

יז ואפילו[1417] לכתחלה מותר לצוד כל מיני רמשים שדרכן להזיק, כגון נחשים ועקרבים וכיוצא בהם, אפילו במקומות שאינן ממיתין בנשיכתן[1418]. ואפילו אין רצין עתה אחריו כלל, אלא שחושש על העתיד

[1407] רמב״ם פ״ח ה״ח (החובל בחבירו אף על פי שנתכוון להזיק חייב, מפני נחת רוחו, שהרי נתקררה דעתו ושככה חמתו, והרי הוא כמתקן, ואף על פי שאינו צריך לדם שהוציא ממנו חייב). יש״ש ב״ק פ״ח סי׳ כג (מי שחובל בחבירו דרך מריבה והכאה, ודעתו שיצא דם, ויחלוש כנגדו, אז הוה שפיר מלאכה שצריכה לגופה). הובא במ״א סי׳ רעח, ובמ״א כאן סקט״ו (ובחובל באדם או בבהמת חבירו דרך נקמה, הרמב״ם מחייב, שעושה נחת רוח ליצרו).

והיינו שהרמב״ם כתב רק, שמטעם זה אינו חשוב מקלקל (ולא הזכיר מלאכה שאינה צריכה לגופה), לשיטתו שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייבים עליה, כמו שכתב בפ״א ה״ז (כל העושה מלאכה בשבת, אף על פי שאינו צריך לגופה של מלאכה, חייב עליה). ואילו לדעת הפוסקים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, זהו גם הטעם שאינו חשוב מלאכה שאינה צריכה לגופה.

[1408] ס״ב (החובל בחבירו בשבת, פטור מתשלומין, אפילו הוא שוגג, כיון שיש בו מיתת בית דין), וסמ״ע שם סק״ב (וכתב הרמב״ם [פ״ד מחובל ה״ח], אע״ג דמקלקל הוא, מכל מקום הואיל ועשה נחת רוח ליצרו בשעה שחבל בחבירו, משום הכי חייב מיתה אחבלה זו, אם חבלו במזיד).

[1409] משנה עדויות פ״ב מ״ה (הצד נחש בשבת, אם מתעסק שלא ישכנו פטור). רב שבת קז, ב (רבי שמעון היא דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה). וכן הוא בהורג הנחש, שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה.

[1410] ראה תוס׳ צד, א ד״ה רבי שמעון פוטר (צד נחש שלא ישכנו, אינו צריך לנחש).

[1411] משנה קז, א (הצדן לצורך חייב, שלא לצורך פטור), ופירשו התוס׳ (משום דהויא מלאכה שאינה צריכה לגופה). טור ושו״ע ס״ח (והצדן לצורך חייב, שלא לצורך ... פטור אבל אסור). מ״א ס״ק יז (דהוי מלאכה שאינה צריכה).

[1412] תוס׳ שם ד״ה הצדן (בשמונה שרצים דרישא דיש להם עור, סתמייהו ניצודין לצורך עורן, להכי תני צדן בהדי חובל, דמחייב נמי משום עור). ר״ן לח, ב (דשמונה שרצים האמורים בתורה אין דרכן להזיק, וכל צידתן לצורך הוא).

[1413] משנה שם (ושאר שקצים ורמשים ... הצדן לצורך חייב שלא לצורך פטור). טור ושו״ע ס״ח (ושאר שרצים ... הצדן לצורך, חייב, שלא לצורך, או סתם, פטור אבל אסור).

[1414] משנה עדויות פ״ב מ״ה (הצד נחש בשבת, אם ... לרפואה חייב).

[1415] תוס׳ שם (דבשאר שקצים ורמשים שאין להן עור, צריך שיתכוין לשום צורך, דסתמיה לאו לצורך קיימי). ר״ן לח, ב (שאר שקצים ורמשים שדרכן להזיק, פעמים אדם צדן שלא לצורך, והיינו כדי שלא יזיקו). טור ושו״ע ס״ח (שלא לצורך, או סתם, פטור אבל אסור). לבוש ס״ח (וסתמן שלא לצורך הוא, שאין ראויין לכלום).

*

ומכל מקום יש הפרש בין צדן בסתם, שעדיין חוששים שמא הוא לצורך (ולא ״בשביל להנצל מהזיקן שדרכן להזיק״), ולכן פטור, אבל אסור לכתחלה. לבין אם צדן כדי שלא יזיקוהו, שיתבאר לקמן (סעיף הבא) שמותר אף לכתחלה.

[1416] ברייתא שם (אם לרפואה, חייב).

[1417] בסעיף זה יתבאר דין צידת רמשים שדרכן להזיק ולא להמית.
ואילו דין הריגתם, יתבאר לקמן סכ״ב.

[1418] משנה עדיות פ״ב מ״ה (הצד נחש בשבת, אם מתעסק שלא ישכנו פטור, ואם לרפואה חייב). שמואל שבת קז, א (כל פטורי דשבת פטור אבל אסור, בר מהני תלת דפטור ומותר, צידת ... נחש). משנה (כופין קערה על גבי ... עקרב שלא תישך). רמב״ם סוף פ״י (רמשים המזיקין כגון נחשים ועקרבים וכיוצא בהן, אע״פ שאינן ממיתין, הואיל ונושכין מותר לצוד אותם בשבת). טור ושו״ע ס״ז (הצד נחשים בשבת, או שאר רמשים המזיקים, אם ... בשביל שלא ישכנו, מותר).

שמא ירוצו אחריו[1419], או אחר אדם אחר, וינשכוהו, או שמא לא ישמור עצמו מהם וינשכוהו, או שמא יזיקו לאחרים שלא ידעו להשמר מהם. שכיון שאינו צדן אלא בשביל להנצל מהיזקן הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה[1420]. ואף שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור אבל אסור מדברי סופרים[1421], כאן התירו חכמים לגמרי מפני חשש היזק הגוף[1422].

ואף להאומרים[1423] שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, ואין מחללין שבת במלאכה גמורה של תורה בשביל היזק הגוף, אלא בשביל סכנת נפשות[1424]. מכל מקום כאן כיון שאינו צדן כדרכו אלא מתעסק בהם שלא יוכלו להזיק, שכופה עליהן כלי, או מקיף עליהן, או קושרן כדי שלא יזיקו, לפיכך התירו לעשות כן אפילו ברמשים שאינן ממיתין כלל אלא שמזיקין בלבד[1425]:

[1419] משנה קכא, א (כופין קערה על גבי ... עקרב שלא תישך. אמר רבי יהודה מעשה בא (כפיית כלי על עקרב, רש"י) לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב (מקום, רש"י), ואמר חוששני לו מחטאת (כיון דלא היה עקרב רץ אחריו, איני יודע אם חייב משום צידה אם לאו, וחוששני לומר חייב חטאת הוא, רש"י)), הרי שתנא קמא התיר אף שאינו רץ אחריו.

*

ובזה יש הפרש בין "לצוד", שנתבאר כאן שמותר "אפילו אין רצין עלה אחריו כלל", לבין "להרוג", שיתבאר לקמן סכ"ב (שאם הם רצים אחריו מותר להורגם ... ואם אינן רצין עתה אחריו, אלא שחושש על העתיד, אסור להרגם הריגה הניכרת שהיא נעשית במתכוין).

וכן להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, יש הפרש בין לצוד לבין להרוג. וכן ברמשים שאינם מזיקים רק מצערים, יש הפרש בין לצוד לבין להרוג, וכדלעיל (הערה 1401).

[1420] כנסמן לעיל (הערה 1414).

[1421] כנסמן לעיל (הערה 1402).

[1422] תוס' ג, א ד"ה בר מהני תלת (וצד נחש ... משום צערא שרו ליה רבנן), וד"ה הצד נחש (מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור כרבי שמעון, ומשום צערא דגופא שרי). מ"א ס"ק יב (משום דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ובמקום הזיקא לא גזרו).

והיינו אפילו בהיזק הגוף של יחיד. וכן הוא לקמן סכ"ב (שאם הם רצים אחריו מותר להורגם, להאומרים שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים, לפי שבמקום היזק הגוף לא גזרו).

אבל ראה לעיל סי' שח סכ"ח (שבמקום היזק הגוף של רבים, לא גזרו על איסור מוקצה, ואפילו על איסור טלטול בכרמלית), וסמ"ט (ובמקום היזק רבים לא גזרו על שבות). לקמן סי' שלד סכ"ט (גחלת של מתכת לא שייך בה כיבוי מן התורה, הואיל ואינה בוערת, אבל אסור לכבותה מדברי סופרים, ואם היא מונחת במקום שרבים ניזוקים בה, מותר לכבותה, שבמקום היזק הגוף של רבים לא גזרו ... להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים, מותר לכבות אפילו גחלת של עץ המונחת במקום שרבים ניזוקים בה, שבמקום היזק הגוף לא גזרו). וראה בהנסמן שם (הערה 219).

[1423] רמב"ם פ"א ה"ז (כל העושה מלאכה בשבת, אף על פי שאינו צריך לגופה של מלאכה, חייב עליה). הובא לעיל סי' רעח ס"ג (יש חולקין על זה ואומרים שאפילו מלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה מן התורה).

[1424] וכן הוא לקמן סכ"ב (שאין מחללים שבת במלאכה גמורה של תורה בשביל היזק הגוף).

וכדלקמן סי' שכח סי"ט (אין מחללין עליו שבת על ידי ישראל באיסור של תורה, אפילו יש בו סכנת אבר, כל שאין בו סכנת נפש. ולחלל עליו ישראל באיסורי דברי סופרים בידים ... מותר ... אם יש בו סכנת אבר). וכך גם כאן בהיזק הגוף, שדינו כמו סכנת אבר, שמותר רק באיסור דברי סופרים, ולא באיסור מן התורה.

וכן הוא במלאכה שאינה צריכה לגופה, שתלוי אם איסור מדברי סופרים או שחייב עליה, כדלעיל סי' רעח ס"ג (יש חולקין על זה ואומרים שאפילו מלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה מן התורה. ומכל מקום אף לפי דבריהם מותר לכבות הנר בשביל שיישן החולה שיש בו סכנה, וכן מי שמתיירא מפני הלסטים ויש חשש (סכנה בדבר) סכנות נפשות. אבל אם אין שם אלא חשש צער הגוף בלבד, בענין שאי אפשר לבא לעולם לידי חשש סכנה מצער ההוא, אסור לכבות, ואם כבה חייב לפי דבריהם). לקמן סי' שלד סכ"ט (להמחייבים מלאכה שאינה צריכה לגופה, שאיסור של תורה לא הותר לעולם אלא במקום פיקוח נפש בלבד, אבל להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים, מותר לכבות אפילו גחלת של עץ המונחת במקום שרבים ניזוקים בה, שבמקום היזק הגוף לא גזרו).

[1425] משנה קכא, א (כופין קערה על גבי ... עקרב שלא תישך). רמב"ם פ"י הכ"ה (והוא שיתכוין להנצל מנשיכתן. כיצד הוא עושה כופה כלי עליהן, או מקיף עליהן, או קושרן, כדי שלא יזיקו). מ"מ שם הי"ז (צידת הנחש שאינו צד כדרכו, אלא מתעסק בו). מ"א ס"ק יב (ולהרמב"ם הטעם משום דאינו צד כדרכו, אלא מתעסק בו). חמד משה ס"ק ו (דלא התירו אלא בצד שלא כדרכו). והיינו שכיון שאין הצידה כדרכה אינה אסורה אלא מדברי סופרים, שהתירו במקום היזק הגוף.

עוד הביא במ"מ שם (בספר הבתים יראה לי ... דברים אלו אין כונתו למלאכה, שכל כונתו הוא ... להנצל). וכן בדברי המ"א פירש במחצית השקל (בצידת נחש שלא יזיקנו אין הכוונה למלאכת הצידה, כי אם להנצל מההיזק). ואפשר יש לפרש כן גם בדברי רבינו כאן, שכיון שאינו "אלא מתעסק בהם שלא יוכלו להזיק", לכן אינו אסור אלא מדברי סופרים, והתירו במקום היזק הגוף.

והוא כעין האמור לקמן סי"ח (שכשנוטלו בשעת עקיצתו אינו כמתכוין לצידה, אלא כמתעסק בו שלא יעקצנו, ולא גזרו בזה אפילו במקום צער), ושם (הערה 1428). אלא דלקמן שם מיירי לענין "ליטלו בשעת עקיצתו ולהשליכו". וכאן מיירי שאינו משליכו, אלא "שכופה עליהן כלי, או מקיף עליהן, או קושרן כדי שלא יזיקו".

יח וכל זה ברמשים שדרכן להזיק ממש, כגון נחשים ועקרבים, אף במקומות שאינן ממיתין בנשיכתן, על כל פנים הן מזיקין הגוף בנשיכתן, וכן כל כיוצא בהן. אבל כל שאינו מזיק הגוף אלא שמצערו בלבד, כגון צרעה וזבוב ויתושין ופרעושין וכיוצא בהן, אסור לצודן[1426].

ולכן אסור לתפוש פרעוש שעל בגדיו[1427], אפילו הוא מבפנים סמוך לבשר, ואפילו הוא על בשרו ואינו עוקצו עדיין, אסור לתופסו. אבל אם הוא עוקצו כבר, מותר ליטלו בשעת עקיצתו ולהשליכו, שכשנוטלו בשעת עקיצתו אינו כמתכוין לצידה, אלא כמתעסק בו שלא יעקצנו, ולא גזרו בזה אפילו במקום צער בלבד[1428], כיון שהוא דבר שאין במינו ניצוד[1429]. וגם לא גזרו במקום צער על איסור טלטול הפרעוש[1430], אע"פ שהוא מוקצה[1431]. וכן אם עוקצתו צרעה וכיוצא בה, מותר ליטלה בידו ולהשליכה, אם אי אפשר להפריחה[1432].

ויש מתירין[1433] לצוד הפרעוש אפילו מעל בגדיו מבפנים, כיון שיוכל לצערו שם, ואפילו מעל חלוקו מבחוץ מותר לצודו, כיון שהחלוק הוא סמוך לבשר ואפשר שיבא הפרעוש משם לבשר ויעקצנו. אבל אם הפרעוש הוא על האדם באותו ענין שאין לחוש שיעקצנו, שהוא על בגד העליון מבחוץ, אסור לתפסו שם. אבל מותר להפילו מעליו על ידי ניעור[1434].

ולענין הלכה, אם אפשר לו בקלות להפילו מעליו בלי נטילה ביד, יש לעשות כן, אפילו אם הוא על חלוקו מבפנים, אבל אם הוא לבוש בבתי שוקים, וקשה לו להפיל הפרעוש אם לא יטלנו ביד תחלה,

---

וראה קובץ הערות וביאורים ח"ג ע' קה.

[1426] כדלעיל ס"ד (אם צד דבר שאין במינו ניצוד, כגון צרעין וזבובים ויתושים וכיוצא באלו ... פטור, אבל אסור מדברי סופרים, אפילו לצודן שלא לצורך אלא כמתעסק בעלמא), ושם נסמן (הערה 1354).

[1427] ברייתא קז, ב (הצד פרעוש (ממקום שאינו ניצוד ועומד כגון מעל גבי קרקע, או מבגדיו מבחוץ, רש"י) בשבת, רבי אליעזר מחייב, ורבי יהושע פוטר), וכרבי יהושע. תוס' שם (שאינו ירא שינשכנו, כגון על סרבלו מבחוץ, אסור ליטלו).

[1428] תוס' שם (משמע דפטור אבל אסור. ואומר ר"י בשם הרב פורת, דאפילו הכי אם נושך האדם מותר ליקחנו ולהשליכו מעליו, דמשום צער שרי). רשב"א שם (ובתוספות [כתבו] שאם מתירא שמא ישכנו, וכל שכן אם נושך אותו, יכול להסירו, דאינו אלא כמתעסק). הובא במ"מ פ"י הכ"ד. רא"ש רפי"ד (פירש ה"ר פורת ז"ל ... אם הוא על בשרו ונושכו, מותר ליקחנו ולהשליכו מעליו, דאינו כמתכוין לצודו אלא כמתעסק שלא ישכנו). ר"ן לח, ב (הצד פרעוש ... וכתבו בתוספות, שאם מתירא שמא ישכנו, וכל שכן אם נושכו, שיכול להסירו, דאינו אלא כמתעסק). טור ושו"ע ס"ט (פרעוש ... אסור לצודו, אלא אם כן הוא על בשרו ועוקצו).

ב"י (ודברי רבינו נוטין כמאן דאסר ליטלה אלא אם כן היא עוקצת). ט"ז ס"ק ח (משמע על חלוקו מבפנים אסור). מ"א ס"ק יח (משמע דאם הוא על בשרו ואינו עוקצו, אסור לצודו).

ומה שמועיל שאינו "אלא כמתעסק בו שלא יעקצנו", ראה לעיל סי"ז (והערה 1425).

ומה שמועיל שמשליכו מיד, ראה לעיל סי"ג (והערה 1392).

[1429] ב"ח ד"ה ומ"ש ואסור (ומה שהתירו צידה כשעוקצו, היינו לפי שאין במינו ניצוד, וליכא איסורא דאורייתא). אליה זוטא ס"ק יב (דפרעוש אין במינן ניצוד הוא, וקי"ל דפטור אבל אסור ... משום צערו מותר לכתחילה).

וכן הוא לקמן סי"ט (שמשום צער בעלמא לא התירו אלא צידתו, לפי שאין במינו ניצוד).

והיינו כיון שלפעמים התירו איסור דרבנן במקום צער, כדלקמן סי' שכח סי"ט (יש לו צער גדול, מותר לעשות לו על ידי ישראל כל שבות הנעשה בשינוי אפילו הוא מלאכה), וס"מ (הגונח מכאב לב, שרפואתו לינק בפיו מן הבהמה, מותר לינק בשבת ... אין ביניקה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים, ומשום צערו לא גזרו), וסמ"א (אסור להתיז מחלבה על מי שנשף בו רוח רעה מפני שאין בו סכנה, וגם לא צער גדול, כדי שנתיר לו איסור מדברי סופרים על ידי ישראל, כמו שהתירו בגונח ודומיו. עיין סוף סי' ש"ל). ובסי' של ס"ט (יכולה להוציא בידה החלב המצער אותה, שכיון שהחלב הזה הולך לאיבוד, אין בו משום מפרק אלא מדברי סופרים, ומשום צערה לא גזרו).

[1430] רא"ש שם (ואין בו משום איסור טלטול). הגהת הלבוש ס"ט (ואין בה משום איסור טלטול).

[1431] כדעיל סי' שח ס"ח (כל דבר שאין תורת כלי עליו ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה, כגון ...בעלי חיים ... אסור לטלטלם).

[1432] והיינו דאף אם היא על בשרו ועוקצת אותו, אם אפשר, יפריחנו.

[1433] רש"י שם (או מבגדיו מבחוץ). תוס' שם (אם הוא באותו ענין על האדם שאינו ירא שינשכנו, כגון על סרבלו מבחוץ). רשב"א שם (שאם מתירא שמא ישכנו, וכל שכן אם נושך אותו, יכול להסירו). ב"י שם בדעתם (משמע דדוקא כשהיא על סרבלו מבחוץ, דליכא למיחש שמא ינשכנו, הוא דאסור ליטלה, אבל אם היא על בגדיו מבפנים, כיון דאיכא למיחש שמא ינשכנו, שרי ליטלה). מ"א סוף סקי"ח (אבל יש אומרים דמותר ליטלו מעל בגדיו מבפנים). ט"ז ס"ק יח בדעתם (אלא נראה דוקא על סרבלו שהוא בגד העליון רחוק מבשרו אסור, אבל על חלוקו שהוא סמוך לבשרו מותר ... דכשהחלוק על בשרו הוה הפרעוש על בשרו ועוקצו).

[1434] תוס' שם (על סרבלו מבחוץ, אסור ליטלו, אבל יכול להפילו מעליו). הובא בט"ז שם.

והטעם שאין בו איסור טלטול, ראה כנישתא דבי רב.

הסומך על המקילין בדברי סופרים לא הפסיד[1435]:

יט וכל זה לענין צידת הפרעוש. אבל להרגו אסור לדברי הכל, אפילו הוא על בשרו ועוקצו, שמשום צער בעלמא לא התירו אלא צידתו, לפי שאין במינו ניצוד, ולכן אין צידה זו חשובה מלאכה כלל. אבל הריגתו היא מלאכה גמורה[1436], אלא שאינו צריך לגופו, ויש אומרים שפטור עליה[1437], מכל מקום אסורה מדברי סופרים, ולא התירוה משום צער בעלמא[1438] הואיל ועיקרה מן התורה, דהיינו אם צריך לגופה[1439].

ואפילו למוללו באצבעותיו להתיש כחו שלא יחזור אליו אסור, גזרה שמא יהרגנו, אלא יטלנו בידו ויזרקנו[1440]:

כ אין חייבין משום נטילת נשמה אלא על מיני בעלי חיים שהם פרים ורבים ונהוין מזכר ונקבה. אבל רמשים הנהוין מן הגללים ומן הפירות שהבאישו וכיוצא בהן, כגון תולעים של בשר, וכתולעים שבתוך

[1435] ט״ז שם (ולענין הלכה כל שאפשר לו להפילו לארץ בלי נטילה ביד בקלות, יש לעשות כן, אם הוא על חלוקו מבפנים. אבל אם הוא לבוש בבתי שוקים, וקשה לו להפיל הפרעוש אם לא יטלנו ביד תחלה, הסומך על המקילים שהם תוס׳ ורש״י והרב המגיד והרשב״א שהתירו בפירוש, לא הפסיד, בפרט במילי דרבנן).

והיינו אם הפרעוש הוא על הבגדים התחתונים, ועליהם לבוש מכנסיים, שאז ״קשה לו להפיל הפרעוש, אם לא יטלנו ביד תחלה״.

[1436] גמרא קז, ב (תניא הצד פרעוש בשבת רבי אליעזר מחייב ורבי יהושע פוטר ... דמר סבר דבר שאין במינו ניצוד חייב ומר סבר פטור, אבל לענין הריגה אפילו רבי יהושע מודה). טור ושו״ע ס״ט (ואסור להרגו). ב״ח ד״ה ומ״ש ואסור להורגו (לאו דוקא אסור, אלא חייב חטאת).מ״א ס״ק יט (וההורגה חייב). ב״י (ומשמע לרבינו דאפילו אם הוא על בשרו נמי אסור). הגהת הלבוש ס״ט (ואסור להורגו, ואפילו אם הוא על בשרו ועוקצו).

וכן הוא לעיל סי׳ שח ספ״ו (רק שיזהר שלא יהרוג זבוב), ושם נסמן (הערה 583).

[1437] כדלעיל סט״ז (ההורג נחש בשביל שלא יזיקנו, הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה, כיון שאינו צריך לא לגוף הנחש ולא לדמו, ואינו הורגו אלא כדי להנצל מהזיקו), ושם נסמן (הערה 1409).

[1438] ב״י שם (ואף על פי דבסוף פרק כל כתבי (קכא, ב) שרינן להרוג שאר כל המזיקין אם היו רצין אחריו, וכמו שכתב רבינו בסמוך. איכא למימר דהנך מזיקין דרכן לנשוך נשיכה עוקצת, מה שאין כן בפרעושים). הגהת הלבוש שם (ולא דמי לשאר מזיקין כגון נחש ועקרב שמותר להורגן אם רצין אחריו, דשאני התם שטבען הוא שיוכלו להזיק כמו שיתבאר בסמוך סעיף י׳, הלכך מותר להורגן אף על פי שאינן ממיתין, משא״כ גבי פרעוש).

וכן הוא לקמן סכ״ב (ושאר מזיקין ... יש אומרים שאם הם רצים אחריו מותר להורגם, להאומרים שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים, לפי שבמקום היזק הגוף לא גזרו. ואינו דומה לפרעוש העוקץ בשרו שאסור להרגו, שהפרעוש אינו מזיק הגוף אלא מצערו בלבד).

[1439] והיינו שאף שלענין צידה התירו איסור דרבנן משום צער בלבד, כדלעיל סעיף הקודם (ולא גזרו בזה אפילו במקום צער בלבד, כיון שהוא דבר שאין במינו ניצוד. וגם לא גזרו במקום צער על איסור טלטול הפרעוש אע״פ שהוא מוקצה).

מכל מקום אין מתירים משום זה מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהיא חמורה יותר ״הואיל ועיקרה מן התורה״, כמבואר בר״ן לה, ב (איכא למידק כיון שכן לדידן דקיי״ל כרבי שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, אף המוציא לרשות הרבים לישתרי. ליתא, שלא התירו מפני כבוד הבריות אלא בדבר שעיקרו מדברי סופרים ... דכל היכא דאיכא דררא דאיסורא דאורייתא לא שרו רבנן), ושם סא, א (שאני כבוי, דכיון דאם היה צריך לגופו היה אסור מן התורה, ואין הכל בקיאין לחלוק בין מלאכה הצריכה לגופה לשאינה צריכה, משום הכי אסרי רבנן).

וכן הוא לעיל סי׳ רסו בקונטרס אחרון ס״ק ב (מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ... איסור חמור של מדברי סופרים). סי׳ ערה בקונטרס אחרון סק״ב (דמלאכה שאינה צריכה לגופה לא דמי לשאר איסור דרבנן). סי׳ שיא ס״ה (ולא התירוהו משום כבוד הבריות, הואיל ועיקרה מן התורה, דהיינו אם היה צריך לגופה).

ואף דתנן עדויות פ״ב מ״ה (המפיס מורסא בשבת אם ... להוציא ממנו לחה פטור), ובגמרא קז, א (אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור, לבר מהני תלת דפטור ומותר ... המפיס מורסא בשבת ... אם להוציא ממנה לחה פטור), ופרש״י (ורבנן נמי לא גזור בה שבות משום צערא). ושם ע״ב (רבי שמעון היא דאמר מלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה), וכן נפסק בטור ושו״ע סי׳ שכח סכ״ח (המפיס שחין בשבת ... כדי להוציא ממנה הליחה שבה, הרי זה מותר), ופירש במ״א שם ס״ק לג (דמלאכה שאינה צריכה לגופה הוי דרבנן, ובמקום צער לא גזרו). וכן הוא בט״ז שם ס״ק כא (בזה מותר לכתחילה משום צערא).

כבר נתבאר לקמן שם סל״ב (כיון שאינו צריך לכך הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה ... כשאינו צריך לתיקון זה ואינו מתכוין לו, אף שנעשה מאליו, אין זה חשוב תיקון כלל, והרי זה כאילו לא עשה ולא כלום, אלא שיש לגזור שמא יתכוין לפתח, ומשום צערו לא גזרו).

וראה תהלה לדוד סי׳ שכח ס״ק מט. קובץ הערות וביאורים ח״ג ע׳ קז. כנישתא דבי רבי.

[1440] רבינו ירוחם נ״ב ח״י פ, א (ואפילו למוללו באצבעותיו ולזורקו אסור, גזירה שמא יהרגנו). רמ״א ס״ט (ואף לא ימללנו בידו, שמא יהרגנו, אלא יטלנו בידו, ויזרקנו).

הקטנית, ההורגן פטור, מפני שבמשכן לא היתה נטילת נשמה אלא באילים[1441] ותחשים וחלזון[1442], שהם פרים ורבים ונהוין מזכר ונקבה.

ומכל מקום הפרעוש יש בו משום נטילת נשמה, אע"פ שהווייתו מן העפר ואינו פרה ורבה, לפי שכל המתהווה מן העפר חיות יש בו כאלו פרה ורבה מזכר ונקבה[1443], כי תחלת בריית בעלי חיים היתה מן העפר כמ"ש ויאמר אלהים תוצא הארץ וגו'[1444].

ואיזהו פרעוש זו היא שחורה הקופצת. אבל לבנה הרוחשת, היא הנקראת כינה, ומותר להורגה בשבת, מפני שהיא מן הזיעה[1445].

במה דברים אמורים במוצא כינה על בשרו, או שמצאה על בגדיו דרך מקרה[1446], אבל המפלה בגדיו מכנים מוללן באצבעותיו וזורקן (אפילו למים), אבל אסור להורגן בידיו, שכיון שמפלה בגדיו חוששין שמא ימצא גם כן פרעושים, ויהרגם גם כן[1447].

[1441] גמרא קז, ב (כאלים (אילים מאדמים שנשחטו למלאכת המשכן בשביל עורותיהן, רש"י), מה אלים דפרין ורבין, אף כל דפרה ורבה). רמב"ם פי"א ה"ב (רמשים שהן פרין ורבין מזכר ונקבה, או נהוין מן העפר, כמו הפרעושין, ההורג אותן חייב כהורג בהמה וחיה. אבל רמשים שהויתן מן הגללים ומן הפירות שהבאישו וכיוצא בהן, כגון תולעים של בשר ותולעים שבתוך הקטניות, ההורגן פטור). הובא במ"א ס"ק כ.

והם הנקראים "רומש על הארץ", כמבואר ברמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ב הי"ג (אלו המינין שנבראין באשפות ובגופי הנבלות, כגון רמה ותולעת וכיוצא בהן, שאינן נבראין מזכר ונקבה אלא מן הגללים שהסריחו וכיוצא בהן, הן הנקראין רומש על הארץ. והאוכל מהן כזית לוקה, שנאמר ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ, ואע"פ שאין פרין ורבין).

וראה אמונה ומדע ע' 130 ואילך.

[1442] רש"י עה, ב ד"ה משום נטילת (דנטילת נשמה הואי במשכן באילים מאדמים ותחש וחלזון).

ואף שלענין שחיטה נתבאר לעיל סי"ג (שחיטה היא מאבות מלאכות שהיתה במשכן באילים ותחשים), ולא נזכר החלזון, שאין שייך בו שחיטה.

מכל מקום נזכר החלזון כאן לענין נטילת נשמה, ששייכת גם בחלזון.

[1443] גמרא שם (פרעוש דפרה ורבה). רמב"ם שם (נהוין מן העפר, כמו הפרעושין, ההורג אותן חייב). ר"ן ה, סע"א (ופרעוש דאסירא ... מן העפר היא נעשית, ואינה פרה ורבה. יש לומר דכי בעינן פרה ורבה הני מילי למעוטי רמשים שהוייתן מן העפושים ככינה וכיוצא בה, אבל כל המתהווה מן העפר, חיות יש בו, כאילו פרה ורבה מזכר ונקבה, וההורגו חייב. וכן כתב הר"ם במז"ל בפרק י"א מהלכות שבת. ולפי זה הא דאמרינן בפרק שמונה שרצים והרי פרעוש דפרה ורבה, הכי קאמר, שדינו כפרה ורבה). מ"א שם (הפרעושין (אף על פי שאינה פרה ורבה) ההורגן חייב).

[1444] בראשית א, כד. לבוש ס"ט (דומה קצת לאלים, שתחלת בריית כל הבהמות והחיות היה מן העפר, דכתיב בהו תוצא הארץ וגו').

[1445] תוס' יב, א ד"ה שמא יהרוג (נראה לר"ת דשחורה הקופצת היא פרעוש, וחייב עליה לכו"ע. וכינה הרוחשת, שרי להרוג). רמב"ן שם (ויש אומרים שהוא מין הידוע ההווה מן העפר בימות החמה, שקורין בערבי אלברגו"ת, והוא אינו פרה ורבה, אלא שחייבין עליו כמי שהוא פרה ורבה מזכר ונקבה ... ולא פטרו מאלים מאדמים אלא כגון כינה שהווה מן הזיעה, וכן תולעים שבאשפות ובדברים המוסרחין, וזה דעת הרמב"ם ז"ל). טור ושו"ע ס"ט (פרעוש, הנקרא ברגו"ת בלשון ערב ... אסור להרגו. אבל כנה, מותר להרגה). ט"ז ס"ק ו (פרעוש, היינו השחורה הקופצת).

[1446] רא"ש פ"א סכ"ט (הלכך הלוקח כינה מעל בשרו בשבת, או מעל חלוקו, מותר להרגה). טור (כינה מותר להורגה. והני מילי בלוקחה מעל בגדיו, או מעל בשרו. אבל המפלה בגדיו, אסור להרוג גם כינה, שמא יבא להרוג פרעוש), לפירוש הט"ז סק"ט (מבואר דהכי קאמר, דוקא אם מצאו על בגדיו דרך מקרה מותר להורגו, ולא גזרו בזה משום פרעוש, אבל אם מחפש אחריו אסור).

[1447] רב הונא שם (הלכה מולל וזורק), כת"ק בברייתא שם (המפלה את כליו מולל וזורק, ובלבד שלא יהרוג), ופרש"י (מולל להתיש כחן שלא יחזרו אליו, ובלבד שלא ימלול בדוחק ויהרוג). טור ושו"ע שם (לא יהרגם אלא מוללן בידו וזורקן).

רבא שם (רבא שדי להו לקנא (ספל, רש"י) דמיא). **מ"א** סקכ"א (ומכל מקום נראה לי דמותר לזרקן במים. וכן משמע בגמרא).

והיינו שאף שלענין פרעוש נתבאר לעיל סי"ט (ואפילו למוללו באצבעותיו להתיש כחו שלא יחזור אליו אסור, גזרה שמא יהרגנו, אלא יטלנו בידו ויזרקנו).

מכל מקום שאני הכא במפלה בגדיו מכנים, אף במקום ש"חוששין שמא ימצא גם כן פרעושים ויהרגם", שהתירו למוללן ואף לזרקן במים, וכמבואר בתוספת שבת ס"ק כה (על כרחך צריך לומר דהוא קיל טפי מהריגה ממש ... גם במפלה בגדיו שרי לקנא דמיא).

עיין ברא"ש פ"א סי' כט (ורש"י פירש בשם רבותיו דבשבת מיירי ... מיהו תימה היאך פליגי אהני תנאי דתרוייהו אסרי הריגת כינה במפלה כליו. ואפשר דאיירי במפלה ראשו, דהתם לא גזרינן כנים אטו פרעושים, שאין פרעושים מצוין בראש), **וצע"ג**.

במה דברים אמורים במפלה בגדיו, אבל במפלה ראשו מותר להרוג הכנים בידיו, מפני שאין פרעושים מצויין בראש[1448]:

כא לא יקח אדם הכנים מעורות שועלים וכיוצא בהם, משום שהוא מנתק שיער מן העור, ויש בזה משום גוזז. ואע"פ שאינו מתכוין לכך, פסיק רישיה ולא ימות הוא[1449]:

כב כל[1450] חיה ורמש שהן נושכין וממיתין ודאי[1451], כגון נחשים השרפים[1452] וכלב שוטה, וכל כיוצא בהם מהמזיקין שכשנושכין הן ממיתין בודאי[1453], מותר להורגם בשבת אפילו אינן רצין אחריו כלל, מפני שיש פיקוח נפש בהריגתן, כי שמא ימיתו שום אדם מישראל[1454], וכל ספק נפשות דוחה את השבת אפילו במלאכה גמורה של תורה[1455], אף להאומרים שאפילו מלאכה שאינה צריכה לגופה חייבים עליה מן התורה[1456].

ושאר מזיקין, אפילו אותן שבודאי אין ממיתין בנשיכתן, אלא שמזיקין את הגוף בלבד, כגון נחשים ועקרבים במקומות שאין ממיתין לעולם בנשיכתן, אלא שמזיקין בלבד, וכן כל כיוצא בהם, יש אומרים[1457] שאם הם רצים אחריו מותר להורגם, להאומרים שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה אינה

וכן הקשה באליה רבה ס"ק כט (וצ"ע דהש"ס דף י"ב, דרבא שדא להו למיא, יש לומר דמיירי כשמפלה ראשו, כמו שפירש הרא"ש).

ולכן הכניסו רבינו למוסגר, שהסתפק אם יש לסמוך בזה על המ"א, וכהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

וראה בדי השלחן סי' קכב סק"ו.

[1448] רא"ש שם (במפלה ראשו, דהתם לא גזרינן כנים אטו פרעושים, שאין פרעושים מצוין בראש). טור (אבל במפלה ראשו, מותר להרוג כינה, ולא גזרינן אטו הריגת פרעוש, שאינן מצויות בראש), ושו"ע שם (אבל המפלה ראשו, מותר להרגם).

[1449] ספר חסידים סי' רסח (לא יפשפש אדם בפליצין או בעורות שלו כנים באצבעותיו, מפני כשהוא מוציא באצבעותיו הכנים מנתק מן הצמר באצבעותיו). מ"א סקכ"א (לא יקח אדם הכינים מעורות שועלים וכדומה, משום שהוא מנתק מן הצמר (ספר חסידים סי' רס"ח). וצריך לומר דהוי פסיק רישיה).

מלאכת גוזז נתבארה לקמן רס"י שם.

[1450] בסעיף זה יתבאר דין הריגת חיות ורמשים שדרכן להזיק.
ודין צידתם נתבאר לעיל סי"ז.

[1451] ברייתא קכא, ב (אמר רבי יהושע בן לוי כל המזיקין נהרגין בשבת. מתיב רב יוסף חמשה נהרגין בשבת, ואלו הן זבוב שבארץ מצרים וצירעה שבנינוה ועקרב שבחדייב ונחש שבארץ ישראל וכלב שוטה בכל מקום ... ברצו אחריו), ופרש"י (כי אמר רבי יהושע בן לוי כל המזיקין נהרגין, ברצין אחריו). והיינו שבחמשה אלו (שהם נושכים וממיתין ודאי), הורגים אותם אפילו לא רצו אחריו, ושאר המזיקים הורגים רק ברצו אחריו.

רי"ף מה, ב (חמשה נהרגין בשבת, ואלו הן זבוב שבמצרים וצרעה שבנינוה ועקרב שבהדייב ונחש שבארץ ישראל וכלב שוטה בכל מקום. ושאר כל המזיקין, אם היו רצין אחריו מותר להרגן). רמב"ם פי"א ה"ד (חיה ורמש שהן נושכין וממיתין ודאי, כגון זבוב שבמצרים וצרעה שבנינוה ועקרב שבחדייב ונחש שבארץ ישראל וכלב שוטה בכל מקום, מותר להורגן בשבת כשיראו. ושאר כל המזיקין, אם היו רצין אחריו, מותר להרגן, ואם היו יושבין במקומן או בורחין מלפניו, אסור להורגן). שו"ע ס"י (כל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי, נהרגים בשבת, אפילו אין רצין אחריו. ושאר מזיקין, כגון נחש ועקרב מקום שאינם ממיתין, אם רצין אחריו, מותר להרגם, ואם לאו, אסור).

[1452] גמרא ורי"ף ורמב"ם שם "נחש שבארץ ישראל", ופירש ברע"ב פט"ז מ"ז "בעלי הארס שנושכין וממיתין ודאי, כגון הנחשים השרפים", וכאמור חקת כא, ו (הנחשים השרפים).

[1453] רמב"ם בפירוש המשניות שם (יש בבעלי חיים המזיקין מינים שהם ממיתין ודאי אם נשכו את האדם, כגון מקצת מיני האפעה והנחשים וכלב שוטה, הרי אלו נהרגין לכתחלה בשבת כשישיג אותם, ואין בזה מחלוקת). ב"י (נראה מדברי הרמב"ם בפרק י"א, דהני חמשה לאו דוקא, דהוא הדין לכל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי).

[1454] מ"מ שם (שפקוח נפש הוא בהראותן בלבד). שו"ע שם (אפילו אין רצין אחריו). מ"א ס"ק כב (דיש פקוח נפש בהראותן בלבד).

[1455] משנה יומא פג, א (כל ספק נפשות דוחה את השבת). רמב"ם פ"ב ה"א (שספק נפשות דוחה את השבת).

וכן הוא לקמן סי' שכח ס"ב (אפילו ספק נפשות דוחה את השבת, שנאמר אשר יעשה האדם וחי בהם, מה תלמוד לומר וחי בהם כלומר ראה שיהא חי ודאי בעשיית המצות, ולא שיבא על ידי כך לידי ספק סכנה), ושם נסמן.

[1456] מ"מ שם (רבינו שפסק כרבינו יהודה, ופסק כאן כן. ונראה שדעתו ז"ל שפקוח נפש הוא בהראותן בלבד). לבוש ס"י (ואפילו לרבי יהודה דאית ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, מודה הכא דשרי להורגן לכתחילה בשבת, משום פיקוח נפש). מ"א שם (ולפיכך שרי אפילו למאן דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב).

[1457] מרדכי רמז תב (ושאר כל המזיקין, כלומר שאין בהם סכנה, אם היו רצין אחריו מותר להורגן). ב"י (למאן דסבירא ליה כרבי שמעון, אפשר דאף על גב דלית בהו ספק פיקוח נפש שרי, משום צערא. וכן כתב המרדכי וזה לשונו, ושאר כל המזיקין, כלומר שאין בהם סכנה, אם היו רצין אחריו מותר להרגן, וטעמא משום דסבר כרבי שמעון דאמר

אסורה אלא מדברי סופרים, לפי שבמקום היזק הגוף לא גזרו[1458]. ואינו דומה לפרעוש העוקץ בשרו שאסור להרגו[1459], שהפרעוש אינו מזיק הגוף אלא מצערו בלבד[1460].

ואם אינן רצין עתה אחריו, אלא שחושש על העתיד, אסור להרגם הריגה הניכרת שהיא נעשית במתכוין, אבל מותר לדרסם לפי תומו בהליכתו[1461]. ואפילו במתכוין כדי להרוג, אלא שמראה עצמו כאילו הולך לו לפי תומו ואינו מכוין כלל להרוג, שכיון שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים, לא גזרו עליה כלל במקום היזק הגוף, אפילו אין שם אלא חשש בעלמא, אלא שבזה הצריכו לשנות בהריגתן בכל מה דאפשר לשנות, דהיינו להראות עצמו כאלו אינו מכוין להרגם.[1462] ואפילו מיני חיה ורמש שיש בנשיכתן ספק נפשות, שלפעמים הן ממיתין ולפעמים אין ממיתין, צריך לשנות בהריגתן כל שאינן רצין אחריו[1463]. אבל מיני רמשים שאינן מזיקין, כגון נמלים וכיוצא בהם, אסור לדרסם, אפילו אינו מתכוין להרגם, אלא שהוא פסיק רישיה. וצריך לדקדק בהילוכו במקומות שהם מצויים[1464].

ולהאומרים שאפילו מלאכה שאינה צריכה לגופה חייבים עליה, לא התירו להרוג כשרצין אחריו, ולדרוס לפי תומו כשאין רצין אחריו, אלא במיני חיה ורמש שיש בנשיכתם ספק נפשות, אבל דבר שאינו ממית לעולם בנשיכתו, אסור אפילו לדרסו, ואפילו רץ אחריו[1465], שאין מחללים שבת במלאכה גמורה של תורה בשביל היזק הגוף[1466].

והעיקר כסברא הראשונה. ומכל מקום כל בעל נפש יש לו להחמיר על עצמו[1467] באיסור של תורה במקום שאפשר, דהיינו אם אין רץ אחריו אל ידרסנו, אם אפשר לו להשמר ממנו ולהזהיר לאחרים שישמרו ממנו:

מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, ומשום צערא פטור עליה ושרי לכתחלה). שו"ע ס"י (ושאר מזיקין, כגון נחש ועקרב מקום שאינם ממיתין, אם רצין אחריו, מותר להרגם).

[1458] והיינו אפילו בהיזק הגוף של יחיד. וכן הוא לעיל סי"ז (התירו חכמים לגמרי מפני חשש היזק הגוף). וראה בהנסמן שם (הערה 1422).

[1459] כדלעיל סי"ט (וכל זה לענין צידת הפרעוש. אבל להרגו אסור לדברי הכל, אפילו הוא על בשרו ועוקצו, שמשום צער בעלמא לא התירו).

[1460] ב"י שם (איכא למימר דהנך מזיקין דרכן לנשוך נשיכה עוקצת, מה שאין כן בפרעושים).

[1461] גמרא שם (אמר רב ששת נחש דורסו לפי תומו ואמר רב קטינא עקרב דורסו לפי תומו). שו"ע שם (מותר לדורסם לפי תומו).

[1462] רמב"ן שם (ומסקנא דשמעתא נחש דורסו לפי תומו, ופירוש אפילו במתכוין, משום דסבירא לן כרבי שמעון במלאכה שאינה צריכה לגופה ... אפילו במתכוין וכרבי שמעון). רשב"א שם (הכי פירושה, דורסו אפילו במתכוין, אלא שהוא עושה לפי תומו שמראה עצמו כאילו אינו מתכוין, דכל כמה דאפשר לשנויי משנינן). מ"מ שם (פירשו הרמב"ן והרשב"א ז"ל דורסו ואפילו במתכוין, אלא שהוא עושה לפי תומו, שמראה עצמו כאילו אינו מתכוין, וכל זה משום דקי"ל כרבי שמעון במלאכה שאינה צריכה לגופה). ר"ן מה, ב (הכי פירושה, דורסו ואפילו במתכוין, אלא שהוא עושה לפי תומו, שמראה עצמו כאילו אינו מכוין, ובהכי שרי וכרבי שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה). שו"ע שם (ואפילו במתכוין, אלא שמראה עצמו כאילו אינו מכוין).

[1463] שהרי כן מתבארת גמרא זו לדעת הרמב"ם, כדלקמן בסמוך.

[1464] איסור והיתר הארוך שער נט סל"ט (אמנם בנמלים ושאר שקצין ורמשים וכה"ג, אף דרך הילוכו אסור, אלא צריך לדקדק בדריסתם במקומות שמצויין). הובא באליה זוטא סקי"ח.

[1465] כ"מ שם, וב"י (כי אמרינן דשאר מזיקין אם רצין אחריו נהרגין, בשאינם ממיתין בודאי, אלא ספק ממיתין ספק אין ממיתין, וכיון שהם ספק ממיתין, ברצין אחריו הוי ספק פיקוח נפש. דאם לא כן לא הוה שרי לרבי יהודה דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה). מ"א סקכ"ג (אפילו להרמב"ם שרי ... ונראה לי דוקא בנחש ועקרב שעל פי הרוב הם ממיתים, ולכן אף במקום שאין ממיתין מותר לדרסן, מפני חשש סכנת נפשות, אבל דבר שאין ממית לעולם, פשיטא דאסור לדרסו להרמב"ם). ופירש מחצית השקל שם (הוא הדין אם היה ספק שקול אם הם ממיתים, גם כן מותר, וכדקיימא לן ספק נפשות להקל).

והיינו דהא דאמרינן בגמרא שם (אמר רב ששת נחש דורסו לפי תומו ואמר רב קטינא עקרב דורסו לפי תומו), מיירי בספק ממיתין בנשיכתן ואין רצין אחריו, שכיון שיש ב' טעמים שאין זה ממש ספק נפשות: (א) שאין ודאי ממיתין בנשיכתן. (ב) שאין רצין אחריו. לכן "הצריכו לשנות בהריגתן בכל מה דאפשר לשנות".

משא"כ אם ודאי ממיתין בנשיכתן, מותר להרוג בכל אופן. ואם ודאי אין ממיתין בנשיכתן, אסור להרוג בכל אופן. ואם ספק ממיתין בנשיכתן, לא התירו להרוג אלא כשרצין אחריו, או לדרסו לפי תומו.

וראה תהלה לדוד ס"ק יב.

[1466] כדלעיל סי"ז (להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, ואין מחללין שבת במלאכה גמורה של תורה בשביל היזק הגוף, אלא בשביל סכנת נפשות), ושם נסמן (הערה 1424).

[1467] ראה גם לקמן סי' שלד סוף סכ"ט (להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים ... וכן עיקר (ואעפ"כ כל בעל נפש יש לו להחמיר לעצמו)), ושם נסמן.

כג אותן האנשים שהורגין בשבת השממית (שקורין שפי״ן), צריך למחות בידם, שהרי אינה מזקת. ואף שיש לחוש שתפול לתוך המאכל, מכל מקום דבר שאינו מצוי הוא, וגם אפשר לכסות המאכלים, וגם אחת מאלף היא מסוכנת במאכל[1468], וגם אם היה בה חשש סכנה לא התירו אלא לדרוס לפי תומו[1469]:

צידת חיות בית

כד חיה[1470] ועוף הגדילים ברשותו של אדם, כגון מי שמגדל צביים בביתו או בחצירו, או אווזים ותרנגולים ויונים, הצדן בשבת פטור, שהרי ניצודין ועומדין הן[1471].

אבל הצד יוני שובך ויוני עלייה, חייב, שמחוסרין צידה הן, שכשאדם בא ליטלן מקיניהן הן עשוין להשמט ולברוח מקיניהן[1472]. מה שאין כן עופות הגדילים בבית, שכשהן באין לכלובן בערב נוח לתופסן שם, מפני שאז אינן עשויין להשמט ולברוח, ולפיכך אף כשהן חוץ לכלובן אינן נקראים מחוסרים צידה, כיון שלערב יבואו לכלובן מאליהן[1473].

ומכל מקום[1474] מדברי סופרים אסור לצודן[1475], דהיינו לרדוף אחריהן עד שיכנסו למקום שנוח לתופסן שם. אבל לטלטלן ביד אסור בלא איסור צידה משום מוקצה[1476].

במה דברים אמורים כשהן בחצר או בית גדול כל כך שאם לא גדלו בין בני אדם היו צריכים מצודה, דהיינו לבקש תחבולות לתפסם שם, והיו נקראים מחוסרים צידה, כגון שהוא בית גדול כל כך שאינו יכול לתפסו שם במרוצה אחת, ורודף שם אחריהם עד שיכנסו לחדר שאינו גדול כל כך ונועל הדלת בפניהם. אבל אם הם בבית שאינו גדול כל כך, ניצודין ועומדין הן[1477], או אפילו הן בבית גדול כל כך, ואפילו הן ברשות הרבים, ודוחה אותם עד שיכנסו לבית אחר גדול כל כך, אין כאן צידה כלל

[1468] מ״א סקכ״ג (ואותן אנשים שהורגים השממית שקורין שפי״ן בל״א, נראה לי דאיסור גמור הוא, דהא אינה מזקת, אף דיש לחוש שיפול לתוך המאכל, מכל מקום מלתא דלא שכיחא הוא, ויכול לכסות המאכל, וגם אחד מאלף שהיא מסוכנת במאכל. לכן יש למחות בידם).

[1469] כדלעיל סעיף הקודם, אפילו להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה (ואם אינן רצין עתה אחריו, אלא שחושש על העתיד, אסור להרגם הריגה הניכרת שהיא נעשית במתכוין, אבל מותר לדרסם לפי תומו בהליכתו).

[1470] לתוכן סעיף זה, ראה מה שהאריך בקובץ הערות וביאורים ירושלים ח״ג ע׳ קנט ואילך.

[1471] משנה קז, א (חיה ועוף שברשותו, הצדן פטור), ופרש״י (שהרי ניצודין ועומדין). ברייתא ביצה כד, א (הצד אווזין ותרנגולין ויוני הרדיסאות (הן הגדלים בבתים, רש״י), פטור). רמב״ם פ״י הכ״ד (הצד חיה ועוף שברשותו, כגון אווזין ותרנגולין ויוני עלייה פטור). מ״מ שם (וט״ס הוא, דיוני עליה אינם ברשותו). וראה גם רמב״ם פכ״א הל״ו (בהמתו וחייתו ויוני הבית ואווזין ותרנגולין). ראב״ן בשלטי הגבורים שעל הגהות מרדכי פא, ד (אווזים ותרנגולים וחיות שיש לו לאדם בתוך ביתו, כגון צביים שמגדלן בביתו). הובא בד״מ ס״ק ב, ובמ״א סקכ״ו.

וכן הוא לקמן סי׳ תצז ס״י (אווזים ותרנגולים ויונים שבבית, וכן שאר עופות שהן בבית, כיון שהן באין לכלובן לערב הרי אינם מחוסרין צידה, והצד אותן בשבת, אפילו חוץ לכלובן, פטור).

[1472] ביצה כד, א (הצד יוני שובך ויוני עלייה (יוני הבר הן ושטין ואוכלין בחוץ, רש״י), וצפרים שקננו בטפיחין בבירות, חייב ... דעבידי לרבויי (פורחין עד קינן, וצריך לעלות אחריהן, וגם שם נשמטין ממנו ויורדין, רש״י)).

וכן הוא לקמן שם סט״ז (יוני שובך ויוני עליה, דהיינו יוני הפקר שבאים ומקננים בשובך ובעליה, וכן צפרים שקננו בטפיחים (פירוש כלי חרס הבנויים בכותל לקנן בהם העופות), אף על פי שהן באין לכלובן לערב, מכל מקום כיון שעשויין להשמט ולברוח מפני בני אדם, ובורחין עד קינן וצריך לעלות אחריהן, וגם שם נשמטין ממנו ויורדין ואין נוח לתפסן אפילו בכלובן, לפיכך הצד אותם בשבת אפילו מכלובן חייב).

[1473] ברייתא וגמרא שם (הצד אווזין ותרנגולין ויוני הרדיסאות פטור, אמר רבה בר רב הונא אמר שמואל הללו באין לכלובן לערב), ופרש״י (אווזין ותרנגולין באין לערב לכלוב, ונוח לתפשן שם, הלכך הרי הן כנצודין ועומדים, ומותר לצודן אפילו חוץ לכלובן).

[1474] ההלכות שנתבארו כאן, בהמשך הסעיף, נסמנו לעיל ס״א (הערה 1346).

[1475] רמ״א סי״ב (ויש אומרים דאסור לצוד חיה ועוף שברשותו, ואם צדן, פטור).

[1476] ט״ז סקי״א (והא דמותר לפי דעה ראשונה לצוד, היינו שירדוף אותה עד שתכנס לבית, או שדוחין אותה בידים, כדלעיל סי׳ ש״ח ס״מ, אבל לטלטל אותה ודאי אסור). והיינו כדלעיל סי׳ שח סע״ח (אסור לטלטל בהמה או חיה או עוף, מפני שאינן ראויים בשבת כשהם חיים).

[1477] שו״ת מהרש״ל ס״י (שאלה, התרנגולים שבביתו אם אסור בשבת לצוד אחריהן וליטלן. תשובה, אע״פ שבגמרא משמע לאיסור ... לא איירי אלא בחצר גדול, אבל בבית או בבית החורף משמע דמותר לכתחלה).

ובזה מיירי האמור לעיל סי׳ שח סע״ט (תרנגולת ... מותר לדחות אותה מאחוריה בידים, כדי שתכנס ללול, אם ברחה ממנו).

ומותר[1478]:

כה וכל זה בחיה ועוף, אבל בהמות הגדילים ברשותו של אדם, מותר לצודן[1479] אפילו מרשות הרבים. וחתול דינו כשאר חיה, ואסור לצודו[1480] אלא על דרך שנתבאר[1481].

וכל זה בשלא מרדו, אבל אם מרדו, אפילו פרה שמרדה, ואין צריך לומר חיה ועוף שמרדו, הצדן בשבת חייב, כמו הצד חיות ועופות הבר, שהרי הללו גם כן לא יבואו לכלובן לערב[1482]:

[1478] משנה קז, א (חיה ועוף שברשותו, הצדן פטור). אגודה פי"ג סי' קכ (ומכל מקום אסור לצודן, כדתנן פרק שמונה שרצים חי' ועוף שברשותו הצדן פטור, ואמר שמואל כל פטורי דשבת פטור ואסור, ואמרינן פרק מפניין (קכח, ב) אין מדדין תרנגולת שברחה, לכן תרנגולת שיצתה מן הבית בשבת אסור לצודה, אך דוחין אותה עד שתיכנס, כיון דרחב הוא ולא נקיט לה בחדא שחיא, לא הוי צידה). הובא במ"א סקכ"ו. הרי שלא אסרו מדברי סופרים, אלא "לצוד" חי' ועוף הגדלים בביתו, ממקום שמחוסר צידה (למי שאינם גדלים בביתו) למקום שאינו מחוסר צידה. אבל מותר לדחות אותה, עד שתיכנס לבית גדול שעדיין מחוסר צידה.

והיינו שכל מה שאסור מהתורה בחיה ועוף שאינם גדלים בביתו (ממקום שמחוסר צידה למקום שאינו מחוסר צידה), גזרו חכמים אף בגדלים בביתו. וכל מה שנאסר רק מדברי סופרים בחיה ועוף שאינם גדלים בביתו (שכבר ניצודים ועומדים, או שדוחה אותם לבית גדול), לא גזרו חכמים בגדלים בביתו.

*

וכיון שהוא רק דוחה אותם עד שיכנסו, אינו אסור אף משום מוקצה, כדלעיל סי' שח סע"ט (מדדין אותם ברשות היחיד, דהיינו שאוחז בצוארן ובצדדין ומסייען ומנענע רגליהן שילכו. ובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ, שמוקצים הם ואסורים בטלטול), וס"פ (וכל זה לדדות ברשות היחיד, אבל ברשות הרבים אסור לדדות שום בהמה חיה ועוף, גזרה שמא יגביהם ויוליכם ויתחייב משום מעביר ד' אמות ברשות הרבים ... ולדחות אותם מאחריהם, אם ברחו, מותר אפילו ברשות הרבים).

[1479] ראב"ן בשלטי הגבורים שעל הגהות מרדכי פא, ד (אבל בהמות מותר, כגון פרות ורחלים ושאר בהמות. ... אב"ן). הובא בד"מ ס"ק ב, ובמ"א ס"ק כו.

והיינו כי אפילו כשהן ברשות הרבים אינן בורחות מבעליהן (ולא רק שלערב יבואו מאליהן). משא"כ חיה ועוף, שרוצה בעליהן להכניסן לביתו, יכולות הן לפעמים לברוח (אף שלערב יבואו מאליהן).

[1480] ראב"ן שם (וחתול מסתברא שלא ליקח בשבת ... אב"ן). רמ"א סי"ב (חתול דינה כשאר חיה, ואסור לתפשה בשבת).

והיינו כיון שכשהיא ברשות הרבים, ורוצה בעליה להכניסה לביתו, יכולה היא לפעמים לברוח (אף שלערב תבוא מאליה).

*

יוצא אם כן, שאם התרנגול או החתול נמצאים בחצר, אסור להכניסם בשבת ללול או לחדר קטן שבבית. וכן אם הם בחדר קטן הפתוח, אסור לסגור עליהם את הדלת. אבל אם הם נמצאים בחדר קטן וסגור שבבית, מותר להעבירם לחדר אחר.

משא"כ בכבש או עז (ואפשר גם כלב), אף כשהם בחצר, מותר להכניסם לחדר קטן שבבית.

[1481] בסעיף הקודם.

[1482] ירושלמי פי"ד סוף ה"א (שור שמרד, הצדו בשבת חייב). הובא במ"מ פ"י הכ"ד. שו"ע סי"ב (אבל אם הם מורדים, אסור לתפסם אפילו בחצר, אם החצר גדול, שאם לא גדלו בין בני אדם היו צריכים מצודה). רמ"א שם (אבל פרה וסוס, וכל שכן שאר חיה ועוף שמרדו, אם צדן חייב חטאת, וכן עיקר).

שיז דין קשירה ועניבה בשבת

ובו י"א סעיפים:

קשר של קיימא וקשר אומן

א הקושר[1483] והמתיר הן מאבות מלאכות[1484], שכן במשכן היו צידי חלזון קושרין ומתירין ברשתותיהן, שכל רשתות עשויות קשרים קשרים, והן קשרי קיימא, ופעמים שצריך ליטול חוטין מרשת זו ולהוסיף על זו, ומתיר מכאן וקושר מכאן[1485].

ומן התורה אינו חייב אלא על קשר של קיימא[1486] העומד להתקיים לעולם[1487], דהיינו שקושרו על דעת שישאר כן כל זמן שאפשר לו להיות קיים, וכל זמן שלא יצטרך לו להתירו. ואע"פ שאפשר שיצטרך לו להתירו בזמן קרוב ויתירנו, אעפ"כ הואיל וכשקושרו אינו קוצב זמן בדעתו מתי יתירנו, ואפשר שישאר כן לעולם, הרי זה נקרא קשר של קיימא, וחייבים על קשירתו[1488] ועל התרתו[1489].

אבל אם קוצב בדעתו איזה זמן שאז יתירנו בודאי, אפילו הוא זמן ארוך מאד, אין זה של קיימא מן התורה, ופטור בין על קשירתו בין על התרתו. אבל מדברי סופרים נקרא זה גם כן של קיימא, הואיל ועומד להתקיים איזה זמן, ואסור בין לקשרו בין להתירו[1490].

[1483] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) קשר של קיימא וקשר אומן (ס"א-ד).
(ב) במנעל, בית הצואר, דלי ופרה (ס"ה-י).
(ג) הפותל חבלים (סי"א).

לכללות סימן זה ראה כנישתא דבי רב. שבת כהלכה פרק כז.

[1484] משנה עג, א (אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ... הקושר והמתיר).

[1485] מסקנת הגמרא עד, סוע"ב (שכן צדי חלזון (לצבוע התכלת בדמו, רש"י) קושרין ומתירין (שכל רשתות עשויות קשרים קשרים, והן קשרי קיימא, ופעמים שצריך ליטול חוטין מרשת זו ולהוסיף על זו, מתיר מכאן וקושר מכאן, רש"י)).

והיינו שבזה היתה בעשיית המשכן, לא רק מלאכת "קושר", אלא גם מלאכת "מתיר" (מתיר מכאן וקושר מכאן).

ומזה למדנו גם האמור לקמן בסמוך ש"אע"פ שאפשר שיצריך לו להתירו בזמן קרוב", מכל מקום נחשב "קשר של קיימא, העומד להתקיים לעולם", ושם נסמן (הערה 1488).

[1486] רבי יהודה במשנה קיג, א (כל קשר שאינו של קיימא, אין חייבין עליו).

[1487] רש"י קיא, ב ד"ה ואלו קשרים (קשר של קיימא שאינו מתירו לעולם). קיב, א ד"ה בדאושכפי (קושר קשר ... והוא קיים לעולם). טור (כל קשר העומד להתקיים לעולם). ב"י ד"ה כל קשר (נמצינו למדין דקשר של קיימא מיקרי קשר דבר שדרך לקושרו על דעת שיעמוד לעולם).

ואף שבשאר מלאכות סגי במה שמתקיים משך זמן, כדלקמן סי' שכ סכ"ח (אין איסור מן התורה אלא הצובע בצבע המתקיים, אבל צבע שאינו מתקיים כלל ... פטור), וסי' שמ ס"ו (אינו חייב אלא כשכותב בדבר המתקיים על גבי דבר המתקיים).

נתבאר באגרות קודש חי"א אגרת ג'תשפט (יש לומר הסברא בפשיטות, כיון שכן הי' במשכן, שכל עניני תפירה וחיבור היו על מנת שישארו כך לעולם).

[1488] ט"ז ס"ק א (דאם דעתו שישאר כן לעולם, דהיינו כל זמן שאפשרי לו להיות קיים ולא יצטרך להתירו, ואינו קצב זמן בדעתו מתי יתירו, זהו חייב).

שכן יש ללמוד מהמובא לעיל (שכן במשכן היו צידי חלזון קושרין ומתירין ברשתותיהן, שכל רשתות עשויות קשרים קשרים, והן קשרי קיימא, ופעמים שצריך ליטול חוטין מרשת זו ולהוסיף על זו, מתיר מכאן וקושר מכאן). וראה אבני נזר או"ח סי' קפא אות יא.

וגם אם הוא דבר שבלה אחר זמן קצר, או שזורקים אותו לפח אחר זמן קצר, נקרא קשר של קיימא, כיון שאין מתירים אותו לעולם, וכמו באיגוד הלולב, שנתבאר לקמן סי' תרנא ס"ו (קושרים שני ראשי הכרך בשני קשרים זה על גבי זה, וביום טוב שאי אפשר לקשרן בענין זה, שהרי הוא קשר של קיימא, שאינו חושש להתירו עולמית). וראה כנישתא דבי רב.

וכל זה כשקושרו על דעת שישאר כן כל זמן שלא יצטרך להתירו. משא"כ כשמן הסתם יתירו באותו יום, אלא לפעמים יבטלו לעולם, אינו אסור אלא מדברי סופרים, כדלקמן ס"י (כל קשר שלפעמים נמלך ומבטלו לעולם, אף על פי שבתחלת עשייתו אינה על מנת לבטלו, אסור, שמא ימלך ויבטלנו), ושם נסמן (הערה 1555).

[1489] משנה קיא, ב (וכשם שהוא חייב על קישורן, כך הוא חייב על היתרן). טור (כל קשר העומד להתקיים לעולם, חייבין חטאת על קשירתו והתרתו).

[1490] ט"ז שם (ואם קוצב בדעתו איזו זמן שבודאי יתירו אז, פטור, יהיה הזמן מה שיהיה, דחיוב אין כאן, כיון שיש לו עכ"פ זמן, ואיסור יש כאן, שתוך אותו הזמן הוא מיקרי של קיום).

אבל אם אינו עומד להתקיים כלל, אלא להתירו ביומו, כגון קשרים שבמלבושים ומנעלים, שכשלובשן שחרית קושרן וכשפושטן ערבית מתירן, מותר לקשרן ולהתירן בשבת[1491].

אבל אם הוא בדעתו שלא להתירן ביומן[1492], כגון תלמידי חכמים שלומדים בלילות ואינם חולצין מנעליהן ולא פושטים מלבושיהן בלילה, אסורים לקשרם בשבת שחרית[1493], אם בדעתם שלא להתירן ערבית[1494]. וכן אסורים להתירן בשבת, אם כשקשרו אותן באחד מימות החול היה בדעתם שלא להתירם מיד בלילה שלאחריו. אבל אם אין בדעתם כלום כשקושרין אלא קושרים סתם, מותרים לקושרם בשבת, ואף שאחר כך אינן מתירין אותן בלילה עד לאחר איזה זמן, אינן נקראים בשביל כך קשר של קיימא, הואיל ובשעת הקשירה לא היה הדבר ודאי שלא יתירו אותן בליל מוצאי שבת, שהרי לפעמים גם התלמידי חכמים חולצים מנעליהם בלילה טרם ישכבו[1495]. וכן מותרין להתירן בשבת אם קשרו סתם, אפילו קשרו לפני השבת זמן מרובה ולא התירו בינתיים.

אבל קשרים שלעולם דרכו לקיימן איזה זמן בודאי, ואין דרכו לעולם להתירו ביומן, אסור לקושרן בשבת אפילו בסתם, או להתירם[1496].

ואף ששיטת רבינו היא שחצי שיעור במלאכות שבת אסורה מהתורה, כדלקמן סי׳ שמ ס״א (ועל אחת פטור אבל אסור מן התורה כשאר חצי שיעור), ושם נסמן.

נתבאר בלקוטי שיחות חי״ד ע׳ 14 (אין זה חצי שיעור (בכמותה) של המלאכה, כי אם חצי מלאכה – חסר באיכות וגדרי ומהותה של המלאכה, כי ה״דעת שישאר כן לעולם״ הוא חלק מאיכותה ומגדרי המלאכה, ובלעדה חסר בגדר המלאכה, ולכן אינה אסורה מן התורה).

וראה גם לקמן סי״א (והערה 1562). מי טל (קושר) סי״ח ס״ג.

[1491] משנה קיא, ב (קושרת אשה מפתח חלוקה, וחוטי סבכה, ושל פסקיא, ורצועות מנעל וסנדל), ופרש״י (דכיון דכל יומא שרו ליה, לא דמי מידי לקשר של קיימא, ומותר לכתחילה). גמרא קיב, א (איתמר התיר רצועות מנעל וסנדל, תני חדא חייב חטאת, ותניא אידך פטור אבל אסור, ותניא אידך מותר לכתחלה ... הא דקתני חייב חטאת בדאושכפי [רצענים; סנדלרים] (שהאושכף עושה כשתוחב הרצועה במנעל, קושר קשר מתוכו שלא תוכל לצאת והוא קיים לעולם, רש״י), פטור אבל אסור בדרבנן (אין חולצין מנעליהן מרגליהן עד ליל שבת, לפי שלומדין בכל הלילות של ימות החול ושוכבין מעט בלבושיהן, הילכך פטור אבל אסור, ספר התרומה סי׳ רמג), מותר לכתחלה בדבני מחוזא (וצריך להתירו ערבית, רש״י) ... דנפקי בי תרי (וצריך כל אחד ואחד לקשור לפי רגלו, הלכך בכל יום קושרו ומתירו, רש״י)). טור (ושעומד להתיר בכל יום מותר לכתחלה), וט״ז שם (אבל אם חושב בדעתו להתירו ביומו, זה לא מקרי זמן כלל, ומותר לכתחלה).

*

וכעין זה הוא גם לענין מלאכת בנין, שבנין עראי פטור אבל אסור, ואם עשוי לסתור בתוך השבת מותר, כדלעיל סי׳ שיד סי״ט (במה דברים אמורים כשהדלת עשויה שם לקיום על מנת שלא להסירה בשבת ... אבל אם אינה עשויה לקיום כלל, אין בה משום סתירה), ושם נסמן (הערה 1192).

אמנם יש מלאכות שאסרו חכמים אפילו אם מתקיימת דקות אחדות, כמו מלאכת כותב דלקמן סי׳ שמ ס״ו (אפילו בדבר שאינו מתקיים על גבי דבר שאינו מתקיים, כגון לכתוב במשקין ומי פירות על גבי עלי ירקות וכיוצא בהן. ולכן צריך ליזהר שלא לכתוב באצבעו במשקין על השלחן, או לחקוק באפר או בשומן קרוש או בדבש), ומלאכת צובע דלקמן סי׳ שכ סכ״ח (צבע שאינו מתקיים כלל ... פטור, שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום. ומכל מקום אסור מדברי סופרים), ושם נסמן (הערה 2193).

[1492] שו״ת מהר״ם (לבוב) סי׳ תלד (שכל קשר שאין מתירין ליומיה פטור אבל אסור). תשב״ץ סי׳ נב. כל בו סי׳ לא ד״ה הקושר קשר. רמ״א ס״א (ויש אומרים שכל קשר שאינו עשוי להתיר באותו יום עצמו, מקרי של קיימא). ט״ז שם (כל שהוא יותר מיום אחד היא בכלל זה, יהיה הזמן כפי מה שיהיה ... דאחר יום אחד אסור לכתחלה).

[1493] גמרא שם (פטור אבל אסור, בדרבנן), לפירוש ספר התרומה סי׳ רמג (ומורי רבינו מפרש מנעל של רבנן ... אין חולצין מנעליהן מרגליהן עד ליל שבת, לפי שלומדין בכל הלילות של ימות החול ושוכבין מעט בלבושיהן, הילכך פטור אבל אסור).

[1494] ט״ז ס״ק ב (כיון שדרכם בכך רוב הפעמים, ממילא כשאדם גומר בדעתו שיהיו נשארים בודאי איזה זמן, הי׳ איסור).

[1495] ט״ז שם (קשה דאם כן הוי בכלל פטור אבל אסור, והיאך קושרים אותו בשבת שחרית. ויש לומר דמכל מקום לא נחשב בכלל קביעות זמן שזכרנו, דהרבה פעמים שוכבים גם בחול וחולצין מנעליהם).

ואף שלענין קשר ״העומד להתקיים לעולם״ נתבאר לעיל ״דהיינו שקושרו על דעת שישאר כן כל זמן שאפשר לו להיות קיים, וכל זמן שלא יצטרך לו להתירו. ואע״פ שאפשר שיצטרך לו להתירו בזמן קרוב ויתירנו, אעפ״כ הואיל וכשקושרו אינו קוצב זמן בדעתו מתי יתירנו, ואפשר שישאר כן לעולם, הרי זה נקרא קשר של קיימא״.

היינו דוקא לענין קשר ״העומד להתקיים לעולם״, שכך הי׳ בעשיית המשכן, כדלעיל שם (הערה 1488). משא״כ לענין קשר העומד להתקיים ״איזה זמן״, שאינו אסור אלא מדברי סופרים, בזה מתירים לגמרי אם ״בשעת הקשירה לא היה הדבר ודאי שלא יתירו אותן בליל מוצאי שבת״.

[1496] ט״ז סוף סק״א (כיון שדרך להניח כך, אמרינן ודאי היה דעתו כך, ולא אמרינן להקל שהיה בדעתו להתירו היום).

ויש אומרים[1497] שכל קשר שאינו עומד להתקיים ז׳ ימים, אינו נקרא קשר של קיימא אפילו מדברי סופרים, ומותר לקשרו ולהתירו בשבת.

ואפילו אם רוב הפעמים דרכו לקיימן ז׳ ימים, אלא שלפעמים גם כן מתיר אותו בתוך ז׳, כגון תלמיד חכם שרוב הפעמים אינו חולץ מנעליו ולא פושט מלבושיו כי אם משבת לשבת, שנמצא מקיים קשריהם ז׳ ימים, ולפעמים גם כן מתירן תוך ז׳, אינן נקראים קשר של קיימא, אלא אם כן יש בדעתו בשעת קשירתן שלא להתירן עד לאחר ז׳, אבל אם קושרן סתם, אינן נקראים של קיימא, אלא אם כן דרכו לעולם לקיימם שבעה ימים, כגון המשיחות שקושרין בהן בית הצואר של הכתונת, מי שאין דרכו לעולם להתירן אלא כשמחלף הכתונת משבת לשבת, אסור לקשרן ולהתירן בשבת[1498].

ולענין הלכה יש להחמיר כסברא הראשונה, אלא אם כן צריך הרבה לכך, אזי יש להקל לעשות על ידי נכרי[1499]:

ב יש אומרים[1500] שאין חייבים מן התורה אפילו על קשר העומד להתקיים לעולם, אלא אם כן הוא מעשה אומן, דהיינו שהוא קשר חזק ואמיץ כקשרים שהאומנים עושים בשעת מלאכתן[1501], כגון קשרי רצועות מנעל וסנדל שקושרין הרצענין בשעת עשייתן, וכן בכל כיוצא בזה.

---

*

סיכום כללי ההלכה – לפי דעה זו:
(א) אם דעתו להתירו ביומו, מותר.
(ב) גם אם קושרו בסתם, ודרכו לפעמים להתירו ביומו, מותר.
(ג) אם דעתו להתירו אחר יומו, אסור מדברי סופרים.
(ד) גם אם דעתו להתירו אחר זמן ארוך מאד, אינו אסור אלא מדברי סופרים.
(ה) גם אם קושרו בסתם, ואין דרך להתירו ביומו, אלא לקיימו איזה זמן, אסור.
(ו) אם דעתו שיתקיים לעולם, חייב עליו.
(ז) גם אם דעתו שיתקיים כל זמן שלא יצטרך, ואפשר יצטרך להתירו בזמן קרוב, חייב.
(ח) ואם מן הסתם יתירו ביומו, ולפעמים נמלך ומבטלו לעולם, אסור מדברי סופרים (ס״י).

[1497] רש״י קיב, א ד״ה קיטרא (שפעמים שמניח שם שבוע או שבועיים), וד״ה בדחומרתא (ופעמים שמתקיים שבת או חדש). מרדכי רמז שפו (אם מתקיים הקשר שבוע אחד או שבועים עד שיחליף, אסור מדרבנן). טור (והעומד להתקיים ז׳ ימים פטור אבל אסור), וב״י (כל שאינו עומד להתקיים שבעה ימים, מיקרי עשוי להתירו בכל יום ושרי). רמ״א שם (ויש מקילין לומר דעד שבעה ימים לא מקרי של קיימא).

[1498] הגהות מיימוניות פ״י אות ג (כיון שאינו עומד להתיר אלא משבת לשבת). מ״א סוף סקי״א (ומכל מקום נראה לי, דאם אינו רגיל להתיר הקשר של הכתונת אלא משבת לשבת, אסור).
וכן הוא לקמן ס״ו (קשרי הכיבוס, או המשיחות שבכתונת שנקשרו ... אם אינו רגיל להתיר המשיחות אלא כשמחליף הכתונת משבת לשבת, אסור ... להתיר).
וראה מראי מקומות וציונים.

והיינו שכל הדברים האמורים לעיל לדעה הראשונה – לענין יום אחד, כן הוא גם לדעה זו – לענין ז׳ ימים:
(א) אם דעתו להתירו תוך ז׳ ימים, מותר.
(ב) גם אם קושרו בסתם, והדרך לפעמים להתירו תוך ז׳ ימים, מותר.
(ג) אם דעתו להתירו אחד ז׳ ימים, אסור מדברי סופרים.
(ד) גם אם קושרו בסתם, ואין דרך להתירו תוך ז׳ ימים, אסור.

[1499] ט״ז סוף סק״ה (אלא יעשנו על ידי עכו״ם, אם הוא צריך הרבה לכך, כן נראה לי).
אבל אם דעתו שיתקיים יותר מז׳ ימים, אין לעשותו על ידי נכרי, אף אם צריך הרבה לכך.
ואף שגם בזה אין איסורו אלא מדברי סופרים, שהתירו בו אמירה לנכרי במקום מצוה, כדלעיל סי׳ שז סי״ב (דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת, והוא שיהיה ... לצורך מצוה ... ויש אומרים שהוא הדין במקום הפסד ... והוא הדין לצורך גדול).
וראה בדי השלחן סי׳ קכג ס״ק ז. כנישתא דבי רב. שבת כהלכה פכ״ז הערה נט.

[1500] גמרא קיב, א (הא דקתני חייב חטאת – בדאושכפי [רצענים; סנדלרים], פטור אבל אסור – בדרבנן, מותר לכתחלה – בדבני מחוזא), לפירוש הרי״ף מא, ב (הא דתני חייב, במנעל דאושכפי, דמעשה אומן הוא, וקשר של קיימא הוא). רמב״ם פ״י ה״א. שו״ע ס״א (הקושר קשר של קיימא, והוא מעשה אומן, חייב, כגון ... קשרי רצועות מנעל וסנדל שקושרים הרצענים בשעת עשייתן, וכן כל כיוצא בזה).

[1501] שלטי הגבורים מא, א אות ג (וקשר אומן לא נתברר לי היטב האיך הוא, מיהו נראה מלשון האלפסי, הוא קשר שקושרין אותו הדק היטב .... דהוי קשר אמיץ). ט״ז ריש ס״ק א (דאם הוא מעשה אומן, ממילא הוה חזק מאד).

אבל הקושר קשר של קיימא, ואינו מעשה אומן, פטור. כיצד נפסקה לו רצועה וקשרה, נפסק החבל וקשרו, או שקשר חבל בדלי, או שקשר רסן הבהמה, וכן כל כיוצא באלו הקשרים שהם מעשה הדיוט, וכל אדם קושר אותם לקיימא, פטור. אבל אסור מדברי סופרים[1502], אפילו אינו עומד להתקיים לעולם[1503] אלא כשיעור שנתבאר[1504].

אבל קשר שהוא מעשה אומן, אפילו אינו עשוי להתקיים כלל, אלא להתירו ביומו, אסור מדברי סופרים לקשרו ולהתירו בשבת[1505], גזרה משום קשר מעשה אומן העשוי להתקיים לעולם, שחייבים עליו מן התורה[1506].

ויש אומרים[1507] שאין חילוק כלל בין מעשה אומן למעשה הדיוט, שאפילו קשר שהוא מעשה הדיוט חייבים עליו מן התורה אם הוא של קיימא, ואם אינו עומד להתקיים כלל, בענין שמותר במעשה הדיוט, מותר גם כן במעשה אומן[1508].

ויש להחמיר כסברא הראשונה[1509]. ולכן נהגו ליזהר שלא לקשור או להתיר שום קשר שהוא ב׳ קשרים זה על זה אפילו הוא עומד להתירו ביומו, מפני שאין אנו בקיאין איזה קשר נקרא מעשה אומן שאסור לקשרו ולהתירו אפילו אינו עומד להתקיים כלל, וכל קשר אמיץ שהוא קשור הדק היטב, יש להסתפק בו שמא זהו מעשה אומן, וב׳ קשרים זה על גבי זה הוא גם כן קשר אמיץ[1510].

[1502] גמרא שם (פטור אבל אסור, בדרבנן). לפירוש הרי״ף שם (והא דתני פטור אבל אסור, בדרבנן, דמעשה הדיוט הוא, אלא שהוא קשר של קיימא, ולפיכך פטור אבל אסור). רמב״ם שם ה״א-ב. שו״ע שם (אבל הקושר קשר של קיימא ואינו מעשה אומן, פטור ... כיצד, נפסקה לו רצועה וקשרה, נפסק החבל וקשרו, או שקשר חבל בדלי, או שקשר רסן בהמה, הרי זה פטור, וכן כל כיוצא באלו הקשרים שהם מעשה הדיוט וכל אדם קושר אותם לקיימא).

[1503] שלטי הגבורים שם (ולכו״ע כל שעומד להתקיים ימים מה, אסור לקשור אפילו אינו מעשה אומן, ואפילו לדעת מיימוני ורבינו).

ואף שלדעה זו, עיקר ההלכה של פטור אבל אסור היא ב״קשר העומד להתקיים לעולם״, ואינו מעשה אומן.

מכל מקום גם בעומד להתקיים איזה זמן, אסור מדרבנן.

וראה בדי השלחן סי׳ קכג ס״ק ג. מי טל (קושר) סי׳ כא. כנישתא דבי רב.

[1504] לעיל ס״א (מיום א׳ ומעלה – לדעה הא׳, ומשבוע א׳ ומעלה – לדעה הב׳).

[1505] רי״ף שם (והא דתני מותר לכתחלה, בדבני מחוזא, כגון רצועות שיוצאות מגופו של מנעל, וקושרין אותו על הרגל ועל השוק אחר שנועלין את המנעל, דלאו מעשה אומן ולא קשר של קיימא הוא). והיינו דלא הותר אלא כשאינו מעשה אומן וגם אינו קשר של קיימא, משא״כ כשהוא מעשה אומן, אסור, אפילו אינו עשוי להתקיים. רמב״ם שם (וכל קשר שאינו של קיימא, אם קשרו קשר אומן, הרי זה אסור). ב״י סוד״ה כל (ואם אינו קשר של קיימא, וקשרו אומן, נראה מדברי הרי״ף ... דפטור אבל אסור, וכן נראה מדברי הרמב״ם). רמ״א שם (קשר של אומן, דאפילו בשאינו של קיימא, אסור לקשרו). ט״ז ס״ק א (דלהרי״ף ורמב״ם ... אם אינו של קיימא, היינו שנעשה להתיר בכל יום ... מכל מקום כיון שהוא חזק אסור לכתחלה). וראה לקו״ש חי״ד ע׳ 17 הע׳ 35.

וכן גם אם הוא קשר אומן, והוא עשוי להתקיים איזה זמן, פטור אבל אסור, ואינו חייב אלא ״על קשר העומד להתקיים לעולם ... מעשה אומן״. וראה תהלה לדוד ס״ק א.

[1506] משמעות ד״מ שם (מידי דהוי כעקירה בלא הנחה, דאיתא בריש פרק קמא דשבת (ג, א) דאסור מדרבנן, וכן במוחק שלא על מנת לכתוב). ובזה נתבאר לקמן סי׳ שמז ס״א (זה עקר מרשות זו וזה הניח ברשות השניה, שניהם פטורים ... אבל אסורים לעשות כן מדברי סופרים, גזרה שמא יבאו כל אחד ואחד מהם לעשות מלאכה שלימה בשבת).

*

סיכום שיטה זו:
(א) אינו חייב אלא אם כן: (א) קשר של קיימא. (ב) מעשה אומן.
(ב) אינו מותר אלא אם כן: (א) אינו קשר של קיימא. (ב) מעשה הדיוט.
(ג) אסור מדברי סופרים: (א) קשר הדיוט שיתקיים איזה זמן. (ב) קשר אומן שעומד להתיר מיד.

[1507] רא״ש פט״ו סי׳ א (ורב אלפס ז״ל פירש דמעשה של אומן הוא. ולא נהירא, דבקשר של קיימא אין חילוק בין מעשה אומן למעשה הדיוט). טור (כל קשר העומד להתקיים לעולם חייבין חטאת על קשירתו והתרתו, בין אם הוא של אומן או של הדיוט). רמ״א ס״א (ויש חולקים, שסבירא להו דכל קשר של קיימא, אפילו של הדיוט, חייבין עליו).

[1508] שלטי הגבורים שם (והיכא שעומד לקשור ולהתיר בו ביום, מותר לכתחלה, לא שנא אם הוא של אומן או של הדיוט). מ״א סק״ה ([קשר של אומן, דאפילו בשאינו של קיימא, אסור], היינו לדעת הרמב״ם, אבל להרא״ש מותר).

[1509] היינו כדעה הראשונה שבסעיף זה, שהיא דעת הרי״ף והרמב״ם והשו״ע.

[1510] שלטי הגבורים שם (ומכאן נראה לי שיצא האזהרה, שכשקושרים ב׳ קשרים זה על זה, שאין מתירין אותו בשבת, ואעפ״י שהוא קשר עשוי לקשור ולהתיר בו ביום, ואינו קשר של קיימא, אעפ״כ נזהרים בקשירתו ובהתרתו, משום דהוי קשר אמיץ). רמ״א שם (ויש אומרים דיש ליזהר שלא להתיר שום קשר שהוא שני קשרים זה על זה, דאין אנו בקיאים איזה מקרי קשר של אומן).

ומכל מקום במקום צער אין להחמיר בדברי סופרים[1511], ומותר להתירו אם אינו עומד להתקיים כלל, בענין שמותר בודאי מעשה הדיוט[1512], כיון שלפי סברא האחרונה מותר אפילו בודאי מעשה אומן[1513]:

ג במה דברים אמורים בב׳ קשרים זה על זה. אבל קשר אחד ועניבה על גביו, אין להסתפק בו כלל בקשר מעשה אומן, ומותר לקשרו ולהתירו בכל ענין אם אינו עומד להתקיים כלל[1514].

ואם אינו אלא קשר אחד בלבד, בלא עניבה על גביו, אינו נקרא קשר כלל, ומותר לקשרו ולהתירו אפילו אם עומד להתקיים לעולם[1515].

וכל זה בקושר ב׳ דברים ביחד. אבל אם עשה קשר בראש אחד של חבל או חוט או משיחה[1516], דינו כב׳ קשרים זה על זה לכל דבר[1517]:

ד קשר שאינו נקרא של קיימא מן התורה אלא מדברי סופרים, מותר לקשרו לצורך מצוה, כגון שקושר למדוד אחד משיעורי תורה[1518]. ואפילו קשר מעשה אומן מותר לקשור, אם אי אפשר למדוד בענין

[1511] רמ״א שם (ומכל מקום נראה דבמקום צערא אין לחוש ומותר להתירו, דאינו אלא איסור דרבנן ובמקום צער לא גזרו).

והיינו שאם שרוכי הנעליים נקשרו בב׳ קשרים זה על זה, והוא במקום צער (שאינו יכול להוריד הנעל מעל רגליו בלי התרת השרוכים, ואינו יכול לישון עם הנעלים), יכול להתיר הקשר, כדעת המתירים.

[1512] היינו כשעשוי להתירו בו ביום, כדלעיל ס״א.

משא״כ כשעשוי להתירו תוך ז׳ ימים, אין להתיר במקום צער, כי אם על ידי נכרי, כדלעיל סוף ס״א. וראה כנישתא דבי רב.

[1513] והיינו שיש להקל במקום צער – רק בספק מעשה אומן, דהיינו ״ב׳ קשרים זה על זה ... יש להסתפק בו שמא זהו מעשה אומן״. משא״כ ״בודאי מעשה אומן״ אין להקל אפילו ״אינו עומד להתקיים כלל״, ואפילו ״במקום צער״.

[1514] שלטי הגבורים שם (ונראה לי דאע״פ שקשר קשר ועניבה עליו, לא מקרי בהכי מעשה אומן, ואפילו למיימוני ורבינו יהי׳ מותר לקושרו לכתחלה בשבת, אם הוא עשוי להתיר בו ביום). אגור סי׳ תסה (והעולם נוהג לעשות קשר אחד ועליו חצי קשר). רמ״א ס״ה (ואפילו אם עשה קשר אחד למטה, נוהגין בו [עניבה] היתר). ט״ז ס״ק ז (ונראה לי דהך דנוהגין בו היתר, היינו בקשר העומד להתיר ביומו, שאין חומרתו אלא מצד שמא הוא מעשה אומן). מ״א ס״ק טו (דדוקא כשעשוי להתיר בו ביום, שרי לעשות קשר למטה, דאינו מעשה אומן).

משא״כ אם אינו חושש להתירו עולמית, גם זה אסור, כדלקמן סי׳ תרנא ס״ו (אסור לעשות עניבה על גבי קשר, כיון שאינו חושש להתירו עולמית). וראה לקו״ש חי״ד ע׳ 16 הע׳ 30.

*

וכל זה בעניבה על גבי קשר, אמנם עניבה על גבי עניבה, אינה חשובה קשר כלל, כדלקמן שם (וביום טוב שאי אפשר לקשרן בענין זה, שהרי הוא קשר של קיימא, שאינו חושש להתירו עולמית, אוגדין אותו בעניבה, דהיינו שעושין שתי עניבות זו על גבי זו).

[1515] יראים השלם סי׳ עדר קלז, א (שקשר אחד אינו קשר). הובא בהגהות מיימוניות פ״י אות י (פסק רא״ם שאין נקרא קשר של קיימא, אלא קשר על גבי קשר). מרדכי הלכות קטנות סי׳ תתקמ (מהדקן בקשר אחד לבד. ואומר רבינו אלחנן דכה״ג לא מיקרי קשר של קיימא). הובא במ״א סק״כ. ועל זה מבאר כאן, שלא רק שאינו ״קשר של קיימא״, אלא ש״אינו נקרא קשר כלל״. וראה כנישתא דבי רב.

[1516] חגורה של בד.

[1517] יראים שם (אבל במקום שרגילין לעשות קשר אחד שתתקיים בקשר אחד, כגון שקושר [חב]ל אחד בראשו, ואינו קושר שני ראשין זה לזה, נראה דהוי קשר). הגהות מיימוניות שם (אמנם יש קשרים שמתקיימין בקשר אחד, כגון שקושר חבל אחד בראשו, ואין קושר שני ראשים ביחד). מרדכי שם (יש לומר דכה״ג שאין כאן אלא ראש אחד, מתקיים יותר, אבל בב׳ ראשין זה הראש מושך אילך [וזה מושך] אילך, ועבוד לאינתוקי). רמ״א סוף ס״א (והא דבעינן ב׳ קשרים זה על זה, היינו כשקושר ב׳ דברים ביחד, אבל אם עשה קשר בראש אחד של חוט או משיחה, דינו כשני קשרים).

והיינו דוקא ״אם עשה קשר בראש אחד של חבל או חוט או משיחה״, משא״כ אם עושה קשר אחד בראש שני חוטים יחד, ראה מראי מקומות וציונים. קובץ הערות וביאורים ירושלים ח״ד ע׳ י.

[1518] משנה קנז, א (מעשה בימי אביו של רבי צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית, שפקקו את המאור בטפיח, וקשרו את המקידה בגמי, לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לאו. ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין וקושרין (קשר שאינו של קיימא, אפילו לכתחילה, רש״י) בשבת). ב״י ד״ה ומ״ש רבינו ולצורך (כלומר דלא שרינן משום דבר מצוה אלא קשר שאינו של קיימא, דהוי דרבנן). טור ושו״ע סוף ס״א (ולצורך מצוה, כגון שקושר למדוד אחד משיעורי התורה, מותר לקשור קשר שאינו של קיימא).

ודינה כמו מדידה, שהתירו לצורך מצוה, כדלעיל סי׳ שו סי״ח (ומותר למדוד מדידה של מצוה).

והטעם שהתירוה לצורך מצוה נתבאר בלקוטי שיחות חי״ד ע׳ 14 ואילך.

אחר[1519]:

במנעל, בית הצואר, דלי ופרה

ה נשמטו לו רצועות מנעל וסנדל[1520], מותר להחזירן למקומן, ובלבד שלא יעשה קשר בראש הרצועה כדי שלא תשמט מן הנקב, מפני שהוא קשר של קיימא[1521].

במה דברים אמורים במקומות שאין רגילין שם לקשור קשר זה, אבל במקומות שרגילין לקשרו, אסור אפילו להחזיר, גזרה שמא יקשור[1522].

ואפילו במקומות שאין רגילין, לא התירו אלא להחזיר, אבל במנעל חדש אסור ליתן הרצועה בשבת, מפני שהוא מתקן כלי[1523].

ואפילו להחזיר לא התירו אלא כשהנקב הוא רחב ויכול להחזיר בלי טורח, אבל אם הנקב הוא צר שצריך טורח להכניס הרצועה בתוכו, אין זה כמחזיר, אלא כנותן בתחלה, ואסור משום תיקון כלי[1524].

[1519] לבוש סוף ס"א (ואפילו הוא מעשה אומן). מ"א סק"ג (אפילו מעשה אומן, דאם לא כן אפילו בלא מצוה שרי. וצ"ע דלמה צריך לעשות מעשה אומן, יעשה קשר שאינו מעשה אומן, אעפ"כ יכול למדוד. וצריך לומר דמיירי דאי אפשר בענין אחר).

והיינו שכיון דמיירי "שקושר למדוד אחד משיעורי תורה", הרי אינו עומד להתקיים כלל, שזה מותר אף לכתחלה, כדלעיל ס"א (אבל אם אינו עומד להתקיים כלל אלא להתירו ביומו ... מותר לקשרן ולהתירן בשבת), ולא הוזקקו להתירו מטעם מדידה של מצוה.

אלא ודאי מיירי הכא שאינו יכול למדוד כי אם על ידי קשר ההוא מעשה אומן, שנתבאר לעיל ס"ב (אבל קשר שהוא מעשה אומן, אפילו אינו עשוי להתקיים כלל, אלא להתירו ביומו, אסור מדברי סופרים לקשרו ולהתירו בשבת). ומכל מקום התירו לקשרו לצורך מצוה.

*

וכל זה הוא לדעת הרמב"ם וסיעתו (דלעיל ס"ב), שמעשה אומן אסור אפילו אינו עומד להתקיים כלל.

משא"כ לדעת הרא"ש וסיעתו (דלעיל ס"א-ב), שבאינו עומד להתקיים כלל מותר אפילו במעשה אומן, אפילו שלא לצורך מצוה. על כרחינו לפרש בגמרא, שמה שהתירו לצורך מצוה, היינו בקשר שעומד להתקיים איזה זמן, שאיסורו רק מדברי סופרים. וראה מה שדן בזה בפרי מגדים א"א ס"ק ג.

ולכן התיר כאן לצורך מצוה, כל "קשר שאינו נקרא של קיימא מן התורה אלא מדברי סופרים", דהיינו שלא אסרו לצורך מצוה, אלא קשר שעומד להתקיים לעולם.

[1520] צורת הרצועות שבסנדלים שבימיהם, נתבארה לעיל סי' שח סמ"ג, שבראש התחתון של הרצועה יש קשר, וכשמעבירים את הרצועה דרך הנקב שבסנדל, הקשר עוצר את הרצועה שלא תישמט לגמרי מהנקב שבסנדל.

ונתבאר לעיל ס"א (והערה 1491), שקשר זה הוא קשר של קיימא, שאסור מהתורה.

לעיל סי' שח סמ"ג נתבאר דין רצועה שנפסקה, אם נאסר הסנדל בטלטול. וכאן יתבאר דין רצועה שנשמטה ויצאה ממקומה, וצריך להחזירה, מתי יש לחוש שהקשר יפתח ויצטרך לקשרו מחדש, ומתי יש לחוש בזה משום תיקון כלי, שמתקן את המנעל והסנדל.

[1521] תוספתא פי"ג הי"ד. ירושלמי פט"ו ה"ב (נשמטו רצועות מנעל וסנדל, נוטל ומחזיר, ובלבד שלא יקשור). רמב"ם פי"י ה"ד. שו"ע ס"ב (נשמטו לו רצועות מנעל וסנדל ... מותר להחזיר הרצועות למקומם, ובלבד שלא יקשור). מ"א סק"ח (פירוש שלא יעשה קשר בראשו שלא ישמט, דהוי קשר של קיימא).

ואף שהוא רק קשר אחד, מכל מקום נתבאר לעיל ס"ג (אבל אם עשה קשר בראש אחד של חבל או חוט או משיחה, דינו כב' קשרים זה על זה לכל דבר).

וראה מי טל (קושר) סי' י אות טו.

[1522] תוס' מח, א ד"ה הא (דבעניין שהוא רגילות לתקוע ולקשור, נראה דאסורין להחזיר). והיינו שכמו בדלתות הכלים נתבאר לעיל סי' שיג סי"ד "גזרה שמא יתקע", כן הוא בקשר, "גזרה שמא יקשור".

רא"ש פ"ד סי' ה (לולאות של מלבושים שעל הכתף, אם יצאו יש מתירים להחזירן בשבת ... ונראה דאסור להחזירן, שרגילין לקושרן, והוא קשר של קיימא). הובא בט"ז ס"ק ד. מ"א סק"ט (במקום שרגילים לקשור, דחיישינן שמא יקשור).

אלא שהרא"ש מיירי בבגדים, בחגורת בד שמכניסים לבגד כדי להדקו, וקושרים אותה בראשה ובסופה, כדי שלא תישמט לגמרי מהקפל שבבגד, וכדלקמן בסמוך (וכן הדין ברצועות של מכנסיים). וכן הוא גם במנעל וסנדל, דמיירי הכא, שאם רגילין לקשרו אסור להחזיר.

[1523] מ"א ס"ק ז (אבל במנעל חדש אסור ליתן הרצועות בשבת, דמתקן מנא). ויתבאר איסורו לקמן בסעיף הבא לענין פתיחת בית הצואר.

ולענין רצועה חדשה במנעל ישן, ראה בדי השלחן סי' קמו ס"ק ג. כנישתא דבי רב.

[1524] תוס' שם (אומר ר"י שאם נתקו חוטי הסרבל, אם הנקב רחב ויכול להכניסם בלא טורח שרי, כיון דעתיקי). רא"ש שם (לולאות של מלבושים שעל הכתף, אם יצאו, יש מתירים להחזירן בשבת, אם הנקב רחב ויכול להחזירן בקל).

וכן הדין ברצועות של מכנסיים[1525]. אבל אבנט מותר להכניס במכנסיים בתחלה בשבת, מפני שאינו מבטלו שם, ועשוי להכניס ולהוציא תדיר[1526], לפיכך אין בו משום תיקון כלי[1527]. אבל אסור להכניס משיחה לשם, מפני שמבטלה שם[1528]:

ו מתירין בית הצואר מקשר שקשרו כובס, שאינו קשר של קיימא, שרוב הפעמים מתירין אותו ביומו מיד אחר הכביסה[1529].

אבל אין פותחין אותו מחדש, מפני שהוא מתקן כלי, וחייב משום מכה בפטיש[1530]. אבל משום קורע

מרדכי רמז שפז (ונראה לי דהיינו דוקא כשיש נקב מתוקן להכנסת רצועה, ואז שרי, ולא מיתסר משום תיקון מנא). הובא ב"י שם. רמ"א ס"ב (ודוקא שיוכל להחזירו בלא טורח, אבל אם צריך טורח לזה, אסור). ט"ז סק"ד (דאם יש בו טורח הוה כמתקן מנא, וכמ"ש ב"י בשם מרדכי).

ועל זה מבאר כאן "אין זה כמחזיר, אלא כנותן בתחלה", כי אף שעיקר מלאכת מכה בפטיש היא כדלעיל סי' שב ס"ה "גמר מלאכת הכלי ... גמר עשיית הכלי ותיקונו ... גמר הכלי ... שהכלי נגמר וניתקן על ידיו". מכל מקום כשיש טורח להחזירו, כאילו נתבטל ממנו תורת בגד, והרי זה "כנותן בתחלה". וראה לקמן (הערה 1539). כנישתא דבי רב.

וכל זה כשמכניס את הרצועה אל הבגד כדי להדקו על גופו. משא"כ אם הרצועה היא כבר בתוך הבגד, ובא להדקו על גופו, אין בזה משום תיקון כלי. אבל לפעמים יש בו משום תופר, כדלקמן סי' שמ סי"ג (ואותן שמהדקין הבגדים סביב זרועותיהם על ידי החוט שמותחים אותו ומתהדק, אסור למותחו בשבת משום תופר ... אלא אם כן יהיו הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה ובעיגול, שאז אינו דומה לתופר).

ונראה שהחילוק בינם הוא, שכאן מיירי שמכניסים את הרצועה או המשיחה את תוך הקפל של הבגד, ומהדקים אותו, שאז אין בו משום תפירה, אלא שלפעמים אסור משום תיקון כלי. ואילו לקמן מיירי שיש נקבים רבים בבגד, ומכניסים בהם את החוט שעולה ויורד בנקבים אלה (כמו בשרוכי הנעלים שלנו), שאם אין בבגד "נקבים רחבים קצת ומתוקנים", יש בו משום תופר.

[1525] כנסמן לעיל (הערה 1522).

[1526] כמו החגורה של המכנסיים, שעשויה להכניס ולהוציא תדיר.

[1527] ב"י סוף הסימן (כתוב בתשובות אשכנזיות, ששאלת אם מותר להכניס אבנט במכנסים בשבת, פשיטא דמותר ... דלא מבטל ליה, ועשוי להכניס ולהוציא תדיר, פשיטא דשרי, אפילו בחדתי). מ"א סק"ז (אבל אבנט שרי להכניס במכנסיים, דלא מבטיל ליה התם, ועשוי להכניס ולהוציא תדיר, לא מקרי מתקן מנא (ב"י סוס"י זה)).

וכעין האמור לעיל סי' שיג סכ"א (אין בהם שום איסור לא בנטילתן משום סתירה ולא בהחזרתן משום בנין, לפי שאינן עשויין לקיום כלל, רק לפותחן ולסוגרן תדיר), ושם נסמן (הערה 1055).

[1528] מ"א ס"ק ז (ואם כן אסור להכניס משיחה לשם, דמבטל ליה התם). והיינו שאם היא חגורת בד, אפשר שיבטלה שתישאר שם תמיד.

*

יוצא אם כן, שכדי שיהי' מותר להחזיר לבגד, יש כמה תנאים:
(א) שכבר הי' בפנים, ואינו מתקן בו את הבגד מתחלה.
(ב) שאפשר להכניסו בלי טורח.
(ג) או שהיא חגורה העשויה להכניס ולהוציא תמיד.
(ד) שאין חשש שיבטלנה ותישאר שם תמיד.
(ה) שאין רגילים לקשרו בקשר של קיימא.

[1529] ברייתא מח, א (מתירין בית הצואר (שדרך הכובסים לקושרן, רש"י) בשבת). טור ושו"ע ס"ג (מתירין בית הצואר מקשר שקשרו כובס, שאינו קשר של קיימא). ט"ז ס"ק ה (ונראה דכאן מיירי שרגילים להתירו ביומיה).

וראה תהלה לדוד ס"ק י (ונראה דאף דסבירא ליה דקשר שרק לפעמים מועטים דרכו להתירו ביומו, אם קשרו סתם מותר וכמש"ש. מכל מקום אי לא ידעינן איך קשרו, חיישינן שמא קשרו לזמן, ואף במחצה על מחצה, אסור, ורק אם רוב פעמים דרכו להתירו ביומו, תלינן שקשרו על דעת להתירו ביומו). בדי השלחן סי' קכג ס"ק ו. כנישתא דבי רב. שבת כהלכה פכ"ז הערה נא, ותוספת ביאור ב.

ומיירי שלא קשרו הכובס מעשה אומן, היינו ב' קשרים זה על זה, כדלעיל ס"ב. וראה שבת כהלכה פכ"ז ביאורים יא.

[1530] ברייתא שם (אבל לא פותחין, ופרש"י (לכתחילה, דהשתא עביד ליה מנא). רב יהודה אמר רב שם (הפותח בית הצואר (של חלוק לכתחילה, רש"י) בשבת, חייב חטאת (דהשתא קמשוי ליה מנא, וחייב משום מכה בפטיש, והיינו גמר מלאכה). מכות ג, ב. רמב"ם פ"י סוף ה"י (הפותח בית הצואר בשבת חייב). הגהות מיימוניות שם אות כ (פרש"י משום מכה בפטיש). מרדכי רמז תנז (שעדיין לא נגמרה מלאכתו, שצריך לפתוח בית הצואר, וכשפותח הוא גומר מלאכתו, וחייב משום מכה בפטיש). טור ושו"ע שם (אבל אין פותחין אותו מחדש, דמתקן מנא הוא). מ"א ס"ק י (והפותח חייב חטאת משום מכה בפטיש).

והכא לא מיירי שקשרו הכובס, אלא שעדיין לא נפתח (כמו טלית קטן שעדיין לא נחתך באמצעו להכנסת הראש), "אין פותחין אותו מחדש".

וראה גם לעיל סעיף הקודם (במנעל חדש אסור ליתן הרצועה בשבת, מפני שהוא מתקן כלי). לקמן סי' שמ סי"ד (מוכין שנפלו מן הכסת מותר להחזירם, אבל אסור ליתנם בתחלה בכסת, מפני שעכשיו עושהו כלי, עיין סי' שי"ז).

אינו חייב אלא אם כן עושה על מנת לתפור[1531], כמו שנתבאר בסי׳ ש״ב[1532].

אפילו אם כבר נפתח בית הצואר, רק שחזר האומן ותפרו ביחד כדרך שהאומנים עושים[1533], או שקשרו האומן ואינו יכול להתירו[1534], אסור לחתוך החוטין.

[1531] ריטב״א מכות ג, ב (דנהי דלא מחייב משום קורע על מנת לתפור, מחייב משום תיקון כלי, משום דהוי גמר מלאכה, ותולדה דמכה בפטיש). הובא בכ״מ ובב״י שם.

וכתב עליו בעולת שבת ס״ק טו (ולענ״ד אין דבריו נראין, דהא דבעינן קורע על מנת לתפור, משום דאי לאו הכי הוה ליה מקלקל, וקיימא לן כל המקלקלין פטורין, אבל במקום דקרע בעצמו הוא תיקון, ודאי דלא בעינן על מנת לפטור).

והשיב עליו המ״א ס״ק י (אבל משום קורע אינו חייב אלא אם כן עושה על מנת לתפור (ב״י, ועין בכ״מ פי״ד, דלא כעולת שבת)). והיינו שאף כשהקריעה היא עצמה תיקון, אינו חייב עליה, אלא אם כן קורע על מנת לתפור.

וכמבואר בתוס׳ עג, ב ד״ה וצריך (דאפילו לרבי יהודה דמחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה, בעינן צריך לעצים, דלא מיקרי בעצים קוצר אלא בענין זה, מידי דהוה אקורע על מנת לתפור, ומוחק על מנת לכתוב).

וכמו לענין מלאכת מוחק, שיתבאר לקמן סי׳ שמ ס״ד (אבל למחוק שלא על מנת לכתוב לא היה במשכן, ואין זו מעין מלאכה כלל), ושם נסמן.

ולענין סותר על מנת לבנות, ראה לעיל סי׳ שיג סי״ז (והערה 1019).

וכן הוא לקמן ס״ז (אם תפר הכובס את בית הצואר, וכן זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שהאומנים עושים, אסור לחתכן או לנתקן זה מזה ... ואף שהקורע אינו חייב אלא אם כן עושה על מנת לתפור, מכל מקום מדברי סופרים אסור בכל ענין). הרי שאף שקריעה היא עצמה תיקון, אינו חייב עליה אלא אם כן קורע על מנת לתפור.

אבל ראה לקמן סי׳ שמ סי״ז (המפרק ניירות דבוקים, הרי זה תולדת קורע). וראה קובץ יגדיל תורה ירושלים ח״ח ע׳ 74 (634). מי טל (קורע) סי׳ ו. כנישתא דבי רב. שבת כהלכה פכ״ח ביאורים א.

וכל זה הוא במלאכת קורע, משא״כ במלאכת מתיר, אם אינו על מנת לקלקל, חייב עליה, אף שאינו על מנת לקשור, כדלקמן סי״א (המפריד הפתיל חייב משום מתיר ... והוא שלא יתכוין לקלקל, שכל המקלקלים פטורין מן התורה), ושם נסמן (הערה 1564).

[1532] סעיף ד (הקורע על מנת לחזור ולתפור ... חייב, שהוא מאבות מלאכות, שכן במשכן יריעה שנפל בה תולעת ומנקב בה נקב קטן ועגול, וכדי לתופרו צריך לקרוע למעלה ולמטה את הנקב שלא תהא התפירה עשויה קמטים קמטים. והקורע שלא על מנת לחזור ולתפור פטור, אבל אסור מדברי סופרים).

וכל זה הוא רק לענין חיוב מן התורה, אבל מדברי סופרים אסורה קריעה אפילו שלא על מנת לתפור.

[1533] רמב״ן מכות ג, ב (ר״ת ז״ל פירש שכבר יש לו פתח לאותו חלוק אלא שהוא סגור, שדרך תופרי בגדים להעביר חוט משפה לשפה ונמצא בית הצואר סגור, והוא מכניס ראשו שם והחוט נפסק ובית הצואר נפתח, והפותחו בשבת מתקן כלי הוא וחייב ... נמצא הפותח כעושה פה לכתחלה, ולפיכך הוא חייב חטאת). ריטב״א שם (והנכון כמו שפירש ר״ת ז״ל, דהא דרב לאו בפותח פתח חדש לגמרי, אלא שכבר נפתח בחול, אלא שסגרו אותו על ידי תפירת חוט או בגד באמצעיתו, כדרך שעושין מכבסי בגדים, או כמו שהיו רגילות הנשים לעשות בספרד, ופתח בשבת או[תו] חוט או אותו בגד שהיה שם, חייב חטאת משום גמר כלי). רבינו ירוחם נ״ב חי״ד פה, ד (ולאו דוקא לפתחו לכתחלה, כי בודאי הוא מתקן כלי, אלא אפילו שיהיה פתוח וקשרו בחוטין, ואינו יכול להתירו אלא אם כן חותך החוטין, אסור. וכן אם הוא פתוח וחזר ותפרו, כמו שעושין האומנים שתופרין אותו עד שגמרו מלאכתן, אסור לפותחו ולהתיר אותה תפירה) הובא בב״י שם. רמ״א ס״ג (אפילו כבר נפתח, רק שחזר האומן וקשרו או תפרו ביחד, כדרך שהאומנים עושין).

והיינו שאף אם נגמרה תפירת הבגד, ואחר כך חזר האומן ותפרו או קשרו, קודם שנמסר ללבשו (כנהוג עתה שאחר גמר תפירת הבגד תופרים בו תפירה קטנה על מנת לפותחה בעת לבישת הבגד), ״אסור לחתוך החוטין״, משום גמר מלאכת הבגד.

*

אמנם יש כמה חילוקים בין ר״ת שברמב״ן וריטב״א, לבין רבינו ירוחם. וכאן נתבאר כדעת רבינו ירוחם:

(א) שלענין ״אין פותחין אותו מחדש״ כתב ״חייב משום מכה בפטיש״, ואילו לענין ״שחזר האומן ותפרו ביחד״ כתב ״אסור לחתוך החוטין״.

(ב) ״תפרו ... או שקשרו״.

(ג) לאסור כשתפר ״קודם גמר מלאכת הבגד״, משא״כ כשתפר הכובס אחר גמר מלאכת הבגד מותר, כדעה הב׳ דלקמן סעיף הבא (ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא לנתק או לחתוך, וכן עיקר).

[1534] רבינו ירוחם שם (אפילו שיהיה פתוח וקשרו בחוטין, ואינו יכול להתירו אלא אם כן חותך החוטין, אסור). מ״א סקי״א (ואינו יכול להתירו אלא אם כן חותך החוטים, אסור (רבינו ירוחם)).

משא״כ אם יכול להתירו, מותר אף לחתכו. ואף שקשרו האומן, דינו כקשרו הכובס (שבתחלת הסעיף) שמותר להתירו, שהרי רגילים להתירו ביום שמתקבל מהאומן, ואינו קשר של קיימא. וכיון שמותר להתירו, מותר אף לחתכו. משא״כ אם אינו יכול להתירו, אסור גם לחתוך החוטין.

ונתבאר בתהלה לדוד ס״ק ז (לענין תיקון כלי יש חילוק, דמתיר קשר שאינו של קיימא אין בו משום תיקון כלי, ורק לחתוך החוטין אסור משום תיקון כלי).

וכמו הוצאת הדפוס ממנעל חדש, שאינו נחשב תיקון כלי, כדלעיל סי׳ שח סמ״ב (מנעל, בין חדש בין ישן, שהוא מהודק על הדפוס, מותר לשומטו ממנו), ונתבאר שם (הערה 320).

במה דברים אמורים בקשר זה שקשרו האומן קודם גמר מלאכת הבגד[1535], שחתיכת חוטי קשר זה יש בה משום מכה בפטיש, לפי שהיא גמר מלאכת הבגד, שעל ידי כך מתוקן הבגד ללבשו, וקודם לכן לא היה מתוקן מעולם ללבשו, וכל דבר שהוא גמר מלאכה יש בו משום מכה בפטיש כמו שנתבאר בסי׳ ש״ב[1536].

אבל שאר קשירות שנקשרו אחר גמר מלאכת הבגד, כגון קשרי הכיבוס[1537], או המשיחות שבכתונת[1538], שנקשרו ואינו יכול להתירן, מותר לחתכן[1539]. ומכל מקום אין להקל בפני עם הארץ אלא יעשה בצנעא[1540].

[1535] מתוכן הדברים כאן נראה, שאף שהאומן סיים את תפירת הבגד, עדיין לא נגמרה מלאכת הבגד, עד שיהי׳ מוכן ללבשו, שהרי:

(א) נתבאר לעיל דמיירי ש״כבר נפתח בית הצואר, רק שחזר האומן ותפרו ... או שקשרו״; ואי מיירי שעדיין לא סיים את תפירת הבגד, מה לי אם ״נפתח בית הצואר״ או לאו?

(ב) נתפרש בדברי הראשונים שהובאו לעיל, שהפירוש הוא ״שכבר יש לו פתח ... דרך תופרי בגדים להעביר חוט משפה לשפה ונמצא בית הצואר סגור, והוא מכניס ראשו שם והחוט נפסק ובית הצואר נפתח״, ״שכבר נפתח בחול, אלא שסגרו אותו על ידי תפירת חוט או בגד באמצעיתו, כדרך שעושין מכבסי בגדים״. והיינו שנגמרה תפירת הבגד, ואחר כך חזר האומן ותפרו או קשרו ״כדרך שעושין מכבסי בגדים״, כדי לחזור ולפתחו בעת הלבישה.

(ג) יתבאר לקמן בסמוך, ״אחר גמר מלאכת הבגד, כגון קשרי הכיבוס״, והיינו שאופן המותר הוא רק באופן שכבר נמסר אל הקונה ולבש אותו, ואחר כך מסרו לכובס. משא״כ אם האומן קושרו לפני שמוסרו ללבישה, נקרא ״קודם גמר מלאכת הבגד״.

והטעם לזה הוא, כי מלאכת מכה בפטיש אינה עצם עשיית הכלי, כי אם סיום הכנתו להשתמשות (ראה לעיל סי׳ שיד סי״ד הערה 1008), וסי׳ שיד ס״א הערה 1074), ולכן כל זמן שלא נמסרה ללבישה, עדיין אינה גמר מלאכת הבגד.

ונפקא מינה מכל זה לענין הפרדת פריטי לבוש שנמכרים קשורים זה לזה, או הפרדת התג שנתפר על הבגד לפני מסירתו למכירה, שמה שהתיר כאן שלא ״בפני עם הארץ״, היינו דוקא ב״קשרי הכיבוס״ לאחר שהאומן גמר מלאכתו, ולא בקשר ״שקשרו האומן קודם גמר מלאכה״. וראה שמירת שבת כהלכה פט״ו סס״ג והערות רט-י. שבת כהלכה פכ״ז סצ״ב והערה קסה. כנישתא דבי רב הערה לד.

[1536] סעיף ה (וכל העושה שום דבר שהוא גמר עשיית הכלי ותיקונו הרי גמר זה נחשב למלאכה והוא תולדות מכה בפטיש).

[1537] עתה חוזר לדין ״קשרו הכובס״ דלעיל תחלת הסעיף. ודין ״תפר הכובס״ יתבאר לקמן סעיף הבא.

[1538] שנתבארו לעיל ס״א (כגון המשיחות שקושרין בהן בית הצואר של הכתונת), שאם אינם קשר של קיימא (שכשלובשן שחרית קושרן וכשפושטן ערבית מתירן, מותר לקשרן ולהתירן בשבת); אם נסתבכו ואינו יכול להתירן ״מותר לחתכן״.

[1539] יש״ש ביצה פ״ד סוס״י ט (הכתונת שעשויה בו רצועות לקשרו, ונתקשר, שלא יכול להתיר, יכול לנתקו לכו״ע, שהרי אינו עשוי אלא להתירו בכל זמן שרוצה). מ״א שם (וכתב יש״ש פ״ד דביצה סימן ט׳, אכן הכתונת שנתקשרו המשיחות ולא יוכל להתיר, שרי לכו״ע לנתקן, שהרי אינו עשוי אלא להתירו בכל זמן שרוצה ... ואם כן צריך לומר דסבירא ליה, דדוקא כשקושר האומן אסור לנתקן, אבל שאר קשירות שרי. וכ״מ סי׳ שי״ד ס״ז).

והיינו שבמקום שמותר להתירו, כדלעיל בתחלת הסעיף (מתירין בית הצואר, מקשר שקשרו כובס, שאינו קשר של קיימא), מותר אף לחתכו, כדלעיל סי׳ שיד סי״ז (וכן חותמות שבכלים כגון שידה תיבה ומגדל, שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל, מותר לחתוך החבל אפילו בסכין, או להפקיעו דהיינו להתיר קליעתו כדי לפותחם ליקח מה שבתוכם, ואין צריך לומר שמותר להתיר הקשר, שהרי אינו קשר של קיימא שהוא עשוי להתירו תדיר).

הרי שבמקום שמותר להתירו מותר אף לחתכו, ואין בזה משום סתירת כלי. וכך גם כאן מותר אף לחתכו, ואין בזה משום תיקון כלי.

וכשם שאין בזה משום תיקון כלי, כך אין בזה אף משום קורע, אף מדברי סופרים, ומותר אף לכתחלה.

והטעם לזה הוא, כי כל מלאכת קורע היא כשמפריד הגופים שנתחברו על ידי חוט, כדלקמן סי׳ שמ סי״ז (אין איסור אלא כשקורע ומפריד גופים רבים שנתחברו, כגון קורע בגד הארוג מחוטים הרבה). משא״כ כאן שאינם מחוברים אלא בקשר שאינו של קיימא, שאינו חשוב חיבור.

*

ואף שנתבאר לעיל ס״ה (נשמטו לו רצועות מנעל וסנדל ... אם הנקב הוא צר שצריך טורח להכניס הרצועה בתוכו, אין זה כמחזיר, אלא כנותן בתחלה, ואסור משום תיקון כלי. וכן הדין ברצועות של מכנסיים).

היינו כשנשמטה הרצועה וטורח להחזירה ולהכניסה, שנתבטל ממנו תורת בגד, וכשמכניסה הרי זה תיקון כלי. וכן במחט שנתעקם, כדלקמן סי׳ שמ סי״ח (מחט שנתעקמה אפילו מעט, אסור לפשטה (משום תיקון כלי)).

משא״כ כשחותך את קשרי הכיבוס, לא נתבטל ממנו תורת בגד, ואין בו משום תיקון כלי. וכן במוכין שנפלו מן הכסת, כדלקמן סי׳ שמ סי״ד (מוכין שנפלו מן הכסת, מותר להחזירם).

[1540] יש״ש שם (ואף זה לא יעשה בפני עם הארץ, אלא ילך בצינעה ויעשה). ב״ח סוד״ה מתירין (הא דכתב מהרש״ל דשרי לנתק הקשירה, אין להקל בפני עם הארץ). מ״א שם (ואף זה לא יעשה בפני ע״ה אלא בצנעה עכ״ל. וכ״כ הב״ח). וראה לקו״ש ח״ה ע׳ 139 הערה 44.

ואם אינו רגיל להתיר המשיחות אלא כשמחליף הכתונת משבת לשבת, אסור לחתכן, כמו שאסור להתיר[1541]:

ז במה דברים אמורים בקשירה, אבל אם תפר הכובס את בית הצואר, וכן זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שהאומנים עושים, אסור לחתכן או לנתקן זה מזה, שאין חילוק בתפירה בין של קיימא לאינה של קיימא, ולעולם יש בסתירתה משום קורע[1542].

ואף שהקורע אינו חייב אלא אם כן עושה על מנת לתפור, מכל מקום מדברי סופרים אסור בכל ענין[1543].

ויש מתירין[1544] בתפירה שאינה של קיימא לנתק או לחתוך, וכן עיקר[1545], ומכל מקום אין להקל בפני עם הארץ[1546]:

ח קושרין דלי על פי הבור במשיחה או באבנט וכיוצא בו מדבר שאינו מבטלו שם. אבל לא בחבל, מפני שמבטלו שם, והרי זה קשר של קיימא, שהרי הדלי תלוי וקשור שם תמיד[1547]. ואפילו בחבל של גרדי

[1541] מ"א שם (ומכל מקום נראה לי, דאם אינו רגיל להתיר הקשר של הכתונת אלא משבת לשבת, אסור. עיין ס"א).

והיינו שאז אסור להתירן מדברי סופרים לדברי הכל, כדלעיל סוף ס"א (אלא אם כן דרכו לעולם לקיימם שבעה ימים, כגון המשיחות שקושרין בהן בית הצואר של הכתונת, מי שאין דרכו לעולם להתירן אלא כשמחליף הכתונת משבת לשבת, אסור לקשרן ולהתירן בשבת). ולכן "אסור לחתכן, כמו שאסור להתיר".

ואף שגם בעשוי לקיום יום אחד נתבאר לעיל ס"א, שיש להחמיר כדעת האומרים שאסור להתירו מדברי סופרים. וכן בקשר על גבי קשר העשוי להתיר בו ביום, נתבאר לעיל ס"ב, שיש להחמיר כדעת האומרים שהוא מעשה אומן, שאסור להתירו מדברי סופרים.

מכל מקום לא החמירו בזה לאסור לחתכו, רק כשעשוי להתקיים משבת לשבת, שאסור להתירו מדברי סופרים לדברי הכל, ולכן אסור גם לחתכו, משום קורע, או משום תיקון כלי.

וראה תהלה לדוד ס"ק ז. כנישתא דבי רב.

[1542] דעה הא' בראבי"ה סי' רו (מתירין בית הצואר. יש מפרש מתירין, שאם נקשר בשעת כביסתו מתירין, אבל אם היה תפור בפי בית הצואר, או כמו שמדבקים הרצענים זוג של מנעל, אסור לנתקן זה מזה, שלא מצינו חילוק בין תפירה של קיימא [לשאינה של קיימא] כמו שמצינו בקשרים), ובהגהות מרדכי רמז תנז (ריב"א פירש בית הצואר, שאם נתקשר בשעת כביסתן, מתירין, אבל אם היה תפור פי בית הצואר, או כמו שמדבקים הרצענים זוג של מנעל, אסור לנתקן זה מזה, שלא מצינו חילוק בין תפירה של קיימא לתפירה שאינה של קיימא, ורפיא בידי עכ"ל), וברמ"א ס"ג (אסור לנתק או לחתוך זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שאומנים עושין, אף על גב דהתפירה אינה של קיימא. דאין חילוק בתפירה בין של קיימא לאינה של קיימא).

דעה זו הובאה גם במהדורא בתרא לסי' שא בסופה (לפי דעת ריב"א במרדכי פ"ד, דתפירה שאינה של קיימא חייב).

[1543] כדלעיל סעיף הקודם (משום קורע אינו חייב אלא אם כן עושה על מנת לתפור), ושם נסמן (הערות 1531-1532).

[1544] דעה הב' בראבי"ה שם (לשון אבא מורי, מתירין בית הצואר ... ולי נראה להתיר, דלאו להתקיים עביד לה מעיקרא ... ובשם רבינו שמואל ברבי מאיר מצאתי כתוב, רבי מתיר לקרוע בית הצואר כשתפור מעט, שקורין אשפויינטר שחיברו האומן), ובהגהות מרדכי שם (ורבינו יואל מתיר אפילו בתפירה, הואיל ולאו להתקיים עביד ... וכן כתב ראבי"ה משום רשב"ם), וברמ"א שם (ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא).

וכל זה הוא לנתק או לחתוך תפירה שאינה של קיימא.

אבל לענין לתפור שלא לקיימא, נתבאר לקמן סי' שמח סי"ג (ואותן שמהדקין הבגדים סביב זרועותיהם על ידי החוט שמותחים אותו ומתהדק, אסור למותחו בשבת משום תופר (ואף שאינה תפירה של קיימא, שהרי אינו מהדקו אלא בשעה שלובשו, ובשעה שפושטו מרפה אותו, מכל מקום אסור מדברי סופרים, מפני שדומה לתופר)). וראה כנישתא דבי רב.

[1545] וראה גם אגרות קודש חי"א אגרת ג'תשפט (כבר ידוע דעת רבנו יואל, אשר נפסקה הלכה כמותו (שו"ע או"ח סי' שי"ז ס"ג) אשר צריך להיות תפירה של קיימא).

וכן לענין מפרק ניירות דבוקים, נתבאר לקמן סי' שם סי"ז (המפרק ניירות דבוקים, הרי זה תולדת קורע ... אבל דפי ספרים שנדבקו זה לזה על ידי שעוה או בשעת הקשירה, מותרים לפתחן בשבת, שכיון שלא נעשה לקיום, ועוד שנעשה מאליו בלא מתכוין, לפיכך אינו דומה כלל לתופר, ואין בו משום קורע).

וכל זה לענין "לנתק או לחתוך" תפירה שאינה של קיימא, אבל לענין התפירה עצמה, נתבאר לקמן סי' שם סי"ג (ואותן שמהדקין הבגדים סביב זרועותיהם על ידי החוט שמותחים אותו ומתהדק, אסור למותחו בשבת משום תופר (ואף שאינה תפירה של קיימא, שהרי אינו מהדקו אלא בשעה שלובשו ובשעה שפושטו מרפה אותו, מכל מקום אסור מדברי סופרים מפני שדומה לתופר)).

וראה תהלה לדוד ס"ק ו. אהלי שם ח"ה ע' רד; ריא. ח"ו ע' רעט; רפב.

[1546] ב"י שם (ואין להקל בפני עמי הארץ).

[1547] משנה קיג, א (קושרין דלי בפסקיא (על פי הבור, דפסקיא לא מבטל [ליה] התם, רש"י), אבל לא בחבל (דמבטל ליה התם, והוי קשר של קיימא, שהרי קשור ותלוי שם תמיד, רש"י)). רמב"ם פ"י ה"ג. טור ושו"ע ס"ד (קושרין דלי במשיחה או באבנט וכיוצא בו, אבל לא בחבל). ט"ז ס"ק ו (לפי שהוא אינו חשוב ומבטלו שם, הוא של קיום). מ"א ס"ק יג (דמבטיל ליה התם, והוי של קיימא).

שהוא חשוב ואינו מבטלו שם, אסור, גזרה משום שאר חבלים[1548].

במה דברים אמורים בדליים הקבועים בבור, אבל דליים שלנו שאינן קבועין בבור, אינו קשר של קיימא, ומותר אפילו בשאר חבלים[1549].

ובלבד שלא יהא הקשר מעשה אומן[1550], שאסור אפילו באינה של קיימא כמו שנתבאר למעלה[1551]:

ט קושרים חבל בפני הפרה ברוחב הפתח בשביל שלא תצא, מפני שאינו של קיימא, שעשוי להתירו תדיר להוציא הבהמה להשקותה[1552].

ואפילו לקשור בשבת שני ראשי החבל בשני צדי הפתח, שלא היה תלוי כלל בפתח מאתמול, מותר, ואין חוששין שמא יבטל ראש אחד שיהא קשור לעולם ויוציא הבהמה בהתרת ראש השני בלבד, אלא לפעמים יתיר ראש זה ולפעמים יתיר זה[1553]. אבל אם באמת מבטל ראש אחד אסור[1554]:

י כל קשר שלפעמים נמלך ומבטלו לעולם, אף על פי שבתחלת עשייתו אינה על מנת לבטלו, אסור, שמא ימלך ויבטלנו[1555]. לפיכך אסור ליטול חבל ולקשרו באבוס ובפרה, שמא כשירצה להוליך הבהמה לא יתיר לעולם אלא ראש אחד, ויניח השני קיים לעולם, ויהיה קשר של קיימא[1556].

[1548] גמרא שם (דרבנן סברי גזרינן חבל דגרדי (דצריך לה, ולא מבטל לה, רש"י) אטו חבל דעלמא). מ"מ שם (נתבאר בגמרא שאפילו חבל דגרדי שאינו מבטלו, אסור, גזירה אטו חבל דעלמא). מ"א סקי"ג (ואפילו חבל גרדי גזרינן, אטו חבל דעלמא).

[1549] רשב"א שם ד"ה מתני' (כתבו בתוספות דלא מיירי בדליים שלנו שאינם קבועים בבור, אלא בדליים הקבועים, אבל שלנו, אפילו חבל דעלמא דלאו דגרדי אינו קשר של קיימא, כיון דאינו עשוי לעמוד שם זמן מרובה). הובא במ"מ שם. שו"ע שם (והני מילי בדליים הקבועים בבור, אבל דליים שלנו שאינם קבועים בבור, אינו קשר של קיימא). מ"א ס"ק יד (שאין עשוי לעמוד שם זמן מרובה).

והיינו שאין הדלי קשור תמיד לבור, אלא שבשעה שרוצה לשאוב, קושר אותו לבור.

[1550] מ"א סקי"ב (ופשוט דמיירי שאינו מעשה אומן, להרמב"ם, כמ"ש בהג"א ס"א).

[1551] סעיף ב (אבל קשר שהוא מעשה אומן, אפילו אינו עשוי להתקיים כלל, אלא להתירו ביומו, אסור מדברי סופרים לקשרו ולהתירו בשבת).

[1552] משנה קיא, ב (רבי אליעזר בן יעקב אומר קושרין (חבל ברוחב הפתח, רש"י) לפני הבהמה בשביל שלא תצא). גמרא קיג, רע"א (אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי אליעזר בן יעקב). רבינו ירוחם ני"ב חי"ד פז, ג (מאחר שעשוי לקשור ולהתיר תמיד בכל יום). טור ושו"ע ס"ו (קושרים חבל בפני הפרה בשביל שלא תצא).

[1553] גמרא קיב, סוע"ב (דאית לה תרתי איסרי (שקושרין היום בשני צידי הפתח, ולא היתה תלויה בה מאתמול, רש"י בפירוש הב'), מהו דתימא חדא מינייהו (אחד מן הראשים, רש"י) בטולי מבטיל, קא משמע לן). טור ושו"ע שם (אפילו בב' ראשי הפתח, ולא חיישינן שמא יתיר ראש האחד ויוציאנה דרך שם, ויניח ראש השני קשור).

[1554] מ"א סקט"ז (אבל אם מבטל ראש אחד ... אסור).

[1555] יראים השלם סי' עדר קלז, א (כל קשר שפעמים נמלך ומבטלו לעולם, אף על פי שתחלת עשייתו לא היתה על מנת להניח לעולם שם). כל בו סי' לא כו, ד (ומצאתי כלל אחד, כל קשר שפעמים נמלך ומבטלו לעולם, אף על פי שתחלת עשייתו לא היתה על מנת להניח שם, אסור). הובא ב"י ד"ה כתוב בכל בו.

ואף שביראים וכל בו מיירי כשבכל אופן דעתו להשאירו איזה זמן, ומכל מקום לא נאסר, אלא כשפעמים נמלך להשאירו לעולם, כמבואר ביראים שם (וקשר רצועות המכנסיים שקורין ברייר, מותר לכתחילה, שאין דעתו לבטלו, שסופו להוציאו כשיכבסו המכנסיים, ואפילו קיים חדש אין בכך כלום. אבל אם הוא של פשתן שמתכבס עם המכנסיים, אסור, שפעמים נמלך ומבטל להיות קשור שם לעולם).

מכל מקום לא קיי"ל כדבריו בזה, אלא כשתי הדעות דלעיל ס"א-ב, שאסור אף בדעתו להשאירו יום אחד, או שבעה ימים. והכא מיירי, שמן הסתם יתירו בו ביום, אלא שאפשר שיבטלנו לעולם, ולכן אסור.

אמנם אם מן הסתם יתירו בו ביום, ואפשר ישאירו לאיזה זמן, מותר לקושרם בשבת אף לכתחלה, כדלעיל ס"א (אם אין בדעתם כלום כשקושרין אלא קושרים סתם, מותרים לקושרם בשבת, ואף שאחר כך אינן מתירין אותן בלילה עד לאחר איזה זמן, אינן נקראים בשביל כך קשר של קיימא, הואיל ובשעת הקשירה לא היה הדבר ודאי שלא יתירו אותן בליל מוצאי שבת).

ואם קושרו לכל זמן שלא יצטרך לו להתירו, ואפשר שיצטרך להתירו בזמן קרוב, חייב מהתורה, כדלעיל ס"א (ואע"פ שאפשר שיצטרך לו להתירו בזמן קרוב ויתירנו, אעפ"כ הואיל וכשקושרו אינו קוצב זמן בדעתו מתי יתירנו, ואפשר שישאר כן לעולם, הרי זה נקרא קשר של קיימא, וחייבים על קשירתו ועל התרתו).

וראה כנישתא דבי רב.

[1556] ברייתא קיג, א (חבל שבאיבוס קושרו בפרה, ושבפרה קושרו באיבוס, ובלבד שלא יביא חבל מתוך ביתו ויקשור בפרה ובאיבוס), ופרש"י (שמא כשיתיר הפרה, לא יתיר אלא הקשר שבראשה, ויבטל החבל באבוס שיהא מוכן לכך, או יתיר שבאבוס, ויבטל אותו שבפרה, ונמצא האחד של קיימא). רמב"ם פ"י ה"ג (וחבל שהיה קשור בפרה קושרו באבוס, היה קשור באבוס קושרו בפרה, אבל לא יביא חבל מתוך ביתו ויקשור בפרה ובאבוס). טור ושו"ע ס"ז (והני

במה דברים אמורים בשאר חבלים, אבל בחבל של גרדי מותר, שאינו מבטלו שם[1557]. ואין לגזור כאן על של גרדי משום שאר חבלים, מפני שגם בשאר חבלים אינו מצוי שיבטל ראש אחד לעולם, אלא לפעמים מתיר ראש זה ולפעמים מתיר זה[1558].

וכל זה לקשור החבל בשבת באבוס ובפרה. אבל אם היה קשור כבר באבוס ורוצה לקשרו עתה בפרה, או שהיה קשור בפרה ורוצה עתה לקשרו באבוס, מותר בכל חבל, לפי שאם בא לבטל קשר אחד מהם שיהא קשור לעולם, מן הסתם אותו קשר שהיה קשור כבר מניחו לעולם קשור[1559]:

הפותל חבלים

יא הפותל חבלים מכל מין שיהיה, חייב משום קושר[1560], ושיעורו להתחייב מן התורה כדי שיעמוד

מילי לקשרו באבוס ופרה, אבל אם היה קשור באבוס ורוצה לקשרו בפרה, או אם היה קשור בפרה ורוצה לקשרו באבוס, מותר). מ"א ס"ק יח (דלעולם מניח ראש אחד קשור).

[1557] גמרא שם (מביא אדם חבל מתוך ביתו וקושרו בפרה ובאיבוס ... הכא חבל דגרדי), ופרש"י (דצריך לה ולא מבטל לה). טור ושו"ע שם (מטלטלין חבל של גרדי לקשרו באבוס ובפרה, ולא חיישינן שמא יתיר ראש האחד ויניח ראש השני קיים, אבל חבל דעלמא לא).

[1558] תוס' שם ד"ה התם (אפילו בחבל דעלמא לא שכיח שיהיה קשר של קיימא כשקושרו בפרה ובאבוס, ולהכי לא גזור בחבל דגרדי). מ"א סקי"ז (ולא גזרינן אטו חבל דעלמא כמ"ש ס"ד, דהכא בפרה אפילו חבל דעלמא לא שכיח שיהא של קיימא).

והיינו אף שלענין דלי נתבאר לעיל ס"ח (ואפילו בחבל של גרדי שהוא חשוב ואינו מבטלו שם, אסור, גזרה משום שאר חבלים). היינו דוקא בדלי, שרגילים לבטל שם החבל. משא"כ בפרה, לא רגיל שיבטל ראש אחד לעולם, ולכן לא גזרו בחבל של גרדי.

[1559] ב"ח (כשהיה החבל כבר קשור באחד מהם מבעוד יום, סברא הוא שאותו קשר שהוא קושר מחדש בשבת הוא שיחזור ויתירנו, והקשירה שהיתה מקודם יניחנה כבתחלה). מ"א רסק"כ (דסתמא אותו הקשר שהיה כבר מניחו לעולם קשור (ב"ח)).

[1560] רמב"ם פ"י ה"ח (הפותל חבלים מן ההוצין ומן החלף או מחוטי צמר או מחוטי פשתן או חוטי שער וכיוצא בהן, הרי זה תולדת קושר וחייב). הובא במ"א סוף סק"כ (כתב הרמב"ם פ"י הפותל חבלים מכל מין שיהי', חייב משום קושר).

והיינו דוקא ב"פותל חבלים". אמנם לא נתפרש כאן משום איזו מלאכה חייב בשזירת חוטים לתפירה.

ואף דאמרינן בירושלמי פרק כלל גדול נא, א (ההן דעביד חבלין, ההן דעביד ממזור, חייב משום טווה), והיינו שהן הפותל חבלים והן השוזר חוטין חייב משום "טווה".

מכל מקום נפסק כאן (כדעת הרמב"ם) שהפותל חבלים אינו חייב משום "טווה" אלא משום "קושר". ונתבאר באור זרוע הל' שבת סי' סג (וההיא דירושלמי דקאמר ההן דעבד חבלים חייב משום טוה, לא משמע הכי שלהי המצניע בגמרא דידן). וכבר דנו המפרשים איך הוכיח הרמב"ם מהגמרא, דלא קיי"ל כהירושלמי, שפתילת חבלים חייב משום "טווה", אלא שהיא תולדת מלאכת קושר (ראה מי טל מלאכת טווה סי' ב).

וטעם החילוק בין "פותל חבלים" שהוא תולדת קושר, לבין שזירת חוטין שהיא תולדת "טווה", נתבאר בערוך השולחן סי' שיז (ושזירה וטווייה לא שייך בזה, דאין זה אלא בחוטין דקים לעשיית בגדים, ולכן אין בזה רק קושר). וכן מסיק במשנה ברורה סוס"י שדמ (והלוקח חוטין ושוזר אותם (שקורין איינגידרייט) גם כן חייב משום טווה).

*

אמנם לא נתפרש הטעם מדוע לא תהי' שזירה מלאכה בפני עצמה בל"ט מלאכות שבת, כמו טויה.

שהרי למדים ל"ט מלאכות ממלאכת המשכן, וגם שם נאמרו שתי מלאכות אלו:

(א) ויקהל לה, כה-ו (בידיה טוו, ויביאו מטוה).

(ב) תרומה כו, א ובכ"מ (שש משזר). ונתבאר ברמב"ם הל' כלי המקדש פ"ח הי"ד (כל מקום שנאמר בתורה שש או שש משזר, צריך שיהיה החוט כפול ששה ... ומקום שנאמר בו משזר בלבד, צריך שיהיה חוטן כפול שמנה).

וכן לענין ציצית, הן שתי מלאכות נפרדות, כדלעיל סי' יא ס"ב-ג (חוטי הציצית צריכין שזירה, שנאמר פתיל תכלת שיהי' טווי ושזור כעין פתילה ... וצריכים שיהיו טווין ושזורין לשם ציצית). הרי שאנו זקוקים ללימוד מיוחד מהפסוק, דלא סגי בטוי', וצריך גם שזירה.

וכן לענין שעטנז, אמרינן נדה סא, ב (שעטנז כתיב, עד שיהי' שוע טוי ונוז). ובתוס' שם (פירוש נוז היינו שזור). הרי שגם כאן זקוקים אנו ללימוד מיוחד, שאיסור שעטנז הוא לא רק בטוי' אלא גם בשזירה, כיון שהן שני חלקים נפרדים במלאכת עשיית החוטים.

ומדוע אם כן אינה נחשבת השזירה כמלאכה נפרדת בין ל"ט המלאכות. וכדאמרינן בגמרא עג, ב (היינו זורה היינו בורר היינו מרקד (והלא כולן מלאכה אחת הן, דמפריש אוכל מן הפסולת, רש"י). אביי ורבא דאמרי תרווייהו כל מילתא דהויא במשכן, אע"ג דאיכא דדמיא לה, חשיב לה).

*

החבל בפתילתו בלא קשירה בסופו שנמצאת מלאכתו מתקיימת[1561]. אבל מדברי סופרים אסור בכל שהוא[1562].

וכן המפריד הפתיל חייב משום מתיר ושיעורו כשיעור הפותל. והוא שלא יתכוין לקלקל[1563], שכל המקלקלים פטורין[1564] מן התורה, אבל אסור מדברי סופרים[1565]:

עוד איסור יש בשזירת פתילה, כדלקמן סי׳ תקיד ס״כ-כב (אסור לעשות פתילה, דהיינו שאסור לגדלה לכתחלה ביום טוב, מפני שהוא מתקן כלי ... כשם שאין גודלים פתילה לכתחלה ביום טוב מפני שהוא כמתקן כלי, כך אסור להתיר קליעתה ביום טוב מפני שהוא כסותר כלי).

והיינו דוקא בפתילה שנחשבת כלי, כדלעיל סי׳ שח סל״ג (פתילה שלימה ... היא נקראת כלי), כיון שהיא מוכנה להשתמשות ההדלקה.

משא״כ החבל אינו נחשב כלי, כדלקמן סי׳ תרכט ס״ו (שהחבלים אין מקבלין טומאה), כיון שעדיין אינו מוכן להשתמשות; אלא אחרי שקושר משהו בחבל זה. ולכן אין לאסור בהם (משום תיקון כלי), אלא משום קושר (או טווה).

[1561] רמב״ם שם (ושיעורו כדי שיעמוד החבל בפתילתו בלא קשירה, שנמצאת מלאכתו מתקיימת). הובא במ״א שם.

[1562] אף ששיטת רבינו היא שחצי שיעור במלאכות שבת אסורה מהתורה, כדלקמן סי׳ שמ ס״א (ועל אחת פטור אבל אסור מן התורה כשאר חצי שיעור), ושם נסמן.

מכל מקום, כאן שאין ״מלאכתו מתקיימת״, אינו אסור אלא מדברי סופרים, וכדלעיל ס״א (ומן התורה אינו חייב אלא על קשר של קיימא העומד להתקיים ... אבל מדברי סופרים נקרא זה גם כן של קיימא, הואיל ועומד להתקיים איזה זמן). והטעם לזה נתבאר לעיל שם (הערה 1490).

וראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי. כנישתא דבי רב.

[1563] רמב״ם שם (וכן המפריד את הפתיל הרי זה תולדת מתיר וחייב. והוא שלא יתכוין לקלקל בלבד. ושיעורו כשיעור הפותל). הובא במ״א שם.

[1564] משנה קה, ב (וכל המקלקלין פטורין). רמב״ם פ״א הי״ז (כל המקלקלין פטורין ... אע״פ שעשה מלאכה, הואיל וכוונתו לקלקל פטור).

נראה מכך, שאם אינו לקלקל, חייב, אף שאינו מתיר על מנת לקשור.

וראה תוס׳ עג, א ד״ה קושר ומתיר (צ״ע אי מיחייב במתיר שלא על מנת לקשור אי לא ... משמע דמיחייב בלא על מנת לקשור ... ולפי זה משמע דבעי מתיר ע״מ לקשור).

והיינו במלאכת מתיר. אבל לענין קורע, נתבאר לעיל ס״ו (שהוא מתקן כלי וחייב ... אבל משום קורע אינו חייב אלא אם כן עושה על מנת לתפור), ושם נסמן (הערה הערה 1531). וראה מי טל (קושר) סי׳ י. (מתיר) סי׳ ב. (קורע) סי׳ ו.

[1565] ר״ן (סא, ב) ד״ה מתני׳ שובר (דנהי דכל המקלקלין פטורין, איסור מיהא איכא).

וכן הוא לקמן סי׳ שכ סכ״ז (ואע״פ שמקלקל הוא, וכל המקלקלין פטורים, מכל מקום אסור מדברי סופרים). סי׳ שכח סנ״ג (ואף על פי שמקלקל הוא, מכל מקום אסור מדברי סופרים). סי׳ שלז ס״ג (ואף שמקלקל פטור, מכל מקום אסור מדברי סופרים).

שיח דין המבשל בשבת

ובו ל"א סעיפים:

קנסו למבשל בשבת

א המבשל[1566] בשבת[1567], או שעשה אחת משאר מלאכות[1568], במזיד, אסור לו לעולם[1569] ליהנות מאותה מלאכה[1570], משום קנס[1571], וגם הקדרה שבישל בה אסורה לו לעולם, מפני שהיא בלועה מדבר האסור לו[1572].

אבל לאחרים מותר אף התבשיל במוצאי שבת[1573] מיד[1574]. ואין צריכים להמתין בכדי שיעשו[1575], אף

[1566] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) קנסו למבשל בשבת (ס"א-ד).
(ב) השוחט ומבשל לחולה בשבת (ס"ה-ו).
(ג) בישול בתולדות האור והחמה (ס"ז-ח).
(ד) בישול אחר בישול (ס"ט-י).
(ה) בישול בכלי שני ועירוי מכלי שני (סי"א-ג).
(ו) כלי על גבי כלי חם (סי"ד-טז).
(ז) תבלין ומלח בכלי ראשון ובעירוי מכלי ראשון (סי"ז-ט).
(ח) מים צוננים במים רותחים (ס"כ-כג).
(ט) בישול כנגד המדורה (סכ"ד).
(י) שומן שנימוח בחימום (סכ"ה-ט).
(יא) הגסה בנתבשל כל צרכו (ס"ל-לא).

*

יסודי מלאכת מבשל יתבארו לקמן ס"ז. אלא שתחלה יתבאר מתי קנסו למבשל שלא ליהנות ממנו (ס"א-ד), ומתי אסרו שמה ירבה במלאכתו (ס"ה).

לכללות סימן זה, ראה נימוקי שבת. שבת כהלכה פרקים א-ז. שו"ע הרב עם ביאורים והערות (כהן). כנישתא דבי רב.

[1567] ברייתא **חולין טו**, א (המבשל בשבת, בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, בשוגג יאכל במוצאי שבת, במזיד לא יאכל עולמית), וכרבי יהודה. טור ושו"ע ס"א (המבשל בשבת, במזיד, אסור לו לעולם, ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד, ובשוגג, אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד).

[1568] רמב"ם פ"ו הכ"ג (ישראל שעשה מלאכה בשבת ... כיצד ישראל שבשל בשבת). **טור** ורמ"א ס"א (או שעשה אחת משאר מלאכות). וראה נימוקי שבת ע' קצג.

[1569] שאילתות שלח שאילתא קכח (והלכתא כרבי יהודה סבירא לן). **רי"ף** שבת יז, א (הלכה כרבי יהודה). **רמב"ם** שם (ישראל שבשל בשבת במזיד, למוצאי שבת יאכל לאחרים, אבל לו, לא יאכל עולמית. ואם בשל בשגגה, למוצאי שבת יאכל בין הוא בין אחרים מיד). מ"מ שם (נפסקה הלכה כרבי יהודה, וכן כתבו הגאונים ז"ל). טור (ופסקו הגאונים כרבי יהודה) ושו"ע שם.

והיינו אף אם בישל פירות הנאכלים חיים, כדלקמן סי' תה ס"ט (המבשל בשבת פירות הנאכלים חיים, שאסורים, מפני שעשה בהם איסור של תורה).

אבל אם לא נשתנה כלום בהמאכל, נתבאר לקמן סי' תנד סי"ב (מי שהוציא מצה מרשות היחיד לרשות הרבים, או מרשות הרבים לרשות היחיד, בליל ט"ו שחל להיות בשבת, מותר לו לצאת בה ידי חובתו ולברך עליה, ואין זו מצוה הבאה בעבירה). וראה קובץ דברי תורה ח"ז ע' נה. נימוקי שבת ע' קצ.

ולענין איסורים מדברי סופרים יתבאר לקמן (הערה 1587).

[1570] רמב"ם שם (בזדון אסור לו ליהנות באותה מלאכה לעולם).

[1571] רש"י חולין שם ד"ה רבי יהודה (דעבד איסורא קנסוהו רבנן). וכדאמרינן גיטין נג, ב (קנסו שוגג אטו מזיד ... המבשל בשבת).

וראה מלבושי יום טוב ס"ק א (אנן דפסקינן כרבי יהודה, נראה דאף במזיד אין בו איסור, אלא מדרבנן). הובא באליה זוטא ס"א.

[1572] **רשב"א** בתשובה ח"א סי' קעה (שאלת קדרה שבשל בה ישראל לצורך חולה שיש בו סכנה, אם היא אסורה מפני שבשלו בה בשבת ... תשובה דבר ברור הוא זה ... לחולה שיש בו סכנה מותר, ומצוה לבשל לו, ואין כאן מעשה שבת באיסור), הרי שבאיסור גם הקדרה אסורה. **מ"**א סק"א (משמע ברשב"א סימן קע"[ה] דהקדירה אסורה גם כן).

[1573] רבי יהודה בברייתא שם (במזיד לא יאכל עולמית), ופרש"י שם (לא יאכל עולמית בדידיה, אבל לאחריני שרי, דאיהו דעבד איסורא קנסוהו רבנן, אבל אחריני לא). רי"ף שם (במזיד יאכל למוצאי שבת לאחרים, ולא לו). רמב"ם שם (למוצאי שבת יאכל לאחרים, אבל לו, לא יאכל עולמית). טור ושו"ע שם (ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד).

[1574] **רמב"ם** שם (מיד). טור ושו"ע שם (מיד).

[1575] **הרב רבינו יונה**, הובא ברשב"א חולין שם ד"ה במזיד (ויש מי שפירש לערב מותר מיד, וכ"כ רבינו הרב ז"ל, דלא אמרו בכדי שיעשו אלא בדבר הנעשה על ידי נכרי ... וטעמא דמילתא משום דאי שרית ליה לערב מיד אתו למימר ליה

אם בישל בשבילם[1576]. שלא הצריכו להמתין כן אלא בנכרי העושה בשביל ישראל, שאם נתיר לו ליהנות במוצאי שבת מיד יש לחוש שמא יאמר לו לעשות בשבת, כדי שיהיה הדבר מוכן לו במוצאי שבת מיד[1577], שאיסור האמירה לנכרי קל בעיני הבריות[1578]. וכן אפילו בישראל העושה, אלא שהתחיל מבעוד יום עשייתו בדבר שאסור להתחיל[1579] כמו שנתבאר בסי׳ רנ״ג[1580], שאיסור זה גם כן קל בעיני הבריות[1581], ויש לחוש שיעבור עליו בשביל שיהא מוכן לו במוצאי שבת מיד. ולכן הצריכו להמתין בכדי שיעשו, גם לאחרים[1582], גזרה שמא יאמרו לאחר, שיתחיל להם מבעוד יום. אבל אין לחוש כלל שמא יאמר לישראל לעשות לו מלאכה בשבת בשביל ליהנות ממנה במוצאי שבת מיד. ועוד שהישראל לא ישמע לו, שאין אדם חוטא ולא לו[1583].

בשבת שיביא, לפי שאמירה לנכרי קל בעיניו, אי נמי בדבר שנעשה על ידי ישראל אלא שנעשה מאליו ... אבל במבשל ליכא למגזר, שאין ישראל עשוי לבשל בשבת), ומ״מ שם (מה שכתב רבינו מיד, כלומר שאין צריך להמתין בכדי שיעשו ... וה״ר יונה ז״ל דעתו כדעת רבינו). **רא״ש** חולין פ״א סי׳ יט (דלא גזור להמתין בכדי שיעשו אלא בדבר הנעשה על ידי עובד כוכבים, דחיישינן באיסור אמירה לעובד כוכבים שהוא קל, שמא יאמר לעובד כוכבים ביום טוב או בשבת להביאו למהר אכילתו בלילה, וכן ההוא דפרק קמא דשבת (יח, ב) לא תמלא אשה קדירה עסיות ותורמוסין ערב שבת עם חשיכה, ואם עשה כן למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו. אבל בדבר הנעשה בשבת על ידי ישראל, לא שייך למיגזר, ומותר למוצאי שבת מיד). ט״ז ס״ק א (דלא בעינן בכדי שיעשו, אלא במלאכה הנעשית על ידי עכו״ם בשביל ישראל, משום דקל בעיניו ויבא לעשות כן פעם אחרת, אבל דבר שעושה ישראל בידים, ודאי ליכא למיחש דאתי לבשולי בהדיא). מ״א ס״ק ב (דדוקא בעכו״ם שעושה בעינן בכדי שיעשה, דחיישינן שמא יאמר לו לעשות, אבל ישראל לא ישמע לו).

[1576] **מ״א** שם (נראה לי דלמי שנתבשל בשבילו הוי גם כן דינו כמו הוא עצמו ... ומיהו מדברי הרב״י שם משמע ... לא חיישינן, דאין אדם חוטא ולא לו). הובא באליה רבה סק״א.

וראה לקמן סי׳ תקג בקונטרס אחרון ס״ק ב (ובמזיד בשבת קיי״ל בסי׳ שי״ח דאסור לו לעולם, וכתב שם המג״א דהוא הדין מי שנתבשל בשבילו דינו כלו. ואף על פי שאחר כך כתב בשם הבית יוסף להקל בזה, מכל מקום הרי בסימן רנ״ג ס״ק י״א כתב בפשיטות דאנשי ביתו דינו כמי שנתבשל בשבילו, משמע בהדיא דמי שנתבשל בשבילו, אין דינו כאחרים, אלא כלו בעצמו).

ובתהלה לדוד ח״ג או״ח סי׳ לו (ולא זכיתי לדעת, הלא הוא ז״ל בעצמו בסי׳ שי״ח ס״א פסק דאף למי שנתבשל בשבילו שרי ... ועיקר הטעם משום קנס, אין לקנוס אלא העובר).

וכל זה הוא במקום שמעצם הדין קנסו רק על עצמו ולא על אחרים. אמנם לענין שהייה וחזרה בשבת נאסר אף לאחרים, כדלעיל סי׳ רנג סי״ב (אסור בין לו בין לאחרים). ועל זה נתבאר לעיל שם סכ״ד (ויש מסתפקין אפילו במצטמק ויפה לו אם יש לאסור כלל בדיעבד אם היה שוגג בדבר, מאחר שהיה מבושל כבר כל צרכו. ויש לסמוך על זה להתיר לאחרים שלא הוחזר בשבילם. ומכל מקום לבני ביתו אין להתיר שגם בשבילם הוחזר), שבזה יש להחמיר ולאסור אף לבני ביתו.

ולקמן סי׳ תמז סס״א (שאסור לו ולאנשי ביתו, ומותר לאחרים). סי׳ תקג סי״ב (הרי מאכלים הללו אסור לו ולכל אנשי ביתו), וקונטרס אחרון ס״ק ב. סי׳ תקטו ס״א (וכן אנשי ביתו כמותו), וסי״א (ולכל אנשי ביתו הסמוכים על שלחנו).

וראה נימוקי שבת ע׳ פג וע׳ ר. כנישתא דבי רב. שו״ע הרב עם ביאורים והערות כאן, ובסי׳ רנג סכ״ד.

[1577] רשב״א ורא״ש וט״ז שם. וכדלעיל סי׳ רמג ס״ב (אם עשה הנכרי מעצמו בשביל ישראל אסרו ליהנות בשבת ממלאכתו, ולמוצאי שבת עד בכדי שיעשה, משום גזרה שמא יאמרו לו לעשות בשבת), ושם נסמן (הערה יט).

[1578] רשב״א ורא״ש וט״ז שם.

[1579] רשב״א ורא״ש שם.

[1580] סעיף יב (כל מקום שנתבאר שאסור להשהות תבשיל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, אם עבר ושהה ... אסור בין לו בין לאחרים עד שימתינו במוצאי שבת בכדי שיעשו). וכן הוא לעיל סי׳ רנד ס״ג (אם עבר והשהה צלי שלא נצלה כמאכל בן דרוסאי במקום שאסור להשהות, בין בשוגג בין במזיד אסור, בין לו בין לאחרים, עד למוצאי שבת בכדי שיעשו).

ובאמת נתבאר כן אף לענין עבר והחזיר בשבת עצמה, כדלעיל סי׳ רנג סכ״ד (אם עבר והחזיר בשבת ... אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו).

ולאידך, לענין עבר והטמין מבעוד יום, נתבאר לעיל סי׳ רנז ס״א (ואם עבר והטמין, אפילו בשוגג, התבשיל אסור בין לו בין לאחרים עד למוצאי שבת).

וראה בדי השלחן סי׳ עא ס״ק כח, וסי׳ קכד ס״ק ב. קובץ הערות וביאורים (ירושלים) ח״ו ע׳ סט. שבת כהלכה פי״א ביאורים ד. כנישתא דבי רב. שו״ע הרב עם הערות וביאורים סי׳ רנג סכ״ד.

[1581] ר״ן חולין ד, א (וכן נמי החמירו בדבר הנעשה על ידי ישראל כשנעשה מאליו ... ואם עשתה כן, למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו, לפי שכיון שהדבר נעשה מאליו, קל הוא בעיניו ויבא לעשות כן לכתחלה).

[1582] והיינו שמטעם זה החמירו בב׳ הפרטים:

(א) ש״הצריכו להמתין בכדי שיעשו״, כדאמרינן יח, ב (ואם נתנן, למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו).

(ב) שאסרו ״גם לאחרים״ (כדלקמן הערה 1587).

[1583] **מ״א** סק״ב (אבל ישראל לא ישמע לו ... ולישראל לא חיישינן דאין אדם חוטא ולא לו). וכדאמרינן קידושין סג, ב (אין אדם חוטא ולא לו).

וכן אם היה שוגג, אסור בו ביום, גם לאחרים[1584], שכיון שעשה איסור של תורה, החמירו לקנוס בו ביום כמו במזיד[1585], שאסור גם לאחרים, גזרה שמא יבשל במזיד ויאמר שוגג הייתי[1586]. אבל לערב מותר גם לו מיד, ואין צריך להמתין בכדי שיעשו מטעם שנתבאר[1587]:

ב אם עשה על פי הוראת חכם שטעה, נקרא שוגג[1588], והוא הדין השוכח שהוא שבת או שהיא מלאכה[1589]:

ג אם חל יום טוב במוצאי שבת, אסור עד מוצאי יום טוב, מפני שאין שבת מכינה ליום טוב[1590]. ויש

[1584] כרבי יהודה בברייתא שם (בשוגג יאכל במוצאי שבת), ופרש"י (יאכל במוצאי שבת, ולא בשבת, והוא הדין לאחריני). רמב"ם שם (ואם בשל בשגגה, למוצאי שבת יאכל בין הוא בין אחרים מיד). מ"מ שם (הכריחו המפרשים ז"ל, שפירוש דברי רבי יהודה כך הוא, בשוגג יאכל למוצאי שבת בין לו בין לאחרים, ובו ביום אסור לכל). טור ושו"ע ס"א (ובשוגג, אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד).

[1585] **גיטין (נד נה)** [נג, ב] (קנסו שוגג אטו מזיד ... בשוגג יאכל למוצאי שבת), ופרש"י (אבל בשבת לא, דקניס שוגג אטו מזיד).

[1586] **רשב"א פרק קמא דחולין** שם ד"ה רבי (דאע"ג דקניס רבי יהודה שוגג אטו מזיד, כדאיתא במס' גיטין (נג, ב) הני מילי ביומיה, כי היכי דלא ליתי לאיערומי ולבשולי במזיד כדי לאכול ממנו ביומו ואומר שוגג הייתי).

והיינו שמטעם זה אסרו על עצמו בו ביום גם בשוגג כמו במזיד. וכיון שדינו כמו מזיד, לכן נאסר גם על אחרים כמו במזיד. וראה קובץ דברי תורה ח"ז ע' נח.

[1587] ולענין איסור מדברי סופרים, נתבאר לקמן סי' שלט ס"ז (אם הפריש תרומות ומעשרות במזיד, לא יאכל מזה בו ביום לא הוא ולא אחרים, כדין העושה כל דבר האסור מדברי סופרים במזיד, שאסור ליהנות ממנו אפילו לאחרים עד למוצאי שבת, ובמוצאי שבת מותר מיד אפילו לו, כמו שנתבאר בסי' שי"ח), ושם נסמן (וכאן לא נתבארה הלכה זו).

ואם תיקן פירות הנאכלים חיים, נתבאר שם (המעשר פירות בשבת שקנסו אותו שלא יאכל מהם, לפי שעל ידי עשיית האיסור נתקנו לאכילה, שלא היו ראויים כלל מקודם לכן, מפני שהם טבל ... המבשל בשבת פירות הנאכלים חיים שאסורים, מפני שעשה בהם איסור של תורה). והיינו שאפילו במזיד לא אסרו בזה אלא באיסור של תורה, ולא באיסור מדברי סופרים.

וכן אם יש מתירים לעשות כן אף לכתחלה, נתבאר לקמן סי' שכג סוף ס"ח (אם עבר והטביל כלים בשבת, אין קונסין אותו שלא להשתמש בהם בו ביום, כדין העושה מלאכה בשבת אפילו של דבריהם שאסור לו ליהנות ממנה עד לערב כמו שנתבאר בסי' שי"ח, כיון שיש מתירין אפילו לכתחלה). וראה נימוקי שבת ע' קצה.

ולענין איסור מדברי סופרים בשוגג, נתבאר לקמן סי' תה ס"ט (פירות שהוציאם חוץ לתחום ... אם הוציאם בשוגג מותרים לאכלם). וכן הוא לקמן סי' שלט ס"ז (אם הפריש תרומות ומעשרות במזיד, לא יאכל מזה בו ביום לא הוא ולא אחרים, כדין העושה כל דבר האסור מדברי סופרים במזיד), משא"כ בשוגג לא אסרו.

ומכל מקום אסרו בהשהה בערב שבת בשוגג, כדלעיל סי' רנג סי"ב (אם עבר ושהה, אפילו בשוגג, ששכחה שם או שהיה סבור שהוא מותר, אסור, בין לו בין לאחרים), והוא מטעם המבואר כאן (שאיסור זה גם כן קל בעיני הבריות, ויש לחוש שיעבור עליו בשביל שיהא מוכן לו במוצאי שבת מיד. ולכן הצריכו להמתין בכדי שיעשו גם לאחרים).

וכל זה בשבת, אבל לענין יום טוב, נתבאר לקמן סי' תקג סי"ג (המבשל במזיד ביום טוב לצורך החול, הרי תבשיל זה מותר במוצאי יום טוב מיד, אפילו להמבשל עצמו ... לא ראו חכמים לקונסו על איסורי יום טוב הקלים, אלא על איסורי שבת החמורים הוא שקנסו, כמ"ש בסי' שי"ח ושכ"ג ושל"ט).

[1588] תשובות **רד"ך** בית כב חדר ה (שנקרא אנוס מי שטעה, כל שכן מי שגדול הדור מודה לו שיעשה כהוראתו, ואם חס ושלום טעה המורה, שאין על העושה משפט). כנסת הגדולה ריש הסי' בהגה"ט (כל שעשה על פי חכם שהורה לו, שוגג מקרי, ולא בר עונשין הוא. הרד"ך בית כ"ו חדר שני [ה]). **מ"א** סק"ג (עשה על פי הוראת חכם מקרי שוגג ... (כנסת הגדולה. רד"ך בית כ"ו ח"[ה])).

[1589] שו"ת מהר"ם מינץ סי' כח (דשכחה מקרי שוגג, דאיתא נמי שם אמר רבא היתה אבן מונחת לו בתוך חיקו והכיר בה, ושכח ... אף על גב דהכיר בה, הוי שכחה שגגה, ולא פשיעה). כנסת הגדולה שם (שכחה שוגג מקרי, הר"ם מינץ ז"ל בתשובה סי' כ"ח). מ"א שם (והוא הדין בשוכח (כנסת הגדולה...)).

ושם מיירי ששכח שהאבן בחיקו, כנפסק גם לעיל סי' רנב סי"ז (שמא ישכח להסיר החפץ מידו ... אם לא היה נזכר מהחפץ משחשכה, לא היה עובר על איסור של תורה, שלא אסרה תורה אלא מלאכת מחשבת, דהיינו שהוא מחשב ומתכוין לעשיית מלאכה, ושגגתו שמביא עליה חטאת היא שאינו יודע שהיום שבת או שאינו יודע שמלאכה זו אסורה). ומזה למדים שכן הוא גם בדין "השוכח שהוא שבת או שהיא מלאכה".

וכעין זה לקמן סי' תקכט ס"ז (ואם הוא אינו יודע הלכה זו והיה סבור שאין צריך לערב בעצמו אלא מותר לסמוך על עירובו של גדול העיר שמערב בעד כל בני עירו הרי זה מותר לסמוך על עירוב זה כיון שהיה אנוס בטעותו, אבל אם הוא תלמיד חכם ונתעלמה ממנו הלכה זו, או שלא למד אותה מעולם, הרי זה פושע ואינו יוצא בעירובו של הגדול ששגגת תלמוד עולה זדון).

ויש לעיין אם גם כאן שגגת תלמוד עולה זדון. וראה שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[1590] לקוטי **מהר"י ווייל** סי' ב (כשיבא יום טוב באחד בשבת, נראה דאסור ביום טוב פת שנאפה בשבת, דאין שבת מכין ליום טוב. והודה לי מהרי"ל ז"ל). **מ"א** סק"ב (אם היה מוצאי שבת יום טוב, אסור, דאין שבת מכין ליום טוב (לקוטי מהרי"ו סי' ב')).

אומרים שאין הכנה שייך בזה מטעם שיתבאר בסי׳ תק״א[1591], ויש לחוש לסברא הראשונה[1592]:

ד אם בישל במזיד ונתערב התבשיל[1593] במוצאי שבת בתבשילין אחרים, בטל ברוב[1594], ואינו נקרא דבר שיש לו מתירין, דהיינו שאפשר לאחרים לאכול התערובות הזה בהיתר גמור שלא מחמת ביטול ברוב. מפני שאינו נקרא דבר שיש לו מתירין אלא כשיש צד היתר למי שנאסר לו, אבל כאן אין היתר בלא ביטול ברוב אלא לאחרים שלא נאסר להם כלל ממוצאי שבת ואילך. אבל אם נתערב בשבת, כיון שבו ביום חל עליו שם דבר שיש לו מתירין לגבי אחרים, שאין בטל להם ברוב, חל עליו שם דבר שיש לו מתירין גם לגבי המבשל[1595], ונאסר לו התערובות הזה לעולם[1596]:

השוחט ומבשל לחולה בשבת

ה השוחט בשבת לחולה שיש בו סכנה[1597], מותר הבריא לאכול ממנו חי[1598], ובלא מליחה[1599], אלא

[1591] סי״ח (יום טוב שחל להיות אחר שבת, אסור להדליק ביום טוב שיורי הלפידים והפתילות שנדלקו וכבו בשבת, אלא אם כן נדלקו וכבו פעם אחת קודם השבת, מפני שהם יותר נוחים להדליק כשנדלקו כבר פעם אחת וכבו שהאור נאחז בהן היטב ... ויש אומרים ... שאין כבייה זו חשובה הכנה גמורה, כיון שגוף הפתילה כבר היה בעולם, אלא שעל ידי כבייה זו היא נוחה יותר להדליק, ואין בזה כדאי לאסור את גוף הפתילה והלפידים).

והוא ממרדכי רמז תרמד (דלא מיקרי הכנה, כיון שאינו מתקן אלא דבר שישנו בעולם כבר).

ולענין בישול נתבאר בתוס׳ עירובין לח, א ד״ה משום (וריצב״א אומר דלא שייך הכנה באפיה ובישול, דאין זה אלא תיקון בעלמא שמתקן המאכל, ולא שייך הכנה אלא לענין ביצה ועירוב שהוא דבר חדש). ביצה ב, ב ד״ה והיה (דכל דבר אפוי ומבושל לא שייך ביה הכנה, שאינו מחוסר רק תקון בעלמא, דמעיקרא הוה חזי ליה, רק גבי ביצה שהוא דבר חדש, שלא היתה בעולם ולא היתה ראויה כלל מעיקרא).

וראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי. נימוקי שבת ע׳ רה.

[1592] וכן הוא לקמן שם (ולענין הלכה יש לחוש לסברא הראשונה).

[1593] **רבינו ירוחם** נט״ו ח״ה קמ, ג (וכתב הרמ״ה ... דבר שיש לו מתירים ... שהוא אסור לזה ומותר לזה, ואין לו מתירין למי שאסור לו, פירוש כגון המבשל בשבת וכיוצא בו, לאו דבר שיש לו מתירין הוא). הובא ב״י יו״ד סי׳ קב. רמ״א שם סוף ס״ד (ולא מקרי דבר שיש לו מתירין אלא אם כן הותר למי שנאסר, אבל אם נשאר לאחד לעולם אסור, אף על גב שמותר לאחרים, כגון המבשל בשבת, לא מקרי דבר שיש לו מתירין).

[1594] יש מפרשים דמיירי כאן ביבש ביבש (ראה שו״ת מנחת שלמה סי׳ ה. שו״ע הרב עם ביאורים והערות).

אמנם לקמן סי׳ תמז סס״א (דכיון שחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא משום קנס, שקנסוהו חכמים על שעבר עליו בבל יראה ובל ימצא, לפיכך אינו אסור אלא כשהוא עומד בעינו כמו שהיה בשעה שעבר עליו, אבל אם נתערב אחר כך ברוב היתר, כיון שנשתנה מכמו שהיה בשעה שעבר עליו הפסח, לא קנסוהו חכמים), ושם נסמן (הערה תנא).

[1595] **מ״א** סק״ב (כיון שחל עליו שם דבר שיש לו מתירים לאחרים אף לדידיה לא בטיל ... ומ״ש ביו״ד סוס״י ק״ב, אפשר דאיירי כשנתערב אחר השבת).

[1596] נתבאר באמרי יושר ח״ב סי׳ פד (ואולי דעת הרש״ז ז״ל, כיון דבשעה שנפל בשבת קודש לא בטיל אז משום דהוי דבר שיש לו מתירין לאחרים, שוב ממילא גם אחר שבת לא יתכן לומר שבטל עתה, כיון שלא נתחדש שום דבר עתה, רק שהותר לאחרים, ובגוף התערובת לא נשתנה דבר, לא יתכן עתה ענין ביטול, דביטול הוא בעת התערובת).

וראה אמרי יושר ח״ב סי׳ פד. ראשית בכורים בכורות כה, ב ד״ה וא״ת. שערי דעה סי׳ נז. פעמי יעקב חי״ב ע׳ נא. משולחן הארי. נימוקי שבת ע׳ ריג. שו״ע הרב עם ביאורים והערות.

[1597] סיכום פרטי הלכה זו, שנתבארו בסעיפים שלפנינו, לקמן סי׳ שכה ס״ח וסי״ז-ח, לעיל סי׳ שי ס״ו:

(א) ישראל ששחט לחולה, אין לחוש לשמא ירבה (שיח, ה). ואינו אסור משום מוקצה (שי, ו).

(ב) ישראל שבישל לחולה, יש לחוש לשמא ירבה (שיח, ה).

(ג) ישראל שקצץ פרי לחולה, אם לא נגמר בישולו, אסור משום מוקצה (שיח, ו).

(ד) נכרי שבישל לחולה, או לעצמו, יש לחוש לשמא ירבה, ומשום בשולי נכרים (שיח, ה. שכה, יח).

(ה) נכרי שקצץ פרי לעצמו, יש לחוש לשמא ירבה, ומשום מוקצה, ומשום גזירת פירות שנשרו (שכה, ח; יז).

(ו) נכרי שהדליק לעצמו או עשה כבש לירד בו, אין לחוש לכלום (שכה, יח).

[1598] **רב דימי חולין שם** טו, ב (השוחט לחולה בשבת מותר לבריא, באומצא [בשר חי], מאי טעמא, כיון דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה, כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט). טור ושו״ע ס״ב (השוחט בשבת לחולה ... מותר הבריא לאכול ממנו חי (בשבת)).

וראה גם לעיל סי׳ שח סס״ח (בשר חי, אפילו תפל שאינו מלוח כלל, מותר לטלטלו, מפני שראוי לאכילת אדם, שיש בני אדם שדעתם יפה וכוססין בשר חי (שאין איסור באכילתו משום דם כמ״ש ביו״ד סי׳ ס״ז)).

[1599] **תוס׳** חולין יד, א ד״ה ונסבין (ואם תאמר, והא אין יכול למולחה בשבת, ויש לומר ... בלא מליחה נמי שריא, באומצא, אע״ג דאיכא לאו בדם הנבלע באברים ... הני מילי היכא דפירש לחוץ, אבל כל זמן שלא פירש מותר). **רא״ש** שם פ״א סי׳ יט (ויש לומר שיאכלנו באומצא בלא מלח ... כל זמן שלא פירש אין בו משום איסור). טור (מותר לבריא לאוכלו חי, ובלא מליחה). לבוש ס״ב (מותר הבריא לאכול ממנו אפילו בשבת חי, ובלא מליחה).

בהדחה בלבד[1600], כמ"ש ביו"ד סי' ס"ז[1601], לפי שאסור למלוח בשבת כמו שיתבאר בסי' שכ"א[1602]. ואפילו חלה החולה היום, ואתמול לא היה בדעתו כלל שישחט היום, אעפ"כ אין בה משום מוקצה[1603], מטעם שנתבאר בסי' ש"י[1604].

אבל המבשל, או עשה שאר מלאכה, בשביל החולה שיש בו סכנה, אסור בשבת לבריא[1605], או לחולה שאין בו סכנה[1606], גזרה שמא ירבה במלאכתו[1607] בשבילו. משא"כ בשחיטה שאין בה להרבות בשביל הבריא, שהרי אי אפשר לכזית בשר שצריך להחולה בלא שחיטת כל הבהמה[1608].

ואפילו עשה על ידי נכרי, בין לצורך חולה שיש בו סכנה בין לצורך חולה שאין בו סכנה[1609], אסור לבריא בשבת, גזרה שמא ירבה בשבילו[1610]. אבל למוצאי שבת מותר לבריא מיד, ואין צריך להמתין בכדי שיעשו, כיון שהנכרי עשה בהיתר לצורך חולה[1611].

[1600] מ"א סק"ה (ובלא מליחה (טור). ועי' ביו"ד סי' ס"ז ס"ב, דהדחה מיהא בעי).

[1601] ס"ב (מותר לאכול בשר חי בהדחה בלא מליחה), ובש"ך שם ס"ק א (בהדחה, משום דם שעל פני הבשר, ב"י).

[1602] ס"ב (מדברי סופרים יש עיבוד באוכלין, ולכן אסור למלוח בשר חי, אפילו כדי לאכלו חי בשבת). וראה נימוקי שבת ע' ריח.

[1603] **רא"ש** שם סוס"י כ (אנן קיימא לן כרבי שמעון דלית ליה מוקצה מחמת איסור, אלא בנר שהדליקו בשבת דדחייה בידים). רשב"א חולין טו, א בשם **הרב רבינו יונה** (ורבינו נ"ר כתב דרבי שמעון ודאי, כיון דלית לי' מוקצה מחמת איסור, אלא בשדחאו בידים ... בשוחט בשבת ודאי שרי למיכל מינה ביומא). **מ"מ** פ"ב ה"ט בדעת הרמב"ם (דלדידן דקי"ל כרבי שמעון, אין מוקצה בשבת, אלא מוקצה מחמת איסור שדחה בידים, כגון נר שהדליקו באותה שבת, אבל אם לא דחאו בידים, כגון בכאן, מותר, ואע"פ שהבהמה היתה מוקצה מחמת איסור שחיטה, לא דחאה הוא בידים. וזה דעת הרב ר' יונה ז"ל). טור ושו"ע שם (בין שחלה מאתמול בין שחלה היום). ט"ז ס"ק ב. מ"א ס"ק ד (כמובא לעיל מהפוסקים).

[1604] סעיף ו (דבר שהיה מוקצה בבין השמשות בעל כרחו של אדם, לא הוקצה לכל השבת כולה, כגון דבר שהיה מוקצה מחמת איסור הבא מאליו ... כגון בעלי חיים שהם מוקצים בשבת מחמת איסור שחיטה, ושחטם בשבת לצורך חולה שחלה היום, מותר לבריא לאכול מהם חי).

[1605] רב דימי שם (המבשל לחולה בשבת אסור לבריא, גזירה שמא ירבה בשבילו). טור ושו"ע שם (המבשל, (הג"ה, או עשה שאר מלאכה), לחולה, אסור (הג"ה, בשבת) לבריא או לחולה שאין בו סכנה, דחיישינן שמא ירבה בשבילו).

[1606] שו"ת **רשב"א** ח"א סי' תתיד (שאלת המבשל לחולה שיש בו סכנה בשבת, מהו שיאכל ממה שיותיר חולה אחר שאין בו סכנה ... מסתברא שגם זה אסור, כל שאסור לעשות על ידי ישראל, גזירה שמא ירבה בשבילו). שו"ע שם (או לחולה שאין בו סכנה).

[1607] שאסור אף כשאינו מרבה בטורח המלאכה, כדלקמן סי' שכח סי"ח (אמדוהו לב' גרוגרות ... אם היו ב' בעוקץ אחד וג' בעוקץ אחד, לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו ב', שאסור להרבות בשיעור הדבר שהמלאכה נעשית בו, אף על פי שאינו מרבה בטורח המלאכה, שהכל נעשית בבת אחת). ונתבאר לעיל סי' רמז בקונטרס אחרון סק"ב (ועיין בב"י סי' שי"ח וסי' של"א, דלהוסיף במלאכה יש אומרים שאינו אלא מדברי סופרים, והיינו כשמוסיף בשר קודם שיתן הקדרה על האש, ויש אומרים שאסור מן התורה). הובאו גם במ"א כאן ס"ק ו (שמא ירבה, וזהו איסור דאורייתא כשמרבה בשבילו, אפילו קודם שיתן הקדרה על האש. ויש אומרים דהוי דרבנן. עב"י).

[1608] רב דימי שם (כיון דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה, כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט), ופרש"י (וליכא למגזר שמא ירבה בשחיטה בשביל בריא, דהא משום ההוא זית דחולה בעי למשחט כולה).

[1609] שצרכיו נעשים על ידי נכרי, כדלקמן סי' שכח סי"ט (חולה שנפל מחמת חוליו למשכב ואין בו סכנה ... הרי צרכיו נעשין על ידי נכרי אפילו במלאכות גמורות של תורה, כגון לאפות לו או לבשל לו אם צריך לכך).

[1610] תוס' גיטין ח, ב ד"ה אע"ג (אפילו על ידי עובד כוכבים אסור להרבות). ולענין איסור בשבת משום גזירה שמא ירבה, נתבאר בבדק הבית בית ג שער ז (שהנכרי שבא לבשל לחולה והוא בשבת ... שמותר לבריא במוצאי שבת), הובא **בר"ן** ע"ז (ט, א) ד"ה כי (והרא"ה ז"ל כתב ... עובד כוכבים המבשל לחולה בשבת ... שמותר לבריא במוצאי שבת). רמ"א ס"ב (ואפילו בישל על ידי גוי, אסור בשבת). עולת שבת ס"ק ז (ולפיכך אסור לישיראל לאכול ממנו, דחיישינן שלא ירבה בשבילו).

ואפילו בישל הנכרי לעצמו חיישינן שמא ירבה בשבילו, באם הוא מכירו, כדלקמן סי' שכה סט"ז (נכרי שמילא מים לבהמתו ... אם הוא מכירו אסור, גזרה שמא ירבה הנכרי לדלות גם בשבילו), וסי"ז (אם מכירו אסור ... גזרה שמא ירבה הנכרי), וסי"ח (וכן הדין בכל דבר שיש לחוש בו שמא ירבה בשבילו, אם הוא מכירו, כגון נכרי שצלה או בישל לעצמו).

וגם במדורה יש אוסרים, כדלעיל סי' רעו סי"ג (במדורה שעשאה נכרי אפילו לצרכו בלבד, או לצורך חולה אפילו שיש בו סכנה, אסור לבריא להתחמם כנגדה, גזרה שמא ירבה הנכרי עצים בשבילו), ושם נסמן (הערה צא).

והטעם שלא הצריכו מכירו אלא לקמן סי' שכה שם, נתבאר בקונטרס אחרון שם ס"ק ה (דעד כאן לא הצריכו מכירו, אלא במילא מים וליקט עשבים שהם שלו, על ידי מילואו ולקיטתו הם שלו, ולא יטרח עבור ישראל שאינו מכירו, אבל הכא שהעצים של בעל הבית, ולהניחם על המדורה, אפשר שאין זה נקרא טורח כלל).

[1611] לבוש סוף ס"ב (מיהו כל מה שנעשה לחולה, מידי דאסור לבריא ... משום שמא ירבה בשבילו, מותר לבריא במוצאי שבת מיד, ולא בעינן בכדי שיעשו, דלא בעינן בכדי שיעשו אלא כשנתחלל שבת, או בשוגג או במזיד). **ש"ך** בהגהה שעל

במה דברים אמורים בשאר מלאכות, חוץ מאפייה ובישול, שאם אפה נכרי או בישל בשבת לצורך חולה, אסור לבריא אף במוצאי שבת, משום בשולי נכרים[1612], כמ"ש ביו"ד סימן קי"ג[1613]:

ו הקוצץ פרי שלא נגמר בישולו לחולה בשבת, אסור לבריא משום מוקצה, אפילו חלה מבעוד יום והיה כבר בדעתו מבעוד יום לקצוץ הפרי בשבת, מפני שאין הכנה מועלת כלל במחובר בכיוצא בזה שהוא גדל והולך בשבת[1614]. אבל פרי שנגמר בישולו ושוב אינו גדל והולך, מועלת בו הכנה אע"פ שהוא מחובר[1615]:

בישול בתולדת האור והחמה

ז המבשל הוא מאבות מלאכות[1616], שכן במשכן היו מבשלים סממנים לצבוע בה[1617].

הגליון, הובא ב**מ"א** סק"ז (אבל במוצאי שבת מותר מיד (ש"ך). וטעמו דכיון דהעכו"ם בישל בהיתר, לא בעי להמתין בכדי שיעשו). וכעין האמור לעיל סי' רחצ ס"ז (אם הדליקו נכרי לצורך חולה שאין בו סכנה ... אין זו מלאכת עבירה).

[1612] משמרת הבית לה**רשב"א** בית ג שער ז (אם לגבי החולה התירו, מה להם להתיר לגמרי ואפילו לבריא).

והיינו שאף שלגבי החולה עצמו התירו, כדלקמן סי' שכח סי"ט (חולה שנפל מחמת חוליו למשכב ואין בו סכנה ... צרכיו נעשין על ידי נכרי אפילו במלאכות גמורות של תורה, כגון לאפות לו או לבשל לו אם צריך לכך ... התירו לו איסור בישולי נכרים בשבת, שאי אפשר בענין אחר, כיון שהוא מותר מחמת עצמו אלא שמעשה הנכרי גורם לו האיסור).

מכל מקום אין זה מתיר לבריא לאכול מאכל זה.

[1613] בט"ז סקט"ו (ובעל משמרת הבית, שהוא הרשב"א, כתב ... שלא הותר אפילו לחולה עצמו, אלא בעת הצורך בלבד, דהיינו בשבת, הא למוצאי שבת חוזר לאיסורו, וכל שכן לבריא).

וכאן נראה שמותר לחולה אף במוצאי שבת, ורק לבריא אסור אף במוצאי שבת. וראה נימוקי שבת ע' רכב. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[1614] **ארחות חיים** הל' שבת סי' שמח (הקוצץ פרי שלא נגמר בישולו לחולה בשבת, אסור לבריא משום מוקצה, ואפילו חלה מבעוד יום, שאין הכנה במחובר כיוצא בזה שהוא גדל והולך, כן כתב הרא"ה ז"ל), **בשם הרא"ה**. הובא ב"י ד"ה כתוב. רמ"א ס"ב (ואם קצץ פירות מן המחובר לחולה בשבת, אפילו היה חולה מבעוד יום, אסור לבריא בשבת, משום שגדל והולך בשבת ויש בו משום מוקצה).

ומה שאין אומרים בזה שהגדל בשבת יתבטל בשאר הפרי, ראה קובץ הערות וביאורים תשפד ע' 73. תתח ע' 56. תתט ע' 62.

וכל זה הוא בפירות שהם גדלים והולכים בשבת, שאין הכנה מועלת בו.

אבל "בעלי חיים שהם מוקצים בשבת מחמת איסור שחיטה, ושחטם בשבת לצורך חולה שחלה היום, מותר לבריא לאכול מהם חי", כדלעיל סי' שי ס"ו (דבר שהיה מוקצה מחמת איסור הבא מאליו ולא על ידי גרמת האדם, ומשחשכה נסתלק האיסור, שוב אין בו משום מוקצה).

[1615] **מ"א** ס"ק ח (ומיירי בפירי שלא נגמר בישולו (ב"י), אבל בנגמר בישולו לא אמרינן שגדל והולך).

וכן הוא לעיל סי' שי ס"ג (פירות שנגמר בישולן, שהכנה מועלת בהם אפילו בעודם במחובר, כמו שיתבאר בסי' שי"ח), ולקמן סי' שכח ס"ח (פירות שנגמר בישולן, שהכנה מועלת להן אפילו במחובר, כמו שנתבאר בסי' שי"ח). וראה נימוקי שבת ע' רכו.

ולא גזרו כאן משום שמא ירבה, כמו שגזרו בבישול שבסעיף הקודם, כי בבישול החשש הוא שמא ירבה בקדרה. אבל לא חששו שיקצוץ עוד פירות בשביל הבריא. וראה נימוקי שבת ע' רלב.

*

ואם הנכרי קצץ לעצמו, אסור גם בנגמר בישולו, כדלקמן שם (נכרי שליקט פירות מהמחובר לעצמו אפילו הוא בענין שאין בהם משום מוקצה ... אעפ"כ אסורים לישראל עד לערב, לפי שהם בכלל הגזרה שגזרו על פירות הנושרים מאליהן), ושם סי"ז (ליקט נכרי עשבים מהמחובר לצורך בהמתו ... אם מכירו אסור ... גזרה שמא ירבה הנכרי ללקוט בשביל בהמתו).

[1616] משנה עג, א (אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ... והאופה).

[1617] **גמרא עד**, ב (אמר רב פפא שבק תנא דידן בישול סממנין דהוה במשכן, ונקט אופה (דלא שייך במלאכת המשכן כלל, רש"י). תנא דידן סידורא דפת נקט (ואופה במקום בשול דסממנין הוא, דהוא בישול דפת, רש"י)).

משא"כ אפיית הפת שייכת רק בלחם הפנים ושתי הלחם וכיו"ב, ולא בעשיית המשכן. ול"ט המלאכות למדים מעשיית המשכן (כדלעיל סי' שא ס"א, ובהערות שם).

*

בבישול סממנים יש שני פרטים:

(א) מלאכת בישול, כאמור כאן (היו מבשלים סממנים לצבוע בה), דהיינו שהיו מבשלים את הסממנים לעשות מהם צבע, שאחר כך היו צובעים בו. וכן נראה מלשון הרמב"ם פ"ט ה"א (ושיעור מבשל סממנין, כדי שיהיו ראויין לדבר שמבשלין אותן לו).

(ב) מלאכת צובע, בישול הסממנים יחד עם הצמר, כדי שיקלוט הצמר את הצבע, כדתנן יז, ב (הצמר ליורה ... כדי שיקלוט העין), ופרש"י (הצבע שיקלוט). וברמב"ם הל' ציצית פ"ב ה"ב (מביאין דם חלזון ... ונותנין עמו סממנין ...

ולא בישול במים בלבד, אלא אף הטיגון והאפייה[1618] והצלייה הן בכלל בישול[1619], וכן כל מי שריפה גוף קשה באור[1620], כגון המתיך אחד ממיני מתכות, או המחמם את המתכת עד שנעשה גחלת[1621], וכן הממסס השעוה או החלב או הזפת והגפרית באור, או שהקשה גוף רך באור, כגון המניח כלי אדמה באור עד שנעשו כלי חרס, חייב משום מבשל[1622].

וכשם שאסור לבשל באור, כך אסור לבשל בתולדת האור[1623], כגון ליתן ביצה בצד קדרה שהוחמה באור[1624], או לשברה על הסודר שהוחם באור[1625] כדי שתצלה מעט[1626], ואם נצלית שם כמאכל בן דרוסאי[1627], חייב משום מבשל, כמו בצולה על האור[1628].

ואפילו בתולדת חמה, כגון בסודר שהוחם בחמה, אסור, גזרה משום תולדות האור, שהרואה סבור שהוחם הסודר באור[1629]. וכן אסור לגלגלה על גבי חול ואבק דרכים שהוחמו מכח חמה[1630]. ואסור

כדרך שהצבעין עושין, ומרתיחין אותו ונותנין בו הצמר), וכדלעיל סי' רנב ס"ב (מותר לתת צמר לתוך היורה מבעוד יום [ל]צובעו, והוא מצטבע מאליו כל השבת כולה ... חייב משום צובע).

וראה גם לקמן סוס"י שכ (והערה 2192).

[1618] **גמרא עג**, וכמובא לעיל, שבמשנה עג, א (והאופה), ובגמרא עד, ב (ונקט אופה). רמב"ם פ"ז ה"א (והאפיה).

[1619] ירושלמי פ"ז ה"ב (הצולה והמטגן השולק והמעשן, כולהן משום מבשל).

[1620] באור, בלהב אש. כמו באור אשכם (ישעי' נ, יא), באור תבעיר (יחזקאל ה, ב). והוא גם פירוש הראשון ברש"י על הפסוק באור כשדים (נח יא, כח) – "כבשן האש". וכן כל פעם שתוזכר תיבת "אור" לקמן, בהמשך הסימן.

[1621] ולפעמים יש בזה גם מלאכת מבעיר ומכבה, כמבואר ברמב"ם רפי"ב (המחמם את הברזל כדי לצרפו במים, הרי זה תולדת מבעיר וחייב). השגת הראב"ד שם (ולמה לא משום מבשל), ומ"מ, ולחם משנה שם. לקמן סי' שלד סכ"ט, וסי' תצה סוף ס"ב, וקונטרס אחרון שם סק"ב, וסי' תקי ס"ח. דובר שלום ע' רכט.

ומה שלא אסרו מטעם להניח קדרה על הכירה בשבת, כדלעיל סי' רנג סכ"ו (ולהניח קדרה ישנה ריקנית על פי הכירה, [אבל לא קדרה] חדשה מטעם שיתבאר בסי' תק"ב). והיינו שלא אסרו אלא בקדירה חדשה, מטעם צירוף הכלי, ולא משום מבשל או מבעיר.

מיירי התם שאינו מחמם כל כך עד שנעשה גחלת. ראה בדי השלחן סי' קלד ע' מב-ג. קיצור הלכות סי' רנג-ד הע' 55.

[1622] גמרא שם עד, ב (האי מאן דשדא סיכתא לאתונא (שהשליך יתד לח לתנור חם ליבשו שיתקשה, רש"י), חייב משום מבשל ... האי מאן דארתח כופרא (שהתיך זפת, רש"י), חייב משום מבשל). ובדף קו, א (מה לי לבשל פתילה (שהוא מדליק פתילה של אבר ונותנה לתוך פיה, ודרך בישול הוא זה וחייב, רש"י), מה לי לבשל סמנין). ירושלמי שם (המתיך אבר, חייב משום מבשל). רמב"ם פ"ט ה"ו (המתיך אחד ממיני מתכות כל שהוא, או המחמם את המתכות עד שתעשה גחלת, הרי זה תולדת מבשל. וכן הממסס את הדונג או את החלב או את הזפת והכופר והגפרית וכיוצא בהם, הרי זה תולדת מבשל וחייב. וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשו חרס, חייב משום מבשל. כללו של דבר בין שריפה גוף קשה באש, או שהקשה גוף רך, הרי זה חייב משום מבשל). הובא במ"א סוף סק"י.

*

באופן זה, שמניח כלי אדמה באור עד שנעשה כלי חרס, הי' לכאורה מקום לומר שיתחייב אף משום מכה בפטיש.

אבל ראה לעיל סי' שיג סי"ד (והערה 1008). סי' שיד ס"ב (והערה 1085).

[1623] רב נחמן לט, א (בתולדות האור כו"ע לא פליגי דאסיר). טור ושו"ע ס"ג (כשם שאסור לבשל באור, כך אסור לבשל בתולדת האור).

[1624] **משנה לח**, סוע"ב (אין נותנין ביצה בצד המיחם (קומקמוס של נחשת, רש"י) בשביל שתתגלגל (שתצלה קצת עד שתהא מגלגלת, רש"י)). טור ושו"ע שם (כגון ליתן ביצה בצד קדרה).

[1625] גמרא לט, א (בתולדות האור (כגון אם הוחם הסודר הזה באור מתחילה, רש"י) כו"ע לא פליגי דאסיר). שו"ע שם (או לשברה על סודר שהוחם באור כדי שתצלה).

[1626] רש"י שם (שתצלה קצת).

[1627] רמב"ם פ"ט ה"ה (נתבשל כולו חצי בישול חייב), וראב"ד שם (חצי בשול הוא כמאכל בן דרוסאי).

וראה לעיל סי' רנג סי"ג (שיעור מאכל בן דרוסאי, יש אומרים שהוא כמו שליש בישול הראוי לכל אדם, ויש אומרים שהוא כמו חצי בישולו).

[1628] רב יוסף לח, סוע"ב (גלגל חייב חטאת). רמב"ם שם ה"ב (הנותן ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל ונתגלגלה, חייב, שהמבשל בתולדת האור כמבשל באור עצמה). מ"א סק"ט (המבשל בתולדות האור חייב).

[1629] חכמים במשנה לח, ב (לא יפקיענה בסודרין (לא ישברנה על סודר שהוחם בחמה כדי שתצלה מחומו של סודר, רש"י), ור' יוסי מתיר), וכדמפרש רב נחמן ב**גמרא [ל]ט**, א (כי פליגי בתולדות החמה, מר סבר גזרינן תולדות החמה אטו תולדות האור (דמאן דחזי סבר דתולדות האור נינהו, רש"י), ומר סבר לא גזרינן). טור ושו"ע שם (ואפילו בתולדת חמה, כגון בסודר שהוחם בחמה, אסור, גזירה אטו תולדת האור).

[1630] רמב"ם פ"ט ה"ג (המפקיע את הביצה ... בחול ובאבק דרכים שהן חמים מפני השמש ... גזרו עליהן מפני תולדות האור). רא"ש פ"ג סוף ס"ה (ואפילו לגלגל על החול בשביל שתצלה אסור). **מ"א** סק"י (ואפילו לגלגלו על גבי החול בשביל שתצלה נמי אסור ... דגזרינן אטו תולדות האור). וראה פעמי יעקב לג ע' נו.

להטמינה בהם[1631] אפילו מבעוד יום, גזרה שמא יטמין ברמץ[1632], כמו שנתבאר בסי׳ רנ״ז[1633].

אבל בחמה עצמה, כגון ליתן ביצה בחמה כדי שתצלה, או ליתן מים בחמה כדי שיוחמו, מותר[1634], מפני שאין דרך בישול בכך, ואין לגזור על חמה משום אור, מפני שחמה אינה מתחלפת באור[1635]:

ח המבשל בחמי טבריא פטור[1636], מפני שהן כתולדת חמה[1637]. אבל אסור מדברי סופרים[1638], אפילו אם התבשיל עומד על גביו ומתבשל מלמעלה. אבל מותר להעמידם שם מבעוד יום. אבל להטמינו כולו בתוכם אסור אפילו מבעוד יום[1639], משום איסור הטמנה, כמו שיתבאר בסי׳ שכ״ו[1640]:

בישול אחר בישול

ט כל דבר לח יש בו בישול אחר בישול, דהיינו תבשיל לח שנתבשל כבר כל צרכו ונצטנן[1641], ואפילו לא נצטנן לגמרי אלא שאין היד סולדת בו, וחממו בשבת עד שהיד סולדת בו[1642], חייב משום מבשל. אבל אם הוא חם כל כך עד שהיד סולדת בו, ומרתיחו יותר[1643], אין בזה משום בישול ומותר אפילו

[1631] משנה לח, סוע״ב (ולא יטמיננה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה). טור ושו״ע שם (וכן אסור להטמינה בחול או באבק דרכים שהוחמו מכח חמה).

[1632] רבה לט, א (גזרה שמא יטמין ברמץ). רא״ש פ״ג סי׳ ה (לרבה דאסיר משום גזירה שמא יטמין ברמץ, אסור אפילו מבעוד יום לצורך שבת). מ״א שם (אפילו מבעוד יום).

[1633] ס״א (שמא יטמין ברמץ, דהיינו אפר שמעורב בו גחלים, ואחר כך בשבת ישכח ויחתה בגחלים ... וגזרו על כל דבר המוסיף הבל משום רמץ).

[1634] רב נחמן שם (בחמה דכו״ע לא פליגי דשרי). טור ושו״ע שם (אבל בחמה עצמה, כגון ליתן ביצה בחמה, או ליתן מים בחמה, כדי שיוחמו, מותר).

[1635] **רש״י** שם ד״ה דשרי (דאין דרך בישולו בכך, וחמה באור לא מיחלפא דליגזר הא אטו הא).

[1636] **רב חסדא** מ, סוע״ב. פסחים **מא**, א (המבשל בחמי טבריה בשבת פטור). רמב״ם פ״ט ה״ג (המבשל בחמי טבריה וכיוצא בהם פטור). הובא במ״א סק״י.

[1637] גמרא פסחים שם (בשבת דלא, דתולדת אש בעינן), ופירש״י (הלכך לאו בישול הוא דליהוי חייב משום אב מלאכה). מ״א שם (דהוי כתולדות חמה).

[1638] גמרא שבת שם (חייב ... מכת מרדות).

[1639] **ר״ן** (יח, א) ד״ה ומדאמר (דאסור להטמין קיתון של צונן באמבטי של חמי טבריא מערב שבת. אבל להניח על גביו בלא הטמנה, מערב שבת מותר. ובשבת אסור, דקיימא לן כרבנן דגזרי תולדות חמה אטו תולדות האור. וכן כתב ה״ר יונה ז״ל). הובא במ״א שם.

[1640] סעיף ג (אמת המים של חמי טבריא אסור להמשיך לתוכה אפילו מבעוד יום סילון של צונן, ופי הסילון יוצא חוץ לאמה, ומימיו נשפכים לעוקא שבקרקע, ועושין כן כדי שיתחממו מים הללו שבסילון בעברם דרך האמה של חמין, והרי זו כעין הטמנה בדבר המוסיף הבל, שמים הללו נטמנו בתוך האמה של חמי טבריא שהן נקראים דבר המוסיף הבל).

[1641] גמרא לד, סוע״א (מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשכה, גזרה שמא ירתיח), ופרש״י (גזירה שמא ימצא קדרתו שנצטננה כשירצה להטמינה, וירתיחנה תחילה, ונמצא מבשל בשבת). **סמ״[ק]** סי׳ רפא ע׳ רפח (ומיהו בדבר לח וצלול, לדברי הכל יש בישול אחר בישול, לאחר שנצטנן). **הרב רבינו יונה** הובא ברבינו ירוחם נ״י״ב ח״ג סט, סוע״א (וכתב הרב יונה ... אם שהה בעודה בידו עד שנצטנן התבשיל, אסור להחזירה אם יש בה רוטב, דכל דבר שיש בו רוטב ומצטמק ויפה לו והוא צונן, כשהחזירו על גבי כירה ומצטמק הוי מבשל גמור). **רא״ש** פ״ג סי׳ יא (למדנו שאף בתבשיל שנתבשל ונצטנן שייך ביה בישול, כיון שיש בו משקה). טור ושו״ע ס״ד (תבשיל שנתבשל כל צרכו, יש בו משום בישול אם נצטנן ... בתבשיל שיש בו מרק).

והא דתנן קמה, ב (כל שבא בחמין (כלומר שנתבשל, רש״י) מלפני השבת, שורין אותו בחמין בשבת), והתירו בכל אופן, אפילו נצטנן לגמרי. נתבאר בראש״ש פ״ג סי׳ יא (והא דאמרינן כל שבא בחמין לפני השבת שורין אותו בחמין בשבת, היינו דבר יבש). וכלדקמן סי״א (תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל, אין בו בישול אחר בישול, אם נתבשל כבר כל צרכו. ואפילו נצטנן לגמרי).

[1642] **ב״י** ד״ה אפילו (ומשמע לי שכל שהיד סולדת בו מיקרי רותח). הובא במ״א סקי״ב (כתב ב״י ומשמע ליה דכל שהיד סולדת בו מיקרי רותח). וראה לקמן (הערה 1666).

[1643] לא חילק כאן בין אם הוא מצטמק ויפה לו או לאו, כמבואר בתהלה לדוד ס״ק יח (והרב ז״ל לא הביא החילוק בין מצטמק ויפה לו ובין מצטמק ורע לו).

והיינו שאם היד סולדת בו (או לפי מנהגינו דלקמן – אם ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו), סתם כאן להיתר, וכתב ״ומרתיחו יותר״. ונתפרש יותר לעיל סי׳ רנג סי״ח (אין היתר אלא כשכבר נתבשל המאכל כל צרכו, אף על פי שהוא מצטמק ויפה לו). וראה שו״ת אגרות משה או״ח ח״ד סי׳ עד (בישול אות א).

ואם נצטנן (לגמרי), סתם כאן לאיסור, והיינו אפילו אם מצטמק ורע לו, כדעת הב״ח (נקטינן ... יש בו משום בישול לענין איסורא ואפילו במצטמק ורע לו ... וכן פסק בשלחן ערוך (ס״ד), דלא כמו שכתב בהגהות שלחן ערוך, להקל ברע לו). והיינו כמבואר בשו״ע ס״ד (תבשיל שנתבשל כל צרכו, יש בו משום בישול, אם נצטנן). וברמ״א שם (ויש אומרים דוקא אם מצטמק ויפה לו). ובמ״א שם ס״ק יג (והב״ח פסק כסברא ראשונה). וראה שבת כהלכה פ״ג ביאורים א.

לכתחלה[1644] להרתיחו סמוך לאש, במקום שאין לחוש לחיתוי, כמו שיתבאר[1645] (ואם מותר ליתנו על גבי כירה או תנור, נתבאר בסימן רנ"ג[1646]).

ויש אומרים[1647] שאפילו נצטנן לגמרי אין בישול אחר בישול, ומותר להרתיחו בשבת סמוך לאש, במקום שאין לחוש לחיתוי[1648].

ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי[1649], אלא ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו[1650]. אבל אם נצטנן לגמרי, נוהגין כסברא הראשונה[1651], אפילו לענין דיעבד, כמו שנתבאר בסימן רנ"ג[1652].

[1644] רבינו ירוחם שם (שאם לא נצטנן, אפילו שנה מרתיחתו קצת, מותר להחזיר). הובא בב"י ובמ"א שם.

[1645] סוף סכ"ד (צריך להרחיק קצת, כי יש לחוש שמא ישכח שהוא שבת ויבא לחתות בגחלים. אבל כשאנו מצריכים אותו להרחיק קצת, יש לו בזה היכר וזכרון ולא יבא לחתות בגחלים).

[1646] סעי' יד-יז.

[1647] **רשב"א** מ, ב ד"ה מביא (צונן שנתבשל, אפילו בכלי ראשון, או כנגד המדורה, ואפילו במקום שהיד סולדת בו, מותר ... ותדע לך דהא תנינן כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת, כלומר אפילו בכלי ראשון). והיינו דתנן קמה, ב (כל שבא בחמין (כלומר שנתבשל, רש"י) מלפני השבת, שורין אותו בחמין בשבת), והתירו בכל אופן, אפילו נצטנן לגמרי.

ר"ן שם (יט, א) ד"ה תנו רבנן מביא (אבל צונן שנתבשל, מותר להניחו אפילו בכלי ראשון, או כנגד המדורה, ואפילו במקום שהיד סולדת בו, שאין דרך בשול בכך). **מ"מ** פכ"ב ה"ד (וכתב הרשב"א ז"ל שלדברי הכל תבשיל שנתבשל מערב שבת ונצטנן, מותר לחממו כנגד המדורה, אפילו במקום שהיד סולדת בו). רמ"א סט"ו (ויש מקילין לומר ... אפילו נצטנן, מותר). מ"א סקל"ט (דסבירא להו דאין בישול אחר בישול אפילו ברוטב ונצטנן).

ומה שהובא לעיל (הערה 1641) מהגמרא לד, סוע"א (גזרה שמא ירתיח), ופרש"י (ונמצא מבשל בשבת). הנה לפי שיטה זו שאין בישול אחר בישול, פירש הרא"ש פ"ג ס"י (הא דאמרינן לעיל בבמה מדליקין דאין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל [משחשיכה] גזירה שמא ירתיח, התם לאו משום בישול, אלא משום שמא יחתה. והאי דנקט הרתחה, דבר הצריך להטמנה נקט).

וכן הוא לעיל סי' רנז ס"ב (ולהאומרים שאין בישול בדבר שהוא מבושל כבר אף שנצטנן אחר כך, כמ"ש בסי' שי"ח, חוששין שמא יחתה בגחלים להרתיחה, ויתחייב משום מבעיר).

[1648] והיינו כדלקמן סכ"ד (כל דבר שאין בו משום בישול מותר אפילו להרתיחו כנגד המדורה ... אלא צריך להרחיק קצת, כי יש לחוש שמא ישכח שהוא שבת ויבא לחתות בגחלים, אבל כשאנו מצריכים אותו להרחיק קצת, יש לו בזה היכר וזכרון ולא יבא לחתות בגחלים).

או שמכניסו לתוך כלי ראשון רותח שאינו על האש, שאין לחוש בו שמא יחתה.

[1649] **רמ"א סט"ו** (ונהגו להקל בזה אם לא נצטנן לגמרי).

וכן הוא לקמן סט"ו (כיון שהוא חם קצת ... כבר נתבאר שנוהגין להקל שאין בו משום בישול), וסט"ז (כל דבר שאין בו משום בישול, כגון ... תבשיל לח שלא נצטנן לגמרי), וסכ"ד (כל דבר שאין בו משום בישול ... כגון תבשיל לח שנתבשל כל צרכו ... שלא נצטנן לגמרי, לפי המנהג שנתבאר למעלה שנהגו להקל בזה). לעיל סי' רנג סי"ט (אם הוא בענין שאין בו משום איסור בישול, כגון ... כשלא נצטנן לגמרי), ובסוס"י רנט, בהלכות שהיה והטמנה בקצרה (אם עדיין לא נצטנן לגמרי, אף על פי שיש בו רוטב, נהגו להקל כאילו הוא חם לגמרי).

[1650] **רמ"א סוס"י רנג** (אם לא נצטנן כל כך, שעדיין ראויים לאכול). וראה שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[1651] לפום ריהטא נראית בזה הכוונה, דקיי"ל שאין בישול אחר בישול בדבר לח; אלא שאם נצטנן לגמרי נוהגים לחוש לדעת האוסרים.

אמנם מסיים כאן "אם נצטנן לגמרי, נוהגין כסברא הראשונה, אפילו לענין דיעבד, כמו שנתבאר בסימן רנ"ג". והוא מה שנתבאר לעיל סי' רנג סכ"ה (תבשיל שנתבשל כל צרכו ויש בו מרק ונצטנן לגמרי ונתחמם שם עד שהיד סולדת בו ... יש בה חיוב חטאת ... יש מתירים אפילו לכתחלה, כמ"ש בסי' שי"ח). ובקונטרס אחרון שם ס"ק ט (שלא התיר בדיעבד ... קעבר ... אדאורייתא). נראה מכך שבנצטנן לגמרי קיי"ל שאסור מן התורה, אף שיש מתירים אפילו לכתחלה, ולכן נוהגים לאסור אף בדיעבד.

אלא שמכל מקום מסיים בקונטרס אחרון שם "וצ"ע לדינא". וכן בפנים שם סכ"ה מסתפק אם יש לאוסרו בדיעבד. ונתבאר בהערות שם, שאפשר הספק הוא בזה גופא, אם באמת קיי"ל שכשנצטנן לגמרי אסור מדאורייתא.

וראה מה שדנו בזה בבדי השלחן סי' קכד סוף ס"ק ג. קובץ הערות ובאורים (ירושלים) ח"ד ע' כב, וח"ה ע' ל הערה 18. קובץ אהלי שם ח"ה ע' קכו ואילך. ח"ו ע' קעו ואילך. קיצור הלכות, במילואים ע' לד ואילך. שבת כהלכה פ"ג ביאורים ב. נימוקי שבת ע' רמז. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

בשיעור "ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו", ראה שבת כהלכה פ"ג הערה ב, וביאורים ג.

[1652] לעיל שם סכ"ה (אם החזיר ... תבשיל שנתבשל כל צרכו ויש בו מרק ונצטנן לגמרי ונתחמם שם עד שהיד סולדת בו ... כיון שיש מתירים אפילו לכתחלה כמ"ש בסי' שי"ח, יש לסמוך על דבריהם בדיעבד).

אלא שלעיל שם נסתפק רבינו אם יש להתיר מטעם זה אף כשעשאו הישראל עצמו, או דוקא כשצוה לנכרי לעשותו. ואשר לכן הכניס תיבות אלו במוסגר – בשני האופנים (ואפילו אם צוה את הנכרי ... אפילו הישראל בעצמו ... לישראל ... שלא לאסור מעשה הנכרי אפילו צוהו ישראל).

וכהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

ואפילו ליתנו על תנור בית החורף קודם שמסיקו הנכרי כדי שיתחמם כשיסיקנו, אסור[1653], כמו שנתבאר שם[1654]. וכן בכל דבר שיתבאר שיש בו משום בישול[1655]:

י וכל זה[1656] בתבשיל שנתבשל כל צרכו. אבל כל שלא נתבשל כל צרכו, אפילו נתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי, יש בו משום בישול אפילו בעודו רותח[1657].

ואפילו יתבשל מאליו, אלא שעושה דבר שמקרב בישולו, כגון שמגיסו בכף[1658]:

בישול בכלי שני ועירוי מכלי שני

יא תבשיל[1659] יבש שאין בו רוטב כלל, אין בו בישול אחר בישול[1660], אם נתבשל כבר כל צרכו[1661].

ואילו כאן מסיק בפשיטות לאיסור.

ואף שנתבאר לעיל סי׳ רנד ס״ג (מותר בדיעבד ... לפי שיש מתירים אפילו לכתחלה ... יש להתיר בדיעבד, לפי שיש מתירים אפילו לכתחלה), הרי שהתיר בפשיטות מטעם זה אף בישראל.

נתבאר בקונטרס אחרון סי׳ רנג ס״ק ט (שיש לחלק ביניהם, דהתם קעבר אדרבנן, והכא אדאורייתא). וסיים שם ״וצ״ע לדינא״, והיינו שיש להסתפק אם יש להתיר מטעם זה אף בנידון דידן, שלדעת האוסרים עבר הישראל אדאורייתא.

אמנם כאן מסיק בפשיטות לאסור אף בדיעבד, באופן זה שלדעת האוסרים עבר הישראל אדאורייתא, וכדלעיל בדעת האוסרים (ונצטנן ... חייב משום מבשל).

וראה תהלה לדוד ס״ק טו. בדי השלחן סי׳ קכד סק״ג. כנישתא דבי רב. שו״ע הרב עם ביאורים והערות כאן, ובסי׳ רנג סכ״ה.

ובכל אופן נראה, שלא כל ההלכות שוים בכלל זה, כפי שמוכיח בקיצור הלכות, במילואים ע׳ מז ואילך.

[1653] **מ״א** סקי״א (והוי יודע שכל דינים דאסורים משום בישול, אפילו ליתן על הכירה או התנור קודם היסק אסור, כמ״ש סוף סימן רנ״ג).

[1654] סי׳ רנג סכ״ז (נצטנן התבשיל לגמרי ... אם יודע שהנכרי יסיק אחר כך את התנור לחמם את הבית, שזהו מותר בשבת על דרך שיתבאר בסי׳ רע״ו, וכשיתחמם התנור מאד יתחמם גם כן התבשיל שאצלו עד שהיד סולדת בו, אסור להניחו שם).

[1655] מ״א שם (שכל דינים דאסורים משום בישול ... אסור).

[1656] סיכום כללי איסור בישול כשלא נתבשל כל צרכו, שנתבארו לפנינו ס״י וסי״ד-טו:
(א) אם אין היד סולדת בו, אסור להניחו במקום שתהי׳ היד סולדת בו (סט״ו).
(ב) אם היד סולדת בו, מותר להניחו במקום שישמור חומו (סי״ד).
(ג) אבל אסור לחממו יותר, שמקרב בישולו (ס״י וסי״ד).

[1657] **רמב״ם** פ״ט ה״ג (המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו ... פטור). כסף משנה שם (נראה מדברי רבינו שכל שלא נתבשל כל צרכו, אע״פ שהגיע למאכל בן דרוסאי, שייך ביה בישול וחיובי מיחייב). ב״י ד״ה אפילו (ומשמע מדברי הרמב״ם דכשלא נתבשל כל צרכו, אף על פי שהגיע למאכל בן דרוסאי, שייך ביה בישול, וחיובי נמי מיחייב). טור ושו״ע ס״ד (ואם לא נתבשל כל צרכו, ואפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי, שייך בו בישול אפילו בעודו רותח).

וכן הוא לעיל סי׳ רנג סי״ח (אם עדיין לא נתבשל כל צרכו, אף על פי שכבר נתבשל יותר מכמאכל בן דרוסאי, אסור ... שהוא מבשל ממש).

וכן כל הדינים שהותרו בנתבשל ונצטנן, היינו דוקא כשנתבשלו כל צרכם, כדלעיל ס״ט (שנתבשל כבר כל צרכו ונצטנן), ולקמן סי״א (תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל, אין בו בישול אחר בישול, אם נתבשל כבר כל צרכו).

[1658] **גמרא יח**, ב (וניחוש שמא מגיס בה). ופירש״י (ובמבושל הוי בישול). ביצה לד, א (אחד מביא את האור ... ואחד שופת את הקדרה ... ואחד מגיס, כולן חייבין), ופרש״י (מגיס משום מבשל). רמב״ם פ״ט ה״ד (ובא אחר והגיס, כולם חייבים משום מבשל), ופ״ג הי״א (אסור להכניס מגריפה לקדרה בשבת והיא על האש להוציא ממנה בשבת, מפני שמגיס בה, וזה מצרכי הבישול הוא, ונמצא כמבשל בשבת). מ״מ שם (נראה לי שאין דברי רבינו אמורין במבושל כל צרכו ... אבל באינו מבושל ודאי יש לחוש). ב״י ד״ה אפילו (מגיס ... דאפילו בהגיע למאכל בן דרוסאי שייך ביה בישול ... דאם לא נתבשלה כל צרכה לגמרי ... אפילו עודה רותחת, נמי חייב משום מבשל).

ואף בנתבשל כל צרכו אסור להגיס כל זמן שהקדרה על גבי האש, ואילו אחר שהעביר מעל גבי האש, יש ב׳ דעות אם מותר להגיס, כדלקמן ס״ל (אבל אם נתבשלו כל צרכן מותר להגיס בהן, לאחר שהעבירן מעל גבי האור ... ויש מחמירין גם בקדרה בכל ענין. והעיקר כסברא הראשונה. והרוצה להחמיר, יחמיר בהגסה ממש, אבל להוציא בכף, אין להחמיר כלל בנתבשלה כל צרכה ואינה על האש), ושם (הערה 1819).

*

וכן הוא בשאר אופני קירוב גמר הבישול, כדלעיל סי׳ רנד סוף ס״ד (קדרה חמה המכוסה בבגדים, או בשאר דבר שאינו מוסיף הבל, ובשבת נפל הכיסוי, אסור להחזירו עליהם, אם עדיין לא נתבשלו כל צרכן והיד סולדת שם. וכן אסור להוסיף עוד בגד אחר בשבת, מפני שממהר לגמור בישולם בשבת). סי׳ רנז סוף ס״ח (אם אינה מבושלת כל צרכה ... אסור אפילו להוסיף על הכיסוי, שתוספת זה גורם למהר הבישול מהגחלים). סי׳ רנט ס״ח (אין היתר לחזור ולסותמו בשבת, אלא אם כן ידוע בבירור שכבר נתבשלו הקדרות כל צרכן, אבל אם יש להסתפק שמא לא נתבשלו עדיין כל צרכן ... אסור לסתום התנור, אפילו על ידי נכרי, מפני שגורם למהר בישולם).

[1659] בסעיף שלפנינו יתבארו ארבע ההלכות שנאמרו במשנה (קמה, ב):

ואפילו נצטנן לגמרי[1662], ומותר אפילו לשרותו בכלי ראשון רותח[1663], כדי שיהא נימוח שם ויהיה דבר לח[1664].

ואם הוא דבר יבש שלא נתבשל מלפני השבת, אין שורין אותו בשבת בחמין[1665] שהיד סולדת בו[1666],

---

(א) "כל שבא בחמין מלפני השבת, שורין אותו בחמין בשבת", שנתבאר בפוסקים דמיירי בתבשיל יבש שמותר לשרותו בכלי ראשון, שלכל הדעות אין בו בישול אחר בישול.

(ב) "וכל שלא בא בחמין מערב שבת מדיחין אותו בחמין בשבת", שנתבאר בפוסקים שאסור לשרותו לא בכלי ראשון ולא בכלי שני מפני שנראה כמבשל.

(ג) "מדיחין אותו בחמין בשבת", שנתבאר בפוסקים שהתירו בו עירוי מכלי שני.

(ד) "חוץ מן המליח הישן וקולייס האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן", שאסור בהם אף העירוי מכלי שני.

[1660] **סמ"ק** סי' רפא ע' רפח (ומיהו בדבר לח וצלול לדברי הכל יש בישול אחר בישול, ובדבר יבש, אם ראשון ושני הכל דרך אפייה וצלייה, לכאורה לדברי הכל אין אפייה אחר אפייה ואין צלייה אחר צלייה). **רא"ש** פ"ג סי' יא (והא דאמרינן כל שבא בחמין לפני השבת שורין אותו בחמין בשבת, היינו דבר יבש). טור ושו"ע ס"ד (אבל דבר שנתבשל כבר, והוא יבש, מותר).

ומה שכתב כאן "שאין בו רוטב כלל", נתבאר לקמן סי"ז (שאף שהבשר אינו מתבשל, מכל מקום הלחלוחית שעליו מתבשל, אלא אם כן שהוא יבש שאין עליו לחלוחית כלל). וכן הוא לעיל סי' רנג סי"ח (תבשיל יבש שאין בו מרק כלל).

וראה קצות השלחן סי' קכד סט"ז, ובדי השלחן שם ס"ק לז. שבת כהלכה פ"ג ס"ג, והערה ז, וביאורים ו ואות ז. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[1661] שכמו לענין לח, כל ההתירים הם רק בנתבשל כל צרכו, כדלעיל ס"ט (תבשיל לח שנתבשל כבר כל צרכו ונצטנן), וס"י (וכל זה בתבשיל שנתבשל כל צרכו). כך גם מה שהתירו ביבש (שלמדים מהא דאמרינן כל שבא בחמין לפני השבת שורין אותו בחמין בשבת), גם בזה נתבאר בתוס' לט, א ד"ה כל שבא בחמין מלפני השבת (פירוש שנתבשל לגמרי). הגהות מיימוניות פ"ט אות א (כל שבא בחמין מלפני השבת ... פירוש שבא בחמין בכלי ראשון ונתבשל כל צרכו). רבינו ירוחם נ"ב ח"ג סט, ב (כל שבא בחמין מערב שבת, כלומר שנתבשל כל צרכו, שורין בחמין בשבת, פירוש ואפילו בכלי ראשון, כגון יורה או קדירה וכיוצא בהן, לפי שאין מבשל אחר מבשל, וכבר נתבשל כל צרכו מערב שבת). שו"ע סט"ו (דבר שנתבשל כל צרכו, והוא יבש שאין בו מרק).

[1662] רמ"א סט"ו (ואפילו נצטנן כבר).

וכן הוא לעיל סוס"י רנט, בהלכות שהייה והטמנה בקצרה (ותבשיל שאין בו רוטב, אפילו הוא קר, דינו כחם).

[1663] משנה קמה, ב (כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת). תוס' לט, א ד"ה כל (שורין אותו בחמין אפילו בכלי ראשון). טור ושו"ע ס"ד (דבר שנתבשל כבר והוא יבש, מותר לשרותו בחמין בשבת). מ"א סקי"ד (אפילו בכלי ראשון).

ונתבאר במהדורא בתרא לסי' רנט ד"ה על כן צריך לומר (דהא דתנן שורין כו', משום דהתם לא מיקרי הטמנה כלל, כי המליח נראה תוך החמין, וגם אם אינן צלולין כל כך, מכל מקום לא דמי לרמץ שמכוסה וטמון לגמרי (אלא אם כן נותן כלי תוך החמין, כסילון דטבריא, שהמים שבסילון מכוסים וטמונים לגמרי, ואף שהסילון נראה, הרי גזירת ההטמנה היא על אוכלין ומשקין, ולא על כלים לגמרי)).

[1664] רש"י קמה, ב ד"ה שורין אותו בחמין (כדי שיהא נמוח). מ"א סק"מ (משמע שאע"פ שנימוח אחר כך יש לו דין דבר יבש).

וכן הוא לקמן סי"ח (אין בישול אחר בישול בדבר יבש, אפילו הוא נימוח על ידי בישול זה השני, כמו שנתבאר למעלה), וסכ"ז (שאין בישול אחר בישול בדבר יבש, אף על פי שנימוח בבישול זה השני, כמו שנתבאר למעלה).

אמנם מסיים לקמן סי"ח (ומכל מקום המחמיר בו כמו בשאר מלח תבוא עליו ברכה).

ובפסקי הסדור, הלכתא רבתא לשבתא (אף על פי שאין בישול אחר בישול בדבר יבש, מכל מקום אם חוזר ונמחה ממנו קצת, יש בו משום בישול אחר בישול בלחלוחית המחוי, אם היד סולדת בו. ולכן צריך ליזהר במאד שלא להחם בשר או עופות צלוים או מבושלים אם יתחמם המוהל הנמחה מהם עד שהיד סולדת בו, משום איסור סקילה וכרת ח"ו. וכן שלא לשפוך בכלי ראשון שהיד סולדת בו על צוקער, כי מאחר שהצוקער נמחה יש בו משום בישול), ושם נסמן (הערה 2399).

[1665] משנה קמה, ב (וכל שלא בא בחמין מערב שבת, מדיחין אותו בחמין בשבת), ופרש"י (ולא אמרינן זהו בישוליה, אבל לא שורין). טור ושו"ע ס"ד (ואם הוא דבר יבש שלא נתבשל מלפני השבת, אין שורין אותו בחמין בשבת, אבל מדיחים אותו בחמין בשבת).

ופירוש הדברים, שאסור לשרותו הן בכלי ראשון והן בכלי שני, כדלקמן בסמוך (ואם שרה בכלי ראשון חייב, ובכלי שני אסור לשרותו מדברי סופרים), ולא התירו אלא לערות עליו מכלי שני, כדלקמן בהמשך הסעיף (אבל מותר לערות מכלי שני שהיד סולדת בו על כל דבר יבש שלא נתבשל).

ועל כן מבאר תחלה את דין כלי שני, ואחר כך יבאר את דין עירוי מכלי שני.

[1666] ר' יהודה אמר שמואל מ, ב (אחד שמן ואחד מים, יד סולדת בו אסור אין יד סולדת בו מותר). תוס' שם ד"ה ושמע (שכלי ראשון ... נתנו בו שיעור, דכל זמן שהיד סולדת בו אסור). רא"ש פ"ג ס"י (הכי קאמר, יד סולדת בו הוי בישול, הלכך אסור להניחו במקום שאפשר שיחומו כדי שהיד סולדת בו).

ומכאן למדים שכל דבר שמתחמם עד כדי שהיד סולדת בו הוי בישול, כדלעיל ס"ט (בשבת עד שהיד סולדת בו, חייב משום מבשל), ושם נסמן (הערה 1642). לקמן סי"ב (בתוך כלי ראשון שהיד סולדת בו, חייב). סי"ז (כלי ראשון ...

אפילו אינו נמוח שם כלל.

ואם שרה בכלי ראשון חייב[1667]. ובכלי שני אסור לשרותו מדברי סופרים[1668], מפני שנראה כמבשל[1669].

ואינו דומה לתבלין שמותר ליתנם בכלי שני[1670] כמו שיתבאר[1671]. מפני שהתבלין עשויין למתק הקדרה ואינו נראה כמבשל[1672], וכן כל דבר העשוי ליתן טעם בקדרה, כגון שום ובצל הרי הם כתבלין[1673], ומותר ליתנם בכלי שני אע"פ שהיד סולדת בו. ויש מי שמסתפק בבצל שמא הוא מתבשל גם בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו[1674]. ונהגו להקל. ויש מתירין[1675] בכל דבר יבש שלא נתבשל לשרותו בכלי שני

מבשל כל זמן שהיד סולדת בו). סכ"ד (בענין שאינן יכולין להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת בו), ושם נסמן (הערה 1773), ובכמה מקומות.

[1667] משנה מב, סע"א (האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין (מן האור, רש"י), לא יתן לתוכן תבלין, ופרש"י (דכלי ראשון כל זמן שרותח מבשל). ר"ן שם (יט, א) ד"ה תנו רבנן מביא (שתולדות האור כאור, והמבשל בה חייב חטאת, כמבשל על גבי האש ממש. ומיהו דוקא בכלי ראשון).

וכדלעיל ס"ז (לבשל בתולדת האור ... חייב משום מבשל, כמו בצולה על האור).

[1668] שאף שלא נאסר מן התורה אף בכלי שני שהיד סולדת בו, מכל מקום אסור מדברי סופרים.

וטעם החילוק בינם יתבאר לקמן סי"ט (שכלי ראשון מתוך שעומד (אצל האש) על האור, דפנותיו חמין ומחזיק חומו הרבה, ולכך נתנו בו שיעור כל זמן שהיד סולדת בו, משא"כ בכלי שני, שאין דופנותיו חמין, והולך ומתקרר), ושם נסמן (הערה 1742).

[1669] ר"י בתוס' לט, א ד"ה כל (ואומר ר"י דאפילו בכלי שני אין שורין, דהואיל דהמים חמין מיחזי כמבשל). מ"א סקט"ו (אבל אסור לשרותו אפילו בכלי שני, דמחזי כמבשל).

*

ומכל מקום לא אסרו בזה אלא "אם הוא דבר יבש שלא נתבשל מלפני השבת ... מפני שנראה כמבשל". משא"כ "תבשיל לח שנתבשל כבר כל צרכו ונצטנן", ושורה אותו שוב בכלי שני, אינו נראה כמבשל.

וכן נראה בפסקי הסדור, הלכתא רבתא לשבתא ד"ה ואע"פ (צריך ליזהר במאד שלא להחם בשר או עופות צלוים או מבושלים אם יתחמם המוהל הנמחה מהם עד שהיד סולדת בו, משום איסור סקילה וכרת ח"ו). והיינו שלא אסרו לשרות אלא בכלי ראשון, שיש בו איסור סקילה וכרת, ולא בכלי שני (ראה שם הערה 2401).

וכן נתבאר שם לענין צוקער שנימוח, שאין חוששים לשרייתו בכלי שני, אלא כאמור שם "שלא לשפוך מכלי ראשון".

וראה גם לקמן סי"ב (והערה 1698).

[1670] משנה מב, סע"א (האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין (מן האור, רש"י), לא יתן לתוכן תבלין (דכלי ראשון כל זמן שרותח מבשל, רש"י), אבל נותן הוא לתוך הקערה (דכלי שני אינו מבשל, רש"י)).

[1671] סעיף יב (לבד מבתבלין, שהתירו חכמים בפירוש ליתנם בכלי שני), וסי"ט (אסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהם מכלי ראשון שהיד סולדת בו ... אבל אם עירה תחלה מהכלי ראשון לתוך הקערה מותר ליתן אחר כך התבלין לקערה, מפני שחום כלי שני אין בו כח לבשל).

[1672] תוס' שם (ואע"ג דתנן לקמן (מב, ב) אבל נותן לתוך הקערה או לתוך התמחוי. היינו דוקא תבלין, שהן עשויין למתק את הקדירה, ולא מיחזי כמבשל). מ"א שם (ולא דמי לתבלין בס"ט, דתבלין עשוי למתק הקדירה, ולא מחזי כמבשל).

והטעם שהתירו לחמם מים בכלי שני, ואין חוששים שנראה כמבשל, ראה מהרש"א לט, רע"א בתוד"ה כל. תוספת שבת ס"ק מו. פרמ"ג א"א ס"ק לב וס"ק לד. מראי מקומות וציונים. קובץ הערות וביאורים ירושלים ח"ד ע' סד. משלחן הארי לסי"ב. כנישתא דבי רב.

[1673] מ"א שם (ונראה לי דבצל דינו כתבלין, דעבידי לטעמיה).

*

והיינו שלענין נראה כמבשל דין השום והבצל כתבלין. משא"כ לענין מלאכת טוחן, יתבאר לקמן סי' שכא ס"ז (הצריך לדוך פלפלין ... אסור לחתכם בסכין, אפילו כדי לאכול מיד, והוא הדין לכל התבלין), וס"י (מותר לחתוך דק דק כדי לאכול לאלתר ... וכן בצלים), ושם יתבאר (הערה 2315).

[1674] ט"ז סק"ח (ונראה לי דאותם שחותכים בצלים דק דק ונותנים לתוך המרק, לא ישימו רק אחר שלא תהיה היד סולדת בו ... דשמא הוה כמלח ללשון אחד דמתבשל, כמו שכתב בס"ט עיין שם, דלא בקיאין אנו במידי דמקרי רכיך ואסור, והיינו כל זמן שהיד סולדת במרק). וכמבואר בט"ז סקי"ד (וכבר זכרנו בסעיף ד, בבצלים דינא הכי, כיון שהם חריפים ממהרים להתבשל).

והיינו שיש שני טעמים להחמיר בכלי שני:

(א) האמור כאן "שנראה כמבשל", שזה לא שייך בבצל "שעשוי ליתן טעם בקדרה".

(ב) שדברים הרכים חוששים שמתבשלים בכלי שני, משא"כ תבלין אינם מתבשלים בכלי שני, כדלקמן סי"ב. ואילו בצל אפשר שמתבשל בכלי שני.

ומזה נראה לכאורה, שכל האמור לקמן שתבלין אינם מתבשלים בכלי שני, היינו דוקא בתבלין שאינם רכים ואינם חריפים.

[1675] תירוץ ב' בתוס' לט, א ד"ה כל (אי נמי הוא הדין שורין אותו, כיון דאיירי בכלי שני). מ"א ס"ק יט (היש מתירים סוברים להקל כתירוץ שני של התוס'. וכ"מ דעת השו"ע).

שהיד סולדת בו. ויש להחמיר בזה כסברא הראשונה[1676].

אבל מותר לערות מכלי שני שהיד סולדת בו על כל דבר יבש שלא נתבשל[1677].

חוץ ממין דג שנקרא קולייס האספנין, ומליח הישן[1678], דהיינו בשר[1679] או דג מלוח של שנה שעברה, שאלו אינם צריכים בישול אלא מעט, ועירוי זה היא גמר מלאכת בישולן, וחייב עליו משום מבשל[1680]. אבל מותר לשרותן ולהדיחן במים צוננים[1681]. וכן כל דבר קשה שלא נתבשל, שאינו ראוי לאכילה כי אם על ידי שרייה או הדחה בחמין, אם שרה אותו אפילו בכלי שני, או הדיחו אפילו בעירוי מכלי שני ונעשה ראוי, חייב משום מבשל[1682]. וכן כל דבר שאינו מבושל שהוא מלוח הרבה, ואינו ראוי לאכילה כי אם על ידי שרייה או הדחה בחמין, אם שרה או הדיח בחמין חייב[1683]. אבל מותר לשרותו ולהדיחו בצוננין, ואפילו נעשה ראוי על ידי כך, שכל דבר שאינו אוכל מותר לעשותו אוכל בשבת כמו שיתבאר בסי׳ שכ״ד[1684]:

יב יש מי שאומר[1685] שאע״פ שאין בישול אחר בישול בדבר יבש, מכל מקום יש בישול אחר אפייה או

[1676] מ״א שם (ויש להחמיר).

[1677] משנה קמה, ב (וכל שלא בא בחמין מערב שבת, מדיחין אותו בחמין בשבת), כפירוש התוס׳ לט, א ד״ה כל (מדיחין אותו מכלי שני קאמר). טור ושו״ע ס״ד (ואם הוא דבר יבש שלא נתבשל מלפני השבת, אין שורין אותו בחמין בשבת, אבל מדיחים אותו בחמין בשבת). מ״א ס״ק טו (היינו שמערין עליו מכלי שני).

וכמו לענין בליעת איסור דלקמן סי׳ תנא סל״ד (במה דברים אמורים בחום כלי שני עצמו ... אבל עירוי מכלי שני ... אין להחמיר בו ... ואין צריך לומר שחום כלי שלישי ורביעי אינו אוסר בפסח, אף שהיד סולדת בו).

ומפשטות לשונו נראה דהיינו אף בדברים הקלים כמו פת וכיו״ב, שלא אסרו לקמן סי״ב אלא ״בכלי שני יש להחמיר מדברי סופרים ... ולכן צריך ליזהר שלא ליתן פת אפוייה אפילו בקערה שהיא כלי שני״, משא״כ בעירוי מכלי שני.

ומה שאסרו כאן בקולייס האספנין ומליח הישן, היינו דוקא בדברים כאלו ״שאלה אינם צריכים בישול אלא מעט״, משא״כ בפת ושאר דברים הקלים. וראה מנחת פתים ס״ק ה. בדי השלחן סי׳ קכד ס״ק כא. שו״ע הרב עם ביאורים והערות.

[1678] משנה שם (חוץ מן המליח הישן (דג מליח של שנה שעברה, רש״י), וקולייס האיספנין (שם דג שאוכלין אותו מחמת מלחו על ידי הדחה בחמין), שהדחתן זו היא גמר מלאכתן (והנך אפילו הדחה נמי לא, שזהו גמר מלאכתן, והוי בשול, רש״י)). רמב״ם פ״ט ה״ב (המדיח בחמין דג מליח הישן, או קולייס האספנין, והוא דג דק ורך ביותר, הרי זה חייב, שהדחתן בחמין זה הוא גמר בשולן, וכן כל כיוצא בהן). טור ושו״ע שם (חוץ מן המליח הישן ומן הדג שנקרא קולייס האספנין, שאינם צריכים בישול אלא מעט, והדחתן היא גמר מלאכתן).

ופירוש קולייס האיספנין נתבאר לקמן סי׳ תקכז סי״ב (מין דגים קטנים הנקרא קוליית האיספנין (שקורין טונינ״א), שבשרן רך ביותר, ומדיחין אותן במים חמין ועל ידי כן הם ראויים לאכלם חיים בלא בישול ... שעל ידי הדחה זו הן מוכשרים לאכילה כמבושלים ממש). וראה שבת כהלכה פ״א הערה פד.

[1679] רא״ש פ״ג סי׳ יז (בשר חי ... אי מליח ישן הוא, אפשר דאסור, דממהר להתבשל).

[1680] רב יוסף קמה, ב (הדיח מאי, אמר רב יוסף הדיח חייב חטאת), ופרש״י (דהוי בישול). רמב״ם שם (הרי זה חייב). מ״א ס״ק טז (ואיתא בגמרא דאם הדיח חייב).

[1681] לקוטי פרדס לרש״י (טרית, אני אומר שמותר לרחוץ במים קרים בשבת כל דהוא ואכיל ליה). הובא בב״י ד״ה וקולייס (וכתוב בספר הפרדס ... שמותר לרחוץ במים קרים בשבת כל דהו ואכיל ליה). ט״ז סק״ה (משמע דבמים צוננים מותר, ולכן מותר לרחוץ הערינ״ג בשבת בצוננים, אפילו הוא מלוח הרבה. וכן כתב ב״י בסימן זה בשם הפרדס בדג שקורין טונינא).

ונראה מכך שלא התירו אלא בצוננים, ולא בכלי שלישי שהיד סולדת בו, כעין האמור לקמן סי׳ תנא סל״ד (שיש מחמירין אף בשאר איסורים בכל חום שהיד סולדת בו אף שהוא כלי שלישי ורביעי, שאף שאין לו כח לבשל, מכל מקום יש לו כח להבליע ולהפליט), ושם (הערה רמו).

[1682] רמב״ם שם (וכן כל כיוצא בהן). הגהות מרדכי סי׳ תסז (מכאן אומר הר״ם, דבר שהוא קשה ואין יכולין לאכלו כי אם על ידי שרייה, אסור לשרותו, דזו היא גמר מלאכתו). רמ״א ס״ד (והוא הדין כל דבר קשה שאינו ראוי לאכול כלל בלא שרייה, דאסור לשרותו בשבת, דהוי גמר מלאכה). וראה משולחן הארי.

[1683] לקוטי פרדס לרש״י (חוץ מן המליח הישן ... בשר מלוח הרבה, ודיקא נמי שאומר ישן, שלא יאכל כלל אם לא ידיחינו בחמין). הובא בב״י. מ״א ס״ק טז (והוא הדין דבר מליח שאין יכולין לאוכלו כלל בלא הדחה (ב״י לקוטי פרדס). ואיתא בגמרא דאם הדיח חייב).

וההפרש בין הדוגמה הראשונה להשלישית, ראה נימוקי שבת ע׳ רנה.

[1684] ס״ד (דבר שאינו אוכל, דהיינו שאינו ראוי לאכילה בלא איזה תיקון שאין בו סרך מלאכה, מותר לתקנו ולעשותו אוכל).

וראה בדי השלחן סי׳ קל סקי״ב ד״ה מכה בפטיש באוכלין אות ו (בסופו) ואות י.

[1685] יראים השלם סי׳ רעד קלד, ב (שאין בישול אחר בישול, אבל יש בישול אחר צלי ... יש בישול אחר אפייה, הוא הדין נמי צלאו ואחר כן בשלו, דיש בישול אחר צלי). הובא בסמ״ג ל״ת סה יד, ב (פסק הר״ר אליעזר, אעפ״י שאין בישול

צלייה, שהאפוי או הצלוי אם נתנו, אפילו בעודו רותח[1686], בתוך כלי ראשון שהיד סולדת בו[1687], חייב.

ולפי זה גם בכלי שני יש להחמיר מדברי סופרים, כמו שנתבאר למעלה[1688]. ולכן צריך ליזהר שלא ליתן פת אפוייה אפילו בקערה שהיא כלי שני כל זמן שהיד סולדת בו[1689].

ויש מי שמסתפק וחושש מחיוב חטאת גם בכלי שני שהיד סולדת בו, מפני שיש דברים רכים שמתבשלים גם בכלי שני, ואין אנו בקיאין בהן, ושמא גם הלחם נקרא רך לענין זה ומתבשל גם בכלי שני שהיד סולדת בו, וכן יש להסתפק ספק זה גם בשאר דברים[1690]. ויש להחמיר בכולן[1691], לבד מבתבלין שהתירו חכמים בפירוש ליתנם בכלי שני[1692]. וכן מים ושמן כמו שיתבאר[1693], והוא הדין

אחר בישול ... מכל מקום יש בישול אחר אפוי וצלי), ובהגהות מיימוניות פ"ט אות א, ובמרדכי רמז שב. טור ושו"ע ס"ה (יש מי שאומר דדבר שנאפה או נצלה, אם בשלו אחר כך במשקה, יש בו משום בישול).

[1686] סמ"ק סי' רפב ע' רפח (ופסק הר"ר אליעזר ממיץ ... ומתוך כך יש לאסור לתת פת בתוך כלי ראשון בעודו רותח). וראה נימוקי שבת ע' רנט.

[1687] ראה לעיל (הערה 1666).

[1688] סעיף יא (ובכלי שני אסור לשרותו מדברי סופרים, מפני שנראה כמבשל).

[1689] יראים שם (הלכך, אחרי שפירשתי שיש דבר המתבשל בכלי שני, ויש בישול אחר אפוי וצלי ויש צלי אחר בישול, יזהר אדם שלא יתן פת אפוי בשבת א[ף] בכלי שני במקום שהיד סולדת בו). הובא בסמ"ג והגהות מיימוניות שם. טור ושו"ע שם (ואסור ליתן פת, אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו).

אלא שהם החמירו בכלי שני מהטעם שיתבאר לקמן בסמוך (שיש דברים רכים שמתבשלים גם בכלי שני). וכאן עדיין לא נתבארה הלכה זו.

ומכך למדים אף לפי האמור לעיל סעיף הקודם, שבכלי שני אסור מפני שנראה כמבשל, שגם לפי זה יהי' אסור לתת פת גם בכלי שני.

*

והנה אף שנתבאר לעיל שדעה זו אוסרת הן בישול אחר אפיה והן בישול אחר צליה. מכל מקום לא נזכר כאן אלא ש"צריך ליזהר שלא ליתן פת אפוייה".

וכן הוא לקמן בהמשך הסעיף, שאף שהתחיל לומר "ויש מי שמסתפק ... ואפילו בבשר צלוי יש להחמיר, כיון שיש בישול אחר צליה". מכל מקום מסיים "ונהגו ליזהר לכתחלה כסברא הראשונה, שלא ליתן פת", ולא נזכר אם נהגו גם ליזהר שלא ליתן בשר צלוי לתוך מרק רותח, כדלקמן (הערות 1691; 1698).

ואפשר שהמנהג הוא שלא ליתן לתוך מרק רותח לא פת ולא צלי. ומה שהזכירו רק נתינת פת במרק רותח, היינו כיון שהוא רגיל יותר.

אבל אפשר, שלא נהגו לחוש לדעה זו, אלא לענין בישול אחר אפיה (ליתן פת במרק רותח), אבל לא לענין בישול אחר צלי (נתינת צלי במרק רותח), ואף לא לענין צלי אחר בישול (חימום תבשיל סמוך לאש). ויתבאר לקמן (הערות 1700).

[1690] ברייתא מב, ב ללישנא קמא (תני רבי חייא מלח אינה כתבלין, דבכלי שני נמי בשלה). יראים שם (הלכך יזהר אדם שלא להכניס בשבת שום דבר בכלי שני, ואף בכלי שלישי שהיד סולדת בו, שאין אנו בקיאים בדברים רכים וקשים מי הוא מתבשל בכלי שני ומי הוא שאינו מתבשל ... ואם עשה, חילל שבת, וחושש אני לו מסקילה וחטאת). הובא בסמ"ג ומרדכי והגהות מיימוניות שם. מ"א ס"ק יח (אפילו בכלי שני, דיש דברים שמתבשלים בו, ואין אנו בקיאין, ואם כן בשאר דברים נמי יש להחמיר).

אמנם חומרא זו בדברים הרכים היא רק לענין שבת החמורה, משא"כ לענין ספק ברכה, אין חוששים לזה, כדלעיל סי' קסח סי"ט (פירורי לחם ... מברך עליהם המוציא ... אפילו אם נותנם במשקה חם שהיד סולדת בהם, אם הוא בכלי שני שאינו מבשל). ובקונטרס אחרון שם ס"ק ח (ועיין במרדכי בפרק כירה בשם רא"ם להחמיר אפילו בכלי שני משום חסרון ידיעתנו. ויש לומר שהוא משום שבת וסקילה וחטאת, כמו שכתב הרא"ם שם, אבל אין להחמיר כל כך בספק ברכה שהיא דרבנן). והיינו מ"ש הרא"ם שם "וחושש אני לו מסקילה וחטאת", משא"כ לענין ספק ברכה שהיא דרבנן.

ולא רק לענין שבת, אלא אף לענין אכילת מצה בליל הסדר נתבאר לקמן סי' תסא סי"ד (אין יוצאין במצה המבושלת לאחר אפייתה ... במה דברים אמורים כשנפלה לתוך כלי ראשון, אבל אם נפלה לתוך כלי שני יוצאין בה, שכלי שני אינו מבשל. ומכל מקום יש להחמיר לכתחלה אם לא לצורך, לפי שיש מסתפקין וחוששין על הפת שמא היא מתבשלת אף בכלי שני, כמו שנתבאר בסימן שי"ח).

[1691] זהו סיום דברי דעה זו החוששת מחיוב חטאת מטעם שאין בקיאים, שלדעתם אסור אף בצלי, כדלקמן בסמוך (ואפילו בבשר צלוי יש להחמיר), ובשאר הדברים.

אבל המנהג למעשה, אפשר שעיקר המנהג להחמיר הוא בפת בלבד (כדלקמן בסוף הסעיף לענין בישול אחר אפיה, והערה 1698), וראה לקמן בהלכתא רבתא לשבתא (והערה 2402). קובץ הערות וביאורים (ירות"ו) ח"ד ע' נו וע' סו. שבת כהלכה פ"א ביאורים ט. כנישתא דבי רב.

[1692] משנה מב, סע"א (האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין (מן האור, רש"י), לא יתן לתוכן תבלין (דכלי ראשון כל זמן שרותח מבשל, רש"י), אבל נותן הוא לתוך הקערה (דכלי שני אינו מבשל, רש"י)).

וכדלעיל סי"א (תבלין שמותר ליתנם בכלי שני). לקמן סי"ט (אם עירה תחלה מהכלי ראשון לתוך הקערה, מותר ליתן אחר כך התבלין לקערה, מפני שחום כלי שני אין בו כח לבשל).

לשאר משקין[1694]. ואפילו בבשר צלוי יש להחמיר[1695], כיון שיש בישול אחר צליה. אבל במבושל אין להחמיר כלל אפילו בכלי ראשון, שלדברי הכל אין בישול אחר בישול בדבר יבש[1696].

אבל יש מתירין[1697] באפוי וצלוי אפילו צוננים ליתנם אפילו בתוך כלי ראשון רותח, מפני שאין בישול אפילו אחר אפייה וצלייה.

ונהגו ליזהר לכתחלה כסברא הראשונה, שלא ליתן פת[1698] אפילו בכלי שני[1699] כל זמן שהיד סולדת בו.

וראה לעיל (הערה 1674), דלכאורה נראה דהיינו דוקא בתבלין שאינם רכים ואינם חריפים.

[1693] שגם אותם התירו חכמים בפירוש ליתנן בכלי שני:

מים: משנה מא, א (אבל נותן הוא ... לתוך הכוס כדי להפשירן). ברייתא מב, א (ובית הלל אומרים, בין חמין לתוך הצונן, ובין צונן לתוך החמין, מותר. במה דברים אמורים בכוס ... נותן אדם קיתון של מים לתוך ספל של מים, בין חמין לתוך צונן ובין צונן לתוך חמין). וכן נפסק לקמן סכ"ב (מותר לערות מים צוננים, אפילו מועטים, לתוך מים חמין שהיד סולדת בו שבכלי שני, אבל לא לתוך חמין שבכלי ראשון), ושם נסמן הערות (1757-1757).

שמן: גמרא מ, ב (אמר ר' יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ, ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי, ואמר לי טול (מן המים, רש"י) בכלי שני (דכלי שני אינו מבשל, רש"י)).

[1694] כמו חלב וכיו"ב. וכן הוא במשב"ז ס"ק טו (והחלב הקר בכלי שני אין איסור).

בדי השלחן סי' קכד ס"ק לב. וראה שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

וכן הוא לקמן סכ"ג (מותר להעמיד קיתון של מים, או של שאר משקין צוננים, בתוך כלי שני שיש בו מים חמין), והיינו שמהאמור שם לענין שמן ומים למדנו שכן הוא גם במים וגם בשאר משקין, ושם נסמן (הערה 1761).

[1695] הגהות מיימוניות שם בשם הרא"ם (ואין אנו בקיאין ברכין וקשין לידע איזה מתבשל בכלי ראשון או בכלי שני, וגם מצלי יזהר אדם).

[1696] רא"ם שם (שכל דבר שנתבשל או נעשה כל צרכו, אין בה משום בישול, שאין בישול אחר בישול, אבל יש בישול אחר צלי). וכדלעיל סי"א (תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל, אין בו בישול אחר בישול), ושם נסמן (הערה 1660).

[1697] ראבי"ה סי' קצז (ושמעתי מרבינו אליעזר ממיץ שהיה אומר אין בישול אחר בישול בשבת ... אבל יש אפיה אחר בישול ויש בישול אחר אפיה, כגון לשרות לחם ברותח, ואין אנו בקיאים אם גם בכלי שני מ[ת]בשל ... ולאו מילתא היא). והיינו שהראבי"ה חולק על הרא"ם בשניהם: (א) שאין בישול אחר אפיה וצליה. (ב) שאין חוששים לומר ששאר הדברים מתבשלים אף בכלי שני.

הובא במרדכי רמז שב (מיהו ראבי"ה כתב דלאו מילתא היא). רמ"א ס"ה (ויש מקילין אפילו בכלי ראשון). מ"א ס"ק כ (כיון שהוא יבש אין בישול לאחר אפייה).

[1698] רמ"א שם (ונהגו ליזהר לכתחלה שלא ליתן פת אפילו בכלי שני, כל זמן שהיד סולדת בו).

ואף שכבר נתבארה היטב דעה זו קודם, והרי כבר סיים כאן "ונהגו ליזהר לכתחלה כסברא הראשונה". ואם כן לאיזה צורך חזר ופירש כאן "שלא ליתן פת אפילו בכלי שני".

אלא שדעה זו אוסרת הן באפוי והן בצלוי, כאמור לעיל (ואפילו בבשר צלוי יש להחמיר, כיון שיש בישול אחר צליה). ועל זה מסיק כאן, שנהגו כסברא הראשונה (רק) לענין אפוי "שלא ליתן פת אפילו בכלי שני".

וכן הוא בתחלת הסעיף, שאף שדעה זו אוסרת שתיהם (יש מי שאומר ... יש בישול אחר אפייה או צלייה). מכל מקום סיים רק (ולכן צריך ליזהר שלא ליתן פת אפוייה), כדלעיל הערה 1689).

ואפשר שלא נהגו לחוש לדעה זו אלא לענין בישול אחר אפיה (ליתן פת במרק רותח), אבל לא לענין בישול אחר צלי (נתינת צלי במרק רותח), ואף לא לענין צלי אחר בישול (חימום תבשיל סמוך לאש), כדלקמן (הערה 1700).

וראה קצות השלחן סי' קכד סכ"ב וס"ק נב. קובץ הערות וביאורים ח"ד ע' סו. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[1699] ואף שצלחת המרק היא כלי שלישי, שהרי הקדירה שעל האש הוא כלי ראשון, והמצקת כלי שני, והצלחת כלי שלישי. מכל מקום חוששים אנו שגם הצלחת נחשבת כלי שני, כדלקמן סי' תנא סכ"ח (הכניס כלי ריקן לתוך כלי ראשון רותח, ואחר שנשאבו המים לתוך הכלי ריקן השהה מעט את הכלי ריקן בתוך הכלי ראשון עד שהמים שנשאבו לתוכו העלו רתיחה ... דין כלי זה כדין כלי ראשון ... אבל אם לא שהה בתוך הכלי ראשון כשיעור הזה יש להסתפק בו אם דינו ככלי ראשון עצמו או לאו, והולכין בו להחמיר), ושם נסמן (הערה ריד).

ואף שמקשה על זה הצמח צדק בפסקי דינים קעח, א (וע' בשו"ע של רבינו ז"ל סי' תנ"א סכ"ח מדין זה, דסבירא לי' דבשהה מעט עד שהמים העלו רתיחה הוה ליה ככלי ראשון, וזה כדעת אבי העזרי. וצ"ע דבהתוס' דע"ז (דל"ג ע"ב) סד"ה קינסא מבואר דאפילו הרתיחות עולות תוך הקערה נסתפק ר"י). והיינו מ"ש בתוס' שם (ויש משימין קערה בתוך מחבת על האש עד שהרתיחות עולות תוך הקערה ומאותה קערה מגעילין, ובזה מסופק ר"י אם זה מועיל ככלי ראשון אם לאו, ותלה הדבר להחמיר ואסר בהן להגעיל, דחשיב ככלי שני).

מכל מקום מסיק להלכה בצמח צדק שם קפג, א (ולי נראה מסוגיא דשבת (דף מ') דבלא שהה כלל, רק ששאבו בו מים רותחים מכלי ראשון, אין לו רק דין כלי שני. ומכל מקום למעשה צ"ע, מאחר שסתמו הפוסקים דהוי ספק). ולכן נוהגים אנו להחמיר במצקת שיהי' לה דין כלי ראשון, ושהצלחת יהי' לה דין כלי שני, ולכן נזהרים מלתת בתוכה פירורי חלה או מלח.

ואף דהיינו דוקא כשהכניס המצקת בסיר שעל גבי האש (אלא שלא השהה אותה בתוך הסיר עד שתעלה רתיחה). אמנם אנו איננו מכניסין את המצקת לסיר עד שמעבירין את הסיר מהאש, מטעם האמור לקמן ס"ל (יחמיר בהגסה ממש, אבל להוציא בכף אין להחמיר כלל בנתבשלה כל צרכה, ואינה על האש). הרי שאין מוציאים מהסיר עד שמעבירים

אבל בדיעבד יש להתיר אפילו בכלי ראשון כסברא האחרונה:

יג ולפי סברא הראשונה שיש בישול אחר אפיה וצליה, יש גם כן אפיה וצליה אחר בישול, דהיינו שכל דבר המבושל אסור ליתנו בלא רוטב סמוך לאש, במקום שיכול להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו[1700].

אותו מעל האש, ואם כן היכן מצינו שגם בזה יש להסתפק שמא המצקת נעשית כלי ראשון והצלחת נעשית בזה כלי שני!?

מכל מקום נראה שדבר זה תלוי במחלוקת לענין הגעלה שהובאה לקמן סי׳ תנא סי״ד (וכלי ראשון נקרא הכלי שהרתיחו בו המים אצל האש, אפילו אם עכשיו בשעה שמגעילין בתוכו אינו עומד אצל האש, הרי זה נקרא כלי ראשון, ומגעילין בתוכו כל כלי הצריך הגעלה בכלי ראשון, אם המים שבתוכו הן עדיין רותחין, דהיינו שמעלין רתיחה כמו שיתבאר בסימן תנ״ב). ושם סכ״ה (ונקרא כלי ראשון אפילו לאחר שהעבירוהו מן האש כמו שנתבאר למעלה. ויש אומרים שכל כלי שנשתמש בו איסור על ידי חום כלי ראשון כשהיה הכלי ראשון אצל האש, צריך להגעילו גם כן בתוך כלי ראשון העומד אצל האש, דכבולעו כך פולטו, ולכתחלה יש להחמיר ולחוש לדבריהם).

וכיון שהעיקר הוא כדעה הא׳, שאפילו אחר שהעבירו מן האש חשיב כלי ראשון (ורק לכתחלה יש להחמיר לדעה הב׳), על כן מחמירים אנו שגם המצקת יש לה דין כלי ראשון, והצלחת יש לה דין כלי שני, ולכן נזהרים אנו שלא לתת בתוכה פירורי חלה או מלח.

ומכל מקום נותנים שקדי מרק לצלחת המרק, כי יש להם דין מבושלים כבר, ואין בישול אחר בישול בדבר יבש. ואף שהשקדים אינם מתבשלים תחלה אלא נטגנים, הרי מבואר בסדר ברכת הנהנין פ״ב הי״ב (יש אומרים שאין הטיגון במחבת [כדין הבישול, אלא] ... כאילו נאפית בתנור ... ויש חולקים ואומרים שדין הטיגון כדין הבישול ... אבל אם משימים לתוך הקדירה שנטגנים בתוכה הרבה שומן הצף על פני החלב (שקורין סמעטינע) הרי זה כמין בישול גמור).

*

וככל הדברים האלה הוא אף לענין נתינת מלח לתוך המרק שבצלחת, שנתבאר לקמן סי״ז (ויש אומרים שהמלח אינו צריך בישול אלא מעט ואסור ליתנו אף בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו, והמחמיר תבוא עליו ברכה), ובפסקי הסדור, הלכתא רבתא לשבתא ד״ה אע״פ (אין להקל במלח שלנו, אף שנתבשל תחלה ... שיש אוסרים אפילו ליתן בכלי שני שהיד סולדת בו. והמחמיר תבוא עליו ברכה). וגם בזה מחמירים להחשיב הצלחת ככלי שני, מטעם הנ״ל.

[1700] ראי״ם שם (וכשם שיש בישול אחר צלי ואפוי, כך יש צלי אחר בישול, דסברא אחת היא ... וגם המבושל לא יתן אצל האש בחום גדול שהיד סולדת בו). הובא בסמ״ג ובמרדכי ובהגהות מיימוניות שם, ופסקי הלכות מרקנטי סי׳ קטז. מ״א סקי״ז (והוא הדין שיש צלי אחר בישול. ולכן אסור ליתן דבר שנתבשל אצל האש בלא רוטב (פסקי רקנ״ט בשם ראי״ם וסמ״ג)).

*

ואף שנתפרש לעיל בסעיף הקודם, ש״נהגו ליזהר לכתחלה כסברא הראשונה, שלא ליתן פת״, כיון שיש בישול אחר אפיה.

הנה בסעיף שלפנינו הובאו שתי הדעות בסתם (לפי סברא הראשונה ... יש גם כן אפיה וצליה אחר בישול), ולא נתפרש לומר ש״נהגו ליזהר לכתחלה כסברא הראשונה״.

וכבר נתבאר לעיל (הערות 1689; 1698), שלפום ריהטא נראה, הן בסעיף שלפנינו והן בסעיף הקודם, שלא נהגו לחוש לדעה זו אלא לענין בישול אחר אפיה (ליתן פת במרק רותח), אבל לא לענין בישול אחר צלי (נתינת צלי במרק רותח), ולא לענין צלי אחר בישול (חימום תבשיל סמוך לאש).

והמקור לחילוק זה הוא בשו״ע ורמ״א ומנחת כהן, שאף שהובאו ב׳ הדעות בשו״ע ס״ה (יש מי שאומר דדבר שנאפה או נצלה, אם בשלו אחר כך במשקה, יש בו משום בישול, ואסור ליתן פת אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו, ויש מתירין). ומסיק ברמ״א שם (ונהגו ליזהר לכתחלה שלא ליתן פת אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו).

מכל מקום נפסק בסתם בשו״ע סט״ו (דבר שנתבשל כל צרכו, והוא יבש שאין בו מרק, מותר להניחו כנגד המדורה אפילו במקום שהיד סולדת בו). וגם הרמ״א לא הגיה כלום בסט״ו. והיינו שלא חששו לדעת האוסרים צלי אחר בישול.

וביאר המנחת כהן שער ב ח״ד (לדעת הרא״ם שייך צליה ואפיה אחר בשול, ואסור מן התורה לתת בשר מבושל סמוך לאש במקום שהיד סולדתו בו ... הנה אני רואה דלית דחש להא מילתא כלל, וגם הטור לא הביא זה הדין בשם הרא״ם שיש צליה אחר בישול, והב״י התירו בבירור, שכתב בסוף סי׳ שי״ח שלדברי הכל דבר שנתבשל כל צרכו שהוא יבש שאין בו מרק, מותר להניחו כנגד המדורה אפילו במקום שהיד סולדת, וכן פסק בשו״ע סט״ו ... כיון שהטור ורוב הפוסקים לא אסרו ליתן מבושל אצל האש, והב״י התירו בבירור, אין להחמיר בזה. אבל בענין נתינת פת לכלי ראשון ראוי ליזהר).

ואפשר שגם רבינו הסכים לדברי המנחת כהן בזה, שלא נהגו לאסור אלא בנתינת פת במרק רותח.

*

נראה אם כן מה שכתב רבינו במקומות אחרים בזה:

(א) לקמן סכ״ד (אבל כל דבר שאין בו משום בישול, מותר אפילו להרתיחו כנגד המדורה, כגון תבשיל לח שנתבשל כל צרכו ועודנו חם ... או אפילו נצטנן לגמרי אלא שהוא דבר האפוי או צלוי, ואין אפיה וצליה אחר אפיה וצליה אפילו נצטנן לגמרי). והיינו שבתבשיל לח, כשמרתיחים אותו כנגד המדורה נחשב בישול אחר בישול שמותר, ובדבר אפוי או צלוי, כשמרתיחים כנגד המדורה נחשב אפיה וצליה אחר אפיה וצליה שמותר (ראה לקמן שם הערה 1777). אבל תבשיל יבש אסור להרתיכו כנגד המדורה, שאסור לצלות אחר בישול.

אבל לדברי הכל אין אפיה וצליה אחר אפיה וצליה[1701]. ודבר האפוי או צלוי מותר ליתנו סמוך לאש על דרך שיתבאר[1702], אפילו נצטנן כבר לגמרי:

כלי על גבי כלי חם

יד כלי שיש בו דבר חם שהיד סולדת בו, מותר להניחו בשבת על גבי קדרה הטמונה בבגדים, כדי

ואם נאמר שגם דעת רבינו היא כדברי המנחת כהן הנ"ל, בביאור דעת השו"ע והרמ"א, שבזה אין הכרעה במנהגינו לחוש לצליה אחר בישול; אם כן נצטרך לומר שכאן רצה רבינו לבאר הלכה זו באופן שמותר לדברי הכל, שאין בישול אחר בישול ואין אפיה וצליה אחר אפיה וצליה. אבל לענין צלי אחר בישול, אין הכרעה במנהגינו.

(ב) לקמן סכ"ז (להחם פת זו הממולאת בשומן אפילו במקום שהיד סולדת בו, שהרי אין כאן משום בישול, לא בפת, מפני שאין אפיה אחר אפיה, ולא בשומן הקרוש שנימוח, מפני שאין בישול אחר בישול בדבר יבש). הרי התיר רק אפיה אחר אפיה ובישול אחר בישול, ולא התיר אפיה אחר בישול.

ואם נאמר שגם דעת רבינו היא כדברי המנחת כהן הנ"ל, בביאור דעת השו"ע והרמ"א, שבזה אין הכרעה במנהגינו לחוש לצליה אחר בישול; אם כן נצטרך לומר שכאן רצה רבינו לבאר הלכה זו באופן שמותר לדברי הכל, שאין בישול אחר בישול ואין אפיה וצליה אחר אפיה וצליה. אבל לענין צלי אחר בישול, אין הכרעה במנהגינו.

(ג) לעיל סי' רנג סי"ד (תבשיל ... שאין בישול אחר בישול, ומותר לסומכה אצל המדורה, אפילו במקום שהיד סולדת בו). הרי שמקום שאין בישול אחר בישול, התיר אף לסמוך תבשיל אצל המדורה. ושם סכ"ג (לסמוך כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, שאפילו בשבת עצמה מותר אם הוא בענין שאין בו משום בישול כמ"ש בסי' שי"ח, וסמוך לחשכה מותר, אף אם הוא בענין שיש בו משום בישול, כגון שיש בו מרק ונצטנן לגמרי). הרי שבמקום שאין בו מרק מותר אפילו לסמכו כנגד המדורה.

ואם נאמר שמנהגינו לאסור אף צליה אחר בישול, נצטרך לפרש, דהיינו דוקא כשהתבשיל הוא בתוך הקדרה, ואין התבשיל עצמו גלוי לאש (כמו באפיה או צליה).

ראה שבת כהלכה פ"ג ביאורים יח. נימוקי שבת ע' ערה. כנישתא דבי רב כאן. ולקמן (הערה 1715).

(ד) לעיל שם ס"כ (לסמוך ... אצל התנור שלנו, אף אם גוף התבשיל נוגע בדופן התנור מן הצד ... אפילו הוא תבשיל ישן ונצטנן לגמרי, אלא שהוא בענין שאין בו משום בישול, כגון שהוא יבש, הרי זה מותר לסמוך). הרי התיר לסמוך תבשיל יבש אצל התנור, ולא חשש לצליה אחר בישול.

ואם נאמר שמנהגינו לאסור אף צליה אחר בישול, אפשר שלא התיר לעיל שם אלא לסמוך התבשיל אצל התנור מבחוץ (ולא אצל האש), כיון שאינו נחשב צליה לענין זה.

(ה) שם סכ"ו (בתנור שלנו שיש עליו מעזיבה ... ואפילו האש בתוכו, מותר ליתן על גביו בשבת ... כיון שהמעזיבה מפסקת בין האש להקדרה שהתבשיל בתוכה).

וגם כאן אפשר שלא התיר ליתן התבשיל אלא בתוך הקדרה, ועל גבי המעזיבה של התנור (ולא שהתבשיל עצמו הוא אצל האש), שזה לא נחשב צליה אחר בישול.

(ו) לעיל סוס"י רנט, בהלכות שהיה והטמנה בקצרה (מותר לסמוך ... אצל התנור ... תבשיל שאין בו רוטב, אפילו הוא קר).

וגם כאן אפשר שלא התיר אלא לסמוך התבשיל אצל התנור מבחוץ (ולא אצל האש), כיון שאינו נחשב צליה לענין זה.

(ז) הלכתא רבתא לשבתא (אע"פ שאין בישול אחר בישול בדבר יבש, מכל מקום אם חוזר ונמחה ממנו קצת, יש בו משום בישול אחר בישול בלחלוחית המחוי, אם היד סולדת בו. ולכן צריך ליזהר במאד שלא להחם בשר או עופות צלוים או מבושלים, אם יתחמם המוהל הנמחה מהם עד שהיד סולדת בו, משום איסור סקילה וכרת ח"ו).

והיינו שכל האיסור הוא רק כשחוזר ונמחה ממנו קצת ומתחמם המוהל הנמחה. משא"כ כשהוא יבש לגמרי, אין איסור "להחם בשר או עופות צלוים או מבושלים". ולפום ריהטא אינו מחלק בין "צלוים או מבושלים", שכמו ב"צלוים" יבשים מותר להחם אותם סמוך לאש, כך גם "מבושלים" יבשים מותר להחם אותם סמוך לאש.

ואם נאמר שמנהגינו לחוש לדעת האוסרים בישול אחר צלי וצלי אחר בישול. אם כן נצטרך לפרש הדברים, שלצדדים קתני, שמותר לחמם "מבושלים" יבשים בבישול אחר בישול דוקא, או לחמם "צלוים" יבשים בצלי אחר צלי דוקא. או נאמר שלא התיר בשניהם אלא לחמם אותם סמוך לתנור מבחוץ, שכבר נתבאר לעיל שאפשר אין לו דין בישול ולא דין צלי.

וראה תהלה לדוד סקכ"א. חקרי הלכות ח"א יט, ב. קובץ דברי תורה חי"ט ע' סג.

[1701] ראבי"ה שם (ושמעתי מרבינו אליעזר ממיץ שהיה אומר, אין בישול אחר בישול בשבת ... וכן אין אפיה אחר אפיה בשבת). סמ"ק סי' רפב ע' רפח (אם ראשון ושני הכל דרך אפייה וצלייה, לכאורה לדברי הכל אין אפייה אחר אפייה ואין צלייה אחר צלייה, וסברא הוא דגם הר"ר אליעזר מודה בזה). הובא בטור (וכתב הר"פ ... שאפילו לדבריו אין אפייה אחר אפייה ולא צלייה אחר צלייה). מ"א סקי"ז (אבל לכו"ע אין צלי אחר צלי, ודבר שנצלה מותר ליתנו אצל האש אפילו נצטנן, והוא הדין האפוי).

ומוסיף כאן, דכמו כן אין אפיה אחר צליה ואין צליה אחר אפיה. וכן הוא לקמן סכ"ד (ואין אפיה וצליה אחר אפיה וצליה, אפילו נצטנן לגמרי, כמו שנתבאר למעלה).

[1702] סוף סכ"ד (לא התירו אלא כנגד המדורה ... כשאנו מצריכים אותו להרחיק קצת, יש לו בזה היכר וזכרון, ולא יבא לחתות בגחלים).

שישמור חומו ולא יצטנן[1703]. ואפילו לא נתבשל כל צרכו, שיש בו משום בישול כשעושה דבר שממהר לגמור בישולו[1704], מכל מקום כאן אי אפשר לו כלל לבא לידי בישול גמור, ולא אפילו לידי הוספת בישול, אלא להעמיד חומו בלבד[1705]. ומותר לטוח פיו בבצק כדי להעמיד חומו, אם יש לו בצק שנילוש מאתמול[1706].

אבל אסור להטמינו תחת הבגדים[1707] כמו שנתבאר בסי׳ רנ״ג[1708]:

[1703] ברייתא נא, ב (מניחים מיחם (של נחושת, רש״י) על גבי מיחם (של חרס, רש״י), וקדרה על גבי קדרה, ומיחם על גבי קדרה, וקדרה על גבי מיחם ... ולא בשביל שיחמו (שיהא העליון צונן, ונתנו כדי שיחום מחומו של תחתון, רש״י), אלא בשביל שיהיו משומרים (שהיו שניהן חמין, ונתנו על גביו של זה, כדי שיהא חומו משתמר בהן, רש״י)), לגירסת רש״י שם ד״ה קדרה, וכמה פוסקים, כמובא בב״י סי׳ רנח (וכן היא גירסת הרי״ף (כג, ב) והרא״ש (פ״ד סי׳ יג), וכך כתב הרמב״ם בפ״ד (ה״ו), וזה דעת רבינו, שסתם וכתב, כלי שיש בו דבר חם יכול להניחו על הקדרה, כלומר בין מיחם שהוא של נחושת בין קדרה שהיא של חרס מותר להניח על הקדרה, וכל שכן על גבי מיחם ... ולפי זה, כלי שיש בו דבר חם שיכול להניחו על הקדרה, היינו דוקא כשהיד סולדת בו, דאז אפילו ירתיח מחמת חום התחתון, אוקומי מוקים הוי). טור ושו״ע ס״ו (כלי שיש בו דבר חם שהיד סולדת בו, מותר להניחו בשבת על גבי קדירה הטמונה, כדי שישמור חומו ולא יצטנן).

[1704] כדלעיל ס״י (כל שלא נתבשל כל צרכו ... יש בו משום בישול אפילו בעודו רותח ... שעושה דבר שמקרב בישולו, כגון שמגיסו בכף).

[1705] ט״ז ס״ק ט (ואפילו לא נתבשל כל צרכו, דאמרינן לעיל בסמוך דיש בו משום בישול אפילו ברותח, שאני הכא שאי אפשר לבוא לידי בישול גמור ... שאין כאן אלא שמירת חומו).

[1706] ברייתא שם (וטח את פיה בבצק), ופרש״י (הנילוש מבעוד יום). טור ושו״ע שם (ויכול לטוח פיו בבצק, אם יש לו בצק שנלוש מאתמול).

ואף שנתבאר לעיל סי׳ שיד סכ״א (אין סותמין נקב בשעוה וכיוצא בה, אפילו ... אין בשעוה זו משום איסור טלטול כגון שהכינה לתשמיש מבעוד יום, אעפ״כ אסור לסתום בה, משום גזירה שמא ימרח השעוה לדבקה בדופני הכלי סביב הנקב, עד שיחליק פניה שם ויתחייב משום ממחק).

נתבאר על זה במ״א ס״ק כב (אבל בדבר המתמרח אסור כמ״ש סי׳ שי״ד), משא״כ העיסה שאינה דבר המתמרח.

ואף שנתבאר לעיל סי׳ שח ס״ח (כל דבר ... ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה, כגון ... ועיסה ... אסור לטלטלם אפילו לצורך גופם ומקומם).

נתבאר על זה במשנ״ב ס״ק נב (ומיירי בשאינו מוקצה, כגון דצריך הבצק לתרנגולין שבביתו). וכדלעיל סי׳ שיד סכ״א (כגון שהכינה לתשמיש מבעוד יום).

ולענין בונה וסותר, ראה לעיל סי׳ רנט ס״ז, וסי׳ שיד סי״ט.

ולענין לש כשהוא טח וממרח פי התנור, ראה לקמן סי׳ תקז ס״כ.

[1707] עתה בא לבאר, שכל האמור לעיל ״שמותר להניחו בשבת על גבי קדרה הטמונה בבגדים״, אין הכוונה שמניח אותו ״תחת הבגדים״ של הכלי התחתון, אלא עליהם. והכוונה היא, שקדרה התחתונה רותחת יותר, על ידי שהיא טמונה בבגדים, ועליה מניח את העליונה.

ואף שמקור הלכה זו היא בתוספתא פ״ד הי״ד (טומנין מיחם על גבי מיחם). ראה משנ״ב ס״ק נא, ושעה״צ ס״ק עד.

מכל מקום גם שם הכוונה היא, שמניח מיחם טמון בבגדים, ״על גבי קדרה הטמונה בבגדים״.

ואף שבכל אופן אסור להטמין בשבת, כדלעיל סי׳ רנז ס״ב (בשבת עצמה אסור להטמין החמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל), ואם כן מהו החידוש כאן?

מכל מקום הי׳ מקום להתיר הטמנת הכלי העליון תחת הבגדים של הקדרה התחתונה, על פי האמור לעיל שם ס״ח (אם היה טמון בתחילת כניסת (השבת) הלילה ... יכול לגלותו ולחזור ולכסותו, וכן אם רצה להוסיף עליו בשבת עוד דברים שאינם מוסיפים הבל, הרי זה מוסיף).

ועל זה מבאר כאן שגם באופן זה ״אסור להטמינו תחת הבגדים״. והטעמים לזה יתבארו בהערה הבאה.

[1708] בשו״ע שם ס״ה (מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת ... אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי המיחם, ודאי אסור).

ההלכה הראשונה הנ״ל הובאה גם לעיל שם סכ״ו (מותר ליתן תבשיל בשבת על פי קדרת חמין).

ההלכה השנית לא הובאה שם, אבל כן נראה גם מהאמור לעיל סי׳ רנח (מותר להטמין מבעוד יום, בין תבשיל חם בין תבשיל קר, על גבי קדרה רותחת, ואין זה כמטמין על גבי דבר המוסיף הבל, שאסור אפילו מבעוד יום, לפי שאין הקדרה הרותחת נקרא מוסיף הבל, שהרי חומה הולך ומתמעט), היינו שגם ״תבשיל קר״, לא התירו להטמין ״על גבי קדרה רותחת״ אלא ״מבעוד יום״. משא״כ בשבת אסור.

ומקור הלכה זו בגמרא מח, א (רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא, חזיוה להוא עבדא דאנח כוזא דמיא (מלאה צונן, רש״י) אפומא דקומקומא (מיחם של חמין, רש״י), נזהיה (גער בו, רש״י) רבה. אמר ליה ר׳ זירא מאי שנא ממיחם על גבי מיחם (דשרי, רש״י), אמר ליה התם אוקומי קא מוקים הכא אולודי קא מוליד), לפירוש הרשב״א מ, ב סד״ה מביא, בשם רבינו יונה (להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי מיחם, ודאי מסתברא דאסור ... ואף על גב דקיימא לן דמותר להטמין את הצונן ... אפילו הכי על גבי מיחם אסור, דכיון שהוא נותנו על גבי דבר חם ומטמין אפילו בדבר שאינו מוסיף, ואפילו במה שהטמין בו המיחם מערב שבת, אסור, והיינו כרבה דנזהיה להוא גברא דמנח כוזא דמיא אפומא דקומקמא, כדאיתא בריש פרק במה טומנין, וכמו שפירש שם מורי הרב רבינו יונה ז״ל,

טו אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר שאינו חם כל כך עד שתהא היד סולדת בו, על גבי קדרה שהיא חמה כל כך, שהעליון יכול להתחמם מחומה עד שתהא היד סולדת בו[1709], והוא הדין על גבי מיחם[1710] שהוא חם כל כך.

במה דברים אמורים כשהעליון לא נתבשל עדיין כל צרכו, שיש בו משום בישול אף כשהוא חם[1711]. אבל אם נתבשל כבר כל צרכו, אלא שנצטנן מעט, אע"פ שאינו חם כל כך שהיד סולדת בו, כיון שהוא

ונראין דבריו דכל שהוא מוליד חום בדרך הטמנה על גבי דבר חם, כמטמין את הצונן על גבי מיחם, אסור). הובא בר"ן (יט, א) ד"ה תנו רבנן מביא (להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי מיחם ודאי אסור ... כך כתב הרשב"א ז"ל).

אלא שבתחלה פירש רבינו בדברי הר"ן בשם רבינו יונה, שמחשיב זאת כמטמין בדבר המוסיף הבל, ואם כן אסור להטמין כן אפילו בעוד יום. ועל מה שהתיר לעיל סי' רנח מבעוד יום, כתב בקונטרס אחרון שם (ולאפוקי מדברי הרב רבינו יונה שהביא הר"ן, שפירש ההיא דכוזא כו' בכהאי גוונא, ולאיסור). וכן הוא בקונטרס אחרון סי' רנז סוף ס"ק ב (וכן משמע מלשון הב"י סוף סי' רנ"ח ... אף שהרב רבינו יונה חולק).

אמנם בסי' רנז ס"ק א (דבהדיא מבואר בשו"ע סי' רנ"ג ס"ה דאסור להחם תחת הבגדים, והטעם מבואר בר"ן דאסור להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל וצ"ע (עיין שם במקור הדין ברשב"א דלא קשיא מידי ודו"ק)). והיינו מה שהובא לעיל מהרשב"א, שפירש את טעם האיסור בדברי רבינו יונה (כיון שהוא נותנו על גבי דבר חם, ומטמין, אפילו בדבר שאינו מוסיף), וראה כנישתא דבי רב שם עיונים ס"ק ג.

ונתפרש יותר במהדורא בתרא לסי' רנט ד"ה והא דהסכים (הרשב"א פ"ג גבי פנאד"ש, לפירוש הרב רבינו יונה ריש פ"ד ... משום דבכהאי גוונא לא התירו להטמין הצונן), ושם ד"ה והנכון (דהטמנה בדבר שאינו מוסיף, לא התירו בצונן בכהאי גוונא דמוליד חום ... אף דלא מקרי מוסיף הבל ממש).

ולפי כל האמור, יהי' פירוש הדברים כאן, שאסור להטמין בשבת, אפילו כלי שיש בו צונן, תחת הבגדים של הטמנת קדרה חמה.

אבל ראה לקמן סכ"ג, במוסגר (שמותר להטמין את הצונן בדבר שאינו מוסיף הבל ... והחמין הן נקראים דבר שאינו מוסיף הבל), ושם נתבאר (הערה 1764).

וראה קובץ הערות וביאורים תרפא ע' 18. שבת כהלכה פ"ד הערה טז, וביאורים ג. פי"א סל"א וסל"ט, וביאורים יח ואות כא. דובר שלום ע' קיב.

*

אמנם אפשר דהכא מיירי באופן שאין בו איסור הטמנה, כי אם איסור ממהר לגמור בישולו, וכדלעיל סי' רנד ס"ד (אפילו אם הטמינם מבעוד יום אצל קדרה חמה המכוסה בבגדים, או בשאר דבר שאינו מוסיף הבל, ובשבת נפל הכיסוי, אסור להחזירו עליהם אם עדיין לא נתבשלו כל צרכן, והיד סולדת שם. וכן אסור להוסיף עוד בגד אחר בשבת, מפני שממהר לגמור בישולם בשבת), ואולי צריך להיות כאן "כמו שנתבאר בסי' רנ"ד".

ואף שנתבאר כאן (מכל מקום כאן אי אפשר לו כלל לבא לידי בישול גמור, ולא אפילו לידי הוספת בישול, אלא להעמיד חומו בלבד).

אפשר דהיינו דוקא כשמניחו על גבי קדרה חמה, משא"כ כשמטמינו תחת הבגדים יחד עם קדרה חמה, אסור, וכמבואר בתוס' מח, א ד"ה דזיתים (אם הטמין תפוחים עם הקדרה, אסור להחזיר כרים וכסתות על הקדרה שעמהן או להוסיף על אותן כרים ... דאם מחזיר קודם שנתבשלו נמצא מבשל בשבת). רא"ש פ"ד סי' ב (וכשנותן פירות סביב הקדירה, יזהר שלא יחזיר הכיסוי, אם צלו משחשיכה, ולא יוסיף עליו עוד עד שיצולו, משום דממהר לגרום בשולו בשבת). טור ושו"ע שם ס"ד (ומיהו צריך ליזהר שלא יחזיר הכיסוי, אם נתגלה משחשיכה, ושלא להוסיף עליו עד שיצולו, מפני שממהר לגמור בישולם בשבת).

וראה מה שנתבאר לעיל שם בהערות. תהלה לדוד סי' רנד ס"ק ד. מראי מקומות וציונים שם. משולחן הארי שם. שבת כהלכה פי"א הערה פב, ובביאורים שם אות כ. נימוקי שבת (כאן, ולעיל סי' רנג סכ"ו, וסי' רנד ס"ד וסי' רנז ס"ח). כנישתא דבי רב כאן. שו"ע הרב עם ביאורים והערות (כאן, וסי' רנד וסי' רנז שם).

[1709] רבה מח, א (רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא חזיוה לההוא עבדא דאנח כוזא דמיא (צונן, רש"י) אפומא דקומקומא (חמין, רש"י) נזהיה רבה (גער בו, רש"י) ... אולודי קא מוליד). לפירוש הרמב"ם פ"ד ה"ו (אין מניחין כלי שיש בו דבר צונן על גבי כלי חם בשבת, שהרי מוליך בו חום בשבת), ומ"מ (ופירשו ז"ל שהקומקום היה חם כל כך, שהיה בו כדי לחמם הכוזא שהיה בו צונן, ולא שיעור להפשיר בלבד). שו"ע ס"ו (אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר שאינו חם כל כך על גבי קדירה שהיא חמה כל כך, שהעליון יכול להתחמם מחומה עד שתהא היד סולדת בו).

והחידוש בזה הוא, שאם יכול העליון להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו, אסור ליתנו שם אפילו כדי להפשיר, כדלקמן סכ"ג (אבל בכלי ראשון אסור להעמידו אפילו להפיג צנתו בלבד, גזרה שמא ישכח וישתהה שם עד שתהא היד סולדת בו), ושם נסמן (הערה 1766). סכ"ד (אסור ליתנם סמוך לאש במקום שיכולין להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו, ואפילו להניחן שם שעה מועטת שתפיג צינתן בלבד אסור, גזרה שמא ישכחם וישהו שם עד שתהא היד סולדת בו), ושם נסמן (הערה 1770). סכ"ט (אסור ליתן צונן על המיחם אפילו להפשיר, כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה הצונן מונח עליו הרבה היה בא לידי בישול, דהיינו שתהא היד סולדת בו), ושם נסמן (הערה 1812).

[1710] קדרה – של חרס. מיחם – של מתכת (ראה רש"י נא, רע"ב).

[1711] היינו אף אם הוא חם שאין היד סולדת בו, אסור לחממו עד שתהי' היד סולדת בו; ואף אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי, אסור לחממו יותר לקרב בישולו, כדלעיל ס"י (כל שלא נתבשל כל צרכו, אפילו נתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי, יש בו משום בישול ... שמקרב בישולו, כגון שמגיסו בכף).

חם קצת עד שהוא ראוי לאכול מחמת חמימותו, כבר נתבאר[1712] שנוהגין להקל שאין בו משום בישול, ומותר להניחו על גבי קדירה או על גבי מיחם לחממו הרבה.

ואם הוא דבר יבש שנתבשל כל צרכו, אפילו נצטנן לגמרי אין בו משום בישול, ומותר לחממו על גביהן אפילו שתהא היד סולדת בו[1713]:

טז ואפילו אם הקדירה טמונה על גבי האש[1714], כגון על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, על פי הדרכים שנתבארו בסי' רנ"ג[1715], וכן מיחם שעל גבי האש, מותר ליתן עליהן בשבת כל דבר שאין בו משום בישול[1716], כגון תבשיל יבש אפילו הוא צונן לגמרי[1717], או תבשיל לח שלא נצטנן לגמרי[1718], מטעם

[1712] סעיף ט (ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי, אלא ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו).

[1713] מ"א ס"ק כג (ובדבר יבש שרי), וכדלעיל רסי"א (תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל, אין בו בישול אחר בישול, אם נתבשל כבר כל צרכו. ואפילו נצטנן לגמרי).

[1714] שו"ע ס"ז (יש מפרשים דהא דשרי להניח כלי שיש בו דבר חם על גבי קדירה הטמונה, אפילו כלי התחתון על האש שרי. ויש מפרשים שאם כלי התחתון על האש, לעולם אסור).

שהיא ההלכה שהובאה לקמן בסמוך, מכמה פוסקים ומשו"ע ס"ח. ובטעם החילוק בין שני הסעיפים ראה מ"א ס"ק כו. ונתבאר לעיל סי' רנג בקונטרס אחרון ס"ק י).

אמנם נוסף פרט אחד בס"ז, דמיירי ב"קדירה הטמונה ... על האש".

ואף שאסור להטמין בדבר המוסיף הבל, ואם כן איך אפשר שתהי' כאן "הקדירה טמונה על גבי האש"?

על זה מבאר כאן דמיירי "על פי הדרכים שנתבארו בסי' רנ"ג". והיינו כדלעיל שם סכ"ו (קדרת חמין הטמונה על גבי האש (שבכירה), ע"ד שיתבאר בסי' רנ"ז). והוא כמבואר לעיל סי' רנז ס"י (ואם הוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדרה כגון שנתן על הקדרה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדרה ונתן הבגדים על הכלי שנמצא שאין כאן הטמנה כלל אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל הרי זה מותר שאף שהגחלים מעלין הבל למעלה אין בכך כלום כיון שאין הקדרה טמונה בשום דבר).

ואפשר גם שם צ"ל: "על פי הדרכים שנתבארו בסי' רנ"ז" (כמובא לעיל).

וגם בשו"ע סי' רנג ס"ה יש משמעות זו, ממ"ש אחר ההלכה שלפנינו (אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי המיחם, ודאי אסור). ומקורו מהאמור ברשב"א שם (אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי מיחם, ודאי מסתברא דאסור). נראה מכך שגם ההלכה הנ"ל של נתינת תבשיל על קדרת חמין, מיירי שקדרת החמין היא טמונה על האש.

[תוכן הלכה זו נתבארה לעיל סי"ד (מותר להניחו בשבת על גבי קדרה הטמונה בבגדים ... אבל אסור להטמינו תחת), ונתבאר לעיל (הערה 1708)].

וראה נימוקי שבת כאן, ולעיל שם.

ועדיין יש לעיין מהי ההוספה והחידוש בזה, ש"מותר ליתן עליהן בשבת", לא רק על גבי "מיחם שעל גבי האש", אלא אף על "הקדירה טמונה על גבי האש", באופן המותר להטמינה שם.

[1715] סכ"ו (קדרת חמין הטמונה על גבי האש (שבכירה) על דרך שיתבאר בסי' רנ"ז), והיינו כמבואר לעיל סי' רנז ס"י (ואם הוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדרה, כגון שנתן על הקדרה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדרה, ונתן הבגדים על הכלי, שנמצא שאין כאן הטמנה כלל אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, הרי זה מותר, שאף שהגחלים מעלין הבל למעלה, אין בכך כלום, כיון שאין הקדרה טמונה בשום דבר).

ואפשר גם שם צ"ל: "על פי הדרכים שנתבארו בסי' רנ"ז" (כמו לעיל שם).

והיינו שאף שאסור להטמין בדבר המוסיף הבל, ואם כן איך אפשר שתהי' "הקדירה טמונה על גבי האש"? אלא שכאן מיירי באופן המותר, המבואר לקמן סי' רנז ס"י.

[1716] רשב"א מ, ב סוד"ה מביא (מותר לתת על גבי קדירה בשבת, תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו, כגון פאנדיש וכיוצא בהן, כדי לחממן, ואפילו תהא היד סולדת בו, ואף על פי שהקדירה נתונה על גבי האש, לפי שאין דרך בישול בכך ואינו אלא כנותן בצד המיחם או כנגד המדורה, והרי אין כאן משום חשש בישול). הובא בר"ן יט, א סוד"ה תנו רבנן מביא (מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת, תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו, כגון פאנאדי"ש בלע"ז וכיוצא בהן, לחממן, ואף על פי שהיד סולדת בו, לפי שאין דרך בשול בכך, ואף על פי שהקדרה נתונה על האש ... כך כתב הרשב"א ז"ל). מ"מ פכ"ב סוף ה"ד (וכתב הרשב"א ז"ל ואם יש קדרה נתונה על האש, מותר לחמם על גביה תבשיל שנתבשל כל צרכו מערב שבת, שכיון שהקדרה מפסקת, הרי זה כמחמם כנגד המדורה, ומותר). רבנו ירוחם נ"ב ח"ג סט, ג (להניח שום דבר קר שנתבשל כל צרכו, על גבי מיחם שעל גבי האש, יש מהגדולים שכתבו דדינו כמניחו כנגד המדורה, וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, כגון יבש שכתבתי למעלה, מותר להניחו על גבי מיחם שעל גבי האש. וכן כתב הרא"ש). שו"ע ס"ח (להניח דבר קר שנתבשל כל צרכו על גבי מיחם שעל האש, יש אומרים שדינו כמניחו כנגד המדורה, וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, כגון שיבש, מותר להניחו על גבי מיחם שעל גבי האש. ויש אומרים דהוי כמניח על גבי כירה לכתחלה ואסור, אפילו אם נתבשל כל צרכו, ואפילו אם מצטמק ורע לו, ואפילו אם נותנו שם לשמור חומו. וראשון נראה עיקר). ובסי' רנג ס"ה (מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת, תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו, כגון פאנדי"ש וכיוצא בהן, לחממן, לפי שאין דרך בישול בכך). ט"ז ס"ק יא (הטעם כתב הרב המגיד שכיון שהקדירה מפסקת הרי זה כמחמם נגד המדורה ומותר). מ"א סקכ"ו (כיון שהקדירה מפסקת, לא דמי לכירה, דהתם הקדירה עומדת על גבי האש ממש (מ"מ פכ"ב)). ולעיל סי' רנג סקל"ג (ומשום חיתוי נמי ליכא למיגזר, שאין דרך בישול בכך, לפי שהקדירה מפסקת (מ"מ פכ"ב)).

שנתבאר בסי׳ רנ״ג[1719]:

תבלין ומלח בכלי ראשון ובעירוי מכלי ראשון

יז כלי ראשון[1720], אפילו לאחר שהעבירוהו מעל האור, מבשל[1721], כל זמן שהיד סולדת בו[1722]. לפיכך אסור ליתן לתוכו תבלין[1723], וטוב למנוע מלתת תבלין בכלי ראשון אפילו אין היד סולדת בו, כדי לעשות הרחקה[1724] וסייג לדבר.

אבל מלח מותר ליתן בתוכו, כיון שהעבירו מעל האש, שהמלח צריך בישול רב כמו בשר שור, ואינו מתבשל אלא על האש[1725]. ומכל מקום בשר שור אסור ליתן בכלי ראשון, שאף שהבשר אינו מתבשל,

---

והיינו שלענין איסור בישול אחר בישול בלח, הובאו ב׳ דעות לעיל ס״ט. ובתבשיל יבש שנצטנן הכל מודים שמותר,

ובזה אין לאסור מטעם צלי אחר בישול, כי מה שמתחממת הקדירה שעל גבי המיחם שעל גבי האש, אינו חשוב צלי, ראה תהלה לדוד ס״ק כד-ה, ולעיל (הערה 1700).

[1717] שאין בו בישול אחר בישול, כדלעיל סי״א (תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל אין בו בישול אחר בישול).

וכל זה הוא בתבשיל יבש לגמרי, שגם אחר שיתחמם לא יזוב ממנו שום מוהל, וכמסקנתו בפסקי הסדור, הלכתא רבתא לשבתא ד״ה אע״פ (צריך ליזהר במאד שלא להחם בשר או עופות צלוים או מבושלים, אם יתחמם המוהל הנמחה מהם עד שהיד סולדת בו).

ולפי זה אין היתר להוציא בשבת מהמקרר קדרת בשר מבושל ויבש, ולהניחה על גבי קדרת חמים שעל האש; שהרי על ידי זה יתחמם הבשר המבושל עד שיזוב ממנו המוהל הלח, ויתחמם עד שיד סולדת בו.

[1718] שאין בו בישול אחר בישול, כדלעיל ס״ט (ויש אומרים שאפילו נצטנן לגמרי אין בישול אחר בישול, ומותר להרתיחו בשבת סמוך לאש, במקום שאין לחוש לחיתוי. ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי, אלא ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו).

ואף שהמ״א ס״ק כו ביאר בדעת השו״ע, לחשוש בתבשיל לח (אפילו הוא חם, שאין בו משום בישול, דגזרינן שמא יתן עליו כשהוא קר).

מכל מקום מסיק המ״א שם, להתיר אף ביש בו רוטב (ומכל מקום יש להקל, דמשמע במ״מ, דכיון דהקדירה מפסקת, עדיף מכירה גרופה, ושרי ליתן עליה תבשיל חם).

ונתבאר לעיל סי׳ רנג בקונטרס אחרון ס״ק י (ואיך שיהיה, מכל מקום ...העלה המג״א שם להקל בין בתבשיל קר בין בתבשיל חם), ובסי׳ רנח בקונטרס אחרון בסופו (שכתב המג״א עצמו ... בס״ק כ״ו, דאף במיחם על גבי מיחם שיש תבשיל ורוטב בהעליון ... נקטינן נמי כדברי המיקל).

[1719] סעיף כו (כיון שהקדרה מפסקת בין תבשיל זה להגחלים). שהוא הטעם שביארו המ״מ והט״ז והמ״א הנ״ל, בטעם היתר זה.

[1720] סיכום ההלכות שיתבארו לפנינו סעיפים יז-ט:

(א) תבלין מתבשל בכלי ראשון שאינו על האש, ובעירוי מכלי ראשון – כדי קליפה, ואינו מתבשל בכלי שני.

(ב) בשר שור יבש, מתבשל בכלי ראשון שעל האש. והלחלוחית שבו – אף כשאינו על האש.

(ג) מלח יש אומרים שהוא כבשר שור יבש, ויש אומרים שמתבשל אף בכלי שני.

(ד) מלח מבושל, אין בישול אחר בישול בדבר יבש, ויש מחמירין – שכשנימוח דינו כשאר מלח.

[1721] משנה מב, סוע״א (האילפס והקדרה שהעבירן (מן האור, רש״י) מרותחין (בין השמשות, רש״י), לא יתן לתוכן תבלין (משתחשך, דכלי ראשון כל זמן שרותח מבשל, רש״י). טור ושו״ע ס״ט (כלי ראשון, אפילו לאחר שהעבירוהו מעל האש, מבשל, כל זמן שהיד סולדת בו. לפיכך אסור ליתן לתוכו תבלין).

וכן הוא לענין בליעה באיסור והיתר, כדלקמן סי׳ תנא סכ״ה (אפילו לאחר שהעבירה מן האש, אלא שהתבשיל בתוכה חם בכדי שהיד סולדת בו).

וכן הוא לענין הגעלה, כדלקמן שם סי״ד (וכלי ראשון נקרא הכלי שהרתיחו בו המים אצל האש, אפילו אם עכשיו בשעה שמגעילין בתוכו אינו עומד אצל האש, הרי זה נקרא כלי ראשון); אלא שבהגעלה לא סגי ביד סולדת בו, וצריך שיעלה רתיחה, כדמסיים שם (אם המים שבתוכו הן עדיין רותחין, דהיינו שמעלין רתיחה).

[1722] ר׳ יהודה אמר שמואל מ, ב (יד סולדת בו אסור, אין יד סולדת בו מותר). תוס׳ שם ד״ה ושמע (שכלי ראשון ... נתנו בו שיעור, דכל זמן שהיד סולדת בו אסור). ב״י סוד״ה כלי (ולי משמע ממה שאמר בפרק כירה (מ, ב) גבי נתינת קיתון של מים כנגד המדורה, שכל זמן שהיד סולדת בו חשוב כלי ראשון). שו״ע שם (כל זמן שהיד סולדת בו). וראה לעיל (הערה 1666).

[1723] שלדברי הכל אין התבלין מתבשל בכלי שני, אלא בכלי ראשון, כדלעיל סי״א (ואינו דומה לתבלין שמותר ליתנם בכלי שני), וסי״ב (לבד מבתבלין שהתירו חכמים בפירוש ליתנם בכלי שני).

[1724] ירושלמי פ״ג ה״ד (כאן וכאן אין היד שולטת, אלא עשו הרחק לכלי ראשון ולא עשו הרחק לכלי שני). תשב״ץ קטן סי׳ כז (יש בירושלמי הרחקה עשו לכלי ראשון). מ״א סקכ״ח (בירושלמי איתא דעשו הרחקה לכלי ראשון, אפילו אין היד סולדת בו. וכ״כ בתשב״ץ). והיינו שהמ״א מפרש שבירושלמי עשו הרחקה בכלי ראשון, אפילו אין היד סולדת.

וראה מגיני אברהם חדושי או״ח. נימוקי שבת ע׳ רעו.

[1725] ברייתא מב, ב ללישנא בתרא (תני ר׳ חייא, מלח אינה כתבלין, דבכלי ראשון נמי לא בשלה (ומותר ליתן ואפילו בכלי ראשון משהעבירו מן האור, רש״י). והיינו דאמר רב נחמן צריכא מילחא בישולא כבישרא דתורא). ר״ן (כ, א)

מכל מקום הלחלוחית שעליו מתבשל[1726]. אלא אם כן שהוא יבש שאין עליו לחלוחית כלל[1727].

ויש אומרים[1728] שהמלח אינו צריך בישול אלא מעט, ואסור ליתנו אף בכלי שני, כל זמן שהיד סולדת בו, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

ואם עבר ונתן מלח אפילו בכלי ראשון, אפילו הוא על האש, שעשה איסור, המאכל מותר, לפי שהמלח בטל נגד המאכל[1729]. ויש חולקים ואוסרים עד מוצאי שבת[1730]:

יח וכל זה במלח שאינו מבושל. אבל מלח שלנו שמתקנים אותו על ידי בישול במים[1731], מותר ליתנו בכלי ראשון לדברי הכל[1732], שאין בישול אחר בישול בדבר יבש, אפילו הוא נימוח על ידי בישול זה השני, כמו שנתבאר למעלה[1733]. ומכל מקום המחמיר בו כמו בשאר מלח, תבוא עליו ברכה[1734]:

ד"ה גמרא מלח (וכלי ראשון היינו לאחר שהעבירוה מעל גבי האור, דאי על גבי האור אפילו בשרא דתורא בשלה ביה). טור ודעה הא' בשו"ע ס"ט (מלח מותר ליתן לתוכו כיון שהעבירו מעל האש, דצריכא מלחא בישולא כבשרא דתורא).

ונתבאר בחידושי צמח צדק מא, ב (אף שעינינו רואות שגם בכלי שני ימוס המלח ויהפך טעם התבשיל למלח, ועם כל זה אינו חשוב בישול).

[1726] רא"ש פ"ג סי"ז (נהי דבשר אינו מתבשל, הלחלוחית והמלח והדם שבתוכו מתבשל ונבלע בבשר, ואסור). טור (כלי ראשון מבשל אפילו לאחר שהעבירו מעל האש, הלכך אסור ליתן בו אפילו בשר שור, אף על פי שצריך בישול רב ואינו מתבשל, מכל מקום לחלוחית שבו מתבשל), ושו"ע ס"ט (ויש מי שאוסר לתת לתוך כלי זה בשר מלוח, אפילו הוא של שור). מ"א סקכ"ט (נהי דהבשר אינו מתבשל הלחלוחית שבו מתבשל).

[1727] משמעות הרא"ש והטור והמ"א שם. וכן הוא לעיל ריש סי"א (תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל). וראה נימוקי שבת ע' רעז.

[1728] ברייתא שם ללישנא קמא (תני רבי חייא מלח אינה כתבלין, דבכלי שני נמי בשלה, ופליגא דרב נחמן, דאמר רב נחמן צריכא מילחא בישולא כבשרא דתורא). תוס' שם ד"ה והיינו (והמחמיר כלישנא קמא שלא ליתן מלח בקערה כל זמן שהיד סולדת בו, תבא עליו ברכה). מרדכי שם רמז שח (האלפסי תפס שיטתו כלישנא קמא דבכלי שני נמי בשיל ... המחמיר תבוא עליו ברכה שלא ליתן מלח אפילו בכלי שני, כל זמן שהיד סולדת בו). הגהות אשרי פ"ג סי"ז (והמחמיר שלא יתן מלח אפילו בקערה כל זמן שהיד סולדת בו, תבא עליו ברכה. מהרי"ח). רמ"א שם (ויש אוסרים לתת מלח אפילו בכלי שני, כל זמן שהיד סולדת בו, והמחמיר תבוא עליו ברכה).

[1729] שבלי הלקט סי' פו (מצאתי בשם הר"ר שמחה משפירא ז"ל, על המלח שנתנו ביורה מרותחת במזיד בשבת, איני רואה בה טעם לאסור, לא מטעם דהוי ליה דבר שיש לו מתירין, ולא מטעם שאור ותבלין דלטעמא עבידי), ומבאר שם הטעמים שאין חוששים להנ"ל. **רמ"א** שם (ואם עבר ונתן מלח, אפילו בכלי ראשון, אפילו הוא על האש, שעבד איסורא, מותר המאכל, דהמלח בטל על גבי המאכל).

[1730] **ט"ז** סוף סקט"ו (ונראה שאין להתיר אכילה זו בשבת, אלא ימתין עד אחר השבת כנ"ל).

[1731] המלח שלנו, שמייצרים על ידי בישול ואידוי מי הים, נזכר גם לקמן סי' תסב סי"ח.

[1732] **מרדכי** שם (וה"ר דן אמר לי, דממלח שלנו דמתקנין אותו על ידי בישול, אין לחוש, כדתניא (קמה, ב) כל שבא בחמין לפני השבת כו'). הובא **בד"מ** אות ד. **מ"א** סוף סקל"א (ונראה לי דמלח שעושין ממים שמבשלים אותם, אין בו משום בישול, דאין בישול אחר בישול. ועי' מה שכתבתי סי"ו). וביאר במחצית השקל (בסעיף ט"ז ס"ק מ' הוכיח דבזה אזלינן בתר השתא, וכיון דעכשיו הוא יבש, אף על גב שבסוף יעשה לח, יבש מיקרי).

[1733] ריש סעיף יא (תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל ... מותר אפילו לשרותו בכלי ראשון רותח, כדי שיהא נימוח שם ויהיה דבר לח).

[1734] **מרדכי** שם (ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה). **דרכי משה** שם (ומכל מקום המחמיר תבא עליו ברכה).

ואף שהמרדכי כתב (ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה, שלא ליתן מלח אפילו בכלי שני), ונראה דקאי בעיקר על דין כלי שני שבדבריו שם. וכן פירש בהגהת בגדי ישע על המרדכי שם (המחמיר תבוא עליו ברכה כו', קאי אמלח שלהם, ולא אצלינו). וכן הוא ברמ"א (ויש אוסרים לתת מלח אפילו בכלי שני, כל זמן שהיד סולדת בו, והמחמיר תבוא עליו ברכה). וכן הוא לעיל בסעיף הקודם (לענין כלי שני). משא"כ במלח שלנו כתב המ"א שם (ונראה לי דמלח שעושין ממים שמבשלים אותם, אין בו משום בישול, דאין בישול אחר בישול), דהיינו שבזה אין צורך להחמיר.

מכל מקום הובא כן בדרכי משה גם לענין המלח שלנו. ולכן מסיק כאן, שגם בזה "המחמיר תבוא עליו ברכה". ונתבאר בשו"ת דברי נחמי' סי' כא אות ב ד"ה ועוד (אך באמת לישנא לא משמע הכי, אלא דקאי אסברת ה"ר דן הסמוכה (גם כן עכ"פ), וכן מבואר בד"מ בהדיא ... וכן פסק מוה"ז רבינו ז"ל בסי"[ח] בהדיא).

ומה שחשש בזה רבינו דוקא לענין מלח (לומר שכיון שנימוח אינו נחשב יבש), ולא לשאר דבר יבש שנימוח, העיר בשו"ת דברי נחמי' שם (ודברי מוה"ז רבינו ז"ל בשו"ע, שתפס במוחלט כשיטת המ"א, ועכ"ז כתב (הך דמרדכי) שהמחמיר במלח שלנו כמו בשלהם (ממש) תבוא עליו ברכה, צ"ע). וראה זכרון יוסף אות מ. שבת כהלכה פ"ג ביאורים יב. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

ויתירה מזו נתבאר בפסקי הסידור, הלכתא רבתא לשבתא בסופו (ולכן אין להקל במלח שלנו אף שנתבשל תחלה, שמאחר שחוזר ונמחה, אין להקל בו יותר מבמלח שבימיהם, לפי חילוק הדעות שבשו"ע, שיש אוסרים אפילו ליתן בכלי שני שהיד סולדת בו. והמחמיר תבא עליו ברכה).

וכן החמיר שם מטעם זה אף לענין סוכר; אלא שבסוכר החמיר רק בעירוי מכלי ראשון (שלא לשפוך מכלי ראשון שהיד סולדת בו על צוקער, כי מאחר שהצוקער נמחה יש בו משום בישול). ושם נסמן (הערות 2402-2403).

יט אסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהם מכלי ראשון שהיד סולדת בו, מפני שעירוי מכלי ראשון מבשל כדי קליפה[1735]. ואם עירה, אזי הקליפה אסורה, מפני שנתבשלה בשבת[1736].

אבל אם עירה תחלה מהכלי ראשון לתוך הקערה, מותר ליתן אחר כך התבלין לקערה, מפני שחום כלי שני אין בו כח לבשל[1737]. ואפילו להמחמירים בכלי שני לענין איסור והיתר, שסוברים שיש בו כח להבליע ולהפליט כל זמן שהיד סולדת בו, מכל מקום אין בו כח לבשל[1738], אף על פי שהיד סולדת בו[1739]. ואינו דומה לכלי ראשון שמבשל כל זמן שהיד סולדת בו[1740], לפי שכלי ראשון מתוך שעומד (אצל האש[1741]) על האור, דפנותיו חמין ומחזיק חומו הרבה, ולכך נתנו בו שיעור כל זמן שהיד סולדת בו, משא"כ בכלי שני שאין דופנותיו חמין והולך ומתקרר[1742]:

[1735] דאמרינן פסחים עו, א (חם לתוך צונן ... כיון דחם הוא, אדמיקר ליה אי אפשר דלא בלע פורתא, קליפה מיהא ניבעי).

ואף שיש פוסקים דהיינו רק לענין בליעה באיסור והיתר, ולא לענין בישול.

מכל מקום קיי"ל כדעת התוס' מב, ב ד"ה אבל (ולר"י נראה דעירוי ככלי ראשון ... מבשל כדי קליפה). **ר"ת** בתוס' זבחים צה, ב (מכאן מדקדק ר"ת דעירוי ככלי ראשון ... דמבשל כדי קליפה). **רא"ש** פ"ג סי' טז (ור"ת ז"ל היה אומר דעירוי ככלי ראשון ... דמבשל כדי קליפה). שו"ע ס"י (אסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהן מכלי ראשון). ש"ך יו"ד סי' קה סק"ה (ודעת ר"ת שהביאו כל הנך פוסקים לשם, דעירוי מבשל כדי קליפה).

ואף שלענין ברכת הנהנין הובאה מחלוקת זו לעיל סי' קסח סי"ח (אם הניחם בקערה ועירה עליהם מכלי ראשון, תלוי במחלוקת שנחלקו בעירוי אם מבשל ככלי ראשון אם לאו).

מכל מקום לענין שבת קיי"ל שעירוי מבשל כדי קליפה. וראה חידושי צמח צדק מא, ב.

ולענין הגעלה נתבאר לקמן סי' תנא סכ"ו (וכלים שנשתמשו בהם חמץ על ידי עירוי מכלי ראשון, כגון קערות, אין צריך להגעילן בתוך כלי ראשון, אלא די להם שיערו עליהם רותחין מכלי ראשון כדרך תשמישן), ושם נסמן (הערה ר).

ויש בזה הפרש אם נפסק הקילוח או לאו, כדלקמן שם סכ"ט (ואפילו אם עירה על הקערה מכלי ראשון עצמו, לא עלתה להם הגעלה, אלא אם כן נזהר שלא יפסוק הקילוח מן הכלי ראשון קודם שנגע הקילוח בגוף הקערה, שכל קילוח שנפסק ואינו מחובר לכלי ראשון, הרי נתקרר ונתמעט חומו מחום קילוח שהוא מחובר לכלי ראשון, לפיכך אין קילוח זה מפליט מן הקערה מה שנבלע בה על ידי קילוח המחובר להכלי ראשון שהוא מקלח ממנו).

ולענין כדי קליפה בנפסק הקילוח, ראה שו"ת צמח צדק חיו"ד סי' עד (נפסק הקילוח, אף על פי שדעת הש"ך בפשיטות דצריך קליפה במאכל וגרירה בכלי, עם כל זה הפר"ח בסי' ס"ח סס"ק י"ט כתב וז"ל, לשטת המחבר וההג"ה שפוסקים דעירוי אינו מבשל אלא כדי קליפה, מינה דכשפוסק הקילוח דלא מיקרי עירוי, שאינו אוסר כלל, אלא דינו ככלי שני ממש ... ואף על גב דנראה דנוטה להחמיר, כן הוא ודאי בעירוי דכלי ראשון ממש, אבל בנדון זה שהוא ספק אם הוי כלי ראשון, יש להקל עכ"פ בעירוי שנפסק הקילוח).

[1736] **מ"א** סקל"ב (ואם עירה אזי הקליפה אסורה דנתבשלה בשבת).

וכדלעיל ס"א (המבשל בשבת ... במזיד, אסור לו לעולם ... אם היה שוגג, אסור בו ביום).

[1737] **במשנה שם** מב, א-ב (האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין, אבל נותן הוא לתוך הקערה (דכלי שני אינו מבשל, רש"י) או לתוך התמחוי). וגמרא מ, ב (כלי שני אינו מבשל). רמב"ם פכ"ב ה"ו (ואם יצק התבשיל מקדרה לקערה, אע"פ שהוא רותח בקערה, מותר לו ליתן לתוך הקערה תבלין, שכלי שני אינו מבשל).

וגם מדרבנן לא חששו לבישול התבלין בכלי שני, כדלעיל סי"א (ואינו דומה לתבלין שמותר ליתנם בכלי שני), וסי"ב (לבד מבתבלין, שהתירו חכמים בפירוש ליתנם בכלי שני).

[1738] **מ"א** ס"ק לב (ופשוט דאפילו למאן דאמר כלי שני מבליע ומפליט, היינו לענין איסור והיתר, אבל לענין שבת אינו אסור אלא בדבר שהוא מבשל, כדתנן אבל נותן לתוך הקערה).

שתי הדעות בזה, לענין איסור והיתר, הובאו בשו"ע יו"ד סי' קה ס"ב (חום של כלי שני אינו מבשל. ויש אומרים שגם כן אינו מפליט ואינו מבליע. ויש אומרים דמכל מקום הוא מפליט ומבליע, ואוסר כדי קליפה). ונתבארו בט"ז שם סק"ד, וש"ך שם סק"ה.

[1739] תוס' מ, ב ד"ה ושמע (כלי שני, אף על גב דיד סולדת בו, מותר). רמב"ם שם (אע"פ שהוא רותח בקערה). לבוש ס"ט (וכלי שני אינו מבשל, אף על פי שהיד סולדת בו).

[1740] אף אחר שהעבירוהו מן האש, כדלעיל רסי"ז (כלי ראשון, אפילו לאחר שהעבירוהו מעל האור, מבשל כל זמן שהיד סולדת בו).

[1741] יש לעיין מהי ההוספה במוסגר, הרי מה שכתב בפנים "על האור" פירושו "על האש".

ואפשר הכוונה, שלא רק אם עמד על האש נחשב ככלי ראשון, אלא אף אם עמד אצל האש נחשב כלי ראשון, כיון שנתחממו דפנותיו, וכדלקמן סכ"ד (ליתנם סמוך לאש, במקום שיכולין להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו).

[1742] תוס' מ, ב ד"ה ושמע (כלי שני ... שאין דופנותיו חמין והולך ומתקרר). ב"י שם. לבוש שם (מפני שאין דופנותיו חמין והולך ומתקרר).

וכן הוא במצקת ששאבו בה מכלי ראשון, כדלקמן סי' תנא סכ"ח (דכיון שכלי זה שהה בתוך הכלי ראשון ... בודאי נתחממו דופני כלי זה חום גדול, ואף לאחר שהוציאו עם המים שבתוכו מתוך הכלי ראשון, הרי דפנותיו מעמידין את חום המים שבתוכו). ונתבארו הפרטים בזה לעיל (הערה 1699).

מים צוננים במים רותחים

כ אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמין[1743], אע"פ שהיא כלי שני[1744], אסור לערות לתוכה מים צוננים, שכיון שהחמין שבה הן לרחיצה מן הסתם הן חמין מאד, ונתבשלים הצוננים שמתערבין בהן[1745].

אבל מותר ליתן מהחמין שבזו האמבטי לתוך אמבטי אחרת של צונן[1746], ואפילו מכלי ראשון מותר לערות לתוך מים צוננים[1747]. שלא אמרו שעירוי מכלי ראשון מבשל, אלא במערה חמין על גבי תבלין וכיוצא בהן, שאין החמין מתערבין ממש בתוכן אלא מכין עליהם בקילוחן ומבשלין, אבל מים במים שמתערבים ממש, אין כח בקלוח לבשל מים התחתונים[1748], אלא התחתונים גוברים ומצננים את העליונים[1749].

[1743] **ברייתא מב**, א (אמבטי, חמין לתוך הצונן, ולא צונן לתוך החמין). טור ושו"ע סי"א (אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמין, אין נותנין לה מים צונן).

[1744] **תוס'** שם ד"ה אבל (נראה דהאי אמבטי איירי כגון שהוא כלי שני). רמ"א שם (אע"פ שהיא כלי שני).

[1745] רמב"ם פכ"ב ה"ה (שהרי מחממו הרבה). מ"מ שם (מפני שהמים שבו עומדין לרחיצה, ואדם מחממן הרבה). **טור** (דכיון שהם לרחיצה, סתמא חמין הן הרבה, ומתבשלין הצוננין שמערבים בהן). שו"ע שם (שהרי מחממן הרבה). **מ"א** סקל"ד (דכיון שהם לרחיצה, מסתמא הן חמין הרבה, ומתבשלין הצוננים שמתערבים בהן). ופירש בלבושי שרד (הטור לא משום גזירה אסר ... אלא סבירא ליה שלרבותן מתבשלים בכלי שני). וראה שבת כהלכה פ"א ביאורים כב.

ומזה מובן דלא מיירי כאן באמבטי שהאדם רוחץ וטובל בו, כמבואר ברשב"א מב, א (שהרי אין אדם רוחץ במים חמין שהוא מסלד בהן). כי אם בכלי ששופכים ממנו מים חמים מאד "לתוך אמבטי אחרת של צונן", כדי שיוכל האדם לרחוץ ולטבול באמבטי האחרת. והיינו שמחממים תחלה את המים (בכלי ראשון) שיהיו חמין מאד, וממנו לוקחים באמבטי זו (כלי שני), ונותנים לתוך אמבטי אחרת של צונן לחממה (שבה רוחץ האדם).

ועל זה אומרים, שכלי שני זה (שהיא האמבטי שלפנינו) יש לו דין כלי ראשון (כדין המצקת, שנתבאר לעיל הערה 1699). ולכן "אסור לערות לתוכה מים צוננים", כדין כלי ראשון שיתבאר לקמן סעיף הבא (אסור ליתן לתוכו מים צוננין מועטין, שיכולין להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו).

[1746] ברייתא שם (אמבטי, חמין לתוך הצונן). רמב"ם שם (אבל נותן הוא מים חמין לתוך אמבטי של צונן). כ"מ שם (כך פירוש דבריו, אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמין, אין נותנים לה מים צונן, אבל נותן הוא ממים שבזה האמבטי לתוך אמבטי אחר של צונן), וב"י ד"ה ומ"ש רבינו אבל (שדעת הרמב"ם ... כך פירוש דבריו, אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמין, אין נותנים לה מים צונן, אבל נותן הוא ממים שבזה האמבטי לתוך אמבטי אחר של צונן). שו"ע שם (אבל נותן הוא ממים חמין שבזה האמבטי, לתוך אמבטי אחר של צונן).

[1747] **תוס'** שם ד"ה נותן אדם חמין (אפילו בכלי ראשון, דחמין לתוך צונן אינו מבשל). טור (וכן הדין בכלי ראשון ... שמותר לערות ממנו לתוך צוננין). מ"א סקל"ה (ואפילו מכלי ראשון מותר לערות לתוך מים צוננים).

[1748] **ר"ן** כ, רע"א (דאפילו תמצא לומר דעירוי כלי ראשון ככלי ראשון, הני מילי במערה על גבי תבלין וכיוצא בהן, שאין החמין מתערבין בתוכן, אלא מכין עליהם בקלוחן ומבשלין, אבל מים במים שהן מתערבין ממש, אין כח לקלוח לבשל המים התחתונים), **ותוס' פסחים** מ, ב ד"ה האילפס (הואיל והצונן של מטה מים שהוא דבר המתערב, אינו יכול להתבשל מחמת צנינות המים, אבל דבר שאינו מתערב לא).

והיינו שמה שאין אוסרים כדי קליפה, כמו בעירוי על התבלין (דלעיל סי"ט). כי כאן מתערבין המים, ואין בהם כח לבשל כדי קליפה.

[1749] רש"י שם (חמין לתוך הצונן, דקסבר תתאה גבר ואין החמין מרתיחין את הצונן אלא מפשירין. ולא צונן לתוך החמין, שהתחתונים מרתיחים את העליונים דתתאה גבר).

(וכן דעת הטור (אבל לערות מהם לתוך צונן מותר דתתאה גבר). **עיין ט"ז** סוף סקי"ח (ובמ"ש הטור הטעם דתתאה גבר, ראוי לתרץ דבריו, והלא רש"י פירש טעם זה, ודחהו התוס' בשם ר"ת, דאם כן קשה למאן דאמר עילאה גבר מכאן. ותירצו התוס' דהטעם משום שיש בתחתון מים מרובין, על כן אנו אזלינן בתר התחתון. והיאך כתב הטור דלא כהתוס', שאין זה דרכו לחלוק על התוס' ולא מביא כלל דבריהם. ונראה לי דלא קשה מידי, דלמאן דאמר תתאה גבר נשאר הטעם כפשוטו, אלא דלמאן דאמר עילאה גבר, צריך להוסיף ולומר דמיירי שהתחתון מרובה מעליון, וכיון דקי"ל תתאה גבר, פסק כאן שפיר אפילו בלא התחתון מרובה. כל זה נראה נכון מאד בס"ד). **דלא כהתוס' דהכא)** מב, א ד"ה נותן אדם חמין (נראה כמו שאומר ר"ת דחמין לתוך צונן משמע שהצוננין של מטה מרובים, שדרך ליתן המועט במרובה, ולכך אין מבשלים החמין המועטים כלל לפי שמתערבין בצוננין המרובין ומתבטל חמימות).

וכן דעת הרשב"א מב, א (ובתוספות פירשו שדרך המערה שנותן המועט לתוך המרובה, והלכך חמין מועטין לתוך צונן מרובין אין בהם כח לבשל אבל צוננין מועטין לתוך חמין מרובין מתבשלין, וגם זה אינו מחוור בעיני, דהכא סתמא קתני לא שנא מרובין ולא שנא מועטין).

והיינו שלדעת התוס' מותר רק כשנותן מים חמין מועטים לתוך מים צוננים מרובים, ואילו לדעת רש"י וסייעתו, מותר אף לתוך מים צוננים מועטים, דתתאה גבר ומצנן את החמים שנותן לתוכם. ולשתי הדעות, מה שאין אוסרים כדי קליפה, כי המים מתערבין, ואין בהם כח לבשל כדי קליפה.

וכתב על זה בחידושי צמח צדק לט, ד (הרשב"א סבירא ליה חמין לתוך צונן היינו אפילו הצוננים מועטין, משא"כ לשיטת תוס' אסור ... כיון שהחמין מרובים על הצונן ... טוב להחמיר).

אבל אסור ליתן חתיכת בשר חם שהיד סולדת בו לתוך רוטב צונן, שכיון שאינו מתערב ממש ברוטב, הרי הוא מבשל כדי קליפה סביבו[1750] טרם שיתגבר עליו הרוטב ויצננו[1751]:

כא מיחם שפינה ממנו מים חמין, אסור ליתן לתוכו מים צוננין מועטין, שיכולין להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו. אבל מותר ליתן לתוכו מים צוננים מרובים כדי להפשירן[1752].

ואע"פ שעל ידי נתינת הצונן לתוכו הוא מצרפו ומחזיקו, ונמצא מתקן כלי, שכן דרך צורפי נחושת וברזל, שמניחים ברזל ונחושת חמים לתוך מים צוננים בשביל שיתקשו ויתחזקו, וזו היא גמר מלאכת הצורפים, שהאור מפעפע המתכת וקרוב להשבר, והמים מחזיקין אותו[1753]. מכל מקום כיון שאינו מתכוין לתיקון הכלי אלא להפשיר המים, מותר[1754]. שאין כאן פסיק רישיה ולא ימות[1755], מפני שכשמצרפין הכלי מחממין אותו תחלה ביותר, אבל כאן אפשר שלא יגיע לצירוף, מפני שהמים מונעים אותו מלהתחמם כל כך[1756]:

ונפקא מינה מכל זה כשממלאים מים רותחים מהקומקום לכוס, ואחר שתיית המים מהכוס, נשאר בו עדיין לחלוחית מים, או מעט מים שנצטננו בינתיים, ורוצים למלאת שוב את הכוס מהקומקום. אשר לפי הנפסק כאן, סגי אף בצוננים מועטים, ולפי מה שסיים הצמח צדק, "טוב להחמיר".

וראה שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[1750] **מ"א** סוף סקל"ה (ונראה לי דאסור ליתן חתיכת בשר רותח לתוך רוטב צונן, דכיון שאינו מתערב, מבשל כדי קליפה). והיינו שכמו בעירוי מכלי ראשון על התבלין, שאף שתתאה גבר ומצננו, מבשלו כדי קליפה. כך גם בנותן חתיכת בשר חם ברוטב צונן, שאף שתתאה גבר ומצננו, מבשלו כדי קליפה.

ואף שחתיכת הבשר אינה דומה לעירוי, שהרי הופסק בה הקילוח (כדלעיל הערה 1735).

מכל מקום ראה לעיל סי' רנג, בקונטרס אחרון סוף ס"ק יא (ליתן הקטניות ... לרוטב ... לפי מ"ש רש"ל וש"ך ביורה דעה סי' צ"[ד] דבדבר גוש לא שייך כלי שני ... שלא יחממו הקטניות את הרוטב). ומה שהובא בשבת כהלכה פ"ב ביאורים סק"ד. וראה שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

ואף שכאן מתבשל הרוטב, שאין שייך בו כל כך בישול כדי קליפה.

ראה מה שהובא בשבת כהלכה פ"א, תוספת ביאור ס"ק ד ד"ה אלא שלכאורה. ופ"ד ביאורים ה.

[1751] פסחים עו, א (כיון דחם הוא, אדמיקר ליה אי אפשר דלא בלע פורתא, קליפה מיהא ניבעי).

[1752] **משנה מא**, א (המיחם שפינהו לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו, אבל נותן הוא לתוכו, או לתוך הכוס, כדי להפשירן). ובגמרא שם (הכי קאמר המיחם שפינה ממנו מים חמין, לא יתן לתוכן מים מועטים כדי שיחמו, אבל נותן לתוכו מים מרובים כדי להפשירן). טור ושו"ע סי"ב (מיחם שפינה ממנו מים חמין, מותר ליתן לתוכו מים צונן (מרובים) כדי להפשיר).

[1753] **גמרא** שם ע"ב (והלא מצרף), ופרש"י (כשכלי מתכות חם ונותן לתוכו צונן, מחזקים את הכלי, וזו היא גמר מלאכת הצורפין, שרתיחת האור מפעפעתו וקרוב להשבר והמים מצרפין פעפועיו). ר"ן יט, ב (מחזיק הנחושת, כדרך שהנפחים עושין שמניחין ברזל ונחשת חמין לתוך המים בשביל שיתחזקו, וזו היא גמר מלאכת הצורפין, שרתיחת האור מפעפע המתכת וקרוב להשבר והמים מחזיקים פעפועו). ראב"ד פי"ב ה"א (והמצרפו במים ... הוא מכה בפטיש, שגומר את חסומו). מ"מ שם (מה שכתב שחיוב הצרוף הוא מפני מכה בפטיש, זהו דעת רש"י).

*

ואף שעיקר חשש צירוף הוא בכלי חדש, שלכן אסרו להניח בשבת קדרה חדשה על גבי הכירה, כדלעיל סי' רנג סכ"ו (להניח קדרה ישנה ריקנית על פי הכירה [אבל לא קדרה] חדשה, מטעם שיתבאר בסי' תקב"ב). ובסי' תקב ס"ט (אסור לבשל בקדרה חדשה של חרס ביום טוב, מפני שעל ידי בישול הראשון הן מתחזקין ומתקשין ומחזיקין מים בטוב, וזהו גמר תיקון עשייתן ואסור משום תולדת מכה בפטיש).

היינו שבכלי חדש חוששים יותר לצירוף, ואסרו להניחה על גבי האש בלא מים, ויתירה מזו אסרו בכלי חרס אפילו לבשל בה ביום טוב.

משא"כ כאן שהמיחם הוא כבר חם, ואין בו מים, ועלול להתפקע, ונתינת המים בתוכה מחזק אותו, בזה אסרו אף בכלי ישן. וראה אגרות קודש ח"י ע' שלו.

[1754] גמרא שם (רבי שמעון היא דאמר דבר שאין מתכוין מותר ... ושמואל אמר אפילו שיעור לצרף מותר (שאין מתכוין לכך, רש"י) ... כרבי שמעון סבירא ליה). מ"א רסקל"ו (ולא אמרינן דמצרף הכלי, דדבר שאין מתכוין הוא).

[1755] שנתבאר לעיל סי' רעח ס"ד (והכל מודים בפסיק רישיה ולא ימות שחייב עליו מן התורה).

[1756] **ר"ן** שם (ואף על גב דמודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות, הכא לאו פסיק רישיה הוא, לפי שכשמצרפין הכלי מחמין אותו תחלה ביותר, והכא אפשר שלא יגיע לצירוף מפני שהמים שבתוכו מונעין אותו מלהתחמם כל כך). **רמב"ן במלחמות** שם (צירוף מיחם לאו פסיק רישיה הוא, שמא לא הגיע לצירוף, אף על פי שנתחמם הרבה, שהמים שהיו בו מונעין אותו, ושמא כבר נצרף קודם שנעשה כלי ועכשיו אין צירוף זה תיקון לו).

ונתבאר לעיל סי' רעז בקונטרס אחרון סק"א (לפי מה שכתב הט"ז בסי' שי"ו סק"ג דספק פסיק רישיה שרי, וכן משמע בהדיא ברמב"ן במלחמות ור"ן פרק כירה גבי צירוף, והובא ב"י סי' שי"ח), ושם נסמן (הערה קיז).

כב מותר לערות מים צוננים, אפילו מועטים, לתוך מים חמין שהיד סולדת בו[1757] שבכלי שני, אבל לא לתוך חמין שבכלי ראשון[1758].

ואם הצוננים מרובים כל כך, שאי אפשר שיתחממו עד שתהא היד סולדת בו, רק שיפיגו צינתן, מותר אפילו לתוך כלי ראשון[1759]. ובלבד שלא יהיה על האש[1760]:

כג מותר להעמיד קיתון של מים, או של שאר משקין, צוננים, בתוך כלי שני שיש בו מים חמין[1761].

(ואפילו להטמינו כולו בתוכה[1762]. שמותר להטמין את הצונן בדבר שאינו מוסיף הבל, כמו שנתבאר בסי' רנ"ז[1763], והחמין הן נקראים דבר שאינו מוסיף הבל כמ"ש בסי' רנ"ח[1764]).

אבל בכלי ראשון אסור להעמידו[1765], אפילו להפיג צנתו בלבד, גזרה שמא ישכח וישתהה שם עד שתהא

והיינו דוקא בקדרה ישנה. אבל קדרה חדשה בודאי מתחזקת על ידי הבישול הראשון, והוי פסיק רישיה ואסור, כדלקמן סי' תקב ס"ט (אסור לבשל בקדרה חדשה של חרס ביום טוב, מפני שעל ידי בישול הראשון הן מתחזקין ומתקשין ומחזיקין מים בטוב, וזהו גמר תיקון עשייתן, ואסור משום תולדת מכה בפטיש).

*

וכל זה הוא בקדרה, שהיא כלי ממש. משא"כ חתיכת חרס שיכול להשתמש בה, לא נאסרה אלא כשמתכוין ממש, כדלעיל סי' שח סכ"ח (שאין איסור בשבירת חרס, אלא אם כן שוברו במתכוין בשביל שיהא ראוי על ידי כך לאיזה תשמיש, שאז אסור משום תיקון כלי), וסי' שיד ס"א (אבל כשאינו מתכוין לכך, מותר), ושם נסמן (הערה 1076). וכן לענין מפיס מורסא, כדלקמן סי' שכח סל"ב (כיון שחיובו הוא משום תיקון המכה אם כן כשאינו צריך לתיקון זה ואינו מתכוין לו אף שנעשה מאליו אין זה חשוב תיקון כלל והרי זה כאילו לא עשה ולא כלום). וראה כנישתא דבי רב.

[1757] **שם במשנה** מא, א (אבל נותן הוא ... לתוך הכוס). ברייתא מב, א (נותן אדם קיתון של מים לתוך ספל של מים, בין חמין לתוך צונן ובין צונן לתוך חמין). טור ושו"ע סי"ב (ומותר לצוק מים ... צונן לתוך חמין).

[1758] ברייתא מב, א (ובית הלל אומרים בין חמין לתוך הצונן, ובין צונן לתוך החמין, מותר. במה דברים אמורים בכוס). ופרש"י (ועוד דכלי שני הוא). **ר"ן** כ, א (ובית הלל מתירין, דלא גזרי בכלי שני כלל). **תוס'** מב, א ד"ה נותן (ובית הלל דפליגי ושרו צונן לתוך חמין, היינו דוקא בכלי שני, כדקתני במה דברים אמורים בכוס, משמע דבכלי ראשון מודו בית הלל). טור ושו"ע שם (והוא שלא יהיו בכלי ראשון).

[1759] **אביי שם** מא, ב (אמר אביי הכי קאמר, המיחם שפינהו (מעל האור, רש"י) ויש בו מים חמין, לא יתן לתוכו מים מועטין בשביל שיחומו, אבל נותן לתוכו מים מרובים כדי להפשירן). טור ורמ"א שם (ואם המים מרובים כל כך שאי אפשר שיתבשלו, רק שיפיגו צנתן, אפילו בכלי ראשון שרי). ודינו כמו מיחם שפינה ממנו מים חמין, דלעיל סעיף הקודם.

[1760] רמ"א שם (רק שלא יהיה על האש).

[1761] **רבי מ**, ב (אמר ר' יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ, ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי, ואמר לי טול (מן המים, רש"י) בכלי שני (דכלי שני אינו מבשל, רש"י)). טור ושו"ע סי"ג (מותר ליתן קיתון של מים או של שאר משקים בכלי שני שיש בו מים חמין, אבל בכלי ראשון אסור).

והיינו שמהאמור בגמרא לענין שמן, ומהמובא לעיל סעיף הקודם לענין מים, למדנו שכן הוא גם במים וגם בשאר משקין.

וכן הוא לעיל סי"ב (שהתירו חכמים בפירוש ליתנם בכלי שני, וכן מים ושמן כמו שיתבאר, והוא הדין לשאר משקין).

[1762] עתה בא לשלול מדברי הט"ז ס"ק יט (ולעיל סי' רנ"ח כתבנו דאין לטמון כל הכלי בתוך הכלי שני, דאם כן הוי לה הטמנה, אלא צריך להיות מגולה למעלה). ובסי' רנח ס"ק א (ועיקר טעם ההיתר כאן, כיון שאינו טמון בתוכו ממש רק מונח עליו).

הוכחות רבינו דלא כהט"ז, נתבארו לעיל סי' רנז בקונטרס אחרון ס"ק ג.

[1763] סוף ס"ט (שמותר להטמין צונן גמור כדי שלא יצטנן ביותר, או כדי שתפיג צנתו).

[1764] "מותר להטמין מבעוד יום, בין תבשיל חם בין תבשיל קר, על גבי קדרה רותחת, ואין זה כמטמין על גבי דבר המוסיף הבל שאסור אפילו מבעוד יום, לפי שאין הקדרה הרותחת נקרא מוסיף הבל, שהרי חומה הולך ומתמעט".

והיינו שדבר חם מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, רק מבעוד יום. ודבר צונן מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל אפילו בשבת. וקדרה רותחת היא דבר שאינו מוסיף הבל, ולכן מותר להטמין בה דבר צונן בשבת.

וכדלעיל סי' רנז ס"י (כיון שאין חום הכירה מחמת עצמה, אלא מחמת האש, וכל שעה היא מתקררת והולכת, אינה נקראת דבר המוסיף הבל).

וכן הוא לעיל שם בקונטרס אחרון סוף סק"ג (אין בהם איסור משום הטמנה, כדמוכח בעובדא דרבי, משום דמתקררים והולכים).

אמנם לעיל סי"ד נתבאר (אבל אסור להטמינו תחת הבגדים), ונתבאר שם (הערה 1708).

וראה מהדורא בתרא לסי' רנט, שהאריך לבאר בכמה אופנים את הטעם שאין חוששים בזה להטמנה, גם לסוברים שאסור להטמין את הצונן בחמין.

[1765] גמרא שם. טור ושו"ע שם.

היד סולדת בו[1766]. ואפילו באמבטי שהומשכו לתוכה חמי טבריא מן המעיין, אסור להעמידו בתוכה, מפני שהיא ככלי ראשון מדברי סופרים, אלא יטול מהאמבטי בכלי שני ויעמידנו בתוכו[1767]:

בישול כנגד המדורה

כד מותר ליתן קיתון של מים, או שאר משקין, כנגד המדורה להפיג צינתן[1768]. ובלבד שיתנם רחוק מהאש, בענין שאינן יכולין להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת בו אף אם ישהה שם זמן מרובה[1769], אבל אסור ליתנם סמוך לאש במקום שיכולין להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו, ואפילו להניחן שם שעה מועטת שתפיג צינתן בלבד אסור, גזרה שמא ישכחם וישהו שם עד שתהא היד סולדת בו[1770].

והוא הדין פירות או שאר דברים הנאכלין כמות שהן חיין, שאף שאינם צריכים בישול, מכל מקום אם נתבשלו חייב[1771]. לפיכך אסור להניחם במקום שיכולין להתבשל אם ישהו שם זמן מרובה, דהיינו

[1766] רשב"א מ, ב ד"ה מביא (שלא התירו להפשיר אלא במקום שאין היד סולדת בו, אבל במקום שהיד סולדת בו, אפילו להפשיר אסור, גזירה שמא יניח שם עד שיתבשל ... והכי איתא בירושלמי דגרסינן התם בריש פרקין דכירה, אמר ר' זעירא בשם רב יהודה מותר להפשיר במקום שהיד שולטת בו, ואסור להפשיר במקום שאין היד שולטת). **עיין ר"ן** יט, א ד"ה תנו רבנן מביא (שלא התירו להפשיר אלא במקום שאינו ראוי לבשל ... והכי אמרינן בירושלמי בפרקין, אמר רב זעירא בשם רבי יהודה מותר להפשיר במקום שהיד שולטת, ואסור להפשיר במקום שאין היד שולטת).

וכן הוא לקמן סכ"ד (ואפילו להניחן שם שעה מועטת שתפיג צינתן בלבד אסור גזרה שמא ישכחם וישהו שם עד שתהא היד סולדת בו), וסכ"ט (אסור ליתן צונן על המיחם אפילו להפשיר כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה הצונן מונח עליו הרבה היה בא לידי בישול). וראה לעיל סט"ו (הערה 1709).

[1767] גמרא שם (בחמי טבריה ... מעשה דרבי ... ואמר ליה טול בכלי שני ותן). **רש"י** שם ד"ה בכלי שני (דהך אמבטי שהחמין נמשכין לה מן המעיין, חשיב לה ככלי ראשון שנרתחו בו). רשב"א שם (ואפילו בכלי ראשון של חמי טבריא אסרו כן, משום דכל מאי דתקון כעין דאורייתא תקון). מ"א סקל"ג (ואפילו בחמי טבריא אסור ליתן צוננין באמבטי שהומשכה מן המעיין לתוכה, אלא צריך ליטול מהאמבטי בכל שני ואחר כך יתן המים לתוכה (גמרא)).

וכדלעיל ס"ח (המבשל בחמי טבריא פטור, מפני שהן כתולדת חמה. אבל אסור מדברי סופרים).

ומה שלא נאסר בהם מטעם הטמנה, נתבאר לעיל סי' רנז בקונטרס אחרון סוף ס"ק ג (ואמת החמין של טבריא שנקראת דבר המוסיף, כדמוכח במשנה וגמרא, היינו כשהיא במקום הילוכה, שאינה מתקררת לעולם, אבל כשהם באמבטי או בכלי שני, אין בהם איסור משום הטמנה, כדמוכח בעובדא דרבי, משום דמתקררים והולכים).

[1768] **ברייתא שם** מ, ב (מביא אדם קיתון מים ומניחו כנגד המדורה, לא בשביל שיחמו, אלא בשביל שתפיג צינתן. רבי יהודה אומר מביאה אשה פך של שמן ומניחתו כנגד המדורה, לא בשביל שיבשל, אלא בשביל שיפשר). גמרא שם (אחד שמן ואחד מים). ומזה למדנו שכן הוא גם במים וגם בשאר משקים. טור ושו"ע סי"ד (מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקים כנגד האש להפיג צנתן).

[1769] רב יהודה אמר **שמואל** שם (אחד שמן ואחד מים, יד סולדת בו אסור, אין יד סולדת בו מותר).

ואין הפירוש שהיד סולדת באותו מקום שכנגד המדורה, אלא כמבואר בב"י (דעת הרא"ש בפרק כירה (סי' י) דהא דאמר רב יהודה יד סולדת בו אסור הכי קאמר, יד סולדת בו הוי בישול, הילכך אסור להניחו במקום שאפשר שיחומו כדי שהיד סולדת בו ומותר להניחו במקום שיחומו ולא תהא היד סולדת בו. ואף על פי שמפשט דברי רבינו ירוחם ז"ל (נ"ב ח"ג סט ע"ג) נראה דמקום שהיד סולדת בו היינו לומר דבמקום שמניח אדם ידו כנגד המדורה ותהיה סולדת מחמתה. הדבר ברור כדברי הרא"ש, דבמקום שאם יונח שם הקיתון של מים יחמו כדי שתהא היד סולדת הוי מקום הראוי לבישול ואסור). טור ושו"ע שם (בענין שאינו יכול להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת). וראה לעיל (הערה 1666).

*

וכל זה הוא במקום איסור בישול, משא"כ במקום איסור שמא יחתה, תלוי בחום אותו מקום, כדלעיל סי' רנג בקונטרס אחרון ס"ק ד (דשאני התם דמיירי באיסור בישול ... אבל הכא מיירי בשמא יחתה, ותלוי בחום התנור).

[1770] **תוס'** מח, א ד"ה מאי שנא (ונראה לרשב"א, דהא דשרינן לתת קיתון של מים כנגד המדורה, היינו ברחוק מן המדורה, שלעולם לא יוכל לבא לידי בשול, אבל בקרוב, אסור אפילו להפשיר, דילמא משתלי ואתי להניחן שם עד שיתבשל). תוספות ישנים לז, ב ד"ה אמר (והא דשרינן קיתון של מים, היינו ליתן במקום שאפילו תהיה שם כל היום לא תהיה יד סולדת בו). רא"ש פ"ג סי' י (לא בשביל שיחומו, כלומר במקום שראוי להתחמם, אלא כדי להפיג צינתו, אלא במקום שראוין להפיג צינתו ולא להתבשל, אפילו יעמוד שם כל היום). טור ושו"ע שם (ובלבד שיתנם רחוק מהאש בענין שאינו יכול להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת בו ... אבל אסור לקרבו אל האש למקום שיכול להתחמם שתהא היד סולדת בו, ואפילו להניח בו שעה קטנה שתפיג צנתו אסור, כיון שיכול להתבשל שם). לבוש סי"ד (גזירה שמא ישכחנו שם עד שיתבשל). וכדלעיל סט"ו (והערה 1709).

וכן הוא לעיל סכ"ג (בכלי ראשון אסור להעמידו, אפילו להפיג צנתו בלבד, גזרה שמא ישכח וישתהה שם עד שתהא היד סולדת בו), ולקמן סכ"ט (אסור ליתן צונן על המיחם אפילו להפשיר, כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה הצונן מונח עליו הרבה היה בא לידי בישול).

[1771] ספר התרומה סי' רלא (אסור להטמין התפוחים ולא לתתן סמוך לאש, לפי שמבשל בשבת וחייב חטאת). ראבי"ה סי' קצז (אף על גב שנאכלים כמות שהן חיין, לא גרוע ממים ושמן ... אמרינן שמע מינה תלת, שמע מינה שמן יש בו

במקום שיכולין להתחמם[1772] עד שתהא היד סולדת בו[1773].

אבל כל דבר שאין בו משום בישול, מותר אפילו להרתיחו כנגד המדורה[1774], כגון תבשיל לח שנתבשל כל צרכו ועודנו חם שהיד סולדת בו, או אפילו אין היד סולדת בו אלא שלא נצטנן לגמרי[1775], לפי המנהג שנתבאר למעלה[1776] שנהגו להקל בזה, או אפילו נצטנן לגמרי אלא שהוא דבר האפוי או צלוי ואין אפיה וצליה אחר אפיה וצליה אפילו נצטנן לגמרי כמו שנתבאר למעלה[1777].

ומכל מקום לא התירו אלא כנגד המדורה. אבל אסור ליתנו על האש ממש[1778], או אפילו בסמוך לה ממש, אלא צריך להרחיק קצת, כי יש לחוש שמא ישכח שהוא שבת ויבא לחתות בגחלים, אבל כשאנו מצריכים אותו להרחיק קצת, יש לו בזה היכר וזכרון, ולא יבא לחתות בגחלים[1779]:

שומן שנימוח בחימום

כה במה דברים אמורים שמותר לחמם האפוי, כשאין בו שומן. אבל פת כפולה שיש בתוכה חתיכות

משום בישול ושמע מינה וכו'. ושוב מצאתי שפסק רבינו יב"א כדברי, ויש בו משום בישול בירקות ובתפוחים), [יב"א הוא רבינו יצחק בן אשר, מראשוני בעלי התוספות]. **רמ"א** סי"ד (והוא הדין בפירות או שאר דברים הנאכלים כמות שהן חיין).

וכן הוא לעיל סי' רנד ס"ד (פירות הנאכלים חיין כגון תפוחים וכיוצא בהם ... אסור להניחם בכל מקום שיוכלו להתחמם עד שהיד סולדת בו ... אם עדיין לא נתבשלו כל צרכן והיד סולדת שם).

וראה סוס"י רנט, בהלכות שהייה והטמנה בקצרה ד"ה ופירות. שבת כהלכה פ"א הערה ו, וביאורים שם אות ג.

[1772] מ"א ס"ק לז (פירוש אף על פי כן אסור ליתנן סמוך לאש, אבל רחוק מהאש אפילו דבר שאין נאכל כמות שהוא חי שרי).

[1773] שדין פירות הנאכלין חיין למדים מדין שמן, דאמרינן מ, ב (א"ר יהודה אמר שמואל אחד שמן ואחד מים יד סולדת בו אסור אין יד סולדת בו מותר). וראה לעיל (הערה 1666).

[1774] ר"ן יט, א ד"ה תנו רבנן מביא (מיהו הני מילי בדבר שלא נתבשל, אבל צונן שנתבשל, מותר להניחו אפילו בכלי ראשון, או כנגד המדורה, ואפילו במקום שהיד סולדת בו, שאין דרך בשול בכך). שו"ע סט"ו (דבר שנתבשל כל צרכו, והוא יבש שאין בו מרק, מותר להניחו כנגד המדורה אפילו במקום שהיד סולדת בו).

[1775] **רמ"א** שם (ונהגו להקל בזה אם לא נצטנן לגמרי).

[1776] סעיף ט (ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי אלא ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו).

[1777] סי"ג (לדברי הכל אין אפיה וצליה אחר אפיה וצליה, ודבר האפוי או צלוי מותר ליתנו סמוך לאש ע"ד שיתבאר, אפילו נצטנן כבר לגמרי).

והיינו שאף דמיירי הכא שמרתיחו "כנגד המדורה", מכל מקום, הפת והצלי נחשבים כאפיה וצליה, ואילו ה"תבשיל לח" נחשב בישול, כיון שהוא לח, ומתבשל בלחלוחיתו.

וכן הוא לקמן סכ"ז (מותר להחם פת זו הממולאת בשומן, אפילו במקום שהיד סולדת בו, שהרי אין כאן משום בישול, לא בפת, מפני שאין אפיה אחר אפיה, ולא בשומן הקרוש שנימוח, מפני שאין בישול אחר בישול בדבר יבש), ונתבאר שם (הערה 1798), דהיינו שנותן את הפת עם השומן הקרוש אצל האש, ומכל מקום, הפת נחשבת כאפיה, והשומן הנימוח נחשב בישול, כיון שהוא נימוח.

וכל המחלוקת שהובאה לעיל סי"ג (ולפי סברא הראשונה שיש בישול אחר אפיה וצליה, יש גם כן אפיה וצליה אחר בישול, דהיינו שכל דבר המבושל אסור ליתנו בלא רוטב סמוך לאש, במקום שיכול להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו), מיירי בתבשיל יבש, שאם מניחים אותו אצל האש אזי הוא נצלה ונאפה, ואינו מתבשל.

ואפשרות זאת לא נזכרה כאן כלל. ונתבאר שם (הערה 1700).

[1778] רשב"א מ, ב ד"ה מביא אדם (ומכל מקום על גבי האש ממש אסור, מפני שנראה כמבשל, דהא אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו אסור להחזיר בכירה שאינה גרופה וקטומה, וכל שכן לתת לכתחילה, ואפילו להפשיר, ולא התירו כאן אלא כנגד המדורה בלבד). רא"ש פ"ג ס"י (ולעיל אסרינן להשים על גבי כירה אף על פי שגרופה וקטומה, אף על פי שהתבשיל נתבשל מערב שבת ולית ביה משום בשול, כדאמרינן לעיל (לט, א) כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת. ויש לומר דיש לחלק בין להשים על גבי כירה למדורה, דהא קדירה על גבי כירה אסור, אבל אצל המדורה שרי, משום דדמי לסומך ושרי). רמ"א שם (ויש מקילין לומר דכל שאין נותנו על גבי האש או הכירה ממש, רק סמוך לו ... מותר).

[1779] **רא"ש** שם (הכא שהוא אצל המדורה הוה ליה למיחש שמא יחתה. ויש לומר כיון שהצריכו חכמים להרחיק מן המדורה, מדנקט כנגד המדורה ולא נקט אצל המדורה, איכא היכירא ולא אתי לחתויי). מ"א סקל"ח (ואף על גב שאין דבר מפסיק בינו לבין האש, כיון שהצריכו החכמים להרחיק קצת מן המדורה, אית ליה היכרא ולא אתו לאחתויי, הרא"ש).

ומכל שכן שמותר לסמוך אצל התנור, כדלעיל סי' רנג ס"כ (וכל זה להחזיר על גבה או לתוכה, אבל מותר לסמוך אצלה חוצה לה בשבת, וכן אצל התנור שלנו, אף אם גוף התבשיל נוגע בדופן התנור מן הצד, ואפילו הוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום, שאין לחוש לחיתוי בסומך חוצה לו).

שומן שנקרש (שקורין אינפאנד"ה), אסור להחם אותה[1780], אפילו רחוק מן האש מקום שאין היד סולדת בו[1781], ואפילו להניחה בחמה[1782], מפני שהשומן שבה שנקרש חוזר ונימוח, והרי זה דומה למרסק חתיכת ברד בשביל שיזובו מימיו שאסרו חכמים[1783], מפני שמוליד בשבת[1784] ודומה למלאכה שבורא מים הללו, כמו שיתבאר בסי' ש"כ[1785], והוא הדין לשומן הנימוח.

ואפילו בדיעבד אסור מה שנימוח בשבת[1786], כמו משקין שזבו בשבת מפירות העומדים למשקין, שאסורים משום גזרה שמא יסחוט הפירות, כיון שהם עומדים לכך כמ"ש שם[1787], ואף שומן זה כיון שדרכו להיות זב וצלול, לפיכך כשהוא קרוש הרי הוא כפירות העומדים למשקין, והזב ממנו בשבת אסור עד לערב[1788]:

כו במה דברים אמורים כשנימוח שומן הרבה כל כך עד שיזוב לחוץ, והרי הוא בעין לבדו, שאינו מעורב בשום דבר אלא הוא ניכר בפני עצמו. אבל אם מניחה בריחוק מקום כל כך, בענין שאין הרבה שומן נימוח עד שיזוב לחוץ, אלא מעט ממנו נימוח ונבלע בפת עצמו ואינו בעין לבד, מותר אפילו לכתחלה[1789], כמו שמותר ליתן חתיכת ברד לתוך כוס של יין אע"פ שהברד נמחה לשם, מפני שהוא

[1780] **ספר התרומה** סי' רלה (ליתן את הפשטיידא סמוך לאש וממחה את השומן, אסור). הובא בר"ש סופ"ד (כתב רבינו ברוך ז"ל בספר התרומות ואסור להחם פשטיד"א בשבת אצל המדורה, משום דשומן הנקרש נימוח והוה ליה מוליד).

[1781] טור (ואסור ליתן אינפנאד"ה, אפילו ברחוק מקום, מפני שהשומן שבה שנקרש חוזר ונימוח, והוי ליה נולד ואסור). ב"י ד"ה ואסור (טעמא לאו משום בישול הוא, אלא משום נולד, ואם כן אפילו אין יד סולדת נמי). ט"ז סק"כ (דבעל התרומה מחמיר אפילו באין יד סולדת, מחמת שהוא נולד).

וראה אגלי טל (דש ס"ק לו אות יב. שו"ת דברי יציב או"ח סי' קנט. שו"ע הרב עם ביאורים והערות.

[1782] רשב"א נא, ב (אבל בספר התרומה כתוב שהוא אסור משום נולד, ולפיכך אסר ליתן קדירה או פנאדה שקרש שמנוניתן כנגד המדורה, משום דמעיקרא עב וקפוי ועכשיו נמחה ונעשה צלול, והוה ליה נולד. ולדבריו אפילו בחמה אסור, דהוה ליה נולד), ור"ן כד, א (ולפי טעמו אף בחמה אסור השומן, דנולד הוא). ט"ז סקכ"א (ולפי זה אף בחמה אסור).

[1783] רא"ש שם (ודמי להך דאין מרסקין לא את הברד ולא את השלג), כדתניא נא, ב (ואין מרזקין (כמו מרסקין משברין לחתיכות דקות, רש"י) לא את השלג ולא את הברד בשבת, בשביל שיזובו מימיו, אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש), לפי פירוש בעל התרומה שם (דהוי גרמא בעלמא, ומאיליו נמחה הוא, וגם נותנו בתוך היין, וכשהברד נמחה אז הוא מתערב ומתבטל ביין שבכוס ואין ניכר, כדקתני אבל נותן לתוך הכוס ואינו חושש). והיינו שאף כשנמחה מאליו לא התירו אלא כשמתערב ביין שבכוס.

שהיא הדעה השנית דלקמן סי' שכה סט"ז (השלג והברד וכל כיוצא בהם אסור לרסק אותם בידים ... ויש אומרים שלא התירו אלא ליתן לתוך הכוס שהנימוח אינו בעין לבדו אלא מעורב ביין או במים שבכוס, אבל כשהנימוח הוא בעין לבדו, אסור אפילו בדיעבד).

[1784] רש"י שם ד"ה כדי (משום דקא מוליד בשבת, ודמי למלאכה שבורא המים האלו). **רא"ש** שם (והוה ליה מוליד).

[1785] סט"ז (משום שדומה למלאכה שבורא מים הללו). ונתבאר איסורו לקמן שם (הערה 2097).

אלא דשם הובא טעם זה לדעת הפוסקים שלא אסרו אלא "לרסק אותם בידים". וכאן נתבאר שזהו טעם האיסור אף לדעת ס' התרומה שאוסר אף כשמניחו והם נימוחים מאליהם (והרי זה דומה למרסק ... ודומה למלאכה שבורא מים הללו).

[1786] ספר התרומה שם (לפי שהשמנונית שיש בה נקרש ונעשה עב וקפוי, ועתה נמחה ונעשה צלול, והוי נולד), כפירוש הר"ן שם (אבל בספר התרומה כתוב דאסורין משום נולד ... ולפי טעמו אף בחמה אסור השומן דנולד הוא). מ"א סקמ"ב (משום דהשומן צף למעלה, והוי בעין, והוי נולד ... משא"כ בשלג דשרי כמ"ש סי' ש"ך ס"ט, דכשנימוח במים אינו ניכר. ומשמע דאפילו בדיעבד אסור לאכול השומן, דהוי נולד), ובסי' שכ סקי"ד (ולפי מ"ש רמ"א בסי' שי"ח סעיף י"ו, גם הכא אסור משום נולד, אלא אם כן הוא מעורב במים (ר"ן)).

וכן הוא לקמן שם סט"ז, לפי דעה זו (כשהנימוח הוא בעין לבדו, אסור אפילו בדיעבד, מטעם שנתבאר בסי' שי"ח).

[1787] ס"ג (משקין שזבו בשבת מאליהם מזיתים וענבים אסורים עד לערב, גזרה שמא יסחוט בידים כדי לשתותן היום).

[1788] **ר"ן** שם (בספר התרומה כתוב דאסורין משום נולד [ומוקצה], ואסור ליתן קדרה שקרש שמנוניתה כנגד המדורה, משום דמעיקרא עב וקפוי ועכשיו נמחה ונעשה צלול ... דשומן זה כיון דכל זמן שלא קרש זב וצלול הוא, ודרכו בכך אף כשקרש, כפירות העומדין למשקין דמו). מ"א שם (והוי נולד, דדמי למשקין שזבו).

והטעם שזקוקים לב' הטעמים (נולד ומשקין שזבו), ראה זכרון יוסף אות מא.

וראה לקמן סי' שכ סי"ט (והערה 2122) דעת כמה פוסקים, שהאיסור לרסק שלג וברד הוא שמא יסחוט פירות העומדים למשקין.

[1789] ספר התרומה שם (אסור, שהשומן הנקרש הוא בעין לבדו, ואינו מתערב שום דבר וניכר). ב"י שם בדעתו (ונראה דלבעל התרומה נמי לא אסיר אלא בפשטיד"א, שהשומן הנקרש הוא בעין לבדו ואין מתערב עם שום דבר וניכר). מ"א ס"ק מ (כדי שלא יהיה נימוח כל כך שיזוב לחוץ, אלא יתנו מרחוק, ואף שנימוח בתוכו לית לן בה).

מתערב ומתבטל ביין שבכוס ואינו בעין[1790], כמו שיתבאר שם[1791].

ואפילו אם מקצתו זב לחוץ מעט וישנו בעין, כיון שדבר מועט הוא, אינו חשוב כלום ומותר. ולכן מותר להחם בשבת חתיכת בשר שמן אע"פ שמקצתו זב, כיון שדבר מועט הוא[1792].

אבל אסור להחם קדרה שקרש שמנוניתה[1793], אפילו במקום שאין היד סולדת בו, ואע"פ שיש בה רוטב הרבה ונימוח השומן בתוך הרוטב, מכל מקום השומן הוא צף למעלה וישנו בעין[1794]:

כז אבל יש חולקים[1795] על כל זה ואומרים, שאין איסור כלל במה שנימוח השומן על ידי שמניחו במקום חם. ולא אסרו גבי חתיכת ברד אלא לרסק בידים[1796], אבל בנימוח מאליו לא גזרו.

ולכן מותר להחם פת זו הממולאת בשומן אפילו במקום שהיד סולדת בו[1797], שהרי אין כאן משום בישול, לא בפת, מפני שאין אפיה אחר אפיה, ולא בשומן הקרוש שנימוח, מפני שאין בישול אחר בישול[1798] בדבר יבש, אע"פ שנימוח בבישול זה השני[1799] כמו שנתבאר למעלה[1800].

אבל קדרה שקרש שמנוניתה אין להחם אותה[1801] אלא במקום שלא יוכל התבשיל להתחמם עד שתהא

[1790] ספר התרומה שם (ובימות הקיץ נותנין מהברד בתוך כוס של יין לצננו, זה מותר, אף על פי שהוא נמחה שם ... כשהברד נמחה אז הוא מתערב ומתבטל ביין שבכוס ואין ניכר, כדקתני אבל נותן לתוך הכוס ואינו חושש).

[1791] לקמן סי' שכ סט"ז (שהנימוח אינו בעין לבדו אלא מעורב ביין או במים שבכוס, אבל כשהנימוח הוא בעין לבדו, אסור אפילו בדיעבד, מטעם שנתבאר בסי' שי"ח).

[1792] ס' התרומה בסימנים שם (אם מערב שבת עירה ושפך חוצה המים והשומן שבתוכה, מותר לחמם בשבת הפשטיידא). **ב"י** שם (ונראה מכאן, שאפילו לדעתו מותר להחם בשבת חתיכת בשר שמן, ואף על פי שמקצתו זב, שאם לא כן אף על פי ששפך המים והשומן הוה ליה לאסור מפני חתיכות בשר שמן שבתוך האינפנאד"ה שהם נפשרים וזבים, והטעם משום דכיון דדבר מועט הוא הדבר הנפשר, לא חשיב ושרי). הובא ב**ט"ז** סוף סקכ"א.

וכעין זה הוא גם לקמן סי' שכ סי"ז (אבל מותר לשבור חתיכה ממנו, אפילו אם יזובו קצת מים על ידי זה, שדבר מועט הוא ואינו חשוב כלום).

[1793] **ר"ן** שם בדעת ספר התרומה (ואסור ליתן קדרה שקרש שמנוניתה כנגד המדורה, משום דמעיקרא עב וקפוי ועכשיו נמחה ונעשה צלול). רמ"א סט"ז (קדירה שיש בה רוטב שנקרש ... יש מחמירין).

[1794] **ב"י** שם (אפשר דהר"ן סובר דלבעל התרומה פשטיד"א לאו דוקא, דהוא הדין לקדרה, ואף על פי שיש בה מרק, לא דמי לנותן ברד לתוך כוס יין דשרי, דשאני התם שאין הברד ניכר כלל, אבל שומן שכשנמחה צף למעלה, ניכר הוא, ואסור לדעת בעל התרומה). מ"א ריש ס"ק מב (משום דהשומן צף למעלה, והוי בעין, והוי נולד, דדמי למשקין שזבו).

[1795] **סמ"ג** ל"ת סה כא, א (מכאן הביא רבינו ברוך ראייה לפשטידא ... ויותר יש מכאן ראייה להיתר מלאיסור). **סמ"ק** סי' רפב ע' רחצ (ולחמם הפשטיד"ה אין איסור בשביל שנמחה השומן, שאין עושין בידים). **רשב"א** נא, ב (בספר התרומה כתוב שהוא אסור משום נולד, ולפיכך אסר ליתן קדירה או פנאדה שקרש שמנוניתן כנגד המדורה, משום דמעיקרא עב וקפוי ועכשיו נמחה ונעשה צלול, והוה ליה נולד, ולדבריו אפילו בחמה אסור דהוה ליה נולד. ואינו מחוור). **מ"מ** פכ"א הי"ג (ומדבריהם למדנו שאין בהם איסור נולד, לפיכך מותר ליתן קדרה או מאכל שקרש שמנינותה בחמה או כנגד המדורה, ואין כאן נולד). טור (ובספר המצות התירו, כיון שאינו עושה בידים) ושו"ע סט"ז (מותר ליתן אינפאנדה כנגד האש ... ואף על פי שהשומן שבה שנקרש חוזר ונימוח).

[1796] סמ"ק שם (שאין עושין בידים). ר"ן (כד, א) ד"ה ואין (ודוקא היכא דעביד בידים, הא אילו הניחן בחמה ונפשרו, ואפילו כנגד המדורה, מותרין הן). טור (כיון שאינו עושה בידים). ט"ז ס"ק כא (דכאן לא עביד כלום בידים אלא ממילא הוא נמחה).

וכדעה הא' דלקמן סי' שכ סט"ז (אבל נותן הוא לתוך כוס של יין או מים בימות החמה כדי לצננו, והם נימוחים מאליהם), ושם נסמן (הערה 2099).

[1797] **שו"ע** סט"ז (מותר ליתן אינפאנדה כנגד האש, במקום שהיד סולדת).

[1798] והיינו שאף דמיירי הכא שנותן את הפת עם השומן הקרוש אצל האש, מכל מקום, הפת נחשבת כאפיה, והשומן הנימוח נחשב בישול, כיון שהוא נימוח (ונתבאר לעיל הערה 1777).

[1799] **מ"א** סק"מ (דהכא כיון שנתבשל כבר והוא יבש, אין בו משום בישול ... שאע"פ שנימוח אחר כך יש לו דין דבר יבש).

אמנם בפסקי הסדור, הלכתא רבתא לשבתא ד"ה אע"פ, חזר רבינו ומסיק ש"אם חוזר ונמחה ממנו קצת, יש בו משום בישול אחר בישול בלחלוחית המחוי, אם היד סולדת בו", כדעת הלבוש והט"ז החולקים על סברת המ"א, ושם נסמן (הערה 2399).

[1800] ריש סי"א (תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל, אין בו בישול אחר בישול, אם נתבשל כבר כל צרכו. ואפילו נצטנן לגמרי, ומותר אפילו לשרותו בכלי ראשון רותח, כדי שיהא נימוח שם ויהיה דבר לח), ושם נסמן (הערה 1664).

[1801] על מ"ש הרמ"א סט"ז (קדירה שיש בה רוטב שנקרש, שכשהשומן נימוח אינו בעין, דשרי), כתב **מ"א** סקמ"א (אבל מכל מקום אסור מטעם בישול, להאוסרין) תבשיל לח שנצטנן.

ולא נתפרש כאן טעם החילוק בין "שומן הקרוש שנימוח" שדינו כדבר יבש, לבין "קדרה שקרש שמנוניתה", שדינו כדבר לח. וראה נימוקי שבת.

היד סולדת בו, מפני שברוטב שנצטנן יש בו משום בישול כמו שנתבאר למעלה[1802].

ולענין הלכה נהגו להחמיר לכתחלה כסברא הראשונה[1803], אבל בדיעבד יש להקל כסברא האחרונה[1804]. ואפילו לכתחלה יש לסמוך במקום הצורך על סברא האחרונה, כי כן עיקר[1805].

וכן יש להקל ליתן פת הממולאת בשומן על תנור בית החורף קודם שהוסק, וכשיסיקנו הנכרי, גם היא תתחמם עליו. לפי שאפילו לענין איסור בישול בדבר שיש בו משום בישול, אין בזה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים, כיון שנותן שם קודם שיתן הנכרי את האור בתנור, כמו שנתבאר בסי׳ רנ״ג[1806]. אם כן כאן שיש מתירין לגמרי, יש להקל על כל פנים קודם שהוסק התנור. ומכל מקום אין להקל בפני עם הארץ. ויש לעשות על ידי נכרי[1807]:

כח ולדברי הכל מותר ליתן שומן מהותך שנקרש על גבי מיני קמחים וקטניות רותחים, ובלבד שלא ירסקנו בידים, אלא יניחנו על גביהן או בתוכן והוא נימוח מאליו, שהרי מה שנימוח אינו בעין אלא נכנס בתוכן[1808].

אבל על גבי צלי חם יש להסתפק אם מותר ליתן עליו שומן קרוש שיהא נימוח מאליו, שכיון שאין הנימוח נכנס בתוכו, אלא צף על גביו, יש לדמותו לקדרה שקרש שמנוניתה[1809], שנוהגין להחמיר לכתחלה[1810]:

[1802] סעיף ט (כל דבר לח יש בו בישול אחר בישול, דהיינו תבשיל לח שנתבשל כבר כל צרכו ונצטנן ... אם נצטנן לגמרי, נוהגין כסברא הראשונה, אפילו לענין דיעבד).

[1803] רמ״א שם (ונהגו להחמיר. מיהו במקום צורך יש לסמוך אסברא ראשונה).

וכן הוא לקמן סי׳ שכ סוף סט״ז (שלכתחלה נוהגין להחמיר).

[1804] **מ״א** סקמ״ב (ומכל מקום יש להקל בדיעבד).

[1805] **ב״י** שם (ורבינו ירוחם בחלק ג׳ (נתיב יב, סט ע״ד) הביא שתי הסברות, וכתב שנראה עיקר כדברי המתירין ... ובעיקר הדין, כיון דמידי דרבנן הוא נקטינן כרש״י והרמב״ם והרמב״ן דפליגי אבעל התרומה ומותר).

וכן הוא לקמן שם (וכבר נתבאר שם שהעיקר כסברא הראשונה).

[1806] סעיף כז (ומכל מקום אם יודע שהנכרי יסיק אחר כך את התנור לחמם את הבית, שזהו מותר בשבת על דרך שיתבאר בסי׳ רע״ו, וכשיתחמם התנור מאד יתחמם גם כן התבשיל שאצלו עד שהיד סולדת בו, אסור להניחו שם, אלא יטלנו משם קודם שיסיק הנכרי, לפי שזהו כאחד מניח את הקדרה ואחד נותן את האור שתחתיה, שהראשון פטור, אבל אסור מדברי סופרים).

[1807] **מ״א** שם (ונראה לי דמותר ליתן הפשטיד״א קודם שהוסק התנור כמ״ש ססי׳ רנ״ג, דאפילו בנותן קדירה קודם שהוסק פטור אבל אסור, וכל שכן הכא דיש מתירין ליתן אפילו אחר שהוסק, לכל הפחות יש להתיר קודם שהוסק. ומכל מקום אין להקל בפני עם הארץ. ויש לעשות על ידי עכו״ם).

ואף שאסרו אפילו במקום שאין בו איסור בישול, כדלעיל סכ״ה (אסור להחם אותה, אפילו רחוק מן האש, מקום שאין היד סולדת בו, ואפילו להניחה בחמה ... ואפילו בדיעבד אסור מה שנימוח בשבת).

מכל מקום הכא שאני, שאינו נחשב כריסוק בידים.

ואין אוסרים בדיעבד מגזירת משקין שזבו, כמובא לעיל, כי בזה סומכים על דעת המתירים.

וראה אגלי טל, דש סי״ח או לו סקי״ב. תהלה לדוד ס״ק מ. שבט הלוי ח״ז סי׳ מ. נימוקי שבת. שו״ע הרב עם ביאורים והערות.

[1808] **דרישה** סק״ו (מכאן נראה לי להביא ראיה שמותר לטוח שומן אווזא שנקפה על גבי מיני קמחין וקטניות, כגון לאקשין דקין או היר״ז שנותנין על גבי הקערה בשבת, שאף שנמחה על גבה והוא בעין, מכל מקום הואיל ואינו מתבשל על גבה מותר, דהרי שמן ושומין גם כן נקרש קצת ונמחה אצל האש). **אליה זוטא** סקי״ז (מכאן ראיה שמותר לטוח שומן אווזא שנקפה על גבי מיני קמחים וקטניות, כגון לאקשי״ן רכים או היר״ז שנותנים על גבי קערה (דרישה)).

והיינו שמההלכה דלקמן סל״א (שמקורה בכל בו ושו״ע), שאסרו לטוח שמן ושום על גבי הצלי משום בישול, ולא חששו לאיסור מוליד, מכאן ראיה שמותר לטוח שומן אווז שנקפה על קמחים וקטניות וכיו״ב, שמה שנימוח אינו בעין, וכדלעיל סכ״ו, שכשאינו בעין מותר אפילו לכתחלה.

אמנם לא הוכיח מזה שיהי׳ מותר אף לטוח שומן קרוש על צלי חם (שבזה מיירו הכל בו והשו״ע). ובזה מסתפק המ״א, כמובא כאן ולקמן סל״א.

[1809] **מ״א** סקמ״ה (ונראה לי דבשומן מותר לטוחו, דאין בו משום בישול כמ״ש סי״ו, ומשום נולד ליכא כיון דאינו בעין. ובלבד שלא ירסקו בידים, רק יניחנו עליו מעט מעט והוא נימוח מאיליו. ואפשר דזהו מקרי בעין, מידי דהוי אקדירה שיש בה רוטב. וצ״ע).

[1810] כדלעיל סכ״ז (ולענין הלכה נהגו להחמיר לכתחלה כסברא הראשונה).

כט אסור ליתן צונן על המיחם[1811], אפילו להפשיר, כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה הצונן מונח עליו הרבה היה בא לידי בישול, דהיינו שתהא היד סולדת בו[1812], שדין מניח על גבי מיחם כדין מניח כנגד המדורה[1813]. אבל אם אינו חם כל כך מותר:

הגסה בנתבשל כל צרכו

ל האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור[1814], אם אינן מבושלין כל צרכן[1815], לא יוציא מהם בכף, שנמצא מגיס[1816], ויש בזה משום בישול[1817] כמ"ש למעלה[1818]. אבל אם נתבשלו כל צרכן מותר להגיס בהן, לאחר שהעבירן מעל גבי האור[1819].

[1811] **רבה מח**, א (רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא, חזיוה להוא עבדא דאנח כוזא דמיא (צונן, רש"י) אפומא דקומקומא (חמין, רש"י), נזהיה רבה (גער בו, רש"י). אמר ליה רבי זירא מאי שנא ממיחם על גבי מיחם (תניא בברייתא בסוף פרקין דשרי, רש"י). אמר ליה התם אוקומי קא מוקים (שהמיחם העליון גם בו יש מים חמין והתחתון אינו אלא מעמיד חומו שלא יפיג, רש"י), הכא אולודי קא מוליד). שו"ע סי"ז (אסור ליתן צונן (על המיחם)).

וכבר נתבארה הלכה זו לעיל סי"ד (והערה 1708) לפי פירוש רבינו יונה, וסט"ו (והערה 1709) לפי פירוש הרמב"ם, וכאן תתבאר הלכה זו לפי פירוש התוס' והרא"ש.

[1812] **תוס'** שם ד"ה מאי שנא (דהא דשרינן לתת קיתון של מים כנגד המדורה, היינו ברחוק מן המדורה, שלעולם לא יוכל לבא לידי בשול ... ולא בשביל שיחמו דקתני התם, היינו כלומר במקום שיכול לבא לידי שיחמו). **רא"ש** פ"ד סי' ג (ורבי זירא הוה בעי למישרי משום שלא נתנו שם אלא להפשיר, כדתניא לעיל (מ, ב) נותן אדם קיתון של מים כנגד המדורה לא בשביל שיחומו אלא בשביל שתפיג צינתן. ורבה אסיר ליה משום דלא שרינן לעיל אלא ברחוק מן המדורה כדפרישית לעיל [פ"ג ס"י], אבל הכא שהיו ראוין להתבשל, אפילו לפשר אסור). שו"ע שם (אפילו להפשיר, כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה מניחו שם הרבה היה בא לידי בישול, דהיינו שיהיה יד סולדת בו. שדין מניח על גבי מיחם כדין מניח כנגד המדורה).

[1813] דלעיל סכ"ד (מותר ליתן קיתון של מים ... כנגד המדורה להפיג צינתן ... אבל אסור ליתנם סמוך לאש במקום שיכולין להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו, ואפילו להניחן שם שעה מועטת שתפיג צינתן בלבד אסור), ושם נסמן (הערה 1770). וראה לעיל סט"ו (והערה 1709).

[1814] **גמרא [י]ח**, ב (וניחוש שמא מגיס בה. בעקורה וטוחה). ופרש"י (עקורה – מעל האור, וטוחה – מכוסה בכיסוי שלה וטוחה בטיט סביב, דכולי האי לא טרח, ומידכר). ר"ן ו, ב (ומדאמר ביורה עקורה וטוחה, שמע מינה דאפילו בעקורה איכא משום מגיס). רמב"ם פ"ג הי"א (אסור להכניס מגריפה לקדרה בשבת, והיא על האש, להוציא ממנה בשבת). ב"י ד"ה כתב הר"ן (ומה שכתב הרמב"ם והיא על האש, נראה לי דלאו דוקא, אלא כל שהעבירה מרותחת מעל גבי האור, היא על האש קרי לה). שו"ע סי"ח (האלפס והקדירה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור ... אין מוציאין בכף מהם).

[1815] **מ"מ** פ"ג הי"א (ונראה לי שאין דברי רבינו אמורין במבושל כל צרכו, דהתם ודאי אפילו מחזירן על גבי האש ומבשלן פטור). ובפ"ט ה"ד (ובודאי לדברי הכל כל שאין בבשולו חיוב אין חיוב בהגסתו, רוצה לומר שאין חיוב בהגסת מבושל כל צרכו). שו"ע שם (אם לא נתבשל כל צרכו, אין מוציאין בכף מהם, שנמצא מגיס ... ואם נתבשל כל צרכו, מותר).

והיינו שמפרשים את האמור בגמרא שם "וניחוש שמא מגיס בה", ואפילו "בעקורה", היינו כשלא נתבשל כל צרכו. שהרי קאי בגמרא שם על דברי בית הלל במשנה שם יז, ב (בית שמאי אומרים אין נותנין ... את הצמר ליורה אלא כדי שיקלוט העין (הצבע), ובית הלל מתירין ... עם השמש), ובכניסת השבת עדיין לא קלט העין ולא נגמר בישולו. משא"כ אם נתבשל כל צרכו, אין ההגסה אסורה אלא כשהיא על האש.

וכן הא דתניא בביצה לד, א (אחד מביא את האור, ואחד מביא את העצים, ואחד שופת את הקדרה, ואחד מביא את המים, ואחד נותן בתוכו תבלין, ואחד מגיס, כולן חייבין), מיירי שהוא הגיס אחר שהקודם שפת את הקדרה, ולפני שנתבשל כל צרכו.

[1816] רמב"ם פ"ג הי"א (אסור להכניס מגריפה לקדרה בשבת, והיא על האש, להוציא ממנה בשבת).

וכבר נתבאר בהערות הקודמות, מה שפירשו המ"מ וב"י בדברי הרמב"ם, דמיירי שלא נתבשל כל צרכו, וההגסה אסורה אפילו "עקורה", דהיינו שהסירה מעל גבי האש.

אמנם לקמן (הערה 1819) יובא מהכל בו וב"י ומ"א, שגם במבושל כל צרכו לא הותרה ההגסה אלא לאחר שהעבירן מעל האש. אשר לפי זה אפשר לבאר את דברי הרמב"ם בפשטות, דמיירי בנתבשל כל צרכו, שבזה לא אסרו את ההגסה אלא כש"היא על האש".

[1817] רש"י שם (ובמבשל הוי בישול). רמב"ם פ"ג הי"א (ונמצא כמבשל בשבת), ובפ"ט ה"ד (והגיס ... משום מבשל). **ר"ן** שם (משום מגיס, ואיכא משום מבשל). טור רס"י רנב (והמגיס בקדרה, אפילו אינה על האש, חייב משום מבשל), ושו"ע כאן סי"ח (שנמצא מגיס, ואיכא משום מבשל).

[1818] סעיף י (כל שלא נתבשל כל צרכו ... יש בו משום בישול אפילו בעודו רותח ... כגון שמגיסו בכף), ושם נסמן (הערה 1658).

וכן הוא לעיל סי' רנב ס"ב (והמגיס בקדרה רותחת אפילו אינה על האש חייב משום מבשל, שההגסה גורמת למהר הבישול).

[1819] **כל בו** סי' לא לב, א (קיימא לן דמגיס חייב משום מבשל אפילו בקדירה מבושלת, כל זמן שהיא על האש). הובא בב"י סי' רנג ד"ה כתוב בנימוקי, ובמ"א סוף סקמ"ב. **ב"י סוף סי' שכא** (ואפילו לפי מה שכתבתי בסימן שי"ח, שכל

אבל צמר שביורה, אע״פ שקלט העין, אסור להגיס בו[1820] (משום צובע[1821]), שכן דרך הצבעין להגיס בו תמיד כדי שלא יחרך[1822].

ויש מחמירין גם בקדרה בכל ענין[1823]. והעיקר כסברא הראשונה[1824]. והרוצה להחמיר, יחמיר בהגסה ממש, אבל להוציא בכף, אין להחמיר כלל בנתבשלה כל צרכה ואינה על האש[1825]:

לא אסור לטוח שמן ושום על גבי הצלי[1826] בעודו חם שהיד סולדת בו[1827], אפילו נצלה מבעוד יום,

---

שהקדרה היא רותחת אסור משום דמגיס הוי כמבשל, הכא מיד אחר שמורידין אותה מעל האש מותר להגיס בה, כיון שכבר נתבשלה כל צרכה). הרי שלא התירו אלא אם כן: (א) נתבשלה כל צרכה. (ב) העבירן מעל גבי האש.

[1820] **ר״ן** שם (ומיהו הני מילי בקדרה, אבל בצמר ליורה לעולם אסור להגיס בו). שו״ע שם (אבל צמר ליורה אף על פי שקלט העין אסור להגיס בו).

וכן הוא לעיל סי׳ רנב ס״ב (ואפילו אם סממני הצבע נתבשלו כבר כל צרכן מבעוד יום, מכל מקום כשמגיס בהן בשבת חייב משום צובע).

והיינו שבצמר נאסרה ההגסה אפילו קלט העין (נתבשל ונקלט הצבע בבגד), ואפילו אינה על האש, וכמובא לעיל מהר״ן ו, ב (ומדאמר ביורה עקורה וטוחה, שמע מינה דאפילו בעקורה איכא משום מגיס). וכיון שהיא עקורה, בפשטות מייירי שכבר נתבשלה כל צרכה ונעקרה מהאש, ואעפ״כ אסורה ההגסה בצמר.

[1821] תוס׳ שם ד״ה דילמא (והוי צובע). מ״א סקמ״ג (משום צובע). ט״ז סקכ״ב (דבזה יש משום צובע).

וכן הוא לעיל שם (חייב משום צובע).

*

מלאכת צובע היא אחת מל״ט אבות מלאכות, כדתנן עג, א (אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ... והצובעו).

ונתבארו כמה מהלכותיו – לקמן סי׳ שכ סכ״ו-ח.

[1822] ר״ן שם (שאע״פ שקלטו העין, דרך הצבעים להגיס בהם תמיד כדי שלא יחרכו).

ואילו לעיל סי׳ רנב ס״ב (שעל ידי ההגסה נקלט הצבע בצמר).

וראה קובץ הערות וביאורים תתיב ע׳ 77. שבת כהלכה פ״ו ביאורים ו.

[1823] **מהר״י ווייל** דינין והלכות סי׳ ל (כשמשימין קדירה מן האש להוציא המאכל ממנה, אין להגיס בה בכף, דהוי כמבשל, כדאמרינן פ״ק דשבת גבי יורה עקורה וטוחה דאסור להגיס בה. וכן ראיתי נוהגין בבית מהר״י ז״ל). רמ״א שם (ולכתחלה יש ליזהר אף בקדירה בכל ענין).

[1824] **עיין סוף סי׳ שכא**, בשו״ע שם סי״ט (מותר לגמור שחיקת הריפות בעץ פרור בקדירה בשבת, אחר שמורידין אותה מעל האש). ט״ז שם סקי״ד (ואין איסור משום מגיס דהוא כמבשל, דהא נתבשל כבר כל צרכו. כן כתב ב״י). רואין מכך דקיי״ל שאם נתבשלה כל צרכה והעבירוה מעל האש, מותר אפילו הגסה ממש, דלא כמהר״י ווייל.

[1825] **ט״ז** סקכ״ג (נראה לענ״ד דהוצאה בעלמא, בלי שום היפוך בקדירה אלא ליקח חתיכה, אין כאן זהירות, אעפ״י שלא נתבשל כל צרכו אסור אפילו בהוצאה, שנמצא מגיס, מכל מקום בנגמר כל צרכו אין להחמיר בהוצאה, רק שיחמיר להפוך בקדירה, הרוצה להחמיר. דהא בסוס״י שכ״א מתיר אפילו לכתחלה).

אבל אם היא על האש, יש להחמיר אף שלא להוציא בכף, וכמבואר באליה רבה ס״ק מ (ומכל מקום כשהוא על האש הראיתי פנים שהוא מדינא). וראה קובץ הערות וביאורים תתיב ע׳ 78. שבת כהלכה פ״ה הע׳ ו-ז.

ומטעם זה, כשרוצים ליטול מעט מהתבשיל (טשולנט) שעל גבי האש (על הבלעך), ולהשאיר השאר על האש, אין להוציא בכף מהקדירה שעל גבי האש, משום הגסה. וגם אין להסיר הקדירה מעל גבי האש ולהניח על השלחן, ולהוציא בכף מהתבשיל שבקדרה. שהרי אז אינו יכול להחזיר את הקדירה על גבי האש, מחשש שמא יחתה (כדלעיל סי׳ רנג סי״ד).

אלא מה יעשה? יעביר הקדירה מעל גבי האש, ובעוד הקדרה בידו, יוציא בכף מהקדרה. ואחר כך יחזיר את הקדרה על גבי האש (על הבלעך).

[1826] **כל בו** סל״א לא, ב (ואין ללמוד מכאן שיהא מותר לטוח בשמן ושום הצלי בעודו כנגד המדורה, אפילו נצלה הצלי מבעוד יום, דמכל מקום יתבשל השום והשמן שטחין בו הצלי אם יתגלגל אותו כנגד המדורה). שו״ע סי״ט (אסור לטוח שמן ושום על הצלי בעודו כנגד המדורה, אפילו נצלה הצלי מבעוד יום, דמכל מקום יתבשל השום והשמן).

[1827] **ט״ז** סקכ״ד (בעודו כנגד המדורה, והוא הדין במעבירו מהאש, כל זמן שהוא רותח שהיד סולדת אסור לטוח עליו שום, דהא עדיין כלי ראשון הוא). **מ״א** סקמ״ה (כנגד המדורה, לאו דוקא, דהוא הדין אם הוא רותח שיד סולדת בו ... וכן משמע מלשון רש״י. וכן כתבו הפוסקים ביו״ד, דדבר שהוא גוש אפילו בכלי שני מבשל, וכל שכן צלי).

והיינו כדאמרינן קט, א (אמר רב חסדא שריקא טויא שרי), ופרש״י (לשרוק ולטוח שמן וביצים מגולגלין על הצלי כשהוא חם משחשכה, שרי. ובלבד שלא יהא רותח כדי לבשל). הרי שאסור לטוח שמן על גבי צלי רותח, אף שאינו על האש.

ובשו״ע יו״ד סי׳ צד ס״ז (בשר רותח שחתכו בסכין חולבת, כל החתיכה אסורה ... וכל זה בבשר רותח בכלי ראשון ... אבל אם הוא כלי שני, הבשר צריך קליפה). ובש״ך שם ס״ק ל (דעת האיסור והיתר ... דאפילו בכלי שני נדון ככלי ראשון כל זמן שהיד סולדת בו וצריך הגעלה, הואיל והוא דבר גוש. וכן דעת מהרש״ל ... דבדבר גוש כגון בשר וכיוצא בו שאינו צלול, אין חילוק בין כלי ראשון לכלי שני). וכן הוא בט״ז שם ס״ק יד (האיסור והיתר ... לא דמי לכלי שני, דבדבר יבש ליכא דפנות המקררות ומבשל מיהו כל זמן שהיד סולדת בו ... וכך הם דברי רש״ל ... בחתיכת בשר ודג וכל דבר שהוא גוש, דכל זמן שהיד סולדת בו עומד בחמימותו ומפליט ומבליע שפיר).

דמכל מקום יתבשל השום והשמן.

אבל שומן שנקרש אין בו משום בישול[1828]. אלא שיש להסתפק בו מצד אחר[1829] כמו שנתבאר למעלה[1830]:

ובשו"ע ורמ"א סי' קה ס"ג (נפל איסור ... צונן לתוך היתר חם ... אם כבר מונח בכלי שני, ואחר כך מניח ההיתר אצלו או עליו, אינו אוסר כלל, דכלי שני אינו אוסר), ובש"ך שם ס"ק ח (ודעת מהרש"ל ... דבדבר גוש ... אם היד סולדת בו, דינו לעולם ככלי ראשון).

ואף שבדברי הרש"ל לא נכתב כן אלא לענין הבלעה באיסור והיתר, משא"כ לענין שבת שלא נאסר אלא בישול; הרי באיסור והיתר כתב כן אף לענין בישול, כמבואר בשו"ת צמח צדק יו"ד רס"י סה (ע' ט"ז סי' צ"ד ס"ק י"ד העתיק בדברי האיסור והיתר מבשל ואסור בהנאה, אבל בדברי מהרש"ל מבואר רק מבליע ומפליט).

והוא באיסור והיתר כלל לו (בשר רותח שהיד סולדת בו שנחתך בסכין של חלב שהוא בן יומו ... צריך ס' נגד כל חתיכת הסכין, פירוש נגד כל הלהב של הסכין במקום שחתך הבשר (מהרי"ש). ולא דמי לכלי שני, בדבר יבש ליכא דפנות המקררות, ומבשל מיהא כל זמן שהיד סולדת בו).

ועל זה כתבו כאן הט"ז ומ"א, שמה שכתוב בכל בו ובשו"ע "בעודו כנגד המדורה", הוא לאו דוקא, כי:

(א) אף במעבירו מהאש, כל זמן שהיד סולדת בו, עדיין מבשל (ט"ז).

(ב) אף בצלי שהניחו בכלי שני, עדיין מבשל (מ"א).

(ג) לא רק בצלי, אלא אף במבושל שהניחו בכלי שני, עדיין מבשל (מ"א).

אמנם כאן (אף לענין צלי), לא הזכיר רבינו חומרת המ"א (בכלי שני), אלא חומרת הט"ז (במעבירו מהאש ועדיין חם).

וטעם החילוק בינם נתבאר בשו"ת צמח צדק יו"ד סי' סה (יש לומר דדין דצלי דהתם לא שייך כלל לדין דדבר גוש בכלי שני דפליגי האו"ה ורש"ל עם רמ"א, דהאו"ה ורש"ל מיירי בבשר מבושל בקדירה ואחר כך הוציאוה מהקדירה ונתנוה בכלי קר ... אבל בבשר צלי שנצלה על האש ממש, הרי בשעה שהיתה על האש היתה בודאי כלי ראשון, על כן גם לאחר שסלקוה מהאש דין כלי ראשון יש לה ממש, דאיזה שינוי הי' בה שתאבד שמה הראשון, כיון שלא הריקוה מכלי אל כלי, ממילא טעמו וריחו וחומו לא נמר).

באמת הובאה דעת הרש"ל והש"ך הנ"ל לעיל סי' רנג בקונטרס אחרון סוף סקי"א. אמנם נראה שם שמסתפק אם אומרים כן אף לענין בישול בשבת, או רק לענין איסור והיתר. וכאן נראה שמסתפק בזה אף לענין צלי שהניחו בכלי שני. וראה גם לעיל ס"ד (והערה 1750).

ונפקא מינה למעשה, כשמגישים בסעודת שבת טשאלנט באופן גושי, אם אפשר להניח באותה צלחת תבלינים או בשר קר שיש בו לחלוחית.

וראה שבת כהלכה פ"א ביאורים לא. פסקי אדמו"ר הזקן לסי' צד ס"ז. קובץ הערות וביאורים תשמג ע' 62. תשדמ ע' 79. דובר שלום ע' קיד. נימוקי שבת.

[1828] כדלעיל סכ"ז (אין כאן משום בישול ... בשומן הקרוש שנימוח, מפני שאין בישול אחר בישול בדבר יבש, אע"פ שנימוח בבישול זה השני).

[1829] מ"א שם (ונראה לי דבשומן מותר ... ואפשר דזהו מקרי בעין, מידי דהוי אקדירה שיש בה רוטב. וצ"ע).

[1830] סעיף כח (צלי חם יש להסתפק אם מותר ליתן עליו שומן קרוש שיהא נימוח מאליו).

שיט דין הבורר בשבת

ובו כ"ט סעיפים:

בורר אוכל מפסולת, בכלי, ביד ולאלתר

א הבורר[1831] הוא מאבות מלאכות[1832], שכן במשכן היו בוררים הפסולת מתוך הסממנים[1833]. לפיכך כל הבורר פסולת מתוך האוכל, אפילו בידו אחת[1834], ואפילו כדי לאכול לאלתר[1835], חייב.

אבל הבורר אוכל מתוך הפסולת כדי לאכול לאלתר[1836], אינו חייב אלא אם כן בורר בנפה[1837] או

[1831] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) בורר אוכל מפסולת, בכלי, ביד ולאלתר (ס"א-ג).
(ב) בורר אוכל מאוכל, וכלי מכלי (ס"ד-ח).
(ג) מלאכת דש במלילות אגוזים וקטניות (ס"ט-יא).
(ד) בורר ביין ושמרים, בצלולים ובתוסס (סי"ב-כ).
(ה) בחרדל וביצה (סכ"א-ב).
(ו) תולעים וזבוב שבמשקה (סכ"ג-ד).
(ז) מחבץ ועושה גבינה (סכ"ה-ח).
(ח) רוקק וזורה ברוח (סכ"ט).

לכללות סימן זה ראה כנישתא דבי רב. שבת כהלכה פרקים יב-ד.

[1832] משנה עג, א (אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ... הבורר).

[1833] רש"י שם ד"ה האופה (כולהו קמייתא הואי בסממנין של צבע תכלת וארגמן ותולעת שני).

ונתבאר לעיל סי' שא ס"א, ובהערות שם.

[1834] רב המנונא עד, א (פסולת מתוך אוכל לא יברור, ואם בירר חייב חטאת). רמב"ם פ"ח הי"ג (הבורר פסולת מתוך האוכל, ואפילו בידו אחת, חייב). שו"ע ס"ד.

והיינו שדוקא לענין מוללין מלילות נתבאר לקמן ס"י (מנפה בידו אחת בכל כחו, כדי שישנה מדרך החול). משא"כ כאן בבורר כדרכו, אסור אפילו בידו אחת. וראה משנ"ב ס"ק יז.

וכן הוא לקמן סי' תקו ס"ד (הבורר פסולת מתוך האוכל, אפילו בידו, חייב משום בורר, כמ"ש בסי' שי"ט).

[1835] סמ"ג ל"ת סה יג, ב (פסק רבינו חננאל ... והבורר פסולת מתוך האוכל, אפילו בידו ולאלתר, חייב). ר"ן שם לב, א ד"ה ונמצא פסקן של דברים (כתבו בשם רבינו חננאל ז"ל ... דכי שרינן לאלתר, היינו דוקא בבורר אוכל מתוך פסולת, אבל פסולת מתוך אוכל, אפילו לאלתר חייב חטאת). תרומת הדשן סי' נז (כתוב בסמ"ג, דהבורר פסולת מתוך האוכל, ואפילו בורר לאלתר חייב חטאת). מ"א ס"ק ב (לאלתר מותר, ודוקא אוכל מתוך הפסולת).

ונתבאר בפסקי דינים להצמח צדק יג, ד (שיטת רבינו חננאל והרמב"ם והרב המגיד בשם הרמב"ן והרי"ף, וכן כתב הר"ן, וכן כתב הראב"ן, דלדבריהם צריך לומר דרב יוסף ורב המנונא ואביי לא פליגי כלל לדינא ... כי רב המנונא מיירי בבורר לאלתר ... ומשמיענו דפסולת מתוך האוכל חייב, וכן דעת אביי גם כן, ושניהם מיירי בבורר ביד, אבל בבורר בכלי השמיענו רב יוסף דחייב).

ולענין להסיר עצמות קטנים מהדג בעת אכילתו, ראה פסקי דינים שם יד, ב-ד.

[1836] רב יוסף שם (בורר ואוכל ביד, בורר ומניח (פירוש לצורך אחרים, תוס') ביד. בקנון ובתמחוי לא יברור, ואם בירר פטור אבל אסור. ובנפה ובכברה לא יברור, ואם בירר חייב חטאת ... היו לפניו שני מיני אוכלין ובירר ואכל ובירר והניח ... רב אשי מתני פטור. והא תני חייב, לא קשיא, הא בקנון ותמחוי הא בנפה וכברה). רמב"ם פ"ח הי"ב (הבורר אוכל מתוך פסולת, או שהיו לפניו שני מיני אוכלין ובירר מין ממין אחר, בנפה ובכברה חייב, בקנון או בתמחוי, פטור, ואם בירר בידו לאכול לאלתר, מותר). שו"ע שם (הבורר אוכל מתוך פסולת, או שהיו לפניו שני מיני אוכלים ובורר מין ממין אחר, בנפה ובכברה חייב, בקנון ובתמחוי, פטור אבל אסור. ואם בירר בידו כדי לאכול לאלתר, מותר).

[1837] הנפה היא הכלי שמרקדין בו את הקמח, והיו כמה סוגי נפה, כדתנן מנחות עו, ב (שלש עשרה נפות היו במקדש, זו למעלה מזו וזו למעלה מזו, עליונה קולטת סובין, תחתונה קולטת סולת). אבות פ"ה מט"ו (נפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת).

והיינו שבתחלה מרקדים בנפה שנקביה גדולים קצת, כדי שיעבור בה הקמח והסובין ישארו למעלה, ואחר כך מרקדים שוב את הקמח בנפה שנקביה קטנים יותר, כדי שיעבור בה הקמח והסולת תישאר למעלה.

ולפום ריהטא הי' נראה שבורר בנפה היא מלאכת מרקד, כמבואר ברש"י (הבורר – פסולת בידיו. המרקד – בנפה).

אמנם נתפרש לקמן סי"ב (המסנן במשמרת, הרי זו תולדת בורר אוכל מתוך הפסולת על ידי נפה וכברה, או תולדת מרקד). הרי שהבורר על ידי נפה וכברה (אינה מלאכת מרקד, אלא) מלאכת בורר.

ועיקר החילוק בין בורר למרקד נתבאר ברש"י עה, ב ד"ה הרי הוא אורג (זורה ובורר ומרקד, דזה בקשין, וזה בצרורות, וזה בקמח). והיינו שבתחלה באה מלאכת זורה (אחר דישה), לברר את גרעיני הדגן מהקשין, ואחר כך באה מלאכת בורר, לברר את גרעיני הדגן מהצרורות, ואחר כך (אחרי הטחינה) באה מלאכת מרקד, לברר את הקמח מהמורסן.

כברה[1838], שזהו דרך ברירתו[1839]. אבל אם בירר בקנון או תמחוי[1840], פטור מן התורה, אבל אסור

ואף שהובא לעיל מרש"י, שעיקר תשמיש הנפה הוא לרקד בו את הקמח (אחרי הטחינה). מכל מקום כאן מיירי כשמרקדים בנפה (שנקביה גדולים יותר), כדי לברר את גרעיני הדגן מהצרורות המעורבים בהם (לפני הטחינה). ועל זה מבאר כאן, שאף שבורר בנפה אוכל מתוך הפסולת, מכל מקום חייב, כיון שהוא בכלי.

ועל כרחך צריך לפרש כן גם במה שנתבאר לקמן סי' תקו ס"ג (שאין איסור במרקד אלא משום שהוא בורר אוכל מתוך הפסולת, על ידי נפה או כברה); אף שלפום ריהטא נראה משיגרא דלישנא, שהבורר אוכל מתוך פסולת על ידי נפה וכברה היא מלאכת מרקד.

[1838] הכברה היא כלי שכוברין בו את התבן, כדאמרינן קמ, א (אין כוברין את התבן בכברה), ופרש"י (מוץ הוא מזקן השבולת העליון, ואינו ראוי למאכל, וכוברין אותו בכברה כדי שיפול המוץ). וכן הוא לקמן סי' שכד ס"א (אין כוברין את התבן בכברה שיפול המוץ לארץ).

ואף שיש חילוק גדול בין נפה לכברה, שהרי בנפה נשאר הפסולת (הצרורות) למעלה, והאוכל (גרעיני הדגן) יורד למטה, ואילו בכברה נשאר האוכל (התבן) למעלה, והפסולת (המוץ) יורד למטה.

מכל מקום נחשבים שניהם כבורר אוכל מתוך פסולת על ידי כלי, כדאמרינן קלח, א (משום מאי מתרינן ביה (למשמר, רש"י), רבה אמר משום בורר, רבי זירא אמר משום מרקד, אמר רבה כוותי דידי מסתברא, מה דרכו של בורר נוטל אוכל ומניח הפסולת, אף הכא נמי נוטל את האוכל ומניח את הפסולת. אמר ר' זירא כוותי דידי מסתברא, מה דרכו של מרקד פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה, אף הכא נמי פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה). והיינו שהן המשמר והן הבורר נחשבים "נוטל אוכל ומניח הפסולת".

ונתבאר יותר לקמן סי"ב (המשמר שמרים, דהיינו המסנן במשמרת, הרי זה תולדת בורר אוכל מתוך הפסולת על ידי נפה וכברה, או תולדת מרקד). והיינו שהן המשמר, והן הבורר על ידי נפה, והן הבורר על ידי כברה, והן המרקד, כולם נחשבים "בורר אוכל מתוך הפסולת".

וכל זה אף שהמשמרת היא, כאמור באבות פ"ה מט"ו (משמרת שמוציאה את היין וקולטת את השמרים). וכן הנפה היא כאמור לעיל, מוציאה את האוכל (גרעיני הדגן) שיורד למטה, וקולטת את הפסולת (הצרורות) שנשאר למעלה. ואילו הכברה קולטת את האוכל (התבן) שנשאר למעלה, ומוציאה את הפסולת (המוץ) שיורד למטה. ובכולם חייב משום שבורר אוכל מתוך פסולת על ידי נפה וכברה ומשמרת.

וכן נתפרש לקמן סכ"א (אין מסננין את החרדל מהסובין שלו ... שנראה כבורר אוכל מתוך הפסולת הואיל ומסנן כדי לאכול החרדל ולהשליך הסובין), וסכ"ה (אם נתן הקום בתוך כלי גמי, ומי החלב נוטפים מתוכו, הרי זה תולדת בורר אוכל מתוך הפסולת, על ידי נפה וכברה).

והיינו אף שבחרדל יורד האוכל (החרדל) למטה והפסולת (הסובין) נשאר למעלה, ובמי חלב יורד הפסולת (מי החלב) למטה והאוכל (הקום) נשאר למעלה, מכל מקום נחשבים שניהם בורר אוכל מתוך פסולת.

וכן הוא במלאכת המרקד, כמובא לעיל (הערה הקודמת), שבתחלה מרקדים בנפה שנקביה גדולים קצת, כדי שיעבור בה האוכל (הקמח), והפסולת (הסובין) נשאר למעלה, ואחר כך מרקדים שוב את הקמח בנפה שנקביה קטנים יותר, כדי שיעבור בה הפסולת (הקמח), והאוכל (הסולת) נשאר למעלה. ושניהם נחשבים בורר אוכל מתוך פסולת, כדלקמן סי' תקו ס"ג (שאין איסור במרקד אלא משום שהוא בורר אוכל מתוך הפסולת על ידי נפה או כברה).

וטעמה של הלכה זאת (שהן כשהאוכל יורד למטה והפסולת נשאר למעלה, והן כשפסולת יורד למטה והאוכל נשאר למעלה, שניהם נחשבים בורר אוכל מתוך פסולת), כי האוחז בידו את הכלי עם האוכל והפסולת, ושופך ממנו את הפסולת לחוץ, הרי הוא מברר את האוכל שנשאר בידו, מתוך הפסולת ששופך לחוץ. ואילו האוחז בידו את הכלי עם האוכל והפסולת, ושופך ממנו את האוכל לכלי אחר, הרי הוא מברר את האוכל ששופך אותו לתוך הכלי השני, מתוך מה שנשאר בכלי שבידו.

*

ונפקא מינה מכל זה למעשה, כאשר בורר בידיו (שלא על ידי נפה וכברה), שאז שני אופנים אלו מותרים, כיון ששניהם נחשבים בורר אוכל מתוך פסולת בידיו, וכדלקמן סי"ח (המערה משקה מכלי לחבירו, אינו צריך להפסיק כשיורדין הניצוצות, שהרי מותר לברור אוכל או משקה מתוך הפסולת, כשרוצה לאכלו או לשתותו לאלתר), הרי שכששופך האוכל לתוך כלי, נחשב כבורר אוכל מתוך פסולת.

ובהלכתא רבתא לשבתא (נפל זבוב או שאר פסולת לכוס או לקערה ... יטהו וישפוך ממנו עד שיפול הפסולת מתוכו. שכיון שנפילת הפסולת לחוץ הוא על ידי שאוחז בידו הכוס עם המשקה שבתוכו ומטהו בידו, הרי זה נקרא בורר אוכל מתוך פסולת, ומותר כדי לשתות מיד). הרי שגם כששופך את הפסולת מהכלי שבידו (לחוץ או לאשפה), נחשב כבורר אוכל מתוך פסולת.

*

ומכל זה מובן, שלא נחשב בורר פסולת מתוך אוכל, אלא באחד משני אופנים:

(א) כשנוטל בידו את הפסולת מתוך האוכל.

(ב) כדלקמן סי"ט (אבל שומן הצף על גבי התבשיל, אסור לערותו כולו, אפילו כדי לאכול התבשיל לאלתר, מפני שהן שני מיני אוכלין, ואותו המין שאוכל לאלתר נקרא אוכל, והשני נקרא פסולת, וכשמערה השומן שאינו רוצה לאכלו, הרי זה בורר פסולת מתוך אוכל). והיינו כיון שאינו עושה שום פעולה באוכל, רק שופך את הפסולת (שהוא האוכל, שנחשב פסולת רק מטעם שדעתו לאכלו אחר כך, ולא לאלתר) לתוך כלי אחר, לכן נחשב באופן זה בורר פסולת מתוך אוכל.

ולפעמים יש מקום להסתפק אם הוא נחשב כבורר האוכל או כבורר הפסולת, כדלקמן סי' תמו סוף ס"ה (זורה תבואה כדי להפריש ממנה את המוץ, שהוא בורר אוכל מתוך הפסולת (פסולת מתוך האוכל)). והיינו כשזורק את האוכל והפסולת ברוח כדי שהרוח תעביר את המוץ להלאה, וגרעיני הדגן יפלו במקומם.

מדברי סופרים[1841], גזרה משום נפה וכברה[1842]. ואם בורר האוכל בידו כדי לאכול לאלתר מותר[1843], מפני שנטילת האוכל מתוך הפסולת כדי לאכלו מיד אין זה מעין מלאכה כלל, שדרך אכילה כך הוא[1844], שהרי אי אפשר לאכול הכל האוכל עם הפסולת. ולא אסרתו תורה אלא לעשותו בכלי המיוחד לכך, דהיינו נפה וכברה.

אבל נטילת הפסולת אין זו דרך אכילה, אלא דרך תיקון האוכל שיהא ראוי לאכילה[1845], הרי זו מלאכה גמורה. ולפיכך אפילו אם האוכל מרובה על הפסולת, ויש טורח יותר בברירת האוכל, אעפ"כ לא יברור הפסולת אפילו כדי לאכול לאלתר[1846]:

ב וכן הבורר אוכל מתוך הפסולת שלא לאכול לאלתר, אלא להניחו לאכלו לאחר זמן, אפילו בו ביום, נעשה כבורר לאוצר וחייב[1847], לפי שלא שייך כאן לומר דרך אכילה כך הוא, כיון שאינו אוכל לאלתר:

ג ואינו קרוי לאלתר אלא סמוך לסעודה ממש, אבל אם לא יאכל עד לאחר שעה אסור[1848].

וראה מה שדנו בזה בדעת רבינו, בדברי נחמיה רס"י כא. אגלי טל מלאכת בורר ס"ג וסק"ה אות ב. תהלה לדוד סוף ס"ק כא. בדי השלחן סי' קכה ס"ק כה. פסקי הסדור אות קמז. מראי מקומות וציונים לסכ"ה. משולחן הארי ע' 127. ברכת השבת סי' שיט (הוצאת זבוב שנפל לכוס, ע' רלא). נעם אליעזר ע' קסו. שבת כהלכה פי"ב ביאורים ה, ותוספת ביאור אות ה.

[1839] רש"י שם ד"ה פטור (דעיקר ברירה בנפה וכברה). מ"א ס"ק א (בנפה חייב, שזהו דרך ברירתו).

[1840] נתפרש ברש"י ביצה יב, ב (קנון, כלי הוא, ראשו אחד רחב והשני עשוי כעין מרזב קצר, ונותן הקטניות בתוך הרחב ומנענע, והאוכל מתגלגל דרך המרזב, והפסולת נשאר בכלי. תמחוי, קערה גדולה). והיינו שעל ידי שמנענעים את התמחוי, נפרדים הקטניות מהפסולת.

וכן הוא לקמן סי' תקי ס"ב (כלי שראשו אחד רחב וראשו הב' עשוי כמין מרזב קצר ... והאוכל מתגלגל דרך המרזב והפסולת נשאר בכלי).

[1841] רב יוסף שם (בקנון ובתמחוי לא יברור, ואם בירר פטור אבל אסור). רמב"ם שם (בקנון או בתמחוי, פטור). שו"ע שם (בקנון ובתמחוי, פטור אבל אסור).

[1842] רמב"ם פכ"א הי"ז (אבל לא בקנון ולא בתמחוי, גזרה שמא ינפה בנפה ובכברה שהוא חייב).

וכן הוא לקמן ס"י (לא ינפה בקנון או תמחוי, גזרה שמא ינפה בנפה וכברה שהוא חייב).

[1843] אביי שם (בורר ואוכל לאלתר ובורר ומניח לאלתר ... אמרוה רבנן קמיה דרבא, אמר להו שפיר אמר נחמני (אביי, רש"י)). רמב"ם פ"ח הי"ב (ואם בירר בידו לאכול לאלתר מותר). שו"ע שם.

וכן הוא לקמן סוף סי"ח (מותר לברור אוכל או משקה מתוך הפסולת, כשרוצה לאכלו או לשתותו לאלתר, כל שאינו בורר על ידי כלי אלא בידו, כמו שנתבאר).

[1844] מ"א סי' שכ סק"ז (הטעם בבורר בידו לאכול לאלתר לא מקרי ברירה, דהוי דרך אכילה). וראה גם שו"ת הרשב"א ח"ד סי' עה (כל שאוכל לאלתר, כדרך שדרכן של בני אדם לאכול). מרדכי רמז שסא (פסולת שנתערב עם אוכל, שלא יברור, אלא דרך אכילתו יקחם ויאכלם). וראה מחנה יוסף שבת סי' לא.

וכן הוא לקמן סי' שכ סוף ס"ב (כל שהוא דרך אכילה אינו מעין מלאכה כלל, ואף חכמים לא גזרו בו, כמ"ש בסי' שי"ט בבורר אוכל מתוך הפסולת), וס"ח (שלא התירו לברור אוכל מפסולת בידו כדי לאכול לאלתר, אלא מפני שדרך אכילה כך הוא, ליטול האוכל בידו מן הפסולת ולאכול, ואינו מעין מלאכה). סי' שכא ס"י (וכל שהוא דרך אכילה אין בו משום מלאכה, כמ"ש בסי' שי"ט לענין בורר אוכל מתוך הפסולת כדי לאכלו לאלתר, שאין בו משום מלאכה הואיל ודרך אכילה כך הוא, ומותר אפילו לכתחלה).

[1845] כדלקמן סכ"ג (שאין איסור בורר ומשמר אלא במתקן הענין קודם אכילה או שתיה שיהיה ראוי לאכילה או לשתיה, שזהו דרך מלאכה).

[1846] מ"מ פ"ח הי"ב (נראה מן ההלכות שפסולת מתוך אוכל לעולם חייב). ב"י ד"ה ומ"ש ומכל מקום (אבל בשבת דוקא לברור אוכל מתוך פסולת, אבל פסולת מתוך אוכל בכל גוונא חייב חטאת). רמ"א ס"ד (ואפילו האוכל מרובה ויש יותר טורח בברירת האוכל, אפילו הכי לא יברר הפסולת, אפילו כדי לאכול לאלתר).

ורק לענין יום טוב, אם האוכל מרובה על הפסולת הצריכו לברר הפסולת, כדלקמן סי' תקי ס"ד (כשהאוכל מרובה על הפסולת, שיש יותר טורח בברירת האוכל מתוך הפסולת מבברירת הפסולת מתוך האוכל, לפיכך הצריכו אותו לברור הפסולת, כדי למעט בטורח ביום טוב).

[1847] אביי שם (ולבו ביום לא יברור, ואם בירר, נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת. אמרוה רבנן קמיה דרבא, אמר להו שפיר אמר נחמני (אביי)). שו"ע ס"ב (הבורר אוכל מתוך פסולת בידו להניחו, אפילו לבו ביום, נעשה כבורר לאוצר וחייב).

[1848] הגהות מרדכי ר"פ כלל גדול (להתחיל ולגמור אחר ברירתו, אבל לאכול אחר שעה, נעשה כבורר לאוצר). הובא בב"י ריש הסי'. רמ"א ס"א (לצורך אותה סעודה שמיסב בה מיד, מקרי לאלתר). מ"א סי' שכא ס"ק טו (ועכ"פ אסור לעשות עד יציאת בית הכנסת, דבעינן סמוך לסעודה ממש).

ומכל מקום יש הפרש בין "לאכלו לאחר זמן, אפילו בו ביום ... חייב" (דלעיל סעיף הקודם), לבין "אם לא יאכל עד לאחר שעה אסור" (האמור כאן).

אך כל שהוא סמוך לסעודה, מותר לברור לצורך כל אותה סעודה, אף על פי שתימשך איזה זמן[1849]. ואפילו אחרים מסובין עמו מותר לברור לצורך כולם[1850].

ואם נשתייר מברירתו עד לאחר הסעודה, אין בכך כלום, כיון שבירר בהיתר[1851]. ובלבד שלא יערים[1852]:

בורר אוכל מאוכל, וכלי מכלי

ד אין איסור משום בורר אלא בבורר פסולת מאוכל, או להיפך, אבל אם בורר אוכל מאוכל, אפילו אינו חפץ לאכול כלל אלא אחד מהם והשני נוטלו וזורקו, אינו נקרא פסולת בשביל כך, הואיל והוא ראוי לאכילה. ולפיכך מותר לברור אותו מתוך האוכל שחפץ לאכול, ואין בזה משום בורר פסולת מתוך אוכל[1853].

ואם אינו ראוי לאכילה אלא מתוך הדחק, אף על פי שאינו נקרא פסולת גמור, ואין איסור בברירתו מן התורה, מכל מקום אסור מדברי סופרים כמו בפסולת גמור[1854]. ולכן אסור להסיר העלין המעופשים מן הירק (שקורין שלאטי"ן), אפילו אם הן ראויין לאכילה על ידי הדחק, אלא יברור הירק מן העלין, דהיינו האוכל מתוך הפסולת[1855].

וצריך ליזהר שלא לברור עד לאחר יציאת בית הכנסת, שיהא סמוך לסעודה ממש, ואז מותר לברור כל

וכן הוא לקמן ס"ד (וצריך ליזהר שלא לברור עד לאחר יציאת בית הכנסת, שיהא סמוך לסעודה ממש), וס"ו (לאכלו לאלתר, ולא מסעודה לסעודה), וס"ט (לאכול ממנה לאלתר, אבל לא כדי לאכול לאחר שעה, משום איסור ברירה). סי' שכא ס"י (ליזהר שלא יתחילו עד אחר יציאה מבית הכנסת, שצריך שהיא סמוך לסעודה ממש, כמו שנתבאר בסי' שיט לענין בורר). סי' תקי ס"ג (בורר בשחרית לאכול בין הערבים ... בשבת חייב חטאת, אפילו בורר אוכל מתוך הפסולת). וראה מראי מקומות וציונים. שבת כהלכה פי"ב ביאורים יג.

[1849] ר"ח עד, ב (ומסקינן לשמעתיה שיעור מה שמיסב על השולחן באותה סעודה בלבד). רא"ש פ"ז סי' ד (ושיעור לאלתר פירש ר"ח ז"ל, שיעור מה שמיסב על השולחן לאותה סעודה). ר"ן שם (לב, א) ד"ה ונמצא (ושיעורא דלאלתר כתבו בשם רבינו חננאל ז"ל, דהיינו שיעור מה שמיסב על השולחן באותה סעודה בלבד). רמ"א ס"א (כל מה שצריך לאכול באותה סעודה).

וכן הוא לקמן סעיף הבא (ואז מותר לברור כל מה שצריך לאכול ממנו באותה סעודה).

[1850] תוס' עד, א ד"ה בורר ומניח (פירוש לצורך אחרים). רמ"א שם (ואפילו אחרים אוכלים עמו, שרי). וראה שבת כהלכה פי"ב הערה ט.

[1851] מלבושי יום טוב על הלבוש ס"ב (כיון שבהיתר ובדינא עשה, לא יתחייב למפרע). הובא באליה זוטא סק"ב.

[1852] ראה תהלה לדוד ס"ק ב. שו"ת רב פעלים חלק א סוס"י יב. שבת כהלכה פי"ב ביאורים טו ד"ה ובנוגע.

[1853] מ"מ הל' שביתת עשור פ"א ה"ג (לא מקרי בורר אלא מתוך פסולת גמור, או מין אוכל ממין אוכל אחר ... אבל זה הכל מין אוכל אחד, ואין העלין האלו פסולת גמור, ולא ראויין להקרא פסולת). תרומת הדשן סי' נז (לא חשיב ברירה אלא דווקא בשני מינים, ולא במין אחד כלל, דודאי דוקא נקט התנא, וכן כל המחברים, שני מיני אוכלין). רמ"א ס"ג (אבל כל שהוא מין אחד, אף על פי שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות, לא מיקרי ברירה ... הואיל ואינו בורר מין אחד מתוך חבירו). מ"א סי' תק ס"ק ס"ק יב (היינו בדבר שהוא פסולת גמור, או בב' מיני אוכלין, אבל הכא הוא מין אחד ואינו פסולת).

וכן הוא לקמן ס"ו (כל שהוא מין אחד, אף על פי שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות, אינה נקראת ברירה כלל, הואיל והכל ראוי לאכילה ואין כאן פסולת, ומותר לברור בכל ענין שירצה), וסכ"ב (אין איסור כלל אפילו מדברי סופרים בברירת מין אוכל אחד, דהיינו אפילו בורר חתיכות קטנות מתוך חתיכות גדולות קצת, אע"פ שמשליך הקטנות ארצה, אינן נראין כפסולת בשביל כך, הואיל והן ראויין לאכילה, ורגילות הוא לאכלן), וסי' תק סי"ח (אין איסור בורר שייך אלא בבורר ומפריד שני מינים זה מזה, או פסולת מתוך האוכל, שהן כעין שני מינים).

[1854] מ"מ שם (ואפשר שראויין לאכילה על ידי הדחק, וכיון שכן, אין בזה אלא משום שבות בשבת). מ"א סק"ה (אלא אם כן קצת אין ראוי לאכול, אלא על ידי הדחק ... דאז פטור אבל אסור ... מ"מ הל' שביתת עשור).

וכעין זה לקמן סכ"א-ב (אין מסננין את החרדל מהסובין שלו. אע"פ שגם הם ראויים לאכילה, ואין הסובין פסולת כלל, ואין בו משום בורר מן התורה, אף על פי כן אסור מדברי סופרים מפני שנראה כבורר אוכל מתוך הפסולת, הואיל ומסנן כדי לאכול החרדל ולהשליך הסובין ... שהחלבון אף ששם אוכל עליו, מכל מקום אינו ראוי לאכלו כך כמות שהוא, וגם רגילין להשליכו עם הפסולת, לכן הוא נראה כפסולת לגבי החלמון הנאכל כמו שהוא עם החרדל, ואסור מדברי סופרים), ושם נסמן (הערות 1957. 1966).

[1855] מ"א ס"ק ג (ועיין מה שכתבתי סוס"י תרי"א, דאפילו אין העלין הללו פסולת גמור, שראוי לאכילה על ידי הדחק, אסור לברור הפסולת עיי"ש). והוא מה שכתב בסי' תריא ס"ק ב (כיון שאין העלין הללו פסולת גמור, ולא ראוי להקרא פסולת, ואפשר שראוים לאכילה על ידי הדחק, אין בזה בשבת אלא שבות).

וראה לקמן סי' תריא ס"ה (שהתירו לקנב ירק, דהיינו לנתק העלים מן הקלחים כדי להשוותם, שיהיו מוכנים לחתכם, וכן להדיח אותו, שיהיה מוכן לבשלו בערב מיד ... אף על פי שאסורים בשבת, שהרי הוא טורח ומכין משבת לחול, כיון שאין צריכים היום עד לערב). אבל אם רוצה להסיר העלין המעופשים מן הירק, אסור מדברי סופרים אף מטעם בורר, שלא התירוהו אף ביום הכיפורים.

מה שצריך לאכול ממנו באותה סעודה[1856]:

ה במה דברים אמורים שמותר לברור אוכל מאוכל, כשהכל מין אחד[1857]. אבל אם היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, ורוצה לברור לאכול אחד מהם לאלתר ולהניח השני לאכלו לאחר זמן, הרי אותו המין שרוצה לאכלו לאלתר נקרא אוכל והשני חשוב כפסולת[1858].

ולכן צריך לברור בידו אותו שרוצה לאכלו לאלתר מתוך השני, דהיינו אוכל מתוך הפסולת, ולא להיפך[1859]. ואם בוררו ומניחו לאכלו לאחר זמן, אפילו לבו ביום, חייב[1860]:

ו שני מיני דגים נקראים ב׳ מיני אוכלים, ואסור לברור בידו אלא אותו המין שרוצה לאכלו לאלתר[1861], ולא מסעודה לסעודה[1862].

ואע״פ שהמין של מין אחד הן גדולות וניכרות כל אחת בפני עצמה, ואפשר שלא שייך כאן ברירה כלל, אעפ״כ אין להקל, כי ספק חיוב חטאת הוא[1863].

אבל כל שהוא מין אחד, אע״פ שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות, אינה נקראת ברירה כלל, הואיל והכל ראוי לאכילה, ואין כאן פסולת, ומותר לברור בכל ענין שירצה, אפילו כדי לאכול לאחר זמן בו

[1856] רמ״א ס״א (כל מה שצריך לאכול באותה סעודה).

וכן הוא לעיל סעיף הקודם (ואינו קרוי לאלתר אלא סמוך לסעודה ממש, אבל אם לא יאכל עד לאחר שעה אסור. אך כל שהוא סמוך לסעודה, מותר לברור לצורך כל אותה סעודה, אף על פי שתימשך איזה זמן), ושם נסמן (הערות 1848-1849).

וראה אהלי שם ח״ח ע׳ רו-ח. קובץ הערות וביאורים תשדמ ע׳ 56.

[1857] כנסמן לעיל (הערה 1853).

[1858] ברייתא עד, א (היו לפניו מיני אוכלין ... ואם בירר חייב חטאת), לגירסת הר״ח ותוס׳ שם ד״ה היו (היו לפניו שני מיני אוכלין גרסינן, וכן פירש ר״ח, דבאוכל מתוך אוכל שייכא ברירה, שבורר אותו שאינו חפץ לאכול מתוך אותו שרוצה לאכול, דאותו שאינו חפץ בו חשיב פסולת לגבי אותו שחפץ לאכול). רא״ש פ״ז סי׳ ד (והבורר שני מיני אוכלין, אותו שרוצה לאוכלו עתה מיקרי אוכל, ואידך מקרי פסולת). רמב״ם פ״ח הי״ג (היו לפניו שני מיני אוכלין מעורבין). מרדכי רמז שסא (יזהר אדם משני מיני פירות שנתערבו). טור ושו״ע ס״א (או שהיו לפניו שני מיני אוכלים), וס״ג (היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים). מ״א סוף ס״ק טו (ואפשר דלא שייך ברירה אלא בדברים המעורבים).

ואף פירורים גדולים לגבי פירורים דקים כקמח חשובים כשני מינים, כדלקמן סי׳ תקד ס״ו (אבל מכל מקום צריך ליזהר שלא לברור פירורין הגדולים קצת מתוך פירורים הנטחנים ודקים כקמח לפי שהן חשובים כשני מינים שונים שאסור לברור מין אחד מתוך חבירו). וראה שבת כהלכה פי״ב ביאורים יח.

ולענין חלמון וחלבון של ביצה – ראה לקמן סכ״א (שבאמת שניהם מין אוכל אחד הם), ושם נסמן (הערה 1965).

ואף בקליפות לא שייך ברירה אלא כשמעורבים, כמבואר בהלכתא רבתא לשבתא (אם מונחת איזה חתיכת קליפה בין חתיכות פרי ... אם הקליפות מונחות לבדן בלי שום פרי ביניהן), ושם נסמן (הערה 2393).

[1859] שו״ע ורמ״א ס״ג (היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד, ומניח (השני כדי) לאכול מיד). מ״א סק״ד (כונת רמ״א למ״ש הטור, דאותו שרוצה לאכול עתה חשוב כאוכל, והשני חשוב פסולת, ואם כן צריך לברור זה שרוצה לאכול, ולהניח השני, אבל איפכא לא, דהוי פסולת מתוך אוכל).

[1860] רמב״ם ושו״ע שם (ואם בירר והניח לאחר זמן, אפילו לבו ביום, כגון שבירר שחרית לאכול בין הערבים, חייב). וראה לקמן הערה הבאה.

והיינו בין אם ברר את מה שרוצה לאכול לאחר זמן, מתוך מה שרוצה לאכול עתה, שחייב משום בורר פסולת מתוך אוכל.

ובין אם בורר את מה שרוצה לאכול לאחר זמן, מתוך מה שאינו רוצה לאכול בו ביום, שחייב משום בורר אוכל מתוך פסולת כדי לאכלו לאחר זמן.

[1861] תרומת הדשן סי׳ נז (שני מיני דגים, לאו מין אחד מיקרי). רמ״א ס״ג (ושני מיני דגים מיקרי שני מיני אוכלים, ואסור לברור אחד מחבירו, אלא בידו, כדי לאכלן מיד).

[1862] תרומת הדשן שם (לשייר מקצתן לסעודה אחרת ... להשהותן לסעודה אחרת). מ״א ס״ק ו (היינו מסעודה לסעודה).

אלא שבתרומת הדשן מיירי בשני מיני דגים, ואילו במ״א כתב כן אף לענין שני מיני אוכלים (שבשו״ע ס״ג). וכאן מחלק בינם, שלענין שני מיני אוכלים, כתב לעיל ס״ד ״מה שצריך לאכול ממנו באותה סעודה״, ולענין דגים כתב כאן ״מסעודה לסעודה״. וטעם החילוק נתבאר בתהלה לדוד ס״ק ח (והיינו כיון דב׳ מיני דגים לא ברירה לתרומת הדשן כל כך דשייך בהו ברירה, לכן הקיל דוקא מסעודה לסעודה). וראה שבת כהלכה פי״ב ביאורים יז.

[1863] תרומת הדשן שם (נראה דמאד היה כנגד סברת הלב, דשני מינים שניכרים בהפרדתם חתיכות גדולות שמונחים יחד, דיהא ברירה שייכא בהו ... אפס הואיל וכתב בסמ״ג [כנסמן לעיל הערה 1835], דהבורר פסולת מתוך האוכל, ואפילו בורר לאלתר חייב חטאת, אין לחלק ולהקל בלא ראיה ברורה). רמ״א שם (אף על פי שהחתיכות גדולות, וכל אחת נכרת בפני עצמה).

ואם שני המינים גדולות, ראה איל משולש. קובץ הערות וביאורים תשדמ ע׳ 56.

ביום[1864].

ואפילו היו שני מינים, ובורר משניהם יחד הגדולות מתוך הקטנות, מותר, הואיל ואיננו בורר מין אחד מחבירו[1865]:

ז הבורר תורמסין מתוך פסולת שלהם, חייב[1866], מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם כשישלקו אותם עמהם, ומבלעדי כן הם מרים מאד, לפיכך הם חשובים פסולת, ופסולת שלהם הממתקת אותם חשובה אוכל, ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל, וחייב[1867] אפילו בורר בידו כדי לאכול לאלתר[1868]:

ח כשם שיש איסור ברירה באוכלין, כך ישנו בשאר דברים המעורבים עם הפסולת שלהם, או שהם ב׳ מינים מעורבים, כגון אם היו לפניו ב׳ מיני כלים מעורבים, ורוצה לברור מין אחד מחבירו כדי להשתמש בו, הרי מין זה חשוב כאוכל והשני חשוב כפסולת[1869]. וצריך לברור האוכל מתוך הפסולת ולא להפך, אעפ״י שאחד מהם גדול מחבירו וניכר בפני עצמו. וגם צריך שיברור כדי להשתמש בו לאלתר[1870], כמו שנתבאר בשני מיני אוכלין[1871]:

מלאכת דש במלילות אגוזים וקטניות

ט אין[1872] מוללין מלילות[1873] כדרכן בחול, דהיינו לשפשף שבלים בכפות ידיו כדי שיפול הזרע מהן[1874], אלא מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו[1875].

[1864] כדלעיל ס״ד (אם בורר אוכל מאוכל, אפילו אינו חפץ לאכול כלל אלא אחד מהם, והשני נוטלו וזורקו, אינו נקרא פסולת בשביל כך, הואיל והוא ראוי לאכילה, ולפיכך מותר לברור אותו מתוך האוכל שחפץ לאכול, ואין בזה משום בורר פסולת מתוך אוכל), ושם נסמן (הערה 1853).

והיינו בין לברר את מה שרוצה לאכול בו ביום מתוך מה שרוצה לאכול עתה, ובין לברר את מה שרוצה לאכול בו ביום מתוך מה שרוצה לאכול למחר.

[1865] תרומת הדשן שם (שיקח משני המינים להשהותן לסעודה אחרת, אם לא ירצה לברור אותן שיאכל עתה. ונראה דבכה״ג לא חשיב בורר, הואיל ובורר משני המינים, הוה כאלו בורר ממין אחד). רמ״א שם (ואפילו היו שני מינים ובורר משניהם ביחד הגדולות מתוך הקטנות, או להיפך, שרי, הואיל ואינו בורר מין אחד מתוך חבירו).

[1866] **חזקיה שם** עד, סוע״א (חזקיה אמר הבורר תורמוסים מתוך פסולת שלהן חייב). שו״ע ס״ה (הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהם, חייב).

[1867] גמרא שם (דשלקי ליה שבעא זימני, ואי לא שקלי ליה מסרח, וכפסולת מתוך אוכל דמי), וכגירסת הב״ח שם (ואי לא שלקי). **רמב״ם** פ״ח הי״ג, ושו״ע שם (מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם כשישלקו אותו עמהם, ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל, וחייב).

[1868] כנסמן לעיל (הערה 1835). ולכאורה כוונת הדברים, שאסור לחתוך חלק מהתורמוסין כדי לאכלם לאלתר. וראה מה שהאריך בזה בשבת כהלכה פי״ב ביאורים ו.

[1869] גמרא עד, ב (האי מאן דעבד חביתא (של חרס, רש״י), חייב משום שבע חטאות), ופרש״י (טוחן הרגבים ... ובורר הצרורות הגסות מתוכן). **ט״ז** סוף סקי״ב (כתבו התוס׳ היו לפניו ב׳ מיני אוכלים גרסינן כו׳ עכ״ל. ונראה לכאורה דרצו לומר דאין שייך ברירה אלא במידי דאוכל, אבל בשאר דברים, כגון לברור כלי מתוך כלים, אין שייך בזה איסור ברירה ... אלא דאיתא בגמרא אחר כך שם אמר רבא האי מאן דעביד חביתא חייב משום ז׳ חטאות, וחשיב רש״י בורר ביניהם, דהיינו בורר הצרורות הגסות מתוכן כו׳. ואם כן צריך לומר הא דכתבו התוס׳ מיני אוכלין גרסינן, לרבותא, דאפילו באוכל מתוך אוכל אמרינן דהנשאר הוה פסולת).

וראה קובץ הערות וביאורים תשמג ע׳ 58. תשצב ע׳ 64. אהלי שם ח״ח ע׳ רה.

[1870] שזה מותר, כל זמן שאינו לאור הנר, כדלעיל סי׳ ערה סי״א-ב.

[1871] לעיל ס״ה-ו.

[1872] בסעיף שלפנינו יתבארו כמה סוגי מלאכת דש:

(א) במלילות: המפרק בידו תולדת דש. המשפשף בכפי ידיו אסור מדברי סופרים. המולל בראשי אצבעותיו, יש מתירין על מנת לאכלן לאלתר, ויש אוסרים. נמללו מערב שבת, מותר לקלוף, כדי לאכלן לאלתר.

(ב) באגוזים ולוזים: אסור לפרקם מקליפה העליונה הירוקה. המוללם בראשי אצבעותיו – יש אוסרים, וטוב להחמיר. לשבור את העליונה הירוקה יחד עם הקליפה הקשה – מותר. לקלף הקליפה הפנימית הדקה – מותר.

(ג) בקטניות: המולל בראשי אצבעותיו, יש מתירים ויש אוסרים. לפרק בידים – מפרק גמור. כשהשרביטין רכים וראוים לאכילה – יש מתירים, ובפסקי הסדור כתב – שבעל נפש יחמיר גם בזה. אם נותקו מהשרביטין לפני שבת, מותר להוציאם מהנרתיקים בשבת. ובפסקי הסדור אוסר גם בזה.

[1873] **ביצה [י]ב, ב** (המולל מלילות מערב שבת), ובתוס׳ שם יג, ב ד״ה ואם (דמולל מלילות מערב שבת וכו׳, משמע הא בשבת אסור). טור ושו״ע ס״ו (אין מוללין מלילות).

[1874] רש״י שבת קכח, א ד״ה שלא (ומהו מולל, כגון אם בא לאכול הזרע, מולל השרביטין שהזרע בתוכם). פירוש המשניות להרמב״ם מעשרות פ״ד ה״ה (המלילה בלשונם היא המעיכה והעשוי בין האצבעות וכפות הידים).

ואע"פ שמפרק האוכל מתוך השבלים[1876] בידים, והמפרק ביד הוא תולדת הדש בכלי כמ"ש בסי' ש"ה[1877]. מכל מקום כיון שאינו מפרק אלא כלאחר יד כדי לאכול (לאלתר[1878]), מותר. ולא גזרו משום שמא ימלול כדרכו. מפני שאף המולל כדרכו אינו אלא מפרק כלאחר יד, כיון שאינו נוטל האוכל ומפרקו בידו ממש[1879], אלא שמולל השבולת והדגן נופל, ואין דרך לעשות כן אלא בכלי המיוחד

וכן הוא לקמן סי' תקי ס"א (למלול שבלים של תבואה בידיו, כדי שיפול הזרע מן השבולת).

[1875] **שבת קכח**, א (וחכמים אומרים מולל בראשי אצבעותיו ואוכל, ובלבד שלא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול). ביצה יג, ב (כיצד מולל ... רבא אמר כיון דמשני, אפילו חדא אכולהו נמי), דהיינו שמותר אפילו חדא [גודל] אכולהו [על גבי שאר כל אצבעותיו], וכדעת הפוסקים דמיירי בשבת.

רי"ף שבת נא, א (ומסקנא אם בא למלול בשבת היכי מולל ... רבא אמר כיון דקא משני, אפילו טובא נמי ... והלכתא כרבא, דקיימי רבנן כותיה, דאמרי בראשי אצבעותיו). מלחמות שם (ודאי בשבת הדברים אמורים, והא דאמר רבא לאושפזיכניה מוללין מלילות ומפרכין קטניות ביום טוב, למימרא דביום טוב מותר כדרכו, ובשבת אסור אלא על ידי שינוי). רמב"ם הל' שבת פכ"א הי"ד (המולל מלילות מולל בשנוי, כדי שלא יראה כדש), ומ"מ (דעת רבינו כדעת ההלכות, שבשבת מותר בשנוי, וביום טוב מותר אפילו כדרכו, כמ"ש פ"ג מהלכות יום טוב. וכן נראה מן התוספתא כדבריהם, ועיקר), והל' יום טוב פ"ג הט"ו (מוללין מלילות ומפרכין קטנית ביום טוב) ומ"מ (וסובר רבינו שביום טוב מוללו כדרכו בלא שינוי, וכן דעת ההלכות. ומה שאמרו שם כיצד מולל והצריכו שינוי, הוא בשבת בדוקא, כנזכר פרק כ"א מהלכות שבת, וכמו שכתבתי שם. ואע"פ שיש חולקין, כן עיקר). רשב"א שבת קכח, א (כדברי הרב אלפסי ז"ל שפסק שמותר למלול בשבת כביום טוב, אלא שבשבת על ידי שינוי בראשי אצבעותיו, וביום טוב אפילו כדרכו). רא"ש שבת פי"ח סוס"י ב (כלשון הרי"ף שהועתק לעיל). טור כאן (אין מוללין מלילות בשבת, אלא מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו), ובסי' תקי (מוללין מלילות ... ביום טוב). והיינו שבשבת התיר בשינוי, וביום טוב לא הצריך שינוי. ר"ן ביצה ו, ב (דבשבת מותר למלול על ידי שינוי, כדמוכח ההיא דמפנין, וביום טוב מותר למלול בלא שנוי כלל). שו"ע כאן ס"ו (אלא מולל בשינוי מעט, בראשי אצבעותיו), ובסי' תקי ס"א (מוללין מלילות ... כדרכן, ביום טוב). ים של שלמה ביצה פ"א סי' לח (הרי"ף והרמב"ם והרא"ש בפרק מפנין סוברין, דהאי כיצד מולל כו' בשבת איירי, ושם הוא דבעי שינוי, אבל ביום טוב מותר למלול כדרכו, בלא שום שינוי. וכן הסכים המ"מ, וכן יראה מדעת הר"ן והטור, ועיקר).

ונתבאר לקמן סי' תקי בקונטרס אחרון ס"ק א (העיקר כסברא הראשונה ... שהיא דעת הרי"ף ורמב"ם ורמב"ן ורשב"א וראה"ש וטור ור"ן ומגיד משנה ושו"ע ורש"ל).

*

ומה דקיי"ל כרבא "כיון דמשני, אפילו חדא אכולהו נמי". אזיל לשיטתו, כדלקמן סי' שכא ס"ז (מותר לכתוש אותו בשינוי גדול מדרך החול, כגון ביד של סכין וכיוצא בו, אפילו הרבה ביחד), ונתבאר לקמן שם (הערה 2283).

[1876] רמ"א ס"ו (ואף על פי שמפרק האוכל מתוך השבלים, הואיל ואינו מפרק רק כלאחר יד, כדי לאכול, שרי).

ובא לבאר כאן את דברי הרמ"א:

(א) מרש"י ור"ן נראה שמפרק דגן מהשבולת היא תולדת דש, אבל המולל והדגן נופל מאליו, אינו אסור אלא מדרבנן.

(ב) הטעם הוא כעין האמור ברש"י לענין פריקה על ידי זריקה, שהוא מפרק כלאחר יד, כך גם המולל והדגן נופל מאליו.

(ג) אף שעיקר דישה על ידי כלי, והדגן נופל מאליו, מכל מקום ביד אין דרך לעשות כן, אלא לפרק ביד.

(ד) כשמוסיף שינוי, למולל בראשי אצבעותיו, יש מתירין לגמרי.

[1877] סכ"ח (וכל המפרק אוכל או משקה ממקום שנתכסה בו ... הרי זה תולדת הדש). והיינו אפילו ביד, כדלקמן (הערה 1891).

[1878] שבת שם (מולל בראשי אצבעותיו ואוכל, ובלבד שלא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול), ואפשר הכוונה דהיינו שמולל רק מעט כדי לאכלו לאלתר דוקא, ואולי זוהי גם כוונת הרמ"א (ואינו מפרק רק כלאחר יד כדי לאכול, שרי).

ואפשר הכוונה, שאף שבשינוי מותר משום דש, מכל מקום היינו דוקא כדי לאכול לאלתר, משום איסור ברירה, כדלקמן בסמוך (שיזהר שלא יקלוף אלא מה שצריך לאכול לאלתר, ולא כדי לאכול לאחר שעה ... מותר להוציאה מהם כל מה שרוצה לאכול ממנה לאלתר, אבל לא כדי לאכול לאחר שעה, משום איסור ברירה), ושם נסמן (הערה 1888).

[1879] **ב"י** ריש **סי' תקי** (וכתב הר"ן מוללין מלילות, דדש כלאחר יד הוא, ואפילו בשבת לאו איסורא מדאורייתא הוא, אלא מדרבנן), **בשם הר"ן** ביצה ו, א ד"ה אושפיזכניה (מוללין מלילות, דדש כלאחר יד הוא, ואפילו בשבת לאו איסורא מדאורייתא הוא, אלא מדרבנן).

וכן הוא ברש"י ביצה יב, ב. דאמרינן בגמרא שם (אושפזיכניה דרבא בר רב חנן הוה ליה אסורייתא דחרדלא, אמר ליה מהו לפרוכי (השרביטין ולהוציא הזרע ביום טוב ... דתולדת דישה הוא, רש"י) ומיכל מנייהו ביום טוב. לא הוה בידיה. אתא לקמיה דרבא אמר ליה מוללין מלילות (דדש כלאחר יד הוא, ואפילו בשבת לאו דאורייתא הוא, אלא מדרבנן, רש"י) ומפרכין קטניות ביום טוב).

הרי התחיל במפרך השרביטין כדי "להוציא הזרע" בידיו, וכתב שהיא תולדת דישה, ומסיים במולל כדי שיפול הזרע מאליו, וכתב שהוא "דש כלאחר יד".

ונתפרש בקונטרס אחרון שם (וכוונתו שהוא שאל ממנו אם מותר להוציא הזרע ביד, והשיב לו ממוללין מלילות ... והזרע נופל מאליו).

לדישה[1880]. אלא שאעפ"כ אסור מדברי סופרים, ועל ידי שינוי לא גזרו.

ויש מחמירין[1881] שלא למלול כלל שבלים של תבואה, וכן שרביטין של קטניות[1882], אפילו בראשי אצבעותיו. ולכן אסור לפרק אגוזים לוזים או אגוזים גדולים מתוך קליפתן העליונה הירוקה[1883], שעל

והיינו שאינו אסור מהתורה אלא דש בכלי או מפרק ביד, משא"כ כשמולל בידיו הוי דש כלאחר יד ואסור רק מדברי סופרים, וכדלקמן סי' תקי ס"א (ואף על פי שהוא מפרק דבר מגידולו, ואילו היה עושה כן בשבת על ידי כלי המיוחד לכך, או שהיה מפרק הזרעונים בידיו ממקום חיבורם, היה חייב משום דש).

ונתבאר בחידושי צמח צדק עג, סוע"ג (ורוצה לומר, דדש היינו שדש השבולת והדגן נופל, ומפרק הוא להפך, שנוטל האוכל מן השבולת. והנה דישה אין דרך רק בכלי, ולא ביד, ולכן מולל דהוא דומיא דדש שמולל השבולת והדגן נופל, כיון שמולל ביד הוה ליה דש כלאחר יד, דדישה אורחא בכלי. משא"כ מפרק הוא ביד גם כן. ואעפ"כ הוא תולדת הדש בכלי, וחייב עליו ממש, ולכן המקלף שעורים ביד, כיון דהוא מפרק, חייב).

[1880] **רש"י עג ע"ב**. על הא דאמרינן התם (אמר רב פפא האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי חייב ... משום מפרק, רב אשי אמר אין דרך ... פריקה בכך), פרש"י (אין דרך ... פריקה בכך על ידי זריקה, אלא או ביד או בכלי).

והיינו שמה שהובא כאן שאיסור מלילה היא מדרבנן, הטעם בזה כיון שהדגן נופל מאליו על ידי המלילה, כמו הזורק על הדקל ונתפרקו התמרים מאליהם.

עיין במ"ש בסי' תקי בקונטרס אחרון סק"א (כמועתק בהערה הקודמת).

[1881] **רז"ה** (נא, א) ד"ה ואנן (והוי יודע שאסור למלול מלילות של תבואה ושל קטנית בשבת, וההיא דאמרינן התם כיצד מולל, ביום טוב מפרשינן לה ... וזה שהתירו חכמים למלול בשבת, לא התירו אלא בחבילי תלתן כגון סיאה איזוב וקורנית ואמינתא ופיגם, אבל בחבילי תבואה וקטנית לא התירו כלל). הובא בר"ן ביצה ו, ב. ובב"י ד"ה אין מוללין.

והיינו הא דתניא שבת קכח, א (חבילי סיאה אזוב וקורנית ... חכמים אומרים מולל בראשי אצבעותיו ואוכל, ובלבד שלא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול, וכן באמיתא וכן בפיגם).

עיין לקמן **ריש סי' שכא** (חבילי פיאה איזוב וקורנית ... מולל השרביטין בראשי אצבעותיו לאכול הזרע שבתוכן, אבל לא בכל היד כדרך שהוא עושה בחול).

ובטעם החילוק בינם, ראה בהנסמן לקמן שם (הערה 2200).

וכן היא דעת רש"י ביצה יג, ב ד"ה כיצד מולל (ביום טוב, דאמרן לעיל מוללין מלילות), ותוס' שם (פירוש ביום טוב, ובשבת אסור למלול). מרדכי ביצה רמז תרסא (בשבת אסור למוללו). הובא ברמ"א שם (ויש מחמירין).

*

והיינו שלפי דעה האוסרת כאן, התירו למלול בראשי אצבעותיו ביום טוב, ולפי דעה המתרת כאן בראשי אצבעותיו, ואוסרת בכפות ידיו, התירו ביום טוב אף בכפות ידיו, כדלקמן סי' תקי ס"א (מותר למלול שבלים של תבואה בידיו כדי שיפול הזרע מן השבולת ... כיון שאיסור הדישה לצורך אכילה אינו אלא מדברי סופרים, לא גזרו אלא על דישה גמורה שכיוצא בה בשבת חייב חטאת. ויש חולקין על זה ואומרים דאף ביום טוב לא התירו למלול ולפרך אלא על ידי שינוי, דהיינו שימלול ויפרך בראשי אצבעותיו של ידו אחת בלבד).

ובקונטרס אחרון שם ס"ק א (והא בהא תליא, כמבואר בראשונים). והיינו ששתי הדעות לענין יום טוב תלויות בשתי הדעות לענין שבת. ויתבאר לקמן שם.

[1882] ככל האמור לעיל לענין מלילות, כן הוא גם לענין שרביטין של קטניות (שבתמונה השמאלית), שבכל שרביט יש כמה קטניות:

(א) אם מפרק ביד, היא תולדת דש, כדלקמן בסמוך (אסור לפרק השרביטין בשבת ולהוציא הקטניות מתוכן (בידים, כי זהו מפרק גמור)).

(ב) אם מוללן בידיו, והקטניות נופלות, אסור מדברי סופרים.

(ג) אם מוללן בראשי אצבעותיו, תלוי בשתי הדעות לענין מלילות, כאמור כאן.

ועוד שני נושאים יש בקטניות, שבהם ידון לקמן בסמוך:

(ד) אם השרביטין רכים הראוין לאכילה, הוי כמפריד אוכל מתוך אוכל.

(ה) אם הקטניות נותקו מהשרביטין לפני שבת, ונשארו מונחות בתוכן, אינו דומה לדש.

[1883] והיינו שיש שלושה קליפות באגוזים (הן האגוזים הגדולים, והן האגוזים הקטנים הנקראים לוזים):

(א) הקליפה הקשה, שבה הם מגיעים לחנויות (כפי שרואים בתמונה הימנית).

(ב) בשעה שקוטפים אותן מהעץ, יש קליפה ירוקה נוספת על גבי הקליפה הקשה (כפי שרואים בשתי התמונות האמצעיות, לוזים ואגוזים).

(ג) לפעמים יש קליפה נוספת, פנימית, דקה, על גבי הפרי תחת הקליפה הקשה (כפי שרואים בבוטנים וכיו"ב).

גבי קליפה הקשה והעבה, אפילו בראשי אצבעותיו[1884]. וטוב להחמיר, מאחר שיכול לשברן ולאכלן כך בלא פירוק[1885]. אבל מותר לשבר, ולקלוף מהן קליפה הדקה שעל גבי הפרי, תחת הקליפה הקשה הנשברת. שאין איסור מפרק שייך אלא בקליפה העליונה[1886].

וכן מותר לקלוף תבואה ומיני קטניות שנמללו מהשבלים והשרביטין מערב שבת[1887]. רק שיזהר שלא

ועל זה מבאר כאן:
(א) אסור לפרק את האגוזים והלוזים מהקליפה הירוקה משום תולדת דש.
(ב) אם מוללן בראשי אצבעותיו, תלוי בשתי הדעות הנ"ל (במלילות וקטניות).
(ג) מותר לשברן יחד עם הקליפה הקשה (בלא פירוק הקליפה הקשה מהירוקה).
(ד) מותר לקלוף מהן את הקליפה הדקה שתחת הקליפה הנשברת.

[1884] **מהרי"ל** מנהגים הל' שבת סי"ב (לוזים שקורין הזילנוס, ודאי אסור ליטלם בשבת מתוך השומר חיצונה שלהן, שקורין לייפון, דודאי מפרק הוא). רמ"א שם (ולכן אסור לפרק האגוזים לוזים או אגוזים גדולים מתוך קליפתן הירוקה). לבוש ס"ו (ולפי דעת המחמירין, אסור לפרק הלוזים או האגוזים הגדולים מתוך קליפתן העליונה הירוקה).

ואף שהרמ"א לא הזכיר דהיינו אפילו בשינוי, מכל מקום מפרש כאן דהיינו "בראשי אצבעותיו". ונתבאר בקונטרס אחרון שם (ומה שכתב רמ"א שם ולכן אסור לפרך כו', היינו אפילו על ידי שינוי, אבל בלא שינוי לכולי עלמא אסור בשבת, כמבואר בראשונים), וכיון שהרמ"א כותב כאן "ולכן אסור", דהיינו שאסור רק לפי דעה האוסרת למלול בראשי אצבעותיו, אם כן מובן שמה שכתב "אסור לפרך", הכוונה היא "אפילו על ידי שינוי".

[1885] **רמ"א** שם (וטוב להחמיר, מאחר דיכול לאכלן כך בלא פירוק).

ונתבאר בקונטרס אחרון שם (משמע דאם אי אפשר לאכלן כך אין צריך להחמיר, לפי שהעיקר כסברא הראשונה), וכדלעיל (הערה 1875).

*

והיינו שבשבירת הקליפה הקשה אין שייך איסור מפרק, הן כששוברים אותה לבדה והן כששוברים אותה יחד עם הקליפה העליונה הירוקה.

וכן הוא לעיל סי' שיד סי"ח (כשסותרו אינו אלא כמי ששובר אגוזים ושקדים בשביל האוכל שבהם).

וטעם הדבר נתפרש לעיל סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק יב (דיכול להוציא הפרי מהאגוז בעודו בקליפתו הירוקה ולא חשיב מפרק ... דמיפקד פקיד הפרי בקליפה).

ונתבאר בחדושי צמח צדק מו, ד (נראה מדברי רבינו סי' שי"ט ס"ט שבשבירת קליפ[ה] הקשה של האגוזים אין שייך איסור מפרק ... ולכאורה יש לומר הטעם, מפרק לא שייך רק כשהאוכל מחובר לקליפה ... משא"כ פרי האגוז אינו מיפקד פקיד רק על דרך אוכל הנתון בתיבה, שיש חלל ביניהם על פי רוב ... וכן כתב אאזמו"ר ז"ל סי' ש"ה סעיף כ"ח ומדובקים זה בזה ויפרק אחד מחבירו כו', משא"כ האגוז תוך קליפתו הקשה אינו מדובק כלל).

והיינו האמור לעיל שם (דש, שמפרק התבואה שהיא אוכל מהשבולת שהיא פסולת ... שהם שני דברים חלוקים זה מזה ומדובקין זה בזה ויפרק אחד מתוך חבירו המכסה עליו). משא"כ כשאינן מדובקים זה בזה, אין זה נחשב דש.

והוא כעין האמור לקמן בסמוך לענין קטניות (אין היתר כלל להוציא הקטניות מתוכם בשבת, אלא אם כן אין הקטניות מחוברות כלל בשרביטין, שכבר ניתקה מהם מערב שבת, אלא שהיא מונחת כך בתוכם, אזי מותר להוציאה מהם).

אמנם מסקנת רבינו בסדורו, הלכתא רבתא לשבתא (יש בהם משום מפרק ... אעפ"י שכבר ניתקו הפולין מהשרביט על ידי הבישול ואינן מחוברים בו).

ואין לומר שלפי זה יהי' אסור גם לשבור האגוזים. שהרי מיד אחר זה מבאר בסדורו שם (טוב למנוע מלאכול אגוזים ולוזים בשבת, אלא אם כן הוציאם מקליפתם מערב שבת ... משום בורר פסולת מתוך אוכל ... יש איסור גדול בטלטולן משום מוקצה כנודע. וקשה להזהר בכל זה). ולא הזכיר כלל שיהי' בזה גם איסור דש.

כותב על זה בחדושי צמח צדק שם (אף שבסידור גבי פולין כתב אע"פ שכבר נתקו הפולין מהשרביט על ידי בישול כו' ... מכל מקום יש לחלק).

וטעם החילוק בין פולין שכבר נתקו, לבין האגוזים שאינם מדובקים, נתבאר בקצות השלחן, בדי השלחן סי' קכו ס"ק ז (ונראה שרוצה לומר, דבקטניות כיון שמתחלה הי' מחובר, יש בו דישה גם אחר שניתקו, משא"כ באגוז שמעיקרא הוא נפרד).

או אפשר טעם החילוק כיון שקליפת האגוזים הקשה, צריך לשברה, ואינה דומה לשרביטי קטניות שצריך לפרקם, כמו במלאכת דש.

ובכל אופן יש לעיין בגרעיני חמניות, שהן קצת דבוקות לקליפה שלהם.

[1886] **עולת שבת** סקי"ד (אבל לשבר האגוזים ולקלף מהאגוזים העור הדק שעליהם, ודאי דמותר לכולי עלמא). אליה זוטא סק"ה (וכתב עולת תמיד דלשבר אגוזים, ולקלף מאגוזים העור הדק, מותר לכולי עלמא בלי פקפוק, ודוקא לתלוש מן השיבלים אסור).

[1887] **ביצה יג**, ב (רב מקלפא ליה דביתהו כסי כסי, ור' חייא מקלפא ליה דביתהו כסי כסי), לפירוש התוס' שם ד"ה ואם קלף (מיירי בשכבר נתלשו מערב שבת מן השבלין, אבל עוד הן בקליפתן החיצונה, ולכך שרי). הובא בב"י סד"ה אין מוללין. מ"א סק"ח (אבל כשנתפרקו הדגן מן השבלים מערב שבת, מותר לקלפו לכו"ע, כדאיתא בגמרא וב"י בשם התוס').

יקלוף אלא מה שצריך לאכול לאלתר, ולא כדי לאכול לאחר שעה[1888], כמו שיתבאר בסי׳ שכ״א[1889].

אבל (לדברי הכל) אסור לפרק השרביטין בשבת ולהוציא הקטניות מתוכן[1890] (בידים כי זהו מפרק גמור[1891]). והעולם נהגו היתר בדבר. ויש שלמדו עליהם זכות[1892] כיון שעודן לחין ואף השרביטין

וכך הוא גם ב״מיני קטניות שנמללו ... השרביטין מערב שבת״, שבזה נסתיימה הדישה, ומותר לקלף. וכדלקמן בסמוך (שכבר ניתקה מהם מערב שבת, אלא שהיא מונחת כך בתוכם, אזי מותר להוציאה מהם כל מה שרוצה לאכול ממנה לאלתר).

ואף שמסקנת רבינו בסדורו, הלכתא רבתא לשבתא (יש בהם משום מפרק ... אעפ״י שכבר ניתקו הפולין מהשרביט על ידי הבישול ואינן מחוברים בו), שלפי זה יהי׳ אסור לכאורה גם לקלוף התבואה שנמללו מהשבלים בערב שבת.

מכל מקום כבר הובא לעיל מהתוס׳ ומ״א בפשיטות להיתר.

וטעם החילוק בינם נתבאר בבדי השלחן סי׳ קכו ס״ק ה (מיהו מה שמסתבר בזה הוא, דאינו דומה דישה של קטניות לדישה של חטים ושעורים, דחטים ושעורים אם מלל את השבלים ונפרדו החטים מהשבלים, נגמר מלאכת הדישה, שאין השבלים מכסים על החטים, וצריך רק להפריד החטים מהפסולת ... אבל קטניות, הדישה שלהם הוא לנתקן מהשרביטין ולשבר ולפתוח את השרביטין, שלא יעכבו את הקטניות מלצאת ... אע״פ שכבר ניתקו הקטניות בפנים מהשרביטין, עוד לא נגמרה הדישה שלהן, וכשפותח את השרביטים אחר כך ומוציא הקטניות, חייב משום מפרק, דזהו גמר מלאכת הדישה).

[1888] **מ״א סוף סי׳ שכא**. על מ״ש הרמ״א שם סי״ט (אסור לקלוף שומים ובצלים כשקולף להניח, אבל לאכול לאלתר, שרי), כתב המ״א שם ס״ק ל (אסור לקלוף, משום בורר).

והיינו שאף באופן שאין בקליפה זו משום דש, עדיין יש בה משום בורר אוכל מתוך פסולת, שמותר רק כדי לאכלו לאלתר, כדלעיל ס״א (ואם בורר האוכל בידו כדי לאכול לאלתר מותר, מפני שנטילת האוכל מתוך הפסולת כדי לאכלו מיד אין זה מעין מלאכה כלל, שדרך אכילה כך הוא).

וכן הוא לקמן בסמוך (אזי מותר להוציאה מהם כל מה שרוצה לאכול ממנה לאלתר, אבל לא כדי לאכול לאחר שעה, משום איסור ברירה).

ולכאורה נראה שכן היא הכוונה גם בפסקי הסדור, הלכתא רבתא לשבתא (בעוד שהפרי מונח בקליפתו, כולו או מקצתו, מותר להסיר קליפתו בידו, ואין בו משום בורר פסולת מאוכל). והיינו שבהסרת הקליפה מן הפרי, ״אין בו משום בורר פסולת מאוכל״; אלא ״משום בורר אוכל מתוך פסולת״, כיון שהוא כדרך אכילתו, ולכן: (א) מותר להסיר קליפתו ״בידו״ דוקא, ולא בכלי, (ב) מותר לאלתר דוקא, ולא כדי לאכול לאחר שעה.

ונתבאר לקמן שם (הערה 2392).

[1889] **עיין במה שכתבתי שם** (סוף הסימן בשוע״ר שם, לא הגיע לידינו).

[1890] **ט״ז** סק״ד (והוא הדין בקטניות שעדיין הם מחוברים בשרביטים שגדלו עמהם). מ״א סק״ח (ושרביטין של קטניות משמע דאסור לפרכן ולהוציא הקטניות).

[1891] **עיין במש״ש בסי׳ תקי** ס״א (לפרך השרביטים של קטניות בידיו ... בשבת, על ידי כלי המיוחד לכך, או שהיה מפרק הזרעונים בידיו ממקום חיבורם ... חייב משום דש), וכמבואר ברמב״ם פ״ח ה״ז (והמפרק הרי היא תולדת הדש וחייב, וכן כל כיוצא בזה, החולב את הבהמה חייב משום מפרק). ונתפרש לקמן שם בקונטרס אחרון סק״א (משמע ברמב״ם פ״ח שכתב סתם המפרק הוא תולדת הדש, והחולב חייב משום מפרק עכ״ל, משמע דמפרק ביד חייב משום שהוא תולדת הדש בכלי ... וכן משמע עוד ממה שכתב הרמב״ם שם הסוחט חייב משום מפרק, וסוחט היינו ביד, ובגמרא אינו חייב אלא על דריכת כו׳, ודריכת היינו בכלי, אלא על כרחך אין חילוק בין יד לכלי, אלא שהדש בכלי הוא אב, והמפרק ביד הוא תולדה). והיינו שהדש בכלי הוא אב, והמפרק ביד, והסוחט בכלי או ביד, שניהם תולדה. וכן הוא בפסקי הסדור, הלכתא רבתא לשבתא (יש בהם משום מפרק לדברי הכל, שהוא תולדת הדש, וחייב חטאת וסקילה ח״ו).

*

וכל זה הוא במלילות ואגוזים וקטניות, משא״כ בקליפת שאר פירות, לא מצאנו מי שאוסר בהם, אף אם הקליפות מדובקות בפרי, ואף אם אינן ראויות לאכילה (כמו בננות וכיו״ב).

והביא על זה בבדי השלחן סי׳ קכו ס״ק ח (בשביתת השבת כללי מלאכת דש אות ה, דדישה לא הוי רק בדבר העשוי להצניע, אך דבר שדרכו רק סמוך לאכילה מותר, והיינו דישת חטים משבלים וקטניות משרביטין ואגוזים מקליפה הירוקה, שכל אלו הדרך להסירם על ידי דישה קודם שמכניסין הפירות לאוצר, ואפילו אם דש אותם סמוך לאכילה אסור. אבל הקליפות שדרך להסירם רק סמוך לאכילה לצורך אכילה, אין בהם ענין דישה כלל. והביא ביאור זה מהאגלי טל). וכן הביא חילוק זה בשבת כהלכה פי״ג באורים ס״ק ד, מכמה פוסקים.

ויש לעיין אם אמנם רגילים לדוש בשדה את הקטניות מהשרביטים, ואין רגילים להביאם למכירה בשרביטים כדי לפרקם קודם האכילה. ובפרט שרביטים אלו שראויין לאכילה (ובפסקי הסדור נתבאר שגם בזה יש לחוש למפרק, כדלקמן הערה הבאה), שרגילים להביאם למכירה בשרביטים.

עוד הביא שם מדברי המגן אבות (להג״ר מרדכי בנעט, בעל הביאור מרדכי), במלאכת הדש ביום טוב (ונראה לי דהחילוק בין מקלף הקליפה מהגרעין או בהיפוך). והיינו שהן בדגן והן בקטניות והן באגוזים מנפצים את הקליפה ומוציאין מהם הגרעינים, משא״כ בקליפת הפירות, הרי קולפים את הקליפה והפרי נשאר במקומו, ואם כן אינו דומה לדש.

ויש לעיין לפי זה ברמונים, שאין מקלפים אותם (כמו בננות וכיו״ב), אלא רגילים לפרך מהם את הגרעינים שלהם.

ראויין לאכילה, אינו אלא כמפריד אוכל מאוכל, ואין בזה משום מפרק כמו שנתבאר בסי׳ ש״ה[1893].

אבל מיני קטניות שאין השרביטין ראויין לאכילה, אין היתר כלל להוציא הקטניות מתוכם בשבת, אלא אם כן אין הקטניות מחוברות כלל בשרביטין, שכבר ניתקה מהם מערב שבת, אלא שהיא מונחת כך בתוכם, אזי מותר להוציאה מהם כל מה שרוצה לאכול ממנה לאלתר, אבל לא כדי לאכול לאחר שעה, משום איסור ברירה[1894]:

י היו לו חטים שנמללו מערב שבת מהשבלים, ועדיין הם מעורבים במוץ, לא ינפה בקנון או תמחוי[1895], גזרה שמא ינפה בנפה וכברה שהוא חייב[1896]. ולא אפילו בשתי ידיו, דהיינו לנערן מיד לחבירתה כדי להפרידן מן המוץ, אלא מנפה בידו אחת בכל כחו[1897], כדי שישנה מדרך החול[1898] (ולא יבא לנפות

[1892] **מלבושי יום טוב** בלבוש ס״ו (ומהר״ש תמה למה אוכלין פולין או קטניות מתוך שרביטהון, והא הוי מפרק ... ולי נראה הואיל ושרביטן עצמן מאכל). **מ״א** שם (וצ״ע דכל העולם נוהגין היתר. וצריך לומר כיון שעודן לחין, ואף השרביט אוכלין אותו, לא הוי מפרק רק כמפריד אוכל מאוכל). **אליה זוטא** סק״ה (והא דאוכלין פולין או קטנית מתוך שרביטין, כתב מלבושי יום טוב, הואיל ושרביטין עצמן מאכל).

אמנם בפסקי הסדור, הלכתא רבתא לשבתא (ובעל נפש יחמיר לעצמו גם במין קטניות (שקורין ארבעס) בעודן בשרביטן, אף שהשרביטין ראויים לאכילה, כי אין זה היתר ברור).

וראה חדושי צמח צדק עד, רע״א. אגלי טל ערך דש ס״ק טו אות יד (בעירובין כ״ח, קור אינו מטמא טומאת אוכלין הואיל וסופו להקשות, עיי״ש בתוס׳ ד״ה קור, ואם כן הוא הדין שרביטי קטניות הואיל וסופן להקשות לאו אוכל חשיבי. וכן כתב הב״י יו״ד סי׳ פד דשרביטי קטניות הואיל וסופן להקשות חשיבי כאילן ... ואם כן הוה ליה מפרק אוכל מפסולת). ובתוס׳ עירובין שם (קור לא מיקרי אוכל כיון דסופו להקשות, ולא נטעי דיקלא אדעתא דקורא).

[1893] סעיף כח (והרי זה כמפריד אוכל מאוכל ואין בזה משום מפרק).

[1894] **ט״ז** ס״ק ד (ואפילו אם כבר נתקו מערב שבת, אין ליקח הקטניות מן הקליפות, אלא מה שרוצה לאכול מיד. כן נראה לענ״ד), לפירוש התוספת שבת ס״ק יג (והיינו משום ברירה, אבל משום מפרק ליכא בהא). וכדלעיל בקליפת תבואה ומיני קטניות (והערה 1888).

ומדייק לכתוב דהיינו דוקא ב״מיני קטניות שאין השרביטין ראויין לאכילה״, משא״כ אם ראויין לאכילה ״אינו אלא כמפריד אוכל מאוכל״, ומותר אף ״כדי לאכול לאחר שעה״. וראה בדי השלחן סי׳ קכ״ו ס״ק ג. שבת כהלכה פי״ג ביאורים ו.

*

בכל אופן למדנו מדברי הט״ז, ש״אם כבר נתקו מערב שבת״, אין בזה איסור מפרק.

אמנם בסידור בהלכתא רבתא לשבתא כתב רבינו (ליזהר מאד שלא לאכול בשבת פולין בין חיין בין מבושלין בעודם בשרביטין שלהם, כי מאחר שאין השרביט ראוי לאכילה יש בהם משום מפרק לדברי הכל ... ואע״פ שכבר ניתקו הפולין מהשרביט על ידי הבישול ואינן מחוברין בו).

וכן היא דעת הפרי מגדים במשב״ז על הט״ז שם (אפילו כבר נתקן (מענין ניתוק) ממקום גדילתן, ועדיין מונחים בשרביטין סתומים). ובבדי השלחן סי׳ קכו ס״ק ה (אע״פ שכבר ניתקו הקטניות בפנים מהשרביטין, עוד לא נגמרה הדישה שלהן, וכשפותח את השרביטים אחר כך ומוציא הקטניות, חייב משום מפרק, דזהו גמר מלאכת הדישה). ונתבאר לעיל (הערות 1885. 1887).

וכן היא מסקנת רבינו, כמבואר בחידושי צמח צדק מו, ד (שבסידור גבי פולין כתב אע״פ שכבר ניתקו הפולין מהשרביט על ידי בישול כו׳ ... הסידור כתב זמן רב אחר השו״ע).

וראה קובץ הערות וביאורים תשמה ע׳ 68.

[1895] ברייתא **ביצה יב**, ב (מולל מלילות מערב שבת, למחר מנפח מיד ליד (שלא כדרך חול, רש״י) ואוכל, אבל לא בקנון (כלי הוא, ראשו אחד רחב והשני עשוי כעין מרזב קצר, ונותן הקטניות בתוך הרחב ומנענע, והאוכל מתגלגל דרך המרזב, והפסולת נשאר בכלי, רש״י) ולא בתמחוי (קערה גדולה, רש״י)). טור ושו״ע ס״ז (היו לו מלילות מערב שבת, לא ינפה בקנון ותמחוי).

[1896] **רמב״ם** פכ״א הי״ז (אבל לא בקנון ולא בתמחוי, גזרה שמא ינפה בנפה ובכברה שהוא חייב). לבוש ס״ז (גזירה משום נפה וכברה).

וכן הוא לעיל ס״א (אם בירר בקנון או תמחוי, פטור מן התורה, אבל אסור מדברי סופרים, גזרה משום נפה וכברה).

[1897] גמרא **שם יד**, רע״א (מנפח בידו אחת ובכל כחו). רמב״ם שם (כשהוא מנפח, מנפח בידו אחת בכל כחו), ומ״מ שם (וכתבו המפרשים ז״ל, דלאו דוקא קנון ותמחוי אסור, אלא אפילו בשתי ידיו אסור, כמ״ש (שם י״ד) כיצד מנפח, ואסיקנא בידו אחת ובכל כחו. וז״ש רבינו ביד אחת דוקא).

ולפי גירסה זו, אינו עובר על מלאכת זורה כשמברר על ידי ניפוח פיו. ולא נאסר לקמן סכ״ט, אלא כשהרוח מפזר את הרוק, משא״כ כאן שמבררם על ידי ניפוח ברוח פיו.

אמנם כאן בפנים (מנפה בידו אחת בכל כחו). וכן הוא בשו״ע ס״ז (מנפה בידו אחת בכל כחו). והיינו שאינם גורסים בגמרא ״מנפח״ (שזה אסור משום זורה), אלא ״מנפה״ (מלשון ״נפה״, דהיינו שעושה ידו כמו ״נפה״, ״לנערן ... כדי להפרידן מן המוץ ... מנפה בידו אחת״), וכמבואר בפירוש הרמב״ם למעשרות פ״ד מ״ה (מנער מיד ליד, כמו מחליף מיד ליד אותן החטים, כדי שיסור מהם הפסולת).

בנפה[1899]):

יא אוכל ופסולת המעורבין, אסור ליתנם במים כדי שיפול הפסולת למטה, כגון שהפסולת הוא עפר, או כדי שיצוף למעלה, כגון שהוא תבן[1900]. וכן הכרשינים אין שורין אותם[1901] במים, כדי להציף הפסולת שלהם למעלה[1902].

ולא שפין אותם ביד להסיר הפסולת, מפני שהוא כבורר[1903].

אבל נותנן בכברה, אע"פ שהפסולת נופל דרך נקבי הכברה ונמצא מתברר מאליו[1904]:

בורר ביין ושמרים, בצלולים ובתוסס

יב המשמר שמרים, דהיינו המסנן במשמרת[1905], הרי זו תולדת בורר אוכל מתוך הפסולת על ידי נפה

והוא כדעת הערוך ערך זר (ואילו נטל בידיו אוכל שיש בו פסולת או עפר, ונפחו בפיו, זה הוא זורה), ורבינו חננאל עד, א (וכן אם נטל בידו אדם תבואה בתיבנא ובפסולת שיש בה, וניפח בה ברוח פיו ובירר, חשוב הוא כזורה). וספר העתים סי' רכה (ואילו נטל אדם בידו אוכל שיש בו פסולת או עפר, ונפחו בפיו, זה זורה).

וכן נפסק בהלכתא רבתא לשבתא (באם נפל זבוב או שאר פסולת לכוס או לקערה ... לא ינפח עליו ברוח פיו עד שיצא).

שתי הגרסאות והפירושים בגמרא, הובאו בערוך ערך נף (מנפה מיד ליד ואוכל, פירוש מנענע מיד ליד שילך הקליפה, מלשון נפה. ויש אומרים מנפח בפיו שילך הקליפה, מלשון ויפח באפיו). וקיי"ל כגירסא וכדעה הראשונה, שאם "נפחו בפיו, זה הוא זורה".

*

וכל זה לענין שבת, משא"כ לענין יום טוב מקילים כדעת המתירים לברר אף על ידי ניפוח ברוח פיו, וכדלקמן סי' תקי ס"ב (הזרעונים אחר שנתפרכו מהשבלים ועדיין הם מעורבים עם המוץ, מותר לנערן מידו האחת לידו השנית, ולנפח מהן המוץ, ולא ינפח הרבה ביחד, מפני שנראה כמנפח לצורך החול, אלא מנפח מעט מעט ואוכל מיד ... אבל לא ינפה אותם בנפה וכברה).

ואין לומר ששם היא טעות הדפוס, וצריך להיות "לא ינפה הרבה ביחד", שהרי נתפרשו הדברים שם "לנערן מידו האחת לידו השנית, ולנפח מהן המוץ", הרי שעושה שני פעולות נפרדות: (א) מנערן. (ב) מנפח.

וראה שבת כהלכה פי"ב הערה יב.

[1898] רש"י יב, ב ד"ה מיד ליד (שלא כדרך חול).

[1899] כדלעיל, שרק כשמנפה בלי שינוי אמרינן "גזרה שמא ינפה בנפה וכברה שהוא חייב".

[1900] **מ"א** סק"ט (אם יש פסולת ואוכל מעורבין, אסור ליתנם במים כדי שיפול הפסולת למטה, כגון עפר, או שיציף למעלה, כגון תבן. ועיין סי' תק"י). והיינו כמ"ש מ"א בסי' תקי סוף סק"ד (כתב יש"ש דאסור להניח קטניות או שאר זרעונים במים, שיציף הפסולת למעלה או שיפול העפר למטה. וכן משמע דעת הרב"י, מדהשמיטו בשו"ע).

והוא דתנן ביצה יד, ב (הבורר קטניות ביום טוב ... רבן גמליאל אומר אף מדיח ושולה), ובגמרא שם (תניא אמר רבי אלעזר ב"ר צדוק כך היה מנהגן של בית רבן גמליאל, שהיו מביאין דלי מלא עדשים ומציפין עליו מים, ונמצא אוכל למטה ופסולת למעלה. והתניא איפכא (אוכל למעלה ופסולת למטה, רש"י). לא קשיא, הא בעפרא (למטה מן האוכל, רש"י) הא בגילי (קש למעלה מן האוכל)).

ובב"י סי' תקי (וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה דאין הלכה כרבן גמליאל. וכן נראה שהוא דעת הפוסקים, שלא הזכירו זה. וטעמא משום דמשמע דפליג אתנא קמא, והלכה כתנא קמא). ובים של שלמה שם פ"א סמ"ב (אבל הכא, דברירא לן כבר הילכתא כת"ק בכל דוכתא). ועל פי זה נפסק כאן שאסור.

[1901] **משנה קמ**, א (אין שולין את הכרשינין), וכגירסת הרי"ף והר"ן שם נח, א (אין שורין את הכרשינין), ופרש"י והר"ן שם (מציף עליהם מים בכלי לברור פסולתן). טור ושו"ע ס"ח (אין שורין את הכרשינין, דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת).

[1902] **רע"ב** במשנה פ"כ מ"ג (שהפסולת צף למעלה). וראה שבת כהלכה פי"ב הערה סה.

[1903] משנה שם (ולא שפין אותן), ופרש"י (ביד להסיר פסולת, דהוה ליה בורר). טור ושו"ע שם (ולא שפין אותן ביד כדי להסיר הפסולת דהוה ליה כבורר).

ובכמה דפוסים "להציף". וראה שבת כהלכה פי"ב הערה סה.

עוד נתבאר שם פי"ב סל"ז, שמותר לשטוף פסולת הדבוקה לאוכל, כמו שמותר לקלף את הפרי. וכאן מיירי בפסולת המעורבת בכרשינים, ורוצה לסלקה על ידי שריה או על ידי שיפה.

[1904] משנה שם (אבל נותן לתוך הכברה), ופרש"י (ואע"פ דפעמים שהפסולת נופל דרך נקבי הכברה, ונמצא נתברר מאליו). טור ושו"ע שם (אבל נותנן בכברה, אף על פי שנופל הפסולת דרך נקבי הכברה).

ואף שכאן נכתב סתם (ולא הוזכרה תיבת "פעמים" שברש"י). מכל מקום נתבאר יותר לקמן סי' שכד ס"א (נוטלו בכברה ונותנו לתוך האבוס, ואף על פי שהמוץ נופל לפעמים מאליו דרך נקבי הכברה, כיון שאינו מכוין לכך, ולא פסיק רישיה הוא מותר), ושם נסמן.

ונפקא מינה לענין נטילת ירקות מקדירת מרק במצקת מחוררת, כשאינו מתכוין להפרידם.

וראה בדי השלחן סי' קלא סקי"ז. כינוס תורה חי"ח ע' מח. תבואות שמש ע' קז. קובץ הערות וביאורים תשמו ע' 89. שבת כהלכה פי"ד ביאורים ד.

וכברה[1906], או תולדת מרקד[1907], וחייב.

אבל אם נתן במשמרת שמרים מערב שבת, מותר ליתן עליהם מים בשבת, כדי שיחזרו צלולין לזוב[1908]:

[1905] חכמים במשנה קלז, ב (וחכמים אומרים ... אין נותנין לתלויה בשבת), כפירוש רב כהנא קלח, א (שימר (נתן שמרים לתלויה וסינן, רש"י) חייב חטאת). רמב"ם פ"ח הי"ד (המשמר יין או שמן או מים וכן שאר המשקין, במשמרת שלהן, חייב).

[1906] הטעם והמקור לומר, שהן המסנן במשמרת, והן הבורר על ידי נפה, והן הבורר על ידי כברה, נחשבים כולם בורר אוכל מתוך פסולת (ולא פסולת מתוך אוכל), נתבאר לעיל ס"א (הערה 1838).

[1907] גמרא קלח, א (משום מאי מתרינן ביה (למשמר, רש"י), רבה אמר משום בורר, רבי זירא אמר משום מרקד), ופירש"י (ולרב[ה] הוא הדין נמי דאי אתרו ביה משום מרקד הויא התראה, אבל לרבי זירא אי אתרו ביה משום בורר, לאו התראה היא). ופירש הר"ן לב, א ד"ה ונמצא (הכי קאמרינן, דכיון דאף בורר אוכל מתוך פסולת משכחת ביה חיובא, דהיינו בנפה וכברה, משום הכי קאמרינן שאף אם התרו בו משום בורר התראתו התראה, דאיכא בורר דמיחייב דדמי ליה).

רמב"ם שם הי"א (הבורר שמרים מתוך המשקין הרי זה תולדת בורר, או תולדת מרקד וחייב). ופירש ב"י (ונראה שהוא פוסק כרבה, והוא מפרש כדברי רש"י, דלרבה באיזה מהם שהתרו בו הויא התראה).

*

ובטעם הפלוגתא אם המשמר הוא תולדת הבורר או המרקד, אמרינן בגמרא שם (רבה אמר משום בורר, רבי זירא אמר משום מרקד. אמר רבה כוותי דידי מסתברא, מה דרכו של בורר נוטל אוכל ומניח הפסולת, אף הכא נמי נוטל את האוכל ומניח את הפסולת. אמר ר' זירא כוותי דידי מסתברא, מה דרכו של מרקד פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה, אף הכא נמי פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה).

וכבר נתבאר לעיל ס"א (הערה 1837), שעיקר החילוק בין בורר למרקד הוא, שבורר היינו מה שבורר את גרעיני הדגן מהצרורות (לפני הטחינה), ומרקד היינו מה שמרקד ובורר את הקמח (אחרי הטחינה) מהמורסן שבו.

שזוהי הפלוגתא שבגמרא, שהרי המשמר, שהאוכל (היין) יורד למטה, והפסולת (השמרים) נשאר למעלה, הוא דומה ממש למרקד, שהאוכל (הקמח) יורד למטה, והפסולת (המורסן) נשאר למעלה.

משא"כ מלאכת בורר, שנוטל את האוכל מהפסולת על ידי הכלי, לא משנה אם האוכל נשאר למעלה (כמו בכברה שהמוץ יורד למטה והתבן נשאר למעלה), או אם הפסולת נשאר למעלה (כמו בנפה שגרעיני הדגן יורדים למטה והצרורות נשארים למעלה), הרי שמלאכה זו דומה רק קצת למשמר.

וקיי"ל שהמשמר הוא גם תולדת מרקד וגם תולדת בורר בכלי.

[1908] משנה קלט, ב (נותנין מים על גבי השמרים (הנתונים במשמרת מבעוד יום, רש"י), בשביל שיצולו (שיהו צלולין, רש"י)), ופרש"י על הרי"ף נז, ב (שיהו השמרים צלולים, ויזובו המים מהם). ורע"ב (שיהיו השמרים צלולים, ויזוב כל יינם). טור ושו"ע ס"ט (אם נתן בה שמרים מערב שבת, מותר ליתן עליהם מים כדי שיחזרו צלולים לזוב). לבוש שם (כדי שיחזרו צלולין מן הקמחים, ויזוב היין שבהם). ובב"ח פירש (ויש לפרשו מלשון צללו כעופרת, פירוש שירדו ויזובו למטה).

ומה שניקוי השמרים אינו נחשב בורר, ביאר במשב"ז ס"ק י (וכהאי גוונא לאו בורר הוא פסולת מפסולת).

ויש לעיין בזה אם מיירי שמנקה את השמרים מהיין שבו לצורך השתמשות בשמרים בו ביום.

פירוש נוסף במשנה זו, דלא מיירי במשמרת אלא בחבית, והיא ההלכה לקמן ס"כ (ליתן מים על גבי שמרים שבחבית שיקלטו טעם היין), והוא כפירוש שהובא בחדושי הר"ן שם (פירוש שכן דרכן ליתן מים בחבית שנשארו בו השמרים לבדו, ולא נשאר בחבית אלא קצת יין עכור, והמים קולטין ריח היין, וגם שנתערבו בהן אותו מעט יין שנשאר בו, וחזרו המים להיותן טעמן כיין, ומוציאין אותן ושותין מהן, וקמ"ל דלאו דרך בורר הוא כלל. כן פירש ה"ר יהונתן ז"ל. ולא כמו שפרש"י ז"ל דמיירי במשמרת).

*

אמנם פירש במשנ"ב ס"ק לג (רוצה לומר שיהיו השמרים צלולים, והמים יזובו מהם עם מקצת מן היין שנשאר בלוע בו). והיינו שצירף את ההלכה שנתבארה כאן עם ההלכה דלקמן ס"כ, וכתב שהתירו גם לתת את המים ב"משמרת" עם השמרים כדי שיקלטו המים את "טעם היין" שבשמרים.

ועל פי זה כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' צט אות ב (ליתן שק קטן עם עלי טעה לתוך מים חמין בשבת ... אין כאן משום סינון, והוא עפ"י המבואר בשו"ע (סי' שי"ט ס"ט), במשמרת שיש שמרים מערב שבת, מותר ליתן עליהם מים, כדי שיהא צלולים לזוב, ופירש המשנה ברורה שם (ס"ק לג) עפ"י דברי הלבוש והרע"ב, שיהיו השמרים צלולים, והמים יזיבו משם עם מקצת מן היין שנשאר בלוע בו, והטעם שאין בנתינת המים משום בורר, שהמים שנותן צלולים, אף שאחר כך מתערבין עם השמרים, וחוזרין ומסתננין, כיון דנתן צלולים לית לן בה, ואף שנתן שם המים כדי לקבל עמו מקצת מן היין כנ"ל. ואם כן הוא הדין בטעה).

הובאו דבריו בכמה ספרי הלכה הדנים בנושא שקיות תה בשבת (ראה שבת כהלכה פי"ד הערה עד). ורבים תמהו על היתר זה (ראה מה שליקט בזה בקובץ אור ישראל גליון סח ע' פא ואילך), והרי כאן נתבאר שהן שתי הלכות נפרדות:

(א) מותר ליתן מים על השמרים שבמשמרת "שיהיו השמרים צלולים, ויזוב כל יינם", וזה מותר גם במשמרת.

(ב) "מותר ליתן מים על גבי שמרים שבחבית, שיקלטו טעם היין", וזה מותר רק בחבית ולא במשמרת.

והיינו שלשני הפירושים הנ"ל, לא התירו לתת את המים ב"משמרת" עם השמרים, כדי שיקלטו המים את "טעם היין" שבשמרים. ואם נאמר ששקיות אלו דומות למשמרת, הרי עדיין לא מצינו כאן את המקור להתירו.

יג יין[1909] או מים שהם צלולים, מותר לסננן במשמרת כדי שיהיו צלולין יותר[1910], או אפילו מפני

ואולי יש מקום להתירו מטעם אחר, כיון שכאן אין המים עם טעם התה יוצא מכלי זה לכלי אחר, אלא נשאר באותו כוס. אמנם נתבאר בסעיף הקודם (אוכל ופסולת המעורבין, אסור ליתנם במים כדי שיפול הפסולת למטה, כגון שהפסולת הוא עפר, או כדי שיצוף למעלה, כגון שהוא תבן. וכן הכרשינים אין שורין אותם במים כדי להציף הפסולת שלהם למעלה). הרי שגם כשנשארים שני המינים באותו כלי נחשב בורר.

ואולי יש מקום להתירו מטעם שכאן נחשבים העלים עם הטעם שבהם כגוף אחד, שאין בהם בורר, וכדלקמן סי״ד (יין מגיתו, כל זמן שהוא תוסס ... לא נפרשו היין מן השמרים יפה יפה, וכל היין כגוף אחד הוא, ואין כאן בורר). והיינו שאף שלא התירו לשפוך מים למשמרת כדי להוציא את טעם היין מתוך השמרים, כיון שהשמרים והיין הבלוע בו נחשבים שני גופים. מכל מקום העלים של התה, הם גוף אחד עם הטעם שבהם, ואין כאן בורר, אף שמוציא את הטעם מתוך העלים על ידי המים והשקית.

וכעין סברה זו מצינו לקמן בהלכתא רבתא לשבת, שיש אומרים שכיון שהפרי והקליפה הם פרי אחד, אין בזה דין בורר, כמבואר בישי״ש ביצה פ״א סוס״י מב (הכא מין אחד הוא ואין שם פסולת עליו, ובאיזה ענין שמתקן האוכל מתוך השומר תיקון אוכל בעלמא הוא, ואין שם מלאכה עליו). אמנם נתבאר לקמן שם (הערה 2392), שכנראה לא קיי״ל כדעה זו.

ואולי יש מקום להתירו מטעם שהוא דרך אכילה, כדלקמן סכ״ג (מים שיש בהם תולעים האסורים ... מותר לשתותן על ידי מפה, מפני שאין איסור בורר ומשמר אלא במתקן הענין קודם אכילה או שתיה שיהיה ראוי לאכילה או לשתיה, שזהו דרך מלאכה, אבל אם בשעת שתיה מעכב את הפסולת שלא יכנוס לתוך פיו, אין זה מעין מלאכה, ומותר). וכן גם כאן בכוס תה, שבוררים מתוכם את הטעם שנכנס למים בשעת הכנת הכוס לשתיה.

אמנם אין ללמוד מהלכה זו אלא כשבורר בשעת השתיה ממש, ולא כשבורר לתוך הכלי שממנו רוצה לשתות.

מכל מקום נתקבל בתפוצות ישראל להתיר, בצירוף כל הטעמים הנזכרים.

*

אמנם חשש שני יש בכוס תה, כמבואר במנחת יצחק שם (וצ״ע בנוגע להסרת השקית בעצמו, אם לדמות לזבוב, או לבשר המונח ברוטב וכיו״ב). וכוונתו למה שנתבאר בבדי השלחן סי׳ קכה ס״ק יד (דברים גדולים המונחים במים ... לא שייך ברירה דלחודייהו קיימי, והאיסור הוא רק באוכלים מעורבים, ויתושין וקסמין שיש שמשתקעים בתוך התבשיל או המשקה, ויש קצת טורח בהסרתם, ומעשים בכל יום שלוקחים מה[רוט]ב בשר להצניע למחר ואין בזה פקפוק).

ויש לעיין אם הלכה זו נכללת בהאמור לעיל ס״ה (ואע״פ שהמין של מין אחד הן גדולות וניכרות כל אחת בפני עצמה, ואפשר שלא שייך כאן ברירה כלל, אעפ״כ אין להקל, כי ספק חיוב חטאת הוא).

*

חשש שלישי יש בכוס תה, כמבואר בשמירת שבת כהלכתה פ״ג סנ״ח (מותר להכין כוס תה בעזרת שקית המכילה עלי תה ... ונכון להוציא את השקית ... בעזרת כף ... ולא יוציאה ביד, מפני שאם ישהה את השקית אחרי שהוציאה על גבי המים שבכוס הרי תטפנה טיפות מן התמצית שנוצרה חזרה לתוך הכוס, ויש בזה חשש איסור של ברירה). והיינו כדלקמן סי״ח (מותר לערות בנחת מכלי לחבירו כדי שהפסולת והשמרים ישארו בשולי הכלי. ובלבד שיזהר שכשיפסיק הקילוח ומתחילין לירד ניצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת, אזי יפסיק ויניחם עם השמרים, שאם לא יעשה כן הרי ניצוצות אלו מוכיחים שהוא בורר).

ואף שכאן בורר אוכל מתוך הפסולת כדי לשתותו לאלתר, שבזה נתבאר לקמן סי״ט (ואם רוצה לאכלו לאלתר ... המערה משקה מכלי לחבירו אינו צריך להפסיק כשיורדין הניצוצות, שהרי מותר לברור אוכל או משקה מתוך הפסולת, כשרוצה לאכלו או לשתותו לאלתר).

מכל מקום מסיים שם (כל שאינו בורר על ידי כלי, אלא בידו ... וכאן אף שמערה מכלי אל כלי, מכל מקום עיקר הברירה נעשה על ידי ידיו, ואינו חשוב בורר בכלי אלא כשמסננן בסודר או כפיפה וכיוצא בהן). משא״כ בשקית תה, שהמים עם טעם התה מסתננים על ידי שקית זו עצמה, ולכן מסיק שם ״ונכון להוציא את השקית ... בעזרת כף ... ולא יוציאה ביד״, כדי שלא תטופנה טיפות תה לתוך הכוס, כמובא לעיל.

ולפום ריהטא הי׳ נראה, שאם מוציאים את השקית מהכוס על ידי כף, נתבטל בזה גם החשש השני הנ״ל, שהרי אז מוציא את השקית יחד עם מעט תה שנשאר בתוך הכפית, וכדלקמן סכ״ד (אם נפלו זבובים לכוס, לא יוציא הזבובים לבדן מן הכוס, שהרי זה כבורר פסולת מתוך האוכל, שאסור אפילו כדי לאכול מיד. אלא יקח גם מן המשקה קצת עמהם, שאז אינו נראה כבורר כלל).

אמנם כבר חזר בו רבינו מהיתר זה, בהלכתא רבתא לשבתא (שלא לסמוך על היתר הנהוג, באם נפל זבוב או שאר פסולת לכוס או לקערה, להוציאו על ידי כף ולשאוב קצת משקה עמו כו׳, כי יש בזה חשש חיוב חטאת ואיסור סקילה ח״ו).

ומכל מה שנתבאר כאן נראה לכאורה, שהדרך הכי טובה היא, שלא להוציא את השקית תה מהכוס שבו התה, אלא שאחר שנכנס טעם התה למים, ישפוך את התה שבו לכוס שני, וישאיר את השקית בכוס הראשון, וכדלקמן סי״ח (מותר לערות בנחת מכלי לחבירו, כדי שהפסולת והשמרים ישארו בשולי הכלי. ובלבד שיזהר שכשיפסיק הקילוח ומתחילין לירד ניצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת, אזי יפסיק ויניחם עם השמרים ... ואם רוצה לאכלו לאלתר ... אינו צריך להפסיק כשיורדין הניצוצות, שהרי מותר לברור אוכל או משקה מתוך הפסולת, כשרוצה לאכלו או לשתותו לאלתר, כל שאינו בורר על ידי כלי, אלא בידו).

וכך גם כאן, ששופך את התה מכוס הראשון לכוס השני על מנת לשתותו מיד.

[1909] תוכן המשך הדברים בסעיף זה:

הקמחין[1911] שעל פני היין, או שנפלו בו קסמין דקין[1912], ואינו חשוב כבורר, הואיל וראוי לשתיה לרוב בני אדם בלא ברירה זו[1913].

אבל בסודרין אסור לסנן את המים[1914] או יין לבן[1915] וכיוצא בהם, משום איסור ליבון, ששריית הבגד זהו כיבוסו[1916]. משא"כ משמרת שהיא עשויה לכך, ואינו חושש לסחטה, וגם אינו חושש לליבונה כלל,

---

בתחלה מביא הא דאמר זעירי קלט, ב (נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש). וכן נפסק בטור ושו"ע ס"י (יין או מים שהם צלולים, מותר לסננן במשמרת).

אחר כך מביא הא דתנן שם (מסננין את היין בסודרין), ונתבאר בפוסקים, שהסינון על ידי סודר הוא שינוי, ולכן התירו בו אף אם הם עכורים קצת.

אלא שבסינון שעל ידי סודרין יש איסור שריה וסחיטה, שאסור משום מלבן (כשאינו בגד העשוי לסנן בו).

לכן מבאר תחלה, שאיסור ליבון הוא רק במים או יין לבן, אבל לא ביין אדום או שכר. וכן אין לחוש ביין משום שמא יסחוט ויתחייב משום מפרק.

וכיון שיין אדום אינו אסור משום ליבון, ולא משום מפרק, שוב התירו בו אף משום סינון, ואף במשקים העכורים קצת.

אחר כן מביא דעה ב', שאף בסודרין שבמשנה לא התירו, אלא ביין צלול.

[1910] ר"ן שם (נז, ב) ד"ה ונמצא (מותר לתת אותו אפילו לתוך המשמרת, כדי שיהיה צלול ביותר). ב"ח (ואינו מסננו במשמרת אלא מפני קצת קסמין וקשין שבתוכו, אי נמי כדי שיהא צלול יותר).

ואין חוששים בזה לעשיית אהל על ידי תליית המשמרת, כדלעיל סי' שטו סי"ד (משמרת שתולין אותה לתת בה שמרים לסננן ומותחים פיה לכל צד, חשוב עשיית אהל ... אבל מותר לתלותה ולמותחה ... כדי לסנן בה יין ומים צלולים, שמותר לסננם בשבת), ושם נסמן (הערה 1295-1296)..

[1911] רש"י במשנה שם ד"ה כדי (את היין, מפני הקמחים, שקורין יינ"ש). תניא רבתי סי"א ד"ה וקשרי (אם יש יין שבו קמחים ... מותר לסננם במפה, או בכל דבר המסנן). מ"א סק"י (ואם יש בו קמחים מותר לסננו (תניא. וכן כתב רש"י)).

ואף שכתב בתוספת שבת ס"ק יט (והמג"א שהביא הך דינא דקמחין אמשמרת, ולא דק, או שיש ט"ס בדפוס, וצריך לציין הך דינא אסודר). וכן מסיק בפרי מגדים על דברי מ"א אלה (היינו בסודרים, כפירוש רש"י שבת קל"ט ב' במשנה, מסננים יין בסודרים, מפני הקמחים).

מכל מקום הובא לעיל מהתניא רבתי (מותר לסננם במפה או בכל דבר המסנן). ובחדושי הר"ן שם (ומסננין את היין בסודרין, פירש"י ז"ל מפני הקמחין, שהן אותו קכ"ש בלעז, והן לבנות שנעשות מעיפוש היין. מדבריו נראה לי דמיירי ביין צלול, וכדאמר זעירי בגמרא. והא דקתני בסודרין, הוא הדין במשמרת).

וכן הוכיחו בביאור הלכה כאן, ובתהלה לדוד ס"ק יד (ובאמת לדעתם הדבר אינו מובן כל כך, דמה בין קמחים לקסמים דקים).

וטעם ההיתר בזה (כמו בקסמין דלקמן), דמיירי במעט קמחים, שראוי לשתיה לרוב בני אדם בלא ברירה זו.

[1912] רש"י על הרי"ף שם (מסננים את היין, מפני הקיסמים). ובהגהות הב"ח שם (ס"א הקמחים שקורין קנ"ש). סמ"ג ל"ת סה יב, ד (גרסינן בפרק תולין אמר זעירי נותן אדם יין צלול או מים צלולים לתוך המשמרת ואינו חושש משום בורר, אם יש בהן קיסמין קצת, כיון שיכולין לשתותו כן מקודם). רמ"א ס"י (ואף על פי שיש בו קסמין דקין, הואיל וראוין לשתות בלאו הכי).

וכן הוא לקמן סי"ז (אם הוא יין צלול, שאין בו טנופת אלא קסמין דקין, מותר לסננו אפילו במשמרת גמורה).

[1913] ר"ן על הרי"ף שם (דיין שהוא צלול דרובייהו דאינשי לא קפדי ביה כלל). ט"ז ס"ק ו (פירש הר"ן דהיינו דרוב אינשי לא קפדי בהכי).

[1914] טור ושו"ע שם (אבל בסודר, מים אסור משום ליבון).

[1915] ט"ז סי' שכ סקי"ב (ונראה לי לחלק, דביין לבן מכבס כמו מים, אבל יין אדום אינו מכבס, אדרבא מאדים הבגד).

וכן הוא לקמן סי' שכ סכ"א (שאין מלבן אלא מים ויין לבן וכיוצא בהם) ושם נסמן (הערה 2143).

[1916] בכלל של שרייתו זהו כיבוסו, הובאו לעיל סי' שב סכ"א, חמש שיטות:

(א) דעת התוס' וסייעתם, שבגד שאין עליו לכלוך אין אומרים בו כלל זה (ובמים מרובים חוששים שיבוא לסחטו).

(ב) דעה הב' שברמ"א, שגם בבגד שאין עליו לכלוך, ואף במים מועטים, אומרים כלל זה.

(ג) דעת הטור ושו"ע, שבבגד שאין עליו לכלוך לא התירו אלא במים מועטים.

(ד) דעת ר"ת וסייעתו, שגם בבגד שאין עליו לכלוך אסור בכל אופן, ולא התירו אלא כשהוא דרך לכלוך.

(ה) דעת הרא"ם וסייעתו, שגם בניגוב ידים לא התירו אלא במים מועטים.

וכיון שכאן מיירי במים מרובים (שמסנן בו), אסור לדברי הכל: לדעה ב' וג' אסור מטעם שרייתו זהו כיבוסו, ולדעה הא' – משום גזירה שמא יבוא לסחטו, כמבואר במ"א ס"ק יא (ונראה לי שלזה כוון הטור, דסבירא ליה כמ"ש הב"י סי' ש"ב בשם התוס' והרא"ש דכשאין עליו לכלוך לא הוי כיבוס ... אלא דאסור שמא יסחוט). הובא לעיל שם בקונטרס אחרון ס"ק א (פירש המג"א סי' שי"ט ס"ק י"א, גם דעת הטור כהמתירין).

ואילו לקמן סכ"ג מיירי במים מועטים (שותה על ידי מפה), שאין לגזור בו שמא יבוא לסחוט, לכן מותר לדעה א' וג', ולדעה הב' אסור משום שרייתו זהו כיבוסו (ונתבאר שם הערה 1974).

ולפעמים לא אסרו אף במים מרובים משום שרייתו זהו כיבוסו, אלא משום שמא יסחוט, כדלקמן סי' שכ סכ"א (והערה 2138).

ולפיכך אין ליבונה חשוב כלום לאסור שרייתה בשביל כך, אף להאומרים ששריית הבגד זהו כיבוסו[1917].

אבל יין אדום[1918] או שכר[1919] או שאר משקין[1920] שאין מלבנין, שאין חוששין בהם לסחיטה מטעם שנתבאר שם[1921], מותר לסננן בסודרין[1922], אפילו הם עכורים קצת שרוב בני אדם אין שותין אותם בלא סינון, אעפ"כ כיון שאפשר לשתותם כך על ידי הדחק, אין זו ברירה גמורה, והתירוהו על ידי שינוי, דהיינו בסודרין[1923].

[1917] זבחים צד, ב (בגד שרייתו זהו כיבוסו).

ומה שכתב כאן (להאומרים ששריית הבגד זהו כיבוסו), היינו לשיטה הב' והג' הנ"ל, שגם בבגד שאין עליו לכלוך אמרינן שרייתו זהו כיבוסו. ולכן לא התירו אלא במשמרת ולא בסודרין.

וכמבואר בספר התרומה סי' רמד (והא דאמרינן פרק שמנה שרצים (קט, א) נותן יין צלול או מים צלולין לתוך המשמרת ... אלמא במים נמי שרי ליתנם בבגד, ולא גזרינן שמא יסחוט. יש לומר התם דוקא במשמרת שעשויה לכך ולא קפיד בה). סמ"ג שם (נותן אדם יין צלול או מים צלולים לתוך המשמרת ... ומשום סחיטה ליכא למיגזר אף על פי שהן מים, שהרי המשמרת עשוייה לכך ולא קפיד בליבונה). טור (ומשום ליבון נמי ליכא, דמשמרת עשויה לכך, ואינו חושש לליבונו). הובאו במ"א ס"ק י.

וכדאמרינן מח, א (אמר ליה מאי שנא מפרונקא (בגד העשוי לפרוס על הגיגית שפורסין אותו בשבת, רש"י). אמר ליה התם לא קפיד עילויה (אם שרוי במים, שהרי לכך עשוי, ולא אתי לידי סחיטה, רש"י)). ר"ן ביצה טז, ב (והא דלא חיישינן הכא בסודרא דילמא אתי לידי סחיטה ... היינו דתנן [שבת קלט, ב] מסננין את היין בסודרין, היינו בסודרין שעומדין לכך, דבהנהו לא אתו למסחט). הובא לעיל סי' שב בקונטרס אחרון סוף ס"ק א (והא דלא חיישינן שמא יסחוט ... כבר תירץ [הר"ן] בריש פרק המביא דמיירי בסודרין המיוחדין לכך).

ועל זה נתבאר כאן (אינו חושש לסחטה, וגם אינו חושש לליבונה כלל), דהיינו שיש בזה ב' פרטים:

(א) שמטעם זה אין חוששים שיסחוט ממש, כדלקמן שם סכ"א (בגד העשוי לפרוס עליה, מותר, מפני שאינו חושש עליו לסחטו אם מתלכלך, כיון שהוא מיוחד לכך), ושם נסמן (הערה 2140). וראה גם סי' שא סנ"ט (אלא אם כן הוא בגד שאינו מקפיד על מימיו, ואף בחול לא היה סוחטו).

(ב) שמטעם זה אין אומרים שרייתו ככיבוסו, כדלקמן סי' שכ סוף סכ"ד (ברזא שמכניסין בנקב שבדופן החבית ... משום איסור ליבון אין לחוש בנעורת ובחתיכת בגד שסביב הברזא ... מפני שהן עשויין לכך ואינו חושש לליבון כלל, כמו שנתבאר בסי' שי"ט), ושם נסמן (הערה 2174). ולעיל סי' שב בקונטרס אחרון ד"ה ולפי זה מתורץ (דיש לומר דמשמרת נמי כיון דלא איכפת כלל בליבונה לשום אדם, אין ליבונה חשוב כלום). וראה כנישתא דבי רב.

[1918] משנה שבת קלט, ב (מסננין את היין בסודרין). תוס' כתובות ו, א ד"ה האי (פרק תולין תנן מסננין את היין בסודרין, אלמא לגבי יין לא גזרינן משום סחיטה). סמ"ג ל"ת סה, יב, ד (ולכך מסננין יין בסודרין, כדתנן בפרק תולין). שו"ע ס"י (ויין ושאר משקין מותר). לפירוש הט"ז סי' שכ ס"ק יב (ונראה לי לחלק, דביין לבן מכבס כמו מים, אבל יין אדום אינו מכבס, אדרבא מאדים הבגד).

וכן הוא לעיל סי' שא סנ"ט (ואם נשרו בשכר או ביין אדום או בשאר משקין שאינם מלבנים). סי' שב בקונטרס אחרון סוף סק"א (דמיירי בחמר חווריין (כמ"ש הט"ז סוף סי' ש"כ עיי"ש)). לקמן סי' שכ סכ"א (מותר לפרוס סודר על פי חבית של יין אדום או של שמן או שכר ושאר משקים כיוצא בהם ... מפני שאין מלבן אלא מים ויין לבן וכיוצא בהם), וסכ"ד (יין אדום או שאר משקין שאין מלבנים). סי' תקי סי"ט (ביין אדום או שאר משקין שאין מלבנים).

[1919] תוס' כתובות ו, א רד"ה האי (דכל דבר המלכלך את בולעו, כגון יין ושכר ושמן, לא שייך ליבון בסחיטתו).

וכן הוא לעיל סי' שא סנ"ט (ואם נשרו בשכר ... שאינם מלבנים).

[1920] תוס' שם (דהא סחיטה משום ליבון, ולא שייכא בשאר משקים). טור ושו"ע שם (ויין ושאר משקין).

וכן הוא לעיל סי' שא סנ"ט (בשאר משקין שאינם מלבנים). לקמן סי' שכ סכ"ד (שאר משקים שאין מלבנים). סי' תקי סי"ט (שאר משקים שאין מלבנים).

ולענין חומץ, ראה לעיל סי' שיא סוף סי"ב (שהחומץ אינו מלבן).

[1921] לקמן סי' שכ סכ"א (ולכן לא גזרו שלא לשרות בגד במשקין שאין מלבנים משום גזרה שמא יסחוט, ויתחייב משום מפרק, כיון שאינו חייב אלא אם כן צריך למשקין הנסחטין. וזה אין לחוש כלל שיסחוט הבגד לצורך המשקין שיסחטו ממנו, מפני שאינן חשובים כלום, ואין דרך כלל לעשות כן).

והיינו שמטעם זה, כשם שאין לחוש ביין לאיסור מלבן, כך אין לחוש ביין לשמא יסחוט ויתחייב משום מפרק.

*

ואולי נשמט כאן הציון לסי' שכ, שעל זה קאי "מטעם שנתבאר שם".

[1922] משנה קלט, ב (מסננין את היין בסודרין). שו"ע שם (ויין ושאר משקין מותר).

ואף שנתבאר לקמן סי' שכ סכ"ז (האוכל תותים או שאר פירות הצבועים, צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה, משום איסור צביעה. ואע"פ שמקלקל הוא, וכל המקלקלין פטורים, מכל מקום אסור מדברי סופרים. ויש מקילין, משום שאינו אלא דרך לכלוך, ואין בו משום צובע כלל. ויש להחמיר). מכל מקום אין חוששים לזה כאן ביין אדום. ונסמן לקמן שם (הערה 2180).

[1923] רשב"א קלט, ב (פירוש ביין עכור ... אי אפשר לומר יין צלול, דאם כן אפילו במשמרת שרי כזעירי, אלא על כרחין ביין עכור, דכיון דאפשר למשתייה הכין, אין כאן משום בורר, וכיון דמשני קצת ומסננן בסודרין, שרי). מ"מ פ"ח הי"ד (ופירש הרשב"א ז"ל מסננין את היין, יין עכור שאינו צלול, שאם היה צלול, אף במשמרת היה מותר כמו

ויש אוסרים בזה[1924]. וטוב לחוש לדבריהם.

אבל אם הם עכורים לגמרי שאי אפשר לשתותם כך[1925], או שיש בהם שמרים[1926], אסור אפילו בסודר לדברי הכל:

יד ויין מגיתו, כל זמן שהוא תוסס, טורף חבית בשמריה ונותן אפילו לתוך המשמרת[1927]. מפני שכל זמן שהוא תוסס עדיין לא נפרשו היין מן השמרים יפה יפה, וכל היין כגוף אחד הוא[1928], ואין כאן בורר אוכל מתוך פסולת[1929]. וגם הוא ראוי לשתיה בלא סינון, ודרכו בכך בשעת הגיתות שכל היינות עכורים, ורוב בני אדם שותין אותו כך בלא סינון[1930].

וכן חומץ, שגם כן דרכו להשתמש ממנו אף כשהוא עב קצת, מותר לסננו. אבל אם הוא עב הרבה, שאינו ראוי כלל בלא סינון, אסור לסננו אפילו בסודר[1931].

וכן משקה שקדים כתושים מערב שבת, מותר לסננו, כיון שיכולין לשתותן בלא סינון[1932]:

שיתבאר, וגם אין בו שמרים כלל). ר"ן נז, ב (כיון דרובייהו דאינשי קפדי בהו, דוקא על ידי שינוי, דהיינו בסודרין וכפיפה מצרית הוא דשרי, כדתנן במתניתין, אבל לתוך המשמרת אסור). ט"ז סק"ח (ואין היתר בסודר, רק עכור קצת ואפשר דמשתתי הכי, ומיהו רוב אינשי לא שתי ליה הכי. כן כתב ב"י בשם הר"ן). מ"א סקי"ב (ונראה לי דלדיעה הראשונה עכורין קצת מותרים בסודר, כיון דאפשר לשתותו בלאו הכי, אף על פי שרוב בני אדם אין שותין אותן).

וראה שו"ת צמח צדק יו"ד סי' מה וסי' רסו אות ה. קובץ הערות וביאורים תשמג ע' 58. תשמז ע' 82. שבת כהלכה פי"ד הערה טו.

[1924] רמב"ם פ"ח הי"ד (מסננין יין שאין בו שמרים או מים צלולין, בסודרין ובכפיפה מצרית, כדי שיהא צלול ביותר). והיינו שהרמב"ם חולק בשתים: (א) לאסור צלולין במשמרת. (ב) לאסור עכורים קצת בסודרין. הובא בשו"ע שם (ולהרמב"ם, במשמרת אסור ואפילו מים ויין צלולים, ואפילו בסודרים לא התירו אלא בצלולין).

אמנם כאן לא הביא רק מה שחולק בסודרין (ולא מה שחולק במשמרת). ורק בזה כתב שטוב לחוש לדבריהם.

ונתבאר בתהלה לדוד ס"ק יד (דלענין צלולין במשמרת, פשיטא דלשנא דזעירא דנותן לתוך המשמרת משמע דלא כהרמב"ם ז"ל. אבל לענין עכורין קצת להתיר בסודרין, אין הכרח, דאפשר לומר דגם מתניתין בצלולין). וראה גם לקמן (הערה 1927).

[1925] זעירי שם (אבל עכורין לא). ב"י ד"ה ויין (ואי ביין עכור דלא משתתי הכי, אפילו בסודרין וכפיפה מצרית אסור). שו"ע שם (ואפילו בסודרים לא התירו אלא בצלולין, אבל לא בעכורים). ט"ז שם (פירוש עכורין לגמרי, דלא משתתי הכי כלל, אסור אפילו בסודר).

[1926] מ"מ שם בשם הרשב"א (וגם אין בו שמרים כלל). ב"י שם (כלומר דאם יש בו שמרים, אפילו בסודרין וכפיפה היה אסור).

[1927] זעירי קלט, ב (מיתיבי, רבן שמעון בן גמליאל אומר, טורד אדם חבית של יין יינה ושמריה ונותן לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש. תרגמה זעירי בין הגיתות שנו). רי"ף נז, ב (ואם היה בין הגתות שעדיין היין תוסס, ואינו צלול וגם הוא עכור, טורד חבית יינה ושמריה ונותן לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש). רמב"ם פ"ח הי"ד (יין מגתו, כל זמן שהוא תוסס, טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודרין). טור ושו"ע ס"י (ויין מגתו, כל זמן שהוא תוסס, טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודר).

ואף שברמב"ם לא התיר ביין מגתו אלא בסודרין, נתבאר בהגהת לבוש ס"י (ואפשר שטעמו ז"ל דלא עדיף יין מגתו שהוא תוסס, ממים ויין שהם צלולין, דאע"ג שצלולים הם ולא שייך בהו משום בורר, אפילו הכי אסורים במשמרת לדעתו ... הכא נמי לא שנא, אבל לסברא ראשונה דסבירא להו דיין או מים שהם צלולין מותר לסננן אפילו במשמרת, משום דאין בהן משום בורר כיון שהן צלולין, יין מגתו שהוא תוססת, נמי שריא אפילו במשמרת, דשויין הן יין מגתו ויין שהוא צלול).

והיינו שהרמב"ם אזיל לשיטתו, שגם יין צלול לא התירו לסנן אלא בסודרין, ולא קיי"ל כוותיה בשניהם (כדלעיל הערה 1924).

[1928] רמב"ם שם (שעדיין לא נפרשו השמרים מן היין יפה יפה, וכל היין כגוף אחד הוא). טעם הב' בר"ן שם (היינו טעמא דשרי בין הגתות, לפי שעדיין לא נפרשו השמרים מן היין, וכל היין כגוף אחד הוא, ואין כאן משום בורר. וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק ח' מהלכות שבת. וכן מטין דברי הרב אלפסי ז"ל). לבוש סוף ס"י (מפני שכל זמן שהוא תוסס עדיין לא נפרשו השמרים מן היין יפה יפה, וכל היין כגוף אחד הוא, ואינו נקרא בורר).

וראה גם לקמן סכ"ה (והערה 1983), לעיל סי"ב (והערה 1908).

[1929] שכל האיסור בסינון הוא משום בורר אוכל מתוך פסולת, כדלעיל סי"ב (המסנן במשמרת, הרי זו תולדת בורר אוכל מתוך הפסולת), משא"כ כאן שהוא כגוף אחד, אין כאן בורר אוכל מתוך פסולת.

[1930] רש"י שם ד"ה בין הגתות (שכל היינות עכורין ושותין אותן בשמריהם, הלכך אין כאן תיקון, דבלאו הכי משתתי). טעם האי' בר"ן שם (משום דרובייהו דאינשי שתו ליה הכי).

[1931] ט"ז סק"י (נראה לי דבחומץ דגם כן דרכו להשתמש ממנו אפילו אם הוא עב, אין לאסור בסודר. אלא אם כן הוא עב הרבה שאין ראוי כלל להשתמש בלא סינון).

[1932] סמ"ק סי' רפב ע' רפג (ומכאן הורה ריב"ש הלכה למעשה על משקה שקדים שכתשן מערב שבת, מותר לסננן דרך סדין או דרך מטפחת בשבת, ומשום בורר ליכא, כיון דיכולין לשתותן מקמי הכי בלא סינון). הובא בהגהות מיימוניות

טו כשמסננין בסודר משקה עכור קצת, צריך ליזהר שלא יעשה גומא בסודר לקבל המשקה, אלא ישפוך עליו והוא ישקע מעצמו, כדי לשנות מדרך החול[1933]:

טז כל משקה שמותר לסננו בסודר, מותר לסננו בכפיפה מצרית[1934]. ובלבד שלא יגביה הכפיפה משולי כלי התחתון טפח, כדי לשנות מדרך החול[1935].

אבל אותו כלי העשוי כנפה ומסננין בו, הואיל והוא מיוחד לכך, דינו כמשמרת[1936], שאין מסננין בה אלא משקה צלול שאין בו שמרים כמו שנתבאר[1937]:

יז כלי שמריקין לתוכו יין מהחבית, לא יהדק בפיו קשין וקסמין בחוזק, מפני שדומה למשמרת[1938]. אע"פ שאינה משמרת ממש, שהרי עוברים בה שמרים, מכל מקום הואיל ויש קסמין וטנופת שאין עוברים בה הרי זו דומה למשמרת[1939].

אבל אם הוא יין צלול[1940] שאין בו טנופת אלא קסמין דקין, מותר לסננו אפילו במשמרת גמורה, כמו שנתבאר למעלה[1941]:

יח מותר לערות בנחת מכלי לחבירו, כדי שהפסולת והשמרים ישארו בשולי הכלי. ובלבד שיזהר שכשיפסיק הקילוח ומתחילין לירד ניצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת, אזי יפסיק ויניחם עם השמרים, שאם לא יעשה כן הרי ניצוצות אלו מוכיחים שהוא בורר, אבל בתחלת העירוי כשאין הפסולת ניכר, לאו בורר הוא[1942].

שם אות י. מ"א סוף סקי"ב (משקה שקדים כתושים מערב שבת מותר לסננן, כיון שיכולין לשתות בלא סינון (הגהות מיימוניות. סמ"ק)).

[1933] גמרא קלט, ב (מסננין את היין בסודרין, אמר רב שימי בר חייא ובלבד שלא יעשה גומא), ופרש"י (מן הסודר בפי הכלי, כי עובדא דחול). רמב"ם פכ"א הי"ז (לא יעשה גומא בסודר, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ויבא לשמר במשמרת). ר"ן (נז, ב) ד"ה ונמצא (בסודרין ובכפיפה מצרית שרי דאיכא שינוי, ובלבד שלא יעשה גומא ... מן הסודר בפי הכלי, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול). טור (שלא יעשה בו גומא לקבל היין, אלא ישפוך עליו והוא ישקע מעצמו), ושו"ע סי"א (כשמסננין היין בסודר, צריך ליזהר שלא יעשה גומא (בסודר) לקבל היין, משום שינוי).

והיינו שיש בזה שינוי בשני פרטים: (א) שהוא סודר ואינו מסננת. (ב) שאין בו גומא לקבל המשקה.

וראה לקמן סי' תקי בקונטרס אחרון ס"ק ד (שאסור לסנן בסודר אלא על ידי שינוי, שלא יעשה גומא, וכן בכפיפה מצרית. וביום טוב פשיטא שאין צריך לשנות כלל).

[1934] משנה קלט, ב (מסננין את היין בסודרין ובכפיפה מצרית). טור ושו"ע סי"ב (כל מקום שמותר לסנן יין בסודר, מותר לסננו בכפיפה מצרית).

והא סל, כמבואר ברש"י עח, ב (סל העשוי מצורי דקל), ובסוטה יד, א (סל של נצרי דקל זרדים שגדילין סביב הדקל). ובמנחות סט, א (קופה מצרית מצורי דקל).

[1935] גמרא שם (בכפיפה מצרית, אמר רב חייא בר אשי אמר רב ובלבד שלא יגביה מקרקעיתו של כלי טפח). ר"ן שם (והר"י ז"ל כתב דמשום שינוי והיכר קאמר). מ"מ פכ"ב הלכה לג (יש מי שפירש דמשום שנוי קאמר, ולא משום אהל, וזה דעת ה"ר יונה ז"ל). טור ושו"ע שם (ויזהר שלא יגביה הכפיפה משולי הכלי טפח, משום שינוי).

והיינו שיש בזה שינוי בשני פרטים: (א) שהוא סל ואינו מסננת. (ב) שאינו מוגבה טפח.

והטעם שלא נאסר מטעם אהל נתבאר לעיל סי' שטו סי"ט (בגד ששוטחין על פי החבית לכסותה, לא ישטחנו על פני כולה, משום אהל, אלא יניח מקצת פיה מגולה. והוא שהחבית אינה מלאה לגמרי אלא היא חסירה טפח), וס"כ (ויש אומרים שלא אסרו כן בחבית וכיוצא בה, אלא בגיגית וכיוצא בה שהיא רחבה יותר מדאי ... שיש אומרים שאין בכיסוי כלים משום אהל כלל, אף בכלים הרחבים יותר מדאי).

[1936] מ"א סקי"ג (נראה לי דאותו כלי העשוי כנפה שמסננין בו, דינו כמשמרת, הואיל ומיוחד לכך).

[1937] סעיף יג.

[1938] רב פפא קלט, ב (לא ניהדק איניש ציניתא בפומיה דכוזני דחביתא (כלי חרס קטן שמערין בו יין מחבית, לא יתן בפיו קשין וקסמים בחזקה, רש"י), משום דמיחזי כמשמרת). שו"ע סי"ג (כלי שמערין בו יין מהחבית, לא יתן בפיו קשין וקסמין בחזקה). וראה שבת כהלכה פי"ד הערה י.

[1939] ר"ן (נז, ב) ד"ה לא (ודאמרינן דמחזי כמשמרת, משום דאף על גב דלאו משמרת ממש הוא, שהרי עוברין בה השמרים, כיון דאיכא קסמין וטנופת דמעכב בהו ולא עברי, דמי למשמרת). הובא במ"א סקי"ד.

[1940] שלטי הגבורים שם אות ד (והמריק יין צלול או שכר צלול מכלי אל כלי בנחת בדרך סינון, מותר). מ"א שם (ובצלול שרי).

[1941] סעיף יג (יין או מים שהם צלולים, מותר לסננן במשמרת כדי שיהיו צלולין יותר).

[1942] גמרא קלט, סוע"ב (דבי רב פפא שאפו שיכרא ממנא למנא (לשון שפוי בנחת הוא, והפסולת נשאר בשולי הכלי, רש"י). אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא האיכא ניצוצות (קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת שקורין בריי"ש, והנהו מוכחן דבורר הוא, רש"י). ניצוצות לבי רב פפא לא חשיבי (אינו מקפיד לניצוצות כל כך, וכשמגיע לניצוצות משליך הן ופסולתן לחוץ. ותחילת שפייתן, [שאין] הפסולת ניכר, [לאו] בורר הוא, רש"י). ר"ן נח, רע"א (ותחלת

ולכן מותר לקלוט שומן הצף על פי החלב שקורין (שמעטנע[1943]) מלמעלה, וכשיגיע סמוך לחלב יניח קצת ממנה עם החלב[1944].

והוא ששומן זה צריך לאכלו בו ביום, אבל אם אינו צריך לה אסור לטרוח משבת לחול. ואם חושש שיפסיד או יתקלקל מותר לעשותו על ידי נכרי, מפני שאיסור הטורח וההכנה משבת לחול הוא שבות מדברי סופרים, ובמקום הפסד יש להתיר אמירה לנכרי בכל שבות מדברי סופרים[1945], כמו שנתבאר בסי׳ ש״ז[1946].

ואם רוצה לאכלו לאלתר, אינו צריך להניח ממנה כלום עם החלב. וכן המערה משקה מכלי לחבירו אינו צריך להפסיק כשיורדין הניצוצות, שהרי מותר לברור אוכל או משקה מתוך הפסולת[1947] כשרוצה לאכלו או לשתותו לאלתר, כל שאינו בורר על ידי כלי אלא בידו[1948] כמו שנתבאר[1949]. וכאן אף שמערה מכלי לכלי, מכל מקום עיקר הברירה נעשה על ידי ידיו, ואינו חשוב בורר בכלי[1950] אלא כשמסננן

שפייתן, כשאין הפסולת ניכר, לאו בורר הוא). טור ושו״ע סי״ד (מותר לערות בנחת מכלי לחבירו, ובלבד שיזהר שכשיפסוק הקילוח ומתחילים לירד נצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת, יפסיק ויניחם עם השמרים, שאם לא יעשה כן, הני ניצוצות מוכחי שהוא בורר). מ״א ס״ק טו (ותחלת שפייתן, כשאין הפסולת ניכר, לאו בורר הוא (ר״ן)).

ובטעם הדבר דלאו בורר הוא, נתבאר בפסקי דינים צמח צדק יג, ב (כיון ששופך המשקה, ונשאר משקה טוב עם הפסולת, הרי זה בורר אוכל מאוכל).

והיינו שאף דהכא מיירי שאינו רוצה לשתותו לאלתר (כדלקמן בסמוך), ובזה אסור אפילו אוכל מתוך הפסולת. מכל מקום נחשב כאן בורר אוכל מאוכל, שזה מותר אפילו אינו רוצה לשתותו לאלתר, וכדלעיל ס״ד-ה (אם בורר אוכל מאוכל, אפילו אינו חפץ לאכול כלל אלא אחד מהם ... מותר לברור אוכל מאוכל כשהכל מין אחד).

[1943] שמנת.

[1944] מ״א סי׳ תקי סקי״ג (ונראה לי דמותר לקלוט שומן הצף על פני החלב שקורין סמעטנ״י, אפילו בשבת, וכשיגיע סמוך לחלב יניח קצת עם החלב וכמ״ש סי׳ שי״ט סי״ד).

[1945] מ״א שם (ודוקא שצריך לאוכלו בו ביום, ואם אינו צריך לו רק שחושש שיפסיד ויתקלקל, מותר לעשותו על ידי עכו״ם, וכמ״ש סימן ש״ז ס״ה). והיינו כמבואר בשו״ע שם (דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת. והוא שיהיה שם מקצת חולי, או יהיה צריך לדבר צורך הרבה). הרי שבמקום הפסד מותר. תוספת שבת סקכ״ח (דהוי שבות דשבות, והיינו שבות דמכין משבת לחול).

וכן הוא לקמן ס״כ (ובלבד שישתה מהם בו ביום). לעיל סי׳ שב ס״י (הרי הוא מכין משבת לחול ואסור מדברי סופרים), ושם נסמן.

[1946] סי״ב (ויש אומרים שהוא הדין במקום הפסד לא גזרו על שבות, כגון לטלטל על ידי נכרי סחורה מוקצה הנפסדת על ידי גשמים (ואפילו להביאה לבית דרך כרמלית אם אי אפשר בענין אחר). ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד גדול). ומקורו במ״א שכתב בסי׳ שז סוף סק״ז (לכן נראה לי דבמקום הפסד גדול יש להתיר שבות על ידי עכו״ם ... אבל בלאו הכי אין להקל).

ועל פי זה כתב בתוספת שבת שם (מיהו בסי׳ ש״ז לא התיר שם המג״א, רק במקום הפסד גדול עיי״ש).

ואפשר שהקיל כאן כיון שאינו שבות ממש, אלא טורח כדי שלא יתקלקל השומן, והוא קל יותר מטירחא משבת לחול, כדלעיל סי׳ שח סט״ז (כלי שמלאכתו להיתר ... מותר לטלטלו אפילו שלא לצורך גופו ומקומו, אלא לצורך הכלי עצמו, שחושש עליו שלא ישבר או שלא יגנב משם, ומטלטלו משם להצניעו, או שמטלטלו מחמה לצל שחושש שלא יתבקע בחמה).

והיינו שזו אינה ״הכנה משבת לחול״ כפשוטה, שהרי מטרת הבאתו לבית להצניעו אינה כדי להשתמש בו בחול, כי אם ״לצורך הכלי עצמו״, לשמור על החפץ שלא יגנב ולא יתבקע בחמה. וכן מחזירים למקרר מאכלים שנשארו אחרי סעודת שבת, ואין זו ״הכנה משבת לחול״ כי אם ״טלטול מאכלים לצורך עצמם״.

ומה שאסרו כאן לעשות כן בעצמו, ביאר הגרש״ז אויערבך, בשמירת שבת כהלכתה פכ״ח הערה רג. שבת כהלכה פי״ב הערה ד* (דהפרדת השומן מן החלב שאני, שהוא כעין תיקון בגוף הדבר לצוך חול).

וכן הוא בכל מקום שטורח להכינו, שאסרו אף אם הוא כדי שלא יתקלקל המאכל, כפי שיתבאר לקמן סי׳ שכא ס״ו (והערה 2276).

[1947] כי מה ששופך את האוכל (מתוך הפסולת) לכלי אחר, נחשב בורר אוכל מתוך פסולת. הטעם והמקור לזה נתבארו לעיל ס״א (והערה 1838).

[1948] מ״א סקט״ו (כשמערה כך שרי כדי לשתות לאלתר. וצריך לומר דאף הטור והשו״ע מודים לזה, אלא שהם איירי ברוצה לשתות לאחר זמן, דאז אפילו בלא כלי אסור, אבל לאלתר שרי).

והיינו שמה שנפסק בשו״ע סי״ד (ובלבד שיזהר שכשיפסוק הקילוח ומתחילים לירד נצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת, יפסיק ויניחם עם השמרים, שאם לא יעשה כן, הני ניצוצות מוכחי שהוא בורר), ״איירי ברוצה לשתות לאחר זמן, דאז אפילו בלא כלי אסור, אבל לאלתר שרי״.

[1949] סעיף א.

[1950] מ״א שם (דאין איסור בשכר אלא כשנותן קסמים בפי הכלי, דאז הוי כבורר דרך כלי, אבל כשמערה כך שרי כדי לשתות לאלתר).

בסודר או כפיפה וכיוצא בהן[1951]:

יט אבל שומן הצף על גבי התבשיל, אסור לערותו כולו אפילו כדי לאכול התבשיל לאלתר, מפני שהן שני מיני אוכלין, ואותו המין שאוכל לאלתר נקרא אוכל והשני נקרא פסולת, וכשמערה השומן שאינו רוצה לאכלו הרי זה בורר פסולת מתוך אוכל[1952]:

כ מותר להגביה החבית על איזה דבר כדי שיקלח ממנה היין היטב[1953], ואף שעל ידי זה יורד יין גם מתוך השמרים, אינו חשוב כבורר, כל זמן שאין הניצוצות מתחילין לירד מהשמרים כמו שנתבאר[1954].

וכן מותר ליתן מים על גבי שמרים שבחבית שיקלטו טעם היין, ואין בזה משום בורר[1955], ובלבד שישתה מהם בו ביום[1956]:

בחרדל וביצה

כא אין מסננין את החרדל מהסובין שלו[1957]. אע"פ שגם הם ראויים לאכילה, ואין הסובין פסולת כלל,

---

והיינו מה שנתבאר לעיל סי"ז (כלי שמריקין לתוכו יין מהחבית, לא יהדק בפיו קשין וקסמין בחוזק, מפני שדומה למשמרת. אע"פ שאינה משמרת ממש, שהרי עוברים בה שמרים, מכל מקום הואיל ויש קסמין וטנופת שאין עוברים בה הרי זו דומה למשמרת). הרי שאם הסינון אינו נעשה על ידי הכלי, נחשב כבורר אוכל מתוך פסולת בידיו.

[1951] כדלעיל סעיפים יג, טז, יז.

[1952] מ"א סקט"ו (אבל בשומן הוה ליה בורר פסולת מתוך אוכל ואסור).

והטעם שנחשב בורר פסולת מתוך אוכל נתבאר לעיל ס"א (והערה 1838).

וראה הלכתא רבתא לשבתא (ואפילו שומן הצף על פני הרוטב, לא יזרקנו על ידי כף עם רוטב, שהרי זה כבורר פסולת מאוכל וחייב), ושם נסמן (הערה 2384).

[1953] רוקח הל' יום טוב סי' רחצ (ולהגביה חבית של יין על שום דבר, להוציא היין היטב מותר). רמ"א סי"ד (מותר להגביה החבית על איזה דבר כדי שיקלח ממנו היין היטב).

והיינו שבדרך כלל כשמרוקנים חבית יין נשארת תחתית החבית על הרצפה, ואין החבית מתרוקנת לגמרי, שנשאר בה קצת יין עם השמרים. משא"כ כשמגביהים את תחתית החבית על איזה דבר, אפשר לרוקנה לגמרי, גם את הניצוצות שבשמרים, וישארו בחבית רק השמרים עצמם.

ומבאר את טעם ההיתר, כיון שבדעתו להפסיק את הקילוח כשיתחילו הניצוצות לירד מהשמרים.

[1954] סעיף יח (שכשיפסיק הקילוח ... יפסיק ויניחם עם השמרים ... כשאין הפסולת ניכר, לאו בורר הוא).

[1955] משנה קלט, ב (נותנין מים על גבי השמרים, בשביל שיצולו), כפירוש רבינו יהונתן על הרי"ף נז, ב (כשנשארו השמרים לבדן בחבית של יין, דרך העולם לתת לתוכן מים שנים ושלשה, כפי אומד שאומדין השמרים שבתוכה, ולאחר שלש שעות או ארבע קלטו המים ריח היין, גם נתערב בהן מעט יין מן הנשאר בחבית, ומוציאין אותו, וקמ"ל דלא בורר הוא כלל. ולא מיירי במשמרת כלל), הובא בחדושי הר"ן שם (פירוש שכן דרכן ליתן מים בחבית שנשארו בו השמרים לבדו, ולא נשאר בחבית אלא קצת יין עכור, והמים קולטין ריח היין, וגם שנתערבו בהן אותן מעט יין שנשאר בו, וחזרו המים להיותן טעמן כיין, ומוציאין אותן ושותין מהן, וקמ"ל דלאו דרך בורר הוא כלל. כן פירש ה"ר יהונתן ז"ל. ולא כמו שפרש"י ז"ל דמיירי במשמרת).

והיינו שהוא דלא כפירוש רש"י במשנה זו, שהיא ההלכה דלעיל סי"ב.

אלא כפירוש השני שברע"ב פ"כ מ"ב (פירוש אחר, על גבי שמרים שנשארו בחבית, וקולטין המים טעם היין ומוציאין אותן בשבת, ושותים אותן, ואין בזה משום בורר). אליה רבה סוף סקכ"ב (וברטנורה שם כתב דמותר ליתן בשבת מים על גבי שמרים שנשארו בחביות, וקולטין המים טעם יין ומוציאין אותן בשבת ושותין אותו).

*

ממה שכתב כאן "וכן מותר", נראה שגם כאן טעם ההיתר הוא כנ"ל, כי אין דעתו לרוקן את כל המים עם טעם היין שבו, אלא דעתו להפסיק את הקילוח כשיתחילו הניצוצות לירד מהשמרים.

ולכן לא התירו כאן אלא כשנותן את המים על גבי השמרים שבחבית, ולא כשנותן את המים על גבי השמרים שבמשמרת כדי שיצאו משם המים אחרי שקולטים את טעם היין.

ומה שהתירו לעיל סי"ב ליתן מים על השמרים שבמשמרת, נתבאר לעיל שם (הערה 1908).

[1956] דאם לא כן הוי מכין משבת לחול, כדלעיל סי"ח.

[1957] ברייתא קלד, א (אין מסננין (ביום טוב, רש"י) את החרדל במסננת שלו), ופרש"י (שמשליך הסובין שלו). טור ושו"ע סי' תקי ס"ג (אין מסננים החרדל במסננת שלו). מ"א שם ס"ק ה (שמשליך הסובין שלו).

וכן הוא לקמן שם ס"ז (אין מסננין את החרדל במסננת שלו, מפני שנראה כבורר שמשליך הסובין שלו).

ונתבאר בתהלה לדוד סקכ"ד (משמע להדיא דבסודר מותר ... דמי לעכורין ... והרב ז"ל בסי' תק"ו ס"ז כתב כלשון הפוסקים. אבל בכאן סכ"א סתם הדברים וכתב אין מסננין את החרדל, וצ"ע). והיינו שדין החרדל דומה להא דלעיל סי"ג (מותר לסננן בסודרין, אפילו הם עכורים קצת שרוב בני אדם אין שותין אותם בלא סינון, אעפ"כ כיון שאפשר לשתותם כך על ידי הדחק, אין זו ברירה גמורה, והתירוהו על ידי שינוי, דהיינו בסודרין).

ואין בו משום בורר מן התורה, אף על פי כן אסור מדברי סופרים מפני שנראה כבורר אוכל מתוך הפסולת[1958], הואיל ומסנן כדי לאכול החרדל ולהשליך הסובין[1959].

אבל אם נתן החרדל במסננת מערב שבת[1960], מותר ליתן בה ביצה לתקן מראה החרדל המסתנן בתוכה[1961]. אע"פ שהחלמון יורד למטה עם החרדל, והחלבון שהוא קשור נשאר למעלה עם הפסולת, אינו נראה כבורר[1962] אוכל מתוך הפסולת[1963], מפני שהחלמון והחלבון שניהם אוכלין הם, ואינו מסנן החלמון מן החלבון מחמת שהוא חפץ לאכול את החלמון ולא את החלבון, אלא מחמת שהחלמון מועיל לתקן מראה החרדל ולא החלבון[1964]. ואף שמשליך החלבון עם הפסולת, ואוכל החלמון עם החרדל, מכל מקום כיון שהסינון אינו בשביל האכילה, אלא בשביל תיקון המראה, אינו נראה כבורר אוכל מפסולת, כיון שבאמת שניהם מין אוכל אחד הם[1965]:

כב ואף אם היה הסינון בשביל האכילה, לא היה אסור אלא כאן, שהחלבון אף ששם אוכל עליו, מכל מקום אינו ראוי לאכלו כך כמות שהוא, וגם רגילין להשליכו עם הפסולת, לכן הוא נראה כפסולת לגבי החלמון הנאכל כמו שהוא עם החרדל, ואסור מדברי סופרים[1966].

ובאמת יש הפרש בין עכורים קצת, שאפשר לשתות את היין כך (בלא סינון מהקסמין דקין) על ידי הדחק, לבין החרדל, שגם הסובין שלו ראויים לאכילה. ודמי יותר לבורר אוכל מאוכל דלעיל ס"ד (בורר אוכל מאוכל ... אם אינו ראוי לאכילה אלא מתוך הדחק, אף על פי שאינו נקרא פסולת גמור, ואין איסור בברירתו מן התורה, מכל מקום אסור מדברי סופרים כמו בפסולת גמור), שלא נתפרש בו ההיתר של סודרין.

וכך גם בדין הביצה, דלקמן בהמשך הסעיף (שהחלבון, אף ששם אוכל עליו, מכל מקום אינו ראוי לאכלו כך כמות שהוא, וגם רגילין להשליכו עם הפסולת, לכן הוא נראה כפסולת לגבי החלמון הנאכל כמו שהוא עם החרדל, ואסור מדברי סופרים).

[1958] וכן לענין הביצה, דלקמן בהמשך הסעיף (אוכל מתוך פסולת), כמבואר בטור סוף הסימן (אוכל מתוך הפסולת). הטעם והמקור למה שנחשב אוכל מתוך פסולת, נתבארו לעיל ס"א (והערה 1838).

[1959] גמרא שם (מחזי כבורר). רש"י שם (דמחזי כבורר, שמשליך הסובין שלו). תוס' שם ד"ה הכא מחזי כבורר (מיהו בורר לא הוי, שגם הפסולת ראוי לאכילה). מ"א שם (דמיחזי כבורר שמשליך הסובין שלו. ובורר ממש לא הוי, דגם הפסולת ראוי לאכילה (תוס')).

וכן הוא לקמן שם (אף על פי שאין זה בורר ממש, שהרי גם הסובין ראויים לאכילה ואינן נקראים פסולת, מכל מקום כיון שנראה כבורר אסרוהו חכמים).

[1960] ב"ח סוף הסימן (וצריך לומר שהחרדל נתון במסננת מערב שבת, וקאמר דמותר ליתן בה ביצה בשבת), שהרי אסור לסנן החרדל בשבת, כדלעיל בתחלת הסעיף.

[1961] משנה קלט, ב (נותנין ביצה במסננת של חרדל), ופרש"י בפירוש הא' (שהחרדל נתון בה להסתנן, וקולטת את הפסולת, ואף הביצה החלמון שלה נוטף ומסתנן עמו, והוה ליה לחרדל למראה, והחלבון שהוא קשור נשאר למעלה). טור ושו"ע סט"ו (מסננת שנתן בה חרדל לסננו, מותר ליתן בה ביצה, אף על פי שהחלמון יורד למטה עם החרדל והחלבון נשאר למעלה). וראה שבת כהלכה פי"ב ביאורים כ.

וגם אין חוששים בו למלאת צובע, כדלקמן סי' שכ סכ"ז (מותר ליתן כרכום בתבשיל, ואין לחוש משום צובע, שאין צביעה באוכלים), ונתבאר שם (הערה 2179).

[1962] גמרא קלד, א (נותנים ביצה במסננת של חרדל ... לא מיחזי כבורר).

[1963] כנסמן לעיל (הערה 1958).

[1964] גמרא קמ, רע"א (לפי שאין עושין אותה אלא לגוון), ופרש"י (מראה, שהחלמון יפה לגוון ולא החלבון, הלכך אידי ואידי אוכל הוא, ואין כאן ברירת פסולת מאוכל). טור (אף על פי שהחלמון יורד למטה עם החרדל והחלבון נשאר למעלה עם הפסולת, לא חשיב כבורר, שהחלבון והחלמון שניהם אוכלין הם, ואין נותנין אותה לתוכו אלא לתקן מראה החרדל, הלכך לא חשיב כבורר אוכל מתוך הפסולת). מ"א ס"ק טז (ולא חשיב כבורר, לפי ששניהם אוכלין הם, ואין נותנין אותן לתוכן אלא לתקן מראה החרדל (טור)).

[1965] מ"א שם (משמע דזה מקרי מין אחד). ט"ז סקי"ב (ועל כרחך הם מין אחד, דאם לא כן היה לנו לאסור מטעם ב' מינים, אף על פי ששניהם אוכל).

והיינו שמעיקר הדין אין בו ברירה כיון שהם מין אחד, ואין לנו לאסרו אלא מטעם "מיחזי כבורר". אבל "לפי שאין עושין אותה אלא לגוון", "לא מיחזי כבורר", ושרי אפילו לכתחלה.

[1966] מ"א ס"ק טז (אבל אם הם עושים אותו כדי לאכול החלמון אסור, דמה שאינו רוצה לאכול מקרי פסולת והוה ליה בורר (ב"ח ולבוש). עיין ס"ג דכתב דבמין אחד לא שייך ברירה ... לכן נראה לי דהכי פירושו, שהוה אמינא דהחלבון נקרא פסולת כיון שאינו ראוי לאכלו כך, קמ"ל).

והיינו שכבר נתבאר לעיל (בסוף הסעיף הקודם, והערה הקודמת), שעיקר טעם ההיתר הוא "כיון שבאמת שניהם מין אוכל אחד הם", וכן הוא מעיקר הדין אף אם הסינון הוא בשביל האכילה. ולא אסרו בזה אלא מדברי סופרים, כיון שאין רגילים לאכול את החלבון כך כמות שהוא, וכמבואר לעיל ס"ד (ואם אינו ראוי לאכילה אלא מתוך הדחק, אף על פי שאינו נקרא פסולת גמור, ואין איסור בברירתו מן התורה, מכל מקום אסור מדברי סופרים כמו בפסולת גמור).

וכן הוא גם בחרדל עצמו, כדלעיל בתחלת הסעיף (והערה 1957).

אבל בענין אחר אין איסור כלל אפילו מדברי סופרים בברירת מין אוכל אחד, דהיינו אפילו בורר חתיכות קטנות מתוך חתיכות גדולות קצת, אע"פ שמשליך הקטנות ארצה, אינן נראין כפסולת בשביל כך, הואיל והן ראויין לאכילה, ורגילות הוא לאכלן[1967]:

תולעים וזבוב שבמשקה

כג מים שיש בהם תולעים האסורים, ע"ד שנתבאר ביו"ד סי' פ"ד[1968], אסור לסננן אפילו בסודר[1969], שהרי אי אפשר כלל לשתותן בלא סינון, שמא יבלע אחד מהם[1970].

אבל מותר לשתותן על ידי מפה, מפני שאין איסור בורר ומשמר אלא במתקן הענין קודם אכילה או שתיה שיהיה ראוי לאכילה או לשתיה, שזהו דרך מלאכה, אבל אם בשעת שתיה מעכב את הפסולת שלא יכנוס לתוך פיו, אין זה מעין מלאכה, ומותר[1971].

ואין לאסור משום שריית בגד זהו כיבוסו, ולא משום גזרה שמא יסחוט, כיון שדבר מועט הוא הנשרה במים כדי להנחת[1972] פיו, ובדבר מועט אין לחוש[1973], כמו שנתבאר בסי' ש"ב[1974]. ולהאוסרין שם

וראה תבואות שמש ח"ב ע' מב. שבת כהלכה פי"ב הערה קלו.

[1967] כדלעיל ס"ד (אם בורר אוכל מאוכל, אפילו אינו חפץ לאכול כלל אלא אחד מהם, והשני נוטלו וזורקו, אינו נקרא פסולת בשביל כך, הואיל והוא ראוי לאכילה, ולפיכך מותר לברור אותו מתוך האוכל שחפץ לאכול, ואין בזה משום בורר פסולת מתוך אוכל), ושם נסמן (הערה 1853).

[1968] בשו"ע שם סעי' א-ג (שרצים הגדלים במים שבכלים ושבבורות שיחין ומערות שאינם נובעים, מותרים ... ואם פירשו ממקום רביתן ... אף על פי שחזרו, אסורים ... המסנן מים או שאר משקים, והיו בו תולעים או יבחושין או יתושים, אף על פי שחזרו לתוכו, אסורים, שכבר פירשו).

[1969] אף שהתירו לעיל סי"ג (מותר לסננן בסודרין, אפילו הם עכורים קצת שרוב בני אדם אין שותין אותם בלא סינון, אעפ"כ כיון שאפשר לשתותם כך על ידי הדחק, אין זו ברירה גמורה, והתירוהו על ידי שינוי, דהיינו בסודרין). מכל מקום כאן הוי ברירה גמורה, ולכן אסור אפילו בשינוי.

[1970] שו"ת הרא"ש כלל כ"ב סי' ט (מים שיש בהם תולעים ... בורר ומשמר ... במתקן הענין קודם אכילה או שתייה, שיהא ראוי לאכילה או לשתייה, זהו דרך מלאכה). שו"ע סט"ז (מים שיש בהם תולעים ... בורר ומשמר ... במתקן הענין קודם אכילה או שתיה). לבוש סט"ז (מים שיש בהן תולעים שאינו יכול לשתותן בלא סינון, שאסור לשתותן ולסננן דרך שינוי, שמא יבלע אחד מהם שאסור משום שרץ, אסור לסננם במסננת).

ומכל מקום מקפידים רבים שלא לשתות מים מהברז בלא סינון, שאפשר נמצאים שם תולעים קטנים שאינם נראים לעין. ומעבירים המים מהברז במסננת גם בשבת, ואין חוששים לאיסור בורר ומשמר. וסומכים להתיר הסינון, כיון שרוב בני ישראל אינם מקפידים לשתות כך בלא סינון, כמבואר בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' קלד (חלילה לומר על מי שאינו מסנן שהוא עבריין ... ואם כן הי' נראה דאפילו מי שנזהר רשאי לסנן, והרא"ש בתשובה המובא בשו"ע סי' שי"ט סט"ז דאינו מתיר אלא לשתות על ידי מפה, מיירי באיכא ודאי תולעים).

וכן בפסח רגילים להניח בגד על ברז המים, מפני חשש חמץ במים, ולא חששו מבורר, כיון שרבים אינם מקפידים לשתות המים אף בלי סינון.

[1971] שו"ת הרא"ש שם (אבל אם בשעת שתייה מעכב הפסולת שלא יכנס לתוך פיו, אין זה מעין מלאכה ומותר). שו"ע סט"ז (כלשון הרא"ש).

וראה שבת כהלכה פי"ב ביאורים סוף אות א, ופי"ג ביאורים ח, ופי"ד ביאורים ה. לקמן סי' שכ ס"ח (והערה 2065).

[1972] אוצ"ל: הנחת. וכן הוא לעיל סי' שב שם ובב"י.

[1973] ב"י ד"ה כתב הרא"ש (ושמא יש לומר, דכיון שאינו נשרה במים אלא דבר מועט מהבגד ... לא אתי לידי סחיטה). רמ"א סי' שב ס"ט (מותר לתת עליו מים מעוטים, ולא מרובים, שמא יסחוט).

[1974] סכ"א (ולכן מותר לשתות המים על ידי מפה, הואיל ולא נשרה אלא דבר מועט ואינו מתכוין לליבון כלל. ואין למחות ביד המקילין, כיון שלסברא הראשונה מותר בכל ענין).

והיינו דשם סכ"א הובאו ג' דעות בענין ליבון בבגד שאין עליו לכלוך:

(א) אין אומרים בו שרייתו זהו כיבוסו, אבל במים מרובים גזרו שמא יבוא לסחטו.

(ב) אף במים מועטים אומרים שרייתו זהו כיבוסו.

(ג) במים מועטים אין אומרים שרייתו זהו כיבוסו, אלא במים מרובים.

וכאן מיירי במים מועטים (שותה על ידי מפה), אם כן אין לגזור בו שמא יבוא לסחוט, ולדעה הא' והג' אין לאסור אף משום שרייתו זהו כיבוסו, ורק לדעה הב' אסור משום שרייתו זהו כיבוסו.

וכיון שהעיקר כדעה הא' והג', לכן נתבאר כאן בתחלה, שאין לאסור לא משום שרייתו זהו כיבוסו, ולא משום גזרה שמא יסחוט. ואחר כך נתבאר שבעל נפש יחמיר לחוש לדעה הב' הנ"ל.

ואילו לעיל סי"ג מיירי במים מרובים (שמסנן בו), ולכן אסור לדברי הכל: לדעה ב' וג' – משום שרייתו זהו כיבוסו, ולדעה הא' – משום גזירה שמא יבוא לסחטו, כדעיל שם (הערה 1916).

וראה חידושי צמח צדק נח, א (ובא"ז וא"ר סי' שי"ט סי"ו צידד להקל, משום שאין נשרה אלא דבר מועט מהמפה. ורבינו ז"ל בקו"א האריך בזה לצדד, משום שכשאין מתכוין ללבן לא כלום הוא כשנשרה מעט מהבגד כו' עיי"ש.

אפילו בדבר מועט משום שריית בגד זהו כיבוסו, אף כאן אסור. וכבר נתבאר שם שכל בעל נפש יחמיר לעצמו במקום שאפשר[1975]:

כד אם נפלו זבובים לכוס, לא יוציא הזבובים לבדן מן הכוס, שהרי זה כבורר פסולת מתוך האוכל, שאסור אפילו כדי לאכול מיד[1976]. אלא יקח גם מן המשקה קצת עמהם, שאז אינו נראה כבורר כלל, כמו שנתבאר למעלה[1977]:

מחבץ ועושה גבינה

כה המחבץ[1978], דהיינו שלוקח חלב ונותן בו קיבה כדי לחבצו[1979], חייב משום בורר, שהרי הפריש

ולפענ"ד טוב לשתות במפה לבנה היטב, שאז ודאי יש לומר שעל ידי ששותה בה אינו מתלבן יותר כלל – ואדרבה, כהה לבנוניתה על ידי זה אף אחר שיתייבש, כנראה בחוש).

[1975] כדלעיל שם, לאחר שהביא דעה האוסרת (ולפי זה מים שיש בהם תולעים אסור לשתותם על ידי מפה בשבת. אף על פי שאינו נשרה במים אלא דבר מועט מהמפה כדי הנחת פיו ... כל ירא שמים יחמיר לעצמו שלא לכנוס לספק איסור של תורה).

[1976] ט"ז סקי"ג (ועמ"ש בסי' תקי"ו, דלהראב"ד יש איסור כשנופלים זבובים לכוס, שלא יוציא הזבובים לבדן מן הכוס דהוה ליה כבורר פסולת, אלא יקח מן המשקה קצת עמהם ועיי"ש). ובסי' תקו סוף סק"ג (כשנופלים זבובים לתוך הכוס בשבת, אסור להסיר הזבובים לחוד משם, להראב"ד דהוי ליה כבורר, אלא צריך שיקח מן המשקה גם כן עמהם. וזהו דעת המחמירין שזכר רמ"א בס"ב).

והוא האמור בשו"ע שם ס"ב (אבל אם רקדו מאתמול ונפל בו צרור או קיסם ורוצה לרקדו פעם שנית, מותר אף בלא שינוי), וברמ"א שם (יש מחמירין ואוסרין).

וכן נפסק לקמן שם ס"ד (קמח שנרקד מערב יום טוב ונפל לתוכו צרור או קיסם ביום טוב, אסור ליטלו משם בידיו, שהרי הוא בורר פסולת מתוך האוכל). והיא דעת הראב"ד הל' יום טוב פ"ג הי"ד (ואם נפל בו צרור או קיסם אסור).

[1977] נתבאר בפסקי דינים צמח צדק יג, ב (בשו"ע סי' שי"ט סי"ד. ואפשר שלזה נתכוין אאזמו"ר שם במ"ש סכ"ד כמו שנתבאר למעלה).

והיינו שהכוונה היא כאן למה שנתבאר לעיל סי"ח (מותר לערות בנחת מכלי לחבירו כדי שהפסולת והשמרים ישארו בשולי הכלי, ובלבד שיזהר שכשיפסיק הקילוח ומתחילין לירד ניצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת אזי יפסיק ויניחם עם השמרים, שאם לא יעשה כן הרי ניצוצות אלו מוכיחים שהוא בורר, אבל בתחלת העירוי כשאין הפסולת ניכר לאו בורר הוא). וטעם הדבר נתבאר בפסקי דינים שם (כיון ששופך המשקה, ונשאר משקה טוב עם הפסולת, הרי זה בורר אוכל מאוכל). וכן גם כאן כשנשאר קצת משקה עם הזבוב.

אמנם חזר בו רבינו מזה בסדור, בהלכתא רבתא לשבתא (שלא לסמוך על היתר הנהוג באם נפל זבוב או שאר פסולת לכוס או לקערה, להוציאו על ידי כף ולשאוב קצת משקה עמו כו', כי יש בזה חשש חיוב חטאת ואיסור סקילה ח"ו). ונתבאר בפסקי דינים שם (לפי מה שכתב בסידור, צריך לומר שאין הנדון דומה, דהתם כיון ששופך המשקה, ונשאר משקה טוב עם הפסולת, הרי זה בורר אוכל מאוכל. משא"כ הכא שנשפך הזבוב עם המשקה, ניכר שבורר הפסולת).

וראה שבת כהלכה פי"ב הערה רפח.

[1978] ברייתא צה, א (מחבץ חייב משום בורר). שו"ע סי"ז (המחבץ תולדת בורר הוא).

ויש ברש"י שם ב' פירושים מהו מחבץ, שהן שתי ההלכות הראשונות שלפנינו, וביחד עם ההלכה השלישית שלפנינו הם שלושה שלבים בייצור גבינה בעת העתיקה:

(א) נתינת קיבה לחלב, שמפרשת בין הקום שבו לבין מי החלב שבו, חייב משום בורר.

(ב) נתינת תערובת זו למסננת, כדי שמי החלב שבה יהיו נוטפים מתוכו, והקום שבה ישאר למעלה, חייב משום בורר אוכל מפסולת על ידי כלי.

(ג) קיבוץ והדבקת חלקי הקום, שהופכת אותו לגבינה קשה, חייב משום בונה.

[1979] רש"י בפירוש הראשון שם (המחבץ, המעמיד החלב בקיבה). רמב"ם פ"ז ה"ו (הלוקח חלב ונתן בו קיבה כדי לחבצו, הרי זה חייב משום תולדת בורר, שהרי הפריש הקום מן החלב). מ"א סקי"ח (שלוקח חלב ונותן בו קיבה כדי לחבצו, חייב, שהרי הפריש הקום מן החלב).

[דיני בשר בחלב שבהעמדת הקיבה בחלב, נתבארו בטור ושו"ע יו"ד סי' פז סי"א, ונו"כ שם. כיום פועלים הפרדה זו על ידי כמה סוגי רנט, כולל מצמחים שכוללים תכונה זו].

ואף שבשלב זה, נמצאים הקום ומי החלב בתוך הכלי, מכל מקום חייב משום בורר, וכדלעיל סי"א (אוכל ופסולת המעורבין, אסור ליתנם במים כדי שיפול הפסולת למטה, כגון שהפסולת הוא עפר, או כדי שיצוף למעלה, כגון שהוא תבן. וכן הכרשינים אין שורין אותם במים כדי להציף הפסולת שלהם למעלה).

*

וכן הוא לקמן סי' תקי סי"ב (אין מעמידין חלב ביום טוב, דהיינו שנותנין לתוכה קיבה להעמידו, ואסור משום בורר, שמפריד הקום מן החלב ... ומטעם זה אסור לעשות חמאה מן שומן שצף על פני החלב, שהרי הוא בורר, שמפריד החלב מן החמאה שבו).

ההלכה הראשונה היא זו שלפנינו, וההלכה השנית היא פירוש הערוך ערך חבץ (פירוש מחבץ, מפיק חמאה מחלב).

והם שלושת מוצרי החלב, שנתבארו כאן ולקמן שם:

הקום מן החלב. וכן אם נתן הקום בתוך כלי גמי, ומי החלב נוטפים מתוכו[1980], הרי זה תולדת בורר אוכל מתוך הפסולת[1981] על ידי נפה וכברה[1982], וחייב.

ואע״פ שהקום והחלב שניהם מין אוכל אחד, ואין כאן פסולת כלל, אף על פי כן הואיל והם דברים לחים שהם מתערבים יפה, והוא מפרידן, יש בזה משום בורר[1983], כמו במפריד אוכל מפסולת:

כו ואם גבנו ועשאו גבינה חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשה גוף אחד, הרי זה תולדת בונה[1984]:

כז נותנין שומשמין ואגוזים לדבש, ובלבד שלא יחבצם בידיו[1985]:

כח אסור ליתן שמרים במשקה כדי להעמידו, אע״פ שראוי לשתותו בשבת, מפני שעל ידי כן יורדין גם שמרי המשקה עצמו לשולי הכלי, והרי זה תולדת בורר כמו המחבץ[1986]:

(א) העמדת חלב לעשות ממנו גבינה, שנתבארה כאן.

(ב) השמנת עולה מהחלב באופן טבעי, ואחר כך נוטלים את השומן מהחלב, כדלעיל סי״ח (מותר לקלוט שומן הצף על פי החלב שקורין (שמעטנע) מלמעלה, וכשיגיע סמוך לחלב יניח קצת ממנה עם החלב).

(ג) ייצור חמאה מהשמנת הזאת, על ידי הפרדת החלב שבו מן החמאה שבו, שאיסורו נתבאר לקמן שם (שהרי הוא בורר, שמפריד החלב מן החמאה שבו).

[1980] רש״י שם בפירוש השני (ולי נראה מחבץ עושה כמין כלי גמי, ונותן הקפוי בתוכו, ומי החלב, שהן נסיובי, נוטפין). הובא במ״מ פ״ח הי״א, ובמ״א שם.

[1981] רש״י שם (חייב משום בורר, אוכל מתוך פסולת).

[1982] כדלעיל ס״א (הבורר אוכל מתוך הפסולת כדי לאכול לאלתר, אינו חייב אלא אם כן בורר בנפה או כברה), וסי״ב (המשמר שמרים דהיינו המסנן במשמרת, הרי זה תולדת בורר אוכל מתוך הפסולת על ידי נפה וכברה).

ואף שבמשמרת נשאר הפסולת למעלה (השמרים) והאוכל למטה (היין), וכאן נשאר האוכל למעלה (הקום) והפסולת למטה (מי החלב), מכל מקום נחשבים שניהם בורר אוכל מתוך פסולת; וכמו בנפה וכברה, שאף שבנפה נשאר הפסולת למעלה (המורסן או הצרורות) והאוכל למטה (קמח), ובכברה נשאר האוכל למעלה (התבן) והפסולת למטה (המוץ), מכל מקום נחשבים שניהם בורר אוכל מתוך פסולת. ונתבאר לעיל ס״א (והערה 1838).

[1983] מ״מ הל׳ שביתת העשור פ״א ה״ג (דלא מקרי בורר אלא מתוך פסולת גמור, או מין אוכל ממין אוכל אחר כנזכר פ״ח מהלכות שבת, אבל זה הכל מין אוכל אחד ... ואע״פ שאמרו מחבץ חייב משום בורר, וכן משמר, התם בדברים לחים). מ״א סק״ה (ואף על פי שמחבץ ומשמר חייב משום בורר, התם בדברים לחים).

והיינו שאף שנתבאר ברמב״ם פ״ח הי״ד (יין מגתו כל זמן שהוא תוסס טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודרין. שעדיין לא נפרשו השמרים מן היין יפה יפה וכל היין כגוף אחד הוא). וכן הוא לעיל סי״ד (ויין מגיתו, כל זמן שהוא תוסס, טורף חבית בשמריה ונותן אפילו לתוך המשמרת. מפני שכל זמן שהוא תוסס עדיין לא נפרשו היין מן השמרים יפה יפה, וכל היין כגוף אחד הוא). ואם כן מדוע לא נאמר כן גם בחלב, שהקום ומי החלב שבחלב הן מין אחד, ולא שייך בהם בורר.

מכל מקום יש לומר שהכא בקום ומי חלב, כיון ששניהם דברים לחים, אינם נחשבים כמין אחד, אלא כשני מינים מעורבים זה בזה. משא״כ כשאחד מהם יבש ואחד לח, נחשבים מין אחד, עד שיפרדו. ולכן השמרים כל זמן שהיין תוסס נחשבים מין אחד, שאין בו בורר. ואחר שנגמרה תסיסתו, נחשבים ב׳ מינים, והמשמר חייב משום בורר.

ונתבאר בשבת כהלכה פט״ו ביאורים א. וראה גם לעיל סי״ב (והערה 1908).

*

ונראה שכל השאלה והמענה כאן, קאי על הפירוש הראשון של מחבץ, שנותן קיבה לחלב להפריש את הקום שבחלב ממי החלב, ששניהם מעורבים בחלב כמין אחד.

משא״כ לפי הפירוש השני, שאחר שנפרדו הקום בתוך החלב מפרידים בינם על ידי כלי גמי, בזה ודאי לא נחשבו כמין אחד, אלא הרי הם כשמרים שביין אחר שנגמרה תסיסתו, שנחשבים ב׳ מינים, והמשמר חייב משום בורר.

[1984] גמרא צה, א (מגבן חייב משום בונה). רמב״ם פ״ז ה״ו (ואם גבנו ועשהו גבינה, חייב משום בונה. שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד הרי זה דומה לבנין). מ״א סקי״ח (ואם גבנו ועשאו גבינה, חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ודיבק הכל עד שיעשה גוף אחד דומה לבנין).

ואע״פ שאין בנין וסתירה בכלים, נתבאר לעיל סי׳ שיג סי״ט (לא אמרו שאין בנין וסתירה בכלים אלא בבנין גרוע וסתירת בנין גרוע ... אבל העושה כלי מתחלתו הרי זה בנין גמור וחייב משום בונה).

[1985] רמב״ם פכ״א הי״ז (לפיכך אע״פ שנותנין שומשמין ואגוזים לדבש, לא יחבצם בידו). שו״ע סי״ט (כנ״ל מהרמב״ם). ופירש משנ״ב ס״ק סו (רוצה לומר לא יקבצם בידו להפריד אותם מן הדבש). שו״ע סי׳ שמ סי״א (כנ״ל מהרמב״ם). ופירש משנ״ב ס״ק לט (רוצה לומר שמהדק בידו האגוזים, ועל ידי זה מפריד הדבש מבחוץ דהוי בורר).

[1986] מ״א סקי״ד (נהגו שלא ליתן שמרים במשקה בשבת כדי להעמידן, אף על פי שראוי לשתותו בשבת. ונראה לי דהוי תולדת בורר, דעכ״פ יורדין שמרים מהמשקה בשולי הכלי, דומיא דמחבץ).

רוקק וזורה ברוח

כט הרוקק ברוח והרוח מפזר הרוק חייב משום זורה[1987]. ולהאומרים שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה[1988], אף כאן פטור, אבל אסור מדברי סופרים, אפילו אינו מתכוין לכך, אלא שהוא פסיק רישיה ולא ימות[1989]:

[1987] ירושלמי פ״ז ה״ב מט, סוע״א (רקק והפריחתו הרוח, חייב משום זורה, וכל דבר שהוא מחוסר לרוח, חייב משום זורה). הובא באור זרוע סי׳ נט, ובמהרי״ל הל׳ שבת כט, ב. רמ״א סי״ז (הרוקק ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק, חייב משום זורה).

וכך גם לענין ביעור חמץ, דסגי במפררו וזורה לרוח, אסור לעשות כן ביום טוב, לפי דעה זו, כדלקמן סי׳ תמו ס״ו (לא יאמר לנכרי לפרר ולזרות לרוח אפילו ביום טוב, כיון שיש אומרים שיש בזרייה זו מלאכה גמורה מן התורה, כמו שנתבאר בסימן שי״ט עיין שם).

אמנם יש חולקים וסוברים שלתלמוד דידן אין בו משום זורה, כדלקמן שם סוף ס״ה (ולא אמרו שהזורה הוא מאבות מלאכות, אלא בזורה תבואה כדי להפריש ממנה את המוץ, שהוא בורר אוכל מתוך הפסולת (פסולת מתוך האוכל), אבל כשזורה כל האוכל לרוח, אין כאן איסור מן התורה).

והיא דעת בעל המאור פסחים טו, ב (מפרר וזורה לרוח ומטיל לים, ואין בזה אב מלאכה שידחה שבת).

ונתבאר בקונטרס אחרון שם סוף סק״ג (עיין במה שכתב[תי] בסי׳ שי״ט, דמפרר וזורה לרוח אינו חייב מן התורה, לפום גמרא דילן בשבת (דף ע״ג) היינו זורה היינו בורר כו׳). שהרי הרוקק והפריחתו הרוח, אינו בורר בזה כלום (ואפשר שדעה זו נתבררה בקונטרס אחרון שבסימן שלפנינו, ולא הגיעה לידינו. וראה בדי השלחן סי׳ קמו ס״ק יג).

וחוששים גם לדעה זו, כדלקמן שם ס״ה (ואפילו לשרפה במקומה אסור ... כיון שמן התורה אפשר לקיים המצוה בלא חילול יום טוב ... לפרר ולזרות לרוח).

מכל מקום העיקר הוא כדעה המבוארת כאן, שתלמוד דידן אינו חולק בזה על הירושלמי, כי אף שעיקר מלאכת זורה היא כדי להפריש ממנה את המוץ, מכל מקום נכלל במלאכה זו גם כשזורה כל האוכל לרוח.

וראה קובץ דברי תורה ח״ז ע׳ נט.

*

ונפקא מינה מכל זה למעשה, במשחק הילדים לעשות בלוני אויר במי סבון, כדי שהרוח יפזר את בלוני המים, שאסור מטעם זורה (אף בחצר מעורבת).

ואף שיש בזה טעם להקל, כמבואר בתשובות רבי עקיבא איגר סי׳ כ (עובדא הוי דרך הלוכי בשבת בחצר בית הכנסת פה ק״ק ליסא, ראיתי לאיש שופך מים מועטים מצלוחית דרך החלון ולחוץ לחצר המעורבת, ומדי השקפתי עלה על לבי שיש חשש איסור בזה, כיון דהרוח מפזר הטיפות אחת פונה לכאן ואחת פונה לכאן, ודמי להא דאיתא בירושלמי ... [ואפשר] דהא דהעתיק הרמ״א להירושלמי היינו רק ברוקק, דיש בזה חשש דאורייתא להרמב״ם, דאדם הוי גדולי קרקע).

אמנם לכאורה אין לסמוך על סברא זו:

(א) שהרי קיי״ל שרוק וכל הבא מאדם ובעל חי לא חשיב גידולי קרקע, כדלקמן סי׳ שכא ס״ח (כל דבר ... אינו גדולי קרקע ... כגון בשר ... גבינה וכיוצא בה). ולפי זה אין הפרש בין רוק למים.

(ב) שהרי מסיק בירושלמי שם (וכל דבר שהוא מחוסר לרוח חייב משום זורה), ולא רק הרוקק, כמבואר בתשובת רבי עקיבא איגר שם (לשון הירושלמי וכל דבר שהוא מחוסר לרוח חייב משום זורה, והיינו דבלשון זה נכלל כל דבר, אף מה שאינו גדולי קרקע). ולפי זה אין הפרש בין רוק למים.

ובאמת יש בזה גם חשש נוסף של ״מוליד״, כמבואר בשמירת שבת כהלכתה (פט״ז ס״ל והערה פא); אלא שאנו דנים כאן בדין זורה בלבד.

מחלוקת נוספת יש בין הפוסקים, לענין בורר על ידי רוח פיו, ונתבאר לעיל ס״י (והערה 1897).

[1988] כדלעיל סי׳ רעח ס״א (שאין איסור מן התורה אלא במלאכה הצריכה לגופה), וס״ג (להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ואינה אסורה אלא מדברי סופרים), ושם נסמן (הערה ט).

[1989] כדלעיל שם ס״ד (והכל מודים בפסיק רישיה ולא ימות שחייב עליו מן התורה), ושם נסמן (הערה כט).

ומכאן למדנו שפסיק רישיה אסור אף באיסור דרבנן, ואף במלאכה שאינה צריכה לגופה, דלא ניחא ליה. וראה ב׳ הדעות בזה ובזה, לעיל סי׳ שיד ס״ג (והערה 1093), ולקמן סי׳ שכ סכ״ד (והערה 2163).

שכ דיני סחיטה בשבת

ובו כ"ח סעיפים:

זתים וענבים ושאר פירות

א הסוחט[1990] זתים להוציא מהם שמן, או ענבים להוציא מהן יין, חייב, מפני שמפרק המשקה מהפרי[1991], וכבר נתבאר בסי' ש"ה[1992] שכל המפרק אוכל או משקה ממקום שנתכסה בו הרי זה תולדת הדש.

אבל שאר פירות מותר לסחטן מן התורה להוציא מימיהם[1993], מפני שכל מי פירות אין עליהם תורת משקה, אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים בלבד, אלא תורת אוכל עליהם[1994], והרי זה כמפריד אוכל

[1990] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) זתים וענבים ושאר פירות (ס"א).
(ב) מציצת פירות בפיו (ס"ב).
(ג) משקין שזבו (ס"ג-ה).
(ד) סחיטה לתוך התבשיל (ס"ו-ט).
(ה) תפוחים ולימונים (ס"י).
(ו) כבשים ושלקות (סי"א-טו).
(ז) ריסוק שלג ומלח (סט"ז-כ).
(ח) סחיטת בגדים (סכ"א-ה).
(ט) מלאכת צובע (סכ"ו-ח).

לכללות סימן זה ראה כנישתא דבי רב. שבת כהלכה פרקים טו-יז.

[1991] ברייתא קמה, א (זיתים וענבים לא יסחוט, ואם סחט חייב חטאת). רש"י קמג, ב ד"ה אין סוחטין את הפירות (דהוה ליה מפרק תולדה דדישה), ודף יח, א ד"ה שטוענין (דהוה ליה מפרק דבר ממשאו הגדל בתוכו, והיא תולדה דדש), וביצה ג, א ד"ה שמא יסחוט (וסחיטת פירות תולדה דדש היא, שמפרקן מתוך זג שלהן, כמפרק תבואה מקש שלה). רמב"ם פ"ח ה"י (הסוחט את הפירות להוציא מימיהן, חייב משום מפרק), ופכ"א הי"ב (מפרק חייב משום דש, והסוחט זיתים וענבים חייב משום מפרק).

[1992] סעיף כח (וכל המפרק אוכל או משקה ממקום שנתכסה בו, כגון החולב את הבהמה שמפרק החלב מהדד, הרי זה תולדת הדש, שהדש גם כן מפרק התבואה מהשבולת).

וכן הוא לעיל סי' שיט ס"ט (המפרק ביד הוא תולדת הדש בכלי כמ"ש בסי' ש"ה). לקמן סי' תצה ס"ט (וסחיטת פירות שהיא תולדת דישה שמפרק דבר מגידולו).

ונתבאר לקמן סי' תקי בקונטרס אחרון סק"א (משמע ברמב"ם פ"ח שכתב סתם המפרק הוא תולדת הדש, והחולב חייב משום מפרק עכ"ל, משמע דמפרק ביד חייב משום שהוא תולדת הדש בכלי ... וכן משמע עוד ממה שכתב הרמב"ם שם הסוחט חייב משום מפרק, וסוחט היינו ביד, ובגמרא אינו חייב אלא על דריכת כו', ודריכת היינו בכלי, אלא על כרחך אין חילוק בין יד לכלי, אלא שהדש בכלי הוא אב, והמפרק ביד הוא תולדה). והיינו שהדש בכלי הוא אב, והמפרק ביד, או הסוחט בכלי או ביד, שניהם תולדה.

[1993] ברייתא וגמרא קמה, סוע"א (אמר רב חייא בר אשי אמר רב דבר תורה אינו חייב אלא על דריסת זיתים וענבים בלבד, וכן תני דבי מנשה דבר תורה אינו חייב אלא על דריסת זיתים וענבים בלבד). רמב"ם פ"ח ה"י (אין חייבים מן התורה אלא על דריכת זיתים וענבים בלבד). מ"א ריש הסי' (דבר תורה אינו חייב אלא על דריכת זתים וענבים בלבד (רמב"ם)).

[1994] רשב"א קמה, א סוד"ה למימיהן (אינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים בלבד, משום דרובן למשקין, והלכך כשסוחטן הוה ליה כדש, אבל שאר פירות רובן לאכילה הן עומדין ... ואפילו צריך לו, לא חשיב משקה אלא אוכל). רא"ש פכ"ב סוס"י ד (סוחט פרי שאין דרכו לסחוט, כי דרך אותו פרי לאוכלו ולא להוציא ממנו משקה, הלכך אין שם משקה על היוצא ממנו). ר"ן (סא, א) ד"ה כבשין (אבל שאר פירות היוצא מהן לא חשיב משקה להתחייב עליו).

ויש בזה שני פרטים:

(א) שרק זיתים וענבים, עיקר הפרי לכך נטעוהו להוציא מהן יין ושמן, כדלעיל סי' רב ס"י (כל הפירות שסחטן להוציא מימיהם אין מימיהם חשובים כמותם לברך עליהם בורא פרי העץ ... חוץ מזתים וענבים שהיוצא מהם כמותם ... שעיקר הפרי לכך נטעוהו, ענבים להוציא מהן יין וזיתים להוציא מהן שמן, לפיכך פרי הוא, וראוי לברך עליו בורא פרי העץ). וכן הוא לעיל סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק יב (דלא דמי כלל לזיתים וענבים, שרובן לסחיטה).

ומטעם זה נחשבים משקים, משא"כ שאר הפירות, שעיקר נטיעתן היא כדי לאכלם (ולא כדי להוציא מהן משקה), "תורת אוכל עליהם".

(ב) רק היין והשמן הן משבעת המשקים, כדלעיל קנח ס"ד-ה (אין נקרא משקה בלשון התורה אלא ז' משקים, שהם המים והיין והשמן ... שאר כל מי פירות, אפילו במקום שרגילין לעשות משקים לשתיה מסחיטת איזה פירות, שהוא חשוב כמשקה לענין שבת, אינו נקרא משקה לענין טומאה, וכן לענין נטילת ידים).

והיינו שאף שמדברי סופרים חשובים כמשקה לענין שבת, כדלקמן בסמוך (שמקצת בני אדם שיש להם הרבה תותים ורימונים הם סוחטין אותן לשם משקה כזיתים וענבים ... לפיכך כל מי שסוחטן לשם משקה מועלת מחשבתו להיות

מאוכל, שאין בו משום מפרק, כמו שנתבאר שם[1995].

ומדברי סופרים אסור לסחוט אפילו תותים ורמונים, מפני שמקצת בני אדם שיש להם הרבה תותים ורימונים הם סוחטין אותן לשם משקה כזיתים וענבים[1996], ואילו היו כן הרבה לשאר בני אדם היו גם כן רגילין לסחטם לשם משקה[1997], לפיכך כל מי שסוחטן לשם משקה מועלת מחשבתו להיות שם משקה עליהם מדברי סופרים, ואין אומרים בטלה דעתו אצל כל אדם[1998]. וכן אותם אגסים (שקורין בערני"ס בל"א) שרגילין לסחטן לשם משקה במקצת מקומות, אסור לסחטן בשבת בכל העולם כולו, שאפשר שאם היה לכל העולם הרבה מהם כל כך כמו שם, היו גם כן סוחטין אותם לשם משקה[1999]. וכן כל כיוצא בפירות אלו[2000].

אבל שאר פירות[2001] שאין דרך העולם לסחטן[2002] לשם משקה, דהיינו לשתות מימיהם מחמת צמא או

שם משקה עליהם מדברי סופרים). מכל מקום אינם חשובים משקה מהתורה לענין שבת, כמו שאינם נחשבים משקה לענין טומאה ונטילת ידים.

ונתבאר בחידושי צמח צדק נח, ג (וכדאיתא בחולין (דף ק"כ ע"ב) משקין דקדשי בתרומה, תירוש ויצהר אין, מידי אחרינא לא ... וכן לענין משקין דהכשר טומאה ... סחיטת שאר פירות, שהיוצא מהן לא חשיב משקה מן התורה, כמ"ש הרשב"א, ומשום הכי פטור עליהן דבר תורה), ושם ס, ג (דחייב אדריכת זיתים וענבים משום שהם משקה, וכן חולב חייב דחלב הוא גם כן משקה מז' משקין ... משא"כ מי פירות אינן משקה), ושם רג, ג-ד (כי דוקא יין ושמן נקראים משקה בתורה ... בגמרא דף קמ"ד א' השוו משקין דחיוב לענין שבת, למשקין גבי הכשר טומאה, וגבי טומאה דבש ויין ושמן לבד הוי להו משקה, משא"כ שאר מי פירות, אפילו סחטן ואחשביה, שלא שמעינן דהוי להו משקה).

והנפקא מינה בין שני אופנים אלו היא, לענין פירות שנוטעים בזמנינו כדי להוציא מהן משקים לשתיה. שלפי הטעם הראשון, אפשר שבזה הם הופכים למשקה, כמו היין והשמן. משא"כ לפי הטעם השני, עדיין אין להם דין משקה מהתורה, שאינן משבעת המינים.

וראה שבת כהלכה פט"ו ביאורים ב, ותוספת ביאור שם אות ב. חקרי הלכות ח"ג ל, ב.

[1995] סי' שה סכ"ח (ואינו דומה לדש, שמפרק התבואה שהיא אוכל מהשבולת שהיא פסולת, והם שני דברים חלוקים זה מזה, ושייך לומר שמפרק דבר אחד מתוך דבר אחר המכסה עליו, וכן החולב לכלי ריקן שהחלב הוא משקה ומפרקו מהבהמה שהיא אוכל, שהם שני דברים חלוקים זה מזה ומדובקין זה בזה, ויפרק אחד מתוך חבירו המכסה עליו, מה שאין כן כשהחלב הוא אוכל, הרי הוא כמו דבר אחד עם גוף הבהמה שנתפרק ממנה, שהוא גם כן אוכל, והרי זה כנוטל מאכל עב וחוקק מתוכה מעט אוכל, שאין בזה משום מפרק אוכל ממקום שנתכסה בו, מפני שאין זה נחשב כיסוי לזה).

וכן הוא לעיל סי' רנב בקונטרס אחרון סקי"ב (לא מיקרי משקה אלא היוצא מזיתים וענבים, ואוכלא דאפרת הוא).

[1996] ברייתא קמד, סע"א (סוחטין בפגעין ובפרישין ובעוזרדין, אבל לא ברמונים (דאורחייהו בהכי, רש"י), ושל בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין ברמונים (היו רגילין לסחוט רמונים בחול, אלמא איכא דסחיט להו, הלכך בשבת אסור). קמה, סע"א (דבר תורה אינו חייב אלא על דריסת זיתים וענבים בלבד). רי"ף ס, א (נמצא עכשיו הכלל הראוי מכל אלו הדברים, שזיתים וענבים, אין סוחטין אותן בשבת ... והתותים והרמונים, אסור לסוחטן בשבת לדברי הכל ... ושאר פירות כגון פגעין ופרישין ועוזרדין, סוחטין אותן לכתחלה בשבת לדברי הכל. ואי איכא מאן דסליק אדעתיה דרמונים בהדי זיתים וענבים הוו ... ההיא לענין סחיטה לכתחלה איתמר, דאין סוחטין אותן בשבת). רמב"ם פכ"א הי"ב (אסור לסחוט תותים ורמונים, הואיל ומקצת בני אדם סוחטים אותם כזיתים וענבים, שמא יבוא לסחוט זיתים וענבים). מ"מ שם (ומבואר בגמרא (דף קמ"ה) דבזיתים וענבים יש חיוב דבר תורה, בתותים ורמונים אסורין מדבריהן, ובשאר פירות שאינן עומדין כלל למשקין מותר לכתחלה. וכן מבואר בהלכות). טור ושו"ע ס"א (ותותים ורמונים אסור לסחטן ... ושאר כל הפירות מותר לסחטן).

[1997] תוס' צב, ב ד"ה ואת"ל (דלכל העולם אם היה להם רמונים הרבה היו סוחטין). מ"א ס"ק א (ודוקא בעינן שאם היה לכל העולם פירות הרבה כאלו היו סוחטין אותן).

[1998] רמב"ן קמד, א ד"ה תרדין (כיון דאיכא מיעוטא דסחטי להו, וזה נהג כמנהג אותו מיעוט וסחטן למשקין וחשבן, הוו להו משקין ... ואלו בשאר פירות שאין שום אדם סוחטן למשקין, אף על פי שזה סחטן, בטלה דעתו אצל כל אדם). רשב"א שם ע"ב ד"ה הכא נמי (בשסחטן אחשבינהו והוה ליה משקה, כיון דאיכא קצת בני אדם דסחטי להו כבית מנשיא, אבל פגיעין ועוזרדין שאין דרכן של בני אדם לסוחטן, אפילו סחיט להו האי, בטלה דעתו אצל כל אדם... וכן פירשו רבותי מורי הרב ז"ל והרמב"ן ז"ל). מ"א שם (כיון דמקצת בני אדם סוחטין אותן, והוא אחשבינהו גם כן, הוה ליה ... דאחשבינהו לחוד לא מהני אם לא שמקצת בני אדם סוחטין אותו גם כן ... ודוקא בעינן שאם היה לכל העולם פירות הרבה כאלו היו סוחטין אותן, אבל בלאו הכי אפילו בחד מקום אמרינן בטלה דעתן. ולכן בשאר פירות שרי).

[1999] **מ"א** שם (ואם כן הני אגסי"א, שקורין בערני"ס בל"א, אסור לסחטן, מפני שמדינת אשכנז נהגו לסחטן למשקה, ואפשר שאם היה לכל העולם הרבה היו גם כן סוחטין).

[2000] ב"י ד"ה תותים (ומשמע לי דתותים ורימונים לאו דוקא, אלא הוא הדין לכל פרי שדרך לסחטו למימיו, שאסור לסחטו בשבת).

[2001] **רי"ף** שם (ושאר פירות, כגון פגעין ופרישין ועוזרדין, סוחטין אותן לכתחלה בשבת לדברי הכל). **רמב"ם** שם (אבל שאר פירות, כגון פרישין ותפוחים ועוזרדין, מותר לסוחטן בשבת). **רא"ש** שם (ושאר פירות, כגון פגעין פרישין ועוזרדין וכיוצא בהן, סוחטין אותם לכתחלה בשבת לדברי הכל). **סמ"ג** ל"ת סה יב, ג (ושאר הפירות, כגון פרישין ועוזרדין, סוחטין אותן לכתחלה בשבת). **טור ושו"ע** שם (ושאר כל הפירות מותר לסחטן).

תענוג, אף שיש להם הרבה מהם[2003], ואפילו רגילין לסחטן לרפואה, אין עליהם שם משקה בשביל כך[2004] אפילו מדברי סופרים, ומותר לסחטן בשבת, מפני שהוא כמפריד אוכל מאוכל[2005], ואע"פ שזה הסוחטן מתכוין לשם משקה בטלה דעתו אצל כל אדם[2006].

ומכל מקום במקום שנהגו לסחוט איזה פרי לשם משקה, הרי דינו שם כתותים ורמונים, ואסור לסחטו בשבת באותו מקום לשם משקה, שלא בטלה דעת זה הסוחט, כיון שכל אנשי מקומו עושין כן בחול. אבל בשאר מקומות מותר לסחטו, הואיל ואין רגילין לסוחטו לשם משקה אף שיש להם הרבה ממנו[2007].

ויש אומרים[2008] שכל הפירות אסור לסחטן מדברי סופרים לצורך מימיהם, שכיון שזה הסוחט דעתו על מימיהם לשתותם מחמת צמא או מחמת תענוג (או אפילו לרפואה[2009]), הרי הם חשובים משקה מדברי סופרים, ואין אומרים בטלה דעתו אצל כל אדם (אבל אם דעתו כדי לטבל בהם המאכל, מותר, כמו שיתבאר[2010]). אבל אם אינו סוחט אלא למתק הפרי, ולא לצורך המשקה, מותר בשאר כל הפירות. ואפילו שותה המשקה הנסחט מותר, כיון שאינו מתכוין בסחיטתו בשביל השתיה[2011]. חוץ מתותים ורימונים וכיוצא בהן (מהפירות שמקצת בני אדם שיש להן הרבה סוחטין אותם לשם משקה כזתים וענבים, ואילו היה כן הרבה לשאר בני אדם היו רגילין גם כן לסחטן לשם משקה[2012]), שבהם אסרו לסחוט אפילו כדי למתקן בלבד, גזרה שמא יסחוט גם כן לצורך המשקה (כמו שעושין אותן בני אדם שיש להם הרבה מהם).

וכן נוהגין להחמיר[2013] במקומות הרבה. אבל העיקר כסברא הראשונה[2014]. ומכל מקום במקום שנהגו

[2002] רש"י קמד, רע"ב ד"ה ובעוזרדין (דלאו אורחייהו בהכי). רמב"ם שם (מפני שאינן בני סחיטה). רמב"ן שם (שאין שום אדם סוחטן למשקין). רשב"א שם (שאין דרכן של בני אדם לסוחטן). לבוש ס"א (ושאר כל הפירות אין עומדין אלא לאכילה ולאו אורחייהו כלל בסחיטה, לפיכך מותר לסוחטן לכתחלה).

[2003] מ"א ס"ק א (ודוקא בעינן שאם היה לכל העולם פירות הרבה כאלו היו סוחטין אותן. אבל בלאו הכי ... אמרינן בטלה דעתן, ולכן בשאר פירות שרי).

[2004] **ב"י** שם (אבל אם אין דרכם לסחטו למימיו, אלא לרפואה, נראה לי דלא מיתסר משום הכי). רמ"א ס"א (אבל אם נהגו לסחטו לרפואה לבדו, אין לחוש).

[2005] כמצויין לעיל (הערה 1994).

[2006] כמצויין לעיל (הערה 1998).

[2007] **רמ"א** שם (ובמקום שנהגו לסחוט איזה פירות לשתות מימיו מחמת צמא או תענוג, דינו כתותים ורמונים). **מ"א** שם (נראה לי דמשה אמת ותורתו אמת ... כמ"ש ביו"ד סי' רצ"ו סי"ד דדוקא באותו מקום שמקיימין קוצים אסור לקיימן, ובשאר מקומות שרי. אם כן הכא נמי הדין כן).

אמנם הקשה בתהלה לדוד ס"ק א, מהמשך דברי המ"א שם (ודוקא בעינן שאם היה לכל העולם פירות הרבה כאלו היו סוחטין אותן, אבל בלאו הכי, אפילו בחד מקום אמרינן בטלה דעתן), שלפום ריהטא נראה מדבריו, שגם באותה עיר מותר לסחטו. וראה בפרי מגדים ומחצית השקל על המ"א שם, שהאריכו לדון בדבריו.

[2008] **רש"י** קמד, ב ד"ה כרב חסדא (סוחטין בפגעין ובפרישין למתק הפרי, ולא לצורך המשקה. אבל לא ברימונים, ואפילו למתקן ... חיישינן אי שרית ליה למתק אתי למעבד לשום משקה). **תוס'** שם ד"ה ה"נ (דהא פשיטא דאסור, דכיון דאחשביה הוה להו משקה, אלא סוחטין דקתני היינו בליצייר בלע"ז, למתק הפרי, כדפירש בקונטרס). הגהות **סמ"ק** סי' רפא (ע' רפב) אות י (הא דשרי בפנים בשאר פירות חוץ מזתים וענבים תותים ורמונים לסחוט לכתחלה, דוקא למתק קאמר. ואפילו הכי בזתים וענבים ותותים ורמונים, אפילו למתק לא). ט"ז סק"א (רש"י וסמ"ק בהג"ה כתבו דוקא לסחוט כדי למתקן ... דברמונים אסור באינו רוצה רק למתק, דגזרינן אטו להוציא משקה, ובשאר פירות לא גזרינן). וראה חידושי צמח צדק נח, ב.

[2009] אף שנתבאר לעיל, "פירות שאין דרך העולם לסחטן לשם משקה ... ואפילו רגילין לסחטן לרפואה, אין עליהם שם משקה בשביל כך". וראה שבת כהלכה פט"ו ביאורים ד.

[2010] ס"ז וס"י.

[2011] **ט"ז** שם (ואף על פי שהוא נהנה ממה שיוצא משקה, מכל מקום עיקר כוונתו בשעת סחיטה לא היתה אלא בשביל מיתוק הנעשה על ידי הסחיטה), וס"ק ה (מסתמא סחיטת תפוחים הוא לרכך, ואף על גב דשותה מה שיוצא ממנו, מכל מקום לא נתכוין בסחיטה לכך, כיון שאינו עומד לכך). וראה פסקי דינים צמח צדק טו, א.

[2012] היינו שאף שלכאורה לא הי' צריך לגזור בהם (בתותים ורמונים וכיוצא בהם), אלא לאלו שרגילים לסחוט אותן לשם משקה (כמו בזיתים וענבים).

מכל מקום גוזרים בהם, כיון שאם הי' להם הרבה, גם הם היו רגילים לסחטן לשם משקה.

[2013] **ב"ח** ד"ה ומ"ש ושאר (והילכך נראה לענ"ד דאין להורות היתר בשום פרי לסוחטו למימיהן חלילה וחלילה ... והכי נהוג עלמא לאסור כל פרי לסוחטו למימיהן). שיירי כנסת הגדולה הגב"י אות ה (מיראי הוראה אני, לחוש לסברת הסמ"ק ורבינו ירוחם ז"ל שכתבו דשום פרי אסור לסחטן בשבת להוציא מימיהם, ולא הותרו שאר פירות אלא דוקא

להחמיר אין לשנות[2015]:

מציצת פירות בפיו

ב וכל[2016] זה לסחוט. אבל למצוץ בפיו המשקה מן הפירות, יש מתירין[2017] אפילו מזיתים וענבים, מפני שאין דרך סחיטה בכך, ובטלה דעתו אצל כל אדם. ויש אומרים[2018] שאף על פי כן אסור מדברי סופרים, כמו שאסרו לינק בפיו מן הבהמה אע"פ שמפרק כלאחר יד הוא, כמו שיתבאר בסי' שכ"ח[2019]. וגם יש לחוש לחיוב חטאת, כי שמא אין זה נקרא מפרק כלאחר יד כמו היונק מהבהמה, לפי שלינק הוא שינוי גמור שאין דרך כלל לינק אלא לחלוב[2020], אבל מציצת פירות אינה שינוי כל כך, כי רגילין לעשות כן לפעמים. ואפילו פירות שאיסור סחיטתן הוא מדברי סופרים אסור למצוץ, כמו זיתים וענבים[2021], שלא חלקו חכמים בגזרתם. והוא הדין בנותן פת ביין או בשר במרק, שאסור למצוץ אותם[2022], אע"פ שאין איסור בסחיטתן אלא מדברי סופרים כמו שיתבאר[2023]. ולכן אסור למצוץ קנה הצוק"ר, שדינו כתותים ורימונים[2024] וכיוצא בהם.

למתק). אליה זוטא סק"א (כתב הב"ח אין להורות היתר בשום פרי לסחוט למימיהן חלילה וחלילה, והכי נהוג עלמא, וכן מסיק בשיירי כנסת הגדולה שאין לסחטן אלא למתק).

[2014] **שו"ע** שם (ושאר כל הפירות מותר לסחטן). **משמעות מ"א** שם (שכתב דהיכא דנהוג להחמיר נהוג).

[2015] **מ"א** סוף סק"א (והב"ח כתב שאסור לסחוט אלא למתק הפרי, אבל למימיהם אסור ... ובודאי היכא דנהוג נהוג).

[2016] בסעיף שלפנינו יתבארו ד' שיטות בדין המוצץ פרי בשבת:

(א) דעת בעל העיטור וסיעתו, שאין דרך סחיטה בכך ובטלה דעתו אצל כל אדם, וגם לא גזרו אלא ביניקה מהבהמה, ולא במציצה.

(ב) דעת היראים וסיעתו, שחוששים לו מחטאת, ומכל שכן שיש בזה גזירת חכמים כמו ביניקה מהבהמה.

(ג) דעת הרש"ל וסיעתו, לאסור בכבשים, שכבר הי' שם משקה עליהם, ולהתיר בפירות, שהיא דרך אכילת הפירות.

(ד) דעת העולת שבת וסיעתו, להחמיר בענבים וזתים ולהקל בשאר פירות.

ומסיק שהמנהג להקל בזתים וענבים, ובכבשים, והמחמיר תבוא עליו ברכה, אבל לא בשאר פירות, שיש להקל משני הטעמים הנ"ל.

[2017] העיטור בעשרת הדברות הל' יום טוב קמו, ג (ואפילו למצוץ משקה וענבים בפיו מותר לכתחלה, שאין דרך סחיטה בפיו, אבל יניקה בפה לכתחלה אסור, וכל דבר שאין דרכו בכך לא גזרו רבנן ואינו תולדה). **שבלי הלקט** סי' צ (וכתב אחי ר' בנימין נר"ו דאין במציצת בשר ופת, ולא במוצץ משקה מפירות או מענבים בפיו, דרך סחיטה כלל. ואפילו תימא דהוי דרך סחיטה, לא חמירין מפרישין ופגעין, ואין איסור סחיטה שייכא אלא בדבר שדרכו להיות משקה כגון זיתים וענבים וחשיב, אבל הכא מאי חשיבות יש לו למשקה בתוך פיו, ואפילו אם יתכוון למצוץ המשקה בפיו אוכל הוא חשיב, ובטלה דעתו אצל כל אדם. וכן כתב בעל הדברות זצ"ל, ואפילו למצוץ מן הענבים מותר לכתחלה, שאין דרך סחיטה בפיו, אבל יניקה בפה לכתחלה אסור, וכל דבר שאין דרכן בכך לא גזרו ביה ואינו תולדה). רמ"א ס"א (מותר למצוץ בפיו מן הענבים המשקה שבהן, וכל שכן בשאר דברים).

[2018] הרא"מ ביראים השלם סי' רעד קלג, א (בשר שבלע מרק יזהר שלא יסחטנו לצורך משקה היוצא ממנו, והנותן בשר על המרק או שורה פת ביין ומחזיר בפיו ומוצץ המשקין, חושש אני לו מחטאת. וכל שכן שלא ימצוץ בפיו משקה מענבים וכיוצא בהן). הובא ב**הגהות מיימוניות** פכ"א אות י, ובשבלי הלקט שם. רמ"א שם (ויש אוסרין למצוץ בפה מענבים וכיוצא בהם).

ואף שהוא הזכיר רק חשש חיוב חטאת, ולא הזכיר הגזירה – כמו שאסרו לינק בפיו מן הבהמה.

מכל מקום בעל העיטור הזכיר את החשש הזה, והתיר מטעם ש"לא גזרו רבנן" בזה.

וכן הוא במ"א ס"ק ב (ואף על גב דאסור לינק מהבהמה כמ"ש סי' שכ"ח סל"ג, היינו משום דדרכו בכך, אבל הכא שאין דרכו בכך לא גזרו).

ומפרש רבינו בדעת האוסרים, שהוא גם מטעם גזירה (כמו ביונק מהבהמה), "וגם יש לחוש לחיוב חטאת".

שהרי מטעם זה אוסרים אף בשאר פירות. ואף בכבשים, ואף בקנה צוק"ר "אע"פ שאין איסור בסחיטתן אלא מדברי סופרים".

[2019] סעיף מ (מפרק כלאחר יד הוא, שאין דרך לינק בפיו אלא לחלוב לתוך כלי ולשתות ממנו, לפיכך אין ביניקה איסור מן התורה, אלא מדברי סופרים ... גזרו ... אסור לינק מהבהמה בשבת), וסנ"ד (ואף על פי שהוא מפרק כלאחר יד, מכל מקום אסור מדברי סופרים).

[2020] כתובות ס, א (יונק מפרק כלאחר יד), ופרש"י (שאין דרך בני אדם לינק אלא לחלוב ביד).

[2021] מ"א ס"ק ד (אפילו בשאר דברים), ממה שאסרו היראים וסיעתו אף בכבשים.

[2022] יראים **שם**.

[2023] סעיף יא (הכבושים, וכן השלקות ... כיון שעכשיו הן נסחטין מאוכלין, תורת אוכל עליהן, והרי זה כמפריד אוכל מאוכל. ומכל מקום מדברי סופרים אסור לסוחטן לצורך מימיהם, הואיל והיו משקין גמורים קודם לכן).

[2024] **ב"י** (ועל פי זה יש להתיר מציצת קנה הסוקר בפיו בשבת כמו שכתבתי בסמוך). הרי שלדעת האוסרים, גם זה אסור.

והמנהג להקל אפילו בזיתים וענבים כסברא הראשונה[2025]. והמחמיר אפילו בפת ובשר, תבוא עליו ברכה[2026].

ומכל מקום בשאר פירות חוץ מזיתים וענבים יש להקל[2027], כי יש צד להקל במציצת פירות ולומר שדרך אכילתן כך הוא[2028], וכל שהוא דרך אכילה אינו מעין מלאכה כלל, ואף חכמים לא גזרו בו כמ"ש בסי' שי"ט[2029] בבורר אוכל מתוך הפסולת:

משקין שזבו

ג משקין שזבו בשבת מאליהם מזיתים וענבים, אסורים[2030] עד לערב[2031], גזרה שמא יסחוט[2032] בידים

[2025] **ט"ז** סק"ב (לא ראינו מי שנזהר בדבריהם).

[2026] **רש"ל** בביאורו לטור, הובא **בב"ח** ד"ה כתב (וז"ל מהר"ש לוריא (בביאורו לטור) ... ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה). הובא במ"א ס"ק ד.

[2027] עולת שבת סק"ט (ונראה לי לדעת הרמב"ם דסבר דסחיטת שאר פירות אינו אלא מדרבנן, יש להקל במציצת פיו, אבל בענבים וזתים נכון להחמיר). **אליה זוטא** סק"ב (ומכל מקום בשאר פירות חוץ מזתים וענבים יש להקל).

ומבאר הטעם בזה, כי בענבים וזתים יש טעם להחמיר משום שהסחיטה בהם אסורה מהתורה. ובכבשים יש טעם להחמיר, מטעם הרש"ל שיובא בסמוך. משא"כ בשאר פירות יש שני טעמים להקל:

(א) מטעם העולת שבת, שאיסור סחיטה בהם אינו אלא דרבנן.

(ב) מטעם הרש"ל, שכל שהוא דרך אכילה אין בו משום סחיטה.

[2028] **רש"ל** שם, הובא בב"ח שם (וז"ל מהר"ש לוריא (בביאורו לטור) שכתב על דברי רא"מ, ואני אומר דיש לחלק, דבמרק הנבלע בבשר או יין בלחם, כבר היה שם משקים עליהם, משום הכי קרוב הוא לחיוב חטאת ... אבל משקה היוצא מענבים, מקמי שהיה שם משקה עליו, כגון זה שמוצץ בענבים בפיו ומשליך החרצנים, אין זה מפרק, אלא כך הוא דרך אכילת ענבים, ושרי מדינא ... וכן נראה לענ"ד, דבבשר ובפת אסור ובענבים דרך אכילתן הוא, לכך שרי). **מ"א** שם (ואפשר כיון שדרך אכילתן בכך שרי).

וראה שבת כהלכה פט"ו הערות צה-ק. וביאורים שם ס"ק יח.

[2029] סעיף א (אם בורר האוכל בידו כדי לאכול לאלתר מותר, מפני שנטילת האוכל מתוך הפסולת כדי לאכלו מיד אין זה מעין מלאכה כלל, שדרך אכילה כך הוא).

וראה לעיל שם סכ"ג (אבל מותר לשתותן על ידי מפה, מפני שאין איסור בורר ומשמר אלא במתקן הענין קודם אכילה או שתיה שיהיה ראוי לאכילה או לשתיה, שזהו דרך מלאכה, אבל אם בשעת שתיה מעכב את הפסולת שלא יכנוס לתוך פיו, אין זה מעין מלאכה ומותר).

ונתבאר בט"ז ס"ק ב (והנראה לענ"ד דדבר זה דומה לדין שכתוב בסי' שי"ט סט"ז, והוא דעת הרא"ש, דמותר לשתות על ידי מפה כו', דכשם ששם אין איסור בורר במה שהוא עושה בפיו, כך אין כאן איסור דש במה שמוצץ בפיו, דמאי שנא מלאכת בורר ממלאכת דש).

וראה שבת כהלכה פי"ג ביאורים ח.

[2030] משנה קמג, ב (אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין, ואם יצאו מעצמן אסורין (גזירה שמא יסחוט לכתחילה, רש"י). ר' יהודה אומר אם לאוכלין (הם מכונסין אותם פירות, רש"י) היוצא מהן מותר, ואם למשקין (מכונסין) היוצא מהן אסור), גמרא שם (רבי יוחנן אמר הלכה כרבי יהודה בשאר פירות ... אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל מודה היה רבי יהודה לחכמים בזיתים וענבים (דאע"ג דהכניסן לאוכלין היוצא מהן אסור, דכיון דרובן לסחיטה קיימי, כי אתו לידי משקה, יהיב דעתיה למיהוי ניחא ליה בהכי), ומודים חכמים לרבי יהודה בשאר פירות ... אלא במאי פליגי ... בתותים ורמונים פליגי, דתניא זיתים שמשך (זב מאליהן כמו נהרות המושכין, רש"י) מהן שמן, וענבים שמשך מהן יין, והכניסן (מתחילתן, רש"י) בין לאוכל בין למשקין, היוצא מהן אסור, תותים שמשך מהן מים, ורמונים שמשך מהן יין, והכניסן לאוכלין, היוצא מהן מותר, למשקין ולסתם, היוצא מהן אסור, דברי רבי יהודה, וחכמים אומרים בין לאוכלין בין למשקין היוצא מהן אסור).

רי"ף ס, א (נמצא עכשיו הכלל הראוי מכל אלו הדברים, שזיתים וענבים אין סוחטין אותן בשבת, ואם יצאו מעצמן אסורין, בין לאכילה בין למשקין לדברי הכל. והתותים והרמונים אסור לסוחטן בשבת לדברי הכל, ואם יצאו מעצמן, אם לאוכלים, היוצא מהן מותר, ואם למשקין, היוצא מהן אסור, כרבי יהודה).

טור ושו"ע ס"א (זיתים וענבים, אסור לסחטן. ואם יצאו מעצמן, אסורים אפילו לא היו עומדים אלא לאכילה. ותותים ורמונים, אסור לסחטן. ואם יצאו מעצמן, אם עומדים לאכילה, מותר, ואם עומדים למשקים, אסור).

וכן הוא לעיל סי' רנב סי"ד (השמן והיין, היוצא מהם משחשכה, אסור, כדין משקין שזבו מאליהם בשבת שהם אסורים בו ביום משום גזרה שמא יבא לסחוט בידים, כמו שיתבאר בסי' ש"כ).

ואסורים גם בטלטול כדלעיל סי' שח ס"ט (משקין שזבו מן הפירות מאליהן בשבת, שאסורים בשתיה בו ביום בלבד, וכן ביצה שנולדה בשבת שאסורה באכילה בו ביום בלבד, וכן חלב שנחלב בשבת שאסור בו ביום בלבד, וכן כל כיוצא בהם, אף על פי שיכול להאכילם לכלבים, מכל מקום כיון שאינן עומדים לכך אלא לאכילת אדם במוצאי שבת אסור לטלטלן אפילו לצורך גופן ומקומן). לקמן סי' שלה ס"ד (אם יזוב תירוש מסדק שבגיגית של ענבים שעדיין לא נדרכו, שנמצא אותו הדלף אינו ראוי בשבת, שהרי המשקין שזבו בשבת אסורים כמ"ש בסי' ש"כ).

[2031] רש"י ביצה ג, א ד"ה משום משקין שזבו (דקיי"ל אסורין לבו ביום). רמב"ם פכ"א הט"ו (עד מוצאי שבת).

כדי לשתותן היום אם יהיו מותרים[2033]. ואפילו אם הזיתים והענבים הן עומדין לאכילה[2034], חוששין שמא ימלך עליהן לסחטן לשם משקין, כמו שהוא דרך רוב הזיתים והענבים[2035]. אבל משקין שזבו מתותים ורמונים וכיוצא בהן[2036], אם הן עומדים לאכילה המשקין מותרים, ואין חוששים שמא ימלך עליהם למשקין[2037], ואם הן עומדין למשקין המשקין אסורים[2038]:

ד זיתים וענבים שנתרסקו מבעוד יום, משקין היוצאין מהן בשבת מותרין[2039] מטעם שנתבאר בסימן רנ"ב[2040].

ואפילו לא נתרסקו מבעוד יום, אם יש יין בגיגית שהענבים בתוכה, אע"פ שהענבים מתבקעים בשבת בגיגית ויוצא מהן עוד יין, מותר לשתות מגיגית זו בשבת, שכל מעט יין היוצא מהענבים בשבת מתבטל[2041] בס', [2042] ביין שהיה כבר בגיגית. ואע"פ שהוא דבר שיש לו מתירין, שלאחר השבת יהיה

וכן אם הנכרי סחטו לצורך עצמו, כדלקמן סי' שכה ס"ח (שאם סחטן נכרי אפילו לעצמו, אסורים המשקים לישראל עד לערב, אם הוא בענין שהיו אסורים אם היו זבים מאליהן כמו שנתבאר בסי' ש"כ, לפי שגם אלו המשקין הבאים לישראל על ידי סחיטת נכרי הם בכלל הגזרה שגזרו על משקין שזבו מאליהן, מפני שגם אלו באים להישראל ממילא כמו הזבין מאליהן).

משא"כ אם נסחט על ידי נכרי לצורך ישראל, צריך להמתין לערך בכדי שיעשו, כדלקמן סי' שכה ס"ט (אם ליקט או צד או אפה ובישל או שעשה אחת משאר מלאכות בשביל ישראל ... צריך להמתין לערב בכדי שיעשו, גזרה שמא יאמר לנכרי לעשות בשבת כדי שיהא מוכן לו במוצאי שבת מיד).

[2032] **ביצה ג**, א (משקין שזבו טעמא מאי גזרה שמא יסחוט). רמב"ם שם (גזרה שמא יתכוין ויסחוט אותן בשבת). לבוש ס"א (ואם יצאו מעצמן אסורין מדרבנן גזירה שמא יסחוט לכתחלה).

[2033] רש"י חולין יד, ב ד"ה ואם למשקין (הואיל ונתקיימה מחשבתו, אי שרית להו כשזבו, איכא למיגזר בהו שמא יסחוט, דהא להכי קיימי).

[2034] ברייתא **וגמרא קמג**, ב (כמועתק לעיל הערה 2030). טור ושו"ע שם.

[2035] רש"י חולין שם ד"ה מודה (שאפילו הצניען לאכילה, הואיל ורוב בני אדם סוחטין אותם, האי נמי ממליך עלייהו, ואי שרית למשקין שזבו מהן אתי למיסחט). טור (ואפילו עומדין לאכילה, דלא הוה לן למיחש שמא יסחוט, אפילו הכי כיון שרובן לשתייה חיישינן שמא ימלך עליהם לשתייה).

[2036] כדלעיל סוף ס"א (חוץ מתותים ורימונים, וכיוצא בהן). וראה מראי מקומות וציונים.

[2037] רש"י חולין שם ד"ה אם לאוכלין (דכיון דלא ניחא ליה, ליכא למיגזר אי שרית להו בשתייה היום אתי לסחוט, דהא לאו להכי קיימי).

[2038] וכן הוא לעיל סי' שיח סוף סכ"ה (משקין שזבו בשבת מפירות העומדים למשקין, שאסורים משום גזרה שמא יסחוט הפירות, כיון שהם עומדים לכך).

ואף שסחיטת התותים והרמונים אסורה רק מדברי סופרים, והרי אין גוזרים גזרה לגזרה (ביצה ג, א), ומדוע אם כן גזרו על המשקין שזבו מהן.

נתבאר לעיל סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק יב (תותים ורמונים היוצא מהן אסור כמ"ש בסי' ש"ך, ועל כרחך צריך לומר גזירה משום זיתים וענבים, וכולה חדא גזירה היא).

אלא שמכל מקום לא נכללו בגזירה זו, אלא כשהם עומדים אצלו לסחטן למשקין; אבל אם עומדים אצל אדם זה לאכילה, לא נכללו בגזירת משקין שזבו.

[2039] ברייתא קמה, ב (זיתים וענבים שריסקן מערב שבת ויצאו מעצמן אסורין, ורבי אליעזר ורבי שמעון מתירין). רי"ף שם סא, א (ופסק בעל הלכות משמיה דרב צמח בר פלטוי ריש מתיבתא כרבי אליעזר ורבי שמעון). רמב"ם פכ"א הט"ז (זיתים וענבים שריסקן מערב שבת ויצאו מהן משקין מעצמן מותרין). טור ושו"ע ס"ב (זיתים וענבים שנתרסקו מערב שבת, משקים היוצאים מהם מותרין).

[2040] סי"ד (אם הטעין עליהם מבעוד היום גדול, בענין שנתרסקו מחמת הטעינה קודם שחשכה, מותרין השמן והיין היוצא מהם כל השבת כולה. שכאן אין לגזור שמא יבא לסחטם בידים, לפי שאף אם יסחטם לא יעשה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים, כיון שכבר הם מרוסקים והיה המשקה זב מהם מאליו בלא טעינת הקורה והעגולים ובלא סחיטה בידים, אלא שעל ידי הטעינה והסחיטה הוא ממהר לצאת), ושם נסמן (הערה קכז).

[2041] **ספר התרומה** סי' רכג (משקין הרבה צלולין יש כבר מערב שבת חוץ לענבים בתוך הגיגית, ואפילו יוצא בשבת משקה מתוך הענבים, מתבטל הוא במשקה של היתר שכבר יצאו. ולא דמי לדבר שיש לו מתירין, שיכול להמתין עד לאחר השבת, ואפילו באלף לא בטיל. דהני מילי כשאיסור בעין מתחלה ואחר כך נתערב במינו בהיתר, אבל הני לא ניתרו מעולם, אלא מעט מעט שיוצאין ומתערבין עם המשקין של היתר שיצאו מאתמול). **סמ"ג** ל"ת סה יג, א (פסקו רבותינו כי גיגית מלאה ענבים בעוטין, ויש הרבה יין צלול בגיגית, ושוהא שם שבוע או יותר, מותר ליקח בשבת מן היין שבגיגית, אף על פי שכל שעה יוצא המשקה מתוך הענבים השחוקין, כיון שמערב שבת היה שם כבר הרבה יין צלול, ואותו שיוצא בשבת כל זמן שיוצא מעט מעט מתערב ומתבטל ביין שכבר י(ו)צא, ולבדו מעולם לא היה שם יין עליו. שאם היה עליו כשיוצא בשבת שם יין קודם שיתבטל, אין לו תקנה בביטול, כדאמרינן דבר שיש לו מתירין כגון זה לאחר השבת, אפילו באלף לא בטיל). סמ"ק סי' רפב (ופסקו רבותינו בגיגית מלאה ענבים בעוטים, ויש הרבה יין צלול בגיגית, ושהה שבוע אחת בגיגית או יותר, מותר ליקח בשבת מן היין שבגיגית, אף על פי שכל שעה יוצא יין מן הענבים לתוך הגיגית, כיון שהיה מאתמול יין הרבה צלול, אותו שיוצא מתבטל בתוכו, מפני שלא היה עליו שם יין מעולם, ולכך לא הוי דבר שיש לו מתירין למנעו מביטול). טור ושו"ע שם (ואפילו אם לא נתרסקו מערב שבת, אם יש

מותר בלא ביטול. מכל מקום כיון שיין זה היוצא בשבת לא היה ניכר מעולם קודם שנתערב, ולא היה עליו שם יין מעולם[2043] (ועיין ביו"ד סי' קכ"ג[2044] אימתי חל עליו שם יין), לא חל עליו שם דבר שיש לו מתירין עד לאחר שכבר נתבטל, ולא אמרו שדבר שיש לו מתירין אינו בטל[2045] אלא כשהאיסור בעין מתחלה, וחל עליו שם דבר שיש לו מתירין, ואחר כך נתערב. ואפילו אם נתנו ענבים שלימים בגיגית זו בשבת, ונתבקעו ביין בו ביום, מותר לשתות יין מהגיגית מטעם זה[2046].

אבל לכתחלה אסור ליתן ענבים שלמים ביין בשבת כדי שיתבקעו ויזוב יינם, משום איסור סחיטה[2047],

---

יין בגיגית שהענבים בתוכה, אף על פי שהענבים מתבקעים בשבת בגיגית, מותר לשתותו בשבת, שכל יין היוצא מהענבים מתבטל ביין שבגיגית).

וכן נפסק ברמ"א יו"ד סי' קב ס"ד (כל איסור שלא היה ניכר קודם שנתערב, הוא בטל אף על פי שהוא דבר שיש לו מתירין). וראה שו"ת צמח צדק יו"ד סי' קסה אות ח.

[2042] כדין לח בלח מין במינו שצריך ס' אף באיסור דרבנן, כדלקמן סי' תמז סעיף סא (דינו כשאר איסורי דברי סופרים שאינן בטלין בפחות משששים, אם התערובות הוא לח בלח, בין שנתערב במינו בין שלא במינו, בין שיש בתערובת ממשו של איסור בין שאין שם אלא טעמו בלבד).

[ולכן אם הוא יבש ביבש ומין במינו, סגי ברוב, כדלעיל סי' שי סי"ט (ואם נתערב אפר שהוסק בשבת באפר של אתמול, בטל ברוב, אם עדיין לא היה ניכר מעולם בפני עצמו), ולקמן סי' תצח סכ"ד (ואם הסיק ביום טוב עצים על גבי אפר של אתמול, ונתערב אפר של היום באפר של אתמול בענין שאפר של היום לא היה ניכר מעולם בפני עצמו, הרי הוא בטל ברוב), ושם ושם נסמן].

ואף אם נצטרפו היין היוצא מהענבים בשבת להיות יותר מאחד בששים, מכל מקום "כל מעט יין היוצא מהענבים בשבת מתבטל בששים", וכמבואר באבני נזר יו"ד סי' רכב אות לז (וע' בהרב מלאדי זצ"ל בשו"ע שלו סי' ש"כ בגיגית, דמשמע מדבריו דאפילו יש בכל היין היוצא בשבת יותר מא' בששים, מכל מקום כל מעט יין היוצא בטל בס' עיי"ש ... דאינו חוזר וניעור).

ולענין יין שנתערב במים נתבאר לקמן סי' שלה ס"ד (אם יזוב תירוש מסדק שבגיגית של ענבים שעדיין לא נדרכו, שנמצא אותו הדלף אינו ראוי בשבת, שהרי המשקין שזבו בשבת אסורים כמ"ש בסי' ש"כ ... אם הוא רוצה יכול ליתן כלי עם מים תחת יין הדולף כדי שיתבטל היין במים ראשון ראשון ... ואף שאחר כך מתרבה היין על המים, אין לחוש, לפי שיש מקילין בזה אפילו לענין יין נסך כמ"ש בי"ד סי' קל"ד, ויש לסמוך על דבריהם על כל פנים לענין טלטול. ואף שיין זה הוא דבר שיש לו מתירין, אעפ"כ הוא מתבטל במים, שלא אמרו דבר שיש לו מתירין אינו בטל אלא כשנתערב מין במינו, אבל לא בשאינו מינו כמ"ש בי"ד סי' ק"ב).

כי אף שלענין סתם יינם שנפלו למים, יש מחלוקת הפוסקים אם אומרים קמא קמא בטיל, כמבואר בשו"ע ורמ"א יו"ד סי' קלד ס"ג (אם נפל המשקה האסור לתוך המשקה המותר, ראשון ראשון בטל ... ואם נתרבה המשקה האסור עד שיש בו כדי ליתן טעם, אוסר ... והוא מחלוקת בין הפוסקים).

מכל מקום לענין מוקצה (בסי' שלה), וכן לענין דבר שיש לו מתירין (כאן), אמרינן קמא קמא בטיל.

וראה פעמי יעקב יג ע' מא; מד.

[2043] סמ"ג שם (ולבדו מעולם לא היה שם יין עליו). **סמ"ק** שם (מפני שלא היה עליו שם יין מעולם). **מ"א** ס"ק ה (ואף על גב דדבר שיש לו מתירין לא בטיל, שאני הכא כיון שלא ניכר קודם שנתערב, בטיל, שלא היה עליו שם יין מעולם). וכן הוא בש"ך יו"ד סי' קב ס"ק יב (ואין בו משום דבר שיש לו מתירין, מאחר שלא היה עליו שם יין בפני עצמו מעולם).

וכן הוא לגבי אפר, כמובא לעיל (הערה 2042).

וראה פסקי אדמו"ר הזקן לסי' קב ס"ד אות ג.

[2044] בשו"ע שם סי"ז ואילך (מאימתי נקרא יין ליאסר במגע עובדי כוכבים, משהתחיל לימשך, דהיינו משנמשך על הגת בעצמו).

וכך גם כאן לא חל עליו שם יין עד שמתחיל לימשך, וכשמתחיל לימשך הוא כבר נתבטל ביין שבגיגית.

[2045] ביצה ג, ב (הוי דבר שיש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל).

[2046] **ט"ז** סק"ג (כ' מו"ח ז"ל נראה לי דאפילו נתנו ענבים שלמים בשבת תוך היין, ונתבקעו באותו שבת, גם כן מותר ... דבטל לגבי ההיתר), **בשם ב"ח** ד"ה כתב בעל התרומה (נראה דאפילו נתנו ענבים שלמים בתוך היין בשבת עצמו, ונתבקעו גם כן באותו שבת, גם כן מותר, כי היכי דשרי ליתן בשבת שלג וברד לתוך הכוס או לתוך הקערה לקמן בסימן זה).

[2047] **ט"ז** שם (ולא נלע"ד כן, דאם כן היה מותר אפילו לכתחלה ליתן שם ענבים כמו בשלג וברד, וזה ודאי איסור גמור משום סחיטה הוה תולדה דדש ... ואין היתר אלא בדיעבד דבטל לגבי ההיתר, ואין זה ענין כלל לשלג וברד דלקמן).

והיינו שהב"ח מפרש, שמה שבעל התרומה התיר כאן בנסחט לתוך היין, אזיל לשיטתו שהתיר ליתן שלג וברד לכוס של יין או מים, כמובא לקמן סט"ז (ויש אומרים שלא התירו אלא ליתן לתוך הכוס, שהנימוח אינו בעין לבדו אלא מעורב ביין או במים שבכוס), שהיא דעת בעל התרומה (כדלקמן שם הערה 2101).

ועל זה משיב הט"ז, שאין עניינם זה לזה, כי בשלג התירו מטעם זה אף לכתחלה ליתנם לכוס יין, ואילו כאן "אין היתר אלא בדיעבד, דבטל לגבי ההיתר".

ואף שלדעת כמה פוסקים, טעם האיסור לרסק שלג וברד הוא שמא יבוא לסחוט פירות העומדים למשקים, כדלקמן סי"ט (מפני שטעם איסור הריסוק בידים הוא משום גזרה שמא יסחוט פירות העומדים למשקין, לפי שהשלג והברד למימיהן הן עומדים). סי' שכו ס"י (ולדברי האומרים שטעם איסור לרסק שלג וברד הוא משום גזרת סחיטת פירות

ואף שאינו סוחט בידיו ממש, מכל מקום אסור מדברי סופרים[2048]:

ה חרצנים וזגים שנתן עליהם מים לעשות תמד, מותר למשוך מהם בשבת ולשתות. ואפילו לא נתן מים והיין מתמצה וזב מאליו מותר לשתותו, כיון שכבר נתרסק מבעוד יום[2049]:

סחיטה לתוך התבשיל

ו מותר לסחוט אשכול של ענבים לתוך הקדרה שיש בה תבשיל כדי לתקן[2050] (עיין סי' תק"ה[2051]) האוכל, שכל משקה הבא לאוכל כאוכל הוא חשוב[2052], ואין עליו שם משקה כלל, והרי זה כמפריד אוכל מאוכל[2053].

העומדים למשקין, שאף השלג והברד למימיהם הם עומדים). לעיל סי' שיח סעיף כה (כמו משקין שזבו בשבת מפירות העומדים למשקין, שאסורים משום גזרה שמא יסחוט הפירות), ושם נסמן (הערה 1788).

מכל מקום הקילו שם אף לכתחלה, ולא גזרו כשמתערב בדבר אחר, כדלקמן סי"ט (וכיון שהוא מתערב בדבר אחר לא גזרו, לפי שאינו דומה לסחיטת פירות העומדים למשקין, שהמשקה הנסחט הוא בעין לבדו), ושם נסמן (הערות 2122-2123).

*

ולפי זה לכאורה הי' מקום לאסור אף הכנסת פלח לימון לכוס תה (אף באופן שאין לחוש בו לבישול). אך מכל מקום נהגו להקל בזה, מב' טעמים:

(א) הלימון דינו כשאר פירות שמותר לסחטן, כדלקמן ס"י.

(ב) דוקא בענבים אסרו, שהמשקים זבים מהענבים, משא"כ בלימון וכיו"ב, שאין המשקים זבים מהן, אלא שהטעם שבהם מתערב עם מי התה. ונתבאר בשבת כהלכה פ"ז ביאורים ב.

[2048] ט"ז שם (דהא אפילו ביוצא מעצמו אסור מחמת איסור תולדה דדש, אף על גב שלא נגעו בה ידים). והיינו שגם בזה אינו דומה להיתר נתינת השלג לכוס, דלקמן סט"ז (אבל נותן הוא לתוך כוס של יין או מים בימות החמה כדי לצננו, והם נימוחים מאליהם, ואינו חושש). משא"כ באיסור סחיטה, גם זה אסור לכתחלה.

[2049] **ספר התרומה** סי' רכג בסימנים (ענבים שדרכן היטב והוציאו יין ונותנין שם מים שקורין גייטואה שרי, ואפילו לא נתן שם מים, אלא היין זב ומתמצה מאליו, כיון ששחקו תחלה הענבים היטב). **סמ"ג** שם (כנ"ל). שו"ע ס"ג (חרצנים וזגים שנתן עליהם מים לעשות תמד, מותר למשוך מהם ולשתותם. ואפילו לא נתן מים, והיין מתמצה וזב מאליו, מותר לשתותו). מ"א ס"ק ו (כיון שנתרסקו מבעוד יום).

והיינו שדינו כדלעיל ריש ס"ד (זיתים וענבים שנתרסקו מבעוד יום, משקין היוצאין מהן בשבת מותרין), ושם נסמן (הערה 2039).

[2050] רב יהודה אמר **שמואל קמד**, ב (סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה (של תבשיל לתקנו, רש"י)). טור ושו"ע ס"ד (מותר לסחוט אשכול ענבים לתוך קדירה שיש בה תבשיל כדי לתקן האוכל).

וכן הוא לקמן סי"ב (כדי לתקנו).

[2051] סעיף ב (כשחולב לתוך המאכל כדי לתקנו על ידי חלב זה, או שיש בכלי פירורין והחלב נבלע בהם ומתערב עמהם יפה, שאז הוא בטל לגבי האוכל ותורת אוכל עליו. אבל החולב חלב הרבה לתוך כלי שיש בו מעט לחם, אף על פי שמעט חלב נבלע בלחם, כיון שהרבה חלב נשאר לבדו בכלי שאינו מעורב עם האוכל, הרי תורת משקה עליו ואסור משום מפרק).

ושם מיירי ביום טוב שמותר לחלוב לתוך האוכל, משא"כ בשבת, גם זה אסור, כדלעיל סי' שה סכ"ח (מדברי סופרים אסור לחלוב אפילו לתוך האוכלים, לפי שכיון שהבהמה אינה ראויה לאכילה בשבת מחמת איסור שחיטה, אין שם אוכל עליה, והרי היא כפסולת, והמפרק מתוכה החלב שהיא אוכל, הרי זה דומה לדש שמפרק אוכל מתוך הפסולת. אבל ביום טוב שהיא ראויה לאכילה, מותר לחלוב לתוך האוכלין, ע"ד שיתבאר בסי' תק"ה).

ומה שציין כאן לסי' תקה, להורות שכמו שביום טוב אסור לחלוב הרבה לתוך כלי שיש בו מעט לחם, כן לענין סחיטת פירות בשבת, שאסור לסחוט הרבה לתוך כלי שיש בו מעט אוכל (ראה קצות השלחן סי' קכו בבדי השלחן ס"ק יח).

[2052] גמרא שם (אלמא קסבר משקה הבא לאוכל אוכל הוא). טור ושו"ע שם (דהוה ליה משקה הבא לאוכל וכאוכל דמי).

וכן הוא לעיל סי' קנח סוף ס"ט (כל משקה הבא לאוכל מתחלת יציאתו, אין עליו תורת משקה כלל, אלא תורת אוכל, כמו שיתבאר בסי' ש"כ). סי' שה סכ"ח (שמשקה הבא לאוכל הרי הוא כאוכל). לקמן סי' תקה ס"א (שמשקה הבא לאוכל הרי הוא כאוכל).

וראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי.

[2053] רש"י שם ד"ה לתוך הקדרה (ואין זה דרך פריקתו, והוי כמפריד אוכל מאוכל). רמב"ם פ"ח ה"י (ונמצא כמפרק אוכל מאוכל). לבוש ס"ד (ואין זה דרך פריקתו, אלא כמפריד אוכל מאוכל).

וכן הוא לעיל ס"א (והרי זה כמפריד אוכל מאוכל, שאין בו משום מפרק). סי' שה סכ"ח (ואינו דומה לדש, שמפרק התבואה שהיא אוכל מהשבולת שהיא פסולת, והם שני דברים חלוקים זה מזה, ושייך לומר שמפרק דבר אחד מתוך דבר אחר המכסה עליו, וכן החולב לכלי ריקן שהחלב הוא משקה ומפרקו מהבהמה שהיא אוכל, שהם שני דברים חלוקים זה מזה ומדובקין זה בזה, ויפרק אחד מתוך חבירו המכסה עליו, מה שאין כן כשהחלב הוא אוכל, הרי הוא כמו דבר אחד עם גוף הבהמה שנתפרק ממנה, שהוא גם כן אוכל, והרי זה כנוטל מאכל עב וחוקק מתוכה מעט אוכל,

אבל אם אין בה אוכל, אסור לסחוט לתוכה[2054]. אע"פ שעתיד לערב בה אוכל, ובשביל כך הוא סוחט לתוכה יין זה, כדי לתקן ולמתק את האוכל שיתן בה אחר כך שיאכלנו עם יין זה, והרי זה משקה הבא לאוכל וכאוכל הוא חשוב. מכל מקום כיון שבשעת סחיטת היין אין בה אוכל עדיין, ואין הדבר ניכר כלל שהוא בא לתקן אוכל, אסור מדברי סופרים[2055]:

ז וכן הדין בתותים ורמונים וכיוצא בהם[2056].

אבל שאר פירות, אף לדברי האוסרים[2057] לסחטן לצורך מימיהם, מכל מקום אם אינו סוחטן אלא כדי לטבל המאכל במימיהם, הרי זה מותר[2058], אע"פ שאין שם אוכל בתוך הכלי שסוחטן לתוכו, מפני שבשעת סחיטתן יודעים הכל שסוחטן למתק האוכל ולא לשם משקה, שאין דרך כלל לסחטן לשם משקה[2059]:

ח במה דברים אמורים בפירות הראויים לאכילה. אבל פירות שאינן ראוים לאכילה, אסור לסחטן[2060] לדברי הכל[2061], אפילו לתוך האוכלים[2062], שכשסוחט פרי שאינו ראוי לאכילה, אינו מפריד אוכל

שאין בזה משום מפרק אוכל ממקום שנתכסה בו, מפני שאין זה נחשב כיסוי לזה). סי' תקה ס"א (והרי זה כמפריד אוכל מאוכל ... שאינו עושה כדרך פריקתו).

וראה שבת כהלכה פט"ו ביאורים יד*.

[2054] גמרא שם (אבל לא לתוך הקערה). טור ושו"ע שם (אבל אם אין בה תבשיל אסור).

[2055] **משמעות רש"י** שם ד"ה אבל (דזמנין דלמשקה קאי, ואף על גב דבקערה לא שתי איניש, לא מוכחא מילתא, ואיכא איסור). לבוש סוף ס"ד (אף על גב דקצת נראה דלאו למשקה בעי להו, דבקדירה או בקערה לא שתי איניש, לא מוכחא מילתא כולי האי דלאוכל בעי לה, ואיכא איסורא). והיינו שאף "דבקערה לא שתי איניש", ובודאי כוונתו לערב בו אוכל או לטבל בו, מכל מקום "איכא איסור", כיון ד"לא מוכחא מילתא", ש"אין הדבר ניכר כלל שהוא בא לתקן אוכל". וכן פירש בחידושי צמח צדק ס, סוע"ג (ראיתי לרבינו ז"ל סי' ש"כ ס"ו, דסוחט לתוך הקערה שעתיד לערב בה אוכל אסור רק מדרבנן. וכן משמע בפרש"י (דף קמ"ד סע"ב) דכתב ואיכא איסור). ובאגלי טל אות יח (ומשום דלא מוכחא מילתא אין סברא שיאסר מן התורה, רק מדרבנן משום מראית עין, וכן משמע לשון רש"י "ואיכא איסור", משמע שאין חיוב כרת וסקילה".

ושבלי הלקט סי' צ (הלימוני דומין לפגעין ופרישין שאין דרכן בכך, ומותר לסוחטן בקערה, ואף על פי שאין בו אוכל ועתיד לערב שם אוכל, וכולי עלמא ידעי דלמתק אוכלא עבדי, ולא לצורך משקה). **עיין ב"י** ד"ה וכתוב בשבלי הלקט, **ומ"א** סוף **סק"א** (ומכל מקום נראה לי היכא דאינו סוחטו אלא לטבל בו המאכל שרי, דלא מקרי משקה, כמ"ש ב"י בשם שבלי הלקט). שהיא ההלכה שנתבארה לקמן סעיף הבא. ומזה למדנו שהאיסור בענבים הוא רק מדברי סופרים כיון שאינו ניכר שבא לתקן.

וכן פירש בפרי מגדים א"א שם ([ומה שכתב] היכא דאין סוחט כי אם לטבל המאכל שרי, היינו בזיתים וענבים דווקא לקדירה שיש מאכל, הא אין מאכל, הרואה יאמר למשקה, ואסור מדרבנן, אבל שאר פירות, ידוע דלטבל, וכאוכל דמי, עיין ב"י בשם שבלי לקט). ובחדושי צמח צדק ס, ד (דבכהאי גוונא שעתיד לערב שם אוכל בקערה, ליכא אפילו בסחיטת זיתים וענבים רק איסורא דרבנן, משום הכי בלימוני" דסבירא ליה דדומה לפגעין, התיר לגמרי בכהאי גוונא).

ומכל מקום לא נתפרש איסור זה כאן אלא לענין ענבים. ובחדושי צמח צדק ס, רע"ד (דאם כן אמאי חייב אסחיטת זיתים, הא שמן עיקרו לאכילה ... והוה ליה כסוחט לקערה שעתיד ליתן בה אוכל). וראה גם לקמן (הערה 2077).

וראה לעיל סי' קנח סוף ס"ט (כל משקה הבא לאוכל מתחלת יציאתו, אין עליו תורת משקה כלל, אלא תורת אוכל, כמו שיתבאר בסי' ש"כ). והיינו שאם לא בא לאוכל בתחלת יציאתו, גם מעיקר הדין תורת משקה עליו.

וראה שו"ת דברי נחמי' סי' כא (ל, ב). תהלה לדוד שם ס"ט. בדי השלחן סי' קכו ס"ק כ. מראי מקומות וציונים. שבת כהלכה פרק טו הערה טז, וביאורים שם אות כ ד"ה ויתכן.

[2056] שנתבאר לעיל ס"א (ומדברי סופרים אסור לסחוט אפילו תותים ורמונים, מפני שמקצת בני אדם שיש להם הרבה תותים ורימונים הם סוחטין אותן לשם משקה כזיתים וענבים).

[2057] דעה הב' לעיל ס"א (ויש אומרים שכל הפירות אסור לסחטן מדברי סופרים לצורך מימיהם).

[2058] **מ"א** סוף סק"א (הועתק ונתבאר לעיל הערה 2055).

וכן הוא לעיל ס"א (שכל הפירות ... אם דעתו כדי לטבל בהם המאכל, מותר, כמו שיתבאר). לקמן ס"י (לימונים אין דינם כתותים ורמונים, אלא כשאר פירות, שמותר ... על כל פנים לסחטן לצורך אוכל, דהיינו לטבל המאכל במימיהן וכיוצא בזה).

[2059] **שבלי הלקט** סי' צ (הועתק ונתבאר לעיל הערה 2055).

[2060] **מ"א** סק"ז (בוסר ... כל זמן שאינו ראוי לאכילה אסור. והוא הדין בשאר פירות שאינן ראוים לאכילה, אסור לסחטן למימיהן). והיינו שלמדין דין שאר פירות שאינן ראוים לאכילה, מדין בוסר שבסעיף הבא.

[2061] היינו אף לדעה הראשונה שבס"א (אבל שאר פירות שאין דרך העולם לסחטן לשם משקה ... מותר לסחטן בשבת, מפני שהוא כמפריד אוכל מאוכל), מכל מקום כאן אסור כיון שהוא מפריד אוכל מפסולת.

אמנם יש דעה המתרת גם בזה, כדלקמן ס"ט (ויש מי שמתיר לסחוט הבוסר לתוך האוכל (ואין צריך לומר בשאר פירות שאינן ראוים לאכילה, ואפילו לסחטן לשם משקין מותר להמתירין בשאר פירות)).

מאוכל, אלא אוכל מפסולת, ויש בזה משום מפרק, כמ"ש בסי' ש"ה[2063].

וגם משום בורר אוכל מתוך הפסולת[2064], אפילו רוצה לאכול לאלתר, שלא התירו לברור אוכל מפסולת בידו כדי לאכול לאלתר, אלא מפני שדרך אכילה כך הוא ליטול האוכל בידו מן הפסולת ולאכול, ואינו מעין מלאכה, אבל לסחוט ולאכול, אינו דרך אכילה, אלא דרך מלאכה[2065]:

ט וכן אסור לסחוט הבוסר[2066], דהיינו ענבים שלא הגיעו לכפול הלבן[2067], אפילו לתוך האוכלין, מפני שאינו ראוי לאכילה, וכפסולת הוא לגבי יין הנסחט ממנו. ולפי שלא נודע לנו שיעור פול הלבן[2068], אסור לסחוט ענבים לתוך אוכלים עד שיהיו ראויים לאכילה לרוב בני אדם[2069].

[2062] היינו שיש בזה שני פרטים:

(א) אף המתירין לסחוט שאר פירות למימיהן כיון שאין עליהם שם משקה (כדלעיל ס"א), מכל מקום כאן אסור.

(ב) אף שסוחטן לתוך האוכלים, שיש עליהם דין אוכל (כדלעיל ס"ו), מכל מקום כאן אסור.

[2063] סעיף כח (אסור לחלוב אפילו לתוך האוכלים, לפי שכיון שהבהמה אינה ראויה לאכילה בשבת מחמת איסור שחיטה, אין שם אוכל עליה, והרי היא כפסולת, והמפרק מתוכה החלב שהיא אוכל, הרי זה דומה לדש שמפרק אוכל מתוך הפסולת). והוא מהתוס' קמד, ב ד"ה חולב (כמו דש חשיבא, שהבהמה היא כפסולת, וכשחולב הוי כנוטל אוכל מתוך פסולת).

ומזה למדים שכן הוא גם כאן בפירות שאינן ראוים לאכילה, שהוא מפרק אוכל מתוך פסולת, כמבואר בפרי מגדים משב"ז ס"ק ד (ובתוספות שבת קמ"ד ב' ד"ה חולב משמע דהוה דש, דבוסר פסולת, ודש אוכל מפסולת), ובחמד משה ס"ק ד (משום מפרק תולדה דדש ... וכך הם דברי תוס' פרק חבית דקמ"ד ע"ב ד"ה חולב בשם ר"ת ... כתבו בהדיא כמו דש חשיבא).

ובלוח התיקון לדפו"ר תוקן: "בסי' שי"ט" ס"ט (אסור לפרק השרביטין בשבת ולהוציא הקטניות מתוכן (בידים כי זהו מפרק גמור) ... שאין השרביטין ראויין לאכילה).

וראה שבת כהלכה שם הערה פ, וביאורים שם אות יז ד"ה אלא.

[2064] סמ"ג ל"ת סה (יב, ד) בשם ר"ת (כתב מורי רבינו יהודה בשם ר' יצחק, כי הר"ר יוסף התיר ... לסחוט משקין של הבוסר על השומין הנדוכין, משום דהוי משקין הבא לאוכל כסחיטת אשכול בקדירה, ולא הודה לו רבי יעקב, דדווקא נקט אשכול של ענבים, שענבים ראוין לאכילה, אבל בוסר אינו ראוי לאכילה, כי אותן שאוכלין בטלה דעתן אצל כל אדם, והוי כבורר אוכל מתוך פסולת). הובא במרדכי רמז תלז ובטור. ט"ז ס"ק ד (הואיל ואינו ראוי לאכילה, ממילא הוה כבורר אוכל מתוך פסולת. כן כתב הטור בשם ר"ת). ומזה למדים גם לענין פירות שאינן ראוים לאכילה, שאסורים אף מטעם בורר.

וכן הוא לקמן סי' שכא סי"ד (חלות דבש שנתרסקו מהכוורת מבעוד יום, אסור לרסקן להוציא מהן הדבש, מפני שהוא מפריד אוכל מפסולת ... ויש בזה משום מפרק, וגם משום בורר אוכל מפסולת).

[2065] מ"א שם (דאטו מי שרי לעשות מלאכה כדי לאכול לאלתר ... בבורר בידו לאכול לאלתר לא מקרי ברירה, דהוי דרך אכילה, וכן הטעם במחתך לאכול לאלתר כמ"ש סי' שכ"א סי"ב ... דאסור לסחוט בוסר).

וכן הוא לקמן שם (ואף על פי שמרסק כדי לאכול לאלתר, כמו שנתבאר בסימן ש"כ).

*

אמנם אם הוא כדי לאכלו בשעת הברירה, נתבאר לעיל סי' שיט סכ"ג (אבל מותר לשתותן על ידי מפה, מפני שאין איסור בורר ומשמר אלא במתקן הענין קודם אכילה או שתיה שיהיה ראוי לאכילה או לשתיה, שזהו דרך מלאכה, אבל אם בשעת שתיה מעכב את הפסולת שלא יכנוס לתוך פיו, אין זה מעין מלאכה, ומותר), ושם נסמן (הערה 1971).

[2066] **ר"ת** הובא ב**סמ"ג** ובמרדכי ובטור (כמועתק לעיל הערה 2064), ושו"ע ס"ה (ור"ת אוסר בבוסר), ורמ"א (הואיל ואינו ראוי לאכול).

[2067] **נחלת צבי** בעטרת צבי ס"ק ו (נראה לענ"ד דוקא כשלא הגיע לפול הלבן. ועי' לעיל סי' ר"ב ס"א). **אליה זוטא** סק"ד (וכתב בנחלת צבי דבוסר מיירי כשלא הגיע לפול הלבן). **וכ"מ במ"א** רסק"ז (ולפמ"ש סי' ר"ב ... דאין אנו בקיאין איזה מקרי בוסר).

והיינו כמבואר בשו"ע שם ס"ב (הבוסר, כל זמן שלא הגיע לכפול הלבן, מברך עליו בורא פרי האדמה, ומשהוא כפול הלבן ואילך, מברך עליו בורא פרי העץ ... לא נודע לנו שיעור פול הלבן). הרי שגם המ"א סובר ששיעור הבוסר האמור כאן שיעורו כפול הלבן, וכדאמרינן ברכות לו, ב (בוסר ... שיעורו כפול הלבן).

וכן הוא לעיל סי' רב ס"ג (ענבים קטנים מכפול הלבן, אינו מברך עליהם בורא פרי העץ, אלא בורא פרי האדמה, לפי שעדיין אין שם פרי עליהם כלל).

[2068] מ"א שם (דאין אנו בקיאין איזה מקרי בוסר).

וכן הוא לעיל שם (ושיעור פול הלבן שבימיהם לא נודע לנו, לפיכך לעולם הוא מברך בורא פרי האדמה על הענבים שהם בוסר, עד שיהיו גדולים ביותר).

[2069] **מ"א** שם (ולכן כתב רמ"א כל זמן שאינו ראוי לאכילה אסור). והיינו מ"ש הרמ"א (הואיל ואינו ראוי לאכול).

וראה שבת כהלכה פט"ו הערה עח.

ויש מי שמתיר לסחוט הבוסר לתוך האוכל[2070] (ואין צריך לומר בשאר פירות שאינן ראוים לאכילה, ואפילו לסחטן לשם משקין מותר להמתירין[2071] בשאר פירות). ויש להחמיר כסברא הראשונה[2072]:

תפוחים ולימונים

י תפוחים דינם כשאר פירות[2073].

ואפילו לימונים אין דינם כתותים ורמונים, אלא כשאר פירות שמותר לסחטן לצורך מימיהן אפילו לשם משקה לדברי המתירים[2074]. ולדברי האוסרים[2075], מותר על כל פנים לסחטן לצורך אוכל, דהיינו לטבל המאכל במימיהן[2076] וכיוצא בזה. ואע"פ שבאותן מקומות שיש להם הרבה מהם הם סוחטים אותן לצורך מימיהן, אין דינם כתותים ורמונים בשביל כך אפילו באותן מקומות, לפי שאינן סוחטין מימיהן לשם משקה אלא לצורך אוכל[2077]. ואפילו אם נוהגין לסחטן לתוך מים לשתות מותר, כיון שאין דרך לשתותן לבדן[2078].

[2070] **הרר"י פורת**, שהובא **בסמ"ג** ובמרדכי ובטור (כמועתק לעיל הערה 2064), ושו"ע ס"ה (יש מי שאומר דהוא הדין לבוסר שמותר לסחטו לתוך האוכל).

[2071] אף שרבינו יוסף פורת התיר רק "לסחוט משקין של הבוסר על השומין הנדוכין, משום דהוי משקין הבא לאוכל כסחיטת אשכול בקדירה".

מכל מקום יש לומר שלפי דעה הראשונה דלעיל ס"א (שאר פירות שאין דרך העולם לסחטן לשם משקה ... מותר לסחטן בשבת ... ואף על פי שזה הסוחטן מתכוין לשם משקה), גם זה יהי' מותר.

ואף דמיירי בפירות שאינן ראוים לאכילה, ואם כן מיירי בפשטות בפירות שדרך העולם לסחטן לשם משקה.

אפשר דמיירי הכא בפירות שאינם עומדים לשם משקה, אלא לשם רפואה, וכדלעיל שם (ואפילו רגילין לסחטן לרפואה אין עליהם שם משקה בשביל כך אפילו מדברי סופרים ומותר לסחטן בשבת מפני שהוא כמפריד אוכל מאוכל).

[2072] **סמ"ג** שם (ולא הודה לו רבי יעקב). סמ"ק סי' רפב ע' רפב (ומשום הכי אסר רבינו תם לסחוט הבוסר לתוך המורייס ... כיון דהבוסר לא חזי לאכילה בעיניה). **ב"י** ד"ה ומ"ש רבינו וכן התיר (וסמ"ק לא הביא אלא דברי רבינו תם דאסר), **ומשמעות האחרונים**; בכף החיים פירש שהכוונה לפוסקים שהובאו בסעיף הקודם, שאסרו אפילו כדי לאכול לאלתר (ודלא כדעת שיירי כנה"ג בהגהות הטור סק"ד, ואליה זוטא ס"ק ד, שהרוצה לסמוך על דעת המתיר לא הפסיד).

ונתבאר לעיל סי' רמו בקונטרס אחרון ס"ק ג (רוב יש להחמיר שבדברי האחרונים, שהוא חיוב גמור). סי' שא ס"ק ט (יש להחמיר, דמשמע דאין האיסור ברור מדינא). סי' תצז ס"ק א (שכתב ויש להחמיר לעשות על ידי נכרי, משמע דאינו אלא חומרא בעלמא, ולכן מותר לעשות על ידי נכרי).

וראה בדי השלחן סי' קכו ס"ק כד. שבת כהלכה שם הערה עט. כללי הפוסקים וההוראה סי' קכט-קלב.

וכיון שכתב כאן ש"משמעות האחרונים" כדעה האוסרת, נראה שגם כאן הכוונה שהוא חיוב גמור.

[2073] **ט"ז** סק"ה (נראה דלא גזרינן בתפוחים, כיון דכבר ראינו בגמרא פרק חבית שתלוי במנהג המקומות אם עושין משקין מן הפירות ... ואם כן במדינתנו שלא נשמע כלל לעשות יין תפוחים אין לגזור עבורו).

ובזמנינו שרגילים לעשות מיץ גם מתפוחים, ושאר פירות, ראה מה שהאריך בשבת כהלכה פט"ו, ובהערות וביאורים שם.

[2074] שו"ת **הרא"ש** כלל כב סי' ב (סחיטת לימוניש, נראה שהם בכלל שאר פירות, שמותר לסחטן). הובא **ב"י** סוד"ה תותים. שו"ע ס"ו (מותר לסחוט לימוני"ש). מ"א ס"ק ח (הוי כשאר פירות)

והיינו שמותר לסחטם לדעה הראשונה דלעיל ס"א (שאר פירות שאין דרך העולם לסחטן לשם משקה ... מותר לסחטן בשבת ... ואף על פי שזה הסוחטן מתכוין לשם משקה).

[2075] דעה השנית דלעיל שם (ויש אומרים שכל הפירות אסור לסחטן מדברי סופרים לצורך מימיהם).

[2076] שבלי הלקט סי' צ (ומורי ר' יהודה ב"ר בנימין זצ"ל אחי השני כתב, שנראה לו שמותר לסחוט הלימוני ... דומין לפגעין ופרישין שאין דרכן בכך, ומותר לסוחטן בקערה, ואף על פי שאין בו אוכל ועתיד לערב שם אוכל, וכולי עלמא ידעי דלמתק אוכלא עבדי, ולא לצורך משקה). **מ"א** סוף סק"א (ומכל מקום נראה לי, היכא דאינו סוחטו אלא לטבל בו המאכל שרי, דלא מקרי משקה, כמ"ש ב"י בשם שבלי הלקט).

וכדלעיל ס"ז (שאר פירות, אף לדברי האוסרים לסחטן לצורך מימיהם, מכל מקום אם אינו סוחטן אלא כדי לטבל המאכל במימיהם, הרי זה מותר).

[2077] שו"ת הרא"ש שם (שאין דרך כלל לסחוט לימוניש לצורך משקה, אלא לצורך אוכל, ומותר לסחטן בשבת). מ"א סק"ח (לימוני"ש ... כיון שאין דרך כלל לסחטו לצורך משקה, אלא לצורך אוכל, הוי כשאר פירות).

ואף אם אין רגילים לסחטו לתוך האוכל, אלא לצורך האוכל, כדלעיל ס"ו (כדי לתקן ולמתק את האוכל שיתן בה אחר כך ... הרי זה משקה הבא לאוכל, וכאוכל הוא חשוב).

[2078] **ב"י** ד"ה ויש לתמוה (ואפשר דלא מיתסר אלא כ[ש]שותין מי סחיטת הפרי בלא תערובת משקה אחר). מ"א שם (ואפילו נוהגין לסחטו לתוך מים לשתות שרי, כיון שאין דרך לשתותן לבדו (ב"י)).

ואף שגם היין והשמן אין שותין אלא על ידי מזיגה, ראה מה שדן בזה בחידושי הצמח צדק ס, ד. וראה גם לעיל (הערה 2055).

ומכל מקום לדברי האוסרים לסחוט שאר פירות לצורך מימיהן לשם משקה, אסור לסחוט בשבת לימונים או שאר פירות לתוך מים או שאר משקין לשתותן, לפי שלא אמרו אלא משקה הבא לאוכל הוא כאוכל ולא הבא למשקה[2079]:

כבשים ושלקות

יא וכל[2080] זה בלימונים חדשים. אבל הכבושים במלח[2081] וחומץ או במי מלח, וכן שאר פירות וירקות הכבושים, וכן השלקות, אסור לדברי הכל לסחטן לצורך מימיהן, אלא לצורך גופן, לתקנם לאכילה על ידי כך, שאז אין בו מפרק, כיון שאינו צריך כלל לדבר המתפרק דהיינו מימיהן. ואם סחטן לצורך מימיהן פטור מן התורה[2082].

שאע"פ שמימיהן היו משקין גמורים קודם שנבלעו בהן, כגון שנכבשו או נשלקו במים או יין וחומץ וכיוצא בהן משאר משקין, כיון שעכשיו הן נסחטין מאוכלין, תורת אוכל עליהן, והרי זה כמפריד אוכל מאוכל[2083].

ומכל מקום מדברי סופרים, אסור לסוחטן לצורך מימיהם[2084], הואיל והיו משקין גמורים קודם לכן[2085].

[2079] **מ"א** סק"י (אבל לתוך משקין אסור) **עיי"ש**.

וכן הוא לקמן סי"ג (אבל לתוך המשקין אסור לסחטן).

ואף שלענין להחשיבו רגילין לסוחטו, לא מועיל מה שסוחטן לתוך מים, כדלעיל (ואפילו אם נוהגין לסחטן לתוך מים לשתות מותר, כיון שאין דרך לשתותן לבדן), וכמבואר במ"א בס"ק ח (כיון שאין דרך לשתותן לבדו).

מכל מקום אסור לסחטן לתוך המשקין.

דלא כט"ז סק"ה (שבמצרים נוהגין בשבת לסחוט לימונ"ש לתוך מים שנתנו בהם צוקר לשתות לתענוג ... דכו"ע ידעו דלמתק אוכלא עביד, ולא לצורך משקה כו', והכא נמי בזה אינו מכוין רק לתת טעם ב[מים]). הרי שלדעתו מותר אף לסחטן לתוך המשקין לשתותן.

וראה חידושי צמח צדק ס, ד. סא, א. ערוגת הבשם או"ח סי' פה ס"ג. אגלי טל (דש) ס"ק ל. קצות השלחן סי' קכו סי"א, ובדי השלחן סקכ"ה. שבת כהלכה פט"ו ביאורים ז, ותוספת ביאור אות י. קובץ הערות וביאורים תשצח ע' 90.

[2080] בסעיפים שלפנינו יתבאר דין סחיטת הכבשים והשלקות:

(א) מן התורה תורת אוכל עליהם (כמו תותים ורמונים, דלעיל ס"א), כיון שנסחטין מהאוכל, ופטור.

(ב) מדברי סופרים תורת משקה עליהם (כמו תותים ורמונים, דלעיל ס"א), כיון שהיו משקים קודם לכן.

(ג) מותר לסחטן לתוך אוכל, אבל לא לתוך קערה שעתיד לערב בה אוכל (כמו תותים ורמונים, דלעיל ס"ז).

(ד) לענין משקין שזבו מהם, ראה לעיל סי' שיח סכ"ה.

[2081] **מ"א** סוף סק"ח (ולמינ"ש הכבושים במלח, דינם ככבשים ושלקות).

[2082] **שמואל קמ[ה]**, א (כבשים (ירק חי כבוש ביין וחומץ, רש"י) שסחטן, אמר רב לגופן (אם לאכול הכבשים סוחטן ממשקה הצף עליהן והנבלע בהן, מותר לכתחילה, דלא מפרק הוא, הואיל ולאו למשקה הוא צריך, רש"י) מותר. למימיהן, פטור אבל אסור. ושלקות בין לגופן בין למימיהן מותר. ושמואל אמר אחד זה ואחד זה, לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור. רבי יוחנן אמר אחד כבשים ואחד שלקות, לגופן מותר למימיהן חייב חטאת). וקיי"ל כשמואל, כמבואר בריי"ף שם סא, א (ולית הלכתא כר' יוחנן לענין חיוב חטאת, דהוה ליה רב ושמואל בחדא שיטתא דליכא חיוב חטאת אלא בזיתים וענבים, והוה ליה ר' יוחנן יחיד, ואין דבריו של אחד במקום שנים ... ומסתברא לן דהלכתא כוותיה דשמואל בהא מילתא, דקאי ר' יוחנן כוותיה לענין איסור, וליכא בינייהו פלוגתא אלא לענין חיוב חטאת). טור ושו"ע שם (לסחוט כבשים ושלקות, אם לגופם, שאינו צריך למים ואינו סוחטן אלא לתקנם לאכילה, אפילו סוחט לתוך קערה שאין בה אוכל, מותר. ואם צריך למימיהן, מותר לסחוט לתוך קדירה שיש בה אוכל, אבל אם אין בה אוכל, אסור). מ"א ס"ק ט (דכיון דאין צריך למימיהן, לא הוה ליה מפרק כלל).

וראה חידושי צמח צדק ס, ב (והנה ענין כבשים ושלקות לגופן, משמע אפילו סוחט לתוך הקערה, כמ"ש בשו"ע). תהלה לדוד סוף סק"ח (והארכתי בכל זה מחמת שהרב ז"ל לא כתב לשון השו"ע דלגופן מותר אף לתוך הקערה). בדי השלחן סי' קכו ס"ק כו. שבת כהלכה פט"ו ביאורים ג, ותוספת ביאור אות כ.

[2083] **תוס' כתובות דף ו,** א ד"ה האי (ואור"י דמצינן למימר דדוקא כבשים ... הנסחט מהם כמו אוכלא דאיפרת, ואין שם משקה עליו, כדאמרינן דאפילו למימיהם פטור אבל אסור). **וכ"מ במ"א** סקי"ב (דג לצירו, לאו משקה הוא אלא אוכל. וכן שלקות).

וכן הוא לעיל סי' קנח ס"ו (אפילו פירות הכבושים או שלוקים ומבושלים באחד מז' משקים אלו, שסחט המשקה שנבלע בהם, אין על הנסחט זה תורת משקה, אלא תורת אוכל, מאחר שהיה בלוע באוכל, כמ"ש בסימן ש"כ), ובקונטרס אחרון שם סק"א.

והיינו דוקא כשבלוע באוכל, משא"כ כשבלוע בבגד וסוחטו מהבגד, חייב, כדלקמן סכ"א (בגד שנשרה ... אסור לסחטו משום איסור מפרק שהוא תולדת הדש ... חייב על סחיטה זו ... צריך למשקין הנסחטין מהבגד).

וראה חידושי צמח צדק נט, סע"ד. ס, רע"ג.

[2084] שמואל שם. ריי"ף וראי"ש שם. טור ושו"ע שם.

משא"כ בפירות חיין, שמימי סחיטתן לא היה עליהם שם משקה מעולם, לפיכך מותר לסחטן לדברי המתירין[2086]:

יב מותר לסחוט כבשים ושלקות לצורך מימיהן לתוך קדרה שיש בה אוכל[2087] כדי לתקנו[2088].

אבל אם עדיין אין בה אוכל, אסור לסחוט לתוכה[2089], אע"פ שעתיד לערב בה אוכל, מטעם שנתבאר למעלה[2090]:

יג מותר לסחטן לתוך המורייס, מפני שהוא חשוב אוכל[2091]. אבל לתוך המשקין אסור לסחטן[2092]:

יד הסוחט דג לצורך צירו, דינו כסוחט כבשים ושלקות לצורך מימיהן[2093]:

טו תפוח או שאר פרי מבושל, מותר לסחטו להוציא ממנו מה שיש בו, שהרי הוא סוחט כל האוכל ממנו, ולא כדי להוציא ממנו מימיו[2094]:

[2085] רש"ל בהגהותיו לטור (דבמרק הנבלע בבשר או יין בלחם, כבר היה שם משקים עליהם ... אסור מדרבנן דדומה לסחיטה), הובא בב"ח סוף הסי'. **מ"א** סק"ט (דשאר פירות מותר לסחוט אפילו למימיהן, דאין שם משקה עליו, משא"כ הכא דהיה שם משקה עליו מקודם), וסקי"ב (ואפילו הכי אסור, והיינו כיון שהיה שם משקה עליו מקודם, משא"כ בשאר פירות).

והיינו שמטעם זה דינו כתותים ורמונים, שיש סוחטין אותן, ולא כשאר פירות, שאין דרך העולם לסחטן, אף שגם הכבשים ושלקות אין דרך לסחטן, כיון שהמשקים שבכבשים ושלקות כבר היו משקים גמורים.

וכל זה הוא דוקא כש"היו משקין גמורים קודם לכן", דהיינו כאמור לעיל "חומץ או במי מלח", שהם משבעת המשקין, (וכעין זה לעיל ס"ב "בנותן פת ביין או בשר במרק, שאסור למצוץ אותם", היינו יין או מים). משא"כ במיץ פירות, כמבואר בחידושי צמח צדק נח, ג (דהתם סחיטת הכבשים הוא יין, כמ"ש רש"י הוא ירק כבוש ביין, ויין נקרא משקה), ושם ס, ב (בכבשים ושלקות כשסוחט יוצא משקין ממש, יין או מים, משא"כ מי פירות דתותים ורמונים לאו משקה הוא). וראה שבת כהלכה ביאורים שם אות יא.

[2086] דעה ראשונה דלעיל ס"א (שאר פירות שאין דרך העולם לסחטן לשם משקה ... ומותר לסחטן בשבת). מכל מקום מודים בכבשים שאסור, כיון שהיו משקין גמורים קודם לכן. וראה שבת כהלכה פט"ו הערה מו.

[2087] **רי"ף** ס, ב (אבל לתוך הקדרה אלו ואלו מותרין, שאוכל הן ולא משקה). **תוס'** קמה, א ד"ה ורבי יוחנן (רב ושמואל נמי אסרי סתמא בכבשים למימיהן, ואע"ג דשרו לסחוט בהדיא אשכול של ענבים לתוך הקדירה). טור ושו"ע ס"ז (ואם צריך למימיהן, מותר לסחוט לתוך קדירה שיש בה אוכל).

וכדלעיל ס"ו (מותר לסחוט אשכול של ענבים לתוך הקדרה שיש בה תבשיל).

ואף לפי מה שנתבאר לעיל ס"ח (וגם משום בורר אוכל מתוך הפסולת, אפילו רוצה לאכול לאלתר ... לסחוט ולאכול, אינו דרך אכילה, אלא דרך מלאכה).

מכל מקום כשסוחטו לתוך קדרה שיש בה אוכל, המים נחשבים מין אחד עם הפרי, ואין לאסור משום בורר, כמבואר בקצות השלחן סי' קכו, בדי השלחן אות יט. שבת כהלכה פט"ו ביאורים יב.

[2088] כדלעיל ס"ו (כדי לתקן האוכל), ושם נסמן (הערות 2050-2051).

[2089] שו"ע שם (אבל אם אין בה אוכל, אסור).

[2090] סעיף ו (כיון שבשעת סחיטת היין אין בה אוכל עדיין, ואין הדבר ניכר כלל שהוא בא לתקן אוכל, אסור מדברי סופרים), וס"ז (וכן הדין בתותים ורמונים וכיוצא בהם). וגם הכבשים ושלקות יש להם דין תותים ורמונים, כדלעיל (הערה 2085).

וראה שבת כהלכה פט"ו ביאורים יג.

[2091] **סמ"ק** סי' רפא ע' רפב (דהמורייס הוי מאכל והוי משקה הבא לאוכל). מ"א סק"י (והוא הדין לתוך המורייס, דהוי מאכל (סמ"ק)).

[2092] **מ"א** שם (אבל לתוך משקין אסור). וכדלעיל ס"י (לדברי האוסרים לסחוט שאר פירות לצורך מימיהן לשם משקה, אסור לסחוט בשבת לימונים או שאר פירות לתוך מים או שאר משקין לשתותן, לפי שלא אמרו אלא משקה הבא לאוכל הוא כאוכל, ולא הבא למשקה), ושם (הערה 2079).

[2093] **אביי שם** קמה, א (אמר ליה אביי לרב דימי ... מי אמר שמואל דג לצירו אפילו לתוך הקערה, והאיתמר כבשים שסחטן ... ושמואל אמר אחד כבשים ואחד שלקות לגופן מותר, למימיהן פטור אבל אסור). הרי שדינו כדין כבשים ושלקות. שו"ע ס"ח (הסוחט דג לצירו, דינו כסוחט כבשים ושלקות למימיהן).

ואף שנתבאר לעיל סי"א שהטעם לאיסור סחיטת כבשים הוא "הואיל והיו משקין גמורים קודם לכן".

פירש בתוספת שבת ס"ק יט, ובפרי מגדים א"א ס"ק יב (ודג לצירו משמע שכבוש בחומץ, הא צירו מגופו מותר).

ויש לעיין אם יש לפרש כן גם כאן, אעפ"י שסתם.

[2094] **ט"ז** סוף סק"ה (ואם התפוח מבושל, וסוחט שיצא ממנו, פשיטא דשרי, דהא סחט כל האוכל ממנו, ולא להוצי' מימיו ממנו, כן נראה לענ"ד).

ריסוק שלג ומלח

טז השלג והברד[2095] וכל כיוצא בהם אסור לרסק אותם בידים, דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיהן[2096], משום שדומה למלאכה שבורא מים הללו[2097]. אבל נותן הוא לתוך כוס של יין או מים בימות החמה כדי לצננו, והם נימוחים מאליהם, ואינו חושש[2098]. וכן מותר להניחם בחמה, או כנגד המדורה[2099] במקום שאין יכולים להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו[2100], והם נפשרים שם מאליהם.

ויש אומרים[2101] שלא התירו אלא ליתן לתוך הכוס שהנימוח אינו בעין לבדו, אלא מעורב ביין או במים

[2095] ג׳ שיטות, בטעם וגדרי גזירת ריסוק שלג וברד הובאו בסעיפים טז ; יט-כ שלפנינו. לעיל סי׳ שיח סכ״ה-ז. לקמן סי׳ שכו ס״י, וסי׳ שכח סכ״ח :

(א) שיטת רש״י, סמ״ג וסמ״ק וסיעתם, שאסור רק כשמרסק אותם בידים, משום שדומה למלאכה שבורא מים הללו. אבל נותן בכוס ונימוחים מאליהם (סט״ז).

(ב) שיטת בעל התרומה (לפי ביאור הר״ן), שאף אם נימוח מעצמו אסור אף בדיעבד, מטעם נולד ומשקין שזבו. ולא התירו אלא כשמעורב ביין או מים שבכוס (סט״ז).

(ג) שיטת הרשב״א וסיעתו, שגם כשמרסק בידים, לא אסרו אלא כשאינו מתערב ביין או מים (סי״ט).

ומסיק, שהעיקר כדעה הראשונה הנ״ל, אלא שלכתחלה נהגו להחמיר כדעת בעל התרומה (סט״ז, וסי׳ שיח סכ״ז). וכשמרסק בידים, יש להחמיר אפילו כשמתערב ביין או מים (סי״ט, וריש ס״כ, וסי׳ שכו ס״י, וסי׳ שכח ריש סכ״ח).

[2096] **ברייתא נא**, ב (ואין מרזקין (כמו מרסקין משברין לחתיכות דקות, רש״י) לא את השלג ולא את הברד בשבת, בשביל שיזובו מימיו). ר״ן כד, רע״א (ודוקא היכא דעביד בידים). וכן דעת רש״י (כדלקמן הערה 2098). וכן דעת הסמ״ג וסמ״ק ורשב״א, כדלעיל סי׳ שיח סכ״ז (ולא אסרו גבי חתיכת ברד אלא לרסק בידים), ושם נסמן (הערה 1795). טור ושו״ע ס״ט (השלג והברד, אין מרסקין אותם, דהיינו לשברם לחתיכות דקות, כדי שיזובו מימיו). מ״א ס״ק יג (משמע דלרסק בידים אסור).

[2097] **רש״י** שם ד״ה כדי (משום דקא מוליד בשבת, ודמי למלאכה שבורא המים האלו). ט״ז ס״ק ז.

וכן הוא לעיל סי׳ שיח סכ״ה (מרסק חתיכת ברד בשביל שיזובו מימיו, שאסרו חכמים מפני שמוליד בשבת, ודומה למלאכה שבורא מים הללו, כמו שיתבאר בסי׳ ש״כ). לקמן סי׳ שכו ס״י (והרי זה כמוליד בשבת ודומה למלאכה כמו שנתבאר בסי׳ ש״כ, שאסור לרסק שלג או ברד מטעם זה).

*

כעין זה מצאנו ב׳ הלכות נוספות, שאסרו חכמים משום שמוליד דבר חדש בשבת (או יום טוב), ודומה למלאכה :

(א) לקמן סי׳ תקב ס״א (אין מוציאין האש לא מן העצים ולא מן האבנים ... מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה).

(ב) סי׳ תקיא ס״ז (שאסור להוליד ריח ביום טוב בדבר שלא היה בו ריח, שהמוליד דבר חדש קרוב הוא לעושה מלאכה חדשה).

וראה גם לעיל סי׳ שח ספ״ד (אסור לשאת תחת אציליו זרע התולעים שעושים המשי ... שמוליד בחומו), ושם נסמן (הערה 566).

[2098] ברייתא שם (אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה (ואע״פ שנימוח מאליו, רש״י), ואינו חושש). טור ושו״ע שם (אבל נותן הוא לתוך כוס של יין או מים, והוא נימוח מאליו, ואינו חושש).

[2099] **ר״ן** כד, רע״א (ודוקא היכא דעביד בידים, הא אילו הניחן בחמה ונפשרו, ואפילו כנגד המדורה, מותרין הן). שו״ע שם (וכן אם הניחם בחמה, או כנגד המדורה ונפשרו, מותרים).

ואף שכתבו בלשון דיעבד, מכל מקום נתבאר כאן שמותר אף לכתחלה (מותר להניחם), וכן הוא לעיל סי׳ שיח סכ״ז, לפי דעה זו (שאין איסור כלל במה שנימוח השומן על ידי שמניחו במקום חם ... ולכן מותר להחם פת זו הממולאת בשומן).

וכן העיר בהגהות רעק״א (לא ידעתי אמאי נקט לשון דיעבד, ולא נקט לשון אבל מותר להניחן בחמה וכו׳, דהא באמת אפילו לכתחלה שרי, כדלעיל סי׳ שי״ח סעיף ט״ז). והיינו כמבואר בשו״ע שם (מותר ליתן אינפאנדה כנגד האש ... ואף על פי שהשומן שבה שנקרש חוזר ונימוח).

ומה שכתב הר״ן בלשון דיעבד, היינו כדי להביא בהמשך לזה את דעת ס׳ התרומה (מותרין הן, דלאו נולד הוא ... אבל בספר התרומה כתוב דאסורין משום נולד).

או דקאי על ״כנגד המדורה״, במקום שיכולים להתחמם עד שתהא היד סולדת בו, וכדלעיל סי׳ שיח סכ״ג (גזרה שמא ישכח וישתהה שם עד שתהא היד סולדת בו).

[2100] **עיין** לעיל **סי׳ שיח** סכ״ד (מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקין כנגד המדורה להפיג צינתן, ובלבד שיתנם רחוק מהאש, בענין שאינן יכולין להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת בו, אף אם ישהה שם זמן מרובה), וסכ״ז (קדרה שקרש שמנוניתה אין להחם אותה אלא במקום שלא יוכל התבשיל להתחמם עד שתהא היד סולדת בו).

והיינו ״כנגד המדורה״, אבל ״בחמה״ מותר אפילו יכולים להתחמם עד שתהא היד סולדת בו, כדלעיל סי׳ שיח ס״ז (בחמה עצמו ... כדי שיוחמו, מותר).

[2101] **ספר התרומה** סי׳ רלה (נותנו בתוך היין, וכשהברד נמחה אז הוא מתערב ומתבטל ביין שבכוס ואין ניכר, כדקתני אבל נותן לתוך הכוס ואינו חושש. אבל ליתן את הפשטיידא סמוך לאש וממחה את השומן, אסור, שהשומן הנקרש הוא בעין לבדו, ואינו מתערב שום דבר וניכר). **רא״ש** סופ״ד (כתב רבינו ברוך ז״ל בספר התרומות ואסור להחם

שבכוס, אבל כשהנימוח הוא בעין לבדו, אסור אפילו בדיעבד[2102], מטעם שנתבאר בסי׳ שי״ח[2103].

וכבר נתבאר שם[2104] שהעיקר כסברא הראשונה, אלא שלכתחלה נוהגין להחמיר:

יז לא אסרו אלא כשמתכוין לרסק בשביל שיזובו מימיו, אבל מותר לשבור חתיכה ממנו, אפילו אם יזובו קצת מים על ידי זה, שדבר מועט הוא ואינו חשוב כלום. ועוד שאינו מתכוין לכך, ואינו פסיק רישיה. ועוד שהם הולכים לאיבוד[2105] (ואינן דומין כלל לסחיטת פירות העומדים למשקים שאין המשקה הנסחט הולך לאיבוד, ולכן אין לגזור כלל על זה מפני זה[2106]):

פשטיד״א בשבת אצל המדורה, משום דשומן הנקרש נימוח והוה ליה מוליד, ודמי להך דאין מרסקין לא את הברד ולא את השלג). הובא **ב״י** ד״ה אין מרסקין.

וכן הובאה דעה זו, לעיל סי׳ שיח סכ״ה (אסור להחם אותה ... מפני שהשומן שבה שנקרש חוזר ונימוח והרי זה דומה למרסק חתיכת ברד בשביל שיזובו מימיו ... אבל אם מניחה בריחוק מקום כל כך בענין שאין הרבה שומן נימוח עד שיזוב לחוץ אלא מעט ממנו נימוח ונבלע בפת עצמו ואינו בעין לבד, מותר אפילו לכתחלה, כמו שמותר ליתן חתיכת ברד לתוך כוס של יין אף על פי שהברד נמחה לשם, מפני שהוא מתערב ומתבטל ביין שבכוס ואינו בעין).

אלא שכאן בדעת ס׳ התרומה, לא ביאר מהו טעם האיסור להניחו בכוס כשהנימוח הוא בעין לבדו. ולעיל שם נתבאר, שגם לדעת ס׳ התרומה, טעם האיסור הוא ״והרי זה דומה למרסק ... ודומה למלאכה שבורא מים הללו״, שהוא הטעם שהובא לעיל (הערה 2097), לדעת הפוסקים שלא אסרו אלא ״לרסק אותם בידים״.

*

ומטעם זה (שנתבטל ביין שבכוס) התירו אף אם נתן ענבים בגיגית יין, והענבים נתבקעו בשבת, ויצא מהן יין ונתבטל ביין שבגיגית, כדלעיל ס״ד (ואפילו אם נתנו ענבים שלימים בגיגית זו בשבת, ונתבקעו ביין בו ביום, מותר לשתות יין מהגיגית מטעם זה).

אלא שמכל מקום אין דומין זה לזה, שבענבים לא התירו אלא בדיעבד, כדלעיל שם (אבל לכתחלה אסור ליתן ענבים שלמים ביין בשבת כדי שיתבקעו ויזוב יינם, משום איסור סחיטה). משא״כ כאן שהתירו מטעם זה אף לכתחלה. ונתבאר לעיל שם (הערות 2047-2048).

[2102] ספר התרומה שם (והוה ליה נולד), כפירוש הר״ן שם (אבל בספר התרומה כתוב דאסורין משום נולד ... ולפי טעמו אף בחמה אסור השומן דנולד הוא). מ״א סקי״ד (ולפי מ״ש רמ״א בסי׳ שי״ח סעיף י״ו, גם הכא אסור משום נולד, אלא אם כן הוא מעורב במים (ר״ן)). והיינו מ״ש הרמ״א שם (ויש מחמירין), ופירש המ״א שם סקמ״ב (משום דהשומן צף למעלה והוי בעין, והוי נולד, דדמי למשקין שזבו, משא״כ בשלג דשרי כמ״ש סי׳ ש״ך ס״ט דכשנימוח במים אינו ניכר. ומשמע דאפילו בדיעבד אסור לאכול השומן, דהוי נולד).

והיינו שטעם האיסור להניחו בכוס לבדו, גם לדעת ס׳ התרומה, כי הוא ״דומה למלאכה שבורא מים הללו״ (כדלעיל הערה הקודמת), והטעם שאסרוהו בדיעבד הוא דהוי כמשקין שזבו (כדלקמן הערה הבאה), ״והוה ליה נולד״.

[2103] סעיף כה (ואפילו בדיעבד אסור מה שנימוח בשבת, כמו משקין שזבו בשבת מפירות העומדים למשקין, שאסורים משום גזרה שמא יסחוט הפירות), ושם (הערה 1788).

[2104] סעיף כז (ולענין הלכה נהגו להחמיר לכתחלה כסברא הראשונה [שהיא סברא האחרונה כאן], אבל בדיעבד יש להקל כסברא האחרונה [שהיא סברא הראשונה כאן]. ואפילו לכתחלה יש לסמוך במקום הצורך על סברא האחרונה [שהיא סברא הראשונה כאן], כי כן עיקר).

והיינו כמבואר ברמ״א שם סט״ז (ונהגו להחמיר, מיהו במקום צורך יש לסמוך אסברא ראשונה).

וראה גם לקמן סי״ט (הערה 2124), מתי יש להחמיר ולחוש לשיטת בעל התרומה.

[2105] **ב״י** ד״ה אין מרסקין (ומשמע דהא דאסרינן לרסק, דוקא במרסקו לחתיכות קטנות כדפירש רש״י, אבל לשבר חתיכה ממנו שרי. וכן נראה ממה שכתב רבינו בסמוך [כדלקמן סעיף הבא] שמותר לשבר הקרח כדי ליטול המים מתחתיו, ואף על פי שכשמשברו ניתזו ממנו חתיכות דקות שרי, דלא מיתסר אלא כשהוא מרסקו כדי שיזובו מימיו, אבל הכא שאין מימיו זבים על ידי כן. ואפילו אם יזובו מועטים הם ולא חשיבי. ועוד שאינו מתכוין לכך. ועוד שהם הולכין לאיבוד). לבוש סי״ג (ואף על פי שכשמשתבר יתזו ממנו חתיכות דקות שנימוחים ויזובו מימיהם, הוי דבר שאין מתכוין לכך, ואינו פסיק רישיה). ט״ז סק״ז (וכתב ב״י דוקא שמרסקו בחתיכות קטנות כדפירש״י, אבל לשבור חתיכה ממנו שרי, ואפילו אם יזובו קצת מים על ידי זה, דלא נתכוין לזה. ועוד שהולך לאיבוד).

ומ״ש ״שדבר מועט הוא ואינו חשוב כלום״, כעין זה הוא גם לעיל סי׳ שיח סכ״ו (כיון שדבר מועט הוא אינו חשוב כלום ומותר).

[2106] שכיון שאף בסחיטה ממש נתבאר לקמן סכ״א (אם אינו צריך למשקין הנסחטין ... אין זה דומה לדישה כלל, שהדש הוא צריך לתבואה שמפרק מהשבלים, לפיכך אין בסחיטה זו איסור מן התורה אלא מדברי סופרים), ״לכן אין לגזור כלל על זה מפני זה״.

והיינו שלדעת הרשב״א וסיעתו דלקמן סי״ט, שכל טעם איסור ריסוק שלג וברד הוא מפני גזירת סחיטת פירות, אם הם הולכים לאיבוד, אין לגזור בהם משום סחיטת פירות לאיבוד, שהרי אין בזה אלא איסור מדברי סופרים.

ואף שיתבאר לקמן ס״כ, שמכל מקום יש להחמיר גם בהולך לאיבוד, לחוש לדעת האוסר ריסוק שלג וברד (לא משום גזירת סחיטת פירות, אלא) משום שדומה למלאכה שבורא מים הללו. מכל מקום אין לאסור כאן מטעם זה, כיון שהוא דבר מועט, ואינו מתכוין, כמבואר בתהלה לדוד סקט״ו (הטעם שהולך לאיבוד לא מהני אלא לדעת הרשב״א והר״ן ז״ל, אבל לדעת רש״י ז״ל אסור. ולכן בסי״ד הביא דעת הרא״ש ז״ל שהי׳ נזהר להטיל מים בשלג, אף שהמשקה הולך לאיבוד. ובשבירת הקרח על כרחך דסמכינן על הא דאינו מתכוין).

יח מותר לשבר הקרח ליטול מים מתחתיו[2107], שהרי אינו בורא מים בזה[2108]. ומשום שבירת הקרח אין איסור כלל, שכל דבר תלוש שאינו כלי, אין בשבירתו ופסיקתו שום איסור כלל[2109], כמ"ש בסי' שי"ד[2110]. אבל בנהר או באר, כיון שהקרח מחובר לקרקע, אסור לשברו[2111]:

יט צריך ליזהר שלא לשפשף ידיו במלח, מפני שהמלח נימוח על ידיו[2112].

אבל מותר להשליך מים במלח וליטול ידיו מהם[2113], אע"פ שהמלח נמחה שם מאליו. ובלבד שלא ישפשפנו בידיו[2114].

ובחורף צריך[2115] שלא ליטול ידיו כלל במים שיש בהם שלג או ברד[2116], שהמה קלים להתרסק מהמלח[2117]. ואם יטול יזהר שלא ידחקם בין ידיו, שלא יהא מרסק בידים[2118].

[2107] **ראבי"ה** סוס"י רט (ומותר לשבר את הקרח כדי שיטול את המים המונחים תחתיו). מרדכי רמז שלא (דמותר לשבר הברד כדי ליקח המים המונחין תחתיו). טור ושו"ע ס"י (מותר לשבר הקרח כדי ליטול מים מתחתיו).

[2108] ט"ז סק"ח (שהרי אינו בורא מים בזה).

[2109] ראבי"ה שם ([דגדולה מזו] אמרינן בפרק חבית גבי חבית, דמתיז ראשה בסייף). **מרדכי** שם. ט"ז שם (ואי משום שבירת הקרח הא גדולה מזה מצאנו שובר אדם את החבית בשביל גרוגרות כו').

[2110] ס"א (חבית של חרס ... מותר לשברה בשבת בין ביד בין בכלי, כדי ליקח מה שבתוכה, ואין בה משום סתירה, מפני שאינה בנין גמור), וסי"ב (קורע אדם עור שעל פי החבית של יין או שאר משקה שלצורך השבת, ואינו חושש, מפני שפסיקת תלוש מותר לכתחלה), וסוף סט"ז (דבר תלוש ... מותר לחתכו לכתחלה ... לפיכך מותר לחתוך קשרי השפוד שקושרים בטלה או עוף הצלויים בו, וכן עופות ממולאים שתפרן מותר לחתוך חוט התפירה).

[2111] **מ"א** סקט"ו (ונראה לי דבנהר או באר אסור). תוספת שבת סקכ"ד (והיינו כיון שהוא מחובר).

[2112] **ספר התרומה** סי' רלה (נראה דאסור לחוף כלים במלח כדי לנקותן, כי המלח נמחה כשחופף בחזקה). טור (כתב בעל התרומה שאסור לשפשף הידים במלח בשבת, לפי שהוא נימוח והוי נולד), שו"ע סי"ב (יש ליזהר שלא ישפשף ידיו במלח). ט"ז ס"ק ט (לפי שנימוח והוה נולד, כן כתב בטור בשם בעל התרומה).

והיינו שכנראה למד הטור הלכה זו לענין ידים, ממה שכתב בעל התרומה לענין חפיפת כלים במלח (כנ"ל), שהיא ההלכה דלקמן סי' שכג סי"ב (אין חופפין כלים במלח לפי שהמלח נמחה כשחופף בחזקה ואסור מטעם שנתבאר בסי' ש"כ). וכן הוא באגור סי' תפו (כתב בעל התרומ[ה] שאסור לשפשף הידים במלח בשבת, מפני שהוא נמוח והוה ליה נולד).

וכן הוא לקמן סי' שכו ס"י (אסור לרחוץ ידיו במלח ... מפני שנימוח על ידו, והרי זה כמוליד בשבת, ודומה למלאכה, כמו שנתבאר בסי' ש"כ).

[2113] **ט"ז** שם (ומשמע דמותר להשליך מים במלח, ואחר כך נוטל ידיו מהם, כמ"ש גבי שלג וברד). והיינו כדלעיל סט"ז (אבל נותן הוא לתוך כוס של יין או מים בימות החמה כדי לצננו, והם נימוחים מאליהם, ואינו חושש ... ויש אומרים שלא התירו אלא ליתן לתוך הכוס שהנימוח אינו בעין לבדו, אלא מעורב ביין או במים שבכוס). וכאן ישנם שני הטעמים להיתר (שהם נימוחים מאליהם, שהמלח מעורב במים ואינו לבדו).

[2114] **עיין מ"א סוס"י שכג** ס"ק טז (שהמלח נמחה כשחופף בחזקה, אבל בעלמא שרי, דנמחה ממילא, וכמ"ש סי' ש"ך ס"ט).

שהיא ההלכה דלקמן שם סי"ב (אין חופפין כלים במלח, לפי שהמלח נמחה כשחופף בחזקה ואסור, מטעם שנתבאר בסי' ש"כ. אבל מותר להדיחן במים מעורבים עם מלח, כמו שמותר ליטול ידיו מהם, מטעם שנתבאר שם).

והמקור לזה הוא בתוספתא ביצה סופ"ד (אין מדיחין את הכלים בנתר ביום טוב, אבל מדיחין אותם במלח ובמורסן בשבת ואין צריך לומר ביום טוב), וכפירוש הב"י שם סוף הסימן (ושמא יש לומר דמדיח לחוד וחופף לחוד, דחופף הוי כמרסק שלג וברד דאסור, ומדיח הוי כנותן שלג וברד לתוך הכוס דשרי).

שגם בזה יש לפרש כשתי הדעות שנתפרשו כאן, אם מותר לחפפם בחזקה, אחרי שנתערבו במים, או שגם בזה לא הותר אלא להדיחן בעלמא, ולא לחפוף בחזקה.

ומדברי המ"א הנ"ל נראה שסובר כדעה הראשונה כאן, שגם כשמדיחין אותן במים המעורבים במלח, לא הותר אלא כשאינו חופף בחזקה. וכן הוא באליה זוטא שם ס"ק י (אבל נותן לתוך המי מלח להדיח, כיון שאין מחפף); אף שהביא כאן את דעת המתירים (כדלקמן הערות 2119-2120).

ואף שגם כשמשליך מים במלח הוא עושה מעשה בידים. ראה מה שדן בזה בבדי השלחן סי' קכז סקי"ד.

[2115] אוצ"ל: ליזהר.

[2116] **רא"ש** פ"ד סי"ג (צריך אדם ליזהר בחורף כשנוטל ידיו בשבת שלא יהא ברד או שלג במים, שמא ירסקנו במים). **תוס'** נא, ב ד"ה אין מרסקין (מכאן יש ליזהר שלא ירחוץ ידיו בשלג וברד בשבת, ו(פע)מים שמתקרשים ויש ברד מעורב בהם, אין לרחוץ בהן, דאי אפשר שלא ירסק הברד, וכל הזהיר בו תבא עליו ברכה). טור ושו"ע סי"א (צריך ליזהר, בחורף, שלא יטול ידיו במים שיש בהם שלג או ברד).

[2117] והיינו שאף שלגבי מלח נתבאר לעיל שמותר להשליך למים וליטול מהם, ובלבד שלא ישפשפנו.

מכל מקום יש להחמיר יותר בשלג וברד, כיון שהמה קלים יותר להתרסק; אלא שאם כבר נוטל, אזי יזהר שלא ידחקם בין ידיו.

ויש אומרים[2119] שכל שהנימוח אינו בעין לבדו אלא מתערב בדבר אחר, אפילו מרסקו וממחהו בידים מותר. ולכן מותר ליטול ידיו ולשפשפם במים שיש בהם שלג וברד או מלח אע"פ שמרסקם וממחה אותם בידיו, כיון שהם מתערבים במים שעל ידיו[2120]. וכן מותר אפילו לרסק בידים חתיכות שלג וברד שיהא נמחה וזב לתוך כוס של יין או מים[2121]. מפני שטעם איסור הריסוק בידים הוא משום גזרה שמא יסחוט פירות העומדים למשקין, לפי שהשלג והברד למימיהן הן עומדים[2122], וכיון שהוא מתערב בדבר אחר לא גזרו, לפי שאינו דומה לסחיטת פירות העומדים למשקין, שהמשקה הנסחט הוא בעין לבדו[2123].

ויש להחמיר כסברא הראשונה[2124]:

[2118] **רבינו ירוחם** נתיב יב חי"ג (ואם יטול יזהר שלא ידחק). שו"ע שם (ואם יטול, יזהר שלא ידחקם בין ידיו, שלא יהא מרסק).

[2119] רמב"ן נא, ב (ובתוספתא תני אבל מרסק הוא לתוך הקערה). רשב"א נא, ב (והתירו לרסק אפילו ביד לתוך הכוס, וכדתני בתוספתא אבל מרסק הוא לתוך הקערה). **ר"ן** כג, סע"ב (ובתוספתא משמע דאפילו לרסק בידים לתוך הכוס שרי, דקתני אבל [מרסק] הוא לתוך הקערה), **בשם התוספתא** שם סופ"ד (אבל מרסק הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה, ואינו חושש). וכן הוא ברמב"ם פכ"א הי"ג (אבל מרסק הוא לתוך הקערה או לתוך הכוס). ובמ"מ שם (וכתב הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל, שבתוספתא התירו אפילו לרסק בתוך הקערה). מ"א ס"ק יג (הרמב"ן והר"ן והרמב"ם והמ"מ כתבו בשם התוספתא, דאפילו לרסק בידים לתוך הכוס שרי ... כיון שנתערב במים לא גזרו).

[2120] מ"א ס"ק טז (ולפי מה שכתבתי ס"ט שרי עיי"ש). והיינו שלפי מ"ש בס"ק יג, שבמקום שנתערב במים לא גזרו אף לרסק בידים, אם כן מותר אף לשפשף בידים כשנוטל ידיו בשלג או ברד.

[2121] תוספתא ורמב"ן ורשב"א ור"ן שם. מ"א סקי"ג.

[2122] משמעות ה**רמב"ם** פכ"א הי"ג (ואין מרסקין את השלג שיזובו מימיו), לפי ביאור **מ"מ** שם (וכן נראה מדברי רבינו, שהביאה אצל דין הסחיטה). **רשב"א** שם (ולי נראה דמשום גזירת סחיטה דפירות העומדין למשקין נגעו בה, מפני שהברד והשלג למימיהן הן עומדין, ולפיכך לתת לתוך הכוס מותר שאינו נראה כסוחט). **ר"ן** שם (גזירה שמא יסחוט פירות העומדין למשקין, לפי שהברד והשלג למימיהון הן עומדין).

ומטעם זה יש אוסרים אפילו בדיעבד את מה שנימוח בשבת, כדלעיל סי' שיח סכ"ה (ואפילו בדיעבד אסור מה שנימוח בשבת, כמו משקין שזבו בשבת מפירות העומדים למשקין, שאסורים משום גזרה שמא יסחוט הפירות), ושם נסמן (הערה 1788).

ומטעם זה יש מתירין בבורית וחֵלֶב, כדלקמן סי' שכו ס"י (ולדברי האומרים שטעם איסור לרסק שלג וברד הוא משום גזרת סחיטת פירות העומדים למשקין, שאף השלג והברד למימיהם הם עומדים, כמו שנתבאר שם, אם כן בורית ושאר חלב שאינן עומדים למשקין מותר לרסק לכתחלה).

[2123] והיינו שאף שגם כשמתערב בדבר אחר יש בו איסור סוחט, כדלעיל ס"ד (לכתחלה אסור ליתן ענבים שלמים ביין בשבת כדי שיתבקעו ויזוב יינם, משום איסור סחיטה), ונתבאר לעיל שם (הערה 2047). ומכל שכן כאן, שמרסקו וממחהו בידים בתוך המשקים.

מכל מקום הקילו בזה בריסוק שלג או ברד שמתערב בדבר אחר, ולא גזרו בו, כמבואר ברשב"א שם (מים הם מתחלתן ועד סופן אלא שנקרשו לפי שעה, ולפיכך הקילו בהן לסוחטן לתוך הקערה או לתוך הכוס, אלא שהחמירו בהן לסחטן ולרסקן בפני עצמן, כך נראה לי). מ"א ס"ק יג (דטעם האיסור שמא יסחוט פירות העומדין למשקין, וכיון שנתערב במים לא גזרו).

[2124] **משמעות האחרונים לקמן** ס"כ (יש מי שהיה נזהר להטיל מים בשלג, כי על ידי השתן נימוח השלג, והרי זה כממחהו בידים, שאסור לפי סברא הראשונה, אע"פ שאין הנימוח בעין לבדו), ונתבאר לקמן שם (הערה 2127), שמקורו מהמ"א ס"ק יז (בביאור דברי הרא"ש והטור ושו"ע סי"ד), והיינו שאנו חוששים להחמיר כדעת האוסרים כאן. וכן הוא בסוף הסעיף (והערה 2134), מסקנת הרש"ל והב"ח והשל"ה והאליה זוטא להחמיר בזה.

וטור ושו"ע סי' שכח סכ"ב (מעבירין גלדי המכה, וסכין אותה בשמן, אבל לא בחלב, מפני שהוא נימוח), **ורמ"א סי' שכו** ס"י (ואסור לרחוץ ידיו במלח, וכל שכן בבורית שקורין זיי"ף בל"א, או בשאר חלב שנימוח על ידיו, והוי נולד), ובמ"א שם ס"ק יא (ובשלטי גבורים כתב דיש מתירין, דדוקא ברד ושלג שעומדין למשקין אסור, עיי"ש שהאריך). **עיין שלטי הגבורים פרק ה** כד, ד אות ג (נראה לי דתלוי בפלוגתא, דמיימוני וההולכין לשיטתו, והרא"ש וההולכין לשיטתו, שכתבתי לעיל גבי ריסוק השלג והברד, והוא כי אם האי שמן שסכין בו הוא קרוש, או שהוא שומן וחלב קרוש, אליבא דמאן דשרי להניח הפשטיד"א אצל האש אע"פ שהשומן קרוש עליה ונימוח, לפי דסבירא להוא דאיסור ריסוק הברד הוא משום גזירת פירות העומדים למשקין, ושמן ושומן וחלב כיון דלעולם אוכל הוא, שפיר דמי אפילו נימוח, דמטעם נולד אין לאוסרו. ולפי האוסר מיחוי שומן שעל הפשטיד"א בשבת משום דהוי נולד, הכא נמי אם הי' השמן קרוש, או היה שומן או חלב, יהיה אסור לסוך בו, לפי שהוא מתמחה והוי נולד).

וכן הוא סי' שכח סכ"ח (מעבירין גלדי מכה וסכין בשמן, במקומות שדרכן לסוך אף שלא לרפואה כמ"ש בסי' שכ"ז, אבל לא יסוך בחלב מפני שנימוח ואסור מטעם שנתבאר בסי' שכ"ו). ובסי' שכו ס"י (אסור לרחוץ ידיו במלח וכל שכן בבורית או שאר חלב מפני שנימוח על ידו והרי זה כמוליד בשבת ודומה למלאכה, כמו שנתבאר בסי' ש"כ שאסור לרסק שלג או ברד מטעם זה. ולדברי האומרים שטעם איסור לרסק שלג וברד הוא משום גזרת סחיטת פירות העומדים למשקין שאף השלג והברד למימיהם הם עומדים כמו שנתבאר שם אם כן בורית ושאר חלב שאינן עומדים למשקין מותר לרסק לכתחלה. אבל יש להחמיר כסברא הראשונה).

כ ולפיכך יש מי שהיה נזהר להטיל מים בשלג, כי על ידי השתן נימוח השלג, והרי זה כממחהו בידים[2125], שאסור לפי סברא הראשונה[2126], אע"פ שאין הנימוח בעין לבדו[2127] (וגם הוא הולך לאיבוד[2128]).

אבל מותר לדרוס שלג ברגליו, כי אפשר שלא יהא נמחה ונמס על ידי כך[2129], ולכן אף אם הוא נמחה ונמס, דבר שאינו מתכוין הוא ומותר, כיון שאינו פסיק רישיה[2130].

ויש מי שאומר[2131] שאפילו המנעלים לחים ובודאי נימס השלג שם מותר, וכן מותר להטיל מי רגלים בשלג[2132], מפני שהוא דבר שאי אפשר ליזהר בו בימות החורף כי כל הארץ מלאה שלג ולכן לא גזרו בו חכמים כלל[2133]

(וטוב להחמיר במקום שאפשר ליזהר בקל[2134]):

סחיטת בגדים

כא אסור[2135] לפרוס סודר על פי חבית של מים לכסותה[2136], שמא יתלכלך במים, ויבא לסחטו[2137],

---

וכיון שהרא"ש וטור ושו"ע פסקו לאסור שם, אם כן מובן שלדעתם יש לאסור אף במקום שאין לגזור שמא יסחוט פירות העומדים למשקין (הן לענין רחיצה בסבון ושומן, והן לענין לרסק בידים לתוך המשקה). ועל כן יש להחמיר בשניהם כסברא הראשונה, לחוש לדעת בעל התרומה שאוסר (לא מטעם שמא יסחוט, אלא) מטעם נולד.

וראה גם לעיל (הערה 2114).

ולפי זה הי' מקום לכאורה להחמיר שלא לערות מים חמים לתוך כוס שבו סוכר, וכן שלא לערב בכף סוכר שבכוס מים חמים, שעל ידי זה נימוח בידים, אף שמתערב במים. וראה מה שליקט בזה בשבת כהלכה פ"ז ביאורים א.

[2125] אשר אף שמהר"ם מרוטבורג התיר בזה, בתשב"ץ סי' סה (ומותר להטיל מים בשלג בשבת, מידי דהוה אדריסת רגל שמותר). כתב עליו הטור (והר"ם מרוטנבורק התיר להטיל מי רגלים בשלג ... וא"א **הרא"ש** ז"ל נזהר בדבר ... כי על ידי השתן ודאי נימוח), ושו"ע סי"ד (הר"מ מרוטנבורג מתיר להטיל מי רגלים בשלג, והרא"ש היה נזהר).

[2126] דלעיל סי"ט.

[2127] **מ"א** ס"ק יז (ולא דמי לס"ט דשרי ליתן לתוך המים (והא גם כאן מתערב עם השתן, מחצית השקל). דהכא איהו קעביד מעשה). ופירש במחצית השקל שם (ואם כן לדעת הרמב"ן שהביא מ"א ס"ק י"ג, דאפילו לרסק בידים שרי לתוך המים, גם כאן מותר). והיינו שאנו חוששים להחמיר כסברא הראשונה דלעיל שם.

[2128] דאף שאין לגזור בזה משום סחיטת פירות (לשיטת הרשב"א וסיעתו), מכל מקום יש לגזור בזה מטעם שדומה למלאכה (לשיטת רש"י), כדלעיל סי"ז (והערה 2106).

[2129] טור בשם מהר"ם ורא"ש (והר"ם מרוטנבורק התיר להטיל מי רגלים בשלג, שדומה לדריסת הרגלים שדורס אותו ברגליו ואינו חושש, וא"א הרא"ש ז"ל נזהר בדבר, שאינו דומה לדריסת הרגלים, כי על ידי השתן ודאי נימוח), משא"כ כשדורס ברגליו אינו ודאי נימוח. שו"ע סי"ג (דורס שלג ברגליו ואינו חושש).

[2130] לבוש סי"א (שאף אם נימוח תחת רגליו, הוי ליה דבר שאין מתכוין, ואינו פסיק רישיה).

ודינו כדורס יחף על העשבים, דלקמן סי' שלו ס"ח (מותר לילך על גבי עשבים בשבת, ואפילו הולך יחף, ואפשר שידבקו עשבים בקשרי אצבעותיו ויתלשו, מכל מקום דבר שאין מתכוין הוא ומותר).

[2131] **ט"ז** סק"י (נראה דאע"ג דאי אפשר שלא יהי' נימוח, והוי פסיק רישיה, מכל מקום לא גזרו בזה, כיון דאי אפשר להזהר מזה בימות החורף, דכל הארץ היא כך מלאה כפור וגליד, והמנעלים הם לחים, ונימס השלג שם).

[2132] היינו שזהו טעם **מהר"ם** מרוטבורג, שהתיר כנ"ל אף בזה.

[2133] **ט"ז** סק"א (ודאי הוה הדריסה פסיק רישיה, ואפילו הכי לא גזרו, הכי נמי בזה שאי אפשר ליזהר, כי כל הארץ מלאה שלג).

[2134] **כן דעת רש"ל** בביאורו לטור, הובא **בב"ח** ד"ה ומ"ש ואדוני אבי (כתב מהרש"ל (בחידושיו לטור), יש קצת ראיה לאיסור, דהא בסימן שכ"ו אסרו לחמם הידים אחר נטילה וכו', אף על פי שלא נתכוין כלל לחמם המים, חשיב ליה פסיק רישיה ואסור, והכא נמי דכוותיה), והיינו כדלקמן שם ס"ד (ויש אומרים שאפילו הרוחץ ידיו צריך ליזהר שלא לחממם כנגד המדורה, אפילו במקום שאין היד סולדת בו, אם לא ינגבם תחלה יפה, מפני שמפשיר המים שעליהן, ונמצא כרוחץ בחמין שהוחמו בשבת). **ושל"ה** מסכת שבת פרק נר מצוה בסופו (הרא"ש היה נזהר שלא להשתין בשלג. וכן ראוי להזהר). אליה זוטא סק"ח (וכן הסכמת רש"ל וב"ח ושל"ה).

[2135] בסעיפים כא-ה שלפנינו, יתבארו פרטי ההלכה של סחיטת בגדים, שהיא תולדת המפרק.

אמנם יש מלאכה נוספת בסחיטת בגדים, שהיא תולדת מלבן, שכבר נתבארה לעיל סי' שא סנ"ו-ס, וסי' שב ס"כ-כג, וסי' שיט סי"ג וסכ"ג.

על כן מבאר תחלה (בסעיף שלפנינו) את ההפרש בין שתי המלאכות האלו:

(א) תולדת מלבן היא דוקא במים וכיו"ב, ולא ביין אדום וכיו"ב.

(ב) תולדת מפרק מן התורה היא דוקא כשצריך למשקין הנסחטין, ומדברי סופרים אסור בכל אופן.

ואחר כך יתבארו (סכ"ב-ה) שאר פרטי איסור סחיטת בגדים.

ויתחייב משום מלבן[2138]. אבל בגד העשוי לפרוס עליה, מותר, מפני שאינו חושש עליו לסחטו אם מתלכלך[2139], כיון שהוא מיוחד לכך[2140].

אבל מותר לפרוס סודר על פי חבית של יין אדום, או של שמן או שכר ושאר משקים כיוצא בהם[2141]. ואפילו לשרותו לכתחלה במשקין הללו בידים כגון לסננו עליו, מותר[2142], מפני שאין מלבן אלא מים ויין לבן[2143] וכיוצא בהם.

עוד יתבארו פרטי ההלכה של סחיטת בגדים תולדת מפרק – לקמן סי׳ שכו ס״ו, וסי׳ של ס״א (איסור סחיטה משערות מדברי סופרים), וסי׳ שלה ס״א (גזירת שמא יבוא לסחוט הספוג), וסי׳ תריג סט״ז (איסור קינוח פניו במפה רטובה).

[2136] **רבה מח**, א (חזייה דפרס דסתודר (סודר של ראש, רש״י) אפומיה דכובא (קנקן, רש״י), ואנח נטלא עילויה (כלי ששואבין יין מן הכובא, רש״י), נזהיה רבה (גער בו, רש״י). אמר ליה ר׳ זירא אמאי. אמר ליה השתא חזית. לסוף חזייה דקא מעצר ליה (שהיה סוחטו מן המים שנבלעו בו, רש״י)). רמב״ם פכ״ב הט״ו (אין מכסין חבית של מים וכיוצא בה בבגד שאינו מוכן לה, גזירה שמא יסחוט). טור ושו״ע סט״ו (אסור לפרוס סודר על פי החבית וליתן על גביו הכלי שדולים בו, שמא יבא לידי סחיטה).

רי״ף. ב״י.

[2137] **ביצה ל**, א (תפרוס סודרא עלויה, זמנין דמטמיש במיא (שנשרה במים, רש״י), ואתי לידי סחיטה).

[2138] **תוס׳ בביצה שם** ד״ה זמנין (דהכא מיירי בסחיטת מים, דאסורה משום לבון, ואם כן כי נפל בגוויה מיא אתי לידי סחיטה).

וכדלעיל סי׳ שא סנ״ו (המכבס בגדים הרי הוא תולדת מלבן וחייב, והסוחט את הבגד עד שיוציא המים שבו, הרי זה כמכבס בגדים, וחייב משום מלבן).

*

ומה שלא אסרו בזה (גם בלא חשש שמא יבוא לסחטו) משום שרייתו זהו כיבוסו, נתבאר לעיל סי׳ שב סכ״א (בגד שאין עליו לכלוך וטינוף ... אין אומרים בו שרייתו זהו כיבוסו).

ולפי דעה האוסרת שם (ויש חולקין על זה ואומרים שאף בגד שאין עליו שום לכלוך שרייתו זהו כיבוסו). הובאה דעה זו גם לעיל סי׳ שיט סי״ג (והערה 1916), וסכ״ג (והערה 1974).

נתבאר בתהלה לדוד ס״ק טז (נראה דהא דליתן על גבי כלי שדולין בו הוא בלא מים, ועיקר החשש הוא שמא יפול הסודר מאליו לתוך המים, והוא לא יעשה שום איסור, רק דחיישינן דלמא אתי לידי סחיטה).

[2139] אוצ״ל: יתלחלח ... מתלחלח.

[2140] גמרא שבת שם (אמר ליה מאי שנא מפרונקא (בגד העשוי לפרוס על הגיגית שפורסין אותו בשבת, רש״י). אמר ליה התם לא קפיד עילויה (אם שרוי במים, שהרי לכך עשוי, ולא אתי לידי סחיטה, רש״י), הכא קפיד עילויה). רמב״ם שם (אין מכסין ... בבגד שאינו מוכן לה). טור ושו״ע שם (אבל בגד העשוי לפרוס עליו, מותר, שאינו חושש עליו לסוחטו).

ויתירה מזו, אפילו שורה בידים מותר, כדלקמן סוף סכ״ד (ומשום איסור ליבון אין לחוש ... מפני שהן עשויין לכך ואינו חושש לליבון כלל, כמו שנתבאר בסי׳ שי״ט), ולעיל סי׳ שיט סי״ג (משמרת שהיא עשויה לכך, ואינו חושש לסחטה, וגם אינו חושש לליבונה כלל, ולפיכך אין ליבונה חשוב כלום לאסור שרייתה בשביל כך), ושם נסמן (הערה 1917).

והטעם לזה נתבאר לעיל סי׳ שב בקונטרס אחרון ד״ה ולפי זה מתורץ (דיש לומר דמשמרת נמי, כיון דלא איכפת כלל בליבונה לשום אדם, אין ליבונה חשוב כלום).

[2141] גמרא שם (נפרוס סודרא עלויה), כפירוש התוס׳ שם (מיירי ביין, דסחיטה שלו אסורה משום דש, ואם כן כי נפיל לארעא הולך לאבוד, ולא חיישינן לסחיטה). **מ״א סי׳ תקי** סקט״ז (ומיירי ביין דלא גזרינן שמא יסחוט).

וכן הוא לעיל סי׳ שיט סי״ג (אבל יין אדום או שכר או שאר משקין שאין מלבנין, שאין חוששין בהם לסחיטה מטעם שנתבאר שם). לקמן סי תקי סי״ט (יפרוש עליהן בגד, אם הן משקין שאין לחוש בהן שמא יבואו לידי סחיטה, כגון ביין אדום או שאר משקין שאין מלבנים, ואף אם יסחוט אינו חייב משום מלבן, כמ״ש בסימן שי״ט עיי״ש).

[2142] משנה שבת קלט, ב (מסננין את היין בסודרין). **תוס׳** כתובות ו, א ד״ה האי (פרק תולין (שבת קלט, ב) תנן מסננין את היין בסודרין, אלמא לגבי יין לא גזרינן משום סחיטה). **סמ״ג** ל״ת סה, יב, ד (ולכך מסננין יין בסודרין, כדתנן בפרק תולין).

וכן הוא לעיל סי׳ שא סנ״ט (ואם נשרו בשכר או ביין אדום או בשאר משקין שאינם מלבנים מותר לטלטלו, אף על פי שנשרו הרבה, ואף לכתחלה מותר להשרותו בהם, כגון לסננם עליו, כמו שיתבאר בסי׳ שי״ט וש״כ). סי׳ שיט סי״ג (אבל יין אדום ... מותר לסננן בסודרין).

אמנם אם יש עליו קצת לכלוך, נתבאר לעיל סי׳ שב ס״כ (ואפילו שאר משקים שאינם מלבנים אלא מלכלכים, אעפ״כ אסור ליתנם על מקום הלכלוך להעבירו).

[2143] **ט״ז** סקי״ב (ונראה לי לחלק, דביין לבן מכבס כמו מים, אבל יין אדום אינו מכבס, אדרבא מאדים הבגד).

וכן הוא לעיל סי׳ שא סנ״ט (ואם נשרו בשכר או ביין אדום או בשאר משקין שאינם מלבנים). סי׳ שב בקונטרס אחרון סוף סק״א (דמיירי בחמר חווריין (כמ״ש הט״ז סוף סי׳ ש״כ עיי״ש)). סי׳ שיט סי״ג (אבל יין אדום או שכר או שאר משקין שאין מלבנין). לקמן סכ״ד (יין אדום או שאר משקין שאין מלבנים). סי׳ תקי סי״ט (ביין אדום או שאר משקין שאין מלבנים).

ואף שנתבאר לקמן סכ״ז (האוכל תותים או שאר פירות הצבועים, צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה, משום איסור צביעה. ואע״פ שמקלקל הוא, וכל המקלקלין פטורים, מכל מקום אסור מדברי סופרים. ויש מקילין,

ומכל מקום בגד שנשרה אפילו במשקין שאין מלבנין, אסור לסחטו משום איסור מפרק, שהוא תולדת הדש, כמו שסחיטת פירות אסורה משום מפרק[2144].

אלא שאינו חייב על סחיטה זו אלא אם כן צריך למשקין הנסחטין מהבגד[2145], אבל אם אינו צריך למשקין הנסחטין, ואינו סוחט אלא כדי לנקות הבגד, אין זה דומה לדישה כלל, שהדש הוא צריך לתבואה שמפרק מהשבלים, לפיכך אין בסחיטה זו איסור מן התורה, אלא מדברי סופרים[2146].

ולכן לא גזרו שלא לשרות בגד במשקין שאין מלבנים, משום גזרה שמא יסחוט ויתחייב משום מפרק, כיון שאינו חייב אלא אם כן צריך למשקין הנסחטין, וזה אין לחוש כלל שיסחוט הבגד לצורך המשקין שיסחטו ממנו, מפני שאינן חשובים כלום, ואין דרך כלל לעשות כן[2147]:

משום שאינו אלא דרך לכלוך, ואין בו משום צובע כלל. ויש להחמיר). מכל מקום אין חוששים לזה כאן ביין אדום. ונסמן לקמן שם (הערה 2180).

[2144] **ר"ת** בתוס' כתובות ו, א ד"ה האי (ההיא סחיטה אומר ר"ת דהויא משום מפרק, ואסורה כמו סחיטת זיתים וענבים). **תוס'** ביצה ל, א ד"ה זמנין (התם מיירי ביין, דסחיטה שלו אסורה משום דש). **ר"ן** שבת מא, א ד"ה ולפיכך (פירש רבינו תם ז"ל דתרי גוני סחיטה נינהו, חד תולדה דמלבן וחד תולדה דדש). **מרדכי** רמז תכח (משום שסוחטו בידים אסור משום דישה, שלשמן וליין הוא צריך). מ"מ פ"ט הי"א (פירשו קצת המפרשים ז"ל שהסחיטה בבגד יש בה שני פנים, האחד כשהיא ממים שהבגד בסחיטה זו מתלבן, וזו היא תולדת המלבן, והשני כשהיא משאר משקין, כגון יין ושמן שאין הבגד מתלבן בהן, ואסורה מפני תולדת הדש, לפי שהוא מפרק ומוציא המשקין המובלעין).

*

ומכאן הוכיחו הפוסקים, שחייבים על מלאכת מפרק, אף אם לא גדלו המשקים בתוכן.

ואף שנתבאר לעיל סי"א שאין חייבין על סחיטת כבשין ושלקות, וכדאמרינן שבת קמה, א (כבשים שסחטן ... למימיהן, פטור אבל אסור), ופרש"י (שאין זה מפרק, שאין המשקה הזה יוצא מן הכבשים, שלא גדל בתוכן, אבל אסור אטו זיתים וענבים).

כבר הקשו עליו התוס' שם ד"ה כבשים (לפירוש הקונטרס דפירש משום דאתי המשקה מעלמא, קשה לרבי אמאי גזרו ... שמא יסחוט, הא אפילו סחיט ליכא איסור דאורייתא).

ולכן פירשו התוס' שם (רב לטעמיה דאמר לקמן דבר תורה אינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים). ונתפרש יותר בתוס' כתובות דף ו, א ד"ה האי (ואור"י דמצינן למימר דדוקא כבשים ... הנסחט מהם כמו אוכלא דאיפרת, ואין שם משקה עליו).

וכן נתבאר לעיל סי"א (ואם סחטן לצורך מימיהן פטור מן התורה ... כיון שעכשיו הן נסחטין מאוכלין, תורת אוכל עליהן, והרי זה כמפריד אוכל מאוכל. ומכל מקום מדברי סופרים אסור לסוחטן לצורך מימיהם). והיינו דוקא כשבלוע באוכל, משא"כ כשבלוע בבגד וסוחטו מהבגד לצורך מימיהן, חייב, כמבואר כאן.

[2145] כהא דלקמן סי' שלה ס"א (נשברה החבית לגמרי ונשפך היין לארץ, לא יקלוט ... שמא יספוג ... שמא יבא לסחוט הספוג במתכוין).

ואף במים הדין כן, כדלקמן סי' תריג סט"ז (מפה במים ... טופח על מנת להטפיח, ומקנח בה פניו ידיו ורגליו ... יש בכאן איסור מן התורה משום סחיטה).

[2146] **ר"י** הובא ב**מרדכי** שם (ור"י אוסר בכל ענין, אפילו אם נופל לאיבוד, דנהי דאיסורא דאורייתא ליכא, מכל מקום איסורא דרבנן איכא). **ר"ן** שם (שסחיטה זו אינה אב מלאכה אלא תולדה היא, כעין מפרק, שהוא תולדה דדש, ובודאי לא דמי לדש אלא היכא שהוא צריך למשקה שהוא נסחט ממנה, דהיכא שאינו צריך לו לא דמי לדש כלל ... דמדאורייתא לא מיתסר, אלא מיהו כיון דקא סחיט במשקין שדרך סחיטה בהן, מיתסר מדרבנן). מ"א סקכ"ג (והר"ן ספי"ד כתב דמכל מקום אסור מדרבנן).

וכן הוא לקמן סי' שכח סמ"א (שכיון שהחלב הזה הולך לאיבוד אין בו משום מפרק מן התורה, אלא מדברי סופרים כמ"ש בסי' ש"כ). לעיל סי' שב סכ"ג (אי אפשר שלא יסחוט קצת ממה שיבלע במפה על ידי הנגוב, ויש בזה איסור מדברי סופרים עכ"פ, אף במשקים שאינם מלבנים, כמו שיתבאר בסי' ש"כ).

ומדברי סופרים אסור לסחוט אפילו לכלוך הבלוע בבגד, כדלעיל סי' שב ס"כ (אבל בגד שיש עליו איזה ליכלוך כגון טפת דם או רוק, וכל שכן טיט או צואה ... יקנח הלכלוך בסמרטוט, ויזהר לקנח בקל, ולא ידחוק, פן יסחוט לכלוך הבלוע בבגד, שיש איסור בסחיטתו מדברי סופרים, כמו שיתבאר בסימן ש"כ).

ואסור מדברי סופרים אף אם אינו מתכוין לסחוט, אלא שעל ידי ההידוק נסחט קצת והולך לאיבוד, ויתבאר לקמן סכ"ג-ה.

אבל יש סוברים שאף מדרבנן מותר בהולך לאיבוד, כדלקמן סכ"ד (שיש מתירין לגמרי אפילו לסחוט במתכוין, כל שהמשקה הולך לאיבוד), ושם נסמן (הערה 2171).

וראה שבת כהלכה פט"ו ביאורים י.

[2147] **מרדכי** שם (ולהכי אתי שפיר ומסננין את היין בסודרין, ולא גזרינן דילמא סחיט ... משום צורך היין שבתוכה, אין ריוח גדול בזה, ואין רגילות לסוחטו לכך).

והיינו שאין גוזרים שמא יסחוט לאיבוד, כיון שזה אינו אסור אלא מדברי סופרים, ואין גוזרים גזירה לגזירה. ואין גוזרים שמא יסחוט לצורך המשקין הנסחטין, מפני שאינן חשובים ואין רגילות לסוחטו.

כב אסור להדוק מוכין בפי פך שיש בו משקין, שמא יבא לידי סחיטה[2148], שעל ידי ההידוק יסחטו המשקין הבלועין במוכין[2149] לתוך הפך[2150]. ואף שאינו מתכוין, מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא כשיהדק היטב, ולכן אסרו להדק כלל שמא יהדק היטב[2151]:

כג ספוג, אם יש לו בית אחיזה של עור שיאחזנו בו מקנחין בו, ואם לאו אין מקנחין בו, שכשאוחזו בידו הוא נסחט בין אצבעותיו[2152]. ואף שאינו מתכוין לכך פסיק רישיה ולא ימות הוא[2153].

וכעין זה הוא לעיל סי״ז (שהם הולכים לאיבוד ... ולכן אין לגזור כלל על זה מפני זה). והיינו שלדעת הרשב״א וסיעתו דלעיל סי״ט, שכל טעם איסור ריסוק שלג וברד הוא מפני גזירת סחיטת פירות; אם הם הולכים לאיבוד, אין לגזור בהם משום סחיטת פירות לאיבוד, שהרי אין בזה אלא איסור מדברי סופרים.

*

אמנם במקום שיש לחוש שמא יסחוט לצורך משקין הנסחטין, גזרו שלא לשרות בו, כדלקמן סי׳ שלה ס״א (נשברה החבית לגמרי ונשפך היין לארץ, לא יקלוט מן הארץ יותר מלצורך השבת, שמא יספוג, דהיינו שישים ספוג ביין הנשפך ... שמא יבא לסחוט הספוג במתכוין).

ולא רק כשסוחט בגד לצורך המשקין שבו, אלא אף במקנח עצמו במפה הרטובה ממים חייב, כדלקמן סי׳ תריג סט״ז (שאם היה מקנח במפה שאינה נגובה מן המים יש בכאן איסור מן התורה משום סחיטה).

ואף שנתבאר כאן ״שאינו חייב על סחיטה זו אלא אם כן צריך למשקין הנסחטין מהבגד ... דומה לדישה ... צריך לתבואה שמפרק מהשבלים״. מכל מקום גם במקנח עצמו במפה רטובה צריך למים שבה, שהרי הלחות שבמפה יוצאת ממנה על גופו שמקנח במפה זו, והרי זה דומה לדישה שצריך למים היוצא מהמפה.

וכיון שסחיטה זו אסורה מהתורה, לכן גזרו בזה שמא יסחוט, כדלקמן שם (יש להחמיר, אף בנגובה מן המים שהיו עליה מבעוד יום, גזירה שמא לא תתנגב יפה, ויקנח בה ויבא לידי סחיטה).

מהלכה זו יש קצת מקום עיון להיתר הנפוץ לקנח במגבונים לחים, שלפי האמור כאן נראה, שאם הם עדיין לחים אסור מן התורה, ואם כבר נתייבשו קצת אסור עכ״פ מדברי סופרים. אבל למעשה נהוג להקל בזה, עכ״פ כשהשאירו המגבונים פתוחים עד שנתייבשו קצת.

[2148] **רבא קמא**, א (לא ליהדוק אינש אודרא בפומא דשישא (מוכין שסותמין בהן פי הפך, רש״י) דילמא אתי לידי סחיטה). טור ושו״ע סט״ז (אסור להדק מוכין בפי פך שיש בו משקין, משום סחיטה).

[2149] מ״א סקי״ח (פירוש דכשמהדק והוא לח הוא נסחט). והיינו שלא מדובר כאן (כמו בסעיף הקודם), גזירה שמא יסחוט אחר כך, אלא שעל ידי הידוק זה עצמו ״אתי לידי סחיטה״.

ומכל מקום אמרינן בגמרא ״דילמא אתי לידי סחיטה״, וכמבואר בתוס׳ קיא, א ד״ה מודה (והא דאמר גבי לא ליהדוק אינש אודרא אפומא דשישא דילמא אתי לידי סחיטה, ולא הוי פסיק רישיה, יש לחלק דהתם מיירי בכיסוי שאינו בולע כל כך, וגם אינו סותמו כל כך בחוזק, שאינו חושש רק שיהא מכוסה). שעל זה מסיים כאן ״ולכן אסרו להדק כלל, שמא יהדק היטב״, וכשיהדק היטב בודאי ״יסחטו המשקין הבלועין במוכין״.

[2150] **מרדכי** שם (ואפילו אינו מתכוין להוציא הבלוע בסתימה, מכל מקום פסיק רישיה הוא, דבהידוקו בתוך פי הפך יוצא המשקה ונופל לתוכו, והוי דישה כמו סוחט זיתים וענבים). ר״ן מא, א סד״ה אבל רב נתן בעל הערוך (ומפני שהמשקה נסחט לתוך הכלי אסור, שהוא נהנה בסחיטתו).

והטעמים שלא אסרו כאן אלא כשיש חשש ״שמא יבא לידי סחיטה ... לתוך הפך״, ״שהוא נהנה בסחיטתו״:

(א) דהיינו לפי דעת הערוך, שהיא דעה השנית דלקמן סכ״ד (שכל שהמשקין הולכין לאיבוד אין איסור אפילו מדברי סופרים, אלא כשמתכוין לסחוט, אבל כל שאינו מכוין לכך, אע״פ שהוא פסיק רישיה, מותר, כיון שאין הסחיטה נוחה לו כלל, שהרי אין לו שום הנאה ממנה), שלפי דעה זו נתבאר לקמן טעם האיסור בנידון דידן (ולא אסרו להדק מוכין בפי הפך אע״פ שאינו מתכוין לסחוט, אלא מפני שהמשקין הנסחטין מהמוכין לתוך הפך, שמגיע לו הנאה מסחיטה זו). וראה לקמן (הערות 2153. 2163. 2177).

(ב) כאמור לקמן בסמוך (ובהערה הקודמת), שכל החשש כאן הוא שמא יהדק היטב, ואז יבוא לידי סחיטה. וכבר נתבאר לעיל (בסעיף הקודם) שאין גוזרים שמא יסחט וילך לאיבוד (שאינו אסור אלא מדברי סופרים), ומה שחששו כאן הוא רק כיון שהמשקים נסחטים לתוך הפך, ואינם הולכים לאיבוד, שאז יש בסחיטה זו איסור מן התורה.

[2151] **עיין במ״ש** לעיל **בסי׳ רעז** בקונטרס אחרון ס״ק א (אם יש לחוש שמא יהיה ודאי, ואף על פי כן יעשה מה שיעשה, הרי זה דומה לשאר חששות וגזירות שחששו חכמים, ואינו בכלל ספק פסיק רישיה).

וראה לעיל סי׳ שב סוף ס״כ (ויזהר לקנח בקל, ולא ידחוק, פן יסחוט), וסכ״ג (שכיון שהכוס צר אי אפשר שלא יסחוט קצת ממה שיבלע במפה על ידי הניגוב).

[2152] **משנה קמג**, א (ספוג אם יש לו עור בית אחיזה (של עור שיאחזנו בו, רש״י), מקנחין בו, ואם לאו אין מקנחין בו (שכשאוחזו נסחט בין אצבעותיו, רש״י)). טור ושו״ע סי״ז (ספוג, אין מקנחין בו אלא אם כן יש בו בית אחיזה).

וכן הוא לקמן סי׳ שלה ס״א (אם יש לספוג בית אחיזה, שאין לחוש בו לסחיטה בפסיק רישיה במקום אחיזת ידו).

*

ואף שמיירי כאן בלכלוך שמקנחים, מכל מקום גם זה אסור לסחוט מדברי סופרים.

ועל זה נתבאר לעיל סי׳ שב ס״כ (יקנח הלכלוך בסמרטוט. ויזהר לקנח בקל ולא ידחוק, פן יסחוט לכלוך הבלוע בבגד, שיש איסור בסחיטתו מדברי סופרים, כמו שיתבאר בסימן ש״כ), שהכוונה לסעיף שלפנינו, שיש איסור בסחיטתו אף דמיירי בקינוח, ולא במים נקיים, ונתבאר בהערות לעיל שם.

[2153] **גמרא** שם (אין מקנחין בו ... מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות).

ויש מי שאומר[2154] שאף כשיש לו בית אחיזה אי אפשר לקנח בספוג בלא סחיטה, ואעפ"כ מותר, שכיון שהסחיטה באה על ידי בית אחיזה אינה נקראת סחיטה, אלא הרי הוא כמריק מים מצלוחית, שאין בו משום מפרק, אבל כשאין לו בית אחיזה, שהוא נסחט במקום אחיזת ידו, אסור:

כד ברזא שמכניסין בנקב שבדופן החבית שמוציאין בו היין, וכורכין סביב הברזא חתיכת בגד או נעורת של פשתן ופוקקים בה הנקב שבחבית, אסור לפקוק בה בשבת[2155], אפילו היא חבית של יין אדום או שאר משקין שאין מלבנים[2156], מפני שעל ידי הפקיקה נסחטין משקין הבלועין בנעורת[2157], ופסיק רישיה ולא ימות הוא[2158]. ואף שהמשקין הנסחטין הולכין לאיבוד, מכל מקום אסור מדברי סופרים, כמ"ש למעלה[2159].

ויש אומרים[2160] שכל שהמשקין הולכין לאיבוד אין איסור אפילו מדברי סופרים, אלא כשמתכוין

וכן הוא בסעיף הקודם (ואף שאינו מתכוין, מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא).

וכדלעיל סי' רעח ס"ד (והכל מודים בפסיק רישיה ולא ימות שחייב עליו מן התורה), ושם נסמן (הערה כט).

*

אלא דלעיל בסעיף הקודם מיירי שנסחט "לתוך הפך" ואינו הולך לאיבוד. משא"כ כאן שהולך לאיבוד, ומכל מקום אסרו.

ועל זה נתבאר לקמן סכ"ד (שהרי ספוג שאין לו בית אחיזה אין מקנחין בו, אע"פ שאינו מתכוין לסחוט, והמשקה הנסחט מהספוג הולך לאיבוד). והיינו שמהלכה זו למדנו לאסור אף פסיק רישא דלא ניחא ליה, דלא כדעת בעל הערוך שהתיר בזה, שתובא בסעיף הבא.

[2154] **ראב"ד** בהשגות פכ"ב הט"ו (קשיא לי ביש לו בית אחיזה מאי הוי, אי אפשר לקנוח בלא סחיטה. ואני אומר כיון שיש לו בית אחיזה הוי לה כצלוחית מלאה מים שמריק ממנה מים. אבל כשאין לו בית אחיזה אסור לסוחטו). הובא במ"א סקי"ט. וראה מה שהאריך בזה בשבת כהלכה פכ"ד ביאורים ד.

והטעם שאין חוששים בזה למלבן, ראה לקמן סוף סכ"ד (והערה 2174).

[2155] **רב קיא**, סוע"א (האי מסוכרייא דנזייתא, אסור להדוקיה ביומא טבא), ופרש"י (בגד כורכין בברזא חבית של חרס, מפני שאין הנקב שוה), ובבכורות כה, א ד"ה מסוכריא (ברזא של חבית, שכורכין סביבותיה נעורת [של פשתן] ומטלניות, כדי שתסתום הנקב יפה). ובערוך ערך סבר (בנקב מן הצד, כמו שיש לחביות שלנו). שו"ע סי"ח (חבית שפקקו בפקק של פשתן לסתום נקב שבדפנה שמוציאין בו היין).

וההפרש בין הנקב הוא מלמעלה או מהצד, כי אם הברזא היא מלמעלה, המשקין הנסחטים חוזרים לחבית, ואם הברזא היא בדופן החבית מן הצד, המשקין הנסחטים הולכים לאיבוד. ויתבאר לקמן בסמוך.

וכן הובא תוכן הלכה זו לעיל סי' רעח ס"ד (נקב שבחבית שמוציאין בו היין שפקוק בנעורת של פשתן, שהנעורת בלועה מיין הרבה, וכשמוציאה וחוזר ופוקק בה ומהדקה בחוזק, אי אפשר שלא יסחוט יין ממנה).

[2156] כדלעיל סכ"א (והערה 2143).

[2157] ר"ח שם קיא, ב (דאתי לידי סחיטה). רש"י שם ד"ה אסור (משום סחיטה). תוס' שם ד"ה האי (גבי יין ... משום מפרק, כמו סוחט זיתים וענבים). מרדכי רמז תכח (דבהידוקו בתוך פי הפך יוצא המשקה ונופל לתוכו, והוי דישה כמו סוחט זיתים וענבים. אבל משום ... [איסור ליבון סחיטה לא הוי, דסוחט בגד] מיין ושמן אינו מתלבן).

וכדלעיל סכ"א (שאין מלבן אלא מים ויין לבן וכיוצא בהם. ומכל מקום בגד שנשרה אפילו במשקין שאין מלבנין, אסור לסחטו משום איסור מפרק, שהוא תולדת הדש, כמו שסחיטת פירות אסורה משום מפרק).

[2158] גמרא שם (בהיא אפילו רבי שמעון מודה, דאביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות).

וכן הוא לעיל סי' רעח ס"ד (והכל מודים בפסיק רישיה ולא ימות שחייב עליו מן התורה), ושם נסמן (הערה כט).

[2159] סעיף כא (אלא שאינו חייב על סחיטה זו אלא אם כן צריך למשקין הנסחטין מהבגד, אבל אם אינו צריך למשקין הנסחטין ... אין בסחיטה זו איסור מן התורה אלא מדברי סופרים), ושם נסמן.

וכיון שעכ"פ אסור מדברי סופרים, לכן אסור אף בפסיק רישיה דלא ניחא ביה, כשעל ידי הפקיקה נסחטין המשקין והולכין לאיבוד.

ר"י במרדכי שם (ור"י אוסר בכל ענין, אפילו אם נופל לאיבוד, דנהי דאיסורא דאורייתא ליכא, מכל מקום איסורא דרבנן איכא). **תוס'** קג, א ד"ה לא (דאינו נהנה בסחיטה זאת, שהיין נופל לארץ ... דלא מיחייב חטאת, אבל איסורא איכא). **רא"ש** פי"ב סי' א (לענין איסור, אפילו לרבי שמעון אסור לכתחלה מדרבנן, אף על פי שאינו נהנה). **ר"ן** שם (דלעולם כל היכא דהוי פסיק רישיה, אף על גב דלא ניחא ליה אסור). דעה השנית בטור ושו"ע שם (דאע"ג דלא ניחא ליה, כיון דפסיק רישא הוא, אסור). מ"א סקכ"א (אבל חיובא ליכא לכו"ע).

[2160] **ערוך** ערך סבר (ניחא ליה שיזוב בתוך הכד, הלכך אסור, אבל בנקב מן הצד, כמו שיש לחביות שלנו, לא אסרו להדוקי ביומא טבא, ליאבד היין, ואפילו אם יסחוט, כיון שילך לאיבוד לא ניחא ... בגמרא דעביד בארעא דלאו דידיה, דכיון דלא מטי ליה הנאה שרו).

והיינו כדאמרינן בגמרא קג, א (והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות. לא צריכא דקעביד בארעא דחבריה).

ובתוס' שם ד"ה לא צריכא דעביד בארעא דחבריה (פירש בערוך דבפסיק רישיה דלא ניחא ליה, כגון דקעביד בארעא דחבריה, וכגון באחר שאינו אוהבו ... מותר לכתחלה ... ואינו נראה ... מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ... והא דקאמר לא צריכא דעביד בארעא דחבריה, היינו דלא מיחייב חטאת, אבל איסורא איכא). וכן הובא בר"ן ורא"ש

לסחוט, אבל כל שאינו מכוין לכך, אע"פ שהוא פסיק רישיה, מותר, כיון שאין הסחיטה נוחה לו כלל, שהרי אין לו שום הנאה ממנה. ולא אסרו להדק מוכין בפי הפך אע"פ שאינו מתכוין לסחוט[2161], אלא מפני שהמשקין הנסחטין מהמוכין לתוך הפך, שמגיע לו הנאה מסחיטה זו, אבל משקין הנסחטין מהנעורת שסביב הברזא הן הולכין לאיבוד אם אין כלי תחתיהם, ואין לו בהם הנאה של כלום.

והעיקר כסברא הראשונה[2162]. שהרי ספוג שאין לו בית אחיזה אין מקנחין בו, אע"פ שאינו מתכוין לסחוט והמשקה הנסחט מהספוג הולך לאיבוד[2163].

ומכל מקום העולם נהגו היתר בדבר לפקוק בנעורת בשבת[2164]. ויש שלמדו עליהם זכות[2165], דכיון שהברזא ארוכה חוץ לנעורת ואין יד מגעת לנעורת, אע"פ שנסחטין משקים מן הנעורת מותר, כמו ספוג

וטור (התיר בערוך להסירו בשבת, אף על פי שאי אפשר שלא יסחוט, והוה ליה פסיק רישיה, וקיימא לן כל פסיק רישיה אסור, אפילו הכי הכא שרי, כיון שאינו נהנה בסחיטה זו, שהרי היין נופל לארץ, הוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה ושרי. אבל אם היה כלי תחתיו לקבל היין אסור). דעה הא' בשו"ע שם (חבית שפקקו בפקק של פשתן לסתום נקב שבדפנה שמוציאין בו היין, יש מי שמתיר, אף על פי שאי אפשר שלא יסחוט, והוא שלא יהא תחתיו כלי, דכיון שאינו נהנה בסחיטה זו, הוי פסיק רישא דלא ניחא ליה, ומותר).

[2161] לעיל סכ"ב (אסור להדוק מוכין בפי פך שיש בו משקין, שמא יבא לידי סחיטה ... לתוך הפך ... ואף שאינו מתכוין, מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא), ושם (הערה 2150).

[2162] שו"ע שם (וחלקו עליו, ואמרו דאע"ג דלא ניחא ליה, כיון דפסיק רישא הוא, אסור).

[2163] **מרדכי** שם בשם ר"י (דתנן בפרק נוטל (קמג, א) ספוג, אם אם יש לו בית אחיזה מקנחין בו ואם לאו אין מקנחין בו, פירוש משום שמקנח היין והשמן הבלוע בקערה ובבגד, הרי אף על פי שאינו נהנה במה שבלוע בספוג וסחט ממנו, אפילו הכי אסור אם אין לו בית אחיזה).

וכדלעיל סכ"ג (ספוג אם יש לו בית אחיזה של עור שיאחזנו בו מקנחין בו, ואם לאו אין מקנחין בו, שכשאוחזו בידו הוא נסחט בין אצבעותיו, ואף שאינו מתכוין לכך פסיק רישיה ולא ימות הוא), ושם (הערה 2153).

וכן קיי"ל לקמן סי' שלו ס"ט (המשקה מים לזרעים חייב ... ולפיכך מי שאוכל בגינה צריך ליזהר שלא ליטול ידיו על העשבים מפני שמשקה אותם. ואף שאינו מתכוין לכך, פסיק רישיה ולא ימות הוא. ואף אם אוכל בגנת חבירו או אפילו של נכרי שאין לו חפץ כלל בגידול העשבים שבה, והרי הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, מכל מקום אסור מדברי סופרים). הרי שגם פסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור מדברי סופרים.

וכן לקמן סי' שלז ס"א (מטה כסא וספסל, בין גדולים בין קטנים מותר לגררן על גבי קרקע, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ ... אבל הגדולים מאד אסור לגרור, שבודאי עושין חריץ ופסיק רישיה ולא ימות הוא. ואף על פי שחופר ... מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, אף על פי כן אסור מדברי סופרים). הרי שגם פסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור מדברי סופרים.

וכן לעיל סי' שטז ס"ד (אין איסור צידה מן התורה אלא בדבר שיש במינו ניצוד ... אבל אסור מדברי סופרים, אפילו לצודן שלא לצורך אלא כמתעסק בעלמא. ולכן צריך ליזהר שלא לסגור תיבה או לסתום כלי שיש בה זבובים, שהרי הם ניצודים בסתימה וסגירה זו. ואף שאינו מתכוין כלל לצידה, מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא). סי' שיט סכ"ט (ולהאומרים שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, אף כאן פטור אבל אסור מדברי סופרים, אפילו אינו מתכוין לכך, אלא שהוא פסיק רישיה ולא ימות).

אבל ראה לעיל סי' שיד ס"ג (אם היה סכין תקוע בחבית של עץ מבעוד יום, כדי שיזוב היין במקום נקיבתו כשיוציאו אותו, מותר להוציאו ולהכניסו בשבת, ואף שאי אפשר שלא יוסיף בנקב על ידי הוצאה זו, אין בכך כלום, כיון שאינו מתכוין להוסיף. ואף שפסיק רישיה ולא ימות הוא, מכל מקום כיון שאף העושה נקב חדש כזה במתכוין אין בו איסור אלא מדברי סופרים, הואיל ואינו עשוי אלא להוציא בלבד, לפיכך לא החמירו בו כל כך לאסור אף להוסיף שלא במתכוין. ויש חולקים ... והעיקר כסברא הראשונה. ומכל מקום במקום שאין שם צורך כל כך טוב לחוש לסברא האחרונה), ושם נסמן (הערה 1093). הרי שלפעמים התירו פסיק רישיה, במקום שאפילו במתכוין אינו אסור אלא מדברי סופרים.

וכן הובאו לעיל שם ב' הדעות, כשמותר מן התורה מטעם מלאכה שאינה צריכה לגופה (דלא ניחא ליה), כדלעיל שם ס"ד (אבל סכין שהוא תחוב בכותל של עץ מבעוד יום, אם הוא תקוע קצת בחוזק נהגו בו איסור להוציאו בשבת ... אבל מן הדין אין בזה איסור ברור, כיון שמכל מקום אם היה עושה נקב חדש בכותל בענין זה ... לא היה בו איסור מן התורה לפי שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה ... אם כן אין לאסור להוסיף שלא במתכוין, כמו שלא אסרו כן בחבית, לפי מה שנתבאר שהעיקר כהמתירין שם. ומכל מקום אין להקל נגד המנהג).

[2164] רבינו ירוחם ני"ב חי"ד (לפי דברי בעל הערוך, מה שנהגו שחבית פקוקה הנקב שלה בפשתן ומסירין הפקק ליקח ממנו יין, ונוהגין בו היתר אפילו שאי אפשר שלא יסחוט בשעה שנוטלו או שמחזירו, מאחר שאינו מתכוין, נכון הם עושין, ולפי שאר המפרשים אסור. ובכל הארצות שעברתי בהן נוהגין בו היתר). **שו"ע** שם (והעולם נוהגים היתר בדבר).

[2165] **כל בו** סי' לא כט, ג (ואומר הרב מאורביל ז"ל, שאף לדברי רבינו תם יש להתיר ברזא הכרוכה בנעורת, כשהברזא ארוכה חוץ לנעורת ואין יד מגעת אל הנעורת, מידי דהוה אספוג שיש לו בית אחיזה). הובא בשו"ע שם (ויש ללמד עליהם זכות, דכיון שהברזא ארוכה חוץ לנעורת ואין יד מגעת לנעורת, מותר מידי דהוי אספוג שיש לו בית אחיזה).

וכדלעיל סכ"ג (ספוג, אם יש לו בית אחיזה של עור שיאחזנו בו מקנחין בו ... ויש מי שאומר שאף כשיש לו בית אחיזה אי אפשר לקנח בספוג בלא סחיטה, ואעפ"כ מותר, שכיון שהסחיטה באה על ידי בית אחיזה אינה נקראת סחיטה, אלא הרי הוא כמריק מים מצלוחית שאין בו משום מפרק).

שיש לו בית אחיזה לדברי האומר[2166] שאף ש(ה)נסחט ממנו משקה מותר, מפני שהוא כמריק מים מצלוחית. ולפי זה אף אם יש כלי תחת הברזא לקבל משקה הנסחט מותר[2167].

ולפי שרבו החולקים על דבריו, לכן יש להנהיגם שלא יהיה כלי תחת הברזא[2168], כדי שהמשקה הנסחט ילך לאיבוד, ויסמכו על סברא האחרונה שנתבאר[2169], אף שאינה עיקר, מפני[2170] שיש מתירין לגמרי[2171] אפילו לסחוט במתכוין, כל שהמשקה הולך לאיבוד. וגם הברזא תהא ארוכה חוץ לנעורת, כדי לצרף גם כן קולא זו[2172].

(ומשום איסור ליבון אין לחוש בנעורת ובחתיכת בגד שסביב הברזא, אף אם הוא יין לבן שהוא מלבן[2173], מפני שהן עשויין לכך ואינו חושש לליבון כלל, כמו שנתבאר בסי׳ שי״ט[2174] לענין משמרת):

כה פוקקין את הביב בסודרין ובכל דבר המיטלטל, כדי שלא יצופו המים על האוכלין ועל הכלים[2175], לפי שאינו חושש אם יצאו מים מועטים, לפיכך אינו דוחק הרבה[2176], ולא יבא לידי סחיטה בפסיק רישיה[2177]:

מלאכת צובע

כו מותר ליתן כרכום בתבשיל, ואין לחוש משום צובע[2178], שאין צביעה באוכלים[2179]:

[2166] לעיל בסעיף הקודם (ויש מי שאומר שאף כשיש לו בית אחיזה אי אפשר לקנח בספוג בלא סחיטה, ואעפ״כ מותר, שכיון שהסחיטה באה על ידי בית אחיזה אינה נקראת סחיטה, אלא הרי הוא כמריק מים מצלוחית, שאין בו משום מפרק).

[2167] **מ״א** סקכ״ב (דלדידהו אפילו היה כלי תחתיו שרי, דהוי כמריק מצלוחית).

[2168] **שו״ע** שם (ולפי שאין טענה זו חזקה, ויש לגמגם בה, טוב להנהיגם שלא יהא כלי תחת החבית בשעה שפוקקים הנקב).

[2169] **ט״ז** סקי״ב (על כן ראוי לנהוג שלא יניח כלי תחתיו, וילך הנסחט לאיבוד, ויסמוך על דיעה הראשונה דהכא).

[2170] **מ״א** סקכ״ג (ואפילו למ״ד פסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור, מכל מקום הכא שרי, משום דסוחט משקין תולדה דדש היא, ואינו אסור אלא כשהמשקין היוצאין אינן הולכים לאיבוד (מ״מ פ״ט, ורשב״א, וריב״ש סי׳ שצ״ד)).

[2171] **רשב״א** קיא, א (לא חיישינן דלמא אתי לידי סחיטה, כיון דאזיל לאיבוד). הובא במ״מ פ״ט הי״א (אינה אסורה אלא כשהמשקין היוצאין אינן הולכין לאבוד. ולזה נראה שנוטה דעת הרשב״א ז״ל). **ריב״ש** סי׳ שצד (ומה שנהגו בהדוק ברזא, ולא חששו לסחיטה, לא מפני סברת בעל הערוך ז״ל נהגו כן, אלא מפני ... סחיטה דמשקין היא משום מפרק, דהויא תולדה דדש, כמו סחיטת ענבים. והא, כיון דלאיבוד אזיל, אפילו במכוין מותר, דלאו כלום קא עביד).

אמנם לא קיי״ל כדעה זו, כדלעיל סכ״א (אין זה דומה לדישה כלל, שהדש הוא צריך לתבואה שמפרק מהשבלים, לפיכך אין בסחיטה זו איסור מן התורה, אלא מדברי סופרים), ושם נסמן (הערה 2146).

[2172] **ט״ז** שם (ומשום הכי צריך שיהא גם כן ברזא ארוכה, שיהיה תרתי לטיבותא).

[2173] כדלעיל סכ״א (שאין מלבן אלא מים ויין לבן וכיוצא בהם).

[2174] סעיף יג (משמרת שהיא עשויה לכך ואינו חושש לסחטה, וגם אינו חושש לליבונה כלל, ולפיכך אין ליבונה חשוב כלום לאסור שרייתה בשביל כך).

ונתבאר בזה לעיל שם (הערה 1917), שיש בזה ב׳ פרטים:

(א) שמטעם זה שרייתו אינה כיבוסו, כאמור כאן ולעיל שם.

(ב) שאין חוששים בזה שיסחוט ממש, כדלעיל סכ״א (בגד העשוי לפרוס עליה, מותר, מפני שאינו חושש עליו לסחטו אם מתלכלך, כיון שהוא מיוחד לכך), ושם נסמן (הערה 2140).

ועוד נתבארה לעיל סי׳ שב בקונטרס אחרון קרוב לסופו, דעת הפוסקים הסוברים ״דאף במסוכריא ואודרא דבי אשישא שייך ליבון במים, אף שלכך הם עשויים״.

[2175] **תוספתא** עירובין פ״ח ה״ה (פוקקין את הביב בסודרין ובכל דבר המיטלטל כדי שלא יציפו המים את האוכלים ואת הכלים). רמב״ם פכ״ב הכ״א. הובא ב״י סוף הסי׳ ומ״א סקכ״ג.

[2176] **ב״י** שם (אינו פוקק אלא מפני שחושש שמא יצאו מים רבים ויצופו על האוכלים ועל הכלים, אבל אם יצאו מים מועטים אינו חושש, ולפיכך אינו דוחק את הפקק הרבה, הילכך לא חיישינן שיסחטנו). מ״א שם (לפי שאינו חושש אם יצאו מים מועטים, ולפיכך אינו דוחק הרבה, ב״י).

[2177] בא לבאר החילוק בין ההלכה דלעיל סכ״ב (אסור להדוק מוכין בפי פך שיש בו משקין, שמא יבא לידי סחיטה, שעל ידי ההידוק יסחטו המשקין הבלועין במוכין לתוך הפך. ואף שאינו מתכוין, מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא כשיהדק היטב, ולכן אסרו להדק כלל שמא יהדק היטב). משא״כ כאן אין חוששים שידחק הרבה.

ובאמת יש עוד חילוק בינם, דלעיל שם לא אסרו אלא מטעם שמא ״על ידי ההידוק יסחטו המשקין הבלועין במוכין לתוך הפך״, שאינן הולכין לאיבוד, והוא מהטעמים שנתבארו לעיל שם (הערה 2150). משא״כ כאן אינו זקוק למים אלו הנסחטין.

[2178] מלאכת צובע היא אחת מל״ט אבות מלאכות, כדתנן עג, א (אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ... והצובעו).

כז האוכל תותים או שאר פירות הצבועים, צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה, משום איסור צביעה[2180]. ואע"פ שמקלקל הוא, וכל המקלקלין פטורים[2181], מכל מקום אסור מדברי סופרים[2182]. ויש מקילין[2183], משום שאינו אלא דרך לכלוך, ואין בו משום צובע כלל. ויש להחמיר[2184].

ונתבארו כמה מהלכותיה – גם לעיל סי' רנב ס"ב. סי' שיח ס"ל.

[2179] **(ר)ש"ל** [שבלי הלקט] סי' פו (צריך [עיון] על הכרכום אם יש לחוש עליו משום צובע, ולפי דברי בעל היראים דאמר דאין דרך צביעה בתבלין, מותר. וזה לשון היראים ... דאין דרך צביעה באוכלין). שו"ע סי"ט (ליתן כרכום בתבשיל, מותר ואין לחוש לו משום צובע, דאין צביעה באוכלין). וכן הוא בסעיף הבא (שאין צביעה באוכלין).

והוא כעין הא דלקמן סי' שכא ס"ב (שאין עיבוד באוכלין מן התורה), וס"ח (שאין טחינה באוכלין), וסי' תעז סי"א (שאיסור עשיית נקב ... אינו שייך באוכלין).

*

צבע כרכום זה, נזכר גם לקמן סי' תרמח ס"ל (שמראיתו ירוק כעין כרכום (שקורין גע"ל)), ומשתמשים בו לצבע מאכל. ומכך נראה לכאורה שמותר לצבוע מאכלים בצבע מאכל.

וכן הוא לעיל סי' שיט סכ"א (החרדל במסננת מערב שבת, מותר ליתן בה ביצה לתקן מראה החרדל המסתנן בתוכה ... שהחלמון מועיל לתקן מראה החרדל ... שהסינון אינו בשביל האכילה, אלא בשביל תיקון המראה).

וכן הוכיח בפרמ"ג א"א ס"ק כה (ומשמע אף שרוצה לעשות מראה שרי, מהראיה שהביא בדרכי משה מסימן שי"ט בחרדל שנותן ביצה למראה).

[2180] **רא"ם** בס' יראים השלם סי' רעד קלו, ב (אם שותים בשבת משקין צובעין, כגון יין אדום או מי תותים או כלים צבועים שתים, כגון פרי שקורין צריי"ש בלע"ז והם שחורות, יזהרו שלא יצבעו מפותיהם וסדיניהם ובגדי לבושיהם). הובא **בשבלי הלקט** סי' פו. **וכן דעת הרוקח** סי' ע (יין אדום או ענבים שחורים או תותים וגודגדניות, אסור לצבוע את המפה) **וכל בו** סי' לא כט, ג (והרב בעל היראים ז"ל אוסר להניח בשבת על חיתוך יד או אצבע ויוצא משם דם, שום בגד, משום צובע). **ומהר"ם רקנטי** סי' קכג (פסק הר' אליעזר ממיץ, צריכין עבדי אלהים לישמר אם שותין משקין שצובעין בשבת, כגון מי תותים וכיוצא בהן, שלא יצבעו בהן מפותיהן ולבושיהן). שו"ע ס"כ (יש מי שאומר שהאוכל תותים או שאר פירות הצבועים, צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה, משום צובע).

עיין סוס"י שכח סנ"ג (אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנה דם מפני שהדם יצבע אותו).

ונתבאר לעיל סי' שב בקונטרס אחרון ס"ק א (והא דאסור ליגע בידיו צבועות במפה, היינו משום שהמפה דרכה בצביעה, ואילו היה עושה כן שלא בדרך לכלוך היתה מלאכה גמורה והיה מתקן, ועכשיו הוא גם כן עושה המלאכה עצמה באותה מפה עצמה, אלא שהוא מקלקל, ומכל מקום מעין מלאכה הוא עושה, לכן אסור מדברי סופרים ... ותדע דאם לא כן אסור לאשה שפירסה נדה בשבת ליתן שום מוך שהתקינה לנידתה משום צובע, כמו שאסור ליתן בגד על המכה ... ועל כרחך משום דתנן במוך שהתקינה לנדתה, דהיינו שהוא מיוחד לכך). והיינו שכל האיסור הוא רק בבגדים אלו שהדרך לפעמים לצבוע אותם, משא"כ בבגדים שאין דרך לצבוע אותם.

*

אמנם מכל מקום דייק כאן רבינו לכתוב "תותים או שאר פירות הצבועים", כדברי הרקנטי שם, שהשמיט "יין אדום" שנזכר ביראים ושבלי הלקט ורוקח שם (ואפשר מטעם זה ציין רבינו אף לריקאנטי, ולא הסתפק בציון ליראים ורוקח וכל בו).

וכדלעיל סכ"א (מותר לפרוס סודר על פי חבית של יין אדום ... ואפילו לשרותו לכתחלה במשקין הללו בידים), וסי' שיט סי"ג (אבל יין אדום או שכר או שאר משקין שאין מלבנין, שאין חוששין בהם לסחיטה מטעם שנתבאר שם, מותר לסננן בסודרין), ואין חוששים בהם למלאכת צובע. וכקושיית האליה רבה ס"ק כב (ולכאורה ביין אדום הוי כצובע).

וטעם החילוק בינם הוא, כי אף אם רגילים לפעמים לצבוע במי תותים וכרכום, מכל מקום אין דרך כלל לצבוע ביין אדום, וכעין האמור לקמן בסמוך, לענין צביעת פניו וידיו "אין לחוש כלל, שאין צביעה אלא בדבר שדרכו לצבעו".

וראה מה שדנו בזה בתהלה לדוד סוף ס"ק טז. בדי השלחן סי' קמו סוף אות טז. שבת כהלכה פי"ד ביאורים ג, ותוספת ביאור אות א, ופכ"ד ביאורים א. כנישתא דבי רב, ובתוספת ביאור שם.

ונפקא מינה מזה למעשה, כשנשפך יין על השלחן, שלפי זה אפשר לנגבו במגבת, ואין לחוש לצביעתו.

ולענין מפיות של נייר, לכאורה אין מקום לחוש לנגב בהם הידים ממי תותים וכיו"ב, שהרי אין דרך המפיות לצבען.

אמנם בזמנינו אין הדרך לצבוע גם את המגבת (אחרי שנארגה ונתפרה ונמכרה). ולאידך נהוג שגם מפיות הנייר באות בצבעים שונים.

[2181] משנה קה, ב (וכל המקלקלין פטורין).

[2182] יראים שם (שאע"פ שהוא מקלקל, וכל המקלקלין פטורין, איסורא דרבנן איכא). הובא **במהר"ם רקנטי** שם. **מ"א שם** סי' שכח ס"ק נב (ואף על גב דמקלקל פטור, מכל מקום אסור (רקנ"ט סי' קכ"ג)).

וכן הוא לקמן שם סנ"ג (אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנה דם, מפני שהדם יצבע אותו. ואף על פי שמקלקל הוא, מכל מקום אסור מדברי סופרים).

[2183] **אגור** סי' תפד (נראה דהוי האי דרך לכלוך, דאין דרך לצבוע באלו הדברים). הובא **בדרכי משה** אות ב (ובאגור (סי' תפד) כתב דאין לחוש לדברים אלו, דכל זה אינו אלא דרך לכלוך ושרי, ולא הוה ביה משום צובע). שו"ת **רדב"ז** ח"ד סי' א'רא (ואנחנו לא ראינו מימינו מי שנזהר בזה, ובודאי דחומרא יתירה היא, דאין זה דרך צביעה אלא דרך לכלוך ... והמחמיר תבוא עליו ברכה). הובא במ"א ס"ק כד (ורדב"ז סימן קל"א כתב שחומרא יתירה הוא, כיון שהוא דרך לכלוך, עכ"ל כנסת הגדולה).

[2184] **מ"א** שם (לכן אין להקל).

וכל שכן בבגד אדום שאינו מתקלקל כלל[2185].

אבל אם צובע פתו במשקה הפירות, אין בכך כלום, שאין צביעה באוכלין[2186].

וכן מה שצובע בהם פניו וידיו, אין לחוש כלל, שאין צביעה אלא בדבר שדרכו לצבעו[2187]. ולא אסרו לאשה להעביר סרק על פניה משום צובע[2188], כמו שנתבאר בסימן ש"ג[2189], אלא מפני שהאשה דרכה בכך[2190]. וכן לכחול את העינים, שאסרו בין לאיש בין לאשה, משום צובע[2191], מפני שדרכם בכך:

כח אין איסור מן התורה אלא הצובע בצבע המתקיים אבל צבע שאינו מתקיים כלל כגון שהעביר ששר או סרק על גבי ברזל ונחושת וצבעו פטור, שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום[2192]. ומכל מקום אסור מדברי סופרים[2193]:

[2185] מ"א ס"ק כה (ונראה לי דבבגד אדום כל שכן דאסור לקנחו, דמתקן הוא), וסי' שכח ס"ק נב (ונראה לי דבבגד אדום פשיטא דאסור).

וכן הוא לקמן שם (וכל שכן בבגד אדום שמתקנו).

[2186] שבלי הלקט שם בשם היראים (וזה לשון היראים ... אם צובע פתו במשקה הפירות, לית לן בה, דאין דרך צביעה באוכלין). שו"ע שם (אבל אם צובע פתו במשקה הפירות, לית לן בה, דאין צביעה באוכלין).

[2187] יראים שם (וצביעת פיו וידיו אין בו חשש, שאין בצביעה קפידא אלא על אדם שדרכו לצבוע, ולא מקריא צביעה כלל). מ"א ס"ק כה (ואע"ג דצובע פניו וידיו, ליכא למיחש, דאין צביעה אלא בדבר שדרכו לצבוע).

ונתבאר לעיל סי' שב בקונטרס אחרון (וכמבואר במג"א סוף סי' ש"כ לענין צביעה, דדבר שאין דרך העולם לצובעו אין בו משום צובע, ומותר אפילו לכתחלה ... אין איסור אפילו במתכוין, משום שהוא דבר שאין בו צביעה לעולם ... והא דאסור ליגע בידיו צבועות במפה, היינו משום שהמפה דרכה בצביעה, ואילו היה עושה כן שלא בדרך לכלוך היתה מלאכה גמורה והיה מתקן, ועכשיו הוא גם כן עושה המלאכה עצמה באותה מפה עצמה, אלא שהוא מקלקל, ומכל מקום מעין מלאכה הוא עושה, לכן אסור מדברי סופרים).

[2188] ברייתא צה, א (וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר אשה לא תעביר סרק על פניה מפני שצובעת).

[2189] סוף הסי' בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה טור ושו"ע שם סכ"ה (אסור לאשה שתעביר בשבת סרק על פניה, משום צובע). מ"א שם ס"ק יט (כיון שדרכה בכך מקרי צובע. משא"כ באיש, כמ"ש ססי' ש"כ).

[2190] **רא"[ם]** ביראים שם (וצביעת פיו וידיו אין בו חשש, שאין בצביעה קפידא אלא על אדם שדרכו לצבוע, ולא מקריא צביעה כלל. והא דתניא בהמצניע שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר אשה לא תעביר סרק על פניה משום שצובעת, ההיא כגון שדרך צביע מיקריא). הובא ב**שבלי הלקט** שם. **מ"א** סקכ"ה.

[2191] רבי אבהו צה, רע"א (כוחלת משום צובעת). שו"ע סי' שג סכ"ה (ומטעם זה אסורה לכחול בשבת).

והיינו אף לאיש, שדרכו בכך. כי דוקא לענין העברת סרק הובא לעיל מהמ"א סי' שג ס"ק יט (כיון שדרכה בכך מקרי צובע, משא"כ באיש).

וראה רמב"ם פכ"ג הי"ב (אסור לכחול בפוך וכיוצא בו בשבת מפני שהוא ככותב). ב"י סי' שכח ד"ה ואין דבריו (כוחל שאסור מפני שהוא ככותב). מ"א סי' שכח סקי"ג (כוחל שהוא ככותב).

[2192] **רמב"ם** פ"ט הי"ג (אין הצובע חייב עד שיהא צבע המתקיים, אבל צבע שאינו מתקיים כלל, כגון שהעביר סרק או ששר על גבי ברזל או נחשת וצבעו, פטור, שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום). **מ"א** סקכ"ה (ודוקא צבע המתקיים, אבל צבע שאינו מתקיים כלל, כגון שהעביר סרק או ששר על גבי ברזל או נחושת וצבעו, פטור, שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום).

ולמדים זאת ממלאכת כתיבה, ומשאר המלאכות, כמבואר במ"מ שם (זה נלמד מדין הכותב שאינו אלא בדבר המתקיים, כמבואר פרק י"א, ובמשנה פרק הבונה (קב, ב) זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב).

וגבי כתיבה אמרינן בתוספתא פי"ב ה"ו (אינו חייב עד שיכתוב דבר שהוא של קיימא על דבר שהוא של קיימא). וכן הוא לקמן סי' שם ס"ו (אינו חייב אלא כשכותב בדבר המתקיים על גבי דבר המתקיים).

*

עיקר מלאכת הצובע במלאכת המשכן היתה בצביעת הצמר בתכלת, בארגמן או בשני. ועיקר צביעת הצמר נתבארה במשנה יז, ב (הצמר ליורה ... כדי שיקלוט העין), ופרש"י (הצבע שיקלוט). וכדלעיל סי' רנב ס"ב (מותר לתת צמר לתוך היורה מבעוד יום [ל]צובעו, והוא מצטבע מאליו כל השבת כולה ... חייב משום צובע).

וראה גם לעיל סי' שיח ס"ז (והערה 1617).

ואף שאסור מן התורה לצבוע אף בלי בישול הצמר ביורה עם הצבע, ובלי ההגסה שיקלט הצבע בצמר; מכל מקום אין חייבים אלא כשצובע בצבע המתקיים.

[2193] כמו לענין כתיבה, שנתבאר לקמן סי' שמ ס"ו (אבל מדברי סופרים אסור אפילו בדבר שאינו מתקיים). ולמדים זאת מהאמור בתוספתא שם (דבר שאינו של קיימא ... פטור). וכדאמר שמואל קז, א (כל פטורי דשבת פטור אבל אסור).

והיינו אפילו אם אינו מתקיים אלא דקות אחדות, כדלקמן שם (אפילו בדבר שאינו מתקיים על גבי דבר שאינו מתקיים, כגון לכתוב במשקין ומי פירות על גבי עלי ירקות וכיוצא בהן. ולכן צריך ליזהר שלא לכתוב באצבעו במשקין על השלחן, או לחקוק באפר או בשומן קרוש או בדבש).

אמנם יש מלאכות שלא אסרו חכמים אלא כשמתקיים יום אחד או יותר, כמו במלאכת קושר, לדעה הא׳ דלעיל סי׳ שיז ס״א (אבל אם אינו עומד להתקיים כלל, אלא להתירו ביומו ... מותר לקשרן ולהתירן בשבת), ושם נסמן (הערה 1491), ומלאכת בונה דלעיל סי׳ שיד סי״ט (במה דברים אמורים כשהדלת עשויה שם לקיום על מנת שלא להסירה בשבת ... אבל אם אינה עשויה לקיום כלל, אין בה משום סתירה), ושם נסמן (הערה 1192).

שכא דיני תולש[2194] בשבת ודין טוחן ודין תקוני מאכל או מעבד ולש

ובו ט"ז סעיפים:

קטימת ומלילת מאכל בהמה

א חבילי[2195] פיאה איזוב וקורנית, הכניסן לייבשן לעצים, אין מסתפקין מהן בשבת[2196]. הכניסן למאכל בהמה, או אפילו הכניסן בסתם, הרי סתמן גם כן למאכל בהמה[2197], ומותר להסתפק מהן.

וקוטם ואוכל ביד[2198], אבל לא בכלי כדרך חול[2199].

ומולל השרביטין בראשי אצבעותיו, לאכול הזרע שבתוכן, אבל לא בכל היד, כדרך שהוא עושה בחול[2200]:

[2194] עיקרי דיני קוצר יתבארו לקמן סי' שלו. והתולש ביד היא תולדת הקוצר בכלי, כדלקמן סי' תצה ס"ט (והתלישה מהמחובר, שהיא תולדת הקצירה), וסי' תקי בקונטרס אחרון ס"ק (שהתולש ביד הוא תולדת הקוצר בכלי).

וכאן בסימן שלפנינו סי"ד יתבאר איסור רדיית דבש מהכוורת "מפני שדומה לתולש".

[2195] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:

(א) קטימת ומלילת מאכל בהמה (ס"א).

(ב) עיבוד ומליחה באוכלים (ס"ב-ו).

(ג) טחינה, דיכה וחתיכה דק דק (ס"ז-יג).

(ד) ריסוק ורדיית חלות דבש (יד-טו).

(ה) מלאכת לש בבני גיבול ובאינם בני גיבול (סט"ז).

לתוכנה ראה שבת כהלכה פרקים כ-כב.

[2196] **ברייתא קכח**, א (חבילי [פ]יאה אזוב וקורנית הכניסן לעצים (ליבשן, רש"י), אין מסתפק מהן בשבת, למאכל בהמה מסתפק מהן בשבת). טור ושו"ע ס"א (חבילי פיאה אזוב וקורנית, הכניסן לעצים, אין מסתפקין מהם. הכניסן למאכל בהמה קוטם ואוכל).

[2197] **תוס'** שם ד"ה הכניסן (איכא למימר דהכי קאמר, הא סתמא נעשה כמי שהכניסן למאכל בהמה, כי היכי דלא תקשה רישא לסיפא).

והיינו שמטעם זה מחלק בברייתא שם בין חבילי קש לבין חבילי פיאה (חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדים, אם התקינן למאכל בהמה מטלטלין אותן, ואם לאו אין מטלטלין אותן ... חבילי פיאה אזוב וקורנית, הכניסן לעצים אין מסתפק מהן בשבת, למאכל בהמה מסתפק מהן בשבת), כי סתם חבילי פיאה וכו' למאכל בהמה, ואילו סתם חבילי קש וכו' סתמן להסקה, וכדלעיל סי' שח סס"ג (חבילי קש ... סתמן להסקה הן עומדים ואסור לטלטלם), ושם נסמן (הערה 452).

מ"א סק"א (וסתמא הוי כהכניסן למאכל בהמה (תוס')).

[2198] ברייתא שם (וקוטם ביד ואוכל). טור ושו"ע שם (קוטם ואוכל ביד).

וראה גם לקמן סי' שלו סי"ד (יחור של אילן שנפשח מערב שבת מן האילן ובו פירות, מותר לתלוש ממנו הפירות בשבת).

[2199] ברייתא שם (ובלבד שלא יקטום בכלי). **רש"י** שם (כדרך חול). טור ושו"ע שם (אבל לא בכלי). לבוש ס"א (דהוי עובדא דחול).

ואפשר דמיירי בכלי המיוחד לזה, כדלקמן ס"ח (דכיון שהכלי מיוחד לכך הרי זה דרך חול). וראה רביד השלחן.

[2200] ברייתא שם (וחכמים אומרים מולל (כגון אם בא לאכול הזרע, מולל השרביטין שהזרע בתוכם, רש"י) בראשי אצבעותיו ואוכל, ובלבד שלא ימלול בידו הרבה, כדרך שהוא עושה בחול). **רש"י** שם (דרבנן מחמרי, דבכולי ידא אסור, אלא בראשי אצבעותיו). טור ושו"ע שם (ומולל בראשי אצבעותיו). **מ"א** ס"ק ב (ומולל, מפרק השרביטין לאכול הזרע שבתוכן (רש"י)).

עיין לעיל **סי' שיט** ס"ט (אין מוללין מלילות כדרכן בחול, דהיינו לשפשף שבלים בכפות ידיו כדי שיפול הזרע מהן, אלא מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו ... ויש מחמירין שלא למלול כלל שבלים של תבואה ... אפילו בראשי אצבעותיו).

והיינו שלפי הדעה הראשונה לעיל שם, כן הדין גם בכל המלילות. ואילו לפי הדעה השנית לעיל שם, לא התירו בראשי אצבעותיו – אלא בפיאה איזוב וקורנית, ולא בתבואה, וכמבואר בבעל המאור שבת נא, א (וזה שהתירו

עיבוד ומליחה באוכלים

ב המעבד את העור הוא מאבות מלאכות[2201], שכן במשכן היו מעבדין עורות תחשים[2202] ואילים[2203]. והמולח את העור חייב משום מעבד, שהמליחה היא מצרכי העיבוד[2204].

אבל המולח בשר חי, אפילו מולחו הרבה כדי שיתקיים זמן מרובה ולא יסריח, פטור, שאין עיבוד באוכלין[2205] מן התורה. אבל מדברי סופרים יש עיבוד באוכלין[2206].

ולכן[2207] אסור למלוח בשר חי, אפילו כדי לאכלו חי בשבת[2208] (אם עדיין לא נמלח להכשירו מדמו),

---

חכמים למלול בשבת, לא התירו אלא בחבילי תלתן כגון סיאה איזוב וקורנית ואמינתא ופיגם, אבל בחבילי תבואה וקטנית לא התירו כלל).

ובטעם החילוק בינם, כתב המאירי ביצה יב, א (שיש מיני קטניות פחותים שעקרן למאכל בהמה, אלא שלפעמים אוכלין מהם בני אדם, ונאמר עליהם שמולל בראשי אצבעותיו ואוכל ... ומכל מקום מיני קטניות המיוחדים למאכל אדם, וכל שכן מיני התבואות, מלילתן אסורה בשבת). אגלי טל מלאכת דש אות כח ס"ק ג (ונראה לי לפרש הדברים, דלכאורה כיון דהוי מפרק אוכל מאוכל למה לי שינוי, אך הדבר נכון, דכיון שמולל לאכילת אדם, ולאדם אינו ראוי רק הזרע, ולא הקליפות ... משום מחשבתו באת לחייבו, והא כלאחר יד לא הוי מחשבת ... המעשה עצמה הוא מפרק אוכל מאוכל, שהרי הכל הוא מאכל בהמה).

וראה נימוקי יום טוב סי' תקי ע' רכה. קובץ הערות וביאורים תשמה ע' 67.

[2201] **משנה עג**, א (אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ... והמעבד את עורו).

[2202] רש"י שם ד"ה הצד (כל מלאכת עורו נוהגת בתחשים למשכן בעורותיהן).

[2203] תרומה כה, ה (ועורות אילים מאדמים, ועורות תחשים).

[2204] במשנה שם (המולחו והמעבד את עורו). **גמרא עה**, ב (היינו מולח והיינו מעבד). ופרש"י (אטו מליחה לאו צורך עיבוד הוא). רמב"ם פי"א ה"ה (ואחד המולח ואחד המעבד, שהמליחה מין עיבוד).

והיינו שיש כמה חלקים בעיבוד העורות, שמהם יוצאים כמה הלכות:

(א) מליחת העור, כאמור כאן, וכדלקמן סי' תצט ס"ד (ואין מולחין על גבי העור ... ונמצא מעבד את העור), וס"ה (למלוח ... כדי שלא יפסד העור).

(ב) עיבוד העורות בסיד וכיו"ב, כדלעיל סי' לב ס"י (הקלף צריך להיות מעור המעובד בעפצים או בסיד וכיוצא בו מדברים המכווצים את העור ומחזיקין אותו ... עד שיפול השער מעליו מאליו).

(ג) סיכה בשמן, כדלקמן סי' שכז ס"ד (לא יסוך רגלו בשמן כשהיא בתוך המנעל או הסנדל החדשים, מפני שעורן מתרכך על ידי לכלוך השמן, ודומה לעיבוד).

(ד) דריסת העור, כדלקמן סי' שכז ס"ה (הדורס על העור עד שיתקשה, או המרככו בידיו ומושכו ומשוה אותו כדרך שהאומנים עושים, חייב משום מעבד). סי' תצט ס"ג (ליתנה במקום דריסת הרגלים שלא יפסד העור).

[2205] **רבא שם** (אמר רבה בר רב הונא האי מאן דמלח בישרא חייב משום מעבד. רבא אמר אין עיבוד באוכלין. אמר רב אשי ואפילו רבה בר רב הונא לא אמר אלא דקא בעי ליה לאורחא), ופרש"י שם (שמולחה הרבה). וקיי"ל כרבא, שגם כשמולחה הרבה כדי שיתקיים אין עיבוד באוכלין מן התורה.

וכמו שהוא לענין מלאכת צביעה, כדלעיל סי' שכ סכ"ו (שאין צביעה באוכלים), ושם (הערה 2179).

וכל זה הוא דוקא באוכל גמור, משא"כ בחלבים, נתבאר לקמן סי' תצט ס"ט (אע"פ שאין עיבוד באוכלין כמ"ש בסי' שכ"א, מכל מקום דבר שאינו אוכל גמור, כגון חלבים, המולחן חייב משום מעבד).

[2206] ברייתא קח, ב (אין מולחין ... בשבת). תוס' עה, ב ד"ה אין (אין להתיר מכאן מליחת אוכלין, דאסור מדרבנן מליחה). סמ"ג ל"ת סה טו, ב (ומכל מקום מצינו איסור מליחת אוכלין מדרבנן).

[2207] פרטי גזירת איסור מליחת אוכלים, שיתבארו בסעיפים ב-ה שלפנינו:

(א) אסור למלוח בשר חי, "שהמלח מועיל ... לרככו ולתקנו ... ודומה לעיבוד" (ס"ב).

(ב) וכן אסור למלוח אף בשר שהוכשר, או שאר דברים, כדי שיתקיימו ולא יסריחו (ס"ב).

(ג) אסור לכבוש כבשים, ש"דומה לעיבוד ... ויש אומרים ... שהוא כמבשל" (ס"ג).

(ד) אסור להכין מי מלח מרובים לב' סעודות, מפני שנראה ככובש כבשים (ס"ג).

(ה) גם מעט לסעודה אחת, אסור לצורך סעודה אחרת, ואפילו נותן בהם שמן תחלה (ס"ג).

(ו) ב' שלישי מלח, אסור אפילו מעט לצורך סעודה זו, שדרך לכבוש בהם מורייס (ס"ג).

(ז) אסור למלוח צנון ובצל ושום, לרככו או להקשותו או להפיג מרירותו (ס"ד).

(ח) יש אוסרים מליחת ב' חתיכות אף לאוכלן לאלתר "שנראה ככובש כבשים" (ס"ד).

(ט) יש אוסרים מליחת חתיכה אחת מתחלת סעודה לסופה, משום ש"דומה לעיבוד" (ס"ד).

לפי שהמלח מועיל לבשר חי (שלא נמלח עדיין) לרככו ולתקנו ולהכשירו לאכילה, ודומה לעיבוד[2209].

ואין צריך לומר שאסור למלחו כדי שיתקיים ולא יסריח[2210], אפילו במקום הפסד[2211] מרובה, ואפילו נמלח והוכשר כבר מדמו. וכן שאר דברים אסור למלוח בשבת כדי שיתקיימו[2212], אפילו במקום הפסד מרובה:

ג וכן אסור לעשות מי מלח מרובים[2213], או שאר משקין עם מלח מרובים[2214], לתת לתוך

(י) יש אוסרים אף חתיכה אחת בשהיה מועטת, אלא אם כן שופך בו מיד חומץ או שמן (ס"ד).
(יא) כשהמלח נותן טעם ואינו משנה טבעו, מותר לאותה סעודה, ולא לסעודה אחרת (ס"ה).

[2208] תוס' חולין יד, א ד"ה ונסבין (שרי באכילה אפילו בו ביום. ואם תאמר והא אין יכול למולחה בשבת. ויש לומר ... בלא מליחה נמי שריא באומצא). רא"ש שם פ"א סוס"י יט (שרי באכילה אפילו בו ביום. ואם תאמר והא אין יכול למולחה בשבת. ויש לומר שיאכלנו באומצא בלא מלח). מ"א סק"ז (והתוס' והרא"ש בחולין דף י"ד כתבו דאפילו רוצה לאוכלו כך חי אסור למלחו, ואף על גב דאין עיבוד באוכלין ... מכל מקום אסור).

[2209] **ר"ן פ"ק דחולין** ד, א (בשבת אסור למלוח ... לפי שהמלח מכשיר האוכל ומתקנו). **מ"א** שם (דמיחזי כעיבוד. וכ"כ הר"ן בחולין לפי שהמלח מכשיר האוכל ומתקנו ... דמתקן הבשר שיתרכך).

משא"כ אם נמלח כבר להכשירו מדמו, נתרכך כבר והוכשר לאכילה, ושוב אין איסור למלחו בשבת.

וראה גם לקמן ס"ד (כל דבר שהמלח מועיל לו לשנות את טבעו לרככו), ושם נסמן (הערה 2231).

*

ואף שיובאו לקמן ס"ד (והערה 2243) ב' דעות בטעם איסור מליחת צנון ובצל ושום, אם הוא משום שדומה לעיבוד, או משום שנראה ככובש כבשים.

מכל מקום לא נאסרה מליחת בשר אלא משום שדומה לעיבוד, כמבואר בט"ז ס"ק ה (למלוח בשר ... לרמב"ם שתלוי במה שדרכו לכבוש, איני יודע למה יש איסור באלו שאין דרכו לכבוש, על כן נראה לי, דמרי דדין זה לא סבירא להו כרמב"ם).

[2210] כדאמרינן עה, ב (אמר רבה בר רב הונא האי מאן דמלח בישרא חייב משום מעבד. רבא אמר אין עיבוד באוכלין. אמר רב אשי ואפילו רבה בר רב הונא לא אמר אלא דקא בעי ליה לאורחא). וקיי"ל כרבא, שגם בזה אינו אסור אלא מדברי סופרים, שדומה לעיבוד (כדלעיל הערה 2205).

*

וכיון שמולחו כדי שיתקיים אחר השבת ולא יסריח, אסור אף מטעם "טורח משבת לחול", כדלקמן ס"ז (שכיון שאינו רוצה לאכלו היום, יש איסור בהדחתו משום שטורח משבת לחול ... בשר חי שאינו ראוי לכוס אלא למי שדעתו יפה, וגם אין דרכו כלל לכוססו חי אלא לבשלו), ושם יתבאר (הערה 2276).

[2211] **שבלי הלקט** סי' פח (ובשר חי או דג חי אסור למולחו כדי שלא יסריח). הובא ב"י ד"ה כתוב, **ומ"א** סק"ז (בשר או דג חי אסור למלחו בשבת כדי שלא יסריח. עי' סוס"י ת"ק, דמשמע אפילו במקום הפסד אסור (ב"י בשם שבלי הלקט עיי"ש).

והוא האמור לקמן סי' תק סי"ג (מותר למלוח הבשר ביום טוב ... אם חושש שמא יסריח, מותר למלחו ביחד עם הבשר שרוצה לאכול, כיון שטורח אחד הוא טורח לכל הבשר ... ואפילו הבשר שאינו רוצה לאכלו ביום טוב, אם חושש שמא יסריח מותר למלחו ביחד עם הבשר שרוצה לאכול ... כיון שאיסור מליחת בשר בשבת ויום טוב אינו אלא מדברי סופרים, דמן התורה אין עיבוד באוכלין כמ"ש בסי' שכ"א, לפיכך הקילו בו).

הרי שלא התירו בחשש הפסד שמא יסריח אלא כשמולחו ביחד עם הבשר שרוצה לאכול.

[2212] שבלי הלקט שם (מותר למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת לאוכלה לאלתר, אבל למלחה ולהניחה אסור ... ובשר חי או דג חי אסור למולחו כדי שלא יסריח). שו"ע ס"ה (אסור למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת, להניחה).

ובאמת אסרו מליחת ביצה מבושלת להניחה אפילו מסעודה לסעודה, כדלקמן ס"ה (כל דבר שאין המלח מועיל לו לשנות טבעו, אלא שהוא נותן בו טעם בלבד, כגון ביצה ובשר, [מותר למלחן. ומכל מקום] אסור למלוח כדי להניח לסעודה אחרת).

ומכל שכן "שאסור למלחו כדי שיתקיים ולא יסריח".

[2213] **משנה קח**, סוע"א (אין עושין הילמי בשבת, אבל עושה הוא את מי המלח, וטובל בהן פתו ונותן לתוך התבשיל), ובגמרא שם ע"ב (הכי קאמר, אין עושין מי מלח מרובין, אבל עושה הוא מי מלח מועטין). טור ושו"ע ס"ב (אין עושין מי מלח הרבה ביחד).

הכבשים[2215], דהיינו מיני ירקות או שאר דברים שכובשים להתקיים (אפילו יאכל מהם גם לאלתר, שאינו טורח בשביל החול לבד[2216], מכל מקום), כיון שכובש אותם להתקיים, דומה לעיבוד, שהמלח מקיימן[2217]. ויש אומרים[2218] שהכובש אסור מפני שהוא כמבשל מדברי סופרים.

ואפילו לעשות מי מלח או שאר משקין עם מלח שלא לתת לתוך הכבשים, אלא לטבול בהם את פתו ולתת לתוך התבשיל, אסור לעשות מהם הרבה ביחד[2219], דהיינו לעשות בבת אחת לצורך טבול ב' סעודות, אלא מעט לצורך סעודה אחת בלבד[2220] (מפני שכשהוא עושה מהם הרבה נראה כאלו עושה אותם לכבישה[2221]).

[2214] הגהות **סמ"ק** סי' רפא אות יז (בכל משקה נמי אסור מי מלח). **מ"א** סק"ג (והוא הדין בכל המשקין (הגהות סמ"ק)).

[2215] **ברייתא שם** (אין עושין מי מלח מרובין לתת לתוך הכבשין). טור ושו"ע שם (לתת לתוך הכבשים).

[2216] נתבאר לקמן ס"ז (והערה 2276).

[2217] **רש"י** שם ד"ה והלא (מפני שהוא כמעבד, מתקן את האוכל הנתון לתוכו כדי שיתקיים), וד"ה ואלו (שנותן מים ומלח יחד הוא נראה כמעבד), וד"ה כבשין (ירק שכובש להתקיים). **ר"ן** לח, סוע"ב (מפני שהוא כמעבד ומתקן את האוכל הניתן לתוכו כדי שיתקיים ... שנותן מים ומלח יחד נראה כמעבד ... ירק שכובש להתקיים). טור (שכיון שעושהו כדי להתקיים דמי לעיבוד, שהמלח מקיימו), ושו"ע ס"ב (משום דדמי לעיבוד). **עיין תוס' יום טוב** פי"ד מ"ב (שאין לאסור משום מעבד אלא כשעושה כן בדבר העומד להתקיים, כמו הכבשים, דהשתא דמי לעיבוד ... כך למדתי מדברי הטור סי' שכ"א).

[2218] **רמב"ם** פכ"ב ה"י (למלוח ... צנון וכיוצא בו אסור, מפני שנראה ככובש כבשים בשבת, והכובש אסור מפני שהוא כמבשל). **עיין תוס' יום טוב** שם (טעמא דהרמב"ם שאינו מפרש משום מעבד, משום דאיהו פוסק בפרק י"א מה' שבת כרבא בפרק כלל גדול דאמר אין עיבוד באוכלין).

והיינו שהמחלוקת היא בשתים:

(א) איסור מליחת צנון. לדעה הא' הוא משום שדומה לעיבוד, ולדעה הב' משום שנראה ככובש.

(ב) איסור עשיית מי מלח מרובים לתת לתוך הכבשים. לדעה הא' הוא משום שהכובש דומה לעיבוד, ולדעה הב' משום שהוא כמבשל.

והנפקא מינה להלכה בין שני טעמים אלו יתבאר לקמן ס"ד (ויש אוסרים ... אין הטעם במה שאסרו ... מפני שנראה ככובש כבשים, אלא משום ... שהמלח מועיל לה הרי זה דומה לעיבוד), ושם (הערות 2243. 2258).

ואף איסור מליחת הבשר לא הובא לעיל סעיף הקודם אלא לשיטת הסוברים שטעם האיסור הוא ש"דומה לעיבוד" (כדלעיל שם הערה 2209).

[2219] **אחרונים בסי' ת[ע]ג.**

בשו"ע שם ס"ד (מביאין ... מי מלח). ט"ז שם סק"ג (ואם חל בשבת, יכין המי מלח קודם שבת, ולא יעשה בשבת, כמ"ש סי' שכ"א ס"א. ואם לא עשה קודם שבת ... יש לעשות מי מלח מעט, וכמ"ש סי' שכ"א). מ"א שם ס"ק ה (כתוב בהגהות מנהגים, דאם חל בשבת יעשה המי מלח מערב שבת). ח"י שם סקי"ג (ואם חל בשבת יעשה המי מלח מערב שבת, ואם לא עשה מערב שבת ... יעשה מי מלח מעט).

וכן הוא לקמן שם סי"ט (ועיין בסי' שכ"א שאם חל פסח בשבת יכול לעשות המי מלח בשבת, ובלבד שלא יעשה אלא מעט מזעיר, מה שצריך לטיבול זה בלבד. ולפי שקשה הדבר לצמצם כל כך, לכן יעשה המי מלח מערב שבת. ואם שכח יעשה בשבת מעט מזעיר). והיינו אף שבליל הסדר מכינים את מי המלח לשם טיבול הכרפס, ולא כדי לתת בתוך הכבשים.

וכן הוא בעולת שבת כאן ס"ק א (וממה שכתב בסיפא אבל יכול לעשות וכו', יש לדייק ... דמרובה אפילו ליתן לתוך התבשיל אסור ... דלא פלוגו רבנן במלתייהו).

[2220] **ר"ן** לט, רע"א ד"ה הלכך (נקטינן דמי מלח מרובין אסורין, אבל מי מלח מועטין לצורך טיבול אותה סעודה שרי). **עולת שבת** סק"א (כתב הר"ן בפרק שמונה שרצים, דנקטינן דמי מלח מרובין אסורין, אבל מי מלח מועטין לצורך בשביל אותה סעודה מותר עכ"ל. משמע דאפילו ליתן למאכל לצורך סעודה אחרת אסור ... דלא פלוגו במלתייהו, אלא בין מרובה ובין מועט, דמרובה אסור בכל ענין).

והיינו שמה שכתב העולת שבת "דאפילו ליתן למאכל לצורך סעודה אחרת אסור", הכוונה היא "דהיינו לעשות בבת אחת לצורך טבול ב' סעודות" (דלא כמ"א דלקמן בהערות הבאות), שהרי לא אסרו אלא "לעשות מהם הרבה ביחד".

[2221] **עיין מ"א סי' שכא סקכ"ה** (דהילמי אסור מפני שהוא ככובש כבשים). **ועיין רש"י בדברי רבי יוסי** סוד"ה והלא (ובגמרא מפרש דלחומרא אמר רבי יוסי דכולן לאיסור, מפני שהוא כמעבד, מתקן את האוכל הנתון לתוכו כדי

ואפילו לצורך סעודה אחת אינו רשאי לעשות אלא סמוך לסעודה, אבל לא מסעודה לסעודה[2222], מפני שאסור למלוח שום דבר להניחו שלא לאכלו לאלתר, כמו שיתבאר[2223].

ואפילו אם נותן בהם שמן[2224] בין נתינת המים לנתינת המלח, והשמן מעכב שאין המלח מתערב יפה עם המים ומתיש את כחו מהיות מי מלח עזין[2225], אעפ"כ אסור.

ואם נותן ב' שלישי מלח ושליש מים[2226], או שאר משקים, אסור לעשות אפילו מעט לצורך טבול סעודה זו[2227], מפני שנראה כעושה מורייס לכבוש בו דגים[2228], שדרכו של מורייס לעשותו כך[2229], ואסור לכבוש בשבת משום עיבוד, או משום בישול, כמו שנתבאר:

שיתקיים), וד"ה אלא (דבשעה שנותן מים ומלח יחד הוא נראה כמעבד), **ודו"ק**. **ועיין ב"י** סוד"ה ואם (וכתב הרמב"ם בפרק כ"ב (ה"י) שאסור מפני שנראה כעושה מורייס, ונראה דסתם מורייס עבדי ליה לזמן מרובה לכבוש בו דגים, ומשום דמיחזי ככובש כבשין אסור).

והיינו שאף שעושה אותם כדי לטבול בהם, מכל מקום אסור, מטעם שנראה כאלו עושה אותם לכבישה. וכן הוא במחצית השקל ס"ק ד (אפילו דעתו ליתן לתוך התבשיל, כיון שמרובים דרכן ליתן לתוך כבשים, אסור, מפני שנראה ככובש כבשים).

[2222] **מ"א** סק"ד (מעט לצורך טיבול אותה סעודה (ר"ן), משמע דלצורך סעודה אחרת אפילו מעט אסור).

ואפילו לאותה סעודה, נתבאר לקמן סי' תעג סי"ט (שלא יעשה אלא מעט מזעיר, מה שצריך לטיבול זה בלבד). והיינו שאסרו אפילו כל מה שצריך לסעודה הזאת, ולא התירו אלא "מה שצריך לטיבול זה בלבד". ועל זה הקשה במ"א שם (אבל בסי' שכ"א ס"ב איתא דכל מה שצריך לאותו סעודה מותר לעשותו בשבת).

[2223] סעיף ה (כל דבר שאין המלח מועיל לו לשנות טבעו, אלא שהוא נותן בו טעם בלבד, כגון ביצה ובשר, [מותר למלחן. ומכל מקום] אסור למלוח כדי להניח לסעודה אחרת).

והיינו שאף שכשמולח את הביצה כדי ליתן בה טעם, אין לאסור משום עיבוד אוכלים, ולא משום שנראה ככובש, מכל מקום אסור למלוח כדי להניח לסעודה אחרת.

וכך גם כאן במעט מי מלח, שאף שאין לאסרו משום שנראה ככובש, מכל מקום אסור להכינו מסעודה לסעודה.

וכן הוא במ"א שם (וכן משמע סעיף ה). ופירש במחצית השקל (ועל זה מייתי ראיה מסעיף ה', דאוסר למלוח ביצה מבושלת להניחה, אף על גב דבביצה ליכא משום כובש כבשים וגם לא הוי כמעבד, כמו שכתב מ"א בס"ק ה', ולכן מותר לאותה סעודה, אפילו הכי לצורך סעודה אחרת אסור).

[2224] מ"א שם (דלצורך סעודה אחרת אפילו ... נותן שמן אסור, כן נראה לי).

ואף דתנן שם (אמר רבי יוסי והלא הוא הילמי בין מרובה ובין מועט, ואלו הן מי מלח המותרין, נותן שמן לכתחלה לתוך המים, או לתוך המלח).

היינו דוקא במעט לאותה סעודה; שאף שרבי יוסי אוסר אף במעט, מכל מקום מודה בשמן שמותר. משא"כ "לצורך סעודה אחרת", אסור אף בנותן שמן תחלה.

ואף שגם לענין מליחת הרבה חתיכות נתבאר לקמן ס"ד (מה שנהגו לחתוך צנון דק דק, ונותנין אותו בקערה ומולחין אותו ושופכין עליו חומץ, אין איסור בדבר, אע"פ שזהו דומה למולח הרבה חתיכות ביחד, שאסור אפילו כדי לאכול לאלתר. מכל מקום כיון שאין משהין אותן כלל במלח לבדו, אלא שופכים עליהם מיד חומץ ומינים אחרים, אינו דומה לעיבוד. וכל שכן אם שופכים שם שמן, שהשמן מתיש את כח המלח).

היינו דוקא כשמולח לצורך אותה סעודה, משא"כ כשמולח מסעודה לסעודה, גם זה אסור.

וזהו שהוסיף במ"א שם (וכן משמע סעיף ה). ופירש במחצית השקל (ועל זה מייתי ראיה מסעיף ה', דאוסר למלוח ביצה מבושלת להניחה ... לצורך סעודה אחרת ... אם כן הוא הדין בנותן שמן תחלה, אף על גב דעל ידי זה שוב אינו נראה ככובש כבשים או כמעבד, מכל מקום מסעודה לסעודה אסור). וראה לקמן שם (הערה 2261).

[2225] רש"י במשנה שם ד"ה ואלו (דהשמן מעכב שאין המלח מתערב יפה עם המים, ומתיש את כחו מהיות מי מלח עזין).

[2226] **אביי שם** (תני רבי יהודה בר חביבא אין עושין מי מלח עזין ... וכמה, אמר אביי תרי תילתי מילחא ותילתא מיא). טור ושו"ע ס"ב (ואם נתן לתוכו שני שלישי מלח, אסור לעשות ממנו).

[2227] ר"ן שם ד"ה הלכך (לצורך טיבול אותה סעודה שרי. ומיהו אפילו מועטין, כל היכא דאיכא [תרי] תלתי מלחא, אסור). **טור ושו"ע** שם (אפילו מעט).

[2228] גמרא שם (למאי עבדי לה א"ר אבהו למורייסא). ופרש"י (של דגים). **רמב"ם** שם (מפני שנראה כעושה מורייס). לבוש ס"ב (מפני שנראה כעושה מורייס לכבוש בו דגים).

[2229] **ב"י** ד"ה ואם (ונראה דסתם מורייס עבדי ליה לזמן מרובה לכבוש בו דגים). לבוש שם (שכן דרך לעשות מורייס).

ד כל דבר שהמלח מועיל לו לשנות את טבעו[2230], לרככו[2231] או להקשותו[2232] או להפיג מרירותו[2233] וכיוצא בענין זה, כגון צנון[2234] ובצל ושום[2235] וכיוצא בהם[2236] מדברים החריפים[2237], שכשהם שוהים במלח הם מזיעים ויוצא מרירותם[2238] ונעשים קשים[2239], וכן פולין ועדשים שנתבשלו בקליפתן[2240], שהמלח מרכך הקושי שיש בהם מצד קליפתן[2241], וכן מיני קשואים (שקורין אוגערקע"ס) חיין, שהמלח מועיל להם[2242].

וכן[2243] כל דבר שרגילים לעשות ממנו כבשים[2244], אסור למלוח מהם יותר מחתיכה לבדה[2245] כדי לאכלה לאלתר[2246], שכשהוא מולח ב' חתיכות יחד, וכל שכן יותר[2247], הרי זה נראה ככובש כבשים[2248].

[2230] **ט"ז** סק"ה (המלח משנה את טבעה).

[2231] ט"ז סק"ו (המלח מרכך הקושי שיש בהם ... ודומה לעיבוד). מ"א ס"ק ז (דמתקן הבשר שיתרכך). וכן הוא לעיל ס"ב (שהמלח מועיל לבשר חי (שלא נמלח עדיין) לרככו ולתקנו ולהכשירו לאכילה, ודומה לעיבוד).

[2232] רש"י קח, ב ד"ה אין מולחין (שהמלח מעבדן ונעשין קשין והוי תיקון). הובא בט"ז ס"ק ג.

[2233] ט"ז סק"א (מטעם שהוא שוהא הרבה כדי שיצא מרירותו).

[2234] **ברייתא שם** (אין מולחין צנון). טור ושו"ע ס"ג (אסור למלוח חתיכות צנון).

[2235] **ט"ז** סק"ב (לאו דוקא צנון, דהוא הדין כל דבר שצריך מליחה, כגון בצלים ושומים).

[2236] רמב"ם פכ"ב ה"י (צנון וכיוצא בו). ט"ז שם (ובהדיא כתב הרמב"ם צנון וכיוצא בו). מ"א ס"ק ז (ונראה לי דהוא הדין דאסור למלוח אוגרק"ס חיין, דהא רגילים לעשות מהם כבשים, ועוד דהמליחה מועלת להן, והוי כצנון, והוא הדין לכל כיוצא בזה).

[2237] ט"ז סק"ה (הצנון ושאר דבר שהוא חריף או מר).

[2238] ט"ז סק"א (מטעם שהוא שוהא הרבה כדי שיצא מרירותו אחר שיזיע כדרכו).

[2239] **רש"י** שם (שהמלח מעבדן ונעשין קשין והוי תיקון).

וראה בדי השלחן סי' קכח סק"ב, אי סגי באחד מהם.

[2240] סמ"ג ל"ת ס"ה (וכתב רבינו שמשון שיש ליזהר שלא למלוח בשבת פולין ועדשים שנתבשלו [עם קליפתן] הרבה יחד). **טור** ושו"ע ס"ו (אין למלוח ביחד הרבה פולים ועדשים שנתבשלו בקליפתן).

[2241] **ט"ז** סק"ו (פירוש המלח מרכך הקושי שיש בהם מצד קליפתן ודומה לעיבוד).

[2242] מ"א סק"ז (ונראה לי דהוא הדין דאסור למלוח אוגרק"ס חיין ... דהמליחה מועלת להן, והוי כצנון).

[2243] עד כאן נתבארו ההלכות שאפשר כולם מודים בהם. עתה יתבארו ההלכות שנאסרו רק מטעם שנראה ככובש כבשים, או רק מטעם שדומה לעיבוד.

סיכום הדברים:

אסרו חכמים למלוח צנון וכיוצא בזה. ובטעם האיסור יש ב' דעות (שכבר הובאו לעיל הערה 2218): (א) משום שנראה ככובש כבשים. (ב) משום שדומה לעיבוד. ומבאר כאן הנפקא מינה להלכה:

לדעת הסוברים שהוא משום שנראה ככובש כבשים, כבר נתבאר לעיל ס"ג שחשש זה הוא דוקא במי מלח מרובים, וכן הוא בענייננו: (א) דוקא כשמולח ב' חתיכות ביחד. (ב) אף כשמולחן כדי לאכלן לאלתר.

ואילו לדעת הסוברים שהוא משום שדומה לעיבוד: (א) חשש זה הוא אפילו במולח חתיכה אחת. (ב) דוקא כשמולחה כדי להשהותה במלחה הרבה, מתחלת הסעודה לסופה. ויש אוסרים אף כדי להשהותה שעה מועטת.

וקי"ל לאסור בשניהם: (א) מליחת ב' חתיכות ביחד, אף לאכלן לאלתר. (ב) להשהותה, אף חתיכה אחת.

[2244] רמב"ם פכ"ב ה"י (צנון וכיוצא בו אסור, מפני שנראה ככובש כבשים בשבת). ט"ז סק"ה (לרמב"ם שתלוי במה שדרכו לכבוש). מ"א סק"ז (דהא רגילים לעשות מהם כבשים).

[2245] **רש"י** שם ד"ה מימלח (לא מלחנא, שתים יחד). **ר"ן** שם (לט, א) ד"ה מימלח (לא מלחנא, שתים יחד).

ואף שרש"י ור"ן שיטה אחרת להם, כדלקמן בסמוך. וכאן מבוארת שיטת הרמב"ם כנ"ל. מכל מקום, דוקא ברש"י ור"ן נתפרש איסור למלוח "שתים ביחד".

[2246] ט"ז סק"א (דתרי תנאי יש באיסור מליחה בזה במה שדומה לעיבוד, האחד מטעם שהוא שוהא הרבה כדי שיצא מרירותו אחר שיזיע כדרכו, דבזה אפילו כי מטבל חדא חדא ומניח לקצת זמן אסור כנ"ל. שנית מטעם שמולח הרבה ביחד, ואז אפילו אינו שוהא אסור, דגם בזה דומה לעיבוד, ובזה טיבול חדא חדא מותר).

[2247] שבזה אסור לדברי הכל, כמבואר ברש"י ור"ן שם (ג' ודי' חתיכות יחד שהמלח מעבדן).

[2248] **רמב"ם** שם (מפני שנראה ככובש כבשים בשבת). **שו"ע** ס"ג (מפני שנראה ככובש כבשים).

ואפילו חתיכה אחת של צנון וכיוצא בו, אסור לטבלה במלח להשהותה הרבה במלחה[2249] כדי שיצא מרירותה אחר שתזיע, כי זהו דומה לעיבוד[2250]. אבל מותר להטביל אפילו כמה חתיכות כל אחת ואחת לבדה ולהניחה לפניו כדי לאכלם לאלתר זו אחר זו בלי שיהוי כל כך[2251], ואף אם הן משתהין שעה מועטת ומזיעין קצת, אין בכך כלום[2252]. ובלבד שלא ישהה אותם זמן ארוך אפילו באותה סעודה עצמה, כגון מתחלת הסעודה עד סופה[2253], כדי שיזיעו הרבה, שזהו דומה לעיבוד, ואסור אפילו בחתיכה אחת לבדה[2254].

ויש אוסרים[2255] להשהות כלל במלח אפילו שעה מועטת, אפילו חתיכה אחת לבדה. ולכן אסור לטבול ב׳ חתיכות אחת אחת לבדה ולהניחן לפניו לאכלן מיד זו אחר זו, כי עד שיאכל הראשונה תשהה השניה במלחה, ואינו מותר אלא לטבול חתיכה ולאכלה תיכף ומיד[2256]. וכן נוהגין. וכן הדין בכל דבר שהמלח מועיל לו[2257].

ולפי סברא האחרונה, אין הטעם במה שאסרו למלוח כמה חתיכות ביחד מפני שנראה ככובש כבשים, אלא משום שעד שיאכל הראשונה תשהה השניה במלחה, וכיון שהמלח מועיל לה הרי זה דומה לעיבוד[2258].

שאיסור זה הוא דוקא כשמולח ב׳ חתיכות יחד, כמבואר בב״ח (דלפי טעם זה איכא למימר, דאינו נראה ככובש כבשים אלא כשמולחן ביחד ונוגעין זו בזו), ומ״א ס״ק ו (והב״ח כתב דלפמ״ש בס״ג הטעם שנראה ככובש כבשים, אז בשכל חתיכה מונחת לבדה אין בזה משום כובש כבשים).

[2249] **תרומת הדשן** ח״א סי׳ נה (הא דקאמר רש״י אבל מטבילין בשעת אכילה, דמשמע דלא שרי להטבילו אלא דוקא בשעת שבא לאכול החתיכה, יש לומר דרוצה לומר בשעת אכילה, לאפוקי אם היה רוצה לשהות זמן ארוך, כגון מתחילת הסעודה לאחר גמר הסעודה), **ממשמעות רש״י** שם ד״ה טבולי (בשעת אכילה מטבילנא ואכילנא).

[2250] **ט״ז** שם (שהוא שוהא הרבה כדי שיצא מרירותו אחר שיזיע כדרכו, דבזה אפילו כי מטבל חדא חדא ומניח לקצת זמן אסור ... דומה לעיבוד).

[2251] **תרומת הדשן** שם (לטבול כמה חתיכות צנון במלח בשבת, ולהניח לפניו כדי לאכול זו אחר זו בלי שיהוי כל כך ... יראה דשרי ... דעיקר קפידא שנמלח שתים או שלשה ביחד ... אבל כדי לאכלו מיד זו אחר זו אין קפידא). שו״ע ס״ד (יש מי שכתב שמותר לטבול כמה חתיכות צנון אחת לאחת לבדה, ולהניחם יחד לפניו כדי לאכלם מיד זו אחר זו).

[2252] **ט״ז** שם (ולאו דוקא תכף ממש, אלא שעה מועטת שיזיע קצת).

[2253] **תרומת הדשן** שם (לאפוקי אם היה רוצה לשהות זמן ארוך, כגון מתחילת הסעודה לאחר גמר הסעודה).

[2254] ט״ז שם (שוהא הרבה כדי שיצא מרירותו אחר שיזיע כדרכו, דבזה אפילו כי מטבל חדא חדא ומניח לקצת זמן אסור).

[2255] רב נחמן שם (ממלח לא מלחנא (שתים יחד, רש״י), טבולי (בשעת אכילה, רש״י) ודאי מטבילנא). לפירוש **ראב״ן** סי׳ שנב (למלוח צנון בשבת אסור, בין חתיכות הרבה יחד בין חתיכה אחת לבדה נראה לי דאסור, אלא יטבול הצנון במלח ויאכל). **אור זרוע** ח״ב סי׳ עג (והכי הלכתא דאסור למלוח צנון בשבת, אלא מטבל במלח ואוכל, וכן מותר לתחוב הצנון בתוך המלח ולהניחו שעה קטנה). **ב״ח** ד״ה אסור (דפשיטא היא דהאור זרוע ... בא לפרש הא דמיטבל טבילנא דקאמר רב נחמן, אין פירושו שמיד שמטבל החתיכה במלח צריך לאכלו מיד בלי שום שיהוי כלל, על זה אמר דזהו חומרא יתירא, אלא מותר לטבול חתיכת הצנון להניח שעה קטנה לפניו כשיעור שהמלח נימוח ונמס כמים, ואוכלו מיד לאחר שמוכשר לאכלו ... והכי נהוג עלמא שלא למלחן כלל אלא כל אחת מטביל במלח כשרוצה לאוכלה). **מ״א** סק״ו (והב״ח כתב ... והכי נהוג עלמא שלא למלחן כלל, אלא מטביל כל אחת במלח ואוכל). אליה זוטא סק״ו (הב״ח האריך, ומסיק, דנהגו עלמא שלא למלחן כלל, אלא כל אחת מטבל במלח כשרוצה לאכלה עד כאן ... וכן מצאתי בראב״ן סימן שנ״ב).

[2256] ב״ח שם (דמשמע ליה לרש״י דדוקא טבולי בשעת אכילה הוא דשרי, אבל למלוח אפילו רק שתים ביחד ולאכלן זו אחר זו הוא דאסור, כיון דהשנייה לא נמלחה בשעה שאוכלה אלא קודם שאכל הראשונה נמלחה).

[2257] כדלעיל בריש הסעיף (כגון צנון ובצל ושום וכיוצא בהם מדברים החריפים, שכשהם שוהים במלח הם מזיעים ויוצא מרירותם), ושם נסמן (הערות 2234-2236).

[2258] **עיין ב״ח** שם (אין מולחין צנון וביצה בשבת, ופירש רש״י ג׳ או ד׳ חתיכות יחד ... אמר רב נחמן מימלח לא מלחנא טבולי ודאי מטבילנא ואכילנא, ופירש רש״י מימלח לא מלחנא, שתים יחד, טבולי, בשעת אכילה מטבילנא ואכילנא ... דסבירא ליה לרש״י דמדינא ודאי אין לאסור אלא ג׳ ביחד, וכל שכן ד׳ או יותר, ורב נחמן דאמר מיטבל טבילנא בשעת אכילה אבל שתים ביחד אסור, מחמיר על נפשו היה ... היה אפשר להתיר כמה חתיכות

לפיכך מה שנהגו לחתוך צנון דק דק[2259] ונותנין אותו בקערה ומולחין אותו ושופכין עליו חומץ, אין איסור בדבר, אע"פ שזהו דומה למולח הרבה חתיכות ביחד, שאסור אפילו כדי לאכול לאלתר. מכל מקום כיון שאין משהין אותן כלל במלח לבדו, אלא שופכים עליהם מיד חומץ ומינים אחרים, אינו דומה לעיבוד[2260]. וכל שכן אם שופכים שם שמן[2261], שהשמן מתיש את כח המלח[2262].

ומכל מקום צריך ליזהר לשפוך את השמן או את החומץ תיכף ומיד אחר המליחה. אבל מה שנוהגין קצת שעושין ירק (שקורין שלאטי"ן), שמולחין הירק תחלה בפני עצמו ומשהין אותו כך, ומסננים המים שיוצאים ממנו, ואחר כך מערבים אותו עם שמן וחומץ, זהו איסור גמור, ודומה יותר לעיבוד, כיון שהוא ממתין עד שיקבל היטב המלח[2263]:

כשמולח כל אחת בלבדה לדברי הרמב"ם (פכ"ב ה"י), שכתב וזה לשונו, אבל צנון וכיוצא בו אסור למלוח מפני שנראה ככובש כבשים בשבת, והכובש אסור מפני שהוא כמבשל. ומותר לטבל צנון וכיוצא בו במלח ואוכל עכ"ל. דלפי טעם זה איכא למימר דאינו נראה ככובש כבשים אלא כשמולחן ביחד ונוגעין זו בזו ... אבל כשכל חתיכה וחתיכה מונחת לבדה אין בזה משום כובש כבשים. אבל מי יקל ראשו כנגד כל הגאונים דתופסים פירוש רש"י, דהטעם הוא דהמלח מעבדן [ונעשין קשין] והוי תיקון, דלפי זה אסור למלוח יותר משתים ... הילכך נקטינן דלא שרי אלא שתים בפעם אחת, אבל לא [ג'] אפילו כל אחת ואחת לבדה), **ומ"א** שם (והב"ח כתב דלפמ"ש בס"ג הטעם שנראה ככובש כבשים, אז בשכל חתיכה מונחת לבדה אין בזה משום כובש כבשים. אבל כל הפוסקים סוברין כרש"י, דהטעם משום שהמלח מעבדן והוי תיקון. אם כן אסור למלוח יותר מב', ואף בב' יש להחמיר).

אבל לפי דעת הט"ז ס"ק א (והנלע"ד לפרש דברי רש"י שיהיו מוסכמים עם דברי הסמ"ג וסמ"ק שמביא תרומת הדשן, ויפה פסק לדינא דיש היתר בנדון שכתב הוא, אף שדעת האור זרוע נראה שאינו כן), **צ"ע**.

[2259] מנהג זה של חתיכת צנון דק דק, ומולחים אותו ושופכין עליו חומץ, שיש מקום לחשוש בו גם משום מלאכת לישה וטוחן, מובא גם בט"ז ס"ק יב (במה שנוהגים לעשות בשבת צנון דק דק עם קשואין שקורין אוגרק"ס דק דק, ושופכין אחר זה חומץ לתוכו, ואין עושין שום שינוי), ולקמן סוף ס"י (במדינתנו נהגו לחתוך הצנון דק דק מאד, וכן בצלים, ויש להם על מי שיסמכו).

[2260] **ט"ז** סוף סק"א (ועדיין צ"ע במנהגינו, שחותכין בשבת צנון דק דק, ונותנין אותו בקערה, ומולחין אותו, ושופכין עליו חומץ, ואוכלים אותו, הא דמיא זה להרבה חתיכות דאסור אפילו אם אוכל מיד, ואין היתר אלא דרך טיבול כל אחד בפני עצמו. ונראה דהטעם, דכיון דאין מניחין אותו כלל להזיע, אלא שופכין שם החומץ וגם מינים אחרים, לא דמי לעיבוד).

וזהו שכותב כאן "לפיכך מה שנהגו ... אינו דומה לעיבוד". והיינו שעיקר לימוד הזכות למה שנהגו כן, הוא לדעת הפוסקים שהאיסור הוא משום שדומה לעיבוד, משא"כ לדעת הרמב"ם שאוסר בהרבה חתיכות "מפני שנראה ככובש כבשים".

ועל זה הקשה בבדי השלחן סי' קכח סק"ג (מיהו קשה לומר דהמנהג שלנו הוא נגד דעת הרמב"ם, כיון שבשו"ע המחבר מפורש גם כן דאיסור מליחת צנון מפני שנראה ככובש כבשים, והרמ"א גם כן אינו חולק על זה). וראה רביד השלחן אות יג.

[2261] שלטי הגבורים שם לט, רע"א (מותר לעשות המלוח מירקות בשבת, שנותנין המלח על הירקות, ואחר כך השמן ואחר כך החומץ, וכן כל כיוצא בזה). **מ"א** ס"ק ו (עיין בשלטי גבורים שמותר ליתן מלח על השלאטין, ואחר כך שמן וחומץ), וסק"ז (ומיהו כשנותן שמן תיכף שרי).

[2262] רש"י קח, ב ד"ה ואלו (דהשמן ... מתיש את כחו מהיות מי מלח עזין).

ואף שנתבאר ברש"י שם (אבל לא יתן מים ומלח תחילה, אפילו נותן שמן לבסוף, דבשעה שנותן מים ומלח יחד הוא נראה כמעבד), והרי גם כאן מיירי שמולחין אותו תחלה, ואחר כך שופכין עליו חומץ ושמן.

מכל מקום כיון ש"שופכים עליהם מיד ... אינו דומה לעיבוד" (ואילו רש"י מיירי שלא שפכו עליו השמן מיד).

ואף שלענין עשיית מי מלח נתבאר לעיל ס"ג (ואפילו אם נותן בהם שמן בין נתינת המים לנתינת המלח, והשמן מעכב שאין המלח מתערב יפה עם המים ומתיש את כחו מהיות מי מלח עזין, אעפ"כ אסור).

היינו דוקא כשמולח "מסעודה לסעודה". משא"כ כאן שמולח לאותה סעודה. וראה לעיל שם (הערה 2224).

[2263] **ט"ז** שם (אלא שראיתי לקצת שעושין ירק שקורין שלאטי"ן ומולחים הירק בפני עצמו תחלה, ומשהין אותו כך, ומסננין המים שיוצאין ממנו, ואחר כך מערבין אותו עם שמן זית וחומץ, וזה איסור גמור, ודמיא טפי לעיבוד, כיון שהוא ממתין עד שיקבל היטב המלח, כן נראה לי).

ה כל דבר שאין המלח מועיל לו לשנות טבעו, אלא שהוא נותן בו טעם בלבד[2264], כגון ביצה[2265] ובשר[2266], [מותר למלחן. ומכל מקום[2267]] אסור למלוח כדי להניח לסעודה אחרת[2268]. ויש מי שאומר[2269] שאם יש איזה צד שטוב לו שימליחנו עכשיו ממה שימליחנו אחר כך סמוך לאכילה, כגון שעכשיו הוא חם קצת[2270] ויקבל המלח בטוב יותר, אין איסור בדבר (ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים, אם צריך לכך):

ו מותר להשקות ירקות תלושים כדי שלא יכמשו, שכיון שירקות הללו ראויים לאכילה ביומן, מותר להשקותן כדרך שמותר לטלטלם[2271]. אבל אם אינן ראויים לאכילה היום, שאסורים בטלטול, אסור להשקותן[2272].

ולכן אסור להדיח בשר שלא נמלח שחל יום שלישי להיות בשבת כדי שלא יאסר לבישול, לפי שהוא אסור בטלטול[2273], אם הוא בשר קשה שאינו ראוי לכוס אותו כמו שנתבאר בסי׳ ש״ח[2274].

[2264] **ט״ז** סק״ה (כי אין המלח משנה את טבעה של אלו, כמו שהוא משנה את הצנון ושאר דבר שהוא חריף או מר, אבל באלו אינו אלא ליתן טעם בהם, על כן אין איסור אלא כשמניחה). וראה גם מ״א סק״ה (ולי נראה הטעם שאין המלח מועיל להם כל כך ... דהיכא דהמלח אין מועיל לו שרי).

[2265] חזקיה משמיה ד**אביי שם** (צנון אסור, וביצה מותרת). טור ושו״ע סוף ס״ג (אבל ביצים, מותר למולחן).

[2266] **שבלי הלקט** סי׳ פח (ומותר למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת לאוכלה לאלתר).

[2267] הושלם עפ״י לוח התיקון זיטאמיר תר״ז. וראה קונטרס השלחן.

[2268] שבלי הלקט שם (אבל למלחה ולהניחה אסור). שו״ע ס״ה (אסור למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת, להניחה). מ״א ס״ק ז (משמע להניחה מסעודה לסעודה).

והיינו שבחתיכה אחת של צנון נתבאר לעיל ס״ד (ואפילו חתיכה אחת של צנון וכיוצא בו, אסור לטבלה במלח להשהותה הרבה במלחה ... אפילו באותה סעודה עצמה, כגון מתחלת הסעודה עד סופה ... ויש אוסרים להשהות כלל במלח אפילו שעה מועטת, אפילו חתיכה אחת לבדה).

משא״כ בביצה ובשר, לא נאסר להניחה שעה מועטת, או מתחלת הסעודה עד סופה. אבל מכל מקום אין להניחה ״לסעודה אחרת״.

וכן לענין מי מלח מועטים נתבאר לעיל ס״ג (ואפילו לצורך סעודה אחת אינו רשאי לעשות אלא סמוך לסעודה, אבל לא מסעודה לסעודה, מפני שאסור למלוח שום דבר להניחו שלא לאכלו לאלתר, כמו שיתבאר), ושם נסמן (הערות 2223-2224).

[2269] **ט״ז** שם (דאין איסור ברור בזה אפילו מדבריהם, אלא מצד שאין צריך לזה, ולמה יטריח עצמו בחנם בשבת, דהלא יוכל למלוח בסעודה אחרת שיאכל בו ביום ... נמצא לפי זה שאם יש איזה צד שטוב לו שימלח עכשיו ממה שימלח אחר כך, כגון שהוא עכשיו קצת חם ויקבל טפי המלח, אין איסור בדבר, כן נראה לענ״ד).

וכן הוא בהכנת הסלטים לסעודה, עדיף למלחם סמוך לסעודה, אלא אם כן יש סיבה למלחם קודם.

[2270] ופירש בדי השלחן סי׳ קכח סק״ז (שאם הי׳ חם שהיד סולדת בו ... אולי יתבשל המלח מלחלוחית הרוטב שעל הבשר, דיש אומרים שמלח מתבשל גם בכלי שני), וכדלעיל סי׳ שיח סי״ז.

[2271] **רשב״א בתשובה** ח״ד סי׳ עג (להשקות את התלוש בשבת כדי שלא יכמוש ... ירקות הראויות להאכילה ביומן, נראה לי שמותר להשקותן, כדרך שמותר לטלטלן). שו״ע סי״א (מותר להשקות את התלוש כדי שלא יכמוש). מ״א סקי״ג (כיון דירקות הללו ראוים לאכילה ביומן מותר להשקותן, כדרך שמותר לטלטלן).

ואף שלענין ענפי אילנות נתבאר לקמן סי׳ שלו סי״ח (ענפי אילנות שהוכנו לתשמיש מבעוד יום, בענין שיש תורת כלי עליהם ומותרים בטלטול כמ״ש בסי׳ ש״ח, מותר להעמידם במים בשבת ... וצריך ליזהר שלא ליתן מים אל כלי כדי להעמידם שם, אלא יעמידם במים שהיו בכלי מכבר).

נתבאר הטעם לקמן שם (מפני שטורח לתקן כלי), משא״כ כאן דמיירי במאכל.

[2272] מ״א שם (משא״כ בדבר שאינו ראוי לאכילה).

וכדלעיל סי׳ שח ס״ח (ובכלל מוקצה זה הוא כל מאכלות האסורות ... שאין איסורן אלא בשבת ... אסור לטלטלן אפילו לצורך גופן ומקומן), וסי׳ שי ס״ב (אם אינן ראוין לגמרי, שהרי הן גרועין מכל מוקצה, שהרי הן כאבנים ועפר), וס״ט (אם הזמין לאכילה גרוגרות וצמוקים שאינן ראויין כלל, אין הזמנתו מועלת כלום, שהרי זה כמזמין את האבן לאכילה).

[2273] **מ״א** סוף סק״ז (ונראה דאסור להדיח בשר שחל יום ג׳ להיות בשבת, כדי שלא יאסר לבישול ... לפי מ״ש סי׳ ש״ח סל״א דבשר אסור לטלטלה, אם כן הוא הדין דאסור ליתן מים עליו).

ואפילו אם הוא רך שראוי לכוס[2275], אין להקל. שכיון שאינו רוצה לאכלו היום, יש איסור בהדחתו משום שטורח משבת לחול. ואינו דומה לירקות שראויים היום לאכילת כל אדם, ואינו ניכר כלל שטורח משבת לחול, כי שמא יאכלם היום, משא"כ בשר חי שאינו ראוי לכוס אלא למי שדעתו יפה, וגם אין דרכו כלל לכוסו חי אלא לבשלו, וניכר הדבר שטורח משבת לחול[2276].

[2274] סעיף סח (בשר קשה שאינו ראוי לכוס אותו, אסור לטלטלו).

[2275] שאינו מוקצה, כדלעיל שם (בשר חי, אפילו תפל שאינו מלוח כלל, מותר לטלטלו, מפני שראוי לאכילת אדם, שיש בני אדם שדעתם יפה וכוססין בשר חי).

[2276] מ"א שם (דאפילו הכנה בעלמא אסור לצורך חול ... ולא דמי לירקות, דאפשר דאכיל מינייהו ביומיה, משא"כ בבשר דמוכח מילתא דלצורך חול הוא, לכן אין להקל).

ורוצה לומר, שמה שנתבאר לעיל בתחלת הסעיף "מותר להשקות ירקות תלושים כדי שלא יכמשו", היינו כיון "שראויים היום לאכילת כל אדם, ואינו ניכר כלל שטורח משבת לחול, כי שמא יאכלם היום, משא"כ בשר חי ... ניכר הדבר שטורח משבת לחול".

*

ואף שגם במקום שאינו ניכר שהוא בשביל החול, אסרו הכנה משבת לחול, כדלעיל סי' רנד ס"י (אסור להכין משבת לחול אפילו בענין שאין בו שום סרך מלאכה אלא טלטול בעלמא, כגון להביא יין מהמרתף לבית בשבת לצורך הבדלה במוצאי שבת).

הנה לעיל שם מיירי באיסור "הכנה" משבת לחול, שהרי אין תועלת מזה ליין עצמו (שהרי היין ישמר גם במרתף, ולא יתקלקל ולא יגנב משם), אלא "לצורך הבדלה במוצאי שבת". משא"כ כאן שמדיח את הבשר והירקות כדי שלא יתקלקלו, אין בזה איסור "הכנה" משבת לחול (ראה מה שדן בזה בתהלה לדוד כאן ס"ק ו, ולעיל שם ס"ק ז),

וכדלעיל סי' שח סט"ז (כלי שמלאכתו להיתר ... מותר לטלטלו אפילו שלא לצורך גופו ומקומו, אלא לצורך הכלי עצמו, שחושש עליו שלא ישבר או שלא יגנב משם, ומטלטלו משם להצניעו, או שמטלטלו מחמה לצל שחושש שלא יתבקע בחמה), הרי שמותר אף אם מטרת הבאתו לבית אינה "לצורך גופו", להשתמש בו בשבת, אלא "לצורך הכלי עצמו", לשמור על החפץ שלא יגנב ולא יתבקע בחמה, ויוכל להשתמש בו אחר השבת.

וכן מחזירים למקרר מאכלים שנשארו אחרי סעודת שבת, ואין זו "הכנה משבת לחול" כי אם "טלטול מאכלים לצורך עצמם" (ראה שמירת שבת כהלכתה פכ"ח ספ"א, שהתיר כשאינו אומר במפורש שהוא לימות החול).

ומה שאסרו כאן, היינו כיון שאסור "לטרוח" משבת לחול, אף כדי שהמאכל לא יתקלקל, אם "ניכר הדבר שטורח משבת לחול", "ואינו דומה לירקות שראויים היום לאכילת כל אדם, ואינו ניכר כלל שטורח משבת לחול, כי שמא יאכלם היום".

*

חילוק זה בין טורח לאינו טורח, נתבאר גם לקמן סי' תק ס"כ (בשר מנוקר ששהה בלא מליחה שני ימים קודם יום טוב, ויום השלישי חל להיות ביום טוב, ואם לא ישרנו במים בו ביום יהא אסור לאכלו כי אם צלי כמ"ש ביו"ד סימן ס"ט, מותר לשרותו במים, אף שכבר אכל סעודתו ואינו צריך כלל לבשר זה ביום טוב ... ואע"פ שאסור לעשות שום מעשה לצורך חול אף שאין בו מלאכה, כגון להדיח הכלים ולשפשפן כמ"ש בסי' תק"ג ותק"ט, מכל מקום כיון שאינו מדיח הבשר בידיו, רק ששורה אותו במים, אינו דומה להדחת כלים שעושה מעשה בידים שמדיחן).

וסי' שלח ס"ח (מי שיש לו פירות בראש הגג ורואה מטר שבא אסור לשלשלם בשבת דרך ארובה שבגג, מפני שטורח בדבר שאינו לצורך שבת ומעשה חול הוא וזלזול לשבת ... אבל מותר לכסותן מפני המטר). והיינו ש"לכסותן מפני המטר" דומה ל"טלטול לצורך עצמו", שלא יתקלקלו הפירות על ידי המטר. משא"כ שלשול הפירות דרך הארובה, "שטורח בדבר שאינו לצורך שבת", אסרו אף כשהוא כדי שלא יתקלקלו הפירות.

לעיל סי' שיט סי"ח (והוא ששומן זה צריך לאכלו בו ביום. אבל אם אינו צריך לה, אסור לטרוח משבת לחול), אף שטורח בזה כדי שלא יתקלקל השומן. ושם נתבאר (הערה 1946).

וסי' רנד ס"י (אם אין דעתו לאכול ממנה, אסור להוציאה [הפת שנתנו לתנור קודם השבת], אפילו על ידי שינוי), אף שטורח להוציאה מהתנור כדי שלא תיחרך ותתקלקל הפת, ויתבאר בהערות שם.

*

וכשיש בזה טרחה יתירה, אסרו אף אם הוא לצורך השבת עצמו, כדלקמן סי' שלג ס"א (אוצר של תבואה או של כדי יין, אע"פ שמותר להסתפק ממנו ואין בו משום מוקצה, אסור לפנותו לדבר הרשות, מפני הטורח. אבל לדבר מצוה, כגון להכניס שם אורחים, או שאר סעודת מצוה, או לקבוע שם בית המדרש, מותר לפנותו אפילו בענין שיש בו טורח יתר).

ואפילו על ידי נכרי אין להקל, שאף שהתירו במקום הפסד מרובה לעשות על ידי נכרי כל דבר שאינו אלא משום שבות, כמ"ש בסי' ש"ז[2277], מכל מקום כאן אין הפסד כל כך אם לא ידיחנו, שיוכל לאכלו צלי[2278]:

טחינה, דיכה וחתיכה דק דק

ז הצריך[2279] לדוך פלפלין וכיוצא בהם ליתן לתוך המאכל בשבת[2280], מותר לכתוש אותו בשינוי[2281]

ואף בהכנת מאכלים לבהמות שבביתו, כדלקמן סי' שכד ס"ד-ה (קשים של שבלים ... אסור לשפשף בהם בידים כדרך שעושים באוכלי בהמה כדי שיהו נוחים לאכלם, מפני שכל דבר שהוא אוכל, דהיינו שהוא ראוי לאכילה בלא תיקון, אסור לטרוח בו להכשירו ולתקנו יותר לתענוג בעלמא ... וכן אין חותכים שחת וחרובים לפני בהמה בין גסה בין דקה, מפני שהם ראויים להם בלא חתיכה, וכן כל כיוצא בזה).

[2277] סעיף יב (יש אומרים שהוא הדין במקום הפסד לא גזרו על שבות ... ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד גדול).

[2278] מ"א שם (ואפילו על ידי עכו"ם אין להקל, דליכא פסידא כל כך, דיכול לאוכלו צלי. עי' סי' ש"ז ס"ה).

[2279] בסעיפים שלפנינו יתבארו דיני מלאכת טוחן:

(א) דיכת וכתישת פלפלין מותרת רק בשינוי גדול (ס"ז).

(ב) ראוי לאכילה ואינו גדולי קרקע, אין בו טחינה (ס"ח).

(ג) בכלי המיוחד לכך הוי דרך חול, ואסור בכל אופן (ס"ח).

(ד) אינו גדולי קרקע ואינו ראוי לאכילה, יש בו טחינה (ס"ט).

(ה) גדולי קרקע וראוי לאכילה, יש בו טחינה (ס"י).

(ו) אין טחינה אחר טחינה בלחם (ס"י).

(ז) מותר לחתוך דק דק כדי לאכול לאלתר (ס"י).

(ח) דיכת אוכל במדוך כדי לאכול מיד, צריך שינוי גדול (סי"א).

(ט) חתיכת מלח דק דק ליתנו לתוך המאכל מיד, צריך שינוי גדול (סי"ב).

(י) אסור לטחון בלעיסה, אלא כדי לאכלו לאלתר (סי"ג).

– כמה מהלכות טוחן נתבארו גם בסימנים אחרים:

(יא) חותך דק דק היא תולדת טוחן, אף שאינה דומה ממש (שא, א).

(יב) המשפשף טיט יבש מהבגד, הוא מלאכת טוחן שאינה צריכה לגופה (שב, יז).

(יג) החלקת אבן קינוח, אסור משום איסור כתישה (שיב, יא).

(יד) המבקע עצים דקים מקורה, הוא תולדת טוחן (שיד, טז. תצה, ד. תקא, ב).

(טו) טעם איסורו ביום טוב (תצה, ט).

(טז) לא יכתוש גוש עפר לכסות בו דם שחיטה (תצח, לד).

(יז) דיכת ושחיקת תבלין ביום טוב (תקד, א-ח).

(חי) מטעם איסור שחיקה אסרו כל רפואה בשבת (שכח, א).

[2280] **רמב"ם** פכ"א ה"כ (הצריך לדוק פלפלים וכיוצא בהן, ליתן לתוך המאכל בשבת, הרי זה כותש ביד הסכין ובקערה, אבל לא במכתשת, מפני שהוא טוחן). ושם הי"ח (המחתך את הירק דק דק כדי לבשלו, הרי זה תולדת טוחן וחייב ... אין טחינה בפירות).

וכבר רבו הפוסקים לדון בהבנת שיטת הרמב"ם (ראה שו"ת הרשב"א שם. מ"מ וכ"מ פכ"א הי"ח. ט"ז סי' שכד ס"ק ה. פרי מגדים סי' שכא משב"ז ס"ק י. אגלי טל טוחן ס"ק יז אות ג).

וכאן מפרש רבינו בדבריו, שאף שלדעתו "אין טחינה בפירות" כדי לאכלן, מפני שהיא דרך אכילה ואינה מלאכה. מכל מקום יש טחינה בפלפלים "ליתן לתוך המאכל", ובירק "כדי לבשלו", מפני "שאין דרך לאכלם אלא על ידי תערובת". וכמבואר בב"י (ולדברי הרמב"ם כל היכא שאינו מחתך כדי לבשל פטור).

ואף דאנן קיי"ל לקמן ריש ס"י (אפילו הוא אוכל גמור יש בו משום טוחן).

מכל מקום נפקא מינה לנו מזה, לפי מה דקיי"ל לקמן שם (מותר לחתוך דק דק כדי לאכול לאלתר ... כל שהוא דרך אכילה אין בו משום מלאכה), ושם (הערה 2309).

והיינו שאם טוחן את התבלין ליתן לתוך המאכל בשבת, אסור אפילו כדי לאכלו לאלתר, כדלקמן בסוף הסעיף (אסור לחתכם בסכין [את הפלפלין ליתן לתוך המאכל], אפילו כדי לאכול מיד), ומציין שם (הערה 2290) "וכן משמע ברמב"ם".

*

גדול[2282] מדרך החול, כגון ביד של סכין וכיוצא בו, אפילו הרבה ביחד[2283], אבל לא במדוך, אפילו אינו של אבן כדרכו בחול, אלא של עץ וכיוצא בו.

ויש אומרים[2284] שצריך גם כן שידוך גם כן בתוך הקערה וכיוצא בה, אבל לא במכתשת, אע"פ שכותש ביד של סכין וכיוצא בו.

ואין לשום הפלפלין תוך בגד ויכתוש בסכין עליו, מפני שמוליד ריח בבגד, אע"פ שאינו מתכוין לכך[2285], כמ"ש בסי' תקי"א[2286].

ובאמת קיי"ל שאסור לכתוש במדוך אפילו אוכל גמור לאכלו לאלתר, וכדלקמן סי"א (לדוך במדוך ... ואפילו באוכל גמור כמו גרוגרות וחרובים לפני זקנים ... אסור לדוך אותם, אפילו לאכול מיד). ויתבאר הטעם לקמן שם (הערה 2318), שכיון שטוחן בכלי מיוחד לכך, אין זה נחשב "דרך אכילה".

מכל מקום נתבאר כאן האיסור של טחינת התבלין במדוך באופן של "ליתן לתוך המאכל", כדי לסיים שזה אסור אפילו בסכין, שאינו כלי המיוחד לכתישה, וכדלקמן בסוף הסעיף (אבל אסור לחתכם בסכין, אפילו כדי לאכול מיד. והוא הדין לכל התבלין, שאין דרך לאכלם אלא על ידי תערובת).

יוצא אם כן, שדיכת תבלין על ידי מדוך אסור משני טעמים:

(א) תבלין אינו דרך אכילה, ואסור אף על ידי סכין, ומכל שכן במדוך.

(ב) מדוך הוא כלי המיוחד לדיכה, ואסור אפילו באוכל גמור, ומכל שכן בתבלין.

[2281] גמרא קמא, א (הני פלפלי, מידק ... בקתא דסכינא שרי). טור ושו"ע ס"ז (מותר לדוך פלפלין ... בקתא של סכין).

[2282] שבלי הלקט סי' צב (ואי איכא דקשיא ליה, כיון דבדרכו חייב משום טוחן, על ידי שינוי פטור אבל אסור ליהוי. [תשובה] קתא דסכינא שינוי גמור הוא, דבין מדוך של אבן למדוך של עץ הוי שינוי, כדתנן בפרק קמא דביצה, וקתא דסכינא הוי שינוי גמור, הלכך מותר לכתחלה). הובא בב"י ד"ה כתב האגור.

וזהו שנתבאר כאן (ביד של סכין וכיוצא בו ... אבל לא במדוך, אפילו אינו של אבן כדרכו בחול, אלא של עץ וכיוצא בו). וכן הוא לקמן סי"א (לדוך במדוך, אפילו של עץ, אסור ... אבל מותר לרסקן בשינוי גדול, כגון בעץ הפרור, או ביד של סכין וכיוצא בו, כמו שנתבאר בפלפלין).

וראה גם הגהת הלבוש ס"ח. אגלי טל מלאכת טוחן סי"ב וס"ק ל אות ג.

ומה שמדוך של עץ הוי שינוי, הוא כדתנן ביצה יד, א (המלח במדוך של עץ), ופרש"י (שינוי בעי, אבל סגי בהאי שינוי זוטא).

ומכל מקום לא סגי הכי בשינוי זוטא, אלא צריך שינוי גדול, וכדתניא בתוספתא פט"ו הי"ג (אין כותשין את המלח במדוך של עץ, אבל מרסק הוא ביד של סכין, ובעץ הפרור).

[2283] **רבא קמא**, א (הני פלפלי, מידק חדא חדא, בקתא דסכינא שרי, תרתי אסיר. רבא אמר כיון דמשני (שלא ברחים ושלא במדוכה, רש"י), אפילו טובא נמי). טור ושו"ע שם (מותר לדוך פלפלין, אפילו הרבה יחד, והוא שידוכם בקתא של סכין).

והיינו שאף שגם לדעת רבא לא סגי בשינוי רגיל, אלא צריך שינוי גדול (ויש אומרים שצריך שני שינויים), כדלקמן בסמוך.

מכל מקום מותר "אפילו הרבה ביחד", ואין צריך שינוי נוסף – שידוך כל פלפל בפני עצמו (חדא חדא).

ואזיל לשיטתו לענין מלילות, כדלעיל סי' שיט ס"א (מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו), דקיי"ל כרבא ביצה יג, ב (כיצד מולל ... רבא אמר כיון דמשני, אפילו חדא אכולהו נמי), דהיינו דסגי בשינוי של ראשי אצבעותיו, אפילו חדא [גודל] אכולהו [על גבי שאר כל אצבעותיו], ואין צריך שינוי נוסף (חדא אחדא).

[2284] רמב"ם שם (הרי זה כותש ביד הסכין ובקערה), לפירוש הב"י סוד"ה מותר (והא דשרי למידק פלפלי בקתא דסכינא, דוקא בקערה, אבל לא במכתשת, כן כתב הרמב"ם). שו"ע שם (בקתא של סכין ובקערה). ט"ז סק"ז (פירוש, אבל לא במכתשת, דהוה דומיא דחול).

והיינו דלא סגי בשינוי גדול כנ"ל, אלא צריך שינוי נוסף שידוך בקערה, שאינה עשויה לכתוש בה.

[2285] **ט"ז** שם (ונראה לי דאין לשום הפלפלין תוך בגד ולכתוש בסכין עליו, דהוא מוליד ריחא, דומיא למ"ש בסי' תקי"א דאסור לסחוף כוס מבושם על הבגדים, ואף על גב דלא מיכוון לזה). **עיין** ט"ז **סי' תקיא** סק"ח (ובמהרי"ל כתוב אסור להניח אתרוג על סרבל ביום טוב ראשון משום דמוליד ריחא, דומיא דכסא על שיראים בפ"ב דביצה. וכתב רש"ל על זה ותימה לי הא לא אסר להניח הכוס אלא כדי למגמר ... אבל היכא דאין מכוין למגמר, נראה דשרי, דלא שייך כאן לומר פסיק רישא אלא במלאכה ממש ... עכ"ל. ודבריו נכונים), **וצ"ע**. והיינו שמסקנתו שם סותרת את מסקנתו כאן.

[2286] ס"ז (אם הוא מתכוין לכך), ובקונטרס אחרון שם סק"א (אף שהוא פסיק רישיה, הרי דעת האחרונים להתיר פסיק רישיה בריח ... וכן עיקר).

ויש מתירין[2287] לכתוש במכתש[ת] (וטוב להחמיר במקום שאפשר[2288]).

אבל אסור לחתכם בסכין[2289], אפילו כדי לאכול מיד[2290], והוא הדין לכל התבלין, שאין דרך לאכלם אלא על ידי תערובת[2291]:

ח אבל כל דבר הראוי לאכילה כמות שהוא, ואינו גדולי קרקע, שאין במינו טחינה כלל, כגון בשר מבושל או צלי[2292] או גבינה[2293] וכיוצא בהם, מותר לחתוך דק דק (אפילו שלא לאכול מיד[2294]),

---

הרי שפסק שם כדעת הט"ז שם להתיר באינו מתכוין; דלא כט"ז כאן שאסר אף באינו מתכוין. וראה קובץ כינוס תורה חי"ח ע' מד.

[2287] שבולי הלקט סי' צב (וכתב אחי ר' בנימין נר"ו, נראה לי שמותר לדוך מלח בשבת בקתא דסכינא או בשולי הקערה או לפררה בידיו, והוא הדין לפלפלין). **אגור** סי' תפח (ויש מי שמתיר לדוך מלח בשבת בקתא דסכינא, או בשולי הקערה, והוא הדין לפלפלין. וכן מצאתי להר"ר ישעיה, משבלי הלקט). הובא ב"י ד"ה כתב האגור. **מ"א** סק"ט (פירוש או בקערה, שידוכם בשולי הקערה, דהוי שינוי גמור. כן נראה לי פירוש הרמב"ם. דאם לומר דבעינן תרי שינוים, קשה, דהא בגמרא לא הזכיר אלא חד שינוי, דהיינו בסכין. וכן הוא בתוספתא. עיין ב"י בשם האגור). הרי שחולק המ"א על הב"י (דלעיל הערה 2284), ומפרש גם ברמב"ם דסגי בשינוי אחד מהם.

[2288] **משמעות הריב"ש** בתשובה סי' קפד (בין שיגרוד לתוך הקדרה או לתוך הקערה, מכל מקום טוחן הוא). **עיין** מ"א **ס"ק יב** (ונראה לי דהוא הדין בכלי קטן מאד העשוי כזה אסור, דעכ"פ כלי הוא).

ובאליה רבה ס"ק יא הביא את דברי המ"א הנ"ל, וכתב עליו (דברי רמב"ם לא משמע הכי, אלא תרתי בעי, שידוך ביד הסכין ובתוך הקערה).

[2289] כל בו סי' לא לב, ד (מלח של שלינ"ש שנעשה דק מתחילתו ואחר כך עושין ממנו פתיתין גדולים, מותר לחתוך ממנו בסכין, מדי דהוה אפת). רמ"א ס"ח (מלח שהיה דק מתחלה ונתבשל ונעשה פתיתין, מותר לחתכו בסכין כמו שחותך הפת). היינו שלא התירו בסכין אלא במלח דק, ולא במלח גס. ומזה למד **מ"א** סוף סק"ט (ומשמע דלחותכה בסכין אסור, והוא הדין לכל תבלין). אליה רבה ס"ק יב (מזה ראיה למ"ש מג"א דאסור לחתוך בסכין פלפלין וכל תבלין, דהא דוקא במלח שהוא דק מותר). והיינו שאף שמותר לכתוש תבלין בשינוי גדול. מכל מקום אסור לחתכם בסכין דק דק, שאינו שינוי גדול.

וכן הוא לקמן סי"ב (אין כותתין מלח במדוך אפילו של עץ, אלא צריך שינוי גדול, כגון לרסקו בידו של סכין או בעץ פרור, אבל אסור לחתכו בסכין דק דק), ושם (הערה 2325).

[2290] **עיין** מ"א **סקי"ב** (ואם כן אפילו לאכול מיד אסור).

והיינו שאף שנתבאר ברמ"א סי"ב (וכל זה לא מיירי אלא בחותך ומניח, אבל אם לאכלו מיד, הכל שרי).

מכל מקום אין להתיר מטעם זה בפלפלין, מטעם שנתבאר בפרי מגדים משב"ז ס"ק י (לחתוך בסכין במלח ופלפלין, יש לומר כי שרינן מיד, היינו דבר אוכל, הא כל שאין אוכל כי אם למתק אוכלא כמו פלפלין, יש לומר חייב משום טוחן אף ליתן מיד בתבשיל).

והיינו שכל טעם ההיתר כשאוכלו לאלתר הוא כדלקמן ס"י (דרך אכילתו כך הוא, לאכול גם בחתיכות קטנות, וכל שהוא דרך אכילה אין בו משום מלאכה). משא"כ בתבלין "שאין דרך לאכלם אלא על ידי תערובת", אינו נחשב דרך אכילתו כך. וראה קצות השלחן בדי השלחן סי' קכט סקי"ב.

וכן משמע ברמב"ם פכ"א הי"ח (המחתך את הירק דק דק כדי לבשלו הרי זה תולדת טוחן וחייב ... אין טחינה בפירות), וה"כ (הצריך לדוק פלפלים וכיוצא בהן, ליתן לתוך המאכל בשבת, הרי זה כותש ביד הסכין ובקערה, אבל לא במכתשת, מפני שהוא טוחן). ונתבאר לעיל (הערה 2280).

[2291] **עיין** לעיל **סוף סי' רב** סכ"ב (פלפלין יבשים ... וכל כיוצא באלו, שאין נאכלים ביובש אלא על ידי תערובת). וראה גם לקמן סי' תריב סי"א (אכל פלפלין יבשים ... פטור, לפי שאינן ראוים לאכילה).

[2292] **תרומת הדשן** סי' נו (מי שאינו יכול ללעוס יפה בשיניו, ויש לפניו בשר שאינו רך, כגון צלי שהוא קשה ללעוס, שרי ליה לחתוך הבשר בשבת דק דק בסכין ולאוכלו אחר כך, או לאו. תשובה, יראה דשרי כה"ג, ואין לאסור מפני שהוא טוחן ... דיש לומר גבי אוכלין לא שייך טחינה, אלא מידי דאורחיה לטחון, כגון טחינת חיטין או שעורין וכה"ג, אבל שאר אוכלין לא. וכן כתבו התוס' ... אבל בשאר אוכלין שרי. ואשירי כתב ... דתמיהה היא, דדבר שהוא אוכל ומפרר אותו דק דק, שיהא שייך בו טחינה. והרמב"ם כתב דאין טחינה בפירות, ונוכל לומר כל שכן שאר אוכלין. אמנם בהגה"ה שם כתב בשם ראי"ם, דאסור לפרר פירות לפירורים דקים. וכתב עוד שם במרדכי דמותר לפרר לחם משום דנטחן כבר, ולא מצינו טוחן אחר טוחן. משמע אי לאו האי טעמא, הוי שייך טחינה בלחם, ואף על גב דאוכל הוא. ובאור זרוע כתב נמי דיש טחינה בפירות ואין לפררם. מכל מקום נראה ואיכא למימר דבבשר מבושל או צלי דבנדון דידן כו"ע מודו דשרי. ולא דמי לעצים ופירות ולחם, דאינהו כולי גידולן מן הארץ, ויש במינן טחינה, כגון תבואה וקטנית, דעיקר טחינה שייך בהו, אבל בשר דאין גידולו מן הארץ יש לומר דבאוכל כזה לכו"ע לא שייך בהו טחינה ... אמנם אין נראה להתיר מהאי טעמא, לחתוך בשר חי דק דק לצורך

מפני שאין טחינה באוכלין[2295].

ואפילו היא גבינה קשה מאד מותר, שהרי אפשר ללעסה בקושי[2296], ושם אוכל עליה, ומותר לחתכה (אפילו מי שאינו יכול ללעוס[2297]), בין בסכין בין בקרדום או מגירה[2298]. שאף שהם כלים שמלאכתם לאיסור, מותר לטלטלם לצורך גופם כמו שנתבאר בסי׳ ש״ח[2299].

אבל אסור לגוררה דק דק במורג חרוץ בעל פיפיות[2300] (שקורין רי״ב אייזי״ן בל״א), אפילו כדי לאכול מיד[2301], דכיון שהכלי מיוחד לכך, הרי זה דרך חול, כמו שחיקת תבלין במדוך ובמכתשת[2302],

---

עופות להאכילן, דהואיל ואין הבשר כך ראוי לאכילה ... איכא למימר דהא דהתירו התוס׳ לטחון אוכלין, היינו משום דאין צריך טחינה, דאי בעי אכול ליה כמו שהוא שלם והיה לועסו בין שיניו, אבל אי לא האי טעמא לא).

והיינו שאף דקיי״ל כדעת הפוסקים שיש טחינה באוכלין (ויתבאר לקמן ס״י), וגם קיי״ל שיש טחינה אף בדבר שאינו גדולי קרקע (ויתבאר לקמן ס״ט), מכל מקום יש לומר, שאם הוא אוכל הראוי לאכילה, וגם אינו גדולי קרקע, כולם מודים בזה שאין טחינה באוכלין, כיון שאין במינו טחינה.

שו״ע ס״ט (מותר לחתוך בשר מבושל או צלי, דק דק בסכין). ט״ז ס״ק ח (דזה אין גדולי קרקע, ואין במינו טחינה). מ״א סק״י (דהרי התוס׳ והרא״ש כתבו דאין טחינה באוכלין. ואף שקצת סבירא להו דיש טחינה ... דוקא בגדולי קרקע, אבל בשר דאין גדולו מן הארץ לא שייך בו טחינה. ודוקא צלי דאי בעי אכיל ליה שלם ... אבל בשר חי הואיל ואין ראוי ... אסור לחתכו דק דק לפני העופות).

והא דקיי״ל הכא, שהבשר והגבינה אינם חשובים גדולי קרקע, ראה תהלה לדוד ס״ק יא.

[2293] כדלקמן בסמוך (והנסמן בהערה 2300), שדוקא במורג חרוץ אסור לגרור הגבינה, משא״כ בלאו הכי מותר.

[2294] **עיין ב״י** (נמצינו למדין דמותר לחתוך בשבת קיבוץ ירקות שקורין אינשלאד״ה, והוא שיאכל לאלתר לדברי הרשב״א ... ובלאו הכי לדברי התוספות פשיטא דכל שאר ירקי בר מסילקא שרו, ולפירוש רבינו חננאל והרא״ש אפילו סילקא נמי שרי, ולדברי הרמב״ם כל היכא שאינו מחתך כדי לבשל פטור, ואפשר דמישרי נמי שרי לכתחלה).

וכיון שבאינו גדולי קרקע סומכים אנו על דעת התוס׳ וסיעתו שאין טחינה באוכלין, אם כן מובן שבזה התירו אפילו שלא לאכול מיד.

[2295] תוס׳ עד, ב ד״ה האי (דוקא בסילקא שייך טחינה, אבל שאר אוכלין שרי). רא״ש פ״ז סי׳ ה (דבר שהוא אוכל ומחתך אותו דק דק אין שייך ביה טחינה). רמב״ם פכ״א הי״ח (שאין טחינה בפירות). ופירש בתרומת הדשן שם (ונוכל לומר כל שכן שאר אוכלין).

ואף דלא קיי״ל הכי, וכדלקמן ס״י (אפילו הוא אוכל גמור יש בו משום טוחן), ושם נסמן (הערה 2304).

מכל מקום קיי״ל כן עכ״פ בדברים שאינם גדולי קרקע (כנסמן לעיל הערה 2292).

[2296] **מ״א** סקי״ב (נראה לי דאפילו הוא קשה מאד שרי, כיון דאי בעי לועסו בקושי).

[2297] **תרומת הדשן** שם (ואם תאמר אם כן מי שאינו יכול ללעוס אפילו בבשר מבושל או צלי יהא אסור, הא ליתא, דאזלינן בתר רובא דעלמא דחזי להו ללעוס). מ״א ס״ק י (אפילו מי שאינו יכול ללעוס שרי לחותכו, דאזלינן בתר רובא דעלמא).

[2298] **משנה קכב**, ב (נוטל אדם ... מגירה (כעין סכין ויש בו פגימות הרבה, רש״י) לגור בה את הגבינה). מ״א שם (והוא הדין דמותר לחתכו בקורדם או במגירה, אף על פי שקשה קצת, כדאיתא פי״ז במשנה).

[2299] סעיף יב (כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו ... לצורך גופו, כגון קורדום לחתוך בו דבילה, וקורנס לפצוע בו אגוזים).

[2300] שו״ת **ריב״ש** סי׳ קפד (לגרוד את הגבינה בשבת בכלי שהוא מורג חרוץ בעל פיפיות ... דעתי נוטה לאסור ... משום טוחן). שו״ע ס״י (אסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות). מ״א ס״ק יב (בלשון אשכנז רי״ב אייזן).

ולענין גרירה במורג חרוץ ביום טוב – ראה לקמן סי׳ תקד ס״ד-ה.

[2301] ריב״ש שם (ואף אם נאמר, דהיינו לצורך מחר, או לבו ביום, אבל לאלתר שרי, כדעת הרשב״א ז״ל, ונאמר שהתיר אפילו בכלי לאלתר. היינו בכלי כגון סכין, שאינו מיוחד לטחינה. אבל המורג חרוץ, שמיוחד לטחינה זו, הרי היא כנפה וכברה לבוררו, מכתשת לשחיקת תבלין ... דהוי כעובדין דחול). **מ״א** שם (דכיון שהכלי מיוחד לכך, הוי כשחיקת תבלין במכתשת, דאסור (ריב״ש), ואם כן אפילו לאכול מיד אסור).

והיינו שאף שיש כאן ב׳ טעמים להתיר איסור טחינה מעיקר הדין:

(א) שאין טחינה בדבר הראוי לאכילה ואינו גדולי קרקע.

(ב) שהטחינה מותרת כדי לאכלו לאלתר, כדלקמן ס״י ״שאין בו משום מלאכה, הואיל ודרך אכילה כך הוא, ומותר אפילו לכתחלה).

והוא הדין בכלי אחר המיוחד לכך:

ט אבל בשר חי, הואיל ואינו ראוי אלא למי שדעתו יפה לכוס אותו שלא כדרכו, אין שם אוכל עליו לענין זה, ושייך בו טחינה. ולכן אסור לחתכו דק דק לפני העופות. ואע"פ שהוא ראוי לכלבים, אין שם אוכל עליו בשביל כך, הואיל ואינו עומד לכלבים, אלא לאדם או לעופות מחמת חשיבותו, ולהם אינו ראוי בלא חתיכה זו[2303]:

י וכל זה בדבר שאינו גידולי קרקע. אבל כל דבר שהוא מגידולי קרקע, אפילו הוא אוכל גמור יש בו משום טוחן[2304], הואיל ויש במינו טחינה, דהיינו בתבואה וקטנית[2305]. ולפיכך אסור לחתוך הירק דק דק[2306] כדי לאכלו, וכן גרוגרות וחרובים לפני זקנים[2307]. ואם חתך דק דק חייב משום טוחן.

אבל מותר לפרר הלחם דק דק לפני התרנגולים, ואין בזה משום טוחן, הואיל וכבר נטחנה התבואה שממנה נעשה הלחם, ואין טחינה אחר טחינה[2308].

מכל מקום אסור במורג חרוץ, כיון שהוא מיוחד לכך והרי זה דרך חול, ודומה לשחיקת תבלין במדוך ומכתשת.

וכן אסור לדוך אוכל במדוך אפילו כדי לאכול מיד, שהמדוך הוא כלי המיוחד לדיכה, וכדלקמן סי"א (לדוך במדוך, אפילו של עץ, אסור, אפילו כדי לאכול מיד, ואפילו באוכל גמור כמו גרוגרות וחרובים לפני זקנים. וכן שום ושחליים וכיוצא בהם מאוכלים הנידוכין, אסור לדוך אותם, אפילו לאכול מיד), ושם נסמן (הערה 2318).

[2302] היינו ששחיקת תבלין במדוך ומכתשת אסורה מעיקר הדין "אפילו כדי לאכול מיד" (כדלעיל הערה 2289). וכיון שחתיכת בשר וגבינה בכלי המיוחד לו, דומה לשחיקת תבלין במדוך ומכתשת, לכן אסור, משום שהוא "דרך חול".

[2303] **תרומת הדשן** סי' נו (אמנם אין נראה להתיר מהאי טעמא, לחתוך בשר חי דק דק לצורך עופות להאכילן, דהואיל ואין הבשר כך ראוי לאכילה, אלא לכוס אותו דלאו כאורחיה ... ואף על גב דחזי לכלבים ולשאר חיות, לאו להכי קיימי, רק לעופות משום חשיבותו, ולכך אין להתיר). הובא במ"א סק"י.

*

ואף שכתב בתרומת הדשן שם (בשר דאין גידולו מן הארץ יש לומר דבאוכל כזה לכו"ע לא שייך בהו טחינה).

מכל מקום קיי"ל שיש איסור טחינה בכל דבר, כדלעיל סי' שב סי"ז (שטיט היבש מתפרר לפירורים דקים על ידי שפשוף או גרידה והרי זה כעין תולדת הטוחן שמחלק גוף אחד לגופים דקים הרבה), וכנפסק ברמב"ם פ"ח הט"ו (השף לשון של מתכת חייב).

ואסור אף בתבלין שאינו גדולי קרקע, כדלקמן סי"ב (מלח ... אסור לחתכו בסכין דק דק (שכיון שאינו ראוי לאכילה אלא על ידי תערובת, דינו כתבלין, ולא כבשר וגבינה, אף על פי שהוא גם כן אינו מגדולי קרקע כמותם)).

ולא התירו אלא באינם גידולי קרקע שראוי לאכילה, כדלעיל (הערה 2292).

ולענין טחינת עפר יבש, ראה לעיל סי' שיב ס"ז (והערה 899).

[2304] רא"ם ביראים השלם סי' עדר קלג, ב (הלכך יזהר אדם שלא י[פרר] פירות לפירורין דקין) הובא בהגהות מיימוניות פכ"א אות ע (ורא"ם כתב דאסור לפרר פירות לפירורין דקין). אור זרוע ח"ב סי' ס (דיש טחינה בפירות ... וכן כתב הרא"מ זצ"ל יזהר אדם שלא יפרר פירות לפירורין דקין).

וכן מוכח מהפוסקים דלקמן בסמוך, שהתירו לפרר הלחם, משום שאין טחינה אחר טחינה, וכתב על זה בתרומת הדשן סי' נו (משמע אי לאו האי טעמא, הוי שייך טחינה בלחם, ואף על גב דאוכל הוא). מ"א סק"י (שקצת סבירא להו דיש טחינה).

ואף שכמה פוסקים שאין טחינה באוכל, כדלעיל ס"ח (והערה 2295).

מכל מקום לא קיי"ל הכי, אלא לענין מה שאינו גידולי קרקע, כדלעיל שם (והערה 2292).

[2305] **תרומת הדשן** סי' נו (ולא דמי לעצים ופירות ולחם, דאינהו כולי גידולן מן הארץ, ויש במינן טחינה). ט"ז ס"ק ח (דזה אין גדולי קרקע, ואין במינו טחינה).

[2306] **רב פפא עד**, ב (האי מאן דפרים (מחתכו הדק, רש"י) סילקא חייב משום טוחן), ודלא כתוס' שם (דוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי). טור ושו"ע סי"ב (המחתך הירק דק דק, חייב משום טוחן).

[2307] **תוספתא** פט"ו הי"ג (אין מרסקין דבילה וגרוגרת וחרובין לפני זקנים בשבת). רמ"א שם (והוא הדין דאסור לחתוך גרוגרות וחרובים לפני זקנים). מ"א סקי"ד (נראה לי דמרסק היינו כותש ... ומכל מקום נראה לי שהדין אמת, דאסור לחתוך גרוגרת, כיון שהוא גידולי קרקע).

[2308] **רשב"ם**, הובא בסמ"ג ל"ת סה יג, ב (וכתב רבי יוסף בשם רבינו שמואל שמותר לפרר לחם שמאחר שנטחן כבר לא מצינו טוחן אחר טוחן), ובהגהות מיימוניות שם אות ע, ובמרדכי רמז שסה, ובר"ן לב, א (לפרר פתיתי לחם

וכל זה בחותך ומניח, ואינו אוכל לאלתר אלא לאחר שעה. אבל מותר לחתוך דק דק כדי לאכול לאלתר[2309], או בשביל אחרים שיאכלו לאלתר[2310], או בשביל תרנגולים שיאכלו לאלתר[2311], מפני שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו בחתיכות גדולות או קטנות, אם כן דרך אכילתו כך הוא לאכול גם בחתיכות קטנות, וכל שהוא דרך אכילה אין בו משום מלאכה, כמ"ש בסי' שי"ט[2312] לענין בורר אוכל מתוך הפסולת כדי לאכלו לאלתר, שאין בו משום מלאכה, הואיל ודרך אכילה כך הוא, ומותר אפילו לכתחלה.

ויש מפקפקים על היתר זה[2313]. ונכון לחוש לדבריהם ליזהר לחתוך את הירק (שקורין שלאטי"ן) לחתיכות גדולות קצת, שאז אין בו משום טוחן לדברי הכל[2314].

אבל במדינתנו נהגו לחתוך הצנון דק דק מאד, וכן בצלים, ויש להם על מי שיסמכו[2315]. ועל כל פנים

לתרנגולים ... בספר המצות התירו, לפי שאין טחינה אחר טחינה). רמ"א סי"ב (מותר לפרר לחם לפני התרנגולים, דהואיל וכבר נטחן אין לחוש, דאין טוחן אחר טוחן).

וכן הוא לקמן סי' תקד ס"ו (כיון שהחטים כבר נטחנו פעם אחת, שוב אין איסור טחינה שייך בהם, שאין טחינה אחר טחינה, כמ"ש בסי' שכ"א).

וכן הוא במלח דק שנעשה פתיתין, כדלקמן סי"ב (מלח שהיה דק מתחלה ונתבשל ונעשה פתיתין מותר לחתכו בסכין דק דק כמו שמותר בפת משום שאין טוחן אחר טוחן).

[2309] שו"ת **רשב"א** ח"ד סי' עה (מסתברא דהא דפריס סילקא, דוקא במחתך דק דק כדי לאוכלו למחר, או אפילו לבו ביום ולאחר שעה ... אבל לאוכלו מיד, מותר, שלא אסרו על אדם לאכ[ול] מאכלו חתיכות גדולות או קטנות. דכענין שאמרו לענין בורר ... כל שאוכל לאלתר, כדרך שדרכן של בני אדם לאכול). הובא בר"ן שם (וכתב הרשב"א ז"ל בתשובה דדוקא במחתכן כדי לאכלן למחר, או לבו ביום לאחר שעה, הא לאו הכי שרי, כדשרי אביי לברור ולאכול לאלתר). רמ"א שם (וכל זה לא מיירי אלא בחותך ומניח, אבל אם לאכלו מיד, הכל שרי, מידי דהוי אבורר לאכול מיד, דשרי). מ"א ס"ק טו (שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו בחתיכות גדולות או קטנות, אם כן הוי דרך אכילתו בכך).

[2310] **ב"י** ד"ה אסור לחתוך (והוא שיאכל לאלתר לדברי הרשב"א, ואפילו אם אחד מחתך לצורך כל בני הסעודה שרי).

[2311] רשב"א שם (והילכך אף לפרר לפני התרנגולין, שמזונתם עליך, להאכילם, מותר לאלתר, דשווי אוכלא משווינן). **ר"ן** שם (ולפיכך התיר לפרר פתיתי לחם לתרנגולים לתת לפניהם לאלתר, וכדקיימא לן בשלהי מכילתין דשוויי אוכלא משוין). מ"א שם (לאכול מיד, או שהתרנגולים יאכלו מיד שרי לחתוך).

[2312] ס"א (ואם בורר האוכל בידו כדי לאכול לאלתר, מותר, מפני שנטילת האוכל מתוך הפסולת כדי לאכלו מיד אין זה מעין מלאכה כלל, שדרך אכילה כך הוא). וראה גם סי' שכ סוף ס"ב (שדרך אכילתן כך הוא, וכל שהוא דרך אכילה אינו מעין מלאכה כלל, ואף חכמים לא גזרו בו, כמ"ש בסי' שי"ט בבורר אוכל מתוך הפסולת), וס"ח (שלא התירו לברור אוכל מפסולת בידו כדי לאכול לאלתר, אלא מפני שדרך אכילה כך הוא, ליטול האוכל בידו מן הפסולת ולאכול, ואינו מעין מלאכה).

[2313] **שלטי הגבורים** שם (לב, א) אות ג (ותמיהני עליו, דכיון דהאיסור הוא משום טוחן, מה לי טוחן לבו ביום או לאלתר או למחר, וכי כל המלאכות כולן שרי לעשותן בדצריך לאותה מלאכה לאלתר, ואל תשיבני מברירה שהתירו לברור כשרוצה לאכול לאלתר, דהתם טעמא דבכהאי גוונא שהתירו לא הוי ברירה). **וב"י** שם בסופו **לדעת רשב"ם ורא"ם** (ולדברי רשב"ם ורא"ם דלא חילקו בכך, איכא למימר דלא מיתסר אלא במחתך כדי לאכול אחר שעה, אבל מחתך כדי לאכול מיד שרי). הובא במ"א סקט"ו.

[2314] **ב"י** שם (ומכל מקום נכון הדבר להזהיר שיחתכום לחתיכות גדולות קצת, ושיאכלו לאלתר, וכל כהאי גוונא נראה דלית ביה בית מיחוש לדברי הכל). מ"א שם (הרב"י כתב ליזהר לחתוך לחתיכות גדולות קצת עיי"ש).

[2315] והיינו שאף אם חותכים "את הירק (שקורין שלאטי"ן) לחתיכות גדולות קצת", עדיין אינו רגיל לאכול חתיכות גדולות של בצל וצנון החריפים בתוך הסלט, אלא חותכים אותם "דק דק מאד".

ונהגו לסמוך בזה על דעת הרשב"א, להתיר כשחותך אותם "כדי לאכול לאלתר".

*

ולכאורה נראה דהיינו דוקא בצנון ובצלים החריפים קצת, שעכ"פ דרך אכילתן היא כחלק מהסלט.

משא"כ "שום", שחותכים אותו דק דק להכניסו לסלט כתבלין, ליתן טעם בסלט, שהוא אסור בכל אופן, כדלעיל ס"ז (אסור לחתכם בסכין, אפילו כדי לאכול מיד, והוא הדין לכל התבלין, שאין דרך לאכלם אלא על ידי תערובת), ושם נסמן (הערה 2290).

צריכים ליזהר שלא יתחילו עד אחר יציאה מבית הכנסת שצריך שיהא סמוך לסעודה ממש[2316], כמו שנתבאר בסי׳ שי״ט[2317] לענין בורר:

יא וכל זה לחתוך דק דק בסכין. אבל לדוך במדוך, אפילו של עץ, אסור, אפילו כדי לאכול מיד[2318], ואפילו באוכל גמור כמו גרוגרות וחרובים לפני זקנים[2319]. וכן שום ושחליים וכיוצא בהם מאוכלים הנידוכין[2320], אסור לדוך אותם, אפילו לאכול מיד. אבל מותר לרסקן בשינוי גדול, כגון בעץ הפרור[2321], או ביד של סכין וכיוצא בו, כמו שנתבאר בפלפלין[2322]:

יב אין כותתין מלח במדוך אפילו של עץ[2323] אלא צריך שינוי גדול[2324] כגון לרסקו בידו של סכין או בעץ פרור, אבל אסור לחתכו בסכין דק דק[2325] (שכיון שאינו ראוי לאכילה אלא על ידי תערובת, דינו

ומה שנתבאר לקמן בסמוך (וכל זה לחתוך דק דק בסכין, אבל לדוך במדוך ... וכן שום ... אסור לדוך אותם, אפילו לאכול מיד). הרי שאסרו בו ״לדוך במדוך״, והתירו ״לחתוך דק דק בסכין״.

היינו כשדך אותם כדי לאכול (עם פת), כאמור לקמן ״לאכול מיד״, ולא כדי ליתן בסלט בתור תבלין.

אמנם אפשר שגם זה מותר, כיון שיש אוכלים שומים בתור מאכל (עם פת), לא בתור תבלין.

וראה לעיל סי׳ שיח ס״י (שום ובצל הרי הם כתבלין), ושם נסמן (הערה 1673).

[2316] **מ״א** שם (אבל במדינתנו נהגו לחתוך הצנון דק דק מאד, ויש להם על מי שיסמוכו. ועכ״פ אסור לעשות עד יציאת בית הכנסת, דבעינן סמוך לסעודה ממש).

[2317] סוף ס״ד (וצריך ליזהר שלא לברור עד לאחר יציאת בית הכנסת, שיהא סמוך לסעודה ממש).

[2318] שו״ת הריב״ש סי׳ קפד (ואף אם נאמר, דהיינו לצורך מחר, או לבו ביום, אבל לאלתר שרי, כדעת הרשב״א ז״ל, ונאמר שהתיר אפילו בכלי לאלתר. היינו בכלי כגון סכין, שאינו מיוחד לטחינה. אבל המורג חרוץ, שמיוחד לטחינה זו, הרי היא כנפה וכברה לבוררו).

והיינו שכמו במלאכת בורר נתבאר לעיל סי׳ שיט ס״א (שנטילת האוכל מתוך הפסולת כדי לאכלו מיד אין זה מעין מלאכה כלל, שדרך אכילה כך הוא, שהרי אי אפשר לאכול הכל האוכל עם הפסולת. ולא אסרתו תורה אלא לעשותו בכלי המיוחד לכך, דהיינו נפה וכברה).

כך גם כאן בטוחן אין להתיר במכתשת אף כדי לאכול מיד, כיון שהוא מיוחד לדיכה, ואינו נחשב דרך אכילה.

ויתירה מזו, שאיסור טחינה בכלי המיוחד לו הוא אף בבשר וגבינה שאין בהם איסור טחינה, כדלעיל ס״ח (כל דבר הראוי לאכילה כמות שהוא, ואינו גדולי קרקע, שאין במינו טחינה כלל, כגון בשר מבושל או צלי או גבינה וכיוצא בהם ... אסור לגוררה דק דק במורג חרוץ בעל פיפיות (שקורין רי״ב אייזי״ן בל״א), אפילו כדי לאכול מיד, דכיון שהכלי מיוחד לכך, הרי זה דרך חול, כמו שחיקת תבלין במדוך ובמכתשת, והוא הדין בכלי אחר המיוחד לכך), ושם נתבאר (הערה 2301).

[2319] תוספתא פט״ו הי״ג (אין מרסקין דבילה וגרוגרת וחרובין לפני זקנים בשבת, אבל מרסק הוא ביד של סכין, ובעץ הפרוד, ואינו חושש). הובא ב״י סוד״ה כתב האגור, ובמ״מ פכ״א ה״כ.

[2320] גמרא קמ, א (שחליים ששחקן מערב שבת ... שום שריסקו מערב שבת).

ונתבאר לעיל (הערה 2315).

[2321] נתפרש בפירוש המשניות להרמב״ם ביצה פ״א מ״ז (עץ הפרור הוא העץ שמגיסין בו את הקדרות). ואם כותשין בו, נחשב שינוי גדול.

[2322] סעיף ז.

[2323] **תוספתא** פט״ו הי״ג (אין כותשין את המלח במדוך של עץ, אבל מרסק הוא ביד של סכין, ובעץ הפרוד, ואינו חושש). שו״ע ס״ח (אין כותתין מלח במדוך של עץ, אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש).

[2324] הגהת הלבוש ס״ח (ואף על גב דכדרכו דהיינו במדוך חייב משום טוחן, ואם כן על ידי שינוי בקתא של סכין ליהוי פטור אבל אסור, אפילו הכי שרי לכתחלה דקתא דסכינא שינוי גמור הוא, כנתבאר בסמוך סעיף ז׳).

[2325] **כל בו** ורמ״א (דלקמן בסמוך), שלא התירו בסכין אלא במלח שהיה דק מתחלה, ולא במלח גס. ומזה למד מ״א סק״ט (ומשמע דלחותכה בסכין אסור, והוא הדין לכל תבלין). אליה רבה ס״ק יב (מזה ראיה למ״ש מג״א דאסור לחתוך בסכין פלפלין וכל תבלין, דהא דוקא במלח שהוא דק מותר). והיינו שאף שמותר לכתוש מלח הגס בשינוי גדול. מכל מקום אסור לחתכם בסכין דק דק, שאינו שינוי גדול.

וכדלעיל ס״ז (אבל אסור לחתכם בסכין, אפילו כדי לאכול מיד. והוא הדין לכל התבלין שאין דרך לאכלם אלא על ידי תערובת), ושם (הערה 2289).

כתבלין, ולא כבשר וגבינה[2326], אף על פי שהוא גם כן אינו מגדולי קרקע כמותם).

במה דברים אמורים במלח הגס בתחלתו. אבל מלח שהיה דק מתחלה ונתבשל ונעשה פתיתין, מותר לחתכו בסכין דק דק, כמו שמותר בפת[2327], משום שאין טוחן אחר טוחן, כמו שנתבאר[2328]:

יג דבר שאינו חפץ לאכלו (ולא להאכילו לתינוק) לאלתר אסור ללעסו בשיניו משום טחינה[2329]:

ריסוק ורדיית חלות דבש

יד חלות דבש שנתרסקו מהכוורת[2330] מבעוד יום, אסור לרסקן להוציא מהן הדבש[2331], מפני שהוא מפריד אוכל מפסולת, דהיינו הדבש הראוי לאכילה מהשעוה שאינה ראויה לו, ויש בזה משום מפרק[2332]. וגם משום בורר אוכל מפסולת. ואף על פי שמרסק כדי לאכול לאלתר, כמו שנתבאר בסימן ש"כ[2333].

ואפילו יצא הדבש מעצמו אסור עד לערב, גזרה שמא ירסק בידים כדי לאכלו היום[2334]. אלא אם כן

[2326] דלעיל ס"ח (אבל כל דבר הראוי לאכילה כמות שהוא, ואינו גדולי קרקע, שאין במינו טחינה כלל, כגון בשר מבושל או צלי או גבינה וכיוצא בהם, מותר לחתוך דק דק). משא"כ מלח שאף שאינו גדולי קרקע, מכל מקום, כיון שאינו נאכל בפני עצמו, אסור משום טוחן.

ונראה שאחרי שנאסר משום טוחן, שוב אסור לטוחנו אף כדי לאכלו מיד, כדלעיל ס"ז (אסור לחתכם בסכין, אפילו כדי לאכול מיד. והוא הדין לכל התבלין שאין דרך לאכלם אלא על ידי תערובת), ושם נסמן (הערה 2290). והיינו אף בתבלין "שאינו גדולי קרקע"

[2327] **כל בו** סי' לא לב, ד (מלח של שלינ"ש שנעשה דק מתחילתו ואחר כך עושין ממנו פתיתין גדולים, מותר לחתוך ממנו בסכין, מדי דהוה אפת). רמ"א ס"ח (מלח שהיה דק מתחלה ונתבשל ונעשה פתיתין, מותר לחתכו בסכין כמו שחותך הפת).

וראה גם תוס' ביצה יד, א סוד"ה בית הלל (מלח של ים צריך שינוי לדוך אותו ... אבל שלינייונ"י אין צריך שנוי).

[2328] סעיף י (מותר לפרר הלחם דק דק לפני התרנגולים, ואין בזה משום טוחן, הואיל וכבר נטחנה התבואה שממנה נעשה הלחם, ואין טחינה אחר טחינה).

[2329] **מ"א** סוף סקי"ב (דבר שאינו חפץ לאוכלו, אסור ללועסו בשיניו משום טחינה. כן משמע דף קל"ג ברש"י. ועיין סי' של"א ס"ז).

והוא ברש"י קלג, סוע"א ד"ה לועס (לועס בשיניו, כמה דאפשר לשנויי משנינן), ופירש במחצית השקל (משמע דסבירא ליה דגם על ידי לעיסה יש בו משום טוחן, אלא שהוא על ידי שינוי, דאם לא כן למה הוצרך לומר הטעם משום כמה דאפשר לשנויי).

וראה גם לקמן סי' שלא ס"א (ואם לא הכין מערב שבת, מותר לעשות בשבת על ידי שינוי, כגון בימיהם שהיו נותנים על המילה כמון שחוק ויין ושמן מעורבים, אם לא שחק מערב שבת לועס בשיניו ונותן).

[2330] היינו שנפרדו מהכוורת, ועדיין הן חלות שלמות, שאינן מרוסקות.

[2331] **משמעות המשנה וגמרא קמג**, ב (חלות דבש שריסקן מערב שבת, ויצאו מעצמן, אסורין, ורבי אליעזר מתיר), ופרש"י (מאחר שמרוסקין, הדבש זב מאליו מתוך השעוה, ואין דרך לסוחטו, הלכך רבי אליעזר מתיר. וחכמים אוסרין גזירה אטו שאינן מרוסקין, דילמא מרסק להו), הרי שאם אינם מרוסקים אסור לרסקן לדברי הכל. ובריתא **קמה**, ב (זיתים וענבים שריסקן מערב שבת, ויצאו מעצמן, אסורין, ורבי אליעזר ורבי שמעון מתירין).

וכמו בזתים וענבים, אם לא נתרסקו מערב שבת וסוחטן בשבת חייב משום מפרק, כך גם חלות דבש שלא נתרסקו מערב שבת, אסור לרסקן בשבת משום מפרק.

[2332] **מ"א** ס"ק טז (בגמרא ר"פ כ"ב איתא דבעי ריסוק, כמ"ש סי' ש"כ ס"ב בזתים וענבים ... כיון דהשעוה אינו ראוי לאכילה הוה ליה כבורר אוכל מפסולת, כמ"ש סי' ש"כ ס"ה). והיינו כדלעיל שם ס"ח (אינו מפריד אוכל מאוכל, אלא אוכל מפסולת, ויש בזה משום מפרק).

[2333] סעיף ח (פירות שאינן ראוים לאכילה אסור לסחטן לדברי הכל ... משום מפרק כמ"ש בסי' ש"ה. וגם משום בורר אוכל מתוך הפסולת, אפילו רוצה לאכול לאלתר. שלא התירו לברור אוכל מפסולת בידו כדי לאכול לאלתר אלא מפני שדרך אכילה כך הוא ליטול האוכל בידו מן הפסולת ולאכול, ואינו מעין מלאכה. אבל לסחוט ולאכול אינו דרך אכילה אלא דרך מלאכה).

[2334] כדלקמן בסמוך, שלא התירו אלא כשנתרסקו מבעוד יום. ב"י סוד"ה ואסור לרדות (אבל אם זב בשבת פשיטא שאסור, אלא אם כן ריסק החלות מערב שבת).

נתרסקו החלות מבעוד יום, שאז מותר הדבש היוצא ממנו בשבת, כדין זיתים וענבים שנתרסקו מבעוד יום[2335] כמ"ש שם[2336] ובסי' רנ"ב[2337].

אבל מותר לאכול הדבש הדבוק על גבי חלות סביב, אף על פי שלא נתרסקו מבעוד יום[2338]:

טו אסור לרדות דבש מהכוורת בשבת מדברי סופרים, מפני שדומה לתולש[2339]. במה דברים אמורים כשהחלות הן דבוקות בכוורת, שנראה כעוקר דבר מגידולו, אבל אם נתלשו מהכוורת מבעוד יום ומונחים כך בתוכה, מותר להוציאן[2340] ולאכול הדבש הדבוק על גבן סביב[2341].

ואפילו הן דבוקים בכוורת אלא שנתרסקו בתוכה מבעוד יום והדבש צף בכוורת, מותר להוציאו ולאכלו[2342]:

[2335] כרבי אליעזר במשנה קמג, ב (חלות דבש שריסקן מערב שבת ויצאו מעצמן אסורין, ורבי אליעזר מתיר). וכר"א ור"ש **בברייתא שם** קמה ע"ב (זיתים וענבים שריסקן מערב שבת ויצאו מעצמן אסורין, ורבי אליעזר ורבי שמעון מתירין). וכ"פ **הרי"ף** שם סא, סוע"א (ופסק בעל הלכות משמיה דרב צמח בר פלטוי ריש מתיבתא כרבי אליעזר ורבי שמעון), **והרמב"ם** פכ"א הט"ז (חלות דבש שריסקן מערב שבת, משקין היוצאין מהן בשבת מותרין), **והרא"ש** פכ"ב סי' ה (כדברי הרי"ף הנ"ל).

[2336] סי' שכ ס"ד (זיתים וענבים שנתרסקו מבעוד יום משקין היוצאין מהן בשבת מותרין, מטעם שנתבאר בסימן רנ"ב).

[2337] סוף סי"ד (אם הטעין עליהם מבעוד היום גדול, בענין שנתרסקו מחמת הטעינה קודם שחשכה, מותרין השמן והיין היוצא מהם כל השבת כולה, שכאן אין לגזור שמא יבא לסחטם בידים, לפי שאף אם יסחטם לא יעשה איסור מן התורה, אלא מדברי סופרים, כיון שכבר הם מרוסקים והיה המשקה זב מהם מאליו בלא טעינת הקורה והעגולים ובלא סחיטה בידים, אלא שעל ידי הטעינה והסחיטה הוא ממהר לצאת).

[2338] **מ"א** ס"ק טז (כשנתלשו החלות מבעוד יום, יכול ... לאכול הדבש הדבוק על גביהם מסביב).

ועל זה מבאר כאן ג' פרטים:

(א) מותר לאכול את הדבש הדבוק על גבי החלות סביב. כאמור כאן.

(ב) אם החלות נתלשו מהכוורת, מותר להוציא החלות מהכוורת כדי לאכול את הדבש שעל גבן סביב, כדלקמן סעיף הבא.

(ג) כשהחלות עדיין דבוקות בכוורת, אלא שנתרסקו בתוכה, מותר להוציא את הדבש מתוך החלות המרוסקות ולאכלו, כדלקמן סוף הסעיף הבא.

וכל זה למדנו מדברי הגמרא מג, רע"ב (חלות. והא מוקצות נינהו. דחשיב עלייהו), ופרש"י (מאתמול לאכילה). הרי שהחלות של דבש מותרות באכילה בשבת. וביארו התוס' שם ד"ה דחשיב (ויש לומר דמיירי ברדויות ומונחות שם בכוורת. אי נמי רגילות שיש דבש צף על גבי חלות, ואותו אינו צריך רדייה). ולפי זה פסק הרשב"א בעבודת הקודש שער א ס"ב (נתלשו מן הכוורת, וכן דבש הצף בכוורת מותר אפילו בשבת). ורמ"א סי"ג (אבל אם נתלשו מבעוד יום, או שנתרסקו מבעוד יום והדבש צף בכוורת, מותר לרדותו בשבת). לפירוש מ"א סקט"ז (נראה לי דהכי פירושו, כשנתלשו החלות מבעוד יום, יכול לרדות החלות מהכורת כדי לאכול הדבש הדבוק על גביהם מסביב ... או שנתרסקו וכו' מותר לרדותו, פירוש מותר ליקח דבש הצף, אבל אסור ליקח החלות). הרי למדנו מכאן שלושת ההלכות הנ"ל.

[2339] כחכמים **בברייתא צה**, א (הרודה חלות דבש, שגג בשבת חייב חטאת הזיד ביום טוב לוקה ארבעים דברי ר' אליעזר, וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות). רמב"ם פכ"א ה"ו (אסור לרדות דבש מכוורת בשבת, מפני שהוא כתולש). טור ושו"ע סי"ג (אסור לרדות חלות דבש מהכוורת, מפני שדומה לתולש).

ולענין רדיית הפת ראה לעיל סי' רנד ס"ט.

[2340] תוס' מג, ב ד"ה דחשיב (מיירי ברדויות ומונחות שם בכוורת). **רשב"א** מג, ב ד"ה לא נצרכה (דהכא בחלות רדויות ומונחות בכוורת). ובעבודת הקודש בית מועד ש"א ס"ב (חלות דבש אסור לרדות אותן מכוורתן משום שבות. במה דברים אמורים בזמן שדבוקות בכוורת וצריך לרדות, לפי שנראה כעוקר דבר מגדולו, אבל נתלשו מן הכוורת ... מותר אפילו בשבת). הובאו במ"מ שם ה"ו וב"י ד"ה ואסור לרדות. רמ"א סי"ג (אבל אם נתלשו מבעוד יום ... מותר לרדותו בשבת). **מ"א** סקט"ז (נראה לי דהכי פירושו, כשנתלשו החלות מבעוד יום, יכול לרדות החלות מהכורת).

[2341] **מ"א** שם (לרדות החלות מהכורת כדי לאכול הדבש הדבוק על גביהם מסביב). ונתבאר לעיל (הערה 2338).

[2342] **תוס' מג**, ב (רגילות שיש דבש צף על גבי חלות, ואותו אינו צריך רדייה). עבודת הקודש שם (וכן דבש הצף בכוורת מותר אפילו בשבת). **ב"י** שם (והא דשרי ליטול דבש הצף בכוורת, דוקא בשזב מערב שבת). רמ"א שם

מלאכת לש בבני גיבול ובאינם בני גיבול

טז הלש הוא מאבות מלאכות[2343].

ואינו חייב בנתינת המים לתוך הקמח בלבד אלא עד שיגבל[2344], כדרכו בחול.

ואין המגבל חייב אלא בדברים שהם בני גיבול, כגון קמח[2345], או עפר[2346] לטיט של בנין[2347]. אבל אפר[2348] וחול הגס[2349] ומורסן[2350] וקמח קלי[2351] וכיוצא בהם[2352] לאו בני גיבול הן, והמגבלן

(שנתרסקו מבעוד יום והדבש צף בכוורת). מ"א שם (פירוש מותר ליקח דבש הצף, אבל אסור ליקח החלות). ונתבאר לעיל (הערה 2338).

[2343] **משנה עג**, א (אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ... והלש).

וברש"י שם ד"ה האופה (כולהו קמייתא הואי בסממנין של צבע תכלת וארגמן ותולעת שני), ובדף מט, ב (הם זרעו וקצרו סמנין לצבוע תכלת ועורות אילים, וטחנו ולשו נמי סמנין לצבוע). הרי שגם הלישה היתה בסממנים.

אמנם ברמב"ם הל' תפילין פ"א ה"ד (כיצד מעשה הדיו, מקבצין העשן של שמנים או של זפת ושל שעוה וכיוצא בהן, וגובלין אותן בשרף האילן ובמעט דבש, ולותתין אותו הרבה, ודכין אותו עד שיעשה רקיקין, ומיבשין אותו ומצניעין אותו, ובשעת כתיבה שורהו במי עפצים וכיוצא בו וכותב בו).

ואפשר שמטעם זה נתבאר כאן באופן סתמי (הלש הוא מאבות מלאכות), אף שבשאר המלאכות נתפרש לעיל ולקמן היכן מצינו מלאכה זו בעשיית המשכן (כדלעיל סי' שא ס"א, ובהערות שם).

וכעין זה הוא גם במלאכת דש, כדלעיל סי' שה סכ"ח, ונתבאר בהערות שם.

[2344] **כרבי יוסי ברייתא קנה**, ב (תניא, אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים, האחרון חייב דברי רבי, רבי יוסי ברבי יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל).

ובמחלוקת זו תלוי גם אם חייבים במידי דלאו בני גיבול, כיון שלדעת רבי יוסי ברבי יהודה אינו חייב על נתינת המים, כדתניא התם (אין נותנין מים למורסן דברי רבי, רבי יוסי ברבי יהודה אומר נותנין מים למורסן).

ובמחלוקת זו תלוי גם אי שרי לגבל בשינוי מידי דלאו בני גיבול, כיון שלדעת רבי יוסי ברבי יהודה אינו אסור אלא מדברי סופרים, וסגי בשינוי, כדאמרינן התם (תנו רבנן אין גובלין את הקלי, ויש אומרים גובלין, מאן יש אומרים אמר רב חסדא רבי יוסי ברבי יהודה היא. והני מילי דמשני), ופרש"י (דאי רבי לא מהני ליה שינוי, דמנתינת מים מיחייב אפילו במידי דלאו בר גיבול כדאמרינן גבי מורסן, אבל לרבי יוסי בר יהודה דאמר עד שיגבל, הכא גובלין כלאחר יד, כדמפרש ואזיל והני מילי הוא דקא משני).

רי"ף שם סז, סע"א (ויש אומרים גובלין. מאן יש אומרים, אמר רב חסדא ר' יוסי בר' יהודה היא. והני מילי דמשני. והיכי משני, יד על יד, פירוש מעט מעט. ומדקמתרצינן אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה, שמע מינה דהלכתא כוותיה). **רמב"ם** פכ"א הל"ג (ומותר לגבל את הקלי מעט מעט). מ"מ שם (ופסקו בהלכות כר' יוסי בר' יהודה, משום דאמרו היכי משני וכו', אלמא דהלכתא כוותיה). **רא"ש** פכ"ד סוס"י ג (מאן יש אומרים, אמר רב חסדא ר' יוסי בר יהודה היא, שמע מינה דהלכתא כוותיה). דעה הא' בטור ושו"ע סי"ד (ומותר לגבל את הקלי מעט מעט). מ"א סקי"ח (דסבירא ליה דנותן מים לקמח אינו חייב עד שיגבל, ולפיכך הכא כי משני בגיבול שרי, כיון דלאו בר גיבול הוא).

[2345] **גמרא** יח, א (אלא בקמח דבר גיבול הוא). קנה, ב (אלא קמח דבר גיבול הוא).

[2346] גמרא יח, א (עפר דבר גיבול הוא). רמב"ם פ"ח הט"ז (המגבל את העפר הרי זה תולדת לש).

וראה גם לקמן סי' תקז ס"כ (לסתום פי התנור בטיט ... בשבת היה חייב משום לש).

והיינו שמלאכת לש היא לא רק בגידולי קרקע, אלא בכל דבר שהוא בר גיבול, או אפילו בדבר שאינו בר גיבול.

[2347] רש"י שם ד"ה עפר (עפר, בר גיבול הוא לטיט של בנין).

[2348] ביצה לב, ב (אמר רבינא וקטמא שרי), ופירש **רש"י** (לגבלו ולטוח בו, דלאו בר גבול הוא). **רי"ף פ"ד דביצה** יח, א (אמר רבינא וקיטמא שרי, שהאפר אינו בר גיבול).

[2349] רמב"ם פ"ח הט"ז (ואין גיבול באפר, ולא בחול הגס).

[2350] גמרא קנה, ב (מורסן דלאו בר גיבול הוא ... דתניא בהדיא אין נותנין מים למורסן דברי רבי, ר' יוסי בר יהודה אומר נותנין מים למורסן). רמב"ם שם (ואין גיבול ... ולא במורסן), ופכ"א הל"ד (המורסן ... שאינו ראוי לגבול).

וכן הוא לקמן סי' שכד ס"ג (כבר נתבאר בסי' שכ"א שהמורסן הוא מדברים שאינן בני גיבול).

[2351] ברייתא קנה, סע"ב (אין גובלין את הקלי (קמח של תבואה שנתייבשה כשהן קליות בתנור, רש"י), ויש אומרים גובלין. מאן יש אומרים, אמר רב חסדא רבי יוסי ברבי יהודה היא. והני מילי הוא דמשני). מ"א ס"ק יח (ומותר לגבל את הקלי מעט מעט, כיון דלאו בר גיבול הוא).

וכיון שהקמח נעשה מקליות, אינו נילוש כעיסה, ואין בא לידי חימוץ, כדלקמן סי' תסג ס"ב.

[2352] רמב"ם פ"ח הט"ז (ואין גיבול ... ולא בכיוצא בהן).

פטור[2353]. אבל אסור מדברי סופרים לגבל קמח קלי הרבה, שמא יבא לגבל קמח שאינו קלי ויתחייב[2354]. אבל מותר לגבל את הקלי מעט מעט, שזהו שינוי מדרך החול[2355] (ואפילו אם הגיבול הוא עב וקשה ונראה כלש, מותר, כיון שמגבל בשינוי[2356]).

אבל תבואה שלא הביאה שליש, שקלו אותה ואחר כך טחנו אותה גסה, והרי היא כחול[2357], והיא הנקראת שתיתא, מותר לגבל ממנה בחומץ וכיוצא בו אפילו הרבה בבת אחת[2358]. והוא שיהיה הגיבול רך, אבל קשה אסור, מפני שנראה כלש[2359] (אלא אם כן מגבל מעט מעט, כמו שנתבאר בקלי[2360]). ואפילו ברך צריך לשנות מעט, אם עושה הרבה בבת אחת. כיצד נותן את השתיתא ואחר כך נותן את החומץ[2361], אם הוא מקום שרגילין בו בחול ליתן החומץ תחלה[2362]. ובמקום שרגילין

[2353] מ״מ שם (שאין חיוב גיבול דבר תורה במורסן).

[2354] **רמב״ם** פכ״א הל״ג (לפיכך אין מגבלין קמח קלי הרבה, שמא יבוא ללוש קמח שאינו קלי). שו״ע סי״ד. עולת שבת סקכ״ב (משום גזירת לישת קמח שאינו קלי, דאיכא בו משום לישה דאורייתא).

[2355] רב חסדא ב**גמרא** שם (היכי משני אמר ר׳ חסדא על יד על יד), וכפירוש ר״ח (פירוש מעט מעט) ורי״ף שם סז, א (פירוש מעט מעט). רמב״ם שם (ומותר לגבל את הקלי מעט מעט). שו״ע שם.

*

ואם צריך לגבל הרבה מורסן, יש שינוי נוסף, שנתבאר לקמן סי׳ שכד ס״ג (אסור מדברי סופרים לגבול מורסן לבהמה או לתרנגולים כדרכו בחול אלא על ידי שינוי, כגון לגבלו מעט מעט כמו שנתבאר שם, או אפילו הרבה בבת אחת, אלא שלא ימרס בידו אחר שנתן המים לתוכו כדרכו בחול אלא מעביר בו תרווד או מקל שתי וערב אפילו כמה פעמים עד שיתערב יפה, שכיון שאינו ממרס בידו ולא יסבב התרווד או המקל בסביב כדרכו בחול, אלא מעבירו שתי וערב, הרי זה שינוי גמור, ומותר גם כן לנערו מכלי אל כלי עד שיתערב יפה, ומותר לערב המורסן בדרך זו בכלי אחד אפילו כור ואפילו כוריים, כפי מה שצריך לבהמותיו היום, ומחלק אותו בכלים הרבה ונותן לפני כל בהמה ובהמה), ושם נסמן.

[2356] לענין היתר הגיבול בשינוי, אמרינן בגמרא שם (הקלי ... היכי משני אמר רב חסדא על יד על יד ... השתית ... ברכה ... היכי משני אמר רב יוסף בחול נותן את החומץ ואחר כך נותן את השתית, בשבת נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ).

ועל פי זה פסק הרמב״ם פ״ה הל״ג (מותר לגבל את הקלי מעט מעט. אבל ... שתית מותר לגבל ... הרבה בבת אחת, והוא שיהיה רך, אבל קשה אסור ... צריך לשנות, כיצד נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ). וכן הוא בשו״ע סי״ד.

אבל רש״י פירש (בעבה אין גובלין, ברכה בוחשין, שאין זו לישה). והיינו שבעבה צריך שינוי של מעט מעט, וברכה מותר אפילו הרבה בשינוי של נותן את השתית ואחר כך את החומץ. וכן הוא במ״מ שם (ודע שרש״י מפרש שזהו שתית וזהו קלי ... מותר לבחוש מן הרכה כל צרכו על ידי שנוי בנתינת החומץ באחרונה ... וזה דעת הרמב״ן והרשב״א ז״ל). וטור (אם היא עבה אסור לגובלה הרבה ביחד, אלא מעט מעט, ואם היא רכה, מותר לגובלה הרבה ביחד על ידי שינוי, ומהו השינוי שיתן קמח תחלה ואחר כך חומץ). ב״ח (דאף בעבה גובלין, ועל ידי שינוי על יד על יד. וכן פירש הר״ן. והיינו כמו שכתב רבינו. וכל זה לפי פירוש רש״י וכל הפוסקים דמפרשים דזהו שתיתא זהו קלי). משמעות הט״ז סקי״א (זה שיטת הרמב״ם. והטור יש לו שיטה אחרת על פי פירש״י, וכתב הרב המגיד שכן הסכים הרמב״ן ורשב״א. ולדידהו אפילו ברישא דהיינו קמח קלי יש חילוק בין עבה לרכה, דבעבה אסור בהרבה וברכה מותר בהרבה, ועל ידי שינוי), ומ״א סקי״ז (קמח שאינו קלי, ובזה אפילו מעט מעט אסור), וסקי״ח (כי משני בגיבול שרי, כיון דלאו בר גיבול הוא). והיינו שדוקא בקמח שאינו קלי אפילו מעט מעט אסור, אבל כל מה דלאו גיבול הוא סגי בשינוי.

וראה פסקי דינים צמח צדק טו, ד סק״ה (אבל קשה אסור. ומכל מקום מעט מעט שרי. כן כתבו החמד משה והתוספת שבת ורבינו ז״ל).

[2357] כדלעיל בתחלת הסעיף (וחול הגס ... לאו בני גיבול הן).

[2358] **רמב״ם** שם (אבל תבואה שלא הביאה שליש, שקלו אותה ואחר כך טחנו אותה טחינה גסה, שהרי הוא כחול, והיא הנקראת שתית, מותר לגבל ממנה בחומץ וכיוצא בו הרבה בבת אחת). שו״ע שם.

[2359] **גמרא שם** (ושוין שבוחשין את השתית בשבת ... והאמרת אין גובלין, לא קשיא, הא בעבה הא ברכה). רמב״ם שם (והוא שיהיה רך, אבל קשה אסור, מפני שנראה כלש). שו״ע שם.

[2360] במוסגר הקודם (והערה 2356).

[2361] גמרא שם (והני מילי הוא דמשני. היכי משני, אמר רב יוסף בחול נותן את החומץ ואחר כך נותן את השתית, בשבת נותן את השתית ואחרך כך נותן את החומץ). רמב״ם שם (וצריך לשנות. כיצד, נותן את השתית ואחר כך

בחול ליתן השתיתא תחלה, יתנו בשבת החומץ תחלה[2363].

ויש חולקין על כל זה[2364], ואומרים שאין חילוק בין דברים שהם בני גיבול לדברים שאינן בני גיבול[2365], ובכולן חייב בנתינת מים לבד[2366], או אחד משאר משקין ומי פירות[2367], אע"פ שלא גיבל כלל, כי נתינת המים זהו גיבולו.

אלא אם כן הגיבול הוא רך, שאז אין כאן לישה כלל, ואין איסורו אלא מדברי סופרים, והתירוהו לצורך השבת על ידי שינוי שיתבאר[2368], בין בדברים שהם בני גיבול בין בדברים שאינן בני גיבול. ולפיכך בין קלי בין שתיתא אסור ליתן בהם המשקה בשבת אפילו בשינוי מדרך החול, אלא אם כן

נותן את החומץ). שו"ע שם, לפי הגהת הרמ"א ((ואפילו ברך) צריך לשנות. כיצד, נותן את השתיתא ואחר כך נותן את החומץ).

[2362] רש"י שם (בחול נותן החומץ כו', כלומר כן דרכו בחול).

[2363] **רמ"א** סט"ז (ומקום שדרכו לעשות כך בחול, יתן בשבת החומץ תחלה ואחר כך האוכל).

ובמקום שאין מנהג ידוע – ראה פסקי דינים צמח צדק שם.

[2364] היינו שדעה זו חולקת בשני הפרטים:

(א) שאסור לגבל אף במידי דלאו בני גיבול הם, ואף בשינוי.

(ב) קי"ל כרבי, שחייב אפילו על נתינת מים בלבד.

[2365] **תוס'** יח, א ד"ה אבל (דאדרבה דמידי דלאו בר גיבול הוא חייב טפי), וביצה לב, ב ד"ה וקטמא (דאפילו בנתינת מים על העפר בעלמא הוא חייב משום מגבל). **ראב"ד** בהשגות סופ"ח (שלא אמרו אפר אינו בר גיבול, אלא שאינו מחוסר גיבול, ובנתינת מים לבד חייב). מ"מ שם (וכדעתו דעת האחרונים ז"ל). **רמב"ן** הובא **ברשב"א** קנו, א (והרמב"ן ז"ל כתב דהכא בגיבול גמור קאמר, והכין תרצתא דשמעתא, דגיבול מורסן דתרנגולין לעולם אסור, קלי ושתית לאדם מותר). הובא בב"י רס"י שכד (אבל התוספות כתבו בפרק קמא דשבת (יח. ד"ה אבל) ובפרק המביא כדי יין (ביצה שם ד"ה וקיטמא) דאדרבה מידי דלאו בר גיבול הוא חייב טפי, וכן דעת הראב"ד), ובמ"א כאן סקי"ט (והראב"ד חולק וכתב ואינו כן, שלא אמרו אפר אינו בר גיבול אלא שאינו מחוסר גיבול, ובנתינת מים לבדו חייב).

[2366] **כרבי בברייתא** קנה, ב (אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים, האחרון חייב, דברי רבי, ר' יוסי בר יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל). **ספר התרומה** סי' רכ (דהלכה כרבי מחברו). **סמ"ג** ל"ת סה יג (שאסור ליתן מים לצורך פרה או תרנגולין בסובין, כרבי דאסר בפרק בתרא דשבת (קנה, ב), וסתם מתניתין דפ"ק (יז, ב) אין שורין דיו וסמנין כוותיה). **סמ"ק** סי' רפא ע' רפה (הנותן מים בסובין לתת לפני פרה, או לפני תרנגולים, כרבי דאסר פרק בתרא דשבת (דף קנ"ה), וסתם מתניתין דפירקא קמא דשבת דאין שורין דיו וסמנין כוותיה). הובאו בב"י ד"ה ומ"ש רבינו בשם.

וכן הוא לקמן סי' שכד ס"ג בדעה הב' (ולדברי האומרים שהמגבל המורסן חייב מן התורה, ואפילו בנתינת מים בלבד בלא גיבול חייב, כי נתינת המים זהו גיבולו כמו שנתבאר שם, אסור ליתן מים למורסן בשבת אפילו על ידי שינוי).

וראה לקמן סי' שכו ס"ט. סי' שמ סט"ז.

[2367] ירושלמי פ"ז ה"ב (דשחק תומא (שומים) ... כד יהיב משקין משום לש).

וראה אגלי טל מלאכת לש סקי"ג (ראיתי להרב מלאדי בשו"ע סי' שכ"א כשהביא דעות הפוסקים כרבי דחייב בנתינת המים לבד, כתב וז"ל, ובכולם חייב בנתינת המים לבד, או אחד משאר משקין ומי פירות אע"פ שלא גיבל כלל ... יש לומר דוקא לרבי דמחייב בנתינת מים לבד, אף דלא חשוב חיבור ודיבוק בלא גיבול). מראי מקומות וציונים (ועי' קונטרס אחרון סי' תמ"ב ס"ק י"ח לענין חמץ, כתב הטעם הואיל וחשוב חיבור בעיני בני אדם). והיינו האמור שם (ועיקר חיבור הקמח הוא במי פירות, שאינו חשוב חיבור לענין טומאה וחלה ... ואפילו הכי חשוב חיבור לענין ביעור, הואיל והוא חשוב חיבור בעיני בני אדם, אף שאינו חשוב חיבור על פי התורה).

[2368] גמרא קנו, רע"א (ושוין שבוחשין את השתית בשבת ... והאמרת אין גובלין, לא קשיא הא בעבה הא ברכה), ופרש"י (ברכה בוחשין, שאין זו לישה). תרומת הדשן סי' נג (והיינו אפילו אליבא דרבי, כדמוכח התם, וקאמר נמי התם, דצריך אליבא דרבי לעשות שינוי בנתינת משקים, כגון שיתן המאכל תחילה בכלי ואחר כך המשקה, וזה היה שינוי לדידהו). ב"ח ד"ה קמח (דאמאי דתני בסיפא ושוין שבוחשין, דמשמע דרבי נמי מודה שבוחשין, פריך והא אמרת אין גובלין, והיינו הך דקתני ברישא אין גובלין דרבי היא, וקשיא רישא אסיפא, ומשני דרישא דפליגי בה מיירי בעבה, וסיפא דבוחשין בתרווד, דרבי נמי מודה בה, ברכה, ועל ידי שינוי דנותן את השתיתא ואחר כך החומץ, ורישא דפליגי בה בעבה, לרבי אין גובלין אפילו על ידי שינוי, דכבר נתחייב בנתינת מים). ט"ז סקי"ב (נמצא מי ששכח לשפוך חומץ בערב שבת לתוך הקרי"ן, צריך שיעשה בשבת בלילה רכה, ונותן החומץ תחלה ואחר כך הקרי"ן, שלא כדרך שעושין בחול). מ"א ס"ק כד (ודוקא ברכה, אבל בעבה לא מהני שינוי (ת"ה וב"ח)).

הוא גיבול רך, שאז מותר ליתן בשינוי, דהיינו ליתן השתיתא תחלה ואחר כך החומץ[2369], במקום שזהו שינוי, או להפך במקום שההפך הוא שינוי[2370]. וכשנותן בשינוי מותר לגבל אפילו הרבה בבת אחת, כיון שהוא גיבול רך[2371]. אבל גיבול עב אסור בכל ענין משום לש[2372].

אלא אם כן נתן המשקה כבר מבעוד יום, אזי מותר לגבל בשבת[2373] (מעט מעט[2374]) בין בקלי בין

[2369] **גמרא** שם (היכי משני, אמר רב יוסף בחול נותן את החומץ ואחר כך נותן את השתית, בשבת נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ).

[2370] רמ"א סט"ז (ומקום שדרכו לעשות כך בחול, יתן בשבת החומץ תחלה ואחר כך האוכל).

*

ובזה מועילים גם שאר השינויים שנזכרו לעיל (הערה 2355), לדעת המתירים גם בגיבול עב, כדלקמן סי' תעג סל"ד (ירככו בשבת על ידי שינוי. דהיינו שמתחלה יתן המשקה לתוך הכלי, ואחר כך יתן לתוכו החרוסת. ויכול לערבו באצבעו, או אוחז בכלי ומנענע עד שיתערב. עיין סימן שכ"א), ושם נסמן (הערה רחצ).

[2371] ט"ז סקי"א (ולדידהו אפילו ברישא דהיינו קמח קלי, יש חילוק בין עבה לרכה, דבעבה אסור בהרבה, וברכה מותר בהרבה, ועל ידי שינוי).

[2372] ולענין הלכה – חסר כאן סיום הענין. אבל לקמן סי' שכד סוף ס"ג (וכבר נתבאר שם (בסי' שכא) שיש להחמיר כסברא זו, וכן נוהגין). וכן הוא לקמן סי' שכו ס"ט (שיש להחמיר שלא לגבל על ידי שינוי בשבת אלא אם כן נתן המים מערב שבת). סי' תעג סל"ד (אם חל פסח בשבת צריך ליזהר לרכך החרוסת במשקה מערב שבת), ונתבאר שם (הערות רחצ-ט) דהיינו להחמיר כסברא השנית כאן, וכמבואר בס' התרומה הנ"ל (הילכך ... בחרוסת בשבת שחל בליל ראשון של פסח, צריך ליתן המשקה בעוד יום).

ומכל מקום סיים לקמן שם (ואם שכח לרככו מערב שבת, ירככו בשבת על ידי שינוי, דהיינו שמתחילה יתן המשקה לתוך הכלי ואחר כך יתן לתוכו החרוסת ... עי' סי' שכ"א), ונתבאר לקמן שם (הערות רצט-ש), שעל ידי נתינת החרוסת לתוך הכלי שבו היין: א) החרוסת מתרככת ונעשית בלילה רכה, שהכל מודים שמועיל בה שינוי. ב) כשנותן החרוסת לתוך המשקה הוי שינוי, כמבואר כאן (גיבול רך, שאז מותר ליתן בשינוי, דהיינו ליתן השתיתא תחלה ואחר כך החומץ, במקום שזהו שינוי, או להפך במקום שההפך הוא שינוי), ונתבאר בקצות השלחן, בדי השלחן סי' קל ס"ק ט.

ובזה לא הסתפק לקמן שם, אלא הצריך שינוי נוסף (ויכול לערבו באצבע, או אוחז בכלי ומנענע עד שיתערב), שהוא השינוי המבואר לקמן סי' שכד ס"ג (יש אומרים ... על ידי שינוי ... מעביר בו תרווד או מקל שתי וערב ... ומותר גם כן לנערו מכלי אל כלי עד שיתערב יפה), והיינו ששינוי זה מועיל עכ"פ לדעת המתירים שינוי בגיבול עב של מורסן.

*

ומה שנוהגים להכין בשבת מאכל ביצים ובצל בתערובת שמן, נתבאר בשמירת שבת כהלכתה פ"ח סכ"ג (תבשיל עשוי מביצים ובצלים קצוצים ... נוהגים להוסיף לתערובת זו שמן, ואין חוששין, ומערבבים בלי השינויים ... אך טוב יעשה אם ישנה מן הסדר בנתינת השמן ובאופן הבחישה), ושם הערה פב (נראה שאין לערער על המנהג שהיה נהוג גם אצל הרבה מגדולי התורה והיראה ... דמנהגן של ישראל תורה).

וכבר כתב כעין זה בט"ז ס"ק יב (במה שנוהגים לעשות בשבת צנון דק דק עם קשואין שקורין אוגרק"ס דק דק, ושופכין אחר זה חומץ לתוכו, ואין עושין שום שינוי, ונראה דכאן לא החמירו ... כיון דעיקר עשייתו בשבת, שבקוהו אעיקר הלכתא דקיי"ל כרבי יוסי בר יהודה. ואם כן צריך עכ"פ שלא יערבנו בכח, או על ידי הכלי כמ"ש, ומן המובחר שישים תחלה החומץ בכלי, כנלע"ד בדברים אלו).

וראה פסקי דינים להצמח צדק טז, ב (אין היתר זה כי אם על פי דעת הפוסקים כרבי יוסי ברבי יהודה ... אבל להפוסקים כרבי אין היתר אלא אם כן יעשה בלילה רכה). קצות השלחן סי' קל ס"ו, ובדי השלחן ס"ק יט. וסי' קכח סק"ה.

[2373] גמרא קמ, א (חרדל שלשו מערב שבת, למחר ממחו בין ביד בין בכלי). לפירוש ספר התרומה שם (והיכא שנתנו המים מערב שבת מותר להוליך את המקל פעם אחת שתי ופעם אחת ערב). דעה הב' בטור (ובעל התרומה כתב כל מה דשרי לערב משקה בחרדל, דוקא שנתנו מבעוד יום, אבל בשבת אסור לתת משקה בחרדל), ושו"ע סט"ז (ויש אומרים דהא דשרי לערב משקה בחרדל, דוקא שנתנו מבעוד יום).

והיינו שאף אם כבר לשו אותו מערב שבת, אסור להוסיף בו משקה בשבת ולגבל בו, ולא הותר אלא להוסיף בגיבול במשקה שכבר נתן בו בערב שבת.

ודעה הב' דלקמן (שהיא הסברא הראשונה הנ"ל), שאם כבר לשו אותו בערב שבת, יכול להוסיף בו משקה בשבת.

[2374] **עיין** לקמן **סי' שכד** סוף ס"ג (ולדברי האומרים שהמגבל המורסן חייב מן התורה, ואפילו בנתינת מים בלבד בלא גיבול חייב, כי נתינת המים זהו גיבולו כמו שנתבאר שם, אסור ליתן מים למורסן בשבת אפילו על ידי שינוי.

בשתיתא.

ולפי סברא הראשונה, חרדל שלשו מערב שבת יכול לערבו במשקה למחר בין ביד בין בכף, וליתן לתוכו דבש[2375], ובלבד שלא יטרוף בכח אלא מערבו מעט מעט[2376]:

(חסר[2377]).

אלא אם נתן בו המים מערב שבת, אזי אין בגיבולו בשבת איסור מן התורה אלא מדברי סופרים, והתירוהו על ידי שינוי, בדרך זו שנתבאר). והיינו כמבואר לפני זה שם (אלא על ידי שינוי, כגון לגבלו מעט מעט), ושם נסמן, **ודו"ק**.

[2375] **גמרא קמ**, א (למחר ממחו בין ביד בין בכלי, ונותן לתוכו דבש). רי"ף נח, א (לית הלכתא ככל הני שמעתא, אלא כי הא דאיתמר חרדל שלשו מערב שבת למחר ממחו בין ביד בין בכלי, ונותן לתוכו דבש). רמב"ם פכ"ב הי"ב (חרדל שלשו מערב שבת, למחר ממחו בין ביד בין בכלי, ונותן לתוכו דבש). טור ושו"ע סט"ו (חרדל שלשו מערב שבת, למחר יכול לערבו הן ביד הן בכלי, ונותן לתוכו דבש).

ומפרש רבינו דהיינו דוקא לרבי יוסי ברבי יהודה, משא"כ לרבי לא הותר אלא לגבל במשקה שכבר נתן מבעוד יום.

[2376] גמרא שם (ולא יטרוף), ופירש **רש"י** (כדרך שטורפין ביצים בקערה בכף דרך טריפה, שמכה בכח). רמב"ם שם (ולא יטרוף, אלא מערב). טור ושו"ע שם (ולא יטרוף לערבו בכך, אלא מערבו מעט מעט).

[2377] חסר סיום הסעיף, סיום הסימן (סעי' טז-יט בשו"ע), וסי' שכב.

הוספות

פסקי הסדור

הלכתא רבתא לשבתא[2378]

והן קצת אזהרות והערות להרים מכשולות ושגגות השכיחות ומצויות ולפי דעת הרבה מגדולי הראשונים יש בהן איסור כרת וסקילה במזיד וחיוב חטאת בשוגג ה׳ יכפר:

שלא לסמוך על היתר הנהוג[2379], באם נפל זבוב או שאר פסולת לכוס או לקערה, להוציאו על ידי כף ולשאוב קצת משקה עמו כו׳, כי יש בזה חשש חיוב חטאת ואיסור סקילה ח״ו[2380]. ואין תקנה רק לשפוך מהכוס עד שיצא הפסולת מתוכו. ולא ינפח עליו ברוח פיו עד שיצא[2381]. אבל מותר לנפח עליו[2382] להקריבו לדופן הכוס ואז יטהו וישפוך ממנו עד שיפול הפסולת מתוכו. שכיון שנפילת הפסולת לחוץ הוא על ידי שאוחז בידו הכוס עם המשקה שבתוכו ומטהו בידו הרי זה נקרא בורר אוכל מתוך פסולת[2383] ומותר כדי לשתות מיד. וכן אם נפל לקערה שיש בה רוטב. ואפילו שומן הצף על פני הרוטב לא יזרקנו על ידי כף עם רוטב שהרי זה כבורר פסולת מאוכל וחייב[2384]:

ליזהר מאד שלא לאכול בשבת פולין (שקורין באב) בין חיין בין מבושלים בעודם בשרביטין שלהם, כי מאחר שאין השרביט ראוי לאכילה יש בהם משום מפרק לדברי הכל, שהוא תולדת הדש[2385], וחייב

[2378] נדפסה לראשונה על ידי רבינו, בסוף ימיו, בגליון מיוחד, יחד עם ״סדר הכנסת שבת״, כאמור בהקדמה לשער הכולל (הסדור הזה [=של רבינו] נדפס פעם ראשון בחייו בשנת תקס״ג ... ונדפס בחייו בקאפוסט שני פעמים ... ובדפוסים הראשונים שקלאוו וקאפוסט לא נמצא סדר הכנסת שבת והלכתא רבתא לשבתא ... ונדפס אחר כך בדפין בפני עצמם). ואחר כך נדפס בכל ההוצאות של סדורו של רבינו.

ומועתק בכתב-יד 239 פד, א (תחלתו חסר), יחד עם מהדורא קמא של סדר הכנסת שבת (ראה לקמן הערות 2386; 2391).

בכתב-יד הנ״ל לא מופיע תאריך כתיבתו; רק בכת״י 1064, במפתח שבתחלתו (הלכתא רבתי לשבתא תקנ״ז).

[2379] ההיתר שהובא בשוע״ר סי׳ שיט סכ״ד (אם נפלו זבובים לכוס, לא יוציא הזבובים לבדן מן הכוס, שהרי זה כבורר פסולת מתוך האוכל, שאסור אפילו כדי לאכול מיד. אלא יקח גם מן המשקה קצת עמהם, שאז אינו נראה כבורר כלל), ושם נסמן (הערה 1976).

[2380] הטעם לזה נתבאר לעיל שם (הערה 1977).

[2381] כמבואר בערוך ערך זר (ואילו נטל בידיו אוכל שיש בו פסולת או עפר, ונפחו בפיו, זה הוא זורה). רבינו חננאל עד, א (וכן אם נטל בידו אדם תבואה בתיבנא ובפסולת שיש בה, וניפח בה ברוח פיו ובירר, חשוב הוא כזורה). ספר העתים סי׳ רכה (ואילו נטל אדם בידו אוכל שיש בו פסולת או עפר, ונפחו בפיו, זה זורה).

ונתבאר בשוע״ר סי׳ שיט ס״י (ובהערה 1897).

[2382] ואין בזה משום מוקצה, כמבואר בשוע״ר סי׳ שח סוף סט״ו (שמותר לטלטל מוקצה על ידי נפוח, שאין לך טלטול כלאחר יד גדול מזה).

[2383] הטעם שזה נחשב בורר אוכל מתוך פסולת, ראה שוע״ר סי׳ שיט ס״א (הערה 1838).

[2384] ראה בדי השלחן סי׳ קכה סוף אות כח. שבת כהלכה פי״ב הע׳ רסח. פי״ג סעיף כג ואילך.

וכאן לא התיר לעשות באופן הנ״ל (יטהו וישפוך ממנו עד שיפול הפסולת מתוכו), כיון שגם זה נחשב בורר פסולת מתוך אוכל, כמבואר בשוע״ר סי׳ שיט סי״ט (אבל שומן הצף על גבי התבשיל, אסור לערותו כולו, אפילו כדי לאכול התבשיל לאלתר, מפני שהן שני מיני אוכלין, ואותו המין שאוכל לאלתר נקרא אוכל, והשני נקרא פסולת, וכשמערה השומן שאינו רוצה לאכלו, הרי זה בורר פסולת מתוך אוכל).

ואף שכששופך את הזבוב מהרוטב נחשב בורר אוכל מתוך פסולת. מכל מקום כששופך את השומן מהרוטב נחשב בורר פסולת מתוך אוכל. וטעם החילוק בינם נתבאר בשוע״ר סי׳ שיט ס״א (הערה 1838).

[2385] נתבאר בשוע״ר סי׳ שיט ס״ט (אבל (לדברי הכל) אסור לפרק השרביטין בשבת ולהוציא הקטניות מתוכן (בידים כי זהו מפרק גמור)), ושם נסמן (הערה 1891).

חטאת וסקילה ח״ו. ואעפ״י[2386] שכבר ניתקו הפולין מהשרביט על ידי הבישול ואינן מחוברים בו[2387]. וכן בשומשמין[2388]. ובעל נפש יחמיר לעצמו גם במין קטניות (שקורין ארבעס) בעודן בשרביטן, אף שהשרביטין ראויים לאכילה, כי אין זה היתר ברור[2389]:

טוב למנוע מלאכול אגוזים ולוזים בשבת, אלא אם כן הוציאם מקליפתם מערב שבת[2390]. כי הנה אף שבעוד[2391] שהפרי מונח בקליפתו כולו או מקצתו מותר להסיר קליפתו בידו, ואין בו משום בורר פסולת מאוכל[2392]. מכל מקום לאחר שהוסרה הקליפה, אם מונחת איזה חתיכת קליפה בין חתיכות

[2386] תיבות אלו (ואעפ״י ... בשומשומין) אינם בכתב-יד הנ״ל (הערה 2378), וכנראה נוספו בעת מסירתן לדפוס.

[2387] שבזה הובא בשוע״ר שם לימוד זכות על מה שהעולם נהגו היתר בדבר, ושם נסמן (הערה 1894).

וכאן אוסר בזה. וראה משב״ז על הט״ז ס״ק ד (אפילו כבר נתקן (מענין ניתוק) ממקום גדילתן, ועדיין מונחים בשרביטין סתומים). ובבדי השלחן סי׳ קכו ס״ק ה (אע״פ שכבר ניתקו הקטניות בפנים מהשרביטין, עוד לא נגמרה הדישה שלהן, וכשפותח את השרביטים אחר כך ומוציא הקטניות, חייב משום מפרק, דזהו גמר מלאכת הדישה).

וראה חידושי צמח צדק מו, ד (שבסידור גבי פולין כתב אע״פ שכבר ניתקו הפולין מהשרביט על ידי בישול כו׳ ... הסידור כתב זמן רב אחר השו״ע).

[2388] שגם הם גדלים בתוך שרביטים.

[2389] שבזה הובא בשוע״ר שם לימוד זכות על מה שהעולם נהגו היתר בדבר, ושם נסמן (הערה 1892).

וכאן מחמיר בזה. וראה חדושי צמח צדק עד, רע״א. אגלי טל ערך דש ס״ק טו אות יד (בעירובין כ״ח, קור אינו מטמא טומאת אוכלין הואיל וסופו להקשות, עיי״ש בתוס׳ ד״ה קור, ואם כן הוא הדין שרביטי קטניות הואיל וסופן להקשות לאו אוכל חשיבי. וכן כתב הב״י יו״ד סי׳ פד דשרביטי קטניות הואיל וסופן להקשות חשיבי כאילן ... ואם כן הוה ליה מפרק אוכל מפסולת). ובתוס׳ עירובין שם (קור לא מיקרי אוכל כיון דסופו להקשות ולא נטעי דיקלא אדעתא דקורא).

ואם מכניסם לפיו עם השרביטין, דן בדעת רבינו בתולדות שמואל, דש סי׳ יג אות יא, וסי׳ יד אות ה.

[2390] והיינו שאף שאין איסור בשבירת קליפת האגוזים משום מפרק, כמבואר בשוע״ר סי׳ שיט ס״ט (אגוזים לוזים או אגוזים גדולים ... שיכול לשברן ולאכלן כך בלא פירוק ... מותר לשבר ולקלוף מהן קליפה הדקה שעל גבי הפרי תחת הקליפה הקשה הנשברת, שאין איסור מפרק שייך אלא בקליפה העליונה).

מכל מקום טוב למנוע מזה בשבת, מחשש בורר ומוקצה.

[2391] תוקן על פי כתב-היד הנ״ל (הערה 2378).

[2392] והיינו שבעוד שהפרי מונח בקליפתו דינו כשאר פירות בקליפתן שמותר לקולפן בשבת.

ואף דאמרינן בירושלמי פ״ז ה״ב (דשחק תומא (שומים) ... כד מבחר בקליפייתא (שנוטל אותם מן הקליפות, חייב) משום בורר).

מכל מקום פירש בס׳ התרומה סי׳ רכ (אבל כי רוצה לאכול ... שרי לקולפן לאוכלן מיד). והיינו שאף שכשקולף את הפירות הוא נוטל את הפסולת מן האוכל, מכל מקום זאת היא דרך אכילת הפירות, ודינו כבורר אוכל מתוך פסולת, דשרי רק לאלתר, כמובא בשוע״ר סי׳ שיט ס״א (הבורר אוכל מתוך הפסולת שלא לאכול לאלתר, אלא להניחו לאכלו לאחר זמן, אפילו בו ביום, נעשה כבורר לאוצר וחייב).

וכן נפסק ברמ״א סי׳ שכא סי״ט (אסור לקלוף שומים ובצלים כשקולף להניח, אבל לאכול לאלתר שרי), ובמ״א שם ס״ק ל (אסור לקלוף משום בורר). ופירש במאמר מרדכי שם ס״ק כא (ויש לדקדק, דכיון דהקולף בכלל בורר הוא, ליתסר אפילו לאכול לאלתר, דהא הדבר ברור, דמי שקולף תפוחים ושומין ובצלים, נוטל הפסולת ומניח האוכל, דהפסולת מקיפו לאוכל מכל סביביו, וכבר נתבאר לעיל סי׳ שיט, דבורר פסולת מתוך אוכל, אפילו לאוכלו לאלתר חייב. ונראה דכיון שאי אפשר בענין אחר, ודרך אכילתו בכך, לא מקרי זה בורר פסולת מתוך אוכל, שאינו אלא לאכול התוך, וכל שהוא לאלתר שרי, אבל להניח אסור, דלא עדיף מאוכל מתוך פסולת כנ״ל).

וכן נפסק בשוע״ר סי׳ שיט ס״ט (רק שיזהר שלא יקלוף אלא מה שצריך לאכול לאלתר, ולא כדי לאכול לאחר שעה ... מותר להוציאה מהם כל מה שרוצה לאכול ממנה לאלתר. אבל לא כדי לאכול לאחר שעה, משום איסור ברירה), ומצויין שם (הערה 1888) למ״א הנ״ל בסי׳ שכא ס״ק ל.

ולכאורה נראה שגם כאן הכוונה היא כן, שבהסרת הקליפה מן הפרי, ״אין בו משום בורר פסולת מאוכל״; אלא דינו כבורר אוכל מתוך פסולת, כיון שהוא כדרך אכילתו, שלכן לא הותר אלא לאלתר.

*

אמנם בראי״ש ביצה פ״א סכ״ג (נראה לי דאגוזים ובטנים שנשתברו ומונחין עדיין בקליפתן, אע״פ שהקליפה מרובה על האוכל לא מיקרי שם פסולת עלייהו, כיון דאורחייהו בהכי והוי שומר לפרי, ולא דמו לעצמות וקליפין שכבר

פרי או בין שלמים[2393], אם מסירה משם, חייב חטאת וסקילה משום בורר פסולת מתוך אוכל[2394]. אלא יברור הפרי מהקליפות[2395]. ולא יגע בקליפות כלל. ואפילו אם הקליפות מונחות לבדן בלי שום פרי

נפרדו לגמרי מן האוכל). ופירש בישי"ש ביצה פ"א סוס"י מב (הכא מין אחד הוא ואין שם פסולת עליו, ובאיזה ענין שמתקן האוכל מתוך השומר תיקון אוכל בעלמא הוא, ואין שם מלאכה עליו).

וכן נפסק ברמ"א סי' תקי ס"א (ולוזים ובטנים שנשברו ועדיין בקליפתן לא מקרי הקליפה פסולת, כיון דאורחייהו בהכי ועדיין מעורבין).

והקשה המ"א שם ס"ק ד (וצ"ע דהא כתב הב"י סוס"י שכ"א בשם הירושלמי הקולף שומים ובצלים הוי בורר). וכן הוא בפסקי דינים צמח צדק יד, רע"ג (וצ"ע דהא בשו"ע סוס"י שכ"א פסק רמ"א דכדי לאכול לאלתר שרי).

ותירץ האליה רבה שם ס"ק ד (ונראה לי דלא קשה מידי, דשם מיירי שעושה להניח, דבזה גם הכא אסור, אבל כשקולף לאכול לאלתר מותר, אף לברר הפסולת, כמו שקולף הקליפה). והיינו שאף שהרמ"א כתב "לא מקרי הקליפה פסולת", מכל מקום מפרש האליה רבה שהכוונה היא שדינו כבורר אוכל מתוך פסולת, שמותר לאלתר.

וכן פסקו המ"א שם, והט"ז שם ס"ק ג, שלא כדעת הים של שלמה.

וכן בדברי רבינו כאן, נתפרש כן בפסקי דינים צמח צדק יד, ד (עמ"ש בסידור גבי אגוזים בעוד שהפרי כו' מותר להסיר קליפתו כו', לכאורה זהו ע"פ דעת רש"ל בישי"ש פ"ק דביצה סוף סי' מב ... ואפשר לומר ... בעוד שהפרי בקליפתו לא שייך בורר).

וכן הוא בשו"ת דברי נחמי' סי' כא כח, א (מדברי מוח"ז רבנו בסידור דין ב' משמע דסבירא ליה, דבקולף לא שייך בורר כלל, והוא כרמ"א (ורש"ל) סי' תק"י ס"ב).

ואם כן יוקשה גם על זה מהמובא לעיל משוע"ר סי' שיט ס"ט, כדעת בעל התרומה, על האמור כאן, כדעת הרא"ש. ולא מסתבר כל כך שרבינו חזר כאן ממה שפסק בשו"ע שלו, והתיר לגמרי, שלא לחשוש לדעות הפוסקים האוסרים שפסק כדעתם בשו"ע שלו.

אמנם מסיק בשו"ת דברי נחמי' שם (ועיי"ש באליה רבה מתרץ קושית מ"א מסוס"י שכא הנ"ל). והיינו שכן אפשר לפרש גם בדברי רבינו בהלכתא רבתא לשבתא.

וגם בקצות השלחן סי' קכה סי"ז העתיק דברי רבינו כאן, ופירש בבדי השלחן שם ס"ק מה (היינו בסמוך לסעודה ... אבל שלא לאכול לאלתר, יש לאסור). וביאר דבריו בהערותיו שבסוף קצות השלחן ח"ה סו, א (שהרי אדמו"ר כתב מותר להסיר קליפתו "בידו", ואין בו משום בורר, ומבואר דרק ביד מותר להסיר הקליפה, אבל בכלי אסור, ומוכח דשייך בזה ענין בורר, וההיתר הוא רק סמוך לסעודה).

וכן הוכיח בשבת כהלכה סי' יג הערה לה (וכן משמע גם ממה שהתנה את היתר הסרת הקליפה שצריך להית "בידו", הרי שברור שפעולה זו מוגבלת בדיני בורר אוכל מפסולת, שצריך להיות דוקא בידו). ובתוספת ביאור שם אות א (ולכן מדגיש שאין בזה "משום בורר פסולת מאוכל", אבל בפירוש יש בזה ההגבלות של ברירת אוכל מפסולת). וראה עוד בזה שם פי"ב הע' רנב. ביאורים שם אות כב. פי"ג סעיף יג. ביאורים שם אות א.

ואף שעיקר קליפת התפוחים היא בסכין (ולא "בידו"), מכל מקום למדנו מכאן שלא לקלוף בכלי המיוחד לקליפה.

וכן למדנו מכאן, שלא לקלף ביצים ובצל בשבת בבוקר, אלא דוקא קודם וסמוך לסעודה.

וכן תלוי בזה גם דין העצמות הקטנים שבדגים, כמבואר בפסקי דינים צמח צדק יד, ב (ואם כן לדבריו גם זריקת העצמות דקים הבלועים תוך ההערינג בשעת אכילה, אין זה ברירת פסולת מאוכל, כיון דלא הוכרו מעולם להיות פסולת עד עכשיו בעת אכילה, ועדיף מקליפת אגוזים ובטנים הנ"ל, דלפי שהפרי מונח עדיין בהם לא נחשב פסולת, כל שכן הוא שהם בלועים תוך ההערינג). ושם יד, ד (לפי זה צ"ע באוכל דגים ויש עצמות קטנים בתוכם אם מותר להסיר העצמות, ולרש"ל יש לומר דשרי).

ולפי דעת הפוסקים שיש לו דין בורר אוכל מתוך פסולת, יהי' מותר עכ"פ להוציא את העצמות הקטנות מן הדגים, בסמוך לסעודה.

אמנם נוטים כמה פוסקים להצריך הסרתן בעת האכילה ממש (ראה מה שהובא בקצות השלחן סי' קכה בדה"ש ס"ק מד. שבת כהלכה פי"ב סעיף קכה, ובהערות שם).

[2393] משא"כ כשמונחים זה בצד זה. כדלקמן בסמוך (אם הקליפות מונחות לבדן בלי שום פרי ביניהן).

וראה מ"א סוף ס"ק טו (ואפשר דלא שייך ברירה אלא בדברים המעורבים).

ונתבאר בקצות השלחן סי' קכה בדה"ש ס"ק יד. שבת כהלכה פי"ב הערה כז.

[2394] כמבואר בשוע"ר סי' שיט ס"א (נטילת הפסולת אין זו דרך אכילה, אלא דרך תיקון האוכל שיהא ראוי לאכילה, הרי זו מלאכה גמורה).

[2395] שזה מותר כדי לאכלו לאלתר, כמבואר בשוע"ר שם (ואם בורר האוכל בידו כדי לאכול לאלתר מותר ... שדרך אכילה כך הוא).

ביניהן, יש איסור גדול בטלטולן משום מוקצה כנודע[2396]. וקשה להזהר בכל זה[2397]:

אף על פי שאין בישול אחר בישול בדבר יבש[2398], מכל מקום אם חוזר ונמחה ממנו קצת, יש בו משום בישול אחר בישול בלחלוחית המחוי, אם היד סולדת בו[2399]. ולכן צריך ליזהר במאד שלא להחם בשר או עופות צלוים או מבושלים[2400], אם יתחמם המוהל הנמחה מהם עד שהיד סולדת בו, משום איסור סקילה וכרת[2401] ח"ו. וכן שלא לשפוך מכלי ראשון שהיד סולדת בו על צוקער, כי מאחר שהצוקער

[2396] כמבואר בשוע"ר סי' שח ס"ס (ואם אין הקליפות ראויות לבהמה, כגון קליפי אגוזים [ו]שקדים וכיוצא בהן, שהן אסורות בטלטול כעצים ואבנים).

[2397] והיינו שקשה להזהר: (א) מברירת הקליפות המונחות בין חתיכות הפרי. (ב) מנגיעה בקליפות אפילו כשמונחות לבדן.

משא"כ במקום שאין לחוש (לברירה, שאסורה מהתורה) אלא למוקצה (שאסורה מדברי סופרים), כמו בקליפת ביצים קשות לאכילה (שהקליפות שלהם מוקצות, כיון שאינן ראויות לבהמה), לא נזכרה כאן הזהירות להמנע מלאכלם בשבת, מחשש שמע יגע בקליפות.

וגם באגוזים אפשר שלא הצריך לחשוש אלא בשבת, כיון שבורר הוא איסור דאורייתא. משא"כ ביום טוב שהותרה ברירה שהיא מלאכת אוכל נפש (ולא נאסרה מדברי סופרים אלא ברירת מיני תבואה, כמבואר בשוע"ר סי' תצה ס"ט: אסרו חכמים ... וברירת מיני תבואה ... אבל התירו ... ברירת מיני קטניות). אפשר לא הצריך לחשוש שמא יגע בקליפתם שהן מוקצה.

[2398] כנפסק בשוע"ר סי' שיח סי"א (תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל, אין בו בישול אחר בישול), ושם נסמן (הערה 1660).

[2399] ואף שבשוע"ר שם (ומותר אפילו לשרותו בכלי ראשון רותח כדי שיהא נימוח שם ויהיה דבר לח), ושם סכ"ז (מותר להחם פת זו הממולאת בשומן אפילו במקום שהיד סולדת בו ... בשומן הקרוש שנימוח, מפני שאין בישול אחר בישול בדבר יבש, אע"פ שנימוח בבישול זה השני). וכנפסק בשו"ע שם סט"ז (מותר ליתן אינפאנדה כנגד האש, במקום שהיד סולדת).

מכל מקום מסיק כאן כדעת הלבוש סוף סט"ז (ואי במקום שהיד סולדת בו הוי ליה משום בישול ואסור, אלא מחוורתא דטעות נפל בשלחן ערוך, נראה לי). והט"ז שם סק"כ יישב הגירסה שבשו"ע (והך מקום שהיד סולדת מיירי עכ"פ שאינו יוכל שם להתבשל, דאם לא כן הוה אסור לדברי הכל משום בישול ... ואין כאן ט"ס בשו"ע). הרי שלדעת הלבוש והט"ז, במקום שהשומן הקרוש נימוח יש בו משום בישול.

וההוכחות למסקנת רבינו כאן שדבר ה"נמחה יש בו משום בישול" (כדעת הלבוש והט"ז), האריך בהם בשו"ת דברי נחמי' סי' כא. ובטעם הדבר מסיק שם אות ה ד"ה ושוב (דעל כרחך החילוק הוא מצד טבע הדברים, שבדבר לח פועל הבישול השני, ולא ביבש. אם כן מה טעם יש בזה להקל בדבר שהוא עתה לח, מטעם שהי' יבש מקודם כו').

וכעין זה נפסק בשוע"ר סי' קנח ס"ט (כל משקה אף על פי שנקרש לגמרי, אם חוזר ונימוח, חוזר להיות תורת משקה עליו על הנימוח). ונתבאר בשו"ת דברי נחמי' שם (עיין בהקדמה להלכות פסח שכתב דהלכות נטילת ידים הוא סמ"ב [מהדורא בתרא] שחידש ואיזן ותיקן מוח"ז רז"ל לבסוף, אם כן יש לומר שלבתר חזרה נשנית כו').

וראה חקרי הלכות ח"ה נ, א. שבת כהלכה פ"ג ציונים והערות אות טז ובביאורים שם אות ח.

[2400] והיינו שכל האיסור הוא רק כשחוזר ונמחה ממנו קצת ומתחמם המוהל הנמחה. משא"כ כשהוא יבש לגמרי אין איסור "להחם בשר או עופות צלוים או מבושלים".

ולפום ריהטא אינו מחלק בין "צלוים או מבושלים", שכמו ב"צלוים" יבשים מותר להחם אותם אפילו כנגד המדורה, כמבואר בשוע"ר סי' שיח סכ"ד (אבל כל דבר שאין בו משום בישול, מותר אפילו להרתיחו כנגד המדורה, כגון ... דבר האפוי או צלוי, ואין אפיה וצליה אחר אפיה וצליה אפילו נצטנן לגמרי). כך גם "מבושלים" יבשים מותר להחם אותם באותו אופן.

ואף שנתבאר בשוע"ר סי' שיח סי"ג (ולפי סברא הראשונה שיש בישול אחר אפיה וצליה, יש גם כן אפיה וצליה אחר בישול, דהיינו שכל דבר המבושל אסור ליתנו בלא רוטב סמוך לאש, במקום שיכול להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו). מכל מקום אין בזה הכרעה ומנהג, ולכן התיר כאן בסתם.

או נאמר שמנהגינו לחוש לדעת האוסרים צלי אחר בישול. וכאן לצדדים קתני, שמותר לחמם "מבושלים" יבשים בבישול אחר בישול דוקא, או לחמם "צלוים" יבשים בצלי אחר צלי דוקא. או נאמר שלא התיר בשניהם אלא להחם אותם סמוך לתנור מבחוץ, שאפשר אין לו דין בישול ולא דין צלי.

ונתבאר כל זה לעיל שם (הערה 1700).

[2401] כמבואר בשוע"ר סי' שיח ס"ט (כל דבר לח יש בו בישול אחר בישול, דהיינו תבשיל לח שנתבשל כבר כל צרכו ונצטנן ... חייב משום מבשל).

נמחה, יש בו משום בישול[2402]. ולכן אין להקל במלח שלנו אף שנתבשל תחלה, שמאחר שחוזר ונמחה, אין להקל בו יותר מבמלח שבימיהם, לפי חילוק הדעות שבשלחן ערוך, שיש אוסרים אפילו ליתן בכלי שני שהיד סולדת בו. והמחמיר תבוא עליו ברכה[2403]:

והיינו שאין חוששים לומר שיש בו בישול אחר בישול בלחות שבתוכו שנמחה בעת החימום, אלא בכלי ראשון, מחמת חומר איסור סקילה וכרת (ראה שבת כהלכה פ"ג תוספת ביאור אות ו). משא"כ בכלי שני לא הצריך להחמיר בזה.

וכך גם בצוקער שנימוח דלקמן בסמוך, לא הצריך להחמיר בכלי שני אלא "שלא לשפוך מכלי ראשון". ויתבאר בהערה הבאה.

[2402] מקור החומרה הוא המובא לקמן בסמוך במלח שלנו שנתבשל תחלה, שאף שיש מתירים, מכל מקום "אין להקל ... והמחמיר תבוא עליו ברכה", וכן הוא גם בצוקער, אף שנתבשל תחלה, שדומה לדין המלח.

ואף שנתבאר בשו"ת פנים מאירות סי' פד (ראיתי במדינות אשכנז, שמביאים בשבת מים רותחים בכלי ראשון מבושלים עם עשבים שקורין טע"א [תה], ומערים מכלי ראשון לתוך הקערות קטנות שיש בהם צוקר, וקצת פיקפקו בדבר זה, דהוי כמבשל בשבת הצוקר. ונראה לי דהיתר גמור הוא, דהא הצוקר כבר נתבשל בבית אומן, ואין בישול אחר בישול בדבר יבש, אף שהצוקר נימוח, מכל מקום יש לו דין דבר יבש ... וכן מצאתי בהדיא שכתב הרב הגאון מהר"א בספרו מגן אברהם סי' שי"ח ס"ק ל"א, דמלח שעושים ממים שמבשלין אותם אין בו משום בישול). וכן הובאו דבריו בתוספת שבת סי' שיח ס"ק לט (ובשו"ת פנים מאירות כתב דגם צוק"ר דינא הכי דמבשלים אותו תחלה).

מכל מקום כתב על זה בזרע יעקב סי' לט (וראיתי להר"ב פנים מאירות ח"א סי' פ"ד דהתיר בזה, לפי שהצוקר מבשלים אותו תחלה בעת עשייתו, ואין בישול אחר בישול עיי"ש. ולענ"ד אין לסמוך על זה ... על כן נראה לענ"ד דטוב לערות הקאווי' קודם בכוסות, ואחר כך לתת בו הצוק"ר).

*

אלא שמכל מקום יש הפרש בין המלח, שיתבאר לקמן בסמוך (אין להקל במלח שלנו אף שנתבשל תחלה ... שיש אוסרים אפילו ליתן בכלי שני שהיד סולדת בו), מטעם האמור בברייתא, ללישנא קמא מב, ב (תני רבי חייא מלח אינה כתבלין, דבכלי שני נמי בשלה).

לבין הצוקער שנתבאר כאן (שלא לשפוך מכלי ראשון שהיד סולדת בו על צוקער), משא"כ בכלי שני לא החמירו.

וכן בחימום בשר יבש "אם חוזר ונמחה ממנו קצת", נתבאר לעיל (הערה הקודמת) שלא החמיר אלא בכלי ראשון, ולא בכלי שני.

ואף שנתבאר בשוע"ר סי' שיח סי"ב (ויש מי שמסתפק וחושש מחיוב חטאת גם בכלי שני שהיד סולדת בו, מפני שיש דברים רכים שמתבשלים גם בכלי שני, ואין אנו בקיאין בהן ... יש להסתפק ספק זה גם בשאר דברים ... ואפילו בבשר צלוי).

מכל מקום נתבאר בקונטרס אחרון סי' קסח ס"ק ח (ועיין במרדכי בפרק כירה בשם רא"ם להחמיר אפילו בכלי שני משום חסרון ידיעתנו. ויש לומר שהוא משום שבת וסקילה וחטאת, כמו שכתב הרא"ם שם, אבל אין להחמיר כל כך בספק ברכה שהיא דרבנן).

וכך גם לענין דבר יבש שנתבשל וחזר ונימוח, שיש חוששים לומר שדינו כדבר לח שנתבשל ונצטנן, גם בזה אין חוששים לומר שמא הם דברים קלים שמתבשלים בכלי שני, ואין דעה האוסרת בזה אף בכלי שני.

ואפשר שאף בלאו הכי המנהג להחמיר בזה הוא בעיקר בפת, כדלעיל שם (הערה 1691).

ומכל מקום הנהיגו אצלינו שלא ליתן הצוקר בכוס של התה או הקפה (שהוא כלי שני), אלא בכוס השני (שהוא כלי שלישי).

וראה מה שדנו בכל זה בשו"ת דברי נחמיה כח, ד. ל, ב. בדי השלחן סי' קכד סקמ"ד. קובץ הערות וביאורים (ירות"ו) ח"ד ע' נו וע' סו. קובץ הערות וביאורים גליון א'עד ע' 122. שבת כהלכה פ"ג ביאורים ח; יא-ב, ופ"א ביאורים ט; יח. נימוקי שבת ע' רפא. שיעורי הלכה למעשה או"ח סי' לו. כנישתא דבי רב ע' תתפז.

[2403] לענין מלח שלא נתבשל הובאו שתי דעות בגמרא ובפוסקים ובשוע"ר סי' שיח סי"ז (שהמלח צריך בישול רב ... ואינו מתבשל אלא על האש ... ויש אומרים שהמלח אינו צריך בישול אלא מעט, ואסור ליתנו אף בכלי שני, כל זמן שהיד סולדת בו. והמחמיר תבוא עליו ברכה), ושם נסמן (הערות 1725. 1728).

ולענין המלח שלנו שנתבשל תחלה, נפסק לעיל שם סי"ח (אבל מלח שלנו שמתקנים אותו על ידי בישול במים, מותר ליתנו בכלי ראשון לדברי הכל, שאין בישול אחר בישול בדבר יבש, אפילו הוא נימוח על ידי בישול זה השני ... ומכל מקום המחמיר בו, כמו בשאר מלח, תבוא עליו ברכה), ושם נסמן (הערות 1732. 1734).

ועל פי שני החששות יחד, אין להקל לתת המלח: (א) אפילו המלח שלנו, (ב) אפילו בכלי שני. ולכן נהגו שלא לתת המלח לצלחת המרק בשבת, שאנו מחשיבים אותה לכלי שני, מהטעם שנתבאר לעיל (סי' שיח סי"ב הערה 1699).

מפתחות

מפתח ענינים

מפתח פסוקים

מפתח מאמרי רז"ל

מפתח ספרים

מפתח אנשים